

НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА: КЊИГА 20, 1925.

Садржај

МИЈАЦИ, ГОРНА РЕКА И МАВРОВСКО ПОЉЕ

од

ТОМЕ СМИЉАНИЋА

ОПШТИ ДЕО

I. Преглед области

II. Географске особине

A.) Мијачке Реке. Облици земљишта. Хидрографија. Глацијални трагови. Климатске и фитогеографске прилике

B.) Горна Река. Облици земљишта. Хидрографске прилике. Климатске и фитогеографске прилике

B.) Мавровско Поље

III. Насеља и порекло становништва

A.) Мијаци. Положај и тип села. Кућа. Развитак насеља и порекло становништва. Трагови пресловенских староседелаца и српске средњевековне старине. Живот под Турцима. Постанак данашњих насеља и миграције становништва. Племенске одлике Мијака. Психичке особине и домаћи живот. Јела и пића. Говор и народне умотворине. Ношња. Занимање становништва. Пастирски живот Мијака. Печалбарски живот Мијака

B.) Горна Река. Положај и тип села. Кућа. Развитак насеља и порекло становништва. Племенске одлике. Психичке и телесне особине. Обичаји. Занимање становништва

B.) Мавровско Поље

ПОСЕБНИ ДЕО

I. Мијачка села:

A.) Горна Села: Галичник. Сушица. Росоки. Селце. Тресонче. Лазаропоље. Гари. Осој. Магорче.

Б.) Долна Села: Долно Мелничани. Горно Мелничани. Долно Косоврасти. Скудриње. Присојница. Јанче. Ацијевци. Ростуше. Велебрдо. Битуше. Требиште. Видуше. Болетин. Жерноница.

II. Горна Река: Врбен. Трница, Д'бово, Богдево. Кракорница, Бродец, Стрезимир, Реч. Штировица, Ничпур, Нистрово, Бибање. Жужње, Рибница. Тануше, Грекај, Нивишта, Завојска, Врбјан. Беличица. Кичиница, Сенце, Волковија.

III. Маврово Поље: Мавровски Ханови, Маврово. Нићорово, Леуново

БЈЕЛАЈСКО ПОЉЕ И БРАВСКО

од

ПЕТРА РАЂЕНОВИЋА

ОПШТИ ДЕО

I. Област

Границе и облик земљишта. Воде. Клима. Привреда. Саобраћај

II. Трагови старих насеља

III. Данашња насеља

Врсте насеља. Положај насеља. Тип насеља

IV. Постанак и развитак данашњих насеља

Преглед породица према пореклу. Преглед породица по времену досељавања. Преглед унутрашњег сељакања

V. Народне особине

Телесне особине. Душевне особине

ПОСЕБНИ ДЕО

I. Бјелајско Поље: Брестовац. Вођеница. Скакавац. Суваја. Рашиновац. Петровац. Тук-Џевар. Бара. Буковача. Дрнић. Ведро Поље. Колунић. Медено Поље. Цимеше. Бјелај. Бусије. Мале Стјењани. Врточе. Додатак.

II. Бравско: Крња Јела. Смољана. Капљув. Бравски Ваганац. Јањила. Бравско

ПОУЊЕ У БОСАНСКОЈ КРАЈИНИ

од

МИЛАНА КАРАНОВИЋА

ОПШТИ ДЕО

I. Област

Положај и границе. Морфолошке и хидрографске особине. Воде. Клима

II. Саобраћајне везе

III. Кратак историјски преглед

IV. Трагови старих насеља

Преисторијски трагови. Римска насеља. Средњовековни и турски остаци

V. Насеља

Варошка насеља. Појам села. Положај и тип села православног становништва. Турска гарнизонска насеља

VI. Кућа, двор и стаје

Кућа, двор и стаје код православног становништва. Муслиманске куће. Кућа католичког становништва

VII. Економске прилике

Врсте земљишта, његова плодност и привредно искоришћавање. Облици својине. Сточарство. Земљорадња. Воћарство. Занати. Трговина. Кирицилук. Зарада на страни

VIII. Постанак турских утврђених насеља на Крајини и порекло њихова становништва

Постанак турских тврђавних насеља. Порекло породица. Развијање гарнизонских насеља. Беговске породице. Расељавање. Преглед миграција. Неколико особина муслиманског становништва. Опште особине. Истакнутији и интересантнији сојеви

IX. Постанак насеља православног становништва и порекло породица

Постанак насеља. Област као транзитна за миграције. Испитивање порекла садашњег становништва. Старинци. Досељеници с југа. Унутарње сељакање. Исељавање. Узроци кретања из матица и транзитних области. Периоди насељавања у Средње Поуње. Преглед миграције. Порекло католичких породица. Миграционе струје православног становништва. Миграције католичких породица. Миграционе струје муслимана и њихова старост. Преглед миграција православног становништва. Преглед миграција муслиманског становништва

X. Неколико особина православног становништва

Ношња. Начин рада. Особине родова. Стање религиозности и морала

ПОСЕБНИ ДЕО

I. Насеља крупског среза: Крупа. Арапуша. Велики Бадић. Мали Бадић. Баг. Бањани. Баштра. Бенаковац. Горњи Бушевић. Средњи Бушевић. Доњи Бушевић. Бужим. Варошка Ријека. Војевац. Бадњевића Врањска. Беширевића Врањска. Врањска Мосура. Главница. Гориња. Гудавац. Добросело. Дренова Главница. Алајбегов Дубовик. Алибегов Дубовик. Малићбегов Дубовик. Турски Дубовик. Залин. Збориште. Ивањска. Хасанбегова Јасеница. Хацибегова јасеница. Турска Јасеница. Језерско. Коњодор. Лубарда. Љусина. Матавази. Махмићсело. Менић. Мразовац. Острожница. Отока. Перна. Горни Петровићи. Доњи Петровићи. Подвран. Подгомила. Подкалиње. Пученик. Велики Радић. Мали Радић. Велика Рујишка. Горња Суваја. Доња Суваја. Стабанца. Хашани. Чаглица.

II. Насеља бихаћког среза: Бихаћ. Бакшаиш. Бијело Брдо. Брековица. Бугар. Ведро Поље. Веница. Горња Гата. Турска Гата. Голубић. Горијевац. Грабеж. Грмуша. Дољани. Добреница. Заложје. Злопољац. Изачић. Клишчевић. Клокот. Краље. Жегар. Липа. Лохово. Лоховска Брда. Муслићсело. Папари. Покој. Притока. Рачић. Рибић. Рипач. Сеоце. Соколац. Србљани. Спахићи. Теочак. Турија. Хатинац. Хргар. Чекрлије.

III. Насеља цазинског среза: Цазин. Барска. Бегановићи. Бојна. Брезова Коса. Буковица. Вранограч. Видовска. Врело. Доња Гата. Глиница. Глоговац. Гњилавац. Голубовићи. Градина. Дреновац. Јоховица. Криваја. Велика Кладуша. Мала Кладуша. Горња Копривна. Доња Копривна. Кракача. Агића Крндија. Беширевића Крндија. Кудићи. Лиђани. Лучка. Љубијанкићи. Мајетићи. Мијостра. Мутник. Осредак. Острожац. Пећиград. Пишталине. Подзвизд. Поље. Поњевићи. Прошићи. Рујница. Слапница. Слатина. Стијена. Тодорово. Тржац. Ђоралићи. Црнаја. Шабићи. Шилковача. Штурлић

Регистар за Мијакe, Горну Реку и Мавровско Поље

Регистар за Бјелајско Поље и Бравско

Регистар за Поуње у Босанској Крајини

Ишв. бр. 319а

СРПСКИ

ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

ИЗДАЈЕ

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА



Ишв. бр.
16083

КЊИГА XXXV

БЕОГРАД

ШТАМПА ЗАДРУГЕ ШТАМПАРСКИХ РАДНИКА „РОДОЉУБ“ КН. МИХАИЛОВА 3.
1925.

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СРПСКИ ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

КЊИГА ТРИДЕСЕТ ПЕТА

ПРВО ОДЕЉЕЊЕ

НАСЕЉА

И

ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА

КЊИГА 20

СА 14 СКИЦА У ТЕКСТУ, 2 КАРТЕ И 24 ФОТОГРАФИЈЕ У ПРИЛОГУ

УРЕДИО

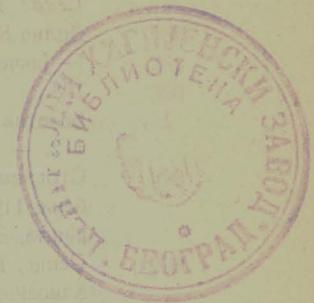
ЈОВАН ЦВИЈИЋ



БЕОГРАД

ШТАМПА ЗАДРУГА ШТАМПАРСКИХ РАДНИКА „РОДОЉУБ“ — КН. МИХАИЛОВА 3.
1925.

ЦЕНА 60 ДИНАРА



САДРЖАЈ

МИЈАЦИ, ГОРНА РЕКА и МАВРОВСКО ПОЉЕ од ТОМЕ СМИЉАНИЋА

ОПШТИ ДЕО

| | СТРАНА |
|---|--------|
| I. Преглед области | 7 |
| II. Географске особине | 9 |
| А.) <i>Мијачке Реке</i> . Облици земљишта 9. — Хидрографија 12. — Глацијални трагови 13. — Климатске и фитогеографске прилике 14. | |
| Б.) <i>Горна Река</i> . Облици земљишта 17. — Хидрографске при- лике 19. — Климатске и фитогеографске прилике 21. — | |
| В.) <i>Мавровско Поље</i> | 22 |
| III. <i>Насеља и порекло становништва</i> | 23 |
| А.) <i>Мијаци</i> . Положај и тип села 23 — Кућа 25. — Развитак насеља и порекло становништва 31. — Трагови пресловен- ских староседелаца и српске средњевијековне старине 31. — Живот под Турцима 35. — Постанак данашњих насеља и миграције становништва 38. — Племенске одлике Мијака 47. — Психичке особине и домаћи живот 52. — Јела и пића 55. — Говор и народне умотворине 60. — Ношња 61. — Зани- мање становништва 64. — Пастирски живот Мијака 65. — Печалбарски живот Мијака 67. | |
| Б.) <i>Горна Река</i> . Положај и тип села 72. — Кућа 73. — Разви- так насеља и порекло становништва 74. — Племенске одлике 81. — Психичке и телесне особине 84. — Обичаји 84. — Занимање становништва 84. — | |
| В.) <i>Мавровско Поље</i> | 86 |

ПОСЕБНИ ДЕО

| |
|---|
| I. <i>Мијачка Села</i> : А.) <i>Горна Села</i> : Галичник 91. — Сушица 93. — Росоки 94. — Селце 95. — Тресонче 95. — Лазаропоље 98. — Гари 100. — Осој 101. — Магорче 102. — Б.) <i>Долна</i> |
|---|

Села: Долно Мелничани 103. — Горно Мелничани 104. — Долно Косоврасти 104. — Скудриње 105. — Присојница 106. — Јанче 106. — Адијевици 107. — Ростуше 107. — Велебрдо 108. — Битуше 108. — Требиште 109. — Видуше 110. — Бољетин 110. — Жерноница 111. — *Н. Горна Река:* Врбен 112. — Тринаца, Д'бово, Богдево 113. — Кракорница, Бродец, Стрезимир, Реч 114. — Штировица, Ничпур, Нистрово, Бибање 115. — Жужње, Рибница 116. — Тануше, Грекај, Нишишта, Завојска, Врбјан 117. — Беличица 118. — Кичиница, Севце, Волковија 119. — *Ш. Мавровско Поље:* Мавровски Ханови, Маврово 120. — Нићорово, Леуново 121.

БЈЕЛАЈСКО ПОЉЕ и БРАВСКО

од
ПЕТРА РАЂЕНОВИЋА

ОПШТИ ДЕО

| | |
|--|------|
| I. Област | 125. |
| Границе и облик земљишта 127. — Воде 130. — Клима 132. — Привреда 134. — Саобраћај 142. | |
| II. Трагови старих насеља | 145. |
| III. Данашња насеља | 151 |
| Врсте насеља 151. — Положај насеља 151. — Тип насеља 154. | |
| IV. Постанак и развитак данашњих насеља | 156 |
| Преглед породица према пореклу 162. — Преглед породица по времену досељавања 166. — Преглед унутрашњег сељакања 168. | |
| IV. Народне особине | 169 |
| Телесне особине 169. — Духевне особине 171. | |

ПОСЕБНИ ДЕО

I. *Бјелајско Поље:* Брестовац 183. — Вођеница 185. — Скакавац 191. — Суваја 194. — Рашиновац 199. — Петровац 203. — Тук-Цевар 214. — Бара 216. — Буковача 218. — Дрнић 221. — Ведро Поље 224. — Колунић 226. — Медено Поље 231. — Цимеше 233. — Бјелај 237. — Бусије 241. — Мале Стјењанин 243. — Врточе 244. — Додатак 250. — II. *Бравско:* Крња Јела 252. — Смољана 254. — Калљув 259. — Бравски Ваганац 262. — Јањила 264. — Бравско 267.

ПОУЊЕ у БОСАНСКОЈ КРАЈИНИ

од
МИЛАНА КАРАНОВИЋА

ОПШТИ ДЕО

| | |
|--|-----|
| I. Област | 281 |
| Положај и границе 281. — Морфолошке и хидрографске особине 282. — Воде 284. — Клима 285. | |

СТРАВА

СТРАНА

| | |
|--|-----|
| II. Саобраћајне везе | 287 |
| III. Кратак историјски преглед | 288 |
| IV. Трагови старих насеља | 290 |
| Пренсторијски трагови 291. — Римска насеља 291. — Средовековни и турски остаци 292. | |
| V. Насеља | 293 |
| Варошка насеља 293. — Појам села 294. — Положај и тип села православног становништва 296. — Турска гарнизонска насеља 297. | |
| VI. Кућа, двор и стаје | 299 |
| Кућа, двор и стаје код православног становништва 299. — Муслиманске куће 304. — Кућа католичког становништва 306. | |
| VII. Економске прилике | 306 |
| Врсте земљишта, његова плодност и привредно искоришћавање 306. — Облици својине 308. — Сточарство 310. — Земљорадња 312. — Вљарство 314. — Занати 316. — Трговина 318. — Киридилук 321. — Зарада на страни 322. | |
| VIII. Постанак турских утврђених насеља на Крајини и порекло њихова становништва | 324 |
| Постанак турских тврђавних насеља 324. — Порекло породица 324. — Развијање гарнизонских насеља 325. — Беговске породице 326. — Расељавање 328. — Преглед миграција 329. — Неколико особина муслиманског становништва 330. — Опште особине 331. — Истакнутији и интересантији сојеви 332. | |
| IX. Постанак насеља православног становништва и порекло породица | 336 |
| Постанак насеља 336. — Област као транзитна за миграције 336. — Испитивање порекла садашњег становништва 337. — Старинци 338. — Досељеници с југа 347. — Унутарње сељакање 362. — Исељавање 363. — Узроци кретања из матица и транзитних области 364. — Периоди насељавања у Средње Поуње 365. — Преглед миграције 365. — Порекло католичких породица 365. — Миграционе струје православног становништва 368. — Миграције католичких породица 369. — Миграционе струје муслимана и њихова старост 370. — Преглед миграција православног становништва 372. — Преглед миграција муслиманског становништва 377. | |
| X. Неколико особина православног становништва | 382 |
| Ношња 382. — Начин рада 383. — Особине родова 390. — Стање религиозности и морала 391. | |

ПОСЕБНИ ДЕО

I. *Насеља крујског среза:* Крупа 393. — Арапуша 401. Велики Бадић 403. — Мали Бадић 404. — Баг 405. — Бањани 406. — Баштра 403. — Бенаковац 409. — Горњи Бушевић 411. — Средњи Бушевић 413. — Доњи Бушевић 414. — Бужим 415. — Варошка Ријека 417. — Војевац 419. — Бадљевића Врањска 420. — Беширевића Врањска 422. — Врањска Мосура 423. — Главица 424. — Горина 424. — Гудавац 426. — Добросело 427. —

| | |
|--|-----|
| Дренова Главница 430. — Алајбегов Дубовик 431. — Алибегов Дубовик 432. — Малићбегов Дубовик 434. — Турски Дубовик 435. — Залин 437. — Збориште 438. — Ивањска 440. — Хасанбегова Јасеница 442. — Хаџибегова Јасеница 444. — Турска Јасеница 445. — Језерско 446. — Коњодор 449. — Лубарда 450. — Љусина 451. — Матавази 453. — Махмићсело 455. — Менић 456. — Мразовац 458. — Острожница 460. — Отока 462. — Перна 467. — Горни Петровићи 468. — Доњи Петровићи 469. — Подвран 471. — Подгомила 472. — Подкалиње 473. — Пученик 475. — Велики Радић 477. — Мали Радић 480. — Велка Рујишка 481. — Горња Суваја 485. — Доња Суваја 486. — Станбања 488. — Хашани 490. — Чаглица 492. — II. <i>Насеља бихаћског среза</i> : Бихаћ 494. — Бакшаиш 501. — Бијело Брдо 503. — Брековица 504. — Бугар 507. — Ведро Поље 509. — Виница 510. — Горња Гата 511. — Турска Гата 513. — Голубић 515. — Горијевац 517. — Грабеж 518. — Грмуша 519. — Дољани 521. — Добреница 524. — Заложје 525. — Злопољац 526. — Изачић 527. — Клишчевић 530. — Клокот 531. — Краље 532. — Жегар 534. — Липа 535. — Лохово 537. — Лоховска Брда 538. — Муслићсело 540. — Папари 541. — Покој 542. — Притока 543. — Рачић 545. — Рибич 547. — Рипач 548. — Сеоце 551. — Соколац 552. — Србљани 553. — Спахићи 555. — Теочак 556. — Турија 557. — Хатинац 559. — Хргар 560. — Чекрлије 562. — III. <i>Насеља цазинског среза</i> : Цазин 564. — Барска 567. — Бегановићи 569. — Бојна 570. — Брезова Коса 573. — Буковица 574. — Вранограч 575. — Видовска 579. — Врело 581. — Доња Гата 583. — Глиница 585. — Глоговац 589. — Ѓъилавац 590. — Голубовићи 591. — Градина 592. — Дреновац 593. — Јоховица 594. — Криваја 596. — Велика Кладуша 597. — Мала Кладуша 601. — Горња Копривна 604. — Доња Копривна 606. — Кракача 607. — Агића Крндија 608. — Беширевића Крндија 609. — Кудићи 610. — Лиђани 612. — Лучка 612. — Љубијанкићи 613. — Мајетићи 613. — Мијостра 614. — Мутник 615. — Осредак 618. — Острожац 620. — Пећиград 622. — Пишталине 623. — Подзвизд 626. — Поље 629. — Поњевићи 630. — Прошићи 631. — Рујница 632. — Сланица 634. — Слатина 635. — Стијена 636. — Тодорово 639. — Тржац 643. — Ђоралићи 646. — Црнаја 649. — Шабићи 651. — Шилковача 652. — Штурлић 654. | |
| Регистар за Мијаке, Горну Реку и Мавровско Поље | 657 |
| Регистар за Бјелајско Поље и Бравско | 677 |
| Регистар за Поуње у Босанској Крајини | 687 |

МИЈАЦИ, ГОРНА РЕКА И МАВРОВСКО ПОЉЕ

ОД
ТОМЕ СМИЉАНИЋА

ПРЕДГОВОР

Овај сам рад започео још 1906. г. описујући поједина села по упуствима Г. Јована Цвијића. Целу област сам почео да проучавам 1914. г. Рат је упропастио сва моја испитивања из те године. Бугари су ми однели скоро завршени рукопис о Мијацима, као и многе фотографије. После рата, 1920, 1921. и 1924. г. продужио сам испитивања, али сам сада обухватио и Горну Реку и Мавровско Поље.

Испитивања су ми олакшана тиме, што сам од Г. Јована Цвијића добијао новчану помоћ (из Аустралијског Фонда) за свако путовање, на чему овим изјављујем своју благодарност.

Сматрам за особиту дужност да јавно благодарим свима председницима и деловођама општина, и својим многобројним познаницима и пријатељима Мијацима, Горнореканцима и Мавровцима, који су ме за време испитивања пријатељски примали и давали ми потребна обавештења и путовође.

ПРЕДГОВОР

Ovaj sam rad napisao još 1906. i objavio u *Prilogu 18* časopisa „Balkan“ po uređenju T. Jovića. U ovom radu sam naveo na prvom mestu 1914. a zatim je upotrebeno kao moje naučno delo o Vojvodini. Budući da mi od tada sredio nekoliko izdanja o Vojvodini, kao i mnoge fotografije, pisane rane, 1920, 1921. i 1924. i proširio sam istraživanja, ali sam sada objavio i *Prilog* i *Meteorološki prilog*.

Motivisan sam ovim okolnostima, koje su od T. Jovića, u *Prilogu* donekle poznate (iz *Priloga 18*), da malo pomislim na ovu moju naučnu delu i da malo pomislim na ovu moju naučnu delu. Sadržaj ovog rada, kao i njegov sadržaj, sam odredio i objavio u *Prilogu 18*. U ovom radu sam naveo na prvom mestu 1914. a zatim je upotrebeno kao moje naučno delo o Vojvodini. Budući da mi od tada sredio nekoliko izdanja o Vojvodini, kao i mnoge fotografije, pisane rane, 1920, 1921. i 1924. i proširio sam istraživanja, ali sam sada objavio i *Prilog* i *Meteorološki prilog*.

ПРЕГЛЕД ОБЛАСТИ

Ova oblast nalazi se u istočnoj Srbiji, između reke Rade, desne pritoke Drave, i reke Sava, koja teče u istoku. Najviši vrh je vrh *Pez*, koji je visok 1.200 m. U ovom radu sam naveo na prvom mestu 1914. a zatim je upotrebeno kao moje naučno delo o Vojvodini. Budući da mi od tada sredio nekoliko izdanja o Vojvodini, kao i mnoge fotografije, pisane rane, 1920, 1921. i 1924. i proširio sam istraživanja, ali sam sada objavio i *Prilog* i *Meteorološki prilog*.

ОПШТИ ДЕО

Opština *Pez* nalazi se u istočnoj Srbiji, između reke Rade, desne pritoke Drave, i reke Sava, koja teče u istoku. Najviši vrh je vrh *Pez*, koji je visok 1.200 m. U ovom radu sam naveo na prvom mestu 1914. a zatim je upotrebeno kao moje naučno delo o Vojvodini. Budući da mi od tada sredio nekoliko izdanja o Vojvodini, kao i mnoge fotografije, pisane rane, 1920, 1921. i 1924. i proširio sam istraživanja, ali sam sada objavio i *Prilog* i *Meteorološki prilog*.

Na istočnom delu oblasti, između reke Rade i reke Sava, nalazi se vrh *Pez*, koji je visok 1.200 m. U ovom radu sam naveo na prvom mestu 1914. a zatim je upotrebeno kao moje naučno delo o Vojvodini. Budući da mi od tada sredio nekoliko izdanja o Vojvodini, kao i mnoge fotografije, pisane rane, 1920, 1921. i 1924. i proširio sam istraživanja, ali sam sada objavio i *Prilog* i *Meteorološki prilog*.

Opština *Pez* nalazi se u istočnoj Srbiji, između reke Rade, desne pritoke Drave, i reke Sava, koja teče u istoku. Najviši vrh je vrh *Pez*, koji je visok 1.200 m. U ovom radu sam naveo na prvom mestu 1914. a zatim je upotrebeno kao moje naučno delo o Vojvodini. Budući da mi od tada sredio nekoliko izdanja o Vojvodini, kao i mnoge fotografije, pisane rane, 1920, 1921. i 1924. i proširio sam istraživanja, ali sam sada objavio i *Prilog* i *Meteorološki prilog*.

Opština *Pez* nalazi se u istočnoj Srbiji, između reke Rade, desne pritoke Drave, i reke Sava, koja teče u istoku. Najviši vrh je vrh *Pez*, koji je visok 1.200 m. U ovom radu sam naveo na prvom mestu 1914. a zatim je upotrebeno kao moje naučno delo o Vojvodini. Budući da mi od tada sredio nekoliko izdanja o Vojvodini, kao i mnoge fotografije, pisane rane, 1920, 1921. i 1924. i proširio sam istraživanja, ali sam sada objavio i *Prilog* i *Meteorološki prilog*.

I. ПРЕГЛЕД ОБЛАСТИ

Ово је географска целина у сливу реке Радике, десне притоке Црног Дрима више Дебра. Најважнија је долина саме Радике, која тече са Севера на Југ и грана се у многе споредне долине и долинице, које засецају дубоко масу околних планина. Слив Радике је корутина уоквирена са свих страна високим планинама и површима, само на Југу отворена према Црном Дриму, на излазу Радике у Дебарско Поље.

Највиша је пречага на Западу, према долини Црнога Дрима, где се меридијанским правцем пружа високо било Кораба (2660 м.) и Крчина (2300 м.). На источној страни корутина је уоквирена Бистром, Јамом, Стоговом (2300 м.) и Марушом.

Све су долине у овој области клисурасте и приступ им је врло тежак. У малим проширењима долинским, или на терасама, налазе се села. Изнад села или наоколо је шума, а изнад шуме су „*иланине*“, пространи пашњаци, већим делом плећата била, и гребенаста, као Кораб и Крчин.

По многобројним рекама и речицама, које теку кроз клисурасте долине и долинице и сливају се у Радику, народ од старине зове овај крај *Река*. Назив Реке задржали су били и Турци, који су додавали наставак за множину у турском језику *лар*, те су област звали *Рекалар казаси*, т. ј. срез Река.

Према току Радике народ дели област овако: Доњи ток Радике назива се *Долна Река*, а њен горњи ток *Горна Река*. Предео око Мале Реке, главне притоке Радике с леве стране, назива се *Мала Река*. А предео од ушћа Мале Реке у Радику, па до Горенчког Моста према Дебру, зове се *Голема Река*.

Становништво је у главном двојако: У Долној, Малој и Големој Реци живе *Мијаџи*, вере већином православне, а у мањини мухамеданске; сви говоре српски, карактеристичним наречјем, чија је главна одлика, што је старословенско *ж* код ве-

ђине речи замењено са *o*, те имамо: рока (рука), зоб (зуб). *Горнореканци* говоре арбанашки, али са много српских речи; и називи села и многих места у Горној Реци су српски. Насеља у Мавровском Пољу чине прелаз између Мијака и Горнореканца, а имају и других особина. Познати су под именом *Мавровци*, по највећем селу Маврову.

Иначе становници целе области познати су у другим крајевима под именом *Реканци*. Отуда их и у Београду зову *Рекалије*. Због тога што им је најближа варош Дебар, коме су за време Турака административно припадали, називати су и *Дебарци*. Понекад су их у Београду називали и *Чокалије*, због доламе, али је овај назив погрешан, јер они не носе *чоку*, набрану доламу, као Арнаути и Грци, већ *праву српску доламу*. Данас се јавља нов назив: *Галичанци*, према Галичнику, највећем мијачком селу, по коме се и најзнатнији део области, према новој административној подели, зове Галички Срез.

Према географским и антропогеографским одликама ми ћемо наша изучавања поделити на три дела: *А. Мијаџи*. Захватају доњи ток Радике, од Горенечког Моста према Дебру па на више до клисуре Борич код села Болетина, као и села на Малој Реци. Према старом називу области ми ћемо овај предео звати *Мијачке Реке*. *Б. Горна Река*. Захвата горњи ток Радике, до водолелнице према Вардару, Призренској Гори и Црном Дриму, односно Калису. *В. Мавровско Поље*. Ово је високо поље красних особина између Бистре и Влајинице, у сливу Радике.

Цела је област пространа¹⁾ 665,67 км². На том простору живи 18.665 становника, од којих 11.564 хришћана и 7.101 мухамеданаца; има свега 3.953 куће.²⁾

1) Ј. Цвијић, Основе за Географију и Геологију Македоније и Старе Србије, књ. I, 1906., стр. 81.

2) Према попису од 1921. год.

II ГЕОГРАФСКЕ ОСОБИНЕ

А. Мијачке Реке

Ово је права област Мијака у доњој Радици, од Гореначког Моста па навише до клисуре Барич. Појединим деловима Мијачких Река припадају села: *Големој Реци*: Долно Мелничани, Долно Косоврасти и Горно Мелничани; *Малој Реци*: Галичник, Сушица, Селце, Росоки, Тресонче, Лазарополе, Гари, Осој и Могорче; *Долној Реци*: Скудриње, Присојница, Јанче, Ацијевци, Ростуше, Велебрдо, Битуше, Требиште, Манастир Св. Јован Бигорски, Видуше, Болетин и Жерноница. Сем ове уже поделе на крајеве, народ дели насеља и по положају: *Горни* и *Долни Села*, од којих су прва виша а друга знатно нижа.

1. Облици земљишта

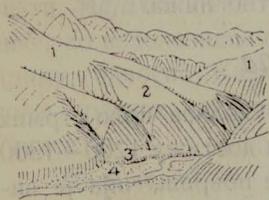
У области Мијачких Река усечене су долине врло стрмих и високих страна и падина, које изнад река достижу 1200—1300 м. висине, а поврх ових настају простране површи, чија је висина 1500—2300 м. над морем. Те су површи развијене на овим планинама: Бистра, Јама, Стогово и Маруша на левој страни и Крчин на десној страни Радике.

Плећато било *Бистре* представља високу површ са многим купастим узвишењима од кречњака. Највећи је врх Осојница или Пискупија (1900 м.). Бистра је на Југу везана за *Јаму*.

У нижим су партијама састављене од палеозојских шкриљаца, а у вишим од дебелих слојева тријаских кречњака и доломита. Но кречњак се јавља негде и ниже, у усецима долина, где чини одсеке или отпорне ридове, као Скола и Торреска Краста код Галичника, Соколица и Чаршеви Пенки код Тресонча. Негде се јављају слојеви табличастог кречњака, који се цепа на плоче. Има и мермера, који се у виду појаса пружа

од Мовровских Ханова преко Требишке Рупе на Бистри до Лазаропоља и Јамое. Изнад села Нићифорова пробиле су еруптивне стене, које сељаци зову „урденик“.¹⁾ Код Галичника „Надсело“ има каменог угља (?), а код Тресонча на Рудини јављају се гвоздене руде (?).

Површи Бистре и Јаме лакше су приступачне са Истока, из котлине Кичева и са С. З. из Полога. А са западне стране, из саме области, много је теже на површи доспети. Јер су од долине Радике у планинској маси врло дубоко усечене бочне долинице. То су праве клисурасте ровине, јако разривен рељеф, супротно благо сведеним површима на висини. Све су долинице младога изгледа, сасвим друкчије од њихових изворних кракова на високим површима Бистре и Јаме, које чине много блажи долињски облици. Испод највише површи, према дубоким усецима долињским, развијене су на падинама планинским три ниже флувијалне површи, између којих су висински размери по 200—300 м.; ове су површи очуване у виду парчади пространих тераса као траг старијих долињских подова. Развијене су нарочито у долинама Мале Реке, код села Тресонче, Селце, Росоки, Осој Могорче (в. сл. 1). Према томе површи овде иду овим редом:



Сл. 1.

1. *високе површи* на висини 1300—1900 м.; 2. *виша терасаста површ* на висини око 1000 м.; 3. *терасаста површ* на висини око 800 м.; 4. *нижа терасаста површ* и остале ниже *речне терасе* на висини око 600 м. Са подмлађивањем рељефа долине на високим површинама остале су viseће.

Имамо, дакле, јасно издвојена два рељефа, па према томе и *две привредне површине и две врсте насеља*: на високим површинама *привремена*, а на терасастим *стална насеља*.

Високе површи су голе, без шумског покривача, лети под травном вегетацијом, те врло подесне за *сточарење*. То су мијачке „*планине*“, на којима се лети напасају хиљаде оваца и извесне висине под *шумом*, а затим *насељене*. Овде и у рав-

¹⁾ Комађе од ове стене зажаре сточари на ватри, и спуште их у млеко, које се тако скува у дрвеном суду; према урди која се тако добија и име је стени.

нима долина има нешто земље за обрађивање, те се становништво поред сточарства бави по мало и *земљорадњом*.

На високим површима многобројна су малена поља, дуга до једног километра и отворена према главној долини, показују карсне особине. Таква су: Пољце, Горно Пољце, Поличица код Тресонча; Суво Поље код Селца; Стопанче код Росоки; Лазароско Поље код Лазаропоља; Тонивода близу чесме Царевец на Бистри. Најинтересантније је Лазароско Поље. Ивицом су развијене терасе. Дно му је покривено црвеницом (*terra rossa*). На ивици су пећине; ту је и село. По средини меандрира речица, која пада слаповима кроз Клисуру. *Дујки* или *руји* су увале. Има их малих и великих. Највећа је Требишка Рупа. Ове су рупе увек по дну влажне. Ту се крију изгубљене овце. Лети се по њима налази снег и лед. *Кориша* су слична пољу, нагнута и ужа, као: Коритник код Лазаропоља, Богато Корито, Корито, и т. д. Услед интензивног распадања и растварања на кречњачким и доломитским странама стварају се рушевине, које народ назива „*манастиришче*“, а точила на падинама, које ствара кречњачки материјал, народ зове „*грагор*“.

— Између *Крчина* и *Стогова* с *Марушом* усечена је дубока клисура Радике, у којој се на дужини око 10 км., а повише излаза у Дебарско Поље, види целокупан састав ових двеју планина.¹⁾

Високе су површи и овде као и на Бистри, са том разликом, што на Крчину имамо гребен, а не плећато било. Стогово је мало било, са огранком Марушом. И Крчин и Стогова су истог састава као Бистра и Јама: у нижим партијама палеозојски шкриљци, у вишим тријаски кречњаци и доломити. Високе су површи према долинама оивичене стрмим, скоро вертикалним странама. У долини Радике између Крчина и Стогова виде се три терасасте површи, на којима су села. Њена је клисура са малим проширењем код села Д. Мелничана и Косоврасти. С једне и друге стране на падинама налазе се дебеле

¹⁾ Занимљиво је како народ тумачи име Крчина и суседног вишег Кораба. Крчин је добио такво име по томе, што је за време потопа његов вис био раван води, па га дађа („кораб“) Нојева закачила и крцнула, а одатле отишла даље и зауставила се на Корабу који је био острво. За народ је Крчин и света планина. О Преображњу се сељаци пењу на *Вели Врх*, где је црквица и где се чека рађање сунца. Кад се неке пожелу дуги живот, каже му се: „Да остариш као Крчин и Стогово“.

наслаге *клака*, таложеног гипса, кроз који се виде дамари сумпора. Ту је и сумпоровита Косоврашка Бања, која таложи и данас овај „клак“. Старије су стене толико набране, да их понегде сељаци одвале за корито на чесми.

Хидрографија Мијачких Река је у потпуној вези са земљиштем. На високим површима предели под кречњаком су суви. По корутинама има извора и малих поточића. На падинама су мочвари зване „*млаке*“. По корутинама се праве „*вирови*“ повезани међу собом да би вода прелазила из једног вира у други. Ти су вирови за напајање стоке. По мочварима се копа „*бунарче*“.

Ни једна река не постаје на високим површима. Једино Говедарничка Река код Тресонча достиже у Малу Реку. Све се остале губе у кречњаку, као Бистрица изнад Селца, Лазаропољска Река и др. На Бистри је и вододелница између Јадранског и Јејејског Мора. Са извора Шарен Пејко вода отиче у обадва слива и зове се *Близна Вода*. На самој вододелници налазе се и многе „*баре*“, где има примера и о снежаничким бифуркацијама. Чувене су чесме на Бистри: *Царевац*, на путу од Маврова за Галичник веома хладна и лака вода. Прича се да су ту долазили цареви „од Призрен“ да летују. Други опет кажу да је до те чесме стигао султан када је гонио Мијаке. Кад је видео какав је крај, дао им је да живе слободно, само да се не буне. *Пеши Леб* је чесма од које кад се пије поједе се пет хлебова наједанпут. Познате су још: *Змејовица* изнад Тресонча, *Коритничка Чешма*, *Думовичка Чешма*, *Рашчанец* и т. д. Вода на Бистри по мишљењу мештана је најбоља на свету. Знају много прича о њеном лековитом дејству, а кад су у туђини стално *сањају хладне изворе*.

Међу долинама подмлађеног рељефа најважнија је *Мала Река* лева притока Радике. Друга је *Галичка Река*, па *Гарска Река*, *Белевчица*, *Косоврашка*, *Мелница*, *Бишутска Река*, *Видушница* и *Жерноничка Река*. Све се уливају у Радiku. Све реке постају из врела. Највећа су врела: *Извори* код Тресонча, Селца, Росоки и Галичник (в. сл. 2.). Ова су врела обично на првој или вишој терасастој површи. Јака су и никад се не замуће. Лети им је вода мања. Све реке при прелазу преко кречњака праве водопаде, слапове и брзаке. Носе огромне облутке и имају велики пад и јако ерозивно дејство. Кроз сваку долиницу тече „*речиште*“, ако преко лета пресуши зове се „*суво-*

долица“. За време летњих плаховитих киша речичка и суводолице су врло опасни, нарочито Белевчица, Мелница и Косоврашка Река. Тада се кроз њихова корита спушта виловита бујица, којој ништа не може на пут стати. Она руши све на шта успут наиђе, уништава њиве и ливаде, засипа их огромним облутима, песком и блатом. Пре но што се водена бујица спусти, долином се витла „*сукало*“, јака ваздушна струја која све кида и обара. Од судара облутака стварају се муње. Мелница и Косоврашка Река тако заустављају Радiku, те људи наниже лову рибу по сувом кориту. А за дуго је опасно прећи преко нанетог блата, јер ма да одозго изгледа суво, унутра је житко и може човек да потоне. Многи су тако изгубили главу.

Радика (в. сл. 3.) постаје у Горној Реци, и од Жерноничке Скале има правац у главном С. — Ј. док не прими Малу Реку са Бистре. Тада узме правиц С. И. — Ј. З. док се не улије у Црни Дрим испод Дебра. Има велики пад, ваља огромне облутке и има *виrove*. У њеној су долини развијене терасе. На излазу у Дебарско Поље виде се њене терасе на висини 740 м. изнад мора (Венец), док је данашње ушће Радике на надморској висини од 495 м.

У области су честе минералне воде. Код села Косовраста, на десној обали Радике пред излазом у Дебарско Поље, налази се Косоврашка Бања: сумпоровита хипертерма, топла 42° Ц, јака 50 л. у минуту, лечи реуматичаре. На целом том простору виђају се многе минералне воде, од којих је најважнија Синина. Народ мисли да у неким изворима има петролеума, јер су правили пробу пепелом, који кад се умеси том водом, па осуши и запали гори.

*Глацијални прагови*¹⁾ налазе се на Стогову и Крчину. Са Стогова леденици су се спуштали зракасто. Велики цирк се види на Малој Мегданици, више села Гари. На Крчину глечерски циркови су били код Вели Врха, више села Требиште, Видуше и Жернонице. Са ових глечера моренски је материјал сталожен за време Вирма у висини 1510—1575 м.

На ј. з. страни Стогова, више села Кожаџик, наилази се на огромно ератично стење.

¹⁾ Опширније види: J. Cvijić: L'époque glaciaire dans la peninsul Balkanique. Annales de Géographie T. XXVI; № 141 и 142. — J. Dedijer: Traces glaciaires an Albanie et an Nouvelle Serbie. La Geographie. T. XXXI, стр. 325—326.

2. Климатске и фитогеографске прилике.

За ову област нема климатолошких података. Климату ћемо стога проучити у вези са фитогеографијом и на основу личних опажања.

У Мијачким Рекама, услед велике вертикалне разуђености, издвајају се три типа континенталне климе. Око реке Радике, све до села Болетин, влада блажија долинска клима. У долини Мале Реке влада средњеевропска клима, а на високим површима алпијска.

Блажија клима у долини саме Радике може се објаснити тиме, што је овај најнижи део области особинâ жупе, која је сасвим заклоњена од хладних ветрова. Сем тога топли ветрови са Јадранског Мора лако допиру преко Арбанских Планина, које су много ниже од Крчина, Стогова и Бистре. Овом утицају средоземне климе олакшан је пут ниским превојима у залеђу долина Маће и Шкумбе. Нарочито је значајан превој Скала на планини Јабланица код Голуг Брда. Одатле се утицај средоземне климе распростире у Дебарско Поље, где је довољно осетан, затим донекле и уз доњу јужну Радику.

Услед овога у Дебарском Пољу виђа се смоква, а винова лоза успева нарочито на Удову, код Рајчице, Мелничана и Косоврасти, где се добија добро вино. Винова лоза успева чак и код села Болетина, само слабије. По дну долине Радике снег се скоро не може одржати. За село Јанче народ каже, да има исту климу као и Солун, јер кад у Јанчу падне снег, значи да је пао и у Солуну. Народ то изводи на основу искуства са печалбе, у коју се често креће. По долинском дну и на падинама до висине села успева и кукуруз. Он се залива и доста је добар, али се добија у малим количинама. Кукуруз зову „*йченка*“ и од њега праве хлеб, мешајући га са брашном од ражи или пшенице, које купују у Дебру или Гостивару.

Од лиснатог дрвећа расте у овој зони нарочито „*доб*“ (дуб), који се гаји по забранима, као „*корија*“ код села Долно и Горно Мелничани, Косоврасти, Могорче, Скудриње, Присојница и Јанче. Код Скудриња и Присојнице виде се и неколики шумарци питомог кестена. Ту расте још брест, јасен, а од воћа крушке јабуке и трешње. Питомо воће је нарочито добро. Познате су крушке „*кајкушки*“, „*јечменки*“, а јабуке „*ђулабији*“, „*шећерки*“, „*пешровки*“, „*вробосници*“ и „*зимни*“. У селима овог појаса развијена је земљорадња.

Други је тип климе *средњеевропски* са још планинским утицајем. Ова клима влада и у долини Радике, почевши од 800 м. изнад мора па до 1000 м., а негде и више. Назваћемо је планинско-долинском. Како се и овде осећа утицај климе из долине Радике, то су насеља могла да постану и на висини од преко 1000 м. изнад мора: Галичник на 1395 м., Сушица на 1100 м., Лазоропоље на 1100 м. У овом се појасу снег дуже задржава. Често снег у Галичнику и Лазоропољу бива толики, да се с прозора излази напоље. Људи живе у кући као у јазбини. Снег онда испуни све јаруге, нарочито кад је „*мећава*“, те се стварају „*намети*“. У Галичнику и Лазоропољу пада од зиме фасада по кућама, те је зато често праве од дасака. Услови су чести према долини Радике. Они понекад зауставе саму Радику.

Ово је прави шумски појас. Некада је на целом овом појасу од 800 па до 1500 м. била огромна шума, чији се остаци и данас виде на већем простору код села: Лазоропоље, Тресонче, Селце, Росоки, Сушица, Гари, Осој, Могорче. У долини Радике на овој висини настаје такође шумски појас, почевши више села Скудриње, Присојница, Битуше, Требиште, Видуше, Жерноница и Болетин. Шума је највише букова. Код Тресонча, Селца, Росоки, на присојним странама, лепи су забрани („*браненици*“) од церове шуме, у којој има и „*благуњ*“ (храст). У *синору* Лазоропоља има простране шуме од дивље тополе, звана Јасика. Кроз буково дрвеће виђа се ова онда и јавор, клен, глог и дивље воће. По врсти дрвећа имамо називе шума: Кленовица, Јасика, Јаворов Дол, и т. д.

Као што ћемо доцније показати, насеља су постала прво у крчевинама. Услед тога је шума сатрвена око села, нарочито око Тресонча, Селца и Галичника. Око села Тресонча и Селца на искрченом месту сада расте шиб и смрека. Ово се дрвеће често сече ради оgrade ливада, али опет брзо нарасте.

По овим селима земљорадња је врло слабо развијена. Понеко има њиву ражи или пшенице у селу Росоки и Селце. Кукуруз врло слабо успева. Типичне су сеоске баште („*градина*“, „*вртови*“), где се гаји нашто купуса, пасуља, цвекле, тикве, кромпира, „*пиперки*“ и „*преш*“ (празилук). Винова лоза не успева, ма да кажу да су некада имали винограде Лазоропољци код места Главино Село, Тресончани код места Присој, Галичанци код Песја Горица.

Воће врло добро успева у Тресончу, Селцу и Росоки, нарочито јабуке и ораси. У Лазоропољу, Галичнику, Сушници и Гари расте само понека шљива џенарика у кржљавом стању.

У овом појасу по заравнима и странама долињским има ливада, које се заливају и ђубра, јер иначе не би било траве. Кад је кишовита година добија се доста сена.

Трећи је климатски појас *алпски*. Обухвата високе површи, изнад шумске зоне. То се у народу зове „планина“, а шума се зове турски „орман“ или српски „гора“. У овом појасу зими пада велика количина снега и непроходно је у времену од децембра до априла. Тек после Ђурђева-дне настаје снег да окопни. Кад снег окопни, цела се планина обавије травном вегетацијом и цветом, нарочито разним врстама љубичице, *гороцветом* и другим, те изгледа као ћилим ишаран најразноврснијим бојама.

Овде су пространи пашњаци и сеоске планинске ливаде. Због тога се овде развило знатно сточарство. Од трава познате су „кртечина“, која се тако зове што место где расте личи на кртичњак. „Матерка“ расте на странама; по кршевитим местима „власеника“; по местима где је стока лежала „*жишна трава*“ и коприва. Расте још и „чемер“, „салеп“, „чај“, нека врста устаница, која се употребљава као чај. Трава која се коси зове се „ливадска“.

На планини од Петрова-дне коси се сено. Кад се планина „пушчи“ (пусти), сваки сељак има право да покоси што захвати. Сем тога, свако има и своју ливаду у планини. Ливаде се не смеју пасти док се не покосе. Али ако је сушна година, оживе многи скакавци („скакулци“), који поједу и оно траве што се од сунца не спржи. Косидба у овом појасу значи за насеља исто што и жетва или берба винограда по земљорадничким крајевима. Сви људи одлазе у планину и тамо ноћевају, док се све сено не пренесе у село, јер чим настане рђаво време, планина је за њих неприступачна.

И ове високе површи некада су биле знатним делом под шумом. Трагови четинара виде се на месту Говедарник код Тресонча и Мала Планина на Строгову. Сточари су проширивали своје пашњаке потпаљујући шуму. Шума сатирана је тамо и за гориво, као и за ограду и грађу по бачијама.¹⁾

¹⁾ Н. Кошанин: Биљни покривач Западне и Јужне Македоније. (Гласник Геогр. Друштва, св. 6., стр. 62. и даље).

У овој области зими дувају хладни ветрови *север* и *исток*, последњи врло снежан. Југ је топао ветар и доноси влагу. Ако дува зими, каже се да је „јужно“. У пролеће дува *развигора*. Западни ветар доноси увек кишу.

Кише су у пролеће плаховите. Воденог талога пада у довољној количини, сем изузетних сушних година. Када преко лета не пада киша, околина села се спржи и изгледа жута, а само се шума зелени; и овакве летње суше знак су утицаја средоземне климе.

Б. Горна Река.

Овим именом народ зове извориште Радике, које је на Северу ограничено високим планинским развођем према сливу Буштерице у Калису, Љуме у Призренској Гори и Вардара у Горњем Пологу. Високим билом Кораба област је на Западу одвојена од Доњег Добра, а према Мавровском Пољу на Истоку граница је клисура Дервен и планина Кожа. Област је на Југу одвојена од Мијачких Река клисуром Барич. Земљиште је нагнуто Радиком према Мијачким Рекама, са којима чини ширу географску целину, као и са Мавровским Пољем у сливу Мавровске Реке, притоке Радике. Према Арбанији једина је веза путања преко превоја Скртец и Корабска Врата. Некада се ишло за Призрен превојем према Гори. Лети се иде у Гостивар преко превоја код Бунца.

У Горној Реци су ова села: *Врбјан, Тануше, Грекај, Нишиште, Рибница, Бибај, Жужње, Нисширово, Ничиур, Бродец (Вау), Кракорница, Богдево, Врбен, Кичиница, Беличица, Сенце и Волковија*. У току ратова 1912–1918. г. уништена су села: *Шшировица, Реч, Сирезимир, Д'бово и Трница*.

1. Облици земљишта.

Доста је сличности са Мијачким Рекама. Због много веће висине земљишта (између 950 м. у клисури Барич и 2660 м. на Корабу) добила је Горна Река овакав назив. И у Горној Реци сличан је став земљишта, и развијене су високе површи, долине и клисуре, а јављају се и карсне одлике земљишта.

Високе површи обухватају велику масу Кораба према западу, а према Истоку су простране заравњене површи, зване *Бђешк* (планина). Те Бђешке имају називе према селима у чијим се атарима налазе. Између Бђешка и Кораба тече дубоко усеченом долином Радика, која их потпуно издваја. Затим према

маси Кораба имамо долине кроз које теку: *Танушанска Река* према Скртецу и Циганском Прелазу (Љаке те Џипет), испод кога је глечарски цирк *Ујте Калар*; *Прој Фел*, са кањонском долином, којом се иде испод самог Кораба и Корабских Врата. Са површи Бјешка долине су остале висећи код Бродца, Кракорнице, Богдева и Врбена.

Кораб је највиша планина ове области. На њему се истичу два врха као пирамиде, неприступачна и висока до 2660 м. звани Корабе Вогл и Корабе Маде. Гребен Кораба са главним врховима састављен је из тријаских кречњака, кроз које су више Жужња пробили серпентини. Услед оваквог састава, и услед дилувијалне глацијације, развијени су овако оштри облици врхова на Корабу. Западно од Кораба су стрми одсеци према котлини Доњег Дебра или Пишкопеје. Сем поменутих назива главних врхова Кораба, издвајају се још: Хурда Пелес, северно од Великог Кораба, где се налази језеро глечерског порекла *Фуша Кораби*;¹⁾ јужно је *Меник*, а источно *Кукул*.

Ниже партије Кораба, као и све остало земљиште Горне Реке, састављене су из палеозојских, највећим делом метаморфисаних шкриљаца. Чести су филити, а јављају се и интеркалације кристаластог кречњака, нарочито дубље у долинама, услед чега су ове као сабљом усечене и кањонске. Нарочито је долина Радике уска на улазу у клисуру Барич, исто тако и Танушанске Реке и Прој Фела. Села су на површима, високо изнад долине, и личе на ластино гнездо. У долини Прој Фела види се врло бео мермер.

У долини Радике између Ничпура и Штировице откривени су доломити. У кречњаку се виде многе пећине, од којих су најважније: Шпела Јовес на месту Габров и Шпела Штировицас; у овим *шпелама* чува се по 500 и више оваца.

Бјешк (планина) захвата део Горне Реке на левој обали Радике. У главном се дели на: Маја е Маде и Маја е Вогл (Велика и Мала Планина), а поједини су називи: Бјешка Богдет, Стрежник, Зендел Бег, Бјешка Ничпурит, Бјешка Стрезимирит, Бјешка Речит, Курза Индризит, Божин и т. д. Бјешке су заравњене, а кроз њих су усечене долине, сем поменутих, које су

¹⁾ Кораб су проучавали: Р. Т. Николић, Глацијација Шар-планине и Кораба, Глас С. К. А. LXXXII; Ј. Cvijić: L'époque glaciaire, op. cit.; Tektonische Vorgänge in ober Rhodopemasse Sitzungsber. d. K. Ak. d. Wiss. Bd. CX, 1901.; Karl Gripp: Beiträge zur Geologie von Mazedonien, Hamburg 1922.

висеће, још и Прони Морни, Прони Хаџијес, Уј те Ливадет и Уј те Пајет. Према Истоку су кречњачки врхови Кожа и Бунец (1909 м.), иза којих су Мавровско Поље и Горњи Полог. Бјешке су састављене од полеозојских шкриљаца. У усецима долина откривени су негде и кристаласти кречњаци, као код Врбена.

Долине су уске. Села избегавају долиненске равни и налазе се на високим падинама изнад долина. Терасасте површи, које смо видели у Мијачким Рекама, овде се тешко распознају. Види се једна код Штировица. Села су на прелазу између високих површи и долиненских страна.

Клисура *Барич* која раздваја Горну Реку од Мијака, дуга је око 15 км. Почиње од Жерионичке Скале и завршава се близу Кичинице. Код Жерионичке Скале усечена је кроз црвенкасте филите, затим кроз кречњак, пун пећина. Кад се пређу ови кречњаци, који штрче у остевцима, дође се поново на филите, у којима је мало проширење, где је преко Радике направљен *Криви Моси* у виду полукруга. После се иде поново кроз кречњак, док се не дође до става Радике и Мавровске Реке, и тек тада се улази у најдубље усечену клисуру, и то је прави Барич. Одавде се изиђе код Волковије и Кичинице понова у проширење у филитима. Кроз клисуру Дервен у мермеру доспева се Мавровском Реком у Мавровско Поље. У Баричу се с обе стране реке виђају многе пећине. Зими ове служе као заклон за стоку. Понеке су врло дубоке и загушљиве. Барич је веза између Мијачких Река и Горне Реке. Радиком је најлакше изићи на високи Кораб преко Штировице. Долином Белличке Реке излази се на Бистру код Царевица.

Хидрографске прилике у Горној Реци друкчије су од оних у Мијачким Рекама. У Горној Реци је врло разграната и пространа изворна челенка Радике. Многобројни су мали извори, који се сливају у изворне краке Радике. А испод кречњачких маса избијају и неколика врела.

Радика извире из врела на северној страни Кораби, више села Штировице. Она тече дубоко усеченом долином правца СЗ—ЈИ, док се у Баричу не састави са Мавровском Реком. Њене су веће леве притоке: Бродачка и Кракорничка а десна: Ничипурска Река. Долине ових притока су висеће изнад долине Радике, њихова вода пада у главну реку преко водопада и слапова. За време лета ове притоке омале, скоро пресуше. Долина Радике на више места је кањонски усечена кроз кречњак, а

њене притоке се усецају кроз шкриљце, стога су им долине блажих страна. Радика је веома виловита, права алпијска река, великог пада и уске долине. Стога кад надође у пролеће, увек однесе мост испод Ничпура. Тада носи огромне облутке, прави велике вирове и слапове. Има доста пастрмке, мало и јегуља.

Сем овог главног и јако разгранатог изворног крака Радике са северних огранака Кораба и са површи Бјешка, други је важнији изворни крак *Рибничка Река*, чија је челенка усечена под западним странама Кораба. Рибничка Река постаје из два главна крака: Жужањске и Грекајске Реке. Жужањску Реку зову и Прој-Фел (Дубоки Поток). Она извире из јаког врела испод самог Великог Кораба, где протиче глечерском долином. Долина ове реке је најдивљачнији крај Горне Реке. Грекајска Река има неколико изворних кракова, од којих један потиче са Кукуља, огранка Малог Кораба, а други, Танушанска Река, са два мања крака извире из цирка Ујт' Калар и испод Скртеца. Последњом долиницом излази се на превој Скртец и Љакете-Џупет („Цигански Прелаз“). Испод села Рибнице главна се река улива у Радику.

Сем ових и још неколиких сталних река, као Врбенска Река, која избија из врела испод кречњачког Бунца, остале су све „суводолице“. Суводолицама теку речице с пролећа, од отапања снега.

Према глациолошким студијама Ј. Цвијића¹⁾ и Ристе Т. Николића²⁾, највиши гребен *Кораба* био је у Дилувиуму под *ледницима*, који су се спуштали кроз долине Штировичке Радике, Танушанске и Жужањске Реке.

Р. Николић је нашао моренски материјал из стадиума Вирма на висини од 2109 м. За време својих путовања нашао сам код села Тануша на моренски материјал у висини 1320 м., у који се усекла Танушанска Река за стотину метара. Ту се виде трагови језера глечерског порекла, чији је остатак Лигата Танушес (Танушанско Блатиште) испод села. Глечери су се спуштали долинама са Скртеца, Циганског Прелаза, Гури Пета. Све долине пружају утисак глацијалних валова. Можда ће ту бити трагови старије глацијације?

¹⁾ L'époque glaciaire, стр. 214.—215.

²⁾ Глас LXXXVII, стр. 81.—91.

2. Климатске и фитогеографске прилике.

Горна Река има планинску климу на висинама алпијског типа. По високим површима зима траје од октобра па до априла. Пролеће и јесен су кратки, а лето је нешто дуже. Област је изложена ветровима, а густе облаци се задржавају увек по већим висовима, нарочито на Корабу. Када се влага спусти у долине, онда се са висине види море од облака из кога штрче поједини висови као острвца.

Зими се на површима талози дебео слој снега, који се задржава до априла. На Корабу чак и у августу набрајао сам преко тридесет снежаника. 1914., исто толико 1921., а 1922. г. преко педесет, јер је била снежна година. Чим падне снег у новембру, планина је више непроходна, сваки живот замре. Први снег се јавља и у септембру.

Високе површи преко лета су покривене густом травом. На Корабу се виде и алпијске руже. Предео веома подесан за сточарство. Пашњаци су проширени на много места на рачун шуме. Али на падинама Кораба шума достиже велику висину, нарочито у долини код Жужња, као и код села Нивишта и Грекај.

По долинама влада долинска клима, најблажа у Баричу. Како су све долине отворене према Радици, топли, јужни ветрови и зими могу да допру кроз њих дубоко. Зато је у овим долинама било могуће да се створе насеља; па и култура жита омогућена је. По падинама и косама су добре букове шуме. Где су кречњачки ћувици има и смрче, као код Врбена, Богдева и Селца. Код Тануша, Рибнице, Нистрова и Ничпура успева и питомо воће. По шумама живе дивљачи, као: медвед, вук, дивља свиња, лисица, рис. Лети се по висинама виде чопори дивокоза.

У Баричу је од Жернонице до Трнице клима блага, а од Трнице до Мавровских Ханова оштра. У првој је партији предео заклоњен од ветрова, и ту је вегетација бујна, нарочито на левој обали Радике, заклоњеној Бистром. Ова је долина јако шумовита. Расте буква, смрча, брест, граб, а на десној обали код Врбјана види се храст и зова. Иначе је крш обрастао травом, коју и жене из оближњих села скупљају за стоку. Расте и слатка папрат и здравац.

Северац се у Горној Реци зове Пајроз, а јужни ветар Ладоз. Северо-источни ветар дува са Бунца и зато се зове Бунец.

Из свега се види, да је област врло подесна за *сточарство*. Високе су површи без шумског покривача, зими непроходне, а лети обрасле бујном травом. Испод суватских површи настаје шума, која је у велико искрчена, и ту су постала сточарска насеља. Земљорадња је сведена на најмању меру. Њиве се обнављају у крчевинама; исцрпљена земљишта су напуштана, па стога обрасла попрати и травама.

В. Мавровско Поље.

Налази се између Бистре, Влајнице и Горне Реке. Поље је дугачко 8, широко 2—3 км. На јужној ивици поља, према Бистри, веома су стрмените кречњачке стране. Кроз кречњак су усечене долинице, којима се излази на високе површи Бистре. На југозападној страни ограђује поље планинска пречага, која је код Маврових Ханова просечена клисуром Дервен, кроз који тече Мавровска Река и везује ово поље за долину Радике преко Барича. На северозападној страни се диже као зид Кожа, а на северној страни је Влајница, која се диже за стотину метара изнад поља. Ту је спроведен и друм, који везује Гостивар преко Мавровских Ханова са Добром. Дно поља је равно и нагнуто неосетно према Дервену. Кроз њега поменуте речице меандрирају, а има и много мочвара тако да није свуда проходно. По саставу Мавровско Поље показује карсне особине. Јужни, западни, северозападни и југоисточни оквир су од кристаластог кречњака. Северни и североисточни оквир је од филита. Дно је од наноса, изнад кога се између Нићифорова и Леунова издиже тераса за 10 м., усечена у шкриљцима. Кречњачке су стране стрме и високе за 200 м. изнад самога поља, а где је шкриљац блажег су нагиба и ниже. У кречњаку Дервена честе су пећине.

Мавровска и Нићифорова Река постају из врелâ под Бистром. Леуновска исто тако. Све три се састају код Мавровских Ханова и одатле теку кроз Дервен под именом Мавровска Река.

Мавровско Поље има нарочиту климу, која се одликује и од оне на висијама, а и од оне у долинама. Поље је на великој висини (преко 1500 м.). Дно му је увек влажно. Велике су разлике између дневне и ноћне температуре. У сред лета ноћу се цвокоће, а дању је несносна жега. Пред зору се са дна диже магла, и, када се посматра са Бистре, поље изгледа као језеро. У пољу расте ливадска трава. Оцедитија места сеју се јечмом, ражи и просом. Падине су под буковом шумом, а више Мавровских Ханова и код Дервена види се смрча.

III. НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА

А. Мијаци

1. Положај и ший села.

У Мијачким Рекама села леже на високим планинским површима, на терасастим површима у долинама, и на речним терасама. На високим су површима Галичник, Лазоропоље, Сушица и Гари. На терасастим су површима Болетин, Требиште, Битуше, Велебрдо, Присојница, Скудриње, Горно и Долно Мелничани, Могорче и Осој, мала Пешковци и већи део села Тресонча и Селце. На речним су терасама Ростуше, Ацијевци, Жерноница, Долно Косоврасти, Росоки и један део Тресонча. (в. сл. 4.).

Према положају народ дели села у две групе. Насеља на средњем и доњем току Радике зову се *Долни Села*, а на високим површима Бистре и у долини Мале Реке *Горни Села*. Између једне и друге групе села постоје и извесне етничке разлике.

Долни Села, су на речним терасама Радике, или на терасастим површима, увек заузимају горњу ивицу заравни тако, да земљиште испод њих остаје за обрађивање. Изнад села су редовно *корије* (забрани), а даље шума, изнад шуме „планина“ (пашњак). Корије су од растовог, церовог, брестовог или буковог дрвећа. Она се сече по дозволи сељана кад неко прави кућу. Једанпут у две године „кастри“ се шума и скупља у *лиштовнике* за храну коза. Корије бране села од стрпоштавања стена. У понеким селима забран је „селски“, а у понеким подељен.

Села су покрај извора или малог поточића. Куће су већином на стрменитој равни и поређане страно. Удаљене

су једна од друге за 10—20 м. усамљене, најчешће без оградe, са подзиданим и заравњеним двориштем испред кућних врата.

Главни пут води у село обично тамо, где се стока скупља, кад се потерује на пашу, а то је „средсело“. Куће су груписане у „мало“ обично по сродству или по топографској издвојености места, те су растављене путем, поточићем или кршем.

Од овога одступају села на речним терасама, као Косоврасти и Ростуши. Ту су куће притешњене уз горњу ивицу терасе и збијене. У средини села је *средсело*, где доводе сви путеви. Ту се сељаци скупљају на договор и весеље, врше куповину и т. д. Обично је ту и црква или џамија. Село има улице, које двоје *мала*. Ове се особине запажају и по селима на терасастим површима, као у Велебрду и Требишту. Поред куће има ограда авлија или „двор“, где се улази на „голема порта“;

Горни Села су у многоме слична Долним Селима. Изузетак чине Галичник, Селце, Лазоропоље и Гари, који имају нарочит тип планинских села. Општа је одлика ових села да су куће увек на стрмој равници. Само је један део Лазоропоља у пољу, те се ту јавља улица, „средсело“, „двор“ и „полесок“ (авлија са оградом од зида или од дасака). Иначе на стрмој равнини куће су поређане степеничасто, удаљене по 10—20 м., груписане у мало.

Из свега можемо извући овај закључак: села на терасастим површима и у опште на заравнима су збијеног типа. Првобитно мала су се развијала са прираштајем једне породице. Куће нису приљубљене једна уз другу. Са главног пута или са улице улази се обично прво у двориште, а затим у кућу. Оваква су села: Мелничани, Косоврасти, Скудриње, Присојница, Јанче, Битуше, Могорче, Велебрдо и Болетин. Доста села имају један или више издвојених крајева. Овде куће још нису груписане да створе улицу. Таква су Ростуше, Требиште, Жерноница, Лазоропоље, Тресонче, Гари и Осој. Најзад има села где су куће без реда раштркане, али не даље од 10—20 м. Цело село захвата велики простор. Овакво село има по средини „*селски њош*“. Сва су села изгледа била некада ове врсте. Данас је најтипичније овакво село Галичник.

За стварање насеља најважнију улогу играју терасасте површи и речне терасе. Ту су прво прокрчене шуме и створена села. Села на високим површима су млађа и постала су са

развитком сточарства. Човека је ту привукло скровито планинско место, далеко од комуникација, мало подесно за земљорадњу, а много за сточарство.

2. Кућа.

У Долним Селима кућа се зида слабија но у Горним Селима. Од блата и камена до спрата, а деље већином од дирека и *џлиша* (ћерпич од сушене земље) или блатом премазаним плотом. Кућа је прилагођена земљорадњи. Тавани на кући су отворени и греде служе за прикачивање кукурузних клипова (цаблани), који се тако суше и дозревају. У јесен кућа изгледа као да има таван од кукурузних клипова. У близини куће је „племна“ за сточну храну и казан за печење ракије. Изба на доњем спрату служи за чување вина и ракије у бачвама. Стока се чува такође у приземном спрату у „котару“.

Кућа Горних Села развијена је у висини; све су куће двоспратне, а многе и троспратне (на „душеме“ и „кат“). Главни су зидови од камена (кречњака или шкриљца) и блата; често споља премажу кућу малтером, а изнутра је крече. „Лице“ се зида и премазује са *калом* (земља и слама). Има лице и од дасака, понекад премазано масном бојом. Кровови су са четири стране и доста високи, и зову се „чатија“ или „покривач“. На сваком крову има ојак од тесаног бигра и баца. Ојак је над огњиштем, а баца на врху крова, ради продирања светлости у „ател“ (део испод крова) и за одлажење дима. Има кућа зиданих „на глагољ“, т. ј. цела кућа има изглед слова г. Кућа има један или два „двора“, који су према стрмој равни поређани степеничасто, као што иду спратови куће. Поред куће је *џлемна* за стоку и сточну храну, а затим воћке и „градинче“ за поврће и цвеће. Сточарске куће имају и „конак“ или „куличе“, засебну кућицу за преноћиште сејмена и дерудеџија Арнаута, јер ови као муслимани нису хтели да одседају тамо, где су и жене. Двор је често ограда зидом (полесок) или са „пардија“ (од проштаца). Ретко да ограда обухвати целу кућу, унаоколо, већ се подупире на зидове куће. Сточарске куће имају уз кућу споља, или у самој кући, узидану „*фурну*“ за печење „*сомуни*“.

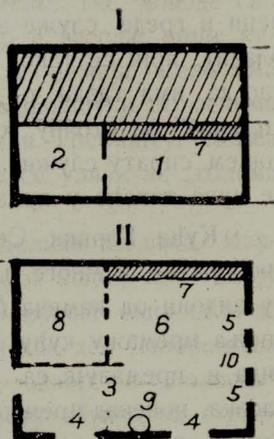
Примитивне куће Мијаџа биле су приземне, израђене плотом, олепљеним блатом. Греде и дељане даске биле су главна грађа. Кућа је била четвртаста и имала је „голема“ и „мала врата“, једна према другим, обично правца север-југ.

Голема и мала врата делили су кућу на два дела, пошто је ова обухватала само једно одељење. У једном је делу поред зида у средини било огњиште, а око овога место за седење и спавање. Тај се је део звао „кућа“. Други је део куће служио за затварање стоке, где су поред зида „јасли“. У једном или другом делу куће имао је преграђен простор „пондила“, који је служио за оставу. Таква је кућа била Исијана Петровића-Јурукоског у Тресончу, данас у рушевинама (в. ск. 5. и 6.). Оваквих је



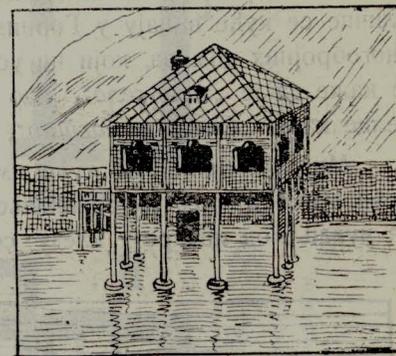
Ск. 5. Примитивна кућа Мијака. Сточарска кућа Петра Јурукоског из Тресонча, кућа већ нестало. Услед прираштаја породице оваква је кућа настављана дозиђивањем спреда и са стране, тако је постајала већа. Онда се кућа зове „деленица“. Кућа поменутог Исијана Петровића, у којој данас „не чадит оцак“ (угасио се огањ), била је деленица. Понекад је оваква кућа имала и „душеме“ (спрат), и онда се на спрату јавља поред куће и „чардак“, а испред „голема вратица“ има „преди кућа“ мали ходник одакле се улази у кућу и у чардак. У приземљу је „преди“ за стоку и „клед“ за оставу.

Примитивну кућу заменила је кућа „на душеме“ (спрат). До овакве су куће дошли Мијаци када су се одали зидарском занату; можда су је као зидари овако сами изумели, а затим је даље проносили. Да би подигли кућу на спрат, они нису зидали зидове са свију страна, већ само са две или са три стране. Остало је било подупрто „на диреци“. Често је један део приземног спрата остајао неограђен, служио за склањање од рђавог времена и звао се „под кући“ (в. ск. 7.). И за ову кућу била



Сл. 6. Хоризонтални пресеци куће на сл. 5.
I. приземље; II. горњи спрат;
(1 трем; 2 клед; 3 кућа; 4 перде; 5 пенџера; 6 део куће за стоку; 7 јасли; 8 пондила; 9 огњиште; 10 голема врата; 11 мала врата).

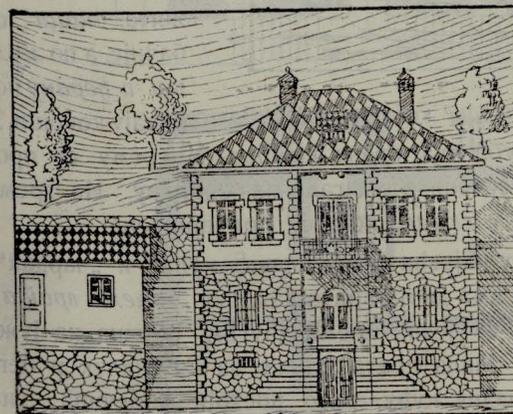
је потребна дрвена грађа. Како је у старо време било доста шуме, лако је било доћи до грађе. И данас се по срушеним старим кућама ове врсте виде огромне греде (подници). Таква је кућа Смиља Тренивића Брадиноског. Она је данас преиначена. Неозидани део „на диреци“ је завидан, али су диреци још остали. Затим је дозидан још један део, те је кућа „на глагољ“. Овог су типа муслиманске куће у Долним Селима. Овакав је начин зидања прилагођен стрмим равнинама. Често је пута меки шкриљац засечен, те служи као зид с једне или две стране, док се не дође до спрата. И, да би дошли до већих просторија, они су морали ићи у висину. Можда је за развој овакве куће допринело и несигурно стање, па да би имали где да склањају стоку и храну. Када је несигурност постала још већа, онда су и ову кућу заменили зиданом.



Сл. 7. Мијачка кућа „на диреци“.

Данашња кућа има два типа: пичалбарска или мајсторска

кућа. (ск. 8.—10.), и овчарска или ћејинска кућа (ск. 11.). Она је у свему удобна. Негдашња „сламеница“ или „поземечка кућа“ замењена је кућом „на диреци“, а ова новом данашњом кућом. Кров је некада покривен сламом, а данас плочом. Хигијенски услови нису довољно заступљени, нарочито када је кућа



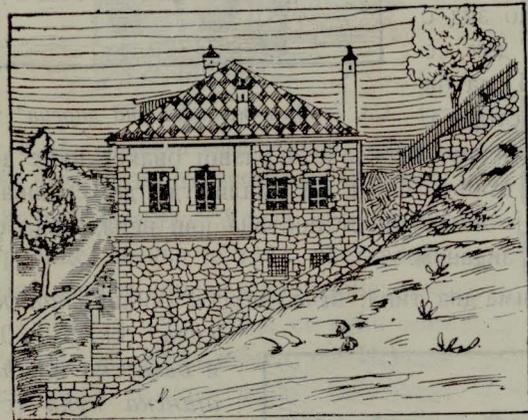
Сл. 8. Дом Сшојана Томића, грађевинара из Галичицка. Подигнут 1898. од самог сопственика. Типична пичалбарска кућа.

и станиште за стоку и живину. Патос је само у кући од

набијне земље, и зато су ту најдебљи „подници“ (греде). По другом је одељењима „шчица“ (даска) на патосу.

Најлепше су куће у Галичнику. Оне због опште климе и ради безбедности често личе на велике куле. За становнике овог села највећа је дика подићи што већу и што лепшу кућу. Сличне се куће виђају у Горним Селима. Услед овако лепих и многобројних домова, који не уступају варошким, за Галичник се каже да је „град-село“, као што се по лепоти положаја за Селце каже „Селце-манастир“, а за Гари, „мал-манастир“.

Мијачка данашња кућа има у приземљу *шрем* за затварање стоке и *клед* за склањање одела, мрса, поврћа и воћа. За чување од похаре у кледу се је копала *скривница*, која је

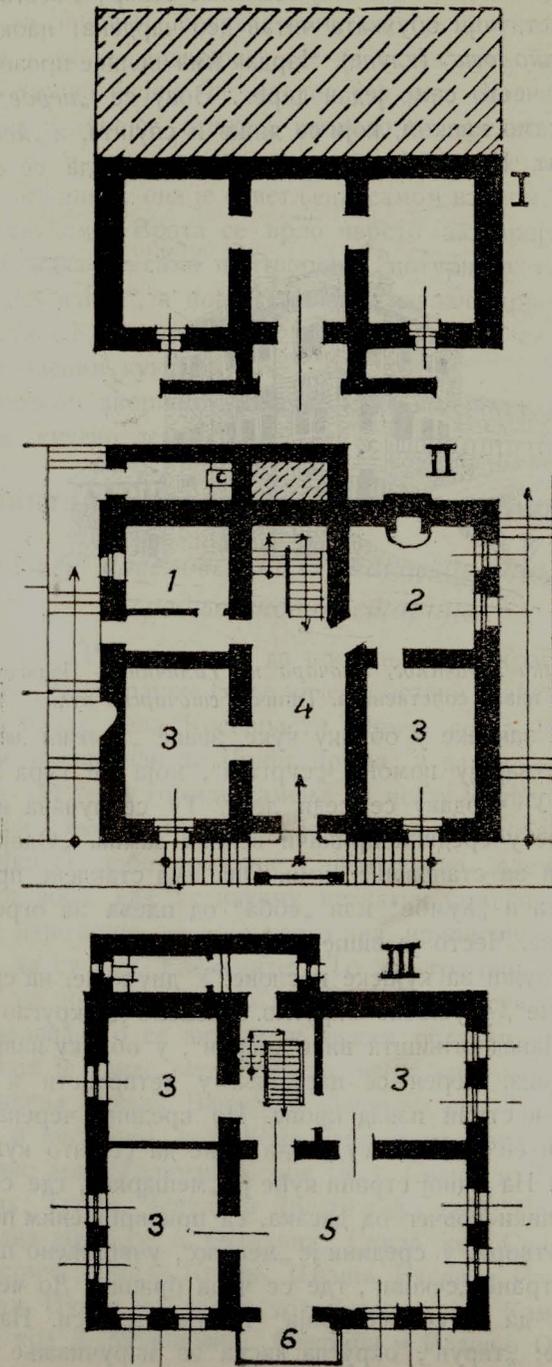


Сл. 9. Изглед са стране куће на сл. 8.

вешто прикривена. Понекад се скривница прави и између таваница. Клед је врло мрачан, и ту проводе прву брачну ноћ младенци. У трему се налази и *амбар* за чување жита, *каци* са бачије, а по *мулти* и *ђерану* ноћивају кокоши. У

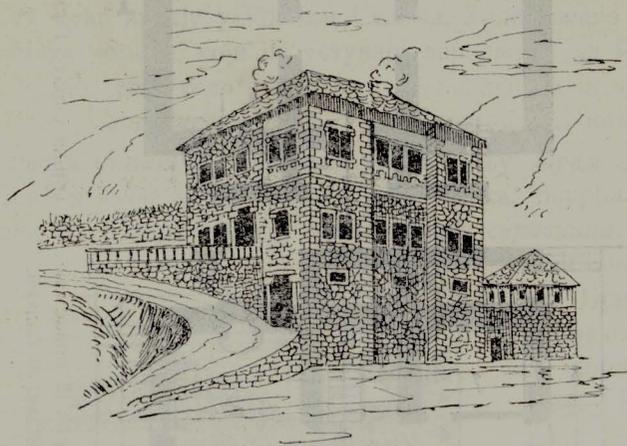
зиду су четвртаста удубљења, звана *камара*. У трему су прозори мали; овде су усечене и мазгале за одбрану. Из трема се иде на спрат помоћу *скала*, које су причвршћене. На горњем спрату највећа су одељења „кућа“ и „чардак“, који је с лица. На *кући* има двоја врата за улаз „голема вратица“ и „мала вратица“. она су једна према другим, обично на јужној и северној страни. Мала врата служе за комшилук и бегство, када арамије нападу кућу, зато постоји изречица: „из мала врата“. Она су некад намештена високо у зиду. Испред великих врата је „двор“, а испред малих „дворче“ или улица. Кад се у кућу улази на голема врата, ступа се у „*преди кућа*“ (предсобље), одакле су улази у *кућу*, *чардак* и *одају*. Чардак је највећи део куће и служи за госте, свадбе и весеља. Ту су,

вешто прикривена. Понекад се скривница прави и између таваница. Клед је врло мрачан, и ту проводе прву брачну ноћ младенци. У трему се налази и амбар за чување жита, каци са бачије, а по мулти и ђерану ноћивају кокоши. У



Сл. 10. Хоризонтални пресеци куће на сл. 8. и 9. — I. подрум; II. приземље; III. горњи спрат; 1. клед; 2. кућа; 3. одаје; 4. предкући; 5. чардак; 6. балкон.

„мусандри“ (ормани), за смештај спаваћих ствар; „џезгав“, непокретан кревет, који обухвата читав део чардака; наоколо су непокретни „сџолови“ (клупе). Чардак има велике прозоре, између којих је често само један дирек. Зову се „перде“, када се затварају само капком, који се диже и спушта, а „пенџере“, ако има стакла. Капак се прикачи за греду, када се отвори,



Сл. 11. Дом Трика Ђиновског, шочара из Галичника. Подигнут 1906. према плану сопственика. Типична шочарска кућа.

помоћу дрвене закачке у облику куке, зване „голема жайка“. Пенџери се затварају помоћу „сургија“, која се гура лево и десно уз зид. У чардаку се седи лети. Ту се ручава и вечера. У вече се у средини прикачи велика лампа. „Одаја“ или „одајче“ служи за становање зими. Она има стаклене прозоре, патос од дасака и „ћумбе“ или „соба“ од плеха за огрев. Ту се зими и спава. Често је више одаја.

„Кућа“ служи за кујнске послове. У дну куће, на средини зида је „огниште“, удубљено округло. Наоколо је округао поруб звани „роб“. Изнад огњишта виси „черен“, у облику изврнутог четвртастог коша. Черен се наставља у четвртасти и доста висог оџак, који стрчи изнад крова. По средини черена виси синџир, на који се прикачи суд када хоће да се што кува или греје на ватри. На једној страни куће је „мешарка“, где се меси хлеб. То је велики ковчег од дасака, са причвршћеним поклопцем. Када се отвори, у средини је „месало“, учвршћено широко корито, а са стране „секови“, где се чува брашно. До мешарке стоји „трупка“, да би се „месарија“ пела када меси. На зидовима куће висе: „тарун“, округла даска за изручивање хлеба

при печењу или вађењу из црепуље: „соленик“ за со; „ложичарник“ за ложице; „котли“; сито, које је „ситно“ и „почесто“. У једном углу је „водарник“, где се остављају судови с водом. Дрва за гориво бацају се на под уза зид. Део изнад куће је без тавана и зове се „ател“, а наоколо су „мутли“. Један мрачни део куће се и данас зове „пондила“. Некада се зими седело у кући уз огњиште; она је осветљена самом ватром, борином или лојаним свећама. Врата се врло чврсто затварају, због несигурности; када су само притворена, „потурната“ или „кошната“, онда су „на жапка“, а ноћу се из зида извлачи дрвена „заворна“, или спусти са горњег спрата дрвени „опон“, а са стране се подупру гвозденим кукама.

У сваком дворишту мијачке куће има и „карма“ дрва за гориво и „кучево легало“.

3. Развитак насеља и порекло становништва.

а) Трагови пресловенских староседелаца и српске средњевековне старине.

На доба Римљана као да опомињу неки трагови. У рушевинама код Косоврашке Бање виде се остаци грађевине на стени од клака близу села Косоврасти. Прича се да је овде водио подземни ходник чак до Црног Дрима, и да су све то градили Римљани. За једну гомилу камења на месту Кауђери код Долног Мелничана каже се такође да је из римског доба.

Грчко се доба спомиње у народу као „елеменско“. Старине овог доба, кад се изузму незнатни римски трагови, онда у опште најстарије, за које народ зна, приписују се Елеменима, каже се да су „од Елемените“. То су трагови староседелаца области, из доба досељења Словена. Словени су затекли насеља староседелаца. То се види и по неким остацима у топонимији. Топонимија је данас кроз српска, негде врло карактеристична, као Радићева Ливада, Вашићеви Ленишча код Тресонча, и т. д., али има и несрпске, коју ћемо набројати: Бардеш код Галичника овако зову Галичаници, док га у Селцу и Тресончу зову Вели Врх; Тубин, Чекули и Дрезга код Селца; Пискупије више села Селца зове се и Осојница; Скила код Сушице; Шкрка код Тресонча; Скала, Кртуњ, Шкина, Русин и Пачо код Галичника; Ком, Цуцул и Тубура код Лазоропоља; Камеш код Гара; Клакови код Д. Мелничана; Маврица и Влашко Ограђе код Г.

Мелничана; Риник код Присојнице, Мериз код Ацијевци; Каштел и Катуншта код Ростуша, где има и „мало“ Румундовци; Параспур и Пирок код Требишта. Поред ових имена, која могу бити пресловенског порекла, примљена од староседелаца у византијско доба, овдашње становништво има и много назива за сточарске алатке, који су истоветни са куцовлашким.

Има трагова из српског многобожачког доба, из словенског досељавања. Често се налазе заравњена места на висини, на граници између села, и на тим се местима скупља народ о Ђурђеву-дне или о Спасову-дне и игра и весели се. Таква су места: Оралишче између Мелничана и Броштице; Лебарица између Селца и Тресонча; Пазаришче између Скудриња и Присојнице; на Крчину постоји црквица Преображења, где иде свет о Преображењу да види и слави рађање сунца.

Из српског средњевековног доба и за примања Хришћанства има доста трагова. Наишао сам на ове старине из тог доба.

Манастир Св. Арханђела код села Осоја је по предању имао свој метох више села, на Стогову, и калуђери су одатле дотурали млеко у манастир помоћу корита. Око 1908. г. усни један сељак да се испод земље на томе месту налази манастир, па почне копати и наиђе на зидове велике цркве у рушевинама; открио је и олтар, одакле је извадио неке иконе с натписима, па их однео тадашњем егзархијском владици у Дебру. Владика је наредио преко турских власти да се ово све поново затрпа. Данас људи из Осоја одлазе ту с литијом о Ђурђеву-дне. Ја сам 1914. г. видео неке ископане иконе са словенским натписима српске рецензије.

Скудринска Кала или *Дамчулица* је средњевековна тврђава на једном ћувику у реци између Скудриња и Присојнице. Темељ округле куле и сада постоји. На падинама ћувика виде се многа парчад од керамике. Постоје још четвртасте цигле на зидинама. У почетку овога века један је бег из Дебра тамо тражио закопано благо. Том је приликом кулуком пренео многе плоче и цигле за нову цамију у Дебру. У народу постоји предање да је то била кула неког војводе Дамјана, па се због тога зове и Дамчулица. Учитељ Тодор Павловић из Галичника приповедао ми је за овако предање: Војвода Дамјан је погинуо на Косову. Када је ишао у бој, Дамјаница га је испратила до места Песја Горица код Галичника. Када су били на том месту, Дам-

јаница је затражила воде, па како јој нису могли дати, јер ту није било извора, повикала је: „Каква је ово песја горица!“ Због тога је томе месту остало име „Песја Горица“ (пес-па̄с). Дамјаница је чекала ту док дозна шта је било на Косову, па кад је чула да је Дамјан погинуо, умрла је од жалости. И данас се на томе месту показује њен гроб. Међутим, у муслиманским селима Скудрињу, Присојници и Ростушу постоји предање, да је ту био неки утврђени манастир, па је повео борбу с манастиром у Ростушу, и био побеђен и порушен. Када је Ростушки манастир пренет на место где је сада Св. Јован Бигорски, Скудринци, који су припадали првом манастиру, морали су плаћати данак Св. Јовану Бигору. И данас Скудринци, ма да су мухамеданци, плаћају тај данак Св. Јовану у воску и меду. Више града показују на гробље, за које коју да је „еврејско“.

Манастир Св. Богородице у Ростушу био је, по предању, велики и силан. Имао је конаке са 360 соба, а у средини је била чесма *Двораник*, која и данас постоји. Када се велики део Ростуша потурчио, манастир је порушен, а оно што је остало пренето је преко Радике у манастир Св. Јована Бигора.

Манастиришче код села Жернонице налази се крај пећина; у овима постоје иконе испосника. Жерноница је била жрвн (млин) овог манастира. Нестало га је када је село Жерноница потурчено.

Манастир Св. Јован Бигорски налази се на левој обали Радике, спрочу села Требиште. Зову га по неки и Требишки Манастир. Манастир је основао неки Јован (Иван), по предању, Св. Јован Владимир, српски кнез (+ 1015), пронашавши овде на једној стени икону Св. Јована Главосека, за коју се каже да је сама пребегла из неког порушеног манастира¹⁾. Други ктитор манастира био је Стеван Немања, затим Стеван Првовенчани, краљ Владислав и др. Манастир је, дакле, сазидан између X и XI века, поред испосничке пећине, у којој ниже манастира има црквица. Манастир је био некада врло богат. Краљевић Марко поклонио му је метох у Небрегову код Прилепа. Код Елбасана има свој маслињак. Тако је могао да плаћа силне бегове у Дебру и другде ради заштите. Услед најезде Турака манастир је опустео крајем 16 века. Из рушевина

¹⁾ Ст. Симић мисли да га је основао архиепископ Јован Бигорски, први патријарх српски, који је био родом из Дебра. (в. Охрид, стр. 32, Скопље 1925.).

је обновљен 1743., а црква је 1800. год. проширена и живописана. У поменику, који је копија са старог поменика, писан мешавином црквенословенског језика и мијачког наречја, спомиње се неки покушај да се манастир претвори у „теке“. Прича се ту језиком, сличним ономе из средњевековних хронока, како је наишао неки велики дервиш, повевши са собом и владику, с намером да га потурчи и постави за старешину „теке“ када манастир потурчи. Али деси се чудо, те манастир би спасен. Како је велики дервиш стајао близу бигрене терасе, која је висока око 20 м., пуче нешто и баци га доле мртва. Други се поплаше и разбегну. У овом се поменику набрајају ктитори манастира, стари српски владоци, такође у поменик улазе и патријарси Пећске Патријаршије. У цркви се налазе ликови српских светитеља: Јована Владимира, Стевана Дечанског, Кнез Лазара. Бугарски егзархисти, тежећи и овде, као и другде у Јужној Србији, да униште српске дубоке трагове, избрисали су српске натписе 1916. год., па над главом цара Лазара написали „Борис болгарски“, а над Стеваном Дечанским ставили „Шишман болгарски“. Сачувана су два сребрна ћивота, у једноме мошти „Св. Јована“ и других светитеља. Црква има и поменути икону Св. Јована, коју је први ктитор овде пронашао, и на њој има записана год. 1020., али арапским цифрама; та је икона чудотворна по народним веровању. У цркви је иконостас од дрвореза, сличан иконостасу Св. Спаса у Скопљу, уметничко дело Мијака резбара из Галичника и Гара. Књиге су црквене употребљиване из штампарија у Венецији. Све су књиге српске рецензије, драгоцене за историју црквене књижевности код нас, и могу се видети и данас у манастирској библиотеци, коју сам уредио 1913. год. Поред многих трагова старог српског живота манастира, има и новијих. Постојале су присне везе са Северном Србијом још од ослобођења Шумадије. У цркви се чува звоно које је манастиру поклонио Кнез Милош 1837. год. Затим још два звона, које је поклонио Кнез Александар Карађорђевић са својим синовима Петром и Андријом 1850. год. Овај се манастир сматра за велику народну светињу, и, поред хришћана, овамо долазе и муслимани из далеких крајева на молитве, и траже исцељења у овој старој српској светињи¹⁾.

¹⁾ Опширније в. Д-р Чед. Марјановић, Манастир Св. Јована Бигорског, Београд 1924.; М. В. Веселиновић, Бигорски и Шивски поменици, Споменик 10, 1891.

Код села *Требишћа*, на месту званом *Пирг*, постоји старо напуштено *гробље*. Оно је окренуто према југоистоку. Вероватно да је из доба, када је цело Требиште било хришћанско.

Код села *Тресонче* постојало је неко старо *гробље*, код *Цркве Св. Николе*. Причали су ми сељаци да је, приликом копања темеља ове цркве, у том гробљу неђен неки стари новац. Постоји предање да је овде било три манастира.

Из свега излази да је у Средњем Веку било доста живота у овом крају. Скровито земљиште и велике шуме биле су подесне за анахорете испоснике. Уз то близина Охрида, као и лак прелаз анахорета преко Стогова, допринели су да се подижу манастири.

б) *Животи под Турцима.*

Мијаци су иза најезде Турака у Средњем Веку изгледа остали дуго самостални, скривени по шумама и планинама. Турци нису имали потребе да овамо продиру.

Постоји предање да су се Мијаци побунили противу Турака, и развили свој „косовски“ барјак. Када је турска војска пошла на њих, увидела је да их је тешко покорити, пошто је непроходан крај. Онда је и сам цар дошао до места Царевец, где је чесма Царев Студенец, па кад је видео огромне шуме, позвао је прваке на веру и дао им слободу, али да не нападају војску. Ради осигурања наредио је да их опколе са свију страна турским насељеницима или потурчењацима. Због тога је насељено насеље код Дебра у Каџацику колонистима из Мале Азије.

Друго предање каже да су Мијаци, вративши се са Косова, завили барјак и сакрили га код села Сушице, па су га развијали када им је било потребно. Сушица је село на месту, одакле се види цео Мијачки крај.

Постоји предање да су Мијаци за време Ђорђа Кастриота, Скендер-бега, били његови приврженици, и да су по његовој пропасти (1448. год.) почели носити од жалости *црно „зобанче“*, које је раније било *бело*.

Прича се још да су Мијаци са време аустријског похода Пиколоминија 1689. г. против Турака, развили барјак и тукли се у војсци султановој противу Аустријанаца код Влајнице, близу Гостивара, где су допринели победи. Онда им је султан дозволио да слободно обављају своје обичаје и да развијају „крстат барјак“ кад им је свадба. И заиста само се код Мијака

и у турско време стављао крст на барјаку а по црквама ударала звона. Барјак има горе и доле црвену боју, а у средини белу; у средини је шара слична сунцу, а наоколо су шаре, где се може видети и стари двоглави орао, лаф, кер, коњаник оклопник и т. д.; на угловима су крстови, понегде и полумесец; на врху мотке стоји леп крст без Христова распећа, ишаран резбаријама и премазан златном бојом.

За време новије турске владавине административно су Мијаци припадали час Призрену, час Охриду, а најзад Дебру. У време одметања појединих паша од султана (крај XVIII в.) Мијаци су припадали Дебарском паши. Тада су постојали спахије, који су прикупљали десетак од народа. О овим спахијама постоје многе народне песме; има знакова да их је било и хришћана. Када је Турска почела да спроводи државну савремену администрацију, онда је по селима биран „*коџабашија*“ (турски значи: „велика глава“, поглавар, кмет) и преко њега је све рађено. Данак су плаћали у природи: масло, пастрма, кајмак, вуна, кожа, сено и жито и односили су тефтердару у Битољ. И кметови и тефтердар бележили су на рабошу. Због обрачуна кмет је носио читав товар рабоша тефтердару.

Код Мијака је писменост гајена и у давнашње доба под Турцима. Имали су свјету школу у манастиру Св. Јована Бигорског, где су се спремали свештеници, који су после бивали у селу у исто време и учитељи. Азбука је била српска. Ја имам писама из 1850. г. и ту се употребљава *ћрѣ*, *ђрѣ*, *џрѣ*. Сарџо Брадина из Тресонча, који је рођен око 1780. г., писао је своје име „Сарџо“, и слово *џ* узео је као знак за своје ствари и овце, па га је утискивао катраном или везом. Код Мијака се одржала литургија на словенском језику и за време грчких владика, ма да су ови покушавали да уведу грчки језик у цркву.

У школи се је учило прво „аз, буки“; затим „наусница“ за сречавања (срицање); па „псалтир“ и најзад „ванђелија“. Рачунало се црквеним бројевима.

Дисциплинско средство за ђаке била је „фалага“, конопац који је висио у крају учионице. Њиме су кажњеног везивали за даску, а тукли га прutom по табанима. Остале су лепе изреке у народу, па и песме из тог времена, као: „Тита, ижица, прочка по ушица; да научиш књижица“. Или: „О, ти, ђаче учено, од школо си избрано; кажи ми кажи: која је прва заповест“?

У оваквом су стању били Мијаци све донде, када је почела Русија преко Бугарске да ради на заузећу Балканског Полуострва. Од онда настаје као преокрет у духовима нашег народа Јужне Србије; чекано је ослобођење од Русије, а Русија је створила Бугарску Егзархију, и на тај начин пробудила на вештачки начин туђи национализам. Мијаци, којима су грчке владике много досађивали тражећи да се уведу грчки језик по црквама, дочекаше с радошћу покрет за стварање самосталне словенске цркве у Турској, па поведоше борбу с грчким владикама. Због тога су апшени као бунтовници Сарџо Брадина из Тресонча, Томо Томоски из Галичника, Милош из Битуша и други. Један део народа ипак остаје веран грчким владикама, бојећи се Турака.

Око 1874. г. дошли су код Мијака бугарске егзархијске владике и почели врбовати децу за бугарске школе, а и отворати их по селима, као и у Дебру. Затечени стари српски учитељи морали су да напусте своје школе под претњом и по наредби Егзархије, јер је она као аутономна имала право да то тражи од власти, пошто се и Мијачки крај изјаснио за Егзархију и добио владика. Старих је српских школа било у Лазаропољу, Осоју, Тресончу, Галичнику и Манастиру Св. Јована.

До доласка бугарских учитеља национална свест Мијака била је донекле ослабила. Звали су се „Мијаци“, „Нашинци“. Али, ипак, име Србин није никада заборављено. Име Србин чувало се нарочито у народним песмама, као „Србина го село нагледало“, и у топонимији, као: „Србиновица“; или је давано као име мушких и женских: Србин, Србница; има и доста породица са презименом Србиновци.

Када су се старе српске школе почеле поново отворати, код Мијака је било много присталица Срба. Отворене су школе по свила селима, а понегде и цркве. Прва је школа поново отворена у Галичнику 1897. г., затим у Лазаропољу, Тресончу, Мелничану, Требишту. Из ових школа је произишло доста интелегентних Срба Мијака, смелих да са правим јунаштвом воде борбу за своју праву народност.

За време четничке акције Мијаци су били подељени уз Србе и Бугаре. Српски војвода је био Доксим Михаиловић из Галичника, који је погинуо 10. октобра 1912. г. код Куманова. Бугарски војвода је био Максим Н. Богоја, који је припадао организацији која је радила за самостално ослобођење „Маке-

доније“. Издат од оне друге бугарске организације, која је радила за присаједињење „Македоније“ Бугарској, погинуо је 1903. г. при прелазу преко границе у Бугарску. Максим је и неко време био провео и у Београду.

Мијаци су ослобођени од српске војске на Св. Арханђела 1912. г. Војска је дочекивана по селима са неописаним одушевљењем. Мијаци су се одмах придруживали војсци и помагали да се заврши ослобођење и Турци протерају за навек.

в) *Постанак данашњих насеља и миграције становништва.*

Мијаци су преживели четири доба у стварању својих насеља.

Прво је доба најстарије и доста неодређено: Обухвата време од досељавања Словена до иза потпуног освајања Балканског Полуострва од Турака. У овом времену назире се, да су Мијаци били једно *рајничко племе* и да су били *сточари*, који су наследили старе сточаре на овим планинама, Илире и Трачане. У једној се народној песми опева Челник-Пејо, чије је огромно стадо разграбљено, а он и чобани побијени. Његова сестра долази из Каламарије, па кад је стигла на Бистру, чула је како певају дванаест попова и осетила мирис тамјана, — умрла је од жалости за својим братом.

У овоме времену изгледа да Мијаци још нису били утврђени са својим сталним насељем. Има трагова да су становали на планини Јабланици, на Голом Брду, чак у Буљчици и код Елбасана.

У селу *Тресончу*, у цркви Св. Петра и Павла, постоји икона Св. Богородице, врло стара и веома поштована. Њу су Тресончани пре више векова донели из Заградишча код Елбасана. Предање им је говорило, да су дошли одатле, али су икону присељењу оставили. Стога су је доцније борбом отели и пренели у своје ново село. Ова је сеоба извршена пре XVI века, јер Тресончани имају један ферман султанов из 1521. г. у коме пише¹⁾:

(Горњи део документа подеран)

„Поносу кадија и мудраца, врлина и речитост мајдану, Господину кадији Дебарском.

Нека је знано. Од стране житеља *дервенског села Тресонча* (нечитко) Вршимо службу чувара клисуре, дервенциско што је плаћамо по обичају и закону. За то

смо ослобођени од дажбина престолу и изванредних приреза (искрзано).

Поред све те пресуде коју имају и у новим књигама пописним Емин-Хаџи, који је тај вилајет пописивао, забележено је...

Сада им се на супрот књигама и пређашњим одлукама много које шта тражи и народ се љути.

Кад се обратило царској новој Дефтер Хани, која се налази у мојој престоници, и кад се видело да је то село забележено као *село дервенџија*, и да у замену што чувају кланац и зато што дају оно што је дервенџиски адет, с тога су прости од дворске порезе и других приреза. Па будући сам све то нашао записано и забележено наређујем:

Кад стигне света заповест, којој се ваља покорити, узеш у поступак, па сагласно новим пописним књигама, а противно обичају и закону, од ових да се не узима ништа више од онога што је у обичају дервенџија. Ако ко покуша да му забраните, а ако им је когод противно књигама више од онога, што је уобичајено за дервенџије, узео што се буде јавно утврдило, без поговора ћеш узети натраг. Немој оставити да не узмеш. Ко когод не хтедне да да, но буде упоран и терао инат, доставићеш ми га. По увиђају ове царске исправе, уручићеш им је. Моме царском белегу да указујеш пошту. Писано средином месеца светог Реџеба, лета девет сто двадесет осме (дакле: 1521). У Константинову Граду“.

За село *Росоки* прича се да је постало од досељеника опет из околине Елбасана, одакле су долазили зими са нешто коза, па су их ту чували у заклонитом месту и по пећинама.

У *Лазаропољу*, породица Кокалевци пореклом је из Лукана у Мату. Породица Џунгуловци или Хаџијевци пореклом је из Буљчице. Ове две породице имају у Лазаропољу 50 домова.

У *Тресончу* породица Бошковци је из Доњег Дебра. Прича се о Темјани, жени Бошка, која је била прилења, па су јој певали: „Темјано, зрно одбрано; од Долни Дебор, до Горни; види разбој разболи се; види Бошка промени се!“

Ове су породице данас чисто Мијачке, па чак и најбоље међу њима. Има их и који су примили мухамеданску веру, али им је говор мијачко наречје. Такви су: Аџовци у Требишту, за које кажу да су дошли из Мата пре 200 година; Шијаковци у Жерноници дошли су из Шијака.

¹⁾ Оригинал на турском језику чува се у архиви Општине Тресоначке.

У Д. Мелничану породица Спасићи дошла је из Буљчице, из места Извор, у Дебар, а одатле у ово село. Сад су у Београду.

Други један доказ да су Мијаци живели и с оне стране Црног Дрима, јесте слична ношња код Мијака и Голо-Брдаца испод планине Јабланице. Данас Голо Брдо изумире, јер је остало у Арбанији, и за коју годину нестаће сваки траг нашег народа на тој страни Црног Дрима.

Да ли су Мијаци преко Дрима били у компактној маси, или само у појединим селима, не можемо за сада знати. Мијаци су у стању да живе усамљени у средини других племена. Као пример може да нам послужи село *Смилево* у жупи Железнику северно од Битоља. Ово је једино Мијачко село у средини Брсјака¹⁾. И они се одржавају и данас, како својим наречјем, тако и ношњом и обичајима. Исти је такав случај и са селом *Папрадишта* и *Ореше* у Бабуни код Велеса. Ова села су постала од избеглих Мијака. У Копачкој Реци, међу Брсјацима, усамљено је мијачко село *Ехловец*. По многим особинама мијачког наречја у говору Пољана и Дебараца види се да су Мијаци у множини живели међу њима.

Дакле, у прво доба имамо миграције српског становништва из арбанских предела и са леве обале Црног Дрима на исток и десну обалу ове реке. Ово време обухвата и стварање данашњих насеља, као и њихово умножавање. Како изгледа, у овоме крају Мијаци су први створили стална насеља. Затекли су староседеоце, нарочито Куцовлахе, који изгледа нису имали сталних насеља. Мијаци су староседеоце потиснули са пашњака, а неке привукли к себи и асимилovali их. То потврђују изнети топографски називи, и по њима се види, да су били ранији становници Куцовласи. Ови Куцовласи можда су долазили из Арбаније, јер су донели неке називе арнаутске. Вршење асимилације види се нарочито у *Галичнику*, највећем селу Мијака. Као што се види у опису појединих породица, тамо има породичних имена са наставком *ул.*: Пулевци, Гугулевци, Тулевци, Гуловци, Чудуловци, а има их који се зову и Цинцаревци. Све су ове породице данас *йраве мијачке* и немају никакве везе са Цинцарима. У *Лазоройољу* породица Дракуловци, која је дошла из Росоки, познато је да је цинцарског порекла. На основу тога се каже да је и село Росоки постало од сточара Куцовлаха. За

¹⁾ Ј. Цвијић, Основе III, стр. 1009.

Селце се прича да је постало од негдашњих *мечкара*. Како су Мијаци сматрали Куцовлахе за ниже људе, није чудо да су их у овом селу називали мечкарима.

Друго доба веома је значајно по опстанак мијачких насеља. Крајем XVIII. в., са јачањем вароши Дебра, где се настањују многи Арнаути бегови и спахије, одметници султанови или његови шићеници, Мијаци су приморани да се понова повлаче даље на исток. Тада настаје расељавање читавих мијачких села, али се ипак целина одржала.

Источно од Лазоропоља постојало је село *Лопушник*, у средини велике шуме истога имена. Како се развио Дебар и Кичево, настало је јаче кретање између ових вароши преко Јаме. Због тога су турски војници или насилници често долазили у то село и вршили насиље. Услед тога село је било приморано да се расели: ка Битољу (Смилево), у Крушево, у Бабуну, у Тиквеш. Постоји прича како им је главар села симболистички представио да треба сви да се селе. Сазвао је цело село у госте на дан када је хтео да га напусти. У почетку ручка пустио је да преко постављене совре пређе један мало очерупани петао; пред крај пусти другог до пола очерупаног; а на крају ручка сасвим очерупаног. За тим, на питање, објасни сељацима шта има ово да значи: ко се сад одмах исели, биће само начет; ко доцније, биће преполовљен; а последњи остаће го. Сељаци га сви послушаше и иселише се. Један мали део отишао је у оближње село Лазоропоље. На селишту Лопушник постоји и данас рушевина цркве, а место припада синору Лазоропоља.

Између Галичника и Сушице постоји место *Старо Село*. Оно је било многољудно, на путу Дебар—Гостивар који води преко Бистре. Услед великог зулума људи су морали закопати по свршеном послу „сач“ и „черепна“, да не би дали доказа да имају хлеба. Најзад село се расели. Један део оде у оближњу Сушицу, други у Галичник, а највећи део пође ка Прилепу и Велесу. Села Папрадишта и Ореше у Бабуни и данас су сачувала мијачке особине. Највећи део Крушева су такође Мијаци.

На западној страни од *Лазоройоља* постојало је *Главино Село*. Врло је могуће да је ту живео племенски поглавар, јер положај места одговара условима за станиште једног поглавара. Ово је село пропало на овај начин. После неког рата враћали

су се „азбије“ и пустошили села. Дошли су и до Главиног Села, али оно је било празно. Сви су се људи били сакрили у пећини *Калинина Дујка*. На улазу у пећину била је остала нека луда Калина. Када су азбије прошли, прича се, луда Калина поче из свег гласа да пева: „Сви војскари поминале, Калина је не виделе“. Азбије чују њен глас, поврате се и све људе побију или угуше димом. Једино је неки Лазар успео да изиђе на другу страну брда, кроз пећину, и да заснује данашње Лазоропоље.

Испод села Требишта постојало је село *Ореово* или *Ореше*. Оно је припало неком спахији, па је овај хтео да сељане направи својим робовима. Али овде се понавља прича као и о селу Лопушнику, али се каже да је главар Ђорго остао последњи. Најзад азбије дођу, упале му кућу, покољу стоку, а њега натерају да пева и да игра. Тада је Ђорго певао: „Шибај, Ђорго, по дружина!“ Преселио се и он негде на Бабуно.

Има много предања да је владала и чума. Онда су села избегавала у брда или по пећинама. Та се места зову обично „Колиби“, „Кућерици“. Чим је чума престала враћали су се на старо огњиште.

Ово време изгледа да је било најтеже за Мијаке. То је доба када су Јаничари у Турској били најсилнији. Вероватно да је из овог времена и потурчавање Мијака, јер великим делом данас су мухамеданци, звани „Курки“ и „Торбешци“. Каже се да су се потурчили за парче пастрме, али се ипак пасуља нису оставили. И ма да су примили мухамеданску веру, остали су и даље „раја“ према Арнаутима и Турцима, који их исмејавају као „поторице“. *Курке* су и до данас сачували свој језик, са малим примесима из призренског говора и Дебарског Поља. Често додају „*естии*“, карактеристично за Дебране, а множина именица женског рода често постаје наставком е, као и у призренском говору (код Мијака постаје наставком и). Да су Курке или Торбешци остали *раја* сведочи то, што су и они морали да се селе услед зулума. У Бабуни има села која су пореклом из долине Радике. Нарочито су се иселањавали из Требишта, Ростуша и Јанча. Историју турчења нисам могао тачно сазнати. Изгледа да их је потурчио неки Синан-паша из Призрена, можда онај исти који је потурчио Призренску Гору. Овај Синан-паша био је потурчени Србин, Јаничар.¹⁾

¹⁾ Петар Костић: Два Синана. Јужна Србија, Скопље 1922. бр. 3.

У овоме времену има померање породице из једног села у друго, из Мелничана у Лазоропоље; из Осоја у Тресонче; из Могорча у Осој. Види се још притисак са запада на исток.

Треће доба обухвата време од почетка средине XIX. в. Тада Мијаци поново јачају. Ово јачање можемо објаснити пропању Јаничара и одметањем појединих паша од Султана. Те су паше тражиле ослободу у народу и нашли су га када су му дали извесну слободу. У овоме времену живели су последњи мијачки главари, које ћемо упознати у одељку о племенским одликама Мијака. Тада су Мијаци, по селима где су били у већини хришћани, повратили потурчењаке у стару православну веру. На тај је начин нестало мухамеданаца у Тресончу, Галичнику и Д. Малничану. У овоме времену Мијаци покушавају да надокнаде оно што су у људству изгубили раније. Многе своје овчаре и слуге, из племена Брсјака, Уљуфа, Мавроваца, Кардаљаца,¹⁾ задржавају и жене их, те се ови губе брзо. У Тресончу су Брсјаци: Сиљановци, Кичевци и Севинци. У Росоки су Поповци од Брсјака, а од Мариова су Чеперковци и Сталевци у Тресончу. Има их и којима се не зна порекло, већ се каже да им је предак добегао од некуда, пошто је учинио неко осветољубиво убијство. Такви су у Тресончу Блажевци. У Лазоропољу има породица која се зове Уљуфовци; у Галичнику тако исто; они су из Дрикмола. Поред Тресонча, и у Росоки, Лазоропољу и Требишту има досељеника из Мариова. У Требишту, Ростушу има и Брсјака.

Више података о пореклу становништва наћиће се у опису појединих села, где су све породице испитане.

Четврто је доба најновије и почиње крајем прошлог века. У овом времену имамо стално емигрирање Мијака, било по унутрашњости наше земље, било изван њених граница. Видели смо померање Мијака још у почетку XVIII в., али оно се вршило у виду пресељавања читавих села и породица у друга места, где би се Мијаци осећали заштићени од насиља. Међутим сад имамо појединачне селидбе. Ове су настале услед пропасти сточарства, када је *печалбарство* било једини начин да се породица исхрани. Печалбари су најзад почели да одводе и своје породице тамо где су зарађивали, чим би успели да створе неку само-

¹⁾ Живе око Солуна.

сталиу радњу. Једино надничари и зидари нису могли да преселе своје породице.

Мијаци су се иселавали, као што видесмо, и раније, и онда су допирали на Исток до Тиквеша, а на Север до Београда. Вој. С. Радовановић их налази у Тиквешу и Рајцу,¹⁾ а Сима Тројановић, према усменом саопштењу, у Ресави и испод Медведника. Један део породице Брадиновци из Тресенча пресељени су у Лесковац. Од Ђиноваца из Галичника има одсељеника у Подгорици и Црној Гори, где су врло виђени. И данас се одсељавају Мијаци: у Тетово, Гостивар, Кичево, Скопље, Велес, Прилеп, Битољ, Куманово, Гњилане, Јагодину, Београд и у Банат, где су најдаље на северу наше земље започели да обрађују млеко. Највише се насељавају у Скопљу, где задуго задржавају своју ношњу и обичаје, по којима врше женидбе и удаје између себе, станују у близини, и познати су под именом „Галичанци“.

Није мали број емигрираних Мијака. Они то чине чим створе неко веће предузеће. Има их у Солуну, Серезу и Водену у Грчкој; у Софији, Старој Загори, Лом Паланци, Видину и Варни у Бугарској; у Букурешту и Турну Северину у Румунији; у Бесарабији, па чак и у Украјини. И емигрирани Мијаци задуго се одупиру, и не асимилирају се лако у новој средини; *свуда себе сматрају да су бољи*. Чуо сам да у Софији један емигрант из Галичника, из породице Чаловци, фабрикант бонбона, и данас одржава своје навике, па чак понекад и претерује, само да би се показао да је *Мијак*. У својој кући је насликао или изрезао у дрвету многе *сцене из животоа Мијака у Галичнику*. Многи Мијаци у Бугарској носе своје *доламе*, чак и по највећој врућини, а тиме показују *ко су*.

Емигранти Мијаци чезну за својом постојбином, нарочито жене. Препричавају обичаје и певају песме мијачке, и у својим душама носе жељу да још једном виде свој родни крај. Да се врате највише нису смели од страха од Арнаута сејмена и качака, због којих су највише и емигрирали.

Овде се у допуну излагања о пореклу становништва износе две таблице. У првој је изнето порекло породица у Мијака, из које се види композиција становништва у сваком селу понаособ, као и у целој области. У другој табели прегледно је изнет број становништва по верској подели у сваком селу и у целој области.

¹⁾ Тиквеш и Рајец. Насеља књ. 17., в. у регистру под „Мијаци“.

Порекло породица у Мијака.

| ИМЕ СЕЛА | ПОРЕКЛО СА БРОЈЕМ ДОМОВА | | | | | | |
|----------------------|--------------------------|------------------------------------|------------------------------|--------------------|-------------------|-------------------|--------------|
| | Старинци | Из области према Арнауцији и из ње | Од Брсака, Тиквеша и Маврова | Унутрашња сељакања | Непознато порекло | Свега до сељеника | Свега домова |
| Галичник | 1 | 1 | 1 | 463 | — | 465 | 466 |
| Сушица ¹⁾ | 20 | — | — | — | — | — | 20 |
| Росоки | — | 49 | 2 | — | — | 51 | 51 |
| Селце | — | — | 1 | 21 | 30 | 52 | 52 |
| Тресонче | 118 | 7 | 37 | — | — | 44 | 162 |
| Лазаропоље | 40 | 42 | 9 | 31 | 202 | 284 | 324 |
| Гари | 50 | — | — | 10 | 86 | 96 | 146 |
| Осој ²⁾ | 116 | — | — | 4 | — | 4 | 120 |
| Могорче | 3 | — | — | — | 82 | 82 | 85 |
| Долно Мелничани | 5 | 1 | 1 | 47 | — | 49 | 54 |
| Горно Мелничани | 12 | — | — | 32 | — | 32 | 44 |
| Долно Косовасти | 105 | — | — | — | — | — | 105 |
| Скудриње | — | — | — | — | 171 | 171 | 171 |
| Присојница | — | — | — | — | 83 | 83 | 83 |
| Јанче | 82 | — | — | — | — | — | 82 |
| Ацијевци | — | — | — | 21 | — | 21 | 21 |
| Ростуше | 172 | — | — | — | — | — | 172 |
| Велебрдо | — | — | — | 134 | — | 134 | 134 |
| Битуше | 95 | — | 1 | — | — | 1 | 96 |
| Требиште | 137 | 16 | 5 | 8 | — | 29 | 166 |
| Видуше | — | — | — | 46 | — | 46 | 46 |
| Болетин | 68 | — | — | — | — | — | 68 |
| Жерноница | 261 | 3 | — | — | — | 3 | 264 |
| Свега | 1.285 | 119 | 57 | 817 | 654 | 1.647 | 2.932 |

¹⁾ Данас већина прешли у Галичник због напада качака.

²⁾ Овде свештеничка породица Поповци дошла из Горне Реке, из Белицице.

Број становништва у Мијака.

| ИМЕНА СЕЛА | Број домова | Б р о ј д у ш а | | | | Свега душа |
|------------------------|----------------|-----------------|--------|-------------|--------|---------------|
| | | хришћани | | мухамеданци | | |
| | | мушки | женски | мушки | женски | |
| I Мала Река | | | | | | |
| Лазоропоље | 324 | 812 | 835 | 10* | 6 | 1.663 |
| Тресонче | 162 | 463 | 477 | — | — | 940 |
| Селце | 52 | 96 | 98 | — | — | 194 |
| Росоки | 51 | 98 | 89 | — | — | 187 |
| Сушица | 20 | 52 | 48 | — | — | 100 |
| Галичник | 466 | 1143 | 1131 | — | — | 2.274 |
| Гари | 146 | 498 | 455 | — | — | 953 |
| Осој | 120 | 176 | 169 | — | — | 345 |
| Могорче | 85 | 10 | 7 | 203 | 186 | 406 |
| Свега | 1.426 | 3.348 | 3.309 | 213 | 192 | 7.062 |
| II Долна Река | | | | | | |
| Јанче | 82 | 168 | 177 | 63 | 75 | 483 |
| Скудриње | 171 | — | — | 323 | 293 | 616 |
| Присојница | 83 | — | — | 190 | 175 | 363 |
| Адијевци | 21 | — | — | 44 | 39 | 83 |
| Ростуше | 172 | 168 | 177 | 620 | 582 | 1.547 |
| Бистуше | 96 | 237 | 220 | — | — | 457 |
| Вељебрдо | 134 | 61 | 45 | 180 | 144 | 430 |
| Требиште | 166 | 86 | 66 | 200 | 270 | 622 |
| Св. Јован Бигорски | 1 | 5 | — | — | — | 5 |
| Видуше | 46 | — | — | 98 | 86 | 184 |
| Болетин | 68 | — | — | 146 | 132 | 278 |
| Жерноница | 264 | — | — | 638 | 519 | 1.157 |
| Свега | 1.304 | 725 | 685 | 2502 | 2315 | 6.227 |
| III Голема Река | | | | | | |
| Долно Мелничани | 54 | 128 | 128 | — | — | 256 |
| Горно Мелничани | 44 | 82 | 108 | — | — | 190 |
| Долно Косоврасти | 105 | 51 | 65 | 161 | 119 | 394 |
| Свега | 203 | 261 | 299 | 161 | 119 | 840 |
| Мијаци хришћани | | 4.334 | 4.293 | — | — | 8.627 |
| Мијаци мухамеданци | | — | — | 2.876 | 2.626 | 5.502 |
| Свега Мијака | 2.933 | 4.334 | 4.293 | 2.876 | 2.626 | 14.129 |

*) Бројеви са звездицом означавају Цигане.

4. Племенске одлике Мијака.

Зашто се ово племе зове *Мијаци*, не зна се. По једном предању зову се тако, што су увек били чисти и „умијени“. Суседни Брсјаци их исмејавају са: „Мијаци, тријаци; три камна белутраци“. Друго предање каже да се овако зову, што личну заменицу *ми* изговарају „*мије*“. Ово тумочење биће најтачније, јер имамо за друго племе од Дебра до Охрида назив *Естивци*, зато што у говору додају узречицу „*ести*“ и „*естийи*“. Исто тако „Уљуфи“ који додају узречицу „уљуфон“. Треће је тумачење, да им назив долази од „ми јаки“, т. ј. ми смо јаки.¹⁾

По месту где су настањени, по обичајима, ношњи, говору и начину живота, може се и данас утврдити: да су се Мијаци развијали као засебно племе.

Зна се да су стара племена имала као станиште места опкољена густом шумом, која је била граница према другом племену. Овај је услов ту заступљен. Високе су површи биле голе, под пашњацима, или су сатирањем шуме ови проширивани, а све долине и корутине били су под шумом. Сама долина Радике била је непроходна због густе шуме. Радика је услед тога била мирна река, пошто је њено ерозивно дејство шумом умањивано. Насеља су била у средини тих шума, сакривена и заштићена. Остаци тих шума и данас се виде околу земљишта Мијака, доста добро очувани нарочито према Копачкој Реци, Гостивару и Кичеву.

Начин живота, обичаји, ношња и говор су описани у другим одељцима. Овде ће се изнети остаци племенских одлика код Мијака у блиској прошлости.

Има трагова да су Мијаци имали своје старешине, које су звали *главарима* или *главаџарима*. Турска реч *коџабаши*, која је означавала сеоске кметове, само је превод овог назива. Ови су се главари наметали појединим селима својом памету, богатством и умешношћу. Изнећу неколико примера о овим главарима.

Главар села Галичника био је из породице *Томовци*. Ова се породица, по предању, сматра од памтивека као поглаварска. Могао сам да дознам за претке од четвртог *џојаса*, и сви су

¹⁾ О. Мијацима су писали још: Св. Томић, Браство књ. 17; И. С. Јстребовъ, Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ, 1886.; Дринов, Заселеније Б. П. Славјанами, Соч. I, стр. 139, 316. Нико не бележи одакле је ово име.

били главари: Јосиф Томоски живео је наших дана; Арсе Томоски крајем прошлог века; Тодор Томоски почетком прошлог века; и Томо Томоски крајем XVIII в. Нарочито су познати у народу три последња. Томо Томоски у свему се понашао као дебарски бегови, међу којима је имао и своје присталице. Хтео је за свога сина да узме кћер матског поглавара. Неки дебарски бегови видевши у томе опасност, убију Тому из заседе. Као поглавар Тодор Томоски је могао увек да покрене Галичанце и своје присталице Арнауте, па да иде чак у Малесију да плени стоку или да повраћа заплењену. Како му нико ништа није могао, Арнаути су му певали песму: „Тодор Томе зимсе крале“ („Тодор Томоски је пола краљ“). Породица Томовци била је веома богата стоком. Због тога су мушкарци били стално на планинама и на путевима. Пошто су били храбри, импоновали су својим суграђанима, и зато су их они радо примали за главаре, да би били заштићени. Носили су се и понашали достојанствено: јахали су одличне коње, одгајене на Бистри планини; увек наоружани и готови да бране себе и сиромаше; убојице према силеџијама и крвницима. Једном су спасли неку девојку из Голог Брда, а коју је хтео да потурчи неки бег из Дебра. Због тога су задуго имали крв са тим бегом. Доцније је ова породица осиромашила, али јој је углед остао све до смрти Јосифа. И данас су остали у живој успомени. Тодор Томоски је успео да *покрсти мухамеданце у Галичнику*. Те су породице и данас задржале *презиме Турско*, а покрстили су се пре сто година. Ова се породица одликовала и лепотом. Тодор Томоски кажу да је имао особито велике очи, које су поражавале непријатеља. Био је прави Срђа Злопеглеђа, јер неки дебарски бегови морали су да говоре са њим издвојени шпанским зидом.

У селу *Лазоропољу* био је *главар Ђурчин Кокалески*. Порекло ове породице данас је доста нејасно. Каже се да су из Мата од породице *Кока*, и да су се доселили овде пре 200 година. Пре тридесет година они су се својакали међу собом и ишли у госте у Мат. Ђурчин Кокале је живио у времену Али-паше Јанинског (крај XVIII и почетак XIX в.). Био је богат сточар са особинама главара: убојица, довитљив, леп. Он је штитио слабе, али није трпео јаке. Носио је дуг јатаган, који се и данас чува у овој породици. Тим је јатаганом одсекао многе главе, и зато се тај јатаган и данас употребљава као лек: умије се и вода се даје да је попије онај, који болује од „уплав“ (страх), и то

је „уплафна вода“. Ђурчин је најзад издржао и једну велику борбу с неким Арапином, који је био одвео неку девојку из Охридског краја. Он посече Арапина, али остаде после тога боја задуго узет. Кад оздрави, он реши да подигне селу цркву. А да би доби од цара дозволу за зидање, он оде у Цариград. Добивши аудиенцију, замоли цара да му да дозволу, да подигне једну цркву и једну џамију. Цару се допаде држање овог Ђаурина и дозволи му, али га упита, зашто тражи да подигне и џамију, када је он хришћанин. Тада му он исприча, да је „хеја“, и да лети напаса своју стоку у планини код свог села, а зими у синору села Љубанова код Водена. И онда рече, како је стока бесвесно биће, често учини штету неком сиромашу. Људи у његовом селу су хришћани, а у Љубанову мухамеданци. Да би се ослободио грехова, причињених несвесно, он жели да подигне цркву у свом селу, где ће се његови сељаци хришћани молити Богу за те грехове, а џамију у оном мухамеданском селу, да би се у њој мухамеданци молили Алаху за његове несвесне грехове. Султан, видевши нарочиту разборитост овог човека, хтеде да га награди. Ђурчин му на то затражи да му да ферман, да би могао да штити свој крај, као и да учествује на покрајинској скупштини бегова у Дебру. Султан му то да, и од онда је Ђурчин одлазио у Дебар и имао је иста права као и бегови, носио је беговску доламу и сабљу. Изнад врата цркве у Лазоропољу и у џамији у Љубанову стоји натпис, да је он био ктитор. У цркви је био и насликан живописно. Ја сам видео ту слику пре десет година. Одело му је било као код црногорских главара. Он је био на коњу, и са стране је висила сабља, која се и данас чува у фамилији. Данас је ова слика уништена, јер неки сељаци, који су друкчије схватили ову личност, или из личне мржње или из намере да они постану главари, говорили су да је то слика једног силеџије. Ту се види борба између породице једног главара и оних, који су тежили да то постану. Ђурчин је као главар чувао своје село, бранио нарочито синор, јер су многе силеџије из Дебра хтели да заграбе лепе лазоропољске пашњаке и шуме. Услед тога су често падале и главе. За време Али-Паше Ђурчин је узимао у заштиту хришћане у Меглену, које је овај попалио и масакрирао. Био је познаник и побратим овог паше, па га је чак умео и укротити.

У селу *Тресонцу* у овом истом времену био је *главар Сарџо Брадина*, из породице *Брадиновци*, за коју се прича да је из неког села код Прилепа дошла пре пет појасева. Био је *џеаја*, сеоски кмет и воденичар. Као *џеаја* у млађим годинама био је неустрашив, те је сваки од њега стрепио. Имао је јаких веза са дебарским беговима, те је био преставник за један део *Мале Реке*. Када је турски цар хтео да заведе „низам“ (војну обавезу), *Сарџо* изигра наредбу султанову за свој крај овако: поведе неколико наоружаних старца, и, на челу њиховом он сам наоружан, понуди се дебарском паши за војску. Паша видевши ову војску од старца упита, где су млади људи. Тада му *Сарџо Брадина* објасни, да у његовом крају не роди ништа, да су сви млађи људи отишли у свет на печалбу, и да у селу има само старца. Тада их паша отпусти и не затражи више војску. Као кмет био је веома строг и зато су многи негодовали. Пред њим нико није смео пушити, пошто и сам није пушио, и запаљене цигаре крили би по џеповима, ако би он наишао. Није трпио кинђурење жена и људи, и ако би приметио, изгрдио би их пред целим светом тако, да се још једанпут не појаве такви. Тражио је да људи знају читати и писати, али да остану прости у оделу и начину живота, само да би били добри домаћини. Захтевао је да се сви људи одају сточарству, да би били везани за село. Село је намножавао доводећи странце као своје овчаре, женећи их у селу, подижући их и постајући им кум или узимајући их за кума. Тражио је у свему послушност, и како је био силан, сви су га слушали. За свет се интересовао до своје дубоке старости (рођен око 1780., а умро 1888. г.). За време стварања Егзархије био је најистакнутији борац у своме крају. Кад је дознао да је направљена железница Скопље—Солун (1873. г.), он као подмлађен седа на оседланог коња и одлази у Скопље да види то чудо. Онда је присутним својим сељанима рекао: „Беше старо време! Од сада немојте више да ме слушате, идите у свет и учите се по књигама!“ Али најинтересантнија је борба између породице *Брадиновци* и *Огненовци*, где се види супарништво двеју истакнутих породица, и то с једне стране типична мијачка породица једног патријархалног *сточара*, а с друге стране типична мијачка породица промућурног *печалбара*. Код *Огненоваца* створила се амбиција, да они буду поглавари у селу, пошто су се обогатили за време ослобођења Бугарске. Због тога се село подели на две партије: *Јодровци*

и *Брадиновци*. У овој борби *Брадиновци* су увек ишли отворено, а *Јодровци* су се служили новцем и водили су борбу подмукло. Како су *Брадиновци* били сточари и увек изложени опасности по планинама и друмовима од хајдука и силеџија, то су брже подлегли, и *Јодровци* су, благодарећи новцу, узели главарство, управо се наметнули. Ова се борба завршила тек почетком овог века, када су *Брадиновци* као сточари сасвим пропали.

По смрти *Сарџа Брадине* остала је као знаменита жена у овој породици *Софија*, удовица једног погинулог сина *Сарџовог*. Била је удовица са троје деце од своје двадесет четврте године, а родом из признате породице *Ђиновци* у *Галичнику*. Била је писмена и, оставши млада удовица, слободно време је употребљавала читајући црквене књиге, па и световне. Као писмену жену народ ју је називао „књижевница“. Жене у невољи долазиле су код ње на савет. Сећам се како сам је дететом гледао о празницима испод трешње како читавој гомили жена и деце прича приче или пева јуначке песме. Њен је живот био испуњен највећим радостима, као и највећим горчинама ономашњег живота. Дочекала је дубоку старост, преко 80 година, и до саме смрти тражила је утехе у протумачењу јеванђеља или у којој другој црквеној књизи.

Сличне знамените личности живеле су и по другим селима: у *Бишушу* је живео *Јован Ојуша*, који је био страх и трепет за пролазнике силеџије. *Ђорѓо из Требишта* откупљивао је благом заробљену децу из разореног *Његоша* (1821. г.) и оплећеног *Меглена*, плаћајући, по предању, тежину детета тежином злата и сребра. У *Долном Мелничану* живео је *Поте*, који је успео да се помухамедањени сељани поврате у православну веру.

Из свега се види, да су се *Мијаци* развијали племенским животом, живећи у пределу неприступачном. Они су остали недирнути и сачували су своје племенске одлике до данас. Данас више нема главара, али има народног поноса, који је јак, и за похвалу. *Мијак* сматра себе као бољег од суседних *Брсјака*, *Пољана* или *Мавроваца*. Нарочито је велико самопоуздање и понос у *Горним Селима*.

Главари су имали и *зборове* када је требало решавати за нешто, што се тичало целе *Реке*. Скуп је бивао код једног од првака, а претходно у сваком селу код куће самог главара или пред црквом. Када се решавало код цркве или испред каквог

дрвета, збор је сазиван помоћу *викача*. На збору се седело у кругу, у чијој је средини главар. Овај начин решавања сеоских питања задржао се био до образовања општинских судова ослобођењу 1912. г. По причању поменуте Софије последњи племенски збор одржали су главари у почетку XIX в., када је решавано да се „расипет“ један обичај. Као и код оближњих Арнаута, и овде је био обичај да се, када се две *свадбе* сусретну, слабији уклони јачем и пропусти га да прође. Али се дешавало да нико не попусти, а то је попуштање било: ко ће проћи горе, а ко доле, долазило је и до крви. Када су се тако једном две *свадбе* потукле и многи изгинули, главари се скупе и реше: да се у будуће пролази „*џей и џей*“, т. ј. џеп према џепу, а тада су џепове носили само на десној страни. Памти се још да су ти зборови бивали најчешће у Манастиру Св. Јовану Бигорском.

5. Психичке особине и домаћи животи.

Мијак је средњег раста, већином брахицефал. Боја косе му је већином кестењаста, а очи граорасте. Људи су обично мршави, кошчати, препланула лица правилних црта. Жене су лепе, и лепота девојке нарочито се тражи при склапању бракова. Жене имају карактеристично руменило на образима, што се не види код жена суседних области.

Међу типовима може се разликовати у сваком селу један који одаје црте Цинцара. Ово се нарочито види у Галичнику, Росоки, Лазоропољу, Гари, Требишту.

Жена је много потчињена мужу, јер економски зависи од њега. Ипак, како су у главном услов за брак телесне добре особине, љубав момка и девојке, или двеју породица, темељ је породице веома јак. Развод брака је реткост и узрок му је обично браколомство. Жене воле децу, јер су деца хранитељи. Нероткиње се сматрају као од Бога кажњене. Просечно жена роди 7—8 деце. Један велики део деце умире.

Мијаци су веома духовити. Тачно приметите карактерну црту својих суграђана и суседа, и по томе даду назив („прекор“) породици или племену. Отуда многи смешни и чудновати „прекори“ појединих породица, као: Мрдајковци, Брчковци, Кеџкаровци, Сижимовци, Чулковци, и т. д. Веома су подруљиви, али се другоме ругају на фини начин да се не сети. Чак су створили и нарочити језик, звани „бошкачки“, те могу врло лако да дотурају своје досетке и да се у себи смеју, а да се дотични

ни мало не сети. Тако се тим језиком каже: „жилави, гурат манче“, што значи: радите, долази газда; знате ли бошкачки, каже се: „диваш бошкачки“, и т. д.

Бистри су, жељни да се школују, те зато имају доста интелегенције, коју нарочито цене.

Љубав у породици јачала је породичне везе тако, да се с поносом каже: ја сам из те и те породице.

Када су у туђини, траже се као земљаци, бране се, називају се „нашинци“. Мушкарци су се ослободили празноверица, путујући по свету, али жене су остале празноверне. Оне су такорећи још средњевековне, и оне су сачувале праве мијачке особине до данас. Док је још дете, Мијак прими све те особине од своје мајке, и више их никад не заборави. Најслађе се Мијак сећа својих обичаја, и они га привезују за родни крај, да и кад се исели, дуго се одупире и неће да се помеша са новом околином. Мијаци сматрају себе као особито племе, одабрано и способно за бољи живот. Због тога презиру све што није Мијак.

Често се једно село подсмева другом. Најподругљивији су они из Лазоропоља. Они умеју да исмеју и најозбиљнијег човека, правећи се да су приглупи. Они су веома духовити, никад брижни, увек певају. Добри су играчи, и да би повели коло, готови су и да се потуку. Галичанци се сматрају да су најбољи домаћини, али себични, лукави и непоздани, као „Јевреји“. Они из Долних Села сматрају се као глупљи од ових у Горним Селима. Мухамеданце православни сматрају као људе, који су изневерили своју веру за парче пастрме. Исмејавају њихов начин живота и њихову сиротињу и голотињу.

Нарочито је на душу Мијака утицао живот у туђини. Друкчија је душа код сточара, ћеаје, а друкчија код печалбара. Сточари су остајали типичнији, прави Мијаци, јер нису имали потребе да зарађују кору хлеба у туђем свету. Због тога је код њих очуван тип, који зна за изванредан ред у раду, који поштује старије и старину. Ови људи нарочито знају за традиције, воде обичаје и извршавају их у свему. Они нису углађени као печалбари, али се више поштују но ови.

Печалбарски човек је промућуран, умепан да речима придобије послодавца, добар психолог, те може брзо да схвати с ким има посла. Туђинска средина је утицала на њега, те је изгубио много од својих традиција. Често хоће да се покаже како је „практикован“, те посматра обичаје свога краја као нешто

глупо и неће да их извршава. Заборавио је на пост, не поштује много старије, сматра себе себи довољним.

При опису појединих главара видели смо у главном и њихове психичке црте. Психичке особине детаљније је тешко испитивати. Оне ће се увидети и при описивању домаћег живота код Мијака. Доцније ће се указати како су утицали и поједини занати на њихову душу.

Мијак необично воли своју кућу, ваљда зато што се често удаљује од ње. Када је код куће, нарочито зими, већи део времена проводи „дома“. Ту му долазе пријатељи на разговор уз чашу ракије и мезе. Све се износи госту на малом асталчету у Горним Селима, а поред огњишта у Долним Селима.

Ево како се Мијак рађа, живи и умире у својој кући: Када се дете роди, задоји га „задојачка“, а окупа „баба“. Жена која је родила сматра се као „погана“, и зове се „руженица“ или „леунка“. Приликом порођаја у кући су гости, звани „ризик“, а за крштење „кршчавалени“. Тада се на један хлеб међу дарови новорођенчету, и дародавац кад дар даје изговара: „Од мене мрва, од Бога многу!“ Дарујући дар, додирију и своје груди. Дете се учи стојати у „стојаче“ и ходати на „одаче“. Кад се осмели да хода виче му се: „Пушчи лескови, фати дренови“ (т. ј. да пусти слабе, лескове ноге, а да ухвати јаке, дренове). Кад детету почну расти зуби, прави му се ђердан од куване пшенице, да би му зуби били „чикер“ (грозд). У кући се мушко дете више воли, јер је „ојак“, а женско је „туђа стреја“. После десете године дете иде у туђину. При испраћању даје му се новац, цвеће, а око врата међу му се низе од куваног воћа и кестења. Девојчица од дванајесте године почиње да везе и учи се домаћинству: преде, пере, тка, меси и кува, све постепено. У добу пубертета девојчица замеси погачу и од онда се сматра да се задовољила. Момак је за женидбу кад наврши 18 година, а девојка за удају кад наврши 16 година. До ослобођења ових година су биле најчешће женидбе. Момак се дружи само с момцима, а девојка с девојкама. Љубавници се само гледају. Најчешће су момку бирали девојку родитељи. Случајеви преко тога обичаја стварали су увек извештан поремећај у духовима, и од тога се појављују љубавне песме. Често се љубави одупиру родитељи. Онда се деси да момак уграби девојку („грабена“) или да девојка побегне („бегалка“).

Живот у породици је уређен тако, да се слепо слуша мајка и отац. Син своју зараду даје оцу, а брат старијем брату. До скоро је било породица, где се живело заједно, нарочито код сточара. Данашње прилике не дозвољавају да се живи заједно, већ се ожењени деле, обично у истој кући, и тада се каже да је кућа „деленица“. Док су у заједници, за све се каже да је „наше“. Кад се поделе, обично воћке и ливаде остају заједничке.

Стар човек раван је детету. Старац и старица зову се „дедо“ и „баба“. Њих поштују мушкарци, али се снахе („сноа“) увек жале на њих, јер много заповедају. Ретко Мијаци доживе 100 година. Обично умиру у 70 години.

6 Јела и пића

Мијак се у селу веома слабо храни. Па ипак је здрав, јер пије добру воду и дише чист ваздух. У пролеће се храни обично млечном храном: „мошченица“ (мућеница), „изварок“ (кувано кисело млеко), „сирење“, „урда“. Преко лета и у јесен храни се поврћем: „пиперки“, „зеље“, „преш“, „кокар“, „тикви“, „брбулки“ (кромпир), „зелки“, „граф“. Од воћа прави „сушенице“. Пости се средом и петком, као и уз пост.

Месо се слабо једе, јер га данас свако нема. За зиму се гоји прасе, од кога се добија „сало“, „јосменица“, сланина. Од овце се прави „пастрма“.

За неке дане у години спрема се нарочито јело. За Св. Варвару кува се сва зрнаста храна заједно и то се зове „мешано“; тако исто и на Бадње Вече. За Чисти Понедељак посна пита. За Сирну Недељу праве се „комати“ (пите) за сваког члана породице, а за домаћина „комат“ ће имати „две рала туљки“ (два реда савијеног теста). Од теста су још јела: „печиво“, „питулица“ „сарајлији“, „тури подпечи“, „валаганки“. Јела с месом немају имена, већ се разликују по поврћу.

За пиће употребљава се најчешће студена вода, која се доноси у земљаној *ситомни*, бакреном *ђугуму* или *ибирку*, или дрвеној *буклији*. У Долним Селима пије се доста ракија комовица и вино, нарочито у Д. Мелничану и Косоврасти.

7. Обичаји

Мијаци се нарочито одликују и својим обичајима. Даћемо кратак преглед обичаја, у колико им је овде место, да би се боље видео живот Мијака.

Обичаји о празницима. — „Сведен“ или „Слава“ празнује сваки Мијак. За „сведен“ се месе „свети лебови“ и „колач“, ишаран обично шарником или кружићима. Поп „кршит“ хлеб обично у очи славе у виду крста, и прелива га вином и пшеницом. Слави се три дана: „на вечер“, „на денот“ и „патерица“. У Мијака реч „слава“ постоји у народним песмама. Забележио сам ову песму: „Росна росна кошутице, До коде си поросила? Довде, донде, до бел Дунав. Шо правеје Бел-Дунавци? Ми правеје златни чами, Златни чами и канати, Да ми служит слава Бога, Слава Бога и Божића.“ — Слава Бога је слава Божија. Ова се песма пева деци када се слава приближује. Неки Мијаци имају две славе, а свако село има сеоску славу. Цркве су посвећене светитељима сеоских слава.

О Божићу су овакви обичаји. На „Тлчник“ се туцају ораси. На „Бодник“ се у вече меће храстово сирово дрво на ватру, и то се зове „бодник“. За вечеру се спрема пита с орасима и погача. За време вечере одваја се од свега што се има на софри помало и даје се *старицу*¹⁾ говорећи: „Ела, дедо, да вечераме! Ти да ораш и да копаш, нас да не (нас) раниш!“ Бадњак дочекује дете да прегори. Краћи угарак се меће у кут и потпаљује се сваког јутра до Богојављења, па се после баца „в'мутла“. У очи Нове Године деца „коледари“ иду по селу, скупљају кобасице и „колендари“ (колачи). Деца су наоружана дрвеним топузима, па њима лупају по вратима.

Нова Година се зове *Василица*. У вече деца насеку дренове гранчице и то зову „суровица“ (сировица). Свако се дете наоружа дугачким дреновим прутом. Суровицу свештеник благослови после службе, па је деца продају, а прутовима ударају људе по леђима говорећи: „Сурова суровица, весела годиница, до година повесели!“ На тај начин деца честитају својима Нову Годину. Од суровице жене праве „котар“ на „питулици“ (кукурузан хлеб) за Богојављење. Тако се ваља, да би се стока *кошарила*. Меће се суровица још и у руво, да га мољци не једу. Жене на Василицу дају својима колаче, колендари, који личе на број 8, на птицу или на лутку.

На Богојављење се гледа да ли ће бити мрза, па ако га буде, значи да ће бити здрава и плодна година те и муслимани се распитују за то. Раније на Богојављењу у вече правило се

¹⁾ „Старец“ је стубац од уме, а употребљава се да се подупре сач или препуља, да би се грејали на ватри.

веселе код цркве, а сутра дан се везивао крст и предавао новом куму. Те вечери свако чељаде имало би при спавању у пазуху крст од сламе, да их чува док је крст везан.

За *Месе Покладе* се целе „сирна недеља“ праве „комати“ за здравље појединих чланова.

На *Сирне Покладе* пред вече настаје „прошчавање“. Старијим људима се праве „метанији“ и говори се: „прости ми“. У вече се „амкат јајце“, а после вечере пробуде се кокошке, па им се дају љуске од јаја. Неки их просипају на буњишту, да не би било бува у кући. Пости се издржавају строго, старији „единониче“ или „тримерит“.

Дан *пролећне равнодневнице* зове се „Летник“. Тада се деци нижу „мљњаци“: стари сребрни новац наниже се о конач *црвено-бело-плав*, па се стави око врата као ђердан. Момци и девојке мећу само такав конач око ноге или руке. Један је новац на мљњацима улупљен у виду кашичице. С њиме се први пут кусају коприве куване (употребљавају се за јело док су младе) и говори се: „На Турчина треска (грозница) и огница (врућица), а на мене здравје и веселе!“ Мљњаци се скидају на Спасов-дан.

О *Ускрсу* се певају нарочите женске песме и три дана се игра код цркве.

О *Ђурђево-дне* зором се иде „на биље“. Кућа се окити са „потка“. Млечни се судови ваде напоље и ките концем као на Летник. За конач се прикаче разне траве, нарочито коприва и „бутинец“. Има и много бајања и гатања.

О *Спасову-дне* села праве излете у шуму или ливаде. Тамо се игра и певају нарочите женске песме.

О *солстицији*, 11 (24) јуна у вече означава се повратак сунца на овај начин: у вече деца праве „врталум“, а то је рачваста мотка, на коју се привеже слама: деца из појединих мала или сродних породица прикупе се на видном месту и сваки запали „врталум“ па окрене око главе док слама не изгори. Тај се дан зове „Врталум“, по Св. Вартоломеју можда, јер и овај празник пада 11 (24) јуна.

О *Лазаревој Субоји* деца кувају жито у великим котловима на пољу. Ложе велике ватре и скачу преко њих. На *Цвети* то исто чине девојке и кувају „бакрда“ (качамак).

Свадебни обичаји. — *Веридба* се зове „вршачка“. Преговарач се зове „стројник“. Кад дође кући где хоће да проси,

стројник гледа да не затекне никога. Онда на огњишту претметне „гламне“, да би ствар свршио успешно. Када се веридба уговори, врши се „врзување риза“. У једној белој марами везује се дати новац девојци, а затим по три зрна пшенице, шећера, грожђа, и три мала парчета хлеба, и три струка *расада* од купуса¹⁾. У другој то исто без новца. Марама с новцем даје се девојци, без новца момковој мајци или оцу. Кад се то сврши, девојка „забулена“ долази да пољуби руку гостима. Младожења не иде на веридбу. Певају се нарочите женске песме.

„Довршување“ је као потврда да је сваки остао при својој речи. Некада се то радило у очи саме свадбе, и то се звало „стројци“ или „погузаји“²⁾.

„Живо сребро“ или „*костенарки*“ (жива) даје се девојци у цевчици од зове. Ту цевчицу с живом девојка упије у појас и носи је док се не венча. Момак носи то исто. Прве брачне ноћи они помешају ту живу. Каже се да се „живо сребро“ носи да би их штитило од болести.

Свадба траје у главном четири дана. Првога дана реди се „*баријак*“ у зору на ћошак од куће и оглашава се пушком. Певају се нарочите песме. Тога дана се „туруват“ вино у бурад и иде се „на зовање“ у друга села. У очи свадбе бива весеље, и то је њен прави почетак. Тада се месе две нарочите погаче од беле пшенице, једна ишарана, а друга са сребрним старим ситним новцем у самом тесту, и то су „сваћи“. Сваћа с новцем једе се те вечери, а друга се носи сутра дан код девојке. Новац кад се нађе у сваћи предаје се мајци или оцу момка, и добија за то новац од вредности. Те се старе паре међу у јабуку, коју ће момак сутра дати девојци. Код девојке бива исто весеље и спремају се такође две свеће. Девојка се води „на вода“ пред зору, па том водом полива своје последњи пут да се умију. Певају се нарочите женске песме,

Сутрадан побратими иду „на зовање“ по селу. Зове се „*со карша*“, дрвени суд за вино, окићен цвећем и новцима. Кад се ко зове, каже му се: „*да бла'ос'овиш*“, а он одговара: „*да си бла'ос'овен*“. Затим зета брије стари побратим уз женске песме, подешене за то. Пошто је зет позвао кума, и отишао на гробље да позове и своје мртве, облачи се, и сватови се спремају на пут. Часници су: кум, старосват, стар-побратим,

1) Расад се зове млади купус.

2) У Боки Погузијери.

мал-побратим, девер и барјактар. Када се сватови приближе девојачкој кући, стар-побратим иде први на коњу као „мушчулдија“. Пошто послужи све вином, везују му мараму за гриву од коња, па се враћа да саопшти сватовима, да им је пут слободан. Већина сватова иде на коњима, нарочито зет и побратими. Зет се распознаје по црвеном свиленом концу који носи око капе. Кад стигну, зет служи вином пред вратима *кледа*, где је девојка, и љуби руку. Затим даје девојци јабуку преко њеног рођака, а он добија од девојке мараму, коју му пребаци преко десног рамена, па прикаче за појас спреда до натраг. Тада зет са побратимом одлази кући и успут праве трке, а сватови поседају за софру код девојке. Сватови не једу и не пију ниште док не изађе девојка „на прстен“. Пре тога се *врзане ризе* донесу и одвежу да би се видело је ли све на месту. Девојка се води на прстен, пошто јој се да све што има момак да да: павти, игла, низаљка, прстен, огледало, чешаљ и друге ситнице. Кад девојка изађе на прстен, љуби руку свима и добија за то новац. Момкову родбину „здравуат“ љубећи их у оба образа, па у руку. Када се девојка спреми, стар-побратим плаћа нешто девојкама, које је спремају, да би је пустили. Сад се невеста пење на коња, а преко главе носи „*дулак*“. При растанку невеста се клања селу, цркви, својима. Кад стигну момковој кући, невесту дочекује свекрва. На глави има сито и у ситу два цела хлеба, за појасом пиштоље, а у руци бокал с вином. Тако обиђе око коња на коме је невеста, и удари је хлебом три пута. Кад невесту скину с коња, воде је у кућу, ударају је о синцир, приводе *мешарки*, и дају јој да меси. Кад је одведу у клед, откривају је, и зет уграби прилику да је из уста попрска вином. Кад је пењу на коња и скидају, свекрва баца преко ње ситан новац, јечам и грожђе.

Сутра дан се иде „*по венчање*“. У вече се зет и невеста „затворат“ у „клед“. Зет се те вечери прашта са свима и љуби их. Кад затвори врата, разбијају о праг „шутка“ (земљани суд), која је пуна ораха и шећера. Сватови чувају совру док зет не изиђе. У зору се невеста води „на вода“, и с тим је у главном свадба завршена. Тог дана долази девојчина родбина „на видум“. У вече долазе „поклонари“. А других се дана иде „на првиче“ код девојчине мајке, пошто су претходно ови били код момка. Од девојке се тражи увек *девојачка часић*. У противном *барјак се скида*, а *девојка се враћа на праг*.

За сваки чин у свадбеним песмама певају се нарочите женске песме. Оне су врло лепе. Када се узму све заједно, оне су праве обредне песме за свадбени култ. Арије су отегнуте и и врло карактеристичне.

Посмртни обичаји. — Кад неко у кући умре, обичај је да се поред мртвог тела „пожиги“ на глас. *Тожене* је у стиховима и са нарочитом аријом. „Тожаленки“ су жене. Оне се ређају која ће стихове састављати, а остале само помажу или понављају. Чим хоће друга да почне, тражи дозволу овим стихом: „Послушај ме мајко моја: о-о-о-ох!“ Место „мајко моја“ изговара се и „сестро моја“, „друго моја“, „золво моја“ и т. д., према ономе коме се обраћа. Кад се мртава износи из куће, прикује се ексер на оно место где је лежао. Ако је умрла мужу жена, при изношењу нека од укућана изговара: „Една одмести, друга намести“. Зато се друга жена зове „наместница“. По сахрани у кући је жалост: прозори се држе затворени, жене носе „црна дорџа“, и за шест недеља сваког дана у зору иде се на гробље и кука се. Првог јутра иде се „на будење“. „Задуша“ се даје на: „закуповање“ „шест недељи“, „пол година“ и „годишњица“. Код Мијака се умрли жали врло искрено. Има случајева да *жена жали мужа седам година*, па се тек онда уда. Са мртаваца се обично скида појас и обавија се наследнику. Исто тако везице се свуда одвежу.

8. Говор и народне умотворине

Наречје Мијака има најглавнију карактеристику ту, што се старословенске њ замењује са о. Тако *рука* се каже „рока“, *мука* „мока“, *муж* „мож“, *зуб* „зоб“, и ш. д.¹⁾ При говору има нарочито наглашавање читавих делова у реченици, тако да изгледа да скандирају кад говоре. У овом изговарању речи мењају акценат по извесном правилу. Ради примера означићу изговор неколиких реченица: „Сй билѣ ѣдѣн чѣвѣк ѣ ѣднѣ жѣнѣ. Сй ѣмѣлѣ двѣ мѣшкѣ дѣцѣ“. Иначе у погледу акцента можемо разликовати само кратак, дуг и снажан: сѣкира, сѣн, сѣн. Говори се доста отегнуто. Упитне реченице имају нарочити нагласак при свршетку.

Народна књижевност и данас живи. Заборављене су само негдашње „краљски песни“. Старији људи и данас знају одломке јуначких песама о Краљевићу Марку, Муси Кесеџији,

¹⁾ Утицај мијачког наречја осећа се и око Добра, Кичева и Охрида.

Орловићу Павлу, Ђеми Брђанину, Рељи Шестокили, Милошу Кобилићу, Мајки Анђелини, Детету Голомешу. Многе су од ових песама прибележене код Јастребова¹⁾. Народне приповетке сачињавају духовну храну печалбара за време одмора. Међу њима сам упознао људе који умеју по читаве дане да причају увек друге и друге народне приповетке. Причање обично пропраћају својим рефлексима. Има такође много народних узречица, бајки, гатки. Један велики део је прикупљен у бугарском „Сборнику“.

Нарочито су од интереса народне песме. Свако доба годишње²⁾, сваки празник и обичај, пропраћа се нарочитим песмама. Ове су песме оригиналне, често имају старе словенске, па чак и митске мотиве. И њих, као и песме, приче, узречице, бајке и гатке, вредно би било прикупити, и упоређењем довести их у везу са народним умотворинама осталога нашега народа, па чак и са онима других словенских народа. Верујем да би се пронашла интересантна оригиналност, како у погледу мотива, тако и у погледу певања. Песме су у осмерцу или у десеторцу. Има много и поскочица.

Као што се види оригиналност у обичајима, она се показује и у говору, а нарочито у женским песмама, које прате свако извођење обичаја.

Запазио сам да се у песми, која се пева о Ђурђеви и Спасову-дне, када се сви љуљају о зеленој грани, умеће један рефрен на арнаутском језику, чије значење певачи и не знају. Овако се пева: „Лувај, лувај, Петкано! А та ђале, мија ђале, ајде ђале, Иване“ (Љуљај се, љуљај се Петкано! За твојег момка, мојег момка, ајде за момка Ивана). Даље се песма наставља на мијачком наречју. Овде као да се види негдашњи додир Мијака са Арнаутима.

9. Ношња

Мијаци се одликују и данас својом ношњом.

Мушка ношња има ове одлике. Мушкарци данас носе на глави „ћече“ или „шайче“, које је врло слично црногорској капи.

¹⁾ Обичаји и пјесни турецких Сербовъ. С. Петербургъ. 1886.

²⁾ Мијаци овако рачунају своје време: децембар се зове „јодро“, јануар „коложег“, фебруар „сечко“, март, април, мај, „черешнар“, „Петровденски месец“, „Илигденски месец“, „Голема Богородица“, „Крстовден“, „Митровден“, „Врача“.

Раније су носили „*шуно фес*“ са огромном кићанком позади. Још раније носили су „*шерлик*“ (плетена капа) и око ње чалму, која се позади продужавала. У чалми се носи чешаљ за „*ћерче*“ јер су људи носили „*ћерчик*“. У новије време прима се шубара и шајкача. До тела носили су „*вљена кошуља*“, или „*ленена*“, сад платнену, а изнад ње „*џамадан*“ од сукна („*класни*“) без рукава. Изнад џамадана „*долама*“ са рукавима. Долама је „*на клиње*“, позади има „*стан*“ и само са стране по два *дулца* (набора). Долама је нарочито ишарана по пазухама и по лактовима. Око струка опасују црвен *појас*, а изнад свега црно „*ћепе*“ или „*зобанче*“, које позади има „*ћулафка*“, тако да се може пребацити преко главе када је рђаво време. Ово „*ћепе*“ личи на средњовековну *кукуљицу*. Каже се да су некада носили „*бело ћепе*“, па по пропасти Ђорђа Кастриотића почели су да носе „*црно ћепе*“. На куковима и бедрима навлаче се „*бечви*“, које имају прилично широк тур, а везују се испод трбуха, и по томе се разликују од бечва код суседа, јер их ови везују изнад трбуха. Некада су Мијаци употребљавали за поруб зелени гајтан па су их зато подругљиво називали „*зелени гајтанчиња*“. Данас се највише употребљава фабрички црн гајтан. „*Бечви*“ имају са стране два *цеја* и два *цеја*. Кроз „*цеп*“ може рука да се увуче у унутрашњост хаљине.

На ногама се носе „*опинци*“, који су „*правени*“ када су од штављене коже, „*неправени*“ када су од пресне коже. „*Правени опинци*“ зову се још и „*сејменски*“. Нога се увија помоћу „*објала*“, а опанци се прикачују за опуту помоћу „*опичаница*“.

За спавање на путу и у печалби употребљавају дугачак вунени „*зобан*“ (гуњ). Код куће спавају на „*ругузина*“, преко ње вунено „*мутавче*“, а покривају се кожним ложником.

Женско одело има много више карактеристичних одлика. Жене носе до тела „*минџан*“, који је од вуне и са рукавима. Рукави и поле на грудима су обојени затворено црвено. На грудима је минџан закопчан до грла. Ту су и лепе шаре од срме. Поврх минџана је „*кошуља*“, дугачка до чланака. Кошуљу прави сама жена. Она је везана по рукавима и пазухама („*парта*“). Везови се раде само на *основа*, пошто се са платна „*јоток*“ исече. Такав вез се зове „*кинатица*“, а поједини делови веза зову се: „*потипча*“, „*синџати*“, „*мошкарче*“, „*пишано*“, „*пилци*“, „*плнатица*“. Кошуља у којој спава млада прве брачне ноћи зове се „*тнока*“ и разликује се од осталих тиме што изнад

плнатице има „*вијеници*“, неки вез што личи на стубиће с главом (као капител) или на пужа. На тој кошуљи један вез се зове „*мошкарче*“, јер се употребљавао некада и за мушке кошуље. Везови на пазухама зову се „*ћарџи*“. Везови су већином праволинијски и могу се читати, као: *ох, охо, хох, охохо*, итд. Да би се девојка удала, треба да спреми до дванаест пари везених рукава, па зато највећи део времена она употреби на везу. Рукави се завршавају *кискама*. Боја пређе је кармин и „*алосана*“. Кад је кармин зове се „*чиста*“. Изнад кошуље носи се „*класеник*“, бела хаљина од вуненог сукна, која се израђује код куће. Класеник је опточен црвеним гајтаном, црним и негде белим по среди. Изнад гајтана на стан позади има вез, који се зове „*зевт*“. Ако се праве два зевета, то је луксузан класеник. Изнад тога веза су „*ћулајки*“, слични *борићима*. Код удате је класеник без рукава. На месту рукава пришије се нешто дугачко као реп с једне и друге стране, и то су „*паткавици*“. Паткавице се привезују за појас са стране. Опасује се прво „*препашка*“, слична тканици, отворено црвене боје, а по средини ситне беле и зелене жице. Са стране висе ресе од исте пређе. Изнад препашке опасује се црн појас са црним ресама. На ногама се носе *чораби* са шарама. Чарапе су већим делом црвене боје, а шаре су беле, зелене, жуте и црне. Шаре су сличне везу на рукавима. Изнад чарапа носе се „*назовици*“, а на стопалу „*ојинци*“ или „*чегли*“. Младе невесте носиле су „*врзанице*“, старинска обућа жуте боје. Врзанице су се израђивале само у Скопљу и нестало их је тек по ослобођењу 1912. г. Спреда се на скуту носи „*скућина*“, „*бовча*“, „*ленена скућина*“. Девојке и невесте празничним даном носиле су „*кићена скућина*“. Дуж леђа невесте су носиле „*сокај*“, који виси и покрива цео задњи део тела, а девојке „*ресачка*“. Старије жене носиле су „*главинка*“, продужена женска капа, позади срмом извезена. На глави се носи бела „*дарпна*“, порубљена црвеном свилом и на угловима са белим *кискама*. На грудима жене имају срмене јелеке, на којима су шаре сличне лози и неким фрескама на црквама.

Ово је у главноме мијачка ношња. Данас у мушкој ношњи има много штошта изостављено или промењено, али женска је увек иста. Главна је боја, дакле, за мушку ношњу бела и црна, а за женску бела и црвена.

10. Занимање *стпановништва*а) *Приређивање у селу*

Мијак мора преко лета, док је још лепо време, да набави све што му је потребно за зиму, јер је зими његов крај неприступачан услед мразева и великих снегова по планинама, преко којих воде путеви. Он иде на пазар у Кичево, Гостивар или Дебар, и одатле доноси жито, поврће и све остало што је за кућу потребно, јер, као што смо видели код фитогеографских прилика, у већини села земљорадња је скоро непозната или врло мало развијена.

Сваки мора у ово време да набави и дрва. Дрва са великих висина спуштају у долину на „*штурувалишче*“. Сиротиња их носи на леђима „*со везник*“. Села у долини Радике често скупљају дрва у клисури Барич, па их Радиком *даве* до села. Дављење врше људи помоћу дугачке мотке, на чијем је врху „*кукаљ*“, па с њим отурају дрва у брзак. На оном месту, где хоће да се зауставе, прави се устава, звана „*даљан*“. Даљан служи и за ловљење рибе.

За стоку се набавља сено у сеоским ливадама или, кад је општа косидба, у планини. Секу и гране с лишћем, нарочито од храстовог, брезовог и буковог дрвећа, и то слажу у „*листовник*“ или доносе у плевњу. То се зове „*шума*“.

По Долним Селима гаји се добар кукуруз, али није довољан за исхрану ни за три месеца. Кукуруз се гаји на један примитиван начин и залива се помоћу вада. Људи су вредни и у близини села и од камењара стварају у њиве.

Гаји се и винова лоза; познато је вино из Мелничана и Косовраста.

Жене обделавају „*градина*“, где се добије купус, „*брбуљки*“ (кромпир), пасуљ, тикве. Зими се жене занимају ткањем „*клашњи*“ (сукна). Сукно је „*продаваљки*“ или „*засебечки*“. Према броју жица зову се „*седмаци*“, „*осмаци*“ или „*деветни*“. Мијачки „*клашни*“ се траже на пијаци у Тетову, Гостивару, Кичеву и Дебру. Тка се у разбоју. Разбој има ове делове: „*предње* и *задње* *мотовило*“, „*брдо*“, „*брдила*“, „*нишчи*“, „*скрипци*“, „*подношки*“. Може да се тка на двоје или четворе нити. За „*клашни*“ се преде „*основа*“ и „*јоток*“ Снује се на нарочитом месту, званом „*сновалишче*“. Размер се прави помоћу аршина или „*сожна*“. Препрштање жица се врши на прикаченим коцима. „*Навива*“ се

на нарочитом месту, званом „*навивалишче*“. Све ово врше жене са особитом вештином и добијају одлично сукно, бело и црно. Многа се жена исхрани предући или ткајући за друге.

б) *Пастирски живот Мијака*

Мијак мало што може да привреди код куће, у селу. Подесни пашњаци на планинама изнад села упућивали су их на сточарство, и оно је некада била њихова главна привреда. Несигурно стање последњих деценија скоро је уништило сточарство. Наших дана оно се постепено обнавља. Кад планине покрије снег, зими Мијаци траже пасишта у далеким топлијим пределима. И овај се полуномадски начин житота и сада одржава.

На пространим суватским површима изнад мијачких села налазе се њихове „*планине*“. То су прави алпијски пашњаци, на којима Мијаци лети напасају своја стада. „*Планине*“ су и главне привредне површине мијачких села. Свако село има заједничку *планину*, а има и приватних. Тако су *Лазоропољске* планине: Јама, Коритник и Лопушник; *Тресонечке*: Маскаревец, Пољце, Поличица, Брзовец и Брадинова Рупа; *Селечке*: Јаворов Дол, Суво Поље и Осојница (Пискупија); *Росочка*: Стопанче; *Галичка*: Говедарник; *Требишка*: Требишка Рупа, и т. д. Приватне су: Смрека, Ђурков Дол, Пашиница, Думовица и др.

Налазећи у својим планинама главни извор за живот, Мијаци су се за њих и оружјем борили. Тако се памти да су Јуруци у XVI, XVII. па и у XVIII. веку са својим стадима овамо нарттали, и да су их Мијаци силом одбијали. Видели смо раније да су Тресончани почетком XVI. века били дервенлије, стога од султана ослобођени неких данака. Овде се износи други докуменат, у коме *султан 1702. год. заштићује Тресончанце од ошимаца њихове планине, где „од сипарина напасају своје овнове и осталу марву“*. Превод тога царског фермана гласи:

(*Знак царске шугре у којој има име Мустафа*).

„Милостиви везире, чија власт управља, велики муширу, који свет доводи у ред, начелниче јавних послова, који проницљивом мишљу управља Божијом помоћу, надзорниче темеља државних и среће њене (нечитко) везире мој и пашо, који управљаш облашћу Румелије — нека би ти валилук дуговечан био и рука нека ти далеко достиже (нечитко) знано ти буди. Из села званог Тресонче у Дебарској кази људи споменути у царском ферману поднели су представку

царској ми порти. Они на својим пасиштима у Дебарској кази, на којима од старина напасају своје овнове и осталу марву, и са којих су се травом и водом користили, плаћали су порез сахибији земље према својој снази.

У таком стању будући, неки ханџија по имену Мехмед, житељ казе Кичевске, 1105 (1692) године дошао је сам са неким фукарама (нечитко) и под изговором да купи као неки данак за пасишта силом и без икаква права покупио је новац. Известили су ме да им је учинио овакву неправду.

У циљу да им се (нечитко) поврати, молили су од царства ми наређења. Ради тога наређујем, кад стигну са царском ми заповешћу, да се добаве обе парничне стране суду и да им се по шеријату пресуди. Настојаћеш да се очува право и правица и у повратку ствари које нису изгубљене. Ако све стоји као што је изложено, расправићеш како је по закону и да не допустиш никоме да се меша у ствари противно царској ми наредби. Тако нека ти је на знање. Царском ми знаку повинуј се.

Почетком месеца Џемади-ул-ахара. Лета хиљаду сто деветог (1702.) у Константиновом граду¹⁾

Као што сељани Тресонча имају своју *џланину* од најстаријег времена, тако и остала мијачка села. На овим планинама проводе мијачки пастири лета на бачилима, и ту привређују.

Мијаци су гајили од вајкада само овце са белим руном, тек по која црна. (Црне гаје Куцовласи). Поред оваца гајили су и „ергеле“ коња. Онај који има оваца више од 500 зове се „*џеаја*“. Место где се преко лета скупљају џеаје, те прерађују млеко, зове се „*бачило*“. За једно бачило потребно је 2000 „млзници“, 2000 „јаловици“, 1000 „шилежиња“, 500 „брави“ и „ергеле“ коња. Бачило се поставља у мају, када стока дође са зимовника из Солунске Кампање или из околине Ђевђелије и Струмице. Бачила се постављају на планинама: Бистра, Кораб, Крчин, Стогово, Маруша, као и на оближњим планинама према Кичеву. Бачило је начињено од грања и стабала. Ред на бачилу

¹⁾ Наша држава, по ослобођењу, сматра пашњаке као државну својину, заплену од Турака. Поједина села имају право да докажу полагање права својине, што ће, разуме се, ићи врло тешко. Чим држава одузме пашњаке, села ће се морати расељавати, јер других економских услова за живот тамо нема.

је овакав. „*Параџеаја*“ је највернији овчар, разборит и одважан. Он је домаћин, увек остаје у бачилу. Ђеаја долази само с времена на време. „*Одаџија*“ је онај који кува качамак, ложи ватру и доноси дрва. „*Бач*“ и „*фичур*“ прерађују млеко. „*Котторџија*“ је дечко који натерује овце у „*стурога*“ за време муже. Овчари се зову према овцама: „Млзничари“, „јаловари“, „шилегари“, „бравари“. Потпуно бачило има обично дванаест овчара.

По бачилама се млеко сада прерађује у кашкаваљ, и тај сир откупљују највише трговци из Грчке. Међутим пре ратова сир је израђиван на примитиван начин, и звао се „*јако*“ или „*шарско сирење*“. Поред сира добијала се и „урда“, „*кајмак*“ и „*мас*“. Од 100 л. млека добијало се 16 кгр. сира, 8 кгр. урде и 8 кгр. масла или 16 кгр. кајмака. Остало се бацало, и звало се „*зира*“. Млеко се кувало у дрвеним кацама помоћи усијане стене „*урденик*“.

Бачило се одржава до Крстова-дне. Тада се пусте „брави“ прво да оплоде овце, и то се зове „*мркање*“. После тога се овце издвајају и терају на „*зимовишче*“ у топлије пределе, око Јејејског Приморја. Са стоком одлази на зимовник и џеаја. Тамо се овце исхрађују на зимском пашњаку који се зове „*кшла*“ (турска реч: зимовник). У фебруару настаје „*јагнило*“. У мају се џеаје враћају са овцама понова на планине изнад својих села и подижу бачила.¹⁾

в) Печалбарски животи Мијака.

Мијаци су печалбари од времена када је сточарство почело да пропада. Изгледа да су се неки занати мијачких печалбара, као зидарски и живописачки, развијали још од старине. Економске прилике натерале су Мијаке да траже опстанак на другој страни, и они привремено напуштају своја огњишта, да би се после извесног времена вратили са зарадом. Као и пастирски полуномадски још од давнашњих времена, и печалбарски је начин живота толико оставио трага у душама Мијака, да су им створили нарочите навике и обичаје.

Печалбари се спремају за пут неколико дана. Тада су они прави гости у својој кући. А на сам дан поласка печалбара у кући је права гозба и сва је чељад у свечаном руху. При по-

¹⁾ Опширније види: Гласник Географског Друштва, св. 5, стр. 230 и на даље.

ласку пуца пушка, те даје знак да се полази. Печалбар иде пред икону светитеља да се помоли Богу. Често и свештеник долази да чита молитву за срећан пут. При поласку преко печалбара се сипа жито. Печалбари изруче пуне *сѣомне* воде ногом, и заките се цвећем „*враџика*“ и босиљком. Са поклопца на стомни узимају сребрну пару, коју међу у џеп. Печалбаре испраћају далеко ван села, тамо се заједнички руча, па се растављају у плачу и заклињању на испуњење задатих речи. Они који су испраћали враћају се са гранчицама у рукама, па их после забоду о врата куће. Те вечери се кува „*бакрда*“ (качамак), да би печалбар накупио *гомилу пара*. После тога чека се „*књига*“ и „*здрво и живо*“ по нарочитом човеку, који обилази печалбаре и коме ови поверавају своја писма и свој новац намењен породицама у селу. При повратку печалбари се враћају обично по групама према занатима.

Изнећемо живот печалбара према занатима.

„*Мајстори*“ се зову зидари и грађевинари. У старије време ишли су по групама. На челу им је био „*устѣбашија*“ (турски значи главни мајстор) или *предузимач*. Остали су мајстори „*главени*“ или „*орџаци*“. Предузимач је уживао пуно поворење: узимао посао, наплаћивао, а зараду износио пред полазак свима ради деобе. Мајстори су становали и хранили се заједно. За све су морали да питају свога старешину. И све је ишло од срца, без преговора. Старешина је пазио да неко од печалбара не западне у рђаво друштво. Мијаци су савршени зидари и врло даровити у овом послу. Многе грађевине по Балканском Полуострву зидали су они. (Конак у Топчидеру и Крагујевцу, црква у Топчидеру и т. д.).

„*Ћираџији*“ одлазе на пазар у оближње или далеке вароши ради преноса жита или другог трговачког еспапа. Некад су ишли до Елбасана и Драча по со и зејтин. Ко не оде у Елбасан није могао испросити девојку. И ыираџије су ишле по извесном реду. Имали су свог вођу, који је одређивао докле ће се ког дана ићи. Ноћивало се увек на отвореном пољу. Коњи би се чували на смену стражара. Ћираџије су веома опрезни и одважни. Често су нападани од хајдука и убијани. Разговорни су и досетљиви; они су доносиоци разних вести и новина у свој крај. А врло су занимљиве приче о ыираџијама. Изнећемо две.

Отишли Гарци да донесу вино из Скопља. Уз пут су стално пили и говорили: „Мије сме Гарци јунаци“. У повратку

близу села су растоварили коње да пландују, и, напиту, сви поспали. Они су сви били брадати. Са њима је био још неки Мијак, али не из Гара. Њему је било досадило хвалисање ових, и, док су они пијани спавали, обрија их, испусти вино из мехова, па их надува да би изгледали пуни, и оде. Кад су се Гарци пробудили, питали се: јесу ли они, или нису, јер обријани не могу да се познају. Онда реше да питају у селу да ли су стигли винари. Пошаљу једнога да пита, па кад им јави да нису стигли, они почну да товаре своје надуване мешине, све вичући: „Опа, Гарци Јунаци!“ Кад су стигли дома, уверили су их да су донели празне мешине. Отуда је остала узречица: „Гарци јунаци, со празни меови!“ Исто тако пошли Тресончанци да донесу вино из Скопља за Петров-дан. Заноћили су негде покрај града, где је било велико блатиште. У Скопљу су сви знали да у том блатишту живи „аждаја“, која прождире све што у вече остане покрај обале. Тресончанци не знајући за то, и видевши лепу траву за коње, заноће ту. Паша скопљански сазна за то, али како је ухватила ноћ, нико није смео да оде и да обавести људе, каква им опасност прети. Око поноћи чудовиште изиђе из воде. Стражар пробуди остале, довате штапове и убију аждају, па продуже спавање. Сутра дан долази читава депутација из Скопља да види шта је било. Тек сад Мијаци виде шта су урадили. Паша им понуди награду. А они затраже, да им натовари коње црним вином, јер им је Петров-дан слава. И добију, те се, весело поврате дома.

Обе се приче надовезују једна на другу. Овде се лепо види како је умео да створи причу ыираџија, коме је дуго време, док јаше свог празног и трмог коња по недогледном путу. Због нових саобраћајних прилика данас ыираџија има врло мало.

„*Терзији*“ одлазе зими по селима око Солуна, Битоља и по Меглену. Лети раде по мијачким селима; код описа ношње видело се каква одела овде раде. У опште раде сељачко одело, мушко и женско. Терзијски занат се сматра да је лак, али шкодљив, јер се седи по цео дан укрштених ногу и погнута тела. Терзије су се одомаћили по појединим селима. И они су досетљиви и разговорни. Прича се како је шегрт доскочио мајстору, који би га при шивењу често закачио иглом. Једном када су наишли сељаци да кроје одело, дечко им на само рече: да његов мајстор понекад полуди; кад полуди, опасан је, убија;

затим га треба везати; а знак лудила је кад почне да се окреће око седишта. Чим сељаци уђу, шегрт украде мајстору напрстак. Кад му затреба, овај почне да се окреће око седишта и да га тражи. Тада га сељаци зграбе и вежу. За то време шегрт остави напрстак где је и био. Мајстор кад га виде, почне да виче: „Ено га, пустите ме!“ Тада би објашњена цела ствар. Други пут мајстор научи дечка да плаче, чим му се нешто приједи. А кад би домаћин приметио и почео да га теши, мајстор би додавао: „Е, не плачи, де! Пријела му се пита, па се сетио мајке и куће! Не плачи; домаћица је добра, па ће ти умесити“.

„Зуграфи“ или живописци били су нарочито цењени у старо време. Сматрало се да су живописци Божји људи, и да их Божја рука руководи када сликају светитеље и иконостасе. Живописци су били најписменији људи, појали су у цркви, постајали учитељи, калуђери и свештеници. Многе цркве на Балканском Полуострву изображене су од ових уметника. Песник Ракић није погрешно када је за лик Јелене у Грачаници рекао, да га је сликао уметник из Дебра. Тај је Дебарац Мијак. Чувени су били живописци из Галичника, Лазаропоља, Тресонча, Гара и Осоја. Живописци су одлазили у печалбу по Македонији, у Арбанију до Скадра, по Старој Србији, Шумадији, Бугарској и Румунији. Сlike су сликали по нарочитој књизи примера, званој „Ерменија“. Њу је саставио кажу, према грчкој Ерменији *Крстије Ђиноски* из Галичника, син *Панајотија Крстиевича*, учитеља у Св. Јовану Бигорском у почетку XIX. в. Ова је породица пресељена данас у Подгорицу у Црној Гори. Ерменија је после преведена и на румунски. У њој се налазе и кратки животописи појединих светаца. Један наш препис, веран и тачан, налази се код Крста Мирчића учитеља у Тресончу. Остао му је од оца, који је био живописац. У тој Ерменији се налазе и сви српски свеци, као и кратак животопис свих светаца. Живописци раде свој посао занатски. По сликама се види Солунско-Светогорска Школа, а понегде и Талијанска. Понеки живописац узима ликове од живих људи у селу. Многи су живописци неуки, те су им радови смешни.

„Копаничари“ или *дрворесци* раде заједно са живописцима. Некада је овај занат цветао, а то се види на иконостасу у Св. Јовану Бигорском, у цркви Св. Спаса у Скопљу, у Младом Нагоричану и у Приштини. У дрвету је ту изрезана цела Библија,

а понегде поједине сцене из живота Мијака: свадба, израда дрворезачких радова и др. Најбољи копаничари су били из Требишта, Битуша, Гара, Галичника и Осоја. На иконостасу у цркви Св. Спаса у Скопљу спомињу се дрворесци: „Перви мајстор Марко од Гари, Макарија Филипович од Галичник.“ Овај натпис је из 1820. год. Онај иконостас у Манастиру Св. Јовану Бигорском биће најбољи ове врсте на Балканском Полуострву. Пролазници са усхићењем посматрају уметничко дело Мијака. Данас овај занат изумире. У Требишту ради тај занат још Максим Крстић, а у Тресончу свештеник Арсеније Т. Брадинић.

„Кувенџији“ или *кујунџије* праве сребрне и златне наките. Овај је занат у вези са ношњом. Израђевине су просте: „павти“ за младу, „игла“ за тепелук, крет и прстење. Некада су се носили „чапрази“ на грудима. Сада су их замениле сребрне петљице. Кујунџије раде у селу или у Дебру. Има их у Требишту и Косоврасти.

„Млекаџији“ живе од прерађивања млека. Најобичнија је прерада: кисело млеко, кајмак и сир. По великим варошима мијачке млекаџије имају своје штале и краве, па разносе муштеријама слатко млеко. Има их чак у Египту, Румунији, Босни и Банату.

„Бозацији“ справљају познату бозу. Овај занат је постао најглавније занимање Мијака од пропадања сточарства. Бозације највише одлазе у Бугарску, где се боза много троши. Има их по унутрашњости наше земље.

Трговци, индустријалци и ренџијери постали су упражњавајући извештан занат док се не обогате. Од предузимача постали су кућевласници; од млекаџија поседници штала и крива музара; од бозација и алвација фабриканти бонбона и ликера. Из сваког села има бар по један овако обогачени Мијак. Ови се обично исељавају.

Кафеџије, механџије и дућанџије су ређи. Нарочито су ретки механџије. У мијачким селима најпре су били дућанџије само Цинцари. Доцније су Мијаци потиснули Цинцаре из својих села, а затим су почели и сами да отварају мале радњице по варошима.

„Аргашџији“ или *просџи радници* обично раде земљане радове по друмовима. Овим се послом занимају нарочито мухамеданци Мијаци. Одлазили су некада највише у приморје Јеђејског Мора, где су окопавали маслинке. Одлазили су чак на острво Митилену. Данас раде по унутрашњости наше земље.

Печалбар је осигурао опстанак својој породици ако заради 12.000 динара по данашњој вредности новца. Код већих и богатијих породица потребне су веће зараде. Нарочито се код њих истиче скупоцено одело и накит. Иначе исхрана је скоро код свих иста и врло оскудна. Ретке су куће код Мијака у којима се једе „слатко и благо“. Штедња им је одомаћена, и они такорећи живе о чистом ваздуху и бистрој води, коју тако много хвале.

Кад је Мијак приморан да остане и преко лета у туђини, каже се да је „летувач“. Ако не долази више кући, зове се „забегнат“. Ипак се по селима чува добра успомена о сваком печалбару. Очекују се забегнати, да ће се вратити. Има жена које чекају по 10 година своје забегнате мужеве, и ови се најзад поврате.

Тражење зараде утицало је на психологију Мијака. Они су се у печалби опробали свуда. Постоји узречица: „Криви (ћопави) Мијак стиже до Солуна, а ко има две ноге — и на крај света“. И заиста данас Мијака има по свима континентима. Њих данас више не плаши даљина.

Осећајући како се с муком зарађује новац, Мијак је врло штедљив. Али кад треба да се покаже, он је такорећи распикућа. То се нарочито види по гозбама, свадбама и славама. Дакле, ипак новац он не цени много, јер је убеђен да ће га увек зарадити, само кад је здрав. Зато Мијак увек каже: „Дај, Боже, здравје!“

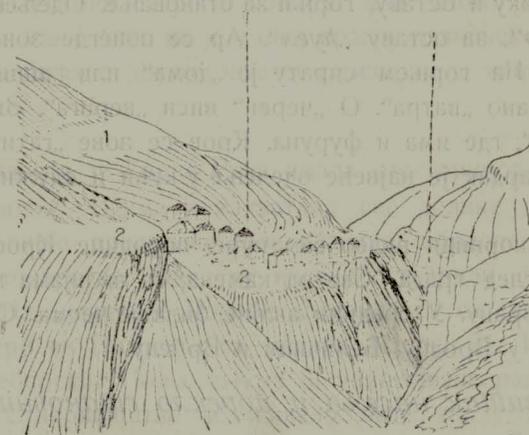
5. Горна Река.

1. Положај и тип села.

Села Горне Реке обично су мала, не броје више од 90 домова. Села се налазе на високим долинским падинама, на терасастим површима изнад долинске равни. То долази услед тога што су долине при дну уске. Због тога села изгледају као гнезда припета на заравни изнад стеновитих долинских страна које се као зид дижу, као: Врбјани, Рибница, Бибај, Штировица (ск. 12.). Има села која леже и у долинској равни и на терасама, као: Жужње, Бродец и Врбен (сл. 13.). Село Тануше лежи на глечерској морени. Остала су села на долинским падинама или на преседлинама: Богдево, Кракорница, Нистрово, Ничпур, Беличица, Сенце, Кичиница и Волковија.

Села су постала у крчевинама. Некада је цео овај крај био обрастао густом и непроходном шумом. Људи су се у тој шуми склањали и, крчећи је, стварали подесно земљиште за обрађивање и становање. Крчевина се зове „ра“ и „лаз“. Данас су шуму у близини села скоро уништили. Она се задржала на удаљенијим местима од села или по кршевитим пределима.

Штировица Штировичке пећине



Ск. 12. Село Штировица у Горној Реци. Лежи на средњој терасастој површи (2), испод више (1), а у висини 1381 м.

Због тога простране искрчене околине села дају изглед њива, а ту је мало њива. Једном посејано земљиште оставља се дуго да се одмара, па да се опет посеје. По њему нарасте онда папрат и друга травуљина. Често се напусти и не оре више.

Села су данас збијеног типа. За нека се зна да су била разбијена (Ничпур, Врбен), али је дошло до збијеног типа, било намножавањем села, било прикупљањем услед несигурног стања. Села на долинској равни су издужена. Типично је овакво село Врбен (сл. 13.). Скривено је, а бочним долиницама лако је избећи из села или се прикрасти селу. Слично је и село Бродец. Села су у многоме слична мијачким, само у дивљачнијем пределу.

2. Кућа.

Овде се развио и задржао старији тип мијачке куће. Кућа је грађена веома чврсто. Нарочито је јака дрвена грађа. Распоред одељења је у свему као код старијих мијачких кућа. Куће у Горној Реци и правили су и праве Мијаци, пошто се

Горно-реканци не занимају зидарством. Само је кров кућа овде много стрмнији, зато што зими пада много снега. Често је покривен шиндром, сламом, али највише плочом. Зидови се са три стране подижу од камена до самог крова. Само се лице прави на „бондрук“ или се окује даском. На чардаку су велики прозори, са горњом ивицом урамљеном једном засведеном даском. Кућа се зове „*шпија*“, и у главном има два дела: доњи за стоку и оставу, горњи за становање. Одељење за стоку зове се „*ар*“, за оставу „*хуел*“. Ар се понегде зове и „трем“ и „гражд“. На горњем спрату је „дома“ или „шпија“, где је огњиште звано „ватра“. О „черен“ виси „верига“. Зими се станује у „ода“, где има и фуруна. Кров се зове „гати“, а рогови „папази“. Чардак је највеће одељење у кући и служи лети само за госте.

У Кракорници видео сам куће породице Кросовци, које пружају изглед града. Све од камена, са авлијама и са мазгалама за одбрану. У средини авлије била је чесма. Сличних сам кућа виђао у Бродцу, Беличици и Врбени.

3. *Развићак насеља и порекло становништва.*

Горна Река је у старо доба чинила целину са Мијацима. И овде има неколико остатака средњевековних цркава и манастира.

Свети Танас код села Тануше био је метох манастира Жерионице. Ту је живео неки Тануш (Танас),¹⁾ по коме је и село добило име.

Манастир на Менику код Врбјана одржао се био до прве половине XIX. века. Последњи игуман био је Герасим Богоић из Њивишта. Он је побегао по пропасти овог манастира у Марков Манастир код Скопља, где је живео средином XIX. века.

Манастир Кожа Св. Пејке био је на брду Кожа до Врбона. Имао је у коначима око сто одељења. Мавровско Поље и село Орђуше код Гостивара били су његови метоси. Нићорово је било његово трло и Уљаник. Неки калуђер из Врбена ишао је по нашој земљи да скупља прилоге ради обнове манастира, али је у Нишу при повратку умро.²⁾

¹⁾ Јужна Србија, Скопље 1923, књ. II, бр. 20, стр. 478.

²⁾ Скупљене прилоге оставио Задужбинском Одељењу Мин. Просвете са завештањем о обнови манастира. Г. Теофило Јовановић из Врбена причао ми је да је тај новац у Фонду Симе Игуманова.

Киша е Дингозић или Дингозова Црква налазила се је више села Врбена, према селу Јеловцу. По предању ту је био велики католички манастир, заснован од Скендер-бега. Реч Дингоз је поарнауђено име Димитрије (Димко-Динго). Име Дингочује се код Мијака и у Горној Реци.

Манастир код Трнице давно је уништен; Трница је била његово трло и уљаник.

Виде се трагови старог живота, али много мање но у Мијака. Једно мање, што их је у овој правој планинској области и иначе мало било, а друго, овде су се извршиле веће промене но код Мијака.

У прошлости је Горна Река имала два природна појаса: шуме и „планине“. Шума је захватала све долине до висине 1500 м., а навише простране голе планине, обрасле травом и подесне за сточарство. Овде су насеља створили сточари по крчевинама. На „планине“ Кораба долазили су са стадима Мијаци, и сточари из Полога и са падина Шаре, из Призренске Горе и из Дебарског Поља. Шума је уништана ради паше и ради њива. Становништво је живело овде као у збеговима. Стоку су зими чували по пећинама и скривеним местима клисуре Барич.

Памти се да су села Горне Реке некада имала пазарни дан код *Бродца*. Пошто је свуда била велика шума, кад се народ скупљао на *пазар* за размену производа, одређивани су људи, који ће лупати у бубњеве и растеривати зверове, да не нападају људе и стоку. Нарочита је стража штитила пролазнике, и места где је та стража стајала зову се и данас Стража, као код Бродца.¹⁾

У то старо доба постојала су већина данашњих села. Имена села су, с малим изузетком, српска: Врбен, Врбјан, Богдево, Штировица, Реч, Срезимир, Дубово, Трница, Беличица, Сенце, Тенуше, Нивишта, Рибница. Имена река такође су у многоме српска: Радика се по предању тако зове по неком Ради, који је на њој купао овце за „стриг“ и правио ћуприју за прелаз, па се приликом неког рђавог времена и удавио. Код села Богдева постоји и „Радичева Чесма“. Међутим, данашње становништво у Горној Реци говори арнаутски, а по вери је делом

¹⁾ Оваквих Стража има и код Мијака: код Лазоропоља, Тресонча и код Нићорова.

православно, делом мухамеданско. Отуда су остали топографски називи обично мешавина српског и арнаутског језика. Тако код села Ничпура има место звано „Мула е Редити“, а то значи „Поређане Јабукe“; ту имамо арнаутску реч „мула“ и српску „редити“. А има доста и чисто српских и старословенских назива. Код села Врбена имамо Бели Ковач, Брегу и Мас; код Богдева Шеваре; код Ничпура Топлец, Градец; код Нистрова Бела Лонг (Бели Луг), Струнг (Струга). Нека су само села арнаутских имена: Бибај, Грекај, Жужње, Ничпур, али изгледа да су она само поарбанашена (као: Ничпур могло је постати од Ниџифор).

Називи на кући су у многоме српски. Тако имамо назив огњишта „*вашра*“. Ланац који виси над огњиштем зове се „*верига*“. Имају делова на кући са називом „трем“, „чардак“, „скривница“. Дрво којим се ноћу подупиру врата зове се српски „*завор*“. Доста је и других српских речи: *дојити* *хале* дојити дете; *мрсити*, *разбој*, *брана*, *плуг*, *плужица*. На оделу имају ове српске називе: „гајник“-гаћник, „омчаници“-опичаници, „рогозина“-обојци, *долама*, *кожуф*.

У Горној Реци сачувала се и словенска писменост. И за њих је просветни центар био Манастир Св. Јован Бигорски. Литургија се по њиховим црквама служила, као и сад, на словенском језику, а како су врло побожни, сваки зна црквено појање. Печалбари из Горне Реке пишу својима писма словенским словима и на српском наречју које се говори по селима Мавровског Поља. На иконама цркве у Врбену постоји натпис с краја XVIII века и презимена су увек на „*ић*“.

У свему видимо у Горној Реци старе српске културне и народносне основе. А онда је, у главном као и код Мијака, само овде далеко више и јаче, настало потурчавање српског становништва и надирање и досељавање Арнаута, тако да су се у области извршили велики етнографски поремећаји, упоредо са њима збиле се и многе емиграције становништва, а затим настала асимилација Срба с Арнаутима и примање арнаутског језика.

Турчење је потекло од стране Призренске Горе, и вршио га је потурчењак из тог краја Синан-паша (XVI. и XVII. в.), у исто време када и код Мијака, где се спомиње исти Синан-паша. И доцније се настављало. Има доста хришћанских и му-

хамеданских породица у сродству. Још држе „планине“ са ливадама изнад села неподељене.

Са почетком потурчавања и надирања Арнаута настало је помештање села. Тако је *Врбен* пре био на падини према Дрвену, много ниже но што је сад, скровитог је положаја те личи на збег. *Кичиница* има такође „Старо Село“ испод садашњег. Раселило се од зулума и отишло даље у шуму. Тако су се померали и *Волковија*, *Ничпур* и *Бродец*. Помештање Бродеца није једноставно. Збило се у два маха, и његови становници нису пореклом Горнореканци. Бродец је постао овако: Из Бродца у Призренској Гори пребегли су хришћани, да се не би помухамеданили, у други Бродец, на „*Бђешка е Маде*“ (Голема Планина). Ту су су пре 150 година били мирни. Када је Горна Река припала административно Призрену, пут за тамо прошао је преко овог села, нарочито по образовању Скадарског Пашалука (почетак XIX. в.) Због тога хришћани другог Бродца опет избегну, и дођу у данашњи Бродец Горне Реке, где се скрију у шуму. Први и други Бродец данас зову арнаутски „Вау“, што значи „брод“ (прелаз на реци). Трећи Бродец мештани зову „Вау“, али суседни Мијаци и сељани Мавровског Поља само „Бродец“. Овде имамо и пребегавање становништва из суседне области и оснивање једнога новог насеља. Као што ћемо мало даље видети, у Горну Реку је доста становништва побегло са западне стране. Уједно су и Арнаути отуда надирали.

У доба одметања појединих паша од султана, Горну Реку је почетком XIX века узео под своју власт неки Далиб-бег из Дебра. Овај је вршио насељавање Арнаута из Албаније у Горну Реку. Слао је Арнауте тамо као своје поверенике и чуваре. Преко њих је прикупљао порезу и десетак. А за овима су многи Арнаути онда дошли у Горну Реку као овчари, козари и слуге. Као мухамеданци, они су постали повлашћени међу хришћанима, и нико им није могао стати на пут да не чине безвлашћа. Арнаути су тако заузимали земљиште хришћана у селима Врбану, Дубову, Трници, Штировици, Речу и Стрезимиру. У Танушу због ових зулума такође није остало хришћана. У осталим селима Горне Реке старе хришћанске породице одржале су се на тај начин, што су се неке потурчиле.

Под притиском Арнаута у Горној Реци је настало и померање породица са Запада на Исток. Породица Вешит бежи из Жужња, где су сада мухамеданци, у Врбен, где су још право-

славни. Многе породице у Беличици, Кичиници, Волковији и Сенцу су из Тануша, Грекаја, Жужња и Нистрова.

Ни доцније се стање за српско-хришћанско становништво није поправило. Када је Турска почела да спроводи реформе, Турци и Арнаути муслимани добили су нарочите повластице, а настало је још јаче гоњење хришћана. Тада, и све до пред крај XIX века, највећи део Горне Реке прешао је у мухамеданску веру. Има примера да се један брат потурчио да би ослободио осталу родбину. Тако од Поповаца у Нистрову има мухамеданаца. А велики део православних преселио се у Патишку Реку, на падинама Даутице према Скопљу, и у Јоболчицу.

Најзад је наступио преокрет. Ослобођењем Јужне Србије 1912 г. велики део мухамеданског становништва Горне Реке напустио је своја села, раселивши се у Арбанију и Турску. За време Арнаутске Побуне 1913. г. спаљена су села Трница и Дубово; становништво је учествовало у побуни и повукло се у Арбанију. 1916 г. због побуне Бугари су спалили Штировицу. Од 1918 г. велики део становништва се раселио по унутрашњости наше земље услед учестаних арнаутских качачких упада, пљачке стоке и убистава. И тако је данас у Горној Реци остала свега трећина ранијег становништва.

Тешко је испитати овде порекло становништва, народ мухамедански је неверљив и неће много да прича. Једна од важних црта у погледу миграција била је у томе, што је Горна Река служила као *пролазна област и привремено боравиште породица које су се повлачиле изред Арнауца. То нам потврђују ови примери.*

Боловићи живе данас у селу Пожарану код Гостивара и у Тетову. У селу Радомиру, у Калису, на западној страни Кораба, живи та иста породица Боло-ћаја. И док су Боловићи у Пожарану и Тетову Срби православне вере, дотле су у Радомиру Боло-ћаја данас мухамеданци и сасвим поарнаућени. Боловићи су избегли из Радомира пре 150 година, и памте да су се са заосталим у Радомиру некада својакали и ишли у госте једни другима.¹⁾

У село Дуф близу Гостивара избегли су *Појовци* из Жужња у Горној Реци пре 150 година. Узрок је турчење. Најпре је

¹⁾ По усменом саопштењу г. Александра Боловића, б. окр. начелника у Тетову.

потурчен један брат задруге, али су остали и даље под истим кровом. Мухамеданци који су долазили код потурчењака наваљивали су да се и други брат потурчи. Најзад му почну напастовати и жену. Зато овај нагарави своју жену као Циганку, и пошље је да бежи. А са њом понесе што је могао. И тако дођу у Дуф, где се заселе.

Услед зулума и потурчавања има пуно одсељеника из Горне Реке у села Патишке Реке код Скопља; ту има и породица од Гостивара. У њиховој су близини и пресељени мухамеданци Мијаци, звани Торбеши.

И у самој Горној Реци вршиле су се *миграције са зајада на исџок*. Из Жужња, где живе Вешовци мухамеданци, избегли су у Врбен православни Вешовци, да се не би потурчили.

Има и придонлица. У Жужње су дошли Срмовци из Призрена; неки занатлија, који је умео вести срмом, оженио се у том селу и остао. У Нистрову има један Мијак „домазет“. Постоји нејасно предање да су неки сточари из околине Куманова долазили ту лети са стоком, па се заселили. У село Врбен доселило се више породица Арнаута из Арбаније. Тако исто и у Жужањ, где су се спустили преко Кораба.

Данас становништво Горне Реке, као што је изнето, говори арнаутски језик, али измешан са српским речима. Арнаути од Дебра исмејавају Горнореканце због исквареног им арнаутског језика, па их називају подругљиво „*Торбеши*“. Овде постоји извесна мешавина Срба и Арнаута. Првобитно је становништво данашњих села било српско. Видели смо и да су имена села српска. Досељавали су се Арнаути, и српско становништво није могло да их асимилије, већ је почело да прима понешто од њих. Затим је услед све већих зулума настало турчење и Арнаути су асимиловали српско становништво. Један старац у Богдеву, сада православни Арнаутин, памти српско порекло, и каже: „Језик изгубисмо, али веру не“. Други један стогодишњак у Беличици причао ми је, да до пре 80 година у овом селу нико није знао арнаутски. Како су почели да говоре овај језик и он не уме да објасни. У селу Леунову и Маврову зна се да је узео маха арнаутски језик када су се доселиле неке арнаутске породице. И чим би се неко оженио Арнаутком, цела кућа научи арнаутски. На говор су утицали и „момци“ који су били увек Арнаути.

У времену наших борба за народност *Горно-реканци* се нису држали као *Арнауџи*, већ већином као *Срби*, а један мали део као „Бугари“.

Овде се у таблицама прегледно износи порекло становништва за свако село Горне Реке, као и број становништва по верској подели.

Порекло породица у Горној Реци.

| ИМЕ СЕЛА | Порекло са бројем домова | | | | | | | |
|-------------------------|--------------------------|-----------------------------------|------------------------|-----------|-------------------|-------------------|-------------------|--------------|
| | Старици | Из области према Арбанији и из ње | Од Призрена и Куманова | Од Мијака | Унутарња сељакана | Непознато порекло | Свега до-сељеника | Свега домова |
| Врбен | 3 | 18 | 1 | — | 42 | — | 61 | 64 |
| Трница ¹⁾ | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Д'бово ¹⁾ | — | — | — | — | — | — | — | 25 |
| Богдево | 25 | — | — | — | — | — | — | 22 |
| Кракорница | 22 | — | — | — | 57 | — | 57 | 57 |
| Бродец (Вау) | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Стрезимир ¹⁾ | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Реч ¹⁾ | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Штировица ¹⁾ | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Ничпур | 27 | — | — | — | — | — | 1 | 65 |
| Нистрово | 64 | — | — | 1 | — | — | 26 | 26 |
| Бибај | — | — | — | — | 26 | — | 7 | 33 |
| Жужње | 26 | 4 | 3 | — | — | 57 | 57 | 57 |
| Рибница | — | — | — | — | — | — | — | 47 |
| Тануше | 47 | — | — | — | — | — | — | 19 |
| Грекај | — | — | — | — | 19 | — | 19 | 20 |
| Нивиште | — | — | — | — | 20 | — | 20 | — |
| Завојска ²⁾ | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Врбјан | — | 85 | — | — | — | — | 85 | 85 |
| Беличица | 60 | — | — | — | 4 | — | 4 | 15 |
| Кичиница | — | — | 4 | — | 11 | — | 37 | 37 |
| Сенце | — | — | — | — | 37 | — | 27 | 37 |
| Волковија | — | — | — | — | 37 | — | 27 | 37 |
| Свега | 274 | 107 | 8 | 1 | 253 | 57 | 416 | 700 |

¹⁾ Села уништена у ратовима 1912.—1918. год. Били досељеници из Арбаније.

²⁾ Као и под ¹⁾ становништво било из Тануша.

Број становништва у Горној Реци.

| НАЗИВ СЕЛА | Број домова | Број душа | | | | Свега душа |
|-----------------|-------------|-----------|------|------------|------|------------|
| | | хришћани | | мухамеданц | | |
| | | муш. | жен. | муш. | жен. | |
| Врбјане | 85 | — | — | 236 | 164 | 400 |
| Тануше | 47 | — | — | 88 | 90 | 178 |
| Грекај | 19 | 2 | 4 | 25 | 25 | 56 |
| Нивиште | 20 | 21 | 20 | 29 | 29 | 99 |
| Рибница | 57 | 32 | 33 | 83 | 87 | 235 |
| Жужње | 33 | 7 | 9 | 55 | 54 | 125 |
| Бибај | 26 | 11 | 9 | 38 | 41 | 99 |
| Нистрово | 65 | 33 | 37 | 102 | 110 | 282 |
| Бродец | 57 | 136 | 109 | 7 | 7 | 259 |
| Кракорница | 22 | 51 | 54 | — | — | 105 |
| Ничпур | 27 | 29 | 35 | 15 | 19 | 98 |
| Богдево | 25 | 53 | 51 | 5 | 7 | 116 |
| Врбен | 64 | 110 | 117 | 10 | 9 | 246 |
| Беличица | 64 | 133 | 178 | — | — | 311 |
| Кичиница | 15 | 28 | 36 | — | — | 64 |
| Волковија | 37 | 43 | 46 | 40 | 35 | 164 |
| Сенце | 37 | 33 | 46 | 44 | 40 | 163 |
| Штировица* | — | — | — | — | — | — |
| Реч* | — | — | — | — | — | — |
| Стрезимир* | — | — | — | — | — | — |
| Дубово* | — | — | — | — | — | — |
| Трница* | — | — | — | — | — | — |
| Свега хришћана | — | 722 | 784 | — | — | 1.506 |
| Свега муслимана | — | — | — | 777 | 717 | 1.494 |
| Укупно | 700 | 722 | 784 | 777 | 717 | 3.000 |

4. Племенске одлике

И Горнореканци су се развијали као племе, са специјалним племенским одликама. Прича се да се некада Горнореканци ни у чему нису разликовали од Мијака. Али је цео живот помућен са увођењем мухамеданства и арнаутског језика. Горна Река је живела засебним животом, и као целина припадала је час Призрену, час Дебру, према томе да ли је био силнији паша у Призрену или Дебру. Изолованост области упућивала је Горнореканце на овакав живот; једини је *џуџи* био преко Жернонице, Врбјана, Рибнице, Нистрова, па према Штировици за *Призрен*; или према Богдеву и Бунцу за *Госџивар*.

*) Села уништена у ратовима 1912—1918. год.

У Бродцу је било „пазариште“, где су жупљани мењали своје производе.

Спомињу се најрадије хришћани *главира* Горне Реке: *Хаџи-Наке Богуч (Богих)* из *Беличице* и *Хаџи-Билбил* из *Сенца*. Живели су крајем XVIII и поч. XIX в. Као богати људи били су од утицаја и код дебарских бегова, похлапних на бакшише. Они су штитили хришћане, односили им ноћу причешће и бодрили их у вери. Често су ноћу скупљали чету и убијали насилнике Арнауте. Њихов побратим је био *Хаџи-Васиљко* из *Галичника*. Сва тројица су ишли заједно на Хаџилук¹⁾.

Са преовлађивањем мухамеданства и арнаутског језика, вођство Горне Реке преузимају мухамеданци. Цела Горна Река у овоме времену води очајничку борбу са качацима из Арбаније и одупире се продирању Арнаута. Ово ћемо доба укратко описати.

После бунтовничке владавине и најзад погибије (1822.) Алипаше Јањинског, поједине су се паше и даље сматрале као господари извесних покрајина. Такви су били *Далиб-бег* у *Дебру* и *Гани-бег* у *Призрену*. Ови су се отимали око *Горне Реке* и због тога је качак *Хас Хода* спалио Врбен по налогу Гани-бега, да би му овај опростио злочине. Далиб-бег ради утврђавања власти онда сазида три куле у Врбену: Емин-бегову, Реџепову, и Бојову. Једна од ових кула, Бојова, била је српска. Најзад је Далиб-бег победио, и присвојио је Горну Реку. Њу је предао као спахилук *Зендел-бегу* *Кодри*, чије се куле и данас виде у Дебру; исто тако и *Мавровско Поље*, које је пристало уз Далиб-бега, а не уз *Дералу*, тетовског одметника од султана. Тај Зендел-бег поставио је своје сејмене из Арбаније да прикупљају десетак. Ти сејмени, кад су видели дивљину предела и незаштићену рају, почели су и да пљачкају, па да пљачку деле са Зендел-бегом Кодром и са својим првацима у Арбанији. Народ се жалио цару и Далиб-бег је израдио да султан плаћа 700 хорџа, т. ј. да издржава 700 арнаутских првака, па да престане пљачкање. Али Арнаути су наставили и даље да пљачкају, нашта им султан скрати 700 хорџа, чиме их још више раздражи. Тада се у самој Горној Реци истичу *Дик (Садик)* из *Тануша*; *Незир Декча* из *Рибнице* и *Черкез Пеливан* из *Штировице* као повереници Далиб-бегови и *Хаки-пашини* из *Дебра*. Горна Река

¹⁾ Види ближе код описа Беличице.

је њима плаћала 70 хорџа, и ови су се борили са качацима, па су их и сузбили потпуно. Горна Река је живела на миру све док *Ајрадин паша* не покори одметнуте паше, па и Далиб-бега и Хаки-пашу из Дебра. (Око 1840. г.?) Тада је постала песма у Галичнику: „Кондиса Ајрадин-паша, аман, аман! Кондиса спроти Галичник, Галичник, село големо. Навртил силни топови, да рушит село големо“. Када су прваци из села отишли и поздравили Ајрадин-пашу; изјављујући да су верни султану, он им је опростио. Испод Дебра, на Удову, била је борба, после које су Делиб-бег и Хаки-паша заробљени и одведени султану.

Са увођењем рефорама у Турској дошло је чиновништво похлапно на лире. Сад се више не цени „оџак“ и чувена породица, већ богаство. Поглавари појединих крајева и племена не осећају се више да су поштовани као некада. Зато се сада они одмећу и нападају и царске чиновнике, па чак и војску. У тој борби нарочито страда Горна Река, јер тамошњи Арнаути почињу уништавати хришћане. Сад се осиле придошлице Арнаути, сејмени или слуге за време Далиб-бега. Средиште злочинаца постаје Трница и Штировица. У близини Трнице постоји пећина звана „Шпела Амет Шерета“, где је овај зликовац уморио преко сто људи. Ту је бачен и стари учитељ српски, последњи од старе школе, *Хаџи Јермонџовић* из *Врбена*. Убити хришћанина ништа није значило. Кад убију хришћанина, говорили би Арнаути једни другима: „Ска нурџон! Је врау њи Шкин!“ „Није ништа! Убијен је један Словен“. Тада је Горна Река морала да узме заштитнике из саме Арбаније. Када се плати поглавици неког села, овај ће бранити село, па чак и погинути. То су такозване „дерудеџије“. Познате су биле *дерудеџије* за *Горну Реку*, *Мавровско Поље* и *Мијак*: *Махмуд Даџ* и *Бајрам Ђола* из *Калиса*; *Џафер Жоч* и *Биџ Кола* из *Љура*; *Суб Дода* из *Реча*; *Елез Јусуф* и *Усеин Дреја* из *Дарде*, као и *Сул Џидик*; *Селман Алија*, *Десџан Зона*, *Весел Коџра* из *Ћидне*. Ови су имали свуда своје сејмене и преко њих су штитили села. Плаћани су по 40 и више лира годишње, и то се зове „деруде“ (отуда дерудеџија, најамник), За њих је село било као нека својина. И сад потомци ових поручују за „деруде“ и траже га с правом, јер су њихову крв лили. Када се неко село није хтело да одазове, они су сами одлазили и узимали силом „деруде“, тиме што би отели стоку, или би заробили некога, па би га уценили. Ако не добију откуп, муче заробљеника, одсецају де-

лове и шаљу их родбини, док не извуку новац. Покрај ових дерудеције јављали су се и „качаци“, чије је занимање пљачка.

Тако су, после хришћанских српских главара, по старом племенском уређењу Горнореканаца слично Мијацима, од почетка XIX века настали главари мухамеданци, а иза ових се убрзо гаси стари племенски начин живота, и настају арнаутске „дерудеције“ и њихови „сејмени“, чију је управу у Горној Реци прекинуло ослобођење Горнореканаца 1912. год.

5. Психичке и телесне особине

Горнореканци се разликују од сродних Мијака по телесним и психичким особинама, по говору, као и по начину живота у селу и у туђини. Једни су крупни људи, развијених леђа скоро повијених, дугачких ногу и танких листова. Чини ми се да се код већине види долихоцефална лобања. Плави су људи ретки. Имају дугачке танке бркове. Други такође крупни, али здепасти, брахицефални, црномањасте. Има и мешавина оба типа.

Горнореканци су одвећ поносити, управо горди. Као печалбари зарађивали су доста новаца и, заштићени од својих рођака мухамеданаца, они су се скоро разметали. Облачили су скупочено одело, ишарано срмом, свилом и гајтаном. Женско одело је нарочито скупочено. Због тога кицошлука постала је узречица „Фодул и Река“ („каћиперко из Реке“). Веома су неприступачни. Кад наиђе путник у село, тешко га примају у кућу и жена одловара: „Нук ашт бури дома“ („није муж код куће“). Али кад се оде код пријатеља, он показује господско гостопримство. Многи су подигли куће са свима варошким удобностима. Такви су у Краковици Кросовци и Врескаловци, у Врбену Вешовци, у Бродцу Ђерасимовићи и у Кичиници Лазаревићи. Негостопримство и неповерљивост према непознатим је услед ранијег несигурног стања и трпљеног страха од Арнаута.

6. Обичаји

Домаћи су обичаји као у селима Мавровског Поља. Славе славу. Имају црквену славу, која је уједно и сеоска. Веома су побожни и добри дародавци црквама и манастирима.

Свадбени обичаји. — За девојку у Горној Реци даје се 20—50 турских лира. Уговорач се зове „сипројник“, а „дргеса“ прва пошиљка мараме и златног новца девојци од стране момка. Прстеновање се зове „куноза“. Тада се износи чаша вина и у

њу меће новац као дар девојци. Вереница иде забуљена марамом, и не излази пред туђинцима. Кум доноси барјак у очи свадбе, који је као код Мијака: платно црвене боје, на средини бело и крст. У очи свадбе меси се „крушка“ или „сваћа“, нарочити хлеб. Девојка кад се води на воду кука гласно. Пратиоци јој довикују „вдеункиши“ (умро); кад девојка то чује, престане кукати. Девојка тада носи доламу. На дан свадбе прво иду девојци „џешаџи“ (хаљинари), који доносе „долама“, „дубел“, „минтан“, појас, кошуље, ципеле и накит. После долазе сватови с момком, који се познаје од осталих по јелеку, преко кога не облачи зубунче, и по белим чарапама. Понекад је и бос, јер девојка треба да му да чарапе. Украси невесте: „вотет“ (неки украс који момак скида од невесте када је откривају), „аспре“ (лице на панцир), „вешкта“ (везице) и на грудима „чапрази“. Момак одлази раније, и при поласку даје јабуку онеме, који му држи коња, а новац са јабуке извлачи зубима и баца га иза себе. Прво се крену натраг „пенкаџи“, а затим сватови с невестом. Невеста је на коњу сагнута, а родбина при растанку удара је по рамену, да се неби повратила. Кад се родбина врати, невеста се исправи на коњу, и не плаче више. Она је обавијена *дулаком*, а око главе је венац од цвећа. Младожења дочекује младу с буклијом вина и обиђе око коња. Иде се одмах на венчање. Долазак девојачке родбине зове се „*колач*“. Кад први пут замеси млада зове се „*маиђе*“. Тада се месе колачи и деле родбини. Млада се слободно креће од када пође на воду. За време венчања прави се у дворишту „*машала*“, весеље на ведром небу. Тада се игра коло.

Обичаји о крштењу. — Кад се дете крсти, прави се „*џечаш*“: на једном концу црвено-плаво-беле боје обеси се сребрни новац. Вероватно да је на овај начин стављан знак да је хришћанин.

7. Занимање становништва

Становништво Горне Реке занима се код куће помало земљорадњом. Земљорадња је слабо развијена због планинског земљишта. Успева само раж, јечам и мало пшенице. Недовољно ни за два месеца. Зато одрасли иду на печалбу. Од ове зараде живе. Све потребе набављају у Гостивару.

Одрасло мушко становништво почев од дванаесте године, па до дубоке старости, одлази у печалбу. Печалбарски живот

Горнореканаца сличан је мијачком. Само се Горнореканци у туђини не баве занатима, већ трговином, торбарењем, дућанцилуком. Прерађују разне слаткише, алву и бозу. Познати су у Цариграду као алвације, хлебари и кафеџије. У Бугарској и у јужним крајевима Србије занимају се као бозације и алвације. Као прерађивачи шећера одлазили су и у Русију. Као млекаџије и ашчије одлазе у Бугарску, Румунију, Цариград и Египат. На овај начин многи су добро зарађивали, па би кући донели много луксузног одела и накита. Надметали су се и ко ће лепшу кућу начинити. Али многи би зараду потрошили само око женидбе, пошто се код њих девојка скупо плаћа. Има их и у Северној и Јужној Америци. Тамо се занимају као хлебари, мало-продавци и продавци слаткиша. Ретко или скоро никако као радници по фабрикама. Одају се уопште трговини и раду који не тражи физичке напоре, а пружа доста зараде.

Сточарство, за које има необично погодних природних услова, и које је некада биле врло развијено, слично сточарењу Мијака, данас скоро не постоји. „Планине“ су у последње време под Турцима опустеле од ранијих стада и бачила, а Горнореканци су пошли у свет да привређују.

В. Мавровско Поље

Има свега четири насеља, од којих три села: *Маврово*, *Нићорово* (Никифорово) и *Леуново*, а при уласку из поља у клисуру Дервен на друму су *Мавровски Ханови*, десетак кућа за одмориште путника и стоке на путу Гостивар—Дебар. Поред ханова подигнуте су и касарне за војску и пограничне чете. Сва четири насеља леже на ивици поља, према кршу. Цело поље остаје за ливаде, пошто је мочварно. Оцедита се места сеју ражи, јечмом и просом. По највећем селу сви су познати под именом *Мавровци*. Административно припадају Горњем Пологу.

Кућа је слична кући у Горној Реци, али има и своја нарочита обележја. Она је велика и висока, због тога што је клима сурова и што зими пада велики снег. Многе куће зато имају изглед куле. Ради земљорадње кућа је подешена за склањање снопова од рђавог времена. Зато се често на горњем делу кућа и проширује, додаје се нека врста балкона и ограђених ходника дуж зидова. Кровови су стрми, покривени већином шиндром. У новије време јавља се нова кућа, веома

чврсто озидана и са планом варошке куће. Граде их богати печалбари. Сточари су такође подизали јаке куће, у којима су могли да буду заштићени од напада качака.

По предању у Мавровском Пољу у старо време *није било ситалних насеља*. Један део поља била је својина села Врбена у Горној Реци. Врбенци су ту имали ливаде, и прича се да је косило 400 косача. Други део пак био је својина манастира Св. Петке на Кожи код Врбена. У Нићорову је био уљаник овог манастира и трло за стоку.

Најстарије је насеље *Маврово*. О оснивању се мало што зна, али судећи по пореклу становника и по тишовима људи, ту је било насеље сточара *Куцовлаха*. Само име Маврово, указује на Црновунце.

Мавровци су имали веза са *Пиколоминијем*, који је 1689. г. долазио до Влајинице. Том приликом су се повукли неки Мавровци, па су постали и официри у аустријској војсци.

За време Устанка под *Карађорђем* неки Мавровци прелазе из Аустрије у Србију, и ту постају војсковође. Спомину се: *Вучко Жикић*, оснивач Делиграда, родом из Маврова; *Кузман Жикић* је његов брат; *Мицо Брка*, друг Хајдук Вељка, родом је из Маврова; *Пейшар Новаковић-Чардаклија* и *Јован Новаковић-Чардаклија*, родом су из Леунова.¹⁾

Мавровско Поље је насељено *сџановнишћивом* врло разноврсним. Као што смо видели, ту су најпре становали сточари Власи, свакако привремено, пошто као сточари ови и данас живе номадским животом. Због тога и данас постоји у овом крају појам „*влашко село*“, што значи *покрећно село*. Дакле, ту су Власи живели за време лета, а зими одлазили у топлије пределе.

Кад су Мијаци и Горнореканци потисли са својих планина Влахе и Јуруке,²⁾ онда је опустело и Маврово. Тада су се Ми-

¹⁾ Види опширније: Тих. Р. Ђорђевић, Македонија, 1920, стр. 93.; М. Ђ. Милићевић, Поменик, стр. 186.; Л. А. Баталака, Историја Српског Устанка I, стр. 141.

²⁾ Са Јуруцима су се борили на Корабу, где сад има „Ворате Јурукет“ (Јуручко Гробље). Тресончанци, као што је раније изнето, борили су се о планине крајем VXII и почетком XVIII века. Изнад Тресонча на Бистри код Горног Пољца има места „Метеризи“ („Бусије“) и „Гроб“, где су се били с Јуруцима.

јаци и Горнореканци овамо насељавали. Тако су у Маврову Мијаци *Лазаровци* из Лазаропоља; има их око 40 домова, најугледнији у селу. У Нићорову су Мијаци *Табановци* из Јанча. У Маврову су из Горне Реке *Шарковци*. У Нићорову су Горнореканци *Пејћревици* из Беличице од Затаковаца. Ако се нешто Влаха и задржало, они су их асмиловали. Врло је вероватно да је у Маврову остало Влаха, јер се данас виђају код људи врло очити влашки типови.

За тим су овде досељени и Арнаути из Арбаније, као и Срби са леве обале Црног Дрима. Насељавање Арнаута је слично као у Горној Реци. Доселио их је у Леуново из Лурија Дерала-паша из Тетова почетком XIX века. Леунци се разликују по темпераменту од осталих. Срби из Арбаније су: *Маџановци*, *Мајшовци* и *Тримовци* у Нићорову; дошли пре 120 година из Мата. У Леунову има и *Брсјака* из Пореча.

Као што се види, у овој малој котлиници стицали су се досељеници из целе области Река, такође из даљих области. Привлачило их је поље подесно и за земљорадњу и за сточарство.

По образовању насеља, „Мавровци“ су и емигрирали, највише у Гостивар, Тетово, Скопље и Београд, где их има врло имућних и угледних. Многи су одсељени и у Цариград, Бугарску и Румунију. Бољи су печалбари и од Мијака и од Горнореканаца. Код кућа поред земљорадње гаје и стоку, нарочито крупну.

По психичким и телесним особинама Мавровци су слични Горнореканцима. Њихов је живот скоро исти. Они се мешају удајом и женидбом, док са Мијацима не. Обичаји су им исти. Често се Мавровци сматрају и као „Горнореканци“.)

Овде износимо таблице порекла породица и броја становништва.

1) О овим је областима прве научне резултате дао: Jovan Cvijić: La Péninsule Balkanique. Géographie humaine. Paris 19 8. За Мијаке стр. 446—460.; за Горну Реку стр. 445,—447.; за Мавровско Поље стр. 441—447.

Порекло породица у Мавровском Пољу

| ИМЕ СЕЛА | ПОРЕКЛО СА БРОЈЕМ ДОМОВА | | | | | | | Свега домова |
|----------------|--------------------------|-------------|---------------|-----------|------------|-------------------|-------------------|--------------|
| | Старици | Из Арбаније | Из Горне Реке | Од Мијака | Од Брсјака | Непознато порекло | Свега до сељеника | |
| Мавров. ханови | 7 | — | — | — | — | — | — | 7 |
| Маврово | 90 | — | 15 | 40 | — | — | 55 | 145 |
| Нићорово | 41 | 23 | 2 | 4 | — | — | 29 | 70 |
| Леуново | — | 13 | — | — | 85 | — | 98 | 98 |
| Укупно | 138 | 36 | 17 | 44 | 85 | — | 182 | 320 |

Број становништва у Мавровском Пољу

| ИМЕНА СЕЛА | Број домова | Б р о ј д у ш а | | | | Свега душа |
|--------------------|-------------|-----------------|--------|-------------|--------|------------|
| | | хришћани | | мухамеданци | | |
| | | мушки | женски | мушки | женски | |
| Маврово | 145 | 373 | 352 | — | — | 725 |
| Нићорово | 168 | 338 | 368 | 57 | 48 | 811 |
| Леуново | | | | | | |
| Мавровски Ханови | 7 | — | — | — | — | — |
| Свега хришћана | | 711 | 720 | — | — | 1536 |
| Свега мухамеданаца | | — | — | 57 | 48 | 105 |
| Укупно | 320 | 711 | 720 | 57 | 48 | 1536 |

Порекло породица у Мавровском Пољу

| Име породице | Породица |
|---------------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| Мавров хавони | 7 | — | — | — | — | — | — |
| Мавровски | 41 | 23 | 13 | 13 | 13 | 13 | 13 |
| Мавровски | 138 | 30 | 17 | 17 | 17 | 17 | 17 |
| Мавровски | 182 | 35 | 18 | 18 | 18 | 18 | 18 |

Број становника у Мавровском Пољу

| Село | Број становника |
|-----------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------|
| Мавров | 145 | 145 | 145 | 145 | 145 | 145 | 145 |
| Мавровски | 188 | 188 | 188 | 188 | 188 | 188 | 188 |
| Мавровски | 211 | 211 | 211 | 211 | 211 | 211 | 211 |
| Мавровски | 230 | 230 | 230 | 230 | 230 | 230 | 230 |

У овом делу су објављени резултати истраживања породица у Мавровском Пољу. Сваки податак је проверен и потврђен. Све податке је саопштио Милан Ђукић, Мавровско Поље, стр. 441-447.

ПОСЕБНИ ДЕО

1. МИЈАЧКА СЕЛА

А. Горни Села

1. Галичник

Топографске цртеже. Налази се на голој и кршевитој заравни више терасте површи у висини 1395 м., а изнад Радике пење се одсеком скоро око 820 м. Из долине Радике могућ је приступ коњима преко Црвених Брегова и Ђурђевог Брда. Лети се најлакше може стићи из Мавровског Поља колским путем преко Царевца и Бистре. Сеоске су границе: према Ј. З. Галички Лојза (данас не постоје), Старо Село; према Сушици Кртуљ; према Росоки су Крстец и Вели Врв (Бардеш); према Селцу, Качева Строга, Бара и Фрчец; према Бистри Манастиришче, Меденица, Говедарник, Пресека и Требишка Рупа; према Ростушу Вирови, Глобок Дол; према Јанчу Синаново Трло и Скала. Земљиште *синора* је од кречњака и шкриљаца, и већином голо. Изнад села је сеоска „планина“ Говедарник. На Ј. И. се налази сеоска „браненица“, млада букова шума. У синору су ова места: према Ј. Св. Среда, Св. Петка, Св. Недеља, Шкила, Каменица, Ђурђево Брдо, Србиновица, Голема Међа, Стаменина Смрека, Сама Бука, Белчевици. На И. су Вранина Вода, Бардеш, Павли Дол, Русин, Богато Корито. На С. су Дамчулица, Десов Тор, Говедарник, Стог (врх као кула изнад села), Бела Краста. На З. су Кофиљковица, Торлеска Краста, Попоски Вител, Укален, Кокошарник, Долниа и Горна Нива. Средином села теку потоци Ђиновица и Сино Рочишче, и деле га на три краја, а ивицом на Ј. Речишче, које извире из врела званог Вирови. Поред ове топографске поделе село се дели на више *мала* и по сојевима. Има доста чесама. Упија је зборно место већине водарица. Друге су чесме: Виђиниче, Чудула, Митров Клаенец, Црвени Брегови, Кауђеровица и др.

Мило Ђукић, Мавровско Поље, стр. 441-447.

Порекло сџановнишиџва. — Галичник се сматра као ново село. Он је био некада малено сточарско село Галичана, „пастира“ са Галика, код Солуна. А велико је село било у близини, код Св. Петке, сад „Старо Село“. Услед зулума Старо Село се раселило, Сушица је постала малено село, а Галичник се повећао тако, да је данас највеће мијачко насеље. Прича се да је Галичник благословио неки владика кога су у Сушици истукли, те је зато почео да напредује, док се Сушица смањила због проклетства.

У селу су ова мала и породице:

Оне Мало има 30 к. Ту живе: Шаровци 3, Барјамовци 3, Карговци 3, Кауриовци 1, Бабалијовци 4, Бошковци 4, Кутревци 4, Тортевци 10, Качевци 3, Чалчевци 2, Чапаровци 2, Пулевци 1, Фрчковци 6, Алаутовци 4. Најстарији крај села. Ту је била велика шума, Пулев Орман, где су људи у присоју зими склањали стоку. Пуле, предак Пулеваца, први јо направио кућу. Од ових Пулеваца, којих још има у Осоју, Селцу, Ростушу, пореклом је *Ђорђе М. Пуљевски Мијак Галички*, који је 1875. г. издао у Држ. Штампарији у Београду у две књиге „Речник од три језика: Србско-Македонски, арбански и турски“. На првој стр. II књ. каже: „Па зато на с. македонском језику и написах ју. Почем у овом крају неразбира се језик бугарски, но овај језик има своје наречје мијачки, које значи чист разговор“.

Сџанишевци броје 31 к. Овде су: Гугуловци 3, Церговци 3, Ченгеловци 1, Шакевци 3, Вонеровци 2, Чоланчевци 1, Ђозинци 1, Колачевци 2, Јуруковци 2, Змејковци 1, Желчевци 2, Писевци 1, Ђиновци 2, Канчевци 5, Плачковци 2.

Бимбашовци броје 44 к. Овде су: Угриновци 2, Дренковци 3, Устреловци 2, Филиповци 12, Кумевци 1, Голчевци 7, Тулевци 4, Баловци 2, Сармовци 2, Мачкинци 1, Камиловци 2, Шукриовци 2, Поповци 3, Гуловци 1.

Карајановци броје 84 к. То су: Кржаловци 1, Чудуловци 2, Черепналковци 4, Салтановци 2, Жукинци 2, Паковци 6, Пачауровци 1, Чутинци 3, Граорковци 5, Дирлевци 2, Грандевци 2, Каркинци 7, Лепчевци 13, Барјамовци 3, Брмбалевици 1, Кудузовци 2, Стричевци 1, Перчуклијевци 3, Лулевци 2, Глувчевци 2, Чудовци 1, Бумбаровци 3, Бошнаковци 4, Јанкуловци Бужаровци 5, Синокапчевци 1.

Чучка има 125 к. Овде живе: Ђипровци 5, Аџијевци 6, Пачовци 1, Куковци 1, Крцковци 5, Жантевци 4, Грдановци 2,

Чурловци 5, Јонузовци 1, Кајовци 3, Наневци 1, Кеновци 1, Франговци 2, Брезовци 8, Музевци 4, Жиковци 3, Лајковци 6, Мицовци 2, Лоновци 2, Мангаровци 4, Шалевци 1, Цубалевци 3, Куцуловци 5, Меловци 3, Кајчевци 1, Лафинци 2, Трбушковци 1, Личеновци 1, Билинци 1, Бефовци 2, Ђурђевци 1, Раповци 1, Кљачовци 4, Муратовци 3, Мешковци 2, Кереловци 1, Конџоловци 1, Ондовци 2, Слендовци 2, Топузовци 4, Мандичевци 2, Сучковци 1, Шандуловци, Шулевци 2, Влчевци 1.

Пеш има 58 к. Ту су: Чаловци 5, Контевци 1, Бундалевци 7, Бундовци 5, Плешковци 1, Геговци 3, Панговци 5, Дојчиновци 1, Бислимовци 2, Кецкаровци 6, Марковци 3, Сиљановци 2, Трошановци 2, Лузевци 2, Шотаровци 2, Прлеовци 2, Жеваировци 2, Томовци 6, Маревци 1.

Скоро ниједна фамилија не зна порекло. Пре доласка Мијака на овоме месту су становали Куцовласи. Они су оставили трагове у топономији: Скала, Шкила и Бардеш. Такође у именима фамилија, код којих су карактеристични завршеци на ул, као: Тулевци, Гугулевци, Пулевци, Гуловци, Чудуловци и т. д. Једни се зову и Цинцаровци. Мијаци су староседеоце помијачили. Међу типовима Галичанаца види се та мешавина.

Од свих породица најзнаменитији су Томовци. Они су понова покрштенима давали своје кћери, а многи су их узимали за кумове. Покрштени су и данас задржали турска презимена, као: Кадријовци, Барјамовци, Шукриовци и т. д. Све су ове фамилије биле помухамедањене, али их је пре 150 година вратио у православну веру Тодор Томоски.

Свака породица има свој „сведан“ који прославља по општем српском обичају. Сеоска је слава Петров-дан. Тада су све сеоске свадбе, и по кућама се лепршају по 30–40 барјака. Галичанци воле да праве велике гозбе о свадбама. Свадбар закоље по 40 брава за свадбу.

2. Сушица

Топографске прилике. — Налази се на високој површи, више од Галичника. Цела је околина шумовита и у шуми се налази овде онде прокрчене њиве и ливаде. У синору су ови називи места: Стог, Мало Село, „Стара Сушица“, Вирови, Ограђе, Браненица, Дренова Краста, Присојска Краста, Тор, Старци, Мартиница, Острика (по трави), Крни Бор, Сламурчишча, Попово Гумно, Есенова Вода, Катаница, Крстово Лазе, Ради Ла-

ишча, Лекова Котара, Диневче, Зизданица, Бозије, Кауђеров Дол, Станкова Равен, Уфце, Селишче, Кременика. Има много малих извора и поточића: Новачко Речишче, Сушичко Речишче, Кауђеров Дол, Старо Село, Богданец, Крај Тор и др. Село је сасвим мало, има 21 к., јер од 1920. г. многи оу прешли у Галичник због упада Арнаута качака, а 1922. неки су се вратили. Село дели поток Дели Дере на Горно, Долно и Средно Мало.

Порекло становништва. — Сушица се сматра као најстарије мијачко село. Прича се да су најстарији дошли са Косова, и ту се у шумовитом месту сакрили. Ту су сакрили и барјак под којим су дошли. Но то првобитно насеље била је „Стара Сушица“, која се због проклетства неког владике раселила, а познати су и напади Арнаута и Турака из тог доба. Са селишта Старе Сушице пореклом је данашње становништво. Породице су: Веловци, Митровци, Ставревци, Проковци, Коловци, Андановци, Ђорђевици, Ефтимовци, Цветковци, Угриновци, Мартиновци, Павлевци, Мијатовци и Јосевци. Сви славе Петковдан. Сеоска слава је Св. Пантелија.

3. Росоки

Топографске прилике. — Лежи у долини Росочке Реке, приступ је лак преко поља Стопанче и долине Жигелице. Места у синору: Дрениче, Нивишче, Котари, Росочки Ливађе, Млаче и Браненица. Росочка Река извире из јаког врела испод кога све до састава са Тресоначком Реком има дебелих наслага бигра (20–30 м.) а изнад врела за 200–300 м. види се још једна тераса бигра. Вода се узима са реке. Куће су разређене и усамљене, често изнад кречних блокова. На реци су сеоске ваљавице. На узаним терасама има башта.

Порекло становништва. — Становници се сматрају старинцима. Међутим у Тресончу причају, да су ту долазили неки козари из Арбаније, и преко зиме овде крили козе, па се тако и населили. Место је у старом синору Тресонча. Неки кажу да је Росоки некада постојало код Елбасана, на месту Заграднишче, па отуда пребегли овде. Ту су старије породице ове: Бојковци 3, и Каповци 6. Служе Св. Пречисту. Стари Поповци 1, Кржаловци 2, Дадавелковци 4 и Тодоровци 1 к. Служе Св. Николу. Поповци 2 к. дошли из бречачког села Душогубица пре 30 год. као попови. Служе Св. Пречисту. Цело село слави Илиндан, када су и сеоске свадбе.

4. Селце

Топографске прилике. — Лежи на присојној страни долине Селечке Реке, на средњој терасастој површи. Изнад села су одсеци кречњака и конгломерата, испод којих је шума Дрезга, подигнута за одбрану села од одроњавања стена. Изнад Дрезге је „планина“ Суво Поље. Испод села су ливаде, а тек ниже њих тече Селечка Река. Код села је јако врело *Извор*. Други су извори: Водица Млака, Нинев Камен и Осојница. Куће су на строј равнини, груписане по малама. Село изгледа врло лепо, и зато се често зове (?) „Селце-Манастир“.

Порекло становништва. — И Селце је новије село, али старије од Росоки; постало такође на синору Тресонча, те су се до скоро оба села гложили о места Св. Петка и Локвечко Речишче. По предању у близини Извора била је испосница, па су Тресончанци о Ђурђеву-дне долазили ту с литијом. Најстарији су Ропановци — Јазевци, дошли из Мориова. Населили су се у некада велику шуму, код Извора. Оближња села причају да су Селечанци били некада мечкари. У топонимији имамо несрпских имена: Тубин, Чекули и можда Дрезга. Ове су породице: Дамковци 8, славе Петковдан. Пулевци, славе Петковден. Рамнина и Степановци, славе Пречисту. Поповци, пореклом из Тресонча, данас су сви исељени у Лом Паланку. Поповци, Чибуковци и Бужаровци, дошли из Галичника. Гуржовци 14, постали су од доведеног пасторка из Галичника, највиђенији у селу, славе Св. Николу.

5. Тресонче

Топографске прилике. — Лежи с обе стране Тресоначке Реке. Крај Кадијевци налази се на ниској тераси, а остали по средњој терасастој површи на висини 600–700 м. Споредне долинице пресецају осојну страну, те је и на тај начин село подељено на мала, и заузима велики простор. Земљиште око села је од шкриљца („лиска“). Падине изнад села су до извесне висине голе, и ту су ливаде, или је земљиште обрасло смреком и шибљем. Изнад тога падине су под шумом. После настаје пространа „планина“, голе сувати: Маскаревец, Пољце, Поличица и Брзовец. Границе су синора: Соколица, Лазароски Рид, Коритник, Рофји, Бара, Зла Страна, Миова Планина, Пичкарица, Капи Кур, Пашиница, Чукни-Топаница, Ђурков Дол, Брадинова Рупа, Осојноца (Пискупија), Брзовец. У селу и околини има

доста извора, а највећи јд „Извор“, одакле потиче Тресоначка Река, у чијој долини има пећина, од којих највећа Ашлица.

Село је некада било разбијеног, а сада је разрађеног типа. Тамо где су биле усамљене куће, данас су се створили цели крајеви. Између крајњих мала, Лековци и Пешковци, има читава 2 км. растојања. Мале Пешковци, Кадијевци и Петровци су сасвим издвојене, а Јодровци, Лековци и Србиновци нешто ближе. Мале Врлевци, Брадиновци, Екмеџијевци, Бошковци, Јуруковци и Крајниковци чине целину.

Порекло сџановнишиџа. — Тресончанци су 1521. год. добили од султана ферман као царске „дервенџије“. И ако је село тако старо, већина породица чувају предање да су пореклом од Елбасана; остало су млађи досељеници. Доцније су Тресончанци донели од Елбасана икону Св. Богородице, која се сада чува у цркви Св. Петра и Павла у селу. Сеоска је слава Петровдан. У селу има и црква Св. Николе; овде је било неко старо гробље. Неки Арнаути причају да су ту биле три латинске цркве, и од „тре санче“ (три свеца) и село добило име. Други кажу да су људи били тако опасни да се у околини „тресли“ од њих.

У селу су ова мала и породице; они, код којих није означено порекло, сматрају се осниваоцима села према изнетом предању:

Пешковци броје 15 к. Породице су: Грашковци 4, славе Св. Николу; Влчевци 3, славе Св. Петку; Илијовци 2, славе Св. Николу, Андановци 2, славе Св. Николу; Брчковци 2, славе Св. Николу. Некада су неки од ових били мухамеданци, па су се вратили у православље пре 100 година; близу њихових кућа било им је турско гробље, па су га искоренили, да не би трпели поругу.

Кадијевци имају 22 к. Породице су: Негревци 1, славе Св. Николу; Трмчевци 3, славе Св. Николу; Чатлаковци 1, славе Митров дан; Келчинци 2, славе Св. Николу, дошли из Осоја одн. из Могрча; Тутинци или Тутићи 3, славе Св. Николу; Папалевци 1, славе Св. Николу; Јакововци 2, славе Митров дан; Бутковци 3, славе Св. Николу; Рунтевци 1, славе Св. Николу, дошли не зна се од куда; Тримчевци 2, славе Митров дан; Џока 1, славе Св. Николу; Божановци 1, славе Митров дан; Гулабовци 1, славе Митров дан. За ово се мало каже да је

најстарије. Њихов предак пресудио је да буде граница синора вододелница, па је зато добио назив „Кадија“ и отуда *Кадијевци*.

Јодровци броје 18 к. Породице су: Дуншуровци 2, славе Св. Николу; Волашовци (Стамболџијевци) 2, славе Петков дан, ишли некада у Стамбол на печалбу; Џонгаровци 1, славе Св. Николу и Св. Варвару; Цветковци 1, славе Св. Николу; Ба-крдановци 1, славе Св. Николу; Митровци 3, славе Св. Николу; Дамјановци 4, славе Св. Николу; Анастасовци (Рамчовци) 2, славе Св. Николу; Јосивовци 5, славе Св. Николу; Никовци 3, славе Св. Николу; Даниловци 1, славе Митров дан.

Лековци имају 11 к. Породице су: Чеперковци 1, славе Св. Николу, дошли из Мариова пре четири поколења; Кара-цовци 1, славе Петков дан; Севинци 1, славе Петков дан; Петревци (Севинци) 1, славе Петков дан, дошли од Брсјака пре три поколења; Дичовци 2, славе Петков дан; Перковци 4, славе Петков дан.

Србиновци имају 8 к. Породице су: Дишковци 2, славе Пречисту; Лабевци 6, славе Пречисту.

Крајниковци имају 2 к. Породице су: Василковци, славе Св. Николу, одсељени у Врање; Мартиновци 2, славе Св. Николу; Љубичевци, пресељени у Гиљане. Некада је крај села био дотле, и зато се мала зове *Крајниковци*.

Јуруковци броје 9 к. Породице су: Петровци 2, славе Св. Николу; Влчевци 5, славе Св. Николу; Цифунковци 2, славе Св. Николу. Име носе по претку „Јуруку“, који је дошао до-мазет као овчар од Јурука код Дојрана.

Тризловци имају 8 к. Породице су: Ристевци 3, славе Петков дан; Мартиновци 2, славе Св. Николу; Грујовци 1, славе Св. Врачу; Иловци 1, славе Св. Врачу, досељени од Брсјака пре три поколења; Коловци, славе Св. Врачу, пресељени у Ст. Загору (Бугарска).

Бошковци броје 7 к. Породице су: Ниневци (Богојовци) 3, славе Св. Николу; Мицовци 3, славе Св. Николу; Чучковци 1, славе Св. Николу, дошли из Мариова пре четири поколења, претка довео Сарџо Брадина, оженио га и постао му кум. *Бошковци* су дошли из неког села Доњег и Горњег Дебра. Дошао је Бошко, и прабаба Темјана. Њој су певали песму: Темјано зрно одбрано, од Долни Дебар до Горни! Види разбој, разболи се; види Бошка, промени се“.

Кичевци 4 к. (Постоловци 1, Дејановци 1, Стефановци 1,

Лазаровци 1), славе Св. Ђорђију јесењег. Дошли су из Кичева пре 100 година. Неки их зову „Цигани“ што су јако црномањаста.

Екмеџијевици: Макревци 4, славе Митров дан; Цапаковци 1, славе Св. Николу; Марковци 1, славе Митров дан. Предак је дошао од Брсјака пре три поколења.

Брадиновци 10 к. у турским су књигама бележени *Олчиновци*. Славе Св. Аранђела и Св. Николу. Њихов предак Караџа дошао из неког села код Прилепа и оженио се од Цапаковаца. Име Брадиновци добили овако. Три брата били су одведени од Турака у Малу Азију. Доцније побегну и врате се кући у учи Св. Аранђела. Како су били пустили браде, мати их није могла одмах познати, па кад их упознала, почне их грлити: „Мили моји Брадиновци“. Због тога славе и Св. Аранђела, поред Св. Николе. Најзнаменитија личност ове породице био је Сарџо Брадина, и жена Софија (Тренивица), рођена Ђиновска из Галичника. Зна се за ова поколења: Бранко, Сарџо, Смиле, Трене, Сарџо, Кораџа, Караџа. Поједине су породице: Тренивци 2, Петковци 5, Митревци 1, Здравевци 1, Марковци 1. Неки су одсељени у Лесковац и Бугарску.

Врлевци: Пеџановци 2, Шоџорковци 3, Креџовци 1, Крстевци 5, Галевци 1, Пуринци 1, Аврамовци 1, славе Св. Врачру.

Пејировци: Мрдајковци 2, славе Пречисту; Сиљановци 4, славе Петков дан, дошли од Брсјака као „бачеви“ пре четири поколења; Пачаровци 2, славе Петков дан; Голичевци 5, славе Петков дан; Шенкаковци 2, Олчевци 3, Блажевци 2, славе Петков дан. Једна је породица одсељена у Бугарску, а од Голичеваца има одсељених у Тетово и Београд.

6. Лазаропоље

Топографске прилике. — Село лежи у високом пољу (преко 1300 м.), кроз које меандрира Лазароска Река, и пробија се Клисуром према долини Мале Реке. Због стрмих одсека са те стране село је невидљиво. Ово је поље врло угодно за насеље. На ивицама поља налазе се пећинице. Село има слабе чесме, недовољне, те је лети оскудно за воду. Чесмице су у селу: Долна, Горна, Палавец, Трпково, Дрозда, Аџијиче; у околини: Три Орници, Музаћица, Два Клаенца, Бошков Извор (ту извире река), Жиманово, Зад Крсти и „Ђуре Пиј“. Сеоска је „планина“ врло пространа, већим делом под старом шумом:

Јама, Лопушник, Коритник, Думовица. У синору су ова места: Горни Ограђе, Добрава, Соколица Мачкино, „Главино Село“, Палав Извор, Вртови, Велики Извор, Вртешка, Присој, Јодров Дол, Ком, Тубура, Лопушник, Коритник, Оштрилец, Бабин Трт, Утов Дол, Стража, Папрађе, Браненица, Квачков Дол, Дрениче, Духло, Бохче Дол, Ограђе, Речишче и Цуцул. Село је збијеног типа и има улице, које воде у „средсело“, где су општина, хан, дућани, црква и школа. Дели се на више мала. Један део села је на кречњаку, и ту су куће усамљене; други део је на шкриљцима, и ту су куће груписане.

Порекло становништва. — Село је некада било на месту „Главино Село“. Отуда сељаци избегну од Турака у пећину Калинина Дупка, где их „луда Калина“ ода, те их Турци ватром угуше. Само се неки Лазар спасао из пећине, и с друге стране изишао у поље, где оснује село. Данашње је село горело пре 250 год., па се после тога поново намножило. Друго је село било на Лопушнику, где постоје рушевине цркве и Анђина Пеш; и отуда су дошли неки у Лазаропоље. Село је млађе од Тресонча, и захватило је од његовог синора. Лазаропољци су се заклели Тресончу да ће газити своју земљу, опанке напунили земљом из свога села, и тако одржали и заклетву и проширили синор на рачун Тресонча. У селу су ови крајеви и породице:

Красџа има 100 к. Породице су: Јосивовци 7, славе Св. Николу; Ђорговци 20, славе Св. Николу; Кокалевци 20, предак Кока дошао је из Лукане код Мата пре 200 година, славе Св. Димитрија; Лузевци 4, славе Св. Николу; Степановци 10, славе Пречисту, дошли из Ехловеца.

Чујовци броје 70 к. Породице се: Чуповци 25, славе Танасов-дан. Има их и у Папрадишћу код Велеса. Ђорговци 10, славе Св. Николу и Танасов-дан; Пашовци 4, славе Св. Николу; Зврлевци 10, славе Св. Николу; Влчевци 5, славе Пречисту; Чуревци 5, славе Пречисту.

Горно Мало има 115 к. Породице су: Пунтевци 15, славе Пречисту; Батовци 4, славе Пречисту; Создановци 30, славе Танасов-дан; Дракуловци 15, славе Св. Николу, дошли из Росоки, цинцарског порекла; Џепчевци 15, славе Св. Николу; Каповци 2, славе Пречисту; Ололовци 15, славе Св. Николу; Сулкинци 1, славе Св. Николу; Поповци 3, Св. Николу; Патеровци 6, Св. Николу; Лучановци (Алкушовци) 12, Св. Николу; Сму-

синци 2. Св. Николу, дошли из Рапеша од Мариова; Зеркинци 1, Св. Николу, из породице Кокалевци.

Дунгуловци броје 20 к. Породице су: Ацијевци 10, славе Св. Николу; Гударовци 4, Св. Николу; Куновци 4, Св. Николу; Грдановци 4, Св. Николу; Бобаћаровци 5, славе Пречисту, дошли не зна се одакле. Стари *Дунгула* је дошао из околине Елбасана пре 200 година.

Долно Мало има 115 к. Породице су: Ђурђевци 20, славе Св. Николу; Шаиновци 5, Св. Николу, хришћани Цигани; Палчевци 10, Св. Николу; Кардалевци 2, Св. Николу, дошли из околине Солуна од племена „Кардалиња“ (мелези); Филевци 5, Св. Николу; Перинци 6, Св. Николу, носе име по жени Пери; Зулфовци 1, славе Пречисту, дошли из Галичника; Мажовци 1, Св. Николу, из породице Цунгуловци; Голи-Беговци 3, дошли из Ехловеца пре 200 год.

Најстарије су породице *Дамковци*, *Чујовци* и *Ђешковци* у Горном Малу, где је било село од 40 кућа. Остали поред изнетог порекла, придошли су из околних села, као Томпалевци из Д. Мелничана, Саринци из Селца. Многи су се иселили у Смилево (Дарковци), Папрадишта (Чуповци).

Најзнаменитија је породица *Кокалевци* и међу њима *Ђурчин*, о коме је у општем делу било речи. Ова породица има у себи крви из породице *Мушавцића* из *Параћина*. За време Карађорђева Устанка зароби неки Махмуд-бег из Дебра Стефанку, жену Николе Мутавцића из Параћина, заједно са девојчицом; Стефанка је била бремена. Махмуду је ова личила на сестру, која му је умрла при поласку у рат, па је зато одведе кући и да јој слободу и вероисповести. После три месеца родила је сина, кога крсти у манастиру Св. Јовану Бигорском именом Иван. Заробљена девојчица звала се Сара, и њу узме Ђурчин Коколе за свог сина. Стефанка је имала још двоје деце, али их Турци још из Параћина одвели у Јенишер (Грчка), и Махмуд их није могао пронаћи.

7. Гари

Топографске прилике. — Село лежи у уској долиници која потиче из глечерског језерца на Стогову. Село има довољно извора: Клаенец, Висок Камен, Бразда, Глава Чешма, Бел Камен, Бело Изворче, Кобел, Лепна Вода, Есен, Алексова Чешма. Планина је Стогово, и на њему Голема и Мала Мегданица. Село је збијеног типа, не дели се на крајеве.

Порекло сџановнишџива. — Село носи име по угару; људи су крчили шуму и стварали њиве, зване „угар“. Имају ражене њиве. У селу су ове породице: *Дудовци* 50 к. славе Св. Петку, најстарија фамилија; *Којчевци* 16, славе Птров-дан; *Коцакаровци* 8, Св. Николу; *Џиковци* 10, славе Св. Николу, дошли из Тресонча; *Пејчиновци* 15, Петров-дан; *Сџаматовци* 17, Митров-дан; *Појовци* 8, Св. Ђорђа; *Појниковци* 7, Св. Николу; *Србиновци* 15, Св. Николу и *Негровци* 10, Св. Николу. Цело село „чини“ „Голема Богородица“.

Село је на путу Дебар—Кичево и на граници између Мијака и Брсјака. Зато се осећа утицај Брсјака у начину живота, као и у нарави; људи су суровији и мање углађени. Хоће да обрађују и земљу.

8. Осој

Топографске прилике. — Налази се на осојној страни испод Стогова. Лежи на шкриљцима, испод кречњачких страна Стогова. Шума је изнад села, а испод села су њиве и ливаде. У долини под селом има много наноса огромних облутака и песка; људи крче тај нанос и праве њиве или ливаде. Извори и чесме: Младеновци, Леска, Селишча, Пулеска, Змијов Камен. Изван села у планини: Тони Вода, Корита, Диви Рез, Кошево, Калуђерска Чесма, Тонилишча. Више речица постоју на сеоском синору: Звончица, Вески Дол, Солишча, Вранска Краста и Белевчица. Село је збијеног типа, на стрмој равни; средином пролази пут, који изводи у оближња села и на њиве испод села. Дели се на више *мала*; која су једно до другог.

Порекло сџановнишџива. — Прича се да је село пре било на месту *Ефла*, одакле је избегло због чуме. На том се месту налазе развалине цркве Св. Аранђела, за коју причају да је била манастир, који је имао у планини испосницу „Петрова Црква“; сељаци су били почели да откопавају цркву, али, кад су открили српске натписе, на тражење екзархијског владике Козме, Турци су спречили даље откопавање. Већина су породица старе, са селишта Ефла. Ови су крајеви и породице: *Младенонско Мало*: *Џиковци* 4, славе Петков-дан; *Шкодровци* 4, *Деспојовци* 4, *Аврамовци* 7, славе Петков-дан. *Пулеско Мало*: *Деспојовци* 5, *Пејдановци* 6, *Даневци* 8, *Николовци* 6, славе Петков-дан. *Долно-Пулесци*: *Сџанковци* 5, *Ђиновци* 1, *Илиновци* 2, славе Петков-дан. *Пројоско Мало*: *Мирчевци* 6, *Мој-*

совци 8, Фидановци 3, славе Св. Николу. Јаноско Мало: Сарцовци 8, Мишревци 1, дошли из Беличице из Горне Реке, прадеда дошао за свештеника; Биновци 2; сви славе Св. Николу. Има неколико породица из оближњег села Могорча, зато што су потурчењаци у том селу почели да гоне заостале хришћане; то су: Веловци, Несћоровци и Појовци, од којих има и у Тресончу.

Цело село слави „Паншелемон“ (Св. Пантелију).

9. Магорче

Топографске прилике. — Налази се на прелазу између Горних и Долних Села. Лежи на средњој терасастој површи, на истој висини и страни као и Осој. Има довољно воде. Синор захвата ова места: „Друго Село“, Соколески Нивје, Куноски Аргач, Дурмишица, Оџов Лаз, Дуров Лаз, Под Камен и под селом Кремење. Село је збијеног типа, улице излазе на „сред-село“. Куће су на падинама и на тераси.

Порекло становништва. — Тешко је било испитати све породице, јер су мухамеданци неповерљиви. Они знају да су потурчењаци, али воле своју нову веру и, кад их испитујете, мисле да ћете им дирати у „закон“. „Друго Село“ било је некада насељено. За „Елен Скок“ стари мост од бигра на Малој Реци прича се ово. Некада је Могорче било велико хришћанско село, и на Ђурђев-дан играло је коло од 270 момака и 270 девојака. Наиђе из шуме јелен са крстатим роговима. Момци га појуре пушкама, али јелен једним скоком, са места где је сад мост, побегне. У том изломи ногу и тако рањен оде у Галичник. Галичанци га ухвате, излече и опет пуне у гору. Јелен је тада благословио Галичанце, да им се село увелича, а Могорче прокуне, да им се село умањи. Зато, кажу, од како су се већина истурчили, у селу не може бити више од три хришћанске куће. У селу су ови крајеви и породице: Сарцовци (Рамчовци) 20 к. Мучовци 30, Никлевци 10, Добевци 15. Хришћани су Трипуновци 3., остали сви мухамеданци. Кажу да су се мухамеданци досељавали из долине Радике, и да су гонили хришћане, па узимали њихова имања.

У селу постоји црквица Св. Ђорђа. Село слави Спасовдан. Постоје развалине цркве Св. Спаса и Св. Богородице. На одсеку Врање има неких зидина. Мухамеданци имају велику цамију с високим минаретом од бигра.

Б) Долна Села

10. Долно Мелничани

Топографске прилике. — Налази се на средњој терасастој површи, око 200 м. изнад Радике, а испод Маруше, огранка Стогова. Границе синора: према Брошници, селу изван Мијака: Кучев Рид, Сталеица, Остри Камен, Игралите; према Горно Мелничану: Дуково Речиште, Грета; према Долно Косоврасти: Мелница, Дрварски Пот, Мечкино Легало, Топала и преко Радике Горна Штрбина, Средни Пот, Клакови. У синору су ова места: Требиш (треби се камен и сади винова лоза) Пороиште Под-Мел, Лазишта, Присој, Габор, Под-Лојза, Лопушник, Лоиште, Сулеманица, Гробишта, Гаћерица, Горна Ра'ен, Гнилишча, Леска, Каућери (рушевина цркве од „Рим Папа“), Деспотова Нива, Торовје, Петрова Ра'ен, Попов Дол, Грашишта, Јасиковица, Еђуптинец, Голема Круша, Доброжен, Осој, Гумниште, Црвена Краста, Стол, Крстатна Бука. Земљиште је од шкриљаца, а преко њих је слој *клака* (таложени гипс са дамарима сумпора), који је у вези са оближњом термом Косоврашка Бања и Синина. Поред села тече *Мелница*, која постаје на Маруши. Лети скоро пресуши, али за поводња („фртуна“, мећава) надође и ваља масу песка и огромних облутака, који зауставе и саму Радику. Извори: Речиште, Пеов Дол, Старшово Лојзе; чесме: Леска, Студенец, Долга Нива, Макреска Чешма, Горенечка Чешма. Село збијеног типа и дели се на мале.

Порекло становништва. — Име реке, крај које је село, Мелница, долази по старословенском називу „меленица“ за воденицу. Отуда и име селу, Мелничани, према занимању првобитних становника; за разлику од вишег истоименог села названо Долно Мелничани. Памти се када је село имало само пет кућа, сада 50. У селу су ови крајеви и породице:

Долно Мало: Ђорђиовци, Стефановци, дошли из Поповца, од Брсјака; Макревци, дошли из Косоврасти; Јовковци и Огненовци; Спасићи, дошли из Буљчице од Дебра. *Горно Мало:* Петковци, Поповци, Сиљановци, Митревци, Неловци, Јакшовци, Паликућовци, Ђипровци, Потевци, Балковци. Сви славе Ваведње. Село слави Спасовдан и Велику Богородицу, која је црквена слава. Горно-Мелничанци кажу за ове да су били Цигани. У селу је било и мухамеданаца, па су покрштени када и они у Горњим Селима; од њих је породица Стефановци.

Крштење је извршено у манастиру Св. Јовану Бигору пре 100 година, уз учешће породице Потевци.

11. Горно Мелничани

Топографске прилике. — Налази се на вишој терасастој површи. Изнад села је „планина“, а шума и „под-село“ и „над-село“, где су њиве и виногради. На осоју је заједнички синор са Долно Мелничанима. У синору су ова места: Кошево Ленишче, Старо Лојзе, Шулкивица, Чанакица, Браненица, Грагор, Рупије, Црвени Прслики, Комаришче, Драга. Шуме: Стол, Греда, Волачица, Плоча, Маврица, Змијинец, Влашко Ограђе, Големо Мочило, Менка, Лиска. Приступ је селу веома тежак. Од Долног Мелничана иде се вертикалном падином преко Кошева и Ленишча, док се не наиђе на терасу где су њиве, затим се иде другом стрмом падином, док се не изиђе на терасу где је село. Са Маруше пада Мелница и Леденица. Драга је река од камења са Маруше. Поточићи су: Буче, Трескин Дол, (има стена Девејкин Камен, кажу да је скамењена девојка, коју је Циганин гонио), Рупина. Чесме: Гумнишче, Букал, Млака, Маврица, Тодормашница, Расадишче, Винишче, Горни Равен, Кочишча. Село се дели на два краја, раздалека 300—400 м.

Порекло становништва. — Име по старословенској мелници. Зна се да је ово село старије од Долно-Мелничана. Најстарији су Влкановци. За друге се не зна одакле су дошли. У селу су ове породице: Бисовци 15, славе Св. Ђорђија (Ђурђиц); Влкановци 12, славе Петков дан; Стојановци 13, славе Св. Николу. Има доста породице исељених у Лазоропоље, Крушево, Смилево и на Бабуњу.

12. Долно Косоврашти

Топографске прилике. — Налази се на десној обали Радике пред излазом у Дебарско Поље, прибијено уза страну, поред велике плавине Косоврашке Реке. Село је пре било на овој плавини, а испод села су били равни „ограђе“, позната и у народној песми: „Не је овде Косоврашко Поље“. Када су на падинама Крчина и Стогово исечене шуме, развитком Дебра у XIX в., повећана је ерозија, и услед тога су многе куће, па и црква, затрпани у плавини, а и поље је засуто. Село се због тога повукло ка брду. Долинске су падине од клака кога највише има у синору овог села. На самом дну долине налази се сумпоровита Косоврашка Бања. Мирис бање осећа се још од

ушћа Мале Реке и од Горенечког Моста. Искоришћује се на примитиван начин противу реуматизма и јако је лековита. Преко Радике, опет испод клака, налази се хладна сумпоровита вода Синина. У непосредној близини има и слатких извора. Наоколо ових главних извора, а у дужини од 1 км., има још пуно малих извора, више или мање топлих. Изнад Бање, на висини до 200 м., у самом клаку налази се пукотина, кроз коју излазе загушљиви гасови. Кад тица или животиња ту наиђе, пада мртва. Село нема добре пијаће воде, и најрадије пију са Радике. У селу је само једна чесма, а изнад села је „Богородица“ и преко Радике „Јовкова Вода“. Село је збијеног типа, средином води пут.

Порекло становништва. — Сељаци сматрају да им је село најстарије у Реци, и као доказ показују на „град“ који се налазио на једној усправљеној стени од клака. То је „Заградишча“, свакако врло старо насеље у вези са топлим бањом. На стари живот насеља указује место „Света Глава“, а на промене, неко старо помештање села, опомиње Селиште. Становници су већином православни, има и мухамеданаца, сви говоре мијачко наречје. У селу су ове мале: Куртовци 100 домова, Шабановци 20 домова, Пејковци 20 домова, Пулчиновци 1 дом. Мухамеданске и хришћанске куће су помешане у овим малама. Хришћани славе Св. Николу, Аранђелов дан и Варвару. Сеоска је слава Илин дан, Петров-дан и Велика Госпођа. Становници се занимају земљорадњом, аргатлуком и печалбарством. Некада је било и сточара. Куртовци су имали до 4000 оваца. Изнад овога села је Горно Косоврасти, које је етички друкчије од Мијака.

13. Скудриње

Топографске прилике. — Налази се на десној обали Радике, испод одсека Крчина, на средњој терасастој површи. Изнад села је шума, која штити од осулина, а изнад ове два купаства врха Крчина и површи: Рудина, Ливађе, Ваногорица, Градиште, Рунгаћ. Испод села су на тераси њиве. Тераса се одсеком спушта на нижу терасасту површ, где су опет њиве и ливаде. Синор према Косоврасти: Црна Краста, Бокшарен (Бошкова Равен), Свинци; према Могорчу: Камен Зоб, Хаџијева Лока; према Присојници: Пазаришче Кала, Речишче, Голган. У синору су ова места: Столец, Виниградишта, Пороишта, Оџорен

(Одава Равен), Дугица, Плећенија, Оградник, Гврлица, Бигов Камен, Бигорец, Мила Њива, Мел, Раскрсница. Чесме: Исоска, Попоец, Черепоска, Лачоец, Ванагорица, Пив. Село је збијеног типа дели се на крајеве, и има *сокаци*.

Порекло становништва. — На стари живот насеља указују развале Кала према Присојници, на усамљеном љувику; зове се и Дамчулица. Приступ је могућ само из планине. Више Кале налази се Пазаришче. На Крчину има Градиште. У селу постоји успомена о чуми, када су људи бежали у шуму. Становништво је мухамеданске вере, говоре мијачко наречје. Из хришћанског времена постоји порушена црква испод села. О пореклу становништва нисам могао ништа дознати. У селу су ова *мала*: Реџеповци 23, Асовци 14, Фарићовци 26, Амовци 32, Череповци 29 к.

14. Присојница

Налази се на падинама Крчина и на истој висини као и Скудриње. Границе су према Скудрињу: Осој, Кала; према Крчину: Срт; према Ростуцу: Плоча; према Аџијевцу: Мерис; преко Радике: Црвен Камен, Старо Село. Места у синуру: Ограђе, Топилиште, Присој, Поље; преко Радике: Сплжаи, Тумба, Римник, Кошара, Голем Камен, Горно и Долно Брдо, Млака. Село је на шкриљцима, има доста малих извора: Исова, Долна, Горна, Муслиоска Чешма, Пресека. Преко шкриљаца лежи дебео слој хумуса; поточићи га кад је киша поткопавају и носе у Радику. Село је збијеног типа, кроз средину води пут. Куће су на стрмени. Ова су *мала*: Асановци 30, Рамчевци 10, Демировци 30, Мучовци 15, Сви су мухамеданци и говоре мијачко наречје. Трагова из хришћанског доба нема.

15. Јанче

Топографске прилике. — Налази се на горњој ивици терасе на левој обали Радике, под Скалом у присоју, више ушћа Галичке Реке. Изнад кућа је шума. Испод села су њиве и ливаде, а преко реке виногради. У синуру су ова места: Рупа, Садишта, Стари Врт, Поље, Лениште, Дамјаница (где је Дамјаничин гроб), Ливађе, *Песја Горица*, Степанова Кошара, Големи Дол, Млака, Бубелица, Св. Илија, Бела Вода. Извори: Мањавиче, Бубелица, Бабина Вода, Долец, Букова Вода, Кнежи Дол. Село је збијеног типа, крајеви су око сеоског пута.

Порекло становништва. — У селу су ови крајеви и по-

родице: Марковци 15, Мањовци 15, Исламовци 10, Алиовци 15, Алковци 15 к. Хришћанске су породице Марковци, Каравеловци, Тасевци, Дојчиновци, Мањовци, Ташовци, Арсовци, Јанкуловци, Сарџовци, Сиљановци; славе Св. Николу, Марковци Пречисту. Село слави Богородицу. Сматра се као „старо село“ и некада се његов синор додиривао са тресоначким. Говедарник, негдашњу планину Јанча, Галичанци су захватили кад су платили 50 лира за нађени леш и тиме признали да је њихов синор, по негдашњим законима турским.

16. Аџијевци

Ово је село у синуру Ростуша. Налази се на ивици планине, на нижој терасастој површи, изнад ниске терасе Радике. У ужем синуру су ова места: Јасика, Гумно, Жабишта, Долни Пив, Казаферова Њива, Изворшница и, изнад села, Орешец. Пијаће воде има доста. Село је мало, 21 дом, и сви су мухамеданци. Село је пре 100 година припадало неком спахији, који је имао и село Горенци код Добра. Тек кад је Река постала засебна „каза“, село је припало Реци. Село носи име по потурицама који су ишли на хаџилук. Постоји предање да их је неко клео, те село не може да нарасте. Породице су *Таировци* и *Абдиновци*.

17. Ростуше

Топографске прилике. — Налази се на нижој терасастој површи, на десној страни Радике. Границе синора: ка Битушу: Чука, Пардији; ка Присојници: Рамна Ливада, Добје; преко Радике: Газ, и на Бистри: Вирови, Меденица, Дупен Камен, Требишка Рупа, Стара Фурна, Каштел, Драга, Уталник; према Требишту: Чука, Речиште, Лок, Анешница. Село Велебрдо је у синуру Ростуша, као и Аџијевци. У синуру су ова места: Поље; преко Радике: Ливадишта, Црвеница, Подкладник, Гранцов Лаз; на улазу у село: Катуништа, Велоица; изнад села су Кушелица и Денкова Ливада. Шума је изнад села и зове се Олец и Гумништа. Село има доста пијаће воде: Рамова Чесма, Изворница, Крајишта, Бигорец, Двораник. Село је збијеног типа, дели се на крајеве, и из даљине изгледа срасло с Велбрдом.

Порекло становништва. — На месту где је село прича се да је био манастир Св. Богородице. Када је манастир опустео, и пренет у Св. Јован Бигор, црква је претворена у џамију, 1912 г. опет претворена у цркву. У зидовима цркве има ве-

ликих блокова од мермера. У селу су ови крајеви и породице: *Лајсовци* 13, *Томовци* 9; *Рамовци* 16 и *Дулевци*; *Амзовци* 15 и *Кадриоци*, *Асанковци* 8; *Миџановци* 10 и *Мицовци*, *Симоновци*, *Младеновци*; *Синановци* 30 и *Исмаиловци*, *Адиловци*, *Беџировци*, *Румундовци* 10 и *Арифовци*, *Лилевци* 10, *Селмановци*, *Оручовци*, *Аловци* 30 и *Оџевци*, *Оручовци*, *Асановци*. Издвојено је „мало“ *Лајсовци*. *Рамовци* су издвојени од *Амзоваца* потоком. Становници су данас у већини мухамеданци, а има и православних. Село је среско место, има пошту и неколико бакалских радњи.

18. Велебрдо

Налази се на средњој терасастој површи, изнад *Радике*. Синор је у границама *Ростуша*. Село је збијено уз горњу ивицу терасе, а остало је земљиште под њивама. У селу су ове породице: *Мухамеданци*: *Билевци* 7, налазе се на *Чуки*, мало издвојени; *Исламовци* 2, *Османовци* 8, *Мавмутовци* 4, *Саловци* 4, *Вејсовци* 5, *Селмановци* 6, *Садиковци* 8. Хришћанске су куће нешто издвојене: *Митковци* 10, *Алексовци* 4, *Арсовци* 1, *Николовци* 1 и *Стојановци* 1; чине „сведен“.¹⁾

19. Бишусе

Топографске прилике. — Налази се под *Крчином*, на вишој терасастој површи. „Планина“ је на *Крчину*: *Мравјаник*, *Драга*, *Ливађе*, *Јозменица*, *Велоска Ливада*. „Околу-село“ је под њивама од кукуруза и под ливадама. Изнад села је букова шума. Чесме: *Тримоска*, *Трајковиче*, *Ђуревци*, *Дамческа*, *Студенец*, *Бегришта*. Као „лековита“ рачуна се *Покладишта*, где о *Ђурђевоу-дне* носе литију и веселе се. Село је збијеног типа, куће поређане по стрмој равни.

Порекло становништва. — Село је по предању „старо“. Када је владала чума, село је „преорано со две јуници близнаци“ и тако спасено. Овде су се *Мијаци* најбоље одржали око *Радике*. Ту је живео главар *Јован Опута*. У селу су ови крајеви и породице, све православне: *Ранчевци* 30 к., где су *Тримвци*, *Јовановци*, *Постоловци*; *Средно Мало* 20, где су: *Шапковци*, *Топузовци*, *Гиговци*, *Ђулумовци*; „*В село*“ 40, где су: *Камберовци*, *Дуровци*, *Дамчевци*. *Бабаровци*, *Митревци*, *Фида-*

¹⁾ Иначе за ова три села: *Аџијевци*, *Ростуше* и *Велебрдо* каже се да су постала од три брата: *Раде*, *Веле* и *Стуше*. *Раде* и *Стуше* су остали у *Растушу*, те отуда *Радо-Стуше*, *Ростуше*. Од *Вела* постало је *Велебрдо*. Четврти брат се потурчио и отишао у *Аџијевци*; његово се име не памти.

новци. *Шайковци* су пореклом из *Негуша*; када је разорен *Негуш* у грчкој револуцији (1821. год.), предак *Шапковаца* откупљен је од *Јована Опуте* и овамо доведен. За остале породице не зна се одакле су. „Чине“ највише *Св. Аранђела*, неки *Св. Илију*. Црквена слава је *Велика Госпођа*. У забрану близу села био је по предању манастир; тамо се о *Ђурђевоу дану* носи литија.

20. Требиште

Топографске прилике. — Налази се на средњој терасастој површи, испод *Вели Врха* под *Крчином*. У синору су ова места: *Костадинов Лаз*, *Крушевица*, *Слатина*, *Банатски Дол*, *Пирок*, *Лојаза*, *Параспур* (купљен од манастира *Св. Јована Бигорског*), *Млаче*, *Шумица*, *Јавори*, *Виница*, *Рид*, *Леовец*, *Брдце*. „Планина“ *Осој*, *Лопушник*, *Корија*, *Старо Гумно*, *Коритишча*, *Горна Равен*, *Колиба*, *Лок*, *Чука*, *Пароски Лазови*, *Средорек*, *Старо Бачило*, *Сара*, *Ђинина*, *Студена Вода*, *Бара*. Село је на горњој ивици површи, а њени нижи делови „крај село“ су под кукурузом и ливадама. „Над село“ је *корија*, и горе планина. Село је на граници између *кречњака* и *шкриљаца*, стога има доста јаких извора: *Колоица*, *Параспур*, *Јановица*, *Попов Студенец*, *Ковач*, *Црковец*, *Лаовец*, *Гостилница*, *Турска Чешма*, *Кроз-Лиска*, *Јаворешница*, *Босница*. Село је збијеног типа, са улицама и са „сред-село“. Једино је „мало“ издвојено потоком.

Порекло становништва. — Пре 150 г. било је село од 27 домова испод данашњег, до саме *Радике*, и звало се *Ореово*. *Јаничари* га униште, а остане само неки *Ђорго* (*Ђорђија*). *Јаничари* се врате, упале *Ђоргу* кућу и натерају га да игра. Тада је он играо и певао: „*Шибай, Ђорго, по дружина*“. Тако и он пође за избеглицама. Од *Ореова* постоји црквена развалина и гробље. Затим је постало *Требиште*; населило га 9 кућа из *Пореча*. Село је основано у *крчевини* („*Требиш*“). За време *турчења* *Мијака* и овде су многи потурчени. Старо гробље, где су се сахрањивали док су сви били хришћани, постоји и данас на *Пироку*. Становништво је мешовито, хришћанско и мухамеданско. У селу су ови крајеви и породице: *Попоско Мало* 31 дом, у средини села, и ту породице: *Поповци*, *Кушеловци*, *Скилевци*, *Гиговци*; избегли од *Бабуне* пре 100 г. *Аџиновци* 43 дома, где су породице: *Демировци* 32, *Зенговци* 6, *Рустемовци* 6; дошли из *Мата* у *Арбанији* као *спахије* пре 300 година, али данас заборавили *арнаутски*. *Јоџиновци* 33 дома са породицама:

Истревовци, Кубуровци (побегли у Бањицу код Гостивара због насиља Рустемоваца), Куртовци. *Драчевци* су издвојени потоком, и ту породице: Садиковци 8, дошли из Велебрда пре 80 г. као домезети; Поречковци 4, дошли из Пореча; Анђелковци 5, дошли из Брончице код Дебра као домазети; Сарађиновци 4 и Веловци 1.

Манастир Св. Јован Бигорски има овде имање Параспур. Манастир се често назива Требишки Манастир. Сељани су по два три дана у години радили манастиру на моби. У селу је од памтивека било свештеника, који је вршио обреде по свима оближњим селима.

У селу је живео пре око 100 г. неки *Аци Филко*, богат и уважен. Он је од Турака, који су пленили Негуш (1824.), откупио једно дете тешко три ока за 3000 гроша. То је дете одрасло у селу, и звали су га Грк.

21. Видуше.

Налази се на средњој терасастој површи, испод Вели Врха. Границе му: ка Радици и Болетину, Бела Вода, ка Требишту Осој и Адинова Ливада, Бара, Касаново Бачило, Св. Недеља. На планини Вели Врх на Илиници, за коју су се парничили са селом Илиница; према Жерноници Студени Извор, Лазишче, Свитурица, Биљаково, Абдиов дол. У синору су ова места: Кућериче, Старо Село, Лопушник, Јаловарска Планина, Шутароска, Зверина, Стара Кула, Иноска. „*Околу село*“ је шума и планина. Село је збијеног типа. *Мал* су: *Пировци* 25 домова, са породицама: Радоновци, Изеировци, Демировци, Ибраимовци, Зећовци, Тафовци, Селмановци и Реџовци. *Село* 30 домова, са породицама: Кадријовци, Медиовци, Касановци, Емруловци, Шусовци, Исовци. Сви су Мухамеданци. О пореклу се ништа не зна. Према називима „Кућериче“ и „Старо Село“ види се помештање. Сељаци из Жернонице кажу, да су им тамо некада биле кошаре, и да је тако постало село.

22. Болетин.

Налази се на излазу Радике из клисуре Барича, на левој обали реке. Границе синора: Радика, Просишта, до манастира Св. Јована Бигора, Висок Камен, Црвена Карпа, „*Обесна Вода*“ (водопад), Сливе, Црн Камен, Ђуле, Солишта, Видушки Дол, Сулоска Ливада. У синору су места: Бана, Мали Болетин, Ороски, Лазови, Ђубриште, Трапије, Корита. Изнад села су шума и

планина. Поред Радике су на отребљеном земљишту у речном наносу њиве и ливаде, и по који виноград. У селу су чесме: Красличе Пира, Стара Кућа. Село је збијеног типа. *Мала* су: Рамковци 25, Горно Мало 30 к. Једна се породица зове Парешковци. (Пареше село код Дебра). Све породице веле да су „од старо време“. Сви мухамеданци.

23. Жерноница.

Топографске прилике. — Ово је последње мијачко село уз Радикy. Оно је са Болетином на граници између Мијака и Горне Реке. Село лежи на дну долине Жерноничке Реке, десне притоке Радике. „Под село“ су њиве и ливаде у долинској равни и на терасама, које су прокрчене и каменом ограђене. Преко уских терасастих површи настају високе површи; један велики је део под шумом, а изнад ове су пашњаци. Извори и чесме: Студенец (Долни и Горни), Лазина и Муратова Чесма, Вишанчево, Добри Леш. Село је збијеног типа, са улица и сред-селом. Мањи део села издвојен је око $\frac{1}{2}$ км., и зове Долно Мало. У турско време ту је била управа *Река-казе*, и село се званично звало *Река*.

Порекло становништва. — На излазу долинице у Радикy има код места Крће (Крке) пећина, и у њима има трагова од цркава, као: иконе на камену. Ту је по предању био манастир, а тамо где је сада село била је воденица (жрвањ). За време потурчавања, преко 150 г., манастир је уништен, а код воденице је постало село. *Мала* су: Долно 45 к., Бешироско 90, Османоско 50, Мечкарско (Попоско) 30, и Горно Мало 75. Породице су: у Долном М.: Ђумуровци, Кораћевци, Лајовци, Бешировци, Демиревци, Чакаровци, Исминци; у Османоском М.: Шијаковци, дошли од Шијака из Арбаније пре 200 г., и данас говоре само мијачко наречје; Оџевци, Таировци, Мечкаревци; у Долном М.: Гулевци, Елезовци, Казовци; Делиевци, дошли из Елбасана као трговци; Булковци, дошли као исполције код спахија.

Становништво се не разликује од осталих Мијака, мада више нема ни једне хришћанске куће. Последња хришћанска породица иселила се у Дебар пре 50 г. Једна се породица зове Поповци, од које су хоџе. Очувани су сви мијачки свадбени обичаји, у колико вера не смета. У језику се осећа утицај призренског говора (именице женског рода имају у множини наставак *е*, док код осталих Мијака *и*; ово *е* превлађује код свих Долних Села.

II. ГОРНА РЕКА

1. Врбен.

Топографске прилике. — на десној обали Врбенске Реке; како је долина уска, и кривудава, село је јако издужено и не може се цело прегледати. Негде, као у равни крај реке, куће су јаче збијене, иначе разређене. Дуж реке кроз село води пут за планину и Барич. На великој је висини (преко 1300 м.) Поред и испод села је шума (смрча и буква), а навише је „бјешка“ („планина“). У шуми су њиве у крчевинама, од којих многе запуштене. Називи места у синору арнаутски су, неки и српски, као: Калуђерска Чешма, Бели Ковач, Бунец, или српски на поарнаућени, као: Прој Изворт (Поток Извор), Прој Лениште, Крој (чесма) Џербаловац, Крој Бистрит. Село се дели на Дољно и Горњо мало.

Порекло сџановништва. — По предању село је постало овако. Прво су дошла три брата: Никола, Павле (Џербал) и Коља из Старог Врбена, који се налазио близу Радике, на месту „Киша Сен Премтес“ (Црква свете Петке). Одатле су се иселили због змија „влачинога“, од којих је умирало много људи и стоке. У селу има црква са старим иконама на којима натписи из 1790 год. Презимена дародаваца на иконома завршавају се са *ић*. Црква је свакако подигнута у то доба, када је могло и село бити измештано, било због змија, било, још пре, због зулума. У селу су ове породице: *Николас* са мањим породицама: *Тојал* 3, славе Св. Николу; *Вешит* 2, славе Св. Николу и Св. Параскеву; дошли из Жужња *Теј Брегуй* 5, Св. Николу и Св. Параскеву. *Џербаловци* 4 дома њихов је предак *Павле*, један од оснивача села, био свештеник, па се потурчио добио име Џербал и постао муфтија. Постоји и чесма овог Павла, „Крој Палес“. Славе Св. Аранђела, а има и мухамеданаца. *Колак* или *Дери Дол* има највише мухамеданаца: *Кок Љац*

1, славе Св. Аранђела; *Љуљеци* 6, славе Велику Госпођу; *Цакули* 3, Св. Аранђела; *Стамболар* 11, Св. Николу и Св. Параскеву; име носе зато што су ишли у Стамбол; *Поийи* 2, Св. Николу и Св. Параскеву; *Теј Кайакуи* 9, славе Св. Николу и Св. Параскеву; неки су муслимани дошли из Мата, Булчице и Бибања. Неки хришћани од Куманова. Пре рата 1912 г. село је било велико и богато. После рата многи су се мухамеданци иселили у Малу Азију или у оближња села.

2. Трница.

Прича се да је постало од неких козара из Арбаније. Ту је постојао неки манастир, од кога има рушевина. У близини је „Шпела Амет Шерета“, где је овај поубијао преко стотину људи. Трница је била качачко место, на самом уласку у клисуру Барич. Село уништено у току ратова 1912-1918 год. Сви су били мухамеданци.

3. Д'бово.

Ово је село уништено у току ратова 1912-1918 год. Арнаути из Арбаније били су потисли хришћане и заузели им имања. Последњи хришћани Јаков и Јован умрли су у Пловдиву у Бугарској. Постоји рушевина цркве.

4. Богдево.

Налази се у долини Прој Зи (Црни Поток), леве притоке Радике у горњем току. Лежи на тераси. Испод села су стрме падине према Радици, обрасле младом буковом и грабовом шумом. Изнад села је планина „Бјешка е Вогл“, пространа висока површ, на коју се доспева сеоском долином. Има много малих извора, а тамо постаје и Прој Зи. Извори и чесме: Рачева Чешма, Крој Привтит, Крој Пејис, Крој Милес, Бигари, Крој Субашис, Крој Иванес. Село је збијеног типа. У селу су ови крајеви и породице: *Мала Поштер* (Доња Мала) 5 домова, са породицама *Влчевит*, славе Св. Николу; *Мала Бојкуи* (Бојкова) 10 домова, са породицом *Андоовит*, славе Св. Николу; *Мала Докс* 6 домова, са породицом *Лошковит*, славе Малу Госпођу; *Мала Прифити* (Попова) 4 дома, са породицом *Николи*, славе Св. Николу. Мухамеданаца има у Мала Докс, породица Лошковит, остало хришћани. Предање каже да су у селу била два брата: Лешко и Жика. Лешко се потурчио, а обојица научили арнаутски, да би се сачували. Често се један

брат турчио, да би штитио остале. Такав је случај био и у породици Поповит.

5. Кракорница.

Село је на каменитој тераси. Називи граничних места су: Гури Куч, Гури Булит, Ара Басилит, Колиба Џупет, Радика Мала. Места у Синору: Те Ђовет, Ливадет, Бигор, Василија. Поред села тече виловит поток, који пада у Радику. Извори: Бигор, Крои Томес, Лофка Јанес. У близини су пећине: Гури Куч, Штруга Врескалес и Гури Булит. Село је збијеног типа, без мала. О постанку села не зна се ништа. Породице су: *Кросовић* 6, *Врескаловић* 12, *Томовић* 7, *Угриновић* 4, *Симановић* 5, *Маноловић* 11. Породица Врескаловит због богатства у стоци имали је назив „паша“. Сада су се иселили у Малу Азију. На Корабу су напасали до 12.000 оваца. И многи хришћани је се иселили у Гостивар и Скопље. Узрок сеоби је пропадање сточарства услед упада качака из Арбаније. Сеоска је слава Св. Архангел Михаило.

6. Бродец.

Налази се на високој површи, у долини Крои Ваут. Више села настају пространи пашњаци. У синору су места: Фудан, Стражник, Доличе, Лигата е Маде (Блатиште), Боге, Радовец, Тумба, Просека, Ресила, „Ливада и Нивес“, Вилски Камен. Извори: Бунар, Бигор. У околини су пећине: Шпела Хелвес, Шпела Штировиц, Гурије Дешет. Село је збијеног типа. Арнаутски се зове Вау. Ове су мале: *Долна Мала* 20 к., *Сојломаџи* 15 к. и *Мала Сџр* 16. к. У последњој мали има 2 к. мухамеданске, Алилит и Османит: Хришћанске су породице: *Кузовици* 5, *Манасиовци* 5, *Појовци* 6, *Пејо*, 5, *Дамјаниш* 15, *Караован* 6, *Ивановци* 6, *Грујић* 4. Становништво је пореклом из Бродца у Призренској Гори, одакле се збегло у „Стари Бродец“ (Вау Пјакут) ближе Радици, затим овамо¹⁾.

7. Стрезимир.

Село је уништено за време ратова 1912—1918. год. Пореклом из Стрезимира у Арбанији.

8. Реч.

Уништено за време бугарске окупације 1915—18. год. Пореклом из Реча у Арбанији.

¹⁾ Види у општем делу код развитка насеља и порекла становништва.

9. Штировица.

Село уништено за време ратова 1912—18. год. Становништво је великим делом било из Арбаније. У Горњој Реци памте када је било у Штировици и хришћана.

10. Ничџур

Лежи на десној обали Радике. Од села навише настаје велика шума. Испод села и са стране су њиве под ражи. Код села је долина мало проширена, али ниже настаје непруступачна коњанска долина. У синору су ова места: Шуло (Присој), Дарда Маде, Гури Горид, Мула Амбл, Крој Фтоет, Гржумпс, Прој Панес, Ра Алијис, Ра Иванит (ра-крчевина), Ура Дубовас, Крој Веринит, Ломба Недељку (гувно) *Крој Смилевиц*, Гури Ђафт (ѓафа-ћувик), Фушија (урнис), Топлец, Градец, Ливади Коѓес, Гури Стомит, Ливади Мирчит, Гури Врчакут, Леништа, Брегу Расад, Вора Ђурчинит, Брег Ботес, Гури Шушес, Кумла е Редити, Драбиск, Гури Кофилит, Гури Куш, (Црвен Камен), Ара Љацит, Крој Кусарет, Гури Џутет, Крој Елинакет, Круш Крој Печит, Ворете Мла („Старо Гробље“). Испод села је на Радици Радичев мост. Чесме су у селу: Крој Милес, Крој Белас, Крој Дулес, Дуела, Крој Смилит. Село има сада 27 домова. Пре рата 1912 год. имало је око 200 домова. Тада су се многи мухамеданци иселили а хришћани 1918. због арнаутских упада; Мухамеданци су отишли у Малу Азију, а хришћани у Гостивар и Скопље. Пре 1912. постајале су мале: *Дарда Маде*, *Крој Фшојет*, *Мула Хумбел* и *Кумла е Рендић*. У старо време село је било разбијеног типа, и једна је мала била на левој обали Радике. Овде се прикупили ради лакше одбране од арнаутских пљачкаша из Арбаније. Породице су биле: *Теј Мирес*, *Теш Колес*, *Абдулаић*, *Теј Сџрукуић*, *Мирчеј Исакуић*, *Теј Имерић* *Теј Велас*, *Теј Шаркуић* и *Шандалар*. Данас су у селу породице: *Белас*, *Мирчић*, *Сџрукуић* (Смиле). Славе Св. Петку и Св. Николу. Црквена је слава Св. Атанасије. По предању старинци.

11. 12. Нистрово и Бибане

Старије је Нистрово, а друго је засеок, постао од Нистрова. Због тога оба села имају заједнички синор. *Нистрово* се налази на високој тераси леве стране долине Прој Фел, у малом проширењу, док је ниже и више села долина кањонска. Кроз село

тече притоцица Буљница, врло стрмог пада. У синору поред многих арнаутских назива има и српских, од којих неки измењени: *Кишевица*, *Мосџ*, *Појова Ливада*, *Шкала Рибница*, *Мљака*, *Дере Карабиџ*, *Пиргу Радомирос*, *Гафа Аданица*, *Алданица*, *Дубово*, *Лескова*, *Осој*, *Сџрунг*, *Ливадеџ*, *Габрова*. Над селом су шума и планине, а око села искрчено земљиште за њиве. Чесме: Крој Сабријас, Крој Митрес, Хузет Аделица, Крој Раванит. Мале су у Нистрову: *Циџул* са породицом, *Пиџаз*, мухамеданци; *Раван* (место је заравњено) са породицама: *Миџра Голиџ*, *Пеџеџ*, *Монеџ*, *Пуреј*, мешовито с мухамеданцима. Црквена и сеоска слава: Св. Параскева. *Бибане* или *Бибаж* је постало од Нистрова пре 30 г. Лежи десно од Прој Фела. Становници су мухамеданци и хришћани. Оснивач Биба.

13. Жужње

Налази се испод самог Кораба, на левој страни долине Прој Фел, која потиче од врела Извори. Изнад села и у долини око села је шума Лонг, Прој Буковенит, Забел, Урда те Жабе, Клење, Алништ. Изнад шуме су пашњаци на високим површима Кораба. Преко овог села најлакше се може испети на Кораб, окуда води пут, који везује Горну Реку са Родомиром и Пишкорејом. На Корабу се налази Фуша Карабит (Крабско Поље), и у њему циркусно језеро. На сам врх Кораба попео се, по причању, само један сељак досад. Планина обилује изворима. Моренско је земљиште под бујним пашњацима. Село се дели на мале: *Чкуле* и *Ан*. Породице у Чкуле: *Бухил* или *Срмовци* 3, славе Св. Варвару, дошли из Призрена као терзије, радили са срмом; *Бели* 6, славе Св. Ђурђица; *Гоци* 5, *Кица* 8, и *Вешџ* 6, потурчењаци су. У *Гешер Ан* су породице: *Пале* (потурчењаци) 4 и *Беце* 2; *Биџе* 4, Арнаути дошли из Малесије пре 150 г. Село и црква славе Св. Николу, и хришћани и муслимани имају заједничке ливаде, од пре потурчавања.

14. Рибница.

Налази се на левој страни Танушанске Реке. Испод села су стрми кречњачки одсеци према реци, а село је на тераси у шкриљцима; изнад села настаје опет одсек у кречњаку. У селу су извори: Рединец, Михавец, Извор. Становништво је стариначко, хришћанско и мухамеданско. Мале су: Касма, Халире, Ковач, Будала, Штутка и Џамија. Село има цркву.

15., 16., 17., 18., Тануше, Грекај, Нивишџа и Завојска.

Ова су села испод самог Малог Кораба. Сва су постала од *Тануша*, јер је ово село било некада разбијенога типа, па су од издвојених даљих крајева постала села. *Завојска* је уништена за време ратова 1912—18. год. *Тануше* је такође било спаљено, али су заостали становници поново подигли куће. Налази се на морени, коју су сталожили глечери Ујт Калара и Скртеца у висини преко 1300 м. Код села је долина проширена, и ту се састају три речице, које постају на Корабу. У том проширењу, и на моренском бедему, налазе се њиве и ливаде. И ако је село на великој висини, заклоњено је од ветрова, те могу и воћке да успевају. Изнад села је шума, а изнад шуме пашњаци, до којих се долази глечерским долинама. Границе села: према Врбјану Меник (под буковом шумом), према Жерноници: Лисеј, Три Синори, Старо Бачило, Мечкин Камен, Скртец, Лакете Цупет (Цигански Пролаз), Ливада те Танушес, Маја е Маде, Корија Хурдеј, Лактор, Ограде, Брегу и Боц. У синору су: Лигата Танушес (Танушанско Блатиште, у средини морене), Гафа Барановит, Кукуљ, Рибничка Шкала, Ђипул, Бачило, Ујт Калар, Прој и Бибе. Чесме: Крој Душкит, Крој и Брег, Крој и Баралавит, Крој и Скртец, Хурзе те Јурукит, Извор и Брег Боц. На Гури Мечкас високо изнад села има мањих пећина: Шпела Динке, Гури е Рус, Гури Мехмед, Мечит. Село је било велико; за арнаутске побуне (1913.) спаљено је, те су се многи иселили у Арбанију, у Цариград, Гостивар, Скопље. Остао је један део становништва и подигао нове куће. Знају се мале: *Брегзе*, са породицама Хамза и Вате; *Докузе*, са породицама Лика и Рахман; *Мустафи* са породицама Мета Јонуз и Булукбаша; *Мемај* са породицама Љаме и Цукај; *Горга* са породицом Цукај. Постоји предање да је на овом месту био метох и испосница манастира код Жернонице. Ту је живио неки Танас (Тануш), и од њега постало село. Данас су сви мухамеданци. У синору овог села поред уништене Завојске налазе се и мања села *Нивишџа* и *Грекај*, где је становништво мухамеданско и хришћанско. И ова су села засеоци Тануша.

19. Врбјан.

Налази се на Менику, огранку Кораба. Посматрано из долине Радике личи на тичије гнездо. Село је на граници према

Мијацима. Места су у синору: Ливади Мечкарит, Орница е Рекас, Ливади Чолакут, Каловишта, Вори Асанит (ту постоји старо гробље), Вори Латинит („Латинско Гробље“). Извори: Крои Казан, Крои Суманец. У околини постоје пећине: Шпела Деризи, Шпела Цепве, Шпела Мартинит, Шпела Сефовицас. Село је збијеног типа. Разликују се мале: *Млика* — 22 к.; породице су: Кросај 14, Молај 6 и Пуца 2; *Фучка* 16 к., са породицама: Османита, Абдијит 7; *Гацај* 7 к., са породицом Ламалит; *Квечај* 33 к., са породицама: Панделит 6, Скеролит 16, Фејзолит 11. Сви су муслимани. Дошли су из Мата у Арбанији пре 150—200 година. По говору се разликују од осталих Горнореканаца, говоре чисто арнаутски. У називима места има и српских речи, које су примили од старог становништва.

20. Беличица

Ово је село на падинама Бистра према Баричу. Изнад села је планина Слтаница, најбоља на Бистри. Испод села је шума, и у шуми у крчевинама ражане њиве. У селу су мале: *Горно Мало*, са породицама: *Богуч* 17 к., славе Св. Николу *Хаџије*, дошли из Жужње пре пет поколења испред Арнаута, славе Св. Варвару. *Долно Мало*, са породицама: *Бешковић* славе Св. Николу; *Гушковцић* славе Св. Николу. *Сџаро Село* је расељено, *Геговић* тако исто. Придошлих породица има и из Нистрова.

Чувен је био првак *Наке Богуч (Богућ)* из Беличице. Имао је побратима Хаџи-Билбила из Сенца и Васиљка Хаџијевог из Галичника. Сва тројица су били хаџије и заштитници хришћанства. Хаџи-Наке Богуч је ноћу одлазио по селима и односио кришом народу причешће. Често је тајно скупљао чету и убијао турске и арнаутске силеџије. Када је Далиб-бег хтео да поубија хришћане у Горној Реци, ова три побратима су то сазнали, отишли у Дебар, предали се матери Далиб-бега и затражили милост за народ. Далиб-бега умилостиви мајка, преклињући га мајчиним млеком. Далиб-бег тада опрости Реку, али њих задржа дуго као таоце у Дебру.

Наке Богуч је откупио 1821. год. у Скопљу бившег грчког министра Трикуписа, који је био као дете заробљен за време грчког устанка. Школовао га је у манастиру Св. Јовану Бигорском заједно са својим сином, а кад је одрастао, одвео га у Грчку, где је доцније постао министар. Богуч је манастиру Св.

Јовану Бигорском давао велике поклоне, па је донео и једне мошти, оковане сребром.

Један старац ми је причао да је Беличица пре 80 година била Мијачко село. После је овладао арнаутски језик.

21. Кичиница

Село се налази у малом проширењу долине између клисуре Барич и Дервен. Село се два пут премештало. Прво је било преко реке, испод Врбена, на месту Гури Кичиницас. По предању побегли су са тог места од змија. Име села је по заснивачу Кичину, који је био од Врање или Куманова. Кичин је зимовао са стоком у долини Барича по пећинама.

Породице у селу: Арсенит 1; Грубин 6 и Михал 4. Ови последњи су најстарији. Сви су православни. Арсенит славе Петков дан, а остали Ђурђев дан. Арсени и Грубан дошли су из Нивишта и Врбена.

22. Сенце

Налази се на падини Бистре према Баричу, мало ниже од Беличице. Оно је скоро увек у сенци, отуда име. На великој је висини. Места у синору: Ђафа Сенцес, Враца, Суходол, „Ливада те Ме“, Требишка Рупа, Острво, Под-Камен, Ђулус Камен, Стари Лоз, Красниче, Самарница. Породице су: Леревит, Цицкавит и Балковит. Сви су православни и славе Велику Богородицу. Криви мост на Радици у Баричу подизао је овдашњи првак Хаџи Билбил, побратим Наке Вогуча из Беличице.

23. Волковија

У старо време село је било више данашњег, на месту које се данас зоце *Бежово*. Тако се и село звало. И сад постоји на томе месту гробље, хришћанско и мухамеданско заједно. Услед зулума Бежово се прво разбегне по шуми, па се у збегу подигне село *Слана*. Пре 200 година услед велике зиме и снега село се спусти одатле на данашње место, где добије ново име. „Планина“ је Казан. Испод села је камењар Струнг и Ара Усинит, Кула Вјетер, Раса Козарит. Породице су: Јовко, хришћани, дошли су из Рибнице; Гуло, мухамеданци; Ноло, мухамеданци; Мајло мухамеданци; Цико, хришћани; Коло, хришћани, дошли из Жужња.

Угриновци, Богојевци, Шаревци, Петровци. *Шарковци* дошли од Горне Реке, са стране Шара, славе Св. Николу; породице су: Дамјановци, Петровци, Калошовци. *Бенџевци*, славе Св. Николу; породице су: Лазаровци, Даниловци, Јоксимовци. *Шамамовци*, *Арићевци* и *Фишековци*. Славе Св. Николу.

3. Нићорово

Топографске прилике. — Лежи на ивици поља, као и Маврово, и крај потока. Лакше се преко њега доспе на Бистру, јер нема великих одсека. Границе села: према Маврову Шаркови Нивје, Петилеб, *Гладеш*, Јабел, *Мавроска Кула*; према Леунову Ливадица, Црн Камен, Типец; према Врбену Кожа. Места у синору: Нићорица, Летна Млака, Ограђе, Горно Поље, Велики Бор, Лк, Песоклица, Буџаци, Шовари, Комарштица. Планина се зове „Пичкарица“, граничи се са Зајаском Планином. Код села су извори: Лекоец, Усело, Ђуроец, Масларица. Село је збијеног типа.

Порекло сѣиановнишѣва. — Село се зове и Никифорово. Овде је по предању био „уљаник“ манастира Св. Петке на Кожи. У селу су породице: Николовци 3; Маџановци 9, дошли из Мата из Арбаније пре 120 год.; Трпевци 3; Деџковци 3; Бежовци 5, дошли вероватно из Бежова код Волковије у Горној Реци; Марковци 10. Сви славе Св. Николу. Матошовци 10, славе Св. Танас, и по имену судећи дошли из Мата; Шукуловци 3, славе Петков дан; Табаковци 4, славе Св. Пантелију, дошли из Јанча у Големој Реци (Мијаци) пре 80 год.; Петревци 2, дошли из Беличице у Горној Реци, из породице Затаковци, славе Св. Николу; Џегуловци 4, славе Св. Алимпију; Миџовци 3, славе Петков дан; Тримовци 4, дошли из Мата заједно са Маџановцима; Тримчевци 5, Шеретовци 2, славе Св. Николу.

4. Леуново

Положај сличан Нићорову. Границе према Тајмишту Арамински Камен, према Гостивару Церовска Шума; према Дуфу; Бунец; према Нићорову Крстец; према Врбену Коџа и према Кичеву Старци. Називи су у унутрашњости: Трскини Млаки, Братковица, Крш, Зад-Пешт, Рт, Долно Поље, Масикица, Колена Вода (меандери), Мокорце (мочварна корутина на Влајиници). Село се дели на Долно и Горно Мало. Породице су: Караџовци 10, Рудинци 7, Белковци 3. Мердановци 3. славе Св. Ђурђиц

III. МАВРОВСКО ПОЉЕ

1. Мавровски Ханови

На улазу из Мавровског Поља у Дервен и Барич подигнути су на друму ханови за пролазнике. Налазе се у синору Нићорова, а име им по селу Маврово. Ханови су били одмориште и преноћиште каравана на путу Дебар—Гостивар и Елбасан—Скопље. Сад више нема каравана. Ханови су изгубили важност, многи већ опустели. Свега још два раде. Ханови су велике зграде са коњушницама. У средини дворишта је нека врста терасе, где се ложи ватра и где спавају кириџије. У једном углу је кафаница и стан ханџије. Сад су ту подигнуте касарне за пограничну трупу.

2. Маврово

Топографске прилике. — Село је у врху Мавровског Поља испод Бистре, у висини 1280 м. Изнад села су кречњачки одсеци, и под њима јаки извори: Овчи Извор, Бачкоец, Јабел, Кобел. Село се дели на три краја: „Горни Крај“, „Стредни Крај“ и „Пеанческа“.

Порекло сѣиановнишѣва. — По причању једних име села је отуда што га је Ајрадин-паша учинио „маф“, т.ј.: опростио што се придружило дебарском Далиб-бегу. По другима у старо време ту је била страшна битка са стрелама и многи војници изгинули, па је зато прозвано „Мовро“, т.ј. „Црно“ (поље). Највероватније да име носи зато, што су ту најпре са стоком долазили и живели Мавровунци (Црновунци), цинцари који гаје овце са црним руном. На ово старо сточарење Мавровунаца можда указује „Старо Маврово“ и „Старо Бачило“, у пољу испод села. Према Беличици има Градиште, такође траг ранијег, можда још старијег живља. У селу су ова „мала“ и породице: *Лазаровци*, дошли из Лазоропоља, од Мијака, пре 200 година, славе Св. Алимпија; породице су: Десовци, Стојановци, Спировци, Дилевци,

Зелемборовци 20, славе Св. Николу и Ђурђиц; Стојановци 7, славе Св. Ђурђиц; Цагулевци 25, славе Св. Николу; Мануковци 5, славе Св. Ђурђиц; Карапанцовци 5, славе Пречисту; Димевци 19, славе Св. Аранђела; Марковци 20, славе Св. Ђурђиц; и Св. Николу. По предању сви су досељени из Пореча. Муслимани су: Голзовци и Авметовци, 13, доселио их тетовски Дерала-паша из Љурија у Арбанији.

ОПШТИ ДЕО

БЈЕЛАЈСКО ПОЉЕ и БРАВСКО

АНТРОПОГЕОГРАФСКА ИСПИТИВАЊА

ОД

ПЕТРА РАЂЕНОВИЋА

Област Бјелаяско поље и Бравско, која се налази у југозападном делу Српске Крајине, налази се у југозападном делу Српске Крајине, између река Дрина и Саве. Област је карактеристична по својој природној лепоти и плодности. У овом региону налази се велики број историјских споменика и културних баштина. Народ Бјелаяског поља је један од најбољих и најчистијих у Српској Крајини. Ова област је била једна од најбољих у Српској Крајини, а сада је једна од најбољих у Српској Крајини. Народ Бјелаяског поља је један од најбољих и најчистијих у Српској Крајини. Ова област је била једна од најбољих у Српској Крајини, а сада је једна од најбољих у Српској Крајини.

I ОБЛАСТ

Област, која се овде обрађује, саставни је и врло малени део простране области, назване „Крајина“ (Босанска). Име Крајина не означаје увек један исти простор. У устима овдашњег света Крајином се назива најсевернији кут западне Босне. Обасиже половину крупског и цео цазински срез. С југоисточне стране границу јој обележава средњи ток реке Уне, од Бихаћа до Бос. Новог. Што се даље на исток иде, појам Крајине бива све обимнији. У средњој и источној Босни име Крајина означаје цео простор између северо-западне босанске границе и реке Врбаса. Исти је случај са именом и опсегом неких ужих области у саставу Крајине. Источно одавде налази се област „Змијање“ (између Кључа и Бање Луке), а подаље на северу област Кнешпоље (између Бос. Новог и Дубице). Границе и опсег ових области различите су већ према схватањима појединих крајева.

Област, која је предмет ове радње, носи два имена. Један се део назива Бјелајско Поље, други Бравско. То су две дугуљасте висоравни, преграђене низом хумља средње висине. И по положају, по морфолошким и по економским особинама, ове две висоравни су једнолике. И удаљеност је врло мала. Мало осетнија је тек разлика у просечној надморској висини. Па опет у народу не постоји за њих једно, заједничко име. Чак ни ова два имена нису у општој и редовној употреби. Народ Бјелајског Поља ретко га назива тим потпуним именом. Понајчешће га означаје једноставним именом „поље“. При томе као да у мисли додаје „наше сваком познато“ поље. Такво називање долази ваљда отуда што у близини нема никакво друго поље, па кад се изговори реч „поље“, то може да вреди само за ово поље. И у околним местима, у Унцу, Вакуфу, Бишаћу, Крупи каткад се може чути прост назив „поље“. Но то

већ много ређе. Домаћи свет код куће сасвим ретко изговара цело име. Кад се налази у коме другом крају, на питање: оклен је, одговара пуним именом, т.ј. из Бјелајског Поља. Но зато свет из околних места стално се служи потпуним називом, Бјелајско Поље. Ово име је заједничко и опште за цело поље. У ужем значењу оно дозази као име једног дела поља, онога, што лежи испод села Бјелаја. Име му је дошло од места Бјелаја, као најстаријег и историски важног насеља. У новије време појавио се назив Петровачко Поље. То је уметни назив. Потиче од географа, који су се бавили географијом Босне, па ово поље крстили по имену данашњег најзнатнијег места у њему. У народу не долази никада као ознака целог поља, него тек оног комада, што се простире покрај самог Петровца. Становнике Бјелајског Поља назива сва околица Бјелајци или Бјелајчани.

Име Бравско познато је као име засебног села на најисточнијем делу ове висоравни. У Петровцу и селима око њега разумевају се врло често под појмом Бравска сва села на онај крај: од Крње Јеле до Бравска. Кад се овде каже: „Идем на Бравско“, то може да се односи на које било од ових села. Тако је нешто и код крајева на исток Бравску (Саница, Кључ, Змијање). И они под именом „Бравска“ узимљу сад засебно село Бравско, сад целу висораван. И становници појединих села на Бравску за ознаку свога пребивања поред имена села употребљују доста често и јединствено, обласно име, Бравско. У народним песмама, које се овуда уз гусле певају, сусрета се и овај стих: „Равно Бравско и поље Бјелајско“. Становници Бравска називљу се Бравскари.

Трагајући овако за пореклом, одржавањем и употребом обласних имена као да би се могло доћи до уверења, да себи име не надева сама област, него њена околица. Суседни крајеви као да боље увиђају јединственост, и сва заједничка обележја и необичне особине неке области. Према томе јој изналазе име и одређују опсег. Па и већ надевено име као да се истрајније и свесније одржава код суседа него у самој области. Делови области, изгледа остају одвећ радо код имена најмање јединице т.ј. села. Даље се мучно одмичу.

Већ је говорено о необичној појави, како народ Бјелајског Поља назива крајеве крупског среза Босном. Исто то налазимо и у Бравску. Овде називљу Босном суседна места санског среза (Паланка, Јелашиновци) и кључког среза (Саница), у која силазе прешавши преко планине Грмеча.

Границе и облик земљишта. Бјелајско Поље и Бравско леже на северо-западном крају Босне. По административној подели припадају срезу петровачком. Изузетак чине село Врточе и Бравско. Прво припада срезу бихаћком, друго срезу кључком.

Оба поља припадају геолошки подручју карста. Истакнута обележја карста: велика голет, плитка земља на стеновитом подножју и безводност заступљена су у овој области. Голет равнице и нижих огранака откривена је преко целе године. Бујна трава с раног лета по где-где ју донекле сакрије. Голет јаким узвисина уоколо обвита је, уз мале изузетке, силним омотачем шумским. Пред кошњу траве и поље и оквир му пружају слику тек ретке или слабо изразите голети. Свакако голет ових места заостаје много иза голети Далмације и Херцеговине.

Бјелајско Поље ограђено је бредом планинских маса, из којих избијају главе и шиљци истакнутијих врхова. Полазећи од северног руба поља гранична ограда његова оцртава се врхом Чучева (1091 м.) и Лисичијака (935 м.), прелази преко травних височина Расоје (854 м.) и Међугорја (1117 м.) и виса Лисине (1209 м.) међу њима, да се потом наслони на Црни Врх и стеновиту Мачију Греду (1015 м.). Даље се у граничној линији истичу: Марина Пољана, Кременаш, Бајбутова Коса. Низинска шума Гускарица (685 м.) држи у свом завоју северни део села Рисовца. То је уједно и најсевернији комад поља. Одатле тече источна граница поља и то правцем: север-југ. Први је у том низу планински одсек Рисовац са својом каменитом Рисовом Гредом, окренутом према пољу. За њом се редају: Горињски Врх (832 м.), Гајин Врх, Слана Драга, Ђургузовац (908 м.). Поврх овога мало у залеђу, висока Трорврха (1218 м.). Пошав даље примећује се Суви Врх па онда дуги Жељезник (1268 м.) са својом сивом каменитом хрптењачом. Он се пружа поврх села Врановине, Брестовца, Вођенице, делом и изнад Скакавца. Одатле креће се гранична линија Руњевцем (1270 м.), Завалем, Понорцем (1204 м.), Сартуцима те прелази на Суви Врх (1222 м.) (ово је други врх истог имена као и онај мало пре). Потом се граница хвата била Стражбенице (1195 м.), прескаче на Градину (955 м.), Матијевачу (1028 м.), Шаиновац (959 м.) и Жежевац (1032 м.) и спушта се на превију Здени До. Поновно се уздиже врхом Ђуриноваче (911 м.), Кукерде (1041 м.), Бањачког Врха (1153 м.) и веже се за косе разгранате Срнетице (1304 м.). Срнетица опасује с југо-истока јужни део поља, село Дринић и његов

сенокос Козила. Јужна је граница сасвим кратка, пошто је окрајак поља на тој страни (сенокос Козила) широк тек око један километар. Ту сачињава границу равна шума, која се слабо и примећује. Поглед се отимље на високо издигнуту Клековачу (1960 м.), што мало позади просеца висине својим тупо срезаним вршком. Том највишом тачком хоризонта прелама се смер границе. Сад отпочиње западна граница поља и следи правац: југоисток-северозапад. Спустивши се нижим косама Клековаче удара на Оштрељ (1388 м.). Пролази црвљивичку превију подно Оштреља и пење се на дугу и шумовиту Јаворову Косу (1431 м.). Њоме мости и издиже се полако нижим огранцима Осјеченице до на највиши њен врх. Голо каменито теме Осјеченице (1795 м.) бели се поврх њеног мрког, према дну све опсежнијег обруба црногорице. Са врха Осјеченице повија се гранична линија нижим њеним косама, док не стигне на увршену Чаву (1194 м.). Увијајући се преко пркошке превије пење се на слеме Лупине, (1189 м.) да се на задњој тачци тога слемена заврши и западна граница поља. Треба се још само оборити преко превије Врточе-Теочак и узаћи напред до на врх Чучева, па се стигне на полазну тачку у опису граничне линије Бјелајског Поља.

Та висока горовита ограда угнута је и усечена на неколико места. Ту су оне већ споменуте превије: у Гускарици, Рисовој Греди Зденом Долу, Црвљивици, Пркосима и Врточу. Кроз те превије врши се саобраћај са околицом.

Унутар планинског оквира пружа се поље дугуљаста облика. На јужном крају је веома сужено (1 километар), на северном доста раширено и рашљасто. У једној паногии рашље сместило се село Врточе, у другој село Рисовац. Ту на северном крају поља, мерећи од ластванске Градине па до кланца Дулибе, ширина му достиже близу десет километара. Дужина му износи око тридесет пет километара. Протеже се динарским смером т. ј. од северозапада у југоисток. — Поље није у целом простору потпуно равно. С крајева планинске оградe силазе онији прибрежници мало дубље у чистину. Дно поља је таласасто. По том таласастом темељу уврћене су доста честе мање удолице, вртаче. У северном крају уздиже се по сред поља неколико мањих висова. То су Јелићева Главица (646 м.) и Гајеви ближе источне ивице поља, а Пријека Главица, Јазбина, Кривокуће (670 м.) и Радановића Главица (678 м.) ближе западне ивице. Ове главице ремете унеколико равни и јединственост поља. Но то се чини

само, ако се посматра из кога нижег дела поља. Гледа ли се са које више тачке у пољу или с планинског оквира, који највише делове поља надвисује за 600—1000 метара, та незнатна колебљивост у висини појединих његових делова неприметна је. Одатле посматрано поље даје утисак равне, једнолике целине. Па ипак ови набори посред поља стварају посебне мање целине, раздвајају посебна мања поља. Тако се Рудо Поље (565 м.) стере између Јелића Главице (646 м.) и Руде Главице. Бјелајско Поље (582 м.) између Пријеке Главице и Осоја. Медено Поље (611 м.) између Шупљаје (661 м.) и Кривокуће (670 м.). Петровачко Поље северозападно од вароши Петровца. У новије време, откад су насеља зашла дубље у поље, почео се део поља испред села називати по имену села, тако имамо: врановско, брестовачко, вођеничко поље ит.д. — Надморска висина поља неједнака је. Креће се у средњу руку између 570—670 метара. Узето у целини поље је нагнуто од јужног краја према северном. Нагиб је врло благ, једва осетан. Најнижи је положај у Рисовцу, код понора, под Рисовом Гредом.

Поље је прошарано ораницама, ливадама, шумарцима, гајевима и сиво-белим камењарем. На тим местима пробио је кречњак на површину.

Бравско је сасвим близу Бјелајском Пољу, мало на исток од овога. Дели их брдовита преграда, широка у своје подножју тек три-четири километра. Ту су се нанизала брда: Стражбеница, Матијевача, Шаиновац, Велика Рисовача (1032 м.), Мала Рисовача, Кукерда, Крстати Врх и Бањачки Врх. Овај западни оквир Бравска не истиче се особитом висином. Просечна му је висина 950—1100 м. Спрам високих зидина Грмеча (1604 м.) Срнетице (1304 м.) Клековаче (1960 м.) и Осјеченице (1795 м.) између којих се сместила оба поља, ова њихова преграда је ниска. Иначе цело Бравско лежи углавном између два широка планинска трупа. До севера и северо-истока је Грмеч. Око њега се Бравско обвило својом целом, од половине згрченом дужином. Из Грмеча штрче поједини споредни висови и косе и затварају хоризонт на тој страни. Погледу се нуде овим редом: Суви Врх (1222 м.), Мисије, Косијер, Омар (1223 м.), Дроњкуша (1191 м.), Илина Грета (1287 м.), Јаворњача (1461 м.), Тивсовац (1223 м.), Црни Врх (Голи Грмеч 1603 м.), Градић (1097 м.), Плочевац Велики, Плочевац Мали, Вршчић (1202 м.), Високи (1077 м.). До југа је Срнетица с многобројним вршцима,

косама и слеменима. Лисина (1091 м.), Опаљеница (1271 м.), Шарени Вршчић (992 м.), Црјемушарица (1336 м.) и Врањевац најближи су пољу. На њих се надовезује до југо-истока низинска шума: Увале и Липар. Најисточнији крај Бравска за-тварају делимично врхови Љуточ и Шиша (1388 м.). Други део где су долинали пашњаци Бабина Долина и Оклинци, отворен је. Одатле се висораван почиње већ да нагиње према кључко-саничкој котлини, у коју се обара негде наглијом негде умеренијом стрмином.

Дужина Бравска достиже до тридесет километара. Ширина му је, како где, два до три километра. Правац му је испочетка упоредан са правцем Бјелајског Поља, тојест: северозапад југоисток. На половини дужине изведен је јак заокрет налево и смер поља одатле узима правац: запад—исток. Надморска му је висина 750—800 метара. Не гледамо ли на увалу Доње Поље (606 м.), на источном крају, иначе у целини узето Бравско је најниже на месту, где му се мења правац. Одатле према оба краја висина му се понешто пење. За којих 150—200 метара више је од Бјелајског Поља. По томе заузима према овоме таванаст положај. Везани су двома превијама, које народ назива „Грла“. Једна пролази покрај Шаиновца, друга кроз Здени До.

Бравско је жљебаста облика. Обе уздужне ивице узвинуте су му и прелазе у плећине, што се уздижу према слемени оквира. Дно поља је таласасто. Поред тога избушено безбројним вртачама. Из опће равни издвајају се неколико брешчића. То су Велика Главица (813 м.), Мала Главица (806 м.) и Божића Главица (813 м.) у Смољани, Катина Главица у Капљуву, Главица, Метла (815 м.) и Црнића Брдо (807 м.) у Бравску.

Голет је у Бравску далеко јача него ли у Бјелајском Пољу. Слој црнице је посве плитак. Једино дна вртача покривена су дебљом наслагом земље. У рано пролеће или након кошње Бравско је од кречњака избаченог на површину већим делом сасвим сиво. Човек мучно може да верује да је ту могућа каква привреда.

Воде. Ни у Бјелајском Пољу ни у Бравску нема заправо водених токова. Ту је само неки број мањих извора, који имају воде на самом врелу, а отјечу мало или нимало. Догађа се да им вода одмах иза извора наиђе на понор, где се сва изгуби, или да постепено ишчежава у самом кориту одлазећи кроз шу-

пљикаво карсно земљиште. Водених токова има овде у неку руку само за време јачих водених талоба т. ј. од прве јесенске па до задње пролетње издашније кише. Таки се потоци називају „времењаци“. Тиме се каже да имају воде у кориту само онда, кад је „време“. „Време“ у овдашњем народном говору означава кишу, снег, уопће непогоду.

У Бјелајском Пољу има неколико таквих потока. Вођеница, Скакавац и Суваја теку кроз истоимена села. Ограђеница кроз Дринић, Мрачај и Беговача кроз Ведро Поље. Од више поточића буковачких настаје поток Јапага. У целом пољу овај поток је најобилатији водом. И бјелајски потоци отичу у то доба до у поље.

У Бравску је једини јачи поток Ријека (Смољана). Она има воде изобиља, премда јој узета половина воде за петровачки водовод. За време влажне периоде Ријека отиче коритом дугим око три километра. Понире у пољу код Великог Понора. Други по јачини је поточић Перјановац у Јањилима. Ток му је кратак, једва пола километра.

Поточићи ови само за време најачег поводња допиру до крајњих тачака свога тока, где се губе у понорима. Понори тада не могу одмах да упију сву воду, те око њих буде поплава по неколико дана. За време средње јакости вода ових поточића не стиже до крајњих понора. Ње нестаје раније или кроз ближе поноре, или кроз мање, невидљиве шупљине у самом кориту. У време летних жега вода ових поточића узмакне до на сами извор или најдаље за коју стотину корака ниже извора. Тада су им корита сува. Стран човек не би их могао разликовати од обичних вододерина, иструганих кишницом.

Воде у овим пољима није равномерно свуда распоређена. Нека села имају доста воде, размештене на више страна по свима деловима села. Друга села опет имају сасвим мало воде. Усто морају до ње да превале далек и тежак пут. Овамо спада село Вођеница. Преко лета има воде само на извору потока. Извор је далеко од главног дела села, а пут до њега непогодан. Исто вреди и за село Сувају. Само њен заселак Марјановића До, код самих извора, има воду у близини. Рашиновац нема ниједног јачег извора, који не би преко лета макар накратко пресушио. Цимеше немају на свом простору живих извора, с којих би се дуље времена могле подмиривати водом. Па ипак не пате се превише за воду, јер им нису далеко бјелајске воде.

У целом Бјел. Пољу најсувље је село Врточе. Оно нема ни једне живе воде. Има само три-четири пиштавца, где вода тек мало избија у касну јесен и рано с пролећа. Народ из овога села мора да иде 8-10 километара по воду. Вози је у бурадима и то не само преко лета, него већим делом и преко зиме.

У Бравску оскудева водом један део Капљува. Потпуну несташницу воде трпи Бравски Заганац. Он нема баш ниједног ма и најслабијег извора. Село Бравско у највећем јеку лета мора ићи подалеко због воде, јер нејачки извори у самом селу тада пресахну.

Безводност ових места најтежа је невоља за њихове становнике. Колико се пате за воду ради кућних потреба, пате се јако и за напој стоке. За ову сврху постоје локве, које се налавају кишницом. Но за врло врућих и сушних лета све оне пресуше. Стока се онда мора терати на доста удаљене живе воде.

Клима. О клими Бјелајског Поља говорено је већ у раду „Села парохије Крњеуше“. Овде ће се то мало надопунити.

Климатске прилике једнолике су у целом пољу. Насеља, која су сишла у раван, више су на ветру. Насеља по обронцима сместила су се већином у заклоне, што их сачињавају понеке поточне и суве долине и завлаке. Смер њихов удара бочно на смер поља, као и на смер великих планинских била с обе стране. Смер ових потоњих подудара се сасвим сублизу за смером двају главних и најчешћих ветрова: „буре“ (севера) и „југа“. И тако главни ветрови не захватају ових попречних долина, него „прескачу“ преко њих с брега на брег. У тим заклонцима је топлије и блаже, или како народ каже „жупније“ него на отвореном пољу. Таква заклонита места на источном ободу поља јесу: Средња Вођеница и Средња Суваја. На западном ободу спадају овамо: Врточе, Бјелај и Цимеше. Ова два места најжупнија су у пољу. Ту се снег најдоцније прима, а најраније „диже“. Ту се најраније зазелени трава и жито. Најраније ту доспију усеви.

По надморској висини Бјелајско Поље је на средини између високих поља и нижих жупа. Тако и климатски односи овог поља стоје по среди између клима тих двију висина. Зима се овде истиче више дужином него ли жестином. Пошто је цело поље без река, зимска хладноћа је мања него у неким жупама покрај већих река. Због непрестаног ветра хладноћа се причиња јачом него што је у ствари. Ветар ублажује једнако

и летњу жегу. За трајање годишњих доба вреди овде овај распоред: пролеће два месеца (април мај), лето три месеца (јуни-август), јесен два месеца (септембар-октобар), зима пет месеци (новембар-март).

Поред главних ветрова (бура, југ) јавља се још и западни („бихаћка бура“) и источни ветар („сунчаник“). Овај је зими најстуденији. У вишим деловима села дува преко ноћи „ноћник“. Југ се назива још и „вјетар“, а по лету „бијели вјетар“. То је ваљда због тога, што класало жито од њега убрзо побели т.ј. брзо сазри. Кишу предказује севање из „бабина буцака“. То је северо-западна страна видика. Кад се киша отуда „натјера“, онда добро накваси.

Неки делови насеља леже доста високо у брдима, испод самих слемена планинских. Ту влада друкчија, оштрија, права планинска клима. Ту снег обељује у јесен много раније, а у пролеће знатно доцније, него у равном пољу. Ту је зими снег обично два пута дебљи, него у низини. Многи пут почетком јесени или у касно пролеће пада у пољу киша, а на тим вишим положајима снег. Такву планинску климу имају: Горња Врановина, Скакавац, Марјановића До и Горњи Рашиновац. Ту се и киша и снег чешће навраћају, него у ниже делове села.

У Бравску је клима осетно опорија и љућа. Разлика у надморској висини између Бравска и Бјелајског Поља истиче се и у јакој оштрини климе. Ветрови су истих смерова и истих имена као и у Бј. Пољу. Само је бура овде и јача и хладнија. Снег пада двоструко већи и дуже се држи. Кад у пролеће Бјел. Поље цело окопни, у Бравску треба још петнаест дана чекати на копницу. Зима овде траје и преко шест месеци. У Грмечу буде снега до дубоко у лето. Леда има непрекидно у дубоким стеновитим рупама („леденице“). До касно у пролеће владају јаки мразеви. Исто тако и рано у јесен треба им се надати. Редовно већ у септембру. Мало не сваки становник Бравска на питање, како је у њихову пољу за живљење и за успевање усева одговориће: да је до зла Бога „бурљиво и мразобитно“ (т.ј. мраз побија незреле усеви).

Ни овде нису на једнакој висини сви насељени делови. Јака је разлика између виших и нижих положаја у снази и трајању разних климатских појава. Колико најнижи делови Бравска одскачу у оштрини и суровости климе од Бјел. Поља, толико се издвајају неповољношћу и жестином климе ови виши

положаји самог Бравска од његових нижих делова. У такве више положаје треба убројити: Крндију, Огумачу, Таван, виши део Јањила, Јасеновац и нарочито Бравски Ваганац.

Привреда

Привредне прилике су зависне од надморске висине, а посебно и од састава земљишта. Подножје целој овој области сачињава кречњак. У највећем делу површине он је покривен сасвим танким слојем земље. Делови земљишта гдје је кречњак у већој дубини, мали су опсегом. Но и ту се брзо наилази на песак и валутак, већ на пола метра испод површине, често и много пре. Али на много места кречњак је избацио свој тврди костур сасвим на површину. Ту је убијена могућност сваке ратарске привреде. Ипак у планинама има и таквих места, где око не види ништа осим голог камена, па су и поред тога обрасла бујном шумом.

Привредне прилике доста су сличне у оба ова поља. Због разлике у висини показује се нека разлика и у привредним одношајима. Ради тога се мора говорити о сваком напосе.

У Бјелајском Пољу може се већи део пољске равни привредно употребити. У северо-источном крају расут је густ камењар. Но и он се искоришћава или као каменита ливада или барем као пашњак. У оквиру поља по брдским и планинским плећима има камењара још у јакој мери. Све остало земљиште подвржено је привредним радовима. За привреду погодно земљиште разврстано је према привредним гранама. Свака грана привреде има свој појас. Привредни појасеви целог поља обухватају један другог као посавијани обручеви разне величине, кад се сместе један у други. У средини је појас ливаде. Он је најкраћег обода. Око њега долази појас ораница. Око ових омотава се појас пашњака и све редом даље: појас планинских ливада и најзад појас шума. Код шума се примећују два појаса: појас белогорице и црногорице. Други је позади, управо изнад првога. Овај распоред мало је где поремећен. Има и измешаности између делова једног и другог појаса. По обронцима брда, што опкољавају поље измешане су у доњим деловима њиве са пашњацима, у горњим опет пашњаци с ливадама. Код тога су одлучивале особине земљишта. Између њива и пашњака налазе се местимице гајеви (забрани), али су одвише ретки, а да би се узимали као засебан појас.

Највише простора заузимају шуме, у свему 37.880 хектара.

Потом долазе оранице са 9.145 хектара, ливаде са 7987 хектара и најзад пашњаци са 5982 хектара. У строгом смислу шуме не спадају у појам и опсег поља, него тек својим обронцима, који поље окружују и праве му оквир. У овом обрачуну површина, шуме захватају доста дубоко у залеђе поља, у оном опсегу, како су у земљишним књигама (грунтовници) уписане скупа са осталим површинама као поједине катастралне опћине. Свакако оне сачињавају са земљиштем у равни и по странама привредну целину, јер и једне и друге служе истом становништву.

Размер у привредним површинама није у мировању, стално се креће. Још пре педесет година пружао је друкчију слику, пре стотину и више година још и већма. Пашњак је тада заузимао највише простора. Оранице су биле збијене на врло малим површинама. Само ливаде обухватале су можда исто толико простора, колико и данас. Током времена раширивале су се оранице све више и више. То ширење ишло је на рачун свих других површина, и ливада и пашњака и шума. Ливаде, уколико су преокретане у оранице, накнађавале су те губитке прихватањем пашњака и шумских крчевина. Уопће земља све то више „долази под плуг“.

Све већа насељеност, све јаче узмицање сточарства испред ратарства, преобразиле су знатно привредне прилике у пољу, те је велика разлика у стању пре педесет година и данас. Нагли пораст ратарства наступио је одмах у прво време по окупацији (1878). Тада нагрнуше овамо јаке гомиле нових насељеника одједном. Расељавање и сељакање мало не сасвим престаде, јер и кмети стекоше готово потпуну непокретљивост на својим кућиштима. Велики простори ливада и пашњака бише одмах испрва преорани. Полаганим „иреораванњем“, „приграђивањем“ „измицањем“ после тога проширивала се стално површина зиратне земље на штету пашњака и шума. То бива још и данас. Прилике су се толико измениле, да је данас ратарство преотело од некадашњег сточарства пресудну улогу у привредном животу поља. И ако земљорадња није толико издашна да би могла потпуно исхранити домаће становништво, ипак је приносом својим добила по вредности превагу над приносом сточарства. Ако се још где у самом пољу, а још више по околним крајевима може чути да је сточарство важнија и јача привредна грана у пољу него ратарство, то се говори на основу ранијег стања, без уважавања знатних промена кроз неколика последња десетка година. Умесно

је само толико тврдити, да је сточарство у овом пољу још увек много јаче заступљено и да су прилике за њ увелико повољније, него што је то у околним нижим областима.

Ораница има равних и стрмих. Равне се пружају по окрајцима поља. Плећинске су поврх ових. Пењу се местимично високо уз полеђину планинских обронака. По саставу и боји код једних је њива одозго црница, код других руменкаста иловача. Црницу народ назива „буавица“, „бујадара“, „мртвуља“. Сматра је лошом за усеве. Иловача долази у родније земље, особито ако је умерено песковита. Плодност њива зависи још и од положаја. Сунчане су плодније од западних и северних. Заклоњене земље плодније су од отворених. Вруће („љуте“) њиве боље роде него ледене („благе“). Само на прекомерно сушним годинама ове последње даду бољи род.

Усеви су од две руке: „стрв“ (стрмни усеви) и „зелен“ (окопавине). Стрми усеви имају овде за успевање доста повољне услове. За кукуруз је клима осетно оштра. Пшеница успева прилично. Сеје се озима и јара, но озима много више. Исто тако и раж. Зоби се сеје понајвише. Он успева и на слабијим њивама. Јечма се сеје мање него зоби, али више него свих осталих усева укупно. Јечам даје свакидашњи хлеб, „јечменицу“. Пшенични хлеб троши се тек у ретким приликама: о већим празницима, славама и гозбама. Јечам може врло добро да роди. Сеје се још и „смејса“. Она се састоји од мешавине јечма, пира, зоби, каткад и пшенице. Употребљава се за товљење крмака, делимично и за људску храну. „Чисти пир“ (крупник) сеје се врло мало. Некада се сејао више него јечам. Жетвени принос код свих врста „стрви“, кад „роди година“ може на бољим њивама да баца десетороструко семе. Слабе године подбацују испод половице те количине. Изванредно добре године могу дати на ретко добрим њивама и петнаест семена. — Успевање кукуруза је доста несигурно. Убија га суша, а исто тако и мало хладније лето. Сеје се у малој мери и то врло ситна врста. Стабло му израсте тек метар, највише метар и по. Пошто је ситна раста, сеје се сасвим густо. Грах добро успева. Сеје се у кукурузе. Кромпир успева врло добро. Гаји се у већој мери, те је од великог значаја за исхрану становништва. Употребљава се и за гојење свиња. Доста се извози у оближње жупе. — Јара „стрв“ сеје се од половице марта до краја априла, кромпир у другој половици априла, кукуруз и грах „међу Ђур-

Ђевданије“ (6.—13. маја). Стрв доспева током августа, зелен током септембра.

Да би род давале, њиве се морају ђубрити, најдаље на четврту годину. На ђубрену земљу долази прве године кукуруз или кромпир, ређе јечам. Друге године долази на ту њиву пшеница, раж или јечам. Треће године „смјеса“, а четврте зоб. Народним говором то се каже овако: кукуруз долази на прву бразду, јечам и пшеница на другу, „смјеса“ на трећу, зоб на четврту. После тога, ако недостаје ђубрета за поновно ђубрење, та њива остаје неузорана. То је „пријелог“. Слабије њиве остану на пријелогу више година, ако није одвећ велика оскудица за ораницу. На таквим њивама коси се сено. Назива се „мекота“ за разлику од сена са „ледина“. То сено буде доста крупно. Кад се „пријелог“ поновно преоре и засије, за онај се усев каже да је растао на „пријелогу“. Усев, који дође друге године потом расте на „превали“. — Воћарство готово и не постоји. Гаје се само по мало шљиве, које могу лепо да роде. Може се наћи и по која крушка отпорније, ситне врсте.

Ливаде су пољске или планинске. Пољских ливада има свако село, а планинских само некоја. Пољске се ливаде пре косе и сено се са њих одмах превози кућама. Барних т. ј. влажних ливада у главном нема. Изузетак су мањи комади око потока у Рисовцу и у Бари. Планинске су ливаде висоравни или плећине високо у планинском оквиру поља, испод самих врхова. У источном одсеку оквира такве су ливаде: Жељезник, Марине Пољане, Завоље, Сјенокоси. У планинама југоисточног оквира: Бањачки Врх, Срнетица, Козила. У северном делу оквира: Буква, Међугорје, Коса, Ешанова Пољана, Бугар, Расоја, Палеж, Ваганац. Планинско сено садева се на ливади и одмах се огради. Под касну јесен вози се кући, или остаје на месту и ту га стока по зими потроши. Планинско је сено одлично за овце, пољско за крупну стоку.

Пашњаци се налазе по онаквим површинама, које нису ни за ораницу ни за ливаду. Има их и у равници, где је камен преотео маха. Но највише су по странама, око крајева до шумских граница. Делом су без икакве шуме, делом обрасли ретким грмљем или гушћом шикаром. Пашњаци су заједнички за цело село, понегде и за више села. Сада су сасвим стешњени. Сва земља, што је способна за икакво обрађивање, већ је од њих откинута. Крајем јула кад се покосе ливаде и оне служе за

пашњак, све док се у пролеће не забране. То бива на „Мали Ђурђевдан“ (13. маја). Крајем августа већ је и „стрв“ подигнута, у септембру кукуруз и кромпир. Тада се сва површина претвори у безгранични пашњак.

Шуме су свуда околу бујне. На нижим положајима бјелогорица. У њој превлађује буковина. На вишим положајима четинари: јела, смрч, бор. У северном делу оквира превлађује лисната шума, у јужном црногорица. Тамо је толика оскудица у буковини, да се и за гориво употребљују четинари (Суваја, Рашиновац, Буковача, Дринић, Колунић). Поготову се четинари тамо употребљују за градњу кућа и ограду њива. — Поред подмиривања кућних потреба свих насеља ове богате шуме исцрпљују се за производњу дрвене робе за извоз. У пределу Црвљивице, Оштреља, Срнетице и Грмеча ради велико шумско предузеће (пре Штајнбајс). Ту домаћи људи налазе зараде. Осим тога и неки трговци израђују дрвену робу („шимла“ за кров, дуге за каце и мање суђе) у мањој мери. И ту је успелено ближње становништво.

Говорећи о пољопривреди не може се пропустити да се нешто не рече и о оградама око њива. Редовно су ограђене крајње њиве, које граниче с крајним пашњаком. Власници ограђују сваки дуж своје њиве, настављајући онде где је сусед престао. Где има унутрашњих пашњака, који су као отоци међу њивама или ливадама, и ту је ограда између њих. Кућишта, која су на осами, одвојено од других, а сва им је земља уједно, цела су у огради („ограђена у чеврнтију“). Овде се још подржава схватање: ко не огради својих њива, нема пута тужити се због потрице. Више је дужан власник земље старати се за ограду, него власник стоке, да му она не иде у штету. Највише је ограда од плота т. ј. од колаца и прућа. Има ограда од жицице, а у неким местима (Вођеница, Суваја, Медено Поље, Бјелај, Врточе, Крњеуша) има и зиданих ограда („сувезд“, т. ј. слагање камена без икаква малтера). Дворишта и вртови обично су ограђени тесаном оградом. То су ступци и жијоке, на које се гвозденим клинцима прикивају тарабе („проштаци“). Све се више шири ограда живицом и зидом, а смањује се ограда плотом и тесаном грађом.

Сточарство Бјелајског Поља долази на друго место у целокупној привреди. До недавно стојало је оно на првом месту. У народној души живи још силан инстинкт за држање већег

броја стоке, чак и преко граница могућности. Због тога се стока преко зиме врло оскудно храни. У пролеће каткада, кад „завеже“ храна, а паша још није стигла, угине велик број стоке од глади. Да је сточарство као давнашње и главно занимање народно дубоко срасло с народим животом, види се и из превелике љубави према стоци. Стока се пази готово као и чељаде. За угнулом стоком лију се сузе. То нису сузе себичног срца, које жали претрпљену штету. То су сузе срца, које је збиља имало чисте љубави према марвинчету, као живом створу и сад му је тешко и необично, кад га више не види у животу. Тежак често креће свога вола с узвиком: „ајде брате“, „ајде рано“, „ајде ранитељу“. Каткада се са стоком води читав разговор. Још је у животу један старац, који свако јутро порани својој стоци, којој протепе: „Добро јутро моје мило блашце (благо) Како си ми ноћ провело моје мило блашце?“. Млађи му се због тога помало подсмевају, но њега то не смета.

Стока се опћенито назива „благо“. С једне стране упућује то на велику љубав према стоци, јер се благом назива оно што је мило. С друге стране подсећа нас то на древност сточарског занимања у нашем народу. Подсећа нас на време, кад је стока била једино имање, кад је замењивала новац, кад се за другу вредност или драгоценост није знало.

Код стоке долази на прво место овца. Из старијег времена спомињу се многе куће, које су хиљадиле“ овце. Сада су ретке куће, које премашају стотину. На друго место долазе говеда: краве за мужу, волови за рад, јунад за подмлађивање. Затим долазе козе. Оне би врло добро успевале, кад би имале слободан пут кроз целу шуму. Коњи се држе, уколико су потребни за рад. Коњи као радна марва све повише потискују волове. Свиње се држе у доста ограниченој мери. Поред подмирења кућних потреба („посјек“, „печеница“, „пријеранци“) један се део прода.

Годишњи прираштај у стоци, у колико се не оставља за подмлађивање или за „заметане“, уновчава се. Тежак, изузевши зимски посек, одвише ретко једе меса. Врло незнатан број своје стоке у кући закоље и потроши. Годишња принова у стоци највећим се делом прода у ближњим варошима. Одатле одлази као жива роба на веће пијаци или чак за вањске земље. Од сточних производа продаје се у приличним количинама вуна и кожа од заклане стоке. У старија времена продавала се већа

количина и белог смока (сир и скоруп). Сад је то мало не сасвим престало. Млеко и млечни производи у главном се потроше у кући као редовна храна. Велика употреба белог мрса у исхрани надокнађује премалу потрошњу меса. То доприноси, да народ има ипак и јаку и врло здраву храну. Из продане стоке и сточних производа избија се новац за порезе и преке кућне потребе: обућу, со, каву шећер. Но најважнија је набавка жита. Мало која кућа може с произведеним житом саставити крај с крајем. Треба прикупити жита и то понајвише кукуруза.

Стока се преко зиме држи код кућа у стајама, мањим делом код колиба на планинским сенокосима. Преко лета ноћива стока имућнијих људи у помичним њивским торовима, који се премичу по њиви и на тај начин је нађубре.

Нека села у пољу имају повољније услове за гајење стоке, те је тамо сточарство у јакој мери заступљено. То су ова села: Врановина, Скакавац, Суваја, Дринић, Медено Поље, Цимеше.

Пчеларство би могло стајати на великој висини, јер пчеле налазе у пољу богату пашу, изузев необично сушне године. Пчеларство је ударило у назадак, откад је нестало великих задруга, које су могле давати посебног радника и за пчеле. Данас су оне на бризи жена и деце. У новије време почиње проширивати употреба модерних кошница.

У Бравску је због оштрије климе привредна слика нешто друкчија. Привредни појасеви и ту су исти. Средином равнице простиру се ливаде. По крајцима и доњим падинама оранице. Иза њих долазе пашњаци и најпосле шуме. Шуме су овде једноличног тамног изгледа, све сам четинар. И за грађу и огрев и ограду употребљује се црногорица. — Врсте усева су исте као и у Бјелајском Пољу, изузев „озим“ и кукуруз. Ова два усева, може се рећи не узгарају се никако. Остали усеви успевају доста добро. Кромпир је овде изванредно родан и необично укусан. Гаји се и преко домаће потребе. Усеви се на истој њиви измењују овим редом: кромпир, јечам или смеса, зоб. У Бравску се пре и сеје, у априлу и мају. Сено се коси до половине августа, жито крајем августа. Кромпир се вади у септембру. Купус се „меће“ у каце у октобру.

Размер привредних површина друкчије је него у Бјелајском Пољу. Највећи простор заузимају и овде шуме, 8283 хектара. Онда долазе ливаде са 5210 хектара, па пашњаци са 2348 хектара. На последње место долазе оранице са 2000 хектара. По свему

се види, да је овде сточарство далеко претежније над земљорадњом. Сено је овде изванредно добро, паша питома. Стока овдашња и сточни производи сир и скоруп на велику су гласу. И народна песма то истиче, па Стојану Јанковићу меће у уста ове речи:

„У Смољани краве ћу телити,
У питому Пољу Меденоме
Заметнути овце и јагањце.“

Сточарство је овде главна грана привреде, С обзиром на све прилике тако мора остати и у будуће. И само име Бравско долази по свој прилици од речи брав, „бравче“. То упућује на пресудно сточарску улогу овога краја, коју је имао од давних времена, те по томе и име добио. Више назива у Бравску вуче корен или од шуме (Крња Јела, Смољана, Грмеч, Јасеновац, Кленовац) или опет од стоке (Бравско, Јањила). Шума и стока су главни чиниоци у привредном животу Бравска. Јаче куће имале су пре рата (1914.) по двеста оваца, педесет до стотину коза, педесет говеда, четверо-петеро коња. Ратно одузимање стоке, затим страшна глад 1917.—18. године грдно су сурвали сточарство. Год. 1919. и 1920. почело се оно нагло опорављати. Но сушне године 1921. и 1922., кад је сено веома „превргло“, а још јаче велики помор оваца од осплица у 1922. години, снизиле су стоку на незапамћено мален број. Требаће неколико у свему повољних година да се сточарство успне на онај степен, на коме је стајало 1914. године.

И у Бравску је ограда њива увелико у обичају. Овде нема ни живице ни зидова, а и плотова врло мало. Највише ограда направљено је од дугих бркљастих смрчевих врљика. Оне су на крајевима и по среди обухваћене са по два коца, стегнута гужвама. Врљике се полажу по две до три једна изнад друге.

У вези са привредом било би место да се проговори и о кућама и марвинским стајама. О томе је писано у раду „Села парохије Крњеуше“. Све што је тамо речено вреди за цело Бјелајско Поље. И у Бравску је стање готово исто. Куће су овде нешто пространије, што омогућава велико изобиље добре дрвене грађе. Иначе план и унутрашњи распоред исти су. Кровови на свима зградама много су виши и стрмији, да би били јачи према снежном терету у зими. Са таквих кровова снег пре и силази. „Стајине“ за марву велике су и добро грађене. Има их много, за сваку „струку“ стоке посебна. Јаку студен велике и

дуготрајне снегове преко онако дуге зиме не би могла стока изнети у слабом стајама. Свака задруга има велик број којекаквих зграда, те би невешт човек помислио, да ту станују две-три задруге.

Саобраћај

Кроз област Бравска и Бјелајског Поља пролази старински друм Кључ—Петровац—Бихаћ. То је одломак великог пута из турског доба, који је везивао Сарајево и Травник преко Јајца са северо-западним крајком Босне. Друм је тај важан за ову област и у спољашњем и у унутрашњем саобраћају, Ово је главна веза између Бравска и Бјелајског Поља. Он омогућује везу неколико села с варошицом Петровцем, природним њиховим средиштем. Уједно веже и сама та села. На овом друму леже ова насеља: Бравско, Јањила, Капљув Бравски Ваганац, Тук-Цевар, Петровац, Медено Поље, Цимеше, Бјелај, Бусије, Врточе. Око 1900. г. саграђен је друм Бос. Петровац-Крупа. И ова саобраћајна жила, колико вреди за спољашњи саобраћај, једнако је од значаја и за унутрашњи саобраћај. Пролази непрекидно кроз села, спаја их међусобно, а и са варошима на обе стране друма. На овој прузи леже села: Рашиновац, Суваја, Вођеница, Брестовац, Врановина, Ластве, Крњеуша, Рисовац. Оба ова пута теку дужином Бјелајског Поља те се у смеру подудару са смером поља. Стари друм иде западном, нови источном страном поља. Године 1907. саграђен је у северном крајку поља попречни спој између ових уздужних друмова Овај кратки друм (7 километара) веже Крњеушу с Врточем. Од важности је за месни међусобни саобраћај. Сви досад споменути друмови државни су. Одржавају се у добром стању, што не задаје особитих тешкоћа с обзиром на обиље камена као и на каменит темељ друмски. Они су од неоцењиве користи за особни и робни месни промет.

Поред тога има сва сила сеоских путева. Два од њих су нешто веће важности. Једно је пут Петровац-Бара-Буковача-Дринић. Друго је пут Петровац-Смољана-Крња Јела. Први пут служи као веза села, кроз која води, а и као излазница свима на државни друм на најзгоднијем месту, у Петровцу, саобраћајном чворишту области. Други пут, Петровац-Смољана пење се преко Шаиновца па кроз Грла. Од важности је за Смољану

и Крњу Јелу. Они се увек са њиме служе. Одвише би им било заобилазно, кад би ишли државним друмом Петровац-Здени До. Оба ова пута у приличном су стању, могу и кола њима да крећу.

Други сеоски путеви имају тек месну вредност. Вежу село с пољем, с изворима, с млиновима, са шумом и с планинским ливадама. Они спајају и поједине делове села. Редовно су у врло лошем стању: каменити, стрми, издрти, нагнути и т. д. Кола с великом муком пролазе њима.

Од попречних путева, који пресецају равницу, могу се споменути: пут Врточе-Врановина и пут Бјелај-Вођеница. Имају искључиво месни значај, као преки спојеви између уздужних друмова. Служе углавном за пешачки и товарни промет. Истог је правца пут из Дринића у Бравски Ваганац. Овај је у прошлости имао велико значење, јер је излазио на једној страни у Кључ и Бању Луку, а на другој у Унац и Книн.

Поменути државни друмови вежу област Бјелајског Поља и Бравска са ближњим областима. На једној страни саобраћај тежи према долини Сане, вароши Кључу. На другој страни управљен је саобраћај у долину Унца и даље преко Грахова Поља у Книн (Далмација). Трећа саобраћајна веза слази у долину Уне код Кулен-Вакуфа, четврта и пета исто тако у долину Уне код Бихаћа и Бос. Крупе.

Области ових речних долина жупне су и житородне. Између њих и ове више области, сасвим природно, врши се измена производа. У тим жупама су најближе, непосредне пијаце за становнике Бјелајског Поља и Бравска. Ту они набављају кукуруз, кога на својим њивама или не узгајају никако или тек у незнатној мери. Најача житна пијаца за ове крајеве јест Бос. Крупа. Једно због приличне плодности своје околине, друго због железничке везе с осталим деловима државе, те може да добије кукуруз из богатог Срема и Бачке. У други ред долази Кључ као згодна пијаца за већи део Бравска. Онда тек долазе Бихаћ, Кулен Вакуф и Дрвар. Ова места располажу са житом домаће производње, која није велика. А и прометна веза с њима није тако повољна. Из ове горње области опет довозе се на поменуте пијаце њени производи: зоб, кромпир, вуна, кожа и помало бели смок. Из пространих шума вуче се у ниже области доста дрвета. На рекама су подигнуте пилање (стругаре). Оне привлаче сву силу облик трупца, који се прерађују у пиленице. Стругаре у главном режу дрво, које им довозе околни становници

за своје кућне потребе и наплаћују своју зараду. Уколико нема такве робе, стругаре набављају кад у већој кад у мањој количини властите трупце. Израђују од њих пиленице и продају их као готову робу. И тесаног дрвета извози се из ових шума. Цепана даска за кровове („шимла“) извози се још, али већ у мањој мери него пре. Печени и цементни цреп ограничава све више употребу дрвеног покривача на чисто планинска насеља. Па и тамо већ почиње цреп помало да продире. Велика експлоатација и промет с дрветом ових шума, што га врши шумско-индустријско предузеће пре Штанбајс), креће се посебном, властитом саобраћајном мрежом. Кроз све важније делове шуме проведена је шумска железница, а на три места: у Приједору, Јајцу, и Книну везана је за државне пруге. Предузеће се користи за преношење дрвета и рекама Саном и Саницом. У предузећу налази домаће становништво доста зараде. Но ипак је непријатељски расположено према предузећу, јер му оно стешњава пашњаке и ограничава слободу кретања по шумама и коришћење дрветом. Нагло, на велико провађано, истребљивање шума већ по психолошком свом деловању неугодно се одражује у души народној.

Несташица река и речних млинова гони становнике горњих крајева да чешће силазе у млинове околних жупа. Мали млинови на поточићима могу да међу само кратко време с јесени и пролећа. Моторни млин у Петровцу и исто такав у Колунићу ограничене су радне моћи. Преко лета крећу се пуна кола натоварена житом по друмовима у Кључ, Кулен-Вакуф, Манастир-Рмањ, Рипач. У мањој мери се иде мљети у Дрвар и Бос. Крупу. Где је коме крају ближе и наручитије, онде и меље. Много стоји и до услужности млинара. У томе погледу Манастир-Римањ на најбољем је гласу. Жито се одгони у млинове и на коњским товарима. Потреба млинова створила је неке посебне линије саобраћаја. Товари не иду само поменутих друмовима, него и многим преким стазама („ногоступи“). Неколике такве стазе воде из Бјелаја преко Осјеченице до Манастира. Из Бравска воде стазе у Саницу и у Паланку. На речици Саници међу млини, у које се стаче много товара жита из Бравска.

Поред главних друмова и „млинарских“ стаза има још и других стаза, које служе саобраћајним везама с околином. Стаза кроз Гускарицу веже Рисовац са Сувајом (срез крупски). Липова Стаза веже Рисовац са Горињом (срез крупски).

Стаза преко Расоје веже Крњеушу с Теочаком (срез бихаћки), Стаза из Суваје прелази преко планине и силази у Паланку, (срез сански). Стаза из Колунића преко Осјеченице прелази у Доњи Унац. Стаза из Смољане преко Грмеча силази у Паланку. Стаза из Бравска преко Шише води у Рибник. Ове стазе служе за пешачки и тек мало товарни прелаз. Оне су преки путови између понеких села, код којих је веза великим друмовим пре-већ заобилазна. Док нису просечени новији друмови, ове су стазе имале далеко већу важност, као једине саобраћајне везе у оним смеровима.

Већег је значења саобраћајна линија према Далмацији преко Оштреља, Дрвара, Грахова, Граба на Книн. Целом том линијом проведени су државни друм. Тим путем измеђују се производи Далмације и овог дела Босне. Из Далмације се догони: вино, ракија, уље, смокве, со. У Далмацију одлази: стока, вуна, а по-нешто и грах, јечам, пшеница. О крсним именима искупе се сви кршњаци из једног или више села, те с товарима крећу у Далмацију. Где наиђу на повољне цене, ту стоваре своју робу а натоваре пиће и враћају се кући. Кад се иде по пиће за крсно име, каже се за онога који оде, да је „отишао на пут“. Откад је прошла у Книн железница (шумска), мање се иде по пиће с коњима, а све више се добавља железницом.

У старија времена били су Бјелајско Поље и Бравско пролазна област за трговину чак од Бање Луке до у Далмацију и обратно. Промет је био жив и обилан, јер није било, као данас других, згоднијих веза. Пролазила је овом области и трговина од Сарајева за Бихаћ и осталу Крајину.

Откад је довршена шумска жељезничка пруга Книн—Приједор, служи се њоме и приватна трговина, те се помало развија трговински саобраћај и са Санским Мостом и Приједором.

II. ТРАГОВИ СТАРИХ НАСЕЉА.

Цео простор Бјелајског Поља и Бравска присут је ситнијим и крупнијим остацима негдашњих насеља. Небројени називи: градина, градић, градац, црквина нису настали без узрока. Они нас подсећају, да би се ту морало крити нешто из давних времена. На многим местима, која носе те називе, знаци и трагови старих насеља леже још на самој површини, откривени и видљиви. То су темељи зидова поврх земље или уплитко под

бусом, затим јарци, калдрме, путеви. На другим местима простим погледом не може се ништа приметити, али ипак назив, који народ тим местима даје, нагони на слутњу, да би се ту, макар доста дубоко под површином, морали наћи трагови насеља. И збиља кад се закопа подубље у земљу, наилази се на предмете, који нас осведочавају о старинском насељу.

Велик је број старина нађен у овој области. Доста тога пронађено је случајно, при орању, закопавању темеља, просецању друмова и слично томе. Вршено је гдегде и нарочито ископавање под стручним руководством. О свима нађеним предметима писано је у „Гласнику Земаљског Музеја“ кроз све време његова излажења.

Пронађени предмети проводе нас кроз целу дугу прошлост од предисторијског доба до свршетка турске владавине. Старинске зидине, старински гробови са написима на плочама, са закопаним новцем и накитом као да су после толиког времена добили моћ говора. Они нам једини говоре о давнашњим људима, о целим народима и њихову начину живота.

Истраживачи старина пронашли су доста поуздан кључ за решавање назива, који народ обично даје местима, где би имали да се нађу под плићим или дубљим слојем знаци и остаци некадашњег живота. „Градина“ обично означава предисториске рушевине. „Црквина“ и „Градац“ упућује на остатке и трагове римских насеља. „Град“ и „Стари град“ представља понајчешће средовечне или турске грађевине. (Види „Гласник Зем. Музеја 1905. г. стр. 277). Нешто по тим називима, али више и сигурније по ископинама може се утврдити, да у овој области постоје материјални споменици почевши од бронзаног доба па кроз све време до данас.

Бронзани предмети нађени су на Великој Градини у Ластвама (Гл. Зем. Музеја 1902. г. стр. 241-3.). Исто тако су нађени у Градини на Лисичијаку (Крњеуша). Ту су уједно нађени и неки железни предмети. (стр. 243-45.) И на бјелајској Градини нађени су предмети из бронзаног доба. У Смољани је 1896. г. ископано више бронзаних предмета. Велики број их је послат у сарајевски музеј. Тамо је откривено и предисторијско гробље с равним гробовима. — Ако би потпуно веровали тумачењу, да свако место с називом „градина“ означава место предисторијских грађевина и насеља, онда би тога имали изобила. Нема села без једне или две градине, понека их имају и пет-шест.

Ови крајеви обилују и громилама. Како је показало раскопавање громила у Цимешама, многе од њих представљају гробове предисторијских становника. (Гл. Зем. Музеја 1902. г. стр. 236.).

Надаље је утврђено, да се предисторијска насеља хватају већином брда и виших положаја. У римско доба силазе већа места у равнице, на подножја брда. У средњем веку, особито од турског времена подижу се опет главнија места на утврђена брда, у теснаце и пропланке на рубу равница. (Гл. Зем. Музеја 1905. г. стр. 290.). И ако ово тврђење не мора бити тачно баш за сваки случај, ипак после њега морамо мање да се чудимо толиким градинама на врло високим положајима, де нема у непосредној близини никако свију услова за човечији живот. Град на Грмечу (1604. м.), на Жељезнику (1197. м.), на Чучеву (1091. м.), на Лисичијаку (935 м.), па онда у Осјеченици и Срнетици зачућавају висином и неприступачношћу положаја, а оскудицом свега, што обичан живот захтева.

Предисторијско и најраније историско доба припада у овим крајевима илирском народу. Историја је утврдила, да је у бихаћкој котлини као и у санској долини живело илирско племе Јаподи. Обе те низине у непосредној су близини ове висинске области. Оне су управо као какав големи опкоп угнуте око ове уздигнуте тврђаве. Могуће да је то племе насељавало и овај високи предео. Име поточића Јапаге (између Петровца и Колунића) можда има нешто заједничко са именом тога илирског племена. Кад би то тако било, значило би да су и овде живели Јаподи и у имену овога потока оставили до данас трага и спомена о себи.

Како је овај крај сасвим близу јадранској обали, а потом и домовини старих Римљана, разумљиво је, да су и Римљани допрли овамо. И они су оставили за собом доста трагова. Римске старине пронађене су на више места. Плоча нађена 1898. г. у Крњеуши у подруму куће Карановића из римског је доба. У њој је усечен надгробни натпис у латинском језику. Друга плоча нађена заједно с овом, обилно је украшена орнаментима (Гл. Зем. Музеја 1900. стр. 174-5.). Дакле та Крњеушка Црквина јесте развалина римског насеља. У Смољани је нађена римска надгробна плоча, исписана латински. Смештена је у сарајевском музеју. Према облику писмена и неким језичним особинама ова плоча потиче из касног доба римског царства. Црквина Овчара у Јањилима по свој прилици је развалина неке римске грађе-

вине. У црквици Високи у Јасеновцу ископан је камен исписан латински. На Градини у Врточу налази се поклопац римског саркофага. У громилама у Цимешама нађени накити од бронзе и позлаћена сребра припадају римском времену. Гробница у Буковачи код куће Родића (Лончара) биће по свој прилици из римског доба. Све те старине сведоче нам о некадашњим насељима Римљана у овим крајевима. Кад би се прекопале све градине, црквине, хумци и громиле, нашло би се тога много и много.

Врло важан споменик из римског доба јесте римски друм, који је пресецао и Бјелајско Поље и Бравско. Исходиште му је било у граду Солину (Салона). Пролазио је преко Клиса, Сиња, Врлике, Книна до у Грахово. Тај део грађен је 16. 20. г. после Христа. Наставак му је ишао преко Унца Црвљивице, Бјелајског Поља и Бравска до у долину Сане. Овај други део саграђен је 47. 48. г. после Хр. Друм је овај обележен на више места друмским мраморним стубовима (миљари). У овој области и у њеној близини размештени су ти стубови овако: два у Дрвару, један на Подовима, један у Криводолу, један у Бари, један у Бравском Ваганцу ниже цесте, један у Бабиној Долини, покрај железничке пруге, један ниже одатле, у Присједи. Осим по овим стубовима правац друма распознаје се у неким одсецима и по колотечинама точкава, усеченим у каменито подножје друма.

После римског доба долази доба босанско. Испрва као да су ови крајеви били у саставу хрватске државе. Кад се доцније образовала босанска држава дођоше у њене границе. Старине, које по времену постанка падају између римског и турског времена, називају се обично босанске или старобосанске. Као и из пређашњих перијода, тако и из овога, највећи број споменика сачуван је у старим гробовима и старим богомољама. Старине из овога доба носе хришћански печат. Окупљене су око гробаља и црквишта. Гробља и црквине из тих времена јављају се редовно у заједници. Такав је случај на Црквици (другој) у Крњеуши, на Црквици у Вођеници, код Клисине у Колунићу, на Градини у Врточу. Гробови су овде обележени крупним гробним камењем. На неким местима је ово камење тек грубо окресано (Крњеуша, Вођеница), на другима је боље уравнато и финије израђено (Врточе, Колунић). Поред ових црквица, које и по облику и по хришћанским гробљима око

себе имају несумњиву ознаку хришћанских богомоља, постоје још две црквине с поузданим хришћанским обележјима, но без гробаља наоколо. То су црквица Бјелица у Бјелају и црквица у Цимешама. Није на одмет споменути, да су све ове црквине православног, источног типа т. ј. олтари су код свих на источној страни. Излази одатле, да је овде био православни народ за време, док су ове цркве биле народне богомоље. Или се некада није пазило толико, колико данас, да се већ у типу и темељу цркве означи њено припадање источном или западном хришћанству. Народ обично рече, да су ово грчке црквине.

Из босанског доба биће по свој прилици и бјелајски град, барем делимично. Народно предање држи, да су га зидали Угри. То би онда могло бити после пропасти босанске краљевине, када је северо-западни део Босне дошао под угарску власт.

Но већи број места, која су сачувала трагове пређашњих насеља, била су насељивана по више пута и у различитим, временски размакнутом, добима. Из свију тих доба заостали су трагови и споменици, које данас налазимо измешане на истом месту. У Врточу поред старобосанских стећака налазимо и један римски саркофаг. На бјелајској градини поред градских зидова из босанског или можда угарског доба, налазимо темеље кућа и џамија из турског времена. Ископани су овде и предмети из бронзаног доба. Трагови старих насеља привлачили су, ето, и нове досељенике. На разваљеним старим темељима зидало се изнова.

Угарска власт у овим крајевима кратко је трајала. Ипак у народном предању „Угар“ се много помиње, особито у пределу Бравска. То је по свој прилици отуда, што угарска владавина није много стара. Претходила је турској владавини, под којом су се родили и узрасли до снаге данашњи старци. Већи део старина око себе они нису знали коме да припишу, да ли оној владавини, коју је заменила најновија. Из угарског времена нема сигурно утврђених материјалних споменика, осим што му народ приписује зидање бјелајског града, а у Бравску постанак града на Грмечу и већег броја ближних градина. Град на Грмечу, на висини преко 1600 м. није дао мира народној машти. Она га је задела бујним причама. Ту је седео „Угар“. Кад је турска сила запретила граду, стану се спремати на бежање. Краљева кћи рече: „А шта ћемо с благом“? Отац је на то прокуне речима: „Да Бог да се ти у змију претворила и

лежала на благу све дотлен, док не пољубиш међу очи мушко, по имену Петра, а онда опет била девојка и своје веренику то благо донела“. Народ верује да та змија и сада постоји и да често прелази преко поља. Силази с Грмеча и одлази преко у Рсовац, да обиђе сестру, која јој се тамо налази. Тада јој се позна траг по поваљаној трави, кетену и житу и по испроваљиваним плотовима. Верује се и у благо, које она чува за свога вереника. Многи, којима је име Петар, одлазили су у град, не би ли се на њу намерили. Народно предање знаде само за две давне владавине у овим крајевима. Нешто од старина меће у доба „кад је владао Грк“, а нешто у доба, „кад је владао Угар“.

Турско доба обележено је већим бројем беговских кула. Такве су биле мало не у сваком селу. Најбоље је очувана она у Ластвама. Још се познају темељи кула у Крњеуши (у Зелиновцу), Врановини, Вођеници, Суваји, Врточу и Смољани. У свима тим местима остао је за онај део села назив „Кула“, премда је куле већ давно нестало. Ове су куле имале по три-четири боја. Служиле су за станове власничким породицама. Око њих су били беглуци. То су обично понајбоље земље. Њих су власници обрађивали за свој рачун. Бесплатну радну снагу давала им је раја. — Из турског доба су и зидине петровачког града, којих је осим два мала одломка већ сасвим нестало. Не виде се у већем делу више ни темељи његови, јер су прекривени новим грађевинама.

На старинска насеља потсећају и трагови орања на местима, која данас изазивају чуђење. На Сувом Врху, на Ракића Коси и другим високим положајима преостали су знаци некадашњег обрађивања земље. Распознају се и сада јарци и разори. На местима има тога и у шуми, где данас расту високе јеле и смрчи.

Трагови о кретњама и променама нових насеља не распознају се. Највише је то отуда, што су временом нова насеља подизана на старима. Ова нова насеља живела су у великој неправности и несигурности, те нису могла ништа чврсто и стално ни градити. Куће и све стаје њихове обичне су дрвенаре, које брзим трулењем или пожаром ишчезавају без трага. Због тога нема видљивих трагова о овим најновијим променама.

III. ДАНАШЊА НАСЕЉА

Врсте насеља

Данашња насеља могу се разврстати у два реда: насеља бесправног становништва и насеља слободног становништва. Прва су јаче заступљена, друга много слабије. Изразита обележја првих јесу: завученост, скривеност, страновитост, раштрканост, удаљеност од главних друмова. Друга су сасвим супротних одлика: раван и отворен положај, ушореност или макар нешто тешња збијеност, пролазак, стицање чак и укрштање великих друмова. Ова попримају ознаке друмских насеља, те се могу и тако назвати. Различност особина код ове две врсте насеља потекла је од различних политичко-социјалних увета, под којима су ова насеља ницала. Забачена насеља оснивала је „сиротиња раја“ у временима најсуровије подјармљености. Отворена и ушорена насеља подизало је повлашћено становништво, дакле за турске управе муслимани „царски синови“. Доцније кад је завладала прилична законитост и равноправност, почела су се развијати оваква насеља тамо где су месне и саобраћајне прилике за то биле погодне.

У ред ушорених друмских насеља долази на првом месту варошица Петровац, на старинском друму Травник-Бихаћ. Од првог постанка важи као друмско, беговско, искључиво муслиманско насеље. Доцније добива и трговачко, привредно и административно значење. На исти начин била су и друмска и чисто муслиманска насеља: Рашиновац и Бјелај. Данас већ Бјелај је изгубио ознаку друмског насеља, јер га државни друм оставља по страни. Друмска насеља скорашњег постанка, управо зачеци таквих насеља јесу: Крњеуша, Врпоче и Бравско. Развила су се кроз задњих четрдесет година на укрштајима и рачвама друмова. Ово нису самосталне јединице, него само делови села. Исто име као они носе и административно јединство с њима сачињавају насељени простори уз њих, који су без икаквих ознака и својстава друмског насеља. — Сва остала места у области носе ознаке насеља прогоњеног и потлаченог робља.

Положај насеља

У времену свога постанка насеља су имала да одговоре главним уветима ондашњих животних прилика. Требало је да буду покрај плодне земље, али и уз пашњак. Ни шума није

смела бити далеко. Пазило се, дакако, и на воду. Тражио се положај заклоњен од ветрова, где им ударна снага не може имати толиког маха. Овај захтев подударао се обично с најачим захтевом старијих времена, т. ј. да насеље буде даље од прометног друма, да не буде на ударцу незваним гостима, разбојницима и насилницима. Сва насеља, осим друмских, удовољила су свима овим погодбама, уколико то не би пречило лице земљишта. Због тога су се сва села сместила по ободу поља, више при страни, него у равни. Првенство односе бочне увале и поточне долине, чији се смер сече са смером поља, а и главних ветрова. Искоришћени су и таванасти заравањци, као и плиће укотлице, које су се угнездиле ту и ту у обронцима или баш и под самим врховима. Због одабирања склонитих места за станишта, у неким су селима куће готово невидљиве. Окленгод се погледа на село од стотину кућа, види их се само 10—20. Остале се укриле погледу.

Нека су села знатним делом сишла у поље. Тако је с Ластвама (Кула), Врановином (Раковица, Брестовцем, Крњеушом (Зелиновац), великим делом Вођенице, Суваје и Рашиноваца. То стање постојало је делимично још у старија времена, као у Вођаници и Суваји. Но тада су велики делови тих села били под „стећом“ гором, те су се и та насеља налазила на домаку планине. А то је била кроз сву прошлост, па још и сада опћа и понајача тежња свих овдашњих насеља. Данас, кад су те равне шуме искорењене, насеља која су се негда дотицала шуме нашла су се у равном пољу. Ондашњи пашњаци данас су делом њиве, делом пашњаци. Од свега тек ако је остало гдегод по пашњацима ретко и ниско грмље. У другом делу настала су та равничка насеља због повлачења беговских породица из села у вароши. Тај процес траје од „Сарашћера“ (Омер-паше 1851. г.) и престанком беглучења (саферска наредба 1859. па до „окупације“ (1878. г.). — У новије време почиње се примећивати још једна тежња у размештању насеља. То је тежња силажења с плећина и брегова и примицања друму. Осим код већ споменутих новијих друмских насеља та је тежња наша одушка код још неколико појединачних случајева.

Источни оквир Бјелајског Поља, исто тако источни и североисточни оквир Бравска, богатији су насељима. На тим странама су падине околних брда блаже нагнуте, већма су избраздане попреким усецима. По томе обилују zgodним заклонцима,

прегибима и ужљебинама. Ове падине носе насеља не само на најнижим положајима, одмах поврх пољске равни, него и на средњим, па и на највишим. Тако имамо села, код којих разлика у висини међу нижим и вишим насељима достиже 300—400 м. па и више. Та села редовно имају делове, који се називају „горњи“ и „доњи“. Овамо спадају: Врановина, Вођеница, Скакавац, Суваја Рашиновац, Крња Јела, Смољана, Јанила, Бравски Вагонац па и Бравско (село.) Животне погодбе, разбацане на више страна и понадалеко, проузрочиле су овакво распрострањење насеља. По равном пољу су ливаде. На ободу су најбоље равне њиве. Поврх њих врло добре ниже плећине, тавани и увале. Између ових провукли се пашњаци. Затим делимично високе планинске ливаде. Позади ових опет гдегде ужи или шири појас пашњака, грмара, камењара. Најзад долази „стећа“ планина. (Израз „стећа“ употребљава се за шуму, која је одрасна, једра и заузима повећи, непрекинут простор). Мешовити сточарско-ратарски начин привреде не може да удовољи свима потребама својим на уском простору једностране привредне способности. Мора да се користи свима привредним појасевима, да из свију црпе средства за живот. Људски станови се редовно хватају ораница. Како су се оранице развијале и по равни и по брдима, тако су и куће отишле за њима.

На западном рубу Бјелајског Поља насеља се нису тако високо успела уз обронке планинског оквира, као што је то случај на источној страни. У Бравску, изузев Крњу Јелу и Бравски Вагонац на западном рубу и нема насеља. Због нагле стрмине планинских падина на западном крају Бјелајског Поља нису ни упитомљене привредне површине захватиле далеко у вис. По томе ни насеља нису имала повода да се дижу на више. Села западног руба седе на прегибу равнице и стране или на ониским брдељцима благо уздигнуте подгорине. Разлика у висини појединих делова села овде је доста незнатна. У ову врсту долазе: Врточе, Бусије, Бјелај, Цимеше, Медено Поље, Колунић, Ведро Поље, Буковача Дринић, Тук-Џевар и особито Бара. Ово село положајем својим највише одудара од осталих насеља у пољу. Не протеже се ивицом, него средином поља. Нема тесног додира са шумом као сва друга села. Овакав његов положај сигурно је уветован тиме, што је овде поље већ доста сужено. И ако је раздвојеност кућа од руба поља и од шуме изражена, није ипак велика. У другу руку ту се је негда друкчија

слика приказивала. Шума је била ближе. Буковачко Брдо и Шековац прекривала је „стећа“ шума. И на другој страни у Горинчанима и Зденом Долу било је крупне шуме. Време је донело већих измена. Шума се одмакла од ових насеља, као што се одмиче лагано али стално и од свију других насеља. Да куће нису дошле на источну ивицу поља, узрок је тај, што је тамо велик део равни употребљен за пашњак. То је пашњак не само овога села него и вароши Петровца. А варош је имала и одвише моћи да запречи, како њен пашњак не би стигла судбина многих некадашњих сеоских испаша, које су временом запоседнуте и претворене у оранице или ливаде.

Друмска насеља су по овом положају пуна супротност предњих насеља. Леже у равни, на отворену су положају. Не осврћу се ни на ветрове. Једно од њих (Врточе) нема чак ни воде. Најпресуднији разлог њихову постанку били су друмови. Из Петровца полазе друмови на четири краја. У Врточу се унакрст пресецају два друма: Петровац-Бихаћ, Кулен Вакуф-Крупа. У Крњеуши се стиче друм Петровац-Крупа и Кулен Вакуф-Крупа. Бравско је засновано на друму Петровац-Кључ на половини удаљености, као путничка станица и одмориште. Удаљеност између Петровца и Кључа је одвише велика и успон друма с обе крајње тачке изискује превише напора, а да би се преваљивала без одмарања.

Тип насеља

Насеља ове области су потпуно разбијеног типа. Разбијеност је старовлашких ознака. Ни ова разбијеност није свуда једнака. У нижим и равнијим деловима је слабија, у вишим, стрменитим и пресртним положајима јача. Села на једнаком земљишту показују већу правилност и сродност у типским особинама. И код типа насеља показује се приметна опречност између источне и западне ивице Бјелајског Поља. Источни је оквир попречним усецима обилно израсецањем, ишчлањен. Он носи насеља на различитим висинама, чак на домак самих слемена. По томе су насеља тамо расутија. Западна страна поља окитила се насељима дуж саме ивице, или незнатно поврх ње. Насеља су на једнакој висини, нанизана у низове. И најнижи делови источних села показују доста сличности са овима. Но посматрана у целини и са својим горњим положајима источна насеља су по типским својствима раставила од западних. На-

сеља у Бравску пружају јачу типску сродност са селима источног него ли западног руба Бјелајског Поља.

Јаче расута насеља састоје се или из рпица по неколико кућа или из сасвим осамљених, појединачних кућа. Рпице обухватају по три до десет кућа. Међусобна удаљеност таквих кућа износи 50-100 метара. По вишим и усецима раскомаданим положајима рпице су ређе и мање. Тамо превлађују куће-осамљенице. Источна села Бјелајског Поља као и села у Бравску изграђена су у претежнијем делу од оваквих рпица, у мањем делу од осамљеница и окрајних низова. У западним селима Бјел. Поља главни део насеља отпада на низове, незнатан део на рпице и осамљенице. Онај први тип је сложенији, овај други једноставнији. Низови се појављују онде, где су насеља смештена по ивици плодне равнице. Рпице настају тамо, где се нашао овећи простор радне земље, заокружен пашњацима, камењарем или шикаром. Осамљенице су тамо, где је родна земља неплодним преградама јаче иситњена у мање комаде. То је случај код виших насеља, али исто и код неких насеља у пољу, где је размештај плодне и неплодне земље неправилно испрекидан. Те су куће већином постале од некадашњих колиба сточних зимништа.

У низовима су куће размакнуте по 20-50 метара. Најтипичнији пример оваквог села јест Колунић. То је дуг, мало квивудав низ наблизу пореданих кућа. Гледан из даљине побуђује утисак друмског, сашореног насеља. И заселак Цимеше пружа се у лепом, но доста покретном низу кућа, заклоњеном леђима дугуљаста брега. Бјелај, премда муслиманско и старо насеље, тек је мањим делом шор. Узрок је томе с једне стране неравност земљишта, с друге ратарско занимање становништва. Ни Турски Рашиновац није правилно ушорен.

Насеља су подвржена непрестаној измени типа. Села проређених низова добивају све више ознаке густих низова. Насеља мањих групица преиначавају се у веће групе. Понегде ће се и групе додирнути. То доноси собом јако умножавање кућа због прираштаја народа и убрзане деобе задруга. На другој страни множе се и куће осамљенице. Подељеници теже да се размакну што даље, да не би један другом били на сметњи; један остаје на старом огњишту, други се измиче сасвим на други крај.

Видљиве подвојености на засеоке (махале) све више не-

стаје. Док је било мање кућа, та је подвојеност била видно истакнута. Простор, који је некада празан стајао између махала, понајвише је већ заузет макар и наретко посејаним новим кућама. Избрисана је некадања видљива граница између заселака. Сад се више не може, као некада, простим погледом одредити, којему крају нека кућа припада. Већа раздаљеност међу крајевима постоји у Суваји. Њезини засеоци Трновац и Марјановића До знатно су удаљени од доњег села. Први око два километра, други четири-пет. Горњи Рашиновац је подалеко одсечен од осталог села. Једнако и Бравски Ваганац. Крај „Под Срнетицом“ сасвим је осамљен. Бравски Ваганац и Лерковац већ су се прилично зближили. Здени До опет извојио се сасвим на осами. Крајеви у Капљуву, особито Рсовац, приметно су раздвојени. Још најаче су размакнути засеоци села Бравска (Јасеновац, Кленовац, Гаричевац, Поље, Бунара, Под Срнетицом). Они више личе на засебна села него на делове једнога села. С мањом удаљеношћу, али ипак изразитом подвојеношћу истичу се крајеви села Баре (Бара, Горинчани, Буна, Бањци) и Буковаче (Будак, Авала, Баљковац, Подбуковача, Подђуриновача) У Колунићу је јаче издвојен Ревеник и Под Осјеченицом. У Цимешама су три засеока: Ваганац, Јазбине и Цимеше, смештени у три оделите укотлине. С погледом на крајеве села се могу разврстати у ова три реда: 1. села са знатно размакнутима крајевима, 2. села са крајевима видне засебности, 3. села са крајевима ишчезле подвојености. У последњи ред спада: већи део Вођенице, ивични одсек Суваје, Рашиновац (осим дела „на Рашиновцу“), готово цела Смољана и Јањина.

IV. ПОСТАНАК И РАЗВИТАК ДАНАШЊИХ НАСЕЉА

Данашње становништво ових крајева није овде одвећ одавно. Врло је незнатан број породица, за које се зна, да су биле овде већ онда, кад је зидан град Петровац (око 1700. г.). Народно памћење помиње две такве породице у Колунићу (Шикман, Репија) и по једну у Суваји (Милановић) и Скакавцу (Кнежевић). Сав остали народ доселио се овамо после подизања града. Староседиоца из далеке давнине овде уопће нема. Изузетак је само Бјелај. Ово је још средњевековни град. Као војничко место и

тврђава увек је био од вредности. Премда је често освајан, као да није никада остајао сасвим пуст. Његово становништво је несумњиво старије од петровачког. У Бјелају живи и данас неколико породица, за које се тврди да вуку лозу од „туркуша“ т. ј. од правих Османлија. Те породице могле су се овде настанити још у 16. веку, кад су ови крајеви коначно потпали под турску власт. После тога па до под крај 17. века, како се чини, осим Бјелаја цела ова област била је пуста. Ако је било каквих насеља, морала су бити посве ретка. Но у време Карловачког Мира, кад пада и оснивање Петровца била је цела ова област изузев Бјелај и оне две три породице у другим селима, без сваке сумње пуста. Сва причања о доселењу најстаријих породица, док је још град зидан, казују да је сав овај простор „од Рисове Грде до Кључких Вратница“ био пуст, ненасељен. И ови први досељеници бирали су себи место, где им се најбоље свиђало.

У суседству ове области наступише Карловачким Миром велике промене. Лика и Далмација, које су дотле биле турске покрајине, после овог мира отпадоше од Турске. Лика дође под власт Аустрије, Далмација под Млетачку Републику. Муслиманско становништво, које је тамо било настањено, великим делом не хтеде се помирити с новим стањем. Напусти сместа дотадање завичаје и пребаци се с ову страну наново ударене границе. Тек мањи део муслиманског становништва остаде где се затекао, приставши дакако да се покрсти, било у католичку било у православну веру. Отада имамо у овим странама породица, чији огранци припадају двома па и трима вероисповедима. Такви су н. пр. Пилиповићи, Медићи, Дураковићи, Кличковићи, Кнежевићи, Алагићи, Атлагићи, Даутовићи, Бакрачи и т. д.

Ове лично-далматинске избеглице муслиманске вере нагинуше први у ову пуну област. Сместише се изнајпре по дотадашњим муслиманским насељима уз границу. Кулен-Вакуф, Бјелај и Бихаћ доживеше тада силан прилив новог становништва. Тако наступи велика тескоћа у тим местима. Морала су се основати нова насеља. Тада се отпочиње зидање петровачког града. Око њега се савија одмах веће муслиманско насеље. Дођоше овамо породице, које су се биле привремено сместили у оближњим варошицама. Они, што дођоше из Бихаћа, основаше у Петровцу махалу „Бишћани“, како се она још и данас зове. Ово место настаде нагло, као да одједном из земље изниче.

За чудо једно, иза ових муслиманских избеглица стадоше одмах избијати и досељеници хришћани. Премда су у Лици и Далмацији имали хришћанске власти, као да су их се брзо наситили. Турска власт, ако није поданицима у погледу безбедности и могућности напредовања готово ништа давала, није од њих много ни тражила. Државни порез није био велик. Са назлијама и кесецијама, већ како се ко обрачуна. Чија бусија онога и мегдан. Човек је био упућен сам на себе. Што није кадар својом снагом одбранити, то неће ни бити његово. Па ипак такав режим као да је више одговарао душевним склоностима овога света, него начин управљања Аустрије и Млетака, где је човек одвише везан и сапет. У овој управи човековој је личности препуштено одвећ уско поље, на коме би она могла истаћи своју вредност. Поред тога дошла је с овом управом и тешка војничка дужност као неподносив терет. Па и у верском погледу биле су обе ове власти, у слепој служби католицизму, превише насртљиве и сурове према православном народу. У исто време у турској царевини постојала је моћна црквена организација православних Срба. Њен се утицај на много страна знатно осећао. Све то чинило је, те је овај свет осећао већу отуђеност према новим хришћанским властима, него ли према дотадашњој турској управи. Тако се и догађа да многи презиру то „ослобођење“ и прелазе поново у турско ропство. Сви ови исељеници су православне вере. Католици су се угодно осећали под новом управом. Код ових првих исељеника није никако могао бити узрок сеобе стешњеност земаља. Због бегства муслимана Лика је тада остала са врло ретким становништвом. Стара причања, свакако мало и претерано, говоре за оно време да „од Госпића до Звониграда није пјевац пјевао“. И сама Лика тада је у великој мери опустила. Морала се насељивати народом, који је долазио с једне стране из Далмације, с друге стране из Крањске и хрватског приморја. Ови, што су се досељавали у Лику из Далмације, нису увек далматински староседиоци. Већина њих су само прешли преко Далмације, а остали су или из западне Босне или понајвише од Херцеговине и Црне Горе. Кад се Лика а тако исто и Далмација попунила становништвом, нови досељеници нису се могли више у њој смештати. Кретали су тамо где се чуло да има пустоловине т. ј. у Босну. Сада већ отпочиње исељавање из ових покрајина и због пренасељености. Но прошло је много времена док је пренасељеност почела осетније

деловати на исељавање. У прво време најчешћи повод исељавању, управо бежању из ових покрајина, долазио је од сукоба са кривичним законом или са војничким прописима. Највећи број исељеника кроз подруг века отпада баш на овакве војне бегунце и злочинце, који на тај начин избегавају казни. С времена на време придлазили су и други разлози сеобама. Герасим Зелић у свом житију (св. I. стр. 31.) наводи, како је 1774. г. била у Далмацији велика глад и због тога се иселило око хиљаду фамилија, неке у Босну под Турчина, неке у Срем под Аустрију. Исти писац спомиње још једну сеобу 1809. г. после мира у Бечу, кад се један део Далматинаца не хтеде предати Французима, него пребеже „под крило цесарево и турско“ (Житије II. св. 228. стр.). Добар део исељеника у оба ова случаја свакако је доспео у ову нашу област. Овакве сеобе у великим гомилама биле су ретке. Насеља су се у претежној мери попуњавала и занављала полаганим али сталним појединачним досељавањем једне по једне или тек по неколико породица. На овај начин привирало је овамо становништво из Лике и Далмације, као најближег суседства покрај ондашње државне границе. Ове две покрајине имале су премоћан удео у насељавању наше области.

После ових двију покрајина по множини досељеника у нашу област долазе одмах суседни босански крајеви западно и југозападно одавде. То су Унац, Гламоч, Грахово и Ливно. Унац и Грахово су јаче заступљени, Гламоч и Ливно у мањој мери.

На трећем месту стоје Херцеговина и Црна Гора. Мален је број породица које памте да им је тамо порекло. Из Црне Горе су свега две (Кецман, Сабљић). Из Херцеговине пет (Пећанац, Грбић, Феризовић, Ковачевић-Мостарац и Шкундрић). Но ово су све старе, давно досељене породице, бројем кућа доста јаке. Од њих потиче много јачи део становништва, него што би се то према малом броју породица могло мислити. Једна од њих (Кецман) разгранала се у шест самосталних огранака, који већ важе као посебне породице. Чини се доста вероватним да је велика већина целог становништва у овој области далеком старином из Херцеговине и Црне Горе. У томе случају и Далмација и Лика, Ливно и Грахово, Гламоч и Унац биле би за све досељенике само прелазне а не изворне области. Лако је разумети, што тек тако мали број породица памти до данас то своје порекло. Врло ретко се која породица преселила на

тако велику даљину од једном. Таква далека сеоба понајчешће је састављена из неколико краћих сеоба. На сеобним станицама остајало би се дуже или краће време, док не искрсне повод даљем помицању. А ти су поводи у немирној и узбурканој прошлости често наступали. Кад је сад једна породица, док је овамо стигла, имала да се задржава на три четири или више узгредних боравишта, на неким и више од људског века, схватљиво је да се тада првобитно порекло лако испусти из памети. Прошлост претрпана догађајима тешко се памти. Ту обично остаје у памети последња крупнија промена и она се памти и предаје као породична „старевина“.

Премда су Лика, Далмација, Грахово и Ливно примали досељенике и са других страна, то су биле као случајне и врло ретке особе. То становништво није могло дуго и у целости овде да остане. Због честог граничног комешања, некад гоњено, некад и премамљивано, оно се дизало одавде и кретало се даље на север и северо-запад. Редовна и стална појачања у становништву могле су ове области да добијају само с југа. Отуда допиру овамо и најпогодније саобраћајне везе. Дуж подножја испруженог Динариног ланца отварају се с обе стране комотни пролази до ових области. На једној страни западно-босанска поља, надовезана једно на друго. На другој страни долина реке Цетине пробија се дужином Далмације. Сам крој и склоп земљишта одредио је туда путеве и правац за кретање становништва.

Има неколико породица, од којих се један део срета н. пр. у Лици, а други у Грахову. Такве су породице: Бурсаћ, Кесић, Дукић, Мандић, а нашло би их се и много више. Нити су они у Грахову доселили из Лике, ни они у Лици из Грахова. Могли су доселити и једни и други отуда, где се сједињују оба пута, што с југа воде на једној страни за Грахово, на другој за Лику. Становници тих путева спадају испод најужнијег гребена Динарина, тамо код Имотског. Ту су могле те породице да се подвоје, ударе свака другим путем и стигну једни овамо други онамо. Још успут могле су да обележе своје кретање мањим својим огранцима, остављеним на месима, где су се дуже задржавале. Та чињеница унеколико поткрепује напред изнесено мишљење, да би већина досељеника, придошлих овамо преко Дасмације, Лике, Ливна, Грахова, Гламоча и Унца морала бити давном старином од Херцеговине и Црне Горе, најиздешније колевке нашег соја.

Сви до сада споменути досељеници дошли су овамо са западне, југо-западне и јужне стране. Но у области се налази још незнатан део становника досељених с источне стране. Тако исто изван број становника непознатог порекла. Из источног суседства области дошло је овамо у старије доба пет породица. То су Мајсторовићи (из Старог Мајдана), Шикмани и Раковићи (из Змијања), Шербуле (из Бање Луке), Станковићи (од Кључа). Овима треба прибројати још неке куће у селу Бравску, досељене недавно из оближњих села кључкога среза. Тако исто неколике трговачке и занатлијске породице у вароши Петровцу, досељене у новије доба из разних крајева. Овде се мора споменути и оних неколико породица, за које се тврди да су османлијског порекла. Таквих је у Бјелају осам и у Петровцу две.

Поред незнатног броја породица досељених са разних страна остао је још приличан број породица непознатог порекла. Ово нису никако најстарије породице. Узрока непознавању њихова порекла може бити више. Најглавнији је слаба породична свест, недовољно неговање и пренашање с колена на колена породичних предања. То нас упућује на неразвијеније душевне способности уопће код таквих породица. Па и физичка снага и отпорност таквих породица као да је на nižем степену. То су све мање породице са малим бројем кућа и с омало чељади. Уосталом могуће је и то, да је код истраживања порекла промашено ступити у додир с лицима, која би нешто о томе знала. Није искључено, да је неповерљивост према испитивачу означила порекло неких од ових породица као непознато. Но већина и ових породица биће свакако отуда, оклен је уопће већина овдашњег становништва т. ј. из Лике и Далмације.

У Бјелајском Пољу и Бравску живи данас 460 породица у 2719 породичних задруга или кућа. По пореклу дели се то становништво овако:

| | | | | |
|-----------------|-----|-------------|-----|------|
| из Црне Горе | 7 | породица са | 130 | кућа |
| Херцеговине | 10 | „ | „ | 120 |
| „ Лике | 235 | „ | „ | 1073 |
| „ Далмације | 75 | „ | „ | 745 |
| „ Грахова | 21 | „ | „ | 167 |
| „ Ливна | 4 | „ | „ | 13 |
| „ Гламоча | 5 | „ | „ | 64 |
| „ Унца | 10 | „ | „ | 149 |
| „ остале Босне | 39 | „ | „ | 111 |
| „ Ст. Србије | 2 | „ | „ | 6 |
| „ Славоније | 2 | „ | „ | 2 |
| „ Угарске | 1 | „ | „ | 10 |
| „ Галиције | 2 | „ | „ | 2 |
| „ Албаније | 1 | „ | „ | 2 |
| „ Турске | 10 | „ | „ | 30 |
| непознато оклен | 27 | „ | „ | 95 |

Свега 460

2719

Порекло породица у сваком селу напосе показује нам овде изнети таблични преглед породица према пореклу. Код овога прегледа у линији „свега“ не одговара стварности збир породица. То долази отуда, што су многе породице распрострањене у неколико села. По томе у збиру породица свих села изилази више породица, него што их у целој области има, јер су неке рачунате више пута.

Као што се из овог рачуна види, јужна колевка (Црна Гора и Херцеговина), дала је нашој области 17 породица или 4⁰/₀, западно суседство (Далмација, Лика, Ливно, Грахово, Гламоч, Унац) дало је 359 породица или 78⁰/₀, други крајеви и земље 57 породица или 12⁰/₀. Непозната порекла је 27 породица или 6⁰/₀. Но при одмеравању доприноса појединих крајева криво би било обазрети се само на број породица, а не и на број кућа. Има породица сасвим нејаких, а има их и необично јаких. Кад узмемо у рачун број кућа, омер се прилично измени. Од свих 2719 кућа на јужну колевку отпада 250 кућа или 9⁰/₀; на западно суседство 2211 кућа или 81.5⁰/₀; на остале крајеве и земље 163 куће или 6⁰/₀; на непознато порекло 95 кућа или 3.5⁰/₀. Из ових бројева је очевидно, који су крајеви заступљени јачим, а који нејачим породицама.

И између Лике и Далмације, покрајина које су нашој области дале главну језгру досељеника, велик је несразмер између броја породица и броја кућа. На једну личку породицу пада просечно четири и по куће, на једну далматинску немало десет кућа. Као и свагде, тако и овде: породице снажније бројем кућа старије су од оних с малим бројем кућа. Све далматинске породице доселиле су прилично одавно. Код личких породица наилазимо на знатан број старијих породица, али има их замашан број досељених у последње време, т.ј. по окупацији (1878. г.).

И размештај досељеника у самој области изазива пажњу посматрача. Досељеници из Далмације, Ливна, Грахова, Гламоча, Унца и најужнијег дела Лике запосели су у главном јужну половину Бјелајског Поља и Бравско. Досељеници из средње Лике притисли су северну половину Бјелајског Поља. И ту су посредни саобраћајне везе. У ову област улазе са западне стране два пута. Један од њих је стари римски друм, који никада није губио саобраћајне важности. Њиме су дошли досељеници из Далмације, Грахова, Ливна, Гламоча, Унца и најужније Лике. Овај друм пролази непосредно кроз Далмацију Грахово и Унац. Пут од Ливна веже се

за овај друм у Грахову. Пут из Гламоча и Горњег Унца силази на овај друм у Унцу. Исто тако и пут из јужне Лике. Тако су се на завршни одломак овога друма сливали досељеници с веома широког простора. Други пут долази овамо из средње Лике, од Грачаца и Удбине, преко Горњег Лапца и Кулен-Вакуфа у Врточе и Крњеушу. У овом крају је већи део становника из средњег дела Лике. По задаћи, коју су ови путеви извели у насељивању наше области, они личе на речна корита, којима су се кроз дуги низ година ваљале живе реке народне.

Проматрамо ли данашње породице ове области према времену њихова доласка овамо, видимо како је прва њихов број сасвим мален, а с временом брзо расте. Године 1700. у целој је области било само тринаест данашњих породица. До 1800 г. нарастао им је број на 158 породица. До 1850 г. повисио се овај број на 278 породица. 1875 г. истерао је број породица на 302. Данас има цела област 460 породица. Овде су узете у рачун само оне породице, које су до данас остале у области. Кроз то дуго време брзавио је овде још приличан број породица, којих данас више нема. Неке изумрле, неке одселиле. Колико је када породица доселило у свако село посебно, показује „Преглед породица по времену доселења“ (стр. 166.)

Може се доста поуздано установити, колики је када у прошлим временима био број кућа у поједини селима и у области. У оно доба породице су живеле у великим породичним задругама. До деобе је мучно и ретко долазило. Ако се већ задруга због тешкоће у земљи морала да подели, одељеник обично није ни остајао поред старе задруге, него је селио даље, где је било пространих празних земљишта. По томе све до 1850 г. можемо узети да број кућа износи онолико, колико и број породица. Гавро Вучковић износи, како је задруга Јеличића у његово време (1850.—60.) имала 70 чељади, од тога 23 удате жене („Робство у слободи или огледало правде у Босни“ I. св. 30. стр.). Стари људи знају и данас још да причају: „прије сто година било је у овом селу пет кућа, у оном седам кућа“ ит.д. Ти се бројеви сасвим сублизу слажу с бројем породица, које су оно време биле настањене у тим селима. Но ипак број душа није био тако мален, како се то причиња према малом броју кућа. Куће су имале многобројну чељад. Свака ондашња кућа може се рачунати просечно колико садашње четири куће.

И поред обилног и непрекидног досељавања, становништво

Преглед породица по времену досељења*)

| СЕЛО | ДОСЕЛИЛИ | | | | | | | | | | | |
|---|------------|------|-----------|------|-----------|------|-----------|------|------------|------|--------|------|
| | прије 1700 | | 1700-1800 | | 1800-1850 | | 1850-1875 | | после 1878 | | Свега | |
| | п. род. | кућа | пород. | кућа | пород. | кућа | пород. | кућа | пород. | кућа | пород. | кућа |
| Брестовац | — | — | 1 | 15 | 2 | 13 | — | — | 4 | 9 | 7 | 37 |
| Вођеница | — | — | 7 | 62 | 13 | 45 | 10 | 25 | 27 | 63 | 57 | 195 |
| Скакавац | 1 | 13 | 1 | 28 | 9 | 20 | — | — | 6 | 12 | 17 | 73 |
| Суваја | 3 | 25 | 8 | 79 | 1 | 13 | 3 | 14 | 12 | 18 | 27 | 149 |
| Рашиновац | — | — | 13 | 49 | 7 | 21 | 10 | 24 | 13 | 17 | 43 | 111 |
| Петровац | — | — | 69 | 279 | 8 | 32 | 23 | 43 | 45 | 60 | 45 | 414 |
| Тук-Џевар | — | — | 2 | 3 | 11 | 43 | 3 | 3 | 3 | 3 | 119 | 52 |
| Бара | — | — | 6 | 14 | 3 | 10 | 2 | 3 | 14 | 25 | 25 | 52 |
| Буковача | — | — | 5 | 27 | 9 | 33 | 3 | 11 | 5 | 12 | 22 | 83 |
| Дринић | — | — | 6 | 84 | 5 | 19 | 2 | 4 | 7 | 17 | 20 | 124 |
| Ведро Поље | — | — | — | — | 8 | 20 | 3 | 6 | 11 | 26 | 22 | 52 |
| Колунић | 2 | 8 | 5 | 67 | 20 | 85 | 9 | 24 | 20 | 37 | 56 | 211 |
| Медено Поље | — | — | 1 | 3 | — | — | 1 | 2 | 14 | 26 | 16 | 31 |
| Цимеше | — | — | — | — | 7 | 28 | 12 | 25 | 23 | 47 | 42 | 100 |
| Бјелај | 8 | 26 | 12 | 30 | 7 | 15 | — | — | 4 | 4 | 31 | 75 |
| Бусије | — | — | 1 | 8 | 12 | 31 | 1 | 1 | 18 | 29 | 32 | 68 |
| Мале Стјењани | — | — | — | — | 3 | 21 | — | — | — | — | 3 | 21 |
| Врточе | — | — | 10 | 78 | 7 | 34 | 6 | 18 | 15 | 37 | 38 | 167 |
| Крња Јела | — | — | 3 | 25 | 5 | 15 | 4 | 12 | — | — | 12 | 52 |
| Смољана | — | — | 10 | 19 | 13 | 58 | 4 | 11 | 4 | 6 | 31 | 194 |
| Капљув | — | — | 2 | 6 | 11 | 42 | 4 | 10 | 5 | 9 | 22 | 67 |
| Бравски Ваганац | — | — | 3 | 33 | 2 | 10 | 2 | 6 | 1 | 1 | 8 | 50 |
| Јањила | — | — | 1 | 2 | 14 | 69 | 3 | 8 | — | — | 18 | 79 |
| Бравско | — | — | — | — | 18 | 111 | 10 | 62 | 24 | 32 | 52 | 205 |
| Католичке породице на простору парохије крњеушке | — | — | — | — | — | — | — | — | 14 | 47 | — | — |
| СВЕГА | 14 | 72 | 166 | 1011 | 195 | 788 | 115 | 312 | 289 | 537 | 779 | 2719 |
| Ако се узме преглед целе области не обзирући се на поједина села добију се ови бројеви: | 13 | 72 | 145 | 1011 | 120 | 788 | 24 | 312 | 158 | 537 | 460 | 2719 |

*) Број кућа у овој табlici показује њихов број данас, а не онда кад су се породице населиле. Као време доселења узето је оно време кад је која породица доселила уопће у област, а не баш у оно село, где је данас. Породица која је н. пр. доселила између 1700.—1800. у Колунић, а после 1850 г. прешла у Бравско, означена је у овом прегледу у Бравску, а време доселења јој је означено између 1700.—1800.

се одвећ споро умножавало. Област је кроз дуго времена била сразмерно пуста. Узрок су томе: помори и одсељавање. Помори су бивали чести и страшни. Највише су сатирале народ црне оспице. И куга се често навраћала. Народ још памти и спомиње задњу кугу прије неких 110 година. Геразим Зелић спомиње у свом Житију (III. св. 74. стр.), да је у Далмацији 1815. г. морила куга. Вероватно, да је гада она и овде владала. То би могла бити та задња куга, што се задржала у народном памћењу.

Много већи губитак у становништву долазио је од одсељавања. У старија времена све до 1875. г. расељавала се одавде само раја. После окупације (1878. г.) пресекао је расељавање раје, а наступило расељавање муслиманског живља. Раја се суклањала испред силе и обести помамних и бездушних ага и бегова. Довољна је била реч: „губи се с моје земље“ и кметској задрузи није више било ту станка. На злостављања и бешчашћења знала је и раја по кат-кад узвратити крвавом осветом. После тога није се смела прва зора дочекати на томе месту. Бежало се главом без обзира. Понела се само деца и потерала стока. Све је друго остављено и прежаљено. Ови одсељеници, заправо бегунци, спуштали су се у правцу севера и северо-истока, наниже, према средњем и доњем Поуњу и Посању. Стизали су неки и до Саве. — Муслимански живаљ почео се селити, кад је пре стала турска владавина у Босни. Доласком аустријске власти допели су наши муслимански саплеменици у тежак душевни шкрипац. Национално несвесни, а верски одвише загрејани, привезани и срођени душевно с државом, која је важила као заточница Ислама, нашли су се тада пред тешким избором: или остати без исламске државе, или напустити родну груду. Приличан број их се одлучио за ово последње. Једни су одселили у Турску одмах по окупацији. Покрет за исељавање у Турску још је у неколика маха избијао, понајаче из анексије Босне. — Одсељене породице уопће брзо падају у заборав код преосталог становништва. Баш према оној народној речи: „ко није на очима, није ни на срцу“. Много је тога дошло и прошло, а мало се упамтило. Тек оно, што се догодило за века најстаријег данашњег нараштаја упамћено је и то само делимично.

Поред исељавања често је и многобројно и пресељавање из једног краја ове области у други. То пребацивање из села у село представљено је у табlici: „Преглед унутрашњег сељакања у границама области“. (стр. 168.) Погледамо ли на целокупан

Преглед унутрашњег сељакања у границама области.*)

| СЕЛО | КАД СУ ПРЕСЕЛИЛИ | | | | | | | | | | | |
|--|------------------|------|-----------|------|-----------|------|-----------|------|------------|------|--------|------|
| | пре 1700 | | 1700-1800 | | 1800-1850 | | 1850-1875 | | после 1878 | | Свега | |
| | пород. | кућа | пород. | кућа | пород. | кућа | пород. | кућа | пород. | кућа | пород. | кућа |
| Брестовац | — | — | — | — | 2 | 13 | — | — | — | — | 2 | 13 |
| Вођеница | — | — | 4 | 44 | 5 | 27 | 7 | 22 | — | — | 16 | 93 |
| Скавац | — | — | 3 | 7 | 1 | 1 | — | — | — | — | 4 | 8 |
| Суваја | 1 | 4 | 5 | 63 | — | — | 2 | 9 | 1 | 1 | 9 | 77 |
| Рашиновац | — | — | — | — | 2 | 4 | 6 | 17 | 3 | 3 | 11 | 24 |
| Петровац | — | — | — | — | 4 | 7 | 3 | 3 | 7 | 15 | 14 | 25 |
| Тук-Џевар | — | — | — | — | 3 | 13 | — | — | — | — | 3 | 13 |
| Бара | — | — | 3 | 5 | 2 | 7 | — | — | 4 | 6 | 9 | 18 |
| Буковача | — | — | 2 | 13 | 2 | 4 | 2 | 10 | 1 | 1 | 7 | 28 |
| Дринић | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Ведро Поље | — | — | — | — | — | — | 1 | 2 | 1 | 1 | 2 | 3 |
| Колунић | — | — | 1 | 3 | 2 | 26 | 6 | 18 | 3 | 4 | 12 | 51 |
| Медено Поље | — | — | — | — | — | — | 1 | 2 | 2 | 3 | 3 | 5 |
| Цимеше | — | — | — | — | 3 | 7 | 8 | 21 | 1 | 4 | 12 | 32 |
| Бјелај | — | — | — | — | 6 | 13 | — | — | 3 | 3 | 9 | 16 |
| Бусије | — | — | — | — | 1 | 1 | 1 | 1 | 2 | 2 | 4 | 4 |
| Мале Стјењани | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Врточе | — | — | 3 | 25 | 4 | 29 | 4 | 16 | 1 | 1 | 12 | 71 |
| Крња Јела | — | — | 1 | 15 | — | — | 3 | 8 | — | — | 4 | 23 |
| Смољана | — | — | 3 | 39 | 5 | 38 | 3 | 10 | 1 | 1 | 12 | 88 |
| Капљув | — | — | 1 | 4 | 5 | 21 | 1 | 2 | 3 | 4 | 10 | 31 |
| Бравски Ваганац | — | — | 2 | 23 | — | — | 1 | 5 | 1 | 1 | 4 | 29 |
| Јањила | — | — | — | — | 8 | 43 | 1 | 6 | — | — | 9 | 49 |
| Бравско | — | — | — | — | 6 | 40 | 5 | 45 | 8 | 13 | 19 | 98 |
| Католичке породице на простору парохије крњеушке | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| СВЕГА | 1 | 4 | 28 | 241 | 61 | 284 | 55 | 207 | 42 | 63 | 187 | 799 |

*) Све породице наведене у овом прегледу доселиле су најпре у неко друго село ове области, па су после прешле у оно село, у ком су уврштене у овом прегледу.

број кућа, пониклих од породица, што су на тај начин мењале стајбину, изилази, да се више од четвртине становништва претурало по области из места у место.

Народ ове области памти чврсто догађаје, који су били од значаја у његовој судбини. Такви су догађаји: зидање петровачког града око 1700. г.; велики помор од куге 1815. г.: долазак сарашћера Омерпаше у Босну 1851.; дољанска буна 1858. г.; буна или устанак 1875.—88. г. и окупација Босне 1878. г. Кад се хоће да означи старост кога другог догађаја или предмета, она се ставља поред ових крупних догађаја да се покаже да ли пада у време пре или после њих. Тако се нпр. рече: „било је то прије куге“, „доселили се пред дољанску буну“ ит.д. Уз устанак 1875.—78. г. сав је овај крај био пуст; Раја је пребегла у Лику и Далмацију и провела тамо три године. Једино су остали муслимани у Петровцу и Бјелају.

V. НАРОДНЕ ОСОБИНЕ

1. *Телесне особине.* — Народ ове области живи на земљишту просечно 600—900 м. надморске висине. По томе је у сасвим повољном положају што се тиче свежег, чистог зрака. Због пространости и отворености области ветрови проводе сталну измену зрака. Проветравање се врши у најсавршенијој мери. Обилне и бујне шуме околу доприносе, да је зрак богат кисеоником. И насеља су се прибила већином уз шуме или недалеко шума, те удишу бар делимично прави шумски зрак. Воде су, уколико их има планинске: чисте и здраве. Села оскудна водом, добивају воду за пиће и кување, макар и великим трудом, из ових здравих извора. Баруштина и подводних земљишта нема, може са рећи, никако. Што их има поред неких потока у незнатној мери, то се још с раног пролећа брзо исуши. Никаква штетна испаравања не кваре зрака.

Исхрана је у овог народа доста добра. Јаче сточарство доноси те има млека и уопће белог мрса у довољној мери. Народ није одвише сувотан. И домаћице („планинке“) су у справљању јела прилично веште. Томе је допринело трогодишње бављење (1875.—78.) овог народа у Лици, врло напредној у погледу кућанства. Још више насељавање многих Личана по окупацији међу старо становништво и најзад женидбе из Лике.

Све то чини, те овде живи врло здрав људски сој. Наочит, румен, пун крви. Са здрављем иде и лепота. Врло се често сретљају

особе, мушке и женске, красна лица и складна стаса. Народ у суседним жупним крајевима кад хоће да истакне, како је неко румен у лицу сковао је узречицу: „црвени се к'о Бјелајац“. Овде је необично јако убеђење о големој разлици између планинаца и жупљана што се тиче здравља и целе човекове спољашности. Често се може чути и овакав говор: „пусти ме у највећи збор, гдје је измијешан горњи народ с нашим, ја ћу не знајући ко је оклен, разлучити све и једног Бјелајца од нашег свијета“.

Што се тиче узраста и уопће телесног кроја, треба се сетити, да је народ овога краја доселио махом из Лике и из Далмације, а старо порекло вуче вероватно из Херцеговине и Црне Горе. Отуда није нимало чудно, да је овде народ крупна и висока стаса. Премда темељита костура и јаке кости, струк је ипак више витак него здепаст. Ширина трупа ублажује се вишином раста. Грудни и плећи су снажне. Лице широко. Очи доста крупне. Понајвише плаве и смеђе, па онда тек зелене и црне. Коса најчешће плава и риђа. Има и црне. Више је танка и мека, него јака и оштра. Коврчаста коса је сасвим ретка. Мушкарци су претежно коштуњави и сувоњави, но нађе их се и пуних образа. Врло мало је мушкараца трбушатих. Код женских се може наћи више пуноће у трупу и у образима. Претерана тананост и мршавост, као и претерана дебљина сасвим су ретке.

Расплодна моћ је код становништва овога краја бујна и издашна. У браковима, које смрт прерано не распари, као просечна плодност може се узети осам порођаја. Ретке су роткиње које роде мање од шесторо деце. Доста их је, које роде по дванаесторо и петнаесторо. Бездетака је посве мало међу особама, које су младост и прво време брака провеле у родном крају. Младеж ступа израна у брак. Највише између седамнаесте и двадесет друге године. Каткад још и пре, понекад и после тога доба. Жене рађају до 40. па и 45. године живота. Мушки до 50., гдекад и до 60. године.

Но и поред многих повољних увета за народно здравље подложен је народ болестима у знатној мери. Пређашњег здравља и чврстоће нестаје. Стари људи с правом кукају како се младеж израђа. Томе је више узрока. Понајважнији биће свакако ишчезавање старих великих породичних задруга. У тим задругама су подрастали људи до пуне снаге, а да није било потребно да се подлажу теретним пословима. У садашњим малим породицама инокоштина приморава још сасвим незреле

младиће да се хватају и најтежих послова. Наступило је осим тога још и одилажење на радове у далеке крајеве. Ови радови одвлаче од кућа младеж већ одмах иза петнаесте године. И прерана женидба и удаја носе свој део кривње. Преображај старинске куће, која је била без собе, није донео унапређење него погоршање у народном здрављу. Соба у данашњој тежачкој кући више је тамница него соба. Ниска, тамна, са малом запремином ваздуха. Стара кућа без собе имала је барем изобила ваздуха. Ваздух тај није био у кући заробљен. Могао се несметано измењивати кроз баце, кроз шупљине и пукотине брвана. Стога стари људи и данас избегавају собе. Многи и данас још преко целе зиме спава у кући крај огњишта. У соби га нешто „гуши“. Кад би га ко осудио да преноћи ноћ у соби, он верује да би се угушио. Кад је реч о штетним утицајима по народно здравље, не сме се никако изоставити алкохол, који и здравље као и друга људска добра само руши и упропашћује. Њему је народ одан у јакој мери. По опћем веровању у њему је и лек и окрепа, извор и снаге и издржљивости.

Сви ови неповољни чиниоци довели су дотле, да је у народу доста раширена јектика, а исто тако и желудачне и цревне болести. Има подоста и бубрежних и срчаних болести. Венеричних тек помало. И кужне болести покосе много жртава и код одраслих, а још више код деце. Народ још неће да верује, да се болест преноси с болесника на здраве те да избегава дотицај с болесником. У болести обраћа се за помоћ врачарима, а ретко лекару, и то тек онда, кад је већ узалудно свако лечење.

2. *Душевне особине.* — У душевном животу народа највише је верских елемената. Вере остављају најдубље и најтрајније трагове у народној души. Сви народни обичаји, сва народна веровања и празноверице су изрази било старе или нове вере. Ту су верска схватања изражена онако, како их је народ разумевао. Ту је из верских учења унето оно, што је народној души и срцу било најблискије, најсродније. Та народна вера уткана је као непрекинута нит у цео народни живот, како код народне целине тако и код појединца. С једне стране божанског порекла, с друге стране производ наклоности народа, та вера ужива неограничену оданост. Она се одржава готово неокрњена поред свега јуришања на њу са много страна. Народ је осећа као своју и не напушта је. Ко год се на њу окомљава, тај је народној души туђин и

далек. Тај не задобива народног поверења, макар колико иначе био исправан и пријазан.

Да би се допрло у дубине народне душе нужно је прокинути оне копрене, које су преко ње распротрле вере, обичаји и други вањски утицаји. Онда тек постају видне, темељне, оригиналне особине народне душе. Некоје су од ових истоветне с верским моралним захтевима, те се може мислити да су изникле из верског корена. Понајпре ће бити реч о душевним особинама ове врсте и то о онима, које су оштро истакнуте.

Необично је жива тежња за праведношћу, сањарење о идеалном уређењу света, где не би нико био притешњен. Клица ове тежње избија из дубине народне душе, а снага и бујност притиче јој с једне стране из Христовог учења о „гладнима и жеднима правде“, с друге стране из дуговечног трпљења неправде и неједнакости. Патници су увек најватреније присташе узвишених тежња. Премда је ова тежња у говору и жељама народа особито јака, ипак су чести случајеви да јој се изневере они, који дођу у прилику, да је у дело приводе, поготову ако су њихови лични интереси помешани с туђима.

Веровање и поуздање у вечиту Божију правду силно је укорено. Оно чини да човек трпи неправду доста мирно. Оно даје човеку смелости да осуђује и јавно укорева силнике и неправеднике, који над појединцима или над целином народном проводе своју силу и самовољу. То веровање доприноси, да се човек не обазире на неугодне последице за себе од таквог свог поступања. Оно је топла и дубока утеха свима, који се осећају неправедно потлаченима, увређенима, запостављенима. — Поред тешења с Богом и његовом правдом, чује се често и реч: „Ко се не освети, тај се не посвети“, Освету изазива најчешће вређање породичне части и поноса, а ређе наношење материјалне штете.

Верност, искреност, отвореност, безазленост самоникле су душевне особине овога народа. Претварање, лукавост и препреденост показују се у мањој мери. По свему судећи то нису прирођене него извана накаламљене особине, изазване тешким животним приликама у дуговеком окрутном ропству. Ове су особине плитка корена. У народу је испољен силан презир према таквим својствима осим случаја кад наступају као устук прекомерној покварености и бездушности.

Милосрђе и сажаливост према беди и патњи, особито

виђеној рођеним очима, врло су јаки. Много се и често говори о „севапу“. А и пази се доста на севап (задужбину). Просјак се не одбија од кућњег прага. Не пушта се без „поделе“. Намерник се у кућу пушта и указује му се многа услуга. Чини се помоћ и месној сиротињи и бедницима, било у раду или у разним намирницама за живот. Али се више полаже на севап према страноме беднику него према домаћему. Свакако због тога, што су код домаћега познате и његове мане и погрешке због којих је допао невоље. Његово бедно стање често изазивље у души измешан осећај и сажалења и осуде.

Гостољубивост, као типична одлика овог народа, на замјерној је висини. Гостољубивост се овде означава са речи „поштење“. „Поштен“ значи гостољубив. У толикој је цени гостољубивост, да се признање поштења не даје него ономе, ко је и гостољубив.

На реду је, да се спомене и јако одомаћено веровање у судбину. Пресађено је у народну душу из верских схватања можда још из старе словенске вере. Кад је вал Ислама заплуснуо и преко нашег етнографског подручја, ово веровање поново је пробуђено и освежено и код оних, који су остали у Хришћанству. Реч „суђено је“ изговара се сувише често. Но у збиљском животу не долази то веровање баш до потпуног уважења. „Суђено је“ рече се за неки случај, кад се он већ сврши и кад је већ и сувише очевидно да се нешто не може никако отклонити. Но док су догађаји у току, куша се утицати на њихов исход поред све вере у судбину.

Истини за вољу морају се навести и неповољне народне особине.

Несложност, свадљивост, упорност, пркос и инат прирођене су мане нашег народа, па и овог његовог дела овде. Ове мане коче и ометају све потхвате, где се тражи више руку на окуп. Из њих се излеже сва сила сукоба и спорова. Инат је најача покретна сила у подручју друштвеног живота.

Сликовит пример ината, упорног ситничавог и безразложног парничења пружа нам случај, познат овде под именом „бјелајско прасе“.

Прије каквих 35—40 година затече нека жена из Бјелаја на гувну свог суседа, бега, убијених својих двоје прасади. Захте од њега, да јој плати одмах, без суда. Он не хтеде. Тужи га суду и суд га осуди. Он се наравна с тужитељком, да ће јој

у житу намирити штету. Но бегови, његови мештани, скоче на њега, како је могао признати, да је он — бег — убио прасад. То је срамота за све њих. Сад их свет може звати крмарима. Предобију га да опорече, да је убио прасад. Оштећена жена тужи поново, неби ли већ једном наплатила штету. Сад бег изјави да он није убио прасад, него неки дечак у суседству. Постави друга два бег за то као сведоке, који то на суду под заклетвом посведоче. После неког времена завади се брат оног обећеног дечка с овим беговима. Да им се освети, тужи их суду, да су се криво заклели. Суд поведе извиде и увери се, да је онај дечак на дан кад су прасад убијена, био код своје тетке у другом селу, удаљеном четири сата хода. Кривци бише предани окружном суду у Бихаћу. Суд позове неких 60—80 сведока, поведе расправу и утврди, да су се они бези и још неки као сведоци криво заклели. Осуда захвати пет особа, које одлежаше 8—18 месеци робије. Исто платише судске трошкове, који изнесоше 500—600 форинти. А оба двоје прасади није вредило више од пет форинти.

Досад споменуте душевне особине народне, како светле тако и оне тамне, у укупности својој откривају нам слику моралног стања овог народа. О моралу се може још опћенито рећи, да је у корену здрав. Морално суђење је исправно и сигурно. Уколико се у садашњици опажа колебање и преокрет у моралу, тај удара донекле у назад. У тешким приликама морал и честитост се боље одржавају. Некакав дубоко сакривен инстинкт у бићу народа као да га сили на темељито и свестрано поштовање морала. Та невидљива увиђавност као да му у свест улива убеђење, да је морал тврда језгра, моћна снага која најпоузданије обезбеђује и појединачно и опће народно самоодржање. Чим мину тешка времена и попусти стрепња за опстанак, попусти нагло и морал, бар у понеким својим спољашњим појавама. Тако је и овде данас. Али оне дубоко усађене кличе здравог морала у души народној преживеће вероватно, ову данашњу депресију.

У погледу чувања морала као и осталог дедовског наслеђа дуље остају верне учвршћеној старини конзервативне породице него ли слободоумне. Напуштање старине попушта, а новина осваја најпре у спољашњим облицима: оделу, обући, градњи кућа, начину храњења и породичној дисциплини. Док у мишљењима, уверењима, гледању на живот готово да се и не опажа

какво видно одступање од старине. Но премда преокрет на овом путу одвећ спорим кораком одмиче, премда се он у кратку веку мучно и примети, ипак у дужем веку осете се знатније промене. То нам необично јасно избија пред очи из душевног стања данашњег нашег најстаријег покољења. Оно памти начин живота, рада и мишљења за 50—60 година уназад. И данас њихову јадању и кукњави нигде краја. За њих је сада све дошло наопако и „извраћено“. Они проживљују своје задње дане у „туђем свету“. Оно што они тако неуступно држе, произашло је из дубоких расних нагона. Утврђено и потврђено богатим и силним искуством дугих векова. Они стоје и остају код онога, што је дуго ковано, добро сковано и тврдо окаљено. Нови погледи и нови правци не представљају још ништа сигурно ни чврсто. То је тек лутање између онога у чему смо се родили и што смо од отаца примили и онога, што смо у новијем живом међународном опћењу видели код страних народа. У свему новом на подручју душевног живота још је много неизвесности и магловитости. Посве природно, да се зреле старачке године не могу за таково што одушевљавати.

Конзервативне породице и физички дуже трају, лакомислене брже пропадају. Опрезност и промишљеност сачува оне непокретније породице и поједине њихове синове, од многе опасности и вратоломије. Наглост и лакомисленост доводи ове живље до слома и затора. Мада је конзервативност велика запрека напретку у спољашњим облицима живота, у суштини је врло корисна народна особина. Без ње би се губиле све ванредне народне особине и обележја. Брисале би се разлике између суседних народа. Народ би се неминовно и нагло претапао, однорођивао. Такве отпорне и упорне породице представљају овде голему већину народа. Мекше и слободоумније долазе тек као изузетак и реткост. Поред свега продирања неких новина у спољашњим појавама живота, нутарњи душевни живот овога народа и у селу и у вароши не да се још у битности својој ишчупати ни покренути из топлог крила старинске наше патријархалности.

У умним својим способностима овдашњи народ стоји високо. Тупоглаваца и блесаваца тешко је наћи. Бистрином, оштроумношћу и досетљивошћу богато је обдарен овај свет. Те душевне одлике испољавају се и у свакидашњем животу: у разговорима, шалама, досеткама и игри речи. Ево неколико таквих: „Лаку ноћ“ — „кад је лака, упрти је па понеси“. „Јеси ли био (т.ј.

убио, заклао) прасе? — „јесам исти дан, кад и ти.“ „Знам сваку тару осим пртене и сукнене“ (а више их и нема). „Ја имам сто и четири ноге“ (може да значи 104 ноге, или сто са четири ноге). „Гледаш на ме као на пса“ (не може се некако друкчије гледати на човека него ли на пса). „Не гули коре, да не буде горе“ (кад ко почне баркати у неки спор, који се већ напола смирио). „Нити ме нуди, нити ми се чуди“ (рече гост кад седа за јело; тиме каже, да ће јести и без нуђења, али нека му се не чуде, како може много појести). „Туђа рука мртвој друга“ (од туђег рада слаба корист као и од мрвога). „Сиротиња је најнепоштенија“ (сиромаш не може бити „поштен“ — гостољубив, јер нема чиме). „Видиш ли баба бријег?“ „Не видим“ — „А старца?“ „Назирем“. „Ил' си дошао на ногу или пјенице?“ Још снажније избијају у суђењу о загонетним питањима живота, морала, државе, политике и т. д. Суд је тај кратак, здрав и јасан. Многи учењак, који проведе цео век у проучавању таквих питања, остао би задивљен оваквим тачним, одсеченим и јасним суђењем, које извире не из каквога широког познавања ствари, него само из рођене оштроумности. Умна даровитост показује се код деце у школама, особито код оних, који се прихватају каква заната. За такве се често рече: „што оком види, то руком ствара“. И у оригиналном везу женском (кошуље, прегаче, торбе) и мушким шарама по дрвету (преслице, свирале, гусле) очитују се те умне способности. Самоука је много и у погледу писмености као и у погледу заната и вештина. (Кад је најпре постао бицикл, један младић из околине Петровца направи га цела од дрвета. Поред велике сличности фабричком бициклу овај дрвени био је толико јак, да је његов градитељ могао на њему и да јаше.)

У смеру осећајности народна је душа врло покретљива, необично узбудљива. Баш као морска површина, што се и од најслабијег поветарца усколеба. Лако се одушевљава, лако се и разочарава. Брза је заплакати од жалости, тако исто и од радости. Сањарење о правди и слободи често узбуркава душу. Кад се разјеца песма тугованка на неправду и неједнакост у свету, не може шале да замукне. Сањалачка душа стално ишчекује боља времена, пунију правду, веће благостање, преображај целог друштва и уопће живота. Високе и светле тежње пламте у души народној, покрећу срце да се њима раздрага, терају машту да наслика љепоту њихова остварења. Но све би то имало да дође

више само од себе, или донесено неком извањом силом, него сопственим трудом. Воља заостаје далеко за крилатим тежњама. Воља је трома. Тек осећаји и то они најжешћи и најсиловитији, кад-ри су је покренути. Како се осећај брзо узвитла и брзо слегне, тако и воља брзо застане. На првом почетку клоне. Истрајност је одвећ кратка душка. Загревање и залађивање су стања, која се брзо и нагло измењују у души народној. Навала осећаја се излије онајчешће у јадиковању, огорчавању, претњи и псовци. У томе сва грмљавина и прохуји, горчина и јед одумину, мир се успостави. Тек, кад по некад „прекипи“, онда се „закмири“ и срће слепо и бесно против онога, ко је ватру распалио. — Запаљивост, поводљивост силна је. Ко уме „у срце да такне“ народ, брзо га задобива и сместа покреће, куда жели. Тада је брз скочити на неправду, било стварну, или тек вешто насликану. И хтео би да је једним јединим снажним замахом смрви. Бунтован је, готов на свађу, хитар на бој и крв. Много греши и лудује, но не промишљено и с намером, него више несвесно. „Враг ме напутио“ исповеда се после, кад дође себи. Претежно повратљив не бежи много од помирења, попуштања и праштања. Трза се, каје се и малаксава. Запада у дремеж, мртвило и равнодушност, док се наново не прене од каквог јачег удара. И поред честих немилых искустава, опамећивање је споро и једва приметно. Осећаји и узбуђаји су малоне увек велике јачине, макар да тако брзо прелазе из једне крајности у другу. Преки и јаки осећаји, који неодољиво господаре вољом и делатношћу, замрачују и сакривају часовито оне лепе моралне особине. Но у часу мира и трезноће оне опет блесну пуним сјајем. — И код осећајности се испољава знатна разлика између врућих и хладних породица, између тесних и широких утроба. Прве су стишаније и опрезније, али зато истрајније у раду и спорије у попуштању. Искуство и разочарање оставља код њих дубље последице.

Овде изнесене особине су опћа слика душевног живота целе области. Како су ове особине расподељене по појединим породицама, није лако донети тачан и једноставан суд. У свакој породици измешане су и изукрштане особине и утицаји више породица. У једној истој породици налазимо сасвим супротних особина. Које су особине првобитно везане за неку породицу, тешко је установити. Може се тек направити преглед душевних типова, најјаче заступљених у целој области. То је већ увелико видно и из претходног излагања. Најраспрострањенији је бистри

и оштроумни тип. У једнакој јачини долази и плаховити тип. Нешто мање је раширен песнички тип. Поред ових сусреће се доста и брбљавачки, хвалцијски и поносити тип. Разборити и енергични тип прилично су ретки. Код становништва ове области уопће је мало душевне стишаности и хладне присебности, а онда дакако мало и трезне и дубоке разборитости. Енергија је овом делу народа штедљиво удељена. Колико је и има нестална је и истргана. Но зато је подоста доброте и безазлености. Посебан тип „добре душе“ није овде баш одвише редак.

Ако је готово немогуће изразито окарактерисати поједине породице и изнети неке видне и крупне особине, које су код једних сасвим друкчије него код других, може се говорити унеколико о разликама међу верницима засебних вероисповеди. У овој области заступљене су све три вероисповеди, премда католичка у посве незнатној мери. О неким коренитим душевним разликама не може бити говора. Могу се само истаћи различити утицаји вероисповеди на њихове вернике у погледу верске дисциплине и тек унеколико и у погледу опће моралне честитости.

Муслимани су под најачом верском дисциплином, уколико се то односи на молитву (похађање богомоље пет пута дневно), пост и извршивање прописане милостиње (приликом смрти и о курбану). И католици су под јаким утицајем своје вере. Редовно иду у цркву. Покоравају се готово ропски свештенству. Код православних се најмање примећује утицај цркве у њиховом спољашњем владању. Слабо посећују цркву. Слободоумни су и необазриви и према цркви и према свештенству. По томе судећи рекло би се, да су они верски и морално најзапуштенији. Но треба погледати ствар и с друге стране. И код католика и код муслимана она покорност вери више се односи на вањске изразе и форме него ли на њихову суштину. У стварној моралности и душевној питомости православни су на првом месту. Код католика је понешто дволичности. Код муслимана се појављује на махове сад питомост и милосрђе, сад окрутност и силовитост. Они су најаче подвржени афекту. Ова овака оцена важи за целине вероисповедне, а не баш за свакога њихова појединца.

Долази на ред да се проговори која реч и о међусобним односима присталица различних вероисповеди. Ко је у могућности да позна истинско и искрено расположење широких слојева у тој ствари, мора рећи онако како је т. ј. да је то

расположење испуњено јаким неповерењем, да се не рече непријатељством. Чланови једне верисповеди држе о верницима друге вероисповеди да им ови никако не могу бити прави пријатељи, ни добро им мислити. Кад се двојица од разних вероисповеди уверавају међусобно о пријатељству и добрим жељама, то се не прима као искрено, него као „политично“ (лажно). Сваки у себи мисли: „тако ти говориш преда мном, а знам ја добро, шта ти је на срцу“. Реч „да нас у једном лонцу куваш, не би нам се чорба измешала“ чује се често, пола у шали, пола у збиљи. Но то противничко расположење није увек видно, оно се прикрива и не долази тако често до израза у међусобном дотицају. Међу иноверницима долази до дружења, ортачења, сувозништва, пријатељевања, гошћења, побратимства и кумства. Код православних и католика долази у новије доба и до жељидбе, али без родитељске дозволе. Тек у часовима жешће свађе и каквог озбиљнијег обрачунавања провали свом снагом оно дубоко, донекле успавано, непријатељство и излије сву силу погрда и увреда. Према својој вери, многи су код обију хришћанских грана и сувише слободни и необазриви. Псовка је отела велики мах. Али кад ко од друге вере почне вређати туђу веру мучно се размине без туче и крви. Појављује се и изругивање једне вероисповеди с другом, али више онако иза леђа. Кад би то било очи у очи, лако би дошло и до боја. Јака верска нетрпљивост преостала је из старијег времена и у пуној је снази само још код старијег света, који је живео под режимима неједнакости, запостављања и потпаљивања верске завађе. Код млађег света већ нема толике противности ни искрене огорчености. И овде још влада извесна отуђеност, али више површина. Ако и млађи каткад у препиркама и свађама употребе речи које су од старих чули, те речи у њиховим устима немају више оне горчине и отровности, него су више као научени говор.

Зачудно је, да код православних влада већа противност према католицима него према муслиманима. Та противност изражава се особито у овом убеђењу: „турску џамију само почисти и водицом попрши па се одмах у њој може служба чинити, а из католичке цркве мораш за три педља дубоко земље ископати и избацити, па онда истом чинити службу у њој.“ Такво схватање усађивано је православном народу, по свој прилици, у Далмацији и Лици, као устук против жестоке римске пропаганде. Досељеници отуда пренели су собом овамо и то

схватање. Код муслимана влада уверење, да је православна вера чистија и светија од католичке. Још се мора проговорити нешто о одношajима старијих и новијих досељеника. Старији (пре 1878.) сматрају се и називају староседеоцима, новији (иза 1878.) дошљацима. Још и сада после непуних педесет година примећује се, ма и незнатан траг подвојености међу једнима и другима. Испрва је та подвојеност била далеко већа. Староседеоци су гледали у досељеницима незване и немиле госте, који су дошли да им стесне њихове пуне пашњаке и испусте и да преполове с њима њиве и сенокосе. Осим тога мрзели су њихову раскалашност, коју су називали у псовци, слабом одржавању постова и нешто лабавијем моралу. Досељеници су опет гледали с висока на њих. Ругали се телесној нечистоћи, неред у кућама, невештини у кућанству и у тежачким радовима. Као људи, који су служећи у војсци, учествујући у ратовима и одилазећи на далеке радове, прошли доста света и много којешта видели, исмевали се скученом појимању староседеоца. Осим тога дошавши овамо прилично богати, јер су остављену земљу скупо продали, показивали су и охолост и презир према овим сиромасима, којима је у устанку 1875—1878 све попаљено, уништено и поотимано. Староседеоци су називали досељенике „кавури“. Ови њих „рајкани“, „рајци“ (од „раја“), а и „мутлаци“. Испрва се за неколико нису ни окупљивали, ни женидбом спријатељавали. Но подмладак је мало по мало прокрчио пут бољим односима. Који се момак и девојка заволе, они се и узму, не гледећи, где се ко родио или оклен је доселио. Родбинске су се везе преплетале поред свега гунђања и мрмољења старијих. Тако су отворена врата постепеном и душевном и телесном стапању, које је у ствари већ завршено. Остале су још само успомене на некадашњу нетрпљивост, којој се смеју, као непојмљивој лудости, сви они, који су је упамтили.

Национална свест у правом и пуном значењу није развијена код овог дела народа, изузев врло уски круг интелигенције. Појам народа и народности побркан је и помешан с појмом вероисповеди. Реч „Србин“ по појмовима овог народа значи човек православне вере. Кад ко каже за себе да је Србин, то он показује своју вероисповед, а не оне ознаке, које наука признаје као ознаке народности. Народ памти много из своје прошлости. Није заборавио ни великих дана ни великих имена из давнога доба. И обичан разговор често се навраћа на Ко-

сово, на цара Лазу, честито колено, на Обилића, на Краљевића Марка и друге велике јунаке. А већ певаће уз гусле најмилија је је духовна посласица. Око гуслара се окупља увек велика гомила, особито кад се пева о старој српској слави, моћи, господству и јунаштву. Народ је дубоко свесан, да су то његови преци, а он да је њихов потомак, те се много дичи својим српским именом и пореклом. Али име Србин припада и овим славним прецима као и данашњим њиховим потомцима искључиво или барем највећим делом зато, што су били вере православне и што су „за крст“ часни крвцу прољевали“. По томе се може чути код овог народа да рече: „и Грци и Румуни и Руси су Срби“ т. ј. и они су православне вере. Исто је и код овдашњих католика, који су се отпре називали „Бунијевци“, а у новије доба називају се „Хрвати“. И они се сматрају Хрватима зато што су католичке вероисповеди, а не због стварних етничких обележја. Муслимани се још увек називају именом „Турчин“. Тиме означају у првом реду своју вероисповед, а онда и као некакву посебну народност. Па ипак у новије време, где је већ сваки одрасли човек имао прилике да дође у додир с туђим народима, почиње се помало увиђати, да поред све вероисповедне различности и нетрпљивости има нешто, што је свима заједничко. С друге стране примећује се већ, ма и незнатан, успех од деловања школе, књига и новина, које иде за тим, да појам народности задобије своје право значење и у мишљењу широких народних слојева.

И развитак државне свести омета одвећ снажна верска занесеност. И државна свест упрегнута је у службу верских тежња. Муслимани су некадашњу турску државу сматрали верским оруђем. Све што су тада чинили држави, чинили су у мисли, да то чине појачању и превласти Ислама. Католици су исто тако гледали на аустро-угарску државу. Она је по том мишљењу имала да доведе католицизам до што веће моћи и до пресудног утицаја у свима пословима. Православни нису налазили ни код једне од ових бивших држава ништа, по чему би их својили и осећали какову оданост према њима. Како се гледа на данашњу државу? Тешко је ухватити истинско мишљење и расположење народно у овом правцу данас, кад се често из настраности, пркоса и страствености говори и оно, што се не слаже са стварним уверењем. Можда би се најверније представило осећање према данашњој држави код народне масе без

разлике вероисповеди, кад би се рекло, да се у садашњем часу гледа још у овој држави оно, што се гледало и у пређашњим двома државама. Како је по том појимању Турска значила ислам, а Аустрија католицизам, тако и данашња држава значи православље. Држава се ова схвата још онако како је схватана пре свога постанка. Ко је њу желио и волио још пре њена стварања, тај је воли и данас, а ко је још отпре страховао од њена остварења, тај јој ни данас није искрено одан, без обзира на то, каква је она у ствари. Данашња је држава одвећ млада, а да би могла својом широко свађеном иведеном националном политиком оповргнути већ досада све оне наде и жеље, стрепње и предрасуде, које су везане за њу још пре њенога постанка.

ПОСЕБНИ ДЕО

I БЈЕЛАЈСКО ПОЉЕ

1. Брестовац

Границе, положај и шир. Брестовац лежи између села Врановине и Вођенице. Према Раковици (доњи равни део Врановине) нема изразите границе. Тек нешто приметнији размак међу кућама. Од Горње Врановине дели га стрма, ситним грмљем и камењарем, покривена Главница. Према Вођеници ограђује га благо уздигнути хрбат, коме најгорњи део носи име Вршчић, средњи Кланац, а најдоњи Дреновац. На западној страни село се хвата поља.

Куће су смештене ивицом равнице, по подножју Главнице и Кланаца. Неколико кућа сишло је недавно дубље у поље, ближе главном друму Петровац—Крупа. Куће и њиве налазе се у главном по равни.

Село је разбијеног типа, са неколико видније размакнутих чопора. У овим скуповима куће су наблизу и носе породичне називе. То су: Радошевићи, Лајићи, Булајићи, Селаковићи, Војиновићи. Понека кућа налази се осамљена, подаље од ових збијених група. То су се неки подељеници измакли на страну, на покрајње земље.

Привреда и саобраћај. Оранице су у Туку и у Пољу (Брестовачком). Ливаде су у Пољу. Пашњаци су: Гувнине, Главница, Кланац, Дреновац, Јелића Луг. Дрва за огрев и грађу довлаче се из Железника, већином „на влаци“ или двоколицом. Пољски радови врше се више коњима, него воловима. Неколике куће имају однеговане омање гајеве с церовим стаблима.

Извори: Прша, Брестовчић, Добра Вода. Сви су ови извори нејаки, лети готово да пресуше. Кад ови извори издаду, Горњи се Брестовац подмирује водом с Врановине, а Доњи Брестовац вози воду у бачвама из Крњеуше, с извора Салати.

Млини су у Вођеници. Могу да служе, док је јача вода.

Кад вода пане, онда се меље у Рипчу, Кулен-Вакуфу и Ма-настиру.

Кроз село пролази главни друм, који веже Бос. Петровац с Бос. Крупом. Село се њиме веома користи, имајући тако добар приступ на пијаце, а исто и до воде и млинова. Између појединих скупова кућа провлачи се неколико запуштених сеоских путева. У планину Жељезник воде преко Врановине неколика пута.

У селу су два гробља: Лајића гробље и Ново гробље.

Порекло и јакосић породица. Радошевић — има их осам кућа. Славе Аранђеловдан. Доселили се овде пре 80—100 година из Суваје (петровачке). Старо им је порекло из Лике.

Лајић. — има их пет кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили се пре 80—100 година из Бјелаја. У Бјелај су дошли из Срба (Лика) и били за неколико у најму код муслимана. Кад су нешто изнајмили и приметили стоке, населе се овамо.

Булајић. — има их петнајест кућа. Славе Никољдан. Најјача и најстарија од данашњих породица у Брестовцу. Доселили се пред двеста година из Рупа у Далмацији. Уз буну 1875—78. г. одлазили су ови Булајићи својим рођацима у Рупе. Тамо су их тада биле три куће. И код њих тамо још живи предање, како су им ови рођаци одселили у Босну. — Три куће Булајића воде порекло од једног привотка, који је приведен у Булајиће из Лике, а зове се Гутеша. И он и његови потомци прихватили су и презиме и крсну славу од Булајића. Још одавно важе и они као Булајићи. Но по душевним особинама разликују се знатно од правих Булајића.

Селаковић — има их три куће. Славе Никољдан. Доселили се 1879. г. из Грачаца (Лика).

Војиновић — има их четири куће. Славе Ђурђевдан. Доселили се 1879. г. из Мазина (Лика). У Мазин су дошли за време Стојана Јанковића, кад је Лика насељивана, њих тројица браће: Војин, Каран и Грубиша. Од њих постадоше три племена: Војиновићи, Карановићи и Грубишићи. Тако прича најстарији Војиновић у Брестовцу. И збиља све три ове породице славе исту крсну славу.

Мирчеића — једна кућа — слави Аранђеловдан. Доселили се 1879. г. из Грачаца (Лика).

Брчин — једна кућа — слави Ђурђевдан. Доселили 1879. г. из Грачаца.

2. Вођеница.

Границе, положај и шири. Вођеница се протеже уском завлаком од вођеничких врела до у поље. Уску долину правца јисток—с.запад затвара до истока Мљечиковац, до југа Мачковац, Мејин Бријег, Градина и Обљај. То је уједно граница између Вођенице и Скакавца. До севера Лошиновац и Дреновац, избочен гредар прошаран грмљем, чине преграду према Врановини и Брестовцу. У поље су зашле куће нашироко. Тамо нема видне границе.

По положају дели се село сасвим природно на два дела: Горња Вођеница и Доња Вођеница. Горња Вођеница смештена је у завлаци, кроз коју протиче поточић Вођеница. Испочетка је уска, а што даље према пољу, све шира. По дну унеколико и по обалама завлаке налази се родна земља. Навише, преко обадва хрбата, што ограђују завлаку, превлађује гредар, обрастао грмљем. Доња Вођеница отпочиње тамо, где се село хвата главног трупа пољског. Тамо се опет разликује неколико махала или чопора. То су: Подобљај, Главица, Шуме (Гајеви), Рудача, Јелића Главица и Пученик.

Куће су у Горњој Вођеници поредане ободом завлаке с обе стране, где престаје родна земља и настаје камењар. У тешњем почетном делу завлаке куће су најређе. А даље што шири појас родне земље, то и куће гушће. Понека се мало одмакла од обода у каквој крчевини. У пољу су куће већма расуте. Налазе се у неколика подаље размакнута чопора, који су већ поменути. Тип села је разбијени. — Горња Вођеница је доста заклоњена од ледене „буре“. Доња Вођеница је незаштићена, јер лежи у отвореном пољу.

Привреда и саобраћај. Оранице: Ограде, Павковац, Поље, Наплавци, Подобљај. Ливаде: Жељезник, Поље. У каменитом пољу има неколико колиба, где стока буде с јесени и с пролећа, док се не забране ливаде. Иначе се сено вози све кућама. — Пашњаци: Мачковац, Градина, Обљај, Врела, Стублићи, Лошиновац, Кућерине, Дреновац, Урије, Гајеви.

У почетку именоване завлаке извире много изворића, те и онај део земљишта носи назив „Врела“. Тих изворчића има преко педесет, а три су понајача: Стублић, Саставак, Ђургузов Стубао. Од свију тих извора настаје поточић Вођеница, који је од јесени до пролећа доста јак. Тада прелази и преко цесте, а кад су јаче кише, доспева далеко у поље. Других из-

вора нема. Кад настане летња суша, већина сељана вози воду у бурадима из Крњеуше. Вода у Врелима им је на незгоди и снеруке.

На Вођеници има око четрдесет млинова. Десет њих најближих Врелима, могу обично да мељу преко целе године. Остали леже за време суше. Овде имају млине и сељани из других села: Ластава, Врановине и Бјелаја. Кад овде млинови легну, свет иде мљети у Рипчу, Кулен-Вакуфу и Манастиру.

Дрво се добива из Жељезника и то за огрев буково, а за грађу јелово.

Путеви су, изузев државни друм, у посве слабом стању. Од друма води средином села пут кроз Горњу Вођеницу и излази на Жељезник до сенокоса и шуме. Од тога се пута одваја огранак који долази до млинова, у Врелима. Од државног друма према пољу има неколико путева. Служе за приступ на њиве и вежу поједине махале међусобно и с државним друмом.

Гробаља има више: Сарачево, Ђургузово, Бјелића, Јошића, у Кућеринама, Медића и др.

Спирине. Мора се споменути Градина на Дреновцу и Градина код Стублића. Код обију примећују се трагови градње. Још постоји у селу црквина с добро приметним темељима цркве, окренуте у исток. Око цркве леже велике гробне плоче, четвороугласте, само на источној страни наокруг сведене. То су старобосански надгробни споменици. На Лошиновцу запажају се темељи другог зида, који иду према врелима. Као да је ту некада био ограђен зидом велик простор.

Порекло и јакост породица. До буне 1875.—78. г. било је у Вођеници (Горњој) седам муслиманских, беговских кућа. Ту су имали и џамију, направљену тек седам година пред буну, и гробље. И сада се још види комад зидине од џамије. Претежнији део земље држали су бегови као свој беглук. Сад су тамо све насељеници из Лике, досељени иза окупације. Због тога је број кућа досељавањем одмах иза буне нерамерно порастао. Пре којих 120 година било је у целој Вођеници девет хришћанских и седам беговских кућа. Тих девет кућа биле су ових породица: Јокић, Латковић, Ступар, Ђургуз, Керкез, Тешић, Јеличић, Драгић, Попадић. Око 1860. г. било је у Вођеници свега седамнаест кућа осим беговских. Данас има у селу око двеста кућа, а отпадају на породице, које ће се сада редом навести.

Ђургуз — има их седам кућа у Горњој Вођеници и једна на Јелића Главици. Славе Никољдан. Пореклом су из Далмације од манастира Крке. Звали су се тамо Владисављевићи. Тај, што је овамо доселио, био је поп и носио ћурак. По њему се прозову његови потомци Ђургузи.

Инђић — има их три куће у Гор. Вођеници. Славе Никољдан. Населили 1879. г. из Грачаца (Лика).

Колунцић — има их две куће у Гор. Вођеници. Славе Ђурђевдан. Населили 1879. г. из Грачаца.

Шарац — има их две куће у Гор. Вођеници. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Губавчева Поља код Удбине (Лика).

Драгићевић — има их три куће у Гор. Вођеници. Славе Јовањдан (7. јан.). Населили 1879. г. из Далмације.

Ђукић — има их две куће у Гор. Вођеници. Славе Марковдан. Доселили 1879. г. из Удбине.

Реџац — једна кућа у Гор. Вођеници. Славе Никољдан доселили 1879. г. од Госпића (Лика).

Бјелић — четири куће у Гор. Вођеници, једна кућа на Главици. Славе Василијевдан. Доселили пре неких 140 година из Дољани личких (срез Лапац). За њих казују, да су се звали Вејиновићи. По некој баби Бјели названи Бјелићи.

Јевић — једна кућа у Гор. Вођеници. Славе Ђурђевдан. Приведени из Врановине пре 60 година.

Новаковић — две куће у Гор. Вођеници. Славе Никољдан. Одавна су у Вођеници, већ преко 100 година. Не зна се право када су и оклен доселили. Како су остали Новаковићи пореклом из Далмације, биће свакако да су и ови.

Драгић — четири куће у Гор. Вођеници, једна кућа у Пученику. Славе Св. Вартоломеја. Звали се некада Кеџман. Старо им порекло из Црне Горе.

Егеља — шест кућа у Гор. Вођеници. Славе Лучиндан. Доселили 1879. г. из Грачаца.

Ђурђић — једна кућа у Гор. Вођеници. Славе Јовањдан. Некада су потекли из Далмације и звали се Адамовићи. Преселе у Горњи Унац и тамо се прозову Лазаревић. Најзад по некој Ђурђији прозове се један огранак Ђурђић.

Тешић — три куће у Гор. Вођеници, две куће на Јелића Главици. Славе Ђурђевдан. Звали су се давно Медићи. По неком свом претку Теши променили презиме у Тешић. Старином

из Бубња (срез Лапац у Лици). Населили овамо пре 140 година. Били испрва беговски сеизи. После се самостално окућили.

Ширбац — једна кућа у Гор. Вођеници. Славе Ђурђевдан.

Обрадовић — једна кућа у Гор. Вођеници. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. из Брувна (Лика).

Ступар — пет кућа у Гор. Вођеници, четири куће на Главици, три куће у Гајевима и три куће у Пученику. Славе Лазареву Суботу. Сви су саселили у Вођеницу са Скакавца у неколика маха. Они у Гор. Вођеници пре 100 година, они на Главици пре 60 година, остали пред буну 1875.—78. г.

Чорак — једна кућа у Гор. Вођеници. Ова је породица католичке вере. Доселила овамо 1879. г. из Куле, код Госпића.

Баковић — једна кућа. Слави Ђурђевдан.

Грбић — једна кућа. Слави Срђевдан.

Ђук — једна кућа. Доселили 1879. г. из Зрмање (Лика).

Медић — четири куће у Гор. Вођеници, шест кућа под Обљајем. Они под Обљајем били су испрва на Трновцу. Доселили пре 80—100 г. из Бубња (срез Лапац).

Челар — једна кућа у Гор. Вођеници. Славе Аранђеловдан. Доста су одавна овде, али се не размножавају.

Војиновић — три куће у Гор. Вођеници, једна на Главици. Славе Ђурђевдан. Населили 1879. г. из Мазина.

Крајиновић — четири куће у Гор. Вођеници. Славе Јовањдан. Доселили 1879. из Брувна (Лика).

Радаковић — једна кућа у Гор. Вођеници. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Брувна (Лика).

Ђулибрк — три куће у Гор. Вођеници. Славе Јовањдан. Били су пре на Обљају. Не памти се, кад су дошли на Обљај. Њихова је старина од Лапца у Лици. Звали се тамо Мајсторовићи. Пре каквих 150 г. пређу у Босну, можда у крупски срез, где их је и данас врло много. Кад су једном кроз чаршију (крупску?) пролазили, гледала их була с прозора. Кад угледа једног Мајсторовића узвнутих бркова, ускликне на прозору: „гле онога ђулибрка“. Отада та грана Мајсторовића доби презиме: Ђулибрк.

Совиљ — три куће у Гор. Вођеници. Славе Никољдан. Доселили овамо 1879. г. из Глогова код Грачаца. У Лику се населили, за време Стојана Јанковића, из Смиљчића у Далмацији. Досела тада њих двојица браће. Набрзо потом обамре им родбина у Далмацији, па се један од ове двојице поврати натраг,

на старевину. Овај, што је остао у Лици, изроди велики пород, који се нагло још јаче размножи.

Марјановић — две куће у Гор. Вођеници, три у Пученику. Славе Јовањдан. Они први доселили пре 70 г. из Марјановића Дола. Други иселе с истог места најпре у Вреча, а одатле око 1872. г. у Пученик.

Павичић — две куће у Гор. Вођеници. Ово је породица католичке вероисповеди. Доселили су овамо 1879. г. из Боричевца у Лици.

Дукавац — две куће у Гор. Вођеници. И ово је католичка породица. Населили из Метка у Лици 1879. г.

Лајиновић — једна кућа у Гор. Вођеници, три куће у Гајевима. Славе Јовањдан. Доселили пре 80 година из Бравска.

Појадих — две куће у Гор. Вођеници. Славе Ђурђевдан. Били сунекада у Суваји као беговске слуге. Ту помру од куге сви осим једног мушког детета. Бег његов узме га себи у кућу у Вођеници и потхрани га као и рођено дете. Био је тако у беговској породици све до момачког узраста. Истом на прекор других бегова, како може држати „Влаха“ међу „чељади“ (женскиње), бег га одстрани из своје куће. Даде му земљу, направи кућу и ожени га.

Зорих — две куће у Гор. Вођеници, две на Јелића Главици. Славе Ђурђевдан. Доселили пре 50 година из Плавна у Далмацији.

Керкез — тринаест кућа под Обљајем. Славе Ђурђевдан. Преселили пре којих 160 година с Очијева. Старином су од Срба у Лици.

Бановић — једна кућа. Славе Никољдан. Преселили амо са Скакавца пре 50. г.

Јеличић — пет кућа на Главици, пет кућа на Јелића Главици. Славе Никољдан. Потекли су од Госпића. Доселе у Србњих шесторица браће. Преселе се отален у Врточе. Буду ту око двадесет година. Додија им безводница. Пређу у Вођеницу под Главицу. Ту истерају на седамдесеторо чељади. Почну се делити и расељавати: једни у Врановину, други у Бравско, трећи натраг у Врточе и још на друге стране. Као време њихова доласка у Вођеницу може се узети пре 180—200 година. Кад су населили овде, њихова је кућа била седма у Вођеници, не рачунијући беговске куће.

Ромић — једна кућа на Главници. Славе Никољдан. Старица им је из Грахова.

Петровић — две куће на Главници. Славе Марковдан. Населили 1879. г. из Дољани (срез Лапац).

Лайковић — пет кућа на Главници, пет на Рудачи. Славе Аранђеловдан. Потичу испод Вране у Далмацији. Доселе у Лапац из Лапца у Врточе. Били ту неколико времена. Пре којих 130 година пређу отуда у Вођеницу. Презвали их овамо Јеличићи, с којима су у неком сродству. Говори се, да су се некад звали Стојисављевићи.

Јованић — две куће на Главници. Славе Ђурђевдан. Старицом су испод Орлове Греде, код Срба. Дед им побегне из војништва под пушком из Оточца и насели овде. То је могло бити по прилици пре 100 година.

Миљуш — три куће на Главници. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. из Срба.

Пећанац — једна кућа у Гајевима. Слави Јовањдан. Прешао овамо из Унца пре 30 година као најемник.

Иванић — три куће у Гајевима. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Омсице, код Грачаца.

Бркљач — шест кућа на Рудачи. Славе Јовањдан. Саселили овамо са Скакавца пред буну 1875—78. г. Старицом су из Плавна у Далмацији. Отуда дошли пред којих 100 година.

Швоња — једна кућа на Рудачи. Славе Лазаревдан (Л. Суботу). Населили 1879. г. из Далмације.

Кричковић — три куће на Рудачи. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Омсице код Грачаца.

Шкундрић — шест кућа на Јелића Главници. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. с Велике Попине у Лици. Старицом су Херцеговци. Прашукундед њихов убије тамо бега, па побегне у Бјелајско Поље. Дочује се за њих и пристигне потера. Нато њих тројица браће пребегну у Лику. Један се стани у Вел. Попини, други у Пељеву, трећи у Паланци. (О овоме пише Б. Будисављевић у књизи „Из старор завичаја“ Н. Сад. 1914. стр. 64—65.). После толико година насели опет један огранак њихов овамо у Бјелајско Поље, где су се најпре били склонили од опасности.

Секулић — једна кућа на Јелића Главници. Ово је католичка породица. Населили 1879. г. из Рибника код Госпића.

Вукобрад — две куће на Јелића Главници. Славе Ђурђевдан. Населили овде 1879. г. из Зрмање у Лици.

Јокић — једанаест кућа у Пученику. Славе Никољдан. Старицом су из Мазина у Луци. Звали се тамо Ковачевићи. Отуда доселе 1795. г. и то најпре на Врановину. Иза три године, протера их спахија. Сиђу у Вођеницу. Искрче земљу и врло озгодне. Истарају на 130 говеда. Из њихове породице било је и свештеника. — Из Мазина су се селили Ковачевићи још и на друге стране: у Дринић, Сувају, Смољану и др. (Види: „Села парохије Крњеуше“ стр. 178.).

Кресоја — две куће у Пученику. Славе Никољдан. Приведени из Рисовца пре 50 година.

Маринковић — две куће у Пученику. Славе Мратиндан. Саселили из Смољане пред више од 100 година.

Балабан — две куће у Пученику. Славе Петровдан. Саселили пре 70 година с Кљештине.

Радошевић — три куће у Пученику. Славе Аранђеловдан. Прешли овамо из Брестовца око 1860. г.

3. Скакавац.

Границе, њоложај и ший. — Село је добило име од потоцића Скакавца, који одмах близу извора скаче с литице, високе 2—3 метра.

Село се простире делом на мало угнутој висоравни, званој Обљај (845), делом на облој главници, надвешеној нај Обљајем, званој Кљештина (1049 м.). Оранице, а још више кошанице скакавачке силазе у поље и достижу чак до близу Бјелаја. Тај део земљишта у пољу ненасељен је т. ј. нема кућа на њему, него се обрађује као земља на даљи. Село с кућама налази се на споменутој висоравни. Висораван ова омеђена је на истоку планинским гребенима и високим кошаницама. Тамо се исправљају: Сартуци, Понорац, Завале, Руњевац, Жељезник. До југа је граница укопано корито потока Суваје. На западу Велики Обљај (909 м.), Мали Обљај и Градина. До севера Мачковац и Мејин Врх.

Село се дели на две махале: Обљај и Кљештина. У Обљају су се куће нанизале унаокруг око плодног земљишта, тако да су њиве управо ограђене кућама. На Кљештини су куће смештене ближе врху него ли подножју стрме стране, која се успиње и од Марјановића Дола и од Обљаја и савија се на врху Кљештине у тубасту главницу.

Тип села је разбијени.

Привреда и саобраћај. — Овде успева доста добро јечам, раж, пшеница, зоб и кромпир. Кукуруз се не сеје. Сточарство је важније од ратарства. Више је земље стављено под косу, него под плуг. Оранице су: Брда, До, Страна, Пољана, Грета, Поље, Сјеница. Ливаде: Брдо, Завоље, Пољане, Поље. Пашњаци: Тавани, Стаза, Кљештина, Пољице, Обљај, Гајеви. Дрва се довлаче из Понорца, Палежа, Завлаке, Руњевца. Дрва су врло близу и много се троше. Планина је одмах изнад кућа.

Скакавац настаје из више малих извора. Тече низа село, понире у низи. Лети му је ток врло кратак. Још су у сеоском подручју ови извори: Кланчина, Јелик, Лијеска. Ова тече с Кљештине у поток Сувају.

На Скакавцу имају три мала млинчића. Могу млети свега два-три месеца у години. Иначе се меље у Суваји, Вођеници, Рипчу, Кулен-Вакуфу и Манастиру.

Путеви воде према Вођеници и Суваји на ниже, а према плани и високим ливадама на више.

Гробаља има на Кљештини три, а у Обљају девет.

Старине. — Постоје трагови двају старих градина. Једна је на Обљају, друга на брду, званом Градина.

Порекло и јакосћ породица. — У Обљају станују ове породице:

Дукић — три куће. Славе Св. Стевана (27. дец.) Населили 1879. г. из Грачаца.

Поповић — једна кућа. Славе Јовањдан. Населили 1879. г. ис Лике.

Ђурић — две куће. Славе Св. Стевана (27. дец.). Потекли су из Плавна у Далмацији пре којих 100 година.

Чича — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. г. из Дабашнице у Лици.

Ђаковић — једна кућа. Славе Јовањдан.

Ђилас две куће Славе Никољдан. Преселили овамо пре 100 година с Очигрија.

Стјуџар — двадесет осам кућа. Славе Лазаревдан, прича се за њих, да су били пре више од 200 година у неком селу кључког среза. То би могло бити негде у области Змијања. Имали су тамо земљу под тапију. Једна њихова жена чувала овце и држала увек тапију при себи. Турчин чувао своје овце и састајао се с њоме. Једном приликом украде јој он тапију и

даде је бегу. Бег стаде да беглучи њихову земљу. Старешина задруге рече му: „Зашто то чиниш беже?“ Бег му одговори: „Ово је моје, ево тапије од ове земље, камо теби тапија?“ Старешина оде да донесе своју тапију, али је нигде не нађе. Кад бег опет дође на њиву да је оре, старешина га дочека с пушком и убије га. Сместа се сви дигну одатле и разбегну на више страна. Један брат дође у Скакавац, други у Вел. Рујишку (срез крупски), трећи у Подове (Двор), у Банији. — Друго казивање хоће, да су Ступари старином из Зрмање, на граници личко-далматинској. Ово ће бити вероватније. Они на које се односи она прича о тапији, могли су доселити из Зрмање тамо у кључки срез. Пошто се у оним временима врло ретко остављало задуго на једном месту, тако су можда и они морали због онога догађаја напустити то место и одбећи једним делом овамо у Скакавац. Са Скакавца су се Ступари у току дуга времена расељавали на више страна, као у Вођеницу, Ластве, Крњеушу, Горињу (крупски срез), у сански срез и у Липу (бихаћски срез). Тамо су једни променили презиме у Станаревић.

Пећковић — две куће. Славе Св. Стевана (27. дец.) Доселили 1879. г. из Плоче код Удбине.

Ђулибрк — три куће. Славе Јовањдан. Одавно су овде. О њиховој старини већ је говорено.

Грбић — две куће. Славе Срђевдан. Населили 1879. г. из Зрмање (Лика).

Бановић — три куће. Славе Никољдан. Населили пре 120 година, можда из Далмације. Тада су били католици. Иза 20—30 година, живећи у чисто православној средини, пређу и они на православље.

Ковачевић — две куће. Славе Јовањдан. Доселили пре 80 година из Рашиновца.

Ђук — три куће. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Зрмање у Лици.

Штјрбац — две куће. Славе Ђурђевдан. Иселили овамо пре 80 година из Вођенице.

Ђурчић — две куће. Славе Ђурђевдан. И они су старином Штрпци и иста им је прошлост. Због некаква ћурка прозвани Ђурчићи.

Керкез — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Приведени доста давно, ваљда из Вођенице.

На Кљештини станују ове породице:

Бјелајско Поље и Бравско

Кнежевић — тринаест кућа. Славе Јовањдан. Једна прича говори, да су потекли од некакве Томине Куле. Друга прича спомиње, да су добили „отуд од Гламоча“. Можда тамо негде око Гламоча има, или је некада била, каква Томина Кула, било као назив места, или баш кула. Ако би та Томина кула била у селу Томини (срез Сански Мост), опет би се могла сложити оба ова казивања. Оно, што спомиње Гламоч, односило би се на старију прошлост, а оно друго на доцнију. По томе су Кнежевићи могли потећи од Гломача, населити у Томини и отуда пребећи овамо. Дошавши из тог свог пређашњег боравишта уставе се више извора Петровца. Ту било све пусто, нигде надалеко жива створа. Свако јутро ранила њихова девојка на воду. Сваки пут се брзо поврати. Једно јутро забави се дуго на извору и врати се без воде. Каза, како је ноћас доселио Турчин и станио се крај воде, па јој не даде налити. Они сви на једно смисле: нема више овде стања. Дигну се отален па на Стјењани. Буду тамо мало, па пређу на Врановину. С Врановине им долазила говеда у пашу овамо на Скакавац. На Кљештини им говеда много пута узаманице омрцала (заноћивала) и морали их тражити. Тај случај они прихвате као некакав виши знак, па преселе на Кљештину. — Кнежевићи и Марјановићи су потекли од два брата. Један од њих био кнез. Друго име било Маријан.

Бркљач — две куће. Славе Јовањдан. Населили из Плавна у Далмацији пре каквих 100 година.

4. Суваја.

Границе, положај и шии. — Село је названо по потоку Суваји, који брзо и лако пресуши, или правије речено, отанча тако, да воде има само на извору, а не отиче ни мало. Уопће крај, куда се ово село простире, сасвим је сув и безводан. Име села поклапа се тако потпуно са стварношћу.

Суваја лежи главним својим делом на окрајку поља, у равници. Тај део, на западној страни у пољу, нема обележене границе. До севера затвара видик Обљај, до истока слеме Косе, до југа хрбат Стражбенице. Но у склоп села улазе још два засеока, који се из поља никако не виде. Кад се пређе слеме Косе, изађе се на повисоку зараван где се, у нижем делу под Сувим Врхом, скупио заселак Трновац (828 м.). Још сат хода даље и

на много вишем положају испод самих врхова припео се други заселак: Марјановића До.

У доњем, главном делу села, куће су већим делом у равни. Тек неколико њих успело је уз благе плећине, које чине прелаз од поља према вишим положајима. Суваја (без засеока) просула се по равници у неколико хрпица. То су: Под Рашиновцем, Савњак, Жегар, Долина Радошевића, Громила, Кула, Долина Милановића, Долина Сантрачка, Гајеви, Грабовац, Поље (Крш). Ове хрпице леже на 5—10 минута хода једна од друге. Између њих су оранице, камењари и по мало гајеви. Вежу их путеви „прогони“.

Село је разбијеног, расутог типа.

Привреда и саобраћај. — Њиве: Ограде, Луке, Поља, Наплавци. Њиве су овде ванредно родне. Особито може да роди јечам. Ливаде (планинске): Врела, Пољане; пољске ливаде: Каменито Поље, Растовача, Медено Поље. У Каменитом Пољу налази се неколико колиба. Тамо се бави стока од косидбе до у касну јесен. Сено се довози кућама. Пашњаци: Обљај, Гајеви, Стражбеница, Коса, Рашиновац. Сви су ови пашњаци по странама и брдима. Врло су пространи, понајвише каменити, местимице зарасли у шипраг. Стока налази у њима питоме паше. На Тавану има овећа пећина. С улаза је колико кућа, онда долази тешњак, па се поново опет раширује.

Дрва се возе из Кевина Дола и Сувог Врха. Доњем селу су дрва посве далеко, 3—4 сата. Довоз дрва због страшно рђавог пута необично теготан.

Суваја извире у Марјановића Дољу из више врела. Понајвећа су: Зебиновац, Сана, Каменица, Урљај, Лијеска. Има ту још много мањих пиштаваца. Суваја отиче до доњег села, у поље, само за време јачих киша. Иначе је сасвим кратка тока, а за жестоке суше не одмиче се од врела. Већ од самих врела усекла се Суваја подубоко у каменито корито. На улазу у доње село, између Косе и Обљаја, тај је усек читава клисура. На потоку, у горњем његовом току има тринаест млинчића. Могу млети најдаље четири месеца преко године и то с јесени и с пролећа. Лети их заустави суша, зими лед. Тада се меље у Рипчу, Манастиру, Кулен Вакуфу. Осим извора, из којих постаје Суваја, нема у читавом селу више ниједне живе воде. Лети доње село мора далеко ићи по воду. Тада возе воду већином из Петровца (10 км.) с водовода. До врела у Марјановића Дољу не може

се прићи колима, него само са самаром. — Има у селу неколико бунара, који се налазе кишницом, а преко лета су празни и суви. То су: Обљај, Грабовац, Лончарица.

Кроз доње село, крајем пута, пролази главни државни друм од Петровца на Крупу. Селу је тај друм од силне користи. На њ избија неколико путева, који долазе на једној страни из поља, а с друге од навише смештених насеља. Са државног друма полази и главни сеоски пут, што преко Косе и Тавана води до засеока Трновца и Марјановића Дола. То је уједно и дрварски пут, а и млинарски и водарски за оне, који догоне воду с врела на самарима.

Гробаља има више: у Дољу, у Трновцу, Милановића гробље, Грбића, Црквено, Шипкино, Пећанчево, Зовикића.

Сћарине. — У границама села постоје две старе градине: Градина на врху Обљаја, и Градина крај Сувог Врха. Једно место више Куле има назив Црквина. Осим тога покрај државног друма налази се старински, зидани бунар.

Порекло и јакосћ породица. Пећанац — осам кућа под Рашиновцем, једна у Трновцу. Славе Јовањдан. Доселили овамо под Рашиновац пре 70 година одозго с Рашиновца. Они у Трновцу приведени пре 50—60 година.

Керкез — две куће под Рашиновцем, три куће у Грабовцу, шест кућа у Марјановића Дољу. Славе Ђурђевдан. Они под Рашиновцем приведени су пре 50 г. из Врановине у кућу Пећанчеву. Онима у Марјановића Дољу приведен још шукундод из Бјелаја у кућу Марјановића. Од ових су се одвојили пре 50—60 г. они што су сишли у Грабовац. Још је из Марјановића Дола одселио један огранак у Саницу (срез кључки), где их сада има пет кућа.

Карановић — једна кућа под Рашиновцем. Славе Ђурђевдан. Прешли овамо на материнство пре 20 година из Липе (срез бихаћки).

Бумић — девет кућа на Савњаку, за Савњаком и под Савњаком. Славе Аранђеловдан. Доселили из Далмације, има већ шест колена, дакле око 200 година. Они би иза Милановића могли бити најстарија породица у Суваји.

Грбић — двадесет осам кућа у Жегару, седам кућа у Громили, три куће у Пољу. Славе Срђевдан. Причају, да су се пре можда 300 година кренули из Херцеговине. Расули се на неколико страна око тромеђе далматинске, личке и босанске.

Отуда се једна грана пресели у Смољану. Из Смољане се примакну пре неких 130 година овамо у Сувају. Мало после оцепи се од њих један део и врати се опет у Смољану. По прилици пре 100 година досели овамо још једна група Грбића из Осредака (личких). Једни од оних првих настане се најпре на Тавану. После тридесетак година сиђу у доње село. — У Жегару, где су сада Грбићи, били су пре њих Кукољи. Они се заваде с бегом, па потраже кућиште код другог спахије и нађу га у Лушцима (срез Сански Мост). Кад су поселили одавлен, имали су толико жита и мрса, да су им товари, како се прича (свакако биће претерано) закрчили пут од равни до на врх Тавана (око 1½ километар). Кад је то видио нови спахија, рече старјешини: „Ма ко ти је то, по Богу брата, надио име кукољ! Ниси ти кукољ него бијела, препрана шеница.“

Баџик — једна кућа у Жегару. Славе Петровдан.

Радошевић — пет кућа у Долини Радошевића, две куће у Гајевима, четири куће у Пољу. Славе Аранђеловдан. Старином су из Лике. Казују, да су се некада звали Стојисављевићи. Кад је зидан петровачки град (око 1700 г.), пресели једна породица Радошевића од Грачаца у Шаиновац, више данашњег Петровца. Ту неки од њих нађе добар камен и одвезе га доле, где се град подизао, да буде ступац за градска врата. Паша, који је доле био, запита га: „Шта је то рајо?“ — „Ево драги господару, чуо сам да градиш град, па нашао овај камен и довезао ти га, да ти и ја што год помогнем“ — „Аферим рајо, хајде, од Кључких Вратница па до Рисове Греде где год беге нишеш најбоље мјесто, онде ћу ти дати кућиште.“ Он затим обиђе сав крај и одволи на Скакавац. Прича се, да су ишла сва чељад, а старешина им слеп јашо на слепу коњу. Кад су дошли онде, где поточић Скакавац пада низ литицу, рече слепи старешина: „Овде уставте, овде ћемо закућити.“ Тада онај, што је пре био код паше, оде поново код њега и каже му: „Ја сам, господару, одабрао кућиште онде, где вода скаче, с камена“ — „Онда ће се то звати Скакавац — одврати паша — хајде нека ти буде.“ Ту су живели непрестано до пре 80-100 година. Тада саселе једни у Брестовац, други у Сувају.

Шипка — четири куће у Долини Радошевића, девет кућа у Пољу. Славе Марковдан. Доселили из Унца пре којих 120 година. Звали се отпре Бајићи. Били беговске слуге. Увек уз њих. Свет рекао: „Бајићи уз Турке к'о шипка уз бубањ“. Тако прозвани Шипке.

Мандић — једна кућа у Кули. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Дабашнице (Лика).

Гушеша — једна кућа у Кули. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Брувна у Лици.

Цвјетковић — једна кућа у Кули. Славе Томиндан. Доселили 1879. г. из Глогова у Лици.

Обрадовић — две куће у Кули. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. из Дабашнице у Лици.

Илић — две куће. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. из Мазина у Лици.

Милановић — седам кућа у Долини Милановића. Славе Аранђеловдан. Населили су пре неких 250 година из Зрмање (Лика). Друга грана одселила је исто отален у Горњи Лапац, где их има и сада. Ови, што су сада у Суваји, зауставе се за кратко време у Унцу, па набрзо пређу овамо. Кад су населили у Сувају, није још било Петровца. Милановићи су најстарија породица у Суваји.

Санџрач — четири куће у Долини Сантрачкој. Славе Пантелиндан. Били прва сви у Трновцу. Пре 60 година сашли ови на садање место, у Долину.

Грубишић — две куће у Гајевима. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. г. из Велике Попине у Лици.

Блануша — три куће у Гајевима. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. г. од Грачаца.

Лукић — једна кућа у Гајевима. Славе Аранђеловдан. Доселили 1879. г. из В. Попине.

Мајсторовић — једна кућа у Гајевима. Славе Св. Климента. Приведени око 1890. г. из Бјелаја.

Марјановић — једна кућа у Гајевима, једна у Грабовцу, девет у Марјановића Дољу. Славе Јовањдан. Истог су порекла као и Кнежевићи на Скакавцу (Кљештини). Потичу од два брата Маријана и Кнежине. Кад се поделе, Марјанови се синови премакну у До, који се по њима прозове Марјановића До. Оне две куће у равни саселише из Дола пре 20—30 година. Расељавали су се из Дола још на више страна: у Вођеницу, Смољану, Јасеновац, Саницу, Бошњаке, под Дебелу Страну.

Кнежевић пет кућа у Грабовцу, две у Пољу. Славе Јовањдан. Око 1865. г. сишли с Кљештине. Овде им били станови. Кад се поделише, једна странка настани се овде стално.

Совиљ — две куће у Грабовцу. Славе Никољдан. Населили 1879. г. из Кијани у Лици.

Ђаковић — две куће у Грабовцу — две у Марјановића Дољу. Славе Ђурђевдан. Била им стална кућа у Марјановића Дољу, а стан у Грабовцу. Пред буну (1875. г.) поделе се. Једни остану горе, други сиђу доле. Не зна се оклен су населили. Зна се само, да су у Дољу отпре него ли Керкези, дакле већ преко 150 година.

Стиујар — једна кућа у Пољу. Славе Лазаревдан. Населио их овде спахија пре 30 година из Скакавца.

Кецман четири куће у Трновцу. Славе Св. Вартоломеја. прилично су одавна на том месту. Одавде су одселили њихови огранци у Паланку (срез сански) и Дринић.

Ракић — једна кућа у Марјановића Дољу. Слави Никољдан. Пришао овамо пре 20 г. из Колувића као слуга. После се закућио самостално.

5. Рашиновац.

Границе, ђоложај и шић. На километар размака од задњих (јужних) кућа сувајских настају куће рашиновачке. Протежу се у подуљем нисцу дуж падина узвисине, што у оном делу затвара поље до источне стране. На тој узвисини истичу се: Градина, Гајеви, Шаиновац. Уседлину између Шаиновца и Гајева затвара у залеђу Фргића Врх. За Градином, после уске висоравни уздиже се Стражбеница, као видан међаш према Крњој Јели. До запада село се спушта у поље прелазећи делимично и преко државног друма. Село је издуженог простора. Протеже се упоредо с државним друмом 3—4 километра у долину. Јужни му је крај тек незнатно удаљен од крајњих кућа Петровца. Дели се углавном на Турски Рашиновац и Српски Рашиновац. Турски је наниже, у пољу. Српски се надвио преко страна изнад овога, попут обрве.

Привреда и саобраћај. Оранице се налазе у страни, на брдима и у пољу. Зову се: Ограде и Крчевине. Оне у пољу зову се Пећина. Оранице су се задуго крчењем пењале уз плећине навише, док нису удариле о запреку врлети. Ливаде: Медено Поље и „Наше“ (т. ј. рашиновачко) Поље. Пашњаци: Градина, Стражбеница, Шаиновац. Дрварење: из Стражбенице, Гајева, Фргића Врха, Шаиновца: у мањој мери и из Осјеченице. Грађа: из Сувог Врха и Мисија.

У целом селу има само један живи бунар Ђургузовац на Рашиновцу (на брду). Извире са дна јаме. Зими и у рано пролеће пун је воде. Преко лета спане на дно и мало не сасвим пресуши. Село се лети доста пати за воду. Доње село добавља воду с петровачког водовода и с извора Пећина, у пољу. Код Пећине има и велико напојиште за стоку.

Испод села, делимично кроз само село, пролази државни друм (Петровац—Крупа). На њ се навезују неколика унакрсна сеоска пута у поље и на брда.

Муслимани немају гробља у селу. Мртваце носе у Петровац и тамо их сахрањују. Но имају у селу џамију, направљену пре 20 година. Православно је гробље код кућа Капеланових.

Старине. На Рашиновцу имају две градине, обележене хрпом камења, као од порушених зидова. „Црквина“ на Рашиновцу, за појатом Пећанчевом, зарасла је у шибље.

Порекло и јакост њиховица. У Турском Рашиновцу су муслиманске породице:

Демир — четири куће. Населили пре 200 година из Лике.

Машић — три куће. Населили пре 200 година из Лике.

Болић — девет кућа. Живели пре у Петровцу, а у Рашиновцу им био стан и наслон. Пре 70 година један се огранак одели и овде се стално настани.

Ибрахимовић — две куће. Отац им дошао као улез пре 80 година.

Спахвић — једна кућа. *Балић* — четири куће. *Гујлић* — три куће. *Мујарић* — три куће. *Шундрић* — три куће. *Машичкић* — једна кућа. Ових шест породица не знају ништа казати о свом пореклу. Сва је вероватност, да су и оне, као и готово све муслиманске породице у области, преселиле овамо из Лике, кад је тамо престала турска власт.

Православне породице:

Субојић — једна кућа. Славе Марковдан. Потичу из Далмације. Најпре су служили по најму у Петровцу. Пре 50 година настане се у Рашиновац.

Мрђа — једна кућа. Населили из Смољане.

Узелац — једна кућа. Славе Никољдан. Населили 1879. г. из Метка у Лици.

Савиљ — једна кућа. Слави Никољдан. Доселио 1922. г. из Врановине.

Срећо — три куће. Славе Јовањдан. Приведени пре 100 година из Унца.

Роквић — четири куће Славе Св. Стевана (27. дец.). Доселили пре 140 година с Трнинића Бријега (Унац). Најпре дошли у Сувају, па убрзо прешли у Рашиновац.

Госић — две куће. Славе Аранђеловдан. Населили доста давно, али после Роквића. По свој прилици дошли су из Грахова.

Косановић — једна кућа. Населили 1911. г. из Мутилића

Радочај — једна кућа. Населили 1911. г. из Мутилића код Удбине. По причању старешине, који зна причати о далекој прошлости породичној, пореклом су с Косова Поља. За сеобе под патријархом Чарнојевићем одселе у Будим. Један њихов браственик био ковач. Јави се као добровољац да ратује против Турака. Аустрија га пошаље у Лику. Тамо се састане са Стојаном Јанковићем. Био му добар и веран друг и поткивач коња. Кад је Лика сасвим очишћена од Турака, даде му Јанковић велик комад најбоље удбинске земље. Ту се настани. Ту је и данас његово потомство, на броју 25 кућа. У Будиму их, по причању овог старешине, има и данас. Они су тамо крупни трговци, Он каже да је био код њих и да и они још живо чувају стара породична предања.

Ђумић — једна кућа. Слави Аранђеловдан. Дошао из Плавна у Далмацији пре 30 година као улез.

Из Рашиновца је одселило повише муслиманских породица у некадашњу Турску Царевину. Задња сеоба била је 1910—11 године.

У Српском Рашиновцу:

Роквић — шест кућа. Славе Св. Стевана. О пореклу им већ говорено.

Марјановић — четири куће. Славе Јовањдан. Населили пре 60 г. из Смољане.

Челар — шест кућа. Славе Никољдан. Населили из Свиба код Имотског (у Далмацији) пре 150 г. У то време некакав силеџија Роша нагонио Србе да прелазе у католичку веру. Дед ових Челара убије га и одмах побегне овамо. Собом поведе само једну сестру и уда је за Роквића. Челари су најстарија породица у Рашиновцу. За њима долазе Роквићи. Одселили су их одавде три куће: једна у Задар, једна у Приједор, једна у Кнежицу код Дубице.

Бањац — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили из Смољане пре 60 година.

Кнежевић — три куће. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. из Капљува. Пре њих били ту Корде. Уз буну 1875—78. пребегли у Лику и тамо остали.

Керкез — две куће. Славе Никољдан. Они су заправо старином Репије. Дед им био приведен међу Керкезе па примио њихово презиме, а задржао своју славу.

Керкез — две куће. Славе Ђурђевдан. Населили пре 100 година из Бјелаја.

Тубин — једна кућа. Славе Св. Вартоломеја. У старини звали се Кеџмани.

Мрђа — две куће. Славе Никољдан. Доселили из Смољане.

Шево — једна кућа. Славе Лучиндан. Доселили пре 100 година из Плавна у Далмацији.

Кайелан — пет кућа. Славе Марковдан. Потекли из Бишкупције, за Книном у Далмацији. Уз буну 1875—78. г. обишли су своје рођаке на старом огњишту.

Вулин — једна кућа. Населили пре 150 година. Незнају оклен су дошли.

Рейија — четири куће. Славе Мијољдан. И они су се у прошлости звали Вулини. У њихову кућу била доведена нека баба од Репија из Колунића. Од ње им остало презиме Репија.

Пећанац — четири куће у Рашиновцу, шест кућа на Рашиновцу (брду), једна кућа за Градином. Славе Јовањдан. Најстарије порекло воде из Херцеговине. Отуда доселе доста давно у Срб (Лику) и у Унац. Ови што су овде, преселе пре 130 г. из Срба у Унац и задрже се тамо десетак година. Кад је куга (по свој прилици 1815. г. види Гер. Зелић житије III, 74.) опустила готово цели Рашиновац, преселе се овамо. Дошло их је тада само једна кућа. Пре 60 год. поделе се и одељеник изиђе на Рашиновац, међу две Градине. Пре њих били су ту Бокићи, па одселили у Липу (срез бихаћки).

Лашиновић — једна кућа. Славе Јовањдан. Кућа им је насамом, на Хргића Врху, покрај врела Матијеваче. Населили пре 20 година из Баре.

Рибих — једна кућа код Матијеваче, две куће на крају села, до Суваје. Славе Никољдан. Ходали су дуго по најму. Закућили се 1879. године.

Карабува — једна кућа. Славе Никољдан. Населили из

Братишковаца у Далмацији пре 150 година. Ово је једна између најстаријих кућа у Рашиновцу. Стари им побегли из војске.

Крстиновић — две куће. Славе Јовањдан. Били пре у пољу, покрај Срећа, па се припели у плећину, на садашње кућиште. Старином су од Гламоча.

Тркуља — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили из Буковаче пре 15 година.

Ковачевић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили пре 20 година из Смољане.

Оклобџија — једна кућа. Славе Никољдан. Населили 1911. г. из Метка у Лици.

Дамјановић — једна кућа. Слави Јовањдан. Привела га мати из Грахова после окупације 1878. г.

Узелац — једна кућа за Градином. Славе Никољдан. Населили из Метка 1879. г. Ово је најача кућа у Рашиновцу, са 25 чељади.

Јосиповић — једна кућа на Рашиновцу. Славе Јовањдан. Населили пре којих 80 година. како се чини, са Скакавца. Старином су из Зрмање у Лици, где су се звали Богуновићи.

6. Петровац

Границе, положај и шир. — Петровац се савио ближе јужном крају дугуластог Бјелајског Поља. Више је примакнут источном оквиру поља, затвореном у том делу брдима: Шаиновац и Жежевац. Сместио се на отвореном, равном, помало валовитом земљишту. По томе и нема истакнутих граница. Једино на западној страни обележена је граница његових поседа током потока Јанаге.

По своме положају Петровац је друмска варошица. Тип му је мешовит. До пре четрдесет година чистог турско-византијског типа, данас је већ претрпео знатан преображај. Средиште вароши и нови делови показују јаке трагове западних утицаја. Окрајни делови вароши готово да нису доживели никаквих промена. Како пре тако и данас Петровац је варош патријархалног режима. Варошка занимања код свих становника надопуњена су и подупрта и земљорадњом. Шта више већина становништва, особито муслиманског, бави се искључиво земљорадњом.

Место се дели у више махала. То су: Бишћани (Средњи и Доњи), Градска Махала, Нова Махала, Надарска Махала, Ку-

јунџића Махала, Кахвеџића Махала, Пекинска Махала, Ћосића Махала, Чаршија, Мејдан, Варош.

Бишћани су више засебно село него ли део вароши. Били су некада просторно одвојени од вароши. Доцније нешто умножавањем, нешто новим досељавањем становништва, та је празнина попуњена кућама. Бишћани су добили име отуда, што су им се први становници досели из Бихаћа, где су након бегства из Лике били смештени. Чим је петровачки град сазидан и засновано насеље, преселе се ове избеглице из Бихаћа овамо, у близину новог града.

Привреда и саобраћај. — Становници Петровца баве се трговином, занатима, земљорадњом и понешто сточарством. Средина вароши је трговачко-занатлијска, крајци су тежачки. Но ретки су и од правих грађана, који се осим трговином и занатом не би бар узгред бавили и тежаклуком. Поред кућа и у средини вароши често се налази мала, каткад и повећа башта. Краву држи свака кућа, само ако је могућна да је купи. Немуслиманско становништво тако исто редовно тови свиње за посек. Крајно становништво држи више стоке: повећи број говеда, коња и оваца.

Њиве су свуда околу окружиле варош. Називљу се: Ограда, Јукићка, Закићка, Језеро, Пећина, Долови за Шеледовим Брдом, Плећина, Тук, Шомаково Брдо.

Ливаде су удаљене од вароши, пошто први појас око вароши сачињавају саме оранице — Ливаде су у Петровачком Пољу и Меденом Пољу. Неколико куће из Бишћана имају овде своје станове.

Пашњаци: Горинчани, Здени До, Бадањско Брдо, Голо Брдо, Ваганац.

Воде. Извор Петровац избија при врху дугуљасте увалице, испод бившег града. Извор је лепо озидан, те испушта воду кроз намештене славине. Преко лета врло ослаби, у изванредним сушама са свим пресане. Мало ниже извора налази се језеро, дуго 200 корака, широко 40 корака. Обзидано је у четвороуглу. Некада није било језера, него је вода из Петровца отицала малим јарком низ целе Бишћане и допирала до Јапаге. Но патња за воду у сушним летима нагнала је варошане, да пре којих 60—70 година направе земљан насип преко увале којом је вода отицала. Насип воду заустави и убрзо се направи језеро, у коме је довољно воде за напој стоке и прање рубља. Воде у језеру врло

ретко да сасвим нестане. — Пошто је извор Петровца превише слаб, а број становништва увек у сталном порасту, изградила је градска опћина пре двадесет година водовод. Вода је доведена из Смољане, из даљине од 14 километара. Сада варош има ванредно добре воде у довољној мери. — Северно од вароши, посред њива, налази се извор Пећина, а испод њега опет језеро („пећинско“). И ово је језеро постало на исти начин и с истих разлога као и петровачко. Одавде се служи водом готово цело Рашиновац, а само мали део вароши.

У вароши постоји већ преко 20 година парни млин са четири камена. Ложи се дрветом. За дванаест сати рада може самљети 15—20 квинтала жита. Варош подмирује ту своје потребе мељива. А мељу ту доста и околна села.

Дрва се довозе из Шековца, Оштреља и Осјеченице.

Из Петровца, узевши га за полазну тачку, ударају четири друма: за Кључ, Дрвар, Бихаћ и Крупу. Поред тога одавде полазе доста добри путеви: за Смољану преко Шаиновца, за Буковачу и Дринић, за Бару и Ведро Поље. Близу је и шумска жељезница. Станица Оштрељ удаљена је од Петровца 13 километара.

Сџарине. — У близини вароши имају три градине: за жандарском касарном, у Зденом Долу и на Бајрамовцу. Приликом градње водовода нашло се испод града римских цигаља и комада од цемента. Нађен је и један примерак римског новца. По томе је некада морало бити овде римско насеље.

Посџанак и развитак насеља. — Петровац није одвећ стара варош. Постао је након изгона Турака из Лике, дакле око 1700. г. Одмах није назван Петровац, него Новосел. Име Петровац најпре је дано извору, изнад кога је град подигнут. Извор је добио то име по некаквом Петру. По једној причи то је био чобанин, који је редовно лети пландовао с овцама под великом крушком више врела. По другој причи био је то кнез у овом крају, а по трећој био је он мајстор, који је уредио извор и оставио му своје име. Мало помало поче се и град називати с обадва имена: Петровац — Новосел. Најпосле преовлада само једноставно име Петровац.

Петровац је по постанку искључиво муслиманско насеље. Засновали су га избеглице из Лике, у првом реду бегови. Најпробуде озидан град од камена. Дуг је био преко 200 корака, широко 100 корака. Био је четвороугласт с три капије и четири табије

на ћошковима. На табијама су до времена Омер-паше (1851. г.) били топови. Зид је био висок око шест метара, на доњој страни до језера још и виши, јер му је ту темељ полазио изниже. Широки је био подруг метар, тако да су могла њиме корачати упоредо три стражара. И сада још постоје два остатка тога зида, за два метра висине и дваестак метара дужине. Један је за градском џамијом, други за хотелом. У граду су биле подигнуте ове зграде: градска џамија, хоџина кућа, конак, велика кула „чешалија“ на пет бојева и три беговске куће (Аликапетановића, Смаилбеговића и Бајацића). Данас су на истом простору: градска џамија (она иста као и пре), хоџина кућа, конак (среско поглаварство), основна школа, католичка црква, хотел, пошта и још неколико зграда.

Иза окупације Босне (1878. г.) отпочело је рушење града. То је ишло сасвим брзо. Прве куће, зидане одмах по окупацији, а исто и православна црква, саграђене су од готова градског камена.

У граду и око града настанише се први бегунци муслимански из Лике и Далмације. Убрзо дођоше и други, који се привремено склонилише у Кулен-Вакуфу, Бихаћу, Зеленовцу, Ластвама и Крњеуши. Насеље је брзо напредовало и бројем становништва и важношћу у државном и привредном склопу. Испрва је у пословима државне управе Петровац потпадао под Кључ, доцније под Кулен-Вакуф. Најзад преотме првенство од Кулен-Вакуфа, негде око половине прошлог века. Тада Петровац постаје седиште кајмакама, Кулен-Вакуф спаде на мудирлук.

Дуго и дуго постојао је Петровац као чисто муслиманска („турска“) касаба. У њему није било крштене душе, осим можда по који најамник. Тек негде крајем прве половине прошлог века насели с кућом у Петровац први хришћанин Филип Вучковић, отац добро познатог Гавре Вучковића. Он купи некако пространо земљиште у крају, што се зове Варош. Мало затим насели на том свом земљишту још пет породица. То су били: Ковачевић из Мостара, Ђурић из Бања Луке, Вујичић и Јанковић. (Пете породице не може се по имену да сети нико од старијих људи). Тиме је ударен почетак и другима је било већ много лакше насељавати се. Тако поче чаршија мало помало показивати мешовиту слику. Ти православни Срби имали су још шездесетих година своју школу, која је којекако животарила. У њој су уочи недеље и празника одржавали богослужење. Сама црква и све-

штеник били су за ове варошане у селу Колунићу. Тамо су се код цркве задуго и сахрањивали. После окупације још се више насељавало немуслиманског света. Данас поред 320 муслиманских кућа има и око 80 православних и 10 католичких.

Петровац је и сада као и за турског времена седиште среске власти. У вароши имају четири џамије, православна црква и католичка црква. Муслимани имају пет гробаља, све у самој вароши. Православно као и католичко гробље је изван вароши.

Порекло и јакосић породица. — а) Муслиманске породице. Већина их је доселило из Лике и Далмације одмах, кад је Петровац подигнут или убрзо потом. Неке памте још и место, у коме су у Лици живеле. То је забележено поред њихова имена. Мали број породица досељавао се доцније и с разних других страна. И то је забележено уз њихова имена. Код које породице овде не буде никакве белешке у погледу порекла, значи да су и оне одмах испрва доселиле, из Лике, само не памте више места у коме су тамо становале.

Башић — једанаест кућа. Населили одмах, кад је град сазидан, с Удбине.

Бејдић — шест кућа. Населили из Грачаца, кад је град направљен.

Карџал — дванаест кућа. Доселили из Ловинца, у Лици.

Јукић — девет кућа. Доселили из Перушића, у Лици.

Дружић — тринаест кућа. Населили из Госпића. Звали се некада Кумалић, а једни веле и Козлице, па преокренули некако у Дружић.

Малчевић — једна кућа. Придошао на мираз.

Ненад — једна кућа.

Терзић — пет кућа.

Феризовић — осамнаест кућа. Доселио им чукундед пре 150 година из Габеле у Херцеговини. Био градски капиџија. И данас има у Габели њихове породице. Зове се Феризагић.

Рамић — осам кућа. *Реџић* — седам кућа. *Нукић* — четири куће. *Хидић* — пет кућа. *Бошњић* — једна кућа.

Џамасџагић — четири куће.

Арнауџић — пет кућа. Сви су од Призрена. Три куће доселиле још пре окупације, две после окупације.

Кишљен — једна кућа. *Хасећић* — две куће. *Шерифовић* — две куће. Пореклом из „Баур-Измира. *Махмушагић* — једна кућа. Дошао на мираз. *Смајић* — једна кућа. *Хоџић* — две

куће. И ови казују да су из „Баур Измира.“ *Кахриман* — две куће. *Ибраковић* — три куће. *Бешлагић* — једна кућа. *Куленовић* — тридесет четири куће. Ова је породица врло разграната, те има више узгредних надимака, везаних већ стално уз њихова имена. Тако их има с надимком Бајбутовић (три куће), Вођеница (три куће), Суваја (једна кућа), Шинигић (пет кућа), Смајилбеговић (пет кућа), Аликапетановић (две куће), Буковача (једна кућа), Идризбеговић (једна кућа), Ибрахимпашић (једна кућа), Бара (шест кућа), Хаџикадибеговић и Смајилбеговић седе у вароши одавна. Сви остали су до пред буну 1875-78. г. били по кулама на селима међу својим кметовима. Од тих села дошли су им онајвише и надимци. Тако је Вођеница био у Вођеници, Суваја у Суваји, Бара и Аликапетановић у Бари, Буковача у Буковачи, Шинигић у Колунићу, Вајбутовић у Унцу, Човка у Човци.

Ово је у целој крајини врло истакнута беговска породица, јаким и физичким и психичким особина. Кроз задњих двеста година турске власти они су стварно управљали овим крајевима. Званични представници турске управе остајали су увек у засенку напрама моћи Куленовића. Цела Петровачка нахија и још надаље била је њихов спахилук. Предање говори да су добили спахилук од Црног Врха (гљамочки срез) до Кладуше. Своје порекло вежу они за Кулина Бана. Но мало је вероватности, да би се предање могло тако дуго одржати кроз онако вратоломну прошлост Босне. Сигурно је да су за време турске владавине у Лици живели и месту Пишаћу, код Удбине. Тамо су се у честим бојевима истакли, задобили углед, вероватно и високе положаје. Кад је напуштена Лика, прешли су из Пишаћа у Босну и разместили се по оближњим варошима. Гламочу, Петровцу, Кулен-Вакуфу и Бихаћу. Говори се да су из Лике изишли двојица Куленовића као паше. Ибрахим-паша остао у Вакуфу, који се отада прозове Кулен-Вакуф. Он је, како веле град Островицу надоградио зидом од седре. Брат му Салих-паша дошао у Бјелајско Поље и подигао Петровац. С њима је прешла и мати им, звана Рази-Кадуна. Њезин гроб се налази под петровачком градском џамијом. Она би била та, која је добила ферман на спахилук. Али је морала ради тога неколико пута ићи у Цариград. — Овако у главном причају они Куленовићи, из чијег казивања провирује тежња, да уздигну и узвеличају своју прошлост и своје старинско порекло од високог рода.

Но имамо и друго казивање од особе, која је била увек слободна од испразних тежња. То је умрли Мухамедбег Куленовић с Клишевића, код кога су умереност, скромност и истинољубивост биле увек високо истакнуте одлике. Он прича о старини своје породице овако: „Била нека сиротна жена. Имала сина Кулена. Просећи дође до Цариграда, Изиђе и пред султана. Султану би драго, кад чу, да је она из Босне. Рече јој, нека иде његовој жени, која је била трудна и нека пази на њу до порођаја. Ако му жена роди сина, добро ће ову сироту наградити. Догоди се, да се султану роди баш син. Ова га сирота дочека на руке. Остане уз њега и матер му још годину дана. Онда замоли султана, да је пусти кући. Султан је запита, шта иште од њега. Она заиште ферман на планине у свом рођеном крају. Султан се зачуди таквој жељи, али јој ипак даде тражени ферман. Она се поврати кући с ферманом. Мислила је забранити свету планине и присилити га тако да је призна спахињом зиратне земље, само нека му пусти планине. Но планине је било мучно чувати и свет их је и поред фермана секао. Она оде опет у Цариград, да се потужи због непоштивања фермана и да добије још и берат на воде. Султан јој даде и овај берат. Сад јој је било лакше. Свет није могао бити без воде и без млинова и поче јој поклањати земље око вода, да би му пустила воде. Тако она убрзо поклопи све земље и стаде располагати с њима као спахиница по својој вољи.“ — У круговима, који с нешто злобе говоре о Куленовићима, тумачи се, да је име Куленовић настало овако: Била је то незнатна, сиротна и до крајности сиромашна породица у Лици. Долазили су на касапницу, носили и чистили дробове те се тако хранили и од тога посла живели. Крупни дроб назива се у Лици „кулен“. Тако и они добише име Кулен, Куленовић. Казивања свих трију ових прича ипак се не искључују много. Из њих се по прилици може извући као сигурно ово: породица Куленовић нема никакве везе с Кулином Баном; ова је породица искочила на површину у Лици негде пред крај турске владавине тамо; Куленовићи имају да захвале први почетак угледа и моћи своје породице некој необично даровитој и енергичној жени, чијим је способностима породица им нагло издигнута од ништа на врло висок степен. — Куленовића данас има већ преко триста кућа. Разишли су се надалеко. Тако их

има: у Петровцу, Кулен-Вакуфу, Бјелају, Клишевићу, Бихаћу, Крупи, Кључу, Гламочу, Травнику, Приједору и Цариграду.

Надоровић — четири куће. *Хусаџић* — седам кућа. *Хасанаџић* — Надар — две куће. *Џејић* — две куће. Доселили из Приједора пре 20 година. *Ташлић* — две куће. *Ајдовљевић* — једна кућа. *Глибановић* — једна кућа. *Бахџијараџић* — десет кућа. Доселили из „Унђур“-а (Угарске), најпре у Дубицу, а пред 150 година у Петровац. *Омић* — три куће. *Болић* — четири куће. *Нашировић* — три куће. *Шомаковић* — једна кућа. *Гредељ* две куће. Кад су овамо дошли Личани као аустријски војници 1878. г. и сазнали за Гределе, дошли су им у кућу као својим рођацима и частили се с њима. И војници су се звали Гределе. *Бајаџић* — две куће. *Мухановић* — једна кућа. *Салумовић* — три куће. *Машић* — три куће. *Алагић* — седам кућа. *Кујунџић* — две куће. *Демировић* — једна кућа. *Малкоч* — две куће. *Кахрић* — две куће. *Хромаџић* — три куће. *Ибрановић* — две куће. *Боснић* — једна кућа. *Синановић* — две куће. Цигани, доселили овамо из Санског Моста пре 20 година. *Касумовић* — једна кућа. Цигани, доселили из Старог Мајдана. *Окановић* — једна кућа. *Хоџић* — једна кућа. Прешли овамо из Бјелаја, пре десетак година. *Хаџић* — четири куће. *Одобашић* — једна кућа. *Маџановић* — једна кућа. *Абазовић* — једна кућа. *Пираџић* — две куће. *Мујаџић* — једна кућа. Доселили пре 60 година из Будеља (срез Кључ). *Бербер* — једна кућа. Доселили пред окупацију из Старог Мајдана. *Керановић* — три куће. *Лемеш* — две куће. *Шехић* — седам кућа. *Линић* — четири куће. Доселили из Книна у Далмацији, кад је Петровац зидан. *Хујић* — пет кућа. Звали се пре Аџем. *Госић* — четири куће. *Хазалић* — шест кућа. *Диздаревић* — две куће. *Мамић* — једна кућа. *Трехић* шест кућа. *Пирић* — једна кућа. *Горић* — једна кућа. *Ешкић* — шест кућа. *Мухаремаџић* — Мехулић — четири куће. *Хуџић* — једна кућа. *Зечевић* — три куће. Доселили из Старог Мајдана пре 100 година. *Мехичић* — једна кућа. *Мехулић* — четири куће. *Кахвеџић* — једна кућа. *Јамаковић* — једна кућа. Доселили из Госпића. *Шабан* — једна кућа. Цигани, доселили пре 15 година из Старог Мајдана. *Дидовић* — шест кућа. *Омановић* — једна кућа. Придошли недавно из Орашца. *Чаушевић* — једна кућа.

Уколико се од заборавата отело, изумрле су у Петровцу ове муслиманске породице: Пушић, Џакула, Кекић, Мајић, Мемич,

Зукић, Чебић. Од окупације до данас одселило је у Турску дваестак кућа. Неколике су се опет повратиле.

б) Православне породице.

Ковачевић (Мостарац) — две куће. Славе Ђурђевдан. Населили пре 70 година из Мостара.

Кецман — две куће. Славе Св. Вартоломеја. Населили пре 30 година из Дринића.

Вучковић — две куће. Славе Никољдан. Населили пре 80 година из Дабра (срез сански). Ова је породица населила у Петровац најпрва од православних. Старином су од Скрадина у Далмацији.

Вучковић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Населили пре 50 година.

Алвир — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Населили из Плавна у Далмацији пред 100 година и то најпре у Тук, па тек много после у варош

Ђурић — једна кућа. Славе Митровдан. Населили из Варцар Вакуфа пре 60 година.

Трнинић — две куће. Славе Св. Стевана (27. дец.). Доселили пре 35 година с Трнинића Бријега.

Крецо — две куће. Славе Ђурђевдан. Населили 1879. г. из Варцар Вакуфа.

Морача — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили из Унца 1879. г.

Теофановић — две куће. Славе Благодасне Вериге. Звали се пре Шарац. Старином су из Врлике у Далмацији.

Новаковић — три куће. Славе Никољдан. Преселили 1814. г. из Биочића (Далмација) у Врточе код Куле. Ту им умре отац. Њих петорица браће набрзо се отален преместе у Дринић. Кад им турски зулумџари посекоше у петровачком апсу њихове пријатеље Латиновиће (један се измакне и утече на Војевац), пређу Новаковићи на њихово кућиште у Колунић. Од 1836. г. непрекидно излазе из ове породице свештеници. У Петровац су стално преселили пре 30 година.

Новаковић (Новковић) — две куће. Славе Јовањдан. Дошли у варош пре 25 година из Тука.

Крстићановић — две куће. Славе Јовањдан. Доселили из Гламоча пре 40 година.

Басара — пет кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили пре 70 година из Старог Мајдана. Старина им је од Бугојна.

Бањац — две куће. Славе Јовањдан. Населили пре 40 г. из Баре.

Јованић — две куће. Славе Ђурђевдан. Дошли у варош пре 20 година из Ведрог Поља.

Броћоша — две куће. Славе Св. Стевана (27. дец.) Доселили из Ливна пре 30 година.

Ракић — једна кућа. Славе Ђурђиц (3. нов.). Доселили из Маћедоније пре 60 година.

Ракић две куће. Славе Јовањдан. Прешли у варош из Колунића, једна кућа пре 40 година, друга пре 8 година.

Шикман — једна кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.). Дошли у варош пре 60 година из Колунића.

Милановић — две куће. Славе Аранђеловдан. Доселили из Суваје пре 50 година.

Јовановић — две куће. Славе Никољдан. Доселила једна кућа из Сарајева пре 60 година, друга из Ливна пре 30 година.

Илић — једна кућа. Славе Јовањдан. Населили из Мазина у Лици пре 25 година.

Роквић — две куће. Славе Св. Стевана (27. дец.). Прешли овамо из Бравског Ваганца пре 50 година.

Тодорчевић — две куће. Заправо се зову Репија. Прешли из Колунића пре 30 година.

Сјанишић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили из Ливна пре 40 година.

Смиљанић — две куће. Славе Јовањдан. Прешли пре 25 година из Колунића.

Ромић — једна кућа. Славе Јовањдан. Дошли од Крупе пре 35 година.

Цап — једна кућа. Славе Св. Вартоломеја. Пореклом Малорус из Рохатина у Галицији. Населио пре 35 година.

Павловић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили из Кључа пре 25 година.

Бркић — једна кућа. Славе Никољдан. Населили пре 30 година из Санског Моста.

Вејиновић — једна кућа. Славе Василијевдан. Доселили из Ведовице (срез Бос. Нови) пре 25 година.

Дракулић — једна кућа. Славе Мратиндан. Населили пре 25 година из Корјенице.

Половина — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили из Очигрија пре 25 година.

Плећаш — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили из Брувна у Лици пре 25 година.

Гавела — једна кућа. Славе Никољдан. Населили из Липика пре 22 године.

Миладиновић — једна кућа. Славе Благочасне Вериге. Доселили из Прњавора пре 25 година.

Дејановић — четири куће. Славе Никољдан. Доселили из Широке Куле у Лици пре 15 година.

Лайковић — једна кућа. Славе Аранђеловдан. Дошли из Вођенице пре 25 година.

Кесић — једна кућа. Славе Никољдан. Прешли из Бусија пре 15 година.

Шљивар — једна кућа. Недавно дошли из Тука.

Ивановић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили из Приједора пре 15 година.

Тркуља — две куће. Славе Јовањдан. Доселили пре неколико година, једна кућа из Буковаче, друга из Петрова Села личког.

Пећковић — једна кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.) Населили 1923 г. из Скакавца.

Лайчиновић — једна кућа, Славе Јовањдан. Прешли пре 6 година из Колунића.

Грбић — једна кућа. Славе Срђевдан. Прешли из Суваје пре 20 година.

Драгишић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Преселили из Санског Моста пре 15 година.

Перић — једна кућа. Славе Благочасне Вериге. Населили пре две године. Пореклом су од Слуња.

Перић — једна кућа. Слави Малу Госпојину. Приведен из Ливна пре 20 година.

Радош — једна кућа. Славе Аранђеловдан. Доселили пре две године од Варцар Вакуфа.

Лукач — једна кућа. Славе Јовањдан. Прешли из Колунића пре 5 година.

Рибич — три куће. Славе Никољдан. Куће су им изван вароши, сасвим уз рашиновачке куће.

Грубор — седам кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили за турске владе из Лике. Због тога их назваше Кавуринци. Друге називљу Шелед, јер им је у деда коло шеледало, па им дадоше тај надимак.

Милошевић — једна кућа. Славе Никољдан. Отац им дошао овамо као учитељ по прилици 1860.—70. г.

Чајкановић — једна кућа. Дошао из Сарајева пре 20 година у трговину.

Крнеџа — једна кућа. Славе Томиндан. Преселили из Приједора пре 8 година. Старина им из Грахова.

Будимир — једна кућа. Славе Аранђеловдан. Прешли из Баре пре 30 година.

в) католичке породице.

Пехар — једна кућа. Доселали пре 10 година из Градњића код Мостара.

Рајс — једна кућа. Доселила пре 15 година из Сиска.

Остојић — једна кућа. Дошао као ковач пре 30 година из Лике.

Бркић — две куће. Једна кућа доселила 1880. из Боричевца у Лици, друга мало после из Варцар-Вакуфа.

Павичић — једна кућа. Доселили 1880. г. из Боричевца.

Дошен — једна кућа. Доселио пре 5 година из Лике.

Шпада — једна кућа. Доселио као дрводеља из Книна пре 35 година.

Прџић — једна кућа. Доселио као занатлија пре 10 година из Кривог Пута.

Ковачић једна кућа. Дошао као занатлија из Лике пре 20 година.

7. Тук-Џевар.

Границе, положај и шир. Источно од Петровца, у знатној удаљености, лежи сеоце Тук. Куће су на подножју Шаиновца и Жежевца. Јужно од вароши види се разбацано по пољу дваестак кућа. То је Џевар. Та оба сеоца сачињавају у управном погледу једно село. Налазећи се у непосредној близини Петровца могли су најзгодније да уђу у састав градске општине, као Бишћани. Овакво какво је, село се дели на три махале: Тук, Подградина и Џевар.

Привреда и саобраћај. Њиве: Тук, Баре, Шушњари. Ливаде: Окрајци, Медено Поље, Растовачко Поље, „Петровачко Поље“ (између вароши и Растоваче). Пашњаци: Шаиновац, Жежевац, Градина, Горинчани. Дрва се довлаче из Жежевца и Осјеченице. Водом се Тук подмирује са петровачког водовода. Три су чесме, којима се Тук служи. Живи бунарић Боровац у Же-

жевцу слаб је и превисоко изнад кућа. Један прости бунар у селу, што се налива кишницом, пресуши у лету.

Овом селу је најближи друм Петровац—Кључ. Сам овај друм пролази између махала Подградина и Џевар. У Тук се може доћи и смољанским путем. Има још и неколико мањих пута.

Гробља су у селу три: у Туку, у Џевару, и „Трешњица“ под Градином. Ово задње је уједно гробље (православно) за цели Петровац.

Сџарине. Два назива: Градина и мало ниже ње Градић подсећају, да би на тим местима морало бити трагова старинских грађевина. Тако у ствари и јест.

Порекло и јакости породица. У Туку су ове породице:

Шобаш — две куће. Сзаве Митровдан. Населили из Унца пре 80 година.

Гверо — две куће. Славе Никољдан. Доселили из Пеуља (срез ливањски) пре 80 година. Тамо су живели у јакој задрози од 73 чељади. Седам година узастопце тукао их град (лед). Због тога се раселе на разне стране.

Новаковић — осам кућа. Славе Јовањдан. До 1878. г. звали су се Новковић, а онда променили у Новаковић. Населили су овамо по прилици пре 100—120 година из Велике Попине у Лици. Због некога њиховог деда лисичије памети добише надимак „Лисица“.

Карановић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили из Далмације „прво куге“.

Шево — једна кућа. Славе Лучиндан. Доселили из Тишковца пре 20—30 година.

Шљивар — десет кућа. Славе Алимпијевдан. Звали се пре Пилиповић. Доселили пре 120 година из Далмације. Онда их била само једна кућа.

Алвировић — три куће. Славе Ђурђевдан. Населили из Плавна у Далмацији пре 100 година. Прешли овамо, да избегну службењу у војсци.

У Подградини су ове породице:

Ђурица — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили из Зрмање у Лици пре 90—100 година.

Ковачевић — једна кућа. Слави Св. Стевана (27. дец.). Дошао као улез с Пркоса пре 20 година.

Бурсаћ — три куће. Славе Ђурђевдан. Населили из Плавна пре 90—100 година.

У Цевару:

Лашиновић — пет кућа. Славе Јовањдан. Преселили из Колунића пре 80 година. Били најпре у Туку, затим под Градином. После се премакну овамо. Пета кућа доселила овамо равно из Колунића пре 50 година.

Никић — шест кућа. Славе Св. Вартоломеја. Пре се звали Кецман. Одавно су у Цевару.

Совиљ — једна кућа. Славе Никољдан. Населили пре 80 година из Кијана у Лици.

Кецман (Рацановић) — две куће. Славе Св. Вартоломеја.

Тршица — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили из Далмације пре 60 година.

Пузигаћа — једна кућа. Славе Јовањдан. Одавна су овде.

Гредел (муслиман) — једна кућа. Населили из Лике с најстаријим досељеницима. Били су дуго у Петровцу па изашли овамо.

Каршал (Крикић) — две куће. И ово су муслимани. Доселили из Ловинца у Лици кад и остали најпрви досељеници. Изашли овамо из Петровца, где су дуго живели.

Грубор — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Населили овде пре 2 године.

8. Бара.

Границе, положај и шир. Село је цело у равници, у пољу. Ово је једино од свих насеља у области, које се није нимало дохватило брдских обронака. Ни на једној страни нема истакнутих природних граница. Па ипак су насеља поред свега тога одвећ расута. Село се распада углавном у четири махале: Горинчани, Бара, Буна и Бањци. У Горинчанима су куће понајгушће, нанизане у савијеном ретку. Остали крајеви састоје се из више омањих хрпица с понеколике куће.

Привреда и саобраћај: Њиве: Горинчани, Котао, Главница, Војводњача. На истим местима налазе се и ливаде и носе исте називе. Пашњаци: Гориичани, Здени До, Брда, Бујаднице. Дрва се возе из Мрачаја и Јаворове Косе.

Воде. Извора има неколико: Котао, Војводњача, Буна, Пра-сичијак, Око, Трешњевац. Сви осим Војводњаче пресуше на превеликој суши. На Котлу имају неколика сасвим мала млинчића — времењаша.

Кроз Бару иде поширок пут од Петровца за Буковачу и Дринић. Крај овог пута стоји и данас усађен римски друмски мрамор, висок над земљом близу два метра. На њему се познаје нејасан траг негдашњег натписа. Ту је сигурно био уре-зан број.

На подручју села само је једно гробље и то у Бари. Старо гробље у Горинчанима за кућом Шпегаровом напуштено је. Повелик део села сахрањује своје мртве у цеварско гробље.

Порекло и јакосић породица. Горинчани:

Карабува — две куће. Славе Никољдан. Населили 1880. г. из Рашиновца.

Тојагић — пет кућа. Славе Јовањдан. Населили из Јаворника код Зрмање у Лици 1880. г.

Јовановић — једна кућа. Слави Јовањдан. Дошао као уљез из Томинџе (срез кључки).

Ђујић — једна кућа. Славе Никољдан. Населили пре 20 година из Мокрог Поља код Книна.

Шпегар — три куће. Славе Никољдан. Преселили овамо око 1870. г. из Колунића.

Пузигаћа — две куће. Славе Јовањдан. Звали се у прошлости Бањац. Пре су били у Цевару, код оних Пузигаћа. Овамо преселили око 1870. године.

Никић — пет кућа. Славе Св. Вартоломеја. Старином су Кецмани. Одавно су овде.

Тршинић — једна кућа. Слави Св. Стевана (27. дец.). Дошао овамо пре 30 г. као уљез из Петровца.

Лашиновић — две куће. Славе Јовањдан. Одавно су овде.

Бајић — једна кућа. Слави Јовањдан. Дошао пре 40 година као приводак из Грахова.

Руњић — једна кућа. Слави Никољдан. Прешао овамо пре 25 година из Бравска као приводак.

Богдановић — Слави Јовањдан. Дошао из Колунића пре 4 године као уљез.

Клејић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Населили из Грачаца пре 60 година. Најпре били у Бари па прешли овамо.

Дамјановић — једна кућа. Доселили 1880. г. из Срба.

Бањци:

Бањац — шест кућа. Славе Јовањдан. Населили овамо из Дринића пре 80 година.

Буна:

Будимир — шест кућа. Славе Аранђеловдан. Доселили 1880. г. из Зрмање.

Бајиница — две куће. Славе Ђурђевдан. Населили 1880. г. из Куновца код Срба.

Качар — једна кућа овде у Буни, једна у Бари. Славе Никољдан. Некада се звали Срдџи.

Букић — три куће овде, једна у Бари. Славе Никољдан. Доста су одавно овде. Пре тога били на Горинчанима. Не знају, оклен су доселили у ову област.

Глумичић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили 1880. г. из Перушића у Лици.

Морача — једна кућа. Слави Никољдан. Приведен овамо из Унца пре 30 година.

Бара:

Јарић — две куће. Славе Никољдан. Населили пре 70 година из Дреновца, општине Срб у Лици.

Родић — две куће. Славе Аранђеловдан. Прадед данашњих Родића дошао овамо из Рупа, више Скрадина, пре 130 година. Отуда изишао за овдашњим „турмарима“ (кириџијама). По родној кући био је католик. Овде примио православну веру.

Симић — две куће. Славе Никољдан. Пореклом су из Бишкупије на Косову далматинском. Пре 140 година изиђу отуда најпре у Видово Село у Горњем Унцу. У Бару преселише око 1840. године.

Видуљиновић — једна кућа. Славе Аранђеловдан. Старином су из Грахова. Отуда преселили пре 150 година. Најпре били у Колунићу. После једни преселе овамо, други у Бравско.

9. Буковача

Границе, положај и шир. С источне стране затварају село узвишице: Ђуриновача (911 м.), Кукерда и Главица, са западне стране Вијојла (952 м.) и Буковача (Буковачко Брдо). На јужној страни се супротне косе доста приближују те сачињавају као какове вратнице за улаз у Дринић. Северна граница села је отворена. На тој страни Буковача се надовезује на Бару без приметне ознаке, где једна престаје а друга отпочиње. Куће буковачке су делом у равници, делом по странама и приплећима. Насеља су размештена у рпцама по источном и западном крајку равни. Делови села носе ова имена: Буџак,

Авала, Баљковац, Подбуковача, Подђуриновача. Село у целини добило је име од брда Буковаче на западном крају. Сада је те брдо голо, а некада је било под самом буквом.

Привреда и саобраћај. Њиве: Поље, Плећине, Буџак, Авала, Баљковац. Ливада је у сеоском подручју сасвим мало. То су тек мали окрајци и међе између њива. Дваестак кућа буковачких имају добре планинске ливаде изван села у висоравни Криводолу, за Оштрељом. Те су ливаде удаљене од села три сата хода. Остали становници су сасвим оскудни ливадам. Они морају да купују сено. Но понајвише закупују сваке године ливаде у Бравску, косе их и сено возе кућама. — Пашњаци: Кукерда, Горинчани, Вијојла, Мрачај. — Дрварина се намирује из Мрачаја. Дрво је више смрчево и борово, а тек помало буково.

Воде: Точак под Стражбеницом, Драга Вода под Стражбеницом; Гагића Врело и Балабаново Врело под Брдима. Осим тога има на источном крају села и неколико локава, у које се хвата кишница. — Млинарење се обршује у Петровцу, Колунићу и Дрвару.

Средином села пролази пут, који полази из Петровца и води даље за Дринић. Попреки пут преко Кукерде прелази у Бравски Ваганац, а на супротној страни преко Шековца на Оштрељ.

Гробље је једно за цело село. Налази се код цркве и врло је старо. Црква је озидана 1866. г. Пре тога била је на истом месту црква од дрвене грађе.

Старине. Градина на Стражбеници. Око ње се налази много разбацаних крњетака од земљаног посуђа. Познаје јој се још разговетно темељ. А познаје се и пут уз Стражбеницу, од Драге Воде до на врх брда. Пут је на обавијутке. — Код куће Родића (Лончара) у равни налази се рушевина неке старе грађевине, као дугуљаст хумак 20 метара дугачак. Дужином је окренут од севера југу. Године 1915. тај се хумак на једном месту провали. Тада се видело, да је то свод зидане гробнице у којој леже два цела костура. Мртваци су окренути у исток. Врата су на гробници од меког белог камена (бихаћког). На каменим довращима налазили су се натписи. Који су их гледали, нису их знали читати. Сада су опет засути земљом. Ова гробница није испитана. Око ове рушевине простире се надалеко у земљу зарасла калдрма, прављена од камена и крчног малтера.

Порекло и јакост њородица. — *Лукић* — три куће у Буцаку, једна на Авали, једна у Подбуковачи. Славе Аранђеловдан. Доселили 1880. године из Велике Попине у Лици.

Стојисављевић — једна кућа у Буцаку. Славе Аранђеловдан. Доселили 1880. г. из Велике Попине.

Дошен — једна кућа у Буцаку. Славе Јовањдан. Населили пре 80—90 година из Суваје Петровачке. Један одавлен одселио у Бравски Ваганац.

Ковачевић — шест кућа у Буцаку. Славе Никољдан. Преселили овамо из Дринића, на десет година „пред буну“ т. ј. око 1865. г.

Руњић — две куће у Буцаку, једна под Ђуриновачом. Славе Никољдан. Населили на четрдесет година „пред буну“ т. ј. око 1835. г. из Грахова. Најпре пану у Ревеник, па мало затим у Буковачу.

Тркуља — две куће у Буцаку. Славе Јовањдан. Доселили пре којих 80 година из Грахова. Испрва се задрже неко време у Унцу, после пређу овамо.

Балабан — једна кућа у Буцаку, три куће на Авали, три у Подбуковачи. Славе Петровдан. Доселили су пре каквих 100 година из Далмације. Испрва били десетак година на Градини код Петровца. Ту их закупи сточна штета. Због тога оставе оно место и пређу амо у Буковачу.

Родић (Лончар) — једна кућа у Буцаку, две на Авали. Славе Аранђеловдан. Доселили пре 120 година из Осредака. Пре њих биле у Буковачи само ове породице: Шево, Кеџман, Морача, Ромић, Качар, Балабан, Самарџија и Ступар. Свака од тих кућа имала по једну „баштину“ (кућни посед).

Будимир — Четири куће у Буцаку. Славе Аранђеловдан. Населили 1880. г. из Зрмање у Лици.

Кеџман — две куће у Буцаку, четири на Авали, четири у Подбуковачи, једна у Подђуриновачи. Славе Св. Вартоломеја. Једни (Гагићи) населили врло давно из Унца, други доцније из Дринића,

Адамовић (Ромац) — три куће у Буцаку, једна у Подђуриновачи. Славе Јовањдан. Они у Буцаку доселили пре 60 година из Црвљивице, где их још има. Онај у Подђуриновачи доселио из Колунића.

Качар — три куће на Авали. Славе Никољдан. Звали се пре Срдић. По једном занатлији — качару из своје породице

добише сви презиме Качар. Овамо су дошли из Унца. Отуда их дигне бег пре сто година и они се приклоне овде.

Лазукић — једна кућа на Авали. Славе Никољдан. Звали се некада Мирковић па забацили старо презиме. Населили овамо из Колунића после окупације.

Ромић — три куће на Авали. Славе Јовањдан. Населили пре више од 120 година из Унца (иза Главице). Даљим пореклом су из Грахова. Стога их називају и „Граховци.“

Самарџија — две куће у Баљковцу, три у Подђуриновачи. Славе Ђурђевдан. Населили пре 130 година из Кистања у Далмацији.

Бањиц — четири куће на Авали. Славе Јовањдан. Преселили доста давно из Дринића.

Бркљач — једна кућа у Подбуковачи. Славе Јовањдан. Населили 1880 г. из Велике Попине.

Штулар — две куће у Подбуковачи. Славе Лазаревдан. Населе овде пре 140-50 година по свој прилици од Ступара на Скакавцу. Њихов огранак у Бравску сачувао предање, да су у Буковачу доселили равно из Далмације. Одавлен пређу у Капљув. Пре 90 година опет се поврате амо. Кад су први пут овде доселили, биле су у целој Буковачи свега три куће: Шево, Кеџман (Гагић) и Ступар.

Боснић — једна кућа у Подбуковачи. Слави Јовањдан. Дошао „пред буну“ као уљез из Унца.

Кувачић — три куће у Подђуриновачи. Славе Јовањдан. Населили пре 100 година из Унца. Прозвани тако, јер су дошли у кување Буковачиној (беговој) матери.

Морача — осам кућа у Подђуриновачи. Славе Никољдан. Населили пре 80-100 година из Унца.

Шево — пет кућа. Славе Лучиндан. Населили из Тишковца пре 140-150 година.

10. Дринић

Границе, њоложај и њић. Дринић заузима крајни, најужнији кутић Бјелајског Поља. Опасан је унаокруг повисоким брдинама, шумовитим до запада и југо-запада, голим и каменитим до истока и југо-истока. То су Вијојла, Вијенац, Срнетица, Бањачки Врх, Крстати Врх, Кукерда. У том колу надвисују знатно осталу дружину двојица другова напремасе, Оштрељ (1388 м.) и Срнетица (1303 м.), који као два снажна стасита стражара стоје на сталној стражи с обе стране села. Брдовити

круг око села прокинут је на два места. Једно грло веже за Буковачу, друго за сенокос Козила. — Село је сасвим равно. Куће су поређане око њива, на подножју брда, у неколико хрта, које све уједно састављају испрекидан обруч око њива. Те хрпе означају се овим називима: Кудерина, Увале, Кеџманска Долина, Главица, Испод Кукерде. У Кеџманској Долини и Ували, куће су сасвим нагусто. У осталом делу села куће су вишемање разбацане. Неколико кућа налазе се подаље од брдских обронака, унесене осетно у њиве. Ту је некада била беговска кула. — Сеоски посед продужује се још даље у југ, протискујући се кроз мало сужене али и уздигнуте вратнице у сенокос Козила. Сенокос је простором колик и село. У мрком оквиру црногорице, а везана поуским рукавом за село, Козила личе каквог планинском заливу.

Привреда и саобраћај. Оранице су у пољу и по благим пристранцима. — Ливаде су главним делом у Козилима. Тамо се види десетак чобанских колиба с наслонима за стоку. Сено се отуда довози кућама. Но у рано пролеће, пре забране ливада, држи се тамо стока код колиба. На исти начин претера се тамо стока и у јесен, те се задржи ту све до снегова. Још има ливада, у мањем обиму, у Туку, у Срнетици и Бањачком Врху. — Пашњаци: Шљеме, Долови, Врела, Мрачај, Борик, Вијојла, Цјепала, Вијенац, Команово Брдо, Коса, Дијелови, Тук, Срнетица, Бањачки Врх, Масловарина, Главица. Дринић је за сточарство особито погодно место. Велики пашњаци, шуме и извори пружају све потребе за успешно сточарење. Поврх тога ово је за сточарство врло здраво место. Ваљда због тога, што је на крају и на осами, те се стока ретко када меша са стоком других села. Више пута су сточне заразе харале по свима оближњим селима, а Дринић би мимоишле. Тако је било и ланске године (1922.) с овчијим оспцама. За турске владе Петровчани би бежали са стоком у Дринић и Козила, кад се појави каква сточна болест. Све то донело је, да се у народу уврежило веровање, да у Дринић не може продрети никаква сточна болест. — Дрва се довозе из Свињарице и Козила. Дрво је јелово, борово и понешто буково.

Воде. Ограђеница извире под страном, понире мало ниже, у пољу. На њој су неколика млинчића, који мељу за време киша. Меденац је омањи извор. За кишовита времена отиче и прелази у Буковачу, где се састаје с њеним поточићима. Дринић има довољно воде.

Једним путем везан је Дринић за Буковачу и даље за Петровац. Други пут излази на источну страну преко Превије (између Бањачког Врха и Срнетице) на Бравски Ваганац. На другој страни тај се пут пење преко Црвљивице за Дрвар и Книн.

Док се роба преносила на коњским товарима, ово је био главни пут између Бање Луке и Книна. Туда је пролазило жито за Далмацију, а пиће за Босну.

У селу је једно гробље. Налази се у Меденцу.

Старине. Од старина остале су две градине. Једна је у Козилима, при крају сенокоса, до шуме. Друга је више Тука, при Срнетици.

Порекло и јакосћ породица. *Бањац* — двадесет седам кућа. Славе Јовањдан. Населили овде мало после градње Петровца, дакле пре 200 година. Једни причају, да су доселили из Баната. Због тога су и прозвани Бањци. По другој причи, која је вероватнија, доселили су из Далмације, од Имотског. Једни се за куће у Дринићу, други у Јањилима. Из овога краја одсели једна грана у Кнежпоље. У почетку буне 1875.—78. тамо је најпре један од Бањаца разбио бегу о главу варићак (дрвени суд за пресицање и мерење жита.)

Кубурић — четири куће. Славе Јовањдан. И они су били Бањци, па добили овај предевак.

Пузигаћа — четири куће. Славе Јовањдан. И они су старином Бањци, па предели име.

Лазаревић — четири куће испод Кукерде. Славе Јовањдан. Потекли су из Далмације, тамо се звали Адамовић. Преселе отуда у Горњи Унац. Ту приме по неком Лазару презиме Лазаревић. Доселили у Дринић нешто после Бањаца.

Стојановић — четири куће. Славе Јовањдан. И за њих се говори, да су од Бањачког стабла.

Тринић три куће. Славе Св. Стевана (27. дец.) Населили пре каквих 100 година с Тринића Бријега.

Ковачевић — четири куће. Славе Никољдан. Населили пред више од 100 година из Мазина у Лици.

Лукић — седам кућа. Славе Аранђеловдан. Доселили 1879. г. из Велике Попине.

Миљевић — једна кућа. Слави Св. Стевана (27. дец.) Дошао као најамник из Капљува па се окућио.

Даљевић — три куће. Славе Марковдан. Приведени пре 100 година из Смољане.

Радишић — три куће. Славе Василијевдан. Населили пре 100 година из Голубића, у Далмацији.

Кецман — четрдесет једна кућа. Славе Св. Вартоломеја. Старица им је из Црне Горе. Отуда побегли због крварине. Пре 250—300 година дођу из Црне Горе у Унац. Из Унца се расиљали на више крајева. У Дринић су прешли врло рано, али после Бањаца. То би могло бити по прилици пре 100 година.

Боснић — пет кућа. Славе Јовањдан. Населили пре 120 година из Унца. Други су из Унца одселили у Лијевче.

Секулић — три куће. Славе Јовањдан. Потичу из Грахова. Отуда се подавно преселили у Дабар (срез сански). Око 1865. год. доселили из Дабра овамо.

Плавша — две куће. Славе Томиндан. Доселили 1893. г. из Стрмице у Далмацији.

Бурсаћ — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Доселио овде 1880. г. из Смољане. Старица му испод Исјека у Грахову.

Бркљач — једна кућа. Слави Јовањдан. Населио 1879. г. с Велике Попине.

Стијасављевић — четири куће. Славе Аранђеловдан. Населили 1879. г. с Велике Попине. Они су притисли бивше беглуке, посред села.

Ромић — једна кућа. Слави Никољдан.

Морача — једна кућа. Слави Никољдан. Приведен по окупацији из Буковаче.

Борић — једна кућа. Слави Пантелиндан. Дошао пре 20 година од Крупе.

11. Ведро Поље.

Границе, њоложај и шии. Село се испружило као протегласта долина, затворена с једне стране Вијојлом и Буковачким Брдом, с друге стране Црвљивицом и високом Јаворовом Косом, која се својом шумовитом а стрмом падином извила високо над селом. На северном крају, где се село дохвата равног поља, размичу се и њиве и куће на шири простор. Село има две махале: Шековац и Ведро Поље. Шековац је до окупације (1878. г.) био пашњак. Тада га населише Личани, преораше пашњак и искрчише много шуме. Куће су сасвим расуте, особито у Шековцу.

Привреда и саобраћај. Оранице: Луке, Ограде. Шековчани имају њива и у Бари. — Ливаде: Крчевине, Брда, Окрајци,

Поље. — Пашњаци: Брда, Голо Брдо. Кад се покоси трава, онда је главни пашњак поље. — Дрва се довозе из Мрачаја и Јаворове Косе.

Воде: Мрачај извире у планини, тече Шековцом и састаје се с Беговачом. На њему има један млинчић — времењаш. Беговача извире у Ведром Пољу. Тече до у Колунић и ту понире. Има неколико млинчића који мељу за већих киша и малко после. Сасвим су мали извори: Богданова Бара (стубао) и Вођица. — Жито се меље у Петровцу и Дрвару.

Гробље је за Ведропољце код куће Павића. Шековчани се копају у буковачко гробље, код цркве.

Порекло и јакосић породица. У Шековцу живе ове породице:

Чича — три куће. Славе Јовањдан. Доселили 1880. г. од Грачаца. Чичама је крсна слава Ђурђевдан. Но дед ових Чича био негде улез, па примио женину славу.

Кљајић две куће. Славе Василијевдан. Доселили 1879. г. с Осредака.

Стујар — једна кућа. Слави Лазаревдан. Прешао овамо 1885. г. из Буковаче.

Бркљач. — једна кућа. Слави Јовањдан. Доселио 1880. г. с Велике Попине.

Јованић — осам кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. г. из Дабашнице у Лици.

Дроњак — три куће. Славе Св. Стевана (27. дец.). Доселили 1879. г. из Зрмање. Причају, да су им стари пре двеста и више година доселили из Баната. Да су дошла њих тројица браће. Један се насели у Зрмањи код Цркве, други у Врелу, а трећи у Далмацији. Отуда су одсиљали још у Унац и у Лушце (срез сански).

У Ведром Пољу су ове породице:

Дошен — две куће. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Грачаца.

Грубшић — три куће. Славе Ђурђевдан. Доселили из Срба 1879. г.

Шево — две куће. Славе Лучиндан. Доселили „пре буне“ из Тишковца.

Ђућ — две куће. Славе Никољдан. Не знају причати о свом пореклу.

Балабан — две куће. Славе Петровдан. Доселили „пре буне“ из Тишковца.

Губић — две куће. Славе Јовањдан. Пре се звали Бајић. Доселили из Видова Села пре 100 година.

Јовичић — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Доселио пре десет година из Унца.

Спојковић — две куће. Славе Јовањдан. Доселили из Далмације, доста давно.

Миљевић — три куће. Славе Св. Стевана (27. дец.). Населили давно из Далмације.

Руњић — шест кућа, све у рпи. Славе Никољдан. Населили из Грахова пре 100 година.

Радујко — једна кућа. Пришао из Тишковца као уљез 1920. године.

Дрљача — једна кућа. Славе Трипуњдан. Одавно су овде.

Павић — једна кућа. Славе Јовањдан. Одавно су овде.

Богдановић — две куће. Славе Јовањдан. Преселили „пред буну“ из Колунића.

Почуча — једна кућа. Славе Враче. Доселили из Дивосела у Лици 1879. г.

Радловић — три куће. Славе Никољдан. Одавно су овде. Старина им из Грахова.

12. Колунић

Границе, положјај и шии. Село се простире западном ивицом Бјелајског Поља. Прибило се уз подножје високе шумовите падине, чије се слеме пружило од Оштреља до у Осјеченицу. То горско слеме затвара цело село до запада. Село је на друге стране отворено и гледа слободно у поље. Ипак има и до истока природну, премда не толико приметну границу. То је поток Јапага. Село се распада у ове делове: Доње Село, Горње Село, Јапага, Бујаднице, Ревеник, Под Осјеченицом. Доње и Горње Село лежи управо испод планине. Јапага, Бујаднице и Ревеник су мало умакнути у поље. — У Доњем и Горњем Селу куће су нанизане нагусто, у кривудавом ретку. Овај део села приближује се донекле типу ушорених, збијених села.

Привреда и саобраћај. Оранице: Луке Поткућнице, Бујаднице, Пржине, Кућишта, Селишта, Поточањак, Чазбина. Оранице су свуда подну кућа. — Ливаде: Медено Поље, Растовача. Пашњаци: Брда, Бујаднице, Крај, Влака, Жута Главица, Ограци,

Точила, Подашуме. — Дрварење: из Ракића Косе, Брестовог Врха, Дукића Врха и Увала.

Воде: Јапага постаје од буковачких врела. Тече границом петровачком и колунићком. Пролази испод друма Петровац-Оштрељ и допире до у Медено Поље. Ту понире у Наплавцима. Тако она тече само за време већих киша или наглог топљења снега. Иначе не допире далеко. Преко лета сасвим опане и одвећ пократи ток. Беговача долази из Ведрога Поља. Код кућа Мирковића понире. Преко лета за неко време остане само на извору, у кориту пресане. Још има у селу неколико зиданих бунара са живом водом. То су: Мали Љесковац, Велики Љесковац, Клисина, Светиња, Цвјеташиновац. У Осјеченици су ови бунари: Грађеница, Смрдан, Бадањ. — У селу има парни млин. Меље се још и у Петровцу и Дрвару.

Гробље је једно за цело село, на Црквеном Брду (691 м.), поред цркве. Црква је још из турског времена. Зидови су јој доста стари.

Кроз село иде државни друм Петровац—Оштрељ—Дрвар. Овај друм сече село попречно. Дуж села води обични сеоски пут.

Сћарине. У Колунићу се срета много остатака и трагова из давних времена. На брду званом Градина виде се рушевине некадашњег града. Цело, доста пространо, теме брда било је унаоколо обзидано. Темељи се познају као заокружен насип, обрастао бусом. Ово је по свој прилици предисторијска, а касније и римска насебина (Гласник Зем. Музеја 1890. 155.). Још су у Колунићу ове градине: Градић на Жутој Главици (751 м.), Градић на Кадињачи, Градић у Гајевима. У равни поред државног друма види се зидина Клисина. По свему наличи, да је то била црква. Још и сада стоји повелик и висок комад зида. Петар Мирковић описао је ту зидину у Гласнику Зем. Музеја од 1890. г. као манастир Панађур. Око Клисине налази се гробље с тешким четвороугластим плочама на гробовима. На источној ужој страни ових плоча одсечена су два угла и та је страна заокружена у полукруг. На једној се види и натпис, али неразговетан. Прочитао га је и објаснио др. Ђиро Трухелка у Гласнику Зем. Музеја 1894. г. стр. 773.—75. Натпис гласи: Остоја Остојић. Писан је глаголицом. Држи се, да је то крајња источна граница, до које је допирала употреба глаголице. — Народ верује, да је ово овде била црква и поштује ју као светињу. Неда

у њу дирати ни рушити је, верујући да би тада град (лед) побио село.

Порекло и јакосић породица. Они који су упамтили казивања старца, већ одавно помрлих, веле да је у целом Колунићу пре 150–170 година било свега 7 кућа. То су: Шикман, Репија, Мирковић, Бијелић (одселили у Теочак), Латиновић, Дрљача и Лугоња (обамрли). Данас има у селу 220 кућа.

Ракић — двадесет четири куће. Славе Јовањдан. Они су од корена Бањачког. Био неки Раде Бањац, мален растом. Прозову га Рако, а његове потомке Ракић. Он се пресели из Дринића у Ведро Поље под „Ракића Косу“. Његов син Јандрија пресели пре 100 година с породицом у Колунић. То је први и најстарији Ракић, јер истом од њега као Ракина сина, долази у употребу новонадевено презиме. Јандрија је сахрањен у колунићком гробљу. На гробном крсту му пише, да је рођен 1758. г., а умро 1863. г. — Сви су Ракићи до 1876. г. живели у једној задрузи. Сад их је у Колунићу 24 куће. А неколико их се одонда још одселило којекуда.

Морача — једна кућа. Славе Никољдан. Пореклом су из Унца. Овамо преселили из Буковаче.

Дукић — шеснаест кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили из Грахова пре 150 година.

Лашиновић — двадесет три куће. Славе Јовањдан. Старином су из Далмације, од Имотског. Отуда се крену пре 180 година. Пану најпре на Грахово. Премакну се мало после у Унац, а из Унца набрзо у Колунић. Из Колунића су једни преселили у Капљув и на друге стране.

Трњаковић — четири куће. Славе Аранђеловдан. Населили из Плавна пре 100 година.

Јеличић — пет кућа. Славе Никољдан. Преселили овамо из Суваје пре 100 година.

Шеја — три куће. Славе Никољдан. Доселили из Дабашнице у Лици 1879. године.

Шикман — четири куће. Славе Св. Стевана. Доселили из Раткова (срез Кључки) има око 250 година. Звали се Млађени. Један закоље птицу, којој шикне крв из врата. По томе бише прозвани шикмани. Веома су овде били обогатили, па су хиљдали овце.

Граховац — једна кућа. Славе Никољдан. Приведени из Црвљивице пре 70 година.

Јојић — две куће. Славе Никољдан. Населили из Пећи у Грахову пре 80 година.

Лагудовић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили пре 60 година из Далмације.

Вукић — три куће. Славе Никољдан. Населили из Приједора пре 100 година.

Мирковић — двадесет две куће. Славе Никољдан. Доселили пре 180 година из Грахова. Звали се тамо Добретић. Било их из једне куће тридесет косаца. Кад су једном косили, удари на њих тридесет хајдука. Заметне се бој. Изгибоше сви хајдуци осим харамбаше и сви косци осим козбаше, и још једног. Харамбашу пусте да иде казати код кућа изгинуле дружине, како је било. Њих двојица с једном удовицом побегну овамо и закуће се у Колунићу. Један од ових био врло миран. Прозове га свет Миром, а потомство му Мирковићима.

Бурсаћ — четири куће. Славе Ђурђевдан. Три садашње куће доселиле пре 60 година из Тишковца, четврта пре 25 година из Буковаче.

Кесић — шест кућа. Славе Ђурђевдан. Населили из Грахова пре 80 година.

Репија — седам кућа. Славе Никољдан. Четири од ових кућа праве су Репије. То је најстарија породица у Колунићу, која је ту већ преко 250 година. Друге три куће по пореклу су Кеџмани. Пре 90 година буду приведени у кућу Репијину. По њиме се прозову Репије и приме њихову славу.

Босијечић — две куће. Славе Јовањдан. Звали се Куруц. Неки од њих ишао увек бос, па се по њему прозову Босијечићи. Доселили из Далмације пре 100 година.

Шево — три куће. Славе Лучиндан. Две од ових кућа потекле од привотка, приведеног из Суваје, трећа од привотка с Очијева.

Лукушевић — једна кућа. Славе Јовањдан. Звали се пре Дамјановић. Доселили из Срба пре 80 година.

Марић — две куће. Славе Ђурђевдан. Населили из Грахова пре 80 година. Старином су из Далмације.

Миљуш — три куће. Славе Јовањдан. Доселили из Срба 1879 г.

Шпегар — седам кућа. Славе Никољдан. Звали се некада Срдић. Дошли овамо пре 100 година из Главице у Унцу Доњем. Тамо су доселили испод Црног Врха (Горњи Унац).

Лукач — три куће. Славе Јовањдан. Од давнине потичу из Далмације. Прешли отуда у Ресановце у Грахову. Отуда једни преселе у Љесковицу (Прекају), па набрзо потом у Дринић. Из Дринића буду приведени у Колунић пре 60-70 година.

Приа — пет кућа. Славе Јовањдан. Доселили пре 80 година из Грахова.

Мркић — пет кућа. Славе Никољдан. Населили из Велике Попине 1879. г.

Вржина — две куће. Славе Никољдан. Доселили из Лике пре 100 година.

Марчејић — три куће. Славе Аранђеловдан. Доселили из Велике Попине 1879. г.

Новаковић — пет кућа. Славе Никољдан. Четири од њих населиле 1814. г. из Биочића у Далмацији. пета дошла из Лике пре 120 година.

Богдановић — три куће. Славе Јовањдан. Населили доста давно из Грахова.

Калаба — три куће. Славе Јовањдан. Доселили из Видова Села (срез гламочки) пре 80 година.

Тубић — осам кућа. Славе Јовањдан. Доселили пре 120 година из Видова Села. Сељаци се овуда облизу више пута, док се нису утврдили на садашњем месту.

Јарић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили из Дреновца (Тишковца) пре 20 г.

Почуча — једна кућа. Славе Враче. Доселили из Лике у Бару. Из Баре прешла ова кућа овамо пре 35 година.

Дошен — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Лике.

Родић — три куће. Славе Аранђеловдан. Доселили из Трубара пре 35 година.

Роквић — пет кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.). Преселили пре 60 година из Бравског Ваганца.

Корда — две куће. Славе Јовањдан. Прешли овамо пре 35 година из Рашиновца.

Бијелић — две куће. Славе Никољдан. Били одавно у Колунићу, па преселе у Ведро Поље. Отуда се поврате опет на траг пре 80 година.

Дрљача — једна кућа. Славе Трипуњдан. Били још пре у Колунићу. Одселе у Бару, одакле се пре 50 година једна кућа опет поврати овамо.

Смиљанић — четири куће. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. из Пишаћа, код Удбине.

Перић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили из Плавна у Далмацији пре 90 г.

Дебељак — две куће. Славе Никољдан. Доселили пре 120 година из Грахова. Звали се некада Лакићи. Због некакве дебеле Марије у кући прозвани Дебељаци.

Срдић — три куће. Славе Никољдан. Дошли из Главице у Унцу најпре у Петровац као најамници. Из Петровца пређу пре 70 година у Колунић.

Раца — три куће. Славе Мратиндан. Доселили пре 100 година из Грахова.

Вулин — једна кућа. Славе Мијољдан. Прешли из Рашиновца пре 30 година.

Шарац — једна кућа. Славе Благодасне Вериге. Прешли овамо пре 35 година из Цимеша.

Крајиновић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили пре 30 година из Лике.

Марковиновић — једна кућа (католици). Доселили 1879. г. из Боричевца у Лици.

Секулић — једна кућа (католици). Доселили 1879. г. из Рибника код Госпића.

Павичић — једна кућа (католици). Доселили 1879. г. из Боричевца.

Блажевић — једна кућа (католици). Доселили 1879. г. из Боричевца.

Јагањац — две куће (муслимани). Доселили 1885. г. из Требиња.

Овчина — једна кућа (муслимани). Доселили 1885. г. из Требиња.

Зајкић — једна кућа (муслимани). — Доселили из Орашца 1890. године.

13. Медено Поље

Границе, њоложај и ший. — Село лежи на подножју Осјеченице испод њеног највишег врха. Између села и падина Осјеченице повукао се хумовит гредар Шупљаја (661 м.) мало уздигнут над површином равног поља. Он ограничава село до запада. Ту има много пећина са стрмим улазом. Зову их голубњаче. На северо-западу и северу село је ограђено ониским

брешчињима (Коса, Кривокућа, 670), делимично шумовитим, делимично травним. На остале стране село је сасвим отворено. — Село се савило око округластог Меденог Поља (611 м.), које је своје име и селу наметнуло. Ово је крајњи делић великог поља. Равно је „к’о тепсија“. Куће су размештене по унутрашњем рубу споменутог гредара границом привредног и неплодног земљишта. Куће су као и у другим селима подоста раздальене, тек понегде две-три нагушће. Куће су већином зидане каменом.

Привреда и саобраћај. — Њиве: Голубњача, Поље. Ливаде: Медено Поље, Растовача, Буцала. Земља је у пољу врло плитка, тек за једну-две подланице. Испод ње одмах долази чисти водени песак. Сушу подноси ова земља врло тешко. На кишној години роди необично обилно. — Пашњаца: Шупљаја, Гајеви, Осјеченица, Ваганчић, Кадињача. — Дрварење из Осјеченице.

Воде. За време великих киша долази овде Јапага од Колунића. Разлије се по пољу и буде тако који дан, док је не ускну понори под Градином, до Ваганца. У подручју сеоском имају два жива бунара: Грађеница и Смрдан. Лети пресуше по 3—4 месеца. Оскудица и удаљеност живих вода нагнала је сељане да праве кућне бетонске бунаре, који се наливају кишницом с крова. Пет кућа у селу имају такве бунаре. Гробље је једно, код Челарице.

Покрај села пролази државни друм Петровац—Бихаћ. Сеоски путеви окрећу на више страна.

Старине. Код Буцала носи један хумак назив Градина. Ту се види само срушена громила камења.

Порекло и јакост њородица. Ово је село насељено тек иза окупације (1878. г.). Пре тога све су ово били петровачки сенокоси. Било је овде само колиба, наслона, а не сталних кућа. Насељеници су готово сви из Лике.

Сћулар — две куће. Славе Лазаревдан. Саселили с Бравска пред буну 1875.-78. г. То је била једина стална кућа овде пре буне. Но пошто је одмах до Колунића, онда се још рачунала у Колунић.

Шево — једна кућа. Славе Лучиндан. Доселили из Петровца пре 3 године.

Рамић — три куће (муслимани). Овде им је од старине

била колиба, а кућа у Петровцу. Иза окупације настане се овде стално.

Јакшић — једна кућа. Славе Василијевдан. Доселили из Глогова у Лици 1910. г.

Кршћинић — две куће. Славе Јовањдан. Доселили из Клапавица у Лици 1880. г.

Баста — две куће. Славе Василијевдан. Доселили из Андића код Удбине 1879. г.

Радаковић — три куће. Славе Никољдан. Доселили из Јошана, код Удбине пре 20 година.

Ајдуковић — две куће. Славе Јовањдан. Доселили из Мутилића код Удбине 1879. г.

Узелац — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили из Андића 1879. г.

Ковачевић — једна кућа. Славе Мратиндан. Доселили из Висућа код Удбине 1879. г.

Ђукић — четири куће. Славе Марковдан. Доселили из Курјака код Удбине 1879. г. Има их и у Обровцу, у Далмацији. Славе исту славу.

Мишчевић три куће. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. из Клаповица код Удбине. На Удбину су дошли из Далмације, кад је Лика отпала од Турске.

Мирковић — две куће. Славе Јовањдан. Населили 1879. г. из Комића, код Удбине. Они су дошли на Удбину из Далмације, кад су Турци протјерани. Мирковић, Мишчевић и Павлица први су тада дошли на пуну Удбину. Земљу су поделили с коња.

Јарић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили пре 20 год. из Дреновца (Тишковца) у Лици.

Ђурчић — једна кућа. Славе Никољдан. Населили 1910. г. из Комића.

Шобаш — две куће. Славе Митровдан. Доселили из Петровца пре 25 година.

14. Цимеше.

Границе, њоложај и шии. И ово је село уз подножје Осјеченице на домаку највишег јој врха (Камена). Склопљено је из три оделита краја. То су Бјелајски Ваганац, Јазбине и Цимеше. То су три плитке увале, одељене ниским брежуљцима. Ваганац и Јазбине носе обележја бреговитих поља. Цимеше, везане за Бјелајско Поље, приближују се више пољском на-

село. Ваганац је омалена округласта увала, опкољена с истока Косом и Кривокућом, са запада и севера Шујиним Врхом (678 м.) и Јазбином. На југ, до Осјеченице, поуздике се плећинаста узвисина Раушовица. Јазбине су много ужа, нешто дуља и кривудасти увала. Леже између Косе и Кривокуће до источне стране, Шујина Врха и Осоја до западне стране. Према Бјелајском Пољу (у ужем значењу) Јазбине се умерено спуштају на ниже. Цимеше су се протегле југоисточним рубом Бјелајског Поља. Ту је надморска висина 596 м. До истока их затварају брегови: Магаревац, Цимеше, Грабик, до запада Дренова Главница. Северни је видик отворен широм у равно Бјелајско Поље. — Куће су у свим деловима села поврх њива. У Ваганцу и Јазбинама су понадаље расуте. У Цимешама су мало ближе, нанизане у дугачком низу.

Привреда и саобраћај. Њиве: Ваганац, Јазбине, Увале, Подлијеска, Наплавак, До, Гечет, Међупуће, Громиљача. Ливаде: Градина, Ваганчић Мали, Корита, Демуша, Пољана, Смрдан, Кељевац, Дуга Ужа, Мајдан. Пашњаци: Кривокуће, Коса, Шујин Врх, Дубраве, Љетишта, Прхово, Пољице, Тук, Крај, Осјеченица. Дрварина из Осјеченице. Земље су врло родне, особито у Цимешама. Цимеше се броје у најбогатије село у овој области. Куће су већим делом зидане од камена. Дрвених је мало.

Воде. Милијевача је озидани бунар у Ваганцу. Има воде преко целе године, но по лету врло опане. Вуковача је локва са живом водом у Ваганцу. Љетишта, бунар наливан кишницом. У Јазбинама има неколико бунара, али без живе воде. Цимеше немају својих извора, али им је близу вода у Бјелају. У селу нема млина. Меље се у Манастиру, Кулен-Вакуфу и у Рипчу.

У Ваганцу је гробље под Косом. У Јазбинама су два гробља, у Цимешама три: код црквине, на Окрајку, на Коњском Бријегу.

Друм Петровац — Бихаћ не додирује села. Но вриступ до њега није ни далек ни тежак. Кроз село су путеви сасвим слаби.

Старине. Градина више Дола на Ваганцу. Црквина на Цимешама, изнад кућа цимешких. Ту је откопан темељ цркве, која је била у облику крста. Око цркве по брегу налази се много громила. И оне су прекопане, те у неколико њих нађене кости и накити од бронца и позлаћена сребра. То су дакле гробови. Нађени метални предмети припадају римском добу.

Порекло и јакост њородица. У Бјелајском Ваганцу:

Бањац — две куће. Славе Јовањдан. До окупације били у нижем делу села, после се успели на Раушовицу.

Мандић — шест кућа. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Мазина у Лици. Настане се две куће на Раушовици, четири у Ваганцу.

Добријевић — једна кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.) Дошли око 1860. г. од Гламоча. Били спрва по најму.

Војиновић — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Од скоро пришао као уљез код Добријевића.

Шийка — једна кућа. Славе Марковдан. Преселили око 1860. г. с Великог Очјева.

Радуловић — две куће. Славе Никољдан. Пре буне доселили с Пркоса. Неколико пута пресељавали амо и тамо, док се нису једном установили овде.

Пејровић — једна кућа. Славе Никољдан. Населили 1879. г. из Омсице код Грачаца.

Мирковић — две куће. Славе Јовањдан. Доселили 1879. г. из Комића код Удбине.

Тесла — три куће. Славе Ђурђевдан. Доселили од Госпица 1879. г.

У Јазбинама:

Векић — шест кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.) Прешли овамо 1876. г. из Малих Стјењани. Потекли су из Срба у Лици. Тамо су се звали Рашуо. Пре 100 година доселили из Срба у Бјелај. Већ иза две године преместе се у Мале Стјењани, где их и данас има више кућа. Векићи се прозвали због некакве бабе, Веке.

Радишић — једна кућа. Славе Никољдан. Приведени овамо из Врановине пре 70 година. Као привоци били у кући Керкезовој *Керкез* — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили овамо испод Бусија 1878. године.

Плећаш — три куће. Славе Јовањдан. Населили 1879. г. из Брувна у Лици.

Мирковић — једна кућа. Славе Никољдан. Прешли из Колунића пре 80 година.

Карановић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Дошли овамо поприје буне (1875. г.).

Медић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Дошли из Вођенице пред буну.

Обродовић — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили 1879. год. из Дабашнице у Лици.

Колунџија — две куће. Славе Никољдан. Населили из Лике. Једна кућа врло давно, не зна се када. Друга кућа доселила 1879. г. из Дабашнице.

Добрић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. г. из Грачаца.

Дошен — три куће (католици). Населили из Брувна у Лици 1879. г.

3. У Цимешама.

Совиљ — две куће. Славе Никољдан. Доселили из Кијани код Грачаца 1879. г.

Будимир — две куће. Славе Аранђеловдан. Населили пре 100 година из Зрмање.

Иванић — две куће. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. г. из Грачаца.

Мацура две куће. Славе Аранђеловдан. Доселили 1879. г. из Кистања у Далмацији.

Кнежевић (Пешевић) — три куће. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. с Цвјетнића. На Цвјетнић дошли врло давно из Далмације.

Шарац — две куће. Славе Благодасне Вериге. Доселили из Врлике у Далмацији пре 160 година. Најпре се настане на Очијеву, па пре 90 година пређу у Цимеше.

Вукелић — три куће. Славе Аранђеловдан. Преселили овамо пре 100 година с Осредака. На Осрецима се и данас зове „Вукелића Главица“ место где им је била кућа. На Осретке су прешли с Велике Попине. Звали се управо Новаковић, па по неком Вукели добили ново име.

Миљевић — две куће. Славе Св. Стевана (27. дец.). Пореклом с Велике Попине. Отуда пре 100 година побегли због војске. Уставе се у Цимешама. Потом пређу на Орешко Брдо. Један огранак поврати се отуда натраг у Цимеше.

Бјелић — три куће. Славе Василијевдан. Око 1850. год. један Бјелић из Вођенице прижени се овамо у кућу Лончареву. Од њега су ове садашње три куће. Говори се, да су се Бјелићи некада звали Вејиновићи.

Салапура — шеснаест кућа. Славе Аранђеловдан. Доселили с Велике Попине пре 90 година. Звали се Новаковићи. Бегови им од спрдње надели име Салапура па тако и остало.

Пејровић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили из Дабашнице пре 50 година.

Кубурић — једна кућа. Славе Јовањдан. Звали се пре Миљуш. Доселили из Губавчева Поља, код Грачаца 1879. год.

Орељ — четири куће. Славе Ђурђевдан. Населили 1879. г. из Дољани у Лици.

Медић — три куће. Славе Ђурђевдан. Населили 1879. г. из Дољани у Лици.

Стојаковић — једна кућа. Слави Аранђеловдан. Пореклом из Лике. Био испрва по најму.

Мандић — три куће. Славе Нихољдан. Доселили 1879. г. из Глогова код Грачаца.

Јакшић — једна кућа. Славе Алимпијевдан. Доселили 1879. год. из Глогова.

Пејровић једна кућа. Славе Ђурђевдан. Из Дољани личких побегли од војске око 1860. године.

Бујић — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили из Срба 1879. године.

Павичић једна кућа (католици). Доселили 1906. г. из Боричевца у Лици.

15. Бјелај.

Границе, њоложај и шиљ. Бјелај се савио на чворавом пристранку испод Градине. (770 м.) Она му је заклон до запада. На све друге стране отворени су видици. Мало наниже испод места распротрло се равно и питомо Бјелајско Поље (у ужем значењу). Куће су у месту углавном збијене. Само неколике су се осамиле мало подаље од главне рпе. Куће су некада биле на Градини, у обзиданом предграђу одмах до града. И сада се тамо познају темељи кућа и цамије. Види се и негдашње гробље. Ово градско насеље поруши и попали Хасанага Пеђки (1793. г.). Онда градски становници сиђу с кућама наниже, на садање место. Тако су се примакли ближе њива и поља и добила лаганији приступ кућама.

Привреда и саобраћај. Како оранице тако су и ливаде у пољу, испод кућа. Оранице имају ове називе: Башче, Подови, Наплавци, Барјаци, Сарајево, Гечет. — Ливаде: Међе, Главице. Широке Њиве, Калипоље, Демуше, Рустине, Мајдан, Корита, Баковац, Кељевац. Пашњаци: Прхово, Шумице, Рустине, Тук, Ковиљача. — Дрварење: из Осјеченице и то из ових њених

делова: Јованова Коса, Бунарић, Бакрачева Стаза, Калабина Стаза, Павлова Стаза.

Бјелај има изобила воде, из неколико извора. Но нису толико јаки, да би могли и млинове терати. То су: Поточине, Маџарац, Стубо, Градина, Караула, Јохе. У јесен и преко зиме ови извори отичу према пољу. Тада на њима мељу за кратко време сасвим мали млинчићи. Иначе се меље у Манастиру, Кулен-Вакуфу и Рипчу.

У селу има око двадесет гробаља и једна џамија.

Бјелај је остао подалеко (око 3 килом.) од државног друма Петровац—Бихаћ. Путеви преко Бјелајског Поља вежу село за овај друм. Више путева води у планину Осјеченицу. Други вежу Бјелај с околним селима.

Стариче. У селу се налази темељ старинске цркве Бјелице. Мисли се, да је по њој и село добило име Бјелај. Зидови су јој сачувани за два и по метра у висину. Зад и малтер исти су као и на граду. По томе би могли бити из истог доба. Предање говори, да је ова црква подигнута на месту, где је погубљен предзадњи босански краљ Тома Остојић. На црквеном темељу налазе се данас две куће Ибрахимпашића. Кад су ове куће прављене, нађен је ту златан крст.

Цело брдо Градина показује трагове некадашњег насеља. Ископавањем 1898. г. нађени су на Градини предмети, који припадају бронзаном добу: (Гласник Зем. Музеја 1902. стр. 233.-4.). Дакле још у преисторијско време ово је место привлачило себи људе. — Од цркве Бјелице до града на врху Градине, води широк друм на завоје. Зарастао је у траву, али се добро види. На врху Градине штрче у вис градски зидови, високи 16 метара, а дебели друг метар. Јужно платно је срушено. У углу западног и северног зида узидана је висока округла кула-табија. Ту је до дољанске буне (1858. г.) било неколико топова. Предграђе је захватало повелик простор испред града. Сад му се познају само темељи. Град и предграђе имали су у дуљину 440 метара, у ширину 270 метара. По народном предању град су зидали „Угри“.

Западно од Бјелице а северно од града, преко увале куда тече поточић Јохе, налази се овиши брежуљак Иванково Брдо. На врх брда виде се зидине куле, ваљда неког властелина Иванка. Увала, западно од града, где је више извора, зове се Караула т. ј. стражарница. — И ови називи и још заостали трагови овде говоре о давнашњем животу и делатности људској, много друкчијој

него ли је данас. — Градина у Осјеченици у „стећој планини“ с једне стране има зида за два људска боја. Иначе је обрасла шумом.

Порекло и јакосћ породица. Бјелај је чисто муслиманско насеље. До окупације (1878. г.) било је у њему више кућа и становника, него ли данас. Одонда су се Бјелајци расељавали у више махова, понајвише у Турску. Сваки покрет за сеобу налазио би и овде одзива и одвојио по коју породицу из прадедовске постојбине. Већина бјелајских породица су личке избеглице, као што је случај и код Петровца. Налазе се овде неколике породице, за које се тврди, да су одавно дошле из Турске. То би били по пореклу прави Турци. Но ове тврдње нису баш најпозуданије.

Данас живе у Бјелају ове породице:

Хоџић — пет кућа, Дошли врло давно из „Анкоре“, у Анадолу, као војници. Звали се некада Даутовићи. Било им у породици седам хоџа па се прозвали Хоџићи. Доста их се раселило. Тако их има у Скопљу (босанском) тринаест кућа. Има их и у Тодорову код Велике Кладуше. Ови су се прозвали Табак.

Мумићахућ — три куће. Дошли врло давно из Анадола.

Зулић — шест кућа. Населили из Удбине.

Дурџић — једна кућа. Доселили из Лике.

Мажџић — једна кућа. Доселили из Лике.

Реџић — једна кућа. Настанили се овде пред 100 година. Живели на Сокоцу код Бихаћа. Овде преко лета држали стоку, па се временом настанили стално.

Хусетић — две куће. Дошли овамо из Анадола, кад је „чинио фет Каменград.“

Хркић — три куће. Прешли овамо из Кулен-Вакуфа пре 80 година. Звали се Милићевић. Милићевића има у Вакуфу и сада.

Кахрић — три куће. Дошли давно из Анадола.

Башагић — две куће. Дошли из Анадола.

Башагић — једна кућа. Преселили овамо с Авале изнад Кулен-Вакуфа.

Пеливановић — четири куће. Преселили из Лике. Звали се пре Зулићи. Био неки од њихових пеливан (хрвач) па се по њему прозову Пеливановић.

Шабџић — две куће. Доселили из Лике.

Бакрач — пет кућа. Населили из Мутилића у Лици. Има их тамо и сада. Кад су ови из Бјелаја ишли у Обровац по со, преноћивали су у Мутилићу код својих рођака.

Селимовић — три куће. Населили из Лике.

Ибрахимпашин — шест кућа. Ово је беговска породица од колена Куленовића. Преселили овамо из Рипча пре 150 година. Док је Лика била турска, Ибрахимпашини су живели у Лапцу.

Кучуковић — једна кућа. Доселили из Лике.

Куленовић — Робинић — једна кућа. Потекли од робиње хришћанке, коју је неки Куленовић узео за жену, па добили предевак: Робинић.

Куленовић — Бајбутовић — једна кућа.

Куленовић — једна кућа.

Хасанагић — три куће. За њих се говори да су чак из Индије.

Мујагић — пет кућа. Дошли из Азије. Били агалучари.

Салихагић — три куће. И ови су по казивању из Азије. Били агалучари.

Драчић — две куће. Старином су из Драча. Тамо нешто починили, због чега су морали бежати. Сигурно су арнаутског порекла.

Кликић — једна кућа. Биће да су дошли из Лике.

Селимчевић — једна кућа. Преселили овамо из Вођенице пре 60 година.

Порчић — три куће. Доселили из Лике.

Ситрамица — једна кућа. Преселили амо из Клис, код Кулен-Вакуфа доста давно.

Одскора постоје у Бјелају и три православне куће:

Векић — једна кућа. Славе Св. Стевана. Доселили пре три године из Цимеша.

Соколовић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Населили пре 4 године из Рипча. Старином су од Чајничка. Звали се некада Глођајић.

Брдар — једна кућа. Славе Алимпијевдан. Населили пре 12 година из Малих Стјењани.

Из Бјелаја су одселиле у Турску ове породице: Џанкић (две куће), Милићевић (1 кућа), Дурић (две куће), Болић (две куће), Хркић (три куће), Драчић (две куће), Пеливановић (две куће), Минциковић (две куће), Диздаревић (две куће), Сокочанин (једна кућа), Хусетић (три куће), Лакић (две куће).

16. Бусије

Границе, положај и шир. Према западу село затварају: Иванково Брдо, Лукића Главица и Ковиљача (933 м.). Према истоку и сев.-истоку ниски шикаром обрастао брег Пријека Главица. До југа се село наслања на Бјелај, до севера на Врточе. На ове две стране село је отворено. — Куће су с краја њива, испод плећина. Неколике су мало повише у странама, подигнуте некада на крчевинама.

Село је добило име отуда, што су ту некада побијени из бусија сарајевски трговци. Овуда је оно време ишао главни друм од Петровца за Бихаћ, а не преко поља као сада. Трговци су ишли с робом на вашар у Бихаћ. Заседа их овде дочека, побије их и ороба. На то подсећа и назив њиве, која се зове Сарајево.

Привреда и саобраћај. Оранице: Увале, Бусије, Сарајево, Језернице. — Ливаде: Цијепци, Лице, Баковац, Лопуже. — Пашњаци: Ковиљача, Лукића Главица. — Дрва се довозе из Чаве.

Воде. Караула, Јохе, Градина. Жито се меље у Кулен Вакуфу, Манастиру и Рипчу.

Гробља су четири: Сарајево, Бук, под Главицом, старо код Угрице.

Путеви воде на разне стране. Пут преко Бјелајског Поља излази на друм Петровац—Бихаћ. Други на противној страни излази на друм Врточе-Кулен Вакуф. Неколико путева окреће у планину. Један иде за Пркосе.

Порекло и бројно ситање породица. *Медаковић* — једна кућа. Славе Ђурђев дан. Доселили 1879. г. из Грачаца.

Шашић — три куће. Славе Мратиндан. Доселили 1879. г. из Срба.

Кецман — једна кућа. Доселио 1907. г. из Крње Јеле.

Радаковић — две куће. Славе Никољдан. Доселили из Грачаца 1879. г.

Радошевић — једна кућа. Славе Аранђеловдан. Доселили 1879. г. из Метка.

Совиљ — две куће. Славе Никољдан. Доселили из Кијани код Грачаца 1879. год.

Плећани — једна кућа. Славе Јованџан. Доселили из Брувна 1879. г.

Угрица — три куће. Славе Никољдан. Населили пред више од 100 година из Срба. У Срб прешли из Ивошевца у Далма-

цији. То је било онда, кад је Хасанага Пећи попалио сав Прилог од Ужљебића до Попине.

Будимир — четири куће. Славе Аранђеловдан. Доселили из Зрмање у Лици, још пре него Угрице.

Керкез — осам кућа. Славе Ђурђевдан. Најстарија породица у Бусијама. Старином су из Суваје у Лици. Отуда доселили пре 200 година на Очијево. Ту буду мало времена, па се њих четворица браће раселе на четири стране. Један у Бусије, други у Пркосе, трећи у Врановину, четврти у Вођеницу.

Иванић — Четири куће. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. год. из Грачаца.

Бјелић једна кућа. Славе Василијевдан. Доселили пре 80 година испод Промине, у Далмацији.

Зец — једна кућа. Славе Василијевдан. Доселили давно из Кнешпоља, од Дубице.

Ракић — једна кућа. Славе Јовањдан. Преселили из Колунића пре 100 година.

Маџура — једна кућа. Славе Аранђеловдан. Населили 1879. г. из Кистања. Док су тамо живели били кмети манастира Крупе.

Кесић — пет кућа. Славе Никољдан. Старина им из Кијани код Грачаца. Пре 80 година побегли отуда због војништва.

Бумић — једна кућа. Слави Аранђеловдан. Родом из Суваје. Пре 25 година приженио се у кућу Керкезову.

Половина — четири куће. Славе Јовањдан. Доселили 1879. год. из Добросела у Лици.

Шкорић — једна кућа. Слави Никољдан. Доселио пре 20 година из Лике.

Лончар — две куће. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. г. из Грачаца.

Зорић — три куће. Славе Ђурђевдан. Доселили давно, за турске владе, из Мазина у Лици. Овдален су били одселили у Кнешпоље, па се опет повратили.

Вржина — шест кућа. Славе Никољдан. Као и они у Колунићу, доселили пре којих 100 година из Лике.

Рађеновић — две куће. Славе Ђурђевдан. Доселили пред 100 година из Срба у Лици.

Шућар — једна кућа. Славе Лазаревдан. Доселили око 1870. г. из Крњеуше.

Ковачевић — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили 1879. год. од Грачаца.

Дрча — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили пре 80 година с Бротње у Лици.

Пилијовић — једна кућа. Славе Алимпијевдан. Населили из Боричевца у Лици пре 80 година.

Колунџија — једна кућа. Славе Никољдан. Доселили 1879. год. из Дабашнице.

Мандић — једна кућа. Славе Никољдан. Населили из Лике 1879. год.

Граховац — једна кућа. Славе Никољдан. Прешли пре 15 година иза Главице (Унац).

Лајух — две куће. Славе Ђурђевдан. Населили из Срба, има преко 100 година.

Пејровић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. год. од Грачаца.

Брдар — једна кућа. Славе Алимпијевдан. Населили пре 20 година из Малих Стјењани.

17. Мале Стјењани.

Границе, њоложај и њић. Село лежи у подножју планине Чаве (1194 м.). Леђима је наслоњено на падине ове планине, те њима заклоњено до севера а Косом (1035 м.) до запада. До истока и југа отворено је. — Ово је селце одсечено, знатно удаљено од свих околних села. Настало је од малене планинске крчевине. Ова се временом све више проширивала. И сада је свуда око села шума. Изнад села висока шума (Чава, Коса), с доње стране грмље. Куће су прва биле поврх њива. Доцнијим крчењем изнад кућа („Блажића Торине“) првашња се слика изменила. Један део кућа дошао је по среди између доњих и горњих њива. — Преко слемена Косе на другој страни налази се село Велике Стјењани, које је много веће и старије. Добило је име по свој прилици због великих стена, које су изнад села заселе. Кад су насељене Мале Стјењани, добиле су име тога најближег села с ознаком „мале“. — До 1870. г. биле су овде свега три куће. Свака од данашњих трију породица у селу живела је у једној задрузи (кући).

Привреда и саобраћај. Њиве: Попрекуше, Блажића Торине, Дочак. — Ливаде: Ливадица лежи високо под Чавом; Пољице под Осјеченицом. Пашњаци: Прхово, Шумице, Рустине, Тук, Чава.

Дрва и грађа довлаче се из Чаве и Осјеченице. Воде: Стублови, Поток. Поток неколико отиче, па понире. Избија опет у Бусијама. Чим Поток отањи водом и не допире до понора, и врело у Бусијама пресане. За време јаких киша на Потоку меље мали млинчић. Иначе сељани мељу, где и суседна села.

Путеви воде у околна села: Бјелај, Бусије, Велике Стјењани (преко Косе).

Порекло и јакосић породица. Цигановић — седам кућа. Славе Николдан. Они су најпрви становници Малих Стјењани. Населили из Срба пре 100—120 година.

Брдар — шест кућа. Славе Алимпјејевдан. Звали се некада Пилиповић. Неки из њихове породице правио брда за ткање, па се по њему прозову Брдари. Доселили набрзо после Цигановића, могуће пре којих 100 година.

Векић — осам кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.) Као и Векићи у Јазбинама, доселили су и ови пре каквих 100 година из Срба. Касније су овде населили него Цигановићи и Брдари.

18. Врточе

Границе, њоложај и шии. Врточе лежи у северо-западном куту поља. Његов је простор у неколико одељен од главног поља, које се на уласку у Врточе знатно сузује. Ту се Радановића Главица (678 м.) одвећ примакла Градини (711 м.). Обе ове узвисине праве међу собом потесно ушће, којим се раван Рудопоља прелева у раван Врточког Поља. Село је само местимично ограђено бреговима или врховима, између којих ипак три широка отвора пружају удобне пролазе до суседства. До запада, према Пркосима, Орашком Брду и донекле Теочаку село је заклоњено Ковиљачом, Осојем и Лупином. На северо-истоку чине преграду према Крњеуши Чучево и Рудача. Јелића Луг је у неколико гранична ознака према Вођеници, а Радановића Главица према Бусијама. Између тих граничних брда улежу се равни пролази на три краја: према Крњеушком Пољу, према Бусијама и према Теочаку. — Куће заузимају претежно окрајке равнице. Мањим делом успеле се по плећинама. У једном крају села има њива и изнад кућа. То су новије крчевине. Село се дели у неколико делова: Главица (Радановића), Кула, Долине, Реџин Крај, Очигрије, Градина. Куће у крајевима нису у широким хрпама, него у нисцима. Најстарија су насеља у Очигријама и Реџину Крају. Ту је први заметак данашњег Врточа. — Село припада адми-

нистративно бихаћком срезу. Но по положају и спољашњем свом облику оно је саставни део великог Бјелајског Поља, као његов задњи огранак до северо-запада.

Привреда и саобраћај. Њиве су већим делом у равници, у пољу. Има их нешто које су се узвиле уз плећине. Најглавније су оранице: Главичко Поље, Под Осојем, Под Долем, Максе, Дулиба, Њивице, Узбрдине, Кулско Поље, Долине, Плећина, Ограда, Рудо Поље. Кошанице у пољу: Лугови, Корита. Кошанице у планини: Међугорје, Коса, Ешанова Пољана, Бугар, Циганка, Палеж, Ваганац. Сено се из поља, а у главном и с планинских ливада, довози кућама. Само неколицина имају у планини колибе. Ту буду са стоком до пред Божић, те поновно иза снегова до Ђурђевдана. Пашњаци: Главица, Кланчићи, Осоје, Дулиба, Селиште, Димића Драга, Зечева Драга, Лупина, Крај, Ваганац, Чучево. Дрварење: из Бугара, Међугорја, Палежа, Међејака, Челикове Пољане, Ешанове Пољане.

Воде. У целом Врточу нема ни једног извора. Имају само два пиштавца: Каменица и Водица. Ту сасвим помало пишти вода кроз 3-4 зимска месеца. Исто тако и у Лупини имају таква два пиштавца: Јеловац и Леденац. У кишно време вода се хвата на жлебове с кровова у каце и друге судове. Иначе се довози у бачвама из других села: Беговца, Брусовца, Бјелаја и Крњеуше. У селу има седам бетонских бунара. Једни се налавају олуцима с кровова, други с посебно направљених бетонских поља. Има и неколико локава за сточна напојишта. Но за летних жега све то изневери. Онда само бурад раде. Мора се довозити вода и за породицу и за младу стоку. Стара стока се одгони једном-двапут у седмици на напојишта у другим селима. — Жито се меље у Рипчу, Кулен-Вакуфу и Манастиру.

Гробље је једно за цело село, одмах уз државни друм. У Врточу се укрштају два државна друма: Кулен-Вакуф — Крњеуша и Петровац — Бихаћ. Сеоски путеви воде у планину и вежу поједине крајеве међусобно и с државним друмовима.

Штарине. У селу имају три места назив „градина.“ Градина код цркве, Градина за кућом Маричића и Градина на Чучеву. На Градини код цркве познају се насипи града и предграђа. Дуга је око 300 широка око 150 метара. У некадашњем предграђу сазидана је у новије време црква на темељу средовечне цркве. Око цркве налази се давнашње гробље. Гробови су покривени великим четвртастим, а на источној страни заокруженим

плочама. Озго су или равне или у облику крова. На свакој је исклесан неки облик: полумесец, крст, љиљан, срце и др. Ове плоче припадају старо-босанском добу. Има их још подоста. Пре градње садашње цркве било их је много више. Тада их је доста поразбијано и утровошено у црквени зид. Међу овим плочама види се и поклопац каменитог римског саркофага. Дуг је 2:20 м. широк 1:30 м. По томе је ова градина морала бити насељена и у римско и доцније у средњевијековно доба. (Види Гласник Зем. Музеја 1894. стр. 709-10.). И код Градине на Чучеву позна се на први поглед, колико је простора заузимала. Истраживач В. Радимски закључује, да ова градина није била стално насељена, него служила само као часовито склониште народу у време непријатељске навале. (Гласник Зем. Музеја 1894. стр. 710).

Порекло и јакост породица. Као и у другим селима овде, тако је и у Врточу пре 100-150 година било становништво врло малобројно. Говори се да је тада у селу било свега 8-10 кућа. То значи, да је свака од оних неколико најстаријих данашњих породица живела у једној кућној заједници и сачињавала само по једну кућу. Неке од њих данас су већ истерале на двадесет кућа, неке су обамрле, а некима се не да напредовати. Од онда до данас наступио је силан прираштај становништва, које обилним рађањем, које непрестаним досељавањем. Данас овде живу ове породице:

Бужоња — три куће (католици). Куће су им на Главици. Доселили 1880. г. од Обровца у Далмацији.

Радуловић — пет кућа. Славе Никољдан. Куће су им на Главици. Најстарија су породица у Врточу. Још прадедов дед доселио овамо из Ораховца код Доњег Лапца. По томе су већ преко 200 година на овом месту.

Јеличић — пет кућа на Главици. Преселили овамо из Вођенице пре 100 година.

Лашиновић — једна кућа на Главици, четрнаест у Кули, три у Очигријама, три под Градином. Славе Јовањдан. О пореклу им говорено код Латиновића у Колунићу. Ови су овде огранак оних у Колунићу. Прешли су овамо по прилици пре 150 година. Тада били сви у једној кући.

Вигњевић — три куће на Главици, три у Кули, једна у Долинама. Славе Василијевдан. Доселили пре 140 година из Горњег Лапца. Отуда побегли од војске. Дед Спасе Вигњевића, који сада има 60 година, био у Карађорђевој војсци. Одвео га одо-

вуда са собом Кулен Капетан за послугу. Иза Куленове погибије на Мишару пређе он Карађорђу. После неколико година поврати се кући.

Баровница — једна кућа на Главици. Слави Ђурђевдан. Старином из Далмације. Дошао као војни бегунац пре 80 година. Прибио се уз ујаке Радановиће. Крај њих се после самостално закућио.

Радановић — десет кућа на Главици, једна у Очигријама. Славе Јовањдан. Пореклом су из Зрмање у Лици. Звали се Богуновићи. Било их седморица браће. Сви били ковачи. Иселе из Зрмање и дођу на Врановину. Синови им добише ново презиме Ковачевић. С Врановине се раселе сви. Један буде приведен овде у кућу Радановића, па се и он тако прозове. Сви Радановићи у Врточу осим једне куће потомци су његови. Од њихова доласка у Врточу може бити око 150 година. Њихов су блиски род Ковачевићи у Вођеници, Притоци (срез бихаћки), Радићу (срез крупски) и Јосиповићи у Рашиновцу.

Петровић — две куће на Главици, три у Долинама. Славе Ђурђевдан. Доселили 1879. године из Грачаца.

Баићес — две куће на Главици, пет у Рецином Крају. Славе Јовањдан. Пореклом су из Плавна у Далмацији. Отуда се крену пре 150—160 година. Уставе се на Цвјетнићу. После кратког боравка пређу у Врточу и Брестовац. Они из Брестовца одселе у Притоку. Из Врточа одсели један њихов огранак пре 60 година у Југовце код Приједора.

Маричић — једна кућа на Главици, три у Долинама (католици). Доселили 1889. г. од Обровца. — Где су сада Маричићи, били су до окупације Зељићи. То је била најстарија породица у Врточу. По окупацији иселе се у Теочак и Хргар (срез бихаћки) и Водичево (срез новски).

Сурла — пет кућа на Главици, једна у Очигријама. Славе Никољдан. Населили 1880. г. из Глогова, среза грачачког, у Лици.

Галин — три куће у Кули. Славе Алимпијевдан. Звали се Пилиповићи. Доселили пре 75 година с Цвијетнића. Најпре застану неко време у Бјелају, па се онда премакну овамо.

Арманда — једна кућа. Слави Никољдан. Приведен у Радошевиће.

Радошевић — једанаест кућа у Кули, две у долинама, две у Рецину Крају, једна у Очигријама, три под Градином. Славе

Аранђеловдан. Населе се давно испод Велебита на Скакавац (види Скакавац). Са Скакавца саселе овамо пре 100 година.

Појовић — три куће у Кули. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Небљува, у Лици.

Поповић — једна кућа у Очигријама. Славе Јовањдан. Населили 1879. г. од Грачаца.

Айлагић — девет кућа у Кули. Населили пре 130-150 година из Водица код Скрадина. Њих четворица браће настане се најпре у Крњеуши. Ту се поделе, те један досели у Врточе, други на Бравско, трећи се врати натраг у Водице, четврти остане у Крњеуши. Кад су ови из Босне одлазили у Далмацију по пиће, одлевали су вино код својих рођака у Водицама, а њима догонили одовуд жита.

Лајиковић — две куће у Кули. Славе Аранђеловдан. Доселили пред 85 година из Вођенице. — Пре њих на овом месту били Зорићи, па одселили у Дугопоље.

Јакшић — једна кућа. Славе Василијевдан. Доселили 1880. г. из Глогова код Грачаца.

Зец — три куће у Кули. Славе Ђурђевдан. Доселили пре 150 г. из Далмације. Звали се Керкези. Један од њихових старих имао спреда два зуба испружена попут зечијих. Бези га прозову зецом, па то име оста целом његовом роду. И по слави (Ђурђевдан) се види да су од Керкезове породице.

Зорић — једна кућа у Кули. Славе Ђурђевдан. Саселили с Пркоса око 1865. године.

Гаћеша — три куће у Долинама. Славе Никољдан. Звали су се некада Војводић. Неки од њихових старих имао велике гаће, па га прозваше Гаћеша. То им име остаде свима. Доселили амо пре 100 година из Грачаца. Отуда побегли од војске. Најпре се настане под Градином. Ту постану врло богати. Био им толики тор, да га никакав човек није могао „шкриљом“ (каменчићем) пребацити. Одавлен одселе једни у Слабињу код Костајнице, други у Липу и Хргар. Ови се прозваше Пјевићи. Пре 80 година пређу Гаћеше испод Градине овамо у Долине. — Пре тога били на овом месту Станчевићи. Њихов чобан убије Турчина. Због тога побегну сви у Бушевић (срез крупски).

Лукач — једна кућа. Слави Јовањдан. Населио се пре 70 година као ковач.

Вукша — четири куће у Долинама. Славе Ђурђевдан. До-

селили овамо пре 100 година из Добросела у Лици. Тамо се заметнула некаква побуна, па морали побећи у Босну.

Дошенивић — једна кућа. Славе Јовањдан. Приведен око 1850. г. у Радошевиће.

Пилијовић — десет кућа у Рецину Крају, једна под Градином. Славе Алимпијевдан. Старином су из Далмације. Пре 130—150 година доселе на Цвјетнић. Ту неки од њих нешто скриве па утеку у Лику, у Боричевац. Други огранак пређе у Кестеновац. Један ту погине, а удовица му се уда у Врточе и одведе са собом једног сина. Од њега је сада овде пет кућа. Предак осталих овдашњих Пилијовића одсели око 1840. г. с Цвјетнића и Палучке, више Кулен Вакуфа. Иза 20 година премести се отален у Пркосе, а око 1870. г. с Пркоса у Врточе.

Дринић — две куће. Славе Никољдан. Доселили из Далмације врло давно, међу најстаријим породицама. Звали се некада Крагуљи. Пресиљали одавде у Крњеушу и у Југовце код Приједора.

Галић — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили 1880. г. испод Ресника, код Грачаца.

Шолаја — једна кућа. Доселио пре 20 година од Сиња у Далмацији.

Богић — једна кућа. Слави Мијољдан. Доселили доста давно, пре којих 200 година из Плавна у Далмацији. Кад су населили, у целом Врточу биле три куће: Богић, Џамџија (изумрли) и још једна која је тако исто изумрла, а име јој већ нико не памти. Од Богића су постали Кењали. То је било овако: неки од Богића секао букву пе рече: „ала ћу је подкејати“ (подсећи). Прозову га због тога најпре Кејало, па се то некако преокрене у Кењало.

Галоња — четрнаест кућа на Очигријама. Славе Врачеве. Звали се у старо време Тинтор. Доселили с Пађена у Далмацији пре 150—180 година. Народ прича, да је њихов предак Гале убио Стојана Јанковића на Ливањском Пољу. Због тога да је на њима остало проклетство. Коста Ковачевић, који је прикупио многа предања о Јанковићу, прича да је Јанковића погубио Наџковић Мујо из Гламоча у планини Хрбини. („Сердар Стојан Јанковић“ стр. 48.).

Бјелић — две куће у Очигријама. Славе Василијевдан. Старином су из Далмације. Отуда доселе под Осјеченицу, у Цимеше. После пређу ови у Врточе.

Гургуз — једна кућа. Слави Никољдан. Прешао пре 10 година из Вођенице.

Војиновић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили из Мазина у Лици 1880. г.

Јањић — три куће. Славе Јовањдан. Старином су из Јањила. Звали се Бањци. По некаквој Јањи прозвани Јањићи. Пре 100 година доселе из Јањила у Врановину, код Керкезе. Пре 80 година преселе у Врточе на Пољану, а иза дољанске буне 1858. г. населе у Селиште, на кућиште чувеног попа Ђурђа Карановића („Каранчића“), који иза дољанске буне утече у Србију.

Обрадовић — једна кућа. Славе Јовањдан. Населили 1880. год. из Брувна у Лици.

Клејић — две куће. Славе Ђурђевдан. Доселили 1880. г. из Глогова код Грачаца.

Дивјак — једна кућа. Слави Никољдан. Доселио из Горњег Лапца пре 15 година.

Дрбац — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Доселио пре 20 година из Матаваза (срез крупски).

Матијевић — једна кућа (католици). Доселили 1880. г. из Грачаца. У Лику су доселили Матијевићи из Далмације. Њихов прадед звао се Матеша Крмпотић. Кад је Лика очишћена од Турака, пређе Матеша преко Велебита и настани се у Грачацу. Син му Дујман и цело му потомство прозове се по њему Матијевић.

Додатак

Католичке породице на подручју парохије Крњеуше.

У раду „Села Парохије Крњеуше“ није нигде било говора о католицима, који живе на оном простору. Сада ће се овде накнадно тај недостатак надопунити, како би било обрађено у свој потпуности цело Бјелајско Поље.

У сва четири села парохије Крњеуше има по неколико и католичких породица. У Рисовцу их је две куће, у Ластвама осам кућа, у Врановини три куће, у Крњеуши тридесет четири куће. У Крњеуши су заузели читав саселак Зелиновац. Ту је до 1875. г. била кула, у којој су бегови становали. А по окупацији населе ту ови католици. Њихових тринаест кућа смештено је ту у две групе на размаку од триста метара.

Ове су породице доселиле овамо 1879.-80. г. из најближег краја личког т. ј. из лапачког и грачачког среза. У та два среза

католицима се даје назив „Бунијевци“. Тако се и сами називају, а по готову називљу их тако њихови православни суседи. Сви говоре икавски. У удбинском и госпићском срезу католицима се придева назив „Крањци“. Ти различити називи свакако упућују и на различито порекло т. ј. на Херцеговину (река Буна) и на Крањску. Сви овдашњи „Бунијевци“ имају крсну славу. Славе највише Св. Стипана 26. децембра и Св. Ивана 27. децембра. Вредно би било извидети, да ли тако што постоји и код католика на Буни, у Херцеговини. Неке породице знају понешто и о старијем свом пореклу. Један старац прича о насељавању Лике овако: „Кад су изагнани Турци из Лике, била је она сва пушта. Од Госпића до Звониграда није певац певао. Барон Кнежевић добије грачачке баре и околне земље, које се и данас зову „Баронуше“. Он насели у Лику народ из Далмације, Крањске и Штајерске“. — Део личких католика потиче и од покрштених муслимана, који по изгону Турака из Лике остадоше на огњиштима. Стари људи причају, како су имали у рукама давнашње списе госпићког суда, кад су већ били трговцима продани као стари непотребни папири. Међу њима налазило их се и оваквог садржаја: „Фране Мургић, син пок. Омера Мургића, позван је суду још прошле године...“ Ето, отац муслиман, син му католик. Таквих је највише око Госпића и Урбине.

У селима парохије Крњеуше живе ове породице:

Скендер — једна кућа у Рисовцу, две у Крњеуши. Доселили из Грачаца.

Ковачевић — једна кућа у Рисовцу, једна у Ластвама. Доселили из Боричевца. У Боричевац доселили из Грачаца, кад је „Прилог“ освојен (1791. г.).

Лудек — једна кућа у Крњеуши. Доселили 1918. г. од Јарослава у Галицији.

Ивезић — две куће у Крњеуши. Доселили из Грачаца.

Матијевић — осам кућа у Крњеуши. Доселили из Грачаца.

Павичић — четири куће у Крњеуши. Доселили из Боричевца.

Бален — шест кућа у Крњеуши. Доселили из Св. Рока (срез грачачки).

Јурјевић — једна кућа у Крњеуши, три у Ластвама. Доселили из Ловинца (срез грачански).

Дошен — једна кућа у Крњеуши. Доселили из Брувна (срез грачачки).

Иваниш — две куће у Крњеуши. Доселили из Грачаца

Јавор — шест кућа у Крњеуши. Доселили из Грачаца. У Грачац прешли из Карлобага, кад је Лика освојена.

Томичић — једна кућа у Крњеуши. Доселили из Ловинца.

Кнежевић — четири куће у Ластвама. Доселили из Грачаца.

Павелић — три куће у Врановини. Доселили из Боричевца.

II. БРАВСКО

1. Крња Јела

Границе, положјај и ший. Село се збило на северо-западном крајку Бравска, по искрченим планинским пропланцима. Већим делом је по странама, мањим делом силази у равницу, поље. До запада и севера сасвим је затворено планинским узвисицама, мање или више шумовитим. У том ланцу се истичу: Рисовача, Матијевача, Стражбеница па онда грмечки висови: Суви Врх, Мисије, Косијер, Омар, Дроњкуша. Мањи брег Чуњгер (1008. м.) био је некада преграда до југа. У новије време почела су га насеља заобилазити. Према истоку и југу отворен је видик. Сеоска се насеља ту надовезују на насеља села Смољане. Граница према Смољани установљена је врло неприродно за време агинских разграничавања. Село је разбијеног типа, просуто у неколико групица. Ширило се све новим и новим крчевинама, као што су: Крндија, Огруглица, Огумача. И по самом имену види се, да је ово планинско село. Већи део села био је под шумом — црногорицом. Тек онај нижи део у равни одавно је без шуме. — Село је добило име од поточића Крње Јеле. А поточић се назвао тако, што је код његова извора давно некада била окрњена, прекинута јела. Око поточића су никла прва насеља. Доцније се размакла надаље, на друге стране.

Привреда и саобраћај. Њиве: Луке, Кућерине, Крндија, Брда, Клисина, Огумовача. — Ливаде: Бркљачке Долине и Почазбина у пољу. На планини: Таван, Крндија, Вршчић, Кетеништа. На Крндији има шест колиба. Ту буде стока од Ђурђевдана до Лучиндана и још мало даље, док не потроши сено и сламу. Једна кућа (Маринковић) стално је на Крндији. На Вршчићу и Кетеништима има по једна колиба. Један део чељади и стока буде тамо, други део код кућа. — Пашњаци: Стражбеница, Суви Врх, Чуњгер, Стаза, Матијевача, Клисина, Вршчић, Јеловац, Крагуљска Насланина, — Дрва се довлаче иза Вршељка

и иза Тавана. Сасвим су близу, тек километар удаљености. Ложи се смрчевина. Буковине нема никако. Дрва се вуку на влаци, кад је копница, а на саницама по снегу. Кола не могу у шуму, јер нема колских путева.

Воде. Једним делом села пролази у јесење и зимско време Ријека или Смољана. Преко лета јој се види само суво корито. Крња Јела извире испод Просине. Тече 600—700 метара и понире у Лукама. Љети пресањује одмах ниже извора. Извор Водица у Крндији тече којих 100 метара. У Кетеништима је „просала“ кроза земљу па се ту губи. У пашњацима имају два бунара: Јасиковац у Стази и Јеловац под Стражбеницом. Вода им је жива, али су бунари врло запуштени. Служе као напојишта за стоку. — Млинарење. Од Лучиндана до Ђурђевдана меље се на Ријечи, где има дванаест малих млинчића. У остало доба меље се у Петровцу, Манастиру и Рипчу.

У поље и у Смољану иде неколико путева. Сасвим су рђави, непоравнати. Преко Стражбенице води пешачка стаза у Рашиновац, а преко Шаиновца у Петровац. У селу постоје три гробља.

Порекло и јакосић породица. Насеља у Крњој Јели нису стара. Стари људи знају из причања својих дедова, да у Крњој Јели пре 150—200 година није било више од две куће: Бранковић и Мрђа. Већи део сеоског подручја тада је још запремала шума.

Данас овде живе ове породице:

Драгишић — шест кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.). Преселили овамо око 1873. г. из Смољане. Старином су из Плавна у Далмацији. Отуда стигли пре 100 година.

Бранковић — дванаест кућа. Славе Аранђеловдан. Најјача су породица у селу. Старином су и они из Далмације. Звали се Родићи. Кад су овамо доселили, један њихов укућанин — по имену Бранко — дуто кнезовао. По њему добију презиме Бранковић. Куће су им у једној хрпи, доста наблизу. овде су већ 150 година.

Мрђа — осам кућа. Славе Никољдан. Населили овде отприлике у исто време, кад и Бранковићи. И порекла су истог — из Далмације. Куће су им у ретку.

Маринковић — две куће (једна на Огумачи, једна на Крндији). Славе Мратин дан. Населили овамо из Жегара у Далмацији пре којих 100 година.

Мајсторовић — пет кућа на Огумовачи. Славе Св. Климента. Доселили доста давно, по свој прилици од Старог Мајдана.

Кад су доселили, били католици. После примили православну веру. Називљу их „Маџари“. Тај је назив уобичајен за католике староседиоце у целој Босанској Крајини.

Ковачевић — пет кућа. Славе Никољдан. Населили пре којих 100 година по свој прилици из Лике (Мазина), као и остали Ковачевићи (у Ластвама, Дринићу и т. д.).

Ковачевић — две куће. Славе Ђурђевдан. Старо им презиме Вукобрад. Био им неки од старих ковач, па се прозвали Ковачевићи. Доселили овамо око 1840. г. из Грахова.

Зорић — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Приведен овамо пре 40-50 година из Криводола.

Кецман — пет кућа. Славе Св. Вартоломеја. Куће су им у хрпи. Овде су одавна. Но старији су од њих Бранковићи и Мрђе. Да ли су се оцепили од својих у Унцу или у Дринићу, па отуда овамо преселили, не зна се.

Миљевић — четири куће. Славе Св. Стевана (27. дец.) Доселили овамо из Жегара у Далмацији негде око 1850-60. г. Родбина су Маринковићима.

Марјановић — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили овамо из Смољане мало пре буне (1875. г.).

2. Смољана

Границе, положај и шир. Смољана је велико, протегнуто село. До севера и истока опасано је планином. То су избочине Грмеча. Доњи ишчлањени и огољени део његова тела ближи је погледу и показује већу разноврсност облика. Горњи, шумовити делови, гледани издалека, сличе дугом, јединственом црном зиду, прошараном местимице голим белим стенама. Ту се нижу једно за другим: Омар, Дроњкуша, Илина, Греда, Јаворњача, Тивсовац и мало подаље у залеђу Црни Врх (Голи Грмеч 1604 м.), највећи вис грмечки. Према западу и југу село је отворено, гледа несметано у поље. — Куће су смештене по северној и источној ивици поља, негде сасвим при дну плећина, негде уздигнуте мало уз падине њихове. Један део насеља успео се на хрбат обла брега Огумоваче. Повелики југоисточни одсек села уздиже се на повисоком тавану („Тавани“), који постепено прелази у велику планину. На западној страни поља нема кућа никако. Село је врло „растржно“. Између најскрајњих кућа има два добра сата хода. Куће се у главном окупљају у нешто погушћим породичним групама или низовима. У селу се разликује не-

колико делова: Округлица, Чатрња, Огумача, (Средња) Смољана, Поље, Тавани. До пред стотину година био је велик део данашњег села под шумом. Отада па до данас затрвена је шума сасвим у Округлици, на Огумачи, и на Таванима.

Привреда и саобраћај Њиве: Поље, Луке, Огумача, Тавани, Увале. — Ливаде: Разбој, Шобатовац, Поље, Таван, Округлица. Станови и наслони се налазе: на Огумачи три, у Пољу пет-шест, под Матијевачом четири. — Пашњаци: Грмеч, Вршчић, Главица. — Дрва и за гориво и за грађу довозе се из Грмеча. Ложи се смрчевина.

Воде. Ријека (Смољана) извире испод Млинске Греде. Постаје из десетак врела. За време суше отиче само око 300 метара. За поводњева тече око три километра. Допире до Великог Понора у пољу и ту понире. Кад се понор зачепи, поплави вода ливаду око понора у површини три-четири косца. Та поплава потраје 10-15 дана. Понавља се редовно готово сваког пролећа и јесени. Половина воде из извора Ријеке одведена је водоводом у Петровац. Две су чесме остављене у селу на zgodним местима. — Извор Сјеверовац избија ниже цркве. Понире након 50 метара тока. — Мањи су извори: Бунар Кецмански, Шербулина Водица, Даковац (на Таванима). У планини су: Илина Вода, Поток, Пониери. — На Ријечи има дванаест омалих млинова, који мељу с јесени, преко зиме и до неко доба с пролећа. Преко лета леже. Тада се меље у Петровцу, Кључу и Манастиру.

Путеви вежу поједине скупове кућа. На неколико места успињу се у планину. Колни пут иде преко поља, пролази кроз Грла и слази у Петровац. Туда је проведен и водовод.

Гробља има више: на Тавану, код Јеличића, код цркве, у Средњој Смољани, у Чатрњи, на Огумачи. Више извора Сјеверовца било старо гробље, па замењено новим код цркве.

Старине. Смољана је пуна видљивих трагова некадашњег људског пребивања. Што се не може оком видети, надопуњује се многобројним причама и предањима, искићеним дакако творевинама народне маште. Све од највишег Грмечева врха до последње громиле у пољу покушао је народни дух да на свој начин објасни. Та народна казивања вежу се понајвише за доба „Угра“.

У селу има неколико градина: на Ђелину Врху (1002 м.); више кућа Грбића; код Бранковића стана; на Рисовачи; код цркве. Код кућа Латинковића има гробница, пресвођених седром,

по народном суду из времена „Угра“. Код куће Даљевића нађени су темељи слични темељима црквике. Ту је један Инђић нашао некакву исписану плочу, а додаје се у причању, да је нашао и паре. Одмах се потом разболи и брзо умре. Она му плоча би усађена више главе, на гробу. Долазио после неки од археолога, ископао онде још стаклену чашу, узео ону плочу с гроба Инђићева и однео све у Сарајево у музеј. Ту је плочу описао и протумачио у Гласнику Зем. Музеја 1894. г. стр. 351.—2. др. Карло Пач. Плоча потиче из касног доба римског царства. Писана је латински. На њој је исписан гробни натпис. — Године 1896. ископано је у Смољани више бронзаних предмета, те је 41 комад послан у музеј у Сарајево. — На земљишту једног Кеџмана налази се старо гробље с равним гробовима из предисторијског доба. И отален су ископани неки предмети и послани у музеј. (Гласник Зем. Музеја 1902. стр. 239.—240.).

Порекло и јакост породица. Данашње становништво у Смољани није одвише старо. Најстарије породице: Инђићи, Стојановићи, Мрђе и Радишићи могле су да се населе овде пред 200, најдаље 250 година. Кад су некада Стојановићи амо доселили, биле су у свој Смољани три куће: једна Стојановића, две Мрђине. Тада се, по казивању, Смољани припевала ова песмица:

„Кукавица кукуће
у Смољани ни куће
послије три куће.
И оне се кану,
да се гдје стану
у Смољани да не остану.“

Пре 100—120 година према причању старца, било је у Смољани свега петнајест кућа. Данас их има око двеста.

Сћућар — седам кућа на Таванима. Славе Јовањдан. Преселили са Скакавца пре 80 година.

Бањац — две куће на Таванима. Славе Јовањдан. Они су оцепак од Бањаца у Јањилима.

Мрђа — двадесет четири куће на Таванима, двадесет четири у Средњој Смољани. Славе Никољдан. Старина им из Далмације. Населили овамо у два маха. Пре су дошли они у Средњој Смољани. Доселили су из Плавна у Далмацији по прилици пред 200 година. Они на Таванима најпре су били населили у Паланци (срез сански). Вели се да су дошли тамо из

Пластова, код Врлике у Далмацији. Пре којих 150 година преселе из Паланке овамо.

Стојановић — десет кућа на Таванима, једанаест у Средњој Смољани. Славе Јовањдан. Зна се о њима, да спадају међу најстарије породице. Али се незна ништа о томе, оклен су доселили. Код Стојановића у Дринићу влада мишљење, да су они огранак Бањаца, прозван новим презименом по неком Стојану. То је доста вероватно, јер је обојима иста крсна слава. По томе би и Стојановићи били далматинског порекла.

Јеличић — пет кућа на Таванима, две у Средњој Смољани. Славе Никољдан. Преселили овамо из Вођенице пре 80 година.

Зорић — једна кућа на Таванима. Славе Ђурђевдан. Доселили пре 80 година из Унца.

Радишић — две куће у Средњој Смољани. Славе Никољдан. Стара су породица, али су се слабо плодили. Као и Радишићи у Врановини биће да су и ови пореклом из Далмације.

Марић — три куће у Средњој Смољани. Славе Аранђеловдан. Старином су из Далмације. Најпре населе на Каменицу (Унац). Пре 70 година преместе се овамо.

Латиновић — пет кућа у Пољу. Славе Јовањдан. Потичу од оне гране Латиновића, што су се населили у Колунићу. Из Колунића пређу најпре у Капљув, а отуда пре 60—70 година овамо. Прича се, да су се Латиновићи у старини звали некако друкчије. Неки од њихових продавао нешто и имао да израчуна врло тежак и замршен рачун. Кад он то сасвим брзо и лако обрачуна, рекоше му његови: „Ово је наш мудри Латин“. По томе се прозове сав његов род Латиновићи.

Даљевић — четири куће у Средњој Смољани. Славе Марковдан. Живе у Смољани већ преко 100 година. За Даљевиће у Врановини зна се, да су старином из Далмације. Вероватно ће и ови бити отуда.

Инђић — пет кућа у Средњој Смољани. Славе Трипуњдан. Спадају у најстарије породице смољанске. Незна се оклен су амо доселили. Од оближњих места има их још под Бабијом. Од Инђића су постали Дрљаче. Тако их прозвала некаква була због дрљаче.

Крајиновић — две куће. Славе Никољдан. Доселили 1879. г. из Врепца у Лици.

Мандарић — једна кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.) Доселили 1879. г. из Врепца.

Шербула — шест кућа. Славе Никољдан. Доселили пре 150 година из Бање Луке, из Горњег Шера. По имену града (Шер Бања Лука) прозвани су Шербуре, а пре су се звали некако друкчије. Њихов предак дошао из Бање Луке као занација — златар.

Крчмар — једна кућа. Слава Јовањдан. Доселили пре 80 година из Крње Јеле. У Крњу Јелу дошли с Цвјетнића. Не зна се, откуда су избили на Цвјетнић. И на Цвјетнић и у Крњој Јели бавили су се кратко време.

Кецман — шест кућа у Средњој Смољани, једна у Округлици. Славе Св. Вартоломеја. Као што је већ речено, доселили пре 300 година у Унац из Црне Горе. Тада је доселио отац са три сина: један био поп, један тежак, а један чобан. Из Унца се расељавали на много страна. Ови смољански доселили су равно из Унца пре 100 година. Задрже се најпре у Капљуву десетак година, па преселе овамо. Кецмани су се јако размножили. Од њихове лозе одметнуле су се неколике нове породице с новим породичним именима. Тако: Прошић, Драгић, Тубин, Бакрач, Цојић, Никић и др.

Керкез — две куће у Средњој Смољани. Славе Ђурђевдан. Привела их мати са Скавца пре 40 година

Маринковић — две куће у Средњој Смољани. Славе Мратиндан. Доселили пре 100 година из Далмације, заједно с онима у Крњој Јели.

Крагуљ — три куће у Средној Смољани. Славе Никољдан. Старина им је из Далмације.

Прашћало — две куће. Славе Јовањдан. Потекли из незаконитог брака једног Стојановића

Буцало — једна кућа у Чатрњи. Славе Ђурђевдан. Доселили од Паћена у Далмацији, пред буну (1875.—78.)

Драгишић — четири куће у Чатрњи. Славе Св. Стевана. Доселили из Плавна у Далмацији пре 120 година. До куге били на Округлици. Држали и ову доњу земљу у Чатрњи. После куге сиђу доле у село, где су и сада. У страни више њихових кућа има повелика пећина. Зове се Драгишића Пећина. С улаза сличи тунелу пет метара високу. Иде се кроза њу 25 метара право, онда се окреће на лакат десно те има још шупљине за 25 метара дуљине. — Драгишићи су одсељивали одавлен у Трамошњу и Расавце.

Ђумић — једна кућа у Чатрњи. Слави Аранђеловдан. Доселио пре 35 година из Суваје.

Мајсторовић — три куће у Чатрњи, једна на Огумачи. Славе Св. Климента. Потекли од два брата мајстора, који су дошли из света, по свој прилици од Старог Мејдана. Били католици. Пре 120 година преведени у кући Стојановића у православну веру.

Прошић — једанаест кућа у Чатрњи. Славе Св. Вартоломеја. Постали су од Кецмана. Пре него што су овамо населили, били су у Паланци под Отишем (срез сански). Тамо имали 70 чељади. Једни се одвоје отуда и пређу у Смољану.

Раковић — десет кућа у Чатрњи, две у Округлици. Славе Св. Стевана. Одавно су населили овде, но незнају оклен. Има их доста у Змијању. Славе исту славу.

Грбић — шеснаест кућа у Чатрњи. Славе Срђевдан. Преселили овамо пре 120—130 година из Суваје. Повраћали се натраг у Сувају, па отуда поново овамо. Кад су доселили, били сви у једној кући.

Марјановић — девет кућа у Округлици. Славе Јовандан. Приведени из Марјановића Дола пре 70 година. Кад су населили, Округлица била сва под шумом. Била само у средини пролисина, колик овеће гумно. Због тога се и звала Округлица. Одонда па до данас Марјановићи сву ту шуму порушили и искрчили.

Ковачевић — три куће на Округлици. Славе Ђурђевдан. Доселили пре 100 година из Грахова. Звали се Вукобрад. Због ковача Зекана прозвали се Ковачевићи

Врањеш — три куће на Огумачи. Славе Ђурђевдан. Не зна се оклен су. Прилично су одавна овде. Због њихових убистава за турске владе три пута су спахије ударале крварину на целу Смољану. Сваки пут по стотину волова и стотину крава.

3. Капљув

Границе, њоложај и шић. Капљув лежи у оном делу Бравска, где се правац поља ломи и закреће из дотадањег јужног смера у смер источни. Једним делом својих сасеља Капљув долази као наставак Смољане, простирући се посред падина смољанских Тавана. Тај део села зове се Под Врховнје. Другим својим делом лежи у пољу и допире неким својим кућама до најнижег дела поља. Тај се крај назива Капљув. Трећи део

села, сасвим одвојено и далеко од прва два, за леђима Рисоваче, сачињава као засебно мало насеље. То је Рсовац. Угнездио се у прегини између три брда: Рисоваче, Бајрамовца и Жежевца. Овај предео, премда одвјен од села, придодат му је због тога, јер нема на другој којој страни ближег насеља, с којим би се административно спојио. Крајеви Под Врховије и Капљув природно су везани. Први стерући се поврх источне други поврх западне ивице поља. Између њих су у пољу ливаде и понешто њива без кућа. На сред поља успиње се хум Катина Главица. Овај главни део села отворен је потпуно на северу према Смољани и на истоку према Јањилима и Бравску. С осталих страна уклопљен је у падине Тавана, Рисоваче и Лерковца.

По своме постанку Капљув је најмлађе насеље у Бравску. Служио је позадуго као сенокос и пашњак становника петровачких и колунићких. Прешло је нешто преко сто година, како почеше и овде ницати стална насеља.

Привреда и саобраћај. У Капљуву је земља слаба и непогодна за привреду, најслабија у целом Бравску. Исто ће бити један од разлога, зашто је Капљув најкасније насељен. Њиве су делом у пољу, делом по странама. Зову се: Ограде и Плећине. — Ливаде су у Пољицу. Врло су камените. — Пашњаци: Увала, Вршчић, Рисовача. — Дрва се вуку из Грмеча. Ложи се смрчевина. Лиснате шуме нема.

Воде. У крају Под Врховије (Под Врховима) нема воде осим једног старог запуштеног бунара с врло мало воде. Становници овог краја догоне воду из Јањина, од цркве. Крај Капљув има неколико изворчића. То су: Крушковач (обзидано врело), Пиштавац, Пећина, Капљув. Ту вода преко зиме точи из стене у уздубљену каменицу доле. Преко лета вода само помало мили из камена и капље доле у каменицу. Због тога капања прозван извор, а по њему и село Капљув. — Меље се у Кључу, Саници, Петровцу и Манастиру.

Кроз Капљув води још од давних времена државни друм Кључ — Петровац. Сеоски путеви вежу куће међусобно, с пољем, с планином, и с државним друмом.

Гробаља има неколико: код Латинчића, на Главици, Грубишића гробље, гробље на „Грлије“ (Грлима), Вучковића гробље.

Порекло и јакост породица. Пре 100 година биле су у

Капљуву три куће. а пре шездесет пет година дванаест кућа. У крају „Под Врховије“ живе ове породице:

Латинчић — седам кућа. Славе Јовањдан. Доселили пре 80-100 година из Колунића.

Кнежевић — три куће. Славе Јовањдан прешли овамо од Крње Јеле као агинске слуге. Из Крње Јеле били су доселили негде код Приједора, па се брзо опет повратили.

Кецман — три куће. Славе Св. Вартоломеја. Једна кућа још пре 90—100 година прешла из Дринића, друге две по окупацији (1878. г.) из Дринића.

Ђукић — три куће. Славе Св. Стевана (27. дец.) Доселили око 1850. г. из Пеуља, среза ливањског. Има их још тамо и сада.

Ковачевић — две куће. Славе Никољдан. Доселили пре 70 година из Дринића.

Драгић — једна кућа. Слави Јовањдан. Дошао овамо као шајамник из Бјелајског Ваганца. Окућио се иза окупације (1878.).

Стијић — две куће. Славе Св. Стевана (27. дец.) Звали се пре Трнинићи. Уз буну 1875.—78. били у Лици са зетом. Ступаром у заједници. Уписали се и они као Ступари.

Грубић — три куће. Славе Марковдан. Доселили 1879. г. из Врепца у Лици.

Басарић — две куће. Славе Ђурђевдан. Населили 1879. г. из Барлета у Лици.

Вучковић — четири куће. Славе Никољдан. Доселали овамо пре којих 150 година. После кратког времена одселе сви у Крњеушу. Дваеста година иза тога један се брат одвоји од њих у Крњеуши и врати се опет овамо на исто место, где су и пре били с кућом.

У Капљуву живе ове породице:

Врањеш — две куће. Славе Ђурђевдан. Још је њихов дед био овде. Не знају оклен су доселили.

Латинчић — девет кућа. Славе Јовањдан. Населили пре 100 година из Колунића.

Руњић — три куће. Славе Никољдан. Доселили пре 90 година испод Исјека у Грахову.

Стијанковић — девет кућа. Славе Трипуњдан. Пре 120-150 година крену се из Заблаћа (срез кључки) и доселе у Буковачу. Има већ око стотину година, како преселише амо из Буковаче.

Ожеговић — четири куће. Славе Св. Стевана. (27. дец.).

Населили из Срба у Лици пре 70 година. Били испрва на Грлије, код гробља. Иза окупације дошли овде где су сада.

Лийић — две куће. Славе Лучиндан. Звали се пре Куруз, па временом променили презиме. Доселили од Оточца пре 100 година.

Грубишић — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Прешао из Рсовца.

Бакрач — једна кућа. Слави Св. Вартоломеја. Старо им презиме Кецман. Било их овде више, па једни одселили у Бравско.

У Рсовцу станују ове породице:

Грубишић — пет кућа. Славе Ђурђевдан. Населили пре 120 година испод Кланца (код Срба) у Лици. Из Капљува их је одселило две куће у срез кључки, две у Бронзани Мајдан.

Марјановић — једна кућа. Славе Јовањдан. Доселили пре 70 година од Гламоча.

Марчешић — једна кућа. Славе Аранђеловдан. Преселили овамо пре 20 година из Колунића.

4. Бравски Ваганац

Границе, њоложај и шић. Цело село лежи на северном положају, прибијено уз плећа Срнетице, насупротив Грмечу. Срнетица са својим косама Лисином и Црјемушарицом, па онда Бањачки Врх, Крстати Врх, и Кукерда праве селу залеђе до југа и југо-запада. На све друге стране село је отворено. Бравски Ваганац је високог положаја, уздигнут много изнад равног поља, па ипак немоћан да досегне врхунце Срнетице. Сместио се тамо, где су падине Срнетице у свом рушењу према равници Бравска направиле степенасту прегиб. Село је подељено на три краја: Под Срнетицом, Ваганац, Лерковац. Прва два су непосредно испод планине. Трећи је мало ниже и истурен мало подаље на падине покрајних брда. Крајеви су видно раздаљени међусобно. Особито је то приметно код краја Под Срнетицом, који је за четврт сата удаљен од Ваганца. Куће су углавном разбацане. Но куће истог породичног имена често су окупљене у доста збијеним групама.

Привреда и саобраћај. Оранице: Лисина, Ваганац, Јаворуша, Јеретина, Чардачина, Криваја, Рашља Мукиња. Ливаде: Поље, Брежине. Две куће имају у Пољу колибе и наслоне. Једна кућа има колибу у кључком Бравску. Пашњаци: Плећина, Коцин Крај, Бањачки Врх, Крстати Врх, Кукерда, Смрчевита Долина. Дрва се добављају из Црјемушарице, Увала и Кукерде.

Воде. Ово је у области најбезводније село. Нема ниједног ни најмањег живог извора. Бунар Буковик под Срнетицом налије се из земље само за време јаких киша. Али врло брзо засуши. Зидани бунар и локва у средњем Ваганцу наливају се кишницом с Плећина. Исто тако и бунар и локва код кућа Соломунских. Но преко лета нигде ту нема воде ни за људе ни за стоку. Тада се вода догони товарима с Овчаре у Јањилима и с капљувских извора. Стока се одгони на језеро Буковик у Кључком Бравску. Меље се у Петровцу и Манастиру.

Село није баш много удаљено од друма Кључ—Петровац. Овај друм служи селу за излаз на пијаци и млинове. Силазак из села на друм је доста стрм и незгодан. Кроз село води сеоски пут као веза међу крајевима и кућама. У планину се пење неколико путева. Преко Превије прелази пут у Дринић, а преко Кукерде у Буковачу.

У селу су три гробља, по једно у сваком крају.

Порекло и јакост породица. Под Срнетицом:

Цојић — Кецман — десет кућа. Славе Св. Вартоломеја. Куће су им у дугуљастој рпи. Доселили из Буковаче око 1860. године.

Трнинић — три куће. Славе Св. Стевана (27. дец.). Доселили око 1870. г. из Капљува.

Бањац — четири куће. Славе Јовањдан. Доселили око 1860 г. Ваганац:

Ковачевић — тринаест кућа у две рпе. Славе Никољдан. Преселили овамо пре 140—150 година из Буковаче. Звали се некада Бијелићи. Од неког ковача у својој породици прозвани Ковачевићи. Не знају оклен су дошли у Буковачу.

Срдић — десет кућа. Славе Никољдан. Дедови им доселили пре 150 година из Унца. Они су најстарија породица у Ваганцу. Убрзо иза њих доселили Ковачевићи.

Бурсаћ — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Родом из Колунића. Био по најму, па се иза окупације (1878. г.) овде окућио.

Дошен — пет кућа. Славе Јовањдан. Прешли овамо из Буковаче пре 65 година. Били испрва беговске чардаклије.

Ђукић (Швабић) — једна кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.). Привела га мати у кућу Радуловића, па остао на њихову кућишту.

Лерковац.

Цојић-Кецман — десет кућа у густој рпи. Славе Св. Вартоломеја. Доселили мало после Срдића из Шиповљана у Унцу.

Соломун — седам кућа у једној рпи. Доселили пре 100 година испод Исјека у Грахову. Тамо их има и сада. Звали се Бурсаћ. Један од њихових старих догонио се из Далмације и продавао је у селу. Због тога га прозваше Соло, а потомке му Соломун. Кад су се доселили у ову област, били су изнајпре најамници код муслиманске тежачке породице Крикића у Петровцу. Потом изиђу овамо у Здени До, који је био сав обрастао лиснатом шумом и гдекојом смрчи. Одмах се даду на крчење те искрче цело кућиште. Око 1860 г. одсели одавлен један њихов огранак у Јасеновац, а 1873 премести се отуда у Јањила.

Бурсаћ — три куће. Славе Ђурђевдан. Населили су и они из Грахова, али далеко после Соломуна.

5. Јањила

Границе, положај и шир. — Почетни, западни део села протеже се плећином, која се с Тавана обара у Поље. Источни део доспео је до испод нижих Грмечевих вршељака: Сакине Грде и Малешевца. Иза овог првог заклона сеоских насеља уздиже се у залеђу моћна заштита високих Грмчевих врхова. Међу њима је и највиши и селу најближи Суви Врх (1604 м). Цело је село на јужном положају, заклоњено само до севера, а на друге стране отворено. Смер села је запад-исток, као што је и само Бравско овде већ сасвим ушло у тај смер. Западни део села не лежи одвећ високо изнад поља. Што даље према истоку, село се све више успиње, да се у најисточнијем крајку опет нешто спусти. Село се састоји из три краја: Јањила, Бјелајски До, Горана. — Пре 150—200 година били су у пољу и по страни испод села сенокоси Дринићана и Буковчана. Горе, где је сада село, била је планина. Поврх сенокоса стајале су колибе, торови и наслони. Ту су се у пролеће овце јањиле. Отуда је дошло име Јањила.

Привреда и саобраћај. — Њиве се простиру страном испод кућа, но не достижу нигде до равног поља. Зову се Плећине, Поље, До, Подови. Ливаде су местимице у страни испод ораница, као и између њих, а највећим су делом у пољу. По томе се и називљу опћим називом: Поље. Пашњаци су поврх кућа, на Тавану, залазе делимично и у планину. Зову се: Вреоце (ту има мало језерце). Увала, Вршчићи, Лисина, Грмеч, Кобаш, Долови, Јасик, Равна Увала, Драге. Дрва се довлаче из Увале, Кобана, Лисине, и др. Ложи се само смрчевина.

Воде. Јањила имају за потребе људи и стоке довољно воде. Воде су згодно распоређене по свима деловима села. Све су то живе воде. Неке извиру у извесној дубљини те испуњују ископане рупе (бунари). Друге извиру на површини те отичу занеколико од извора. У селу су поименице ови извори: Јањилац (бунар), Добра Долина (каменица, т. ј. изилази из стене), Овчара (бунар), Шобатовац (бунар), Потоци (на Тавану), Крушковац (бунар у Бјел. Долу), Подзид, Горана, Репув (бунар), Перјановац. Ово је појачи извор. Отиче око половицу километара. На њему меље покатак млинчић-времењаш. Половица његове воде одведена је на жељезничку станицу Бравско. — Жито се меље у Саници, Кључу, Смољани, Петровцу и Манастиру.

Испод села пролази крајком равног поља друм Петровац—Кључ. Кроз село између кућа удара сеоски пут, с кога се одваја више огранака узбрдо према Тавану и планини.

Гробља се налазе: у Јањилцу, код Бјелића, код цркве, код куће Ђаковића.

Старине. Град на Црном Врху обрастао је сав у смрч и јаворје. Свуда око види се обраста стрмен. То наличи да су били зидови, унутра је раван простор, који заузимље до две дине земље. И ту је сада шума. Но познају се још разори од некадашњег орања. Између зидања града и орања његове унутрашњости морало је свакако проћи много времена. На граду су двоје вратнице: велике до Јањила и мале на источној страни. Народ меће овај град у доба „Угра“. — Више кућа Кубурића има градина под именом Градић. Зидови не пробијају на површину али се познаје као мали насип куда су стајали. — И изнад кућа Бањчевих има место с називом Градина. — Код цркве је била некаква стара зидина. Кад су 1907. г. укопавани темељи садашње цркве, откопани су и темељи те зидине. Источна страна наличи по облику зида на олтар. Народ верује, да је и то била црква. Том приликом нађен је ту старински дукат. Мисли се, да је та зидина римска грађевина (в. Гласник Зем. Музеја 1902. стр. 239.).

Порекло и јакосћ породица. Данашње становништво у Јањилима није старије од 100—150 година. Најстарије су породице: Бањац, Велага, Крагуљ, Бјелић.

У крају Јањилима живе ове породице:

Соломун — шест кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили овде 1873. г. из Јасеновца.

Бањац — дванаест кућа. Иселили овамо из Дринића пре више од 100 година. Кад су дошли била само једна кућа.

Мркела. — две куће. Славе Ђурђевдан. Доселили из Чисте код Книна у време Наполеонова рата.

Стјуџар — две куће. Славе Лазаревдан. Станују при планини, код воде Шобатовца. Дошли су овамо са Скаавца пре 100 година. Најпре били на кућишту, где су сада Соломуни. Године 1873. дигне их спахија са кућишта. Тада се склоне у Шобатовац.

Томић — једна кућа. Славе Никољдан. Потекли су из Далмације. Били испрва у најму код Латиновића. Закуће се на Грлима код Зденог Дола. Ту се зими сруши кућа под снегом сврх њих. Онда се преселе у Јањила.

Опачић — једна кућа. Славе Лучиндан. Доселили из Унца пре 80—100 година.

Давидовић — три куће. Славе Никољдан. Приведени су овамо међу Бањце пре 80—90 година. Привела их баба Црна Стана.

Куруц — једна кућа. Слава Лучиндан.

Велага — две куће. Славе Никољдан. Звали се некада Радуловић. Доселили из Далмације, већ је близу 150 година.

Кокоруш — једна кућа. Славе Јовањдан. Били у Шобатовцу, па сишли ниже. Једни одселили у Стари Мајдан.

Кубурић (Бањац) — девет кућа. Славе Јовањдан. Доселили пре неких 80 година из Буковаче.

Кецман — четири куће. Славе Св. Вартоломеја.

Бјелић — пет кућа. Овде су смешане две породице и то три куће Бјелића и две Крагуља. Први славе Василијевдан, други Никољдан. Помешали су се тако, да је неки Бјелић дошао из Врточа и ушао у кућу Крагуљској удовици. Од првога су јој мужа Крагуљи, а од овога уљеза Бјелићи. Но и Крагуљи су примили презиме Бјелић, а задржали своју стару породичну славу.

Самарџија — две куће. Славе Ђурђевдан. Пореклом су из Далмације. Преселе најпре у Унац па убрзо потом у Буковачу. Пре 70—80 година преместе се овамо.

У крају Бјелајском Долу живе ове породице:

Лашинковић — дванаест кућа. Славе Јовањдан. Куће им сталe испод Сакине Грде и Малешевца. Доселили из Буковаче око 1840.—50. г.

Билас — три куће. Славе Аранђеловдан. Дед им дошао овамо као беговски слуга.

Пећанац — седам кућа. Славе Јовањдан. Били спрва најамници код Латиновића, па се окућили пре 60—70 година. Дошли овамо из Унца. Причају, да је неко од њихових старих пекао вола на ражњу. Због тога су се звали Пећанци.

Кокоруш — једна кућа. Слави Јовањдан.

У крају Горани живе ове породице:

Кецман — пет кућа. Славе Св. Вартоломеја. Преселили овамо из Буковаче пре 90 година.

Марјановић — једна кућа. Слави Јовањдан. Прешао овамо из Капљува пред буну (1865.—78.).

6. Бравско.

Границе, положај и шир. Село Бравско лежи између Грмеча и Срнетице у најисточнијем делу котласте висоравни Бравска. До запада нема природно обележене границе. Земљиште Бравског Ваганца и Јањила неприметно прелази у подручје Бравска. Чак ни размак кућа између једног и другог села није толико изразит, да би и неупућен гледалац могао означити, докле сеже једно село, а где настаје друго. На северној страни затварају простор села онији вршчићи пространог Грмечева трупа. Ту се у вијугавој линији нижу од запада према истоку један за другим: Градић, Шатин Врх, Плочевац Велики, Плочевац Мали, Вршчић, Високи. Гранична линија на истоку спушта се на просечну висину поља те заобилази равно положене пашњаке: Бабина Долина и Оклинци. Ту је најнижа тачка источне границе. Туда је шумска железница нашла пролаз за Саницу и даље до Приједора. Туда је био проведен стари римски друм за Пријеку, као и турски друм за Копјеницу и Кључ. Мало јужније одатле пролази данашњи друм за Кључ. Јужно од ових друмова уздиже се опет источни обод висоравни и пење се на вис Љуточ. Његовом благо обореном слемењачом завршава се источна граница. У залеђу Љуточа провирује знатно виши врхунац Шише. Погледу посматрача причињава се као да су ова два врха у непосредној близини, премда их раставља опсежан простор, покривен крупном шумом. На југоистоку граница пролази низинском шумом, која носи име: Увале и Липар. Одатле се граница опет придиже у слемена Срнетичких огранака, који су према пољу нижи, а према средишњем

вису све виши. Непосредно од Бравска протежу се Брањевац и Шарени Вршчић.

Висораван није равна ни свуда једнаке висине. Код железничке станице висина је 800 м., на друму код школе 830, у Доњем Пољу најнижа тачка 606 м. Попреким погледом на њу у правцу север-југ запажа се мешовит распоред површних облика. Испод већ споменутих Грмчевих висова пружа се благо нагнута плећина (село Јасеновац). Подно плећине протеже се коритаста увала, као средишњи нижи део поља. Поврх ове увале према југу испружиле се осредње избочине дугуластог смера: Главица, Метла (815 м.), Црнића Брдо (807 м.). На њих се надовезују непосредно до планинског руба Подови. Иза главице сместила се опет увала, названа Бунара. На другом крају Бунаре отпочиње крајња плећина, која се пење уз падине Срнетичних огранака. Сви ови земљишни облици подударују се у смеру с темељним смером висоравни т. ј. запад-исток. Уздужним погледом на висораван покажу се и попреки таласи његове површине. А мале удолице — вртаче посејане на све стране као ситна гнезда преко ових тако разноликих темељних површина. Југо-источни део зове се Доње Поље, а још даље према ивици Војићко Поље. Овде је најнижа тачка целог Бравска (у ширем значењу), тек 606 м. над морем. У источном оквиру испод Љуточа виде се пролисине без шуме. Ту су планинске ливаде: Корита и Јасиковача. Испод њих на ниже према пољу тако исто ливада Маруша (746 м.). Власници ових ливада су из села Војића. Земљиште Бравска веже се за ниже области на источном крају стрмином, која слази према Кључу и Саници сад у блажем сад у оштријем нагибу.

Село се састоји из шест делова. Матица села је Јасеновац. Остали делови: Кленовац, Гаричевац, Доње Поље, Бунара. Испод Срнетице мањи су по броју кућа и доцнијег су постанка. Ови су засеоци изразито издвојени један од другог, како приличном удаљеношћу, тако и различитим положајем. Смештени су ивицом поља и заузимају кружни положај око сеоских поседа. Једини изузетак чини Доње Поље, које се спустило у дно котлине, окружено одасвуд ораницама и ливадама. Најачи заселак Јасеновац протеже се преко стране испод Грмчевих врхунаца. Пружа се уздуж до четири километра. Ширина насеља, т. ј. пруге заузеле кућама и стајама, достиже око половицу километра. Куће су углавном изнад њива. За турског времена

биле су куће уздигнуте још навише и сакривене у шуми. Поврх кућа долази пашњак. Кленовац је најмлађе насеље. Има донекле друмско обележје. Куће су му покрај цесте и доста су наблизу. Гаричевац је ретко насеље, смештено покрај најбољих пашњака. Куће су на крајцима. Доње Поље лежи најниже од свих насеља. Због затвореног положаја овога засеока не прилази овде стока кућама све од Ђурђевадана до Илиндана. Држи се за то време у торовима испод планине или у пространим палежима планинским, где је железница својим искрама повалила шуму. Бунара је до Срнетице. Увалила се у једну већу и неколико мањих удолина. Куће су разбацане на више страна, али све ближе краја, ради испуста стоке. „Испод Срнетице“ пружило се плећином слично Јасеновцу и напредасе од њега. Овај се заселак протеже два-три километра у дужину. Куће су у испрекиданом и искривуданом низу. Њиве су све испод кућа. Изнад кућа само слаби пашњак и крупна шума. — Тип је свих ових засеока, осим Кленовца, разбијени. Превлађују групице од неколико кућа које су наблизу међусе. Између група је повећи размак. А понегде међу њима или сасвим по страни види се по која самица.

Село Бравско припада у пословима управе кључком срезу, премда читава остала висораван припада срезу петровачком. Ту су највише одлучивали спахински поседовни односи, какви су били онда, кад је Петровац постао седиште кајмакама.

Привреда и саобраћај. Већ у самом имену Бравско изражена је главна привредна делатност овога краја. Сточарство је овде првенствена и готово искључива привредна грана. Усева се сеје сасвим мало. Сенокос запрема мало не сву површину, која се даде привредно употребљавати. Окрајине до планина заузимају пашњаци. Сена се добива у великим количинама, више него га треба за домаћу потрошњу. Претек сена није отпребио оволики. Но година 1921. и 1922. биле су одвише сушне. Сено је било издало, те се стока морала свести на мањи број. Овче оспице у 1922. години снизиле су број оваца на незапамћено мали број. Још пре 40 година имао је овде колибу неки Бабић из Раткова и држао по хиљаду оваца. И сада има у пољу више колиба. Највише их је испод Срнетице и Љуточа. Власници су им већином Бравскари. А има их и из других места: Војића, Санице, Јањила, Буковаче. У старија времена било их је још из Дабра, Раткова, Биљани, Кључа, Колунића и др.

Благо се држи код колиба до Малог Ђурђевдана (13. маја). Тада се ливаде забрањују од паше. Пораст траве траје два до два и по месеца. После кошње ливаде опет прекрили стока. Оранице носе називе: Плећине, Селиште, Бријег, Кленовац, Прибранци, Поље, Гаричевац, Подшаран, Турска Вода, Бунара, Селиште Бакрачево, До, Главице, Увале, Ограде. — Ливаде: Поље, Главица, Метла, Подови, Гаричевац, Доње Поље, Пољана, Бунара, Урлача, Краљевац, Градић, До. — Пашњаци: Плочевац Мали, Плочевац Велики, Палеж, Високи, Вршчић, Пољана, Срнетица, Муратовац, Страна, Насланина.

Јасеновац, Кленовац и Гаричевац подмирују се с дрветом из Грмеча и то: из Дола, Увала, Вучије Пољане, Оклинака. Остали делови села секу огрев и грађу у Срнетици. Дрва се троше прекомерно. Исто тако и грађа. Народ прави много стаја. Због оштре климе сва стока мора имати добро склониште.

Воде. На целом овом доста великом простору нема нигде издашнијег извора, који би кроза сву годину давао доста воде.

Има неколико мањих изворчића, који преко лета одвећ малакшу или сасвим пресуше. Велики Плочевац и Мали Плочевац налазе се у Грмечу, изнад Јасеновца. Отјечу по којих стотину метара, па им вода ишчезава кроз шупљо корито. Не пресушују никако. Много вреде за стоку, која иде по околним пашњацима. Кад извори у селу изневере, одавде се гони вода на товарима за кућну потребу. Бунар Јасеновац жива је вода, али лети пресуши. Кленовац је мали извор, ухваћен узидани бунар. И он лети пресуши. Шаран, Турска Вода, Јабуковац, Буковик слаби су извори. Пресушују сасвим рано. Тако исто и извор Каменица у Гаричевцу. Чатрња, зидани бунар са живом водом у Бунари пресушује преко лета. Краљевац, зидани живи бунар под Срнетицом спане лети сасвим на мало. Поред ових извора, из којих вода служи за људску употребу, има и локава за напој стоке. Најбоља је локва у Буковик. Називљу је и језером. Дуга је 150, широка 50 метара. Постала је од малог извора Буковика, но већи део воде добива од кишнице. Има довољно воде преко целе године. Кад сва друга напојишта у околици издаду, овде се стиче стока целог Бравског, Јањила и Брав. Ваганца. Ову је локву направио народ пре којих двадесет година. Друга је локва крај железничке станице. Из станичног бунара прелева се каткад вода и одилази у ову локву. Лети овде може и да нестане воде. Мање су локве: Алагиновац у

планини више Подова, Бунара и Козаровац у Бунари. Алагиновац је жива локва и држи воду задуље него ли оне друге две. — Кад извори у селу пресуше, догони народ воду с Плочеваца у товарима, а са станичног бунара, из Будеља и Плишевца у бачвама. — У селу нема никаква ни најмањег млина. Меље се на ујам у Саници, Будељу и Кључу.

Село пресеца уздуж друм Петровац—Кључ. Држи се стално Грмечава подножја. Кроз село пролази и шумска железничка пруга. Избија из Срнетице, залази у поље, направи велики лакат па се примиче Грмечеву подножју, да се потом преко силних завоја спусти у Саницу. Обични сеоски путеви пресецају село попреко на неколико места. Ови вежу међусобно поједине засеоке, одводе у планину и излазе на главни друм.

Гробаља има више: у Јасеновцу три (Атлагића, Марјановића, Шобатово), у осталим засеоцима по једно.

Старине. Село Бравско обилује траговима и преостацима из давнашњих времена. На првом месту треба споменути стари римски друм, који се продужава и преко овог села. Као обележје му стоји и сада друмски мрамор у Бабиној Долини, уз саму железничку пругу. Отален је друм слазио стрмо у Присјеку, где је такође усађен мрамор. — Градић више Јасеновца рушевина је неке зидане грађевине. У његовим раскопинама нађено је копље. — На Високом се налазе остаци грађевине, коју народ називље црквином. При раскопавању рушевина нађен је ту лепо отесан меки камен с латинским натписом. На камену је био израђен и некакав лик. Но превише је камен изразбијан, те је непотпун и нејасан и лик и натпис. Ту је нађен још и дукат из времена византијског цара Теодосија. На једној му је страни лик Теодосијев, а на другој цар Константин и царица Јелена с крстом у руци. Латинско писмо на дукату врло је разговетно за читање. Дукат је сада код Јове Милидрага, трговца у Бравску. — За Шатиним Врхом има некаква зидина. — У Бунари налази се градина, по изгледу као два хумића, обрасла шипрагом. То су по свој прилици рушевине двеју зграда. Народ верује да је и то црквина. — У пољу под Срнетицом има повелик град, назван „Градић“. Смештен на брежуљку оивичен је набацаним каменом, који би могао бити рушевина негдашњег зида. Врата су му на северо-источном углу.

Порекло и јакосић породица. Бравско није старо село. Може бити највише 100—120 година, како су најстарије поро-

дице овде населиле. Прве су куће поникле у Јасеновцу и под Срнетицом. Види се, да су се хватале планине, управо се сакривале у планину. Пре 90 година било је свега седам кућа: Гвозденовић, Атлагић, Шобат, Марјановић, Ђулибрк, Карановић, Ступар. Првих шест у Јасеновцу, последња под Срнетицом. Пре насељавања било је читаво Бравско сенокос. То су били већином спахински сенокоси за гајење њихове стоке. Но давали су понешто и својим или туђим кметима. Тако су поред њих имали овде сенокосе и кмети из околних па и понеких даљих села. Ту су им биле колибе, наслони и торови за стоку. Нико још није овде преко целе године становао. Још задуго након развитка првих сталних насеља задржао се овај одношај. И данас још знатан део сенокоса припада сопственицима из других места. Неки имају овде своје колибе, те ту са стоком презимљују. — Код прегледа породица примећује се, да их је већина доселила из Грахова.

Данас живе овде ове породице:

1. У Јасеновцу.

Раца — седам кућа. Славе Мратиндан. Доселили овамо из Грахова пре неких 80 година. Једнога од њих обеси неки бег из Петровца, а жену му одведе за себе и изроди с њоме децу. Син му од те жене признавао је своју браћу по мајци, обилазио их и братски се према њима владао.

Радуловић — две куће. Славе Никољдан. Доселили пре 80 година из Грахова.

Новаковић — једна кућа. Славе Јовањдан. Преселили овамо из Кленовца 1920. г.

Радишић — две куће. Славе Никољдан. Дошао овамо један пре 30 година као уљез из Будеља. Сада их већ две куће.

Сабљић — три куће. Славе Никољдан. Стару лозу вуку с Грахова у Црној Гори. Отуда мораше бежати или због крвне освете или због нечега другог. Тада је за њих речено: „ови утекоше испод сабље“. Због тога се прозваше Сабљићи, а како су се пре звали, то више не памте. Побегавши с црногорског Грахова зауставе се на Грахову босанском. Настане се с селу Пећима. Један огранак њихов пре 80 година пресели овамо.

Атлагић — пет кућа. Славе Ђурђевдан. Оцепили су се од Атлагића у Врточу и населили овде. Ови у Бравску причају, да су се доселили у Врточе из Радуча код Грачаца. Док су били тамо, звали се Калнићи. У Врточу им били спахије Ат-

лагићи. Један Атлагић био хром, а исто тако и један Калинић. Прозваше га од шале „хроми Атлагић“. Тако се мало помало сви Калинићи прозваше Атлагићи. Они у Врточу причају, да су се доселили из Водица у Далмацији. Но Радуч и Водице нису далеко, а могуће да су се пошавни из Водица у Радучу задржали само кратко време, па да је отуда и ова разлика у причању.

Бјелић — две куће. Славе Никољдан. Они су из породице Бјелића у Јањилима.

Бабић — дванаест кућа. Славе Ђурђевдан. Звали се некада Кесићи. Пореклом су из Видова Села у Горњем Унцу. Има их тамо доста и данас. Пре 90 година доведе отуда нека удовица осам синова. Под старост њену звали је и укућани и сељани бабом. Потомство јој доби отуда презиме Бабић.

Ожеговић — пет кућа. Славе Св. Стевана (27. дец.). Доселили пре 100 година у Колунић по свој прилици од Срба. Из Колунића се преместе пре 80 година овамо.

Шобат — две куће. Славе Митровдан. Доселили из Унца пре 60—70 година.

Гвозденовић — четири куће. Славе Ђурђевдан. Пореклом су из Горњег Унца. Има их и сада у Видову Селу. Пре 100 година преселе се у Буковачу, а набрзо потом у Дринић — овамо су прешли пре 80 година.

Карановић — једна кућа. Славе Ђурђевдан. Доселили из Бобољусака пре 100 година.

Сјирчевић — четири куће. Славе Ђурђевдан. Населили пре 80 година из Унца. Пре него су овамо избили, задржали се неколике године у Колунићу.

Бањац — три куће. Славе Јовањдан. Доселили око 1860. г. из Дринића.

Пејковић — једна кућа. Слави Никољдан. Дошао око 1880. г. из Буковаче као уљез код Бањаца.

Лајиновић — пет кућа. Славе Јовањдан. Населили из Смољане пре 70 године.

Марјановић — две куће. Славе Јовањдан. Доселили из Марјановића Дола пре 100 година. Говори се да је ово најстарија породица овде.

Губић — две куће. Славе Василијевдан. Доселили из Ливна пре 80 година.

Јеличић — једанаест кућа. Славе Никољдан. Населили пре 80 година из Вођенице.

Ђулибрк — десет кућа. Славе Јовањдан. Пре 120 година приведе их мати из Вођенице у Јањила. Око двадесет година после населе се овде.

Грбић — три куће. Славе Срђевдан. Стари су им дошли од Лапца у Лици. Већ је око 70 година како су овде. Спрва су били најамници код Бјелића.

Куруц — једна кућа. Слави Лучиндан. Прешао овамо из Јањила пре 30 година. У Јањила доселили пре 60—70 година из Плавна у Далмацији. Звали се пре Опачић.

Ојачић — једна кућа. Слави Лучиндан. Пре три године прешао овамо из Јањила. Старином је из Плавна.

Узелац — једна кућа. Слави Никољдан. Доселио 1880. из Лике.

Ковачевић — једна кућа. Слави Митровдан. Заправо Шо бат. Због ковача у породици прозван Ковачевић.

У Кленовцу:

Новаковић — девет кућа. Славе Јовандан. Населили овамо око 1840. г. из Далмације, можда из Стрмице, где их има и сада повише.

Грбић једна кућа. Слави Срђевдан. Одстранио се овамо од јасеновачких Грбића.

Јавор — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Доселио из Растоке код Кључа 1880. г.

Видуљиновић — пет кућа. Славе Аранђеловдан. Преселили овамо из Колунића пре 70 година. У Колунић дошли још пред 150 година, по свој прилици из Грахова. Звали се у старини Ђосић. Неки од њих, именован Вид, био сеиз код Куленовића. Прозову га Видуљином. По њему се сав његов род прозове Видуљиновић.

Ањгиревић — једна кућа. Слави Никољдан. Доселио из Будеља пре 30 година

Бркић — две куће (католици). Доселили из Ловинца 1899. г.

Вујић — једна кућа (католици). Родом из Сиња, Далмација. Настанио се овде пре шест година као уљез код једне удовице.

Руњић — једна кућа. Слави Никољдан. Дошао овде пре 30 година из Будеља. У Будељ доселио из Капљува.

Бурсаћ — једна кућа. Слави Никољдан. Звао се Арежина. Ушао Бурсаћкој удовици у кући па се прозвао и он Бурсаћем. Дошао из Санице пре 20 година.

Калаба — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Одстранио се овамо од Калаба у Доњем Пољу.

Радујко — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Доселио пре три године из Тишковца. Добио овде земљу до државе.

Милидраг — једна кућа. Слави Никољдан. Настанио се овде као трговац пре четири године. Родом из Фојнице код Невесиња.

3. У Гаричевцу:

Лајиновић — шест кућа. Славе Јовањдан. Преселили амо из Јањила пре 50 година. У Јањила дошли из Буковаче, има већ 100 година.

Шарић — три куће (католици). Доселили из Ловинца 1879 г.

Крџан — једна кућа (католици). Доселили из Ловинца 1879 г.

Ковачевић — једна кућа! (католици). Доселили из Ловинца 1879 год.

У Доњем Пољу:

Јаглица две куће. Славе Јовањдан. Потекли из Унца. Ходали спрва по најму, па се закућили овде пре 20 година.

Шийка — две куће. Славе Марковдан. Дошли из Суваје. Били неколико по најму на Бравском Ваганцу. Пре 80 година окућили се овде.

Лазић — једна кућа. Слави Јовањдан. Населио из Биљани 1880.

Вукобрад — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Приведен 1880 г. из Ресановаца у Грахову.

Сабљић — две куће. Славе Никољдан. Доселили око 1870. г. из Пећи у Грахову.

Пилић — две куће. Славе Никољдан. Доселили око 1870. г. из Грахова. Звали се тамо Котур. По оцу Пилу, прозваном Пиле, добили садашње презиме.

Мандић — три куће. Славе Никољдан. Доселили око 1865. г. из Рисовца. На неколико година пре тога дошли у Рисовац из Грахова.

Калаба — пет кућа. Славе Јовањдан. Доселили пре 80 година из Прекаје у Горњем Унцу.

5. У Бунари:

Бакрач — четири куће. Славе Св. Вартоломеја. Преселили овде из Капљува 1880. г.

Видуљиновић — четири куће. Славе Аранђеловдан. Доселили из Колунића пре 70 година.

Ожеговић — три куће. Славе Св. Стевана (27 децембра). Одвојили се од своје породице у Јасеновцу и сишли овамо 1880. г.

Каракаш — једна кућа. Слави Ђурђевдан.

Чеко — седам кућа. Славе Ђурђевдан. Лозу воде из Полаче у Далмацији. Пре 100 година преселе се под Обљај у Грахову. Око 1860 г. доселе у Капљув, а 1879. г. пређу овамо.

Пољадић — једна кућа. Слави Јовањдан. Населили 1880. г. из Санице. Пре тога била им овде само колиба.

Срдић — једна кућа. Слави Никољдан. Дошао пре четири године с Бравског Ваганца. Купио овде земљу и настанио се на њој.

Шобати две куће. Славе Митровдан. Прешли овамо око 1880. г. из Јасеновца.

Лајиновић — једна кућа. Слави Јовањдан. Прешао амо испод Срнетице пре 20 година.

Карановић — једна кућа. Слави Ђурђевдан. Оцепио се од оних у Јасеновцу и сишао амо.

Зрилић — једна кућа. Слави Василијевдан. Доселио из Пламеница (срез кључки) пре 20 година.

б. Испод Срнетице:

Грбић — четири куће. Славе Срђевдан. Оцепили се од Грбића у Јасеновцу и прешли на ову страну пре 60 година.

Лајиновић — дванаест кућа. Славе Јовањдан. Једни (три куће) прешли из Јасеновца пре 25 година. Осталих девет кућа разројило се из оне куће, што је око 1865. г. одселила из Бјелајског Дола у Јањилима. Из Јањила одселе најпре у Кљевце (срез сански). Ту их одмах по доласку све похвата грозница. Због тога се брзо крену одатле и настане се под Срнетицом. На овом кућишту били пре њих Радуловићи, па одселили у Тимар (срез приједорски).

Стиујар — седам кућа. Славе Лазаревдан. Доселили пре 100 година из Буковаче. У Буковачу, како причају, доселили пре 200 година из Далмације.

Радуловић — седам кућа. Славе Никољдан. Доселили из Грахова мало пре оних у Јасеновцу.

Ковачевић — три куће. Славе Митровдан. Звали се Шобати, па због Ковача у кући прозвани Ковачевићи. По свој прилици потекли су с Каменице у Доњем Унцу. Отуда пређу доста давно у Буковачу. Пре 90 година преселе у Јањила, а десет година иза тога овамо.

Шево — једна кућа. Слави Лучиндан. Преселио пре 30 година из Буковаче.

ПОУЊЕ У БОСАНСКОЈ КРАЈИНИ

ОД

МИЛАНА КАРАНОВИЋА

Датум: ...
Корисник: ...
Чео ...

ПОШТЕ

БОСАНСКОЈ КРАЈИНИ

МИЛАНА КАРЛОВАЦКА

... од ...
... (три ... кућа ...
... из ... свце ...
... ница ...
... тицом ...
... али у ...
... пре ...
... оселили ...
... селили из ...
... Звали се Шло-
... По свој ...
... Отуда прећу ...
... а ...
Шео — једна кућа. Слави Лучиндан. Преселио пре 30 година у Буковаче.

Антропологеографска испитивања Босанске Крајине започео сам још 1904. године, када сам од Географ. Завода тадање Велике Школе добио „Упуства за испитивање села у Босни и Херцеговини“. Најпре сам испитао села у сливу речице Војскове и рад о њима послао Географ. Заводу. С времена на време, како сам кад могао, прикупљао сам податке о појединим селима. За време Великог Рата све су ми прибелешке пропале, те сам морао крајеве по други пут прелазити.

Жупе Интензивније сам се могао одати испитивањима од 25. марта 1920., кад сам заузимањем г. Цвијића, и предусретљивошћу Министарства Просвете, добио место у Земаљском Музеју у Сарајеву. Од тада сам неколико пута за три године путовао по области и у свим крајевима Босанске Крајине испитивао села. Како би то био врло велики рад, издвојио сам 149 насеља у Средњем Поуњу и обрадио у овој расправи. Проборавио сам 1922. г. у том крају четири месеца, да верификујем граније белешке и проматрања. Том приликом саслушао сам преко 400 старца од 60 до 100 година.

сливу Знатно ми је олакшала путовање по области помоћ од 5000 динара, коју сам добио од „Аустралијанске Задужбине“.

Уне у Са захвалношћу спомињем препоруку овдашње Покрајинске Управе на среска начелства, и услуге среских начелника, г. Берничевића у Крупи, г. Опатића у Цазину и г. Политеа у Бихаћу, који су ми са сеоским старешинама били у свему на руци.

Калдушнице и Галише са ...
које теку према Галиш ...
насеља срезоница, крунског ...
Врточе у бихаћком сресу ...
Поде, а Тукови Остричкој Жупе.

У пароду нема за област једно ...
око Санског Моста, Кључа и Бање Луке то је права Крајина.
Кад Коцна су у његовим приповеткама крајеви преко Уне и Ду-

Босанска Крајина. У народу се иначе још нешто каже да је
једна од оних крајина које су се још нешто раније
на крајеве оне стране крајине налазила. Једна се још
у крајевима крајине или Босанској Крајини налазила
Босанска Крајина; у јужном крају Крајине Српској
Босанској Крајини и Крајини Крајини по неким
на крају су нешто били неки крајеве крајине око Пе-

I. ОБЛАСТ.

Положај и границе области. На с.-з. Босне, од Јајца до
Саве, и према тремеји Босне, Далмације и Лике, налази се већа
област под именом Босанска Крајина. Од средње Босне раставља
је велики шумски комплекс између Јајца и Дрвара; на тој страни
њој припадају и мање области: Уначка Жупа и Грахово. Према
и Босанску Крајину раставља од Миланкнежине и Прњаворске
Жупе дубоко усечена долина Врбаса. Према Хрватској и Сла-
вонији међе су јој повучене Карловачким (1699.) и Свиштовским
Миром (1791.). Крајина има више обласних мањих целина: Зми-
јање, Тимар, Кнешпоље, Лијевче, Бјелајско Поље, Уначка Жупа,
Грахово, Острвичка или Куленвакуфска Жупа, Врховина, Под-
планина, Беширевића Крајина, Пећска Брда и Бужимска Кра-
јина. Испитана област, Средње Поуње, обухвата најсевероза-
паднији део Босанске Крајине. Простире се на југ до Бјелајског
Поља и Острвичке Жупе, а према поречју Сане граница јој
иде долином Јапре, Јаприце, Чађавице и Војскове, при њеном
сливу у Уну.

Кроз област протиче река Уна. Крајеви с леве стране
Уне, у горњем њеном току, припадају Лици, а у доњем Банији
и Славонији. Тај део области с леве стране Уне обухвата не
само поречја притоцица Уне, него једним делом и десне при-
токе Коране: Топлицу, Мутницу и Црнају, па тако и сливове
Кладушнице и Глинице са Бужимском, Стабанцом и Бојаном,
које теку према Глини. Административно припадају испитана
насеља срезовима: крупском, бихаћском и цазинском; само село
Врточе у бихаћском срезу припада граничној области Бјелајско
Поље, а Ђукови Острвичкој Жупи.

У народу нема за област једног заједничког имена. За оне
око Санског Моста, Кључа и Бање Луке то је права Крајина.
Код Кочића су у његовим приповеткама крајеви преко Уне „Ду-

Уна, која је једна од оних крајина које су се још нешто
раније налазила у крајевима крајине или Босанској Крајини
налазила. Једна се још у крајевима крајине или Босанској
Крајини налазила. У јужном крају Крајине Српској
Босанској Крајини и Крајини Крајини по неким
на крају су нешто били неки крајеве крајине око Пе-

Положај и границе области. На с.-з. Босне, од Јајца до
Саве, и према тремеји Босне, Далмације и Лике, налази се већа
област под именом Босанска Крајина. Од средње Босне раставља
је велики шумски комплекс између Јајца и Дрвара; на тој страни
њој припадају и мање области: Уначка Жупа и Грахово. Према
и Босанску Крајину раставља од Миланкнежине и Прњаворске
Жупе дубоко усечена долина Врбаса. Према Хрватској и Сла-
вонији међе су јој повучене Карловачким (1699.) и Свиштовским
Миром (1791.). Крајина има више обласних мањих целина: Зми-
јање, Тимар, Кнешпоље, Лијевче, Бјелајско Поље, Уначка Жупа,
Грахово, Острвичка или Куленвакуфска Жупа, Врховина, Под-
планина, Беширевића Крајина, Пећска Брда и Бужимска Кра-
јина. Испитана област, Средње Поуње, обухвата најсевероза-
паднији део Босанске Крајине. Простире се на југ до Бјелајског
Поља и Острвичке Жупе, а према поречју Сане граница јој
иде долином Јапре, Јаприце, Чађавице и Војскове, при њеном
сливу у Уну.

Кроз област протиче река Уна. Крајеви с леве стране
Уне, у горњем њеном току, припадају Лици, а у доњем Банији
и Славонији. Тај део области с леве стране Уне обухвата не
само поречја притоцица Уне, него једним делом и десне при-
токе Коране: Топлицу, Мутницу и Црнају, па тако и сливове
Кладушнице и Глинице са Бужимском, Стабанцом и Бојаном,
које теку према Глини. Административно припадају испитана
насеља срезовима: крупском, бихаћском и цазинском; само село
Врточе у бихаћском срезу припада граничној области Бјелајско
Поље, а Ђукови Острвичкој Жупи.

бока Крајина“. У народу се више чују имена мањих делова, али нигде нису обележене границе између њих. Тако се чује за крајеве с леве стране Уне до Коране и Суве Међе, Беширевића Крајина или Беширевића Нахија; за крајеве око Бужима, Бужимска Крајина; у турским изворима Бужим Серхат, ређе Бадњевића Нахија и Крупића Нахија, по беговским породицама из којих су наследно били нахијски капетани. Крајеве око Пећиграда зову Пећска Брда или Пећи. Ту се подразумева 8 насеља: Град, Лучка, Барска, Кракача, Бегановићи, Кудићи, Шабићи и Видовска, а често и Тодорово са насељима: Тодоровски Град, Сланица, Голубовићи и Поњевићи. Села око Бихаћа рачунају се као Бихаћка Долина. Предео од Бихаћке Долине до Бјелајског Поља и Острвичке или Куленвакуфске Жупе зову Врховина. Ту су села: Хргар, Горијевац, Дбљани, Липа, Клишевић и Теочак. За крајеве у карсној заравни под Грмеч планином и њеним косама, све до Крупе и Кекића Главце, чују се у селима ниже Крупе и преко Уне називи: Подпланина, Исподпланина а за становништво Подпланинци. Ту су села: Спахићи, Србљани, Грмуша, оба Радића, све три Врањске, обе Суваје, Гудавац, Војевац, Гориња, све три Јасенице, Залин, Бенаковац и Пученик. За граничне крајеве према и немају имена, него их они из Бјелајског Поља зову Прекопланина и Прекопланинци или Босна и Бошњаци. У Бужимској Крајини чује се за крајеве с десне стране Уне: Прекоуње и Прековође. За Беширевића Крајину права је Крајина од Бужима до саставака Глинице и Глине. За Врховину више Бихаћа чује се у Беширевића Крајини назив Завође.

Морфолошке и хидрографске особине. Кад се Поуње посматра са Пећских Брда и са Гомиле падају у очи ове морфолошке црте: површ, карсна зараван, проширене речне заравни, и бреговито земљиште.

Венац Грмеча са највишим врховима: Увала 1206 м., Јадовик и Гредовити Врх 1209 м., и планина Бараћуша која се завршује према Бјелајском Пољу са висом Велики Љуточ 1168 м., а према Бихаћкој Долини са Малим Љуточем 941 м., ограђују површ познату под именом Врховина и Планина, а њени становници Врховци и Планинци. У тој се површи почев од Врточа до Горијеваца, пружа друга карсна вала у којој се налазе мања улегнућа, као Дугопоље, Липа, Беговац и Дубовско са мањим и кратким понорницама по дну. Та увала представља

скаршћено корито једне старе притоке Унине. Она се према бихаћској долини завршава стрмим одсеком, где је пећина Прашчијак са извором. Ту се са Грмеча спуштају стрме хргарске косе, између којих су драге, уске долине.

Интересантне су две кривудава удољине: једна од Великог Љуточа вијуга насељу Ђуковима, а друга од Малог Љуточа насељу Рачићу, и зову их Дулиба. Са планине Бараћуше се у Уну сливају многи потоци, који су у стрме стране планинске усекли дубоке и вијугаве долине, које зову драгама. Ту су насеља Дољани и Клишевић.

Карсна зараван почиње под Грмеч планином па се пружа до Пећких Брда и Каменграда. То је део слуњске карсне заравни. Оивичавају је косе и косењци стрмих нагиба: Кекића Главца 520 м., Метла 474 м., Лисац 454 м., Велебит 406 м. у Бушевићу и Јујина Главца. Од слуњског дела карсне заравни растављају је сливови Топлице, Мутнице са Платеницом и Кривајом и развође притоцица Коране, Глине и Уне, које се завршује брдом Радочом и Ђорковачом 604 м. Има више увала: горињска, гудавачка, залинска, сувајска, радићка, пишталинска, глибајска и понорска у Бушевићу. Зараван изгледа богињава од вртача и долењака; где престају горињска и грудвачка увала јавља се јако Крушничко Врело.

Исто тако где се увале сувајска и радићка са својим периодичним понорницама завршавају низом мањих вртача према Уни, јавља се јако врело, које зову Црно Језеро. На заравни која се завршава стрмим рубом код Отоке истичу се Велика (729 м.) и Мала Гомила (797 м.). Рихтер је повукао линију између непрекидног и спорадичног карста од Крупе Каменграду, кад заобићу изворишта речица Војскове и Јапре. С.-И. од те линије све је карст спорадичнији и на површини мање се јавља. Северно се губи са косама које се спуштају Уни. Јужно и ј. и. од линије све се више јавља гушћи карст и косе Грмеч планине са дубоко усеченом долином Уне.

Овећа су проширења око река: Бихаћка Котлина, Крупска Долина, саставци Мутнице са Кораном, Кладушнице са Глином, Бојне и Глинице, Бужимске и Чаглице са Стабанцом, Баштре и Уне, Криваје, Грачанице, Радотине са Ратковцом и Мутницом и саставци Калина и Јапре.

Где се карсна зараван губи јавља се цео сплет коса и косењака од Комесарца на Кордуну па до Ђорковаче на гра-

ници Баније. То је развође притоцица Коране, Глине и Уне, и њених понорница, Орљаве и Камерице. С обе стране тог развођа земљиште је бреговито.

Код изворишта потока, косе и косењци, на којима су насеља, стрмих су нагиба, а између њих уске поточне долине. У саставу тих потока и речица јављају се проширене речне заравни, више њих заравнене косе благих нагиба, које су врло zgodне за насеља.

Воде. Највећа је река Уна. Иза ње долазе Корана и Глина, које су делимично границе између области и Хрватске. Уна извире у Лици. Улазећи у испитану област има велики slap Бук, који гони преко 30 млинова и ступа за ваљање сукна. Долина јој је клисураста и има јако врело. Даље улази у бихаћку котлину, чије је језерско стање и првашињи ток Уне према Корани констатовано је Др. Јован Цвијић¹⁾.

Код Покоја из бихаћке котлине улази у клисурасту долину и губи дотадањи динарски правац. Код Костела твори већи slap, који је просечен 1896. и 1897. да се Бихаћко Поље сачува од поплава и да се исуши мачварно тло. Тиме је исушено 1100 хара мочварног земљишта за оранице. Од Острожца улази у клисурасту долину, која је дубоко усечена у карсној заравни. Туда је са великим техничким тешкоћама просечена нова цеста за Бихаћ, а сада се израђује жељезничка пруга. Из испитане области излази између села Ивањске и Доњег Бушевића.

Овеће су њене притоцице с леве стране: Доброница, Привилица, Клокот, Винкуп са Јанковцем, Дабреница, Календер, Кобилаћ, Љусина, Орашље, Баштра, Глодина, Ивањска, Крмулин и Гвозденовац. Привилица има јаке пећинско врело. Клокот има јако врело под баљевачко-жељавском терасом и прима притоцице Мријежницу и Пањково Врело. С десне су стране: Slap, Прашчијак, Тихотина, Црно Језеро, Крушница, Буковска, Врановина, Блатна и Војскова, која се слева у Уну изван испитане области. Крушница има јако врело и прима Добровић са Светињом. У Војскову утичу: Млака Ријека, Брвска и Чађавица, а у Чађавицу Умићевића Ријека и Ведовица. Млака Ријека прима пећинско Раићко Врело, а Војскова Широко Врело.

Корана граничи Босну клисурастом долином од Гавранића Моста до Адина Поточка. Њене су притоцице с десне стране:

¹⁾ Гласник Г. Д. св. 5.

Топлица, Мутница, Црнаја, Тополовац и Аџин Поток. Уседлина Врета између Бисовца и Вучијака развође је притоцица Уне и Коране. Топлица прима више врела пећинског карактера и то с десне стране: Ледено Врело, Велику Пећину, Малу Пећину, Бистрицу и Козилар, а с леве: Пећу са Кантаревцем и Вуковића Пећину. Цела мрежа поточића: Чајин Поток, Слатина, Радотина, Грачаница, Криваја и Слапница сачињава Мутницу.

Глина граничи Босном од Дрмељева ниже Велике Кладуше до саставака са Глиницом. Од развођа Јоховица—Ђорковача теку Кладушница и Бужимска. Кладушница прима с леве стране: Шуматац, Видовску, Шиљковачу и Грабарску, а с десне: Кривајицу, Тодоровски Поток, Марјановац и Дабравину. Подзвиска, Дреновац, Пауновац, Скробан утичу у Глину. Бужимска са много поточића: Лубарда, Пивница, Мрцелица, Чаглица с леве стране, а Варошка Ријека, Стабанца са Црквином и Просињом с десне стране чини реку Глиницу, која у даљем току прима Бојну и Будримих с десне, а Слапницу и Пецку с леве стране и састаје се са Глином ниже Пољане.

Јапра извире под Грмеч планином, прима Калин, и слива се у Сану. Јапра прима Јаприцу, која се састоји од Бијелог Потока и Мраовца. Њихове су долине граница испитане области према истоку. На карсној заравни понире више потока, највећи су Камарица, Језерски Поток и Пецка који понире и јављају се под именом Љусина. Копривна и Орљавица састају се и понире под стијенским градом. И Глоговац понире и јавља се код Уне.

Клима. — На површи клима има алпијску општрину и готово је иста као у Крњеуши¹⁾

Бихаћка је котлина изложена ветру са Пљешевце, кога зову у Ведром Пољу „головршњак“. Тај је, веле, и разељавао некакво становништво од Ведрога Поља, које је прешло у Славонију. Чим се обвије око Љуточа венац магле, веле: „Љуточ је обавио чалму, превријемиће“. Општрија клима осећа се од Љуточа до Пећских Брда. Смита воћу и сијању кукуруза и мора се „хватати ора“ код сијања па да роди. Куда „дохваћа“ Пљешевца воће често „премеће“. За једног причају кад је селио из Лике, да се непрестано обазирао на Пљешевцу и није хтео да се насели, док је није сасвим изгубио из вида.

¹⁾ Насеља књ. 13. с. 161—2.

Нешто је блажа клима у карсној заравни. Оштрина попушта па и воће може да успева и ређе премеће, особито шљиве. У карсној заравни често пролеће буде одвећ рано.

У народу се на карсној заравни чује: „Благовијести троје приповјести: може помести мећава; говеда се заобадати и змија ујести“. У подпланинским селима ноћник по сву ноћ харлија. Особито се јачи запажа између грмечке косе Злоимењака и Обљаја у Малом Радићу. Док сунце пане за гору, почне да пири ноћник целу ноћ све док сунце не гране и два сата не искочи. Тад се мора кожун обући или што зимско бацити на леђа. Куда дохваћа ноћник ту пшеница најбоље роди и бела је, веле, као снег. Тамо где не допире ноћник често пшеницу побије „кљах“. Због тога је и на гласу радићка и сувајска пшеница. Кад нема ноћника по два дана „превријемеће“ веле, или киша или снег.

Дешавало се да су се због честих и наглих климских промена и расељавали. Симо Грбић из Горњих Петровића се састајао у Кнешпољу преко Сане са људима који су побегли од ветра „пишљивца“ испод Злоимењака. Стајали су, веле, у Врањској Мосури. Чим се почне показивати најмањи облачак на Злоимењаку, кад се врше стрв, не може ни десеторо чељади отети вршај да не покисне. То им је, веле, додијало па су оставили кућиште и одселили у Прекосање. Становништво запажа и неке сталне периодске климске промене и према њима удешава сетву. Чује се: „Бој се пете к'о и девете“ (мисли се седмице пред Ђурђевдан) и „Прикорисмић ако не уједи, оманиће репом“ (време од Васкрса до Ђурђевдане).

Од развођа притоцица Глине, Коране и Уне клима је знатно блажа. Најжупније је у Лучкој и у Ганилуку ниже тодоровског Града. Ту се оре кукурузу на 7 недеља пред Ђурђевдан, док се у бихаћкој котлини, која је далеко око 30 км., оре по Ђурђевдане и 15 дана. Због тога особито успева воће: шљиве, јабуке, крушке, ораси, кестени, трешње. На домаку Петрове Горе, Орлове и Ђорковаче слабије рађа. Знатно рађа и кукуруз и пшеница кишних година. Јечам најпре заруди у Ганилуку и Вранограчу. Баре се најпре косе у Вранограчу. Поред позната четири годишња доба обрађају пажњу на „мијољско љето“ и вељачу. Нарочито воле „мијољско љето“ од Мале Госпојине до Мијољадне. Тада ору пшеници и косе и суше отаву. Кад могу уз вељачу орати зоби, онда рачунају да је у изгледу добра година.

II. САОБРАЋАЈНЕ ВЕЗЕ

У области има трагова некадашњих римских путева. У селу Алибегову Дубовику била су доскора два отесана камена без натписа 1 м. изнад земље, која су украј пута у размаку 1000 до 1300 м. У истом је правцу, у Великој Рујишкој, више куће Ђукана Ољаче, и сад сличан камен, који је киша исплакала. Други је под Јујином Главицом, више кућа Стојнића. Правац тих биљега води крај остатака римских насеља у Хашанима, Великој Рајишкој и Раканима, где је откривено римско насеље Claudate¹⁾. Вероватно је то споредни римски пут, који се одвајао од Петровачког Поља, докле је долазио римски пут из Приморја преко Книна²⁾, па преко превоја Грмеч планине крај Илине Воде на Лушци—Паланку, везивао поменута римска насеља и водна крај Diodoma (Зриња) за Sisciu (данашњи Сисак). У народу се прича да је то камење ударао некакав краљ Атула кад је бежао са Грмеча, где је живео, да зна после куда ће се повратити.

У Средњем Веку Бихаћ је био комуникативни чвор, економски центар и најглавнија веза горске и приморске Хрватске са Посавином и Подравином³⁾. Од Бихаћа је један пут водио према Сењу, а други према Купи.

У турско доба Бихаћ, као административно средиште санџака бихаћког, био је везан са Травником, где је био валија, а трговачки са Сарајевом. Пут је водио преко уседлине Дреново Тијесно — испод планине преко села Велики и Мали Радић, Врањске, Гудаваца и Војевца. Више Крупе у Гудавцу распознају се добро очувани делови тога уског калдрмисаног пута за кириџијски саобраћај на самарима. Промет је био живљи јер у Малом Радићу, Гудавцу и Војевцу зову се њиве украј пута Ханиште. У Војевцу је код једног великог храста било отпочивање. Рачунало се да је одатле једнако 4 сата пешачког хода у Бихаћ, Нови и Петровац. Муслимаи и „домаћи“ католици, „Маџари“, туда су гонили говеда из Дервенте у Бихаћ. На тај се пут излазило из Бужима и Бужимске Крајине, где је тада било административно средиште нахије.

Омерпаша, проводећи у живот реформе турске админи-

¹⁾ Гласник Зем. Музеја 1898, с. 494.

²⁾ Phillip Ballif: Römische Strassen in B. u. H., с. 12.

³⁾ Radoslav Zopašić: Bihac i Bihacka Krajina, с. 51.

стративне управе, а уједно да казни бунтовне и непокорне беговске капетанске породице, испремешта средишта нових каза: из Бужима у Крупу; из Острожца у Цазин, из Старог Мајдана у Сенски Мост. Тада настаје у колико-толико већа безбедност, већи саобраћај вароши са околним селима и сасељавања у вароши Крупу и Бихаћ, где су се већ почели насељавати трговци из Сарајева и Херцеговине.

Пред Окупацију су са Сењом ојачале саобраћајне везе цестом преко Личког Петровасела и Прибоја. Граничари су почели киријати возећи из Сења „цукар“ (шећер), каву, пиринач и другу робу за Бихаћ. Развио се живљи саобраћај и са Србијом са лађама низ Уну и Саву. Од саставака Војскове са Уном могле су да плове лађе; до Крупе нису могле да плове због слапова. Аустријска је окупациона управа почела да изграђује друмове „работом“.

Изграђена је важна цеста од Новог и жељезничке станице до Крупе уз долину Уне.

Од Крупе је скренула уз радићку увалу преко уседлине Дреново Тијесно у Бихаћ. Готово је цела испитана област па чак и знатан део Лике привредно комуницирала тим друмом ка Новом и жељезничкој вези. Само су сливови Коране и њених притоцица Топлице и Мутнице и сливови Кладушнице, Бужимске и Глинице од развођа привредно комуницирали на погранична тржишта и то друмовима: Отока—Вранограч према Глини и Карловцу; Цазин—Велика Кладуша према Карловцу и Гата—Тржачка Раштела према Слуњу.

После рата искрсава питање како да се вежу Посавина и Подравина, области богате аграрним производима, са морем и Спљетом, а при томе да се узме у обзир експлоатисање највећег шумског комплекса од Јајца до Дрвара и познатог рудника у Љубији.

III. КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД.

Пред појаву Османлија развија се Босна у засебну државу. Око Јајца се формира област Доњи Краји (у изворима на латинском Partes Inferiores), а на западу Западне Стране или Завршје, као делови босанске државе. Јајце постаје престоница државе. На море избија енергични Хрвоје Вукчић „кнез Доњих Кра-

јева¹⁾, те се Доњи Краји проширују до Градишке и Бихаћа и ту је зачетак доцније Босанске Крајине.

Падом Јајца и Кључа 1463. г. осети се угрожена Угарска, која похита да организује одбрану државе и њеног приступа мору, и освоји сребрничку област и „Доње Краје“ са тврђавом Јајце, где организује јајачку бановину као Војну Крајину Угарске²⁾. То је прва линија за одбрану на Врбасу против турског продирања.

Краљ Матија поред Јајца утврђује и Сењ. Турци заобилазе утврђено Јајце и на 15 г. пре него су га освојили по други пут, освајају Каменград и ту организују своју управу. Село је новоустановљенога санџаката било Каменград (1512.—1565.), Крупа (1565.—1578), Острожац (1578.—1592.), а даље Бихаћ.

После пораза Угарске код Мохача 1526. запоседа неке градове на Уни аустријски владар Фердинанд, кога изабраше на Цетинском Сабору 1527. за краља Хрватске. Тада се напушта одбрана на линији Јајце—Врбас, па се помиче на линију Уна—Костајница—Бихаћ. Против учесталих провала турских, 1576.—1577., организује Фердинанд одбрану аустријских наследних земаља Штајерске, Корушке и Крањске на територији остатака Хрватске. Још пре избора у Цетину 1527. запоседа Аустрија: Сењ, Крупу, Книн и Скрадин. Од Рипча, Голубића, Сокола, Брековице и Топличког Турња организују Војну Границу са капетанијама у Храстовици, Бихаћу, Огулину и Сењу³⁾.

Чим је пао Бихаћ 1592. пренесено је у њ' село санџаката. Напушта се линија утврда на Уни па се повлачи на Глину, Корану и Мријежницу, и утврђује се лева обала Купе: Огулин, Карловац, Брест и Сисак⁴⁾.

По Житвадарошком Миру 1606. требали су крајеви од Уне до Карловца да су као неутрална зона незапоседнути. Тада су опустели многи градови обрасли шумом и 50 г. били неки без становништва. Већ 1625. нису се држали Турци Житвадарошког Уговора и почеше да поново запоседају и насељавају пуне градове, који су били већ у шуму обрасли. Аустријски је амбасдор у Цариграду поднео Порти списак од 38 градова,

¹⁾ Dr. Milan Prelog: Povijest Bosne, с. 46.

²⁾ Dr. Ljudevit Thalloszcy: Povijest banovine grada i varoši Jajca, с. 227 (у преводу М. Шуфлаја).

³⁾ E. Richter: Гласник Зем. Музеја 1905, с. 303.

⁴⁾ R. Lopašić: Bihać i BiH. Krajina, с. 95.

које су Турци преко уговора запосели. Ту је навео садањих 16 насеља ове области: Тржац, Штурлић, Изачић, Мутницу, Цазин, Брековицу, Острожац, Стијену, Језерско, Велику Кладушу, Малу Кладушу, Подсвизд, Вранограч, Тодорово, Пећи и Бужим¹⁾.

Готово у исто време почела је да потискује Турке с мора Млетачка Република уз помоћ експанзивних и ратоборних Рашана, који су се у знатном броју почели да насељавају у северну Далмацију, почевши за Цара Душана и доцније за турског владања. Још пре пораза пред Бечом 1683. напуштају Турци Клис, где је био санџакпаша, и повлаче се у пусте градове крајишке.

Поразом Османлија под Бечом настаје поремећај сила и обрт у одбрани. За провале Турака градови су и властееске куле испитане области били предани Аустрији. Она их је поправила и проширила за одбрану аустријских наследних земаља. Неке су Турци освојили, а неке су напустиле изгладнеле мање посаде. Иза Житвадороског Мира 1606. били су градови пусти. Насељавају их опет Турци преко уговора. И те градове, које је Аустрија поправила и проширила, настоје Турци код склапања Мира у Карловцу 1699., Пожаревцу 1718., Београду 1739. и Свиштову 1791., да по сваку цену задрже за се и ту да организују одбрану северозападних граница својих од даљњег продирања Аустрије. Поред природних граница Саве и Уне и планинских превоја Динаре, Пљешевице и Капеле оста Турској онај трокут преко Уне начичкан градовима. Већи део тих градова (њих 10) спада поречју Глине и Коране.

Тада се указују и контуре данашње Босанске Крајине и њене границе према Далмацији, Лици и Банији. Свиштовским Миром 1791. нешто су помакнуте међе и уски комад од Тромеђе до Цетинграда, који је припао Аустрији, прозван је у народу „Прилог“ и Кордун.

Пре Турака је испитана област припадала у црквеном погледу бискупијама загребачкој и книнској. Граница им је била развође притоцица Глине и Коране. Цазин је припадао книнској бискупији.

IV ТРАГОВИ СТАРИХ НАСЕЉА

У нека времена ова је област била густо насељена. По теменима коса Грмеч планине где је сада „стећа“ и „тимор

¹⁾ Гласник с. 305 (1905.).

планина“ распознају се градине и „разори“ и по њима дебела дрвета. Толико је, веле, било насељено, да је мачак могао „мостити“ с крова на кров од градине Јавника (у данашњој Банији) до Чавника, и од градова Јапра до Ованграда у долини Јапре, где је у римско доба била развијена рударска индустрија. По Грмеч планини су, веле, били само грмови, а где је данас „стећа планина“ тако је безшумно било, да се није могла наћи ни „гужва“ орачица.

Преисторијски трагови. На теменима заравњених коса Грмеч планине распознају се преисторијски остаци живота. Цео је низ преисторијских насеља био изнад карсне заравни. И у површи и на карсној заравни, већином на главицама купаста облика, распознају се округле градине без креча са остацима изломљеног глиненог посуђа. И више речних долина, на косама стрмих нагиба, могу да се запазе градине ове врсте. Пада у очи да су бирали места за насеља више пећина и врела. Тако насеља с обе стране Уне више Црног Језера на косама стрмих нагиба у дубоко усеченој клисурастој долини Уне; Чунгар више два Стоврела у Осредку; Градина више пећинског Рашћког Врела у Великој Рујишкој и Градина, вишег гудавачке пећине и врела из млађег бакреног доба. Остаци су већег сојеничког насеља откривени у Рипчу¹⁾. У Подсвизду и Шуматцу нађени су остаци млађег периода преисторијске епохе²⁾. Више се преисторијских градина налази по површи и на карсној заравни него на бреговитом земљишту од развођа притоцица Коране Глине и Уне. Или их није било туда у тој мери као по површи и на карсној заравни, или су се могли теже да очувају.

Римска насеља. Напредне и практичне Римљане привукла је плодна бихаћка котлина. Као да је центар њихових насеља био код врела Привилаице под Дебељачем, где им је откривен храм и у близини већа некропола. У целој околини налазе се остаци римских зграда. Сва је прилика да су биле виле ислужених римских ветерена. Под Малим Бисовцем изгледа да им је била циглана. У Гати је откривена бања. Трагова римских насеља има највише у речним долинама. Низ Уну су: у Дољанима на коси, у Рипачкој Отоци, Голубићу, Заложју, Брековици више просеченог Костела, Љусини, Малкића Отоци ниже Отоке. Уз

¹⁾ Гласник Зем. Музеја 1893, с. 192.

²⁾ Гласник 1890, с. 64 — 3. 1898, с. 627.

Корану су била 4 насеља: у Бугору, на Погледалу више Тржачког Раштела, у Црнаји (циглана) и Ацину Потоку. Уз Војскову су: на црквини код Градине у великој Рујишкој и „Claude“ у Џанкића Раканима¹⁾ Веће је римско насеље било на Паланчишту у Хашанима. У долини Кладушнице код пећког врела и код саставака Кладушнице са Глином у Дрмељеву. У долини Бужимске у Варошкој Ријечи и Чаглици била су, изгледа, мања римска насеља. Трагови се запажају у Слатини и у Бушевићу. Два отесана камена крај пута у Великој Рујишкој, вероватно су из римског доба.

Средовековни и турски остаци. Многе Градине, Селишта, Црквине, Кулине сведоче како је област била густо насељена пре Турака. Утврђени су средовековни градови били: Бихаћ, Острожац, Крупа и Бужим. Остали данашњи градови у којима су се развијала турска тврђавна насеља, били су су властееоске, округле и високе куле. Темељи се таквих кула распознају у: Матавазима, Топличком Турњу, Љусинском Турњу и Грачаници у Барској. У Матавазима је „Кулиште“ више потока Брвске. Више Кулишта у страни распознају се пањеви старог винограда, а на главици купаста облика била је мања црква.

Најбоље је очувана кула средовековног властееоског типа Радотина у Зоралићима, на стрмој стени веше Пећине и врела истога имена. Улаз је у кулу оздо кроз Пећину и нема врата у зиду. Једна је народна прича везана за ту кулу. За неку на гласу лепотицу девојку, отимала су се три јунака. Обећа да ће бити онога, који сагради најлепшу кулу. Озидаше три куле: Грачаницу, Бисовачку Кулу и ову. Девојци се највише допадне Радотина Кула и пође за војводу Радоту.

После пораза Мађара код Мохача, 1526., учестале су провале турске у ове крајеве. Становништво се разбежало већином у данашње Хрватско Загорје и алписке крајеве. Аустрија је почела да организује одбрану аустријских наследних земаља проширијући и поправљајући те властееоске куле, да могу одољевати примени огњеног оружја. Једна аустријска војна комисија прегледа све те утврде, и нађе да нису згодне за одбрану: Бојна, Мрачај, Бушевић, Менић, Хреса, Градац, Обровац, Топлички и Љусински Турањ и оне буду порушене²⁾ Око осталих кула озидāju зидове. Многи су од ових градова били пусти иза Жи-

1) Гласник. З. М., 1898, с. 493.

2) R. Lopašić: Bihać, с. 20.

тваторшког Мира 1606 г. Населили су их Турци и неке проширивали иза Бечкога пораза 1683, подижући други зид са квадрастим кулама на ћошковима, како би могао, у случају навала, већи део насеља да се брани из тврђаве. Тако су постала турска гарнизонска насеља на Крајини.

Црквина има из три доба: пре Турака, за време Турака до Лаудановог Рата 1788. и пред Устанак 1875. Пред Устанак 1875. подигнуте су дрвене цркве у неким селима. Све су попаљене уз Буну 1875.—1878. Како су биле у заклоништу од Турака, друге су градили иза Окупације већином на најстаријим црквинама.

На црквиштима, где су пре Турака биле цркве, подигнуте су цркве иза Окупације на истом месту.

V. НАСЕЉА

У области је свега 149 насеља. Од тога је једна окружна, сада жупанијска варош Бихаћ, 2 среске вароши Крупа и Цазин, и две варошице у развоју, Отока и Велика Кладуша. Изглед варошица све више добијају: Тржачка Раштела, Рипач, Вранограч, Бужим, Стијена, Мала Кладуша. Утисак оронулих мањих чаршија балканског типа дају: Пећиград, Тодорово, Стијена (град), Изачић и Брековица.

1. Варошка насеља.

Бихаћ је у пространој језерској котлини и већи део вароши је на ниској језерској тераси. Делови су Крупе на уседлини и њеном превоју, на тераси испод Хума, и проширеној заравни речних наноса. Цазин је у уској поточној долини. Отока је у проширењу Уне. Ту привредно комуницирају жељезници насеља у сливу речица Бантре, Глодине и Ивањске.

Велика Кладуша је на заравњеној коси благих нагиба између Грабарске и Кладушнице код њеног утока у Глину, где привредно комуницира слив Кладушнице према Карловцу. Тржачка Раштела се развија у варошицу која је под Погледалом код саставака мање речице Топлице са Кораном. Аустрија је иза Свиштовског Мира 1791. подигла пограничну утврду на коси више Коране, код Просјеченог камена, и ту отворила погранично тржиште, које се звало Раштел код Просјеченог Камена. Тржиште је прешло иза Окупације на босанску страну са већим привредним залеђем.

Пада у очи да је удаљеност вароши у горњем току Уне већа него у доњем. У доњем току Уне смањује се околица, јер су крајеви плоднији и насељенији. На развијање Новог и Крупе од утицаја је што Бјелајско Поље и знатан део Лике привредно комуницирају железници и ниском Поуњу.

Балканске утицаје у развиту вароши потискују утицаји средњеевропски. Једва је приметан амфитеатралан изглед неких делова Крупе (Пазарџик) и Цазина (Башче), где прозори горњих кућа гледају преко кровова доњих кућа. Новије чаршије Цазина и Кладуше имају пијаце Житарницу и Говедарницу а наоколо дућане. И Тржачка Раштела се тако развија.

2. Појам села.

Под селом се разуме у неколико свака самостална група кућа. Изгледа као да се код Муслимана више сачувао појам села за сваку овећу групу кућа једнога рода. Истина на то схватање утицао је много и карактер гарнизонског тврђавног насеља у његовом развоју.

Све више превлађује схватање, особито код православног становништва, да је село најмања административна јединица, „кнежија“, а код Муслимана „муктарија“ или џемат.¹⁾ Због познатог читлучког система под селом се подразумевао посед једног спахије са кметовима.²⁾ Ако су биле и неке спахијске поделе, код деобе њихових читлучких поседа, узето је то за основу за организовање самосталних јединица. Тако су постала четири Дубовика (Алајбегов, Алибегов, Малићбегов и Турски), три Јасенице (Хаџибегова, Хасанбегова и Турска), две Суваје (Горња и Доња), три Врањске (Бадњевића, Беширевића и Мосура), две Крндије (Бешировића и Агића) и два Радића (Велики и Мали). Код неких већих административних јединица осетила се потреба да се деле на неколике мање. Тако су постала као самостална села: три Бушевића (Горњи, Средњи и Доњи), три Изачића (Град, Кула, Прњавор). Перна је растурена у четири кнежије: Перна, Подгомила, Подврн и Љусина. Велика Рујишка на две: Велика Рујишка и Мала Рујишка. Ова подела доводи у забуну, јер има суседно село Мала Рујишка у срезу Санског Моста. Због тога све више превлађује схватање да су делови Велике Рујишке: Осредак, Рашиће, Рујишка, Умићевића Ријека,

¹⁾ Чује се често од муктара: то је село у моме џемату, показујући на овеће групе кућа истог рода.

²⁾ Говорило се: тај је и тај кмет из села тога и тога спахије.

Благојевићи и Ступари самостална села. Тако исто и за Заложје преотима схватање да су самостална: Заложје—Алибеговићи, Заложје—Чавкићи и Српско Заложје, а за Србљане Језеро и Србљани. Муслимани су мање склони деоби џемата. Ако се и поделе као Отока на четири јединице (три муктарије и једна кнежија) и Језерско на три дела (две муктарије Град и „Дијелови“ и једна кнежија Менић), према вани се сматрају као једна, осим Менића, који се сматра самостално село. Интересантно је за појам села и његов опсег што 10 делова насеља у овој области имају име суседнога села: Гориња у Војевцу до насеља Гориње; Слапница у Вранограчу и Малој Кладуши до насеља Слапнице; Гудавац у Горњој и Доњој Суваји до насеља Гудавац; Криваја у Барској и Бегановићима до насеља Криваје; Бијело Брдо у Притоци до насеља Бијело Брдо; Љусина у Отоци до насеља Љусине и Рачић и Рипчу до насеља Рачића. По 2 и 3 суседна дела насеља истог имена имају њих 27 делова насеља: Марјановац у Малој Кладуши и Шабићима; Вучковац у Отоци и Малом Бадићу; Тржачка и Штурлићка Платеница једно до другога; Мрцеље у Брезовој Коси, Тодорову и Кракачи; Дебељак у Штурлићу и Кудићима; Хресна у Великој Кладуши и Подзвизду; Гатица у Бугару и Рујници; Стражбеница у Вранограчу и Подзвизду; Писаница у Тодорову и Кракачи; Добравина у Подзвизду и Великој Кладуши; Шмрековац у Шиљковачи и Великој Кладуши; Брестовац у Пиштолинама и Стијени; Прашчијак у Хргару и Рип Сматрају их као индивидуализане целине само су административно издвојене. На то су утицале међе спахијских поседа и тврђавних јафта, а то су понајвише потоци и речице.

Где су измешани православни, муслимани и католици, осећало се иза Окупације административно сепарисање. Тако су се административно издвојили: Дреновац у Подзвизду, Шмрековац у Великој Кладуши, Менић у Језерском, Српска Гата у Турскај Гати, Српска Мијостра у Мијострој, Српско Заложје у Заложју, Пратешањ у Муслићселу, Јасика у Папарима, Маџареки (после прозвани Католички), Голубић у Голубићу, Лохово, Лоховска Брда и Бијело Брдо у Рипчу, Грабеж у Чекрлијама, Каменица у Краљама. Издвојили су се без засебног назива на муктарију и кнежију: Видовска, Турски Дубовик, Пишталине (кнез из Пиштолина рече: „Имам у кнежији четири села“), Отоци, Мразовцу, Варошкој Ријечи и Чаглици.

Из две суседне муслиманске муктарије издвојила су се самостална православна насеља: Јоховица од Штурлића и Пећи и Црнаја од Тржца и Штурлића.

3. *Положај и тип села православног становништва.* — Јасно се види да је православно становништво етнички предиспонирано за разбијени, старовлашки тип насеља. У почетку су сва села испитане области била тога растуреног типа и на прокрченим шумским пропланцима. Деобом задруга настале су групе кућа. У четири пластично индивидуалисана дела области: површ, карсна зараван, проширена зараван флувијалних наноса и бреговито земљиште, има извесних разлика у положају и типу насеља.

У површи има више мањих изолованих карсних депресија. Ту су се развила сеоца карсног типа. Таква су: Дугопоље у Теочаку, Беговац у Липи, Дубовско у Дољанима и Мали Рачић у Рачићу. Мало је удаљенија једна сродничка група од друге, него што је кућа од куће у самој групи. На тај тип сили их штедња зиратне земље, да су ближе шуме и испаша као и изолованост тих увала.

На бреговитом земљишту од развођа притоцица Уне, Коране и Глине, превладава разбијени тип насеља. Сродничке групе кућа су онајчешће растурене по косама. Између њих су уске поточне долине, које „плави вријеме“, јер су шуме искрчене и све подоране. Теменом косе води сеоски пут везан сокацима за групе кућа са оборима и воћњацима и слази на главни пут, негде и на цесту у речној долини. На заравњеним већим косама те се групе кућа готово састају деобом задруга и чине прелаз збијеном типу насеља. Тако се развијају у Глиници: Аово, Брезово Поље, Пољана и Будримић, који се све више због тога сматрају као самостална насеља. Или су групе на више мањих коса мање удаљености и село добија једва приметан прелаз збијеном типу. Тако су Просиња у Зборишту, Црквина у Стабанци, Црваревац у Чаглици и Шиљковача.

Ако је поред села прошла цеста, при деоби задруга издљеници подижу куће уз цесту и тако неки делови добијају тип друмских насеља. Тако дају утисак неки делови Великог Радића, Јасенице, Бенаковца и Пишталина.

Од православних је села једина Притока у проширеној заравни речних наноса. Проширене заравни речних наноса у сливовима Топлице, Мутнице и Црнаје у Корану и Кладушнице и Глинице у Глину биле су под „стећом планином“ као лугови,

а насеља су била на косама више тих заравни. Искрчени лугови, који су претворени у баре и оранице, економски су ојачали та насеља (Глиница, Бојна, Рујница).

Код млађих насеља иза Окупације, где су из Лике и Кордуна у групама насељавали, запажа се тежња збијеном типу, шта више и онде где зато није подесно земљиште. Ту су склоност донели из Лике и Кордуна, а на развитак таког типа утицала је аустријска војна власт, кад су насељавали Кардун иза Свиштовског Мира 1791. Таква су насеља: Српска Гата у Турској Гати, Брезик, Растовача и Черкезовац у Горњој Гати, Бугар, Црнаја, Аџин Поток и Јаховица.

4. *Турска гарнизонска насеља.* Муслиманско је становништво етнички предиспонирано за збијени тип насеља. Као да су главни разлог познати корански прописи, по којима треба да је џамија близу, да могу сваки ред (24 сата) клањати пет вакат-намаза: сабах, подне, икиндију, акшам и јацију. Господарећи њихов положај према раји сили их да бирају узвишенија места за насеља одакле је даљи видик на све стране.

Стицајем особитих историјских прилика развио се посебан тип муслиманских насеља на „Серхату“ (Турској Крајини), које ћемо назвати тип гарнизонских турских тврђавних насеља. Спомињато је раније како су Турци освојили и населили опустеле градове мањим посадама јањичара. Та су тврђавна насеља појачавали мухацири из Далмације иза млетачко-турских ратова и из Лике и Угарске после Карловачког Мира 1699. и са Кордуна после Свиштовског Мира 1791.

Док је било мање кућа, а већа угроженост са аустријске Војне Границе, све су куће биле у граду или под градом. Знале су се „јафте“ сваког града. Неки су делови тих градских „јафта“ уз Суву Међу били насељени кметовима. Њих су кадшто насилно преводили аустријски војни одреди кад упадну у Босну. Нешто због прираштаја самог становништва, а нешто због мухацира из Далмације, Лике и Угарске, почела се осећати тескоба у тврђавама. У исто време ускраћена је „улефа“ тврђавним посадама, кад је Турска финансијски оронула иза ратова и губитка Угарске, и укинут је ред Јањичара. При деоби задруга у граду једни су исељавали на „станишта“ и заснивали насеља са ћи или село. Тако су се развила насеља тврђавног гарнизонског типа: Бихаћ, Крупа Острожац, Отока, Цазин, Језерско, Бужим, Вранограч, Подзвизд, Велика Кладушца, Штурлић, Пећи,

Тодорово, Тржац, Мутник, Стијена, Брековица, Изачић, Рипач и Соколац (20 насеља).

Код иселавања из тврђава негде је град остао пуст, шта више и без џамије, која је подизана под градом (Тржац, Велика Кладуша, Враноград, Бужим, Острожац). Џамије су остале у готово пустим градовима у Штурлићу, Мутнику, Изачићу, Брековици, Стијени, Језерском, Цазину, Пећима, Тодорову и Подзвизду.

Од расељених породица из тврђава развило се 11 самосталних насеља на породично ићи и 2 са село. Дуго су иза тога ишли џамији и граду, кога су сматрали матицом. Кад је порасло насеље основали су најпре „сибијан-мектеб“ где су уз Рамазан клањали теравију. Долазио им софта из цазинске медресе. После су саградили џамију и добили имама и муалима.

Чини се да су старија насеља добила име по породици на ићи а новија са село (Чаића Село у Бегановићима). Или у почетку су та насеља звала се село по породици, али доцније кад се више породица иселило од градова, прво је насеље са ићи, а његови делови са село. Од делова муслиманских насеља је 34 са село, а 90 са ићи.

Одмах иза Окупације узета су као самостална насеља: Баг, Махлићсело, Коњодор, Лубарда, Чаглица, Варошка Ријека, Мразовац, Љубјанкићи и Лиђани, која су се развила из бужинског тврђавног насеља и засебно су катастрално измерена и убележена. У Пећима су села: Лучка, Барска, Кракача, Бегановићи, Кудићи, Шабићи, Видовска, која су се развила из Пећког Града. Сматрани су иза Окупације као једно. Тек после почело је да превладава схватање да су 8 самосталних насеља. И насеља, која су се развила из цазинског тврђавног насеља узета су сасвим као самостална. Код већине нових насеља, која су се развила из тврђава као матице удаљеност је сродничких група по гдегде једва приметна, тако да чини прелаз сашарованом типу. Чини се као да избија тежња да се уштеди на зиратној земљи и да је насеље на узвисини у групама а заклоњено од ветрова. Таква су насеља: Покој, Чавкићи, Гата, Изачић и Турија.

Муслиманска насеља: Турска Јасеница, Турски Дубовик, Србљани, Спахићи, Мајетићи, Прошићи, Мијастра су на карсној заравни и сашарована.

Сашарованог су типа у Бихаћкој Котлини и католичка

стариначка насеља: Краље, Вркашић, Голубић, Ведро Поље и Жегар. У Вркашићу и Ведром Пољу издвајају се четири куће од пута. Пред њима до пута, који води кроз насеља, има већи простор где суше израђено земљано посуђе.

VI. КУЋА, ДВОР И СТАЈЕ

Разликују се куће православног становништва од муслиманских у неколико, па и од католичких стариначких породица у бихаћкој котлини.

1. *Кућа, двор и стаје православног становништва.* — И у Средњем Поуњу имамо познати динарски тип куће. У новије време све више подижу куће алпијског крова, који је у неколико друкчији и у Лици, него у Банији (види фотографије у прилогу).

Све православно становништво ове области било је за Устанка 1875.—78. у Лици, Банији и Славонији. Од раздеоно линије разноврсних утицаја: Велика Кладуша—Цазин—Гомиле—Крупа—Кекића Главица—Хашани они западно бежали су у Личу, а источно у Банију и Славонију. Све су куће тада уз Буну погореле, осим куће Боже Новаковића у Дреновој Главици. Чим је Божо са чељадима прешао у „Кауре“, уселио је у њу спахија и тако је сачувао да је не запале Турци. Саграђена је пре 60 г.

Куће тога облика могу се и данас видети у Змијању, од Манастира Гомионице више Бање Луке до Кључа и Варцар Вакуфа.

Код преграђивања собе кућа је у Дреновој Главици добила облик паралелограма, а соба квадрата. Дуварови су таквих кућа ниски, са малим пенџерима, а кров стрм са више „шавова“.

Собе су у Поуњу почели имућнији да преграђују иза Дољанске Буне 1858, кад је био већи део становништва побегао у Кауре па се повратио. Симо Грбић из Горњих Петровића вели да су пре, Буне 1875. биле под планином куће потрпанице, јер нису дали Турци да се ударају ексери. А нису хтели да праве боље куће, јер би им додијавали са коначењем Турци и хајдуци. Сметали су много познати читлучки систем, често са кукурузаном покривеном даском. Уз кукурузану је и тајбар



Ск. 1. Кућа Боже Новаковића

сељакање из села у село, честе буне и бежање у планину и у Кауре.

После Окупације разликују се три фазе у развоју куће. Чим су се иза Окупације повратили на згаришта, која су почела зарастати у шибље, почели су на брзу руку да граде куће, које су више личиле на колибе. Мало их је било који су могли одмах да направе бољу кућу. На брзу су руку посјекли висока дрвета, већином букова, храстова или брестова, отесали „подумијенте“ четвртасте у пресеку и поставили их у „сјек“. У подумијенте су дошли диреци око 2 м. високи и на њих „вјенчанице“ повезане „гредама“, на којима су над собом „шашовци ушипљени“ (да се зими боље грију). Између дирека оплетен је био плот од љскова прућа, ређе од шепера, и олепљен је укуваном земљом са пшеничном плевом. На друге „вјенчанице“, које су повезале греде, поставили су „рогове“ са „пантама“. На рогове су дошле „жијоке“ и на њих кров од бујади. Ретко је ко могао да одмах покрије даском. По крову су дошли „притискови“ или „прљеви“, понајчешће од брезе, па се из даљине беласају по црвенкасто жуту крову од сасушене бујади. Одмах је било преграђено за собу. Цела је кућа добила димензије паралелограма, а не квадрата као пре Окупације. При преграђивању соба је добила облик паралелограма, а „кућа“ квадрата. Огњиште са „пријекладом“ од камења било је на сред куће и са веригама, које су висиле о греди над огњиштем. „Вуруне“ су у соби са удубљеним петњацима. Пред вуруном је банак, где се изгрне зими жара. Око куће оплели су обор од плота. Пре Буне 1875., кад је било „вучаљивије“ и више покрађа са границе, плот је био „шаранпов“, од јасенова прућа са седам поплата и са високим зашиљеним кољем, да не може прећи ни вук ни крадљивац. У потпланинским селима направили су куће од брвана место плота и шепера и више их је било покривено даском. У обору је смештена и кукурузана, дуга и уска, од јасенова прућа на храстовим совама, а покривена или бујадна или кукурузовом комушом. Иза малих врата у обору дошле су стаје за благо. Назив штала потиснуо је назив кошара. Кошара је била од двоструког плота са „жашком“ од бујади, да је зими топлије. Покривене су биле редовно са бујади. Харман је редовно удаљен од куће и око њега „котареви“ за пљеву и сламу око стожина. Така се кућа (в. фот. у прилогу) одржала неколико година до 1885.—1890. у свој овој области, а и

до данас код сиромашнијих под Гомилом. Само су у већим групама досељени Личани пренели свој тип кућа из Лике, са алијским кровом на једној страни и од брвана место шепера. Нешто су и имућнији били него повраћени бегунци босански, па су одмах и боље куће градили од новца, који су добивали за продане земље и куће у Лици.

Уз границу до Баније, могла се видети по која кућа досељених из Баније, у главном динарског типа, али са четвороугаоним торњићем на крову и са петлом на торњићу. Те су куће, понајчешће на два боја и покривене црепом из Сиска, старијег облика.

Друга је фаза у развоју од 1885—1890 до 1905. Како је већ који пре економски ојачао, почео је да „прави“ и бољу кућу и са више стаја од раздеоно линије према Банији. Куће су знатно веће и са већим обором. Место плота долази од раздеоно линије источно шепер, олепљен укуваном земљом и са пшеничном плевом, код имућнијих набачено песком и кречом и обељено кречом. Дуварови су изнутра и споља, ако није „домалтерито“ песком и кречом, „оврајани“ белом земљом, коју добивају од Приједора и има је готово у свакој сеоској трговини. Прозори су нешто већи. Од раздеоно линије према Лици превлађују куће од брвана. Кров је под даском са више шашова. На крову је „баца“, која се отвара и затвара тркљом бацењачом. Уз кућу је „стан“ до малих врата са заједничким кровом, ређе даље од куће. Од брвана је и са вратима из куће, ређе са „двора“. Ту су карлице са разливеном вареником, качице, где се купи скоруп и сир сир за зиму. Од поменуте раздеоно линије према Лици превладава за овај део куће назив „киљер“ или мљечар.

Назив стан се задржао из оног времена, кад је било више стоке, па су са становима били на планини и тамо купили мрс. Жену која купи мрс зову „станарица“, мајарица и планинка. И собе су веће често по две, велика и мала. Велика је за сву кућну чељад, а мала је за старешину и његову жену и децу. У великој се соби слави крсно име, руча на Божић сва чељад, проводи „пир“ (свадба) и задушнице. Уз куће су за ожењене задругаре и зграде. Понајчешће су свака за се и од брвана. Зими се не ложи па се жене порађају у соби кућној, где су цело време зими, док им је малено дете. Обор је нешто већи са кукурузаном покривеном даском. Уз кукурузану је и хамбар

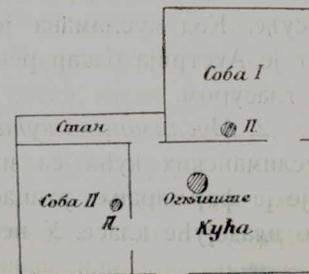
за жито, он је од брвана и са више „ока“ за поједине врсте жита. Иза малих кућних врата је до воћа свињац, а често и у самом воћу. Оплетен је од плота, улепљен земљом, покривен бујадма и преграђен у два дела за крмаче са прасадима и за „кезмад“. Негде у близини је до малих врата куће и рањенички свињац, да је лакше хранити. Од брвана је и одигнут од земље, подпођен подницама и покривен бујадма. Ту се затварају рањеници о Великој Госпојини. Од Арханђеловадне, кад се „убију“ „посјечи“, затварају божићне печенице. — Штале су од блата и олепљене земљом. Обашка су за овце и козе, а обашка за говеда и коње. Најчешће се стара кућа употреби за шталу. Та се кућа види (в. фот. у прилогу). — Наслон је за овце подаље од куће, дугуљаста је и уска облика, оплетен од двоструког плота, нашушкан бујадма и са ниским кровом од бујади. Пред наслоном је мањи ограђен простор са плотом или шаранповом, који зову „приторак“. — Код хармана почињу да подижу појате (чује се, и ако врло ретко, и „штагаљ“). Од шепера су, али нису олепљене земљом; ређе су од испиљених треница, да може ветар дувати и сушити „пићу“. Покривене су најчешће ражовом сламом, које зову „ритак“. Због тога и сију неколико година раж, да ухвате ритак. У појати је сено, слама и плева. — Башче су много веће и већа се пажња обрађа крумпиру и разним врстама репе. Од помињате раздеоно линије према Банији више се пажње обрађа и гајењу шљива. — Торови од проића су на њивама, где стока лети ноћива и премешта се сваки четврти дан. Код торова су и торарске колибе, које се могу прегонити. Кад роди жир буков у Новској Планини и Бабишници, неколицина их је имала свињце и код њих колибе у планини.

Имућнији су подизали чардак за госте, по угледу на Муслимане. Доњи део служи им место зграде, а у горњем је делу соба за госте. Села ближе жељезници почела су покривати куће са црепом из Сиска. Врло ретко се види кров на једној страни, на „шанту“, а и подрум код „згоднијих“ у селу.

Од раздеоно линије: Велика Кладуша—Цазин—Гомила—Крупа—Кекића Главица—Хашани превладава у подпланинским селима и на површи тип куће са стајама, које је описао Петар Рађеновић.¹⁾ Ту се ређе праве нове куће. Купују „сјекове“ у

подпланинским селима, па их превозе растављене са кровом. Превозе их у зајам. Ако хоће да измене сагњио кров, онда куће „претресају“. Оснују већи бој са већим прозорима, а све остало исто. Уметну нова брвна што не дотече од старих, јер су дирекци већи. Код многих се нових кућа виде из даљине та нова уметнута брвна.

Иза одласка знатног дела мушких у Америку на рад, знатно се мења и кућа. То је по прилици око 1905. г. И ко је тих година пролазио кроз село, па прође данас након 20 г., не може да позна то село по измењеним кућама. Тада настаје трећа фаза у развоју куће. Чим су почеле да стизавају знатније суме новаца из Америке, прва је тежња била да се изгради боља кућа. Од 1905. сваки и осредњи имућни гради такве куће. Само сиромашнији остају код динарског типа. Од раздеоно линије источно, ближе жељезници, долази цреп. Шта више почеше и сами да праве цреп од бетона и песка. Оборе размакоше и код имућнијих чак са две преграде од тараба или летава. У једном су обору, кућа, зграда, кукурузана и амбар, а у другом штале, свињци, ђумез за кокоши и туке, а нешто подаље харман са појатом. Подруми су најчешће под половином куће и то од раздеоно линије западно до Лике. До Баније је дуж целе куће гањак или „тријем“ кадшто артистички ишаран и узањ винова лоза. Код знатног је дела тог банијско-славонског варијетета мањи гањак пред великим кућним вратима, са малим засебним кровом и ограђен летвама. Код већине је кућа од раздеоно линије до Баније подрум под целом кућом, где су коњи и говеда. Место камених пријеклада долазе гвоздени. И вуруне у собама са цигљатим (глозираним) плавим петњацима у новије време све више потискују зидани шпархети. Тежња је да се зими може што и од јела да зготови. У Беширевића Крајини, где је оскудица у дрвима, на тим шпархетима и хлеб пеку, па је прегорио извана, а унутра недопечен. Јавља се ређе кућа на кључ.



Зграде су свака за се и по-Ск. 2. Под собом I. је подрум кривене црепом. Код деобе задруге прво време служи им за кућу. Код већих задруга све су зграде под једним кровом, пре-

¹⁾ „Насеља“ књ. 13. с. 164.

грађене и са засебним вратима извана са двора.¹⁾ Кревети добијају све више варошки изглед, до Баније престрти тканим шареницама а до Лике биљцима „бичашима“.

Поред све више лепших кућа алпијског крова виде се још, нарочито од раздеоно линије према Лици, „подтлеушице“. То су ниске куће као прибијене у земљу, без икаквих зграда, осим кукурузанице и свињца. У кући је редовна крава, а на панти хороз.²⁾ У тим су кућама на тавану „воршлази“ за жито и „кадњеви“ за семена. Од раздеоно линије према Лици пада у очи више назива, који талијански звуче: конаба, кантрига, фенештра, палента, цадала, вањкош.

Према жељезничкој прузи код Новог виде се куће са кровом, које градски (варошки) дунђери називају „немачки кров“ за разлику од штајерског крова. Тежња је да се по времену може и соба да изгради. Код знатног је дела кућа с једне стране кров алпијског типа, а с друге, горње сране, динарског типа. Када је и кућа на кључ приближавање потпуном алпијском типу — Башче све су веће са више поврћа, крumpира и разних репа. Оивичене су живом оградом „живицом“, која је кадшто пажљиво поткресана. Најуређеније се живице могу видети код Штрбаца у Доњим Петровићима и код Јовете Јапунце у Рујници. У карсној заравни где је мање земље, и њиве већ оивичавају живицом.

Под планином су куће ниже и са стрмим кровом као „притиснуте“ за земљу, да их бура не однесе и да се брже отискује снег с крова.

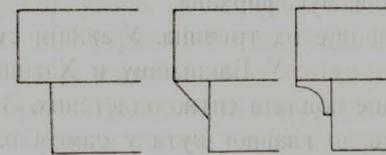
Пре рата је код православних било од бакреног посуђа само: котао, тепсија, и тава. Остало је било земљано и дрвено посуђе. Код муслимана је превлађивало бакрено посуђе. Уз рат је Аустрија бакар реквирирала и увађа се лимено посуђе са гласуром.

2. *Муслиманска кућа.* У главном је у Поуњу тип босанских муслиманских кућа са извесним источњачким утицајима, на чије је формирање утицао и господарећи положај муслимана као владајуће класе. У неколико има извесних разлика између

¹⁾ Један ми рече: због тога су под једним кровом, да у вече жене не могу подговарати људе на деобу задруге, јер би се чуло шта која каже и подговара.

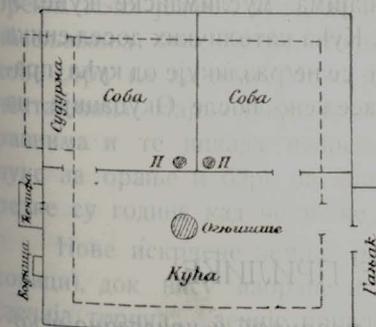
²⁾ Кад са хоће за некога да истакне сиромаштина, рекну: „Нема ни пијетла на панти.“

кућа у Босни, свој Крајини и средњој Босни. Почев од Доњег Вакува па у Сарајево и његовој околини, куће су махом од ћерпича, покривене са црепом корутаста облика, више су незграпне. Од Доњег Вакуфа према Крајини куће су претежно дрвене. У Крајини је вазда горњи део већи и шири на све четири стране него доњи, док је у Сарајеву само напред, до сокака, горњи део шири. Китњастост куће у Сарајеву и његовој околини дају оне „диванхане“, јазлуци за теферичење и прелази између доњег и горњег дела куће.



Ск. 3. У Крајини. Око Каменграда. У Сарајеву.

У овој је области једноставан прелаз у правоме куту. Од Доњег Вакуфа до Каменграда виде се даске, а око Сарајева израђен је од дасака у четвртини круга између доњег и горњег дела куће. Тај босански стил са источњачким утицајима почели су архитекти иза Анексије да примењују у Сарајеву код модерних кућа.



Ск. 4.

Кућа је муслиманска у Крајини у пресеку квадратна облика, на два дела подрум и собе и простор са оцаком за кухање. Цртицама је означен подрум (доњи део), а горњи део са собама извучен је линијом. Подрум је од брвана, а врло ретко зидан од камена. Горњи је део од брвана и шепера. Кућа је од брвана, а собе су од шепера олепљене земљом са пшеничном пљевом и обељене приједорском земљом, коју продају сеоски трговци. Басамаци су изван куће најпре у гањак или кроз подрум. Огњиште је на сред куће. У соби су и „фуруне“ са удубљеним цигљаним петњацима. На собама је више пенџера. У подруму су говеда и коњи а у „судурми“, чији је приперак од брвана уз подрум са засебним малим кровом, овце су и козе. Осим куку-

рузане и хамбара, који су у авлији, тежња је да је све под једним кровом. Нешто је подаље харман и појата као и код православног становништва. Башче су мање него код православних а воћа је разноврсног више, алије растурено по њивама. Уз подрум је често приторак, где говеда лети ноћивају.

Пада у очи пропорција димензија куће, подрума и крова. Код старијих кућа бој је нешто нижи, а кров је стрмији и са више шавова. Код имућнијих, којима свет свраћа послом, кућа је двострука, растављена гањком и засебно покривена. То је башкалук или мусафирхана.

У Отоци су авлије од треница. У авлији су кукурузана и хамбар до главног пута. У Бақшаишу и Хатинцу авлија је од врбова прућа са више поплата ситно оплетених. Зову га „шарампов“. Кукурузана је до главног пута у самом плоту. У новије време почињу и Муслимани да покривају куће црепом. Сиромашнији муслимани иза рата граде куће као и православни и покривају их под шаш. Таке се куће могу видети крај цесте у Подзвизду и Великој Кладуши. Муслимани воле узвишенија места за куће него православни.

3. *Кућа католичког становништва.* Код католичких старинаца у бихаћкој котлини кућа се нешто разликује од куће и код православних и муслиманима. Има облик динарске куће са два дела, али са извесним утицајима муслиманске куће. У неколико је описао Иван Кларић¹⁾. Кућа католичких досељеника после Окупације из Хрватске нимало се не разликује од кућа православног становништва, које је насељено после Окупације из Лике и са Кордуна.

VII. ЕКОНОМСКЕ ПРИЛИКЕ

1. *Врсте земљишта, његова плодност и привредно искоришћавање.* Сва испитана област има 202636·92 ха. Катастрално су подељена по култивисању на оранице, ливаде, градине, пањбаке, шуме ерарне и приватне, неопорезовано и непродуктивно земљиште. Кад је 1909. место дотадање државне порезе, десетине, заведен паушални порез (просечна десетогодишња десетина) култивисано је земљиште класифицирано. Тада је било

¹⁾ Zbornik za narodni život i običaje južnih Slovena, sv. VI s. 66—72.

91038·5904 (44·92%) ха оранице; 1026·9706 (0·506%) ха градине; 15771·0209 (7·78%) ха ливаде; 7690·8568 (3·79%) ха пањбаке; 85445·1692 (42·16%) ха све шуме; 3887·7689 (1·91%) ха неопорезованог земљишта, а 19·044 (0·0093%) ха непродуктивног земљишта.

Разликују више врста земље за обрађивање: „пјескуљу“, иловачу, огрушицу, сионицу, прахуљу, росуљу, ледењачу, багрушу и бухавицу. Огрушица је смеђе боје и лако се оре. У њој најбоље роди пшеница. Има је највише у Турској Гати у радићкој и сувајској ували. А жица је њена делимично прекидана од Гомила до Купреса и Богдановића Брда више Хашана. Таку земљу најволе и највише цене и она је привлачила прве насељенике. Лакорадна је, веле, и житородна, али воли кишу сваки други дан. Сушних година пшеница дозре пре суша, а кукуруз сав изгори. — Сионица је црна мецава и лепи се за обућу кад је мокра. Тешко се оре, али кад се ухвати „ора“ у орању и сетви, добро рађа. Не воли ни одвећ кишу ни одвећ сушу. Нарочито је на њој питома трава, јер је сама од себе дивља детелина, слатковина и слачика. Такве су баре и луке у Слатини, Крндији и Лучкој.

Теже је уочити разлике између росуље, ледењаче, прахуље и бухавице. Росуља, прахуља и ледењача, не рађају без ђубрења. Њих једино, веле, да „омилује“ тор. По њивама су пре насељавања биле брезе, тополе и бујад. — За бухавицу се хоће „ора“ па да роди. Може да је „исчуче“ ветар и да „исплаче“ честа киша. Најплодније су земље за кукуруз у речним заравнима и те никада непремећу. Који има и најмањи комад луке за орање и баре за ливаде сматра се да је „згодан“ и ретке су године кад не може да дожити.

Нове искрчене земље рађале су просом (у Бугару и Јоховици), док нису изоране и отанчале. Истанчале земље зову „зечија торина“, „зечије прчалиште“.

Брдске ливаде зову „сјенокоси“, а низинске, које квасе реке и потоци, зову баре и обарци. Сјенокоси су између појединих група кућа у једном комаду, како су подеснији за пањбаке иза Петровадне, кад се прокоси и да тако стока мање таре усеве. Баре и обарке, које кваси какав поточић при своме слазу у речицу, косили су доскора о Илинадну и нису никако „отавили“. Сустигле су обе траве. У новије време косе баре и обарке од Видовадне до Петровадне и „заотаве“ их. Отаву косе

између Мале Госпојине и Мијољдана уз тако звано „мијољско љето.“ Отава је за коње и теоце, а штеде је за орање у пролеће воловима и коњима. Знатно се помогне онај који тада може нешто отаве да прода, јер је скупа као жито. Најпитомије су баре које „плавн сионица“ у Крндији, Слатини, Лучкој, Вранограчу, Рујници и Велихову код Покоја и Злопољца. Сматрају да је онај „згодан“ који има нешто луке оранице и баре. То их сушних година извлачи да се мање задужују, кад „година преметне“, него они који имају само брдске земље. — Већи су сјенокоси у Међугорју изнад подпланинских села. Ту је, кад се коси и купи сено, врло живо и весело.

Градине су башче и воћњаци. Све се више пажње обрађа гајењу поврћа и башче се проширују. Првих су година иза Окупације биле малене башче са нешто белог и црвеног лука, мало „рашака“ (крумпира), неколико краставаца, белих мисирача и по која роква. — За конопље, кетен и купус бирали су места подаље од кућа, да их перад не тјару. Све више обрађају пажњу гајењу ђетелине седмакиње и трећакиње. Косе је за вечеру коњима и воловима, јер су „омалили“ пашњаци и ливаде. Уз рат, за познатих сушних година, почели су сијати и разне врсте репа: корабе, кравије репе, округлице касне, по јечмиштима и то највише на карсној заравни. Код села православног становништва претежно разбијеног типа веће су много башче него код муслимана и често су оивичене живом оградом.

Пашњаци су најчешће између ливада и шума и појединих група кућа. Ти се зову: „Бујаднице“, „Тополици“ и „Брезици“ у карсној заравни. Тешко их је издвојити од приватних шума, које служе као пашњаци. Све се више умањују пашњаци, јер их подоравају. Неке су веће пашњаке издвојили муслиманима, које су се повратили из „мухаџирлука“ (Пецка у Глиници и Патица у Рујници).

Већи су комплекси ерарне шуме у Грмеч планини. Ту околна села имају право сервитута: дрварења, сече грађе за кућне потребе и права испаше за стоку, изузев коза. Приватних шума има више на бреговитом, него на карсној заравни.

Стрме стране река, речица и потока под шумом су и уједно су и пашњаци. Зову их „Баир“ и „Брина“.

2. *Облици својине.* Два су главна облика својине: непокретна и покретна. Непокретна имовина или је властита или спахијска. Сви су муслимани имали властиту земљу, а све до

Окупације сви су православни и католици били кметови. Само се сачувало сећање за муслимане у Турској Јасеници, да су једно време били кметови док их ерар није откупио.

До Сеферске Уредбе (1859.) владао је беглучки систем кулчења на већим спахијским имањима. Извесно време у седмици (чини ми се 2 дана) сви одрасли, мушки и женске, морали су на беглук. Како је при томе било насиља и нападања на част и образ женскиња, жалили су се кметови често у Цариград. Поред националних тежња то је и био повод честим бунама. Споменутом Сеферском Наредбом регулисано је аграрно питање. Укинута је беглук и заведено је давање трећине. Од жита се давала трећина, од сена половина, а од башчарије четвртина. Познато је како је Аустрија правдала окупацију Босне и Херцеговине баш тим неуређеним аграрним стањем и честим аграрним устанцима. Тај је однос усвојила аустријска окупациона управа, који је важио све до Ослобођења. Иза Окупације почели су се откупљивати сами кмети, понајвише уз помоћ Привилеговане Земаљске Банке, која је давала амортизационе хипотекарне зајмове. Било је и трговања са кметима, куповања и препродавања. То су радили већином православни трговци из вароши. Петар Кочић је те нападао називајући их „кметодерима“. Познато је како су аустријске власти искоришћавале тај аграрни однос, већто завађали муслимане аге са православним кметовима. Факултативни откуп кметова, који је изгласан у Босанском Сабору пред рат, није у ствари ништа изменио.

Земље су биле са „кметоправом“ (неспретно коване речи), или са кметовским правом и беглук и беглучке земље. Ако је хтео спахија да стера кмета са земље, морао му је одузети кметовско право тужбом на котарску област. То је било ако није извесно време обрађивао земљу и давао трећину.

Веће су комплексе земље код премеравања и увађања катастра убележили као ерарне, чак и мање у поједним селима. Кмети су имали право сервитута у тим ерарним шумама. Сеоских пашњака, „гмајина“, нема заједничких ни једно село, него само поједине групе кућа, и оне су или спахијске или ерарне.

Покретна је својина „кућно“ или задружно, лично или „прђијско“. У задругама чвршће патриархалне организације и јаче задружне свести код куће је све кућно и не дају прђијати. Највеће су задруге у овој области стариначке породице Јове Карана у Баштри (36 чељади) и Миле Ољаче у Великој Руји-

шкој (35 душа). У кући Миле Ољаче благо је прђијско, док је код Јове Карана све кућно.

Заметање прђије утиче највише на распадање задруга. Ако се већ почне прђија, јаче задруге не дају да се код куће држи прђијско, него у селу. Код многих се већих задруга може лепо да прати процес распадања задруге упоредо са заметањем прђије.¹⁾

Прђијања полако нестаје, чим се почну отварати новчани заводи по оближњим варошима и оснивати земљорадничке задруге у селима, због мањег каматњака. Новац, који стиже из Америке од радника, ремети однос надница, зараде и ренте, збуњује те прђијаше који су нагло „озгоднили“ Њихов утицај отпада и због већег оптицаја новца.

3. *Сточарство*. Кад је било ређе становништво иза Лаудонова Рата 1788.-91., сточарство је било у много већој мери, нарочито у површи и подпланинским селима. За Вукашиновиће у Грмуши сачувало се сећање да су им се два пута „хиљадиле

¹⁾ Ожењеном задругару донесе редовно млада гердан од цванцика сребрених са галирима крсташима, ређе и по који дукат. Чим престане да носи гердан, а то је редовно после првог порођаја, „измијени цванцике“. За тај новац узму шта од живог. Старешина задруге и сва кућана чељад наслућујући у том повод за будућу деобу, не дају ни за живу главу да то прђијско благо буде код куће, него мора да даје сиромашнијим у селу. Највише су узимали крмачу, овце, теоце и краву. Од крмаче су узимали једно прасе код сваког прасења чим се одбије од сисе; од оваца на пола јавци и вуна; од краве по пола телад. Волиће, кад нарасту волони, или продају, „иставе“ главницу и по пола деле „ћар“. Или их држе на „изор“ (100 ока жита на годину). Погодбе се склапају у пролеће због зимске хране. Новац дају на интерес или на „винт“ сеоским трговцима по 2 крајцера на форинту сваке седмице (104%). Доцније су давали онима који полазе на рад у Америку и Прајзку за путни „строшак“. Ти прђијаше нагло „озгодне“. Ређе надвладају сву чељад, па прђијско држе код куће. Занемарује се кућно а више се „узбија“ прђијско. Кућне имовине нестаје. Ту јасно избија социјално-економска неправда. Сву имовину сматрају да припада хередитарно по браћи без обзира на број радне снаге, која највише привређује. Деси се да старешина задруге, ако има мање деце него његов брат, остави разлику из куће код годишњег обрачуна кућног трошка (од Божића до Малог Божића обрачунавају кућне трошкове) и тиме прђија. Осетљивији и енергичан члан наслућује у тиме скору деобу задруге, сагради зграду у облику куће, и не чекајући док свега кућнога нестане, „затури у задрузи кавгу“ и деле се. Та му зграда служи у прво време као кућа. Благо и земљу деле по браћи, а жито по чељадима. Жене у другом стању добијале су, веле, некад на дете жита колико може да стане у женској кошуљи.

овце.“ И за Балабане у Теочаку и Ковачевиће у Дбљанима причају да су им се трипут хиљадиле овце. Шта више Ковачевићима прелазило је преко хиљаде по 60 оваца и те су одбијали у планину да су онога, ко их нађе.

Памтило се дуго и причало, кад су иза сушних година и дугих зима, гонили овце у жупније крајеве, у Жупу до Прњавора и у Лијевче до Градинке, да су тада „зајеле“ овце себе и опет нису могле да изиђу из зиме. Тако се сачувало сећање за Богдана, претка Богдановића у Лици, да је имао 400 оваца кад је био на Змијању и да их је гонио на зимницу око Прњавора и Тешња.

Овце су почеле затирати наопаке зиме и у низинским крајевима метиљ. Сточарство ја почело да опада и због тога, што постаје тјешње, па почињу подоравати и пашњаке и ливаде. У површи превладава сточарство земљорадњу, док је у подпланинским селима негде подједнако сточарство и земљорадња. Неколицина у селу тих подпланинских крајева имају ливаде у Међугорју. То су искрчени планински пропланци у косама Грмеч планине. Чим се прокоси о Петровудне, чобани са овцама излазе у Међугорје. Ту су им „наслони“ и торови за стоку. Тор и наслон за стоку и зграду за ноћивање чобана зову „стан“. Сматра се да је већ „згодан“ онај који има 100 оваца. Баве се наизменице ту, а око кућа кад се прожање на стрњиштима. Како је „снеруке“ свозити сено низ планинске косе, јер нема колског пута, а није обичај да се на коњима у товарима гони сено, то проводе чобани целу зиму са овцама у Међугорју, све док овце не потроше сво сено. Тада по прилици пада и јањење, па слазе у село или у жупније крајеве на „јањила“. По најчешће је ожењен пар зими у „стану“ код наслона са приторком. Сваке осмице по једном носе му од куће храну. — И козе држе због млека, али све мање, јер их власти не трпе у ерарним шумама. Сточарски производи сир, скоруп и млеко могу само да подмире кућне потребе, ређе их продају у мањим количинама у оближњим варошима.

Док нису шуме ограничене као ерарне, више се пажње обрађало жирењу свиња, нарочито у селима до Новске Планине и Бабишнице, где рађа често буков жир. Читаве целепе кезмади изгонили су у јесен у те планине и задржавали се тамо већи део зиме. То их је знатно измагало. У новије време обрађа се већа пажња гајењу свиња у крајевима од помињате раз-

деоне линије према Банији. Готово свака кућа има бар по једну крмачу за прасење, која се праси по два пута у години. Оставља се двоје прасади за „пријеранак“, будуће рањенике, а једно за божићну печеницу. Остало продају чим се одбије од сисе, ређе их, махом имућније и задружније куће, држе као кезмад преко целе године. Од раздеоно линије према Лици, у подпланинским крајевима, само имућнији имају крмачу за прасење. Више купују прасце за пријеранак и божићне печенице на сајму. Поред познате домаће свиње, замећу у новије време „рудане“ и „навлачине“ на инглеску пасмину краће шунке.

Говече је позната босанска буша издржљива и која не пробира хране. Почели су да увађају посавске волове великих рогова. У новије време превладава укрштање домаће пасмине са швајцарском, нарочито у крајевима од раздеоно линије до Баније. Говеда је све мање, али су све боља. Умањују се овце због метиља, па су потребније краве, које могу да дају више млека. Старије волове ухране пред јесен сировом кукурузном комушом, кад их превршују пред њихово зорење. Или их продају у оближњим варошима за Карловац, или их сами гоне у Карловац. Скину с њих за порез и кућне потребе (опанке, женидбу или удају) и ако нису подхранили јунчиће код куће, који се могу хватати у „лијес“, купују мање на пазару.

На јахаће се коње некад обраћало много пажње. Сваки је иоле имућнији домаћин имао јахаћег коња седленика. О црквеним зборовима прекриљивали су ти зборарски коњи седленици целе њиве око цркве. Превлађује колски промет и самара готово нестаје. Само се још употребљава на карсној заравни за млинове. — У низинским крајевима, од раздеоно линије до Баније, више се види где ору на коњима него на воловима. Само муслиманска стариначка породица Кајтаза у Пећима тежи, да су им лепо и добро угојени волови.

У новије време гоји се и модерно пчеларство, заузимањем знаменитог пчелара и писца Милана Мартиновића, учитеља у Крупи. Знатно се измажу с медом. Највише модерних кошница има (ђерзонки, американки) Јово Каран у Баштри (преко 100 комада и по 1000 кг. меда годишње прода), Хаџи Ибрахимага Чаушевић у Арапуши и оружничка постаја у Дренову Тијесну. За напредовање пчеларства у цазинском срезу највише заслуга има Илија Праштало, надпорезник у Цазину.

4. *Земљорадња.* На карсној заравни од раздеоно линије

Велика Кладуша — Цазин — Гомиле — Крупа — Кекића Главница — Хашани, источно до Баније, претежно се баве земљорадњом. Исто тако све се више баве том привредном граном насеља у сливовима речних наноса и на бреговитом земљишту од развођа Пећко Било — Ђорковача. Тежња је не само да дожити до „новине“ него да се може нешто и да прода, или бар да се сачува за сушне године. Ако једна година „преметне“ у пет година, па се мора да купује жито од Ђурђевдана, знатно кућа посрне, јер се мора благо да затире за жито. Подпланинска су села подеснија за сточарство. Негде до пред Рат подједнако су се бавили обема привредним гранама. Ако су могли да дожите сваке друге године, кућа је напредовала, јер су жита набављали за новац од продане шилези јањаца, овнова и јараца. Реквизиција уз рат и куповина жита иза сушних година 1916. и 1917. затрли су благо, па се више баве земљорадњом. Земља се све више изорава, тањи без торења и чешћег ђубрења.

Највише се одају земљорадњи у већим заравнима речних наноса, у Бихаћкој Долини, уз Корану ниже Тршца, у Отоци, Ивањској, Крупи и Великој Кладуши.

Орали су већином жестоке земље док је било ређе становништво. Речне равни око Крушнице, Глинице, Бојане, Топлице, Коране, Мутнице, Баштре и Кладушнице биле су под шумом „стећа планина“ и лугови. Подоравали су оно, што су могли тором да пређу. Земље су биле скоро искрчене и нове, па су рађале особито просо. Поред свега тога причају о честим гладним годинама кад се патило становништво. Знатно су ређе године „преметле“ од кад су искрчили те лугове у речним заравнима и подорали, јер њима не „докундише“ ни киша ни суша. Кишних година роде земље на карсној заравни, а сушних заравни речних наноса.

За храну је најглавнији кукуруз; ако он изда, становништво се пати. Сматрају га да је берићетнији и ситији за рад од пшенице, јечма и ражи. Највише кукуруза даје бихаћка зараван, а била му је вазда прођа у Лици. Рекне се: „Јадна Лико што си дочекала, да те Босна кукурузом храни“, раније више, док Лика није била везана жељезницом за Посавину. Нарочито је могао да роди за причу у Покоју иза поплава, док није био прокопан Костел код Брековице. Најобичнији је ситни жутац. У новије време продире „сријемац“. Боље роди, али није слadak као босански жутац. У површи га врло мало има.

Пшеници се највише пажње обраћа у Турској Гати, Великом Радићу, Горњој и Доњој Суваји, Бушевићу, Богдановића Брду у Алајбегову Дубовику и Пећким Брдима. Најбоље роди у Турској Гати на земљи „огрушици“. Најбоља је радићка, сувајска и бушевићка. Њихове погаче беле, веле, ко снег, познају на столицама код цркава о сеоским црквеним зборовима. Најбоље се развија у јухке за омач и разне пите. Пре Окупације су екмешчије у Бихаћу скупље плаћали радићку пшеницу. И у низинама рађа, али је побије „кља“, и најчешће је „сњетљива“. Пшеница се троши за свечаније згоде. Православни је троше више уз пост, а муслимани у Рамазан.

Раж сију само због „ритка“ за покривање појата. Не воле је што споро сазрева. Рекне се: „Чим раж искласа, устегни хљеб на столицу, јер ћете затрати куповина жита“. Троше је мешану са пшеницом, већином уз пост. Јечам се сије више у површи и подпланинским селима. У свој испитаној области сије се иза сушних година. Најпре дозрева у Тодорову и Вранограчу. Сматрају га за старо жито, што рано доспева и пре се престане да купује жито иза сушних година. Тражи да се добро пођубри, а то би избацило много више кукуруза. — Просо се је некад више сејало и рађало је, веле, за причање по крчевинама. Трошен је мешан са кукурузом, и зову хљеб „смјесовница“. Воле га нарочито са киселим млеком. — Зоб сеју по мршавијим земљама. Некад су продавали и њом подмиривали кућне потребе. Носили су робу од трговаца на вересију до зоби. Сеју и пир, али врло мало. Муслимани га више сију него православни, продају и с њим подмирују све кућне потребе. Православни дубље ору ситније позубе (побрнају) и пажљивије окопавају кукуруз него муслимани. Смешно је посматрати кад се у околини Цазина утркују муслимански копачи код копања кукуруза. Дирају их: Узори плитко, посиј ритко, превуци граном, па хајд' у Сријем за храном.

5. *Воћарство*. — Позната је склоност муслимана за гајење воћа. Изгледа да су и православни више пажње обрађали воћкама него данас. Сматрало се за севап и као задужбина што више укалемити дивљака и пресадити их код куће: јабука, крушака, трешања, дуња, ораха. Разликују воће по добу, како приспева. Јабукe су им „петроваче“ (слатке), „звечаљке“ (киселе) и „мијољке“ (велике киселе). Крушке су им: „јечмењача“, „батвача“, „кулатуша“ (или колатуша), црна крушка или „оша-

фњача“, „дињача“ и „мијољка“. Трешње зову, кад су као дивљаке пресађене код куће. Истом укалемљено зову „ашлама“. Православни су волели и некалемљене трешње „слаткице“, „бјелице“ и „гркице“ да пресађују у гробљима више својих покојника и око цркава за хлад. У новије време више саде липе.

У православним селима види се погде где још цео редак дебелих трешања, али које су већ оронуте. Прича се да ту почива онај који их је пресадио за хлад путницима. Већином су подаље од куће на каквом вису покрај већег сеоског пута.

Цела ова област није сва за воћарство. У површи, под планинским селима и свуда, куда дохваћају планине Пљешевица, Капела и Петрова Гора, побије мраз у цветању.

Све се више туда занемарује гајење воћа, због тога што више година узастопце праметне. — Најбоље успева разноврсно воће у Пећким Брдима, од развођа Кудића Било—Ђорковача па према Малој Кладуши, Тодорову, Вранограчу и Бужиму. Ту су ретке године кад воће праметне, особито у Лучкој. Већ на оним странама Пећких Брда, које дохваћа Пљешевица и Капела и око Велике Кладуше и Подзвизда, где дохваћа Петрова Гора, чешће премеће, па се и занемарује гајење воћа. Прилично успева воће у карсној заравни од раздеоне линије Крупа—Кекића Главица—Хашани и ређе премеће.

У избору и врстама воћа, месту за сађење и начину гајења знатне су разлике код муслимана и православних. Православни највећу пажњу обрађају гајењу шљива. Разликују их у „трноваче“ или рана шљива, „прскуља“, „бјелица“ и црна шљива или „савка“. Од свију ових врста највише воле „савку“. Саде их око кућа у воћаре, често облика квадрата, паралелограма и трокута.

Од раздеоне линије према Банији све су већи воћари и са више пажње неговани. Често тако заклањају кућу са три стране, да је отворен видик само у њиве. Из даљине се види кућа само ако је на два дела и појата. Од шљиве пеку ракију; подпланинска села, где премеће шљива, више троше шпиритну ракију на троје „начињену“ (разблажену). Ређе нешто осуше више огњишта на љеси, и то само за кућу. Пекмез не пеку. Муслимани мање пажње обрађају шљиви, али где добро успева, као у Пећким Брдима, суше је у сушницама, или је продају механцијама за печење ракије. Ни воћари им нису око куће ограђени, него су више чопори по њивама без реда. Ту су им

кестенови, ораси, крушке „ошафњаче“ и јабуке. Виде се из даље кољена, где су некад калемљене дивљаке. И сашорованост муслиманских села смета гајењу воћака у веће ограђене воћаре. Чини се као да је то тежња господујуће класе, да им није воћкама затворен видик.

Од јабука пеку пекмез. Пре их стуцају и исцеде у нарочитим ступама. Знатно измажу у Пећким Брдима кестени и ораси сушних година, кад кукуруз праметне. Орахе извозе сеоски трговци за Карловац. По целе јесењске месеце хране се кестењем, да уштеде жито. Пеку их на сајмовима пазарним даном и продају; исто тако износе их за продају и на главне цесте. Црне крушке суше на љесама више огњишта, или у низовима за „ошаф“. Омиљена сарајевска крушка „јерибосма“ не може се нигде видети у Крајини. — Од дивљака праве туршију.

У Јоховици, Видовској и Шилковачи одомаћена је винова лоза „шпањолка“. Разлозава се на „креветима“ у обору око кућа. Продају грожђе на тржиштима сајменим даном (највише жене). Могу имати и по 100—200 л. вина.

6. *Занати*. Нису се могли да развију познати балкански занати ни у Бихаћу, који је готово све време био периферијски већи град турске државе. Све потребе у томе подмиривали су из Сарајева. Само су долазили калајџије од Чипулића (код Бугојна), и Лијевна, а кујунџије о вашарима из Лијевна и Сарајева. Терзије су највише долазиле из Старога Мајдана, који је почео да опада иза Омерпаше. Самаре су правили у селима, а било је и врсних туфекџија. Ти су почели да слазе са села у варош (Перо Личина у Крупини) иза Омерпаше. Прича се да су некакве „Гоге“ поправљали градове и зидали куле. И једна је породица прозвана Гогићи по претку, који је био зидар, као Гога. У новије време зидали су „Брибирци“ из Приморја. Често рекну за свакога, који зна да зида, Брибирац и Крањац. Ни опанчарских заната није било у толикој мери. Набављали су готове „кајишлије“ из Сарајева и „теркијаше“ из Карловца.

Окупацијом Босне и у томе је настао обрт. Новији занати почели су да потискују балканске, у колико их је до тада било. Потомци калајџиских породица постали су врсни трговци. По неколико калајџија баве се периодично у Цазину, Пећком Граду, Бихаћу и Крупини, ходају по селима и калајџишу бакрене суде.

Готово у сваком селу има ковача. Клепају гвожђе за орање и мотике за копање кукуруза. Зими кују сикире, трно-

копе, пријекладе, ћускије за премицање торова. Цене их много и мите разним милоштама лети, да не чекају за мотике, кад се отупе.

Иза ковача највише се цене у селима „мајстори“, који праве сеоске куће и стаје. Не зову их дунђерима. У варошима се за њих каже цимерман. Погађају куће на „уцјеницу“ или „попријeko“ и на надницу, која је много већа него обичног радника, и на храну се много полаже.

Има породица код којих остаје занат наследно. Огранак је једног већег братства у Дољанима прозван по претку ковачу Ковачевићи. У роду Стојаковића у Матавазима четврти је с оца на сина ковач. — Циганске коваче у Бихаћу и Крупини потискују готово сасвим модерни ковачи и поткивачи коња.

У Бихаћу и Крупини подједнако је пекара босанских сомуна и белог хљеба. Јавља се све више ципелара и по селима, јер се иза рата све више носе ципеле. Неколицина продају пазарним даном неучињене, пријесне опанке, и опуту, већином старији муслимани. Они купују коже, суше их и израђују у опанке.

Кад су почеле да излазе из обичаја „памуклије“, јавља се у извесном делу села по који кожунар, често са утицајем из Лике и њених досељеника иза Окупације. Без икакве су израде и носе их око кућа, особито у подпланинским селима. Лепше и китњасте израђене кожуне добивају из Карловца, особито за женске.

И зидара има у селима, јер се зиђу подруми под кућама. Крајеви ближе жељезници, где има ситнога песка, праве цреп од песка и цемента. Неки израде, колико може све своје стаје да покрије, а неки и другима у селу продају (Ђуко Гак у Баштри).

Кућно дрвено посуђе: вучије и бреме за воду, каце купусне, за ком ракијски и „шљивоше“, каце за сир и скоруп, карлице и дижве за мужу млека, израђују у подпланинским селима и продају сајменим даном на пазару.

Жене у подпланинским селима плету маје од вуне и продају пред зиму на сајму. Подпланинци и Врховци измажу се и сечом разне дрвене грађе и дрвом за гориво.

Очуван је донекле лончарски занат код католичких старинаца у Вркашићу и Ведром Пољу. Лонце, здјеле и пекве продају у Бихаћу и Цазину. У новије време не могу да издрже-

конкуренцију са лончарима из Лике, који знају „цигљати“ то посуђе.

7. Трговина. — Трговинске су везе ове области биле са Ликом, Кордуном и Банијом за турске владавине преко пограничних тржишта, која зову „раштела“. Редовно су била код аустријских војних штација испод пограничних утврђења, које је Аустрија подигла иза Свиштовског Мира. Било је шест раштела дуж целе суве границе са испитаном области, од Бихаћа до Тополе ниже Ивањске. То су Заваље код Бихаћа, Авдића Брдо, Просјечени Камен, Маљевац, Обљај и Превија. Највећи су сајмови били у Заваљу код Бихаћа и Маљевцу код Велике Кладуше. Извесна села области од Уне привредно су тежила оном раштелу, где је коме аграрном производу била већа цена и боља прођа. Тако су жита: кукуруз, пшеницу и грах продавали на раштелима, који су ближе „безжитне“ Лике на Заваљу и Авдића Брду код Личког Петрова Села. Целе целепе говеда гонили су марвени трговци, већином муслимани и католички старинци, од Посавине чак од Дервенте, за Маљевац и даље за Карловац. Међу њима било је и србијанских говеда, јер су неку врсту крава звали „рачкиња“. Поред жита и стоке извозило се воће, особито сушено: суве шљиве и ораси, кестени. Продавани су на раштелима токе и илике и разни пољопривредни алати. Муслимани трговци из оближних вароши продавали су разну источњачку робу у шаторима и колибама. Сачувана су сећања, како су саобраћајне везе отежавале војно-санитетске мере, кад је морила куга. Жито је скелама пресипано, да се свет не састаје. По православним селима подмиривали су ситне потребе за женске, које нису ишле на сајмове, „носалице“, трговци, које су звали „бисажари и „одалице“.

Иза Омер паше настао је живљи трговински саобраћај. У Крупну и Бихаћ почели су да долазе трговци из Сарајева и Херцеговине. Многи се бисажари затрговче и стално настане у варошима. Из Старог Мајдана, који је почео опадати, населе неке занатлијске и трговачке породице у Крупну.

За развитак трговине у Крајини највише су допринеле трговачке куће Кујунџића и Тодоровића у Лијевну. Отворили су преко 20 филијала у Босанској Крајини, које су доцније, кад се забунило 1875., пропале. Њихови момци водили су радње, а роба је долазила на коњима и то колонијална из Лијевна, а цариградска из Сарајева. Самостални су трговци набављали

робу из Трста. Марко Добројевић, трговац у Крупни, зарадио је много на роби, која је закључена у Трсту пре пруско-аустријског рата 1866. г.

Развио се живљи саобраћај ове области и са Србијом на лађама низ Уну од саставака са речицом Војсковом и даље низ Саву. Извозили су сирове коже и зоб за Сисак. Од Приједора су возили гвожђе из љубијског рудника низ Сану, Уну и Саву за Рушчук у дереглијама. Из Србије су довозили у лађама камену сô „крушац“ и ракију шљивовицу. Доносили су пјесмарице, календаре, црквене и школске књиге, а од одела шумадијски гуњ, кога су звали „бијоградски гуњ“ и који се доскора могао да види на црквеним зборовима. Лађе су биле власништво једнога или више њих у ортаклуку. Неки су знатно „озгоднили“ и затрговчили се.

Окупација Босне и у томе је много изменила изградом путева за колски саобраћај. Филијале су Кујунџића и Тодоровића пропале уз Устанак 1875.—78. Раштелска су тржишта испремештана. Из Заваља је прешао сајам у Бихаћ; са Авдића Брда у личко Петрово Село; од Просјеченог Камена на босанску страну преко Коране под брдо Погледало, и прозван је Тржачка Раштела; из Маљевца је прешао у Велику Кладушу, а са Обљаја у Вранограч. Око тих тржишта развијају се варошице личко Петрово Село, Тржачка Раштела, Велика Кладуша и Вранограч. — Као окретни и вешти трговци православне вере свратили су пажњу Лопашића у Крупни¹⁾.

Главни увоз и извоз за целу испитану област и неке делове Лике, пролазио је кроз Босански Нови, а стока за Карловац и Лику кроз Бихаћ, Велику Кладушу и Тржачка Раштела.

У области се истичу трговци са стоком. Муслимани купују говеда и гоне их за Карловац преко Велике Кладуше, а православни трговци овнове и јарчеве за Карловац. Православног је становништва најомиљенија трговина са свињама. Нешто их покупују на селима ове области и препродају из руке у руку, али већином их иде у Приједор. Низинска област Тимар, између Приједора и Бање Луке, чувена је због свиња. Купују их петком у Приједору на сајму (за забрана на сајам због заразних болести по селима). По више целепе може се видети за Крупну, где их продају трговцима из Беширевића Крајине. Ови

¹⁾ R. Lopašić: Bihać i Bihaćka Krajina, с. 6.

преко Бихаћа и Тржачке Раштеле препродају Личанима и Кордунашима. Најбоље пролазе прасци одбијени од сисе. Купују их за „пријеранке“ који ће бити „посједи“ за идућу годину, а поред тога за божићне печенице, јер на Кордуну и Лици не држе крмаче за прасење. Ти трговци „озгодне“ и често воде главну реч у селу.

Мање се извозе из области јањци и јарад. Већином их купују трговци по селима и продају их месарима. Ти их кољу и продају у пресно, или их пеку на ражњу и „крчме“ сајменим даном по варошима и црквеним зборовима. У јесен купују по селима туке (ћурке) и извозе их преко Новог, Карловца и Глине. И јаја пружају знатне приходе. Из ове области готово су им све покуповали Јово Бороња и кћер му Марица у Бихаћу; радили су са неком лондонском фирмом. У Крупи је највише јаја извозио трговац Дако Недимовић. Они и Хаџи Мухарем ага Пашалић обогатили су се извозом јаја, перади и коже из већег дела области.

Пред рат се почело све више да отвара дућана по селима. Тежња је била да задовоље разгранате потребе села и да се уштеди времена до вароши. Нарочито су се обогатили они трговци, који су куповали јаја, коже и жито у торбама од жена, и продавали разне ситнице.

И механе су се отварале, и ако ређе. Већином су аустријске власти давале дозволе својим људима од поверења за услуге. Свагда су деморалисале околину. Тај штетан утицај механа у селу знатно су паралисале покрет српских земљорадничких задруга Рајфајзенових, и друштва трезвености.

Рат, разне реквизиције стоке и жита, којих није било у пограничној Хрватској, забрана извоза у Хрватску, избацили су посебан ред људи у варошима и у пограничним селима ове области, које зове „шверцери“. Већином су то дрски теклаци, ненасити и без скрупула. Сврате пажњу што нагло обогате. Зову их кадшто и ратним милионерима и ако то сви нису. Ти напуштају села и мање вароши иза Великога Рата и слазе у вароши са више промета.

8. *Кирицилук*. — Само стари људи памте киријање на самарима. Пре Окупације могло се видети на главном друму испод Грмеч планине од Бихаћа према Травнику и Сарајеву више ка-

равана коња, натоварених разном трговачком робом на самарима¹⁾. На коњима су гонили жито на пазар и у млин, дрва кући и у вароши на продају. Где је ближе шума ту су сами људи носили на раменима. Извозили су ђубре на њиве и свозили љетину са њива кућама на неокованим широким колима, дрвених неокованих котача и дрвених осовина.

Окупација Босне као да је пресекла тај самарски кирицилук и саобраћај. Изграђене цесте биле су подесније за колски саобраћај. Још је остало да гоне на самарима: жито у млин, дрва у град, и воду у вучијама и бремама на карсној заравни, где је вода далеко.

За довоз трговачке робе од жељезничке станице у Новом до Крупе, Бихаћа и Цазина почели су да употребљавају коњска кола, гвоздених осовина и окованих котача. Превлађују кола дуља и ужа са „ленгерима“, личкога типа, која се разликују од краћих, а ширих кола славонског типа. Тиме је искрсла зарада варошким муслиманима, који се баве земљорадњом и држе коње. Једни су возили у Нови до жељезничке станице извозне артикле: кожу, јаја, перад, орахе, а довозили су колонијалну, металургијску и мануфактурну робу. Други су возили на фијакерима трговце, трговачке путнике и чиновнике. Од жељезничке станице или жељезничкој станици возили су киријаши узгред у празним колима оне, који су одлазили на рад или се враћали с рада.

И у селима почело је све више нестајати самара и коња седланика. Почели су „исправљати“ кола и гојити коње за орање. Ти одвозе жито на пазар под кирију. Из Рујнице до личког Петрова Села плаћало се кирије за ваган (46 кг.) жита по 2 сексера (предратних 40 пара динарских) а до Коренице „дупло.“ У празним колима са пазара возили су „сајмаре“ кућама. Кирицијски промет колима развио се и на селима нарочито у цазинском срезу, где је заузимањем енергичног предстојника Бахтијаревића од 1895. до 1900. изграђена цела мрежа цеста. Многи су се из овог среза доскора знатно измагали возећи жито иза „преметних година“ од Новог преко области у Лику.

¹⁾ Михаило Станивуковић, трговац у Крупи, памти кад је киријашу Стевану Шипраги из Подрашнице у Змијању премерио 18 товара робе. Најтежи је товар био 156, а најлакши 110 ока. Платио је кирије од Сарајева до Крупе 50 пара по оки.

Седмично су могли да зараде жита, колико треба за своју кућу. Довозе од жељезничке станице готов цреп и цемент. — Кад у лету пресуше млини поточари, један покупи на кола сву „мељу“ у селу па вози млинима у Рипчу, Брековици, Крупи, Крушничком Врелу. Ту је тада велики промет са колима из свих Средњег Поуња.

Варошки киријашки живе већином од киријашке зараде а сеоским је то „нузгредно“. Због тога је директно поштетила железница до Крупе те варошке киријаше као и каване и биртије, где су отпочивали и хранили коње. Потштетени и осиромашени многи од њих запослени су код жељезнице као „вектери“ и скретничари, затим по магацима за истоварање робе, а други се лађају и других радова.

9. *Зарада на страни*. Популација је све већа, а ни близо није у размеру са развијањем рационалне пољопривреде. Земља се рационално не искористи, јер је до скоро сметало познати читлучки систем и необјашњиво споро примање новина у материјалној култури. Међутим све то више избија код становништва ове области, нарочито православног дела, неукротива тежња за тецивом, бољим и финијим животом. Да се подмире животне потребе и задовоље тежње за бољим животом, почели су по угледу на Личане пре 20 г. да одлазе на рад у Америку.

Позајмљивали су од сеоских „прџијаша“ по 300 круна за путни „строшак“, под погодбом да за три месеца врате главницу и 100 круна — „интережа“ (у Рујници рекну „винта“), па „зажегу“ у Америку. Већином су то били млађи људи, енергичнији и пуни полета за рад и стварање.

Разни су непосредни поводи за одлазак на рад. Било је доста незадовољника због стеге у породицама, где су кадито старешине задруге имале аутократских склоности и навика да заповедају, а да у „млађегу поговора нема“. Као да се то чешће догађало у стариначким породицама. Често је био непосредан повод склоност куће рушењу, а тежња да се већа и лепша сагради. Често је било у изгледу да ће га спахија понудити да се „одкупи“ или га продати „кметодеру“. Или је искрсао у близини какав бољи комад земље на продају, нарочито где су у близини муслиманска села, кад су се и они „захукали“ на сеобу у Турску из анексије Босне.

Знатне су суме слали породицама. Многи су се искупили од спахије, поградили лепе куће са више угодности, куповали

на страни ливаде „баре“, нарочито од муслимана, одакле је згодан довоз сена. Многе је носталгија за старим крајем, кућом, селом и породицом, нагнала да се, чим мању суму уштеде, поврате и после две године кући. Уштеђевина се потроши и они оставе новац за „шифкарту“, па опет одлазе у Америку. Кад нађу згодно место за „бурт“, пошаљу неки „шифкарту“ и за жену. Било је година кад је Америка „штапала“, па су се патили, повраћали се кућама без игде ичега, или се „пробарабили“.

Који нису имали толико кредита у селу одлазили су на рад у „Прајску“. У пролеће су узјимали по 50 круна са 20 круна интереса и повраћали се у јесен са мањим зарађеним сумама, да могу подмирити порез и најпрече потребе за зиму. Запослени су били већином код градња жељезница.

Разноврсни су утицаји Америке и америчког начина живота и рада на те наше у већини неписмене раднике.

Америка је многим поградила лепе и удобне куће и тиме готово изменила изглед многих села. Некима је искупила спахијске земље, прикупила других земаља, многе је „озгоднила“, али је многе и упропастила. Многи се посве „пробарабе“ и не враћају се кућама где су им жене у задругама. Такве зову „америчке и прајске тете“.

У току Великог Рата многи су се из Америке јавили у добровољце и учествовали на продору солунскога фронта.

Личани досељени после Окупације знатно су склонили да одлазе на радове, него „старосједиоци“ или „староселци“ Босанци.

Многи се из Америке враћају иза Ослобођења. Доносе знатне суме уштеђеног новца. Често неки лакоумно троше, размеђу се, купују у близини куће — комаде земље и куће, подижу им цене. Због тих дизања цена љуте се остали на њих. Ређе који купи посед и у Славонију одсели.

Пред рат су слали многи новац из Америке и била је живља трговина у обласним варошима. Уз рат је престало због познате блокаде Аустрије. Иза Ослобођења развија се велики банкарски промет, нарочито у Крупи, где имају два новчана завода (српски и муслимански) и једна приватна банка Јефте Колаковића, који је родом из Брчког.

Већ пред рат, а и после Ослобођења, изванредан број људи ишао је на косидбу у Лику и Славонију, код жена чији су људи у Америци. Погађају се „попријеко“ уз добру храну и знатне суме зараде за сезоне косидбе. Интересантан је преокрет: Ли-

чани су пре него су почели одлазити на рад у Америку, долазили код бербе кукуруза у Босну на рад, а сад Босанци иду њима на косидбу.

После рата одлазе из бихаћке околине на рад у Београд. Запослени су код градња кућа.

VIII ПОСТАНАК ТУРСКИХ УТВРЂЕНИХ НАСЕЉА НА КРАЈИНИ И ПОРЕКЛО ЊИХОВА СТАНОВНИШТВА.

1. *Постанак турских тврђавних насеља.* Из главе „Кратак историјски преглед“ и одељка о постанку и развоју типа турских тврђавних насеља види се како су постала та насеља. На основу до сада обелодањених извора није могуће за сваки град установити, кад је посада турска постављена. Чини се да су мање посаде биле само у Рипчу, Бихаћу, Изачићу, Брековци, Острошцу, Крупи и Отоци, као линија утврда до неутралне зоне по Житвадоршком Уговору 1606. Изгледа по традицији да у тој неутралној зони Бужим није никако напуштан, а вероватно и Пећиград. Пада у очи да су сачуване традиције за неке исламизоване породице само у Бихаћу, Острошцу, Крупи и Отоци. У неутралној зони по уговору сачувано је предање за Кајтазе у Пећима, а врло тамно за Киране у Бужиму да су исламизовани старинци. Због тога би и могли остати неиспражњени Бужим и Пећиград, јер Аустрија није била јака судећи по протесту њеног амбасадора у Цариграду да прибави санкцију уговору.¹⁾ По том су списку сви празни градови у неутралној зони 1638 г. били запоседнути.

Интересатно је предање да су Брековцу и Цазин населили муслимани у скоро напуштене; Вранограч су, веле, нашли ловци из Бужима, а чобани из Тршца су нашли Штурлић, оба града зарасла у шуму.

2. *Порекло породица.* Традиција се очувала само за неке сада већ разгранате родове да „нису трнули ватру“ и да су од „Угра“ остали на истом огњишту. То су родови: Братићи у Отоци, беги Бадњевићи у Крупи, Дурђићи и Бековићи у Острошцу, Лонићи у Бихаћу и Кајтази у Лучкој. Вероватно су од тада исламизовани: Езићи у Крупи, Мицићи у Бихаћу и Киране

¹⁾ Гласник Земаљ. Музеја, 1905, с. 305.

у Бужиму. За све остале рекну да су од Анадола, да су „од Фета“, од „итедан“ или од тога, кад је тај град „фет учињен“. Скуп родова са заједничким претком зову сој, „плетиво“ или „колино“. Није се свагде сачувало предање, како су се ти родови разгранавали и „лозали“.

Без сумње је већи део муслиманских родова на Крајини од Анадола или од анадолских насељених прородица код Једрена. Тако се за Мустеданагиће у Отоци знаде да су од гаџалских Турака код Филипе. Гонио их је освајачки хук Анадолаца, а свеже организоване хорде Јањичара тежили су цивилизованом Приморју и алпским и посавским крајевима, због богатога плена. Босанци су изламизовани, да остану на својим поседима. Ако је доспео на Крајину који исламизован Босанац, свакако да је био какав „забит“, а не прости војник. У сваком граду била је мања посада са агом на челу и више „нефера“. Ага је добивао „улефу“ од цара.

Прво појачање тих гарнизонских насеља било је из Далмације. Тада је браћу Хрњице и матер им довео од Книна њихов даица Уремага Козлица. У исто време населио је из Равних Котара предак рода Миљковића у Великој Кладуши по имену Митар Миљковић, који се „потурчио“ у Крајини. Беги Алајбеговићи су од Крке, а за неке се породице вели да су од Скрадина.

Знатно је више досељеника било иза аустријско-турског рата 1683.—1699. кад је Турке, веле, истерао Стојан Јанковић и Илија Смиљанић. Много их је остало у Лици, примивши католичку веру, али је већи део иселио у Босну. Толико је било тих личких мухаџира да нису могли сви да стану у крајишке градове, па су заснивали и нова насеља. Тако су насељени Турски Дубровник и Турска Јасеница.

Иза Лаудонова Рата и Свиштовског Мира (1791.) досељавали су са данашњег Кордуна. Засновали су нова насеља: Малу Кладушу из Цетинграда и Србљане из Срба.

3. *Развијање гарнизонских насеља.* Било би од интереса пропатити живот тих малих посадних насеља, која су постала из малих пограничних посада у целом низу утврда, као форова једне велике утврде, и означити границе њихових „јафта“. Писани су спомени оскудни или нису још обелодањени. То се даде у неколико да прати по народним песмама, које опевају те борбе турских серхатлија са сердарима из Равних Котара и са сењским ускоцима.

Тескоба у граду и испод града почела се осећати чим су се Личани населили иза Карловачког Мира, 1699. Прираштај је становништа био велик, указивала се потреба да се што више земљишта подорава. Пресахнули су већ тада били турски финансијски извори губитком Угарске, па није ни „улефа“ исплаћивана у реду. Почели су од градова да крче и крајње делове тврђавних јафта. У почетку су ту држали станове са благом. После су код деоба исељавали од градова на станишта неки огранци родова. Како је то помињато у одељку о типовима насеља, град им је био матица. Доскора су сва та мала насеља имали мулкове у градским банштама. Петком су долазили џамији у граду на думу. У Бужиму се могло састати 700 коња седланика. Кад су групе деобом порасле, подизали су најпре „сибијан-мехтебе.“ Уз рамазан је долазио софта из цазинске медресе да учи теравију. Кад се развило веће насеље саградили су џамију и добили имама и административно се издвојили у самосталан џемат или муктарију. Ако је организована само-стална политичка „опћина“ са средиштем у граду и даље је припадало томе граду као матици.

Поред већ помињаног исељавања од градова и заснивања самосталних насеља, било је унутарњег сељакања из села у село. На то је највише утицало, што су код муслимана по шеријатском праву и женске наслеђивале земљу осим мулка. „Ерази-мирија“ се делила. Ређе су зетови досељавали на женин мираз, више су издељена деца насељавала на материнство и тиме знатно мењали тип села¹⁾. То унутарње сељакање много је веће код муслиманског него код православног становништва. У сваком муслиманском насељу има досељеника на материнство и тако се губио траг лозању „плетива.“

4. *Беговске породице.* Изгледа да су беговски поседе са бератом били у величини просечног среза босанског, а агалуци у величини једне организоване политичке општине са више села. Већи део ове области припадао је беговским породицама: Бадњевића у Крупи, Беширевића у Острошцу и Бишчевића у Бихаћу. Осим јафта тврђавних насеља сва је земља зиратна и око њих шума и пашњаци били су власништво тих трију беговских породица. Клишевић, Липа и Теочак били су беговске

1) Код муслимана жену обично не зову по презимену рода, кад хоће да избегну име, него по граду из кога је: Бужимка, Цазинка, Пећанка.

породице Куленовића из Кулен Вакуфа, а Велика Рујишка био је посед бегова Церића из Босанског Новог. Организоване су нахије у којима су обављали сву административну власт на следни нахијски капетани из тих беговских породица. У целој Босни било је 36 нахијских капетана. Вероватно је то новије организовање турске управе под утицајима европским, и чини се да је по том узору књаз Милош организовао власт у ослобођеној Србији. Капетани су управљали нахијама. Бадњевићи су из Бужима, управљали Бужимском Нахијом, коју народ често зове Бадњевића Нахија, Беширевићи из Острошца, а Бишчевићи из Бихаћа. Сва ова област спадала је бихаћком санџакату, где су у Бихаћу били пре санџакбези, после санџакпаше, доцније мутесарифпаше. Као да су бирани од тих нахијских капетана и санџакпаше, јер у списку санџакбегова има их из тих породица. Након их је било санасловом паша, који су управљали нахијом као капетани. Те су нахије биле донекле основа окупационој управи аустријској за организовање управе на котаре, јер

Беширевићи су имали куле у Цетинграду, Пећиграду и Липнику; Куленовићи на Липи и Клишевићу; Бишчевићи у Јасеници и Суваји, а Церићи у Великој Рујишкој. Нахијски капетани и њихови потомци имали су за поседе по плодности срце области са великим беглуцима. Пре 200 г. у Бужимској Нахији заменила је у наследном капетанству породицу Бадњевића, која је почела губитком поседа у Банији, да сиромаша, беговска породица Арнаутовића. Предак им је из Арнаутлука. Звао се Крупа-капетан и ако је нахијом управљао из Бужима. Поред ових беговских породица доселио је иза млетачко-турских ратова из Крке у Далмацији предак Алајбеговића у Бихаћ. Предак Ибрахимпаше најпре је населио од Бакова у Славонији у Лапац, а одатле иза Свиштовског Мира у Рипач.

По предању су Бадњевићи исламизовани старинци. Предак им се код освојења Крпе сакрио у бадањ. Потурчио се и пао код заузећа Бихаћа. Беширевићи су од Анадола, а за Бишчевиће рече Алибег Бишчевић из Босанског Новог ово: „Предак нам је Хрустанбег, бехаја Ферхадпаше Соколовића, који је био санџакбег у Клису. У освојеном Бихаћу постане Хрустанбег, санџакбег бихаћки. Хасанпаша Предојевић освоји Петрињу и ту остави Хрустанбега да је чува. Кад је пао Хасанпаша под

Сиском 1593. погине и Хрустанбег у Петрињи. Суди да је био Босанац, а не Анадолац, јер га је протежирао Соколовић-паша. Њихов је посед био: Притока, Рачић, Краље, Привилица, оба Радића, обе Суваје, Гудавац, све три Јасенице, Мајкића Јапра, Лушци-Паланка и Дабар.

Најизразитијих су стариначких особина разгранат беговски род Куленовића. Знатан је део Лике био њихов посед. По Кости Херману¹⁾ предак је Куленовића Михаило Кулин, брат венецијског дужда. Потурчен добио је име Хидајетпаша. Од њега су: Халилпаша — Ибрахимпаша — Тахвилпаша — Ахметпаша Салихпаша — Халилбег — Салихпаша — Махмутпаша — Муратбег — Салихбег, који је као Кулин капетан пао на Мишару. Предци су им се женили и са султановим кћерима, Черкезкињама и разним робинјама. У овој је области огранак клишевићких Куленовића, који су прозвани Клишевић, што им је предак био једно време на Класи више Кулен Вакуфа и после се по њима назвало насеље Клишевић. Има их доста високих (дугачки Мустајбег). — Поседи су свих беговских породица расути удајом и по мирузу.

Пред устанак 1875. дошао је за кајмекама у Цазин Хаџи Селман-бег Ђоровић, негде од Пријепоља. Ту га затекла Окупација Босне и ту остао. Покуповао кметове, а нешто добио као мираз по жени од бегова Беширевића. До свршетка овог рата били су по чардацима на селима. После рата сишли су у варош престрављени и потиштени. После периода малаксалости одају се разним пословима. Највише их се настанило у Рипчу. Још само високе куле у Великој Рујишкој, Јасеници, Гудавацу и Клишевићу, кулишта и чардачине сећају на минуле феудалне односе.

5. Расељавање. Из ове области као висинске сасељавали су у низинске крајеве Сане, Уне и Саве. О томе се сачувало сећање у Штурлићу, Спахићима и Малој Кладуши. Те миграције, које је пресекла Окупација, моћи ће се пратити, кад се почну испитивати околине Приједора, Дубице и Градишке.

Много су се више исељавали у два маха у Азију и Европску Турску иза Окупације и Анексије. Већи је хук за сеобу био иза Анексије. У почетку су продавали земље Кордунашима и околном православном становништву. Ређе је куповао ком-

¹⁾ Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini књ. II. с. 633-607.

пација муслиман, кога није занео тај хук на селење. Околно православно становништво куповало је највише баре. Ређе је који населио из околних православних насеља у муслиманско село. Шта више и толико се заталасило на сеобу, да су остављали и непродате земље.

Чини се да су се више селили из анадолских родова ма да их је било из стариначких породица. Психички је моменат тога покрета установио Др. Јован Цвијић¹⁾. Изгледа да их је највише одселило из Тодорова и тиме се у селу знатно „распространило“. Нису били у хармонији начин привредног искоришћавања, множење популације самим великим прираштајем и развијање животних потреба и тежња за бољим животом. С тим је заједно утицао и верски моменат и агитација Младотурака²⁾

Тај мухацирски покрет имао је нечега заједничога са покретом код православног становништва на рад у Америку.— Иза Балканског Рата 1912. многи су се мухацири повраћали, редовно они, који нису испродавали земље.

6. Преглед миграција. У главном су четири миграционе струје муслиманског становништва: старинци са породицама непознатог порекла, Анадолци, унутарња сељакања, из остале Босне и Арнаутлука. Старица је 15 родова односно (0.75%) са 250 кућа односно (2.4%); Анадолаца 430 родова (21.5%) са 4894 (46.3%) кућа; унутарњег сељакања 1344 (67.2%) породица са 4701 (44.5%) кућа; из остале Босне 73 (3.65%) породица са 299 (2.8%) кућа; Арнаутлук 17 (0.85%) пор. са 70 (0.66%) кућа, а непознатог порекла 82 (4.1%) пор. са 201 (1.9%) кућа.

Струја Анадолаца делила се у четири млаза: непосредно, кроз Далмацију, Лику и Угарску. У непосредном је анадолском млазу 179 (41.62%) родова са 2391 (48.85%) кућа; кроз Далмацију 12 (2.79%) родова са 117 (2.58%) кућа; кроз Лику 235 (54.64%) родова са 2323 (47.47%) кућа, а кроз Угарску 4 (0.92%) пор. са 63 (1.28%) куће.

¹⁾ Говори и чланци, књ. I. с. 260.

²⁾ Познат је кавански живот муслимана у Крајини где под утицајима кафе и духанског дима примају све без икаквог критичног расуђивања, што се прича о лепоти и добрим насељима мухацира у Турској. Што причао да причао сви потврђују (православно становништво рекне да „полагују“) у један глас: „Јест тако је „виреми“, бацајући ногу преко ноге од мерака. А код скупова православног становништва, кад неко почне да „суче“, одмах се сви згледају и прсну у смех.

Ако се урачуна у унутарње сељакање и иселавање под градова и породице непознатог „соја“ или плетива онда је од све те струје унутарњег сељакања млаз од тврђава 284 (21·13 %) рода са 2021 (42·77 %) кућа; из околних села 757 (56·32 %) породица са 2008 (42·73 %) кућа, а непознатог соја 303 (22·54 %) пор. са 672 (14·29 %) кућа.

Струје су текле у пет периода: Од „Фета“ је 175 (8·75 %) родова са 2483 (23·5 %) кућа; иза млетачко-турских ратова (II. пола XVIII) 14 (0·7 %) родова са 130 (1·2 %) кућа; иза Карловачког Мира, 1699 г. је 178 (8·9 %) родова са 1907 (1·8 %) кућа; иза Свиштовског Мира, 1791 г. 489 (24·45 %) родова са 3514 (33·3 %) куће; после Омерпаше 1062 (53·1 %) породица са 2314 (21·9 %) кућа; а непознатог порекла 82 (4·1 %) пор. са 201 (1·9 %) кућа.

7. *Неколике особине муслиманског становништва.* Из целог циклуса народних песама, које певају четовања и огорчене борбе турских серхатлија са сељским ускоцима и Котаранима, виде се прилике у којима се развијао тип муслиманског крајишника. Живот тих турских серхатлија и њихове борбе могу се пратити по народним песмама. По њима излази да се у овај угао Крајине, у њеним тврђавама, збило све што је најоданије Исламу из Далмације, Лике и Угарске, и што како сами веле, „није хтјело вјером да преврне.“ Ту су се мешали са становништвом турских тврђавних насеља, који су у већини пореклом од Анадола.

Најомиљенији су им јунаци: Хрњица Муја и Будалина Тале, Тале Личанин или Тале од Орашца. Тале је имао дрвену кулу од јасенова прућа, покривену под бујад, а кад полази на четовање, приметне се дреновом батином, први затура кавгу и отпочиње бој.

Готово сваку песму почињу са овим стиховима: „Ој Крајино, крвава хаљино, крвава си одкад си постала,“ где је вековима било: „с крвљу ручак, а с крвљу вечера, свак крваве жваће залагаје. Никад бјела данка, ни одмора.“

Посматрао сам их о рамазанским вечерима и зимским селима, и по каванама, кад им „пивач“ пева песме уз тамбуру, и пратио нарочито места, кад су најраздраганији и најзанесенији.

Карактеристичан је крајишки начин сазивања на четовање. Лика Мустајбег дозива Булић-барјактара: „Хајде лети код воде Црваћа, гдје’ но Беже пада на љетину, па опали три топа

убојна: Дели Кусу и дели Маргинту, и пред њима танку тоцијанку, која троши три кангара праха. Нек’ се купи Серхат и Крајина. Драги Боже, који свашта дава! Кад на Лици пукоше гласници, на четири одпукоше стране, на Цазину и на Тодорову, и Гламочу и бијелу Лијевну, и зењилу Клису каменоме, и Госпићу селу питомоме, а код куле бега Куртагића. На Бихаћу други допукоше, на Врховцу шиба пригоница, а код куле Врховца Алаге. Оде јека низ Уну проклету, чак се очу до Новог б’јела, а до куле Зајим Алајбега. Зар Крајина, крвава хаљина, па се јаду томе научила! Стадоше се купит Крајишници. Кад пукоше четири топова на Мујиној од Кладуше кули. Сва се диже Серхат и Крајина, до Ђојлука и б’јела беглука. Код зењила села Мутилића, гдје су кмети личког поглавара, има поља два пуна сахата, све га сила турска притиснула: Коњ до коња, јунак до јунака, а барјаци како и облаци. Бица стоји хата и парипа, звека стоји рахта и пусата, а сјаје се токе и челенке, а свјетле се сребрени енами, а пуцају везене кубуре, дозивљу се бистри венецици, а пјевају дјеца Крајишници!).

Највећа је мера раздраганости и занесености, кад дође место: „Док евоти Будалина Тале, приметне се дреновом батином, и Талиних дванајест бешлија, задр’капа и заметникавга, и пред њима Белај буљубаша, куд год креће без белаја неће. Барјак носи Струјић Шабанага, голо темре (барјачиште) крпе не имаде, нао ти је Струјића плетива.“ Тада се сви засмеју, стану се врпољити на клупама и бацати ногу преко ноге од мерака.

8. *Опште особине.* Највећи је скуп муслимана у Крајини у Цазину свакога петка, јер је тада и пазарни дан. У подне изађу у град џамији да клањају џумај. Имају много монголског у изгледу. Знатна је разлика, кад се упореди тај скуп у Цазину са скупом Муслимана пред Беговом Џамијом у Сарајеву, где се у много већој мери очувао босански стариначки тип. Нарочито свраћају пажњу маса Муслимана у Бужиму, за које се и сачувало предање, да су сви пореклом од Анадола. Растављало их је православно становништво са више страна, па су били упућени да се највише међу се жене. Петком првог дана Рамазана 1922. пратио сам их у маси, кад излазе из џамије. Сви су готово били монголоидног изгледа: великих јабучица (личних кости), као препланула лица и нешто разроких очију. Понајвише

1) Сарајевски „Гајрет“ за 1925. стр. 62. и 76.

их је ћосавих, чекињаве и ретке браде, крупних „коњастих“ зуба (њихов израз у међусобном задиркивању).

9. *Истакнутији и интереснији сојеви*. У целој се области видно издвајају два муслиманска соја: Кајтази у Пењима и Миљковићи у Великој Кладуши. Кајтази много сличе католичким старинцима у Бихаћској Долини и родовима православних, који су старином са Змијања. За чудо је да се те особине одржавају у генерацијама и поред свега мешања са Анадолцима. „Прирасли су за земљу“ и теже да имају најлепше и добро угојене волове и воле их више него коње. Нису се истицали у четовању и покретима против рефорама. Настоје да им је уређено породично гробље¹⁾. За њих се каже да су за поседе три пута мењали веру (три пута се турчили, а три пута крстили), па је остала реч у Крајини: „Мијењају вјеру к'о Кајтази“.

Издајају се много и Миљковићи. Порекло им је из Равних Котара. Одатле им се по предању доселио предак Митар Миљковић као побратим Хрњици Муји, коме је помогао негде у четовању и ту се потурчио. Много сличе и по физичким и психичким особинама православним породицама загаситије комплексије. Од свих муслиманских сојева највише је код њих оне познате динарске виолентности и борбености. Код њих се сачувало много племенске свести и међусобног измагања. Има их у џемату 10% свега становништва, па се ипак код разних избора осећа њихов утицај и њихов се братственик бира као начелник или шире политичке општине или као муктар џемата. Од њиховог је соја Хасан Миљковић, посланик у Конституанти и Народној Скупштини, као члан Југословенске Муслиманске Организације за испитане срезове. Имају своје засебно гробље као и Кајтази.

Свраћају пажњу два соја: Куленовићи и Миџићи који су дали више школованих људи и турској управи пре Окупације и Аустрији. Има их лекара, адвоката, банковних чиновника, учитеља и разних чиновника. Од соја је Миџића и врховни шеријатски судија „надкадија“ за Босну и Херцеговину.

И беговски сој Куленовића показује већу активност и издржљивост, и њихових људи има на вишим положајима не само у Босни него и у Турској. У Цариграду је био доскора један

¹⁾ Кад се пође од Пењиграда цестом у Кладушу ниже Лучке, падају у очи лепо израђени надгробни споменици од меког бихаћског камена. То је најуређеније муслиманско гробље у овој области.

Куленовић генерал-дивизионер, а један државни надодвјетник, који је неко време био и министар (чини ми се правде). И у Конституанти је и у Народној Скупштини посланик Цафер-бег Куленовић.

Крајишници су учествовали у свим покретима у Босни. Највише се истиче Хасанага Пењски, познат у свој Босни под именом Хасанага Крајишник. Он је на Крајини био оно што је Алипаша Јањински у своје време, само с том разликом, што је Алипаша имао дипломатску глупост и довитљивост, док је Хасанага имао карактеристичну тврдоглавост босанског Крајишника — муслимана. Учествовање Хасанагино у покрету Хусејина Градашчевића против реформа султана Махмуда II. установио је Драг. М. Павловић¹⁾. За ратова Наполеона и Аустрије заузео је Цетинград. Наполеонов генерал Мармон, гувернер тадање француске провинције Илирика, успео је да Хасанаги Пењском одузме Цетинград. Код њега су зимовали хајдучи из Лике и са Кордуна. Прелазео је често у аустријску Војну Границу. Имао је честе сукобе са беговима — капетанима и на крајишки је начин сазивао на четовање. Сви су Крајишници знали, коме позиву спадају. Према потреби оглашавао је из топа. По броју испаљених топова знао је сваки Крајишник, кад га Ага зове Пењиграду. Ти су сукоби остали у народном сећању: „Кад је Хасанага Пењски робио Крајину“. Чудновато је, да о тим његовим сукобима који су били пре 100 г., нема ни једне народне песме, док их има из Устанка 1875.-78. Хасанага није ишао на Косово са Градашчевићем тобож да чува земљу од упада кнеза Милоша. Ипак на жељу Аустрије и кнеза Метерниха уклоњен је са границе, коју је три деценија узнемиравао. Са поносом причају како је Хасанага био „џиновског раста“ и толике тежине да га није могао коњ носити, него су га возила два црна бивола на колима у сургун, а Арнаути који су га пратили, веле да су певали: „Хасанага залуду ти фала, кад ти оде мимо Стамбол глава“. Хасанагина кћи била је удата за скадарског везира.

Са Градашчевићем био је на Косову и Крупа-капетан, који је тада био заузео Вучитрн и Гиљане. Острожачки капетан Мурат-

¹⁾ Драг. М. Павловић: Покрет у Босни и Албанији против рефорама Махмуда II. Посебно издање Срп. Краљ. Акад. Наука књ. XI: Друштвени и историски списи књ. 14. стр.: 26., 43., 45., 50., 51. и 61.

бег Беширевић није се хтео предати царском везиру него се одметнуо у хајдуке. Доцније иза тога 20 г. Алија Кедић и кадија Капић „водили су Крајишнике на цара“ и дочекали су Омерпашу¹⁾ код Јајца. Снажан су отпор дали и аустријској окупационој војсци 1878. Карактеристично је за њихову борбеност и отпорност што су Аустријанци најзад заузели Велику Кладушу чак и после Сарајева.

Од муслимана ове области на вишим положајима су: Хаџи Џемалудин ефендија Чаушевић из Арапуше, који је сада реисулема сарајевски. Као присташа младотурског режима у Турској носи част и добио је наслов „Мула Меке и Медине“ и „Мула Цариградски“, трећи степен јерархије (иза Калифе и Шеик-ул-Ислама), достојанство за које се зна у Египту и Индији.

У Триполијском Рату 1911. нестало је, веле, паше Сивића родом из Остружнице.

За Језеране и Тодоровљане везане су приче о сметењаштву: да су скакали у маглу мислећи да је памук; сијали со и игле да ничу ђускије; натезали бадањ; носили попреко стожину кроз шуму и секли је све док нису видели од змије, како треба носити; видели чизму па мислили да је калуф за трнокоп; изгонили вилама мрак из куће. За Зулиће у Тодорову причају да су имали дрвену кулу и на њој трешњев топ.

Пајазетовићима у Великој Кладуши „пришивају“ да су „квркливи“.²⁾ За Ђејановиће у Малој Кладуши веле да су облапорни.³⁾

Поменути су остаци племенске свести код Миљковића. Још је то у већој мери очувано код соја Човића у Штурлићу. „Полетиће у крв“ и „ухватиће за го нож“ не само за своје братственике него и синове својих одива.

¹⁾ Да осујете намере Омерпаше, који је дошао да покупи низам и проведе реформе у турској управи, састану се Крајишници у Лубарди код Алије Кедића, који је као и Хасанага Пећки био „џинског раста“ и закључе: „Ако султан хоће да се крсти, ми нећемо; ако хтједнемо, нећемо да питамо султана, него Москову и Швабу, који то боље знају“. Доцније се тај Алија Кедић покорио паши и пао на челу одреда босанских башибозука на Херцеговини (чини ми се угушујући Вукаловићев Устанак) подвикнувши: „Држите се, браћо, нисмо ми бабе анадолске“.

²⁾ Једнога, веле, попрскао буњгур у варењу, а он за кубуру, па напери у лонац: „Де квркли сад!“

³⁾ Седели су вазда као аге у прочељу, па како их није могла запасти масна чорба (маснија иде у дну синије) одрекну се агалука и те почасту.

Неки су сојеви давали у генерацијама хоџе, кадије и хаџије. На хаџилук су ишли једни из „мерхамета“ (праве побожности); други из „нахма“ да их зову хаџије и да их сусретају са почастима; трећи због „махла“ (што су богати, па извесни проценат имања треба да утроше идући на „ћабу“ или да пошаљу „бедела“). Тако су Хаџићи у Пећима ишли, веле, на „ћабу“ у 20 кољена и сви умирали на путу. Тиме се поноси њихов сој. У генерацијама је давао „хилмију“ хоџе и кадије сој Ризвића у Малој Кладуши.

Изрека у народу: „Клони се млада Турета и старе Влашине“ врло је карактеристична за јењавање и стишавње оне познате динарске плаховитости код муслиманског становништва у извесном периоду живота, нарочито кад се оно упоредо прати са виолентношћу православног становништва. Тумачење сам те изреке слушао и у Крајини и околини Сарајева: „Младо је Туре без искуства, бесно и нападне из обести не водећи рачуна, какав може бити крај. Старом Влашини вечито робујући додијао живот, па под крај живота не може све да „укабули“, да му стане под капу и да „оћути“. Младо је Влашче жељно живота, јер није још осетило тежину робовања, а стара Влашина, веле Турци, најио се крмка па побеснио „закрмчио“ се. Стар Турчин је „мерхаметлији“ (са више праве побожности и доброте) „сабурлији“ (стишанији) и неће да ризикне главом“. Изгледа што је год старији да све више код њега превладава утицај Ислама и његовог схватања и погледа на свет и живот, његов „крмет“ и познати фатализам, који убија у животу иницијативу и смелост.

Много је више „мерака“ за коњске трке у крајишким муслиманским селима него у средини Босне. У лету 1922. била је коњска трка у Бихаћу. Сусретао сам много „хаџа сиједе браде“ из све Крајине, где и по два дана пешице иду, бедно обучени, да виде „обдуљу“. Најинтересантније их је посматрати на дурбин, кад коњи трче, како се „врпоље“, смеју и са напрегнутом пажњом ишчекују, који ће коњ утећи. (Утекао је тада коњ Ђатића из Бужима). Сви се сгрну¹⁾ око коња и воде

¹⁾ У Великој Кладуши свраћао је пажњу један полудуџак муслиман са брадом из Подзвизда где јаше на оседлану дрвену коњу са искићеном уздом. Правио је „џамбаске марифетлуке“ и поцикивао као страствен јахач. У истину је ишао пешке бос. За њим се натиснуо читав осуч деце, највише муслиманске, а и по који старији пролазник муслиман или са дужана добацио би му што за коња.

га кроз Крајину као „победника“. Вероватно да је та њихова већа страст за тркама него у средњој Босни: што су у генерацијама живели четничким животом и што су у већини потомци коњичког народа.

IX. ПОСТАНАК НАСЕЉА ПРАВОСЛАВНОГ СТАНОВНИШТВА И ПОРЕКЛО ПОРОДИЦА.

1. *Постанак насеља.* Пропраћен је у предњој глави постанак и развитак турских тврђавних насеља. За сад је немогуће установити тачно који су све делови области припадали тврђавним „јафтама“, а који беговским породицама, јер су поседи миразима поремећени. За највеће експанзије Турака, пре пораза њихова под Бечом, 1683., нису спахије толико полагале на приходе чифчија. Тек кад је Турска губитком плодне угарске равнице и због ратова финансијски оронула, јавља се побеглучавање и насилно проширивање посета. Свака је беговска породица, особито доцније кад је из ње био наследно нахијски капетан, имала овећи простор земљишта подесан за насеља. За то су бирали најплодније земље свога посета, где су заустављали оне, који су селили са Змијања, из Лике и Далмације. Ту су подизали високе куле, са кметовима обрађивали беглуке, и лети су ту код куле обављали и сву административну власт нахије. Тако су имали беги: Бишчевићи Јасенице, Притоку, Краље; Бадњевићи, Бушевиће и Врањске; Крупићи Дубовике; Беширевићи Врело, Осредак, Гату, Рујиницу и Малу Кладушу; Куленовићи, Клишевић и Липу; Церићи из Новог Велику Рујишку. Поменута су села изгледа била насељена кад и турска тврђавна насеља, само то је православно становништво прелазило у аустријску Војну Крајину. И неке су аге из пограничних тврђавних насеља насељавали кметове до границе, да су сигурнији од пограничних покраја. Тако су настала сва насеља до Баније: Глиница, Бојна, Збориште, Стабанца, Добросело и Бањани.

Најподесније су земље биле за та чифчијска насеља Срба карсна зараван, коју пресеца каква речица са питомим барама и лукама. Избегавали су веће речне заравни где су били лугови и „стећа планина“ и која су мачварна.

2. *Област као транзитна за миграције.* Босанска Кра-

јина је била транзитна област за миграције, које су текле од Рашке, старе Црне Горе, Херцеговине и централне Босне, за посавске и подравске крајеве, преко Лике и Баније. О томе има спомена у радовима Лопатића, Грбића, Милаша, Ивића, Шишића, Грујића и Скарића.

У томе су од велике важности архивски податци Д-г.-а Алексе Ивића: Миграције Срба у Хрватску.¹⁾ Кад се буду предузела и тамо на лицу места испитивања насеља и порекла становништва, вероватно ће се моћи установити за извесне породице у Хрватској, да су прошле кроз Босанску Крајину, заустављајући се неко време и остављајући једне своје огранке. По архивским подацима најзнатије је исељавање било из Босанске Крајине за Лаудоновог Рата, 1788-91. Тада је прешло по Грбићу²⁾ око 28000 душа са 46 свештеника. Међу њима је било много породица, које су се из Далмације населиле биле у Босанску Крајину. Из испитане области тада су прешли: Поп Ђорђо Гак са 120 породица из Рујишке; поп Јован Ђулибрк из Блатне 116 породица и уставио се у Орловцу; поп Стојан Стојнић из Мразовца са 102 породице и уставио се у Орловцу; поп Стојан Драгишић из Живешкупа са 60 породица и уставио се у Новом; поп Јован Булић са 131 пор. из Градине; Стојан Туромановић из Пећине, поп Филип Дмитровић и поп Јован Дмитровић из Мутничкова Врела.³⁾

3. *Испитивање порекла садашњег становништва.* Као што је већ познато по Милашу, Лопатићу, Дедијеру, кроз ову су област пролазили исељеници од Рашке, Херцеговине, Црне Горе и Средње Босне, и помицали су се за ратова даље у посавске и подравске земље. За прво порекло није се могло сазнати непосредно од старих људи, него само за етапне области, и то да су: од Змијања, Далмације, Лике, Тронеђе, Сане, Бјелајског Поља и Унца. Често селећи изгубило се сећање на даљње порекло и разгранавње породица. Све што су знали рећи: „ти су ти једно“, или „некако једно па се разродило“. То и крсна слава, особито ређа, били су ми важан руковођ у испитивању даљњег порекла. За знатан део родова сазнао сам порекло бавећи се неко време у Змијању, на Тронеђи под

¹⁾ Насеља, књ. 16.

²⁾ М. Грбић: Карловачко Владичанство, књ. I, с. 113.

³⁾ Грбић: Карловачко Владичанство, I, с. 114.

Уилицом планином и у околини Книна, где сам покушавао да хватам везе ових транзитних области са њиховим матицама порекла.

У области рекну да су „старосједиоци“ сви они које је затекла Окупација. Ређе се за њих чује „староселци“ за разлику од досељеника иза Окупације, које зову насељеницима или „новоселцима“. Чини се као да све оне који су доселили од Змијања сматрају старинцима, и ти са поносом кажу да су са Змијања. Шта више за неке породице, за које сам дознао да су са Змијања селиле у Далмацију, и из Далмације доселиле у ову област, кажу само да су са Змијања и не спомињући да су прошли кроз Далмацију и Лику. Поносније им је рећи да су са Змијања. Где их има више и где су се дуже задржавали, то им је „Закопина“. Одатле су, рекну, кад говоре о пореклу „потекли“ и „пали“ су ту и ту.

Чисто кабинетски рад Владислава Скарића: Поријекло православног народа у сјеверозападној Босни¹⁾ помогао ми је у трагању за даљна порекла неких разгранатих родова, који су „некако једно“. На лицу места уверио сам се да су његова проматрања и закључци о неким родовима ређих презимена и слава доста тачни.

Под називом породица подразумевам све куће у једном селу једне крви и једног презимена, без обзира колико их је кућа. Ако су исте крви и презимена у више села, да једни кадшто и не знају за друге, или су иста крв али са другим презименима, назвао сам „род“. Разгранате родове са више презимена у више насеља и са сачуваним предањем да су „некако једно“ назвао сам групе родова.

Кретање породица у сваком насељу види се у посебном делу. По ономе што сам могао дознати од старих људи у испитиваној области и њеним транзитним областима, и на основу оскудних писаних извора и свестраног проматрања, покушају да разврстам преко 75% свега православног становништва у родове и групе родова. Поред старинаца покушају и за досељенике са Ј. З. и са Ј., бар за извесне родове, да одредим, колико се може место одакле су се доселили.

4. *Старинци*. Дао сам овај назив целој групи родова за које сам стекао уверење на основу свестраног испитивања да су их

1) Гласник Зем. Музеја, 1919, с. 219, 265.

Турци затекли у Босни. Чини се да им је матица средња Босна, око Травника и Зенице, а најсеверније границе Козица и Томина код Санског Моста, Кљевци изнад Кључа и Санице до Бјелаја у Бјелајском Пољу. Од средине су Босне кретали на све стране, кад су Турци Босну освојили у колико се нису исламизовали. Изгледа као да су православни старинци и расно и етнички исто са исламизованим делом старинаца и са католицима старинцима у средњој Босни. Судећи по многим икавским речима код православног становништва у околини Јајца, чини се да су и ови православни старинци говорили икавски, па су их надјачали досељеници од Херцеговине и Рашке, који су преко северне Далмације и Змијања доспели у Поуње.

Пада у очи распрострањеност двају разгранатих стариначких родова *Штрбаца* и *Карана*. Свратио ми је пажњу Владислав Скарић на распрострањеност топографских назива од „Штрб“.¹⁾ У близини су испитане области Велики и Мали Штрпци више Унца и Горњи и Доњи Штрпци ниже Кулен Вакуфа, који граниче са овом области. Помињано је да су Штрпци са две славе. Св. Ђурђа славе *Штрпци* 79 к. у 14 насеља и од њих: *Радићи* 31 к. у 11 н.; *Сјричевићи* 1 к., *Тодићи* 14 к. у 4 н.; *Замаклар* 1 к. и *Кужеји* 8 к. — Св. Николу славе: *Штрпци* 17 к. у 3 н. и од њих: *Рејије* 9 к. у 4 н. и *Малиновић* 1 к. — Љубомир Пећо у помињаном раду о Јању навео је, да 19 презимена са 20% свих кућа спадају роду Штрбаца, а међу њима и Војводићи. Како је род Војводића разгранат у Лици са истом славом, а од њих воде порекло Бокани и Шкорићи, то су и они Штрпци. Има их *Војводића* 6 к. у 5 н., *Бокана* 24 к. у 7 н.; *Шкорића* 62 к. у 10 н. и *Мишковића* 2 к. Свега је Штрбаца у испитаној области 251 кућа са 13 презимена од којих се неки могу уврстити у засебне родове, јер су посебног презимена у више насеља. Ниже Босанског Новог је у Прекосању породица Кукавица, који су, веле, Штрпци, и старином су од Боке или јужне Херцеговине. У току је трагање о пореклу тога интересантнога рода. Сва је прилика да је властеоска породица, а није искључено ни то да је пореклом од разгранатог властеоског рода Јабланића са огранцима Рађеновић и Павловић, што их спомиње. Вл. Скарић²⁾. Стојан Богда-

1) Поријекло православног народа у сјеверо-западној Босни. — Гласник З. М., 1918, с. 247.

2) Гласник Геогр. Друштва, св. 7 и 8., с. 127.

новић из Алајбегова Дубовика вели за Штрпце да су из некакве Штрбине са Херцеговине. Звали су се Павловићи и најпре су пали на Грахово. Одатле су једни одселили у Мали Радић. Из Малог Радића се одвојио Раде Штрбац под Гомилу, а једни населе у Сувају. Мали Радић и Суваја су матица свих Штрбаца ове области који славе св. Ђурђа.

Кнез из Гудаваца, Никола Штрбац, вели да су из Далмације. Ту их је толико било у једној кући да је по 13 „колијевки“ са децом при сиси излазило на њиве кад жене морају да раде и често доје децу. Потомци Раде Штрбца, који се прозову Радићи, толико „озгодне“ под Гомилом, да је ишло по 9 диванкабаница из једне куће на збор цркви и да су имали и по 50 самих мачака. — Огранак штрбачких родова, што славе Никољдан, разгранали су се по селима ове области из Штрбца више Унца. Шкорића се предак населио из Лике где се је звао Бокан. Како је населио лети, покрио на брзу руку липовим корама кућу, и те се брзо на сунцу „шкориле“; прозову их Шкорићи.

Старинци су са Змијања група родова Мудринић—Мајкић—Марјановић. Предак ових родова звао се Гвозден. У Змијању сам чуо од Јове Кнежевића из Раткова да је тај Гвозден био са Турцима под Бечом (не знају шта је радио у војсци), па донио гвозђе у нози и прозван Гвозден. Имао је три сина: једном било име Марко, па га од милоште прозвали Маријаном, другог (не знају му имена) како нису једно време имали женско у кући, „мајао“, па га назвали Мајком, а трећи је био одвећ мудар па га звали Мудрица. Од њих су постали родови: Марјановићи, Мајкићи и Мудринићи. Има их свега у испитаној области од та три брата 139 кућа са 12 презимена и то су: *Марјановићи* 6 к. у 4 н.; *Мудринићи* 21 к. у 11 н. и од њих (све некад била једна кућа па се разродило): *Ђукићи* 32 к. у 7 н.; *Јожићи* 12 к. у 2 н.; *Кнежевићи* 11 к. у 4 н.; *Савићи* 9 к. у 4 н.; *Шушиловићи* 6 к. у 3 н.; *Пуђе* 3 к. у 2 н. и *Дојућа* 1 к. — Од онога што су га звали „Мајка“: *Мајкићи* 30 к. у 9 н., *Вукомановићи* 5 к. и *Сјирчевићи* 3 к. Мајкића је породица била са 94 чељади у једној кући пре 150 г. Тада су кад једу седали за 7 столица. Могло је изаћи по 30 косаца на ливаду. Имали су по 30 жена и 1500 оваца. У кући су биле 4 старешине: главни старешина, један од оваца, један од јањаци и јаради, а један од летине. Закоље старешина вола чељадима и чује да се једна жена из куће потужила, да није ни окусила

меса. Тада се разљути и подели их на троје. Једни одселе у долину Јапре под Грмеч планином, и од њих се развије цело насеље Мајкића Јапра са преко 100 кућа. Она је матица свих Мајкића ове области. Мудринићи, доселе пре 200 г. са Змијања у Грмушу. Један је огранак одселио у Лику за Лаудонова. Рата, 1788-91. и од тих су се једни насељавали у ову област. Из Грмуше су се расељавали под разним презименима по Беширевића и Бужимској Крајини. Марјановићи су и Мајкићи давали више свештеника.

И по географској распрострањености топографских назива од основе Каран, и по истим славама и њиховим променама, разгранати род Карана чини се као да има нешто заједничкога са Штрпцима. Вл. Скарић ме упозорио на презиме војника Карановића у Бихаћу 1540.¹⁾

Фрањевац Јукић и Стојан Новаковић су мишљења²⁾, да је презиме Каран од рударских кола Карген. Тога је мишљења и Драгиша Лапчевић³⁾. Уверавали су ме да у селу Ускоцима код Старе Градишке има крштено име Каран и код православног и католичког становништва. Народ мисли у овој области да је презиме Каран од карати (корити и казнити), а неки шта више од турске речи кара (црн). „Закопина“ је Карана Бобољусци у Уначкој Жупи, где их и сада има по продуженом презимену Карановића око 100 кућа.

Раселице преко планине више чувају скраћено Каран и није им право кад их ословите са ић. Одатле су се осипали у више махова по свој Босанској Крајини. У средњем Поуњу има оних што славе Ђурђевдан 68 к. у 25 н. и од њих *Љубичићи* 2 к., а оних што славе Никољдан 4 к. и од њих *Дамјанићи* 9 к. Први је кренуо предак Карана у Бушевићу и од њих Дамјанићи. Аћим Каран из Ведовице, коме је било 90 г., прича: кад су умакли потери Турака рекавши да славе Никољдан, населе најпре у Кршљу. Одатле преселе у Умићевића Ријеку, а за тим у Ведовицу. Ту се брзо намноже. Иза једнога остане удовица Дамјана са 6 синова, која пресели са синовима у „Слапове“ у данашњим Горњим Раканима. Како је била на гласу жена у свој околини, прозову јој синове Дамјанићи. Два од

¹⁾ Lopašić: Spomenici Hrvatske Krajine, књ. III. с. 397.

²⁾ Годншњица Николе Чулића, књ. III. с. 278.

³⁾ Гласник Г. Д. св. 7. и 8. с. 186.

њих одселе у Банију и чули су да је један постао генерал. Сва је прилика да је то онај од вођа у Мађарској Револуцији 1848. генерал Дамјанић, који је обешен у Араду (син вероватно оне удовице). Једни иселе на Матавазе 7 к. и Велику Рујишку 2 к. Од тих ведовичких Карана одселили су у Бушевић а једни у Нови а одатле у Шабац. Од њих је санитарски генерал Дг. Симо Карановић.

По казивању Остоје Карана из Велике Рујишке, други је „осип“ био из Бобољусака пре 150 г. Пали су најпре у неку „Клоку“ под градом Јапром. Ту за Лауданова Рата отимљући стоку своју од једне аустријске чете остане један хром, па га прозову Топо. По другима ранио га Хајдук Сјечивица Станко, кад је гонио волове за Скрадин. Била су три брата. Топо, Пилип и Марко. Сва три су била врло високог раста. Оцу им је било име Лазо. Од Топе су они у Мркаљима, Будимлића Јапри и Сводној у Прекосању. Од Марка су они у Осредку (део насеља Велика Рујишка). — Пилип је имао два сина Јову и Гају, који доселе иза Лауданова Рата у Велику Рујишку. Начине најпре кућу у Дољу у Ријечи (долина речице Војскове). Јово умре у Рујишкој, а Гајо погине у Новској Планини жирећи свиње. Посече га Мехмедбег Церић из Новог, кад га је ловећи срео у планини. Чим је дознао да је кмет капетана Церића, његовог брата, ухвати Гају, кад му је прилазио руци, за перчин, и осече му главу. Тиме је хтео да се освети своме брату капетану Церићу, што му је посекао кмета некаква Аћима Риђанина и још једног, чије су главе биле на кољу код Биљегана Син Гајин, Столе, дотрчи у Рујишку и јави за погибију. Донесу га из планине и закопају код пута и то се данас зове Гајин Гроб. — Јово је имао синове: Николу, Божу, Раду и Пилипа. И ови су били на Рујишкој заједно па су се расули после неке паљевине у Рујишкој. Николини су и Божини синови у Доњим Раканима и Чађавици. Радин син Рађен одселио је у Србију и за њега не знају. Пилипови потомци одселе у Стријежевицу код Пожеге у Славонији, где се прозову по матери Јагоди Јагодићи. — Гајо је имао синове: Лазу и Столу и стајали су онде где су данас Срдичи. Столе је имао синове: Лаку, Милу, Јову и Илију који оду иза Прве Буне 1858. у Пакрац. Сестра им Дева била је удата за Јакова Новаковића у Босанском Новом. У Славонији су били све до 1879. Тад се поврате и населе се у Слабињи код Босанске Костајнице, где су им

потомци и сада. — Лако и Столе са сестром Стојом и мајком удовицом морали су да беже у другу нахију Крупе-капетана у Дубовик, јер им је спахија капетан хтео удати сестру Стоју за неког Коју Макивића. Ту у Дубовику су „озгоднили“ и имали су много стоке, али су жалили за старим кућиштем у Рујишкој. После 20 г. поврате се. Лако је имао синове: Перу, Обрада, Остоју и Јована. Њихови су потомци у Великој Рујишкој, а једни су у Босанском Новом, Козарцу и Сарајеву. — Иза ових било је више осипања преко Грмеча у Средње Поуње, а све са њихове закопине Бобољусака. Једни у Сувају, други у Горње Петровиће, трећи у Осредак код Цазина, где их зову Гламочи, а четврти пре 60 г. у Бушевић. Од ове су гране Карани у Баштри. По причању Триве Карана из Баштре порекле је Карана из Црне Горе и да су се оставили у Далмацији. И Јован Каран из Велике Рујишке вели да су се звали Грубише и да су били на Змијању. Са Змијања су прешли у Далмацију код Манастира Крупе, одакле су иселили за гладних година у Бобољуске. Пред буну 1858. населио је Мијо са 8 синова: (Обрад, Тејо, Сава, Милош, Урош, Дане и Андрија). Најмлађему не знају имена. У почетку је њих 6 ходало по најму. После се окуће и било их је 44 чељади заједно. Пред Дољанску Буну имали су 300 оваца и коза и по 14 „крушаца“ соли догонили су из Србије. Обрад и Урош имали су дућане у Крупи и Новом и лађу. Гонили су ракију и со крушац из Шапца и могли су у једанпут да заслуже по 100 дуката, кад се момци плате и сви трошкови подмире. Пред Буну 1875. насели Андрија у Баштру на кућиште некаква Тодића, који је убио Турчина па побегао у Пакрац. Његових је синова Триве, Илије и Јове највећа задруга у Поуњу (36 чељади, од којих је 26 мушких). Обрадова је грана у Бушевићу, Тејина под Гомилом, Савина у Бушевићу и већ обамрла, Милошева у Перни готово обамрла, Урошева је у Бушевићу мала, а Данини су у Патровићима. — Карана има и муслимана код Зенице и 8 к. католика у Лици.

По казивању старца од 103 г. Петра Зељковића из Трубарског Вагана под Улицом планином „једна су крв“: Бурсаћи, Рађеновићи, Зељковићи, Танкосићи, Радујке, Момчиловићи и Бауди. Старина им је из Санице са Змијања. Кренуло је пре 250 г. шест браће у Далмацију, кад је њом завладао млетачки дужд. Звали су се Бурсаћи. Најмлађег потомци задрже старо презиме. Од осталих се потомци прозову: Зељковићи по неком

Зељки што је имао одвећ зелене очи; Радујке, Рађеновићи по Радујку и Рађену; Танкосићи (по матери, веле, која је имала „танке косе“); Момчиловићи по Момчилу, а Бауци што им је предак био „кракат“. Свих тих има око Тromeђе у Далмацији, Лици и Босни, и славе Ђурђевдан. Одатле су се расељавали по свој Крајини. Има их у овој области 69 к. и то: *Бурсаћа* 23 к. у 9 насеља; *Рађеновића* 9 к. у 8 н.; *Зељковића* 26 к. у 3 н.; *Танкосића* 9 к. у 7 н. и *Радујке* 2 к. Остоја Каран из Велике Рујишке причао је да је био у Каранском роду кнез Рађен и кнез Грубиша, кад су били на Змијању. Грубиша је вели, погинуо у планини Црвљивици више Унца гонећи волове на море и по њему се прозове Грубишина Долина. Потомци му пређу на Попину у Лику. Од Рађена су Рађеновићи. И Петар Рађеновић је забележио у летопису трубарско-осредачке парохије, да је предак Рађеновића Раде доселио из Санице пре 200-250 г. у Рађеновића Жупу под Улицом планином.

Грубише — Грубори славе Ђурђевдан. Има у овој области: *Грубора* 27 к. у 10 насеља и *Грубиша* 6 к. у 2 н. Голуб Грубишић (77 г.) из Малог Цвјетнића прича за порекло Грубиша ово: Кнез је Грубиша на Змијању имао лепу кћер Милицу. Поручи му паша да ће доћи на конак са својих 30 другова и да му поред Милице набави још 30 дјевојака. Кнез се препане, а књегинја је била присебнија па јави Мијат-харамбаша да дође са својих 30 хајдука. Ту се преобуку у дјевојачко рухо а Мијат-харамбаша у Миличино. Покољу паши овце и погосте их што су боље могли. После се разиђу Турци с пашом по зградама. Мијат-харамбаша закоље пашу и на дани знак сваки хајдук закоље свога. Тада побегну на Попину у Лику где их сада има 170 „нумери“. Један се огранак повратио у Босну али нису се смели звати Грубише него Грубори. По другима су се Грубори звали Ситвуковићи.

Ољаче-Петровићи-Владушићи славе Ђурђевдан. Старином су са Змијања. Петровићи су прешли у Лику. *Ољача* је 16 к. у 6 насеља *Петровића* 8 к. у 6 н. и *Владушићи* 1 к. Прозвани су Ољаче што су им предци јели некакве „ољве“ (мљевену комушу) за гладних година.

Михаиловић-Пешићи-Стојићи су са Змијања. Славе Ђурђевдан. Има их свега 5 презимена са 53 к. и то: *Михаиловића* 7 к. у 2 насеља; *Пејића* 17 к. у 2 н.; *Крљића* 17 к. у 3 н.; *Стојића* 7 к. у 2 н. и *Гајића-Драгорајаца* 15 к. у 4 н. Из

овога је рода народни мудрац Митар Пепић, чије се изреке памте и данас након 64 г. његове смрти. Сва је прилика да истој групи родова спадају *Змијањци* 7 к. у 2 н. и *Скулари* 12 к. у 2 н. само је избледело сећање на разгранаване и разрођаване њихово.

Група родова Кеџман — Прошић — Тубин су већином високи и плавокоси. Има их у овој области 65 к. са 6 презимена и то: *Кеџмана* 17 к. у 7 насеља; *Ђирића* 13 к. у 6 н.; *Јелача* 12 к. у 3 н.; *Тубина* 8 к. у 2 н.; *Драгића* 3 к. у 2 н. и *Прошића* 12 к. Славе ретку славу, Св. Апостола Вартоломеја и Варнаву. Закопина им је Петровачко и Бјелајско Поље. Васо Ђирић из Љусине исприча о пореклу свога рода ово: старина нам је негде од Травника. Кад су Турци освојили Босну, затраже од свакога тапије ко има. Сви су предали осим њихове неке старе бабе. Одатле су од Травника са „Херцеговине“ пали на Змијање. Та баба имала је два сина. Један се син носио ко бег, па му потомке прозову Беговићи, а други лепо гуслио, па му потомке прозову Гуслићи. Старинци су група родова: Иванчевић-Дакић-Кењало-Вулин. Има их свега 118 к. са 9 презимена у овој области и то: *Дакића* 38 к. у 8 насеља; *Кењала* 34 к. у 12 н.; *Иванчевића* 15 к. у 3 н.; *Вулина* 8 к. у 4 н.; *Ђојића* 13 к. у 5 н.; *Мирвића* 2 к. у 2 н.; *Беук* 2 к. *Радусина* 5 к. и *Илићи-Бекези* 3 к. Сви су веле „једно“, па су се некако разродили и славе ретку славу Михаљдан.

Као Кеџмани пада у очи група родова: Кеча-Шипка-Ђукић због висине, и често са коврчавом плавом косом са доста риђокосих. Једно су са оном стариначком породицом Кнежевића са Змијања о којима је Петар Кочић писао у књизи „Јауци са Змијања“, и са Ђерманима у Гламочком Пољу. Славе Марков дан. Има их у овој области *Кеча* 8 к. у 6 насеља; *Ђукића* 14 к. у 6 н.; *Шипка* 6 к. у 3 н.; *Стјанишића* 1 к. *Славуљ* 5 к.; *Аничћ* 5 к. у 2 н.; *Калуђер* 7 к. у 2 н.; *Љубичић* 2 к.; *Јездић* 1 к., *Бојић* 1 к., *Ешен* 1 к., *Даљевић* 1 к., *Буздум* 1 к. и *Максић* 1 к. Свега 14 презимена са 57 кућа.

Старинци су ови родови: *Врањеш* 9 к. у 3 н.; *Миличи* 3 к. и *Мршићи* 5 к. са сачуваним предањем да су „једно“. — *Свјетлице* 7 к. у 3 н.; *Стјанивуковићи* 2 к., *Тесле* 5 к., *Иванићи* 6 к. у 3 н.; *Ерџези* 14 к. у 4 н.; *Арељи* 15 к. у 4 н.; *Дражичи* 33 к. у 8 н., *Јованићи* 19 к. у 7 н.; *Орељи* 15 к. у 4 н. — *Керкези* 17 к. у 5 насеља и од њих *Зецови* 19 к. у 5 на-

сеља. — *Рабаше* 5 к. у 2 н. и од њих *Марићи* 7 к. у 3 насеља и сви славе Ђурђевдан.

Стариначки је род *Босанчића* 18 к. у 4 насеља, старином са Змијања, и од њих *Смиљанић* 1 к. Славе ретку славу Св. Јована Златоустог уз оно пет дана од Арханђеловадне до поклада Божићног Поста.

Стариначке су породице: Грковић-Недимовић. Има их у овој области 71 к. са 9 презимена и то: *Грковићи* 4 к. у 2 н., *Жиге* 7 к. у 2 н., *Недимовићи* 41 к. у 9 н., и од Недимовића: *Лонићи* 3 к., *Ђукановићи* 2 к., *Вајкановићи* 6 к., *Марићи* 3 к., *Пурари* 3 к. и *Базићи* 2 к. Поп Лука Недимовић из Јасенице, коме је 75 г., прича за порекло свога рода ово: његов пранђед мењао често места у селењу и нигде није могао дуго да се скраси. Звао се пре Грковић а прозван је Недим што није нигде много „димио“.

За *Зориће* којих има 95 к. у 26 насеља ове области и од њих: *Кнежевићи* 6 к. у 2 н., *Кужеји* 7 к. у 2 н. и *Столновић* 1 к. Вл. Скарић је мишљења да су од Кричкова из племена Дробњака¹⁾.

Задиркују их да је њихов некакав предак угледао белу кобилу па мислио да је здра.

Исту славу славе и Дропци (Дробац) 29 к. у 10 насеља. Ишчезло је сећање у овој области, да су једно са Зорићима а вероватно је да ће се у Лици моћи да нађе какво предање.

Пађени-Илићи-Лончари славе Ђурђевдан, коме је посвећена и црква у Пађенима у Далмацији. Вероватно су у Далмацију дошли од Билећских Пађена²⁾. Сачувало се предање да су „једно па разродило“. Дошли су у ову област из Пађена у Далмацији. Има их: *Пађена* 18 к. у 11 насеља, *Илића* 14 к. у 5 н., *Лончара* 4 к. у 2 н.

Вероватно су од Херцеговине и *Бубале* 18 к. у 6 насеља ове области, јер их има са истом славом Св. Ђурађ тамо у Херцеговини.

Њима су сродни: *Медићи* 62 к. у 21 насеља и од њих *Глувајићи* 4 к., *Јелаче* 17 к. у 7 н. и *Цимеше* 7 к. у 4 н.

Ђерани 28 к. у 9 насеља ове области су свакако од дробњачких Ђерана, јер и њихову племенску славу славе³⁾.

1) Гласник З. М., 1919., с. 247.

2) „Насеља“, књ. II., с. 870.

3) „Насеља“, I, с. 492.

Од Херцеговине су вероватно и *Мандићи* 2 к. (Св. Игњатију), *Пулале* 2 к. (Св. Климентије), *Шумоња* 1 к. *Скорућан* 1 к. Обе славе Св. Игњатија Богоносца.

Из Лике и сев. Далмације дошли су у Босанску Крајину: *Сћујари* 64 к. у 18 насеља; *Сћанаревићи* 12 к. у 3.; *Карићи* 1 к., *Мандићи* 3 к. *Жегарац* 3 к. у 2 н., *Вурдеља* 4 к. у 2 н. и *Лукачи* 1 к.

Из северне Далмације и Лике су групе родова са врло ретком славом Св. Тома: *Крнеће* 46 к. у 11 насеља и од њих *Милешевићи* 12 к. у 2 н.; *Љејоје* 11 к. у 3.; *Шекеровићи* 4 к. у 2 н.; *Вујасини* 5 к. и *Милинковићи* 7 к. у 4 н. Из овог је рода протосинђел Тома Крнета (веле за њега да је био „пола владике“) који је био човек Књаза Михаила и зато су га Турци сургунишали у Малу Азију, где је и умро.

Старинци су *Војновићи* 38 к. у 15 насеља ове области и од њих *Станковићи* 18 к. у 7 насеља су се из Мазина у Лици расељавали по Поуњу. Славе Ђурђевдан. У Лици се сачувало предање да су старином од онога Милоша Војновића из народне песме. Како га ујак цар Шћепан није хтео повести у сватове, кад је ишао у Латине, јер је „љута кавгаџија“, пође по савету матере назорице да се ујаку у невољи нађе преобучен у „бугар кабаницу“. Кад су га питали после мегдана, у ком је цару осветљао образ, одакле је, одговорио је: „Лика ми је матерна дика, а Крбава, очина држава“. Овај је род дао 4 генерала Аустрији. Задњих 25 година био је у Бечу директор Ратног Архива Feldmarschal lieutenant Милан Војновић.

Старинци највише славе Ђурђевдан, Св. Марка, Св. Вартоломеја и Варнаву, Св. Николу, Св. Игњатију Богоносца, Михољдан, Св. Климентију, Св. Матију и Св. Јована Златоустог. Старинци су, изгледа, сви они изван испитане области, који славе Св. Симеона Богопримца (3. фебруара по ст. кал.). Рапрострањеност тих породица око планине Влашића пропратио је Вл. Скарић у помињаном своме раду¹⁾.

5. Досељеници с југа.

У испитаној области има досељеника из Рашке, црногорске и јужне Херцеговине, Приморја и Македоније. Пред навалом Турака они су напуштали свој крај и насељавали се по Далмацији око Книна, у Буковици и Равним Котарима, па су отуда прелазили у Поуње.

1) Гласник З. М., 1919. с. 261.

Др Сафетбег Башагић је нашао у турским изворима о насељавању православног становништва у опустеле крајеве Јајца 1527. Тих су година бегунци из Босне саградили цркву у Книнском Пољу, која је посвећена Св. Ђорђу. Како је то слава знатног дела старинаца, вероватно су ти насељеници из Доњих Крајева, пограничних области средовековне Босне.

У Герзову је код Јајца турбе Ђерзел Алије, омиљеног јунака међу муслиманима, који је ту у боју пао по предању са Змај Огњеним Вуком. У том Герзову и у суседној Медној и Пецкој има велика група родова, који славе Св. Архиђакона Стефана патрона¹⁾ владара из династије Немањића. Код њих је сачувано већ избледело предање, да је један калуђер од Високих Дечана пролазио кроз Герзово купећи милостињу за манастир. Допали му се ти крајеви, па је упутио своје саплеменике да се ту населе. Сачувало се предање да је старешина имао право да носи сабљу, ћурак и доламу, према томе је област имала неку врсту аутономије. Један је род прозван Бубњевић, што им је предак, веле, носио бубањ у некаквој војсци. Вероватно је да су њихови претци помагали Турцима код заузимања Јајца 1527. као мартолози па се ту и настанили.

Драгоцен је записка из 1737. на једном псалтиру²⁾, који је сада у богословској библиотеци у Сарајеву. Ту се спомиње Ђак Лаза родом Вујашковић, од племена Мрњавчића. На једном је надгробном крсту означен отац Лазин Вујашко Бубњевић.

Највише је родова са славом Св. Архиђакона Стефана у околини Јајца. Расељене родове у Поуњу зову Јајчанин, а оне у околини Сарајева Крајишник. Наводићемо родове с југа означајући из којих су вероватно крајева.

Богуновићи су по Вл. Скарићу³⁾ од Рашке. То сам чуо и од њихових братственика у Лици, да су од Старе Србије. Нина Ковачевић, старац од 75 г. из Малог Радића прича о пореклу свога рода ово: пре 300 год. пали су на Змијање под Бјелај. Кад су жене набијале конопље, изгори им кућа и у њој тапије. Тада им Турци отму земље и они се склоне у Далмацију, управ кад је Млетачка истисла Турке из Далмације. Када је Стојан Јанковић истерао Турке из Лике, пресели један огранак у Лику

1) Календар „Просвета“, 1924., с. 54.

2) Б. Х. Источник 1890., с. 197. и Љ. Стојановић: Стари срп. записи и написи [2702.]

3) Гласник З. М., 1919., с. 248.

у Зрмању. Ту их се брзо народи толико да су се морали расељавати. Исели их 7 браће пре 150. г. у Врановину у Бјелајском Пољу. И ту нису могли да скрасе и преселе се у Дољане. Један је брат био ковач. Ковао је звона за овце и узимао је овцу двизицу за свако звоно. Тако је приметно овце, које су му се трипут хиљадиле. Потомци њихови од гране Ковачевића и сад имају овце од тих оваца, које су узимали за звона. Дешавало се да им је прелазило хиљаду и те су одбијали у планину, да су онога ко их први нађе. Тада их је било у кући 70 челади. По ковачу се прозову његови синови Ковачевићи. Један се носио ко паша па му потомке прозову Пашићи, а један је од 7 браће радо пио, па му потомке прозову Пјанићи. Из Дољана су најпре једни преселили преко планине у Велики Радић. Из та два насеља као матице раселе се по овој области. — Богуновићи су и Бундале и Мазалице, само не зна се дали су се разродили са посебним презименима у Далмацији или у Босанској Крајини. Богуновићи су и Адамовићи, Марчете, Стојановићи, Татићи и Грмуше, само су се презвали тако у Далмацији. — Чини се да су се у Лици издвојили: Цвјетићани, Познани, Борићи, Обрадовићи, Крајиновићи, Цвијановићи, Шкундрићи и Миљуши. О томе се толико сачувало да су „некако једно“ па се ето „разродило“. Због тога што су се разграђавали у Далмацији, Лици и Босанској Крајини то се племе Богуновића може разврстати у три групе родова. Ни један ми случај није познат да су се између се женили. У првој су групи *Богуновићи* 21 к. у 10 насеља; *Ковачевићи* 97 к. у 21 н.; Пашићи 31 к. у 6 насеља; *Пјанићи* 3 к.; *Анушићи* 10 к. у 4 н.; *Мазалице* 12 к. у 6 н.; *Бундале* 4 к. у 2 н. и *Ђурашиновићи* 5 к. свега је од ове гране 183 куће.

У другој су у Далмацији разрођеној групи најачи Адамовићи. Из Далмације су пали пре 200 г. у Смољану више Босанског Петровца. Ту побију Турке, јер су им хтели да проведу силу на слави, па побегну преко планине у ову област, а једни у Прекосање. У овој су групи: *Адамовићи* 27 к. у 9 н.; *Марчете* 24 к. у 5 н.; *Стојановићи* 16 к. у 8 н.; *Грмуше* 25 к. у 18 н. и *Татићи* 15 к. у 5 н. Свега 107 кућа.

У трећој су личној групи Миљуши — Обрадовићи и Крајиновићи. Има их у овој области: *Миљуши* 26 к. у 13 насеља; *Обрадовића* 18 к. у 7 н.; *Цвјетићани* 27 к. у 11 н.; *Познана* 7 к. у 4 н.; *Борића* 6 к. у 3 н.; *Крајиновића* 10 к. у 6 н.

Шкундрића 6 к. у 4 н.; *Врањеша* 5 к. у 2 н. и *Ракића* 1 к. Свега је братства Богуновића у овој области 396 кућа са 22 презимена и сви славе Св. Јована. У Лици је самих Богуновића 79 к. у 8 насеља. Од познатих су истакнутих људи из ових група родова: војвода из Устанка 1875.-78. Тривун Бундало из Хашана и поп Вајан Ковачевић; задњи лички хајдучки харамбаша Лаза Шкундрић, и организатор аустријске жандармерије у Босни генерал Цвјетићанин. Изразитих је њихових племенских особина, борбености и ретке смелости поп Миле Богуновић из Врела, који је умро 1915., интерниран у Араду.

Поповићи — Срдићи славе Никољдан. Као да су од рода ускока Вука Поповића, који је преко Бихаћа прешао за Жумберак. Овдашњи су по предању од кнеза Николе са Грахова, који је прешао у Равне Котаре. Има их у овој области *Појовића* и од њих *Пуваче* 7 к. у 3 насеља, *Брекића* 1 к. и *Пјевића* 1 к. Један огранак, којих има 10 к. у 4 н., слави Илиндан. С Поповићима су „некако једно“ и Срдићи 7 к. у 4 насеља. Прозвани су тако по претку, што је вазда био одвећ срдит. Поповићи су се насељавали у више махова у ову област из Небљува, где су дошли иза Свиштовског Мира, 1791. Од тог су рода од познатих истакнутих људи хајдук Пеција, најлегендарнији јунак у Крајини, особито популаран у Кнешпољу. Погинуо је на Сави као усташки војвода 1875. и сахрањен је код манастира Моштанице. До пред рат чињен му је помен сваке године о Преображењу, манастирској слави, кад се слегне свој Кнешпоље. И поп Тодор Срдић из Унца, једно време и народни посланик, познат је у свој Крајини као поштен и неподмитљив човек у борби са Штамбајсовом фирмом у Дрвару. Од млађих истичу се за анексије Босне својом борбеношћу Тодор Поповић из Санског Моста а у овом рату Вид Поповић са Хргара, који је као добровољац одликован Карађорђевог Звездом на Солунском Фронту и постао потпоручник. *Кнежевића* има 48 к. у 15 насеља ове области и славе Никољдан. У Малом Цвјетнићу под Уилицом планином рекоше ми да им је старина од Крушева из „Мацедоније“ и да су се звали Крушевићи. Пали су у Отон у Далмацију и ту су по претку, који је био кнез, прозвани Кнежевићи. Једни иселе за гладних година на Цвјетнић. Одатле су се расељавали по овој области.

Род *Дмитровића* 12 к. у 5 насеља, доселио је у ову област са Кордуна. На Кордун су прешли испод Гомиле за Лауданова

Рата 1788.-91. Сачувало им се предање у породици да су од некаква војводе Думитра са Косова, који је преко Боке доспео у Равне Котаре и од њих је, веле, познати котарски јунак Стојан Јанковић.

Јако пада у очи због плодности и наглог множења највећа група родова у Босанској Крајини, Лици и северној Далмацији Родићи — Стојсављевићи (изговарају и Стошљевићи). Има их у овој области са 19 презимена и сачувано је предање да су „само једно“. То су *Родићи* 36 к. у 20 насеља; *Стојсављевићи* 36 к. у 10 н.; *Новаковићи* 38 к. у 13 н.; *Стјујари* 22 к. у 5 н.; *Ђумићи* 18 к. у 7 н.; *Умићевићи* 18 к. у 4 н.; *Тодићи* 4 к. у 2 н.; *Старчевићи* 8 к. у 6 н.; *Дајући* 11 к. у 2. н.; *Милиновићи* 13 к. у 6 н.; *Радошвићи* 20 к. у 8 н.; *Будимири* 8 к. у 4 н.; *Милановићи* 7 к. у 4 н.; *Вајагићи* 48 к. у 9 н.; *Судчевићи* 5 к. у 5 н.; *Томчићи* 4 к. у 2 н.; *Макивићи* 5 к.; *Лукићи* 1 к. и *Ђуге* 3 к. Свега 305 кућа и сви славе Св. Архангела Михаила. Закопина им је за сву Босанску Крајину Плавно—Попина на Тромеђи. Одатле су се осипали по свој области.

Петар Рађеновић у летопису трубарско-осредачке парохије пише о њихову пореклу ово: Родићи су најмнобројније племе у Трубару. Поријеклом су из Херцеговине, те су одатле населили најпре у Бјелај (између Петровца и Кулен Вакуфа). Ту нешто скриве па су морали испред турске власти побјећи у Плавно у Далмацију. Прожививши неко вријеме у Плавну, пођу опет у Босну, али нису хтјели залазити дубље, него се задрже близу границе у селу Трубару и то на два мјеста: у Дугопољу и под Вучијаком. Долови у то доба нису били ни мало насељени. Прича доводи Родиће у родбинску везу са још шест племена, која у околици што с ову, што с ону страну границе живе. Та прича каже да је из Херцеговине прије 150—200 год. доселила једна породица у ове крајеве било у Бјелај или у Плавно. Био је то отац са 9 синова врло богат и сигуран. Шест синова пожени, кад је који доспјевао за женидбу, а једнога, који је био ситан и „шмањичав“, није мислио ни женити. Најстаријега снахе прозову „Родом“, те су од њега постали Родићи; другоме је име Петар („Пејо“), те су од њега потекли Пејићи; једном је опет било име Лука и отуда су Лукићи; једном Новак те од њега воде поријекло Новаковићи; за једним је била жена Стоја, те су се по њој прозвали Стојсављевићи; а жену једнога прозову Ђума (ваљда јој је било име

Ђурђија), те од ње постану Ђумићи; од Тадије Тадићи, а од Милана Милановићи. Али како је стари отац ове седморице био богат и све му ишло од руке, видећи како му напредује и пород и имање, одлучи оженити и онога малог сина, који је већ био пристарио, неби ли и њега благословио, кад су они остали тако сретни. Шта смисли то и учини. Кад то народ спази, стане говорити: „а, ено га гдје је оженио старчића“. И од тог старчића постадоше Старчевићи. Тако прича. У истину сва та племена живе овуда у близини, што у Лици, што у Босни што у Далмацији, и сва служе једно крсно име Св. Аранђела.

Прота Симо Стојановић у Приједору забележио је у „Бијографији житељства парохије маринске“, која је писана 1894 г., ово о пореклу ове велике групе родова: „Вид Родић, отац Мијин, становник села Драготиње приповиједао ми је да су се његови стари звали Кривокуће, а то онда кад су становали на Бјелају ниже Петровца, из тога узрока што је чобан им био љутит на субашу, те једном идући са благом убије курјака и одмах извади из њега зрно у тој намјери, да ће с њиме убити зулумћара субашу. Он тако каже својим укућанима и ови га стану одвраћати. Он их не хтједне послушати, него кад су позвани сељани на беглук, онда је и он морао ићи са сестром да беглучи, али није хтио ићи без пушке набјене. Кад је субаша по своме адету почео тући људе и жене редом, тако дође и до његове сестре за коју је он молио и одвраћао. Али овај зликовац како то није хтјео ни да чује, овај за пушку иза појаса, те ти свог субашу по сред сриједи погоди и од тога часа побијегне с породицом под руку другога капетана у села: Трубар, Тишковац, Дугопоље. Прије расељења било је њих девет браће и било је једном име Тома и прозову се Томазевићи, другом Тадија те Тадићи, трећем Новак и остану Новаковићи, четвртом Стојан те Стојславићи, петом Буде те остану Будимири, шестом тепајући „старчина“ те Старчевићи, седмом Милан те Милановићи, осмом Вук од њега Вукелићи остану, деветом Лука те Лукићи, а од Роде прозову се Родићи. Сви славимо једно крсно име Св. Аранђела Михаила. Доселили смо после Буне Кежопољачке на двије године (1860 г.) на Јутрогшту земљу Осме Цепића. Гавро, мој рођени брат, одсели мало ниже у звани Смрдељца, а ја одселим на данашње кућиште на ком су били прије мене ковач Марин, Јово Брдар, црни Малбаша, а сами су од себе

преселили, јер се онда могло кућиште изабрати и мијењати због тога што није било стијешњено као сад“.

Обе се приче у главном слажу само је то морало бити пре 150—200 г. У неколико исту причу испричао ми је и старац Дамјан Родић (75 г.) из Трубара под Улицом планином. Само он додаје да су од „Мацедоније“ кренули на Херцеговину пре 400 г. Ту су једно време стајали, док нису њих 6 браће побили неке Турке, кад су им на кућу напали, и побегли пре 300 г. у Далмацију и пану на Плавно. Из Плавна иселе на Попину под брдо Поштак пре 250 г. Била је, вели, тада пуста Попина. Пре 130 г. досели један у Трубар. Један свештеник Стојсављевић из Далмације рече ми 1922. на Далматинском Косову да су његови стари од некакве „Црне Воде“ код Прилепа доселили у Врљику.

Обе приче забележене у Трубару на Тронеји и у Прекосању код Приједора слажу се у неколико са једном причом, коју сам слушао у планинским селима више Сарајева. Говорећи ми о св. Василију Острошком, чије је култ врло јак у околини Сарајева, рекоше ми о зидању манастира под Острогом ово: „Сједимо пред манастиром и разговарамо док нам приступи лијепо одјевен Црногорац (свакако није био из племена Васојевића) и показа гдје је Св. Василија хтео да зида манастир па не даде осам синова Васојевића Стеве. Владика их све прокуне и они помру. Остале су им жене трудне и свака роди мушко дијете и од њих се намножи велико племе, додајући да су сви они по Босни, што славе Арханђеловдан, од расељених потомака Васојевића Стеве“.

Лалића — Прица — Шијана закопина је за ову област Кореница. Славе Св. Арханђела. Најпакљивије сам испитивао, да ли имају какву традицију о заједничком пореклу са групом родова: Родић-Стојсављевић на Попини, па се није могла никаква веза установити. То су родови који се држе да су једно: *Прице* 15 к. у 7 насеља ове области; *Секулићи* 8 к. у 3 н.; *Веселице* 5 к. у 4 н.; *Шијани* 9 к. 4 н.; *Баслаћи* 10 к. у 6 н.; *Вујиновићи* 10 к. у 5 н.; *Миљковићи* 11 к. у 3 н.; *Зубовићи* 5 к. у 3 н.; *Сријемаца* 10 к. у 2 н. и *Лалића* 2 к. Од ових је родова и адмирал Прица.

Групи родова Новаковић—Праптало старина је, веле, са Херцеговине из неких Дољана и славе Никољдан. Мој пријатељ, старина г. Илија Праптало, надпорезник у Сарајеву, рекао ми

је о пореклу његове породице ово: предак им је Старина Новак, који је имао два сина. Један, коме не знају име, оде у Приморје, а други Грујо, кад је гору оставио, насели у Дољане. Прозову им се потомци Новаковићи. Један међу прецима прозван је Праштало. Њему су се у Дољанима трипут хиљадиле овце. Једном Турци, још док је био чобан, хтедну да закољу овна вилаша, звонара пред хиљаду оваца. Чобан је нудио 7 јаловица место звонара и како му је том згодом прскало из уста кад је бранио вилаша, рекне један од Турака: „Што си ти праштало толико запраштио?“ Због тога прозову га чобани Праштало. Толико је био богат да је купио од аге читлук. Син агин, кад му је отац умро, хтедне да га укмети. Жена младога аге украде тапије из сандука жене Прашталове, кад јој је показивала рухо. Како после није могао да покаже тапије, морао је да сели. Био је већ стар и ослепео. Крене са 60 чељади и 1000 оваца из Дољана у Босну. Где су год падали на конак, захтевао је тај слепи старешина да му укопају земље и донесу траве. Земљу је жвакао, а траву трао међу дланима и мирисао. Тада би говорио: „Хајдемо дјецо сутра даље!“ Кад су после шест недеља хода са овцама пали на један брежуљак више Лужачког Поља, па му донели земље и траве рекао је: „Ова трава, дјецо, мамуза, овде ћемо остати“. Тај се брежуљак од тада зове Мамузовац. Затекли су старинце Милиновиће. У Бјелајском Пољу преко Грмеч планине имали су стан са благом. Један се, кад се оделио, пресели преко планине, стану са својом породицом и прозову се Станаревићи. Један огранак Станаревића узме старо презиме Новаковићи и насели се у Петровачком Пољу. Одатле су се Новаковићи расељавали по свој Крајини, па и у ову област, где их има 45 к. у 13 насеља. Прашталов је син био кнез Дакеља, прозван што је био строг и наopak „рогати кнез“. Уважавао га је паша бихаћки и кнезовоа је на 17 данашњих кнежија од Дабра до Мајкића Јапре. Носио је зелену доламу и чанту са дивитом и папиром. Дакељи је било 100 г. кад је Веџипаша тражећи капетана Беширевића, који се од султана одметнуо, у Липнику наредио 1835 г. да се набију на коље четири жива Србина. Дакеља је имао синове Јакова и Косту. Костини се потомци прозову Костићи. Од њега је Исаија Костић, игуман манастира Гомионице. Јаков је имао три сина, који преселе из Лушци-Паланке на Липник. Јован, син Јаковљев, био је кнез, врло речит и уважен у свој нахији

старомајданској. Јован је погинуо у чети уз Буну 16 маја 1876. у Мајкића Збјегу.

Род Богдановића 17 к. у 2 насеља слави Никољдан. По причању Стојана Богдановића из Алајбегова Дубовика старина је Богдановића из некакве Тасине са Херцеговине, где су се звали Петрићевићи. Пали су најпре на Змијање у Соколово пре 300 г. Била су два брата, Вучић и Богдан, кад су стајали на Змијању. Избију им на конак Турци. Није им било доста што су им заклали три овце, него хтедну силу и срамоту да проведу на женскињу. Богдан побије Турке и побегне у Лику под некакав Кук. Спахија поручи Вучићу да се не сели због „хрсуза“ Богдана што је побио само зулумћаре. Бојећи се освете хтедне и Вучић у Лику, али му брат Богдан поручи: „Врховно је, слабо жито рађа, а помете бура и мећава, хајде у доње крајеве“. Вучић крене са Соколова пре 200 г. и устави се у пусту Дубовику. Три године није за њега знао спахија Алајбег. Идући из Бихаћа у Стари Мајдан види дим и упуту се колиби Вучићевој рекавши: „Ево мени добитка!“ Вучићев син Петар имао је 5 синова: Богдана, Вују, Раду, Ђурђа и Јанка. Богданови су синови остали у Дубовику и прозову се Богдановићи. Остали се раселе у доље крајеве Крајине и прозову се Вујатовићи, Јањетовићи, Ђурђекановићи и Радивојевићи. Разгранаване тих родова моћи ће се пратити у тим крајевима. Од Богдана, сина Петрова су потомци: Богдан-Петар-Гајо-Тешо-Тривун-Стојан-Миле. Стојан је налазио Богдановиће око Бјеловара у Славонији са њиховом старом славом Св. Архиђаконом Стефаном. Од Богдана у Лици народило се читаво племе Богдановића. Од познатих су истакнути људи овога рода: војвода Остоја Јањетовић-Корманош, који је уз Буну 1875. погинуо са Хајдуком-Пецијом на Сави. Хајдука, Марка Богдановића послао је, веле, књаз Михаило да убије зулумћара Аџића у Дубовску. У Устанку је 1875.—78. био познат као неустрашив вођа једне чете Остоја Богдановић, који је иза Окупације полудио. Вазда је говорио јавно у чаршији да ће развити српски барјак, под њега покупити Србе и повести их на Косово.

Приповедач Васо Кондић, сарадник Кочићев на Бањалучкој „Отаџбини“, нашао је предање да је род Кондића старином од Ужица. Пали су најпре на Змијање. Једно су са Јеличићима, само не знају које им је старије презиме, Јеличић или Кондић. Славе Никољдан. Има их *Јеличића* 49 к. у 12 насеља, *Кондића*

10 к. у 4 н.; *Зецова* 61 к. у 14 н.; и *Вукашиновића* 17 к. у 4 насеља. Најпре су са Змијања населили Јеличићи пре 150—200 г. под Грмеч планину. Од њих су Вукашиновићи, којима су се два пута хиљадиле овце у Грмуши и старјешина из њихова рода носио је доламу. Један се огранак Јеличића преселио у Лику за Лауданова Рата. Из те гране има их насељених у овој области после Окупације. Кондићи су стара свештеничка породица.

Гак-Гаковићи прозвани су што им је некакав далеки предак био црн као птица „гак“. То је најстарија поповска лоза у Босанској Крајини, а по досељавању спадају у најстарије досељенике у Поуњу. У њиховој је породици било много свештеника. Тако је по породичној традицији данашњи прота Марко Гаковић у Крупи 18 свештеник с оца на сина. Порекло им је из Далмације од Обровца. Звали су се Бабићи и славе Св. Николу. По некима једно су са Радаковићима и Рајилићима, који имају исту славу. Предак који се доселио био је свештеник. Традиција породична води најдаље до некога попа Јове Гака, кога су због танка гласа звали „поп челица“. Како је тај поп челица поповао за четовања Стојана Јанковића, то би време досељавања било по прилици пре 200—250 г. Прво је кућа тих Гакова била на Коси, која се сада зове Попово Станиште и припада насељу Благојевића. Како је капетан-бег Церић из Новог саградио кулу за време Лауданова Рата у Рујишкој близу куће Гакове, па су их пролазници а особито Турци узнемиривали, саселе одатле у шуму, на терасицу речице Војскове. На старом кућишту — „кућерини“ остане стан и благо, због чега се и сад зове Попово Станиште.

О сину и унуку попа Челице, који су били свештеници, незна се ништа ближе. За праукука попа Челице зна се да је поп Ђорђе. То је вероватно тај први у породичној читуљи јереј Георгије, кога спомиње Манојло Грбић¹⁾ да је за Лауданова Рата превео 120 породица из Рујишке у Хрватску. У Жировцу у Банији показују гроб попа Гака, који је за Лауданова Рата ту погинуо. Вероватно ће то бити тај поп Ђорђе Гак. Његов син поп Нинко учио је 3 г. у Костајници (Хрватска). Изгледа да се тај повратио иза Свиштовског Мира 1791. г. и саселио са поменутог старог кућишта у страну речице Војскове, да су заклонитији од куле и пута кули. Велика Рујишка постала је

¹⁾ Карловачко Владичанство, I, с. 113.

матица Гакова за целу Крајину и вароши изван Крајине. Има их свега 81 к. у 18 села и 8 вароши са 5 презимена. У Средњем Поуњу је: *Гаковића* 50 к. у 13 насеља и од њих *Благојевићи* 6 к. у 2 н. *Зорице* 2 к. и *Тејваца* 3 к.

Први су се одселили, кад су се намножили у Ријечи па изделили као тежаци, Благоје и Милун. Благоје се насели на Попово Станиште и прозову се Благојевићи и по њима насеље истога имена. Милун се одсели у Дуге Њиве и прозову се Милуновићи. Оба се ова огранка слабо множе.

Поп Нинко, вероватно син оног попа Ђорђа што је преводио 120 породица у Хрватску, морао је да бежи из Рујишке од зулума капетана-бега Церића. Бег му је напао попадију Рујицу да је обесчисти, кад је морала за беглучења да кува у кули. Попадија скочи кроз пенџер куле, згрува се и остане грбава до смрти. Бојећи се поп Нинко даље освете побегне са пападијом у Бужимску Крајину у нахију бегова Бадњевића у село Љусину. Живео је, веле, једно време од некаквих парусија. Иза смрти попа Вејновића у Бушевићу добије бушевићку парохију. Од синова попа Нинка, Поп Перо остане у Бушевићу, а поп Илија одсели у Сувају више Крупе. Син попа Пере доцније, прота Петар, сасели иза Омерпаше са Бушевића у Крупу. Његов син Лазар био је свештеник Великог Радића.

Пре 80 г. кренуо је поп Јово Гак из Рујишке у Бужимску Крајину и устави се под брдом Грљевац у Зборишту. Овај је огранак најплоднији. Од њих су Гакови у: Зборишту, Глиници, Бојни, Бањанима, Баштри, Ивањској. У овој грани иза попа Јове није било дуго свештеника. Тек после Окупације јавља се поп Перо, који је одселио у Лијевче и ту умро. Један је из Рујишке одселио у Врело, а један од ових у Штурлић. Ту наскоро умре оставивши малена сина Милоша. Мати му се преуда у Глиницу у Тепавце и приведе нејаког Милоша, који се прозове Тепавац по очуху.

У целом роду осећа се пасивност и нека врста изнурености за првих 30 г. аустријске окупације. Особито се то опажа код потомака свештеничких, који остају код земљорадње. Истом њихови синови, а поповски унуци и прауници, показују већу активност и умешност у животу, која изненађује околину. Пред анексију Босне избија особито код млађих већа активност за живље национални и културни рад. Због тога су аустријским

властимо и били подозриви. Од 72 интернирана таоца у Араду из бихаћког округа у 1914. било је пет Гаковића.

Од истакнутих људи овога рода најпознатији су: поп Јово Гак у Суваји. Сестрић је легендарног Хајдука-Пеције и био је војвода у устанку. Волио је делијање и делијски се вазда носио и понашао. Носио је чохане чакшире, чизме, зими ћурак, а лети доламу и велику грчку тенџерасту камилавку. Носио је наџак и јахао помамна хата, док није под старост осиромашио и изнемогао. Турке није трпео и вазда им се ругао ради познатог њиховог страха од Руса, кога зову Москов. Свакога, који би му пришао руци, благосиљао: „спахија ти на ћабу отишао, а кмету тапију преписао.“ Са олтара је на црквеним зборовима говорио да св. Богородица прекрива својим покровом све добре Србе и Ришћане, а не шванске шпијуне и улизице, који проказују: субашама, жандарима, финансицама и лугарима и проклињао их шкрипећи зубима. — Прота Петар у Крупи био је сасвим супротних особина. Био је вазда трезвен, ведар и досетљив. Код њега се најбоље огледала присебност, широка и разложна памет која све узимље у обзир и на све обраћа пажњу. Његова се досетљивост прича на далеко и за сваку је прилику у разговору знао да нађе и басну из животињског света и противника да поклопи. — Најсличнији је проти Петру Столе Гак, тежак у Бојни. Тај незна ни читати ни писати, али је оставио на мене утисак најбистријег и најинтелигентнијег сељака, с којима сам имао прилику да говорим. Био је једно време поротник код окружног суда у Бихаћу. Причају са поносом у селу да је ту на расправи ставио једно питање на оптуженика, збунио све судије, дао нов обрт расправи и сасвим супротно решење. Мало говори, али што прозбори то је мудро, смишљено. Од млађих обраћају пажњу: Марко Гаковић, који је био земљораднички посланик у Конституанти 1920 и који има најбољу библиотеку у целој Босанској Крајини, и његов брат Петар власник штампарије у Сарајеву. Код све петорице запажа се јак утицај од матера им и наслеђа њихових родова. — Женске су из племена Гаковића доста лепе црнке, смеђих очију, али са траговима неке породичне заморености. Без већег су утицаја у породицама где се удају.

Три су групе родова што славе св. Стевана Архијакона са врло изbledим сећањем да су некако једно: Добријевић — Торбица — Мандић — Мијатовић — Јајчанин — Жеж и Миљевић —

Раквић — Трнинић. У ову су област доселили од Јајца: *Мија-шковићи* 25 к. у 8 насеља; *Јајчанин* 5 к. у 2 н.; *Јежи* 21 к. у 4 н.; *Шикмани* 6 к. у 2 н.; — Из Далмације: *Добројевићи* 3 к. у 3 н., — Са Трмеђе су: *Роквићи* 12 к. у 2 насеља, *Трнинићи* 1 к., *Миљевићи* 3 к. у 3 н. По једном су предању од три сестре од предка Добројевића, који се женио вилом, а по другима од три јетрве, одиве разних родова, а по трећима од племена Озгорсатовића са Херцеговине. Прве две су женске Миља и Трњина, а трећа што је била љута ко роква, прозвани јој потомци Роквићи. Од личке су групе родова: *Мандићи* 42 к. у 12 н.; *Торбице* 5 к. у 2 н.; *Борјан* 9 к. у 3 н.; *Шорак* 9 к. у 4 н.; *Ђурићи* 6 к. у 4 н.; *Огњеновић* 3 к. у 3 н., *Гргић* 5 к. у 2 н.; *Радека* 3 к. у 2 н.; и *Божићи* 4 к. у 2 н.; — Од ових је Добројевића и добротвор Географског Друштва у Београду Марко Добројевић.

Родови *Јерковићи* 29 к. у 8 насеља, *Балабачи* 12 к. у 4 н. и *Влајсављевићи* 8 к. у 3 н. Славе Петровдан. С њима су једно али славе Благочасне Вериге Св. Апостола Петра 16/1.: *Шкорићи* 9 к. у 5 насеља, *Шараџи* 8 к. у 4 н.; *Ловрићи* 14 к. у 6 н. и *Влајсављевић* 1 к. У ову су област досељавали од Трмеђе. Благочасне Вериге као зимски светац почели су једни да славе због тога, што је већина кућне чељади било о Петровудне са стоком на планини далеко од кућа, па нису могла чељад бит о слави код куће. Некакав им владика говорио да је све једно славили а једно, а друго. Од рода је Јерковића и најпопуларнији војвода Триво Амелица из Устанка 1875-78. За њега је било опште мишљење у Крајини да се за окупације није хтео покорити Аустрији. Побегавши од њих био је у Русији више месеци код руског историка Мајкова. За њега веле да није хтео примати од Аустрије пензију, јер се је заклео српском владару у Србији.

Родови *Бабићи* 53 к. у 20 насеља и *Бркљачи* 26 к. у 7 н. су од Трмеђе и Бјеласког Поља доселили у ову област. Славе ве Јовањдан. Кочић је забележио да су од Змијања. Има их са истом славом у Лици, али не знају да ли су једно. Од ових је Бабића и војвода Голуб Бабић из Устанка 1875-78.

Група родова Мајсторовић — Ђулибрк расељавала се по овој области из Лике. Славе Јовањдан. Има их *Ђулибрка* 107 к. у 17 насеља, *Мајсторовића* 11 к. у 4 н.; *Стојнића* 10 к. у 5 н.; *Тувиха* 7 к. у 2 н. и *Сиројке* 4 к. Њима су сродни са

особинама: Латиновић — Бањац са истом славом. Има их *Латиновића* 51 к. у 14 н.; *Бањаца* 53 к. у 16 н.; *Пилића* 11 к. у 3 н.; *Репацића* 6 к. у 4 н. и *Бањанин* 1 к. Старина им је, веле, од некакве Бање. Један се огранак по једном претку, који је био „мудар као Латин“, прозвао Латиновић. Није искључено, да нису од Бањана доселили у Лику. Из ових је Ђулибрка барјактар Никола у чети војводе Петра Мркоњића.

Интересантна је група родова, што слави Св. Стевана Дечанскога и чија имена чудно звуче: *Дракулићи* 15 к. у 2 н.; *Шаша* 18 к. у 9 н.; *Агбаба* 8 к. у 4 н.; *Калембер* 1 к., *Ковачевићи* 19 к. 7 н.; *Граховац* 5 к. и *Кобићи* 5 к. у 3 н. Једно су с њима изван ове области: Раца, Галогача и Турудија. Дедијер је навео¹⁾ да су од Корјенића у Херцеговини.

Радаковићи 84 к. у 28 насеља и од њих *Пргомеље* 5 к. у 2 н. једно су са *Дивјацима* 17 к. у 7 н. Славе Св. Николу. У ову су област доселили из Лике, где је то врло разгранат род. У Лику су, веле, дошли од Старе Србије.

Сачувало се сећање да су једно *Милеуснићи* 2 к. и од њих *Рейци* 12 к. у 5 насеља. Прозвани су Репач по некакву претку, који је у бежању као дете био сакривен у репу. Слави Никољдан.

Врло је разгранат род Узелаца у Лици. У овој их области има 22 к. у 12 насеља. Славе Никољдан. Из њихова је племена и шеф аустријске ратне авијатике, онда пуковник а сад генерал Узелац.

Разгранат је и род Рашета у Лици. Вероватно је Рашета од исте основе од које и Раштел и у вези је са претком, који је био какав претрглија. Има у овој области *Рашети* 15 к. у 11 насеља, који славе Никољдан и од њих *Бероња* 81 к. у 13 насеља, који славе Јовањдан.

Група родова *Грбићи* 89 к. у 20 насеља ове области, *Брекићи* 2 к. у 2 н., *Шкрбићи* 12 к. у 5 н.; *Угреновићи* 14 к. у 5 н.; *Башићи* 2 к. и *Љиљак* 2 к. Славе Срђевдан. Из северне су се Далмације осипали у ову област. У Цвјетнићу код Унца рекоше ми да су њихови стари дошли из Крушевца у Отон (Далмација) и да су се звали Грбљановићи. Нису се смели тим именом звати, него Грбићи. У Бјелајском Пољу било их је толико у кући, да је могло изаћи на ливаду по 16 косаца. Један се огранак изван ове области прозвао Бакић.

¹⁾ Насеља VI, 166.

Из Змијања и Лике у ову област су дошаи ови родови: *Санџрачи* 19 к. у 9 н.; *Борић* 10 к. у 6 н.; *Гавриловићи* 9 к. у 5 н.; *Михаилице* 11 к. у 5 н. и *Вуковићи* 5 к. Сви славе Св. Пантелију, огњени светац.

Дрљаче 92 к. у 24 насеља ове области, *Биге* 5 к. у 3 н.; *Јеремићи* 6 к. у 2 н. Имају неких врло тамних сећања, да су им претци као морнари пловили по далеким земљама. Могуће је да ће се што више моћи о томе да дозна у личкој Врховини, одакле су и дошли у ову област. Негде на војсци добили су претци родова називе: Бига, Божанић, Инђић и Бркић. Прозван је онај, што је заклао овцу брку тамо негде преко мора, Брко, и његови Бркићи, а онај што је ујагмио „бигу“ меса, а што веле значи на талијанском језику комад меса прозван је Бига. Од ових је Бига онај генерал Петар Бига, браниоц Сентомаша 1848. год. Један се огранак овог рода у околини Приједора зове Боројевић. Није искључено да није познати аустријски маршал Боројевић од овог рода. — Познат је просветни добротвор Перо Дрљача у Босанском Новом и борац за црквено-просветну автономiju 1897. год.

Опачићи 19 к. у 8 насеља ове области, *Бандићи* 3 к. у 3 н., *Кљајићи* 3 к. у 3 н., *Чубриле* 22 к. у 10 н., *Шевићи* 38 к. у 8 н., *Кошутићи* 5 к. у 4 н., *Билбија* 1 к., *Мићићи* 2 к. и *Драшковићи* 1 к. Сви славе Лучиндан. Билбије су прозвани по претку, који је умео да добро дипли уз дипле и да хитро изводи оно: „бил, бил“, па тиме мамио чобанице. За њих постоји предање, да су од Никшића, шта више спомињу и Никшу војводу, који је од Ниша дошао у Никшић. Једно су са Билбијама и Благојевићи на Змијању под Кочића Главицом. По једним пре су пали од Никшића на Змијање, а одатле прешли у Далмацију, а по другима најпре у Далмацију, и од њих једни иселили на Змијање. У Осредцима под Улицом планином, рекоше ми да су „некако једно“ Опачићи, Чавке, Чубриле, Лукмирице и Билбије. Двојица су и војводе били из ових група родова 1875.-78. Симо Чавка и поп Илија Билбија. Мати је Гаврила Принципа из породице Билбија.

Негде од Ј. И. доспела је преко северне Далмације група родова: Пилиповић-Предојевић. Славе сви Св. Алимпију. Има их у овој области: *Пилиповића* 59 к. у 21 насеља и од њих *Бубале* 2 к. (приведен им предак у Бубале и по очуху прозвани, а задржали своју славу), *Предојевића* 6 к. у 3 н., и од

њих *Ђојановића* 7 к. — „Закопина“ је Пилиповића Велики Цвјетнић, а Предојевића је Предојевића Главица код Лужачкога Поља. Најпажљивије сам испитивао да ови Предојевићи нису у сродству са оним владикама што су били у Манастиру Хрмњу, па преселили у Манастир Марчу (Грбит: Карловачко Владичанство г. 206.), са Хасандашом Предојевићом, који је заузео Бихаћ 1592 г. и са старјеничком породицом Предојевићима у Херцеговини, па се до сада није могло ништа да установи.

Тинџори 16 к. у 6 насеља, *Почучи* 7 к. у 3 н.; *Бјелана* 7 к. у 3 н., *Шћулића* 3 к. у 3 н., *Остојућа* 15 к. у 4 н., *Галоња* 5 к. у 2 н., *Латас* 1 к., *Владушић* 1 к. и *Прерад* 1 к. славе Враче (*Козма и Дамјана*). Од ових су група родова познати национални радник и публициста у Далмацији Саво Бјелановић, Омерпаша Латас, а по свој прилици и генерал-песник Петар Прерадовић.

Вејновићи 38 к. у 12 насеља ове области, *Бајића* 13 к. у 3 н., *Вигњевића* 53 к. у 14 н., *Јакшића* 16 к. у 7 н., *Бјелића* 9 к. у 4 н., *Шайоње* 4 к., *Павковића* 2 к., *Лешића* 4 к. и *Басће* 2 к. Сви славе Св. Василију Великога, а рекну Мали Божић. У ову област досељавали су из северне Далмације и Лике. Није се још могло установити, да ли су из средње Босне или од Рашке доспели у северну Далмацију. Најбољи су тежаци у овоме роду и као да су „прирасли за земљу“. Од истакнутијих су људи из рода Вејновића познатих у већем делу ове области ови: Перо Вејновић из Велике Рујишке. Једно време имао је лађу, која је довозила из Србије шљивовицу и со камену, дућан у Новом, где је и стајао. Не допане му се чаршијски начин живота и трговина и поврати се у село. Брат му је Остоја био вођа једне чете у Устанку 1875.-78.

б. *Унутарње сељакање*. И код православних је било унутарњег сељакања пре Окупације, али не у толикој мери као код муслимана. Сасвим су други и узроци њихових сељакања. Код муслимана је главни узрок мирази и наслеђа од матера по шеријетском праву. Код православних је познати читлучки систем највише утицао на унутарње сељакање из села у село.

Они, што су излазили из Далмације за гладних година, „прибили“ су се на прехрану у коме селу, помагајући сабирати љетину и ту чекали кад ће искрснути празно кућиште да населе. Ређе су насељавали у шуму па крчили. Исто су тако војни бегунци из Лике и самци из Далмације ходали по најму,

заметали своје благо и „мјеркали“ где ће остати празно кућиште и спахији нудили „јабуку“, да населе. Најлакше су могли добити кућишта на крајевима турских тврђавних насеља до границе, где су били на првом удару од пограничних покрађа. Одатле су тражили боља кућишта унутра, даље од границе. Због убиства бежали су из нахије у нахију. Довољно је да пређе преко Уне па му је већ траг био заметен. Или се своди са спахијом буд зашто, па се пресели другом. Често је морао да се сели из нахије у нахију, што му је коју сестру или кћер хтео спахија да уда за свога субашу. Кметови на читлучима нису били стални. Ако је који други кмет понудио спахији већу „јабуку“ за кметовско селиште, које му се допало, спахија је нашао какав било узрок па га стерао с кућишта. Из подпланинских је крајева било више сељакања у доње крајеве области преко Уне. Више се и множи становништво ту и на површи, и мора се „осипати“.

И матере су као удовице приводеле децу другоме човеку у друго село. Кад су подрасли искрело је какво празно кућиште и остали су у томе селу. И сасељавање у вароши после Омерпаше спада у унутарње сељакање.

7. *Исељавање*. После помињаног исељавања за Лаудановог Рата 1788.—91., кад је иселило из Босанске Крајине у Лику, Кордун и Банију 28.000 душа са 46 свештеника, највеће исељавање било је у Србију оно, које спомиње Д-р Тихомир Р. Ђорђевић¹⁾. Засновали су цело насеље код Лознице под именом Крајишници²⁾. Највише их је се одселило из Рујнице, Гате, Врела, Глинице и Бојне. По Д-р Боривоју Ж. Милојевићу³⁾ из Рујнице је 9 породица, из Врела 5, а из Гате 2 пор. Ту су Станишићи у Трбушници, Јеличићи, Јованићи, Стојаковићи, Опачићи, Бабићи, Латинићи, Радићи, Врањковићи и Бубале. Један се део повратио из Србије због колере, која се појавила међу насељеницима. Повратили су се Грбићи, Орели, Ђулибрци и једни Радићи. Узрок је сеоби зулум бегова, а прочуло се, да су Турци истерани из Србије и да има празних кућишта.

Иза шездесетих година одсељавали су многи у Шабац. Већином су то били трговци, који су имали своје лађе и радили са Шапцом, и њихови момци. Тако је одселио из Велике

1) Гласник Г. Д., св. 5., с. 128.

2) „Насеља“, књ. 9., с. 743.

3) „Насеља“ књ. 9., с. 685.

Рујишке Јовица Црнобрња у Шабац, где се прозове Јовица Милићевић. Има их насељених и око Уба. Некако истих година селили су у Славонију у околину Пакраца и Пожеге, где их зову „Шијацима.“

Исељавали су из Средњег Поуња у Прекосање око Босанске Костајнице. Ту у Кнешпољу остала су многа пуста кућишта иза Кнешеполске Буне 1858. а у потпланинским је селима „отјешњало“, па су се селили и са мањим непосредним поводом.

8. *Узроци кретања из мајица и транзиционих области.* Речено је пре да су матице православног становништва досељеног у ову област: Рашка, области средње Босне и Херцеговине, а прошли су кроз Далмацију, Лику и Змијање, где су им једни огранци остајали, док су други доспели у Средње Поуње. Одатле су даље једни селили према Посавини и Подравини. Инвазија Османлија кретала их је из њихових матица. Осим неколико варошких породица од Херцеговине и од Сарајева, није ми познат ни један случај да су се директно доселили у Средње Поуње. Из Змијања се морало селити, што их се у кући много народило и требало се ратпрострањавати. Огласило се да су крајеви око Уне остали пусти за ратова, кад су помицане границе. Непосредан је повод била каква сила турска, убиство или свађа. Из Далмације покретале су на сеобу честе гладне године које су биле периодичне. Исељавали су око кукурузног брања на прехрану, па се нису ни враћали. Из Лике су најчешће бежали од војске. Босна се огласила као житородна и звали су је „сребрена Босна.“ „Докундисала им је тјескоба, бездрвица и безводица“ и „истјерала их потреба“ из Лике. Малим поводом „баци мушкет на шиљботу“ па ускочи у Босну. Већина их војника који прођу кроз шибе, беже у ондашњу Турску. За знатан део миграција биле су Уначка Жупа, Бјелајско Пеље и Кулен Вакуфска Жупа транзитне области између Далмације и Средњег Поуња. Одатле су даље кретали: „што се народило много мушких глава“, „што се огласило да има много празних кућишта“, „због слабог и каменовитог земљишта“, и „због диобе с браћом и тјескобе.“ Непосредан су повод била убиство, турски зулуми, бежање од освета.¹⁾ За глад-

¹⁾ Предак Угрица у Крдији киндисао је спахији косећи с њим тако да је умро. Бојећи се освете од родбине спахијине побегао је преко Уне. Предак Милинковића у Мариносту осекао је плетеницу девојци што га је изневерила и морао је да бежи од њене родбине.

них година излазило их је много и ходало по најму (6 браће Карана у Бушевићу) и чим је искрсло празно кућиште „окућили су се“

У масама досељавали су из Лике иза Окупације. Агитирало се тамо на сеобу у Босну, обећавајући им да ће добити бесплатно кућишта. Преварили су их јер су се морали насељавати као кметови. Шта више нису имали ни право сервитута због тога што су угарско-хрватски држављани, а не „домородци.“ Највише их је населило у подпланинска села. Од раздеоане линије према Банији пред Устанак 1875. била је извесна засићеност и није било места за насељавање Личана.

9. *Периоди насељавања у Средње Поуње.* Време насељавања у ову област може се у главном означити у пет периода: пре 200 г.; од Београдског (1739.) до Свиштовског Мира (1791.); до Омерпаше (1850 г.); од Омерпаше до Устанка 1875. и после Окупације. Сваки је период почињао каквим већим историјским догађајем и променом граница, који су устављали пуста кућишта у Поуњу. Пре 200 г. завршили су ратови аустријско-турски Карловачким Миром 1699.; Београдским Миром добили су Турци. Помињано је како је за Лауданова Рата 1788-91. готово била опустела сва Крајина. На пуста кућишта „осипало“ се из Далмације, Змијања. Пре 200 г. зна се да су дошли: Дакићи, Гаковићи, Ковачевићи, Богдановићи и Мудринићи.

Највише их је у четвртном периоду, после Омерпаше до Окупације. Тада их је доселило 1220 (48·06%) свих породица са 2686 (40·18%) свих кућа. Ту има и оних што су досељавали и 10 до 20 г. пре Омерпаше и означавали су за Омерпаше. Тада их је толико „навирало“, што се огласило у Лици и Далмацији, како је Омерпаша упокорио бегове босанске и уредио Босну. Иза тога највише их је иза Свиштовског Мира 445 (17·53%) свих породица са 2262 (33·8%) свих кућа. На трећем месту пети период после Окупације, кад је доселио 797 (31·4%) свих породица са 1329 (19·69%) свих кућа. Од Београдског, 1739. до Свиштовског Мира, 1791. свега је 16 (0·36%) свих породица са 223 (3·33%) свих кућа.

10. *Преглед миграција.* У испитаној области има свега 2538 православних породица (подразумевајући под породица све куће, домове, задруге једне крви и презимена у једном насељу) са 6675 кућа. Од свих је породица око 80% разврстано у групе родова, који су напред помињани. Те групе родова, родови, по-

родице дошли су у ову област у етапама и у периодима у 11 струја. Најача је струја Личана 1313 (51·73%) породица са 3215 (48·17%) кућа. Иза ње су од Бјелајског Поља 287 (11·3%) пор. са 812 (12·16%) кућа и подједнако три струје: из Далмације 156 (6·15%) пор. са 589 (8·83%) кућа, са Змијања 159 (6·26%) пор. са 585 (8·76%) кућа и унутарњег сељакања 216 (8·51%) пор. са 519 (7·78%) кућа. — Једнаке су струје од Унца 85 (3·34%) пор. са 329 (4·93%) кућа и са Кордуна 141 (5·55%) пор. са 325 (4·93%) кућа. Мање су струје: од Баније 42 (1·65%) пор. са 74 (1·1%) куће; од Тронеђе-Грахова 20 (0·78%) са 53 (0·79%) кућа, из осталих крајева Босне 54 (2·12%) пор. са 65 (0·97%) кућа. Незнатне су струје од Херцеговине, које су непосредно дошле.

Од све струје Личана у другом периоду насељавања (од Београдског, 1739. до Свиштовског Мира, 1791) дошло је 3 (0·22%) свих личких породица са 82 (2·55%) кућа; у трећем периоду (од Свиштовског Мира 1791 до Омерпаше 1850) 182 (13·86%) пор. са 946 (29·42%) кућа; у четвртном периоду (од Омерпаше 1850 до Окупације) 561 (42·72%) пор. са 1227 (38·16%) кућа, а после Окупације 566 (43·1%) пор. са 932 (28·98%) кућа.

Са Бјелајског Поља је у трећем периоду 79 (27·52%) пор. са 363 (44·7%) кућа; у четвртном 174 (60·62%) пор. са 379 (46·67%) кућа, а у петом 33 (11·49%) пор. са 58 (7·14%) кућа.

Из Далмације је у првом периоду (пре 200 г.) 3 (1·92%) пор. са 48 (8·16%) кућа; у другом периоду 2 (1·27%) пор. са 27 (4·58%) кућа; у трећем периоду 55 (32·25%) пор. са 281 (47·5%) кућа; у четвртном периоду 84 (53·84%) пор. са 209 (35·48%) кућа, а у петом 12 (7·69%) пор. са 24 (4·07%) кућа.

Са Змијања је у првом периоду 1 пор. са 17 (2·9%) кућа; 9 (5·66%) пор. са 84 (14·35%) кућа; у трећем 46 (28·93%) пор. са 250 (42·73%) кућа; у четвртном 102 (64·15%) пор. са 293 (39·82%) кућа.

Од Унца их је највише у трећој периодици 30 (35·29%) пор. са 163 (49·54%) кућа; са Кордуна после Окупације 110 (78·01%) пор. са 223 (66·76%) кућа, из Баније у четвртном периоду 27 (64·28%) пор. са 48 (64·86%) кућа.

Карактер инверсне селидбе имају струје са Кордуна, из Баније у извесној мери из Лике.

II. *Порекло католичких породица.* У Средњем Поуњу разликују се и зову се међу се католици „Маџари“ и „Каури“. Маџари су старинци, које су затекли Турци, кад су Бихаћ

освојили. Вероватно их зову Маџари, што су их затекли као угарске држављане, или због тога, што су исте вере са Маџарима. Традиција се сачувала за Шевељушиће да су „од фета“. Претке су им (два брата) заробили Турци као рибаре. Један је задржан као таоц, а други је морао да украде барута, с којим су Турци били Бихаћ. Није се сачувало разграновање њихово. Још су старинци Бублићи и Колићи, чиј се један огранак исламизовао и од њих су муслимани Лонићи. Шевељушићи су имали брат на земље због тога што су, веле, издали Бихаћ Турцима. Свакако су по среди какве услуге Турцима. Паша им је бихаћки побеглучио те земље, јер су најбоље у Бихаћком Пољу. Те се луке и данас зову Шевељуше. Иза Скендерпаше 1850. г. почели су насељавати из средње Босне и Далмације и из Лике као војни бегунци. После Окупације су у већој мери почели да насељавају са Кордуна из Хрватске у Видовску и Шилковачу и зову их „Крањци“.

У овој области има свега 293 католичких породица са 665 кућа. Од тога је Старица 31 (10·57%) свих породица са 217 (32·63%) кућа; струја унутарњег сељакања 34 (11·6%) породица са 71 (10·67%) кућа. Из Босне је 31 (10·57%) пор. са 49 (7·36%) кућа; из Лике 65 (22·18%) пор. са 148 (22·25%) кућа; из Далмације 4 (1·36%) пор. са 18 (2·7%) кућа; страног порекла 40 (13·65%) пор. са 40 (6·01%) кућа, а непознатог порекла 21 (7·16%) пор. са 23 (3·45%) кућа.

По периодима насељавања је од „фета“ 31 (10·53%) породица са 217 (32·63%) кућа; пре Окупације 81 (27·74%) пор. са 197 (29·62%) кућа, а после Окупације 181 (61·77%) пор. са 251 (37·74%) кућа.

Миграционе струје православног становништва и њихова старост

| ПОРЕКЛО | Пре 200 година | | Од Београдског, 1739. до Свиштовског Мира, 1791. | | Од Свиштовског Мира, 1791. до Омерпаше, 1850. г. | | Од Омерпаше, 1850. до Окупације, 1878. | | После Окупације | | Свега | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
|-------------------------|----------------|------|--|------|--|------|--|------|-----------------|------|-------|------|-----|------|----|-----|------|----|-----|------|----|-----|-----|-----|-----|------|-----|-----|------|------|-----|---|----|
| | Пор. | Кућа | Пор. | Кућа | Пор. | Кућа | Пор. | Кућа | Пор. | Кућа | Пор. | Кућа | % | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | | | | | | | | | | | | % | % | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| Лика | 1 | 28 | 30 | 82 | 182 | 13 | 86 | 561 | 42 | 72 | 1227 | 38 | 16 | 566 | 43 | 1 | 1313 | 51 | 73 | 3215 | 48 | 17 | | | | | | | | | | | |
| Бјеласко Поље | — | — | 1 | 12 | 79 | 27 | 52 | 363 | 44 | 7 | 379 | 46 | 67 | 33 | 11 | 49 | 58 | 7 | 14 | 287 | 11 | 3 | 812 | 12 | 16 | | | | | | | | |
| Далмација | 3 | 192 | 48 | 8 | 16 | 2 | 127 | 27 | 4 | 58 | 84 | 53 | 84 | 209 | 35 | 48 | 12 | 7 | 69 | 24 | 4 | 07 | 156 | 6 | 15 | 589 | 8 | 83 | | | | | |
| Змијање | 1 | 17 | 2 | 9 | 5 | 66 | 84 | 14 | 35 | 46 | 28 | 93 | 250 | 42 | 73 | 102 | 64 | 15 | 233 | 39 | 82 | 1 | — | 159 | 6 | 26 | 585 | 8 | 76 | | | | |
| Унац | — | — | — | 1 | — | — | 18 | 5 | 46 | 30 | 35 | 29 | 163 | 49 | 54 | 53 | 62 | 35 | 144 | 43 | 76 | 4 | — | 85 | 3 | 34 | 329 | 4 | 93 | | | | |
| Кордун | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 5 | 3 | 54 | 33 | 10 | 15 | 26 | 18 | 43 | 69 | 21 | 23 | 110 | 78 | 01 | 223 | 66 | 76 | 141 | 5 | 55 | 325 | 4 | 91 |
| Банја | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 3 | 7 | 14 | 11 | 14 | 86 | 27 | 64 | 28 | 48 | 64 | 86 | 12 | 28 | 57 | 15 | 20 | 27 | 42 | 1 | 65 | 74 | 1 | 1 |
| Тромеђа-Грахово | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 5 | 25 | 31 | 58 | 4 | — | 8 | 40 | 14 | 26 | 41 | 7 | 35 | 8 | 15 | 09 | 20 | 0 | 78 | 53 | 0 | 79 | | |
| Из разних крајева Босне | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 27 | 50 | 38 | 58 | 46 | 27 | 50 | 27 | 41 | 53 | 54 | 2 | 12 | 65 | 0 | 97 | | |
| Херцеговина | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 10 | — | 26 | — | — | — | — | — | — | — | 10 | — | — | 26 | — | — | | |
| Унутар. сељакане | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 40 | 18 | 51 | 184 | 35 | 45 | 148 | 68 | 51 | 299 | 57 | 61 | 28 | 12 | 96 | 36 | 6 | 93 | 216 | 8 | 51 | 519 | 7 | 78 |
| Непознато порекло | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 55 | 2 | 17 | 83 | 1 | 24 | | |
| Свега | 5 | 93 | 1 | 38 | 16 | 0 | 63 | 223 | 3 | 33 | 445 | 17 | 53 | 2262 | 33 | 8 | 1220 | 48 | 06 | 2086 | 40 | 18 | 797 | 31 | 4 | 1328 | 19 | 69 | 2538 | 6675 | | | |

Миграције католичких породица.

| ПОРЕКЛО | Од „Фета“ (старине) | | Прије Окупације | | После Окупације | | СВЕГА | | | | | | | |
|---|---------------------|-------|-----------------|-------|-----------------|-------|----------|-------|-----|-------|-----|-------|-----|-----|
| | Породица | Кућа | Породица | Кућа | Породица | Кућа | Породица | Кућа | % | | | | | |
| | | | | | | | | | % | % | | | | |
| Старинци | 31 | 217 | — | — | — | — | 31 | 10.57 | 217 | 32.63 | | | | |
| Унутарње сељакане | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | | | | |
| Лика | — | — | 34 | 71 | — | — | 34 | 11.6 | 71 | 10.67 | | | | |
| Босна | — | — | 12 | 59 | — | — | 65 | 22.18 | 148 | 22.25 | | | | |
| Хрватска | — | — | 31 | 49 | — | — | 31 | 10.57 | 49 | 7.36 | | | | |
| Далмација | — | — | — | — | — | — | 67 | 22.86 | 99 | 14.88 | | | | |
| Странци (Немци, Мађари, Талијани, Чеси) | — | — | 4 | 18 | — | — | 4 | 1.36 | 18 | 2.7 | | | | |
| Разно | — | — | — | — | — | — | 40 | 13.65 | 40 | 6.01 | | | | |
| Свега | 31 | 10.57 | 217 | 32.71 | 81 | 27.64 | 197 | 29.62 | 181 | 61.77 | 251 | 37.74 | 293 | 665 |

Миграционе струје мусли

| ПОРЕКЛО | | Од „Фета“ (старине) | | После млетачко-турских ратова II. пол. XVIII. века | | Иза Карловачког Мира 1699. | | | |
|-------------------|----------------------|---------------------|------|--|------|----------------------------|------|------|------|
| | | Пород. | Кућа | Пород. | Кућа | Пород. | Кућа | | |
| | | % | % | % | % | % | % | | |
| Старинци | | 15 | 0.75 | 250 | 2.4 | — | — | — | — |
| Непознато порекло | | — | — | — | — | — | — | — | — |
| | | 15 | | 250 | | | | | |
| Анадол | Непосредно Далмација | 160 | | 2233 | | 2 | 13 | 11 | 108 |
| | Лика | — | | — | | 12 | 117 | — | — |
| | Угарска | — | | — | | — | — | 160 | 1699 |
| | | — | | — | | — | — | 4 | 63 |
| | | 160 | 8.— | 2233 | 21.1 | 14 | 0.7 | 130 | 1.23 |
| Унутарње селакане | Град | — | | — | | — | — | — | — |
| | Околна села | — | | — | | — | — | — | — |
| | Непозн. сој | — | | — | | — | — | — | — |
| | | | | | | | | | |
| Беговске | | — | | — | | — | — | — | — |
| Остал. Босна | | — | | — | | — | — | 2 | 37 |
| Арнаути | | — | | — | | — | — | — | — |
| Исламизов. | | — | | — | | — | — | — | — |
| Цигани | | — | | — | | — | — | — | — |
| Целат | | — | | — | | — | — | — | — |
| Обамрле | | — | | — | | — | — | — | — |
| | | | | | | | | 2 | 37 |
| СВЕГА | | 175 | 8.75 | 2483 | 23.5 | 14 | 0.7 | 130 | 1.23 |
| | | | | | | | | 178 | 8.9 |
| | | | | | | | | 1907 | 18.— |

мана и њихова старост.

| ПОРЕКЛО | | Иза Свиштовског Мира 1791. | | После Омерпаше, 1850. и Окупације 1878. | | Непознато време | | СВЕГА | |
|---------|--|----------------------------|------|---|------|-----------------|------|--------|-------|
| | | Пород. | Кућа | Пород. | Кућа | Пород. | Кућа | Пород. | Кућа |
| | | % | % | % | % | % | % | % | % |
| — | | — | — | — | — | — | — | 15 | 0.75 |
| — | | — | — | — | — | 82 | 4.10 | 201 | 1.9 |
| | | | | | | 82 | | 201 | |
| | | | | | | | | 97 | 4.51 |
| 3 | | 34 | | 3 | 3 | — | — | 179 | 41.62 |
| — | | — | | — | — | — | — | 12 | 2.79 |
| 74 | | 624 | | — | — | — | — | 235 | 54.64 |
| — | | — | | — | — | — | — | 4 | 0.92 |
| | | | | | | | | 430 | 21.5 |
| 77 | | 3.85 | 658 | 6.2 | 3 | 3 | — | 4894 | 46.3 |
| 183 | | 1774 | | 101 | 247 | — | — | 284 | 21.13 |
| 177 | | 870 | | 580 | 1138 | — | — | 757 | 56.32 |
| — | | — | | 39 | 72 | — | — | 303 | 22.54 |
| | | | | 264 | 600 | | | 672 | 14.29 |
| 360 | | 18.— | 2644 | 25.06 | 984 | 49.2 | 2057 | 19.4 | 1344 |
| | | | | | | | | 4701 | 44.5 |
| — | | — | | 20 | 1.— | 88 | 0.86 | 20 | 1.— |
| 47 | | 2.35 | 195 | 1.8 | 24 | 1.2 | 67 | 0.6 | 73 |
| 4 | | | 16 | | 13 | | 54 | | 70 |
| — | | | — | | 4 | | 13 | | 13 |
| — | | | — | | 8 | | 26 | | 26 |
| 1 | | | 1 | | — | | — | | 1 |
| | | | | | 6 | | 6 | | 6 |
| 52 | | | 212 | | 75 | | 254 | | 129 |
| | | | | | | | | | 503 |
| 489 | | 24.45 | 3514 | 33.3 | 1062 | 53.1 | 2314 | 21.9 | 2000 |
| | | | | | | | | | 10549 |

Преглед миграција православног становништва.

| ИМЕ СЕЛА | Лика | Далмација | Змијање | Бјелајско Поље | Унац | Кордун | Банија | Тромеђа | Херцеговина | Босна | Унутарње селскање | Непознато порекло |
|----------------------|-------|-------------|---------|----------------|-------|--------|--------|---------|-------------|-------|-------------------|-------------------|
| Бањани | 48-07 | 25-64 | 4-11 | 7-76 | 0-6 | — | — | — | — | — | — | 7-11 |
| Баштра | 48-16 | 31-48 | 7-4 | 9-25 | — | — | — | — | — | 3-7 | — | — |
| Бенаковац | 46-37 | 36-23 | 13-04 | — | 2-89 | — | — | — | — | — | 0-44 | — |
| Бијело Брдо | 16 | 4 | — | 80 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Бихаћ | 36-36 | — | — | — | — | — | — | 19-48 | 5-19 | 19-48 | 15-59 | 3-89 |
| Блатна | 53-33 | 5 | 13-33 | 23-33 | — | — | — | — | — | 1-66 | — | 3-33 |
| Бојна | 62-99 | 7-18 | 6-07 | 9-38 | — | — | — | — | — | 13-81 | — | 1-55 |
| Бугар | 3-86 | 1-29 | — | 3-86 | — | 90-09 | — | — | — | — | — | — |
| Буковица | 36-83 | 5-26 | 10-52 | 5-26 | 21 | 10-52 | — | — | — | — | — | — |
| Горњи Бушевић | 77-89 | — | 15-21 | 5-21 | — | — | — | — | — | — | — | 2-1 |
| Средњи | 53-33 | 25-25 | 4-04 | 12-12 | — | — | — | — | — | 2-02 | — | 3 |
| Варошка Ријека | 30 | 13-33 | 23-33 | 26-66 | — | — | — | — | — | 6-66 | — | — |
| Видовска | 28-12 | — | — | — | 37-5 | 34-37 | — | — | — | — | — | — |
| Војевац | 30-08 | 5-15 | 29-89 | 21-64 | 7-21 | — | — | — | — | — | — | — |
| Вранограч | 92-3 | — | — | — | — | — | — | — | — | 7-69 | — | — |
| Бадљевића Врањска | 79-16 | 14-59 | 2-08 | 2-08 | 2-08 | — | — | — | — | — | — | — |
| Беширевића | 66-66 | 24-56 | — | 8-78 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Врањска Мосура | 75 | 6-25 | — | 18-75 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Врело | 23-61 | 8-33 | 25 | 20-83 | 15-27 | 6-94 | — | — | — | — | — | — |
| Горња Гата | 63-06 | 4-5 | — | 18-01 | — | 14-41 | — | — | — | — | — | — |
| Доња | 46-37 | — | 5-79 | 18-83 | 15-94 | 11-59 | — | — | — | — | — | 1-44 |
| Главица | 91-66 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 5-55 |
| Дренова Главица | 39-39 | 12-12 | 15-15 | 30-3 | 3-03 | — | — | — | — | — | — | — |
| Глиница | 56-27 | 23-38 | 7-79 | 3-38 | — | 4-4 | 4-74 | — | — | — | — | — |
| Горијевац | 40-76 | 26-31 | — | 30-26 | — | 2-63 | — | — | — | — | — | — |
| Гориња | 28-12 | 10-93 | 12-5 | 48-43 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Грабеж | 80-76 | — | 19-23 | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Градина | 13-15 | — | — | 50 | 5-26 | 26-31 | — | — | — | — | — | 5-26 |
| Грмуша | 36-36 | 10-6 | 50 | — | 3-03 | — | — | — | — | — | — | — |
| Гудавац | 56-92 | 3-07 | 16-92 | 23-07 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Добреница | — | СВЕ ИЗ ЛИКЕ | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Добросело | 64 | 5-14 | 6-28 | 8 | 1-71 | — | — | — | — | — | — | 5-71 |
| Дољани | 71-57 | — | — | 24-21 | 4-21 | — | — | — | — | — | — | — |
| Дреновац | 47-36 | 13-15 | 21-05 | 2-63 | — | 13-15 | — | — | — | — | — | 2-63 |
| Алајбегов Дубовник | 40 | 10 | 34-28 | 7-17 | — | — | — | 1-72 | — | — | — | 2-85 |
| Алибегов | 32-78 | 26-22 | 32-78 | 1-63 | — | — | — | — | — | — | — | 4-91 |
| Малићбегов | 57-54 | 2-83 | 29-24 | 2-83 | 0-94 | — | — | — | — | — | — | 4-71 |
| Турски | 83-05 | 1-69 | 5-08 | 5-08 | 3-39 | — | — | — | — | — | — | 1-69 |
| Залин | 53-65 | 12-19 | 4-87 | 9-75 | 7-31 | — | — | — | — | — | — | 2-43 |
| Заложје | 65-21 | — | 21-73 | 13-04 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Збориште | 37-15 | 12-15 | — | 9-28 | 9-28 | — | — | — | — | — | — | 3-57 |
| Злопољац | 93-33 | — | 2-22 | 4-44 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Ивањска | 60-83 | 8-33 | 21-66 | 6-66 | 0-83 | — | — | — | — | — | — | — |
| Изачић | — | СВЕ ИЗ ЛИКЕ | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Турска Јасеница | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Хасанбегова Јасеница | 69-04 | 17-87 | — | 2-38 | 10-71 | — | — | — | — | — | — | — |
| Хаџибегова | 61-7 | 8-51 | — | 23-4 | 6-38 | — | — | — | — | — | — | — |
| Језерско | 36-84 | 31-57 | — | 21 | 5-26 | — | — | — | — | — | — | 5-26 |
| Јоховица | 32-25 | 1-61 | — | — | 1-61 | 64-51 | — | — | — | — | — | — |
| Велика Кладуша | — | — | — | 9 | — | 90-9 | — | — | — | — | — | — |

Преглед миграције православног становништва.

| ИМЕ СЕЛА | Лика | Далмација | Змијање | Бјелајско Поље | Унац | Кордун | Банија | Тромеђа | Херцеговина | Босна | Унутарње селскање | Непознато порекло |
|-------------------------|-------|----------------|---------|----------------|-------|--------|--------|---------|-------------|-------|-------------------|-------------------|
| Клишевић | 81-81 | 4-54 | — | 13-6 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Агића Крндија | 11-76 | 35-28 | 5-88 | 5-88 | — | 41-18 | — | — | — | — | — | — |
| Беширевића Крндија | 59-09 | — | 4-54 | 4-54 | 18-18 | 13-62 | — | — | — | — | — | — |
| Крупа | 30-88 | 14-7 | 1-96 | 14-21 | — | 5-59 | — | — | — | — | — | — |
| Липа | 49-27 | — | — | 44-92 | 5-79 | — | — | — | — | — | — | — |
| Лохово | 74-11 | 1-17 | 1-17 | 21-17 | 2-34 | — | — | — | — | — | — | — |
| Лоховска Брда | 94-51 | — | 5-4 | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Љусина | 60-93 | 7-81 | 9-37 | 21-87 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Маринмост (део Мутника) | 20 | — | — | 20 | 16 | 44 | — | — | — | — | — | — |
| Матавази | 59-16 | 0-83 | 30-8 | 8-33 | — | — | — | — | — | — | — | 1-66 |
| Махмићсело | 76-46 | — | 5-87 | 11-76 | 5-87 | — | — | — | — | — | — | — |
| Менић | 72-14 | 3-79 | 7-59 | 10-12 | — | 2-53 | — | — | — | — | — | — |
| Мијостра | 26-08 | 39-13 | 34-78 | — | — | — | — | — | — | — | — | 3-79 |
| Мразовац | 64 | 12 | 16 | 4 | — | — | — | — | — | — | — | 4 |
| Муслићсело | — | СВЕ ИЗ ЛИКЕ | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Осредак | 39-87 | 18-07 | 14-48 | 20-48 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Отока | 68-42 | 6-31 | 14-73 | 7-36 | 1-05 | — | — | — | — | — | — | 7-46 |
| Острожница | 83-33 | — | — | 11-11 | 5-55 | — | — | — | — | — | — | — |
| Папари | 70-59 | — | — | 17-64 | — | 11-76 | — | — | — | — | — | — |
| Горњи Петровићи | 48-23 | 14-11 | 12-94 | 22-35 | 2-35 | — | — | — | — | — | — | — |
| Доњи | 56-33 | 2-81 | 15-49 | 25-35 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Перна | 60-37 | — | — | 22-64 | 11-32 | — | — | — | — | — | — | — |
| Пишталине | 13-33 | 2-22 | 8-88 | 0-74 | 74-81 | — | — | — | — | — | — | 5-65 |
| Подвран | 47-61 | 9-52 | — | 40-47 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Подгомила | 72-58 | — | 11-29 | 16-12 | — | — | — | — | — | — | — | 2-38 |
| Поткалиње | 51-68 | 28-08 | 12-35 | 7-86 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Притока | 33-33 | 21-81 | 11-49 | 31-03 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Пученик | 66-33 | 11-88 | — | 20-79 | — | — | — | — | — | — | — | 2-29 |
| Велики Радић | 58-01 | 16-78 | 24-42 | 0-76 | — | — | — | — | — | — | — | 0-99 |
| Мали | 51-89 | 16-45 | 25-31 | 6-32 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Рачић | 58-57 | — | 5-71 | 25-71 | 8-57 | — | — | — | — | — | — | — |
| Рипач | 70 | — | — | 25 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Рујница | 24-71 | 14-6 | 10-11 | 14-6 | 7-86 | 15-73 | — | — | — | — | — | — |
| Велика Рујишка | 49-96 | 30-3 | 15-15 | — | 7-08 | — | — | — | — | — | — | — |
| Сеоце | — | СВЕ ИЗ ЛИКЕ | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Горња Суваја | 64-83 | 9-89 | 7-69 | 8-79 | 8-79 | — | — | — | — | — | — | — |
| Доња | 45-94 | 41-88 | 6-75 | 1-35 | 4-05 | — | — | — | — | — | — | — |
| Стабаница | 33-71 | 25-71 | 18-28 | 17-71 | 0-57 | — | — | — | — | — | — | — |
| Теочак | 31-08 | 8-1 | — | 36-48 | 24-32 | — | — | — | — | — | — | 0-57 |
| Ђоралићи | 73-68 | 7-89 | — | 15-79 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Хашани | 60-14 | 10-89 | 13-76 | 6-08 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Хргар | 27-16 | 8-64 | 10-49 | 16-04 | 9-25 | 19-75 | — | — | — | — | — | — |
| Црнаја | — | СВЕ СА КОРДУНА | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Чаглица | 47-36 | — | 21 | 5-26 | 15-78 | — | — | — | — | — | — | — |
| Шилковача | 31-03 | 27-58 | — | 10-43 | — | 31-03 | — | — | — | — | — | — |

Личана је:

1 до 10% у: Бугару.

10 до 20% у: Бијелом Брду, Градини, Маринмосту (Мутнику), Пишталинама, Агића Крндији.

20 до 30% у: Варошкој Ријеци, Видовску, Горињу, Мијастри, Рујници, Хргару, Врелу.

30 до 40% у: Бихаћу, Буковици, Војевцу, Дреновој Главици, Горијевцу, Грмуши, Алајбеговом Дубовику, Алибеговом Дубовику, Зборишту, Језерском, Јоховици, Крупи, Осредку, Притоки, Стабанци, Теочаку, Шилковачи.

40 до 50% у: Бањанима, Баштри, Бенаковцу, Доњој Гати, Дреновцу, Липи, Горњим Петровићима, Подврану, Великој Рујишки, Доњој Суваји, Чаглици.

50 до 60% у: Блатни (Доњи Бушевић), Средњем Бушевићу, Глиници, Гудавцу, Малићбеговом Дубовику, Залину, Ивањској, Беширевића Крндији, Матавазима, Доњим Петровићима, Перни, Поткалињу, Великом Радићу, Малом Радићу, Рачићу, Хашанима.

60 до 70% у: Бојни, Беширевића Врањској, Горњој Гати, Доброселу, Заложју, Хасанбеговој Јасеници, Хаџибеговој Јасеници, Љусини, Мразовцу, Отоки, Пученику, Рипачу, Горњој Суваји.

70 до 80% у: Горњем Бушевићу, Бадњевића Врањској, Врањској Масури, Дољанима, Лохову, Махмићселу, Менићу, Папарима, Подгомили, Ђоралићима.

80 до 90% у: Грабежу, Турском Дубовику, Клишевићу, Осројници.

90 до 99% у: Вранограчу, Главици, Злопољцу, Лоховским Брдима.

Све су Личани у: Изачићу, Турској Јасеници, Сеоцу, Муслићселу, Добреници.

Далмаћинаца је:

1 до 10% у: Матавазима, Менићу, Отоки, Доњим Петровићима, Пишталинама, Подврану, Горњој Суваји, Теочаку, Ђоралићима, Хргару, Бијелом Брду, Блатни, Бојни, Бугару, Буковици, Војевцу, Врањској Мосури, Врелу, Горњој Гати, Гудавцу, Доброселу, Алајбеговом Дубовику, Малићбеговом Дубовику, Турском Дубовику, Ивањској, Хаџибеговој Јасеници, Јохавици, Клишевићу, Лохову и Љусини.

10 до 20% у: Варошкој Ријеки, Бадњевића Врањској, Дреновој Главици, Горињи, Грмуши, Дреновцу, Залину, Зборишту, Хасанбеговој Јасеници, Крупи, Мразовцу, Осредку, Горњим Петро-

вићима, Пученику, Великом Радићу, Малом Радићу, Рујници, Хашанима.

20 до 30% у: Бањанима, Средњем Бушевићу, Беширевића Врањској, Глиници, Горијевцу, Алибеговом Дубовику, Поткалињу, Притоки, Шилковачи.

30 до 40% у: Баштри, Бенаковцу, Језерску, Агића Крндији, Мијострој, Велики Рујишки.

40 до 50% у: Доњој Суваји.

Змијањаца је:

од 1 до 10% у: Бањанима, Баштри, Бојну, Бугару, Средњем Бушевићу, Бадњевића Врањској, Доњој Гати, Глиници, Доброселу, Турском Дубовику, Залину, Злопољцу, Агића Крндији, Беширевића Крндији, Крупи, Лохову, Лоховским Брдима, Љусини, Махмићселу, Менићу, Пишталини, Рачићу, Горњој Суваји, Доњој Суваји.

од 10 до 20% у: Бенаковцу, Блатни (Доњи Бушевић), Буковици, Горњем Бушевићу, Дреновој Главици, Горињу, Грабежу, Гудавцу, Зборишту, Мразовцу, Осредку, Отоки, Горњим Петровићима, Доњим Петровићима, Подгомили, Поткалињу, Притоки, Рујници, Великој Рујишки, Стабанци, Хашанима, Хргару.

од 20 до 30% у: Варошкој Ријеки, Војевању, Врелу, Дреновцу, Малићбеговом Дубовику, Заложју, Ивањској, Великом Радићу, Малом Радићу, Чаглици.

од 30 до 40% у: Алајбеговом Дубовику, Алибеговом Дубовику, Матавазима, Мијостри.

од 40 до 50% у: Грмуши.

Бјелајаца је:

1 до 10% у: Бањанима, Баштри, Бојни, Бугару, Буковици, Горњем Бушевићу, Бадњевића Врањској, Беширевића Врањској, Глиници, Доброселу, Дреновцу, Алајбеговом Дубовику, Алибеговом Дубовику, Малићбеговом Дубовику, Турском Дубовику, Залину, Зборишту, Злопољцу, Ивањској, Хасанбеговој Јасеници, Великој Кладуши, Агића Крндији, Беширевића Крндији, Матавазима, Мразовцу, Отоки, Пишталини, Поткалињу, Великом Радићу, Малом Радићу, Горњој Суваји, Доњој Суваји, Хашанима, Чаглици.

од 10 до 20% у: Средњем Бушевићу, Врањској Мосури, Горњој

Гати, Доњој Гати, Заложју, Клишевићу, Крупи, Маринмосту (Мутник), Махмићселу, Менићу, Острожници, Папари, Подгомили, Рујници, Стабанци, Ђоралићима, Хргару, Шилковачи.

од 20 до 30% у: Блатни (Доњи Бушевић), Варошкој Ријеки, Војевцу, Врелу, Гудавцу, Дољанима, Хаџибеговој Јасеници, Језерском, Лохову, Љусини, Осретку, Горњим Петровићима, Доњим Петровићима, Перни, Пученику, Рачићу.

од 30 до 40% у: Дреновој Главици, Горијевцу, Притоки, Теочаку,

од 40 до 50% у: Горињи, Градини, Липи, Подврану.

80% у: Бијелом Брду.

Унчана је:

1 до 10% у: Бањанима, Бенаковцу, Војевцу, Бадњевића Врањској, Главици, Дреновој Главици, Градини, Грмуши, Доброселу, Дољанима, Алибеговом Дубовику, Малићбеговом Дубовику, Турском Дубовику, Залину, Зборишту, Ивањској, Хаџибеговој Јасеници, Језерском, Јоховици, Липи, Лохову, Махмићселу, Отоки, Острожници, Горњим Петровићима, Рачићу, Рујници, Великој Рујишци, Горњој Суваји, Доњој Суваји, Стабанци, Хргару.

од 10 до 20% у: Врелу, Доњој Гати, Хаџибеговој Јасеници, Беширевића Крндији, Маринмосту (Мутник), Перни, Чаглици.

од 20 до 30% у: Буковици, Трчаку.

74% у: Пишталинама.

Кордунаша је:

1 до 10% у: Врелу, Глиници, Горијевцу, Крупи, Менићу, Ђоралићима.

од 10 до 20% у: Буковици, Горњој Гати, Доњој Гати, Дреновцу, Беширевића Крндији, Папарима, Рујници, Хргару.

од 30 до 40% у: Видовској, Градини, Шилковачи.

од 40 до 50% у: Агића Крндији, Маринмосту (Мутник); 64, 51% у Јоховици; 90·9% у Великој Кладуши; 90·9% у Бугару; у Црнаји сви.

Бановаца је:

од 1 до 10% у: Блатни (Доњи Бушевић), Средњем Бушевићу, Варошкој Ријеки, Вранограчу, Глиници, Доброселу, Зборишту, Ивањској, Отоки, Стобанци.

од 10 до 20% у: Бојни, Чаглици.

Преглед миграција муслиманског становништва.

| Босанска Крајина | Старинци | Непоз. порекло | АНАДОЛ | | | | УНУТАРЊЕ СЕЉАКАЊЕ | | | Од Босне | Арнаути | Србија |
|------------------|----------|----------------|------------|------------|----------------|--------------|-------------------|-----------------|------------|----------|---------|--------|
| | | | Непосредно | Преко Јике | Кроз Далмацију | Кроз Угарску | Од градова | Из околних села | Непоз. сој | | | |
| | | | | | | | | | | | | |
| Арапуша | — | 5·96 | 52·23 | 26·85 | — | — | — | 14·92 | — | — | — | |
| Баг | — | — | 36·06 | 24·59 | — | — | — | — | — | 39·34 | — | |
| Велики Бадић | — | 2·2 | 5·14 | 63·11 | — | — | — | 24·24 | — | 5·14 | — | |
| Мали Бадић | — | 2·27 | 77·27 | 11·36 | — | — | — | 6·81 | — | 2·27 | — | |
| Бакшаиш | — | 2·27 | 75·75 | 10·6 | 11·21 | — | — | — | — | — | — | |
| Барска | 5·34 | — | 75·64 | — | — | — | 12·21 | — | 6·87 | — | — | |
| Бегановићи | — | — | 28·7 | 49·07 | — | — | 16·66 | — | — | — | 5·55 | |
| Бихаћ | 11·6 | 25·1 | 9·7 | 17·09 | 0·63 | — | — | 22·36 | — | 8·22 | 1·89 | |
| Брезова Коса | — | — | — | — | — | — | 73·67 | 26·31 | — | — | — | |
| Брековица | — | 13·15 | 34·21 | 36·14 | — | — | — | 16·44 | — | — | — | |
| Бужим | — | — | 59·48 | 21·55 | — | — | — | 18·96 | — | — | — | |
| Варошка Ријека | — | 2·39 | 16·43 | 48·82 | — | — | — | 0·46 | 31·45 | — | 0·46 | |
| Видовска | — | — | 11·66 | — | — | — | 80·83 | — | — | — | 8·33 | |
| Виница | 6·45 | 6·45 | 16·12 | 25·8 | — | — | 45·16 | — | — | — | — | |
| Вранограч | — | 0·9 | 26·36 | 20·9 | — | 0·9 | — | 46·36 | — | 4·24 | — | |
| Глоговац | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | |
| Гњилавац | — | — | — | 26·96 | — | — | — | 74·15 | — | — | — | |
| Голубић | — | — | 91·93 | — | — | — | — | 8·06 | — | — | — | |
| Голубовићи | — | — | 61·28 | 15·05 | — | — | — | 21·5 | — | 1·07 | — | |
| Добросело | — | — | — | — | — | — | — | 86·11 | — | 13·88 | — | |
| Заложје | 7·82 | 9·56 | 31·3 | — | — | — | — | 51·3 | 0·87 | — | — | |
| Изачић | — | 14·94 | 41·75 | 18·52 | — | — | — | 15·97 | — | — | — | |
| Језерско | — | 9·39 | 23·63 | 9·39 | — | — | — | 16·66 | — | 9·69 | — | |
| Велика Кладуша | — | 0·88 | 51·77 | 17·01 | 7·51 | 11·94 | — | 10·61 | — | — | — | |
| Мала " | — | — | 78·39 | — | — | — | — | 18·68 | — | 2·9 | — | |
| Клокот | — | — | 49·25 | 31·34 | — | — | — | 19·4 | — | — | — | |
| Коњодор | — | — | — | — | — | — | — | 75 | — | 25 | — | |
| Горња Копривна | — | — | — | — | — | — | 70·06 | 29·93 | — | — | — | |
| Доња " | — | — | — | — | — | — | 90·69 | 9·3 | — | — | — | |

Преглед миграције муслиманског становништва.

| | Старинци | АНАДОЛ | | | | УНУТАРЊЕ СЕЉАКАЊЕ | | | Од Босне | Ариаути | Цигани | Беговске |
|-------------|------------------------|----------------|------------|----------------|--------------|-------------------|-----------------|------------|----------|---------|--------|----------|
| | | Непоз. порекло | | | | Од градова | Из околних села | Непоз. сој | | | | |
| | | Непосредно | Преко Лике | Кроз Далмацију | Кроз Угарску | | | | | | | |
| Кракача | — | — | — | — | 91.52 | 8.47 | — | — | — | — | — | |
| Краље | сви из бихаћског града | | | | — | — | — | — | — | — | — | |
| Криваја | — | — | — | — | 65.62 | 34.37 | — | — | — | — | — | |
| Крупа | 36.1 | 8.94 | — | 21.72 | — | 12 | — | 1.59 | 10.86 | 3.51 | 4.79 | |
| Кудићи | — | — | — | — | 85.05 | 14.95 | — | — | — | — | — | |
| Лубарда | — | — | — | 24.76 | — | 30 | — | 31.42 | 13.8 | — | — | |
| Лучка | 18.26 | — | 36.53 | — | — | 27.07 | 5.76 | — | 15.38 | — | — | |
| Љубијанкићи | — | 2.27 | — | — | — | 97.72 | — | — | — | — | — | |
| Мајетићи | — | — | — | 87.05 | — | — | 5.88 | — | 7.05 | — | — | |
| Махмићсело | — | — | — | — | — | 78.57 | — | 19.64 | 1.78 | — | — | |
| Мјјостра | — | — | — | 71.92 | — | — | 12.28 | — | 15.78 | — | — | |
| Мрзовац | — | — | 13.25 | 1.65 | 4.41 | — | 44.75 | — | 34.8 | 1.1 | — | |
| Муслићсело | — | — | — | — | — | 71.42 | 28.57 | — | — | — | — | |
| Мутник | — | 4.14 | 16.58 | 59.06 | — | — | 20.2 | — | — | — | — | |
| Острожац | 11.81 | 0.78 | 44.87 | 35.21 | — | — | — | — | 5.51 | — | — | |
| Острожница | — | 18 | 42 | 10 | — | — | 16 | — | — | 14 | — | |
| Отока | 8.05 | 5.55 | 46.11 | 31.11 | 3.61 | — | — | — | 3.33 | — | 4.72 | |
| Папари | — | — | — | 56.86 | — | — | 43.14 | — | — | — | — | |
| Пећиград | — | — | 56.66 | 5.83 | — | — | 19.16 | 17.5 | — | — | — | |
| Пишталине | — | — | — | — | — | 61.66 | 28.22 | — | 10 | — | — | |
| Покој | — | — | — | — | — | 93.33 | 5 | — | 1.66 | — | — | |
| Поље | — | — | — | — | — | 78.64 | 21.35 | — | — | — | — | |
| Поњевићи | — | — | — | — | — | 90.69 | 9.3 | — | — | — | — | |
| Прошићи | — | — | — | — | — | 93.87 | 6.12 | — | — | — | — | |
| Подзвизд | — | 1.87 | 44.68 | 30 | — | — | 23.12 | — | — | — | — | |
| Поткалиње | — | — | — | 11.76 | — | — | 88.23 | — | — | — | — | |
| Рибих | — | — | 32.53 | 38.55 | 31.25 Срб. | 13.28 Циг. | — | 4.09 | — | — | — | |
| Рипач | — | 6.73 | 25.8 | 41.01 | — | — | 7.85 | — | — | — | 18.53 | |
| Слапница | — | — | — | — | — | 80.82 | 19.17 | — | — | — | — | |

Преглед миграција муслиманског становништва.

| | Старинци | АНАДОЛ | | | | УНУТАРЊЕ СЕЉАКАЊЕ | | | Од Босне | Ариаути |
|-----------------|----------|----------------|------------|----------------|--------------|-------------------|-----------------|------------|----------|---------|
| | | Непоз. порекло | | | | Од градова | Из околних села | Непоз. сој | | |
| | | Непосредно | Преко Лике | Кроз Далмацију | Кроз угарску | | | | | |
| Слатина | — | — | — | — | 97.18 | 2.81 | — | — | — | — |
| Соколац | — | 6.45 | 27.41 | 32.25 | — | — | — | 33.87 | — | — |
| Спахићи | — | 2.12 | 95.27 | — | — | — | — | 2.12 | — | — |
| Србљани | — | 5.26 | — | 66.66 | — | — | — | 28.07 | — | — |
| Стијена | — | — | 53.68 | 18.68 | 6.57 | — | — | 8.42 | 11.05 | 1.31 |
| Тодорово | — | — | 80.31 | 2.22 | — | — | — | 6.34 | 2.53 | 8.57 |
| Тржац | — | 16.18 | 18.01 | 42.28 | 12.5 | — | — | 10.64 | — | — |
| Турија | — | — | — | 5.71 | — | — | — | 91.42 | 2.85 | — |
| Турска Гата | — | — | — | 9.52 | — | — | — | 77.93 | 14.27 | — |
| Турски Дубовник | — | 2.08 | — | 45.83 | — | — | — | 41.66 | — | 6.24 |
| Турска Јасеница | — | 16 | — | 84 | — | — | — | — | — | — |
| Ђоралићи | — | — | — | — | — | — | — | 63.47 | 24.2 | 11.87 |
| Хатинац | — | 8.72 | 39.36 | 8.72 | — | — | — | 10.63 | 32.97 | — |
| Цазин | — | — | 40.58 | 13.44 | — | — | — | 25.66 | 12.95 | 5.61 |
| Черклије | — | — | — | 25 | — | — | — | 66.66 | 8.33 | — |
| Шабићи | — | — | — | — | — | — | — | 74.43 | 18.75 | 6.81 |
| Штурлић | — | 0.98 | — | 74.38 | — | — | — | 11.33 | — | 13.3 |

Старинаца је:

1 до 10% у: Барској, Виноци, Заложју, Отоки.

10 до 20% у: Бихаћу, Лучки, Острожцу.

31.1% у: Крупи.

Непознатог је порекла:

од 1 до 10% у: Арапуши, Великом Бадићу, Малом Бадићу, Бакшаицу, Варошкој Ријеки, Виноци, Вранограчу, Заложју, Језерском, Великој Кладуши, Крупи, Љубијанкићу, Мутнику, Отоки, Подзвизду, Рипачу, Соколцу, Спахићима, Србљанима, Тржцу, Турском Дубовику, Хатинцу, Штурлићу.

од 10 до 20% у: Брековици, Изачићу, Острожници, Турској Јасеници.

Анадолаца досељених непосредно у испитану област је:

од 1 до 10% у: Великом Бадићу, Бихаћу, Стијени.

од 10 до 20% у: Варошкој Ријеки, Видовској, Виноци, Мразовцу, Мутнику, Тржцу.

од 20 до 30% у: Бегановићима, Вранограчу, Језерском, Рипачу, Соколцу.

од 30 до 40% у: Багу, Брековици, Заложју, Лучки, Рибићу, Хатинцу.

од 40 до 50% у: Изачићу, Клокоту, Острожцу, Острожници, Отоки, Подзвизду, Цазину.

од 50 до 60% у: Арапуши, Бужиму, Великој Кладуши, Стијени, Пећиграду.

од 60 до 70% у: Голубовићима.

од 70 до 80% у: Малом Бадићу, Бакшаишу, Барској, Тодорову, 95-74% у: Спахићима.

Анадолаца досељених преко Лике је:

од 1 до 10% у: Језерском, Мразовцу, Острожници, Пећиграду, Тодорову, Турији, Турској Гати, Хатинцу.

од 10 до 20% у: Малом Бадићу, Бакшаишу, Бихаћу, Голубовићима, Изачићу, Великој Кладуши, Поткалињу, Стијени, Цазин.

од 20 до 30% у: Арапуши, Багу, Бужиму, Виноци, Вранограчу, Гњилавцу, Крупи, Лубарди, Подзвизду, Чекрлији.

од 30 до 40% у: Брековици, Клокоту, Острожцу, Отоки, Рибићу, Соколцу.

од 40 до 50% у: Бегановићима, Варошкој Ријеки, Рипачу, Тржцу, Турском Дубовику.

од 50 до 60% у: Мутнику, Папарима.

од 60 до 70% у: Србљанима, Великом Бадићу.

од 70 до 80% у: Мијостри, Штурлићу.

Анадолаца кроз Далмацију је:

од 1 до 10% у: Бихаћу, Великој Кладуши, Мразовцу, Отоки, Стијени.

од 10 до 20% у: Бакшаишу, Тржцу.

Анадолаца кроз Угарску је:

од 1 до 10% у: Вранограчу.

Од градова су исцрпане области:

од 10 до 20% у: Барској, Бегановићима, Хатинцу.

од 20 до 30% у: Голубовићима, Лубарди, Лучки,

од 40 до 50% у: Виноци, Мразовцу,

од 50 до 60% у: Заложју.

од 60 до 70% у: Криваји, Пишталани, Ђоралићима, Чекрлији.

од 70 до 80% у: Брезовој Коси, Гњилавцу, Горњој Копривни, Махмићсели, Муслићсели, Пољу, Турској Гати, Шабићима,

од 80 до 90% у: Видовској, Доброселу, Коњодору, Кудићима, Слапници.

преко 90% у: Доњој Копривни, Кракачи, Љубијанкићу, Покоју, Поњевићима, Прошићима, Слатини, Турији.

Из околних села је:

од 1 до 10% у: Малом Бадићу, Варошкој Ријеки, Голубићу, Заложју, Доњој Копривни, Кракачи, Лучки, Мајетићу, Покоју, Поњевићима, Прошићима, Рибићу, Рипачу, Слатини, Спахићима, Стијени, Тодорову, Турији, Чекрлији.

од 10 до 20% у: Арапуши, Брековици, Бужиму, Изачићу, Језерском, Великој Кладуши, Малој Кладуши, Клокоту, Крупи, Кудићима, Мијостри, Острожници, Пећиграду, Слапници, Тржцу, Турској Гати, Шабићима, Штурлићу.

од 20 до 30% у: Великом Бадићу, Бихаћу, Брезовој Коси, Горњој Копривни, Муслићсели, Мутнику, Пишталани, Пољу, Подзвизду, Србљанима, Ђоралићима.

од 30 до 40% у: Криваји, Соколцу, Хатинцу.

од 40 до 50% у: Вранограчу, Папарима.

80% у: Поткалињу.

Непознати сој:

1 до 10% у: Барској, Отоки, Тодорову, Шабићима,

од 10 до 20% у: Доброселу, Махмићсели, Пећиграду, Стијени, Ђоралићима, Цазину.

Од Босне су:

1 до 10% у: Великом Бадићу, Малом Бадићу, Бихаћу, Видовској, Вранограчу, Голубовићима, Језерском, Малој Кладуши, Крупи, Мајетићима, Махмићсели, Мразовцу, Острожцу, Пишталани, Покоју, Стијени, Тодорову, Ђоралићима, Цазину.

од 10 до 20% у: Лубарди, Лучки, Штурлићима.

39-34% у: Багу.

Х НЕКОЛИКО ОСОБИНА ПРАВОСЛАВНОГ СТАНОВНИШТВА.

1. *Ношња*. Готово је већ нестало оне типичне крајишке ношње у овој области, коју зову „змијањска ношња“. Изгледа да је са мањим разликама распрострањена од Буковице и Равних Котара преко Гламочког Поља све до Врбаса, а на северу преко Лике, Баније допирала је све до Жумберка. Нарочито је изражена код женских: зубуни до кољена обашивени са плавом ризом и по ризи свилени вез; сукнене прегаче „наиверане“ и са поткићем, које носе напред; зими дуге црне сукнене хаљине; кошуље са широким рукавима, које су на прсима и на рукавима извезене плавом вуницом; беле мараме, „бошче“, на глави, обашивене плавим и црвеним „мавезом“ и извезене плавом вуницом. На црквеним зборовима чини ванредан утисак то прелевање боја плаве и нешто црвене и зелене са разним орнаментима на белом рубљу.

У Поуњу је почело нестајати те ношње одмах иза Дољанске Буне (1858). Потисли су је утицаји из Славоније и Лике. За Устанка 1875.-78. становништво је живело као бегунци у Лици и Славонији и то је највише утицало на ношњу. Како су од раздеоно линије једни ишли у Лику, а други у Банију и Славонију (како је коме било ближе) тако су почели делимично усвајати и њихове ношње.

И пролазнику, који иде раздеоном линијом па баци поглед с обе стране, падају у очи осетне разлике у ношњи. Оне су све веће, кад се иде од раздеоно линије према Лици и Банији, или од Гомила Великој Кладуши и Хашанима. У Крупи највише падају у очи те разлике између подпланинских и доњих села и под Гомилом и Кекића Главицом. Знатне су разлике између Осредка и Пишталина, Јасенице и Петровића, чак су осетне разлике у Горњим и Доњим Петровићима. У подпланинским селима и на површи иста је готово ношња као у Крњеуши¹⁾. Највише се те ношње очувало у Грмуши²⁾. Има је на

1) „Насеља“ књ. 13. стр. 183.

2) Задње сам широке рукаве видео код Ђукана Ољаче у Великој Рујишкој, који је умро пре 20 г.; у Доброселу на граници Баније видео сам 1921. где жене носе зубуне око куће; у Рујници на Малу Госпојину 1922. свраћале су пажњу две девојке из Осредка са накићеним фесовима на глави слично како то носе Осаћанке; а још по која жена стара чува везену кошуљу за укопа.

Кордуну у Љесковцу, Мочилима и Машвини чак у већој мери него у суседним босанским селима. Изгледа да се састаје са Жумберком, где је доста очувана стара женска ношња.

Лички сукнени „хаљинац“, кројен од домаћег сукна као грађански капут, све више потискује гуњ порубљен црвеном ризом и са црвеним цветовима.

Од раздеоно линије према Банији превлађује „пртенина“ сукненину. Ту су широке гаће са дужом кошуљом преко гаћа. Феса је нестало и замењује га бановачки „шкрљак“ (шешир). Нестаје чоханих чакшира, зечерма и „биоградског гуња“ и јавља се искварена варошка ношња. На женским су „змијањске прегаче“ озад и на њима је вез свилом са зубуна. Напред носе куповне „вертуне“ у разним бојама.

У чешљању и плетењу косе и везивању мараме разлике су у овој области и у Змијању и Банији. У Змијању су у жена плетенице низ прса са „уплетњацима“ од вунице. У Банији су плетенице око главе обавијене тако да се види венац косе испод повезаче, које вежу слично као Змијањке и Црногорке. У овој области од помињане раздеоно линије према Банији вежу жене плетенице и приметну о врату тако да на прсима висе плетенице пресавијене, а „бошча“ им је чврсто везана под вратом.

Иза Рата све се више виде рупци у бојама место белих „повезача“ и „бошчи“ и „кикље“ место кошуља и прегача. Приближује се грађанској ношњи.

2. *Начин рада*. На проматрање физичких и психичких особина потицала су ме места (у Цвијићевим „Основама за географију и геологију Македоније и Старе Србије“) чисто антропогеографских проматрања, а нарочито места на 995. стр. III књиге о начину дугог и непосредног проматрања и људи и социолошких појава. Негде у исто време изашла су проширена „Упуства“ са главом о „Испитивању психичких особина.“ Прочитавајући више пута места у „Основама“, проширена упуства и Дедијерову „Социјалну психологију Херцеговаца“ пратио сам сродничке групе по њиховим специфичним особинама. Код родова, где су традиције о пореклу избледеле, сву сам пажњу сконцентрисао на проматрање особина често налазећи потврде у другом селу код другог огранка истога рода.

Ноћивајући често по сеоским кућама, покаткад сам намерно ословио дете, које је стршило од просечности рода, по материну роду, јер се и они сами међу се тако задиркују. Мати

се осмехне, а отац се намргоди. Почну све у шали да износе и добре и лоше особине оба рода. Из тих задиркивања хватао сам карактеристичне особине и очина и матерна рода по њиховим властитим опажањима. Сазнао сам за паметне људе са проматрачким даром и у разговору навраћао сам да чешће причају о особинама истакнутих и омражених људи. То сам све догонио у склад са мојим проматрањима изразитијих људи на парохијским скупштинама, у политичкој агитацији, на крсним славама, на њиви у раду, у колу и на црквеним зборовима, на сајму, често и пјане кад су искрени без икаквих обзира „што тријезан мисли, то пјан говори“. Из разних тих прилика и згода живота и рада искрсавали су овде онде знаци њихових особина.

Задиркују се родови међу се и исмејавају. Ту сам био у тежем положају, јер се то крије од свештеника. Ређе је то задиркивање познато у целом селу већ само у сродничким групама. Дешавало се да сам кога у друштву или на славама ословио његовим надимком из подсмешљивости и мазности. То их је све засмејало. Од интереса би било ухватити све те подругливе и смешне надимке за све сродничке групе, али би то тражило огромних напора. Оне су огледало сродничке мазности и како је развијено осећање за смешно.

Интересовао сам се, што се даље могло, за предке и мушке и женске свих истакнутијих људи и жена, који су показивали више активности у животу и који су омиљени и омражени.

Тешком муком могао сам да задобијем каквог „подшмигљивца“ у селу да ми карактерише и људе и родове. Све сам то узимао у обзир проматрајући особине појединих родова и њихових група.

3. *Особине родова.* Кад се дуже времена посматрају већи скупови чељади из разних група родова виде се знатније разлике. Највидније су разлике између стариначких змијањских родова и група родова, који су старином од Ј. и Ј. И.

Стариначке су сродне групе родова више светле комплекције, дуље главе и лица. Због тога многе из ових родова и зову у међусобном задиркивању: Бјелан, Зељко, Жутија и Зелембаћ. По висини највише свраћају пажњу групе родова: Бурсаћи, Кеџмани, Карани, Грубори, Ољаче, Мудринићи, Војновићи и Шипке. Нарочито су високи они чији су и женски предци из стариначких родова и из групе родова отвореније комплексције и пореклом са Ј. и Ј. И. Код неких родова стари-

начких падају у очи незграпност, неспретност и „међедасте кретње“.

Њихове телесне особине даду се извести из самих презимена: Шипка (висок и танак ко оклагија), Кеча (плаве коврчаве косе), Зељковић (зелених очију), Медић (светло смеђ) и Плавшић. Најинтересантније је презиме Баук из групе родова Бурсаћ. О томе је важна белешка Петра Рађеновића: „Праотац данашњих Баука негдје тамо у четвртном кољену у натраг био „штрк“ на ногама. Кад му је дошао дјед (материн отац) из Плавна из Далмације, па га први пут видио још као дијете при сиси, видећи колике су му ноге, узвикне: „Виде га све једно ка драги баук.“ Од тада се то дијете прозове Бауком, па и његово потомство све до данас носи то име.“

Тако су исто високи Бурсаћи¹⁾ у Великој Рујишкој, где их има свега 5 к.

Физичко-соматолошким особинама старинаца одговарају и њихове психичке особине. Спорији су у мишљењу, закључивању, кретању и раду него родови старином са Ј. и Ј. И. Теже се и решавају на какав посао, али кад смисле и лате се рада, издрже више и гоне га крају са више устрајности него родови загаситије комплексције, који су пореклом са Ј. и Ј. И. Најконзервативнији су у селу, чувају најдаље народно одело (Ђукан Ољача у Великој Рујишкој) и народне обичаје. Имају и више склоности за веће задруге. Релативно су имућни. Уоче способност свакога члана задруге и уперају га за оним послом, у коме ће моћи највише да уради и да буде кориснији. Све се ради по плану. Уз то су штедљиви скоро до тврдичлука. Уопште су више задржали патријархалнога. Имају и нека омиљена имена: Остоја, Рађен и Обрад, која се уз нека библијска често понављају.

Кад се упореде те особине православних старинаца са католичким старинцима у средњој Босни (Алауповићима и Јаблановићима) и са оним у Бихаћкој Долини, често је осетна сличност и физичко-соматолошких и психичких особина. То се даде лепо да прати код босанских фрањеваца нарочито кад се издвоје утицаји познате чврсте организације католичке цркве, која је знатно утицала на њихово формирање. У неколико су те особине православних змијањских старинаца сличне исламизо-

¹⁾ Гледао сам где жена хоће да преће хлеб под сач на огњишту, а дете „кракато“ из другог рода, покисло код блага, па припекло „голијени“ да се огрије, и речему: „Тамо ти те своје Бурсаћске голијени.“

ваним беговским породицама: Куленовићима, Соколовићима и Бранковићима.

Пада у очи група родова, што слави Михољ-дан: Дакић — Ђошић — Вулин — Мирић. Лица су ширег са нешто већим личним јабучицама. Има доста мушких „мисирбабастих,“ носа, „бркезуса.“ Усана су нешто набубрених и већег носа. По изгледу су мирни, троми, лица и погледа меланхолична и заморена. Мистичне су нарочито њихове женске са осећајношћу до бола. Те своје особине преносе на своје потомке у друге родове. Кад говоре имају карактеристичан смешак око усана. Из ове је групе родова (Вулина) мати даровитог етнографског приповедача Петра Кочића. Изгледа да је од мајке наследио ону хармонију: дубоког националног осећања, осећања социјалне правде и осећања природе.

Интересантне су групе родова Зорић — Дробац. Помињано је мишљење Вл. Скарића да су вероватно Кричке од Дурмитора. Немају логике ни у говору ни у акцији. У свему су несређени и осећа се умор, кад се дуже времена с њима разговара. За Зориће су везане познате приче о сметањаштву.¹⁾

Старинци касније напуштају све што је старинско²⁾ Теклаци су и бране се у више кољена.

Досељених родова с Ј. и Ј. И има загаситије комплексције (од црномањасте до смеђе у нијансама) и отвореније плаве. Изгледа да их је од свих тих родова 66% загаситије, а 33% отвореније комплексције. Више су загаситије комплексције групе родова: Гаковићи (најдрње масти), Богуновићи, Поповићи, Дмитровићи (по предању огранак рода Стојана Јанковића), Бериће, Радаковићи, Узелци, Добројевићи, Кондићи, Јеличићи, Срдићи, Рајилићи, Стојакковићи, Богдановићи и Качавенде. Отвореније су комплексције највећа група родова, који су пореклом с Ј.: Родић-Стојсављевић и Лалић-Прица. Поред њих су отвореније

1) Кад је Миле Зорић у Буковици дошао из Америке кући, основао је да гради велику кућу. Само што је покорио истрошио је сав новац. На брзу руку преградио је једну собицу за жену и дете и оде опет у Америку. Та се кућа, основана на два боја са више соба, види из све околине где „зја“ као пећина, а село се на његов рачун смеје. Ни до данас се није повратио из Америке.

2) Помињани Ђукан Ољача у Великој Рујишкој најзад је носио широке рукаве, спавао је и зими на кожуну у кући код огњишта, а није хтео никада у соби. У свему је задржавао старе навике и начин живота сточара.

комплексције, али другог карактера, група родова: Мајсторовић-Ђулибрк и Бањац-Латинић.

Виолентност Крајшника установио је Цвијић упоређујући их са Црмничанима¹⁾ у Црној Гори. Она је најизразитија код родова, који су пореклом с Југа и загаситије комплексције. Код њих има највише смелости, борбености, експанзивности и епског заноса. На њима се даду пратити наступи плаховитости и убојитости. Дали су највећи број хајдука и војвода у устанцима. Најпопуларније су војводе у Устанку 1875.-78. из родова, који су старином с Ј. и Ј. И.: Хајдук Пеција Поповић, Триво Амелица, Голуб Бабић, Триво Бундало, поп Вајан Ковачевић, Симо Давидовић и поп Јово Гак.

Помињана је плодност групе родова Родић-Стојсављевић. Пада у очи њихова способност да се прилагоде свакој средини, опортунни су у политици и воле власт по сваку цену; добри су трговци. Мајке двају најистакнутијих трговаца у овој области из овог су рода. По плодности иза њих долази група родова отвореније комплексције: Мајсторовић-Ђулибрк, који су старином с Југа.

Особине родова и њихове разлике нарочито се истичу, кад се прати тежња за срађање извесних родова, начин срађавања и промене које настају, кад се срађају у више генерација.

Изгледа да се родови различитих особина жене међу се. Тежња им је, да им се потомство може боље прилагодити приликама, да боље пролази у животу и да је више цењено. Јасно избија тежња код извесних родова, да се са једнима крвно срађају, а са другима кумовски по оној народној здравици: „Бог ти дао кумове из јакних племена, а пријатеље из врских родова.“ Код многих је родова „преплетено кумство“ и „деветероструко кумство“. Има примера, где један физички јачи род учи код другог рода, који је у свему честит, да болује и обамре. С њиме хотимично са извесним планом „преплеће“ кумство само да на тај начин спречи женидбу са тим изнемоглим родом, а жели да с њиме у љубави живи. Има сојева, који болују, па траже женске из физички јаког и здравог рода, да им поправља потомство.

Та се селекција родова може да прати код породичних већања, кад кога члана хоће да жене. Ту се чује где веле за

1) Д-р. Јован Цвијић: Говори и чланци књ. I. стр. 241.

девојку: слабе је косе; не ваља јој мати ни тетке; слабо јој мати доји; тешка су порођаја; сој је крадљив; све су у соју ланчине, пијанице, разметљивци, женскароти, нерадини и „вуцнице“, згранови, ко спале мотике „разалаћени“, квркљиви и дрљави. Чује се: у томе и томе соју могло се вазда наћи људи од образа и поштења, а клони се соја, у коме има субаца и турских удворица. У новије време превлађује и у томе женидбена анархија, где се уплећу и материјални интереси. Због тога болују стари људи и жале се¹⁾ на потомство, које се „измеће“.

Најрадије се жене међу се извесне групе змијањских родова отвореније комплексције и понављају чим то дозволи црква. Иза тога се жене извесни родови загаситије комплексције од змијањских стариначких родова. У мањој се мери змијањски старинички родови жене од родова загаситије комплексције који су пореклом с Ј. и Ј.-И. Сматрају да су женске из стариначких змијањских родова боље кућанице, мање „говорљиве“ и „збијају кућну чељад у хрпу“. Жене из родова загаситије комплексције сматрају за „ваљаније“, али понеке „наопаке да их Бог сачува“, оне раније старе и код њих наступа фаза и раније и чешће, кад су „дандрљиве“ и „нацакбабе“, тип жена које у Сарајеву зову „Карача“ и „Еркача“.

Неки родови загаситије комплексције, кад се жене у три генерације из змијањских стариначких родова, измене свој тип толико да их је тешко разликовати од змијањских старинаца. Ако се после извесног времена почну да жене од родова загаситије комплексције сукцесивно, јавља се све више тип прапредака. Кад се извесни змијањски стариначки родови крвно срађају међу се у три генерације, јавља се често риђокосост и плава коврчава коса. Много сличе католичким стариначким породицама²⁾ у средњој Босни и Бихаћској Долини, који су изоловани женили се међу се и тиме одржавали свој тип.

Сличне су појаве, кад се стариначки змијањски родови

¹⁾ Стојан Богдановић из Алајбегова Дубовика вели: „Ако доведеш из сваког племена, потроваћеш своје племе, па Бог зна хоће ли се икад више моћи исправити. Честита су племена Војводићи и Грубише. Има и „дивјачних племена“.

²⁾ У Новској Планини наишао сам на лугара католичке вере од рударских насеља у Љубици. Женио се два пута. Не зна се одакле му је прва жена. Друга му је из православног стариначког рода Кеџмана отворене комплексције. Зачуђава да су деца из другог брака са том Кеџманшом много отвореније комплексције, него деца из првог брака.

крвно срођују са родовима, који су пореклом са Ј. и Ј.-И., отвореније комплексције, али се најрадије окупљују међу се.

Код извесних родова јављају се људи благи, питоми и меки, који у старије дане ословљају свакога: роде, родане (код Личана: „рано“, ранкане), душо моја и „рођено јање моје“, и које сво село цени и воли. Зову их Роде и Родан. Један огранак стариначког змајањског рода Мудринића прозвали су по Родану Родановићи. Код многих родова загаситије комплексције, кад су мајке у три генерације из змијањских стариначких родова, јављају се људи, који имају доста грубу спољашност, жустре кретње и у првом сусретању нешто пргавости. Зачуђава, кад се дуже времена посматрају и општи њима, да имају голубији поглед плавих очију, мекоту, благородност, питомост и готово јагњећу кротост. За њих се рекне да им је: „крв хајдучка, душа девојачка“.

Код срађања у више генерација родови загаситије комплексције губе много од оне загаситости често до гаравости, плаховитости,¹⁾ жустрости, наглости, претераног и необузданог замаха и заноса. Нарочито кад су им женске из змијањских стариначких родова у више генерација јавља се више сталожености, одмерености у кретањима, мислима, раду, више издржљивости и сталне вредноће, а не од момента. Код међусобног срађања у више генерација са родовима загаситије комплексције види се да змијањски стариначки родови све више губе од оне своје светле комплексције, која свраћа пажњу и због чега многе зову: Бјелан, Зељко, Жутија, Зелембаћ²⁾. Губе много и од просечне висине, незграпности, тромости и готово „међедастих кретња“. Мења се и виолентност њихова.

4. *Истакнутије жене*. Пада уочи да су већи и разгранатији родови названи по женама: Стојисављевићи, Вејиновићи, Дамјанићи, Павковићи, Бајићи, Танкосићи, Стојићи, Глувајићи, Веселице, Трњинићи, Роквићи, Миљевићи, Јеличићи, Кондићи, Марићи, Ђумићи, Ђукићи и Макивићи. Чак и родови неких група са сачуваним предањем „да су сви потекли из једне куће па се некако разродило“ имају по три презимена од женских предака: Вејиновићи, Павковићи и Бајићи; Трњинићи, Роквићи и Миљевићи; Стојисављевићи, Ђумићи и Макивићи; Јеличићи и Кондићи.

¹⁾ Због те плаховитости и рекну муслимани: „човјек плах готов Влаха“.

²⁾ Не воле зелене очи, јер су оне, веле, „појеле свечева ороза“.

Од интереса је навести како су прозвани родови Трњинићи, Роквићи и Миљевиће из групе родова Добројевићи. По једној су предаји од три сестре; по другој од три одиве јаких родова, а по трећој од две жене, а једнога предка Радана Озгорастовића¹⁾ са Херцеговине. За предка Миљевића веле да се женио с вилом.

Нека су презимена стара више од 100 г. (Стојисаљевићи) па је тешко ништа дознати о особинама женских предака. Свакако су то биле јаче жене. Вероватно су због тога падале у очи што су као одиве дошле у „потребу па одак подигле“ или „збијале чељад у хрпу“ и развиле иза смрти човекове господарство. Или су потомци од два предка, а од две жене осетно различитих особина и оне и њихови синови. Две истакнутије жене лично познајем и пратио сам их у животу и раду: Мару Мијатовића²⁾ у Рујници и Стану Вејиновића³⁾ у Великој Рујишкој из стариначког рода Штрбаца.

За рата многе су жене не само код православног дела становништва него и код муслиманског, боље развиле господарство, него човек док је био код куће. Те иза рата имају у свему већи утицај.

5. *Трагови племенског живота.* Да је становништво некада живело племенским животом сведочи нам задњи велики сукоб⁴⁾

¹⁾ Б. Х. Источник 1889. стр. 61.

²⁾ Од змијањског је стариначког рода Мудринића. Живела је 70 г. и била врло висока, под старост већ погнута. Свратио ми је пакњу њезин дубок алт, кад „бугари“ за покојником. Могло се чути и на 3 км. Свакоме је болеснику у селу носила понуде и „милоште“, а нарочито ако је „пуки сиромашак без игде икога свога“. Преседила би по целе ноћи код њега. Кад умре, окупа га (ако је женско), обуче и ожали. И чим спази свештеника на 2 км., кад иде да сахрани мртваца, почне „бугарити“ истински од срца са пуно бола, који сву погребну пратњу потреса. У целом њеном животу има нечега дубоко осећајног, мекоте и питомости наслеђиване у генерацијама.

³⁾ По смрти човека јој Столе, који је први почео са мелиорисањем земље, развила је још више господарство и ужива углед најбоље домаћице у целој околини. Треба само посматрати, какав утисак чини на цео црквени збор, кад се помоли са синовима, снахама и кћерима и са каквим поштовањем сусрећу је у збору и здраве се с њоме и угледни стари људи.

⁴⁾ Тај ми је сукоб испричала „Бероњуша“ Марица Старчевић, која се тада није била ни родила, него је слушала како се то у породици прича и предаје с кољена на кољено. Бероњско је, вели, „племена“ било јако и јуначко. Ни два друга „племена“ нису смела на њих ударити, јер Бероње нису дали никад „правити пртину преко себе“. Нестало је узде код цркве

код цркве, који је био између Грмуше и Великог Радића 1853. „Побила су се племена“ Шкорићи из Врањске и Бероње из Великог Радића. Мирења није било и тај је сукоб остао у причању: „Кад је била кавга између Бероња и Шкорића“. Често од тога догађаја рачунају. Од те гавге Бероње и Шкорићи не седају за једну „столицу“ да једу и не жене се међу се. Подигли су две цркве у близини: Шкорићи у Врањској, а Бероње у Великом Радићу. Како су у једној парохији вечито су у свађи, која је црква „преча“ и где ће свештеник становати. Ти њихови спорови задају муке и црквеним властима. У новије време почела се, вели, младина да се жене међу се, али и данас старијем Бероњи „узавре крв“ кад сретне кога Шкорића.

У Дољанској Буни 1858. сврстани су били усташе у борачке редове по родовима. Тако је у Слапу под Великим Љуточом изгинуло седам Штрбаца и с њима Лако Мазалица. На боковима су били родови Стојаковићи и Мандићи: једни до Горијевца одакле су ударили Турци од Бихаћа, а други до Клишевића одакле су ударили Турци од Кулен Вакуфа. Од тада сматрају Стојаковиће и Мандиће да су „невјерна племена“. На њих и данас „хаторе“ Штрпци и болују због те погибије толиких Штрбаца.

6. *Стање религиозности и морала.* Јак је утицај границе на веру и морал становништва ове области. Иза рата се указује више себичности, злурадности, пакости и злобе. Ретка је права и истинска побожност. Канда је има нешто више код стариначких родова.¹⁾ Ређу правичност наслеђену по мајци осетио сам код

кнезу Теши Бероњи, који је носио дугу доламу са сребреним токама и иликама. Бероње посумњају на Шкориће (После се сазнало да је узду украла нека жена Бероњска). Кнезу Теши Бероњи „долети“ Бероњуша, удана у Шкориће, и рече: „Брате, Тешо, не ћерај узде; ено Шкорића гдје су засјели у бусију, па ћете сви изгинути“. Украла се, вели, од душмана да каже своме, јер крв је своја крв. Заметне се кавга. Шкорићи први оспу ватру из бусије на Бероње. У кршеву наиђе зет Шкорић на „бабалука“ Бероњу. Оклевао је да пуца на бабалука, али кад га је прекорно његов „племенштак“ да је „невјера“, саспе ватру на бабалука. Бабалук ујагни пре и рани зета. На месту су пали мртви два Бероње и један Шкорић. После неколико дана помру од рана још два Бероње јер „чија је бусија онога је и мегдан“. И Шкорића је неколико помрло доцније од рана. Видар им је личећи им ране затровао, јер му је било жао изгинулих Бероња.

¹⁾ Поред помињане Маре Мијатовића из Рујнице на мене је оставио утисак најпобожнијег човека у овој области Лазо Орел у Глиници, који је умро 1921. г. Редовно је ишао у цркву, али није био ни мало bigotан. Огорчавала су га светска неваљоста али није никада кога прекоравао,

Илије Шамлије у Рујници. Код неких је из стариначких родова то све развијено до мучења себе постом и молитвом.

У насељима дуж све Суве Међе пада у очи велики број конкубината. Доста их се жени са Кордуна, из Лике и Баније, где је познати задружни закон Војне Границе. По њему женска губи право на све што је задружно чим се венча. Ако рачуна на какво наслеђе, неће да се венчава. До скора по аустријском војном закону није се могао венчати момак док не одслужи у војсци рок. Пре регрутације живели су у дивљем браку и тако се то „уобичаило“.

До Окупације није било псовања. Није без интереса навести шта псују старији људи из задруга веће патријархалности: све осим гр'оте и сто труња; сортељачу и пост материн; дука нечистога; књигу и ћафино молење; варенику и провару материно; заметање и зачетак материн; сто врага, безобразлук, љуљу, сагрош, материно плетиво, пуње, јаде, год, омрсак, смрт, што му гр'оте није, труње и армуље.

У Србији су гледали земљу националне мисије; само им се не допада, веле, што су „небесни“ псовачи, чим отворе уста „сламају небеса“ и „све слажу на камару“. Вероватно су то чули као лађари у србијанским варошима оне са дна живота по механама, свакако не по селима. У новије време од кад су почели одлазити у војску и на рад у Прајску (они из Америке у мањој мери), а нарочито иза Рата, почињу све више да освајају грдње и крупне псовке.

него кад што запази неваљало рекао би: „Ето де Боже помози“. Тада су знали сви да је најљући. Тако је и остала узречница: „Што но рекао Лазо Орел: Боже помози“. Ретке је био благости, скромности, доброте, кротости и безазлености. У млађим годинама само се једном, веле, опио и хтео се тада одваљати у реку да се утопи говорећи: „У овом свијету не могу да живим“. Кад су му после трезну испривчали, шта је хтео од себе да уради, тако се застидео да се никад више није опијао. Никад није говорио и питао о загробном животу ни његовим наградама и казнама. Све шта је добра чинио, сматрао је да то треба само по себи чинити по урођеној човечности, која се код њега огледала у највећој мери.

ПОСЕБНИ ДЕО

I. НАСЕЉА КРУПСКОГА СРЕЗА.

1. Крупа¹⁾

Варошко насеље.

Положај. За извешан број села с обе стране Уне (од Грмеч планине до Ђорковаче на граници с Банијом) потребно је било административно средиште нахије, казе, котара. Уз потребе код власти требало је подмиривати о једном путу и трговачке потребе. До Омерпаше то је био Бужим. Одатле је премештено седиште ново установљене казе у Крупу.

Састав Крушнице са Уном твори овећу зараван речних наноса. Пре него се слије у Уну прима један њезин млаз (рукавац) који се зове Унаџик. Тиме творе велику аду и више мањих. Од крупске заравни престаје литичаст карактер унске долине изузев Текије, Вранкамена и Дренове Главнице где се над Уном јавља љути карст. У крупској заравни се слевају у Уну: Календер, Кречана, Кобиљњак и Вучијак. Вучијак је доведен као водовод 1885. г. Карактеристичне су две уседлине на којима су делови насеља. Те су у линији карсне заравни између Липика и Хума и оголићене стене љутога карста са остацима средовековног града над унским слаповима где су млини. На месту где је велика православна црква било је, веле, језеро, које је засуто са уседлине где је џамија. Насипан је град између кула и то језеро. (Кад је копан темељ цркве код шестог метра налазили су засут плот и животињске

¹⁾ Највише података о Крупи побележио сам од покојног Ђоке Мајкића. Много ми је испривчао и старац од 97 г. Нико Билчаревић. Некоје важније податке дао ми је Михаило Станивуковић. Као да је водио летопис од Омерпаше до данас. Све ма и најситније догађаје и појаве у Крупи памти. Само га је тешко расположити да прича, јер је разочаран неким појавама иза Рата. Најчешће се у ужем кругу код Тоде Чулића на акшамлучењу јада: „Неваљамо! има у нас свачије крви измијешано и пасије и мачије.“)

кости). Варош и Пазарџик служе се водом са чесме, која је доведена са Вучијака. Горња Махала има неколико чатрња. Говедарница носи воду са Крушнице и Симиновца. Друга је чесма Текија код железничког тунела. Крајњи се делови Крупе служе водом са врела: Олуке, Радоња, Јаме, Јогића Врела и Женске Воде у Ђојлуку.

Највећи је део зиратних земаља у заравнима. Деле се на Горње Луке, Доње Луке, Кречану, Аду, Луг и Баре. Баре на-тапа Вучијак. Луг је у завијутку Крушнице. Ту и ливаде и оранице. У Кречани, Горњим Лукама, Доњим Лукама и Ади су претежно оранице, где роди кукуруз.

Тип. Крупа има звездаст облик. Четири се цесте састају. Из Бихаћа, Новог, Цазина, Сански Мост—Петровац. Пети је сеоски пут преко Говедарнице за Петровиће, Дубовике и Велику Рујишку. Главни је део насеља на превоју уседлине и на тераси Хума при слазу у зараван под оголићену стену где је град. Има облик трокута у коме је главна чаршија са црквом и џамијом. Око цесте је за Бихаћ Доња Махала или Сокак Махала. Уз цесту за Сански Мост—Петровац је Горња Махала. Пазарџик је између Житарнице и Уне. Устиколина је под Хумом више Унаџика. Пазарџик и Устиколина имају једва приметан амфитеатралан поређај оронух кућа са диванама. Од главних путова воде више „прогона“ Уни и Крушници. Око њих се развијају мање махале. Блажни је сајам на Говедарници. Углавном се Крупа дели на пет делова: Варош, Пазарџик, Устиколина, Доња Махала (Сокак Махала) и Горња Махала.

Као засебне крајеве узимају: Подхум, Захум, Ђојлук, Говедарницу, Светињу, Разбојну, Тарлу, Кречану, Турски Пученик, Међумостове, Горње Луке и Доње Луке. — *У вароши су:* Билчаревић 1 к., Блажевић 1 к., Цисар 1 к., Чулић 1 к., Ђулибрк 1 к., Чорак 1 к., Ђургуз 1 к., Добројевић 1 к., Гаковића 7 к., Грмуше 1 к., Илачевић 1 к., Јовановићи 8 к., Мајкић 1 к., Николићи 2 к., Предојевићи 2 к., Петровић 1 к., Ратковић 1 к., Стефановићи 3 к., Студен 1 к., Станивуковићи 2 к., Секулић 1 к., Стјепановић 1., Сенићи 2 к., Станковић 1 к., Смиљанић 1 к., Тешановић 1 к., Тодићи 2 к., Танкосић 1 к., Вајагић 1 к., Вучковић-Поповић 1 к., Вигњевић 1 к., Вукобра-товић 1 к., Зељковићи 4 к., Качавенде 2 к., Кујунџић 1 к., Фил-липовић 1 к., Вукмановић 1 к., Опачић 1 к., Беуковић 1 к., Шолић 1 к., Вејиновић 1 к., Миљешић 1 к., Торбица 1 к.

Недимовић 1 к., Свилар 1 к., Бањац 1 к., Зорић 1 к., Срдић 1 к., Мирковић 1 к., Чича 1 к., Илић 1 к., Тодић 1 к., Кењало 1 к., Ковачевић 1 к., Станишић 1 к., Карановићи 2 к., Ковачевићи 2 к., Кресоја 1 к., Лалић 1 к., Јованић 2 к., Лујиновићи 2 к., Маза-лица 1 к. и Мандићи 3 к. — *У Пазарџику су:* Арнаутовић 1 к., Алићехајић 1 к., Алиџановићи 3 к., Алијагић 1 к., Авдагићи 4 к., Алуновићи 2 к., Брунчевић 1 к., Бешић 1 к., Берберовић 1 к., Бр-кићи 2 к., Бапићи 2., Чаушевић 1 к., Чалић 1 к., Делић 1 к., Диздаревићи 4 к., Гулан 1 к., Грбићи 2 к., Хамулићи 2 к., Хоздић 1 к., Хускић 1 к., Хаџипашић 1 к., Хинић 1 к., Хукановић 1 к., Хоџићи 3 к., Хасановић 1 к., Харбаши 2 к., Хаскић 1., Ибрахи-мовић 1 к., Јогићи 7 к., Крупићи 3 к., Куленовић 1 к., Казићи 6 к., Машићи 3 к., Мушкићи 2 к., Матијевић 1 к., Мишковић 1 к., Новкињића 3 к., Окић-Бегановићи 2 к., Османбеговић-Крупич 2 к., Пашалићи 13 к., Пиралић 1 к., Рамићи 4 к., Сулејмановић 1 к., Сафићи 4 к., Шарићи 18 к., Шувалићи 2 к., Топаловић 1 к., Тузиновић 2 к. и Бадњевић 8 к. — *У Устиколини су:* Алагићи 6 к., Бекташевић 1 к., Даутовић 1 к., Карабрахимовић 3 к., Спахићи 2 к. и Татаревевићи 3 к. — *У Горњој Махали:* Арнау-товић 6 к., Бишчевићи 9 к., Бешировићи 4 к., Ђехајићи 3 к., Ђемаловић 1 к., Човић 1 к., Делалић 1 к., Џигумовић 1 к., Езићи 2 к., Кабљагићи 18 к., Кеџман 1 к., Куртовић 1 к., Месићи 10 к., Махићи 3 к., Мујчићи 1 к., Мујетић-Реџановић 1 к., Насић 1 к., Суљићи 3 к., Шабановић 1 к., Штрпци 2 к., Тулићи 3 к. и Кресоје 1 к. — *У Сокак Махали:* Бадњевићи 9 к., Бешире-вићи 2 к., Бајрић-Чајић 1 к., Берберовић 1 к., Бегићи-Сарајлије 2 к., Ђопићи 1 к., Џафићи 3 к., Хаџићи 14 к., Хасићи 5 к., Ха-сићи 1 к., Хусављевић 2 к., Хусаревић 1 к., Каџићи 15 к., Кочићи 9 к., Колер 1 к., Мустеданагић 2 к., Милановић 1 к., Слјепчевић 1 к., Сантрач 1 к., Супанчић 1 к., Шертовићи 14 к., Терзићи 5 к., Топчагићи 2 к., Велагићи 1 к. и Значић 1 к. — *На Гове-дарници:* Адамовић 1 к., Ерор 1 к., Гаковић 1 к., Јованић 1 к., Кокоруш 1 к., Колунџија 1 к., Пилиповић 1 к., Мајкић 1 к., Радмиловић 1 к., Шалабалија 1 к., Половина 1 к., Ђупурдија 1 к. и Дрљача 2 к. — *У Перни су:* Скенџићи 4 к.

На Турском Пученику: Бокани 4 к., Бјељац 1 к., Баста 1 к., Бањац 1 к., Бабић 1 к., Дукићи 2 к., Хајдуковићи 4 к., Јер-ковић 2 к., Љиљак 1 к. и Шипка 2 к. — *У Светињи су:* Гу-лани 2 к. и Јарићи 1 к. — *На Разбојни су:* Кнежевић 1 к. —

У *Тарли*: Мудринић 1 к. — У *Захуму*: Рађеновић 1 к. — У *Подхуму*: Клашња 1 к., Гачић 1 к., Тодић 1 к. и Бокан 1 к.

У *Кречани* су: Бешићи 2 к., Хинић 1 к., Васиљевић 2 к. и Заклан 1 к. — У *Међумостови*: Драгићи 2 к., Тадић 1 к., Букић 1 к. и Мишковић 1 к.

Привреда и занимање сџановнишџва. Поред административног Крупа је и привредно средиште среза. Ту измењују производе подпланински крајеви са више стоке и дрвене грађе са доњим деловима среза, где је више жита, свиња и воћа. Ту се сувишак свиња из доњих делова среза продаје за подпланинска села, а купују се овце за доња села где их чешће затире „метил“. Крупа је посреднички пазар за сеоске трговце из околине, који купују свиње у Приједору па препродавају трговцима из Беширевића Крајине за Лику и Кордун преко Бихаћа и Тржачког Раштела. Жељезница је изграђена од Новог до Крупе после Рата. Тиме је промет знатно ојачао. Док није изграђена Штамбајзова шумска жељезница Приједор—Дрвар—Книн и личка жељезница, Бјелајско Поље, Уначка и Островичка Жупа су са знатним деловима Лике привредно комуницирали преко Крупе за Нови. Тиме је Крупа постала знатно трговачко место и развила се несразмерно са релативно сиромашном околином. Развио се банкарски рад већих размера.¹⁾ Свега у Крупи има 224 трговине са занатлијама.

Имена: Крупа је, веле, од узвика чобанице кад је нашла град у шуми: „ево крупна камена“. Турски су називи: Кршље Теџија, Тарла, Ђојлук, Уначик, Пазарџик, Календер, Карађол, Ташлија и Ђоја. Разбојна ради сукоба са разбојницима. На нестала насеља подсећају: Гаврановића Воће, и Бубаловића Луке.

Сџарине: Преуређен је за парк и поправљени су зидови средовековног града кога спомиње познати путник Курипешић (Rad Jugoslavenske Akademije књ. 56. стр. 153.) Ту је једно време био санџакбег до освојења Острожца. Седиште му се помицало: Каменград—Крупа—Острожац—Бихаћ. За Хумом се распознају остаци цркве. На Кутањи су зидови некаква града. Под Хумом су добро очувани зидови цркве која је изгорела уз Буну 1875.—78 г.

Порекло сџановнишџва. При паду Крупе један се са-

¹⁾ Банкарски је рад развио Јефто Колаковић из Брчког а старином из Херцеговине. Показује много спекулативна духа. Исељеници у Америци из срезова крупског, петровачког, бихаћког и цазинског шаљу му улоге на штедњу.

крио у бадањ. Потурчио се и он је предак Бадњевића. Има их: *Бадњевића* 17 к., *Пашалића* 13., *Тоџчагића* 2 к., *Диздаревића* 4 к., *Шибиха* 1 к., *Авдагића* 4 к. Из њихова племена су били заповедници нахија, који су се после звали капетани, све до претка Крупића, који је пре 200 г. дошао из Арнаутлука и који су се звали у почетку Арнаутовићи. Потурчени предак Бадњевића погинуо је при освајању Бихаћа. — Старинци су поред Бадњевића и *Езићи* 14 к. и од њих *Шарићи* 18 к. Сва је прилика да су старинци и истурчени Хојсићи, који се спомињу у овим крајевима као каштелани.¹⁾ Претци су им стајали под градом и из њихова је племена био капиџбаша. Много их је одселило иза Окупације и Анексије у Турску. — Пре 300 г. доселио је од Каменграда предак *Кадићи* 15 к. и *Шертковићи* 14 к. Од Шертковића су и *Мусићи* 11 к. — За Стегиће не знају одакле су дошли. Вероватно да су старинци исламизовани. Од њих су *Терџићи* 5 к., *Хусаревић* 1 к., *Џафићи* 3 к., *Хасић* 1 к. и *Спахићи* 2 к. — Из Лике су иза Карловачког Мира: *Месићи* 10 к. и *Кабљагићи* 18 к. Најпре су Кабљагићи стајали у Гудавцу више Крушничког Врела, где су имали на врелу ступу за барут. Уз Буну су саселили од ешкије у Крупу и ту остали. — Тада су из Лике: *Јогићи* од којих су: *Ненадовићи* 7 к., *Хасановић* 1 к., *Алуновићи* 2 к. *Бркић* 1 к., *Окић* 1 к. — Из Лике су: *Сулејмановићи* 1 к. и од њих *Алиџановићи* 3 к. и *Хамулићи* 2 к. Из Лике су иза Карловачког Мира: *Кочићи* 9 к. и од њих *Велагић* 1 к. и *Реџићи* 11 к. — Рекоше да су „старо колино“, а не знају одакле су: *Козићи* 6 к. и од њих *Хоздићи* 1 к. и *Хускић* 1 к.; *Ђехајићи* 3 к., *Хукановић* 1 к., *Хоџићи* 3 к., *Машићи* 3 к., *Караибрахимовићи* 3 к., *Тулићи* 3 к. и *Тузиновићи* 2 к. — Не сећају се којему соју спадају: *Шабановић* 1 к., *Махмуџовић* 1 к., *Бужимџићи* 10 к., *Муџиџић* 1 к., *Хусовљевићи* 2 к., *Бегџашевић* 1 к., *Црнић* 1 к. и *Реџановић* 1 к. — Беговска породица *Крујићи* су Арнаутовићи. Иза Бадњевића су из њихова племена капетани бужимске нахије. Има их *Крујића* 10 к. и *Османбеговића* 2 к. — После Омерпаше *Арнауџовићи* 6 к. из Арнаутлука и *Хаџићи* 14 к. Хаџића је предак Хаџија Торлак из Македоније. — Иза Омерпаше су: *Ђемаловић* 1 к. из Санског Моста; *Брунџевић* 1 к. из Никшића; *Махић* 1 к. из Новог; *Слијеџевић* 1 к. из Варџар-Вакуфа (обамо) и *Бегих-Сарајлија* из Сарајева, за кога веле да је

¹⁾ Radoslav Lopašić, Bihać i Bihaćka Krajina, стр. 21.

потомак Пиње Барјактара. Из Лике су за рата 1683.—1699. *Алагићи* 6 к. Предак им је из племена Козлице. Био је код Мустајбега Бадњевића сеиз и спасао му живот под Бужимом, кад су ударили Каури. Даде му капетан Луг. — Пре 50 г. су: *Суљићи* 3 к. из Отоке; *Даушовићи* 1 к. из Бужима и *Делић* 1 к. из Бихаћа. — Уз Буну су 1875. претежно од ешкије саселили: *Хасићи* 5 к. из Кулен Вакуфа; *Цигумовић* 1 к. из Кулен Вакуфа; *Делалић* 1 к. из Цазина; *Бајићи* 2 к. из Коњодора; *Берберовићи* 2 к. из Бихаћа; *Алијагић* 1 к. из Јасенице; *Алићехажих* 1 к. из Тржца; *Хацијашић* 1 к. из Стијене; *Ибрахимовић* 1 к. из Арапуше; *Харбаши* 2 к. из Дубовика; *Куршовић* 1 к. из Арапуше; *Новкињићи* 3 к. из Дубовика; *Нукић* 1 к. из Бадића; *Пиралић* 1 к. из Бихаћа; *Порић* 1 к. из Бужима; *Ташаревихи* 3 к. из Кључа; *Тојаловић* 1 к. из Језерског и *Шувалићи* 2 к. из Новога. — Беговске су породице из околних села: *Бишчевићи* 9 к., *Беширевић* 4 к., *Куленовић* 1 к. и *Церић* 1 к. — Из околних су села пре 20 г.: *Сивић* 1 к. из Остружнице; *Мусїеданагићи* 2 к. из Отоке; *Сефићи* 1 к. из Остружнице; *Насићи* 1 к. из Јасенице; *Чаушевић* 1 к. из Бужима; *Седић* 1 к. из Јасенице; *Балшић* 1 к. из Језерског; *Чајић* 1 к. из Пећи и *Бешићи* 2 к. из Отоке на материнство.

Православне породице. Пре Омерпаше није било православних породици у Крупи него неколико бегунаца од војске из Лике. По казивању стараца од 97 г. Нике Билчаревића први су населили Билчаревићи од Грахова. Звали су се Клинци. Предак неки далеки ткао биљце па прозван Билчар. Славили су Никољдан и како их је помела мењава кад су ишли по пиће на море одаберу прољетни светац Св. Матију. Никин брат је био набављач за војску Омерпаше. Имао је више „бисажара“ који су продавали робу по селима. После су се „затрговчили“ и настанили у Крупи. Тада је село нахије пренео Омерпаша из Бужима у Крупу. И Стари Мајдан почео да опада, па су се занатлије почеле да расељавају из њега. Како је Крупа напредовала већи део је доселио у Крупу. Од 1850.—1860. населили су из Мајдана: *Штефановићи* 3 к. (Јовањдан) предак им је био екмешчија, а синови и унуци трговци; *Станивукловићи* 2 к. (Ђурђевдан) је стариначка породица. Од Гламоча су населили у Јелашиновце. Отац Станивукловића саселио је у Стари Мајдан и био терзија. Из Мајдана је населио у Крупу. Синови су му трговци. *Вајагићи* 1 к. (Арханђеловдан) старинои са По-

пине у Стари Мајдан а одатле у Крупу — Из Мајдана су и: *Вуковићи* — *Појовић* 1 к. (Ђурђевдан); *Рајчевић* (*Рајковић*) 1 к. (Лазареву Суботу). Предак им је из Русије негде од Црног Мора. Био је једно време писар код књаза Милоша, после код сарајевског владике и најпосле код капетана у Приједору. Бег га силом ожени и насели у Машане. Одатле сасели у Мајдан а из Мајдана у Крупу. — Из Мајдана су: *Пејровићи* 1 к. (Ђурђевдан) и *Мајкићи* 2 к. (Ђурђевдан). — Од 1850. до 1860. доселили су: *Секулић* 1 к. (Ђурђевдан) из Лијевна. Старином је из Боке. — *Николић* 1 к. (Јовањдан) као казанчија из цинцарског неселја Чипулића код Бугојна. — *Стјејановић* 1 к. (Јовањдан) из Сарајева. — *Добројевић* 1 к. (Стефањдан) са Калати више Кулен Вакуфа. Старином су с Југа, и дошли у северну Далмацију. Три су брата кренула из Далмације у Босну. Марко Добројевић је умро без потомака. Мати му је из породице Родића. Сво имање оставио је српској школи и просвети. Дед му је био у Доситијевој школи у Плавну. Добротвор је Српског Географског Друштва. *Сенићи* 2 к. (Никољдан) из Мале Рујишке. Деда је садашњих дошао као туфекчија од Шапца у Нови. Није му се допало, па насели у Малу Рујишку. — *Предојевићи* 3 к. (Св. Алимпију) са Предојевића Главице. — *Зелковићи* 4 к. (Ђурђевдан) из Перне, где су дошли из Трубара. — *Драгићи* 2 к. (Св. Вартоломеја) из Зеллиновца и „једно“ су веле са Кеџманима.

Из Херцеговине су: *Јовановић* 7 к. славе Јовањдан. Отац данашњих Јовановића, Никола, доселио је из Херцеговине, из Фотнице, где се звао Попара. Био је једно време трговачки момак код трговачке куће Кујунџића и Лијевну. Отворио је филијалу Кујунџића у Крупи. Има 7 синова. Продавао је фочанске ножеве, па га зову „Фочо“. — *Јовановићи* 2 к. (Никољдан) из Попова Поља. — *Бабићи* 2 к. (Јовањдан) звали се Кујићи (обамо). — *Ковачевићи* 2 к. (Јовањдан). — *Васиљевићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Бегове Куле и звали се Чичковићи — *Ковачевић* 1 к. (Јовањдан) из Попова Поља. — *Тетановић* 1 к. (Јовањдан) из Попова Поља. — Пре Окупације су: *Кнежевић* 1 к. (Никољдан) са Цвијетнића; *Бањац* 1 к. (Јовањдан) из Бјеллајског Поља; *Карановић* 2 к. (Ђурђевдан) са Бобуљаска. — Са околних су села саселили пре Окупације: *Вејиновић* 1 к. (Св. Василију) из Велике Рујишке; *Мазалица* 1 к. (Јовањдан) из Суваје; *Ђулибрк* 2 к. (Јовањдан) из Велике Рујишке; *Га-*

ковићи 7 к. (Никољдан) из Велике Рујишке; *Тодићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Перне; *Дражић* 1 к. (Ђурђевдан) из Велике Рујишке и *Недимовићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Јасенице. — Пре Окупације су из Лике: *Вигњевих* 1 к. (Св. Василију); *Лујиновић* 1 к. (Никољдан); *Половина* 4 к. (Јовањдан) из Лапца и *Љиљак* 1 к. (Никољдан) — *Гачић* 1 к. (Св. Пантелију) од Сане — првих година иза Окупације; *Кресоја* 2 к. (Никољдан) од Далмације; *Мандићи* 3 к. (Никољдан) од Унца; *Кокоруш* 1 к. (Јовањдан) из Смољане; *Срдић* 1 к. (Никољдан) из Дрвара; *Торбица* 1 к. (Стефањдан) из Трубара; *Бањац* 1 к. (Јовањдан) из Поља; *Пилиповићи* 2 к. (Св. Алимпију) са Цвјетнића: *Рађеновићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Осредака; *Танкосић* 1 к. (Ђурђевдан) из Осредака; *Шийке* 2 к. (Марковдан) из Дугопоља; *Ђурићи* 1 к. (Св. Вартеломеја) из Поља и *Кецман* 1 к. (Св. Вартоломеја) из Поља. — После Окупације је *Чулић* 1 к. славе Никољдан. Предак им као харамбаша у Далмацији изгубио ухо у окршају и назван „Чуле“. Најпре су пали на Рујишку. Одатле одселе једни у Џанкића Ракане. Из Ракане је Тоде Чулић. — Из околних су села после окупације *Ширјици* 2 к. (Ђурђевдан); *Дрљаче* 2 к. (Трифундан) из Суваје; *Адамовић* 1 к. (Јовањдан) са Војевца; *Сјојаковић* (Никољдан) из Суваје; *Санџрач* 1 к. (Св. Пантелеју) из Малог Радића; *Тодоровић* 1 к. (Никољдан) из Залина где се звао Ђургуз; *Јовчић* 2 к. (Никољдан) из Велике Рујишке, а звали су се Давидовићи; *Ковачевић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Пученика и *Качавенде* 2 к. (Никољдан) са Војевца. — После Окупације су: *Сјанковић* 1 к. (Ђурђевдан) из Бихаћа; *Блажевић* 1 к. (Никољдан) из Новог привела га мати и обамро; *Грбић* 2 к. (Срђевдан) из Поља; *Илачевић* 1 к. (Јовањдан) из Срема као учитељ; *Тодић* 1 к. (Св. Димитрија) из Новога; *Кенало* 1 к. (Миољдан из Бихаћа; *Смиљанић* 1 к. (Св. Јована Златоустог) из Новога и *Шалабалија* 1 к. (Лучиндан) из Трубара.

Из Лике су после окупације: *Басија* 1 к. (Св. Василију); *Јарић* 1 к. (Никољдан); *Јерковићи* 2 к. (Јовањдан); *Хајдуковићи* 4 к. (Јовањдан) из Лапца; *Хинићи* 2 к. (Јовањдан) из Заложнице; *Колунџија* 1 к. (Никољдан); из Небљуха; *Машијевих* 1 к. (Никољдан); *Вукмановић* 1 к. (Аранђеловдан); *Вукобрајовић* 1 к. (Јовањдан); *Скенџићи* 4 к. (Јовањдан) из Турјанског; *Чича* 1 к. (Јовањдан) из Лапца; *Ерор* 1 к. (Враче) из Врховина; *Гулани* 3 к. (Ђурђевдан) из Врховина, где су се некад звали Ко-

стадиновићи; *Бокани* 4 к. (Никољдан) из Осредака, где су се звали Војводићи; *Јованић* 1 к. (Ђурђевдан); *Мудринић* 1 к. (Ђурђевдан); *Ђојић* 1 к. (Михољдан) мајстор дрвених суда; *Лалић* 1 к. (Арханђелдан); *Милановић* 1 к. (Арханђеловдан); *Сјуден* 1 к. (Никољдан) из Жељаве; *Свилар* 1 к. (Стефањдан) из Лапца; *Шкрбић* 1 к. (Благочасне Вериге) из Мазина; *Заклан* 1 к. (Аранђеловдан); *Мирковић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Глине и одселио после рата у Срем; *Илић* 1 к. (Јовањдан) из Грачаца; *Дукићи* 1 к. (Ђурђевдан) и 1 к. (Стефањдан); *Ојачић* 1 к. (Лучиндан) из Лапца; *Ђујурдија* 1 к. (Срђевдан) и *Бабић* 1 к. (Јовањдан).

Пред рат и после Ослобођења: *Радмиловић* 1 к. (Никољдан) од Билећа као пензионисани жандар; *Ђељац* 1 к. (Никољдан) од Сане; *Колаковић* 1 к. (Јовањдан) из Брчког најпре као директор банке, а после отворио самосталну банкарску радњу; *Чизмаревић* 1 к. (Јовањдан) као пекар из Брчког; *Ђукић* 1 к. (Ђурђевдан) са Перне као трговац; *Грмуша* 1 к. (Јовањдан) као трговац из Бушевића; *Мишковић* 1 к. (Никољдан) као калаџија из Лијевна; *Миљешић* 1 к. (Ђурђевдан) из Матаваза; *Бекковић* 1 к. (Никољдан) из Лике и *Сјанишаћ* 1 к. из Вођенице.

Католичко сјановништво. После окупације су: *Чорак* 1 к. димничар из Врховина; *Цисар* 1 к. апотекар из Ческе; *Koller* 1 к. листонаша; *Шолић* 1 к. мутаџија из Варцара; *Кујунџић* 1 к. ципелар из Бихаћа; *Човић* 1 к. ковач из Костајнице у Хрватској; *Филиповић* 1 к. ципелар из Лике; *Супанчић* 1 к. ковач из Цеља и *Богдановић* 1 к. из Травника.

Циганске породице су: *Чалић* 1 к., *Хаскић* 1 к., *Мушкић* 1 к., *Рамићи* 4 к. и *Сафићи* 4 к. из Бихаћа. Пре су имали колибе и ковачнице на Житарници под Хумом. Преселила их је градска општина на мајине код Текије, где чине за се махалу.

2. Арајуша.

Положај. Лежи на уседлини Грете и Небесића, који су у линији карсне заравни. Арапушки Поток тече испод Грете и зове се даље Млака Ријека. С друге стране је овећа равна до речице Војскове у коју утиче Млака Ријека код Саставака. Воду пију са врела Дојнац, која је тешка за пиће и са Јаруге, коју је довео на чункове Хаџи-Ибрахимага Чаушевић. На уседлини је главни део села. Према Млакој Ријечи је Доња Махала, а према Војскови Луке.

Тит. Село је сашоровано око пута, који иде из Велике Рујишке у Крупу. Има четири дела: Арапуша, Доња Махала, Луке и Нишић. У *Арапуши* су: Куртовићи 8 к., Седићи 3 к., Османагићи 8 к., Комићи 1 к., Чолић 1 к., Чаушевићи 3 к., Хасановић 4 к., Ибрахимовићи 6 к. и Мујкић 1 к. — У *Доњој Махали*: Чаушевићи 6 к., Мулахметовићи 1 к., Вилићи 5 к., Рејзовићи 1 к., Седићи 1 к. — У *Лукама*: Седићи 2 к., Субашићи 3 к., Мулахметовићи 1 к., Хасановићи 1 к., Ковачевићи 1 к., Дрљаче 1 к., Велагићи 2 к., Османагићи 1 к., Праштало 1 к. и Харбаши 1 к. — На *Нишићу* су: Шекеровићи 1 к., Радаковићи 1 к. и Дробац 1 к. — Има свега 18 породица са 70 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Има их неколико на раду у Америци. Поред тога баве се: 1 коларским занатом, 1 терзија, 1 бакал. Један држи трафику и тргује мешовитом робом.

Име. Село је добило име од Арапаге, који се одликовао у боју код освојења Крупе.

Старине. На брду Фазлића Градина распознају се трагови врло старог насеља; има остатака глинеог посуђа. На уседлини је Арапагина кула. Запалили су је за Устанка 1876 г. усташе, па се руши.

Постанак села и порекло сџановништва. Причају да је некаквом Арапаги за војничке услуге препустио да бира земљу освајач Крупе Мустафа-паша Соколовић. Он је одабрао ту у уседлину са равницама на обе стране и саградио кулу квадратта облика. Од Арапаге су: *Османагићи* 9 к., *Куртовићи* 8 к. и *Ибрахимовићи* 6 к. После је, веле, дошао Арапагин брат Чауш и од њега су *Чаушевићи* 9 к. — После Карловачког Мира 1699. доселили су из Лике *Седићи* 6 к. Једно време стајали су у Јасеници. Од Седића су *Хасановићи* 9 к. У исто време и *Субашићи* 3 к. и *Вилићи* 5 к. — Не зна се одакле су насељени: *Рејзовићи* 1 к., *Мулахметовићи* 2 к. и Циганин *Чолић* 1 к. Из суседног села Бадића су пре окупације: *Мујкићи* 1 к. и *Велагићи* 2 к.; из Отоке *Комићи* 1 к., а из Турског Дубовика *Харбаши* 1 к. Пре окупације доселили су као кмети православни: *Шекеровић* 1 к. из Дубовика звао се Крнета. Како је ишао згрчен као некакав Муслиман Шекер прозван је Шекеровић. Славе Томиндан. У Дубовик је дошао из Северне Далмације. — *Ковачевићи* 1 к. славе Св. Стевана Дечанског. Доселио је овде из Пученика, а ту из Северне Далмације пре 200 г. — *Дробац* 1 к., *Ђурђевдан* из

Грачаца. — *Дрљача* 1 к., Трифуњдан испод планине. Ту су доселили из Лике. — *Радаковић* 1 к., Никољдан, из Лике и *Праштало* 1 к., Никољдан, из Дубовика. Старином су са Херцеговине, дошли у Лушци Паланку.

3. Велики Бадић

Положај. На карсној заравни с десне стране Уне јавља се читава мрежа малих поточића. Највећи су Буковска и Мала Буковска, који се слевају у Уну. На косама што их ти потоци творе налази се насеље.

Тит. Део села Велики Бадић, који се зове Мустели, одаје тип мањег сашорованог села. Остали су делови: Јоховац, Шабићи и Вучковић, групе кућа на косама. У *Мустелима* су: Џајићи 7 к., Хусаревићи 5 к., Хоћићи 1 к., Салкићи 6 к., Хабибовићи 1 к., Ђехићи 5 к., Харамбашићи 4 к., Коњићи 2 к., Хускићи 2 к., Мехићи 2 к., Рамићи 9 к., Велагићи 2 к., Торомановићи 5 к., Насићи 1 к., Крнчићи 3 к., Алагићи 2 к., Бећиревићи 4 к., Реџићи 1 к., Муртићи 3 к., Јусићи 2 к., Амићи 1 к., Мушељићи 3 к., Боровница 2 к., Халиловићи 1 к., Шобићи 4 к., Ђулибрк 1 к., Салкићи 1 к., Хорозовићи 1 к., Сијамхоћићи 1 к., Кајтазовићи 1 к., — У *Јоховцу* су: Герзићи 7 к., Балкићи 7 к., Баكريћи 1 к., Ељазовићи 1 к., Тутићи 1 к., Шабићи 2 к., Шкорићи 1 к., Егељићи 1 к., Халкићи 2 к., Џајићи к. и Ђехићи 1 к. — У *Шобићима*: Шобићи 14 к., Џајићи 1 к., Кеџмани 1 к., Вранићи 1 к., Халиловићи 1 к., Балкићи 1 к., Вукобратовићи 1 к., Боснићи 1 к. — У *Вучковићу*: Карани 1 к., Боснићи 2 к., Хусановићи 1 к., Вукобратовићи 1 к., Вржина 1 к. и Бурсаћи 1 к.

Привреда. До окупације претежно је било сточарство. Сада је земљорадња. Један део одлазио је на рад у Америку. Један је ковач, један продаје пресне опанке, а два тргују коњима.

Имена. Бадић је назван, причају по неком Бади, који се први населио. На нестале породице подсећају; Каурске Долине, Кресојева Главица, Вучковићи, Којића Страна и Брков До. Мустели су по Мусту, који се први населио.

Старине. На стрмој су коси више Уне према Вранкамену остаци врло старог насеља. На вису код Острожнице је црквина. Има комад округла зида, троске и старог пута. Биће да су трагови средовековне рударске индустрије. На граници до Бушевића у Селишту распознаје се више кућишта и остаци

водовода на тундруке. Сва је прилика да је ту био Бушевић, који је уништен као дрвен пре него су Турци освојили ове крајеве.

Постанак села и порекло становништва. Тамна су сећања на Баду који је засновао село. Од „фета“ су населили из Анадола: *Велагићи* 2 к., *Боснићи* 3 к. и *Омерагићи* прозвани *Алагићи* 2 к. Иза Карловачког Мира побегли су из Лике три брата Мусте и Мурта, трећем не знају имена. Мурта је отишао негде у Крајину, а Муста на Бадић. Од њега су „потекли“: *Јусићи* 2 к., *Мутељићи* 3 к., *Мурџићи* 3 к., *Хукаревићи* 5 к., *Салкићи* 7 к., *Хускићи* 2 к., *Амићи* 1 к., *Харамбашићи* 5 к., *Мехићи* 2 к. У исто време су из Лике: *Џајићи* 9 к. из Госпића и звали су се Џанановић; *Крнчићи* 3 к. и *Рамићи* 9 к. Из Лике су и *Шобићи* 20 к. Најпре се настанили у Крупи. Пре окупације иселили на Бадић. *Халиловићи* 2 к. једно време у Отоку и пре Окупације иселили на материнство. *Вранићи* 1 к. из Лике. — Из Цетина су иза Свиштовског Мира 1791.: *Ђехићи* 6 к. Из Петровца су *Балкићи* 8 к. пре Омерпаше. Доселио им предак као улез удовици Герзића. Пре окупације доселили су: *Бећиревићи* 4 к. из Крупе; *Бакрић* 1 к. из Јасенице; *Халкић* 2 к. из Стијене; *Ељазовић* 1 к. из Јасенице; *Сијамхоџић* 1 к. из Бужима; *Кајџазовић* 1 к. из Пећи; *Хабировић* 1 к. из Пученика и *Коњић* 1 к. из Јасенице; привела га мати. После Окупације: *Хоџић* 1 к. из Копривне; *Торомановић* 5 к. из Цазина, *Хорозовић* 1 к. као хоџа са Брезове Косе и *Насић* 1 к. из Јасенице и овде обамро. *Туџић* био сужањ на галији па побегао. *Герзићи* 7 к. из Герзова изнад Сарајева. Предак им као улез пришао удовици. Не зна се одакле се доселио *Хусановић* 1 к. *Реџић* 1 к. из Крупе обамро. Као чифчије доселили су пре окупације из Лике: *Егељићи* 1 к. Уставио се неко време у Привилици; *Боровница* 2 к. Никољдан и *Бурсаћ* 1 к. из Калдрме. — Пре окупације су: *Шкорићи* 1 к. Никољдан из Врањске; *Ђулибрк* 1 к. Јовањдан из Бушевића; *Каран* 1 к. Ђурђевдан из Уначке Жупе; *Кецман* 1 к. св. Вартоломеја и *Варнаву* из Бјелајског Поља. — Из Лике су после окупације: *Вржина* 1 к. Никољдан и *Вукобратовић* 2 к. Јовањдан.

4. Мали Бадић.

Положај. На коси је насеље између потока Буковске и Манде. Воду пију и са Татаревиха Потока и Гавранова Потока.

Тип села. Мали Бадић је сашорован. У њему су Ала-

гићи 3 к., Омерагићи 1 к., Татаревићи 9 к., Нукићи 2 к., Бећиревићи 2 к., Боснићи 1 к., Гакићи 1 к., Ичановићи 1 к., Велагићи 13 к., Велаџићи 1 к. и Чолићи 1 к. — На *Селишту*: Боснићи 1 к., Велагићи 5 к., Шабићи 3 к. и Јапунџа 1 к.

Привреда. Живе претежно од земљорадње. Имају бакалницу и трафику.

Постанак села и порекло становништва. Земљиште је Малог Бадића припадало Великом Бадићу. Једном Татару из Анадола, кад је пролазио за Цариград пре 250 г., допаде се то место и ту се окући: Од њега су: *Татаревићи* 9 к. и *Ичановићи* 1 к. Из Великог Бадића су: *Омерагићи* 1 к. Од Омерагића су *Алагићи* 3 к. Из Анадола су *Велагићи* 18 к. и *Боснићи* 2 к. Из Лике су иза Карловачког Мира: *Шобићи* 3 к. и *Нукићи* 2 к. — Из Крупе су пре окупације: *Бећировићи* 2 к. *Гакић* 1 к. из Вардар Вакуфа и обамро је. Не зна се одакле је *Велоџић* 1 к. и циганин *Чолић* 1 к. Из Лике је после окупације *Јапунџа* 1 к. слави Св. Николу.

5. Баг.

Положај. На косама и њеним косењциме, развођа Бужимнице, Баштре и Елкасове Ријеке, лежи ово насеље. Велића Село је до Лубарде, а Баг је до Бужима. Највиши је вис Велико Брдо 463 м. Ту је изворишна челенка врела што сачињавају Бужимницу и Рудине, која се слева у Брдаревац.

Тип. Једним делом Баг је сашорован ниже Стражбенице. Остали су делови групе породичних кућа по косама. У *Багу* су: Чаушевићи 1 к., Макићи 4 к., Кауковићи 10 к., Дураковићи 12 к., Машиновићи 2 к., Велаџићи 1 к., Спахићи 2 к., Аличевићи 2 к., Ђехићи 1 к., Екићи 4 к., Дурановићи 1 к., Рамићи 1 к., Дедићи 1 к. и Велићи 1 к. У *Велића Селу*: Велићи 8 к., Шахиновићи 1 к., Дедићи 1 к. и Дервићи 1 к. Свега 17 породица са 62 к.

Привреда. Земљорадњом се претежно баве. Има их и на раду у Америци. Три су ковача, један кириџија и три дунђера.

Име. Названо је по врсти земље и њеној боји. На нестала насеља подсећају: Бранковац, Банова Крндија.

Старине. На Стражбеници се познаје шанац и увршавано Брдо. Сва је прилика да је из времена пре Турака.

Постанак села и порекло становништва. Баг се развио из насеља Бужима. Пре 100 г. иселиле су прве куће на њиву,

која се зове Баг. Први су *Кауковићи* 10 к. Они су од Калауза, који се населио у бужимски град, кад је Бужим „фет учињен“. Од Кауковића су *Екићи* 4 к. Од Калауза су: *Сѣахићи* 2 к. и *Аличевићи* 2 к. Од Селима су из града *Ђехићи* 1 к. Од Шахина из града су *Шахиновићи* 1 к. Од породице су *Зубовића*, која је из Лике после Карловачког Мира: *Макићи* 4 к., *Велацићи* 1 к. и *Дервџићи* 1 к. *Машиновићи* 2 к. су од Кирана из града. Предак се *Дураковића* 12 к. пре Омерпаше из Скопља (Бугојна) приженио. *Дедићи* 9 к. су Фишићи од Корјенице. Пре Окупације иселили од града: *Велићи* 9 к. Они су се звали Хаџићи; *Чаушевићи* 1 к. из Мразовца; *Дурановићи* 1 к. од Сијамхоџе из града и *Диздаревићи* 1 к. из Мразовца. Не зна се одакле је *Рамић* 1 к.

6. Бањани.

Положај. Насеље је на косама развођа. Највиши је вис Језера (436 м.). Потоци Каловац и Ковачевац теку према Баштри, а Глодина у Уну. Булењани су до Баније, а Новаковићи до потока Баштре. У Баштру се слевају: Бабинац, Јокин Поток и Каранов Поток. У Глодину: Обровац, Грковачки Поток и Кестенарски Поток.

Тип. Село је у групама породичним од 50 до 200 м. удаљеним. Удаљеност је између кућа од 20 до 50 м. Дели се на три краја. У *Бањанима*: Ступари 4 к., Гаковићи 4 к., Новаковићи 1 к., Дејановићи 5 к., Башићи 1 к., Крнетићи 3 к., Сантрачи 1 к., Бомештар 2 к., Керкези 4 к., Радићи 1 к., Дробац 3 к., Остојићи 1 к., Николићи 5 к., Поповићи 4 к., Адамовићи 7 к., Стојисављевићи 7 к., Ковачевићи 3 к., Ландуп 1 к., Мркићи 1, Кеџмани 1 к., Ђерани 1 к., Милиновићи 1 к. и Лаврићи 1 к. У *Булењанима*: Гак 3 к., Зеџ 3 к., Дакићи 20 к., Вајагићи 6 к., Ерџези 2 к., Ђулибрк 1 к., Божић 1 к., Кљајићи 6 к., Личине 2 к., Радићи 2 к., Миљешићи 6 к., Бомештар 1 к., Скулар 3 к., Милићевићи 4 к., Рађеновићи 1 к. и Мареша 2 к. У *Новаковићима*: Вајагићи 1 к., Николићи 4 к., Пустињаџак 2 к., Новаковићи 3 к., Умићевићи 2 к., Бањац 1 к., Личина 2 к., Толић 4 к., Гак 1 к., Илишевићи 2 к., Лујиновић 1 к., Орозовић 1 к., Бомештар 4 к. и Керкез 1 к. — Свега је 46 породица са 156 кућа.

Привреда. Поред земљорадње и сточарства: један ковач, један дунђер, један тргује са житом, један стоком; Ђуко Гак има ба-

калску радњу, млин ујмени, и прави цреп од бетона и песка за кровове.

Имена. Не зна се од чега је име Бањани. Свакако је у вези са бан и пре доласка Турака. Јокина Коса прозвана по Јоки, коју су вуци истргали; Унка од пограничне хумке, кад је постављена међа иза Пожаревачкога Мира. На породице, које су одселиле у Банију подсећају: Радина Долина, Дацина Коса, Благовића Просина и Новковића Брдо. Ратковића Увала, јер је ту погинуо капетан Ратковић из Војне Границе.

Старине. Више Глодине на једној коси распознају се остаци старог насеља. Исто тако и Обровац је вероватно из средовековног доба.

Постанак села и порекло становништва. Пре 200 г. населили су *Дакићи* 20 к. Славе Михољдан. Звали су се Нојинићи. Не знају одакле су досељени и сматрају их старинцима. Пре Омерпаше доселили су *Скулари* 3 к., из Змијања. Звали су се Башићи. Једно време стали су у Рујници. — Из Лике су пре Омерпаше: *Лујиновић* 1 к. (Никољдан); *Божић* 1 к. (Јовањдан); *Кљајићи* 6 к. (Ђурђевдан); *Бомештар* 7 к. (Ђурђевдан); *Рађеновић* 1 к. (Арханђеловдан); *Ђеран* 1 к. (Ђурђевдан); *Вајагићи* 7 к. (Арханђеловдан); *Родићи* 3 к. (Арханђеловдан); *Појовићи* 4 к. (Никољдан); *Стојисављевићи* 6 к. (Арханђеловдан) и *Николићи* 9 к. (Никољдан) најпре у Љусину, па одатле у Бањане. — Пре Омерпаше испод планине: *Адамовићи* 7 к. (Јовањдан) и *Дејановићи* 5 к. (Ђурђевдан). — Пре окупације испод планине су *Зеџ* 3 к. Звали су се Јеличићи и старином су са Змијања. Славе Никољдан. — Пре окупације су из Бјеллајског Поља: *Сантрачи* 1 к. Славе Св. Пантелију; *Новаковићи* 4 к. (Никољдан) и *Бањци* 1 к. (Јовањдан). Сва је прилика да су са Херцеговине и прошли су кроз Северну Далмацију. — И *Кеџмани* су 1 к. (славе св. Вартоломеја) и *Керкези* 5 к. (Ђурђевдан) из Поља. Они су старинци. — Пре окупације су из Унца: *Илишевићи* 2 к. (Никољдан) и *Ловрићи* 1 к. славе Благочасне Вериге. — Пре окупације су: из Рујишке *Милиновићи* 1 к. (Аранђеловдан); *Личиче* 4 к. (Ђурђевдан) из Дубовика; *Шабар* (Личина) 1 к., *Ђулибрк* 1 к. (Јовањдан) из Бушевића; *Вујиновић* 2 к. (Аранђеловдан) привела га мати из Рујишке; *Крнетићи* 3 к. (Томиндан) из Дубовика; *Умићевићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Рујишке; *Миљешићи* 6 к. (Ђурђевдан) из Матаваза; *Дробац* 3 к. (Ђурђевдан) из Грујишке; све су

ове породице старином из Лике. — У исто су време доселили: *Гаковићи* 8 к. (Никољдан) из Рујишке; *Сћуџари* 4 к. (Лазареву Суботу) из Бенаковца; *Ковачевићи* 3 к. (Јовањдан) из Великог Радића. Ови су са Југа прошли кроз Далмацију. — *Ерџези* 2 к. (Ђурђевдан) из Ракана и *Мареш* 2 к. (Ђурђевдан) испод Гомиле пре Окупације. Они су старинци. — *Радићи* 1 к. (Ђурђевдан). Звали се Штрпци, доселили су пре окупације испод Гомиле. — Из Баније су побегли од војништва пре окупације. *Милићевићи* 4 к. (Ђурђевдан) из Ступнице; *Осћојићи* 1 к. славе Враче и *Ландуј* 1 к. (Св. Стефана Архиђакона). — Не зна се одакле су: *Орозовићи* 1 к. (Петровдан), *Тојићи* 4 к. (Ђурђевдан); *Башић* 1 к. (Никољдан); *Мркић* 1 к. (Никољдан) и *Пусћињак* 2 к. (Арханђеловдан).

7. Баштра.

Положај: Глодина, која прима Бјелајски Поток, салава се у Уну и Баштра, која прима Каранов Поток, творе више коса на којима је село.

Тип. Село је разбијено на косама и у потоцима на сродничке групе. Дели се на три краја. У *Башири* су: *Тодићи* 1 к., *Јагличићи* 1 к., *Гак* 1 к., *Умићевићи* 2 к., *Дражићи* 1 к., *Ђаковићи* 1 к., *Поповићи* 2 к., *Ступари* 4 к., *Јелисавац* 2 к., *Латиновићи* 1 к., *Мандићи* 1 к., *Пустињак* 1 к., *Татић* 1 к., *Новаковић* 1 к., *Карани* 1 к., *Боровница* 1 к., *Томчићи* 2 к., *Лончина* 1 к., и *Чубрило* 1 к. — У *Бјелајцима* су: *Ковачевићи* 2 к., *Борићи* 1 к., *Шијан* 1 к., *Зец* 2 к., *Татић* 3 к., *Беслаћи* 1 к., *Кљајићи* 2 к., *Тодићи* 1 к., *Ступари* 2 к., *Медићи* 1 к., *Ђулибрци* 2 к., и *Калања* 1 к. — У *Глодини*: *Ловрићи* 3 к., *Татићи* 3 к., *Рашете* 1 к., *Зец* 1 к., *Стојисављевићи* 1 к. и *Ђулибрк* 1 к. — Свега 31 породица са 55 кућа.

Привреда Претежно се баве земљорадњом. Знатно их помажу свиње, јер има много шуме, која даје жир. Задовољавају потребе села: 1 ковач, 1 бакал са трафиком, а 1 тргује благом.

Имена: Име је од воде пре Турака. Бјелајци по досељеницима из Бјелајског Поља; *Барбара*, веле, по „бреберини“ трави за козе, а *Драгашев* До по некакву ковачу *Драгашу*.

Сћарине. На коси више Баштре, где прима Каранов Поток, распознају се темељи цркве у сред гробља. Изгледа да је црква из времена пре Турака, па су је поправили насељеници који су за Лаудана 1790 прешли у Банију.

Посћанак села и њорекло сћановнишћва. Кад је Лаудон ударао на Нови прешао је народ из Баштре у Банију у „Збјег“ Незнају да ли се ко вратио. Од данашњих су доселили пре Омерпаше: *Ловрићи* 3 к. славе Благочасне Вериге из Лике; *Јашиновићи* 1 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља; *Медићи* 1 к. (Ђурђевдан) од Манастира Хрмња и *Јелисавац* 2 к. (Јовањдан) од Сане. — Пре Окупације су из Лике: *Јагличић* 1 к. (Јовањдан); *Дражићи* 1 к. (Ђурђевдан) *Ђаковићи* 1 к. (Никољдан); *Мандић* 1 к. (Никољдан); *Пустињак* 1 к. (Арханђеловдан); *Боровница* 1 к. (Ђурђевдан); *Калања* 1 к. (славе Јовањдан) а прислужује Малој Госпојини; *Кљајићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Беслаћ* 1 к. славе Ђурђевдан; *Борић* 1 к. (Св. Пантелију); *Шијан* 1 к. (Арханђеловдан) из Корјенице; *Рашета* 1 к. (Никољдан) из Лапца; *Стојисављевић* 1 к. (Арханђеловдан) из Попине и *Чубрило* 1 к. (Лучиндан) — Из Ивањске су *Татићи* 7 к. (Јовањдан) и *Ковачевићи* 2 к. (Св. Стевана Дечанског). Ове две су породице старином из Далмације. — Пре окупације су: Из Бјелајског Поља: *Новаковићи* 1 к. (Никољдан); *Зец* 3 к. (Никољдан) испод планине; *Тодићи* 2 к. звали се Штрпци славе Ђурђевдан из Сухаје; *Карани* 1 к. (Ђурђевдан) из Бобољусака; *Гак* 1 к. (Никољдан) из Бањана; *Сћуџари* 6 к. (Лазареву Суботу) из Бенаковца; *Лончина* 2 к. (Ђурђиц) из Чађавице; *Умићевићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Рујишке; *Ђулибрк* 3 к. (Јовањдан) из Бушевића; *Томчић* 2 к. (Арханђеловдан) из Рујишке и *Појовић* 2 к. (Никољдан) из Бушевића.

8. Бенаковац

Положај. Од била Грмеч планине одваја се ванац коса и косењака у карсној заравни. Они оивичавају три мање увале Понор, Водице и Присјека. Косе главног била слазе у увалу Сувопоље. Уздиже се Бобића Главица (552 m) и Присјека (559 m). По тим пластичним особинама село се дели на четири краја. Воду пију са врела: Губиновац, Двоструковац, Мачковац, Љесковац, и Понор. Кроз увалу води цеста из Санског Моста за Крупу.

Тип. Село је разбијено у групама око вртача. Око цесте груписало се неколико кућа. Ту је жандарска касарна и један дућан. Дели се на четири краја. На *Бобића Главици*: *Баслаћи* 2 к., *Шарци* 3 к., *Јелаче* 5 к., *Качавенде* 2 к., *Миљуш* 1 к., *Бобић* 1 к., *Ступари* 3 к., *Вејиновићи* 6 к., *Калањ* 1 к., *Кориче* 1 к., *Кулунџија* 1 к., *Декић* 1 к., *Медић* 1 к., *Дражић* 1 к.

Кресовић 2 к. Штулић 1 к. и Лемајић 1 к. У *Понору* су: Томаш 1 к. Лабус 1 к. Бабић 1 к., Качавенда 1 к. Мајкић 1 к. Поповић 1 к. Маријан 1 к. Радошевићи 4 к. и Шкундрићи 2 к. — У *Присјеци*: Рађеновићи 2 к. Адамовић 3 к. Ђурашиновићи 5 к. Бундале 1 к. Поповићи 2 к. Качавенда 1 к. и Ловринић 1 к. — У *Водицама*: Вејиновићи 3 к. Шкундрић 1 к. Мајкићи 4 к., Дрљача 1 к. и Адамовић 1 к. Свега је 29 породица са 68 кућа.

Привреда. Земљорадња и сточарство подједнако. Да задовоље потребе путника и села измажу се: 1 са механом, бакалницом, и трафиком, а 1 тргује стоком. Има их и на раду у Америци.

Имена. Село је названо по некакву бенаку; Бобића Главица, по муслиманској породици Бобића из Подкалиња. Котуров Бријег по Котуру који је из Дубовика имао наслон и Павковића Тук по Павковићу, који је одселио у Кнешпоље.

Старине. Више градине Калин има на једној коси хумак увршиван и зове се Заспа.

Посџанак села и порекло становништва. Бенаковац је скорашње насеље. Ту су имали муслимани из Турскога Дубовика и Подкалиња своје наслоне и станове. Од православних је само Котур имао стан. Најпре су доселили *Вејиновићи* 9 к. из Плавна (Далмација) пре 70 г. Славе Св. Василију. — Иза њих су дошли *Стујари* 3 к. славе Лазареву Суботу из Бјелајскога Поља, а старином су из Далмације. — *Јелаче* 5 к. (Ђурђевдан) пре 60 г. из Заклопца (Лика) — *Адамовићи* 3 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља пре 70 г. а старином су из Далмације. Овде су дошли с Ј. — Пре 70 г. доселили су *Бундале* 1 к. (Јовањдан) из Хашана од њих Су *Ђурашиновићи* 5 к., (Јовањдан). Пре Омерпаше су: *Мајкићи* 5 к., (Ђурђевдан) из Мајкића Јапре а старином су са Змијања где су се звали Гвоздени. — *Качавенде* 4 к., (Никољдан) доселили су из Дубовика. Побили су неке Турке пре 60 г. па су једни побегли у Србију. Спомине их Тих. Ђорђевић (Гласник Географског Друштва св. 5. с. 127.) Старином су од Качаника па су пали у Тимар више Приједора. Одатле је један доселио пре 100 г. у Дубовик. — Пре Окупације су из Лике: *Баслаћи* 2 к., (Ђурђевдан) из Добросела и Шарац 3 к., (Никољдан) из Добросела. — После Окупације су из Далмације: *Калањ* 1 к., (Никољдан) и *Кресовићи* 2 к., (Никољдан.) — Пре окупације су: *Радошевићи* 4 к., (Арханђе-

ловдан) из Јасенице, а старином су из Лике и *Појовић* 4 к., (Илиндан) из Трубара. — После окупације из Лике: *Миљуши* 1 к., (Јовањдан) из Срба као уљез: *Корица* 1 к., (Никољдан) из Могорића; *Декић* 1 к., (Никољдан) из Зрмање; *Медић* 1 к., (Ђурђевдан) из Дољана; *Дражић* 1 к., (Ђурђев): *Штулић* 1 к., (Враче); *Томаш* 1 к., (Арханђеловдан) из Могорића; *Лабус* 1 к., из Зрмање; *Бабић* 1 к., (Јовањдан) из Мазина; *Шкундрић* 8 к., (Јовањдан) из Попине; *Дрљача* 1 к., (Трифундан) из Врховина. Најпре су се уставили у Војевцу. — *Лемајић* је из Лике и одселио незна се куда. Обамро је *Лозринић* 1 к.

9. Горњи Бушевић.

Положај. На делу карсне заравни која се почиње да губи, јавља се овећа карсна вала. Поток Каменица прима: Понор, Чаву и Прчак. Творе елипсу, пониру и јављају се под именом Рашћко Врело. По косама и странама увале је село Бушевић. Станковића Брдо је до Матаваза. Шљивовац је до Рујишке, Столови су до Бадића. У средини је Томашевац. Поред горњих врела воду пију и са ових: Шљивовац, Млака, Вугач, Биљег и Манда.

Тип. Село је разбијено у породичне групе. Из чисто административне потребе дели се на Горњи, Средњи и Доњи Бушевић, и ту поделу све више становништво усваја. Горњи Бушевић има четири краја. На *Станковића Брду*: Станковић 1 к. и Секулић 2 к. — На *Столовима*: Грбић 1 к., Дмитрашиновићи 4 к., Бурсаћи 6 к., Станковићи 6 к., Дукићи 1 к., Бојанић 3 к., Бањици 2 к., Боровница 1 к., Лалић 1 к., Карани 4 к., Клашње 3 к., Дракулић 1 к., Зорић 1 к., Калањи 3 к., Вулини 3 к., Прице 4 к. — На *Шљивовцу*: Ђулибрци 20 к., Поповићи 7 к., Тувићи 1 к., Шевићи 4 к., Декићи 4 к., Ђукићи 2 к., Узелац 1 к., Мајсторовић 1 к., Прица 1 к., Јеличићи 3 к. и Стојаковићи 2 к. — На *Томашевцу*: Давидовићи 2 к., Станковићи 2 к., Тувићи 6 к., Ђулибрци 2 к. и Плавуљац 1 к. Свега 26 породица са 95 кућа.

Привреда. Земљорадњом се више баве него сточарством. У Шљивовцу роде шљиве и пеку само ракију за кућну потребу. Има их и на раду у Америци.

Имена. Име је из времена пре Турака. Посед Бушевића, једног огранка хрватске племићке породице Бабоњића—Благојских, протезао се од потока Баштре до Војскове¹⁾ и де-

1) Radoslav Lopašić: Bihać i Bihaćska Krajina стр. 135.

ли се на Горњи и Доњи Бушевић. На нестале породице подсећају: Табурин Поток, Ђенића Поток, Јелића Поток, Вргино Брдо, Колунића Бријег и Кукића Палучак.

Старине. На Колунића Бријегу има остатака ковачке шљаке, креча и цигле; биће да је из римског доба. Веле да је ту била попова ћелија и његов гроб. На Варошинама трагови кућа. Средовековни Бушевић је по свој прилици био у Великом Бадићу и то на Селишту на граници данашњег Бушевића.

Посџанак села и њорекло стџановништџва. Најстарија је породица *Ђулибрци* 21 к. Доселили су из Лике пре 200 г. где су се звали Мајсторовићи. Пали су најпре на Шљивовац и одатле су се раселили у околна села. Предак им је, веле, био најамник. Имао је велике бркове уздигнуте. Була некаква рекла за њега „Што је онај узђулио брке“, па је прозван Ђулибрк. Славе Јовањдан. За Лауданова Рата 1790 прешао је поп Јован Ђулибрк из Блатине¹⁾. Један је био туфегџија, па су му потомци прозвани *Тувџи* 6 к. Иза Ђулибрка су доселили *Појовићи* 9 к. Славе Никољдан. С Југа су дошли у северну Далмацију, одатле иза Свиштговског Мира 1791. у Небљусе (Лика) а пре 100 г. у Бушевић. Из ове је породице најлегендарнији војвода из устанка 1875. г. Хајдук Пеџија Поповић. — *Стџанковићи* 3 к. (Ђурђевдан). Звали су се Војиновићи. Ђед им побегао од војске из Мазина пре 70 г. — И *Бурсаћи* 6 к. (Ђурђевдан) из Калдрме (Лика) пре 60 г. од војништџва. — *Јеличићи* 3 к. (Никољдан) из Змијања под Грмеч планину; отуда пре Окупације у Бушевић. — *Давидовићи* 2 к. (Никољдан) са Давидовића Главике код Лушци-Поља пре Буне. — *Карани* 4 к. (Никољдан) из Ведовице иза Омерпаше, а старином су са Бобољусака. — *Сџојаковићи* 2 к. (Никољдан) из Матаваза. — Из Бјелајскога Поља су пре 80 г.: *Бањац* 2 к. (Јовањдан) и *Вулини* 3 к. (Михољдан). — Из Лике су пре Окупације: *Ђукићи* 1 к. (Марковдан) из Курјака (Удбина). *Шевићи* 4 к. (Лучиндан) из Срба; *Боровница* 1 к. (Ђурђевдан); *Декићи* 4 к. (Јовањдан); *Зорићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Клашња* 3 к. (Ђурђевдан); *Прице* 5 к. (Аранђеловдан); *Калањ* 3 к. (Никољдан); *Дукић* 1 к. (Стефандан) и *Лалић* 1 к. (Ђурђевдан). — После окупације: *Дракулићи* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Корјенице. — Не зна се одакле су: *Бојанићи* 3 к. (Јовањдан) и *Правуљац* 1 к. (Никољдан).

¹⁾ Грбић: Карловачко Владичанство књ. I. стр. 113.

10. Средњи Бушевић.

Положај. На плећинама коса што их творе потоци Буковска и Врановина, која гони више поредовничких млинова, и слевају се у Уну, лежи село. Између Горњег Бушевића и Отоке лежи Средњи Бушевић.

Тџи села. Село је разбијено у породичне групе по плећинама коса и странама поточних долина. Дели се на три краја. Скуп кућа већи зову Варош и цео крај села.

У *Вароши* су: Иванићи 2 к., Шевићи 2 к., Војиновићи 6 к., Дрљаче 6 к., Вуксан 1 к. и Станковић 1 к.

На *Тројиновцу*: Свјетлица 2 к., Карани 4 к., Ђулибрци 11 к., Шкорићи 8 к., Шаша 4 к., Поповићи 2 к., Дрљаче 4 к., Јарићи 3 к., Глишић 1 к., Шицар 1 к., Пађени 2 к., Илићи 3 к., Бајићи 3 к., Ољаче 2 к., Радуловић 1 к., Крнетићи 3 к., Јованићи 1 к., Грмуша 1 к., Диздаревићи 1 к. и Кадићи 6 к. — У *Врановини*: Љепоја 7 к., Вејиновићи 7 к., Пађен 1 к., Жутџић 1 к., Угреновић 1 к., Шицар 2 к., Сучевић 1 к., Ландуп 1 к. и Бјелајац 7 к. — Свега 33 породице са 106 кућа.

Старине. Познају се трагови куле, по свој прилици, бегова Бадњевића, која је 1695. спаљена¹⁾.

Посџанак села и њорекло стџановништџва. Најпре су доселили пре 100 г. Вејиновићи 5 к. (Св. Василију) из Плавна за гладних година. Од њих су Бајићи 4 к. — Иза њих су: *Војиновићи* 6 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Дрљаче* 11 к. из Лике пре 120 г. под Грмеч. Славе Трифуњдан и звали су се Инђићи. Старином су из Боке Которске. Испод планине дошли су у Бушевић: *Личине* 2 к. (Ђурђевдан) из Лике и *Шкорићи* 8 к. (Никољдан) из Врањске дошли пре 80 г. — Пре окупације су из Далмације Пађени 3 к. (Ђурђевдан). — Пре Омерпаше иселили су се из Крупе на своје земље муслиманске породице Кадићи 6 к. и Диздаревићи 1 к. — Од Бјелајског Поља пре Окупације су *Бјелајџи* 7 к. (Никољдан), *Карани* 4 к. (Ђурђевдан) и *Новаковићи* 1 к. (Никољдан). — Из Лике су пре Окупације *Иванићи* 3 к. (Ђурђевдан); *Свјетлице* 3 к. (Ђурђевдан); *Шаше* 4 к. (Св. Стевана Дечанског) из Корјенице; *Јарићи* 3 к. (Никољдан); *Илићи* 3 к. (Михољдан), звали се Бекези; *Глишићи* 3 к. (Аранђеловдан); *Шевићи* 2 к. (Лучиндан); *Угреновићи* 1 к. (Срђевдан); *Сучевићи* 1 к. (Арханђеловдан) из Попине и *Раду-*

¹⁾ Radoslav Lopašić: Spomenica Hrvatske Krajine књ. III. стр. 11.

ловићи 1 к. (Никољдан). — Пред Буну дошли су: *Крнеџићи* 3 к. (Томиндан) из Дубовика; *Грмуша* 1 к. (Јовањдан) из Љусине; *Љејоје* 8 к. (Томиндан) из Дубовика звали се Крнете; *Васићи* 1 к. (Ђурђић) из Чађевице; *Ољача* 2 к. (Ђурђевдан) из Рујишке и *Жуџићи* 1 к. (Јовањдан) из Масловара. — Из Лике су после Окупације: *Ракићи* 1 к. (Никољдан) из Куле и *Борчићи* 1 к. (Јовањдан) са Коњскога Брда. — Из Баније после Окупације: *Вуксани* 1 к. (Воздвижение Часнога Крста) и *Ландуп* 1 к. (Св. Стефана по Божићу) оба из Добретина. — Незна се одакле су *Шицари* 3 к. (Никољдан).

11. Доњи Бушевић.

Положај. На косама између Врановине и Блатине, у равни крај Уне, лежи Доњи Бушевић. Блатина је уз Уну уз Блатину, која има дубоко усечено корито са стрмим обалама при сливу у Уну. Зеловац је до Отоке. Колунџин и Марјаново Брдо до Средњег Бушевића.

Тит. У делу села Блатина куће су око цесте и два дућана и одају приметак друмског насеља. Остали су делови разбијеног типа са породичним групама по косама. — У *Блатинци* су: Дрљаче 5 к., Пађен 1 к., Новаковићи 5 к., Ђургузи 2 к., Ерцези 3 к., Војиновићи 1 к. Милиновићи 1 к., Јелача 1 к., Личина 4 к. и Латковић 1 к. — На *Марјанову Брду*: Шкорић 1 к., Стојаковићи 2 к., Маријани 3 к., Лукачи 1 к., Вукојевићи 1 к. и Новаковићи 1 к. — На *Колунџину*: Љепоја 1 к., Пејиновић 2 к., Родић 1 к., Тувић 1 к., Ковачевић 1 к., Јованић 1 к., Бркић 4 к., Мишковић 1 к., Илишевић 1 к., Ђулибрк 1 к. и Станковић 1. — У *Зеловцу*: Ракић 1 к., Новаковић 1 к., Дрљача 1 к., Борчић 1 к., Свјетлица 4 к., Васић 1 к., Јовановић 5 к., Личина 2 к., Љепоја 1 к. и Глишић 2 к.

Име. Све више осваја име Блатина за Доњи Бушевић. То је име добила и железничка станица.

Постанак села и порекло сџановништва. Најпре су доселили *Новаковићи* 6 к. (Никољдан) из Бјелајског Поља пре 100 г. Старином су са Херцеговине. — Иза њих су *Дрљаче* 5 к. (Трифундан) из Лике пре 80 г. Звали су се Инђићи. Најпре се уставили под планином. — Пре Омерпаше су из Лике: *Јованићи* 6 к. (Ђурђевдан); *Личине* 4 к. (Ђурђевдан); *Сџанковићи* 5 к. (Ђурђевдан); *Радићи* 1 к. (Арханђеловдан). — Од Бјелајскога Поља су пре Окупације: *Ђургуси* 2 к. (Св. Николу). Звали се

Васојевићи а старином су са Херцеговине; *Лукачи* 1 к. (Лазареву Суботу) из Врточа. Ту су дошли из Северне Далмације: *Грбићи* 1 к. (Срђевдан) и *Бркићи* 4 к. (Никољдан). — Из Далмације су пре Окупације: *Пађен* 1 к. (Ђурђевдан). — Из Лике су пре Окупације: *Јелача* 1 к. (Ђурђевдан) и звао се Бекез; *Дмитрашиновићи* 4 к. (Никољдан); *Лајковићи* 1 к. одселио је у Срем; *Малиновић* 1 к. (Арханђеловдан) из Попине; *Војиновић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина приведен у Кривокуће. — Пре Окупације су: *Тувићи* 1 к. *Ђулибрк* 1 к. (Јовањдан) из Горњег Бушевића; *Стојаковић* 2 к. (Никољдан) испод планине; *Ерцези* 3 к. (Ђурђевдан) из Петровића; *Шкорићи* 1 к. (Никољдан) из Врањске; *Ковачевићи* 1 к. (Јовањдан) из Радића и *Љејоје* 1 к. (Томиндан) из Дубовика. — Од Змијања су пре Окупације: *Маријач* 3 к. (Ђурђевдан) и *Вукојевић* 1 к. (Св. Пантелију) најпре у Липник, па после у Блатну. — Из Баније доселио је *Пејиновић* 1 к. (Арханђеловдан) из Врлетина пре Окупације. — Не зна се одакле су: *Илишевићи* 1 к. (Никољдан) и *Митковићи* 1 к. (Никољдан).

12. Бужим.

Положај. Од била коса и косењака од Јоховице до Ђорковаче, развођа Бужимске и Бантре, издваја се коса купасто завршена и на њој добро очувани остаци средовековног града Бужима. Ниже града је Велики Бунар одакле је за турског доба вода изведена на чункове земљане до скупа кућа под градом.

Тит. На уседлини косе на којој су остаци тврђаве и Стражбенице већа је група кућа. Даје изглед мале оронеле чаршије. Крај цесте која води из Отоке у Враноград код увора потока Капетановца у Бужимницу развија се мала чаршија. Ту је џамија, жандарска касарна, школа, опћина, дућани и кафане. Остали су делови села разбијени по косама. Дели се на четири краја. Не чује се назив махала. У *Граду* су: Алијагићи 4 к., Шахиновићи 4 к., Мулалићи 5 к., Машиновићи 3 к., Ичановићи 2 к., Дурановићи 3 к., Бегићи 4 к., Топаловић 1 к. Вукалићи 1 к. и Екићи 1 к. — У *Каменици*: Варцари 1 к., Шахиновићи 8 к., Ђатићи 3 к., Пилићи 2 к., Исаковићи 4 к., Рамићи 2 к. Дурановићи 1 к. Диздаревићи 2 к., Сијамхоџићи 1 к., Џинићи 1 к., Башићи 1 к., Чаушевићи 1 к. — У *Кућусници*: Ичановићи 11 к. Равњаковићи 2 к., Беговићи 1 к., Бајрактаровићи 1 к., Синановићи 1 к., Џинићи 4 к., Шакоњићи 1 к., Балчиновићи 1 к., Даутовићи 1 к., Дервићи 4 к., Мекићи 1 к., Мелкићи 1 к. и Исаковићи 1 к. —

У *Лукума*: Вукалићи 3 к., Мулалићи 11 к., Мустафићи 6 к., Сијамхоџићи 5 к., Кљајићи 3 к., Бегићи 1 к., Бећић 1 к., Ђатић 1 к. и Велаџић 1 к. — Свега 33 породице са 116 кућа.

Привреда. Земљорадња је претежна, а затим сточарство и воћарство. И трговином се баве, да подмире потребе села, која комуницирају Бужуму.

Имена. Пада у очи много турских назива њива: Харем, Хојалук, Табаковац, Јемишлик, Чаира. На нестале породице подсећа Бранковача.

Сџарине. Зидине су града прилично сачуване. Распознају се зидови пре Турака и које су после Турци проширивали. На уседлини „Клиса“, где је била црква пре Турака и више ње, има трагова старог гробља. Ниже Клиса где је сашорован део Бужима распознају се знаци некадашњег живљег промета и живота. То је било пре Омерпаше, кад је капетан бужимске нахије из бужимског града управљао нахијом. Ниже града с друге стране распознају се темељи веће зграде, коју зову „Полача“.

Посџанак насеља и порекло сџановнишџва. Бужим се развио као типично тврђавно насеље од гарнизонске мање посаде на Крајини. За освајање Бужима остала је ова прича: Из освојеног Језерског пођу 7 људи са развијеним заставама и то на коњима, обиђу више пута око брда Стражбенице. Бан мислећи да је велика војска, нагне бежати. Један завиче: „Бјежи бане низ бужимске стране, не тјера те Алипаша с војском већ те тјера седам Језерана“. На то се бан поврати и приметне се кавга. Није се сачувало предање дали су ти населили бужимски празан град. Само, веле, да их 9 војника населило из Анадола и то: Шахин, Чиркин, Сиклеуша, Харчета, Калауз, Авдија, Пајалин, Киран и Селим. Примали су улефу од цара. Стајали су најпре у граду. Иза Карловачког Мира дошли су из Лике предци Зубовића, Скендеровића и Бунића. Негде тада дошао је предак Сијамхоџића однекуда као оца и веле да је од оног у песми певаног Софте Ранковића. Уз предка Крупе капетана дошао некакав Арнаут „Љоља“ за градског диздара. Од тих је 14 људи сво становништво Бужима и насеља: Лубарда, Махмић-села, Коњодора, Бага, Мразовца, Чава, Варошке Ријеке, Чаглица, Лиђана, и Љубијанкићи. Испочетка и исељени од града на станишта и крчевине ишли су џамији у граду петком на џумај. Веле да се је могло видети по 700 коња седланика. Најпре су подigli сибџан мехтебе где су им се деца учили веронауци. Уз

Рамазан долазио је софта из Медресе да учи теравију. После Омерпаше се почели сасвим издвајати подижући џамије. — Тако се развило 10 самосталних насеља. — Соју Харчете спадају: *Тоџаловићи* 1 к., *Чаушевићи* 1 к., и *Диздаревићи* 2 к., — Кирану: *Бегићи* 5 к., *Машиновићи* 3 к. и *Ичановићи* 13 к., — Шахину: *Шахиновићи* 12 к. — Шиклеуши: *Мулалићи* 16 к. — Од „колина“ Кариман-Ђехаје што се у песми народној пева (код њихових се изравних потомака Исаковића чувају и сад токе и илике сребрне и букагије у којима је тај њихов предак побегао из тавнице у Карловцу): *Исаковићи* 5 к., *Рамићи* 2 к., *Пилићи* 2 к., и *Дурановићи* 4 к., — Од Сијамхоџе су: *Сијамхоџићи* 6 к. — Од Зубовића су: *Џинићи* 5 к., *Башићи* 1 к., *Равњаџи* 2 к., *Барјакџаревићи* 1 к., *Синановићи* 1 к., *Шакоњићи* 1 к., *Балчиновићи* 1 к., *Дервићи* 4 к., и *Кљајићи* 3 к. — Из Варцара је приведен *Варцар* 1 к. уз матер која се удала за Бегиће. — Не зна се коме плетиву припадају: *Ђаџићи* 4 к., *Алијаџићи* 4 к., *Мелкићи* 1 к., *Велаџићи* 1 к., *Бећић* 1 к., *Вукалићи* 5 к., *Беговићи* 1 к., *Дауџовићи* 1 к., *Мекић* 1 к., и *Мусџафићи* 6 к.

13. Варошка Ријека.

Положај. С десне стране прима Бужимска више поточића, чија је изворишна челенка Горетин Гребен 420 м. Велагина Главица 306 м. и Метла 407 м. То су Капетановац који при сливу у Бужимску пролази кроз село, даље Емрин Поток, Шикића Поток, Чаканов Поток, Јарића Поток и Камерин Поток. Између потока су косе на којима је село.

Тит. Разбијено је село по косама; у Долини Варошке Ријеке овећа група кућа са џамијом има ушорен изглед. Дели се на четири дела. У *Бучевцима* су: Исаковићи 2 к., Дурановићи 6 к., Башићи 3 к., Дурићи 1 к., Цинац 3 к., Порићи 3 к., Велаџићи 1 к. — У *Родосџову* су: Мулалићи 5 к., Бунићи 8 к., Дурићи 3 к., Дурановићи 3 к., Диздаревић 1 к., Шахиновићи 5 к., Одобашићи 4 к., Башићи 1., Абазовићи 13., Грмуше 1 к., Шекић 1 к., Мушетићи 2 к., Исаковићи 2 к., Ичановић 1 к., Скендеровићи 4 к., Цинац 8 к., Мркаљевићи 3 к., Суљићи 2 к., Бурзић 1 к., Реметић 1 к., Порић 1 к., и Ђордић 1 к., — У *Варошинама*: Бајрактаревић 1 к., Муратовићи 10 к., Ђојановићи 7 к., Медићи 3., Дукићи 1 к., Балабан 1 к., Беговићи 10 к., Крупићи — Османбеговићи 2 к., Даутовићи 1 к., Одобашић 1 к.,

Ђордићи 6 к., Бекић 1 к., Лалић 1 к., Војиновић 1 к., Јеличићи 2 к., Зорићи 4 к., Шишић 1 к., Зеџ 2 к., Поповићи 5 к., Новаковићи 2 к., Анушићи 2 к., Татић 1 к., Радаковић 1 к., Мајкићи 3 к., Башић 1 к., Скендеровићи 5 к., Амићић 1 к., Топаловић 1 к., Абазовић 1 к. и Шукунда 1 к. — У *Варошкој Ријеци*: Алићићи 5 к., Зорићи 2 к., Скендеровићи 12 к., Бајрактаровић 1 к., Љубјанкић 1 к., Рогоћ 1 к., Дурановићи 2 к., Мехићи 3 к., Џинићи 1 к., Ђордићи 4 к., Мамић 1 к., Алићић 1 к., Мелкићи 5 к., Рачићи 3 к., Кауковић 1 к., Казаферовићи 2 к., Цинац 10 к., Кудељић 1 к., Велаћићи 10 к., Порићи 5 к., Скалић 1 к., Намићи 8 к., Бешићи 2 к., Хукић 1 к. и Дурић 1 к. — Свега 59 породица са 243 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Да подмире потребе села и да се измажу споредно се баве занатима и трговином. Има их неколико на раду у Америци.

Имена. Рушевине града Костајнице пре Турака зову Варошине, а по њима и цело село. Сарачева Долина по сарачу који је ту живео. На нестала насеља подсећа Ратковића Коса.

Старине. На месту „Варошине“ на једној коси разпознају се трагови насеља Костајница, која је порушена за борбе са Турцима. — На коси више потока Капетановца где увире у Бужимску налази се „Клиса“ са остацима креча и цигле.

Постанак села и порекло становништва. Атар села Варошке Ријеке припадао је бужимском гарнизонском насељу. Из града су држали станове и благо. Само погранични делови су насељени кметима православним. Први су одселили од града *Зубовићи* 11 к. Од њих су: *Мурајновићи* 10 к., *Ремешић* 1 к., *Бајрактаровић* 13 к., *Башићи* 4 к. и *Рачићи* 3 к. — Иза њих су: Скендеровићи 21 к.; Од њих су *Рогоћ* 1 к. — Козлице су из града: *Џинци* 19 к., *Порићи* 9 к., *Мркаљевићи* 3 к. и *Мелкићи* 5 к. — *Бунићи* 8 к. старином су Личани из Бунића. Сви су ови од града пре 100 г. После су доселили: *Диздаревући* 1 к., *Крујићи—Османбеговићи* 2 к. из Крупе; *Казаферовићи* 2 к. из Језерског; *Одобашићи* 5 к. од Сијам хоџе; *Хукићи* 1 к. из Љубијанкића. — Од Шахина: *Мехићи* 3 к., *Љубијанкићи* 1 к., *Мулалићи* 5 к. и *Шахиновићи* 5 к. Не зна се коме „соју“ припадају а од града су: *Кауковић* 1 к., *Башић* 1 к., *Скалић* 1 к., *Нанићи* 8 к., *Башићи* 2 к., *Велаћићи* 9 к., *Шишићи* 1 к., *Малићи* 1 к., *Џинићи* 1 к., *Палићи* 2 к., *Топаловић* 1 к., *Амићићи* 10 к., *Кудељићи* 1 к., *Бурзић* 1 к., *Суљићи* 2 к., *Велаћић*

1 к., *Ичановић* 1 к., *Мушејићи* 3 к., *Шекић* 1 к., *Абазовићи* 14 к. и *Даушковићи* 1 к. — Од Кариман Ђехаје су: *Исаковићи* 4 к., *Дурановићи* 11 к. и *Дурићи* 5 к.

Православне породице. Пре Оомерпаше су доселили: *Поповићи* 5 к. (Никољдан) из Небљуха; *Медићи* 3 к. (Ђурђевдан) од Унца; *Зорићи* 4 к. (Ђурђевдан) са Тронеђе и *Мајкићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Мајкића Јапре и *Ђојановићи* 7 к. од Унца, где су се звали Пилиповићи (Св. Алимпија). — Пре Окупације су: *Новаковићи* 2 к. (Никољдан) из Бјелајског Поља; *Ташћ* 1 к. (Јовањдан) из Ивањске; *Анушићи* 2 к. (Јовањдан) звали се Богуновићи, из Врела; *Грмуша* 1 к. (Јовањдан) из Љусине; *Радаковић* 1 к. (Никољдан) из Лике; *Војиновић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Лалић* 1 к. (Аранђеловдан) из Лике; *Дукић* 1 к. (Стефањдан) из Лике и *Бекић* 1 к. (Ђурђевдан) из Баније. — Из Бјелајског Поља пре Окупације: *Балабан* 1 к. (Петровдан). Испод планине су пре Окупације: *Јеличићи* 2 к. (Никољдан). Од њих су *Зеџови* 2 к. Под Грмеч планину дошли су са Змијања. На Змијање су дошли с Југа вероватно иза пада Јајца 1528. г. Не зна се одакле је *Шукунда* 1 к. (Ђурђевдан).

14. Војевац.

Положај. На карсној заравни издвајају се три увале горињска, сухајска и гудавачка. На косама је између тих увала, које као да се одвајају од Грмеч планине, село Војевац. Делови села: Гориња у горињској ували, Подкрај испод планине и Војевац око Главице.

Тип. Чини једва приметно прелаз од карсног збијеног типа испод планине и разбијеног типа у групама око увала. Дели се на три краја. У *Горињи* су: *Ступар* 1 к., *Мандић* 2 к., *Шарци* 2 к., *Обрадовићи* 2 к., *Стојаковићи* 11 к., *Завишићи* 1 к. и *Шкрбићи* 3 к. У *Подкрају*: *Стојаковићи* 1 к., *Завишић* 1 к., *Ђумићи* 1 к., *Грбићи* 5 к., *Дрљаче* 1 к., *Штрпци* 2 к., *Качавенде* 1 к., *Јерковићи* 7 к., *Кокот* 1 к. и *Скендер* 1 к. — На *Војевцу*: *Грбићи* 9 к., *Обрадовићи* 6 к., *Шолаје* 1 к., *Мандић* 1 к., *Врањеш* 5 к., *Дошен* 3 к., *Радаковић* 1 к., *Ђумићи* 3 к., *Зеџ* 4 к., *Пилиповићи* 1 к., *Војиновићи* 1 к., *Адамовићи* 3 к., *Дрљаче* 2 к. и *Зорићи* 1 к. — Свега је 26 породица са 97 кућа.

Привреда. Подједнако се баве и сточарством и земљорадњом. Измажу се и сечом државне шуме и довозом до пилана.

Неколико их има и станове са благом у планинским пропланцима у Међугорју, где су им и ливаде. Кроз планину не могу да сvezу сено. Чим се прокоси, чобани изјаве стоку торовима и наслону и ту их преко целе зиме хране. Један има биртију, а један трафику. Има их неколико на раду у Америци.

Имена. Не зна се од чега је име селу. Збориште ради састанка и кола на Божић. Механиште, јер је ту била механа, кад је водио стари пут из Бихаћа за Сарајево за турске „праве“. Крмарице јер су ту жирили свиње, кад роди жир.

Старине. Више куће Војводе Триве Амелице из Босанског Устанка има некакви крстићи на камену усечени. Распознаје се и стари пут у Бјелајско Поље. Ту су нашли пред рат 24 дуката. У планини је Стражбеница.

Посџанак села и њорекло стџановништџва. Најпре су населили *Качавенде* 11 к. (Никољдан). Старином су с Ј. Пали су најпре у Тимар код Приједора. Одатле преселе у Војевац пре 100 г. — *Сџојаковићи* 12 к. (Никољдан) из Матаваза. Тамо су дошли са Змијања, а у Змијање с Југа Пре Омерпаше су из Бјелајског Поља: *Јерковићи* 7 к. (Петровдан) и *Грбићи* 14 к. (Срђевдан). *Јерковићи* су с Ј. прошли кроз Северну Далмацију, а Грбићи и кроз Далмацију и Лику. — Пре Омерпаше су: *Зецови* 4 к. (Никољдан) са Змијања и звали се Јеличићи; *Радаковићи* 1 к. (Никољдан) из Лике и *Врањеша* 5 к. (Ђурђевдан) из Врановине у Бјелајском Пољу. — Пре Окупације су од Бјелајског Поља: *Адамовићи* 3 к. (Јовањдан); *Сџујари* 1 к. (Лазареву Суботу) и *Лашиновићи* 2 к. (Јовањдан). Све три ове породице прошле су кроз Далмацију. Пре Окупације су од Унца: *Дошени* 3 к. (Јовањдан) од Орашнице и *Филићовић* 1 к. од Гламоча. — Из Лике су пре Окупације: *Војиновићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Дрљаче* 3 к. (Трифундан); *Шкрбићи* 2 к. (Срђевдан) из Мазина; *Ђумићи* 4 к. (Арханђеловдан); *Мандићи* 3 к. (Стефандан) и *Зорићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина. — Пре Окупације су из Суваје *Шџирџи* 2 к. (Ђурђевдан). — Из Лике су после Окупације: *Обрадовићи* 6 к. (Јовањдан); *Завишићи* 2 к. (Св. Василију); *Скендер* 1 к. римокатолик; *Кокот* 1 к. (Јовањдан); *Шолаја* 1 к. (Јовањдан); *Шарац* 2 к. (Никољдан) и *Мирковићи* 1 к. (Јовањдан).

15. Бадњевића Врањска.

Положај. На карсној заравни испод Грмеч планине између увала сувајске, гудавачке и радићке три су Врањске. Између

Крупe и М. Радића је Бадњевића Врањска. Врањска је на заравни, а Вучијак је у ужљебини радићке увале више врела Вучијак. Воде су: Водица, Локвица, Вреоце и Стевина Локва.

2. Тип. Село је разбијено око удолина. Удаљеност је између кућа од 20 до 50 м., а између група 50 до 200 м. Самих Шкорића има 12 група. Дели се на два краја: У *Врањској* су Шкорићи 21 к., Жигићи 1 к. и Крајиновићи 1 к. — У *Вучијаку*: Рађеновић 1 к., Шкорићи 7 к., Новаковићи 1 к., Секулићи 3 к., Бабић 1 к., Огњеновићи 2 к., Прице 1 к., Мирић 1 к. и Грубор 1 к. То је свега 11 пор. са 48 кућа.

Привреда. Подједнако је заступљен и земљорадња и сточарство. Не могу тиме да се исхране, па се измажу продајом дрва у Крупи. Од заната је један ковач. Има их на раду у Америци.

Имена. Нема сумње да је име из доба пре Турака. Лопашки мисли (Lopaši: Бићац и Бићацка Крајина стр. 201.) да је Крупа била priorata Vranjskog имање. Бадњевићи по беговској породици из Крупe. На аге и породице које су ишчезле подсећају: Алибеговића Мекота, Бркљачева Њива, Верића Брдо, Гердијанов До, Штулино Кућиште, Бегановића Каменица и Златића Долина.

Старине. Више Црног Језера распознају се остаци старог насеља. Ту је веле био владика у збјегу и слаз зову „Владушића Врата“.

Посџанак села и њорекло стџановништџва. По причању село је било пусто иза Карловачког Мира. Настала је смена становништва. Први су населили пре 200 г. *Шкорићи* 28 к. из Лике. Славе Никољдан. Најпре су се звали Војводићи, а после Бокани. Сва је прилика да су старинци из Босне и да су славили Св. Ђурђа. Изгубили су сећања о томе. Предак им покрио кућу липовим корама. То се ушкорало од сунчане жеге. Од тога их, веле, прозвали Шкорићи. Одавде су се раселили у нека околна села по Крајини. — *Шџирџи* 7 к. су из Далмације пре 150 г. и пали су најпре у Мали Радић, а пре Омерпаше у Врањску; славе Ђурђевдан. — Пре Окупације су: *Новаковићи* 1 к. (Никољдан) из Бјелајског Поља; *Скулићи* 3 к. (Арханђеловдан) из Лике; *Рађеновићи* 1 к. (Ђурђевдан) од Уначке Жупе и *Грубори* 1 к. (Ђурђевдан) са Тронеђе али су се пре уставили у Војевцу и овде пре 10 г. — После Окупације су из Лике: *Мирићи* 1 к. (Михољдан) из Трновца; *Прица* 1 к. (Арханђеловдан) из Оточца (обамо је); *Огњеновићи* 2 к. (Стефан-

дан) из Бјелопоља; *Бабићи* 1 к; (Јовањдан) из Мазина; *Крајиновићи* 1 к. (Никољдан) из Врепча и *Жигић* 1 к. (Ђурђевдан) из Бјелопоља.

16. Беширевића Врањска.

Положај. Село је до гудавачке увале више шуме Липника. Воду пију са врела: Светиња, Грозничевац, Симиновац, Точак и Леденац.

Тип. Село је разбијено у групама. На *Чардачини* су: Шкорићи 2 к., Беширевић 1 к., Бањац 1 к., Бањеглав 1 к., Беслаћ 2 к., Љубојевић 2 к., Басарић 1 к., — У *Врањској*: Шкорић 10 к., Штрпци 14 к., Његовић 1 к., Рашета 1 к., Мандарић 1 к., Радмановић 1 к., Кантар 1 к., Совиљ 1 к., Гвозденовићи 4 к., Грбићи 1 к., Беслаћи 3 к., Сантрачи 3 к., Половине 1 к., Свега 19 пор. 57 кућа.

Привреда. Више их земљорадња измаже него сточарство. Користе се и продајом дрва у Крупи. Има их неколицина на раду у Америци. Један има ујмени млин на Крушници.

Имена. Удала се Бадњевка у беговску породицу Беширевића, па припала по миразу чифчији. По аги и прозвано село. На нестале породице подсећају: Бјелићева Кућерина. Зечева Кућерина, Груборова Пољана и Жутића Мекота.

Старине. Нема никаквих. Пред устанак 1875. подигнута је дрвена црквица, која је уз Буну изгорела. То место зову Црквина.

Постанак села и порекло сџановништва. Најстарији су Шкорићи 12 к. (Никољдан) од оних из Бадњевића Врањске и *Штрпци* 14 к. (Ђурђевдан) из Малог Радића. — Пре Омерпаше су Беслаћи 5 к. (Ђурђевдан) из Добросела (Лика). — *Бешировић* 1 к. беговска породица из Острожца. По рату саселио у Крупу. — Пре Окупације су: *Совиљ* 1 к. (Никољдан) из Грачаца; *Бањац* (Јовањдан) из Бјелајског Поља и *Сантрачи* 3 к. (Св. Пантелију) — После Окупације су из Лике: *Гвозденовићи* 4 к. (Јовањдан) из Добросела; *Рашета* 1 к. (Никољдан) из Барлета; *Мандарић* 1 к. (Стефањдан) из Врепча; *Грбић* 1 к. (Срђевдан) из Војевца (Босна); *Половина* 1 к. (Никољдан) из Добросела; *Кантар* 1 к., (Јовањдан) из Добросела; *Радмановић* 1 к. (Јовањдан) из Барлета; *Његовић* 1 к., (Јовањдан) од Госпића; *Љубојевићи* 2 к. (Јовањдан) из Небљуха; *Бањоглав* 1 к. (Арханђеловдан) из Бунића и *Басарић* 1 к. (Ђурђевдан) из Барлета.

17. Врњска Мосура.

Положај. На заравни ниже косе Грмеч планине, која се зове Злоимењак (503 m) лежи насеље. Воду пију са врела: Винаца и Врело. Винаца је под Злоимењаком. Стока пије из Језера код цркве. Површина му је 2530 m². У јулу и августу сушних година пресуши, и тада се водаре са Крушнице, где и стоку гоне на напојиште.

Тип. Разбијеног је типа. Код језера је већа група кућа и црква. Има два краја. У *Мосури* су: Крчмар 1 к., Сантрачи 3 к., Карановићи 2 к., Бркљач 1 к., Ступар 1 к., Шијан 1 к., Мандић 2 к., Орељи 2 к., Галоње 3 к., Бабић 1 к. и Дивјак 1 к. — У *Бујадницама*: Штрбац 1 к., Ђукић 1 к., Крчмар 1 к., Маринковић 1 к., Станковић 1 к., Опачић 1 к., Иванишевић 1 к., Кљајић 2 к., Љубичић 2 к., Граховац 3 к. и Ђурчићи 3 к. — Свега 21 пор. са 32 куће.

Привреда. Подједнако је земљорадња и сточарство. Помажу се продајом дрвета у Крупи. Има их неколико на раду у Америци. Да задовоље потребе села и да се помогну баве се два опанчаријом, а један је зидар.

Имена. Не зна се одакле је име села. Злоимењак ради нагле промене времена. Један је побегао у Кнешпоље што никада није могао да спасе вршај од кише. Чим се облак појави да је 12 чељади код вршаја, нису у стању да згрну вршај, удариће киша. — На културу винове лозе пре Турака подсећа: вода Винаца и Винички До.

Старине. У Виничком Дољу налази се пањева винове лозе.

Постанак села и порекло сџановништва. Све три Врањске биле су једно село Врањска. Диобом спахија настала су три села. Мосура је била испашинак и она је млађе насеље. Пре Омерпаше су: *Крчмари* 2 к. (Јовањдан) са Попине (Лика) и *Дукићи* 1 к. (Стефањдан) из Суваје. — Пре 60 година: *Бркљач* 1 к. (Јовањдан) из Лике и *Мандићи* 2 к. (Стефањдан) из Суваје. — Пре окупације су: *Сантрач* 1 к. (Св. Пантелију) из Бјелајског Поља; *Карановићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Врточа и *Штрбац* 1 к. (Ђурђевдан) из Суваје (Босна). После окупације су: *Ступари* 1 к. (Лазареву Суботу) из Гориње и *Галоње* (Враче) из Врточа. — Из Лике су после окупације: *Ђурчићи* 3 к. (Никољдан) из Врепча; *Граховац* 3 к. (Стефањдан); *Дивјак* 1 к. (Никољдан) из Лапца а пре се звао Радаковић; *Станковић* 1 к., (Никољдан) из Бунића; *Маринковић* 1 к. звао се Рудић (Ђур-

Ђевдан) из Бунића; *Шијан* 1 к. (Арханђеловдан) из Корјенице; *Бабић* 1 к. (Јовањдан) из Мазина; *Опачић* 1 к. (Лучиндан) из Лапца; *Кљајићи* 2 к. звали се Опачићи (Лучиндан) из Днопоља; *Љубичић* 2 к. (Марковдан) из Запољка; *Иванишевић* 1 к. (Ђурђевдан) из Бјелопоља и *Орељи* 2 к. (Ђурђевдан) из Дољана.

18. Главица.

Положај. Велика Дабрина и Мала Дабрина састају се и слевају се у Глодину. Нешто ниже прима Глодина и поток Халиловац. Између тих су потока косе главичасто завршене. На њима је село. Воду пију са врела: Литица, Крстошица и Дреновац.

Тиј. Село је разбијено у групе по косама. Дели се на три краја. На *Главици* су: Ђулибрци 7 к., Бјелићи 3 к., Николићи 2 к., и Дакићи 1 к. У *Великој Дабрини*: Ђерани 3 к., Пилиповићи 1 к., Ђулибрци 6 к., Гердијани 5 к., Цикоте 1 к., Рашете 2 к., и Бериће 2 к. — У *Халиловцу*: Стојисављевићи 1 к., Гердијан 1 к., и Ђулибрк 9 к. Свега у селу 11 породица са 36 кућа.

Привреда. Земљорадњом се више баве него сточарством. Има их и на раду у Америци.

Имена. Халиловац по спахији из Бужима. На несталу породицу подсећа Горачин До.

Сћарине. На коси је више саставака Велике и Мале Дабрине Црквина. Распознају се темељи малене цркве и ниже ње гробље. Сва је прилика по причању да је та црква изгорела за Лауданова Рата, кад је и село опустело.

Постанак села и порекло сћановништва. Село је опустело за Лауданова Рата 1790 г. Иза тога најпре су се доселили: Ђулибрци 14 к., (Јовањдан) из Бушевића. — *Гердијани* 5 к., (Ђурђевдан) из Лике пре 100 г. — *Бјелићи* 3 к., (Јовањдан) из Перне пре 70 г. — *Рашети* 2 к., (Никољдан) из Лапца пре 60 г. — *Цикоте* 1 к., (Никољдан) приведен незнају одакле у Рашете и њихову славу примио. — *Пилиповићи* 1 к., (Св. Алимпију) са Цвјетнића пре 60 г. — Пре окупације *Дакићи* 1 к., (Михољдан) из Ивањске — Пре окупације су: *Николићи* 2 к., (Никољдан) из Љусине; *Стојисављевићи* 1 к., (Арханђеловдан) из Бањана; *Ђерани* 3 к., (Ђурђевдан) из Ивањске и *Бериће* 2 к. (Јовањдан) из Великога Радића.

19. Гориња.

Положај. У ували оивиченој косама Грмеч планине, Горинским Врхом 832 m и Оштрељом 817 m лежи насеље.

Из Пећине извире мало врело, које се за великих поводања излије и поплави сву увалу горињску. Поводањ је био 1921. и пре 70 г. кад се вода, веле, прелевала из горињске увале у гудавачку увалу. Воду пију са врела: Црквина са пет врела, Каца, Станаревац и Елезовац.

Тиј. Разбијено је у групе. Само се види ред група породичних у делу села Црквини, испод планинских коса. Има три дела. У *Горињи* су: Мандићи 1 к., Штулић 1 к., и Ступар 1 к. — На *Брдима* су: Ступари 13 к., Десница 1 к., Мандићи 4 к., Кнежевићи 2 к., Карићи 2 к., и Зорићи 2 к. — На Црквини: Крчмар 1 к. Јеличић 1 к., Суботић 1 к., Калинић 1 к., Качавенда 1 к., Недимовићи 2 к., Поповићи 1 к., Ступари 7 к., Кнежевићи 2 к., Десница 2 к., Миљуши 2 к., Грубор 1 к., Трнинић 1 к., Штрпци 4 к., Стијеља 1 к., Колунџији 8 к., и Бајићи 2 к., Свега 20 породица са 64 куће.

Привреда. Сточарством се у вишој мери баве него земљорадњом. Помаже их и државна шума, одакле заслужују возећи балване за пиране. Има их неколико на раду у Америци. Један држи трговину ситнаријом.

Имена: Од расељених су породица имена: Тојагића Кућиште, Перића Долина и Сукњевића Пољана.

Сћарине. На Градини је, веле, била кула Хозлић-Уремаге и муслиманско село, које се раселило. На Црквини се распознају темељи цркве и око ње гробље са дугим положитим плочама Ту цркву порушену спомиње путописац Курипешкић (Dr. Petar Matković: Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. v. Rad. Jug. Akad. књ. 56. стр. 153).

Постанак села и порекло сћановништва. Најпре су се доселили из Бјелајског Поља пре 100 г. *Сћујари* 21 к., Славе Лазареву Суботу. У Бјелајско Поље су дошли из Северне Далмације. Селећи са Херцеговине у Северну Далмацију задржали су се неко време на Дувањском Пољу. Од њих су Карићи 2 к. — Иза њих су доселили *Колунџије* 8 к., (Никољдан) из Врановине (Бјелајско Поље). Убио човека у тору па побегао од крварине у другу нахију. — Пре Омерпаше су *Мандићи* 5 к., (Стефањдан) из Лике; *Ширџи* (Ђурђевдан) из Суваје и *Кнежевићи* 4 к., (Никољдан) од Унца. — Пре окупације су: *Качавенде* 3 к., (Никољдан) из Војевца; *Недимовићи* 2 к., (Ђурђевдан) из Јасенице; *Деснице* 3 к., (Никољдан) из Далмације; *Зорићи* 1 к., (Ђурђевдан) из Мазина; *Крчмар* 1 к.,

(Јовањдан) из Лике; *Јеличић* 1 к., (Никољдан) из Суваје; *Субо-
ић* 1 к., (Арханђеловдан) из Срба; *Калинић* 1 к., (Никољдан)
из Бујадница; *Појковић* 1 к., (Илиндан) из Трубара; *Миљуш* 2
к., (Јовањдан) из Срба; *Грубор* 1 к., (Ђурђевдан) од Тронеће;
Трнинић 1 к., (Стефањдан) од Унца; *Стијеља* 1 к., (Јовањдан)
из Лике; *Бајић* 2 к., (Јовањдан) из Мазина и *Шћулић* 1 к.,
слави Браче из Лике.

20. Гудавац.

Положај. Насеље је у гудавачкој ували по плећинама
и на карсној заравни више увале. Из пећине „кљукне“ вода у
пролеће, кад копни снег и кад су дуге кише па испуни гуда-
вачку увалу. Вода понире и јавља се у врелу Крушнице. Мања
је увала изнад Крушничког Врела испод цесте Крупа — Сански
Мост и Петровац. У тој је ували део насеља Кабљагићи. Воду
пију са Крушничког Врела, Каменице, Дрљачина Врела и То-
пића Врело.

Тип. Куће су у групама по плећинама коса и на ивици
карсне заравни над увалом. Има два дела. У *Гудацу* су: Је-
личићи 3 к., Вулини 3 к., Станковићи 2 к., Блануша 1 к., Кра-
јиновић 1 к., Вукомановић 1 к., Гак 1 к., Кокот 1 к., Штрпци
7 к., Бањци 3 к., Батак 1 к., Карани 4 к., Радаковићи 2 к., Сан-
трачи 1 к., Грбић 1 к., Бабић 1 к., Сладић 1 к., Шеган 1 к.,
Ружићи 2 к., Канрга 2 к., Будимир 1 к., Мајкић 1 к., Паскаш
1 к. и Дукић 1 к. — У *Кабљагићима*: Сивиљи 2 к., Наранчићи 2 к.,
Бањци 4 к., Медићи 3., Агбабе 2 к., Гак 1 к., Станковићи 3 к., Угар-
ковић 1 к. и Вукмановићи 2 к. Свега је 33 породице са 65 кућа.

Привреда. Подједнако су обе гране привреде заступљене.
Измажу се продајом дрвета у Крупи. Има их неколико на раду
у Америци. Један држи дућан ситне робе, а један има ујмени
млин на Крушничком Врелу.

Имена. Гудавац је добио по води, која „гуди“ кад је
поводањ. Део насеља Кабљагићи по муслиманској породици, која
је уз Буну 1875. саселила од ешкије у Крупу. Бадњуша по
првом власнику спахији. Механиште од механе, које су ту биле
за време турске управе, куд је пут водио из Бихаћа за Јајце—
Сарајево. Разбој јер су дочекивали хајдуци Турке и трговце.
На нестале породице подсећају: Топића Страна и Шипрагина
Долина.

Штарине. На коси је Грмеч планине на крај атара села

Гудаваца Градина. Ту се распознају трагови врло старог насеља,
Веле да су чобани наилазили и на чатрњу крај градине. —
Више Механишта је старо гробље по свој прилици од станов-
ништва, које се за време Турака раселило.

Постјанак села и порекла сџановништва. Пре је сто-
јала ту муслиманска породица Кабљагићи. Још пре него су они
саселили у Крупу, доселили су: пре Омерпаше: *Шћрпци* 7 к.
(Ђурђевдан) из Суваје; *Сћанковићи* 5 к. (Никољдан) из Лике
и *Јеличићи* 3 к. (Никољдан) из Суваје. — Из Бјелајског Поља
су пре окупације: *Вулини* 3 к. (Михољдан); *Сантрач* 1 к.
(Св. Пантелију); *Карани* 4 к. (Ђурђевдан) и *Бањци* 7 к. (Јовањ-
дан). — Пре окупације су: *Совиљи* 2 к. (Никољдан) из Лике;
Мајкић 1 к. (Ђурђевдан) из Мајкића Јапре и *Лукић* 1 к. (Ар-
ханђеловдан) из Лике. — Пре окупације су из Лике: *Вукома-
новићи* 1 к. (Ђурђевдан); *Крајиновић* 1 к. (Јовањдан) обамро;
Ваћак 1 к. (ћед се звао Радановић) (Никољдан) и *Будимир*
1 к. (Арханђеловдан) из Попине. Отац му је служио код бега.
— Из Бушевића је *Гак* 2 к. (Никољдан) пре 60 г. — Из Лике
су после окупације: *Медићи* 3 к. (Ђурђевдан) од манастира
Хрмња; *Радаковићи* 2 к. (Никољдан) из Брувна; *Наранчићи*
2 к. (Јовањдан) из Оточца; *Агбабе* 2 к. (Стевана Дечанског)
из Оточца; *Сладић* 1 к. (Ђурђевдан) из Врховина; *Шеган*
1 к. (Никољдан) из Грачаца; *Ружићи* 2 к. (Јовањдан) из Оточца;
Канрга 2 к. (Јовањдан) из Оточца; *Паскаш* 1 к. (Јовањдан) из
Грачаца; *Дукић* 1 к. (Стефањдан) из Брувна; *Грубић* 1 к. (Јо-
вањдан) из Корјенице; *Бабић* 1 к. (Јовањдан) из Мазина;
Угарковић 1 к. (Ђурђевдан) из Врховина; *Кокоти* 1 к. (Јовањ-
дан); *Вукмановић* 1 к. (Никољдан) из Курјака; *Војиновић* 1 к.
(Ђурђевдан) из Мазина; *Петровић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина;
Влануша 1 к. (Ђурђевдан) из Брувна.

21. Добросело.

Положај. Било коса и њених косењака од Кудића до
Ђорковаче планине са највишим брдом Љубином 604 м. раз-
вође је притоцица Коране, Кладушнице, Бужимске и Уне.
Уз границу Баније на тим косама насеље је Добросело. Нај-
јачи је поток Чава, који се слива у Баштру. У њ се сливају
Јеловски, Царић Поток, Зимоњски Поток. Са тих потока и
других врела пију воду.

Тип. Село је разбијено у породичне групе по косама.

Има три дела. У *Чави* су: Диздаревићи 16 к., Кантари 2 к., Гавриловић 1 к., Салкић 1 к., Радић 1 к., Хајрединовићи 2 к., Суљацићи 2 к., Милановић 1 к., Алићи 2 к., Екић 1 к., Мишковићи 2 к., Опачић 1 к., Стојнић 1 к., Пргомеља 1 к., Мустафићи 7 к., Векић 1 к., Гогоићи 2 к., Зеџ 1 к., Малбашић 1 к., Керкез 1 к., Илишевић 1 к. и Јерковић 1 к. — У *Доброселу*: Ступари 6 к., Вајагићи 5 к., Ничић 1 к., Керкез 1 к., Кеџман 1 к., Поповићи 6 к., Богуновићи 2 к., Радић 1 к., Радаковић 1 к., Стојнић 1 к., Стојисављевићи 7 к., Медићи 3 к., Новаковићи 8 к., Бера 1 к., Кнежевићи 2 к., Николић 1 к., Дражић 1 к., Здјелар 1 к., Грандићи 3 к., Перић 1 к., Ђорковићи 2 к., Дробац 1 к. и Бомештар 1 к. — У *Радочу*: Дражићи 14 к., Стојаковићи 3 к., Поповић 1 к., Ландуп 1 к., Тубини 2 к., Кеџмани 7 к., Латиновић 1 к., Дакићи 5 к., Бјелани 3 к., Цигановић 1 к., Вајагић 1 к., Сердари 5 к., Ромић 1 к., Ловрићи 4 к., Јеличић 1 к., Јанковић 1 к., Кнежевићи 3 к., Радошавић 1 к., Крнетићи 5 к., Пађен 1 к., Умићевићи 2 к., Пилиповићи 5 к., Ђулибрци 11 к., Петровић 1 к., Николић 1 к., Васићи 2 к., Илибашићи 2 к., Џакуле 3 к., Татић 1 к., Перићи 2 к., Вујиновић 1 к., Илишевићи 2 к., Брујић 1 к., Ђурићи 3 к., Стојисављевићи 2 к., Кокот 1 к. и Стојнић 1 к. — Свега 72 породице са 212 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Има их и на раду у Америци и знатне суме шаљу. Поградили су лепе куће тим новцем. Да задовоље потребе села и да се помогну: 4 ковача, 4 дунђера, 3 трговца стоком, два трговца ситнаријама, две продаје духана и један има ујмени млин.

Имена. Име је села из времена пре Турака. Табориште јер је ту био логор Војводе Петра Мркоњића доцнијег Краља Петра. На изумрле или нестале породице подсећају: Кукића Брдо, Деспотова Кућерина и Орлићева Коса.

Сћарине. На Радочу се распознају остаци старог насеља. Под Радочом Црквина из времена пре Турака. На Зимоњама распознају се добро зидови цркве у сред старог гробља. Сва је прилика, да је црква изгорела за Лауданова Рата, а село опустело. У гробље се и сад копају.

Постанак села и порекло сћановништва. Село је опустело за Лауданова Рата 1790 г. Први су доселили пре 100 г.: *Сћојисављевићи* 9 к. (Арханђеловдан) из Попине (Лика); *Вајагићи* 6 к. (Аранђеловдан) из Лике; *Дражићи* 15 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Ђулибрци* 11 к. (Јовањдан) из Бушевића. — Пре

Омерпаше су: *Бера* 1 к. (Св. Пантелију) из Лике ђед. дошао; *Опачић* 1 к. (Лучиндан) из Лике; *Медић* 3 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Радићи* 2 к. (Ђурђевдан) испод Гомиле. — Из Лике су пре Омерпаше: *Пргомеље* 4 к. (Никољдан) звали се Радаковићи; *Џакуле* 3 к. (Петровдан) и *Канџари* 2 к. (Лучиндан). — Од Бјелајског Поља су пре Омерпаше: *Кеџмани* 8 к. (Св. Вартоломеја); *Керкези* 2 к. (Св. Ђурђа); *Цимеше* 2 к. (Ђурђевдан); *Кнежевићи* 5 к. (Никољдан) од Унца; *Латиновић* 1 к. (Јовањдан); *Цигановић* 1 к. (Никољдан). — Пре 80 г. доселили су: *Новаковићи* 8 к. (Арханђеловдан) из Рујишке; *Појовићи* 7 к. (Никољдан) са Бушевића; *Сћујари* 6 к. (Арханђеловдан) из Рујишке; *Грандићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Дабрине и *Сћојнићи* 3 к. (Јовањдан) из Рујишке. — Из Лике су пре окупације: *Сердари* 5 к. (Јовањдан); *Мишковићи* 2 к. (Никољдан) звали се Бокани; *Перићи* 3 к. (Ђурђевдан); *Малбашић* 1 к. (Арханђеловдан); *Пејровић* 1 к. (Никољдан); *Грујић* 1 к. (Никољдан); *Вујиновић* 1 к. (Никољдан); *Кокош* 1 к. (Враче); *Радошевић* 1 к. (Арханђеловдан); *Радаковић* 1 к. (Никољдан); *Гомештар* 1 к. (Ђурђевдан); *Дробац* 1 к. (Ђурђевдан) и *Векић* 1 к. (Благочасне Вериге) из Бјелајског Поља. — Из Далмације су пре окупације: *Ромић* 1 к. (Никољдан); *Вјелани* 3 к. (Враче) и *Пађен* 1 к. (Ђурђевдан). — Пре окупације су: *Гавриловић* 1 к. (Св. Пантелију) из Љусине; *Васићи* 2 к. (Ђурђић) из Чађавице; *Гогоићи* 2 к. (Јовањдан) испод планине; *Илишевићи* 3 к. (Никољдан) из Рујишке; *Сћојаковићи* 3 к. (Никољдан) испод планине; *Јеличићи* 1 к. (Никољдан) испод планине; *Зеџ* 1 к. (Никољдан) испод планине; *Крнетићи* 5 к. (Томиндан) из Дубовика; *Миљиновићи* 1 к. (Арханђеловдан) из Рујишке; *Николићи* 2 к. (Никољдан) из Љусине; *Дакићи* 5 к. (Михољдан) из Ивањске; *Тубини* 2 к. (Св. Вартоломеја) из Рујишке; *Имићевићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Рујишке; *Татић* 1 к. (Јовањдан) из Ивањске; *Јерковић* 1 к. (Петровдан) испод планине и *Богдановићи* 2 к. (Јовањдан) из Врела. — Из Баније су: *Ђорковић* 1 к. (Јовањдан) из Жировца и *Ландуј* 1 к. (Стефањдан); *Пилиповићи* 5 к. (Ђурђевдан); *Ничић* 1 к. (Ђурђевдан); *Илибашићи* 2 к. (Ђурђевдан) и *Зеџ* 1 к. Трифуњдан); Муслимањске породице: Од Бужимског града су од Кариман-Ђехаје: *Хајрединовићи* 2 к., *Салкићи* 6 к. и *Мустафићи* 7 к. Од Харчете су *Диздаревићи* 16 к. — Од града су а незна се од кога „плетива“: *Суљацићи* 2 к., *Екићи* 1 к. и *Ачићи* 2 к.

22. Дренова Главница.

Положај. Од карсне заравни се над Уну спушта заобљена главница. Удолина је потока са стрмим странама одваја од заравни. Насеље је у тој стрмој удолини. Воду пију са врела: Пухачино Врело, Планиште, Точак и Џајића Поток.

Тип. Село је разбијено у групе по плећинама. Има два дела. На *Брду*: Латинковићи 4 к., Радошевићи 3 к., Шипка 2 к., Загорац 1 к., Зеџ 4 к. и Шабић 1 к. — На *Дреновој Главници*: Матијаша 2 к., Вранићи 1 к., Врућинићи 2 к., Илићи 2 к., Новаковићи 5 к., Пилиповић 1 к., Сенић 1 к., Стојановићи 2 к., Дрљача 1 к., Јелача 1 к. и Зорић 1 к. Свега 18 породица са 35 кућа.

Привреда. Земљорадњом се више баве. Има их неколико на раду у Америци.

Имена. Од дрена, кога има много, добило је село име. Вигњиште, јер ту је био вигань ковача Мачка, који је ту обамро. На нестале породице подсећа Пухачин Поток.

Старине. Градина, где се распознају остаци старог насеља, на граници је Дренове Главнице и Великог Бадића.

Постанак села и порекло становништва. Први су доселили пре Омерпаше: *Новаковићи* 5 к. Славе Никољдан. Стари су им са Попине и славили су Арханђеловдан. Не сећају се зашто су променили славу. Пре 70 г. населили су *Лайчиновићи* 4 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља. Шура га презвао, јер су му била обамрла чељад. Пре 60 г. *Зеџ* 4 к. (Никољдан) и звали се Јеличићи. Најпре из Змијања под планину, па овде. Пре окупације су доселили: *Радошевићи* 3 к., (Арханђеловдан) из Бјелајског Поља; *Зорић* 1 к. (Ђурђевдан) из Поља; *Шипка* 2 к. (Марковдан) са Очијева и муслиман *Шабић* 1 к. из Крупе. Доселили су пре окупације: *Илићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Отона; *Пилиповићи* 1 к. (Св. Алимпију) са Бољусака; *Загорац* 1 к. (Никољдан) из Грубишина Поља; *Стојановићи* 2 к. (Јовањдан) из Лике; *Дрљача* 1 к. (Трифундан) испод планине; *Ђукић* 1 к. (Ђурђевдан) из Грмуше и муслимаи *Вранић* 1 к. из Лике. После окупације су: *Јелача* 1 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Врућинићи* 2 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља; *Сенић* 1 к. (Никољдан) из Подврана и *Матијаша* 2 к. (Стефандан) из Стрмице код Книна пре 10 г.

23. Алајбегов Дубовик.

Положај. У правцу карсне заравни усечена је клисураста долина Јапре. Бијели Поток и Мајкића Поток састају се, добијају име Јаприце, која се слева код Ованграда у Јапру. На делу карсне заравни између речних долина Војскове и Јапре и косама што их творе наведени потоци са потоцима Мраовац и Бабишница насеље је Дубовика. До Јапре је Алајбегов Дубовик. Највише је Богдановића Брдо 414. м. и веже за Бабишницу планину. Воду пију са врела: Језерац, Латинковића Точак, Студенац и Широко Врело.

Тип. Село је разбијено у породичне групе по косама. Овећу групу Богдановића зову Богдановића Варош. Има три дела. У *Бијелом Пошоку*: Недимовићи 7 к., Кондић 1 к., Ожеговићи 3 к., Војиновићи 2 к., Крнетић 1 к., Марјановић 1 к., Латинковићи 2 к., Мамлићи 2 к., Богдановићи 15 к., Вукомановић 1 к., Светлица 1 к., Крнете 3 к., Качавенда 1 к., Бабић 1 к., Ковачевићи 2 к., Половина 2 к. и Лабуси 2 к. — На *Купресу*: Крнете 1 к., Ђулибрк 3 к., Врањеша 3 к., Личине 5 к., Богдановић 1 к., Крнетић 1 к., Мунижабе 2 к. и Блануше 2 к. У *Загају*: Дражићи 2 к., Предојевићи 2 к., Сенићи 3 к., Ђукић 1 к. и Пађен 1 к. — Свега је у селу 24 породице са 53 куће.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Измажу се и жирењем свиња, кад роди жир у планини Бабишници. Има их неколико и на раду у Америци. Да задовоље потребе села и себе помогну поред земљорадње: 3 су ковача, 1 дунђер, а један држи опанчарију и продају духана.

Имена. Дубовик је, веле, од узвика „Ево мени добитка“ кад је Алај бег на путовању из Бихаћа за Стари Мајдан видео дим где се пуши из потока и нашао „населника“ кмета, који је био без његова знања три године. Купрес што ту може бити мећава као и на Купреском Пољу. Каранов Поток по породици Каран из Велике Рујишке, која је ту стајала више година. Хтео им бег удати девојку за субану, па се склонили у нахију крупску. Цјепале, јер су се ту цјепале даске за кров.

Старине. У потоку је у заклону „Црквина“ где је била дрвена црквица, која је уз Буну 1875 г. изгорела.

Постанак села и порекло становништва. Пре 150 г. село је било пусто. Први су населили *Богдановићи* 17 к. Пре 150 г. доселили су из Лике *Личине* 5 к. Славе Ђурђевдан. Звали су се

Радуловићи. Предак им Тодор морао је да иде са Алајбегом Алајбеговићем на Србију са Кулинкапетаном где је везао по две кладе гужвама и преко њих метао лесе, да превози Турке преко Дрине. — Пре 100 г. су доселили *Кондићи*. Славе Никољдан и једно су са Јеличићима на Змијању одакле су и они. — *Качавечде* 1 к. (Никољдан) су пре 100 г. из Тимара. Побили су неке Турке, па су се морали да раселе. Једни су отишли у Србију. То су они што их спомиње Тихомир Ђорђевић (Гласник Географског Друштва св. 5. стр. 127.). — Пре 100 г. су и *Крнејићи* 6 к. (Томиндан) из Северне Далмације. По једнима су се звали Гаџеше, а по другим Цвитковићи. Цвитковићи у Лици славе Томиндан. — *Недимовићи* 7 к. (Ђурђевдан) су из Радића пре 80 г. Старином су из Лике и звали су се Грковићи. — Пре 60 г. су: *Марјановић* 1 к. Ђурђевдан са Змијања као свештеник и *Лайиновићи* 2 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља. Вучен Латиновић је био на гласу као добар туфекџија. — Пре окупације су: *Ђулибрици* 3 к. (Јовањдан) из Бушевића; *Сенићи* 3 к. (Никољдан) из Мале Рујишке; *Предојевићи* 2 к. (Св. Алимпију) са Предојевића Главице; *Ђукићи* 1 к. (Никољдан) са Грахова; *Ожеговићи* 2 к. (Стефањдан); *Врањешци* 3 к. (Ђурђевдан) из Бјелајског Поља; *Дражићи* 2 к. (Ђурђевдан) приведени из Лике у Личине; *Војновићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Мазина и *Пађен* 1 к. Ђурђевдан из Далмације. — После окупације су из Лике: *Лабуси* 2 к. (Никољдан); *Половине* 2 к. (Јовањдан); *Мунижабе* 2 к. (Јовањдан) од Грачаца; *Ковачевићи* 2 к. (Никољдан); *Бабићи* 2 к. (Јовањдан); *Плануше* 2 к. (Ђурђевдан) и *Вукомановић* 1 к. (Ђурђевдан). — Из Бушевића је *Свјетлица* 3 к. (Ђурђевдан). — Не зна се одакле су *Мамлићи* 2 к. (Никољдан).

24. Алибегов Дубовик.

Положај. Насељење је на косама Крупића и Мравој. Одваја се од Малићбегова Дубовика брдо Лисац 454 м. Један део села је у долини Војскове и зове се Балине Баре. Воду пију са врела: Мраовац, Бубан, Понорац и са Бијелог Потока.

Тип. По косама су куће у групама. Има три краја: На *Крупића Коси* су: Крнетићи 12 к., Поповић 1 к., Стричићи 3 к., Котур 1 к., Бундале 6 к., Војновићи 5 к., Кондићи 2 к., Растовићи 3 к., Дукићи 2 к., Таљагић 1 к. и Јајчанин 1 к. — На *Мравој Коси*: Праштале 5 к., Бањац 1 к., Милошевић 2 к., Ступари 1 к., Кондићи 3 к., Балаћ 1 к., Пупац 3 к., Војновићи 3 к.,

Ђумићи 1 к., Ђукановићи 2 к. и Миљевић 1 к. — У *Балиним Барам*: Јеж 1 к., Ковачевић 1 к. и Чича 2 к. — Свега је 23 породица са 62 куће.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Има их на раду у Америци. У селу су: три дунђера један колар и једна трговина ситнарије и продаја духана.

Имена. Село је добило име по Алибегу Крупићу. Биљег по отесаном камену крај пута. Сва је прилика да је римска ознака пута.

Старине. Старина нема осим на биљегу што је био отесан камен.

Постанак села и порекло становништва. Иза Лауднова Рата 1790. кад су се становници склонили у збјег у Нови и прешли у Војну Границу, село је остало пусто. Први су иза тога доселили *Крнејићи* 16 к. Славе Томиндан. Доселили су из Далмације. По једнима они су се тамо звали Гаџеше, а по другима Цвјетковићи. Цвјетковићи у Лици славе Томиндан. Породица је до скоро давала више свештеника. Протосинђела Тому Крнетића сургунисали су Турци ради веза са Кнезом Михаилом и умро је негде у Малој Азији. — Пре 100 година су: *Кондићи* 5 к. (Никољдан) са Змијања; *Војновићи* 8 к. (Ђурђевдан) из Мазина и *Койур* 1 к. (Никољдан) из Лике. — Пре Омерпаше су: *Праштал* 5 к. Никољдан у Лушци Паланке. Старином су са Херцеговине и звали су се Новаковићи. Порекло им је, веле, од Старине Новака. — Пре окупације су: *Стричићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Мајкића Јапре, где су се звали Мајкићи; *Миљевић* 1 к. (Стевањдан) од Унца и *Бањац* 1 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља. Пре окупације су из Лике: *Ђумићи* 1 к. (Арханђеловдан); *Појовићи* 1 к. (Никољдан) из Небљува; *Балаћ* 1 к. (Арханђеловдан) и *Расковићи* 3 к. (Јовањдан). — Пре окупације су од Јајца: *Јајчанин* 1 к. (Стефањдан) и *Јеж* 1 к. (Стефањдан). — Из Лике су пре окупације: *Дукићи* 2 к. (Стефањдан); *Ковачевић* 1 к. (Ђурђевдан). — Пре окупације је *Пупац* 3 к. (Јовањдан) од Липника и звали су се Сакрације. *Бундале* 6 к. (Јовањдан) из Хашана. — После окупације су: *Стујар* 1 к. (Лазареву Суботу) из Велике Рујишке; *Ђукановићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Јоховице. Били су у најму код Недимовића и *Чича* 2 к. (Јовањдан) из Лике. — Не зна се одакле су: *Милошевићи* 2 к. и *Тољагићи* 2 к.

25. Малићбегов Дубовик.

Положај. На карсној заравни између Војскове и долине Мајкића Потока лежи насеље. Дробњаци су до Турског Дубовика. Збјег је под брдом Лисац, а Мајкића Поток је до Алајбегова Дубовика. Воду пију са врела: Корита, Точак, Бијели Поток и Језеро 700 м. Сваки дочак има, веле, свој извор.

Тип. Село је разбијено по ивици заравни и по долинама потока. Има три краја. У *Дробњацима* су: Мазалица 1 к., Мандићи 3 к., Бањанин 1 к., Јеж 14 к., Дрљача 1 к., Радаковићи 2 к. и Буљ 1 к. — У *Мајкића Пошоку*: Босанчићи 4 к., Брчини 3 к., Балаћ 1 к., Плавањац 2 к., Мајкићи 10 к., Кондићи 3 к., Ђук 1 к., Медић 1 к., Ђукић 3 к., Богуновићи 3 к., Стојисављевићи 1 к., Станић 1 к., Мачкић 1 к., Кеча 1 к., Зорић 1 к., Штикавац 1 к., Јованић 1 к., Родић 1 к., Грбић 1 к., и Шкундрић 1 к. — У *Збјегу*: Личина 1 к., Ајдуковић 1 к., Радаковићи 3 к., Котур 1 к., Бекићи 5 к., Јелача 1 к., Кривошије 4 к., Бандић 1 к., Брчин 1 к., Дошен 3 к., Мамузић 1 к., Миљуш 1 к., Грубише 2 к., Дрљаче 8 к., Чубриле 3 к., Мухамед-агић 1 к., Мачкић 1 к., Латинићи 2 к. и Кривокуће 1 к. — Свега 43 пор. са 106 кућа.

Привреда. Подједнако се баве земљорадњом и сточарством. Има их неколико на раду у Америци. У селу је: 1 ковач, 2 дунђера, 1 зидар, 3 тргују стоком и 1 дућан ситнарије и продаја духана.

Имена. При деоби Дубовика или по миразу добио је овај део Малићбег. Не знају да ли је Алајбеговић или Крупић. На исчезла насеља подсећају: Лалића Брдо, Вулина Главаца и Грандин Бријег.

Сћарине. На вису Клисина распознају се темељи цркве из времена пре Турака. Ниже ње је данашња црква. Више Балних Бара је у заклонку од Турака Црквина где је била дрвена црквица, која је уз Буну 1875. изгорела.

Посјанак села и порекло сћановништва. Село је иза Лауданова Рата опустело. Иза тога су најпре доселили: *Кошур* 1 к. (Никољдан) из Лике пре 100 г. зову их и Маливук. Богати су а слабо се множе. — Пре 100 г. су *Личине* (Ђурђевдан) из Лике и *Плавањац* 2 к. (Никољдан) из Плавна. — Пре 100 г. су из Змијања: *Мајкићи* 10 к. (Ђурђевдан). То је стариначка породица, која се звала Гвозденовићи. Било их у 74 чељади. Сазна старешина куће да је једна одива била

гладна кад је заклан један во. Тада се поделе и једни преселе у Мајкића Јапру. Прозвани су по предку што је „мајао“ у кући, кад нису имали женских. Одатле се једни преселе у Дубовик — Са Змијања су пре 100 г. и *Кондићи* 3 к. (Никољдан) и *Босанчићи* (Св. Јована Златоустог) — Пре Омерпаше су из Лике: *Дрљаче* 8 к. (Трифундан) из Врховина где су се звали Инђићи. Најпре су населили у Подкалиње, па одатле овде. — Пре Омерпаше су од Јајца: *Јежи* 14 к. Св. Стефана славе 11 к. а 3 к. узму Св. Игњатију ради „блажног завјета“. — Пре окупације су из Лике: *Грубишићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Попине; *Ђукићи* 3 к. (Никољдан) и *Брчини* 5 к. (Ђурђевдан) из Брувна. — Пре окупације су: *Латинићи* 2 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља. Муслиман *Мухамедагић* 1 к. из Турског Дубовика; *Тодићи* 4 к. (Ђурђевдан) и звали се Замаклар из Крајине; *Јелача* 1 к. (Ђурђевдан) из Јасенице и *Мазалица* 1 к. (Јовањдан) из Залина — После окупације су: *Родићи* 1 к. (Арханђеловдан) од Трубара и *Грбићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Бјелајског Поља. Из Лике су после окупације доселили: *Радаковићи* 5 к., (Никољдан); *Кривошије* 4 к. (Јовањдан) из Брувна; *Бекићи* 3 к. (Стефањдан); *Миндићи* 3 к. (Лазареву Суботу) из Грачаца; *Кривокуће* 1 к. (Никољдан); *Ајдуковићи* 1 к. (Никољдан); *Балаћ* 1 к. Арханђеловдан из Круга; *Чубриле* 3 к. (Лучиндан); *Ђук* 1 к. (Никољдан) из Зрмање; *Богуновићи* 3 к. (Јовањдан) из Зрмање; *Дошени* 3 к. (Никољдан); *Кеча* 1 к. (Марковдан) из Суваје; *Бањанин* 1 к. (Јовањдан); *Мамузић* 1 к. (Ђурђевдан); *Миљуш* 1 к. (Јовањдан); *Шкундрић* 1 к. (Јовањдан) са Попине; *Зорић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Јованић* 1 к. (Ђурђевдан) из Суваје; *Стојисављевић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Медић* 1 к. (Ђурђевдан) из Дољани; *Бандић* 1 к. (Лучиндан) из Брувна; *Буљ* 1 к. (Стефањдан); *Штикавац* 1 к. (Јовањдан). Не зна се одакле су: *Сћанић* 1 к. (Св. Пантелију) и *Мачкићи* 2 к. (Никољдан).

26. Турски Дубовик.

Положај. На заравни је крај долине Војскове. Изнад воде Стубо сашорован је део села. Изнад села су косе Грмеч планине. Глибаја је до Малићбегова Дубовика. Причеље је према Јасеници. Воду пију са главног врела Стубо и са ових: *Бобића* Точак, Тахировића Светиња, Сладаковића Светиња и Марковац.

Тий. Средина је сашорованог типа. Стубо је утицао на положај и сашорованост села. Има 6 делова. Остали су делови разбијени у породичне групе. — У *Глибаји* су: Сладаковић 1 к., Кеча 1 к., Опачић 1 к., Ешен 1 к., Опачић 1 к., Родићи 2 к., Растовић 1 к., Чубриле 2 к., Смољанац 2 к., Шијани 3 к., Јелача 1 к., Јованићи 4 к., Гаћеша 1 к., Јакшићи 2 к., Ђошићи 1 к. и Војводићи 1 к. На *Харбашеву Брду*: Харбаша 4 к., Куленовић 1 к. и Прошићи 4 к. — У делу *Причелје*: Шашић 1 к., Шијани 2 к., Сурла 1 к., Радаковић 1 к., Смољанац 1 к., Шкрбић 1 к., Обрадовић 1 к., Марчета 1 к., Ђошићи 2 к., Јапунца 1 к., и Кеча 1 к. — На *Субашића Главици*: Шијан 1 к., Дамјановић 1 к., Чучковић 1 к., Половина 1 к., Јекић 1 к., Шушић 1 к. и Недимовићи 3 к. — У *Дубовику*: Бобићи 5 к., Бећићи 3 к., Џаферовићи 4 к., Хаџихасанагићи 1 к., Ђоралић 1 к., Крупићи 3 к., Хасанагићи 5 к., Прошић 1 к., Патковићи 3 к., Делалићи 2 к., Тахировић 1 к., Куленовић 1 к., Субашићи 3 к., Новкинићи 2 к., Харбаш 1 к., Хоџић 1 к., Седић 1 к., Бишчевевић 1 к. и Казић 1 к. — У *Војскови* су: Пухалићи 4 к., Крајиновићи 1 к., Чалић 1 к., Војводићи 2 к., Пађен 1 к., Јованићи 2 к. и Буздум 1 к. — Свега 50 пор. са 105 кућа.

Привреда. Земљорадњом се претежно баве. Има их и на раду у Америци. У селу су: 1 ковач, 4 дунђера, два дућана са ситнаријама и 1 дућан и продаја духана.

Имена. Кадића Воће, што је ту умро некакав кадија, кад је дошао службеним послом. — Причелје, што су ту, веле, путеви пријечали. — Кукино Брдо, што су се побили брначном куком. — Дробњаци, јер су се побили косци, па један другом исукао дроб. — Разбој, јер је ту био окршај са Лаудоновом војском. — Мутића Кућиште, по Мутићу, који је одселио у Козин. Дробњаци и Глибаја означају појаве карста.

Старине. На градини више Војскове распознају се трагови насеља.

Постанак села и порекло становништва. Турски Дубовик је постао иза Карловачког Мира. Ерар је одкупио од бегова земљиште да насели мухацире. Село је спадало трима нахијама. Бихаћу су спадали: Патковићи, Бобићи и Харбаша. Цазину: Хасанагићи, Прошићи и Ђоралићи. — Крупи: Субашићи и Новкинићи. — Најпре су населили из Лике пре 220 г.: Харбаша 5 к., Новкинићи 2 к., Паићковићи 3 к., Бобићи 5 к., Субашићи 3 к. и Бећићи 3 к. — Пре 80 г. доселили

су: *Прошићи* 4 к. од Острошца и *Хасанагићи* 5 к. са Пећи. — Пре 60 г. су: *Делалићи* 2 к. из Цазина; *Џаферовићи* 4 к. из Цазина; *Ђоралићи* 1 к. из Цазина; *Казићи* 1 к. из Крупе и *Хоџићи* 1 к. из Крупе; *Прошићи* 1 к. из Подкалиња и *Седићи* 1 к. из Јасенице. — Беговске породице, које су у околици имале кметове и у Дубовик населиле: *Бишчевевићи* 1 к. из Острошца, *Крупићи* 3 к. из Крупе и *Куленовићи* 2 к. из Кулен Вакуфа. — Не зна се одакле су: *Хаџихасанагић* 1 к. и *Тахировић* 1 к. — Као кмети населили су православни пре 80 г. *Родићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Трубара и *Смољанац* 3 к.: (Јовањдан) из Смољане и звао се Боснић. — Пре окупације су *Буздум* 1 к. (Марковдан); *Недимовићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Јасенице; *Пађен* 1 к. (Ђурђевдан) из Далмације и *Гаћеша* 1 к. (Јовањдан) из Грачаца. — Из Лике су после окупације: *Јованићи* 6 к. (Ђурђевдан) из Суваје; *Пухалићи* 4 к. (Никољдан) из Броћна; *Чубрило* 2 к. (Лучиндан) из Брувна; *Сладаковић* 1 к. (Јовањдан) из Суваје; *Јакшићи* 2 к. (Св. Василију) из Глогова; *Јелача* 1 к. (Ђурђевдан) из Срба; *Расковић* 1 к. (Јовањдан) из Срба; *Крајиновић* 1 к. (Никољдан) из Врањске; *Половина* 1 к. (Јовањдан) из Добросела; *Дамјановић* 1 к. (Јовањдан) из Срба; *Чучковић* 1 к. (Ђурђевдан) из Срба; *Шушић* 1 к. (Никољдан) са Удбине; *Сурла* 1 к. (Никољдан) из Грачаца; *Ђошићи* 3 к. (Михољдан) из Суваје; *Шкрбићи* 1 к. (Благочасне Вериге) из Срба; *Радаковић* 1 к. (Никољдан) из Метка; *Марчети* 1 к. (Арханђеловдан) из Врела; *Јапунца* 1 к. (Никољдан) из Мазина; *Шашић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Срба; *Обрадовић* 1 к. (Јовањдан) из Дабашнице; *Шијан* 6 к. (Арханђеловдан) из Срба; *Ојалић* 1 к. (Петровдан) из Томина Гаја; *Ојачић* 1 к. (Лучиндан) из Комића; *Војводићи* 3 к. (Никољдан) из Мазина и *Кеча* 1 к. (Марковдан) из Суваје. — Не зна се одакле је: *Ешен* 1 к. (Марковдан).

27. Залин.

Положај. Насеље је у ували на карсној заравни. Каменица иза кратког тока увире. У њу се слевају и ова врела, са којих се село служи водом: Шехиновац, Вреоце, Каца, Јежевац, Малешево Врело, Точак, Старо Вода, Љиљана, Рађеновац и Вучићевац.

Тий. Село је разбијено у породичне групе. Има два дела. У *Залину*, средини села, су: Ђургузи 4 к., Качавенде 6 к.,

Мандићи 6 к., Адамовићи 1 к., Медићи 6 к., Клашње 3 к., Дотлићи 3 к., Малеша 4 к., Срдичи 3 к., Жеж 1 к., Стојаковићи 2 к. и Радошевићи 1 к. — На *Брду су*: Жежи 4 к., Бјелићи 1 к., Бјелани 4 к., Ковачевић 1 к., Пухалић 1 к., Кадић 1 к., Латинићи 2 к. и Бубуљи 2 к. — Свега 16 породица са 41 кућом.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Има их и на раду у Америци. У селу је 1 ковач и 1 биртија.

Имена. Залин је име, што је ту, веле, некад нешто заливано. Кекића Главлица, која се зове и Залинска Главлица, од муслиманске породице Кекића, која је ту стајала, па се раселила у посавске крајеве. Мазаличка Кућерина, од породице Мазалица, која се одселила у Велику Рујишку и Чађавицу. На нестале породице подсећају: Рађеновац и Видрића Оклинак. Биљег је што се ту отпочивало са мртвацом.

Старине. На Кекића Главници распознају се трагови старог насеља. На граници Залина и Турске Јасенице налази се Црквина и око ње ковачке троске.

Постанак села и порекло становништва. Пре 100 г. Залин је био пуст. Први су населили *Малеша* 4 к. (Никољдан) од Грахова; *Мандићи* 6 к. из Срба. — Пранђед се *Ђургуза* 4 к. (Никољдан) населио из Бјелајског Поља. Старином су са Херцеговине и звали су се Васојевићи. Некакав им предак давно носио ђурак до изнад прегиви, па их Турци прозвали Ђургузи. — Пре Омерпаше су: *Бјелани* 4 к. (Враче) из Бјелајског Поља и *Срдичи* 3 к. (Никољдан) од Унца. Пре се звали Поповићи. — Пре окупације су: *Јежи* 5 к. (Стефањдан) из Дубовика; *Латинићи* 2 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља; *Стојаковићи* 2 к. (Никољдан) из Матаваза; *Адамовићи* 2 к. (Јовањдан) са Војевца; *Качавенде* 6 к. (Никољдан) са Војевца; *Ковачевићи* 1 к. (Јовањдан) из великог Радића и *Бјелић* 1 к. (Св. Василију) из Петровића. — Из Лике су после окупације: *Бубуљи* 2 к. (Јовањдан); *Дотлићи* 2 к. (Илиндан) из Бјелопоља; *Клашње* 3 к. (Ђурђевдан) из Корјенице; *Радошевић* 1 к. (Арханђеловдан) из Брестова Поља као улез и *Пухалић* 1 к. (Св. Климентија).

28. Збориште.

Положај. Просиња се састоји од више поточића, који извиру у Превији Планини у Банији и салева се у Бужимски Поток, који се даље зове Глиница. Стабанца прима поток Црквину и слева се у Бужимску. Између Стабанце и Просиње дуж

границе је Грљевац планина са највишим висом 465 м. Једна коса Грљевца спушта се паралелно долини Бужимске. Драгојевац салева се у Бужимску пре Просиње. На косама и косењцама Грљевца су куће сеоске. Служе се водом и са ових врела: Јаворањ, Бијелића Врело и Пилиповића Точак.

Тип. Село је разбијено по косама у породичним групама испод Грљевца. Примећује се да су групе у реду и растављају их јарци. Просиња даје утисак друмског насеља крај потока Просиње. Једва је приметна удаљеност између група. На Давидовића Брду овећа група кућа. До Варошке Ријеке је Лончаник и Брезе. Село има четири дела: На *Брези су*: Ковачевићи 3 к., Ђерани 6 к., Дошени 2 к., Вејиновић 1 к., Јеличић 1 к., Бекут 1 к., Мандићи 4 к., Галоње 2 к., Ромић 1 к., Зеџ 8 к., Мијић 1 к., Пухалићи 2 к., Давидовићи 3 к., Бабићи 4 к. и Михаилице 3 к. — На *Лончанику*: Пилић 6 к., Дошен 1 к., Божићи 6 к., Бјелајац 1 к., Ступари 3 к., Дропци 4 к., Милиновићи 2 к. и Бањци 1 к. — У *Просиња су*: Блануша 1 к., Мијатовићи 3 к., Велимири 2 к., Стојнић 1 к., Грубори 7 к., Гаковићи 9 к., Ђуге 3 к., Селак 1 к. и Сантрач 1 к. — На *Зборишту су*: Вајагићи 6 к., Путник 3 к., Дробац 1 к., Гаћеша 5 к., Медић 1 к., Мудринићи 2 к., Ђеран 1 к., Велимир 2 к., Пузић 1 к., Грмуше 1 к., Сантрач 3 к., Дундур 1 к., Ловрићи 4 к., Дмитровићи 1 к., Галијаши 1 к., Балабани 2 к., Остојићи 7 к., Мијатовићи 3 к., Ергарац 2 к. и Шаша 1 к. Свега је у селу 46 породица са 139 кућа.

Привреда. Више је заступана земљорадња него сточарство. Имају веће шљивике око куће и осећа се тежња за гојење свиња. Има их на раду у Америци и знатне суме шаљу. Већином су тим америчким новцем поградили лепе куће. У селу има: 2 дунђера, 4 трговине са ситнаријама, 1 продаја духана и 1 тргује благом.

Имена. Пре него је подигнута црква играло је коло на Божић и Божији Дан, а на Спасовдан је била молитва. Ради збора сазове се Збориште. Лончаник по остацима глинена посуђа који се ту налазе. На нестале и обамрле породице подсећају имена: Бијелића Врело, Калемберово Брдо, Кајтезовац, Михаилевац, Радотинац, Бекино Гробље, Муждекина Њива и Мандушевац. Не знају шта је било са њима.

Старине. Поред хрбина на Лончанику на једној је коси Грљевца Градина.

Посџанак села и њорекло сџановнишџва. За Лаудонова Рата сво је становништво прешло у збјег у Банију. Најпре су доселили: пре 100 г. *Вајагићи* 9 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Мудринићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Грмуше; *Божичићи* 6 к. (Ђурђевдан) са Змијања; *Гаћеше* 5 к. (Никољдан) из Лике. Пре 80 г.: *Ђерани* 7 к. (Ђурђевдан) из Грачаца; *Мандићи* 4 к. (Никољдан) из Лике; *Гакови* 9 к. (Никољдан) из Велике Рујишке; *Грубори* 7 к. (Ђурђевдан) из Баније; *Дройци* 5 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Дондури* 1 к. (Јовањдан) из Далмације; *Пилићи* 7 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља и звали се Бањци; *Осџојићи* 7 к. (Враче) из Бјелајског Поља, где су се звали Бјелани. Пре 70 г.: *Ђуге* 3 к. (Арханђеловдан) из Велике Рујишке; *Миличићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Велике Рујишке; *Бањац* 1 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља; *Сџујари* 3 к. (Арханђеловдан) из Велике Рујишке. Пре Омерпаше су *Зеџ* 8 к. (Никољдан) испод планине где су се звали Јеличићи, а старином су са Змијања. Пре окупације су из Бјелајског Поља: *Санџрачи* 4 к. (Св. Пантелију); *Бјелајаџ* 1 к. (Никољдан) и *Галоње* 2 к. (Враче). Од Тронеђе су пре окупације: *Ловрићи* 4 к. (Благочасне Вериге) од Унца; *Бабићи* 4 к. (Јовањдан) из Трубара; *Балабани* 2 к. (Петровдан) од Унца и *Медићи* 1 к. (Ђурђевдан) од манастира Хрмња. Пре окупације су: *Давидовићи* 3 к. (Никољдан) са Давидовића Главице; *Мијатовићи* 6 к. (Стефандан) од Сане; *Михаилице* 3 к. (Св. Пантелију) од Будимлића Јапре и *Хргараџ* 1 к. (Никољдан) са Хргара. Из Лике су пре окупације: *Бекуји* 1 к. (Јовањдан); *Пухалићи* 2 к. (Никољдан); *Дошени* 3 к. (Јовањдан); *Шаше* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) и *Блануша* 1 к. (Ђурђевдан) из Небљува. Пре окупације су: *Јелићи* 1 к. (Никољдан) испод планине; *Вејиновић* 1 к. (Св. Василија) са Бушевића; *Грмуше* 1 к. (Јовањдан) из Љусине; *Стојнићи* 1 к. (Јовањдан) из Мразовца, где су се звали Ђулибрци; *Ковачевићи* 3 к. (Јовањдан) из Великог Радића и *Мијићи* 1 к. (Никољдан) из Љусине. Из Баније су пре окупације: *Дмиџровићи* 1 к. (Никољдан); *Пузићи* 1 к. (Никољдан) и *Пуџник* 3 к. (Никољдан). Пре Омерпаше су овде, а незна се одакле су: *Селак* 1 к. (Ђурђевдан); *Галијаџ* 1 к. (Никољдан); *Велимири* 2 к. (Ђурђевдан) и *Јунуз* 1 к. (Никољдан).

29. Ивањска.

Положај. Потоци: Глодина, Ивањска, Врањешевац, Пауновац, Косањац, Гвозденовац, Крмулин, Орловац, Јелиновац и

Грабов Поток теку у Уну и творе више коса и косењака. Сеоске су куће деломично у равни речних наноса крај Уне, на теменима тих коса благих нагиба, ређе по уским поточним долинама. Изворишна је челенка тих потока сплет коса од Јоховице до Ђорковаче и Брезоваче на међи Крајине и Баније. — Воду употребљују са набројаних врела и потока. — Има и Језеро 600 m².

Тип. Село је разбијено на теменима коса у породичне групе. У сливу Глодине и Ивањске овеће су групе, које се приближују типу друмског насеља. Има шест делова села. На *Алукића Брду*: Сердар 1 к., Ђулибрци 2 к., Танкосић 1 к., Дрљаче 6 к., Ловрићи 4 к., Врањковићи 3 к., Вајагићи (Гердијани) 3 к., Вученовић 1 к., Ољача 1 к., Грубор 1 к., Перићи 2 к., Карани 2 к., и Рајак 1 к. — На *Гвозденовцу*: Ђулибрк 1 к., Мандић 1 к. и Дакићи 7 к. — У *Крмулину*: Грубор 1 к., Бабићи 3 к., Брљак (Мијатовићи) 2 к., Шкорићи 5 к., Тривуновићи 1 к., Лукачи 2 к., Станковићи 3 к., Гердијани 2 к., Бајић 1 к., Качавенда 1 к., Врањковић 1 к., Поповићи 2 к., Ковачевићи 6 к., Бороња 1 к., Мијатовићи 2 к., Светлица 1 к. и Маленчићи 2 к. На *Мујагића Брду*: Станковићи 3 к., Бајићи 6 к., Ђулибрци 2 к., Крнета 1 к., Ољаче 6 к., Врањковићи 2 к., Штрци 6 к., Мандићи 2 к., Подкозарци 6 к. и Станболије 2 к. — У *Ошвама*: Гајићи 5 к., Свјетлице 2 к., Јовчићи 3 к., Ђеран 1 к., Бороње 5 к., Дрљаче 4 к., Лончине 2 к., Дакићи 1 к. и Ољаче 1 к. — Свега 37 породица са 120 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом него сточарством. Свиње гоје све то више. Има их на раду у Америци и знатне суме шаљу. Поградили су лепе куће.

Имена. Име је села вероватно од фрањевачког манастира Св. Ивана, који је ту постојао пре Турака. Клоштар је место где је био манастир. На расељене породице подсећају: Ђурђевића Коса, Ђурђевића Кућерина и Врањешевачке Луке.

Сџорине. На месту Клоштар и Клоштар Град и Паланчиште распознају се трагови великога здања. Нађена је положита надгробна плоча са грбом и натписом.

Посџанак села и њорекло сџановнишџва. По тамном сећању село је сасвим опустело за Лаудонова Рата. Становништво је било у збегу у Орловачи планини. Иза Свиштовског Мира повратили су се *Дакићи* 8 к. (Михољдан). Сматрају их за најстарије у селу. — Пре 100 г. доселили су: *Вајагићи-Гердијани* 3 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Дрљаче* 10 к. (Три-

фуњдан) са личких Врховина најпре под планину, а пре 60 г. овде, и *Терани* 1 к. (Ђурђевдан) из Лике. — Пре Дољанске Буне 1858. доселили су: *Ковачевићи* 6 к. (Јовањдан) из Великог Радића; *Шћрци* 4 к. (Ђурђевдан) из Суваје; *Ољаче* 8 к. (Ђурђевдан) из Велике Рујишке; *Гардијани* 2 к. (Ђурђевдан) из Лике и *Станковићи* 6 к. (Ђурђевдан) из Бушевића а пре се звали *Војиновићи*, и *Гајићи* 5 к. (Ђурђевдан) из Лике. — Пре Дољанске Буне су и *Карани* 2 к. (Ђурђевдан) са Бобуљусака, и *Танкосићи* 1 к. (Ђурђевдан) од Тронеђе. — Из Лике су пре окупације: *Мандићи* 3 к. (Никољдан); *Сердар* 1 к. (Јовањдан); *Свјетлице* 3 к. (Ђурђевдан); *Бомештар* 1 к. (Ђурђевдан), и *Перићи* 2 к. (Ђурђевдан). — Пре окупације су: *Подкозарац* 6 к. (Никољдан) са Бушевића; *Лукачи* 2 к. (Јовањдан) из Поља; *Бабићи* 3 к. (Лазареву Суботу) из Поља; *Рајак* 1 к. (Никољдан) од Калата; *Вученовић* 1 к. (Арханђеловдан) из Стабанце; *Бајић* 7 к. (Св. Василију) са Бушевића и звали се *Вејиновићи*; *Ђулибрци* 5 к. (Јовањдан) са Бушевића; *Јовчићи* 3 к. (Никољдан) из Велике Рујишке и звали се *Давидовићи*; *Појовићи* 2 к. (Никољдан) са Бушевића; *Врањковићи* 6 к. (Никољдан) са Пипталине; *Качавенда* 1 к. испод планине; *Шкорићи* 5 к. (Никољдан) са Врањске; *Бероње* 6 к. (Јовањдан) из Великог Радића и *Крнеића* 1 к. (Томиндан) из Рујнице. — Пре окупације су: *Мијајовићи* 2 к. (Стефандан) од Јајца и *Лончина* 2 к. (Ђурђиц) из Чађавице. — Пред Буну су доселили, али незна се одакле: *Сџанболије* 2 к. (Ђурђевдан); *Маленчићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Брљак-Мијајовић* 2 к. (Јовањдан); *Ловрић* 4 к. (Благочасне Вериге). — Из Баније после окупације: *Грубор* 2 к. (Ђурђевдан) из Добретина.

30. Хасанбегова Јасеница.

Положај. На карсној заравни од залинске увале у горњинску увалу лежи насеље Хасанбегова Јасеница. Сеоске су куће око удолина. Воду пију са врела која лети пресушују: Цигановића Поток, Дрљачки Поток, Лесковац, Језерац, Чатрња и Јаме. Љети носе воду са Крушнице.

Тип. Село је разбијено у групе. Највећа је група Недимовића код цркве. Код цркве је језеро. — Дели се на три краја. У *Крављаку* су: Лукач 1., Марчета 1 к., Обрадовићи 3 к. Бабићи 5 к., Рађеновићи 2 к., Крчмар 1 к. и Кнежевићи 3 к. — На *Мејли* су: Јелаче 3 к., Ступар 1 к., Кнежевић 1 к., Не-

димовићи 11 к., Вејиновићи 4 к., Радошевићи 6 к., Поповићи 5 к., Вајкановићи 5 к., Саџак 2 к., Чанковићи 3 к., Јакшић 1 к. и Агбаба 1 к. — У *Пошоку* су: Недимовићи 7 к., Вајкановић 1 к., Јарић 1 к., Дрезга 2 к., Дробоц 1 к., Јелача 4 к., Латиновић 1 к., Дрљача 6 к., Марчета 1 к., Совиљ 1 к. и Десница 1 к. — Свега 24 породице са 84 куће.

Привреда. Подједнако се баве и земљорадњом и сточарством. Има их и на раду у Америци.

Имена. Село је добило име од јасена. Хасанбегова по бегу из Травника, коме је припадало по миразу. Метла, што на том вису буре мете. — На нестала насеља подсећа Кукића Поток.

Сџариче. Распознају се трагови старих кућишта на пашњацима Харману и Дворишту. Кугино гробље, где се копало, кад је куга морила.

Постјанак села и порекло сџановнихића. Све три Јасенице су биле једно село. На један део насељени су муслимани бегунци из Лике иза Карловачког Мира као кмети, а после су се одкупили од бегова Бешировића. Иза Свиштовског Мира изгледа да је село опустело. Први су населили *Јелаче* 7 к. из Кистање пре 130 г. Славе Ђурђевдан. — Пре 100 г. доселили су: *Вејиновићи* 4 к. (Св. Василију) из Плавна и *Дрљаче* 6 к. (Трифундан) из Врховина (Лика), звали су се Инђићи. — Пре 80 г. дошли су *Недимовићи* 17 к. Славе Ђурђевдан из Великог Радића. Старином су из Лике и звали су се Грковићи. Од њих су *Вајкановићи* 6 к. Сва је прилика да су они старинци са Херцеговине дошли у Лику. Босански се не сећају тога херцеговачког порекла — Пре окупације из Далмације: *Крчмар* 1 к. (Јовањдан) и *Десница* 1 к. (Никољдан). — Пре окупације су од Бјелајског Поља и Тронеђе: *Радошевићи* 6 к. (Арханђеловдан) из Врточа; *Појовићи* 5 к. (Илиндан) из Трубара; *Кнежевићи* 4 к. (Никољдан) са Цвјетнића; *Бабићи* 5 к. (Јовањдан) из Трубара и *Сџујари* 1 к. (Лазареву Суботу) из Вођенице. — Из Лике су после окупације: *Агбаба* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Корјенице; *Совиљ* 1 к. (Никољдан) из Грачаца; *Дробоц* 1 к. (Ђурђевдан) из Грачаца; *Рађеновићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Срба; *Јакшић* 1 к. (Св. Василију); *Обрадовићи* 3 к. (Јовањдан) из Небљува; *Чанковићи* 3 к. (Јовањдан) из Грачаца; *Саџак* 2 к. (Никољдан) из Јошана и *Дрезга* 2 к. (Јовањдан) из Грачаца. — После окупације су: *Лајиновић* 1 к. (Јовањдан) из

Поља; *Марчети* 2 к. (Јовањдан) из Хашана; *Лукач* 1 к. (Јовањдан) из Врточа и *Јарић* 1 к., (Никољдан) из Пученика.

31. Хаџибегова Јасеница.

Положај. Између карских увала залинске, горињске и гудовачке на карсној заравни лежи насеље. Село је врло оскудно водом. Само су воде пијаће: Чатрња и Јама. Љети возе воду са Крушнице.

Тип. Село је збијено у породичне групе око вртача. Има два дела. У *Комушевцу*: Грубор 1 к., Пријићи 5 к., Узелац 1 к., Пузићи 2 к., Сердар 1 к., Лабус 1 к., Малешевић 1 к., Малић 1 к., Радаковићи 2 к., Латинићи 7 к., Дрљача 2 к., Петровићи 2 к., Шкундрић 1 к., Растовић 1 к., Крајиновићи 4 к., Илићи 2 к., Омчикуси 2 к. и Недимовић 1 к. — У *Пољани* су: Адамовићи 1 к., Грубори 2 к., Шолаја 1 к. и Крајиновићи 1 к. — Свега 21 породица са 47 кућа.

Привреда. Баве се поједнако и земљорадњом и сточарством. Неколико их има и на раду у Америци. У селу има 1 ципелар.

Име. Село је добило име по брату Хасанбегову Хаџибегу Рустанбеговићу.

Старине. Никаких старина нема.

Посијанак села и порекло стиановништва. Насеље је млађе од других двеју Јасеница. Најпре су населили *Малићи* 4 к. из Кистања. Звали су се Веини и славе Св. Василија. Пре 70 г. доселили су из Бјелајског Поља *Латинићи* 7 к. (Јовањдан) и *Адамовићи* 4 к. (Јовањдан) из Смољане. Пре окупације су: *Грубори* 3 к. (Ђурђевдан) од Тронеђе; *Пријићи* 5 к. (Никољдан) из Срба; *Дрљаче* 2 к. (Трифундан) из Гориње и *Недимовић* 1 к. (Ђурђевдан) из Хасанбегове Јасенице. — После окупације доселио је *Илић* 2 к. (Ђурђевдан) као улез од Тронеђе. — Из Лике су после окупације: *Крајиновићи* 5 к. (Јовањдан) из Брувна; *Радакввићи* 2 к. (Никољдан) из Брувна; *Узелац* 1 к. (Никољдан) од Госпића; *Шкундрић* 1 к. (Јовањдан) из Брувна као улез; *Петровићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Брувна; *Војиновић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Малешевић* 1 к. (Јовањдан) из Мазина; *Лабус* 1 к. (Никољдан) са Попине; *Пурићи* 2 к. (Јовањдан) из Корјенице; *Омчикус* 2 к. (Ђурђевдан) из Брувна; *Сердар* 1 к. (Никољдан) из Куле; *Растовић* 1 к. (Јовањдан) из Срба и *Шолаја* 1 к. (Јовањдан) из Коренице.

32. Турска Јасеница.

Положај. Ђулумак и Метла су косе Грмеч планине, у карсној су заравни. Брдо Градина 477 м. уздиже се између наведених коса и Кекића Главице 420 м. Под њима је извориште поточића. Стубо, који одмах увире и јавља се под именом Думан, Раковац, Змајевац, Светиња, Мујиновац. У тај Думан састају се и творе речицу Војскову. Са Стубла носе воду муслимани, а са осталих врела део села Заспа, које је у равни, где се ти поточићи састају.

Тип. Муслимански је део сашорован под Градином више врела Стубо. И у Заспи, православном делу села, осећа се тежња збијеном типу у колико им је дозволио распоред зиратних земаља. У *Јасеници* су: Елезовићи 7 к., Боровац 1 к., Насићи 6 к., Међедовићи 5 к., Алијагић 1 к., Кекић 1 к., Седићи 3 к., Сефићи 3 к., Сараџан 1 к., Хрстић 1 к. — У *Рујама*: Алијагићи-Муминагићи 4 к., Седићи 3 к., Међедовић 1 к., Насић 1 к., Малеш 1 к., Елезовићи 5 к., Махићи 5 к., Пећанин 1 к. и Кекић 1 к. — У *Заспи*: Кличковић 1 к., Дракулић 1 к., Лукић 1 к., Медић 1 к., Дрча 3 к., Војиновић 1 к., Плећаш 1 к., Илић 1 к., Јапунџа 1 к., Арнаут 1 к., Поповић 2 к. и Пријић 1 к. — Свега је 28 породица са 70 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом него сточарством. Ради пренапучености село сиромашно и расељава се у посавке крајеве и Турску. Има два дунђера и две трговинеситнаријама и продаје духана. Православних има неколико на раду у Америци.

Имена. „Турска“ се замењује у новије време иза рата „Муслиманска“, као што се остале две Јасенице зову Српска Јасеница, Велика и Мала. Хрњића Бријег, јер су стајали један од огранака Елезовића прозваних Хрњићи, па одселили у Турску иза окупације.

Старине. На градини распознају се зидови порушене куле и око ње зид. То је била кула бегова Беширевића, коју је запалио Веџипаша 1843. г. Шехити у Брезовцу су сватовско турско гробље; ту је дочекао, веле, Стојан Јанковић турске сватове. Типичан пример, како народна традиција приписује све догађаје великом јунаку једног доба. По Ваничеку је (Историја Војничке Крајине у преводу Јустина Мил. Шимића књ. I. стр. 239), те сватове дочекао и побио Мијат Видаковић. На Метли се распознају трагови неког насеља, за које веле да је ту била

кула Хозлић Уремаге. Сва је прилика да је ту било много старије насеље. Хумак више саставка поточића, који творе Војскову, зову „Заспа“. Изгледа као да је руком увршивана. Нека војска, веле, увршујући препила је поток и ради тога се прозове „Војскова“.

Посџанак села и порекло становништва. Најпре су доселили муслимани бегунци из Лике иза Карловачког Мира 1699. Испрва су имали све чифчијске дужности према бегу, а после су постали слободни. Не сећају се причања старих својих, дали су се сами искупили или је одкупио ерар. — Тада су доселиле ове породице из Лике а старином су из Анадола: *Махићи* 5 к.; *Алијагићи* 5 к. звали се Дурутовићи; *Елезовићи* 12 к.; *Седићи* 9 к. Звали се Колаковићи; *Боровац* 1 к.; *Насићи* 7 к.; *Кекићи* 2 к. Звали се Дурутовићи; *Међедовићи* 6 к. звали се Барјактаревићи. Хрвао се са међедом и тако назван. — Из Цетина су после Свиштовског Мира 1791.: *Сараџан* 1 к. — Пре окупације су: *Пећанин* 1 к. са Пећких Брда и *Хрстић* 1 к. из Чекрлија. — После окупације населили су као кмети из Лике: *Дрче* 3 к. (Јовањдан) из Срба; *Павловић* 1 к. (Ђурђевдан) из Косиња; *Арнаућ* 1 к. (Ђурђевдан) из Козина (Босна); *Војиновић* 1 к. (Ђурђевдан), из Мазина; *Медић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Дракулић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Коренице; *Милеуснићи* 2 к. (Никољдан) из Косиња; *Јајунџа* 1 к. (Никољдан) из Мазина; *Пријић* 1 к. (Никољдан); *Ковачевић* 1 к. (Никољдан) из Мазина; *Плећаш* 1 к. (Јовањдан) из Брувна; *Лукић* 1 к. (Јовањдан) из Турјанског и *Кличковић* 1 к. (Никољдан) из Брувна. Од Гламоча је пре окупације: *Малеш* 1 к. (Никољдан).

33. Језерско.

Положај. Потоци Камарица и Пецка састају се и творе овећу зараван, оптичу косу стрмих нагиба на којој су остаци средовековног града. Пониру у даљем току и јављају се под именом Пецка. У граду и под градом развило се насеље. Воду пију са врела: Горња Вода, Гавранић, Дубоки Поток, Муратовића Бунар и Точак.

Тий. Око града је сашораван део насеља. У добро очуваном граду је неколико кућа и џамија. Пре 80 г. било је више кућа у граду и све се наслањао кров на кров. У Дијеловима до Махмићсела сашораван је део насеља. Остали крајеви су

развијеног типа по косама. Има 8 делова. Не чује се назив махале за те делове. — У *Ади су*: Селимагићи 3 к., Јусићи 3 к., Дошени 2 к., Танкосићи 3 к., Јузбашићи 1 к., Јапунџе 2 к. и Новаковићи 1 к. — На *Дебелаку*: Црнкићи 5 к., Рамићи 4 к., Канурићи 2 к., Халилевић 1 к., Мушићи 4 к., Милановићи 3 к., Кабићи 3 к., Самарџић 1 к. и Атајић 1 к. — У *Дијеловима*: Убоја 1 к., Кљајић 1 к., Музаферовићи 9 к., Харчевићи 2 к., Јусићи 3 к., Дураковићи 4 к., Џалкић 1 к., Хајдаревић 1 к., Нухићи 2 к., Мехић 1 к., Канурићи 6 к., Зулић 1 к. и Ханџић 1 к. — На *Дураковића Брду*: Канурићи 8 к., Дураковића 10 к., Ђехићи 4 к., Сокић 1 к., Мехићи 12 к., Жутић 1 к. — У *Граду су*: Селимагић 1 к., Хајдаровићи 4 к., Чолић 1 к., Халилевић 1 к., Бегић 1 к., Црнкић 1 к., Јусић 1 к., Хафизовић 1 к., Кованић 1 к., Пашић 1 к., Хоџићи 5 к., Новаковић 1 к., Харчевић 1 к., Ђатићи 1 к. и Нухићи 2 к. — На *Коси су*: Старчевић 1 к., Јапунџа 1 к., Селимагић 1 к., Топчагићи 2 к., Зеџ 1 к., Јусићи 5 к., Хајдеровићи 1 к., Несимовићи 9 к., Ђатићи 2 к., Канурић 1 к., Рамићи 3 к., Балтићи 3 к., Мулахметовић 1 к., Машиновићи 4 к., Бегић 1 к., Трбојевић 1 к., Драгић 1 к., Орашчанин 3 к., Пушкар 1 к., Новаковићи 2 к. и Стефановић 1 к. — На *Крчевини су*: Мутатовићи 2 к., Рамићи 4 к., Јусић 1 к., Халилевић 1 к., Топаловићи 4 к., Ахметовићи 1 к., Хаџић 1 к. и Хајдаревић 1 к. — У *Пољу су*: Јусићи 4 к., Црнкићи 2 к., Џаферовић 1 к., Диздаревић 1 к., Несимовићи 5 к., Халилевић 1 к., Махмутовић 1 к., Хаџићи 2 к., Велићи 2 к., Хафизовићи 3 к., Николић 1 к., Ковачић 1 к. и Селимагић 1 к. — У *Понору су*: Хафизовићи 14 к., Садиковићи 2 к., Харчевићи 5 к., Мешић 1 к., Махмутовић 1 к., Машиновић 1 к., Селимагић 1 к., Дураковић 1 к. и Хајдаровић 1 к. Свега 51 пор. са 247 кућа.

Привреда. Баве се више земљорадњом. На гласу је језерско сено из бара. У пролеће, кад „затегне зима“ само се у Језерском може да нађе сена и купује се поштозашто.

Имена. Језерско је без сумње од вода, која се разлије попут Језера. — На насеља пре Турака подсећају: Фрања, Францика и Климента: Пркос јер ту бура „пркоси“. Турски су називи: Мала Хисета, Шербетовац и Азамбак. На ишчезла насеља подсећају: Бањчевац, Милетића Ограда где је био, веле, некакав богат Милета, па одселио у Кауре, и Гогића Долина.

Старине. Добро су очувани зидови средовековног града. Код Језерског се даде пратити развитак града (Др. Ђиро Тру-

хелка: Наши градови). Прво је била кула властeosка. Чим су Турци почели да освајају и ове крајеве подигнут је наоколо куле зид. Други зид око куле и првог зида зидали су Турци, да спрече продирање Аустрије иза Пожаревачког Мира. На вису 400 м. који се зове Францика, распознају се темељи цркве. Исто тако има црква и у Понору. — Стари пут распознаје се, води речици Баштри.

Посџанак села и порекло сџановништва. Сећање је остало, да је дошао у град некакав Цафер, кад је Језерски „фетучињен“. 1576. г. Од Цафера су: *Цаферовићи* 2 к., *Музаферовићи* 9 к., *Ахметовић* 1 к., *Махмушовићи* 2 к., *Ковачевић* 1 к., *Мулахметовић* 1., *Мехићи* 13 к., *Цанкић* 1 к., *Харчевићи* 8 к., *Канурићи* 2 к. и *Јузбашићи* 1 к. Свега 42 куће. — Из Анадола су „од фета“: *Хајдаровићи* 8 к., *Хаџићи* 7 к., *Јусићи* 17 к., од Брусе, *Тојчагићи* 2 к. и *Селимагићи* 7 к. од Брусе. — Из Лике су иза Карловачког Мира: *Несимовићи* 14 к. и *Канурићи* 15 к. — Из Дрежника су иза Свиштовског Мира: *Мешановић* 1 к. и *Мешић* 1 к. — Пре 80 г. дошао је хафиз-хоџа из Варцар Вакуфа. Од њега су *Хафизовићи* 31 к. и *Садиковићи* 2 к. — Иза Омерпаше су: *Нухићи* 4 к. из Стијене; *Зулићи* 1 к. од Бихаћа; *Орашчанин* 3 к. од Орашца; *Пушкар* 1 к. из Цазина; *Велићи* 2 к. из Остружнице; *Тојаловићи* 4 к. од Травника и *Ханџић* 1 к. од Бугојна као ханџија. — Од бужимске су околице: *Муратовићи* 2 к. из Варошке Ријеке; *Ђајићи* 3 к., *Балшићи* 3 к., *Дураковићи* 14 к., *Машиновићи* 4 к., *Пашић* 1 к., *Чолић* 1 к., *Жујићи* 2 к. из Махмићсела; *Салкићи* 1 к., *Ђехићи* 4 к., *Атајић* 1 к. и *Мушић* 5 к. — Незна се одакле су: *Ракићи* 11 к., *Диздаревић* 1 к., *Црнкићи* 8 к., *Бегићи* 2 к. и *Халилевићи* 4 к.

Православни су се почели досељавати као кмети пре Омерпаше. Први су населили *Танкосићи* 3 к. (Ђурђевдан) од Трoмеђе где су се звали Бурсаћи. Старином су са Змијања. — Иза њих је доселио пре 70 г. *Сџарчевић* 1 к. (Арханђеловдан) са Беглука на Трoмеђи. — Пре окупације су: *Јајунџе* 2 к. (Никољдан) из Лике; *Дошени* 2 к. (Јованџан) из Лике; *Драгићи* 1 к. (Св. Вартоломеја) из Бјелајског Поља где су се звали Кеџмани и *Николићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Лике. После анексије су: *Самарџић* 1 к. (Ђурђевдан) 1912. г. из Ревеника (Далмација); *Кабичи* 3 к. (Св. Стевана Дечанског) из Далмације 1913. г. и *Милановићи* 3 к. (Арханђеловдан) из Лике 1912. г. — Не-

зна се одакле су: *Кљајићи* 1 к. (Ђурђевдан) и *Убоје* 1 к. (Ђурђевдан). Одселили су у Турску иза анексије: *Махмушовићи* 2 к., *Селимагићи* 2 к., *Ђајић* 1 к., *Хафизовић* 1 к., *Црнкићи* 2 к., *Јусићи* 4 к., *Мушићи* 3 к., *Мехићи* 2 к., *Машиновић* 1 к. и *Мешићи* 2 к.

34. Коњодор.

Положај. Несеље се развило на косама развођа Пивнице, која тече у Лубарду, и мреже поточића: Базгов Поток, Жутића Алат, Пајалића Стубо, који се слевају у Копривну. Копривна се састоји са Орљавом и понире под стијенским градом. Са врела тих потока и са Рудине и Окића Бунара служе се водом.

Тип. Село је разбијено у породичне групе по косама. Више Пивнице на Коси пада у очи 7 кућа по темену косе у реду. Дели се на 5 крајева. На *Хргору* су: Исаковићи 6 к., Екићи 3 к. На Коњодору су: Јусићи 9 к., Пехлићи 5 к., Кржалић 1 к., Дервићи 11 к., Ханковић 1 к., Пејалић 1 к., Накић 1 к., Калинићи 2 к., Вигњевевић 1 к., Ђехајићи 3 к., Дураковићи 4 к., Мацановић 1 к., Велаџићи 2 к. и Екић 1 к. — У *Пајалићима*: Пајалићи 20 к. и Салкићи 1 к. — У *Пехлићима*: Мацановићи 4 к., Пехлићи 4 к., Кишметовићи 3 к., Бадићи 3 к., Велаџићи 6 к. и *Макић* 1 к. — У *Жушићима*: Бапићи 3 к., Жутићи 7 к., Пајалићи 2 к., Мулалић 1 к. и Екић 1 к. Свега 22 породице са 105 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. У селу су да задовоље потребе села и да се помогну: 1 ковач, 3 колара, 2 самарџије, 4 дунђера, 1 тргује благом, 1 вуном, 1 са орасима и вуном и једна је продаја духана.

Имена. Не знају од чега је име села. Ђојлук је турска реч и значи Селиште. Трепића Њива по изумрлој муслиманској породици. На ишчезла насеља, о којима не знају ништа, подсећају: Мачкова Коса, Мачанско Кућиште, Петков Гај и Бабића Главица.

Сџарине. У Селишту се распознаје калдрмисан каурски пут, који је водио до Чаве града. Распознаје се, веле, харман и око њега троске ковачке.

Посџанак села и порекло сџановништва. На Коњодору су били пре 100 г. станови са благом становника из Бужимског Града. Прво су иселили од града пре 100 г. један

огранак Пејалића и некакав Бапо и Жуто потомци Чиркинови и Пехло потомак Шиклеушов и засновали су насеља, која су прозвана по њиховим именима. Од Жуте, потомка Чиркинова, су *Жућићи* 7 к., а од Бапе, *Бајићи* 3 к. — Од Шеклеуша су *Дервићи* 11 к., *Јусићи* 9 к. и *Пехлићи* 9 к. Од Пехлића су *Кишмејтовићи* 3 к. и *Маџановићи* 5 к. — Од Пајалије из града су: *Пејалићи* 23 к. — Од Селима су: *Велаџићи* 8 к., *Кржалић* 1 к. *Нахић* 1 к. — Од Кулауза су: *Исаковићи* 6 к. и *Екићи* 5 к. — *Макићи* 1 к. су Зубовићи из Варошке Ријеке. — Пре окупације су: *Салкићи* 1 к. из Мразовца; *Бадић* 1 к. из Отоке; *Дураковићи* 4 к. с Бага; *Ђехајићи* 3 к. с Бага, *Кауковићи* 1 к., *Мулалићи* 1 к. од Града. — Из Лике су пре 6 г. православни: *Калинићи* 2 к. (Никољдан) и *Вигњевих* 1 к. (Св. Василију).

35. Лубарда.

Положај. Лубарда поток салева се у Пивницу и зове се у даљем току Чаглица. Са Бужимском раздваја је више коса и на тима је насеље Лубарда.

Тип села. Село је разбијено. Групе су по теменима коса, а између њих поточне долине. Удаљеност је кућа 50 до 200 м., а група од 200 до 500 м. Дели се на три краја. Назив махала се не чује. У *Елкасовој Ријеци* су: Дураковићи 13 к., Балтићи 8 к., Елкасовићи 7 к., Љубјанкићи 2 к., Кахрић 1 к., Алићи 2 к., Жунићи 1 к., Бегићи 5 к., Дедићи 1 к., Балчиновићи 8 к., Татаревећи 2 к., Ђордићи 3 к., Хилићи 2 к., Кедићи 4 к., Ђехићи 2 к., Хотићи 5 к., Нахићи 3 к., Велаџићи 4 к., Буљубашићи 2 к., Харалчићи 2 к., Шаковићи 7 к., Алиџићи 3 к., Велић 1 к. и Сијамхоџић 1 к. — На *Лубарди*: Лакићи 2 к., Мусићи 2 к., Бехићи 1 к., Авдићи 10 к., Ђосићи 7 к., Кахрић 1 к., Муминовићи 6 к., Халилагићи 2 к., Алешевићи 5 к., Беговићи 2 к., Џинић 1 к., Кудељићи 6 к., Ђордић 1 к., Балтић 1 к., Еминићи 4 к., Буљкићи 3 к., Декићи 2 к., Ливаковићи 3 к., Реметићи 2 к., Абазовић 1 к., Тахићи 4 к., Сијамхоџићи 4 к., Рожич 1 к., Родаљевићи 3 к. и Порићи 2 к. У *Требињу* су: Хасићи 3 к., Самићи 7 к., Халилагићи 5 к., Сијамхоџићи 10 к., Одобашићи 12 к., Атајићи 2 к., Алибеговић 1 к., Мулиновић 1 к., Ливаковић 1 к., Бајрактаровић 1 к., Бајрић 1 к., Хасић 1 к. Жутић 1 к. и Лакић 1 к. Свега 30 породица са 217 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом него сточарством. *Имена.* Име је од врсте оружја, али не знају како је

дошло. Елкасова Ријека по Елкасу, потомку Селимову, који је први дошао од града. Булатово Кућиште по Сими Булату, који је ту стајао па обамро и знаде му се гроб. Сарачево Брдо по Сарачу, који је ту био. Малован што је висок и изложен бури. На име пре Турака подсећа коса Михаљевац.

Сћарине. За Црквину пре Турака не знаду да кажу. На селишту је зидина овршена. Распознају се трагови зида на Кулишту.

Посјанак села и порекло сћановништва. Пре 100 година су били станови са благом. Код деобе иселили су од Бужимског Града: од Селима: *Елкасовићи* 7 к., *Тајаревећи* 2 к., *Буљубашићи* 2 к., *Хилићи* 2 к., *Ђехићи* 2 к., *Нахићи* 3 к., *Велаџићи* 4 к. и *Кедићи* 4 к. Од тога је „плетива“ Алије Кедић, који је предводио Крајишнике Јајцу да дочека Омерпашу. — Пре 100 г. су *Балтићи* 9 к. од Кирана; *Дураковићи* 13 к. од Авдије, *Љубјанкићи* 2 к. и *Бегићи* 5 к. од Кулауза; *Жућић* 1 к. од Чиркина. — Од Сијамхоџе су: *Сијамхоџићи* 15 к., *Атајићи* 2 к. и *Одобашићи* 12 к. — Од града су од „плетива“ Зубовића, које је иза Карловачког Мира дошло из Лике: *Мусићи* 2 к., *Авдићи* 10 к., *Карићи* 1 к., *Муминовићи* 7 к., *Алиџићи* 3 к., *Ливаковићи* 4 к., *Реметићи* 2 к., *Тахићи* 4 к., *Рожич* 1 к., *Родаљевићи* 3 к., *Алибеговић* 1 к., *Бајрактаровић* 1 к., *Алешевићи* 5 к., *Беговићи* 2 к., *Еминић* 1 к., *Буљкићи* 3 к., *Декићи* 2 к. — Од града су али се незна од кога „плетива“: *Харалчићи* 2 к. и *Хошићи* 5 к. оба се пре звали Бећићи, *Џинићи* 1 к. и *Кудељићи* 6 к. — Пре Омерпаше су од града: *Лакићи* 3 к., *Бехић* 1 к., *Ђолићи* 7 к., *Шаковићи* 7 к., (звали се пре Уремовићи), *Велић* 1 к., *Ђордићи* 4 к., *Кахрић* 1 к., *Алићи* 2 к., *Жунић* 1 к., *Дедић* 1 к., *Балчиновићи* 8 к., *Абазовић* 1 к., *Порићи* 2 к., *Хасићи* 4 к., *Самићи* 7 к., *Бајрићи* 2 к. и *Халилагићи* 7 к.

36. Љусина.

Положај. На измаку карсне заравни састају се два потока, Љусина и Пецка, и слевају се иза кратка тока у Уну. У Љусину, чији се извор зове Чепа, слевају: Глибаћ, Николића Поток, Борића Поток, Мијића Точак и Реџића Поток. Поповац и Бент тече Уни. Између њихових је поточних долина уседлина на којој су сеоске куће. — Диздаревића Поток је до Језерског. Чардачина на коси купаста облика и Понор до Пишталина.

Тий. Село је разбијено у породичне групе на уседлини и на странама потока. Има четири дела. На *Чардачини* су: Ђурић 1 к., Ђазићи 2 к., Ђирићи 2 к., Радаковић 1 к., Недимовићи 4 к., Вигњевих 1 к., Грмуше 3 к., Грбићи 3 к. и Љиљак 1 к. — У *Диздареву Пошоку*: Грбић 1 к., Ђулибрци 3 к., Мандић 1 к., Вајагићи 2 к., Шушиловић 1 к., Карановићи 4 к., Вејин 1 к., Карагаће 3 к., Кошутихи 2 к., Пешут 1 к., Бегић 10 к. — У *Љусини* су: Ђурић 1 к., Борић 3 к., Нинковићи 2 к., Пилиповић 1 к., Мијатовић 1 к., Јовановићи 2 к., Николићи 3 к., Милићи 4 к., Бурсаћи 2 к., Марјановић 1 к., Сенић 1 к., Мијић 2 к., Недимовић 1 к., Грмуша 1 к., Танкосић 1 к., Станковић 1 к., Кукић 1 к., Млађеновићи 2 к. — У *Понору* су: Штрпци 3 к., Рајак 1 к., Мишковићи 3 к. и Бањац 1 к. Свега 31 породица са 74 куће.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Већа се пажња обраћа шљиви и свињама него у подпланинским селима. Има их и на раду у Америци.

Имена. Не знају од чега је име села. Диздаревића Поток по Диздаревића породици из језерског града. На нестала насеља подсећају: Ковачевац, Ладушића Брод, Ђојановића Сјенокос и Векића Њива.

Старине. Село је богато старинама. На коси више Љусине распознају се трагови старог насеља и у Лончаревцу одакле је земља копана за то глинено печено посуђе. У равни с леве стране потока Љусине распознају се темељи великог здања и остатака цигле. Без сумње римско насеље. Веле да су ту налазили кипове иза окупације. — С десне стране од тога римског насеља 300 м на узвисини распознају се темељи округле грађевине и око ње гробље старо. Биће да је то средовековни Љусињски Турањ који се спомиње (Radoslav Lorašić, Bihać i Bihaćka Krajiņa) или црква обновљена за време Турака.

Посјанак села и порекло сјановних шљава. — Не постоји сећање, да ли се ко иза Лауданова Рата повратио из Збјега. — Први су населили пре 100 г. *Грмуше* 4 к. из Далмације и славе (Јовањдан); *Јованићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Срба; *Карагаће* 3 к. (Ђурђевдан) из Лике и *Николићи* 3 к. (Никољдан) из Срба. — Пре 80 година: *Ђирићи* 2 к. (Св. Вартоломеја) из Великог Радића. Пре су се звали Кеџмани и старином су са Змијања. У Змијање су дошли од Травника. — Пре 70 г. су: *Борићи* 3 к. (Св. Пантелију) из Великог Радића; *Михићи* 6 к.

(Никољдан) са Хргара; *Карановићи* 4 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака; *Мијајловићи* 1 к. (Стефањдан) из Грмуше и *Недимовићи* 5 к. (Ђурђевдан) из Врањске. Од Недимовића су *Ђазићи* 2 к. — Пре Омерпаше су од Језерског града *Бегићи* 10 к. муслимани. — Пре окупације су: *Ђурићи* 2 к. (Стефањдан) из Бјелајског Поља; *Грбићи* 4 к. (Срђевдан) из Поља; *Бурсаћи* 2 к. (Ђурђевдан) из Тишковца; *Танкосић* 1 к. (Ђурђевдан) од Унца и *Пилиповић* 1 к. (Св. Алимпија) с Очијева. — Пре окупације су: *Сјанковићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Бушевића; *Шушиловић* 1 к. (Ђурђевдан) са Пишталина; *Вајагић* 2 к. (Арханђеловдан) из Добрасела (Босна) и *Ђулибрци* 3 к. (Јовањдан) са Бушевића. — Из Лике су пре окупације: *Радаковић* 1 к. (Никољдан); *Мандић* 1 к. (Стефањдан); *Кошутихи* 2 к. (Лучиндан) *Љиљак* 1 к. (Јовањдан) и *Пешуш* 1 к. — После су окупације: *Вигњевих* 1 к. (Св. Василију) с Пученика; *Сенић* 1 к. (Никољдан) из Мале Рујишке; *Марјановић* 1 к. (Ђурђевдан) из Дубовика; *Млађеновићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Кукићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Лике и *Вејин* 1 к. (Св. Василија) из Далмације.

37. Мајаваци.

Положај. Испод Црквине, брда високог 376 м., извире више врела, која се састају и творе поток Брвску. Ова увире у Војскову. Поток Блатина одваја Доњи Бушевић. Каменица твори увалу Понор. Те три воде са Војсковом и Уном творе две веће и више мањих коса. На тим косама је насеље.

Тий села. Село је разбијено у групе. Групе су по темењу косе и по страни речних долина. Има три дела. У *Боснића Селу*: Иванићи 1 к., Сиротке 4 к., Ђулибрци 7 к., Радаковићи 3 к., Стојнићи 3 к., Миљешини 2 к., Стојаковићи 10 к., Дајићи 1 к., Шевић 1 к., Петринић 1 к., Кењало 2 к., и Карлице 2 к. — На *Црквини* су: Стојаковићи 5 к., Станчевићи 7 к., Дамјанићи 6 к., Радић 1 к., Владушић 1 к., Миљуш 1 к., Згоњанин 1 к., Тодићи 7 к., Дејановић 1 к., Хаџићи 3 к., Томчић 1 к., и Јањош 1 к. — У *Мајавацима*: Ђирић 1 к., Хаџићи 2 к., Дробац 2 к., Макивићи 5 к., Дајићи 3 к., Миљуш 2 к., Дрљача 6 к., Дамјанић 1 к., Петровићи 3 к., Бабић 1 к., Личина 3 к., Гашић 1 к., Шевићи 3 к., Радаковићи 6 к., Агбабе 1 к., Судчевић 1 к., Иванић 1 к., Јованић 1 к., Миљешини 3 к. и Пађен 1 к. Свега 32 породице са 120 кућа.

Привреда. Земљорадњом се више баве и користе. Све-

то више гаје шљиву и засађују нове шљивике. Већу пажњу обрађају и гајењу свиња. Има их и на раду у Америци.

Имена. Незна се одакле је име села. Боснића Село по спахији Боснићу. — Марићка Долина, што су ту истргали крмци некакву Мару. — На нестала насеља подсећају: Вргиновац, Бећиревци, Вучиновац, Жарковац, Бранковац, Ратковац и Периновића Кућиште. Нарочито падају у очи имена, која су пред окупацију ретка: Жарковац, Бранковац и Ратковац вероватно из доба прелаза становништва с Ј. за Жумбера и алпијске крајеве.

Сћарине. На Црквини се распознају остаци црквеног зида 9 м. и 5 м. Код олтара је плоча положита по гробу. Под плочом су нацли костур и струлу књигу. Ниже Црквине на једној тераси више потока Брвске је Кулина. Нађено је изгорела јечма, ражи и граха. Више Кулине је Виноградина са остацима винове лозе. — Изгледа да је властeosка кула са виноградом и сеоском црквом. На Банату, између Матаваза и Ракана, распознају се темељи неког већег здања. Веле да је ту бан некакав стајао.

Посљачак села и порекло сћановништва. Најстарији су досељеници *Сћојаковићи* 15 к. (Никољдан). Старином су од Змијања пре 150 г. Већ 100 г. имаде у породици ковача (три с оца на сина). Иза њих су *Сћанчевићи* 7 к. Славе Михољдан. Звали су се Дакићи. Привела им предка пребаба Стана из Ивањске за некаква туфегцију Предојевића, кога су после заробили за Лауданова Рата. — Пре Омерпаше су доселили: *Дамјанићи* 7 к. Славе Никољдан. Пре су се звали Карани. Старином су са Змијања. Из Змијања су прешли у Далмацију, кад је освојила Млетачка Република. За гладних година једна је група иселила на Бобољуске. Одатле су се раселили по свој Крајини. Предци ове гране Дамјанића преселили су под именом Каран са Бобољусака у Ведовицу. Изгинули су неки Турци на слави на Ђурђевдан. Бежећи испред потере узму да славе Никољдан. Како су се и ту народили, остане енергична и на гласу у свој околици жена са 6 синова, пресели у Слапове у Доње Рокане. Ту прозову њене потомке Дамјанићи. Два брата одселе у Границу и од њих је онај генерал Дамјанић, што је био вођа у Мађарској Револуцији. — Пре 80 г. су: *Радаковићи* 9 к. (Никољдан) из Лике, а старином су са Југа; *Миљешићи* 5 к. (Ђурђевдан) са Змијања и *Личине* 3 к. (Ђурђевдан) из Дубовика. Пре Омерпаше су: *Годићи* 7 к. (Ђурђевдан) из Гла-

вице, где се звали Штрпци; *Дајићи* 4 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Макивићи* 5 к. (Арханђеловдан) са Попине и *Пађен* 1 к. (Ђурђевдан) из Далмације. — Пре окупације су: *Карлица* 2 к. (Стефандан) од Јајца; *Хоџићи* 3 к. (Илиндан) и *Згоњанин* 1 к. (Никољдан) од Сане; *Дејановић* 1 к. (Ђурђић) и *Пејрићи* 1 к. (Никољдан) из Лике. — Из Бушевића су: *Ђулибрици* 7 к. (Јовандан). Од њих су: *Сиројке* 4 к. и *Сћојнићи* 3 к. — Пре окупације су: *Дрљаче* 6 к. (Трифундан) испод планине; *Ђурић* 1 к. (Св. Вартоломеја) из Поља. Овај се преженио негде у Француској и *Keњало* 2 к. (Михољдан) из Рачића. — Из Лике су пре окупације: *Томчићи* 2 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Акбабе* 1 к. (Св. Стевана Дечанског); *Миљуши* 3 к. (Јовандан) привела их мати; *Сучевић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине, погинуо у рату; *Владушић* 1 к. (Враче) привела га мати; *Пејровићи* 3 к. (Никољдан); *Шевићи* 4 к. (Лучиндан); *Иванићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Дробац* 2 к. (Ђурђевдан) из Велике Рујишке и *Јованић* 1 к. (Ђурђевдан). — Из Лике су после окупације: *Родић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине и *Јањош* 1 к. (Св. Стевана Дечанског). — Незна се одакле су: *Гашић* 1 к. (Никољдан) и *Вобић* 1 к. (Ђурђевдан).

38. Махмићсело.

Положај. Трепешница тече у поток Баштру, а Камарица прима врела и поточиће: Жутића Поток, Назифов Точак и Кардашевац. Служе се водом са тих потока и ових врела: Каменица, Стари Бунар, Илица, Сотоњак, Радиновац, Мушића Бунар, Суљин Бунар, Орашље, Средељ и Багра. Трепешница је у поточној долини.

Тип. Село је разбијено у групе. Овеће породичне групе зову село. Дели се на 4 краја: У *Емрића Селу* су: Хаџићи 3 к., Ђаковић 1 к., Емрићи 16 к., Махмићи 5 к. и Харчевић 1 к. — У *Хаџића Селу*: Керкези 2 к., Атајићи 2 к., Мехићи 2 к., Хаџићи 26 к. и Ракић 1 к. — У *Махмића Селу*: Атајићи 2 к., Махмићи 26 к., Мујкић 1., Пајалић 1 к., Латковић 1 к., Косановић 1 к. и Кошутућ 1 к. — У *Трепешници*: Кнежевић 1 к., Вујићи 2 к., Велићи 10 к., Малбашић 1 к., Мандић 1 к., Гавриловићи 2 к., Латковићи 2 к., Ковачевићи 5 к., Кантари 2 к., Мушићи 5 к., Хркалић 1 к., Исаковић 1 к., Ханџићи 2 к., Аличевићи 4 к. и Емрић 1 к. — Свега је у селу 26 породица са 129 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Поред земљорадње баве се занатом.

Имена. Село је добило име од заснивача насеља Махме из Бужимскога Града. Два дела села по најјачим породицама а један део по потоку. Сарачко Селиште по некаквом сарачу који је ту израђивао седла.

Старине. На Црквини се распознају темељи цркве пре Турака.

Посељанак села и порекло становништва. Пре 100 г. иселио је први из града Махмо из племена Пајалина на становниште. Његов син Дилдо Махмић имао је 24 сина од 5 жена и доживео је праунучад. И сад има у градској страни мулкова који припадају Махмића Селу. Од Махме: *Махмићи* 26 к.; од Пајале *Велићи* 10 к. и *Пајалићи* 1 к. Иза Махме су доселили *Хаџићи* 29 к. од Сиклеуша. Предак им је био хаџија па су прозвани Хаџићи. — Од града су пре 80 г. и *Ермићи* 17 к. и *Мушићи* 5 к. Не сећају се од кога су соја, али су Анадолци. — Пре Омерпаше су са Коњодора *Исаковићи* 1 к. од Каримана Ђехаје и *Ханџићи* 2 к. из Лијевна дошао на материнство. — Пре окупације су: *Аџајићи* 4 к. из Врнограча и *Харчевићи* 1 к. из Језерског. *Рамићи* 1 к. из града; *Мехнићи* 5 к. из града и *Аличевићи* 5 к. с Бага. Не сећају се којему „плетиво“ спадају. — Пре окупације су из Мразовца: *Кркалић* 1 к., *Ковачевићи* 5 к. и *Мујкић* 1 к. — Од православног становништва су први доселили пре Омерпаше: *Кнежевчићи* 1 к. (Никољдан) са Очигрија и *Гавриловићи* 2 к. (Св. Пантелију) од Сане. — Пре окупације су из Бјелајског Поља: *Керкези* 2 к. (Ђурђевдан) а из Лике: *Канџари* 2 к. (Лучиндан); *Лаићковићи* 3 к. (Арханђеловдан); *Мандић* 1 к. (Стефандан); *Малбашић* 1 к. (Арханђеловдан); *Вујићи* 2 к. (Ђурђевдан) и *Кошутић* 1 к. (Лучиндан). — Пре окупације су: *Ђаковићи* 1 к. (Никољдан) из Добренице пријенио се и *Косановић* 1 к. (Никољдан) из Лике.

39. Менић.

Положај. С десне стране потока Баштре уздижу се брда Бабино Брдо 369 м. и Орловача 382 м. На висоравни је Менић, а до Језерског Чејреци. Служе се водом са Камарице.

Тип. Село је разбијено у породичне групе. Куће су удаљене у групама 20—50 м. а групе су једна од друге од 50 до 200 м. Има два дела. У *Менићу* су: Будимир 1 к., Дра-

гишић 1 к., Бера 1 к., Радићи 4 к., Момчиловићи 2 к., Бероње 2 к., Илић 1 к., Старчевић 1 к., Војводић 1 к., Дракулић 1 к., Торбица 1 к., Пуђа 1 к., Николић 1 к., Керкези 5 к., Угреник 1 к., Бомештар 1 к., Пустињак 2 к., Вујиновић 1 к., Бањци 4 к., Ступари 4 к., Косановић 1 к., Вукас 1 к., Јарић 1 к., Латас 1 к., Седлар 4 к., Стојисављевић 1 к., Борјани 2 к., Латиновић 1 к., Жегарац 1 к., Здјелар 1 к., Бастаја 2 к., Арнаутовић 1 к., Вајарићи 2 к., Репија 2 к., Кењало 1 к., Зећ 1 к., Поповић 1 к., Хрњак 1 к., Бобић 1 к., Трбојевић 1 к., Миладиновић 1 к., Гак 1 к., Кошутећ 1 к., Вукобратовић 1 к. и Убојевић 1 к. — На *Чејрецима*: Стојисављевић 1 к., Калинић 1 к., Ђујић 1 к., Дракулић 1 к., Жегарац 1 к., Вукобратовић 1 к., Латиновић 2 к., Докмановић 1 к. и Бомештар 1 к. — Свега је у селу 55 породица са 79 кућа.

— *Привреда.* Земљорадњом се баве више него сточарством. Има их на раду у Америци.

Име. Село је задржало име племена пре Турака.¹⁾

Старине. На Црквини се распознају темељи мање зидане цркве.

Посељанак села и порекло становништва. Атар села Менића спадао је Језерском. Од града су обрађивали своје чејреке. Како је до Баштре била стећа планина „вучаљиво“ и „хајдучљиво“ а и према Војној Граници одакле су биле честе крађе, населе на те делове чифчије. Пре Омерпаше су: *Рејије* 2 к. (Никољдан) из Бјелајског Поља, те су се звали Штрпци и *Ступари* 4 к. (Арханђеловдан) из Добросела. — Пре окупације су из Далмације: *Новаковићи* 2 к. (Јовањдан) из Стрмице и *Стефановић* 1 к. — Пре окупације су из Лике: *Керкези* 5 к. (Ђурђевдан) из Дугопоља; *Бомештар* 1 к. (Ђурђевдан); *Трбојевић* 1 к. (Ђурђевдан); *Бера* 1 к. (Ђурђевдан); *Латас* 1 к. (Враче) из Плашког; *Појовић* 1 к. (Никољдан) из Небљуха; *Новаковић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Калинић* 1 к. (Никољдан); *Јајунца* 1 к. (Никољдан) из Мазина; *Угреник* 1 к. (Срђевдан) обамро; *Кошутић* 1 к. (Лучиндан); *Јарић* 1 к. (Никољдан); *Кењало* 1 к. (Михољдан); *Арнаутовић* 1 к. (Никољдан); *Вујиновић* 1 к. (Ђурђевдан); *Пустињак* 2 к. (Ђурђевдан) звао се Косановић. — Пре окупације су: *Зећ* 2 к. (Трифундан) испод планине; *Радићи* 4 к. (Ђурђевдан) из Пишталине; *Бероње* 2 к. (Јовањдан)

1) Radoslav Lopašić: Bihać i Bihaćka Krajina стр. 221.

из Великог Радића; *Вајагићи* 3 к. (Арханђеловдан) из Добросела; *Гак* 1 к. (Никољдан) са Бањана и *Николић* 1 к. (Никољдан) из Пиштолина. — Из Лике су после окупације: *Докмановић* 1 к.; *Косановић* 1 к. (Никољдан); *Басијаја* 2 к. (Св. Василију); *Сердари* 4 к. (Ђурђевдан); *Вукас* 1 к. (Стефањдан); *Хрњак* 1 к. (Јовањдан); *Илић* 1 к. (Јовањдин); *Момчиловићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Мочила; *Вукобрашовић* 2 к. (Јовањдан); *Бабић* 1 к. (Јовањдан); *Ђујић* 1 к. (Јовањдан) и *Стијосављевићи* 2 к. (Арханђеловдан) са Попине. — После окупације су: *Старчевић* 1 к. (Арханђеловдан) из Тишковца, а из Бјелајског Поља: *Латиновићи* 2 к. (Јовањдан); *Бањици* 4 к. (Јовањдан) и *Латиновић* 1 к. (Јовањдан). — После окупације су: *Пућа* 1 к. (Ђурђевдан) од Слуња; *Трбојевић* 1 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Жегарац* 2 к. (Лазареву Суботу) из Лике; *Борјан* 2 к. (Стефањдан) из Лике и *Дракулић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Коренице. — У почетку 20. века: *Војводић* 1 к. (Никољдан) из Срба 1908.; *Торбица* 1 к. (Стефањдан) 1904. г. од Вагана (Срб); *Новаковић* 1 к. (Арханђеловдан) 1912. г. са Попине; *Миладиновић* 1 к. (Јовањдан) 1913. из Мочила; *Драгишић* 1 к. (Ђурђевдан) из Вагана (Срб) и *Будимир* 1 к. (Арханђеловдан) 1906. из Зрмање. — Пре окупације, али се незна одакле: *Здјелар* 1 к. (Арханђеловдан); *Убојевић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Лашковић* 1 к.

40. Мразовац.

Положај. Поток Џормес слева се у Бужимску. Тај се слив зове Плеска и друмски део насеља Бужима Плеска. Прима више безимених поточића, који творе удолину. Из Ердића Главице (449 м.) тече Капетановац који се салева у Бужимску у атару села Варошке Ријеке. И он прима више поточића. Скавацац извире испод Малог Родоча (421 м.) и тече према потоку Стабанци. — Сви ти потоци и поточићи са Чавом и Бужимском творе више коса и њених косењака на којима је насеље Мразовац. До Чаве су Брегови. Између Џормеса и Капетановца су Мразовац и Мразово. Бућевци су до Варошке Ријеке. Са врела тих потока и поточића пију воду.

Тип. Село је у групама по косама. Има четири дела. Брегови крај цесте од Бужима до Отоке одају тип друмског насеља. Има два дућана и кавана. На *Бреговима* су: Мустафићи 4 к., Салкићи 4 к., Грошићи 10 к., Шахиновићи 2 к., Ђеран 1 к., Сијамхоћић 1 к., Дураковић 1 к., Хандановићи 3 к., Боснићи

5 к., Салкићи 2 к., Рамић 1 к., Мулалићи 2 к., Бурзић 1 к., Ковачевићи 10 к., Ђенановић 1 к., Спахићи 5 к., Диздаревић 1 к., Кадић 1 к., Зелићи 1 к., Шишићи 7 к., Екић 1 к., Назићи 2 к., Грдановић 1 к., Мујкић 1 к., Зеџ 2 к. и Векић 1 к. — У *Бућевцима*: Обрадовићи 2 к., Новаковићи 3 к., Медић 1 к., Вејиновићи 2 к., Грабовићи 2 к., Дражић 1 к., Борић 1 к., Цинац 1 к., Бурзићи 2 к., Башићи 3 к., Емрић 1 к., Дурановић 1 к., Исаковић 1 к., Фајит 1 к., Шахиновић 1 к., Благојевић 1 к., Милиновићи 2 к. и Коруга 1 к. — У *Мразовцу*: Бајрићи 4 к., Цазинкић 1 к., Дурановићи 4 к., Харамбашић 1 к., Аличић 1 к., Шахиновић 6 к., Диздаревићи 12 к., Ђехићи 2 к., Стојисављевићи 3 к., Зонићи 1 к., Кеџмани 2 к., Порићи 5 к., Бурзићи 9 к., Дурић 1 к., Чаушевић 1 к., Топаловић 1 к., Лелић 1 к., Џалбићи 2 к. и Џакуле 1 к. — У *Мразову*: Ђулићи 3 к., Ердићи 2 к., Велић 1 к., Диздаревићи 6 к., Пашић 1 к., Шахиновићи 6 к., Бурзићи 3 к., Ковачевићи 2 к., Хајрединовић 1 к., Мујагић 1 к., Исаковић 1 к., Садиковић 1 к., Шекићи 4 к., Порићи 2 к., Пивићи 2 к., Салкићи 1 к., Пргомеља 1 к., Имшировић 1 к., Сијамхоћићи 2 к., Чаушевићи 5 к., Топаловић 1 к., Алић 1 к., Брујић 1 к. и Спахић 1 к. — У селу су 34 муслиманске породице са 181 кућом и 19 православних породица са 25 кућа. Свега је 53 породице са 206 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Да задовоље потребе села и да поред земљорадње што зараде, у селу има неколико занатлија и трговаца.

Имена. Село је добило име од мрза, који ту најпре пане. На нестале породице подсећају: Ђулића Брдо, Ђућин Бријег, Шукапин Бријег и Олића Получи.

Стијарине. Нема никаквих трагова старих насеља.

Постанак села и порекло стијановићева. За Лаудонова Рата прешао је Стојан Стојнић свештеник са 102 породице из Мразовца (Манојло Грбић: Карловачко Владичанство књ. I стр. 113.) и оставио се у Орловцу. — Не зна се да ли се повратио. Земље су обрађивали од Бужимског Града. Село се развило од бужимског гарнизонског насеља. Пре 100 г. иселили су *Диздаревићи* 19 к. Предак им је дошао пре 200 г. за диздара града бужимског из Арнаулука. Рођени је брат био предка бегова Крупића. Диздаревићи су и *Бајрићи* 4 к. и *Пашићи* 1 к. — Из града су пре 100 г. од Харчете: *Чаушевићи* 6 к. од Чаушевића; *Мустафићи* 4 к.; *Боснићи* 5 к.; *Џамбићи*

2 к.; Булићи 3 к.; Шекићи 4 к.; Имишировићи 1 к.; Грошићи 10 к.; Емрићи 1 к.; Бурзићи 15 к. и Лелићи 5 к. — Пре Омерпаше су: од Пајале *Порићи* 7 к.; од Кариман-Бехаје *Исаковићи* 2 к.; од Сијамхоџе *Сијамхоџићи* 3 к.; од Шахина: *Шахиновићи* 15 к. и *Цазинкићи* 1 к. — Зубовићи су од града: *Екићи* 1 к. и *Салкићи* 7 к. — Пре окупације су: *Дурић* 1 к. из Цазина и *Тоцаловићи* 2 к. од Травника. — Пре окупације су од града, али незнају коме „плетиву“ спадају ови: *Дурановићи* 5 к.; *Алићи* 2 к.; *Мулалићи* 2 к.; *Ковачевићи* 12 к., породила их потурченица; *Сѣахићи* 6 к.; *Ердићи* 2 к.; *Велић* 1 к. *Хајрединовић* 1 к.; *Мујаџић* 1 к.; *Садиковић* 1 к.; *Пивићи* 2 к.; *Харамбашићи* 1 к.; *Алиџићи* 2 к.; *Бехићи* 2 к.; *Дураковићи* 1 к.; *Хандановићи* 3 к.; *Рамић* 1 к.; *Бенановић* 1 к.; *Кадих* 1 к.; *Зелић* 1 к.; *Шишићи* 7 к.; *Назићи* 2 к.; *Грдановићи* 1 к.; *Мујкић* 1 к.; *Цинац* 1 к. и *Башићи* 3 к. — Од православног становништва пре Омерпаше су доселили: *Кецмани* 2 к. (Св. Вартоломеја) из Бјелајског Поља; *Пргомеља* 1 к. (Никољдан), звао се пре Радаковић, из Лике; *Вејиновићи* 2 к. (Св. Василија) из Бушевића; *Ђерани* 1 к. (Ђурђевдан) из Лике и *Обрадовићи* 1 к. (Јовањдан) из Лике. — Пре окупације су: *Зонићи* 1 к. (Марковдан) из Гате, где се звао *Сѣанишић*; *Векић* 1 к. (Благочасне Вериге) из Поља; *Милиновићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Велике Рујишке; *Зеџ* 2 к. (Никољдан) испод планине; *Новакостићи* 3 к. (Арханђеловдан) из Велике Рујишке и *Благојевић* 1 к. (Никољдан) из Велике Рујишке, где се звао Гак. — Из Лике су пре окупације: *Борић* 1 к. (Св. Пантелију); *Цакула* 1 к. (Петровдан); *Сѣојисављевићи* 3 к. (Арханђеловдан) с Попине; *Брујићи* 1 к. (Никољдан); *Коруге* 1 к. (Арханђеловдан); *Дражић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Медић* 1 к. (Ђурђевдан). — Незна се одакле су: *Грабовићи* 2 к. (Никољдан).

41. Острожница.

Положај. На делу карсне заравни више слива Крушнице у Уну насеље је Острожница. Највише је Острожничко Брдо 406 м. Село је изобилно водом.

Тип. Главни је део сашорован и то муслимански. По крајевима је неколико муслиманских кућа и све православне. Село има један део: Арнаутовићи 5 к., Дракулићи 1 к., Басарићи 1 к., Кнежевић 1 к., Кљајић 1, Дивјак 1 к., Стојановић 1 к., Бокани 2 к., Халилевић 1 к., Рекићи 8 к., Карановић 1 к., Мушиновићи

5 к., Палићи 5 к., Сивићи 11 к., Мујкановићи 2 к., Талићи 4 к., Османовић 1 к., Равњак 1 к., Парићи 2 к., Бобић 1 к., Сефић 1 к., Клашња 1 к., Крајиновић 1 к., Јерковић 1 к., Танкосић 1 к., Мујиновићи 4 к., Јакшић 1 к., Мулалић 1 к., Герзић 1 к. и Терзић 1 к. Свега 30 пор са 68 к.

Привреда. Село је за сточарство. Услед веће популације све је подорано; земља нејачи а село сиромаше. Поред земљорадње шест их се баве месарским занатом у селу и у Крупи сајменим даном, где пеку јаџце.

Имена. Не знају од чега је име селу. Биће свакако из времена пре Турака. На насеља пре Турака подсећају имена Фрањевац и Карлоква. Карлоква мисле да је од Карлова Локва. — Халваџића Вође на породицу Халваџиће, који су обамрли и раселили се. — На нестала насеља подсећају: Бранчевац, Милова Страна, Врањешевац, Ивановоц, Јанкова Кућерина и Милићев Бријег.

Сѣарине. На крају села, према Бадићу, на Црквини распознаје се зид и по брду ковачке троске. Негде ту, веле, да има калдрмисан пут. Више слива Крушнице у Уну на стрмој коси има зида. Веле да је почет да се ту зида град, па кад је чобаница нашла у шуми зарастао крупски град, да су оставили недовршен.

Посѣљанак села и порекло сѣановништва. Пре 100 г. били су на Острожници станови са благом из Крупе. Први су су иселили *Сивићи* 11 к. Старином су из Анадола. Једни су одселили иза окупације у Цариград. Од њих је био један паша, нестало је у триполитанском рату 1911. г. — Од личких су муслиманских породица из Крупе: *Мушиновић* 5 к. — Анадољци су *Талићи* 4 к. и од њих *Палићи* 5 к. и *Османовићи* 1 к. — Из Крупе су пре 100 г.: *Рекићи* 8 к. — Из Арнаутлука су пре 100 г.: *Арнаутовићи* 5 к. и од њих *Мујкановићи* 2 к. — Пре окупације су: *Равњак* 1 к. из Бужима на материнство; *Порићи* 2 к. из Бужима, *Халилевићи* 1 к. из Бихаћа и *Бибићи* 1 к. из Бихаћа. — После окупације су: *Мулалић* 1 к. из Бужима; *Герзић* 1 к. из Бадића; *Герзић* 1 к. из Бадића и *Сефић* 1 к. из Чекрлија.

Од православног становништва најпре су доселили пре Омерпаше: *Јерковић* 1 к. (Петровдан) испод планине; *Кнежевић* 1 к. (Никољдан) са Цвјетнића и *Лујиновићи* 4 к. (Никољдан) из Лике. — Пре окупације су: *Бокан* 2 к. (Никољдан) из

Лике; *Танкосић* 1 к. (Ђурђевдан) од Трубара и *Карановић* 1 к. (Ђурђевдан) из Петровића. — Из Лике су после окупације: *Дракулић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Коренице; *Дивљак* 1 к. (Никољдан) из Лике; *Ситојановић* 1 к. (Јовањдан); *Крајиновић* 1 к. (Јовањдан); *Јакшић* 1 к. (Св. Василију); *Клајић* 1 к. (Никољдан); *Басарић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Клашња* 1 к. (Ђурђевдан).

42. Отока.

Положај. Унска долина знатно се проширује кад прими речицу Баштру. Више њиховог слива уздиже се брдо Плавно (307 м.), купаста облика, и Вучковац (394 м.). Између Плавна и Вучковца је дубока уседлина, која је развође потока Володера и Нимца. Володер утиче под Плавном у Уну, а Нимац у Баштру. На превоју је те уседлине и на тераси Плавна, Орашље, део насеља Отоке. Атар се насеља Отоке простире до потока Глодине, Љусине и Буковске. Вучковац и Медведовац раставља поток Водомут, који се слева у Баштру. Лончаревац се састоји из више врела и слева се у Уну. Делови су насеља Отока: Брод крај газа на Уни с леве стране; Буковска у поточној долини Буковске, Вучковац око брда Вучковац и Медведовац; Лончаревац код потока Лончареваца; Љусина до села и речице Љусине; Орашље на превоју уседлине и на тераси; Отока у адама. Пецка до Језерског. Смрдан с леве стране Баштре, а Црквина око Мрачаја до Бушевића.

Тип. Има 10 група сеоских, за њих се не чује назив махала. Чује се џемат за крајеве насеља, који припадају једној џамији. Брод је најживљи део Отоке, с обе стране цесте за Крупну. У Отоци је џамија и рушевине средовековног града. Крајеве Отоке зову Горњи Жегар и Доњи Жегар. Брод и Доњи Жегар имају карактер друмског насеља. И у Орашљу су поредане мање групе кућа на тераси испод Плавна и на превоју уседлине. Сашораван је део Љусина. Остали су делови разбијена типа са растуреним кућама у групе. — У *Брду су*: Реџићи 5 к. Комићи-Мујагићи 5 к., Бера 1 к., Ђулибрк 2 к., Вајагић 1 к., Гајић 2 к., Бешићи 23 к., Чаушевићи 3 к., Мустеданагићи 3 к., Алукићи 3 к., Дедић 1 к., Хоџићи-Цапоње 3 к., Каримановић 1 к., Агичић 1 к., Шахиновићи 6 к., Бајрићи 4 к., Боснић 1 к., Фајићи 9 к., Гавриловић 1 к., Јованићи 2 к., Мићић 1 к., Османагић 1 к., Алијановић 1 к., Хасић 1 к., Јанковићи 3 к., Ибраковић

1 к., Мићић 1 к., Мујагић 1 к., Омерџехајић 1 к., Сантрач 1 к., Врањковић 1 к., Тодић 1 к., Кнежевић 1 к., Ступар 1 к. и Кахрић 1 к. — У *Буковској*: Кајтазовићи 7 к., Радошевићи 3 к., Бегић-Пирагићи 3 к., Комић-Вармазовић 3 к., Кабљагић 1 к., Зејниловићи 2 к., Кадићи 7 к., Хоџић 1 к., Машић 1 к., Самарџић-Дуратовић 1 к., Харбаши 2 к., Халилевићи 9 к., Мушелић 1 к., Шарац 1 к., Сумбуловићи 2 к., Мустеданагићи 2 к., Џаферовић 1 к. и Горињац 1 к. — На *Црквини су*: Шарац 1 к., Мехићи 5 к., Ђумић 1 к., Сенићи 2 к., Љепоја 2 к., Подићи 3 к., Горињац 3 к., Нухановићи 6 к., Вејиновићи 2 к., Браџићи 9 к., Јакуповићи 5 к., Чаушевићи 1 к., Ерцег 1 к. и Радаковићи 2 к. — У *Лончаревицу*: Чубра 1 к., Суљкановић 1 к., Мујкић 1 к., Поповић 1 к., Ђулибрк 1 к., Хасанагић 1 к., Лукач 1 к., Дрљача 1 к., Комић 1 к., Гаковић 1 к., Фетић 1 к. и Јусић 1 к. — У *Љусини су*: Мустеданагић 1 к., Бешићи 15 к., Суљићи 8 к. и Мијићи 3 к. — У *Орашљу*: Шереметовић 1 к., Суљкановићи 4 к., Мустеданагићи 19 к., Омерџехајићи 14 к., Фетићи 4 к., Ханданагићи 2 к., Кекић 1 к., Комић 1 к., Вранић 1 к., Горињац 1 к., Мујкићи 3 к., Бајрић 1 к., Јусићи 7 к., Декановићи 4 к., Кахрићи 10 к., Исламовићи 3 к., Араповићи 2 к., Хушидић 1 к., Дураковић 1 к., Мехић 1 к., Ичићи 3 к., Шох 1 к., Грдановић 1 к. и Каран 1 к. — У *Отоци су*: Мујагићи 4 к., Чаушевићи 8 к., Пашићи 6 к., Братићи 4 к., Алијановићи 3 к., Мехићи 2 к., Фазлић 1 к., Комићи 32 к., Бекрић 1 к., Ђулибрк 1 к., Халиловићи 3 к., Вилић 1 к., Османовић 1 к., Подићи 3 к., Сухачић 1 к., Јабланица 1 к., Мехачићи 2 к., Сумбуловић 1 к., Мићић 1 к., Судић-Језеркић 2 к., Лелићи 1 к., Самарџић 1 к., Хандановић 1 к., Кекић 1 к. и Гајић 1 к. — На *Пецкој*: Дракулићи 3 к., Дмитрашиновић 1 к., Жегарац 1 к., Репије 2 к., Дивљак 1 к., Николић 1 к., Ђурић 1 к., Кубет 3 к., Мићић 1 к., Павковићи 2 к., Калембер 2 к., Ковачевић 1 к., Пешут 1 к., Опсеница 1 к., Тишма 1 к., Радаковићи 3 к., Козић 1 к. и Грба 1 к. — На *Смрдану*: Горињац 2 к., Омерџехајић 1 к., Мујагићи 2 к., Пашићи 7 к., Бешић 1 к., Тинтор 1 к., Репије 2 к., Ерцег 1 к., Николићи 3 к., Ђулибрк 1 к., Живковић 1 к., Окић 1 к., Боровница 1 к., Вејиновић 1 к., Ступар 1 к., Борић 1 к. и Татићи 2 к. — На *Вучковцу*: Вукобратовић 1 к., Ђумићи 4 к., Бјељац 1 к., Мудринићи 2 к., Торбица 1 к., Борићи 2 к. и Алијановић 1 к.

Привреда. Кукурузима роде оточке луке. Жива је и трговина. И пре сав бужимски крај привредно је комуницирао

Отоци, а особито од развођа Бужимске и Баштре, а по готово одкад је прошла жељезница до Крупе. Ту је претоварање робе за села бужимске околице. Отока се развија у варош. Купују се ту кестени и ораси и зоб кад роди. Кад изда година туда се увози жито. Жив је колски саобраћај био док није прошла жељезница. Тада су зарађивале добро каване за коначење кириција. После жељезнице Отока се мења и постаје живља.

Имена. У римско доба звала се *Insula*. Мрачај ради магле и облака. Ђојлук и Варошине, што се распознају многа кућишта. Мрђен по породици, која је за Лаудонова рата одселила у Банију. На породице, које су се раселиле или обамрле подсећа: Родића Брдо, Ладимир, Мишковића Бунар, Малкића Отока, Милојчића Коса, Марићко Поље, Пилиповац, Вучковац, Владушића Бунар, Ромића Бријег и Манда.

Старине. Ниже слива Баштре у Уну у Малкића Отоци распознају се трагови римског насеља. На Чунгару је више потока Лончаревца и тог римског насеља преисторијско насеље са хрбинама од глиненог посуђа. — У обе Отоке су зидине средовековног града деломично порушене. Главни део варошице развија се у Отоци, где је и џамија и око цесте што води за Нови и за Бужим. На Мрачају се распознају трагови некаква утврђивања пре Турака. Недалеко је од Мрачаја „Црквина“, где се добро распознају зидови 1 m високи цркве, 9 m дуге и 5 m широке. Не може се установити да ли је црква из времена пре Турака или црква досељеника са Југа, који су иза Карловачког Мира одселили у Војну Крајину. Ниже Црквине има дебела подивљала винова лоза из времена пре Турака. Околина је Отоке била врло насељена. По шумама распознају се разори њива и кућишта.

Постанак данашњег насеља и порекло његовог сџановништва. Кад је Отока „фет учињена“ затечени су Братићи (чује се и Брацићи). Они су се потурчили. Њихова је сва земља била до Врановине, Баштре и Љусине. Од њих су: Братићи 13 к., Хаџићи 2 к., Нухановићи 6 к. и Машићи 1 к. Из њихова је „колина“ био диздар.

Тада су се населили и два из Анадола, Мустеданага и Бешо. Бешу су запале земље до Володера и Љусине, а Мустеданаги низ Уну све до Тополе и границе.

Од Мустеданага су, који је од гаџалских Турака код Филипе: Мустеданагићи 24 к., Омерџеџајићи 16 к., Декановићи

1 к. од којих су и Јусићи 8 к., Ханданагић 3 к., Хасанагић 1 к., Мујкић 1 к., и од њега Сејдић 1 к., Окић 1 к., Пашевић 13 к., Исламовићи 3 к., Суљкановићи 5 к., Фејићи 5 к., Османлићи 3 к., Зејновићи 2 к. Кад се оделио Пашевића предак добио је трећину Мустеданагина поседа. Свих његових потомака има 87 кућа.

Од Беше су: Бешајићи 39 к., Бајрићи 1 к., Кахримановић 1 к., Бајрићи 4 к., Алукићи 3 к., Бегићи-Пирагићи 3 к., Фајићи 9 к., Реџићи 5 к., Суљићи 8 к. и Шахиновићи 6 к. Свега 79 кућа. Алагу Бешајића стрељала је Аустрија за окупације.

Иза Карловачког Мира доселили су *Комићи* из Комића крај Удбине, Старином су од Анадола из Коње. Постоји традиција и ако мутна да су потомци неке владарске породице из Мале Азије. — По причању Хафиза Мустафе еф. Комића, који је једно време био и силакшор Султан Хамида, да је 1554. дошао на Удбину Сердар Хусреф. Од њега је било 6 кољена у Лици: Сердар Хусреф—Сердаревић Челеби Ибрахим—Хусреф—Челеби Хаџи Пашо—Арслан—Ибрахим. Ибрахим је имао три сина: Мехмеда, Мухарема и Мустафу. Кад је Лику Аустрија освојила, прсли су куд који. Два су се уставили негде у Посавини, не зна се где. Само знају, да су од њих Селмановићи у Бос. Дубици. — Мехмед се населио у Отоку. Од њега је 7 кољена: Мехмед—Ибрахим—Мумин—Ахмет—Хаџи Мухарем—Хафиз Мустафа—Ахмет Шефик. — Од Мехмеда су: *Комићи* 34 к., *Вармазовићи* 3 к., *Џаферовић* 1 к., *Алијановић* 1 к., *Мујаџићи* 5 к., *Мехић* 1 к., *Мујановићи* 4 к., *Лелић* 1 к., *Мехаџићи* 2 к., *Срмбуљевићи* 3 к. и *Халилевићи* 12 к. Свега 67 к. — Иза окупације су одселили у Турску: *Комићи* 26 к., *Мустеданагићи* 34 к. и *Бешајићи* 15 к., Арифага Бешајић био је силакшор Султана Хамида и од великог поверења његовог. — Иза Карловачког Мира доселили су: *Горињац* 7 к., из Будима. Најпре су се задржали у Каменграду. И *Подичи* 6 к. од Подова у Банији. — Тада су из Лике: *Вранићи* 2 к., *Мехићи* 5 к. и *Судићи-Језеркићи* 2 к. — Пре Омерпаше су: *Каџићи* 7 к. из Крупе, *Кајтазовићи* 7 к., *Јакубовићи* 5 к. са Радоча, *Вилићи* 1 к. из Арапуше; *Кекићи* 2 к. из Јасенице, *Самарџић* 1 к. из Мутника, *Самарџић-Дураџовић* 1 к. из Мутника, *Кабљагић* 1 к. из Крупе, *Харбаши* 2 к. из Дубовика, *Хушидић* 1 к. из Подзвизда, *Чаушевићи* 12 к. из Арапуше; *Боснић* 1 к. из Бадића и *Османчагић* 1 к. из Арапуше. — Пре окупације су из Арнаутлука: *Бакрић*

1 к. и *Мујагићи* 6 к. — Не зна се одакле су: *Кахрићи* 11 к., а од њих: *Ичићи* 3 к., *Дураковић* 1 к. и *Арајовићи* 2 к. — Пре окупације су: *Мујагић* 1 к. као ханџија из Кулен Вакуфа и обамро, *Хасић* 1 к. из Бужима, *Фазлић* 1 к., *Мушелић* 1 к. и *Хацићи-Цапоње* 3 к. — Уз Буну пребегли су од ешкије, па и остали: *Агичићи* 1 к. и *Дедићи* 3 к. — Не зна се одакле су: *Грдановић* 1 к., *Фазлић* 1 к. и *Јабланица* 1 к.

Православно сѣтановништво. У Црквини, делу Отоке, најпре су доселили пре 100 г. *Вејиновићи* 3 к. (Св. Василију) из Плавна (Далмација) и *Рейије* 4 к. (Никољдан) из Бјелајског Поља. — Пре Омерпаше су: *Гавриловићи* 1 к. (Св. Пантелију) од Сане и *Радошевићи* 3 к. (Арханђеловдан) из Врточа. — Пре окупације од Бјелајског Поља: *Ђумићи* 1 к. (Арханђеловдан) из Бјелаја; *Стујар* 1 к. (Лазареву Суботу) из Вођенице и *Кнежевићи* 1 к. (Никољдан) са Цвјетнића. — Из Лике су пре окупације: *Радаковићи* 5 к. (Никољдан); *Ђумићи* 4 к. (Арханђеловдан); *Јанковићи* 3 к. (Ђурђевдан) и *Борићи* 2 к. (Св. Пантелију). — Пре окупације су из околних села: *Врањковић* 1 к. (Никољдан) из Љусине; *Дрљача* 1 к. (Трифундан) из Блатне; *Гајићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Блатне; *Ерцези* 2 к. (Ђурђевдан) из Ракана; *Тодићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Матаваза; *Тајићи* 2 к. (Јовањдан) из Ивањске; *Ковачевић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Пученика; *Сенићи* 2 к. (Никољдан) из Ракана; *Вајагићи* 1 к. (Арханђеловдан) из Добросела; *Лукач* 1 к. (Јовањдан) из Ивањске; *Михићи* 2 к. (Никољдан) из Љусине; *Љепоје* 2 к. (Томиндан) из Бушевића; *Тинџор* 1 к. (Враче) испод Радоча и *Мијићи* 3 к. (Никољдан) из Љусине. — Из Лике су после окупације: *Мудринићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Грабовчева Села; *Ојсеница* 1 к. (Никољдан) из Плашког; *Грба* 1 к., (Никољдан); *Пешућ* 1 к. (Ђурђевдан); *Павковићи* 2 к. (Јовањдан); *Боровница* 1 к. (Ђурђевдан); *Козић* 1 к. (Јовањдан); *Бјељац* 1 к. (Никољдан) из Коранског Луга; *Дмитрашиновићи* 1 к. (Никољдан) из Коренице; *Жегарац* 1 к. (Лазареву Суботу); *Дракулићи* 3 к. (Св. Стевана Дечанског) из Коренице; *Торбица* 1 к. (Стефањдан) из Вагана (Лика) и *Дивјак* 1 к. (Јовањдан) из Коренице. — После окупације из Баније: *Живковић* 1 к. (Јовањдан) из Котарана и *Чубра* 1 к. (Никољдан). — Из околних су села после окупације: *Ђулибрици* 5 к. (Јовањдан) из Бушевића; *Јованићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Љусине; *Каран* 1 к. (Ђурђевдан) из Бушевића; *Шарац* 2 к. (Бл. Вериге) испод Гомиле; *Гаковић* 1 к.

(Никољдан) из Баштре; *Николићи* 4 к. (Никољдан) из Љусине и *Стујар* 1 к. (Арханђеловдан) из Велике Рујишке иза рата. После окупације су: *Мићићи* 2 к. (Лучиндан). Они су Билбије; и *Санџрач* 1 к. (Св. Пантелију) од Петровца. — Не зна се одакле су: *Бера* 1 к. (Јовањдан), *Ђурић* 1 к. (Стефањдан) и *Кубећ* 1 к. (Лучиндан). — *Семиз* 1 к. пре окупације дошао из Херцеговине као терзија. — *Кайолици*. Пре окупације дошао је Мијо *Божич* као екмешчија из Травника. После окупације је доселио као кујунџија па се затрговчио *Тајић Марко* из Пећи. — *Шох* 1 к. доселио је као жандар пред рат. — Свега је у Отоци: Муслимана 36 породица са 359 кућа; православних 56 породица са 96 кућа и католика 3 породице са 3 куће. — То је свега 95 породица са 458 кућа.

43. Перна.

Положај. Село је на карсној заравни где се издиже брдо Перна 417 м. Средина је Перна, Криво до је до Пиштилине, а Грабеж до Гомиле. Воду пију са врела: Оџинац, Бент, Алино Врело, Матиновац, Кречана и Цазински Бунар.

Тит. Село је разбијено око удолина. Има три дела. У *Перни* су: Стојановићи 5 к., Дмитрашиновићи 2 к., Даљевић 1 к., Зорићи 2 к., Јовичићи 5 к., Бокани 3 к., Поноћко 2 к., Ковачевићи 4 к., Кубет 1 к., Вујичић 1 к., Карановићи 4 к., Грмуша 1 к., Роквићи 2 к. и Зељковићи 2 к. — У *Грабежу* су: Ђурићи 2 к., Карапанца 1 к., Добројевић 1 к., Грбићи 4 к., Роквићи 3 к., Родић 1 к., Бокан 1 к. и Дрљача 1 к. — У *Криво долу* су: Бокан 1 к. и Нинковић 1 к. — Свега 21 породица са 53 куће.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом, а по положају је за сточарство. Има их и на раду у Америци.

Имена. Не знају ради чега је име селу. Матавази, што омотавају путеви. Миланов Гроб што је ту погинуо пре Буне Милан Ступар. На пређашње власнике подсећају: Челебића Њива, Црнкића Долина, Салијагића Брдо и Мусића Бријег. На одсељену породицу Бијелића Брдо.

Сѣтарина нема никаквих.

Посѣтанак села и порекло сѣтановништва. Пре 100 г. село је било пусто по причању старца од 75 г. Симе Роквића. Између Стијене, Отоке и Крупе било је свега 10 к. Пре 80 г. доселили су: *Роквићи* 5 к. (Стефањдан) од Унца; *Зељковићи*

2 к. (Ђурђевдан) из Трубара и *Грбићи* 4 к. (Срђевдан) из Бјелајског Поља. — Пре Окупације су дошли: *Карановићи* 4 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака; *Ђурићи* 2 к. (Стефањдан) из Поља и *Родић* 1 к. (Арханђеловдан) од Тронеђе. — Пре Окупације су и: *Јовичићи* 5 к. (Ђурђевдан) из Лике најпре се задржали у Великом Радићу; *Ковачевићи* 4 к. (Јовањдан) из Великог Радића; *Дрљача* 1 к. (Трифундан) испод планине и *Грмуша* 1 к. (Јовањдан) из Радића. — Из Лике су пре Окупације: *Добројевић* 1 к. (Ђурђевдан); *Кубеш* 1 к. (Лучиндан) и *Бокани* 5 к. (Никољдан). — Из Лике су после Окупације: *Ситојановићи* 5 к. (Јовањдан) из Турјанског; *Нинковићи* 3 к. (Никољдан); *Зорићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Далевић* 1 к. (Марковдан) из Срба; *Дмићрашиновићи* 2 к. (Никољдан) и *Вујичић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског). Био у најму па се приженио. — Пре Дољанске Буне, али се не зна одакле: *Карајанца* 1 к. (Ђурђевдан) и *Поноћко* 2 к. (Ђурђевдан).

44. Горњи Петровићи.

Положај. На карсној заравни је насеље Петровићи. Арапушка удолина раздваја их на Горње и Доње Петровиће. Само су састављени уским комадом земље између Арапуше и Малог Бадића. Воду пију са врела: Врелце, Точак, Змијањчевац, Стубо и Водице.

Тип. Село је разбијено у групе сродничке, растурене међу долењке. Удаљеност је кућа од 20 до 50 м, а група од 100 до 300 м. Село се дели на три краја. — На *Криваћу* су: Медићи 1 к., Карановићи 8 к., Костић 1 к., Бокани 2 к., Бјелић 1 к., Бурсаћи 2 к., Калуђери 4 к., Маринковић 1 к., Кнежевићи 2 к., Јапуница 3 к., Лујиновићи 2 к., Латиновићи 2 к., Аничићи 2 к. и Пађени 4 к. — На *Лисини* су: Грбићи 10 к., Кременовић 1 к., Рашете 2 к., Крнетићи 4 к., Шекеровићи 3 к., Крајиновић 1 к., и Карановић 1 к. — У *Седића Луци*: Жежи 4 к., Кљајић 1 к., Делић 1 к., Седићи 2 к., Цвјетићанин 1 к., Клашње 3 к., Бибић 1 к., Бокани 3 к., Ковачевићи 1 к., Радишићи 4 к., Латиновићи 2 к., Чубриле 2 к., Личине 2 к., Шкрбић 1 к. и Мајкић 1 к. — Свега је у селу 31 породица са 85 кућа.

Привреда. Село је подесније за сточарство, али је отешњало па је све подорано и више се бави земљорадњом. Земље отањине, јер их однесе време. Има их и на раду у Америци.

Имена. Село је добило име по породици Петровића, која

се раселила, не зна се и када ни куда се одселила. Вероватно, да је која породица за првих година владања Турака од Југа на путу за алпијске крајеве ту се задржала. На нестала насеља подсећа Радновића Брдо.

Старине. Под Кекића Главицом на вису 421 м. је Црквина. Распознају се темељи грађевине са кречом и око ње једва приметни гробови. Ту су, веле, Турци сасекли збор.

Постанак села и порекло ситановићева. За Лаудонова Рата је вероватно село опустело. Први су населили пре 100 г. *Грбићи* 10 к. Пранђед им је из Лапца. Славе Срђевдан. Даље порекло не знају. Код њихових сродника у Цвјетњићу (Уначка Жупа) сачувано је предање нејасно, како су од Крушевца и да су се звали Грљановићи. Најпре су се населили у Далмацију, а одатле су се расељавали по Босанској Крајини и Лици. Пре Омерпаше су: *Бокани* 5 к. (Ђурђевдан) из Лике, где су се некада звали Војводићи и *Бурсаћи* 2 к. (Ђурђевдан) из Калдрме. — Пре Омерпаше су: *Калуђери* 4 к., (Марковдан) од Змијања и *Пађени* 4 к. (Ђурђевдан) из Пађена (Далмација). — Пре Омерпаше су: *Карановићи* 9 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака и *Јежи* 4 к. (Стефањдан) од Јајца. — Пре Окупације су из Бјелајског Поља: *Латиновићи* 3 к. (Јовањдан); *Радишићи* 4 к. (Никољдан); *Бјелићи* 1 к. (Јовањдан) и *Кнежевићи* 2 к. (Никољдан) од Унца. — Из Лике су пре Окупације: *Јајунце* 3 к. (Никољдан); *Чубрило* 2 к. (Лучиндан); *Рашете* 2 к. (Никољдан) из Лапца; *Кремановић* 1 к. (Никољдан); *Лујиновићи* 2 к. (Никољдан); *Кљајић* 1 к. (Св. Василију) и *Маринковић* 1 к. (Никољдан). — Пре Окупације су: *Крнетићи* 4 к. (Томиндан) и од њих *Шекеровићи* 3 к. из Дубовика; *Ковачевић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Пученика; *Аничићи* 2 к. (Марковдан) из Велике Рујишке, где су се звали Славуљи; *Мајкић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мајкића Јапре и *Медић* 1 к. (Ђурђевдан) са Тронеђе. — Из Лике су после Окупације: *Клашње* 3 к. (Ђурђевдан); *Личина* 2 к. (Лучиндан); *Костић* 1 к. (Никољдан) приведен; *Крајиновић* 1 к. (Јовањдан); *Бабићи* 1 к. *Шкрбић* 1 к. (Благочасне Вериге); *Делић* 1 к. (Јовањдан) и *Цвјетићанин* 1 к. (Св. Јована). — Муслимани *Седићи* 2 к. су иселили из Арапуше при деоби на своје земље после Окупације.

45. Доњи Петровићи.

Положај. На заравни с обе стране Млаке Ријеке и до речице Војскове лежи насеље Доњи Петровићи. Из сплета коса

Басарев Кланац извире више поточића који се слевају у Млаку Ријеку и тиме чине бреговито земљиште.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, растурене по косама и око долењака. Има три дела. Грабовац је између Млаке Ријеке и Војскове. Липа је до Бушевића, а Доњи Петровићи до Осредка. У *Грабовцу* су: Дробац 1 к., Ковачевић 1 к., Угарчине 3 к., Ерцег 2 к., Милошевићи 3 к., Чубриле 2 к., Радусин 1 к., Плавшић 1 к., Мандић 1 к. и Каран 1 к. — На *Липи* су: Личине 2 к., Рађеновић 1 к., Мамлићи 3 к., Каран 1 к., Шевићи 5 к., Шкорић 1 к., Кљајић 1 к., Праштало 1 к., Грбић 1 к., Новаковићи 2 к., Вржине 2 к. и Дрљача 1 к. — У *Доњим Петровићима*: Ерцези 3 к., Латинићи 1 к., Кличковић 1 к., Штрпци 10 к., Јазићи 3 к., Радуловић 1 к., Милешевић 1 к., Новаковићи 3 к., Мачкићи 3 к., Радусин 4 к. и Сердар 1 к. Свега је у селу 30 породица са 71 кућу.

Привреда. Село се претежно бави земљорадњом. Осећа се више гајење шљивака и већа се пажња обраћа гојењу свиња. Има их и на раду у Америци. У селу је 1 ковач, 1 дунђер, а један тргује благом.

Имена. Збјеговина, јер су ту били у збјегу уз Буну. На расељене породице подсећа: Бјелајчево Брдо, Радекина Коса и Станчевића Брдо.

Старине. На коси Звјеруши више Војскове распознају се остаци старог насеља. На Црквини виде се трагови мање грађевине. Сва је прилика да је ту била црква пре Турака.

Посџанак села и порекло становништва. Пре 100 г. доселили су *Штрпци* 10 к. од Унца. То је стариначка по свој прилици српска властелска породица. Има их по свој Крајини и Славонији. Једни славе Ђурђевдан. Од исте је породице један одселио више Бањалуге и од тога је и онај Давид Штрбац из славне Кочићеве сатире „Јазавац пред судом“. Славе Никољдан. Иза њих су доселили: *Личине* 2 к. (Ђурђевдан) из Лике, где су се звали Радуловићи и *Милиновићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Поља, где су се звали Врањени. — Пре прве Буне 1858. доселили су: *Шевићи* 5 к. (Лучиндан) из Лике; *Дробац* 1 к. (Ђурђевдан) из Велике Рујишке и *Радусин* 5 к. (Михољдан) из Лике. — Из Бјелајског Поља су пре окупације: *Латинићи* 2 к. (Јовањдан); *Радуловић* 1 к. (Никољдан); *Карани* 2 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака и *Праштало* 1 к. (Никољдан) из Лушци Паланке. — Из Лике су пре окупације: *Мамлићи* 3 к. (Никољ-

дан); *Угарчине* 3 к. (Никољдан); *Чубриле* 2 к. (Лучиндан); *Новаковићи* 3 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Грбић* 1 к. (Срђевдан); *Сердар* 1 к. (Јовањдан); *Јазићи* 3 к. (Јовањдан); *Вржине* 2 к. (Никољдан); *Новаковићи* 2 к. (Јовањдан); *Кљајићи* 1 к. (Св. Василију) и *Плавшић* 1 к. (Ђурђевдан). — Пре Окупације су: *Мачкићи* 3 к. (Никољдан) од Сане и *Милешевић* 1 к. (Томиндан) из Осредка; *Ерцези* 7 к. (Ђурђевдан) из Ракана; *Ковачевићи* 1 к. (Св. Стевана Дечанског); *Шкорић* 1 к. (Никољдан) из Врањске; *Рађеновић* 1 к. (Ђурђевдан) из Матаваза и *Дрљача* 1 к. (Трифундан) испод планине. — Из Лике после Окупације: *Мандић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Кличковић* 1 к. (Јовањдан).

46. Подвран.

Положај. Главница Кобиљњак (350 м.) купаста облика спушта се Уни оголићеном стеном, која се зове Вранкамен. По странама и крај цесте развило се насеље Подвран.

Тип. Село је разбијено, са једва приметним прелазом сашорованом типу. Има два дела: Подвран и Вреоце. У *Подврону* су: Танкосићи 1 к., Илићи 1 к., Угрени 6 к., Сенићи 1 к., Новаковићи 4 к., Добројевићи 2 к., Ђирићи 2 к., Миљевић 1 к., Каран 1 к., Халкићи 4 к., Зорић 1 к., Кеџмани 2 к., Мандићи 3 к., Мазалица 2 к., Дрљача 1 к., Николићи 2 к. — У *Вреоцу*: Ђирићи 3 к., Погоћко 1 к., Бороња 1 к., Стојановићи 1 к., Новаковић 1 к., Недимовић 1 к., и Сулејмановић 1 к. Свега је у селу 23 пор. са 47 кућа.

Привреда. Највише их помаже земљорадња. Има их на раду у Америци. У селу имају: два ујмени млин, три киријају на колима.

Имена. Име је село добило од Вранкамена (камен вране боје).

Старине. Код Вранкамена нађен је стари африкански новац и каџига (Глас. Земаљског Музеј 1889. стр. 38. и 1894. стр. 491).

Посџанак села и порекло становништва. Пре 80 г. доселили су: *Новаковићи* 5 к. (Никољдан) из Бјелајског Поља; *Ђирићи* 5 к. (Св. Вартоломеја) из Великог Радића, где су се звали Кеџмани и *Угрени* 6 к. (Срђевдан) из Лике. — Из Бјелајског Поља су пре Окупације: *Кеџмани* 2 к. (Св. Вартоломеја); *Бањац* 1 к. (Јовањдан); *Миљевић* 1 к. (Стефандан) и *Погоћко* 1 к. (Ђурђевдан). — Пре окупације су: *Рајак* 1 к. (Никољдан) од Кулен Вакуфа; *Каран* 1 к. (Ђурђевдан) са Бо-

бољусака и *Зорић* 1 к. (Ђурђевдан) са Цвјетнића. — Из Крупе су муслимани *Халкићи* 4 к. и *Сулејмановић* 1 к. — Из Лике су пре окупације: *Мишковићи* 3 к. (Јовањдан); *Мандићи* 3 к. (Никољдан); *Илићи* 1 к. (Ђурђевдан); *Танкосић* 1 к. (Ђурђевдан) из Дугопоља; *Стојановић* 1 к. (Јовањдан) и *Добројевчићи* 2 к. (Ђурђевдан). — Пре окупације су: *Дрљача* 1 к. (Трифундан) испод планине; *Ширбац* 3 к. (Ђурђевдан) испод планине; *Недимовић* 1 к. (Ђурђевдан) из Јасенице; *Мазалица* 2 к. (Јовањдан) испод планине; *Бероња* 1 к. (Јовањдан) из Радића; *Сенић* 1 к. (Никољдан) из Мале Рујишке и *Николић* 2 к. (Јовањдан) из Љусине.

47. Подгомила.

Положај. Село лежи на заравни под Великом Гомилом и оскудно је водом. Женски Бунар је главна вода, која пресуши у јулу и августу. Тада носе са Уне.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе. Има два дела: Грабеж и Подгомила. У *Грабежу* су: *Зорић* 4 к., *Шкрбићи* 5 к., *Аниччићи* 3 к., *Каменко* 1 к., *Ступар* 1 к., *Ђумић* 1 к., *Половина* 2 к., *Бокани* 3 к., *Ђукић* 1 к., *Врућинић* 1 к., *Радаковић* 1 к., *Тишма* 1 к. и *Мандић* 1 к. — У *Подгомили* су: *Дракулићи* 4 к., *Лукић* 1 к., *Милићи* 10 к., *Мандићи* 5 к., *Родићи* 4 к., *Шарац* 2 к., *Радаковићи* 3 к., *Марјановићи* 2 к., *Десница* 1 к., *Максићи* 3 к., *Диклић* 1 к., и *Новаковић* 1 к. Свега је у селу 23 породице са 26 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Има их на раду у Америци. Један тргује благом, а један кирија на колима.

Имена. Пре се звало село Ђојлук. То је турска реч и значи исто што и Селиште. Део Крупе, где су муслимани зове се Ђојлук. У новије време све више уобичаје се име Подгомила. На расељене породице подсећа: Врањешеве Просине, Адамова Кућерина и Шашића Сјенокос. — На пређашње власнике муслимане: Кочића Брдо, Зећин До, Попини Долови, Бркића Церик, Мујчинова Точила, Челебића Долина, и Хамулића Њива.

Старине. На граници села Подгомиле и засеока Крупе Ђојлука, распознају се некаква кућишта и око њих ковачке трске. Више Црног Језера над брином распознају се остаци старог насеља.

Постанак села и порекло сјановништва. Најпре су се

населили пре 100 г. *Максићи* 3 к. (Марковдан) од Змијања. Једно време су се задржали у Врањској. — Иза њих су се доселили из Лике *Минићи* 10 к., славе Никољдан. — Пре Омерпаше су: *Бокани* 3 к. (Никољдан) из Лике; *Шкрбићи* 5 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Родићи* 4 к. (Арханђеловдан) са Очијева; *Зорићи* 4 к. (Ђурђевдан) са Цвјетнића; *Шарац* 2 к. (Благочасне Вериге) из Поља; *Ђумић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине и *Десница* 1 к. (Никољдан) из Срба. — Из Лике су после Окупације: *Мандићи* 6 к. (Стефањдан); *Радаковићи* 4 к. (Никољдан); *Тишма* 1 к. (Јовањдан); *Дракулићи* 4 к. (Св. Стевана Дечанског) из Коренице; *Марјановићи* 2 к. (Св. Стевана Дечанског); *Диклић* 1 к. (Арханђеловдан); *Лукић* 1 к. (Јовањдан) и *Каменко* 1 к. (Никољдан). — Пре Окупације су: *Аниччићи* 3 к. (Марковдан) из Велике Рујишке, где су се звали Славуљи и *Ђукићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Грмуше. — После Окупације су: *Стјујар* 1 к. (Лазареву Суботу) испод планине жени у кућу; *Новаковић* 1 к. (Арханђеловдан) из Пишталине; *Врућинић* 1 к. (Јовањдан) из Дренове Главице пре 15 г. и *Половине* 2 к. (Јовањдан) из Дренове Главице пре 30 г.

48. Пошкалиње.

Положај. Венац Коса Грмеч планине залази у карсну зараван. Два потока састају се у Калин, стрмог слаза и гоне 17 млинова, који мељу и за највећих суша. У Калин се салева више врела, која извиру у полукругу и творе овећу речну зараван, коју раставља од хашанске жупе брдо Колишта (470 м.). Воде су им Бушница, Тарабњак, Потоци и Божин Поток.

Највећи део насеља је у тој заравни.

Тип. Муслимански је део села сашораван, а код православног дела једва приметан прелаз сашораваном типу. Већа раван речна са лукама и барама то условљава. Има три дела: *Мрачај*, *Поткалиње* и *Потоци*. — У *Мрачају* су: *Мајкићи* 2 к., *Сурла* 1 к., *Радаковић* 1 к., *Марчета* 1 к., *Ступар* 1 к., *Мијатовић* 1 к., *Крнетић* 1 к., *Кнежевић* 1 к., *Опачић* 1 к., *Мандић* 1 к., *Босанчић* 1 к., *Корица* 1 к., *Пашић* 1 к., *Лукић* 1 к., *Бабић* 1 к., *Шкундрић* 1 к. и *Ђошић* 1 к. — У *Пошкалињу*: *Грошићи* 9 к., *Ђумић* 1 к., *Адамовић* 1 к., *Ступар* 1 к., *Орељ* 1 к., *Кеча* 1 к., *Мудринић* 1 к., *Марчета* 9 к., *Дрљача* 4 к., *Мајкићи* 2 к., *Поповићи* 2 к., *Ђошићи* 2 к., *Јерковић* 1 к., *Станићи* 3 к., *Родић* 1 к., *Крупићи* 2 к., *Клаузовић* 1 к., *Диздаревићи* 3 к., *Радаковић*

1 к., Крнетићи 2 к., Бокан 1 к., Јакшићи 4 к., Старчевић 1 к., Бабићи 2 к., Варда 1 к., Буљ 2 к., Бабићи 2 к., Петровић 1 к., Кнежевић 1 к. и Будимир 3 к. — У *Поштомца*: Вуковић 1 к., Јованић 1 к., Мудринићи 3 к., Радујко 2 к., Стојаковић 1 к., Качавенда 2 к., Радаковић 1 к., Ступар-Лазаревић 1 к., Радошевић 1 к., Кнежевић 1 к., Ступар 1 к., Адамовић 1 к., Поповић 1 к. и Дрљача 1 к. — Свега је у селу 43 православне породице са 89 к. и 5 муслиманских са 17 к.

Привреда. Подједнако се баве и земљорадњом и сточарством. Има их неколико и на раду у Америци. Много их измажу на гласу подкалињске баре и луке са питомим сеном.

Имена. Насеље је добило име по градини, која се турски зове Калин. Слани Поток ради слане воде, у којој се не може ни грах сварити. Паланчинте, што се познају темељи кућа, где је била велика варош. На нестала насеља подсећају: Ђургузова Кућерина, Думића Лука и Којина Лука, где је и Којин Гроб.

Старине. Више потока Калина су на стрмој коси рушевине Калинграда, средовековне тврђаве. С друге стране потока Калина, који ту има стрм слаз распознају се на једном Чунгарићу остаци старог насеља. Црквина је на Колиштима између Поткалиња и Хашана.

Посљанак села и порекло сџановништва. Иза Свиштовског Мира 1791. доселили су *Бобићи* 2 к. из Цетинграда. Пре 100 г. доселили су на мираз *Грошићи* 9 к. из Острожца. Иза Омерпаше су доселили *Диздаревићи* 3 к. и *Кулаузовић* 1 к. обоји из Острожда. Две куће беговске породице Крупића, настаниле су се у Поткалињу. — *Православне породице.* Пре 100 г. први су населили *Мајкићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Мајкића Јапре. Старином су са Змијања и звали су се Гвоздени. — Пре Омерпаше су из Далмације: *Пашић* 1 к. (Стефањдан), *Марчетте* 10 к. (Јовањдан) и *Ојачић* 1 к. (Лучиндан). — Од Бјелајског Поља су: *Кнежевићи* 3 к. (Никољдан) из Трубара; *Адамовићи* 2 к. (Јовањдан) из Смољане и *Радујко* 2 к. (Ђурђевдан) из Смољане. — Из околних су се села пре окупације населили, а старином су са Змијања: *Мудринићи* 3 к. (Ђурђевдан), *Босанчић* 1 к. (Св. Јована Златоустог) из Дубовика, *Качавенде* 2 к. (Никољдан) из Дубовика, *Сџанићи* 3 к. (Св. Пантелију) са Живескупа и *Вуковићи* 2 к. (Св. Пантелију) из Јапре. — Из околних су села пре окупације: *Дрљаче* 8 к. (Трифундан) из Суваје, а старином су из Лике; *Сџујари* 4 к. (Лазареву Суботу)

из Гориње. *Сџујари-Лазаревићи* 1 к. (Лазареву Суботу) из Гориње; *Бокан* 1 к. (Никољдан) из Суваје (Лика); *Крнетићи* 3 к. (Томиндан) из Дубовика; *Ђумићи* 1 к. (Никољдан) из Војевца; *Јерковић* 1 к. (Петровдан) са Војевца; *Мијаиовић* 1 к. (Стефањдан) из Дубовика и *Сџојаковић* 1 к. (Никољдан из Матаваза. — Из Лике су после окупације: *Радаковићи* 3 к. (Никољдан) из Дабашнице; *Ђојићи* 3 к. (Михољдан) из Суваје; *Мудринић* 1 к. (Ђурђевдан) из Заклопца; *Орељ* 1 к. (Ђурђевдан) из Дољани; *Кеча* 1 к. (Марковдан) из Суваје; *Бабићи* 3 к. (Јовањдан) из Мазина; *Варда* 1 к. (Јовањдан) из Личкога Петровасела; *Петровић* 1 к. (Никољдан) из Дабашнице; *Лукићи* 1 к. (Јовањдан) из Јудаваца; *Јакшићи* 4 к. (Св. Василију) из Грачаца; *Корица* 1 к. (Никољдан) из Дабашнице; *Шкундрић* 1 к. (Јовањдан) из Зрмање; *Поцковићи* 2 к. (Никољдан) из Бротња; *Родић* 1 к. (Арханђеловдан) из Попине; *Старчевић* 1 к. (Арханђеловдан) из Зрмање; *Буљ* 2 к. (Стефањдан) из Суваје; *Радошевић* 1 к. (Арханђеловдан); *Мандић* 1 к. (Никољдан) из Зрмање; *Пољовић* 1 к. (Илиндан) из Трубара; *Будимир* 3 к. (Арханђеловдан) из Зрмање и *Сџојановићи* 2 к. (Јовањдан).

49. Пученик.

Положај. На карсној заравни, богињавој од вртача и долењака лежи насеље Пученик. Оптичу га Крушница и притока јој Добровић са Светињом. Речне су стране благог нагиба. Воду пију са врела: Светиња, Шабановац, Ђукановац, Јаворац и Чатрња. Кад пресуше љети носе воду са Крушнице. Гоне на коњима у вучијама и возе у колима у бурадима.

Привреда. Земљиште је подесније за сточарство, па ипак се више баве земљорадњом ради пренасељености. Помажу се довозом шуме за пилање а има их и на раду у Америци.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су растурене око улегнућа и долењака. Има три дела: Алат, Брезик и Средњи Пученик. У *Алаћу* су: Бокани 3 к., Ковачевићи 7 к., Кеџман 1 к., Зорићи 2 к., Рашете 2 к., Опалић 1 к., Будисављевић 1 к., Његован 1 к., Ступари 2 к., Дрљаче 6 к., Љиљак 3 к., Колунџије 4 к., Медић 1 к., Огњеновић 1 к. и Вигњевићи 11 к. — У *Брезику* су: Пухаче 2 к., Шипке 2 к., Зорићи 3 к., Кресоје 4 к., Адамовић 1 к., Бањац 1 к. и Јарићи 2 к. — У *Средњем Пученику*: Гаћеша 1 к., Малинићи 6 к., Кресоје 2 к., Лукићи 2 к., Ајдуковић 1 к., Ђојићи 3 к., Мандићи 2 к., Јарићи

2 к., Ђургуз 1 к., Десница 1 к., Ковачевићи 4 к., Косић 1 к., Грубор 1 к., Старчевићи 2 к., Зорић 1 к., Милашиновић 1 к. и Влајић 1 к. — Свега је 38 породица са 101 кућу.

Имена. Село се, веле, пре звало Пашченик као и Крупа. Механиште, јер је ту била механа, кад је пре Окупације туда био пут из Бихаћа за Сарајево. — Јошаново Брдо: јер се ту некакав Јошан убио. Калајдије, што су ту неке калајдије изгинуле. На власнике Муслимане који су ту у вакал стајали па саселили у Крупу и одатле неко време обрађивали, подсећају: Муратбегов Сјенокос, Сејдића Сјенокос, Аличина Кућерина, Шукарића Долина, Бабића Брдо, Биланова Јабука, Џанкића Брдо, Мусића До и Шертовића Њиве. — На исчезле породице које су прошле кроз село и неко се време задржале, подсећају: Плавшића Сјенокос, Радекића Брдо и Чубрилова Долина.

Сћарине. Осим споменутог Механишта има више старог пута и Кужно Гробље. Пред Буну подигнута је дрвена црквица која је уз Буну изгорела.

Посјанак села и порекло сћановништва. У Пученику је била пре 100 г. стећа планина. Неке су делове обрађивали из Крупе, па после иселили на становишта. Тај део Пученика са муслиманима припао је после Окупације насељу Крупи под именом „Турски Пученик“. — Пре 100 г. населили су први *Малинићи* 6 к. из Плоче (Лика), Славе Ђурђевдан. Побеглао им ђед из војске, па једно време био у најму код Кекића у Јасеници. — Пре Омерпаше су доселили: *Ковачевићи* 12 к. Славе Св. Стевана Дечанског, „потекли“ из Далмације, где их, веле, има 400 к. Најпре су „пали“ на Пркосе у Бјелајском Пољу. Једни су ту остали а једни преселе у Пученик. — Пре Омерпаше су из Лике: *Бокани* 7 к. (Никољдан) из Осредака, где се некад звали Војводићи и *Вигњевићи* 11 к. (Св. Василију) из Мазина. — Пре Окупације су из Лике: *Дрљаче* 6 к. (Трифундан) са Врховине, где су се звали Инђићи; *Љиљак* 3 к. (Јовањдан) из Лапца; *Јарићи* 4 к. (Никољдан); *Пуваче* 2 к. (Никољдан) из Мазина; *Радаковић* 1 к. (Никољдан) обамро; *Сћарчевић* 1 к. (Арханђеловдан) и *Шкрбић* 1 к. (Срђевдан) из Мазина. — Од Бјелајског Поља су пре Окупације: *Кецмани* 2 к. (Св. Вартоломеја) из Дринића; *Грубори* 2 к. (Ђурђевдан) од Унца; *Шийке* 2 к. (Марковдан) са Очијева; *Зорићи* 7 к. (Ђурђевдан) са Пркоса; *Кресоје* 4 к. (Никољдан) са Пркоса; *Сћујари* 2 к. (Лазареву Суботу) из Вођенице и *Гачеша* 1 к. (Ни-

кољдан) са Пркоса. — Пре Окупације су: *Шћрбац* 1 к. (Ђурђевдан) из Суваје; *Ђургуз* 1 к. (Никољдан) из Залина; *Десница* 1 к. (Никољдан) са Гориње; *Бањац* 1 к. (Јовањдан) са Врањске; *Адамовић* 1 к. (Јовањдан) са Војевца и *Мандићи* 2 к. (Стефањдан) из Суваје. — Из Лике су после Окупације: *Ђојићи* 3 к. (Михољдан) из Суваје; *Колунџије* 4 к. (Ђурђевдан) из Суваје; *Будисављевић* 1 к. (Стефањдан) који је обамро овде; *Косић* 1 к. (Никољдан) из Штикаде, а старина је са Грахова, где се звао Рунић; *Његовач* 1 к. (Никољдан); *Ојалић* 1 к. (Петровдан) одселио иза рата у Срем; *Рашиће* 2 к. (Никољдан) из Лапца; *Милашиновић* 1 к. (Никољдан) из Суваје; *Ајдуковић* 1 к. (Јовањдан) са Орашца; *Лукић* 1 к. (Јовањдан) из Трнавца; *Влајић* 1 к. (Никољдан) из Орашца; *Огњеновић* 1 к. (Никољдан) из Бјелопоља и *Медић* 1 к. (Ђурђевдан) из Суваје. — Не зна се одакле је *Пувар* 1 к. (Никољдан) и обамро је.

50. Велики Радић.

Положај. Село је у карсној ували. Кад се посматра са брда Гомиле, пада у очи овећа увала у карсној заравни нешто нагнута према врелу и потоку Вучијаку и саставу Уне и Крушнице. Врхови Грмеч планине Оштрељ (942 м), Мали Тубар (870 м), Шкрбин Врх (891 м), Беглук (704 м), Језеро и Мартинац оивичавају село. Преко уседлине Дреново Тијесно, куда води стара цеста, долази 7 врхова у завијутку према току Уне. Село има три дела: Брда, косе и косењци споменутих врхова; Поље, дно увале и Тук, читав низ вртача малог промера. Где их нестaje у правцу код Уне избија пећинско врело Црно Језеро. Насеље је оскудно водом. Има само три врела: Лисичијак из Пећине, Туковача и Груборово Врело. У Међугорју је Језеро 900 m² са кога љети, кад се прокосе сјенокоси у Међугорју, стока пије воду. Помажу се и копаним бунаревима. Тако су познати Берињски Бунареви у Берињској Вароши. Као да је у вези увор Сувајчине, Пећина Лисичијак и низ вртача са Црним Језером¹⁾.

Тит. Део села Брда разбијен је у сродничке групе од 50 до 200 м. Исто тако и у Туку, где су сродничке групе расту-

¹⁾ Била је у мају 1921. поплава у селу и 5 људских жртава осим стоке. Говорили су ми људи у Ђољуку под Гомилом, како је Уна тих дана била мутна као орање од Црног Језера, док је више Језера била бистра.

рене изнад вртача. Поврх Поља је сашорован део насеља, који зову „Бероњска Варош“. Покрај старе цесте је из Крупе за Бихаћ кроз Дреново Тијесно црква, свештеников стан, школа, шумарска кућа, механа. Неколико је одељених кућа пришло цести, и неки насељеници из Лике иза окупације. Тај део села добија све више тип друског насеља. На *Брдима* су: Ђукићи 3 к., Бороње 9 к., Батас 1 к., Пашић 1 к., Пјанићи 2 к., Ковачевић 3 к., Новаковићи 5 к., Зобеница 1 к. и Гаћеша 1 к. — У *Пољу* су: Бороње 32 к., Узелац 2 к., Ђукићи 4 к., Лонићи 3 к., Ђерић 1 к., Змијањци 5 к., Пајанић 1 к., Пилиповић 1 к., Прица 2 к., Ковачевићи 2 к. и Зобенице 2 к. — У *Туку* су: Ковачевићи 6 к., Јеличићи 19 к. у 5 група, Кресоје 1 к., Митровићи 3 к., Недимовићи 2 к., Тртице 3 к., Штакић 1 к., Ружићи 2 к., Бороња 1 к., Судчевић 1 к., Зобеница 1 к., Змијањац 1 к. и Узелац 1 к. — Свега је у селу 23 пор. са 131 кућа.

Привреда. Становништво се бави и земљорадњом и сточарством. У Међугорју где су им сјенокоси, има их неколицина станове са благом. Благо је ту од кад се прокоси на преко целе зиме, док се сено не потроши. Тада слазе у село са овцама на јањила. — На гласу је радићка пшеница. Од ње је бела погача као снег и даде се добро да развија за питу. Пре Окупације је скупље продавана пекарима на бихаћком пазару. Помажу се и дрветом из ерарне шуме. Један је део ишао пре рата на рад у „Прајску“ и Америку. Неколико их је још у Америци и знатне суме шаљу кућама. У селу је: један колар, пет дунђера и једна биртија.

Имена. Не знају од чега је име селу. Спомиње се „Radich“ у попису опустошених места 1693. до 1696. (Radoslav Lopašić: Spomenici Hrvatske Kraјine књ III. стр. 11.). — На насеља пре Турака подсећа Мратинац. На расељене породице: Мијића Пољана, Шарића Ограда и Борића До. На обамрле породице подсећа: Јеремића Ограда и Владушића Њива.

Стариче. На тераси крај Пећине распознају се трагови неке грађевине коју зову „Црквина“. Не може да се разабере или је средовековна црква била пре Турака или какво римско здање; а вероватно да је ту било у оба доба. И Беширевића Брдо зову „Црквина“ али ту није била црква него збор и пољска молитва на Спасовдан. Више Бороњске Вароши око вршељка „Чунгар“ распознаје се опкоп. Више цесте на Лониној Коси распознају се трагови старог насеља. — Под завршним

косама Грмеча а између села Грмуше и Великог Радића била је црква, којој је, веле, Стојан Јанковић поставио темељ. Изгорела је уз Буну 1875.-78., а после Окупације је нова саграђена на данашњем месту.

Посијанак села и порекло становништва. Пре 200 г. била је породица Грубор, која се одселила пре 130 г. у Врлетине у Банију. Од данашњих најстарији су: *Ковачевићи*, *Јеличићи* и *Змијањци*. Предак се Ковачевића звао Богуновић. Старица им је с Југа пре 400 г. Пали су најпре „на Змијање под Бјелаж“. Ту им изгоре кућа кад су сушене конопље за набијање и тапије на земљу. Склоне се од зулума турског у Далмацију. Из Дољана преселе једни преко планине у Радић. Од њих су *Ковачевићи* 11 к., *Пјанићи* 3 к. и *Пашић* 1 к. Славе Јовањдан. Из њихова је племена био војвода у Устанку 1875-78., поп Вајан Ковачевић. — Иза Ковачевића дошли су пре 180 г. *Јеличићи* 19 к. са Змијања. Старином су вероватно с Југа. Од Јеличића су и *Мишровићи* 3 к. Славе Никољдан. — *Змијањци* 6 к. су са Змијања пре 180 г. Славе Ђурђевдан. Са Змијања су и *Ђукићи* 4 к., звали су се најпре Гвоздени, па после Мудринићи. Сродни су са Змијањцима, али није се сачувало сећање о томе. — Пре 150 г. дошао је предак *Бороња* 42 к. из Лике. Побегло је од војске и оставио се у најам код Пере Ковачевића у Радићу. Звао се Јован Рапета. Био је висок. Једна жена рече: „Ко ће овоме дерану да кроји рубине“. Одатле се прозове најпре Дуроња, а после да је љепше Бороња. У Пере је било више синова и јединица кћер Дева. Њом се Јован ожени и оставе иза себе добар пород. Прича се да је у то време у Радићу било свега седам кућа. — Пре 100 г. су из Лике *Недимовићи* 3 к. Звали су се Грковићи. Предак им, што се често селио, буде прозван „Недим“ (није нигде дуго димио) и потомке Недимовићи. Један од њих отиснуо лонац са полице па прозвани *Лонићи* 3 к. Славе Ђурђевдан. — Пре Омерпаше су: *Новаковићи* 5 к. (Арханђеловдан) са Попине и *Зобенице* 4 к. (Никољдан) из Лике. — Пре Дољанске Буне су: *Пилиповић* 1 к. (Св. Алимпија) од Унца, *Узелци* 3 к. (Никољдан) из Лике и *Гаћеше* 1 к. (Никољдан) из Лике од кога су *Ђукићи* 3 к. Из Далмације су после окупације: *Бојићи* (Марковдан), *Бајтас* 1 к. (Јовањдан) из Стрмице и *Кресоје* 4 к. (Никољдан). — Из Лике су после окупације: *Штакић* 1 к. (Никољдан) из Косиња; *Ружићи* 2 к. (Јовањдан) са Дољана; *Тртице* 3 к. (Јовањдан) са

Врховина, *Берић* 1 к. (Јовањдан) из Коренице; *Делићи* 3 к. (Јовањдан) из Бјелопоља; *Прице* 2 к. (Арханђеловдан) из Коренице и *Судчевић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине.

Одселиле су се породице: Ђирићи у Љусину, Борићи у Крајину Бужимску, Кресоје у Сувају, а Недимовићи у Јасеницу.

51. Мали Радић.

Положај. Коса Грмеч планине, која се завршује главицом Бадђевића (463 м.) купаста облика, одваја радићку увалу на Велики и Мали Радић. Највиши је Обљај 533., а надвисује село Злоимењак 909 м. Између Злоимењака и Обљаја почне да пири ноћњик, чим сунце падне за гору па по целу ноћ док сунце не огране и два сата искочи. Тада се мора обући зимско одело и кожун. Куда дохваћа тај ноћник ту је пшеница најбоља. Где не дохваћа ноћник често пшеницу „побије кљах“. Кад нема ноћника по два дана, онда ће „превријемени“ или ће киша или снег. — Водом су оскудни. Само су Каменица, Јаворац и Чатрња. Сви засуше љети. Код кућа су Ковачевића и Мазалице локве, где се благо поји.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, растурене око вртача. Село има три дела: Каменица, Обљај и Равна Долина. Каменица је до Великог Радића, Обљај око Обљаја, а Равна Долина до Врањске. У *Каменици* су: *Сенић* 1 к., *Шикић* 1 к., *Хрњак* 2 к., *Бероње* 3 к., *Поповић* 1 к., *Јеличићи* 5 к., *Пухар* 1 к., *Агбабе* 2 к., *Биљетина* 2 к., *Змијањац* 1 к., *Радоњићи* 2 к., *Наранчић* 1 к., *Кресоја* 1 к., *Мирић* 1 к. и *Ружичић* 1 к. — На *Обљају* су: *Сантрачи* 3 к., *Буковац* 1 к., *Ковачевићи* 8 к., *Делићи* 2 к., *Цвјетићанин* 3 к., *Шијан* 1 к., *Јеличићи* 5 к., *Кресоја* 1 к., *Миљуши* 5 к., *Мазалица* 1 к., *Балаћ* 1 к., *Кесер* 1 к., *Ружић* 1 к., *Иванишевић* 1 к., *Огњеновић* 1 к., *Вукобратовић* 1 к., *Карановић* 1 к., *Репацић* 1 к., *Радмановић* 1 к., *Басарић* 1 к., *Тркуља* 1 к. и *Хркаловић* 1 к. — У *Равној Долини*: *Кантар* 1 к. и *Агбабе* 2 к. — Свега је у селу 36 породица са 79 кућа.

Привреда. Баве се и сточарством и земљорадњом. Неколико их имаду станове са стоком у Међугорју. Има их и на раду у Америци. Од нузгредног привређивања само један има ујмени млин на Крушници.

Имена. Ханиште је ради тога, што је ту био хан, кад је стари пут водио од Бихаћа за Травник. На одсељене породице

подсећа: Дрљачина Пољана и Тишмина Драга. „Аферим“ ливада, што је муслиман узвикнуо „аферим“, кад је један нашао воду.

Старине. На брду Обљају, купаста облика, велики је простор оивичен сухозидином и унутра расути хрбњеви глиненог посућа. Било је свакако веће старо насеље.

Посијанак села и порекло становништва. Пре 150 г. село је било пусто. Најпре су доселили пре 150 г. *Јеличићи* 10 к. (Никољдан) из Великог Радића. Старином су с Југа, па су прошли кроз Змијање. Тада су се преселили из Великог Радића и *Ковачевићи* 8 к. (Јовањдан) и *Змијањци* 1 к. (Ђурђевдан). Пре 100 г. су из Великог Радића и *Бероње* 3 к. (Јовањдан). — Пре Омерпаше су: *Сантрачи* 4 к. (Св. Пантелију) из Бјелајског Поља; *Мазалица* 1 к. (Јовањдан) из Залина, а старином су из Далмације где су се звали Богуновићи и *Сенић* 1 к. (Никољдан) из Мале Рујишке, а старином су из Мачве од Шапца. — Пре окупације су из околних села: *Поповић* 1 к. (Никољдан) са Бушевића и *Карановић* 1 к. (Ђурђевдан) из Суваје. — Пре окупације из Далмације *Кресоје* 2 к. (Никољдан). — Из Лике су пре окупације: *Миљуши* 5 к. (Јовањдан) из Мазина, *Радоњићи* 2 к. (Св. Стевана Дечанског); *Балаћ* 1 к. (Арханђеловдан) из Круга; *Биљетина* 1 к. (Јовањдан) и *Буковац* 1 к. (Ђурђевдан) из Круга. — Из Лике су после окупације: *Агбабе* 4 к. (Св. Стевана Дечанског) из Дољана; *Мирић* 1 к. (Михољдан) из Трновца; *Иванишевић* 1 к. (Ђурђевдан) из Бјелопоља; *Басарић* 1 к. (Ђурђевдан) из Барлета; *Хркаловић* 1 к. (Јовањдан) из Дољана; *Радмановић* 1 к. (Јовањдан) из Барлета; *Вукобратовић* 1 к. (Јовањдан) из Дољана; *Пухар* 1 к. (Јовањдан) из Дољана; *Хрњак* 2 к. (Јовањдан) из Врховине; *Шикић* 1 к. (Јовањдан) из Врховине; *Сџакић* 1 к. (Никољдан) из Дољана; *Кесер* 1 к. (Никољдан) привела га мати у Јеличиће; *Тркуља* 1 к. (Јовањдан) из Мекињара; *Репацић* 1 к. (Јовањдан) из Крбавице; *Шијан* 1 к. (Арханђеловдан) из Корјенице; *Цвјетићанин* 2 к. (Јовањдан) из Мељиновца; *Делићи* 2 к. (Јовањдан) из Бјелопоља; *Нарончић* 1 к. (Јовањдан) из Дољана; *Кончар* 1 к. (Стефањдан) са Врховина и *Огњеновић* 1 к. (Стефањдан) из Бјелопоља.

52. Велика Рујишка.

Положај. Где се карсна зараван губи и њен све више спорадичан карет, јавља се цела мрежа поточића, који теку Војскови, Чађавци и Јаприци. Насеље је Велика Рујишка ве-

ћином на карсној заравни а делимично по косама и поточним долинама. Рујишка је до Дубочаја; Умићевића Ријека је у сливу поточића који творе Умићевића Ријеку; Осредак између долина Војскове и Млаке Ријеке; Рашће до Бушевића и Матаваза; Ступари од Дубовика Алибегова, а Благојевићи до Мале Рујишке.

Тип села. Село је претежно разбијено у сродничке групе, које су растурене на заравни, по „Ријеци“ и по странама поточних долина. За најбоље кућиште сматрају оно које је уз речне долине на ивици заравни, где су на заравни оранице, брдске ливаде, у страни под кућом шуме и пашњаци, око воде баре а више бара луке и долови. Село има шест крајева која се почињу већ сматрати у неколико као самостална села. Административно је подељено на двоје Велику Рујишку где су: Рујишка, Осредак и Рашће, и Малу Рујишку где су: Умићевића Ријека, Благојевићи и Ступари. У *Благојевићима* су: Вејиновићи 3 к., Дамјанићи 3 к., Личина 1 к., Благојевићи 3 к., Чулићи 5 к., Прлине 2 к., Гаковићи 4 к., Личанин 2 к., Крчмар 1 к., Рађеновић 1 к. и Рајилић 1 к. — На *Осредку* су: Ступар 1 к., Милешевићи 8 к., Шапоње 3 к., Мачкићи 3 к., Ђопић 1 к., Каран 1 к., Црнобрња 2 к., Ђулибрци 6 к., Бјелан 1 к. и Мазалица 4 к. — На *Рашћу* су: Дробац 3 к., Гакови 3 к., Дајић 1 к., Ступари 3 к., Ђулибрци 25 к. у више група, Славуљи 5 к., Зец 4 к. и Јовичићи 4 к. — У *Рујишкој*: Дајићи 6 к., Ђулибрк 1 к., Ступари 5 к., Срдичи 2 к., Дробац 3 к., Крчмар 1 к., Карани 3 к., Десница 1 к., Мршићи 5 к., Бурсаћи 5 к., Дражићи 2 к., Гаковићи 2 к. и Шапоње 1 к. — У *Ступарима* су: Ступари 8 к., Мандић 1 к., Вујиновић 1 к., Ђулибрк 2 к., Ђопић 1 к., Личина 1 к., Гаковић 2 к., Милешевићи 3 к., Крнетић 1 к., Пађени 2 к., Зоричић 1 к. и Станчевић 1 к. — У *Умићевића Ријеци* су: Новаковићи 3 к., Стојнићи 2 к., Мазалице 1 к., Тубини 6 к., Умићевићи 12 к., Качавенда 1 к., Јајчанин 4 к., Радановић 1 к., Милошевић 2 к., Михаилице 4 к., Дрљаче 1 к., Кондић 1 к., Вејиновић 1 к., Чича 2 к., Ољача 1 к. и Јагић 1 к. Свега је у селу 49 породица са 202 куће.

Привреда. Становништво се претежно бави земљорадњом. Све се више обраћа пажња гајењу шљиве и свиња. Свиње жире у Новској Планини. Двојица су покушали и мелиорисати земљу: Столе Вејиновић са посипањем песком, а Јован Каран исушивањем језера. — Има их и на раду у Америци.

Имена. Име је села, веле, од дрвета руја, кога има и сада

по брини, а кога је пре било много више. На одсејене породице подсећају имена: Мартин До, Јовандића Бријег, Ђуђино Брдо, Шушкалово Брдо, Гљиштрина Главница, Ђуђића Поток, Вучковића Брдо, Рудине и Поток, Богданово Брдо, Ђурина Кућерина, Јеличића Гај, Јеличића Бријег, Јеличића Кућиште, Ловрин Камен, Богданова Кућерина, Мекишица, Ђорића Главница, Устића Кућерина, Зурнића Брдо и Бабића Кућиште. У селу незнају куда су и када су се раселили. Не знају од чега је прозван Каравидић и Крам.

Старине. Више Војскове је с десне стране Чунгар увршаван и на њему се види комад зида. Од заравни је растављен копаним „Хендеком“. Мало подаље на „Црквини“ распознају се остаци веће грађевине. Судаћи по изломљеним циглама и латинском писму ту је била некаква римска грађевина. Наилазили су у даљем копању на два костура у каменој гробници. — Више Латиновића Брода је Мала Градина. Више „Саставака“ Војскове и Млаке Ријеке на „Пети“ распознају се остаци старог насеља, а мало даље више Рашког Врела исто тако. Више кућа Ђукана Ољаче и Стојнића под Јујиновом Главницом два су отесана камена које је исплакало време. Изгледа да је туда водио мањи римски пут који је везивао римско насеље у Хашанима, Великој Рујишкој и „Claudate“ у Џанкића Раканима. — Где је данас црква била је и пре Турака. Од зида су, који су развалиле некакве „Гоге“, озидали кулу капетану Церићу из Новог у Великој Рујишкој. Та је кула добро очувана, само је уз Буну 1875. изгорела чатма. Запалили су је усташе.

Посџанак села и порекло становништва. Од породица, које су се доселиле пре Лаудонова Рата, само су *Гак-Гаковићи*. Старина им је с Југа. Најпре су се населили у Северну Далмацију. Одатле се досели један, по свој прилици свештеник, у Велику Рујишку пре 200 г. Из Рујишке су се расељавали у околна села. Поп Ђорђо Гак 1790 прешао је са 120 породица у Хрватску¹⁾. Има их свега 11 к. Од њих су Благојевићи 3 к. Славе Никољдан. — Иза Лаудонова Рата су се населили: *Ђулибрци* 34 к. Славе Јовањдан. Пре 200 г. доселили су се из Лике, где су се звали Мајсторовићи, у Бушевић. Одатле један се насели у Осредак, где их је било у једној кући 70 чељади. Изделе се и једни се населе у Рашће. Једна се грана прозове

1) Манојло Грбић: Карловачко Владичанство књ. I. стр. 113.

Стојнићи 2 к. и *Зоричићи* 1 к. — Пре 100 г. су из Лике са Попине ове породице, које веле да су „једно“ али не знају како су се разродиле: *Сћуџари* 8 к. (Арханђеловдан), *Умићевићи* 12 к. (Арханђеловдан) и исте славе, *Дајићи* 7 к. и *Новаковићи* 3 к. — Из Лике су пре 90 г.: *Дробац* 6 к. (Ђурђевдан) и *Личине* 2 к. (Ђурђевдан). — Као старинци су пре 100 г. *Карани* 4 к. Славе Ђурђевдан. Старином су са Змијања. Једно време су иза бечког пораза Турака прешли у Отон у Далмацију. Кратко време иза тога иселе у Бобуљуске. Одатле се насељавају по многим селима Босанске Крајине. — Од Змијања су као старинци пре 90 г.: *Славуљи* 6 к. (Марковдан); *Ољаче* 1 к. (Ђурђевдан) *Рађеновић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Тубини* 6 к. (Св. Вартоломеја). — Из Далмације су пре 100 г.: *Вејиновићи* 4 к. Славе Св. Василију. Ђед је садашњих имао лађу за Шабац и трговао једно време у Новом. Није му се свидео чаршијски начин живота, па се повратио у село. Из Далмације су: *Чулићи* 5 к. (Никољдан); *Десница* 1 к. (Никољдан) приженио се у Мршиће; *Шапоње* 4 к. (Св. Василију); *Бјелан* 1 к. (Враче); *Крчмар* 2 к. (Јовањдан); *Сћуџари* 12 к. (Лазареву Суботу); *Пађени* 2 к. (Ђурђевдан) и *Црнобрње* 2 к. (Никољдан). Један је, Јовица, одселио у Шабац пре 60 г. и од њих је породица Милићевић. — Пре 80 г. су: *Јајчанин* 4 к. (Стефањдан) од Јајца; *Јовичић* 4 к. (Никољдан) са Давидовића Главице од Сане где су се звали Давидовићи; *Мршићи* 5 к. (Ђурђевдан) од Дабра где су се звали Милиновићи и *Михајилице* 4 к. (Св. Пантелију) од Сане. — Пре Омерпаше су: *Рајилић* 1 к. (Никољдан) од Грахова и *Срдићи* 2 к. (Никољдан) од Унца. — Из Лике су пре Омерпаше: *Бурсаћи* 5 к. (Ђурђевдан) из Калдрме; *Личанин* 2 к. (Срђевдан) звали се Грбићи; *Радановић* 1 к. (Јовањдан); *Чиче* 2 к. (Јовањдан) и *Дражићи* 2 к. (Ђурђевдан). — Пре Омерпаше је из Дубовика *Милешевићи* 11 к. (Томиндан). Звали су се пре Крнетићи. — Из околних су села пре Окупације: *Крнетићи* 1 к. (Томиндан) из Дубовика; *Сћојаковић* 1 к. (Никољдан) из Матаваза; *Станчевић* 1 к. (Михољдан) из Матаваза; *Кондић* 1 к. (Никољдан) из Дубовика; *Качавенда* 1 к. (Никољдан) из Мале Рујишке; *Мазалице* 4 к. (Јовањдан) из Залина; *Зеџ* 4 к. (Никољдан) испод планине где су се звали Јеличићи и *Дрљаче* 1 к. (Трифундан) испод планине. Из Лике су пре Окупације: *Мандић* 1 к. (Никољдан); *Јегић* 1 к. (Ђурђевдан); *Вујиновић* 1 к. (Арханђеловдан). После Окупације из Лике: *Прлине* 2 к. (Ђур-

ђевдан) и *Ђојићи* 2 к. (Михољдан). — Од Сане су пре Окупације: *Милошевићи* 2 к. (Никољдан) и *Мачкићи* 3 к. (Никољдан).

53. Горња Суваја.

Положај. Више безимених поточића појачавају поток Сувајчину, која извире под Рисовом Гредом, а увире под Градином. Насеље Горња Суваја је у горњем делу те сувајске увале. Кроз село води цеста преко Рисове Греде за Бјелајско Поље. Воду пију са врела: Каменица, Торлаковац, Сартук, Једовац, Врба, Водице, Карановац и Градина.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе на косама Грмеч планине и на заравни према Гудавацу. Има три дела. Подоклинак је до Јаснице. Гудавац је до гудавачке увале и Горња Суваја око горњег тока Сувајчине. У *Гудавацу* су: Јеличић 1 к., Бањац 1 к., Милашиновић 2 к., Пајић 1 к., Ђукићи 2 к., Бајић 1 к., Бабићи 2 к., Дивјак 4 к., Шкрбић 1 к., Петровић 1 к., Дрљача 2 к., Родић 1 к., Мандићи 2 к., Вранић 1 к. — На *Подоклинку*: Остојићи 2 к., Брљачи 1 к., Кртинићи 1 к., Чанак 1 к., Зеџ 2 к., Штрбац 1 к., Мајкићи 2 к. и Мандић 1 к. — У *Горњој Суваји*: Штрпци 7 к., Јеличић 1 к., Јерковићи 8 к., Хајдуковићи 3 к., Дрљаче 3 к., Крчмар 1 к., Мандићи 7 к., Ђумић 1 к., Дивјак 3 к., Опачић 4 к., Бајићи 2 к., Драгичевић 1 к., Бандић 1 к., Блануша 1 к., Стојаковићи 3 к., Карановићи 6 к., Милошевићи 2 к., Јелаче 1 к., Дупори 3 к. и Станчевић 1 к. Свега је у селу 34 породице са 92 куће.

Привреда. Више живе од сточарства него од земљорадње. На гласу је сувајска пшеница. Знатно се помажу дрветом, цепањем даске, довозом балвана до пирана у Крупи и дрвима за огрев. Има их неколико и на раду у Америци.

Имена. Име је селу од потока Сувајчине, која лети пресуши. Суваја је била једна; деобом спахија настале су две Суваје. На одсељену породицу подсећа Угреновића Долина.

Сћарине. На Вршељку распознају се трагови старог насеља. Више цесте се распознају темељи цркве. Не може се установити, да ли је из времена пре Турака или досељеника, који су се овде задржали неко време па одселили Жумберак.

Постанак села и порекло сћановништва. Село је опустело за Лаудонова Рата. Први су населили пре 100 г.: *Јеличићи* 2 к. (Никољдан) из Змијања, а старином су с Југа; од њих су и *Зеџ* 2 к. Тада су и *Јерковићи* 8 к. (Петровдан)

од Унца и *Дрљаче* 5 к. (Трифундан) из Врховина, где су се звали Инђићи. Један је одселио у Славонију код Пакраца, па узео старо презиме. — Пре 80 г. су: *Мандићи* 10 к. (Стјепањдан) из Лике и *Карановићи* 6 к. (Ђурђевдан) из Бјелајског Поља. — Пред Дољанску Буну, 1858., доселили су: *Штрпци* 8 к. (Ђурђевдан) из Доње Суваје и *Родић* 1 к. (Арханђеловдан) од Трубара. — Пре Окупације су: *Мајкићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Мајкића Јапре; *Стојаковићи* 3 к. (Никољдан) из Матаваза; *Бањац* 1 к. (Јовањаан) из Бјелајског Поља; *Стианчевић* 1 к., (Михољдан) из Матаваза; *Бркљач* 1 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља. — Из Далмације је пре Окупације: *Крчмар* 1 к. (Јовањдан). — Из Лике су пре Окупације: *Ђукић* 2 к. (Марковдан) из Курјака; *Блануша* 1 к. (Ђурђевдан) из Небљуха; *Ђумић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Драгичевић* 1 к. (Стефањдан); *Пајић* 1 к. (Јовањдан) и *Милашиновићи* 2 к. (Никољдан). — Из Лике су после Окупације: *Ойачићи* 4 к. (Лучиндан) из Лапца; *Јелача* 1 к. (Ђурђевдан) из Брувна; *Петровић* 1 к. (Ђурђевдан); *Дивјак* 7 к. (Никољдан) звали се Радаковићи; *Бабићи* 2 к. (Јовањдан) из Мазина; *Бајићи* 3 к. (Јовањдан); *Бандић* 1 к. (Лучиндан) из Грачаца; *Шкрбић* 1 к. (Благочасне Вериге); *Милашиновићи* 2 к. (Никољдан); *Чанак* 1 к. (Јовањдан); *Остојићи* 2 к. (Никољдан) из Лапца; *Кршинић* 1 к. (Јовањдан); *Дујори* 3 к. (Јовањдан) из Брувна; *Хајдуковићи* 3 к. (Јовањдан) и Римокатолик *Вранић* 1 к. из Лике.

54. Доња Суваја.

Положај. Косе и косењци Грмеча благих нагиба оивичавају Сувајско Поље. На тим косењцима, на ивици поља и на карсној заравни између сувајске и гудавачке увале, насеље је Доња Суваја. Брда су изнад поља: Гудавац је на заравни и превоју гудавачке вале а Доња Суваја око увора Сувајчине.

Тип. При насељавању село је било разбијено. Од појединих кућа деобом настајале су сродничке групе. Групе су мало удаљеније једна од друге, него што су куће у групи једна од друге. Из даљине се добија утисак карсног сашпорованог насеља. Има три дела. На *Брдима* су: Штрпци 4 к., Остојићи 3 к., Драгичевић 1 к., Обрадовић 1 к., Дрљаче 6 к., Јерковић 3 к., Радиновићи 2 к., Стојаковићи 4 к. и Вулин 1 к. — У *Гудавицу* су: Кљајићи 2 к., Мандић 1 к., Кутлача 1 к., Дрљаче 3 к., Стојаковићи 4 к., Крчмари 3 к. и Радуловић 1 к. — У *Доњој Су-*

ваји: Штрпци 20 к. у више група с обе стране поља, Зец 5 к., Мандићи 2 к., Гаковић 1 к., Мазалице 3 к., Остојић 1 к., Кресоје 1 к. и Радмановић 1 к. Свега је у селу 19 породица са 74 куће.

Привреда. Сточарство их више помаже него земљорадња. Има их неколицина сјенокосе у Међугорју, где су им станови са благом одкад се прокоси па док се не почну овце да јање. Незгодни су путови за довоз сена кућама на колима. Има их неколицина и на раду у Америци. Помажу се и државном шумом цепањем дасака и киријањем са балванима до пилана у Крупи.

Имена. Матуљ и Матуљева Локва по хајдуку Матавуљу из Далмације, који је ту погинуо. Будимирова Кућерина по породици Будимир, која је ту обамрла. Кеџмануша по негдашњем власнику Кеџману, који се раселио незна се куда.

Старине. На коси Грмеча више поља распознају се остаци овећег старог насеља. Исто тако и на једној главици купаста облика на карсној заравни више поља. На темељу је цркве из времена пре Турака садашња црква и код ње положита надгробна плоча без натписа. На 200 м. од данашње цркве распознају се темељи цркве, која је ту саграђена после Дољанске Буне, па је изгорела уз ову Буну (1875 г.).

Постанак села и порекло стиановништва. Први су доселили пре 150 г. *Дрљаче* 9 к. из Врховине у Лици. Звали су се Инђићи, а једно су са Бигама и Божанићима. Један им се предак бацао дрљачом на јабуку да се стресе плод, па ради тога прозван Дрљача. — Пре 100 г. преселили су из Малог Радића *Штрпци* 24 к. У Мали Радић доселили су из Штрбине са Херцеговине, где су се звали Павловићи. Једно су време били у Северној Далмацији. Било их је тамо 70 чељади у једној кући и 13 је колијевки (бешика) са малом децом од сисе ношено на њиве. То је стариначка породица, по свој прилици властеоска босанска породица. Славе ови Ђурђевдан, а једни славе Никољдан. Не сећају се зашто су променили славу. Одавде испод планине расељавали су се по Крајини. — Пре 150 г. су дошли *Зецови* 5 к. (Никољдан) са Змијања, где су се звали Јеличићи а старином су с Југа. — Пре Дољанске Буне су: *Јерковићи* 3 к. (Петровдан) од Унца и *Вулин* 1 к. (Михољдан) из Бјелајског Поља. — Пре Дољанске Буне су из Далмације: *Крчмари* 3 к. (Јовањдан), *Кресоје* 1 к. (Никољдан) и *Мазалице* 3 к. (Јовањдан) из Залина, где су једно време стајали. — После До-

љанске Буне су: *Стојаковићи* 8 к. (Никољдан) из Бушевића. — Из Лике су пре окупације: *Кушлача* 1 к. (Јовањдан), *Радиновићи* 2 к. (Никољдан), *Радуловић* 1 к. (Никољдан) и *Радиновић* 1 к. (Јовањдан) — После су окупације из Лике: *Мандићи* 3 к. (Стефањдан), *Осџојићи* 4 к. (Никољдан) из Лапца, *Обрадовић* 1 к. (Јовањдан) из Лапца, *Драгичевић* 1 к. (Стефањдан) из Лапца и *Кљајићи* 2 к. (Јовањдан).

55. Стабанца.

Положај. Дуж границе Бужимске Крајине и Баније две су речне долине, Стабанца, која извире под Радочом и у горњем току зове се Скакавац, и Црквина, која извире испод Грљевца појачана поточићима из Превије планине у Банији. На косама које се стрмо спуштају потоцима и поточним заравнима лежи насеље Стабанца. Црквина је у долини Црквине. Равнице под Радочом. Стабанца је претежно у долини Стабанце, а Дреновац до Варошке Ријеке. Воду носе са врела: Медведњак, Кобилаћ, Бућевац, Јасика и Бјеловачки Поток.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су растурене по косама. У Црквини су групе у извесном реду и поред тога што их растављају јарци поточића. У Црквини су: Дропци 3 к., Ђеран 1 к., Милиновићи 5 к., Дондури 4 к., Дацијар 1 к., Зец 1 к., Бунчићи 2 к., Радићи 8 к., Штрпци 5 к., Бањци 5 к., Шкрбићи 4 к., Медићи 3 к., Мишковић 1 к., Јелисавац 1 к., Бабић 1 к., Богуновић 1 к. и Џакула 1 к. — У *Дреновцу*: Медић 1 к., Тинтори 9 к., Калуђеровићи 1 к., Пађен 1 к., Бањац 1 к., Милиновићи 1 к., Божичићи 5 к. и Врањешевићи 4 к. — У *Равницама*: Кнежевићи 4 к., Обрадовић 1 к., Борићи 2 к., Бјелић 1 к., Вукојевић 1 к., Грмуше 2 к., Дондур 1 к., Бањци 5 к., Илишевић 1 к., Зец 11 к., Јеличићи 3 к., Татићи 4 к., Новаковић 1 к., Орозовић 1 к., Васић 1 к., Љепоја 1 к., Ђулибрк 3 к. и Гљештре 1 к. — У *Стабанци* су: Бањац 6 к., Гогић 1 к., Ковачевићи 2 к., Живковићи 5 к., Бајићи 2 к., Михалице 2 к., Пађени 2 к., Здјелари 1 к., Бјелош 1 к., Вученовићи 2 к., Пилићи 2 к., Марјановић 1 к., Гак 2 к., Јарић 1 к., Медић 1 к., Маричић 1 к., Дробац 3 к., Ђерановићи 5 к., Калуђеровићи 2 к., Анушићи 1 к. и Радаковић 1 к. Свега је у селу 55 породица са 175 кућа.

Привреда. Земљорадња је најглавнија грана привреде. Особита се пажња посвећује гајењу свиња и увећању шљивика и

сејању детелине. Има их и на раду у Америци. Шаљу знатне суме и тиме су саградили лепе куће.

Имена. Име је „Ztabancha“ (Dr. Franjo Rački: „Popis župa zagrebačke biskupije“ Starine књ. 4. стр. 203.) из времена пре Турака. На расељену породицу подсећа Секулача од некаква Секуле. На пређашње власнике муслимане подсећају: Топаловића Њива, Хамића Брезик, Мехнића Шиб, Махнића Увала и Ичановића Главица.

Старине. На заравњеној коси више речице Црквине распознају се 1 м. високи зидови цркве, коју спомиње Раčki. На Радочу се распознају трагови старог насеља.

Посџанак села и порекло становништва. За Лауданова Рата становништво прешло у Банију. Не зна се за кога да ли се повратио иза Свиштовског Мира. Пре 100 г. доселили су: *Тинџори* 9 к. (Св. Козму и Дамјана) из Далмације; *Дондури* 4 к. (Јовањдан) дјед им из Далмације; *Бањци* 17 к. (Јовањдан) са Бјелајског Поља; *Ђерани* 6 к. (Ђурђевдан) из Лике и *Шкрбићи* 4 к. (Благочасне Вериге) из Лике. Од ових је Шкрбића четник-посилни Војводе Петра Мркоњића, Лазар Шкрбић, прозван „Равур“, што му је била кућа у ситном рашћу дрвећа. — Пре Омерпаше су: *Кнежевићи* 4 к. (Никољдан) од Унца; *Дејановићи* 4 к. (Арханђеловдан) из Лике; *Милиновићи* 6 к. (Арханђеловдан) са Попине а најпре се задржали у Великој Рујишкој; *Пађени* 3 к. (Ђурђевдан) из Далмације; *Грмуше* 2 к. (Јовањдан) из Далмације и *Џакуле* 1 к. (Петровдан) из Лике. — Пре Омерпаше су из Пиштолине: *Радићи* 8 к. (Ђурђевдан). Звали су се Штрпци. Предак им Раде под Гомилом био је тако богат да је, веле, имао 50 самих мачака. Из куће му је ишло на збор цркви по „девет диван кабаница“. Расули су се куд који, а једна пресели у Стабанцу. — Пре Омерпаше су из околних села: *Зец* 19 к. (Никољдан) испод планине, где су се звали Јеличићи а старином су са Змијања; *Врањешевићи* 4 к. (Јовањдан) из Пишталина, старином су из Далмације а задржали су се једно време у Бјелајском Пољу; *Богуновићи* 1 к. (Јовањдан) из Врела; *Медићи* 5 к. (Ђурђевдан) од Тронеђе и *Дробац* 6 к. (Ђурђевдан) из Велике Рујишке. — Пре Окупације су: *Пилићи* 2 к. (Јовањдан) из Поља; *Вукојевићи* 1 к. (Враче) од Тронеђе; *Бјелић* 1 к. (Јовањдан) из Поља; *Илишевић* 1 к. (Никољдан) „озго“; *Марјановић* 1 к. (Јовањдан) из Поља; *Гогић* 1 к. (Јовањдан) „озго“. Назвао га спахија „гога“ што му је предак

био љут као некакав Гога. — Из Лике су пре Окупације: *Обрадовићи* 1 к. (Јовањдан); *Бабић* 1 к. (Јовањдан); *Родаковић* 1 к. (Никољдан); *Бјелош* 1 к. (Петровдан); *Борићи* 2 к. (Св. Пантелију); *Бунчићи* 2 к. (Јовањдан); *Здјелар* 1 к. (Никољдан); *Сурла* 1 к. (Никољдан); *Јарић* 1 к. (Никољдан); *Маричић* 1 к. (Јовањдан) и *Мишковић* 1 к. (Никољдан). — Од Сане су пре Окупације: *Вученовићи* 2 к. (Арханђеловдан); *Михаилица* 2 к. (Св. Пантелију); *Јелисавац* 1 к. (Јовањдан) и *Божичићи* 5 к. (Ђурђевдан). — Из Баније су пре Окупације: *Орозовић* 1 к. (Никољдан) и *Живковићи* 5 к. (Ђурђевдан). — Пре Окупације су из околних села: *Ширбац* 5 к. (Томиндан) су Крнете из Дубовика приведени у Штрпце; *Калуђеровићи* 3 к. (Марковдан) из Петровића; *Михићи* 4 к. (Никољдан) из Пишталина; *Јеличићи* 3 к. (Никољдан) испод планине; *Љејоје* 1 к. (Томиндан) из Бушевића; *Анушић* 1 к. (Јовањдан) из Врела где су се звали Богуновићи; *Тайићи* 4 к. (Јовањдан) из Ивањске; *Новаковић* 1 к. (Арханђеловдан) из Велике Рујишке; *Гак* 1 к. (Никољдан) из Бањана; *Ђулибрци* 3 к. (Јовањдан) из Бушевића; *Ковачевићи* 2 к. (Јовањдан) из Радића; *Васић* 1 к. (Ђурђевдан) из Велике Рујишке; *Љишићра* 1 к. (Јовањдан) из Ведовице и *Бајић* 2 к. (Св. Василију) из Бушевића где су се звали Вејиновићи. — Не зна се одакле је *Дацијар* 1 к. (Ђурђевдан).

56. Хашани.

Положај. Речица Јапра прима Калин с леве стране и мало даље Сланац с десне стране. Већу долинску раван чини слив Калина и њених поточића. Те две речне удолине које се састају и даље примају удолину Сланац творе жупу хашанску велике питомости и плодности. Сеоске су куће претежно по косама између речних долина. Од севера заклањају жупу грмечке косе а од истока Громила 523 м. Воду пију са више врела, која се зову Студенац, Змајевац, Светиња и Водица.

Тип. Село је претежно разбијено. Сродничке су групе растурене по косама. Има три дела: Сланац, Живоскуп и Хашани. Сланац је у поточној удолини. Живоскуп је до Дубовика, а у средини су Хашани. На коси више састава Сланца и Јапре овећа је група кућа с обе стране пута и чини утисак мале чаршије. Ту је црква, школа, парохијски стан, и више кућа. У *Хашанима* су: Бабићи 2 к., Ђопић 1 к., Угарчине 2 к., Кончар 1 к., Шајиновићи 3 к., Новаковићи 5 к., Вјештице 3 к., Ђукови 4 к.,

Вукомановић 5 к., Грбић 1 к., Дивљак 1 к., Ђургузи 4 к., Узелац 1 к., Букарица 1 к., Беширевићи 5 к., Дамњановићи 1 к., Вејиновићи 3 к., Вигњевић 1 к., Деснице 3 к., Богуновићи 2 к., Сучевић 1 к., Маричић 1 к., Будимир 1 к., Мудринић 2 к., Ибрахимпашићи 1 к., Калања 2 к. и Родић 1 к. — У *Сланцу* су: Шајиновић 1 к., Бундале 3 к., Марчете 8 к., Давидовићи 2 к., Пејићи 2 к., Мрђе 1 к., Драгосавац 1 к., Јакшићи 2 к., Дењак 1 к., Ољача 1 к., Рашета 1 к., Прица 1 к., Угреновићи 4 к., Станић 1 к., Крнета 1 к. На *Живоскују* су: Давидовићи 5 к., Ђукови 6 к., Гавриловићи 4 к., Ђопић 1 к., Будимири 2 к., Цакуле 2 к., Узелац 1 к., Гамбироже 2 к., Рајилићи 12 к., Грбићи 2 к., Стојисављевићи 3 к., Новаковић 1 к., Завише 2 к., Кеча 1 к. и Радиновићи 4 к. Свега је у селу 52 породице са 140 домова.

Привреда. Земљорадњом се више баве него сточарством. Има их неколико на раду у Америци.

Имена. Село је добило име, што је било „захашано“, па се за њега није знало. Није се могло установити, да ли је у вези са аромунским племенима Ашанима. На породице које су се раселиле подсећа: Меједово Брдо и Михалића Брдо.

Старине. Хашанска је жупа од увек била насељена. Ту се даде пратити смена насеља разних времена и избор места за насеља. На коси се под Живоскупом распознају остаци врло старог насеља. У равни где се састају Јапра и Калин на месту „Паланчиште“ и „Варошиште“ распознају се трагови већег римског насеља. Сва је прилика, да је и римски пут водио из Бјелајског Поља и везао са римским насељем „Claudate“ у Џанкића Раканима. Рушевине средовековног града виде се више Јапре на стрмој коси. На Главици је између хашанске и подкалињске равни Црквина, где је била црква и запуштено гробље новијег времена. Сва је прилика да је црква и гробље оних расељених породица, које је одвео у Банију за Лаудонова Рата поп Стојан Драгишић из Живоскупа (Манојло Грбић: „Карловачко Владичанство“ књ. I. стр. 113.). — Данашња је црква ниже на коси више састава Јапре и Сланца.

Посјанац села и порекло сџановнишћива. Село је остало пусто, кад је поп Драгишић одвео 60 породица у Новски Збјег. Пре 100 г. су населили први *Рајилићи* 12 к. (Никољдан) са Грахова; *Марчете* 8 к. (Јовањдан) из Далмације и *Бундале* 3 к. (Јовањдан) из Далмације. Из ове је породице и војвода Три-

вун Бундало у устанку 1875.-78. г. — Из Далмације су и сматрају се као „староселци“ *Угарчине* 2 к. (Никољдан) и *Дењак* 1 к. (Св. Димитрија) и увек једна кућа¹⁾. — Пре Омерпаше су: *Давидовићи* 7 к. (Никољдан) са Давидовића Главице; *Мрђа* 1 к. (Јовањдан) са Липника и *Вукмановић* 5 к. (Ђурђиц) из Мајкића Јапре где су се звали Мајкићи. — Од Змијања су пре Окупације: *Гавриловићи* 4 к. (Св. Пантелију); *Ољаче* 1 к. (Ђурђевдан) и *Сшанић* 1 к. (Арханђеловдан) са Липника. — *Ђургузи* 4 к. (Никољдан) из Бјелајског Поља. — Из Лике су пре Окупације: *Јакшићи* 2 к. (Св. Василију); *Шајиновићи* 4 к. (Јовањдан); *Кончар* 1 к. (Јовањдан); *Калањи* 2 к. (Никољдан) и *Угреновићи* 4 к. (Срђевдан). — Пре Окупације су: *Беширевићи* 5 к. беговске породице из Острожца и *Ибрахимџашићи* 1 к. из Рипча. — Пре Окупације су: *Грбићи* 2 к. (Срђевдан) из Поља; *Вејиновићи* 3 к. (Св. Василију) из Далмације и *Крнеиће* 1 к. (Томиндан) из Дубовика. — Из Лике су после Окупације: *Ђукови* 10 к. (Никољдан); *Новаковићи* 6 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Будимири* 3 к. (Арханђеловдан); *Радиновићи* 4 к. (Арханђеловдан); *Родић* 1 к. (Арханђеловдан); *Шкрбићи* 2 к. (Благочасне Вериге); *Стојисављевићи* 3 к. (Арханђеловдан); *Богуновићи* 2 к. (Јовањдан) из Зрмање; *Рашића* 1 к. (Никољдан) из Лапца; *Прица* 1 к. (Арханђеловдан); *Балаћи* 4 к. (Арханђеловдан); *Бабићи* 2 к. (Јовањдан); *Дивјак* 1 к. (Никољдан); *Сучевић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Цакуле* 2 к. (Петровдан); *Деснице* 3 к. (Никољдан); *Узелац* 2 к. (Никољдан); *Ђојићи* 2 к. (Михољдан); *Мудринићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Кеча* 1 к. (Марковдан); *Вјештице* 3 к. (Ђурђевдан); *Гамбироже* 2 к.; *Маричићи* 1 к.; *Пејићи* 2 к. (Араанђеловдан); *Драгосавац* 1 к.; *Шшикавац* 2 к. (Јовањдан); *Вигњевић* 1 к. (Св. Василију); *Дамјановићи* 4 к. (Јовањдан) и *Завише* 4 к. (Св. Василију).

57. Чаглица.

Положај. Где се салева поток Чаглица у Бужимску настаје већа зараван. Више поточића тече из Вранограчке Главице и слевају се у Црваревцу у Бужимску. По ивици заравни и по косама између поточних удолина лежи насеље. Осим потока Чаглице и реке Бужимске пију воду са више бунара: Божићића Бунар и Ифинов Поток.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су расту-

¹⁾ За исто време Међеда изашло на 30 к. ња а Дењак само једна кућа.

рене по косама. Овећа група Ђерана више Бужимске чини утисак мањег сашорованог села. Има три дела: Чаглица, Црваревац и Туњевац. У *Чаглици* су: Хаџићи 7 к., Зеџ 3 к., Мујагићи 12 к., Ђатићи 10 к., Халкић 1 к., Хусићи 3 к., Поњевић 1 к., Даутовићи 2 к., Велаџић 1 к. и Кљајић 1 к. — У *Црваревцу*: Машиновићи 16 к., Ђерани 3 к., Живковићи 2 к., Павловићи 3 к., Велаџићи 2 к., Кончар 1 к., Ђорагићи 5 к., Одобашићи 3 к., Дробац 3 к., Божичић 1 к., Добрић 1 к., Дошен 1 к., Ђирић 1 к. и Војиновићи 1 к. — У *Туњевцу*: Хаџићи 7 к., Хусићи 4 к., Мамићи 2 к., Мусићи 2 к., Лакићи 5 к., Ђатић 1 к., Мулалићи 2 к., Мујагићи 5 к., Ђенановић 1 к. и Мустафић 1 к. У селу је 10 муслиманских породица са 98 кућа и 11 православних са 19 к.

Привреда. Земљорадњом се више баве. Има их на раду у Америци.

Имена. Име је селу Chaklych (Dr. Franjo Rački: „Popis župa z grebačke biskupije“, Starine књ. 4. стр. 203.) из времена пре Турака. На одсељену породицу подсећа Болобанов До.

Спирне. На Црквини се распознају темељи цркве пре Турака. Како се налази и римских цигли вероватно је на истом месту била и какве римска грађевина.

Посџанак села и порекло сџановнишџва. Пре 100 г. иселили се из бужимског града од „плетива“ Киранова: *Хаџићи* 14 к., *Машиновићи* 16 к. и *Ђајићи* 11 к. Од Ђатића су: *Хусићи* 4 к. и *Мујагићи* 17 к. *Хусићи* 3 к. — Од Сијамхоџе су *Одобашићи* 3 к. — Од Скендеровића, личке породице, су *Лакићи* 5 к. — Од Зубовића су *Кљајић* 1 к. — Од Града су се иселили: *Мулалићи* 2 к. — Пре Окупације су: *Поњевићи* 1 к. из Поњевића и *Халкићи* 1 к. из Крупе. — Из бужимских су села, али незнају од кога су соја: *Мусићи* 2 к., *Велаџићи* 3 к., *Дауџовићи* 2 к., *Мусџафићи* 1 к., *Ђорагићи* 5 к. *Мамићи* 2 к. и *Ђемаловић* 1. — Од православних породица населили су се пре 80 г.: *Ђерани* 3 к. (Ђурђевдан) из Лике и *Божичићи* 1 к. (Ђурђевдан) од Сане. — Пре Окупације су: *Дройци* 4 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Војиновић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Дошен* 1 к. (Јовањдан) из Лике; *Добрић* 1 к. (Ђурђевдан) од Сане; *Кончар* 1 к. (Никољдан) из Лике; *Павловићи* 3 к. (Никољдан) „озго“ од Унца; *Живковићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Баније; *Ђирић* 1 к. (Св. Вартоломеја) из Великог Родића и *Зеџ* 2 к. (Никољдан) испод планине.

II. НАСЕЉА БИХАЋСКОГ СРЕЗА.

58. Бихаћ.

Варошко насеље.

Положај. Главни је део Бихаћа на тераси Дебељаче у највећој речној заравни Уне, с леве њене стране. Оптиче га прокоп са водом из Уне око зидина градских, који је у новије време регулисан за хидроцентралу, да даје електрично осветљење целој вароши. Делови су Бихаћа: Град, Фетија, Иђизар, Горње Прекоуње, Доње Прекоуње, Отока и Језеро Привилица. Фетија је с обе стране канала. Иђизар је до Дебељаче. Отока између два рукавца Уне, који се растају где се и канал одваја пре за зидине градске, а сада за хидроцентралу. Језеро је под гробљем, а Привилица је код врела Привилице под Дебељачом. Горње и Доње Прекоуње су у заравни речних наноса који су око цеста: Бихаћ—Петровац, Бихаћ—Крупа (старе и нове цесте) и Бихаћ—Злопољац. Од главне цесте воде прогони на Уну и у њиве. Ту су се развиле махале по имену породица: Миџића и Лонића. Служе се водом са водовода који је из Скочаја доведен са врела Трубљеник испод Завала (1906). Иђизар је регулисан као широка и лепа улица.

Саобраћај и привреда. Плодна бихаћка котлина јако је економско залеђе да се могло развити веће варошко насеље. Знатан део Лике привредно комуницира бихаћској долини, која роди кукурузом. Тај ће привредни значај порастати кад прође жељезница за Книн. Цео срез лапачки и већи део кореничког среза подмирују потребе у Бихаћу или преко Бихаћа идући у Босански Нови. Ту Врховина измењује сточарске производе и дрвену грађу са доњим крајевима који имају више жита и воћа.

Кад се упореде занимања и начин привредног измагања у Бихаћу и Крупи пада у очи да је у Бихаћу више специјализања и да је више изведена подела рада него у Крупи. У Крупи се често један бави са два заната или две гране трговине или са занатом и каквом граном трговине и има више дозвола за разне радње.

Тип. Бихаћ се дели на ове крајеве: Град, Фетија, Отока, Иђизар, Горње Прекоуње, Доње Прекоуње и Привилица-Језеро. У Граду су: Атијаси 4 к., Алтарац 1 к., Абинун 1 к., Алкалел 1 к., Бернаш 1 к., Борисављевић 1 к., Бороња 1 к., Билбија 1 к., Барух 1 к., Барковић 1 к., Багарићи 2 к., Леви 1 к., Батас

1 к., Богуновић 1 к., Барић 1 к., Чубелићи 2 к., Цвитковић 1 к., Чижек 1 к., Даломео 1 к., Додиг 1 к., Дујмовић 1 к., Џевлан 1 к., Диклић 1 к., Дракулић 1 к., Дунђеровић 1 к., Фридман 1 к., Голубовић 1 к., Гроспић 1 к., Хрваћанин 1 к., Хелмер 1 к., Илишевић 1 к., Израел 4 к., Ивелић, Ивковић 1 к., Јованић 1 к., Јоклик 1 к., Јунузовић 1 к., Јанош 1 к., Куштриновић 1 к., Кашиковић 1 к., Кавезон 2 к., Кларић 1 к., Кокал 1 к., Катичић 1 к., Куленовић 1 к., Кршњави 1 к., Ковачевић 1 к., Леви 9 к., Лихтенштајн 1 к., Мандићи 2 к., Мајсторовић 1 к., Милинковић 1 к., Марић 1 к., Новаковићи 2 к., Одић 1 к., Пинто 2 к., Прпор Папо 1 к., Паукерт 1 к., Рехницер 1 к., Риц 1 к., Рабата 1 к., Ступар 1 к., Силберштајн 1 к., Шимић 1 к., Сукић 1 к., Саудил 1 к., Стјепанек 1 к., Шиндлер 1 к., Шпенцел 1 к., Шорак 1 к., Тимотијевић 1 к., Тркуља 1 к., Табаковић 1 к., Видовићи 2 к., Вепер 1 к., Виндикијевић 1 к., Зорић 1 к. и Перилић 1 к. — Свега је 79 породица са 100 кућа. — У *Фетији*: Абдихоџић 1 к., Бјелајац 1 к., Бејдић 1 к., Степанов 1 к., Брезелник 1 к., Делић 1 к., Гауп 1 к., Голићи 5 к., Хоџић 1 к., Ибрахимпашевић 1 к., Јусуфхоџић 1 к., Кецман 1 к., Карабеговићи 6 к., Лендерић 1 к., Мулићи 6 к., Мушановић 1 к., Поповић 1 к., Перманић 1 к., Пашагић 1 к., Руждија 1 к., Ракем 1 к., Симићи 2 к., Шакићи 2 к., Шабић 1 к., Шушњаревић 1 к., Журић 1 к. и Захировић 1 к. — Свега је 27 породица са 43 куће. — У *Отоци*: Боснић 1 к., Бракус 1 к., Делић 1 к., Јурић 1 к., Јунузовић 1 к., Калаба 1 к., Лакић 1 к., Петровић 1 к., Прица 1 к., Сукић 1 к., Шеремет 1 к., Тунић 1 к., Зјакић 1 к. и Тинтор 1 к. — Свега је 14 породица са 14 кућа. — У *Иђизару* су: Аливојводић 1 к., Арнаутовићи 4 к., Алагићи 2 к., Абдихоџићи 1 к., Алтић 1 к., Арапагић 1 к., Бркљач 1 к., Беднаш 1 к., Башић 1 к., Бујановић 1 к., Барић 1 к., Бишчевићи 2 к., Бегановићи 5 к., Баграмели 1 к., Бига 1 к., Бубуљ 1 к., Бајрић 1 к., Ђујић 1 к., Цркновићи 5 к., Допуђа 1 к., Даломео 1 к., Друкчевић 1 к., Џал 1 к., Дујић 1 к., Дедићи 3 к., Доксаналтић 1 к., Делићи 28 к., Додиговићи 2 к., Еминовић 1 к., Фурдек 1 к., Фахатовићи 2 к., Фајковићи 3 к., Фазлићи 1 к., Горај 1 к., Глухалић 1 к., Хекл, 1 к., Хафизовићи 3 к., Хаирлаковић 1 к., Хаџисулејмановић 1 к., Хаџић 1 к., Хускић 1 к., Хаџихајдировић 1 к., Хабибовић 1 к., Хаџивелић 1 к., Хаџимехмедовићи 2 к., Хаџиселимбеговић 1 к., Иванчић 1 к., Ибрахимовићи 2 к., Јосиповићи 2 к., Јурићи 2 к., Јаковљевић 1 к.,

Јусановић 1 к., Јакуповић 1 к., Козмарић 1 к., Крајиновић 1 к., Ковач 1 к., Корајлија 1 к., Касумовић 1 к., Ковачевић 1 к., Кечаловићи 3 к., Кадићи 7 к., Кулучић 1 к., Калаузовићи 5 к., Каралићи 3 к., Кишмићи 2 к., Курићи 2 к., Курбеговићи 1 к., Кризманић 1 к., Косановић 1 к., Лубић 1 к., Момчиловић 1 к., Михаић 1 к., Мисони 1 к., Матишић 1 к., Мажари 2 к., Мајсторовић 1 к., Мујановић 1 к., Мујагић 1 к., Медић 1 к., Мухамедхоџићи 3 к., Дедићи 2 к., Мустеданагићи 2 к. Мешаић 1 к., Мутић 1 к., Марјановић 1 к., Новотни 1 к., Незировић 1 к., Насић 1 к., Пухало 1 к., Павловић 1 к., Пешун 1 к., Пачићи 3 к., Перванић 1 к., Пашићи 2 к., Руждије 2 к., Рамакићи 2 к., Реџић 1 к., Реџепагић 2 к., Ракели 1 к., Штета 1 к., Шорак 1 к., Шолц 1 к., Шеремет 1 к., Салопек 1 к., Саботил 1 к., Шутић 1 к., Шаит 1 к., Штејдохер 1 к., Штимац 1 к., Шолић 1 к., Салихоџићи 11 к., Шорић 1 к., Шехић 1 к., Самарџић 1 к., Сулејмановић 1 к., Смајилагић 1 к., Шинлер 1 к., Томац 1 к., Татлићи 2 к., Тупајић 1 к., Вукмановић 1 к., Влатковић 1 к., Влчек 1 к., Вилфлинг 1 к., Вагнер 1 к., Водопија 1 к., и Вујиновић 1 к., Свега је 130 породица са 220 кућа. — У *Горњем прекоњу*: Карабеговић 1 к., Бурзић 1 к., Табаковић 1 к., Миџићи 2 к., Сарачевићи 18 к., Чикићи 2 к., Мемагић 1 к., Хаџиабдићи 7 к., Лонићи 15 к., Мехулић 1 к., Мусић 1 к., Ђехајићи 20 к., Дркићи 7 к., Малкићи 8 к., Пиралићи 7 к., Топићи 5 к., Нукић 1 к., Делићи 5 к., Џанићи 7 к., Абдихоџићи 1 к., Окановићи 8 к., Мерданићи 6 к., Ђоскић 1 к., Хускићи 3 к., Рекићи 6 к., Хабибовић 1 к., Муратхоџић 1 к., Жерићи 2 к., Шарић 5 к., Ластаић-Шарић 1 к., Чаушевићи 8 к., Мусић-Ђехајић 1 к., Беџић-Ајковинић 1 к., Бегановић 1 к., Торомановић 1 к., Мехулић 1 к., Раковица 1 к., Ђехајић-Мухаремовић 1 к., Окановић-Џифаловић 1 к., Селмановић 1 к., Ифтић 4 к., Нукић 1 к., Малкић-Доксаналтић 1 к., Мусић 1 к., Хоџић 1 к., Халаваћ 1 к., и Грандуловић 1 к. — Свега је 48 породица са 174 кућа. — У *Доњем Прекоњу*: Бишчевићи 3 к., Ђуртовићи 3 к., Фазлић 1 к., Миџићи 35 к., Сафић 1 к., Хоџићи 2 к., Захировићи 3 к., Бегатовићи 5 к., Халилић 1 к., Ђехић-Бајрамовићи 2 к., Бурзићи 3 к., Дервишевићи 4 к., Родић-Хабибовић 1 к., Сарајлић 1 к., Алијагић-Родићи 2 к., Курјаковићи 7 к., Хрустанбеговић-Бишчевић 1 к., Зјакићи 10 к., Хајдарић 1 к., Ифтићи 4 к., Хамидовић-Фајковићи 3 к., Хшоићи 9 к., Хошић-Попаровић 1 к., Љубић 1 к., Малкићи 3 к., Чавкићи 2 к., Грандуловић 1 к.,

Хаџихасановић 1 к., Халилић Расаловић 1 к., Војић 1 к., Салкаџић 1 к., Хаџиавдић 1 к., Пиралићи 3 к., Мусићи 2 к., Хајдаровић 1 к., Мухамедхоџић 1 к., Мерданић-Миџић 1 к., Родићи 2 к., Фишековић 1 к., Бешлија 1 к., Цирић-Хаџић 1 к., Хасуфовић 1 к., Софић 1 к., Аугушевић 1 к., Ђурић 1 к., Хафизовић 1 к., Јанковић 1 к., Ковачевић 1 к., Кол 1 к., Пинто 1 к., Перчинлић 1 к., Шиха 1 к., Вујина 1 к. и Грубор 1 к. — Свега 53 породице са 141 кућу. — У *Привилица-Језеру*: Анић 1 к., Борисављевић 1 к., Брдар 1 к., Боснић 1 к., Бишчевићи 3 к., Чанковић 1 к., Дрљача 1 к., Дујиновић 1 к., Јелић 1 к., Лукић 1 к., Матешаићи 2 к., Михаић 1 к., Продановић 1 к., Марчета 1 к., Шкорић 1 к., Еђимовић 1 к., Талић 1 к., Прша 1 к., Шимићи 4 к., Тупајић 1 к., Живковићи 3 к., и Павковић 1 к. — Свега 22 породице са 28 кућа.

Посџанак насеља и порекло сџановних сџива. Чим је Бихаћ „фет учињен“ населили су се, веле, Анадолци у њега. Само се прича да су *Лонићи* 15 к. исламизовани и једно са стариначком католичком породицом Коблића из Голубића. Сва је прилика да је исламизован и предак Миџића. Има их 39 к. у Бихаћу, а остали у Заложју 6 к., Приједору 5 к., Бруси (Мала Азија) 3 к. а као учитеља, судија, лекара и банковних чиновника у Тешњу, Бањој Луци, Дервенти, Градишкој, Цазину и Козарцу. — За првог насељеника из Анадола сматрају предка *Делића* 36 к. Звао се Дели-Дуралија. Од њих су: *Реџепагићи* 2 к. и *Реџићи* 1 к. — Од „фета“ су: *Џанић* 7 к., *Малкићи* 5 к., *Захировићи* 3 к. и *Хоџић* 1 к. Од старина су и сматрају се као „старо колино“: *Бркићи* 7 к., *Ифтићи* 4 к. (у племену је вазда месар), *Шарићи* 5 к., *Хускићи* 2 к., *Араповић* 1 к., *Алагић* 1 к. и *Хаџихајдаровићи* 5 к. — После турско-млетачких ратова су из Врљике: *Табаковић* 1 к. и од њих *Грандуловићи* 2 к. Тај надимак дао једном предку њиховом некакав Талијан зидар. — Из Лике су пре 220 г.: *Пиралићи* 7 к. и од њих *Окановићи* 8 к., *Окановић-Џифаловић* 1 к. и *Хоџић* 1 к. — Из Лике су: *Ђехајићи* 20 к. и од њих *Мусићи* 4 к., *Црнковичи* 5 к. и од њих *Кадићи* 3 к. — *Карабеговићи* 7 к. и *Бејдић* 1 к. — *Бегаловићи* 5 к., *Курјаковићи* 7 к., *Шакићи* 2 к., *Перванићи* 3 к. и *Кечаловићи* 3 к. — Од Дрежника су пре 130 г. *Фалаловић* 1 к. и *Војићи* 1 к. — „Шукундид“ *Ђурџовића* 5 к. од некуд из Анадола као војник па се приженио. — Пре Омерпаше су: *Сарачевићи* 18 к. из Бање Луке и *Зјакићи* 10 к.

из Старог Мајдана. Од Зјакића су: *Ифтићи* 4 к., *Хајдарих* 1 к. — Из околних су села пре 80 г.: *Хошић-Тоџаловић* 1 к. из Клокота; *Хашићи* 9 к. из Клокота; *Хаџиабдићи* 7 к. из Пећи где су се звали *Ђогићи*; *Рекићи* 6 к. из Клокота; *Чаушевићи* 8 к. из Покаја звали се *Чапкуновићи*; *Дервишевићи* 4 к. и од њих *Бурзић* 1 к. из Спахића и *Калаузовићи* 5 к. из Острожца. — Из унутрашњости Босне су пре окупације: *Раковица* 1 к. из Орашца; *Сарајлић* 1 к. из Сарајева; *Алијић* 1 к. из Кулен Вакуфа; *Доксаналијићи* 2 к. из Сарајева; *Хаџиселманбеговић* 1 к. из Приједора. — Незна се како се „разродила“ разлозала од „феташа“ Личана: *Чикићи* 2 к., *Малкићи* 6 к., *Ђојскић* 1 к. звао се Ајановић; *Нукић* 2 к., *Мерданићи* 6 к., *Беџић-Ајкуновић* 1 к., *Мусић-Ђехајић* 1 к., *Хускић* 1 к., *Мехулић* 1 к., *Лубићи* 2 к., *Ђехајић-Мухаремовић* 1 к., *Хаџифизовић* 1 к., *Софић* 1 к., *Фишековић* 1 к. (звао се Хоџић); *Халилић-Расаловић* 1 к., *Хајдаревић* 1 к., *Бешлија* 1 к., *Мухамедхоџић* 1 к., *Фазлић* 1 к., *Сафић* 1 к., ковач бели Циганин, *Ђехић-Бајрамовић* 1 к., *Халилић* 1 к. (звао се Хрустанагић); *Хоџић* 1 к., *Алијагић-Родић* 1 к., *Глухалићи* 3 к., *Абдихоџићи* 2 к., *Баљковићи* 1 к. и *Бурзић* 1 к. — Арнаутског су порекла: *Еминовић* 1 к., *Аугушевић* 1 к., *Насуфовић* 1 к., *Арнаутовићи* 4 к. и *Јунузовићи* 2 к. — Из околних су села пре окупације: *Насић* 1 к. из Крупе; *Мустеданагићи* 2 к. из Отоке; *Лубић* 1 к. из Прокоуња; *Курићи* 2 к. из Клокота; *Кишмићи* 2 к. из Тодорова; *Јакубовић* 1 к. из Папара; *Хаирлаковић* 1 к. из Цазина; *Фајковићи* 3 к. из Клокота; *Дедићи* 5 к. из Рибића; *Бегановићи* 5 к. из Пећи; *Шехић* 1 к. кадија, *Шабих* 1 к. из Соколца; *Талић* 1 к. из Соколца; *Мехулић* 1 к. звао се Селмановић; *Тојић* 5 к. из Цазина; *Жерићи* 2 к. из Соколца; *Халаваћ* 1 к. из Покаја; *Селмановић* из Муслићсела; *Хајаковић* 1 к. (звао се Хандукић) из Покаја; *Торомановић* 1 к. из Цазина; *Мураићхоџић* 1 к. из Гњиловца (прандид као хоџа); *Салкаџић* 1 к. из Хатинца; *Мерданић-Миџић* 1 к. из Заложја; *Цирић-Хаџић* 1 к. из Рипча; *Чавкићи* 2 к. из Заложја; *Кулаузовић* 1 к. из Острожца; *Хаџихасановић* 1 к. из Јасенице уз Буну; *Хаџиавдић* 1 к. из Пећи од „плетива“ Ђогића; *Родић-Хаџибовић* 1 к. из Покоја; *Хамидовић-Ђојковићи* 3 к. из Клокота; *Мелагић* 1 к. из Бакшајиша пријенио се и *Талакићи* 2 к. из Клокота звали се Мујановићи. — Беговске су породице после окупације: *Ибрахимџашићи* 3 к. из Рипча и *Куленовић* 1 к. из Кулен Вакуфа. — Не зна се

коме „плетиву“ спадају: *Пашићи* 2 к., *Смаилагић* 1 к., *Сулејмановић* 1 к., *Сахаџић* 1 к., *Салихоџићи* 11 к., *Рамекић* 1 к., *Мухамедхоџић* 1 к., *Назировић* 1 к., *Мешић* 1 к., *Мујагић* 1 к., *Мујановић* 1 к. (Циганин); *Курбеговић* 1 к., *Каралићи* 3 к., *Кулучићи* 1 к., *Касумовић* 1 к., *Јусановић* 1 к., *Јаверагић* 1 к., *Хаџимехмедовићи* 2 к., *Хаџивелић* 1 к., *Хускић* 1 к., *Хаџифизовићи* 3 к., *Хаџибовић* 1 к. *Хаџић* 2 к., *Хаџисулејмановић* 1 к., *Фазлић* 1 к., *Додиговићи* 2 к., *Татлићи* 2 к., *Голићи* 5 к., *Јусуфхоџић* 1 к. (звао се Абагић); *Лендерић* 1 к., *Мулићи* 6 к. (звали се Омерагићи); *Мушалић* 1 к., *Пашагићи* 3 к., *Захировић* 1 к. (звао се Идризовић), *Абдихоџић* 1 к., *Шушињарић* 1 к. и *Шорић* 1 к. — Предак је *Руждија* 3 к. дошао из Мале Азије као учитељ на Руждију пре окупације.

Од православних породица прва су доселила у Бихаћ *Калабе* 2 к. Славе Св. Стефана Архијакона. Дошли су уз пашу из Лијевна. — Тада је дошао с пашом и Грк Никола Екменчибаша, који је давао аскеру тајин. — Филијале трговачке куће Кујунџића из Лијевна отворили су: *Михајиловић* 1 к. из Сарајева; *Мандићи* 2 к. (Св. Игњатију Богоносца) из Херцеговине. Иза Омерпаше су: *Јачковић* 1 к. (Никољдан) из Гламоча; *Тужајићи* 2 к. (Стефањдан) из Сарајева (као кујунџија); *Лакић* 1 к. (Јовањдан) из Сарајева; *Козомарић* 1 к. (Јовањдан) из Лијевна; *Боснић* 1 к. (Јовањдан) из Унца; *Грубор* 1 к. (Ђурђевдан) из Јасенице; *Марчејић* 1 к. (Јовањдан) из Подкалиња и *Каракаш* 1 к. (Никољдан) од Петровца. — Из Лике су пре Окупације: *Новаковићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Попине; *Судчевић* 1 к. (Арханђеловдан) као учитељ из Попине и *Дрљача* 1 к. (Трифундан) као баштован код паше. — Из околних су села пре Окупације: *Милинковић* 1 к. (Томиндан) из Притоке; *Сџуџар* 1 к. (Лазареву Суботу) из Заложја и *Продановић* 1 к. (Никољдан) из Кљеваца. — Од Тронеје су „озго“ после Окупације: *Билбија* 1 к. (Лучиндан) од Грахова; *Родићи* 2 к. (Арханђеловдан) од Кулен Вакуфа; *Мујић* 1 к. (Никољдан) из Липника; *Бркљач* 1 к. (Јовањдан) од Поља; *Зорић* 1 к. (Ђурђевдан) као књијар из Рата; *Кецман* 1 к. (Св. Вартоломеја) од Петровца и *Медић* 1 к. (Ђурђевдан) од Тронеје. — Из Лике су после Окупације: *Ђујић* 1 к. (Јовањдан); *Прица* 1 к. (Арханђеловдан); *Петровић* 1 к. (Јовањдан); *Бракус* 1 к. (Јовањдан); *Чанковић* 1 к. (Јовањдан) из Крбавице; *Лукић* 1 к. (Арханђеловдан) од Попине; *Ђурић* 1 к. (Стефањдан); *Дракулић* 1 к. (Св. Стевана

Дечанског) из Коренице; *Тркуља* 1 к. (Јовањдан) из Личког Петрова Села; *Бубуљ* 1 к. (Јовањдан); *Влашковић* 1 к.; *Појовић* 1 к. (Никољдан) из Лапца; *Штејта* 1 к. (Јовањдан) из Коренице; *Марјановић* 1 к. (Јовањдан) од Петровца; *Косановић* 1 к. (Никољдан) из Лапца 1919 г.; *Крајиновић* 1 к. (Јовањдан) обамрла; *Пањковић* 1 к. (Ђурђевдан) из Крбавице; *Пулало* 1 к. (Св. Климентију); *Момчиловић* 1 (Ђурђевдан); *Бига* 1 к. (Трифундан); *Допућа* 1 к. (Ђурђевдан); *Шкорић* 1 к. (Ђурђевдан) из Коренице и *Јованић* 1 к. (Ђурђевдан). — Из околних су села после Окупације: *Ковачевићи* 2 к. (Јовањдан) из Притоке; *Рабаће* 2 к. (Ђурђевдан) са Хргара; *Богуновић* 1 к. (Јовањдан) као свештеник из Врела; *Бероња* 1 к. (Јовањдан) из Великог Радића; *Брдар* 1 к. (Ђурђевдан) из Рипча и *Баџас* 1 к. (Лучиндан) из Притоке. — Пре 10 г. су из Босне: *Илишевић* 1 к. (Никољдан) као адвокат из Травника; *Перчинлић* 1 к. (Јовањдан) из Козарца; *Тимошијевић* 1 к. из Војводине; *Марић* 1 к.; *Стеј нов* 1 к. (Ђурђиц) из Срема; *Борисављевић* 1 к. (Никољдан) из Вишеграда и *Кушириновић* 1 к. (Никољдан) из Костајнице. — *Кашиковић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мостара уз Рат интерниран, после отворио трговину и остао. — Из Баније су после Окупације: *Бјелајац* 1 к. (Св. Димитрију) од Двора и *Симићи* 2 к. (Никољдан) из Бовића. — Не зна се одакле је *Ковачевић* 1 к. (Лазареву Суботу). — Из Лике су после Окупације: *Личина* 1 к. (Лучиндан) и *Кеча* 1 к. (Марковдан).

Католичко сџановништво. После Омерпаше као и православно становништво почели су католици долазити из унутрашњости Босне као занатлије и сасељавати се из околних села. Тада су се доселили из Ливна: *Видовићи* 2 к., *Ивковић* 1 к., *Чубелићи* 2 к. (звали га Иво Џамџија), *Багарићи* 2 к., *Туњић* 1 к., *Шурић* 1 к. и *Шермеј* 2 к. — Тада су од Травника: *Сукићи* 2 к., *Одић* 1 к., *Табаковић* 1 к., *Челан* 1 к. од Високог и *Јаковљевић* 1 к. из Херцеговине. Из Далмације су пре Окупације: *Кларић* 1 к. и *Шимић* 1 к. — Из Ведрога Поља су пре Окупације: *Шимићи* 4 к., *Шолић* 1 к. и *Мајсџоровић* 1 к. — После Окупације су из околних села: *Михић* 1 к. из Краља; *Башић* 1 к. из Вркашића и *Павловић* 1 к. из Голубића. — Из Жегара су после Окупације: *Барићи* 2 к., *Бујановић* 1 к., *Јурићи* 3 к., *Јелић* 1 к., *Маџешићи* 2 к. и *Дујмовић* 1 к. — Из Хрватске су после Окупације: *Додиг* лимар 1 к. из Загреба; *Голубовић* хотелијер; *Диклић* 1 к. из Подлапца пре 2 г.; *Грос-*

пић 1 к. апотекар из Госпића пре 3 г.; *Ивелић* 1 к. из Жељаве пре 20 г.; *Кршњави* 1 к. апотекар; *Кайчић* 1 к. адвокат; *Цвијковић* 1 к., *Ећимовић* 1 к. из Баљевца пре 10 г.; *Дујмовић* 1 к. из Заваља; *Дујић* 1 к. из Лике; *Јосиповићи* 2 к. са Скочаја; *Корајлија* 1 к. из Међудражја; *Кризманић* 1 к. из Лике; *Михић* 1 к. из Кршље; *Маџари* 2 к. из Лапца; *Риц* 1 к. адвокат из Ваганца; *Салоек* 1 к. из Жељаве; *Шујић* 1 к. из Лике; *Томац* 1 к., *Анић* 1 к. из Красна; *Приа* 1 к. из Међудражја; *Живковићи* 3 к. са Скочаја; *Аливојводићи* 2 к. из Лике; *Барковић* 1 к. димничар „од скоро“ и *Мајсџоровић* 1 к. из Заваља. — Талијаиског су перекла после Окупације: *Доломео* 2 к., *Мисони* 1 к., *Баграмели* 2 к., *Ракели* 1 к. и *Сузана* 1 к. — Страног су порекла из Окупације: *Бернаш* 1 к., *Чижек* 1 к. марвени лекар; *Хелмер* банковни чиновник; *Јоклик* 1 к., *Виндикијевић* 1 к. лекар; *Вејер* 1 к. бравар; *Сџејанек* 1 к. столар; *Сандил* 1 к. израђује планове; *Шџенцел* 1 к. лекар; *Шиндлер* 1 к. пекар; *Силбершџајн* 1 к. (творница содаводе); *Паукерџ* 1 к., *Кохал* 1 к., *Кол* 1 к., *Шиха* 1 к., *Пешун* 1 к., *Беднаш* 1 к., *Горај* 1 к., *Хекел* 1 к., *Новојни* 1 к., *Сабошил* 1 к., *Шџандоxер* 1 к. *Шџимац* 1 к., *Шинлер* 1 к., *Влечек* 1 к., баштован; *Вилфинг* 1 к., *Џевлан* 1 к. монтер; *Вагнер* 1 к., *Гауј* 1 к., *Брезик* 1 к., *Шаић* 1 к., *Шолиц* 1 к., *Ковач* 1 к. инжињер и *Фурдек* књиџар. — Не зна се порекло; *Водојија* 1 к. *Хрваћанин* 1 к., *Дунђеровић* 1 к., *Вујина* 1 к. и *Другчевић* 1 к. — Страног су порекла: *Живичњак* 1 к. столар; *Гајдек* 1 к. кобасичар; *Додик* 1 к. молер.

Јевреји. У исто време кад и православни и католици иза Омерпаше почеле су се насељавати у Бихаћ и јеврејске породице. Највише их је из Травника, који је почео опадати чим је село валије пренешено у Сарајево. То су шпањолски Јевреји који припадају сефардијској општини. Породице су: *Леви* 10 к., *Пинто* 3 к., *Папо* 1 к., *Кавезон* 2 к., *Израел* 4 к., *Алтарац* 1 к., *Абинун* 2 к., *Барух* 1 к., *Атијас* 4 к. о *Алкалел* 1 к. — Иза Окупације су Јевреји ешкенаске општине: *Рехницар* 2 к., *Фридман* 1 к. и *Хорн* 1 к. — Свега је 13 пор. са 33 куће.

59. Бакшаиш.

Положај. У заравни покрај Уне где твори овећу аду насеље је Бакшаиш. Калин је уз Уну до Краља, а Бакшаиш с обе стране цесте из Бихаћа за Илицу и Тржачку Раштелу. Воду пију са Уне и готово свака кућа има у авлији чатрњу.

Тип села. Село је сашорено. И пластика земљишта је поговарала томе типу и етничка предиспозиција становништва, које на то силе и познати корански прописи. Првобитно су куће биле с обе стране пута. Авлије су ограђене високим плотом „шаранповом“. До цесте је кукурузана од истог пружа, дуга „беговска“ кукурузана, да се уштеди на плоту, затим да се проветрава лакше кукуруз и суши и да заклања од цесте живот и кретање у авлији. Један је „прогон“ водио у њиве у пољу. Око тога прогона изградили су куће подељеници и засновали махалу. Нешто је одвојен део села „Калин“ од дела Бакшаиш. За чудно не чује се за део села махала. У *Бакшаишу* су: Диздаревићи 12 к., Алагићи 23 к., Торомановић 1 к., Омеровић 1 к., Вуковићи 7 к., Мемагићи 5 к., Абдулановићи 2 к., Спахићи 3 к., Хукановић 1 к., Селимовићи 3 к., Хускић 1 к., Рамићи 8 к., Бајаџићи 2 к., Идризовићи 2 к., Мусићи 2 к., Јашаревић 1 к., Муслићи 14 к., Имшировићи 3 к., Мазулагићи 3 к. и Машић 1 к. — У *Калину* су: Шабулићи 2 к., Селмановић 1 к., Амиџићи 3 к., Малићи 2 к., Алијагићи 6 к., Попрженевићи 9 к., Омерагићи 2 к., Микић 1 к., Слијепчевић 1 к., Јерковић 1 к., Вујићи 6 к., Мехачићи 3 к., Амиџићи 1 к., Рамићи 4 к., Селимановић 1 к., Сејфовић 1 к., Тахрић 1 к., Ишировић 1 к., Мујагићи 3 к. и Календер 1 к. Свега је у селу 25 породица са 144 куће. Од тога су католици 4 пор. са 9 кућа.

Привреда. Највише се баве земљорадњом и то гајењем кукуруза. Извозан је у Лику и пре окупације у великој мери, кад није било жељезничких веза Лике са Посавином и Подравином. Отуда релативно богатство села. Има их неколико и на раду у Америци.

Име. Село је, веле, добило име од „бакшиш“ јер га је Попржен добио на бакшиш. Калин, јер је ту био некакав град, а после Попрженева кула. Велихово је из времена пре Турака (Radoslav Lopašić: *Bihać i Bihaćka Krajina*).

Старине. У Калину се распознају трагови некакве грађевине и на њој је кула Попрженевића. Један је нашао, копајући чатрњу на 9 м. дубљине, велике „љељенове“ рогове. Није хтео да квари чатрње него их је сасекао у земљи. Изнели су, веле, пун већи сепет комада и парожака од тога рога.

Постанак села и порекло становништва. Код освојења Бихаћа одликовали су се, веле, војници Попржен и Џабија, оба из Анадола. Као извидница ухватили су из Бихаћа два брата

рибара Шевељића, који су били „Маџари“. Једног задрже као таоца, а другог пошаљу у град да им украде барута. Кад је бан увидео да га његов барут туче заповедио је да се покољу сужњи из Крупе и напустио град. За заслуге добију Попржен и Џабија као „бакшиш“ најбоље луке у бихаћкој долини и на њих агалуке. Берате су добили и ти „Маџари“ Шевељићи на земље, које су до пре 100 г. имали. Од попржена су, који је саградио кулу крај Уне у Калину: *Попрженевићи* 9 к., *Амиџићи* 4 к., *Мазулагићи* 3 к., *Омерагићи* 2 к. и *Махићи* 2 к. Селили су у Турску иза окупације и анексије. — Од Џабије су: *Мемагићи* 5 к., *Абдулаховићи* 2 к., *Вуковићи* 6 к., *Селимовићи* 3 к., *Бајаџићи* 2 к., *Алагићи* 23 к. и *Хукановић* 1 к. — Као барјактари су уз Попржена населили: *Тахрићи* 3 к. и *Мехачићи* 3 к. — Иза млетачко-турских ратова пре 250 г. доселили су из Врљике: *Муслићи* 14 к. и од њих *Машић* 1 к. — Као диздари из Анадола пре 200 г. су: *Диздаревићи* 12 к. и од њих *Омеровић* 1 к. — Из Лике су населили у Клокот пре 130 г. а одатле у Бакшаиш пре 50 г. *Мујагићи* 3 к. — Из Цетина су после Свиштовског Мира: *Рамићи* 12 к. (зову их и Швракићи) и *Мусићи* 2 к. — Из околних су села пре окупације: *Спахићи* 3 к. из Спахића на материнство; *Алијагићи* 6 к. из Јасенице уз Буну од ешкоје; *Календер* 1 к. из Новог на материнство; *Имшировићи* 4 к. из Турије, *Идризовићи* 2 к. из Мутника где су се звали Харбаши, *Шабулићи* 2 к. из Изаџића, *Селмановић* 1 к. из Папара, *Хускић* 1 к. из Прекоуња на материнство и *Сејфовић* 1 к. из Брековице — Не зна се одакле је *Селимовић* 1 к. — *Католици.* За њих се вели да су „Маџари“ још од „Угра“ остали. Били су им предци код Попржена измеђари па им дао земље да се окуће. Из католичких су села у бихаћкој долини, али се изгубило сећање дали су од Шевељића. То су породице: *Вујићи* 6 к., *Слијепчевић* 1 к., *Јерковић* 1 к. и *Микић* 1 к.

60. Бијело Брдо.

Положај. Зараван, Приточки Грабеж, једним делом са заобљеном главицом и Бијело Брдо слази у зараван речних наноса. Око тога брда и на косењима, који слазе од карсне заравни у зараван речних наноса насеље је Бијело Брдо. Служе се изворском водом са врела: Зорића Точак, Драга, Стубо, Дангуба, Грабовац, Баловац и Водица.

Тип. Насеље је прелазног типа од разбијеног на сродничке групе сашораваном изнад цесте. Групе се састављају делењем задруга. До скоро се Бијело Брдо сматрало као део насеља Рипач, али у новије време све више превладава схваћање да је самостално само за себе село; има и свога сеоског старешину, кнеза. Земљиште је Бијелог Брда припадало гарнизонском насељу Рипчу. Свега је 11 породица са 27 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Знатно измаже и сточарство, јер имају добре паше изнад села. Много их помаже сеча дрва за гориво и продаја у Бихаћу. Њих 10 продају дрва, а један је колар у селу.

Имена. Име је насељу од „бјељуге“ земље и камења „мекишца“, који се може лако тесати.

Старине. На Главици купаста облика више Уне распознају се добро очувани темељи цркве из доба пре Турака.

Постанак села и порекло становништва. Бијело Брдо је млађе насеље. Нешто пре Дољанске Буне 1858. г. населили су се *Јелаче* 7 к., од Петровца. Славе Св. Вартоломеја. По другима су за Лауданова Рата 1790., преселили у Лику, а одатле у Бјелајско Поље пре 80 г. — Пре Дољанске Буне су и *Кужети* 4 к. (славе Ђурђевдан) од Унца и звали се *Зорићи*. Прозвани су *Кужети*, што им је предак прекужио кугу, кад је морила. — Пре Дољанске Буне су: *Новаковићи* 3 к. (Никољдан) од Петровца и *Зорићи* 3 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака. — Из Лике су пре окупације: *Дошен* 1 к. (Јовањдан) и *Орељ* 1 к. (Ђурђевдан). — Из околних су села пре окупације: *Појовићи* 2 к. (Никољдан) са Хргара и *Ђурићи* 3 к. (Св. Вартоломеја) из Великог Радића. — *Бјелић* 1 к. (св. Василија) је из Теочака после окупације. — Муслиманске породице: *Насуповић* 1 к. и *Ружнич-Дедић* 1 к. иселили су пре окупације на своје земље из Рипча.

61. Брековица.

Положај. Више брековичких слапова на главици купасто заобљеној са стрмим странама, коју раздваја мало улегнуће од карсне заравни, развило се турско гарнизонско насеље Брековица у средовековном граду. Воде су им у страни речне долине Уне и зову се: Брековица, Ебина Вода, Точак ниже џамије, Бехремовац ниже Црквине, Кључка Вода и Хадровац. На кар-

сној заравни су: Стублић, Каца, Хукаревка, Мејхана, Језерац и Бунари.

Тип. У Граду је, који се руши, џамија и хоџина кућа. Пут води из Острожца крај речне долине и то на заравни. Краћи пут води од града томе главном путу. С обе стране тих путова где се састају, највећи је део насеља под именом Град. На 200 м. је према Острожцу Забуковац, Боснићи, Бајрићи су према Бихаћу. За делове Боснићи и Бајрићи чује се, и ако врло ретко, Боснића Село и Бајрића Село. Врста и Топлица су под Бисовцом (498 м.) према Турији и извору Топлице. У *Забуковицу* су: Хоџићи 1 к., Надаревић 1 к., Хукаревићи 6 к., Челебић 1 к., Дурићи 2 к., Кунић 1 к., Зилкићи 1 к., Бајрамовић 1 к., Ахмић 1 к. и Башагић 1 к. — У *Граду* су: Беговићи 3 к., Арзићи 3 к., Јукићи 4 к., Мајсторовићи 4 к., Хаџићи 8 к., Челиковић 1 к., Махићи 4 к., Абдијановићи 4 к., Бајрамовићи 4 к., Чаушевићи 4 к., Прошићи 4 к., Ружнићи 2 к., Беговић 1 к., Торомановићи 4 к., Ђехићи 5 к., Јусићи 6 к., Смајићи 4 к., Омерхоџићи 4 к., Башић 1 к., Мујкићи 2 к., Отић 1 к., Сејфовић 1 к., Касуповићи 3 к., Махмутовићи 2 к., Дедићи 6 к., Кечани 3 к., Кечановићи 6 к., Халилагић 1 к., Хливањац 1 к., Огрешевићи 5 к., Шехићи 2 к., Бегановић 1 к., Чаушевић 1 к., Боснић 1 к., Кахрић-Бејтић 6 к., Бајрићи 8 к., Рекановићи 6 к., Амиџићи 2 к., Ковачевић 1 к., Дракулић 1 к., и Вигњевић 1 к. — У *Топлици*: Абдијановићи 5 к., Боснић 1 к., Крајиновић 1 к. и Влаисављевићи 2 к. — На *Врсти* су: Смајићи 3 к., Влајисављевићи 4 к., Аралице 2 к., Башановићи 2 к., Божичковићи 2 к., Цвјетићанин 1 к. и Блануше 4 к. — У *Боснићима* су: Боснићи 3 к., Алиџановића 3 к. и Торомановић 1 к. Свега је у селу 43 породица са 183 куће.

Привреда. Више их држи земљорадња него сточарство. Знатно их помажу ујмени млини на брековичким слаповима. Особито у месецима јулу, августу и септембру, кад престану да мељу поточари. Од Пећких Брда довозе жито па је читав вашар од кола, коња и људи тада пред тим млинима. Има их из Брековице 11 млине ујмене.

Имена. Име је насељу из времена пре Турака. Механа, што се распознају темељи неке зграде, за коју држе да је механа. Јанковац, што је туда пролазио Стојан Јанковић. На насељену породицу подсећа Богдановац.

Старине. На чунгарићу више средовековног града распо-

знају се остаци старог насеља. Изнад слапа Костела на Кулишту су откривени трагови римског насеља¹⁾. Под Малим Бисовцом на 1½ км. виде се расути комади римске цигле. Сва је прилика да је ту била римска циглана. У Бајрића Селу на Црквини распознају се темељи цркве из времена пре Турака. Мало даље од Црквине је стара градина. На вису више Забуковца су ружеvine куле из турског времена.

Постанак села и порекло становништва. Тамна су сећања на прве досељенике муслимане. Из освојеног Острожца пођу Аго и Бего да извиде околину Брековице. Наиђу на слепу жену заосталу, која куне бана, што је оставио град брековачки. Њих два униђу у празан град и о првом вакту зауче „езан“. То дочују страже острожачке и јаве у Острожац. Аго и Бего добију земље од Коране до Костела на Уни и с њима још некавих петорица. Сав тај простор је издељен на 7 пајева. Од Аге су: *Дедићи* 6 к. и *Ђехићи* 5 к. Један део иза Свиштовског Мира одсели у Јапру и оснују насеље Агићи. Од Беге су: *Хаџићи* 8 к. и *Омерхоџићи* 4 к. — Иза Карловачког Мира населе потомци „Огреш Але са Крбаве равне“ из Лике и од њих су: *Огрешевићи* 5 к., *Абдијановићи* 9 к., *Јусићи* 6 к., *Смахићи* 4 к., *Мујкићи* 2 к., *Зилкић* 1 к., *Башагић* 1 к., *Касујовићи* 3 к. и *Шехићи* 2 к. — Као нефери уз Бегу и Агу су дошли: *Бајрићи* 8 к. Од њих су: *Бајџићи* 6 к., *Башановићи* 2 к., *Боснићи* 7 к. и *Рекановићи* 6 к. — Иза Свиштовског Мира у Клокоту, а пре Омерпаше у Брековцу су ови: *Кечани* 9 к., *Кунићи* 2 к., *Смајићи* 3 к. и *Арзићи* 3 к. који су од Смајића. — Из околних су села пре Омерпаше, али не знаду поименце села: *Хукаревићи* 6 к., *Чаушевић* 1 к., *Хоџић* 1 к., *Мајсторовићи* 4 к., *Ахмић* 1 к., *Махићи* 4 к. и *Алиџановићи* 4 к. — Из Босне су пре Окупације али изван испитане области: *Хљивавац* 1 к. из Лијевна; *Кахрић* 1 к. као хоџа из „Билаја“, *Челиковић* 1 к. из Кулен Вакуфа и *Башић* 1 к. из Старог Мајдана. — Из околних су села пре Окупације већином на мираз и на материнство: *Торомановић* 5 к. из Копривне; *Надаревић* 1 к. из Србљана; *Дурићи* 2 к. из Гњилавца; *Челебић* 1 к. из Гњилавца; *Амиџићи* 2 к. из Бихаћа; *Халиловић* 1 к. из Заложја; *Махмутовићи* 2 к. из Турске Гате; *Беговићи* 4 к. из Мале Кладуше; *Ружнићи* 2 к. из Рипча; *Прошићи* 1 к. из Прошића и *Чаушевић* 4 к. из

1) Radimsky, V. Гласник Земаљског Музеја књ. V. стр. 52.

Острожца. — Обамрле су, али се не зна коме „плетиву“ припадају: *Сејфовић* 1 к., *Ошић* 1 к. — *Бегановић* 1 к. су из Бегановића, а Вилићи из Мутника су овде обамрли.

Православни су населили већином из Лике после Окупације: *Влајисављевићи* 6 к. (Благочасне Вериге) из Дабра; *Јукићи* 4 к. римокатолик, звао се Рукавина; *Крајиновић* 1 к. (Јовањдан) из Турјанског; *Аралице* 2 к. из Шкара; *Ковачевић* 1 к. (Јовањдан) са Горијевца; *Божичковићи* 2 к. из Турјанског; *Цвјетићанин* 1 к. (Јовањдан) из Садиловца; *Блануше* 4 к. (Ђурђевдан) из Круга крај личких Дољана; *Дракулић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Петрова Села личког и *Вигњевић* 1 к. (Св. Василију) из Мазина.

62. Бугар.

Положај. На делу карсне заравни где је пробија уска клисураста долина Коране и постаје међа између Хрватске и Босне лежи скорашње насеље Бугар. Од Рујнице раставља село долина поточића Гатице.

Тип. Село је претежно разбијено у сродничке групе, расурене око вртача и долењака. Једва се примећује извесна тежња за збијени тип или бар да групе имају извесни ред као прелаз збијеном типу насеља. Ту тежњу пренели су насељеници из Кордуна, где и пластика сили на развијање тога типа, а и аустријска војничка управа иза Свиштовског Мира на то је знатно утицала, кад је парцелирала и насиљала Кордун. Насеље се дели на: Градина, Бугар Понор, Живуља и Шанац. У *Градини* су: *Борићи* 2 к., *Штрбац* 1 к., *Грковић* 1 к., *Грба* 1 к., *Чавић* 1 к., *Зобенца* 1 к., *Кесић* 1 к., *Смиљанић* 1 к., *Иванчевић* 4 к., *Гргић* 1 к., *Вранић* 1 к., *Веселица* 1 к., *Девићи* 2 к., *Котури* 2 к. и *Дмитровићи* 3 к. — У *Бугару* су: *Котури* 4 к., *Иванчевићи* 2 к., *Веселица* 1 к., *Зубовић* 1 к., *Гравора* 1 к., *Гргић* 1 к. и *Зобеница* 2 к. — У *Понору* су: *Беук* 2 к., *Косановић* 1 к., *Зобеница* 2 к., *Иванчевић* 2 к., *Рададовић* 2 к., *Марковић* 1 к. и *Радмановић* 1 к. — На *Шанцу* су: *Познан* 1 к., *Лалић* 2 к., *Миљковић* 1 к., *Зобеница* 2 к., *Цвјетићанин* 2 к., *Грковићи* 2 к., *Студени* 4 к., *Кесић* 1 к., *Кукићи* 4 к. и *Пјевац* 3 к. — У *Живуљи* су: *Вукелићи* 5 к., *Батинић* 1 к., *Пањак* 1 к. и *Малбаша* 1 к. Свега је у селу 35 породица са 79 кућа.

Привреда. Кад су населили иза окупације и ускрчили шуме, земље су биле „нове“ и „излежане“ па је рађало, особито просо-

1) Маџара, коме су Турци дали Бегате не дуке. — Пре *Скендера* су од Јајца и *Мајсторовићи* 6 к. — На *Привалице* су пре

Тада су и „озгоднили“. После је земља изорана „истањила“ и село је почело да сиромаша док нису пошли по радовима у „Прајску“ и Америку. Нешто су се повратили и живнули, али многи су се „забарabili“ на раду.

Имена. Село је добило име од планине и градине Бугара, где је многи, веле, нападнут од хајдука „забугарио“. — Црњина Пећина по некакву Црњи, који је стојао у Рујници. Шанац по ископану шанцу из некакве борбе о којој незнају ништа да причају.

Сџарине. На Градини Бугару распознају се трагови грађевине. Нађене су и римске цигле¹⁾. Изгледа да је уз римску грађевину подигнута и средовековна утврда.

Посџанак села и порекло сџановнишџва. Простор села је био пре окупације „стећа тимор планина“. Пред окупацију су населили најпре *Гаџале* 3 к. из Бјелајског Поља, где су се звали Матијевићи. Славе Ђурђевдан; *Паравиње* 2 к. (Јовањдан) из Черкезовца и *Борићи* 2 к. (Јовањдан) из Буковице. — Са Кордуна су после окупације а из стариначких породица: *Иванчевићи* 9 к. (Михољдан) из Кршље (где их има око 20 к.); *Беул* 2 к. (Михољдан) из Машвине; *Пјевци* 3 к. (Ђурђевдан) из Љесковца; *Вукелићи* 5 к. (Ђурђевдан) из Јасенице; *Грба* 1 к. (Ђурђевдан) из Плашког и *Грковићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Машвине. *Дмијровићи* 3 к. (Славе Никољдан) су из Кршље. Са Југа су „потекли“ па „пали“ у Равне Котаре. Из њиховог је племена веле, легендарни јунак са Котара, Стојан Јанковић. Из Далмације населе под Гомилу, а одатле за Лауданова Рата пређу на Кордун. — С Југа су изгледа по првобитном пореклу, а прошли кроз Далмацију и Лику и преко Босанске Крајине за Лауданова Рата на Кордун, а одатле после Окупације: *Сџудени* 4 к. (Никољдан) из Жељаве; *Пањак* 1 к. (Никољдан) из Садиловца; *Цвјеџићанин* 2 к. (Јовањдан) из Садиловца; *Марковић* 1 к. (Никољдан) „испод“ Машвине; *Радаковићи* 2 к. (Никољдан) из Машвине; *Гравара* 1 к. (Јовањдан) из Љесковца; *Миљковић* 1 к. (Арханђеловдан) из Машвине; *Лалићи* 2 к. (Арханђеловдан) испод Липоваче; *Познан* 1 к. (Јовањдан) из Машвине; *Зубовић* 1 к. (Арханђеловдан) из Корјенице; *Коџури* 4 к. (Никољдан) из Кршље; *Веселице* 2 к. (Арханђеловдан) из Садиловца.

¹⁾ Rudinsky: Nekropole na Jezerinama u Pritoci kod Bišća. („Гласник Земалског Музеја“ књ. V. 1893. стр. 51.)

где су се звали Секулићи, и ради бабе „веселичасте“ прозвали их Турци Веселице; *Грџићи* 2 к. (Стефањдан) из Садиловца и *Кесићи* 2 к. (Никољдан) из Садиловца. — Са Кордуна, али не знају даље порекло: *Зобенице* 5 к. (Св. Василија) из Садиловца; *Баџинићи* 1 к. (Јовањдан) из Грабовца; *Радмановић* 1 к. (Јовањдан) из Садиловца; *Кукићи* 4 к. (Никољдан) из Љесковца; *Малбаша* 1 к. (Арханђеловдан) из Плашког; *Девићи* 2 к. (Јовањдан); *Вранић* 1 к. (Никољдан) обамро; *Заџезало* 2 к.; *Смиљанић* 1 к. (Јовањдан) из Љесковца и *Чавић* 1 к. (Јовањдан) из Грабовца. — Пре 15 г. је населио *Шџурбац* 1 к. (Ђурђевдан) из Суваје. Био код ујака Јове Јожића, па купио посед у Бугару и населио.

63. Ведро Поље.

Положај: Под баљевачком терасом јавља се Илића Врело, које гони два млина, али љети не могу да међу. Са Пањковом Пећином састају се под селом и отичу у Клокот. Са тих врела насеље се служи водом и још са Вреоца и Стубла. Сеоске су куће у заравни речних наноса под терасом.

Тип. Село је збијено. Куће су с обе стране пута. Имају две махале: Горња Махала и Доња Махала. Четири су куће у полукругу око једног простора. Изгледа да је у вези са лончарским занатом. У *Ведром Пољу* су: Маркетићи 7 к., Јурићи 18 к., Шимићи 7 к., Вуковићи 2 к., Мартиновић 1 к., Клепић 1 к. — Код Пањкова су врела: Вуковићи 3 к. и Вељача 1 к. Свега је у селу 10 породица са 56 кућа.

Привреда: Лончарски је занат занемарен. Баве се земљорадњом.

Сџарине. На Главници више Клокота је Црквина, где се распознају трагови грађевине. Под Црквином су баре Калуђерице.

Посџанак села и порекло сџановнишџва. Задржало се тамно сећање на некакво становништво које је са Пјешевике „растирао витар головршњак“ у Славонију. Пре Скендера 1850. г. засновано је насеље. Чим је укинут беглучки систем а заведена трећина, населили су бежи Бишчевићи кметове из околних села. Тада је било свега 9 к. Ахмедбег, Ганибег и Ибрахимбег Бишчевићи имали сваки по три кмета. Најпре се населили из Краља *Јурићи* 18 к. и *Шимићи* 6 к. Јурићи су потомци Шељевића „Маџара“, коме су Турци дали берате не луке. — Пре Скендера су од Јајца и *Мајџоровићи* 6 к. — Из Привлице су пре

Скендера и *Маркейићи* 7 к. — Пре Окупације су из околних „маџарских“ села: *Вељаче* 4 к. из Голубића; *Марџиновић* 1 к.; *Шанџићи* 7 к. из Голубића; *Вуковићи* 5 к. из Голубића; *Клеџићи* 1 к. из Краља, приженио се, и *Вујић* 1 к. из Калина приженио се у Јурића кућу.

64. Виноца.

Положај. На језерској тераси бихаћке долине под главицом Маскара 317 м. је насеље Виноца. Воду пију са врела Виночка Вода и Бегиновац.

Тип. Село је збијено с обе стране сеоског пута. Има два дела: Виноца и Жегар Привор. У *Виноци* су: Шумар 1 к., Хафурићи 2 к., Бећирспахићи 11 к., Кадић 1 к., Ђелић 1 к., Хаџић 1 к., Миџић 1 к., Диздаревићи 8 к., Вардићи 3 к., Челебићи 4 к., Дајићи 2 к. и Шабановићи 1 к. — У *Жегар Привору* су: Трбулин 1 к., Гаћеше 5 к. и Перић 1 к. Свега је 15 породица са 41 кућом.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Особито роди кукуруз, а његова је добра „прођа“ у Лици. Падају у очи велике кукурузане, које су многог послале на хаџилук. Из тежаклука су самих 7 Диздарића постале хаџије. Знатно их помаже експлоатисање мајдана каменолома од кога се праве надгробни споменици по свој области.

Имена. Насеље је добило име од винове лозе која је пре Турака била.

Старине. Старина нема никаквих, само два гроба „Шехити“ за борбе око Бихаћа.

Постанак села и порекло становништва. Најстарији су у селу *Шабановић* 1 к. и *Хаџић* 1 к. Обамрло их је много. Из њихова су племена „Шехити“. — Иза млетачко-турских ратова доселили су *Диздаревићи* 8 к. из Врљике. — Из Лике су иза Карловачког Мира: *Челебићи* 4 к. и *Ђелић* 1 к. — Из бихаћког града су: *Шумар* 1 к. из Горњег Прекоуња, *Кадић* 1 к. из Града и *Бећирспахић* 11 к. из Града. — Не зна се одакле је *Хафурић* 1 к. — Од православних су *Гаћеше* 5 к. (Никољдан) из Бјелајског Поља пре окупације. — Из Лике су пре окупације: *Вардић* 1 к. (Јовањдан), *Трбулин* 1 к. (Ђурђевдан), *Дајићи* 2 к. и *Перић* 1 к. (Ђурђевдан).

65. Горња Гата.

Положај. Од Бисовца до суве међе на Кордуну на заравни и косама лежи насеље Горња Гата. Под Бисовцем је Српска Гата. До Коране је Черкезовац. На ивици је карне заравни Брезик а Раставача је до Рујнице и Гатице.

Тип. Куће су с једне стране пута у сродничким групама. Удаљеност је од 10 до 30 м. Удаљеност је сродничких група од 30 до 50 м. Исто тако су збијеног типа: Брезик, где су сродничке куће по ивици заравни, Черкезовац над Кораном и Мала Пећа. Растовача је разбијеног типа са прелазом збијеном друмском насељу. Све више превладава мишљење, да је Горња Гата опћина од више села, а њени делови као засебна и самостална села: Горња Гата (део), Мала Пећа, Растовача и Брезик. Једно време је и Бугар припадао Горњој Гати. — У *Растовачи* су: Ковачевићи 2 к., Чубриле 5 к., Шевићи 2 к., Пилиповићи 2 к., Јапунца 1 к., Инђић 1 к., Бандић 1 к., Радићи 2 к., Вигњевић 1 к., Станић 1 к., Прица 1 к. и Брујић 1 к. — У *Малој Пећи*: Рабата 1 к., Адамовићи 2 к., Илићи 3 к., Дубајић 8 к. — На *Брезик*у: Трбојевић 1 к., Кесићи 6 к., Луџајићи 2 к., Борић 2 к., Пилиповићи 2 к., Цвјетићанин 1 к., Грубић 1 к., Ђујић 1 к., Маричић 1 к., Вигњевић 1 к., Балабан 1 к., Бубало 2 к., Чавић 1 к., Јерковић 1 к., Мандићи 5 к., Комадине 2 к., Зобенице 5 к., Баљак 1 к. и Радмановић 1 к. — У *Черкезовцу*: Баљак 2 к., Жига 1 к., Матијевићи 2 к., Кесићи 2 к., Цвјетићанин 1 к., Чавић 1 к., Машић 1 к., Гатало 4 к., Паравиће 8 к., Батинић 1 к. и Адамовић 1 к. — У *Змијењаку*: Гашљевић 1 к. — У *Горњој Гати*: Вигњевићи 2 к., Коруге 2 к., Мандићи 2 к., Комадине 1 к., Лекићи 3 к., Матић 1 к., Пуцар 1 к., Радмановићи 7 к., Басаре 3 к., Штулић 1 к. и Пилиповићи 2 к. Свега је у селу 46 породица са 112 кућа.

Привреда. Земља је подеснија за сточарство, али се становништво више бави земљорадњом ради пренасељености. Ради тога и сиромашно село. Нешто их помажу из Америке радници.

Имена. Село је добило име од љековитог врела Гате-Илице. Зове се „Горња Гата“ за разлику од „Доње Гате“ у цазинском срезу. Чује се Бихаћка Гата за разлику од Цазинске Гате. Исто тако и Српска Гата од Турске Гате. Често се под именом Горња Гата или Српска Гата подразумева део села под Бисовцем. Мала Пећа зове се Српска Пећа за разлику од Турске Пеће, која спада Турској Гати. Черкезовац је

назван по спахији Алијагићу из Изичића, који је, веле, Черкез. Имена су пређашних власника: Смајића Долина, Челебин До, Рекића До, Реџића Долина, Јанковића Брод по Стојану Јанковићу. На нестале породице подсећају: Медаковац, Јаковчева Долина и Матина Урга. — Криштипов Гроб или Криштиповац, веле, по Наполеоновом генералу Криштипу, који је ту погинуо и закопан.

Старине. Распознају се темељи двеју цркава: више Гавранића Брода на Корани у Черкезовцу и код суве међе под висом Камењком. — Цркве су биле пре Турака.

Посџанак села и порекло сџановништва. Најпре су насељени у Черкезовцу пре 80 г.: *Паравиње* 8 к. (Јовањдан) из Садиловаца и *Гаџало* 4 к. (Ђурђевдан) из Бјелајског Поља, где су се звали Матијевићи. — Из Далмације су пре 80 г.: *Балак* 2 к. (Ђурђевдан) и *Илићи* 2 к. (Ђурђевдан). — Пре Омерпаше су: *Пилиповићи* 2 к. (Св. Алимпију) са Цвјетнића; *Мандићи* 7 к. (Јовањдан) из Поља и *Бубале* 2 к. (Св. Алимпију). Они су Пилиповићи, па их мати привела у Бубале. — Пре Омерпаше су из Лике: *Чубриле* 5 к. (Лучиндан) из Брувна; *Радмановићи* 8 к. (Јовањдан) из Висућа; *Лекићи* 3 к. (Јовањдан) из Грачаца; *Трбојевић* 1 к. (Ђурђевдан) из Корита; *Басаре* 3 к. (Ђурђевдан). Из Бјелајског Поља су: *Балабан* 1 к. (Петровдан) и *Маџијевић* 2 к. (Ђурђевдан). — Пре окупације су из Лике: *Кесићи* 8 к. (Никољдан) испод Липоваче; *Шџулић* 1 к. (Враче); *Рабаџа* 1 к. (Ђурђевдан) из Срба; *Дубајићи* 7 к. (Ђурђевдан) из Срба; *Маџић* 1 к. (Арханђеловдан) из Грачаца; *Бандић* 1 к. (Лучиндан) из Брувна; *Шевићи* 2 к. (Лучиндан) из Брувна; *Брујићи* 1 к. (Никољдан) из Лике најпре у Глиницу; *Станић* 1 к. (Арханђеловдан) из Брувна; *Инђић* 1 к. (Никољдан) из Грачаца и *Јаџунца* 1 к. из Брувна. — Пре окупације су: *Пуцар* 1 к. (Ђурђевдан) од Гламоча и *Ковачевићи* 2 к. (Јовањдан) са Хргара. — Из Лике су после окупације: *Маџић* 1 к. (Никољдан) из Јошана; *Цвјеџићанин* 2 к. (Јовањдан) из Дољана и *Лужајићи* 2 к. (Ђурђевдан). — Са Кордуна су после окупације: *Вигњевићи* 4 к. (Св. Василију) из Ваганца; *Маричић* 1 к. (Никољдан) из Садиловца; *Зобенице* 5 к. (Св. Василију) из Садиловца; *Баџинић* 1 к. (Јовањдан) из Грабовца; *Чавићи* 2 к. (Јовањдан) из Грабовца; *Борићи* 2 к. (Никољдан) из Љесковца; *Коруге* 2 к. (Арханђеловдан) из Садиловца; *Комадине* 3 к. (Никољдан) из Садиловца; *Прица* 1 к. (Арханђеловдан) из Ваганца;

Родићи 2 к. (Арханђеловдан) из Садиловца; *Адамовићи* 3 к. (Јовањдан) из Ваганца; *Ђујић* 1 к. (Јовањдан) испод Капеле; *Грубих* 1 к. (Јовањдан) из Ваганца; *Јерковић* 1 к. (Петровдан) из Садиловца и римокатолик *Гаџљевић* 1 к. из Ваганца. Пре 1 г. доселио се из Рујнице Жига 1 к. (Ђурђевдан).

66. Турска Гаџа.

Положај. Уседлина Врста између топличке долине и бихаћске развође је поточића, који теку Уни и Корани. На ивици карсне заравни јавља се цео низ врела пеџинског карактера и теку у Топлицу. Ту је Ледено Врело или Стражанац, Велика Пеџина која гони 7 млина, Мала Пеџина 1 млин, Пеџа, која се састоје из једног пеџинског врела и Кантар. Пеџа се слева у Топлицу код Золића Моста. Та мрежа поточића са чијих се врела село служи водом, творе зараван наноса са пуно влаге и бујних ливада. Главни део насеља је на карсној заравни под Бисовцем изнад долине Топлице. Из Вучијака и Осоја тече: Челића Поток, Чакин Поток и Тржинска Вода. Пољана је до Турске Пеџе и Чакин Поток. Илиџа је код топлог лековитог врела.

Тип. Насеље има 11 делова: Мусића Село, Крња, Фаткића Село, Фелића Село, Смајића Село, Балића Село, Золића Село, Илиџа, Пољана, Турска Пеџа и Чакин Поток. У *Мусића Селу* су: Мушићи 6 к., Раковић 1 к., Беџић 1 к., Фелићи 4 к., Золићи 2 к., Хускарић 1 к. и Бајрамковићи 2 к. — На *Крњи* су: Мушићи 5 к., Чизмић 1 к., Первиз 1 к., Фаткићи 2 к. и Махмутовићи 4 к. — У *Фаткића Селу*: Харбаши 5 к. и Фаткићи 18 к. — У *Фелића Селу*: Пашић 1 к. и Фалићи 3 к. — У *Смајића Селу*: Смајићи 3 к., Фелићи 6 к., Сивићи 2 к., Бешић 1 к., Бајрамковић 1 к., Џафић 1 к., Вилић 1 к. и Сивић 1 к. — У *Золића Селу*: Фаткићи 1 к., Золићи 3 к., Махмутовић 1 к. — У *Балића Селу*: Балићи 7 к. — У *Илиџи*: Делићи 2 к., Зорић 1 к. и Главановић 1 к. — На *Пољани* су: Аличић 1 к., Харбаши 2 к., Ливаковић 1 к., Викићи 3 к. и Кешкићи 1 к. — У *Турској Пеџи*: Мизић 1 к., Делићи 7 к., Махмутовић 1 к., Кешкићи 8 к. и Кендић 1 к. — У *Чакину Поџоку*: Халкићи 6 к., Чаић 1 к., Махмутовићи 2 к., Ливаковић 1 к., Бунићи 2 к., Мизићи 1 к., Дрљача 1 к., Гердијан 1 к. и Кешкић 1 к. — Свега је у насељу 35 породица са 131 кућу.

Привреда. Више их помаже земљорадња него сточарство.

Особито роди пшеница у Крњи на земљи „оргушици“. На гласу је гађањска пшеница на пазару у Бихаћу, одмах иза радићке. Она је обогатила Гађане, па су релативно имућни. Било је родних година кад су Балићи могли имати и по 100 q. пшенице. Из њихове куће биле су 3 хаџије. — За сезоне купања у Илици долазе из околних места Крајине и из Лике. Да су израђене бање много би их више било на купању.

Имена. Крај, где је главни део насеља, звао се Крња. Све више превладава назив Гата од Илице, и за разлику од других двају насеља под именом Горња и Доња Гата добило је име Турска Гата. — Турска Пећа за разлику од Мале Пеће, коју зову и Српска Пећа. На пређашње власнике и нестале породице подсећа: Беширевића Њива, Ђонлагича Њива, Кнежева Бара и Крекића Бара.

Старине. На Црквини се у Крњи распознају трагови већег здања. Установљени су трагови римског насеља (Radimski: Nekropola на Jezerinama и Pritoci kod Višća (Glasnik Zemaljskog Muzeja 1893. стр. 50). Сва је прилика да је ту било и старо насеље и после римског и средовековно које се спомиње под именом Топлички Турањ (Radoslav Lopašić: Bihać i Bihaćka Kraјina стр. 20).

У Илици су откривени трагови римских бањских насеља и средовековне цркве (на истом месту). Више Турске Пеће распознају се темељи цркве, код које је све до скоро била надгробно положита плоча до 2 м. дуга, па је нестало.

Постанак села и порекло становништва. Где је главни део села земља је била бегова Беширевића из Острошца. Ту су били кметови „Маџари“ који су прешли у Бихаћ. Дали су Изачићани 100 дуката Хусеинбегу Беширевићу за Гату и населили. Куће су изградили на само па се развило село. Сва је Гата издељена на 7 пајева. Од изачићког града су пре 100 г.: *Файкићи* 21 к., *Фелићи* 13 к. и од њих *Мушићи* 13 к. — Од Цетина су иза Свиштовског Мира: *Делићи* 7 к. — Личка је породица и од изачићког града иселила и *Золићи* 5 к. Назвао им предка тако удутџија, што је предак љут био ко золь. — Од града су: *Мизићи* 2 к., *Бајрамовићи* 3 к., *Раковић* 1 к., *Халкићи* 6 к., *Пашић* 1 к., *Махмутовићи* 7 к., *Џафић* 1 к., *Совићи* 2 к., *Смајићи* 3 к., *Кешкићи* 10 к., *Викићи* 3 к., *Ливаковићи* 3 к., *Аличић* 1 к. и *Балићи* 7 к. — Личка је породица и *Бунићи* 2 к. од града. — Из околних су насеља пре окупације:

Делићи 2 к. из Бихаћа; *Вилић* 1 к. из Мутника; *Первиз* 1 к. из Мутника; *Хорбаши* 7 к. из Мутника; *Кендић* 1 к. из Пећи; *Чаић* 1 к. из Пећи; *Бећић* 1 к. из Тржца; *Бешић* 1 к. из Отоке; *Чизмић* 1 к. из Слатине; *Сивић* 1 к. из Острожнице и *Хускарић* 1 к. из Кладуше. — Од православних породица после окупације: *Дрљача* 1 к. (Трифундан) и *Гердијан* 1 к. (Ђурђевдан) из Боговоље. — Пред рат су населили и отворили радње: *Сучевић* 1 к. (Арханђеловдан) из Цазина; *Главановић* 1 к. (Арђеловдан) из Бихаћа и *Зорић* 1 к. (Ђурђевдан) из Доње Гате. — Одселили су се у Турску: *Файкићи* 9 к., *Харбаши* 3 к., *Џафићи* 1 к., *Золићи* 1 к., *Фелићи* 3 к. и *Делићи* 2 к.

67. Голубић.

Положај. У бихаћкој заравни речних наноса уз Уну издиже се главица купаста облика. Уз Уну под том главицом је насеље Голубић. Пију воду са Уне и са врела Лијепа Вода, Чакиновац, Земерин, Маџарац, Слано Врело, Поздин и Маџар. — Турски Голубић је до газа на Уни, где су млини и пилина, а Католички Голубић је до Соколца.

Тип. И муслимански и католички део насеља је сашорован. Муслимански део је без реда са прогоном до Уне, а католички део чини прелаз друмскоме насељу с обе стране главног пута. Куће су по ширини према путу само новије по дуљини. Има три дела: Католички Голубић, Турски Голубић и Лијепа Вода. У *Католичком Голубићу* су: Томићи 3 к., Иванкићи 5 к., Гргићи 16., Гргићи 3 к., Вујићи 7 к., Јерковићи 4 к., Вељаче 1 к., Баришићи 2 к., Колићи 7 к., Дошен 1 к., Павичић 1 к., Јелић 1 к., Финдрик 1 к., Чагљевићи 2 к., Павловић 1 к., Терзићи 2 к., Мајсторовић 1 к., Чајићи 2 к., Прша 1 к., Мишићи 5 к. и Пилиповић 1 к. — У *Турском Голубићу*: Авдагић 1 к., Софтићи 3 к., Кадићи 7 к., Хрустановићи 3 к., Махуновић 1 к., Пашић 4 к., Мујацићи 2 к., Бабићи 3 к., Сенагићи 4 к., Мемагићи 3 к., Малкић 1 к., Харачлић 1 к., Џаферовићи 4 к., Мустафићи 4 к., Османовићи 4 к., Мухамедагићи 2 к., Дервишевићи 1 к., Куртагић 1 к., Хрустановићи 3 к., Селимовићи 2 к., Мухаремовић 1 к., Микулчић 1 к., Ајданагић 1 к., Башагићи 4 к., Бадњевић 1 к., Брекић 1 к., Лајић 1 к. и Грбић 1 к. — На *Лијепој Води*: Рогићи 3 к., Гргићи 2 к., Прша 1 к., Мијелић 1 к. и Руковина 1 к. Свега је муслиманских 8 породица са 62 куће; 18 католичких породица са 60 к. и 2 православне са 6 к.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Особито роди кукуруз и добра му је прођа у Лици. Помажу се много и продајом дрвета. Има их и на раду у Америци. У селу су: 2 пиране, 2 ујмена млина.

Имена. Не знају како је добило насеље име. У другим селима причају да је ту била црква Голубица и од ње добило име насеље. Католички Голубић се звао пре и Маџарски Голубић. — На насеља из времена пре Турака подсећа Звониград.

Сџарине. На главици се распознају зидови некакве грађевине и ока ње гробови са положитим надгробним плочама. Ту је сада католичко гробље. Сва је прилика да је ту била црква пре Турака и код ње гробље. Има трагова римске културе у Худуру, а по Радимском (Гласник Земаљског Музеја 1893. стр. 54.) на истом месту где је црквина био је Митрасов храм. Преко Уне на Црквини Св. Ивана распознају се знакови цркве.

Поштанак села и порекло сџановнишџива. Када је Бихаћ „фет учињен“ населио је у Голубић некакав Башага и саградио кулу, која се зове Башагина Кула. Раселило се што куда и обамрло, само су сада од њега Башагићи 4 к. Сва је прилика да су из Анадола. У исто време населио се овде Црни Мухамедага из Анадола као серхатлија. Син је или унук Дели Мурата, који је „погубио краља у Унђуровини“ и зато добио у агалук Врточе. Најпре је „ватан учинио“ у Бјелају. Синови су Мухамед-агини: Јашар, Пашо, а трећем не знају имена, само је био диздар. Црни Мухамедага је био „мрка брка а јастребастих очију“. Од Јашара су: *Кадихи* 7 к., *Хрусиновићи* 6 к., *Мујаџићи* 2 к., *Муминовић* 1 к. и *Мухаремовић* 1 к. — Од Паше су: *Авдагићи* 1 к., *Пашићи* 4 к., *Бабићи* 3 к., *Сенагићи* 4 к. и *Мел-агићи* 3 к. — Од Диздара су: *Софшићи* 3 к., *Харачлић* 1 к., *Џаферовићи* 4 к., *Мусџафићи* 4 к., *Саликовићи* 2 к., *Дервишевић* 1 к., *Османовићи* 4 к. и *Мухамедагићи* 2 к. — Пре Окупације су: *Бадњевић* 1 к. из Крупе; *Курџагићи* 2 к. из Кулен Вакуфа уз Буну и *Малкић* 1 к. из Бихаћа.

Католичко сџановнишџиво је вероватно стариначко. Зову их „Маџари“. Сва је прилика да су их Турци тако назвали, јер су угарски држављани, а вероватно и ради тога што су многи од њих потомци саских рудара из Ердеља, који су употребљавани за копање руда. Од „фета“ су *Колићи* 7 к. Од два брата су, веле, *Колићи* и муслимани *Лонићи* у Бихаћу, чији се предак потурчио. — Од „фета“ су: *Гргићи* 16 к., *Вујићи* 8 к.

и *Јерковићи* 4 к. — Старинци су из околних села пре Скендера (1850. г.): *Томићи* 3 к. из Жегара; *Иванкићи* 5 к. из Краља; *Вуковић* 1 к. из Ведрог Поља; *Терзићи* 2 к. из Бишћа и *Мајсџоровић* 1 к. из Ведрог Поља. — Пре Скендера су из Лике: *Дошен* 1 к., *Чаићи* 2 к., где су се звали Гргићи и *Баришићи* 2 к. из Зрмање. — Пре Окупације су из Травника: *Павловић* 1 к., приженио се кћери Јосе Гргића и *Баришић* 1 к. — Пре Окупације су из Лике: *Гргићи* 3 к. са Скочаја; *Јелићи* 1 к. из Зрмање; *Павичић* 1 к. из Лике, обамрла, и *Вељача* 1 к. из Пањка. — Из Лике су после Окупације: *Крековић* 1 к. из Перушића; *Приа* 1 к. из Скочаја и *Финдрић* 1 к. из Заваља. — Православни су: *Мишић* 5 к. Ђед им се звао Бекташ и доселио је пре „Наполијуна“ из Кршље крај Госпића. Славе Јовањдан. — *Пилиповић* 1 к. (Св. Алимпију) је са Цвјетнића пре Окупације.

68. Горијевац.

Положај. — Насеље је Горијевац на карсном улегнућу између Великог и Малог Љуточа и коса Грмеч планине, где се у стрмом нагибу спуштају бихаћкој котлини. Пију воду са врела: Љесковац, Грабовац, Буковац, Планиште, Прашчијок, Корита и Стублић.

Тип села. Село је разбијено у сродничке групе, у већој удаљености од 200 до 300 м. Једва се примећује и тежња збијеном типу покрај цесте. Има четири дела: Жежнице, Јасен, Горијевац и Ковачевићи. — У *Жежницама* су: *Зелић* 1 к., *Грубор* 1 к., *Чанак* 3 к., *Стојисављевић* 1 к., *Пилиповић* 1 к., *Вујиновић* 1 к., *Михајиловић* 1 к., *Ковачевић* 1 к., *Матијевић* 1 к., *Милинковић* 1 к., *Радуловић* 1 к. и *Радаковићи* 3 к. — На *Јасену* су: *Љубичић* 1 к., *Пепић* 1 к., *Дурак* 1 к., *Новаковићи* 4 к., *Бероње* 2 к., *Зелић* 1 к., *Матијевић* 1 к., *Грбићи* 5 к., *Вукмирица* 1 к., *Стојисављевићи* 2 к., *Иванчевић* 1 к. и *Кантар* 1 к. — На *Горијевцу* су: *Грбић* 1 к., *Ковачевићи* 7 к., *Стојисављевићи* 5 к., *Тривунчевићи* 2 к., *Матијевићи* 2 к., *Грубор* 1 к., *Новаковић* 1 к., *Вукмирице* 2 к., *Совиљи* 2 к., *Наранчић* 1 к., *Вујиновић* 1 к., *Љубичић* 1 к., *Радуловић* 1 к., *Бурсаћ* 1 к. и *Кокот* 3 к. — *Ковачевићи*: *Вујиновићи* 2 к. и *Ковачевићи* 7 к. Свега је у селу 27 породица са 76 кућа.

Привреда. Претежно се баве сточарством. Како сточарство опада услед популације измажу се продајом дрва. Има их 31 у

селу који продају дрва у Бихаћу. Неколицина их има на раду у Америци.

Имена. Име је насељу по положају према Дољанима. Жежнице, што су ту жежене кречане.

Старине. На вису распознају се трагови старог насеља. Говорили су ми да се кроз шуму може да види стари пут.

Постанак села и порекло становништва. Насеље је скорашње. Ту су били станови са стоком становника из Рачића и Дољана. Нешто приликом деобе иселили су одељени чланови на станишта, а нешто их се из Лике населило. Најпре су иселили из Дољана пре Скендера *Ковачевићи* 15 к. Славе Јовањдан. — Пре Скендера су из Лике: *Стојисављевићи* 8 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Љубичићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Радаковићи* 3 к. (Никољдан) из Јошана и *Совиљи* 2 к. (Никољдан). — Из Далмације су пре Скендера: *Вукмирице* 3 к. (Лучиндан). — Пре Скендера су „озго“: *Новаковићи* 5 к. (Никољдан) од Петровца; *Вујановићи* 4 к. (Арханђеловдан) од Поља; *Грбићи* 6 к. (Срђевдан) од Поља; *Мајијевићи* 4 к. (Ђурђевдан) из Кестеновца; *Радуловићи* 1 к. (Никољдан) са Осредака и *Милиновић* 1 к. (Томиндан). — Из Лике су пре окупације: *Грубори* 2 к. (Ђурђевдан), *Радуловић* 2 к. (Никољдан), *Канџар* 1 к. (Јовањдан) Одселио је у Срем. — Пре окупације су „озго“: *Пилиповић* 1 к. (Св. Алимпију) са Бобољусака и *Зелић* 1 к. (Јовањдан). од Поља. — Из околних су села пре окупације: *Трифунчевићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Рачића, *Бероње* 2 к. из Радића, *Михаиловић* 1 к. (Ђурђевдан) са Хргара; *Пејић* 1 к. (Ђурђевдан) са Хргара. *Бурсаћ* 1 к. (Ђурђевдан) из Дољана; *Иванчевић* 1 к. (Јовањдан) са Хргара и *Кокоши* 3 к., (Јовањдан) из Језерског и сматрају их за праве „Бошњаке“. — Из Лике су после окупације: *Наранчић* 1 к. (Јовањдан) из Шкара; *Дурак* 1 к. (Ђурђевдан) из Лапца; *Чанак* 3 к. (Јовањдан) и *Зелић* 1 к. (Јовањдан). Одселио у свет за време рата, незна се куда.

69. Грабеж.

Положај. Од уседлине Дренова Тијесна спуштају се косе Грмеч планине под именом Грабешка Брда према бихаћкој долини. Између њих води стара цеста из Крупе у Бихаћ. Уз цесту на тим брдима је скорашње насеље Грабеж. Воду пију са врела Стублић и Точак, који слазе у воду Ружицу.

Тип. Село има два дела: Грабеж и Дреново Тијесно. У *Дренову Тијесну* су: Старчевић 1 к., Кончар 1 к. и жандарска

касарна. — У *Грабежу* су: Стојић 1 к., Аничићи 1 к., Узелац 1 к., Војводић 1 к., Кљајић 1 к., Балаћ 1 к., Букарица 1 к., Солеша 1 к., Радаковић 1 к., Пашићи 4 к., Дујман 1 к. Коруга 1 к., Дошен 1 к., Пепић 1 к., Батаз 1 к., Дивјак 1 к., Радаковић 1 к., Вигњевић 1 к. и Чазих 1 к. — Свега је 22 породице са 27 кућа.

Привреда. Претежно се баве сточарством. У селу: два жежу кречане и продају креч. Има их и на раду у Америци. — Код жандарске касарне је узорни пчелињак, који добија највише меда липовца. У шумама има много липова дрвета.

Име. Име је насељу од ситног рашћа шумског, које зову грабеж. Разбој или Бунића Разбој, што су ту дочекивали хајдуци Турке и трговце у чему се највише истицао хајдук Бунић.

Старине. Нема никаквих трагова старих насеља.

Постанак села и порекло становништва. Насеље је скорашње, после окупације. На неким деловима су били станови са стоком из Притоке, а неке делове, који су били саставни део Чекрлија, насељавали су Личани. Досељени су из Лике: *Вигњевић* 1 к. (Св. Василију); *Чазих* 1 к. (Никољдан) из Дољана; *Дошен* 1 к. (Јовањдан); *Радаковићи* 2 к. (Никољдан); *Кончар* 1 к. (Никољдан); *Дракула* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) из Саставака; *Букарица* 1 к. (Св. Стевана Дечанског); *Дивјак* 1 к. (Никољдан); *Војводић* 1 к. (Никољдан); *Кљајић* 1 к. (Лучиндан) и *Коруга* 1 к. (Лучиндан). — Из околних су села после окупације: *Узелац* 2 к. (Никољдан) из Злопољца; *Старчевић* 1 к. (Арханђеловдан) из Бихаћа (држи биртију). — Из околних су села: *Аничић* 1 к. (Марковдан); *Солеша* 1 к. (Ђурђевдан) и *Радић* 1 к. (Ђурђевдан). — На становишта су се иселили из Притоке: *Пашићи* 4 к. (Јовањдан); *Пејићи* 1 к. (Ђурђевдан); *Стојићи* 1 к. (Ђурђевдан) и *Батаз* 1 к. (Јовањдан). — Из Лике су населили католици: *Дујић* 1 к. и *Дујман* 1 к.

70. Грмуша.

Положај. На карсној заравни између долине Уне литичастих страна и завршних висова Грмеч планине налази се насеље Грмуша. Највиши су врхови коса, који оивичавају село: Дренова Глава 751 м., Марешева Главаца 463 м. и Новаковића Главаца 579 м. Село је врло оскудно водом. Имућнији на коњима изгоне воду са Уне стрмом страном, а сиромашнији и жене на себи у вучијама. Само део насеља Трњак има точак.

Трњак је до Србљана. Испод планине су: Бунића Брдо и Новаковића Главица, Кежљевац и Грабеж. На заравни Вукашиновићи и Бркљачи. Брод је на Уни.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, растурене око долењака на заравни и на главичасто завршеним планинским косама. Насеље има 11 делова. У *Трњаку* су: Глушице 2 к., Ковачевић 1 к., Гавриловић 1 к., Вукашиновић 1 к., Брујићи 2 к., Узелац 3 к., Книжевићи 3 к., Пилиповићи 4 к. и Босанчићи 4 к. — У *Бркљачима*: Босанчић 1 к. и Бркљачи 7 к. — На *Бунића Брду*: Бунићи 6 к., Ковачевићи 5 к., Мијатовић 1 к., Босанчићи 2 к., Новаковић 1 к. и Вукашиновићи 2 к. — На *Новаковића Главици*: Новаковићи 4 к., Миљуши 2 к., Чавић 1 к., Жига 1 к. и Бркљач 1 к. — На *Горној Грмуши*: Бунић 1 к., Ђукићи 6 к. и Мијатовић 1 к. — На *Мейли*: Вукашиновић 1 к., Ђукићи 7 к., Јерковићи 4 к., Савић 1 к., Мијатовић 1 к. — У *Вукашиновићима*: Босанчић 1 к., Јерковићи 2 к., Гајићи 2 к., Вукашиновићи 3 к., Мијатовићи 3 к. и Миљуш 1 к. — У *Грабежу*: Миљуш 1 к., Мудринићи 6 к., Босанчићи 4 к., Калинић 1 к., Јожићи 6 к., Кутлача 2 к., Бркљачи 6 к., Мареш 1 к., Савићи 4 к. и Брдари 2 к. — У *Броду*: Јожићи 1 к. — На *Кежљевцу*: Репач 1 к., Јожићи 3 к., Јерковић 1 к. и Шкрбић 1 к. — У *Ђерићима*: Ђерићи 3 к. и Миљуш 1 к. — Свега је у селу 28 породица са 132 куће.

Привреда. Претежно се баве сточарством. Земље су изоране, па ако не прележе и не поторе се и не рађају. Услед пораста популације село сиромашно.

Имена. Не знају од чега је име насеља. Име му је из времена пре Турака (Radoslav Lopašić: Бићац и Бићацка Крајина стр. 134). Вероватно је и ради чешће и јаче грмљавине. А и црква саграђена после окупације, посвећена је „огњеном свецу“ Св. Пантелији. На расељене породице, о којим не знају, подсећа: Лончарев До, Бањчево Точило и Ђирића Брдо.

Старине. На Марешевој Главици и на вису 449 м. иза Осоја распознају се трагови старог насеља.

Постанак села и порекло сџановништва. Пре 150 г. населили су се из Змијања: Мудринићи који славе Ђурђевдан; звали су се у Змијању Гвоздени. Од Мудринића има сада у Грмуши: Мудринићи 6 к., Јожићи 10 к., Савићи 5 к., Ђукићи 13 к. и Кнежевићи 3 к. Једни су се одселили за Лаудонова Рата у Лику. Све ове гране Мудринића расељавале су се из Грмуше

у околна села. — Из Змијања су пре 150 г. и *Босанчићи* 12 к., Славе Св. Јована Златоустог, уз „оно пет дана“ пред божићни пост. То је змијањска стариначка породица. Из породице је било више свештеника. Изразит је преставник те стариначке породице Ђуро Босанчић. — Из Змијања су пре 150 г. и *Вукашиновићи* 7 к. и од њих *Гајићи* 2 к. Славе Никољдан. Звали су се пре Јеличићи, а једно су са Кондићима и Зецовима. Сва је прилика да су дошли на Змијање с Југа у исто време кад су Турци завладали у Змијању. Били су некада врло богати. Два пута су им се овце хиљадиле. Предак им Вукашин убио Турчина за свиралу па побегао са Змијања у Грмушу. — Пре 100 г. су: *Бркљачи* 14 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља и *Пилиповићи* 4 к. (Св. Алимпију) са Калата. — Пре Омерпаше су: *Ковачевићи* 6 к. (Јовањдан) из Дољана; *Мијатовићи* 6 к. (Стевањдан) од Јајца и *Јерковићи* 7 к. (Петровдан) из Суваје и *Глушице* 2 к. (Никољдан) са Лоховских Брда. — Из Лике су пре Дољанске Буне: *Бунићи* 7 к. (Никољдан) из Бунића привела им претка мати у Вукашиновиће; *Узелац* 3 к. (Никољдан); *Миљуши* 4 к. (Јовањдан); *Калинић* 1 к. (Никољдан) из Срба и *Брујићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Брувна. — Пре Омерпаше су *Новаковићи* 5 к. (Никољдан) из Поља. — Из околних су села пре окупације: *Мареш* 1 к. (Ђурђевдан) из Мијостра; *Шкрбић* 1 к. (Срђевдан) из Суваје; *Брдари* 2 к. (Ђурђевдан) испод Љуточа; *Чавић* 1 к. (Јовањдан) из Крајине и *Гавриловић* 1 к. (Св. Пантелију) испод Гомиле; ходао по најму па и остао. — Из Лике су после окупације: *Ђерићи* 3 к. (Јовањдан) из Корјенице; *Жига* 1 к. (Ђурђевдан) и *Репач* 1 к. (Никољдан).

Село је некада било врло „блажно“ и „згодно“. Ишло је 15 долама и 50 тока и илика на збор цркви која је била између Радића и Грмуше. Сада је село пренасељено и изорано, па се често чује жалба: „Тјескоба и безводица. Земље истањиле; ако не прележи и не потори се или пођубри, нема рашта орати“. Задржаје се најзад народна стара ношња.

71. Дољани.

Положај. Ступњевиту таванасту зараван од планине Барабуше и Великог Љуточа и Малог Љуточа према Уни прекида уска долина потока Слапа, који извире под Иноћином Гредом и Сартуки Грмушино Врело са уском кривудастом поточном удолином, коју зову Драга. Она насеље дели на Доње Село

и Горње Село. Атар Дољана простире се преко Дубовског Поља на косе Грмеч планине, где је део насеља Дољани под именом сеоце Дубовско. Са споменутих врела пију воду и са ових: Склоп, Васино Врело, Студенац и Биљетински Точак. У Дубовском је израђен бунар на „фискије“, одакле се служи водом за сушних месеца цео Горијевац.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе на заравњеним косама а делимично по драгама. Има 10 делова. Дубовско се све више узимље као самостално насеље. У *Прајницима* су: Шкорић 1 к., Глушица 1 к., Матијевићи 2 к., Бубало 2 к., Беслаћ 2 к. и Лабус 1 к. — У *Међугорју*: Богуновићи 2 к. — У *Доњем Селу*: Прошићи 8 к., Балаћ 1 к., Дивјак 2 к., Ђукић 2 к. и Пилиповић 1 к. — У *Горњем Селу*: Кокот 2 к., Љубовић 1 к., Тесла 1 к., Пилиповић 7 к., Ковачевићи 6 к. — У *Долу*: Ковачевићи 2 к. — На *Међи* су: Прошићи 2 к., Тесла 1 к., Бубало 9 к. и Ђазићи 3 к. — У *Краљевицу*: Тесла 1 к., Дивјак 1 к., Станковић 1 к., Половина 1 к., Бурсаћи 4 к., Пилиповић 1 к., Грубише 4 к., Кантари 2 к., Балаћ 1 к. и Ступар 1 к. — У *Ковачевића Дрази*: Стојисављевићи 2 к., Калинић 1 к., Ковачевићи 5 к., Дивјак 2 к., Добриковићи 2 к. и Половина 1 к. — У *Дубовску*: Врањеш 1 к., Ђазићи 2 к., Прошићи 2 к. и Пилиповић 1 к. Свега је у селу 27 породица са 95 кућа.

Привреда. Претежно се баве сточарством. Њих неколико имају станове и колибе са стоком у Дубовску и Међугорју. Неколико их је и на раду у Америци, а неке измажу и ујмени млинови на Уни.

Имена. Не знају како је насеље добило име Дољани. Свакако је име селу због положаја, „доље“, од насеља Горијевац и планине Бараћуше са висовима Великог и Малог Љуточа, или по становцима, који су „доље“ у драгама. На расељене породице подсећају: Биљетински Точак, Грмушино Врело, Милетина Драга, Зорића Врх и Јандрића Брдо.

Старине. Извесни крајеви били су насељени у све три епохе људског развитка и мењали су места: преисторијско над Уном на једној коси и ниже Зорића Врха на планинској коси; римско на Црквини¹⁾ а средовековно на Стопаруши где је била црква из времена пре Турака. Око те је црквине више надгробних положитих плоча.

¹⁾ Гласник Земаљског Музеја 1895. стр. 231.

Посџанак села и порекло становништва. Задржала су се сећања о некаквом богатом Јованбегу са Горијевца који је одседао у Дољанима код Илије Ђидије. Тада је са Горијевца ишло цркви у Дољане по 7 диван кабаница, а из Рачића преко 30. Сва је прилика да тај Јованбег и Илија Ђидија спадају оним миграцијама, које су текле овуда за посавске, подравске и алпске земље. — Од данашњих становника најстарији су *Прошићи*. Доселили су из Бјелајског Поља пре 200 г. Једно су са Кеџманима и славе Св. Вартоломеја и Варнаву. Има их 12 к. — Пре 200 г. и *Ковачевићи* 13 к. Славе Јовањдан. Звали су се Богуновићи а старина им је с Југа. Пали су на Змијање под Бјелај. Ту им изгори кућа од конопала и у њој тапије. Отму им Турци земље и они се склону у Далмацију под власт Млетачке Републике. Одатле се један огранак исели у Зрмању, кад је Стојан Јанковић истјерао Турке из Лике. Из Зрмање пре 200 г. крене их више браће и пану у село Врановину у Бјелајском Пољу. Одатле преселе у Дољане. Тада их је било у кући 70 чељади. — Пре 100 г. су: *Бубале* 11 к. (Ђурђевдан) из Небљува и *Кокоји* 2 к. (Јовањдан) из Грачаца. — Пре Дољанске Буне (1858) доселили су: *Машијевићи* 2 к., са Попине; *Грубише* 4 к. (Ђурђевдан) са Попине, *Пилиповићи* 10 к. (св. Алимпију) са Цвјетнића; *Бурсаћи* 4 к. (Ђурђевдан) од Трубара и *Сџуџар* 1 к. (Лазареву Суботу) из Поља. — Из Лике су пре окупације: *Дивјаци* 5 к. (Никољдан); *Ђазићи* 5 к. (Ђурђевдан); *Станковић* 1 к. (Ђурђевдан) из Лохова; *Тесла* 3 к. (Ђурђевдан) из Радуча; *Калинић* 1 к. (Никољдан) из Срба; *Стојисављевићи* 2 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Половине* 2 к. (Никољдан) из Добросела и *Канџари* 2 к. (Јовањдан) са Дољана. — Из Лике су после окупације: *Врањеш* 1 к. (Јовањдан) са Удбине; *Добриковићи* 2 к. (Никољдан) из Ђелија; *Балаћи* 2 к. (Арханђеловдан) из Круга; *Богуновићи* 2 к. (Јовањдан) из Небљува; *Глушице* 1 к. (Никољдан); из Штрбаца, *Љубовић* 1 к. (Јовањдан) из Небљува; *Лабус* 1 к. (Никољдан) са Попине; *Ђукићи* 2 к. (Марковдан) из Курјака; *Беслаћи* 2 к. (Ђурђевдан) из Добросела и *Шкорић* 1 к. (Никољдан) из Небљува.

Под Великим Љуточом био је окршај између усташа 1858. које је водио Ристо Јејић и Турака који су их ту у склопу „сколили“ са две стране од Бихаћа и Кулен Вакуфа. Ту изгину Штрпци, јер су били свртани у борачке редове по племенима. Турци их распрше, а та кавга остане код народа под именом „Дољанска Буна“.

72. Добреница.

Положај. Долина потока Добренице који извире испод Скочаја, завршне косе Пљешевице, припадала је делимично Соколцу и Голубићу. Ту се развило само за се насеље Добреница. Воде су им са којих пију: Црно Врело, Кленовац, Лијепа Вода и Бабин Крак. Осим тога има много безимених „барњака“.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су у поточној долини и на извисини Грабежа. Има два дела: Добреница и Грабеж. У *Добреници* су: Гргићи 3 к., Прше 3 к., Јелача 1 к., Живковићи 2 к., Башићи 2 к., Поповић 1 к., Грмуша 1 к., Дејановић 1 к., Шаше 2 к., Роговићи 3 к., Иванчић 1 к., Мрђе 2 к., Мрђа 1 к. (католик). — На *Грабежу*: Вуковић 1 к., Гргић 2 к., Јелићи 3 к., Вујић 1 к., Поповић 1 к., Бјелић 1 к., Блануша 2 к., Баришић 1 к., Живковићи 2 к., Јурковићи 3 к., Стипандићи 2 к. Свега у селу 32 породице са 55 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Знатно их помажу и ливаде крај Добренице. Има их неколико на раду у Америци. У селу: 2 имају ујмене млинове, а 1 ракијски котао.

Име. Насеље је добило име од потока Добренице.

Старине. Насеље граничи са Градином, где се распознају трагови старог насеља.

Постанак села и порекло сџановништва. И Добреница је скорашње насеље. Пре Скендера су: *Јелача* 1 к. (Св. Вартоломеја) из Поља; *Грбић* (Срђевдан) из Поља и *Мрђе* 2 к. (Никољдан) из Кестеновца. — После Окупације су: *Вукадиновићи* 2 к. (Јовањдан) из Корјенице; *Бубале* 1 к. (Ђурђевдан) из личких Штрбаца; *Брекићи* 1 к. (Никољдан) из Небљува, где су се звали Поповићи; *Грмуше* 1 к. из Мељенца; *Појовић* 1 к. (Никољдан) из Небљува; *Шаше* 2 к. (Св. Стевана Дечанског) из Днопоља; *Мајсторовић* 1 к. (Јовањдан) из личких Штрбаца; *Влајићи* (Никољдан); *Бјелићи* 1 к. (Св. Василију) из Врточа и *Блануше* 2 к. из Лике. — Пре Скендера су: *Гргићи* 4 к. из Зрмање. Из Голубића су иселили старинци католици: *Лујкићи* 2 к. и *Јелићи* 3 к. — Пре Окупације су: *Чагљевићи* 2 к. из Имотског, (чували краве у Голубићу) и *Живковићи* 2 к. из Лике. — Из Далмације су после Окупације: *Стипандићи* 2 к. из Љубљане и *Мијелић* 1 к. — Од Лике су после Окупације: *Микулчић* 1 к. са Удбине; *Рукавина* 1 к. са Удбине; *Махуновић* 1 к. из Плашког; *Живковићи* 2 к. из Скочаја; *Прше* 3 к. из Међудражја; *Иванкић* 1 к. из Међудражја; *Роговићи* 3 к.

са Скочаја; *Дејановић* 1 к. са Скочаја; *Башићи* 2 к. из Перушића; *Крековић* 1 к. из Перушића и *Гргићи* 3 к. из Зрмање. *Мрђа* 1 к.; привела га мати и прешао у католичку веру.

73. Заложје.

Положај. У прелазу карсне заравни, коса грмечких и бихаћке долине, јавља се више тераса. Из вододрживих наслага јавља се више врела од којих су најглавнија Горња Вода и Доња Вода и у џамији Светиња. На заравњеној тераси код тих врела најстарији је део насеља Заложје.

Тип. Све више превладава схватање да Заложје чине три самостална насеља, Турско Заложје и Српско Заложје. Шта више Турско Заложје да има Заложје-Алибеговићи и Заложје-Чавкићи. И административно се дели на троје: једну кнежију и 2 муктарије. Српско Заложје и Алибеговићи имају по један део, а Чавкићи имају 9 делова. Алибеговићи и Чавкићи су сашоровани, а остали су делови разбијени у сродничке групе, растурене по терасама изнад зелених обарака и по странама испод карсне заравни и грмечких коса. — У *Алибеговићима* су: Муџиновићи 4 к., Махмутовићи 6 к., Чаушевић 1 к., Куртић 1 к., Татаревићи 4 к., Алибеговићи 9 к., Мешићи 5 к., Алибеговићи звани Гаковићи 6 к., Хушићи 2 к., Хашчићи 2 к., Ибрахимовићи 3 к., Пашићи 3 к. и Насић 1 к. — У *Српском Заложју* су: Шашићи 4 к., Крљићи 3 к., Радић 1 к., Јанковићи 2 к., Ступар 1 к., Штета 1 к., Цигановић 1 к., Јурићи 2 к., Миљуш 1 к., Јанковићи 2 к., Плећаш 1 к., Каран 1 к., Ђерић 1 к., Драча 1 к., Каракаш 1 к. и Бубало 1 к. — Чавкићи се деле на: Мерданићи, Гверићи, Ђехајићи, Казази, Миџићи, Муџајићи, Ђехићи и Чавкићи. У *Мерданићима* су: Мерданићи 4 к. — У *Гверићима* су: Гверићи 5 к. — У *Ђехајићима*: Ђехајићи 3 к. — У *Казазима*: Казази 3 к. — У *Миџићима*: Миџићи 8 к. и Чавкићи 2 к. — У *Муџајићима*: Муџајићи 12 к. — У *Ђехићима*: Ђехићи 9 к., Муџајићи 1 к. и Чавкићи 2 к. — У *Чавкићима*: Скалићи 9 к. и Чавкићи 14 к. — Свега је 31 породица са 139 к. — Од тога је православних породица 15 са 24 куће.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Особито их помаже кукуруз, који добро роди. Неколико православних има на раду у Америци.

Имена. Остало је, веле, име селу, што је давано у залог.

Сарачко Брдо по некаку сарачу, чије је било. На нестале породице подсећа: Малкића Ресник и Хајдерића Баре.

Старине. На коси главичасто завршној, која се са ивице карсне заравни спушта бихаћкој долини, распознају се трагови старог насеља. У Чавкићима је било некакво римско насеље. У близини њега распознају се остаци зида средовековне цркве. У Алибеговићима се познају остаци њихове куле. Тамно је сећање сачувано да је та кула за казну срушена. По другима запалио је Стојан Јанковић.

Посџанак села и порекло становништва. Кад је Бихаћ „фет учињен“ населили су се *Алибеговићи* код воде „Светиње“ на којој је дамија подигнута. Веле да су од Анадола и били су спахије. Има их 9 к. под старим презименом. Од њих су: *Гокловићи* 2 к., *Ташаревићи* 4 к., *Мешићи* 5 к., *Ибрахимагићи* 3 к. и *Пашићи* 3 к. — Тад су из Анадола: *Махмутовићи* 6 к. и од њих *Муџиновићи* 4 к. — Пре 100 г. су се иселили из бихаћског града: *Миџићи* 8 к., *Чавкићи* 18 к. и од њих *Скалићи* 9 к.; *Муџаџићи* 13 к., *Ђехићи* 9 к., *Казази* 3 к., *Ђехаџићи* 3 к. и *Мерданићи* 4 к. — Уз Буну су 1875. побегли од ешкије кад је Јасеница изгорела: *Насић* 1 к. — Пре Скендера су доселили али се незна одкуда: *Чаушевић* 1 к., *Курџић* 1 к., *Гверићи* 5 к., *Хашчићи* 2 к. и *Хушићи* 2 к. — Од православних су пре Скендера: *Каракаш* 1 к. (Никољдан) од Бјелајског Поља где су се звали Вучковићи; *Радић* 1 к. (Ђурђевдан) из Пишталине и *Сџуџар* 1 к. (Лазареву Суботу) из Скакавца. — Из Лике су пре Скендера: *Драча* 1 к. (Ђурђевдан) обамро; *Јанковићи* 4 к. (Никољдан) и *Шашићи* 4 к. (Св. Свевана Дечанског). — Пре окупације су од Поља: *Крљићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Липе; *Каран* 1 к. (Ђурђевдан); *Миљуш* 1 к. (Јовањдан) и *Бубало* 1 к. (Ђурђевдан) из Дољана и *Цигановић* 1 к. (Никољдан) из Липе. — Из Лике су пре окупације: *Јурићи* 2 к. (Никољдан) и *Плећаш* 1 к. (Јовањдан). — Из Лике су после окупације *Ђерић* 1 к. (Јовањдан) из Корјенице и *Шџета* 1 к. (Јовањдан) из Врховине.

74. Злопољац.

Положај. На две заравњене косе, које се спуштају од карсне заравне и Бисовца у долину бихаћску насеље је Злопољац. Најглавније су им воде: Вишкуп и Јанковац са којих се служе водом.

Тип. Село је претежно разбијено у сродничке групе, раструрене по теменима коса благих нагиба. Једва се примећује

известан ред група према цести: Бихаћ—Гата. — Има три дела. У *Бучницама* су: Кењало 1 к., Кесић 1 к., Старчевићи 2 к., Сивиљи 2 к., Радаковићи 4 к., Поповићи 2 к., Кајгази 1 к., Савић 1 к., Узелац 1 к. и Пилиповић 1 к. — У *Богдановцу* су: Јапунца 1 к., Матијевићи 4., Секулићи 3 к., Радаковићи 2 к. и Поповић 1 к. — У *Јанковцу* су: Почуче 4 к., Матијевићи 2 к., Кошутић 1 к., Иванчевићи 2 к., Милић 1 к., Марић 1 к., Плећаш 1 к., Дошени 2 к., Јеремић 1 к., Вигњевићи 2 к. и Тртица 1 к. — Свега је 24 породица са 45 кућа.

Привреда. Село се претежно бави земљорадњом. Има их неколико и на раду у Америци.

Имена. Не знају како је насеље добило име Злопољац. Вероватно што из даљине изгледа равно као поље, а кад се изближе посматра изровано је уским поточним доловима, где су потоци времењаци. На нестала насеља, о којима не зна ништа данашње становништво, подсећају: Јанковац и Богдановац.

Старине. На вису Мајдан више цесте распознају се остаци средовековне цркве.

Посџанак села и порекло становништва. Злопољац је млађе насеље. Ту су биле ливаде и пашњаци Бишћана. Пре Скендера су се доселили из Лике: *Радаковићи* 6 к. (Никољдан); *Дошен* 2 к. (Јовањдан) и *Кајџази* 4 к. (Никољдан). — Пре окупације су са Цвјетнића: *Пилиповић* 1 к. (Св. Алимпију) и од њих *Марић* 1 к. — Из Лике су пре окупације: *Јеремић* 1 к. (Трифундан); *Почуча* 4 к. (Враче); *Вигњевићи* 2 к. (Св. Василију); *Матијевићи* 5 к. (Ђурђевдан); *Иванчевићи* 2 к. (Михољдан) из Шкара; *Кењало* 1 к. (Михољдан) из Небљува (1 к. обамрла); *Старчевићи* 2 к. (Арханђеловдан); *Секулићи* 3 к. (Арханђеловдан) из Небљува; *Јапунца* 1 к. (Никољдан); *Појовићи* 3 к. (Никољдан) из Небљува; *Кесић* 1 к. (Ђурђевдан); *Мимић* 1 к. (Никољдан); *Плећаш* 1 к. (Јовањдан) и *Совиљ* 1 к. (Никољдан). — Из Лике су после окупације: *Трџица* 1 к. (Јовањдан) и *Кошутић* 1 к., (Лучиндан) приженио се у Почуче. — После окупације је и *Савић* 1 к. (Ђурђевдан) са Мијостра приженио се удовици Секулића.

75. Изачић.

Положај. Изачићка Главица 414 м., коју одвајају од Осоја и Турије поточне долине Маргите, Каменице, Јоховца и Мријезнице, завршује се косом стрмих нагиба, која је главичасто

завршена. Ту су развалине средовековног града Изачића. Бришевац тече крај Куле испод Лонџе, а с друге стране Арковац. Маргита се слева у Јоховац, а овај у Мријежницу. Мријежница иде у Клокот, који прима и Јасик и Јаруге. Са врела ових потока служе се водом.

Тип. Насеље је у развоју типичног гарнизонског карактера. Прошириван је град више пута и у њему је још само остала џамија. Чим није одговарало множење становништва смени војних организација, куће су изношене из града и пред градом развијао се у три дела сашорованог типа под именом: Град, Кула и Прњавор. У околини сматрају сва три дела као једно насеље Изачић, док су административно одвојени и сматрају се све више као засебна села. — Град и Кула немају делове. Прњавор има 6 делова: Прњавор, Бунића Село, Чавник, Викића Село, Абдића Село и Маслин До. — Насеље посматрано са планине Пљешевице одаје утисак сашорованог села, које је избегло из градске тескобе, кад је минула опасност навала са Војне Границе. — У *Кули* су: Чанак 1 к., Мујичић 1 к., Раковићи 3 к., Суљићи 10 к., Челебић 1 к., Муминовићи 4 к., Мујкићи 4 к., Рекићи 8 к., Мусићи 9 к., Велићи 3 к., Шорак 1 к. — У *Граду* су: Диздарђвићи 12 к., Фелићи 12 к., Бајрамагићи 3 к., Балићи 2 к., Лалићи 4 к., Алагићи-Касуповићи 5 к., Кујунџићи 6 к., Бегановићи 3 к., Суљићи 3 к., Халилагићи 4 к., Шорак 1 к., Пајићи 3., Халкићи 4., Кешкићи 3 к., Ковачевићи 4 к., Курузовић 1 к. и Фаткићи 4 к. — У *Прњавору* су: Сивић 1 к., Додаловићи 6 к., Варда 1 к., Халилагићи 5 к., Делићи 2 к., Мушић 1 к., Бешировићи 3 к., Пашић 1 к., Черкези 1 к., Мерданићи 6 к., Харбаши 2 к., Шабулићи 3 к., Цифаловић 1 к., Машиновићи 3 к., Бешић 1 к. и Фелић 1 к. — У *Бунића Селу*. Бунићи 6 к. — У *Викића Селу*: Шорак 1 к., Хандановић 9 к., Кешкића 3 к., Мујетићи 3 к., Багаши 2 к., Чикић 1 к., Викићи 11 к., Сеферовић 1 к. и Рекићи 2 к. — У *Абдића Селу*: Турићи 5 к., Цвјетићанини 2 к., Орлић 1 к., Корда 1 к., Његован 1 к. и Дракула 1 к. — У *Маслин Долу*: Николић 1 к. и Рукавине 3 к. — У *Чавнику* су: Репајић 1 к., Росандић 1 к., Бјелош 1 к. и Петич 1 к. Свега је у селу: 51 породица са 216 кућа. Од тога је православних 11 породица са 15 кућа и католика 5 пор. са 7 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Сувишак жита родних година продају у личком Петровом селу. Да се задовоље месне потребе у селу има неколико занатлија и трговина.

Имена. Име је насељу од породице Изачић из времена пре Турака. Пре тога се звало Дол (Radoslav Lopašić: *Bihać i Bihaćka Krajina* стр. 170.). Маргита подсећа на насеља пре Турака.

Сћарине. Разрушене су зидине средовековног града. Куће су изван града у коме је остала само џамија. У долини је кула четвртаста и ниска, зове се Реизова Кула. Црквине су две у Бунића Селу и Прњавору. Осим тога се распознају зидови Фаткића Куле у Прњавору.

Посјанок села и порекло сћановништва. После пада Биџаха и његове околине Изачић је био пуст све до 1625. г. Први је населио од „фета“ *Имширага*. Од њега су *Файкићи* и *Фелићи*. Од Фаткића су: *Файкићи* 4 к., *Беширевићи* 4 к. и *Пашић* 1 к. *Фелића* има 13 к. и од њих су *Лалићи* 4 к. — Од „фета“ су и *Бајрамагићи* 5 к. и од њих *Балићи* 2 к.

Из Анадола су од „фета“: *Черкези* 1 к. Од њих су и *Халилагићи* 6 к. — *Авдићи-Турићи* 5 к. и Додоловићи 6 к. — Од „фета“ су: *Суљићи* 13 к. и од њих *Вехићи* 3 к. — Из Лике су после Карловачког Мира 1699. а старином Анадолци: *Бунићи* 6 к., *Викићи* 11 к., *Челебић* 1 к., *Совић* 1 к. и *Сеферовић* 1 к.

Негде у исто време доселио је из Кулен Вакуфа Реис. Била су њих 3 брата. Један је одселио у Турију а други у Стијену. Један је ашиковао с беговском кћери. Ради тога су имали сукоб са бегом, кога сасеку и склоне се у Беширевића Нахију. Од Реиса су: *Мујичић* 1 к., *Раковићи* 3 к., *Муминагићи* 4 к. и *Мусићи* 9 к. — Као „старо плетиво“ који су имали удела у „чејрецима“ су: *Хандановићи* 9 к., *Кујунџићи* 6 к. и *Цифеловић* 1 к. — Нису добијали улефу и нису имали удела у чејрецима: *Рекићи* 8 к., *Чикић* 1 к., *Мујетићи* 3 к., *Кешкићи* 3 к. и *Багаши* 2 к. — Иза Свиштовског Мира 1791. доселио је за диздара градског предак *Диздаревића* (12 к.) Из њихова „колина“ вазда је био један хоџа, а један диздар. После окупације муктар. Предци су данашњег муктара Хасана: Мустафа Муктар — Кадри хоџа — Бејдо хоџа — Хасан хоџа и Мустафа хоџа. — Од „фета“ су, али се не зна коме плетиву припадају: *Алагић-Касуповићи* 5 к., *Бегановићи* 3 к., *Бешић* 1 к., *Машиновићи* 3 к., *Мујкићи* 4 к., *Халкићи* 4 к., *Ковачевићи* 4 к., *Кешкићи* 3 к. и *Мушић* 1 к. — Пре Омерпаше су доселили из Мутника *Харбаши* 2 к. — Из Биџаха: *Мерданићи* 6 к., *Шабулићи* 5 к. и *Делићи* 2 к. — После Окупације су из Лике: *Чанак* 1 к. (Јовањдан); *Орлић* 1 к. (Никољдан); *Цвјетићанин*

1 к. (Јовањдан); *Пајићи* 3 к. и *Рејајић* 1 к. (Јовањдан). — Са Кордуна су после Окупације: *Његован* 1 к. (Јовањдан) из Жељаве; *Цакули* 1 к. (Петровдан) из Петрова Села личког; *Корда* 1 к. (Јовањдан) из Жељаве; *Бјелош* 1 к. (Петровдан) из Машвине и *Шорак* 3 к. (Стефањдан) из Жељаве. — Католичке су породице из Лике после окупације: *Росандић* 1 к., *Николић* 1 к. и *Рукавине* 3 к. — Са Кордуна су после Окупације: *Курузовић* 1 к. и *Пејић* 1 к.

76. Клишевић.

Положај. Насеље Клишевић је на коси, која се терасасто спушта Уни од врха Велики Љуточ (1168 м) између поточних долина Слапа и Орашца. Служе се водом са врела Суводо, Буковац, Пиштељи и Врелац.

Тип. Око беговске куле, која се руши, сашораван је део муслиманских беговских кућа и зове се Клишевић. Остали делови, Подљуточ и Ђелије разбијени су у сродничке групе, растурене под Љуточом. У *Подљућочу* су: *Зорићи* 1 к., *Јапунца* 1 к., *Бабић* 1 к., *Радановић* 1 к., *Цакуле* 2 к., *Пилиповић* 1 к., *Блануша* 1 к., *Тесле* 2 к., *Бурсаћи* 2 к. и *Половине* 4 к. — У *Клишевићу* су: *Куленовићи* 11 к., *Цакула* 1 к., *Дивјак* 1 к., *Штикавац* 1 к., *Позначовић* 1 к., *Кабић* 1 к., *Обрадовићи* 2 к. и *Кресоје* 1 к. — У *Ђелији*: *Ђумићи* 1 к. Свега је 18 породица са 41 кућом. Од тога је 1 беговска породица са 11 кућа.

Привреда. Подједнако се баве земљорадњом и сточарством ради пренасељености. Беговска породица Куленовића се насељава у оближње вароши: *Бихаћ*, *Крупну*, *Кулен Вакуф*, *Рипач*, *Рачић* и *Голубић*. Неколико православних је на раду у Америци.

Имена. Насеље је добило име од огранка беговске породице Куленовића, која је прозвана по селу Клисци, где су једно време стајали. Ђелије, што су ту биле некада калуђерске ћелије. На обамрле породице подсећа *Видовића Брдо*.

Старине. На коси више Уне распознају се трагови старог насеља. Беговска кула се руши. Један се ћошак изненада срушио иза рата, да се једва спасла породица, која је у кули стајала.

Постанак села и порекло сџановништва. Иза Свиштовског Мира иселила је од Кулен Вакуфа једна грана беговске породице Куленовића под Љуточ, да лакше обрађује своје беглучиште са кметима својима и засновали су насеље. Има их 11 кућа.

Од православних најстарији су *Кабићи* 1 к. Славе Св. Стевана Дечанског. Старина им је из Далмације пре 100 г. — Пре 80 г. је доселио из Лике дед *Тесла* 2 к. Славе Ђурђевдан. — Пред окупацију су из Лике: *Штикавац* 1 к. (Јовањдан) из Добросела, *Јајунца* 1 к. (Никољдан) из Мазина, *Радановић* 1 к. (Никољдан), *Половине* 4 к. (Никољдан) из Добросела и *Дивјак* 1 к. (Никољдан). — Пре окупације су од Унца: *Бурсаћи* 2 к. (Ђурђевдан), *Пилиповић* 1 к. (Св. Алимпију) са Бобољусака, *Кресоја* 1 к. (Никољдан) од Вакуфа. — Из Лике су после окупације: *Бабићи* 5 к. (Јовањдан) из Мазина, *Цакуле* 3 к. (Петровдан) са Удбине, *Позначовић* 1 к. (Јовањдан) из Висућа, *Ђумић* 1 к. (Арханђеловдан) из Суваје. Привела га мати у Керкезе у Липу па се приженио удовици, *Блануше* 2 к. (Ђурђевдан) из Небљува и *Обрадовићи* 2 к. (Јовањдан) из Небљува.

77. Клокот.

Положај. Насеље је ниже уседлине између баљевачкожељавске терасе и Муратовића Главице 330 м. Уседлина и Главица заштићавају село од јаког ветра са Пљешевце. Богато је изворском водом, са којих се насеље служи. Најјаче је врело Клокот, који гони више млинова. Воде отичу у баре ниже села и одржавају влагу целог лета.

Тип. Село је сашорено. Три пута сачињавају трокут у коме је џамија, а куће су с обе стране пута. Има три дела: *Мехиновац*, *Пециковићи* и *Клокот*. У *Мехиновцу* су: *Курић* 1 к. и *Прохић* 1 к. — У *Пециковићима*: *Кечановић* 1 к., *Дедић* 1 к., *Мишић* 1 к. и *Муратовић* 1 к. — Клокот има три махале: *Рамекића*, *Кечановића* и *Касумовића*. Ту су породице: *Мујагићи* 6 к., *Курићи* 22 к., *Касумовићи* 3 к., *Рошић* 1 к., *Бегић* 2 к., *Адуновићи* 3 к., *Кечановићи* 7 к., *Ђехајићи* 4 к., *Фајковићи* 6 к. и *Рамекићи* 10 к. — Свега је 9 родова са 67 кућа.

Привреда. — Највише се баве земљорадњом. Најбоље роди кукуруз, чија је добра прођа у Лици. И говеда много гаје, јер су им плодне и питоме ливаде. Много их измаже иза сушних година продаја сена у Лику. Има их 5 на раду у Америци.

Имена. Насељу је име од села Клокота. Чадоруша јер су ту, веле, били чадори удутција иза Свиштовског Мира. Чланови аустријске комисије хтели су да граница буде испод врела Клокота, а село није дало врела ни млинове. Ту су удутције чекали дуље времена инструкције од својих влада.

Старине. Више села су на Главици развалине неке куле, коју је запалио Стојан Јанковић. Кроз село иде стара калдрма још од „Угра“.

Постанак села и порекло сѐановништва. Кад је „Бихаћ фет учињен“ нађено је село пусто и одмах насељено. Тада су се населила тројица из Анадола: Мурат, Курија и Фајик. Мурат је засновао Муратовића Село под Муратовића Главицом, али слабо се множило. Само их је 1 к. — Курија и Фајик населе у Клокот. Од Курије су: *Курићи* 23 к., *Прохићи* 1 к., *Бегићи* 2 к. и *Алуновићи* 3 к. — Од Фајика: *Фајковићи* 6 к. — Из Лике су пре 220 г. *Рамекићи* 10 к., *Кечановићи* 7 к. и *Касумовићи* 3 к. Кечановићи су се најпре оставили у Жељави а иза Свиштовског Мира 1791., кад је и Жељава припала Аустрији, прешао је преко новопостављене границе у Клокот. — Из Бихаћа су пре 100 г. *Мујагићи* 6 к. и *Ђехајићи* 4 к. Имали овде земље па од куге избегли из града. И *Рошићи* 1 к. су из Бихаћа пре Омерпаше. Из њихова је „соја“ био на гласу Хаџи Алија Рошић, првак на Крајини. По њему се звао Хаџи Али Мост на Гаревници. Све се потрло и обамрло. — *Дедић* 1 к. и *Мицић* 1 к. доселили су из Бихаћа пре окупације на материнство. Одселили су у Турску иза окупације и анексије: *Дедић* 1 к., *Алуновић* 1 к., *Курићи* 4 к., *Ђехајић* 1 к., *Фајкован* 1 к. и *Мујагић* 1 к.

78. Краље.

Положај. Већи део насеља лежи на заравни речних наноса уз Уну. Вркашић је преко Уне, на коси, која се спушта Уни. Каменица је до Турије и Злопољца у поточној удолини Каменице. Служе се водом са: Уне, Каменице и Врепкуше врела. Гаревнице и Бунара.

Тип села. Село је збијено уз друм. При деоби задруга нове се куће редају уз прогоне, који воде Уни с једне стране, а с друге у Поље. Има три дела: Краље, Вркашић и Каменица. Краље су уз Уну. Вркашић се пење од Уне уз косу. Каменица је разбијена у сродничке групе. Све више превладава схваћање да су и Вркашић и Каменица самостална, сама за себе села. — У *Краљима* су: Кнежевићи 8 к., Ђурићи 13 к., Шолаја 1 к., Буторац 1 к., Јерковићи 5 к., Шеремет 1 к., Гргићи 3 к., Јанковићи 5 к., Видаковићи 1 к., Михаићи 5 к., Ђорак 1 к., Вуковићи 11 к., Коњевић 1 к., Иванкићи 6 к., Микић 1 к., Башићи

4 к., Фрањићи 2 к., Аничић 1 к., Уремовић 1 к., Томићи 4 к. и Зелић 1 к. — У *Вркашићу*: Шантићи 2 к., Ђелан 1 к., Кларрићи 2 к., Шолаја 1 к., Шимић 1 к., Јанковићи 4 к., Јерковић Јутић 1 к., Петровићи 2 к. и Миљковић 1 к. — У *Грму*: Михаић 1 к. — У *Турковима*: Алагићи 2 к. — У *Каменици*: Окукићи 5 к., Велић 1 к., Јакуповићи 2 к., Реџићи 2 к., Печенковићи 4 к. и Шантић 1 к. — Свега је у селу 26 кат. породица са 94 куће и 5 муслиманских са 24 кућа.

Привреда. Претежно живе од земљорадње, јер поље роди кукурузом. У Вркашићу се уз земљорадњу баве лончарским занатом и знатно се измажу. Има 11 лончара. У новије време израђују и цигљане лонце, зделе и пекве и продају их у Бихаћу и Цазину. Не могу да издрже конкуренцију лончара из Лике. Осим тога 2 плету „сицеве“ за кола од врбова прућа, 1 продаје опуту, 21 имају ујмене млине на Уни и то све по 1 витао, а 1 са 3 камена.

Имена. Не знају у селу од чега је име. Вркашић је свакако из времена пре Турака и вероватно од хрватске властеоске породице Фаркашић.

Старине. Код Вркашића у води Уне виде се дрвени диречи. Радимски (Гласник Земаљског Музеја 1893. стр. 38.) је мишљења, да су то остаци преисторијских сојеничких насеља.

Постанак села и порекло сѐановништва. Краље су од „фета“ насељене. Остало је тамно сећање да су код освојења Бихаћа заробљена два брата рибара, који су се звали Шевелићи. Један је задржан као таоц, а други је послан, да украде барута из града. Кад је бан видео да га туче његов барут, напустио је тврђаву. Шевелићи су зато добили берат на земље, које се зову Шевелићке. Пре 100 г. изгубили су берат и „укмећени су“ али не зна се на који начин. Од њих су: *Ђурићи* 13 к. и *Микићи* 2 к. Од истог времена веле да су *Капљићи* од којих су сада *Башићи* 4 к. Од тих „феташа“ су и *Кнежевићи* 8 к., *Коњевић* 1 к. (предак им се у пјесми пјева), *Гргићи* 3 к., *Видовићи* 2 к., *Јанковићи* 9 к., *Вуковићи* 11 к. (звали се Црнковићи) и *Јушић* 1 к. али се незна како су се разгранали. — Из Бихаћке су околине пре Скендера: *Шолаја* 2 к. (звали се Беговићи); *Иванкићи* 6 к. из Привилице; *Јерковићи* 6 к. из Голубића; *Михићи* 5 к. из Ведрога Поља; *Шимићи* 1 к. из Привилице; *Томићи* 4 к. из Голубића; *Јелић* 1 к. из Језера; *Шантићи* 3 к. из Голубића и *Петровићи* 2 к. из Голубића. —

Иза Скендера су из Далмације: *Кларић* 2 к. (звани „Цисте“) и *Белан* 1 к. — Пре окупације су: *Шеремет* 1 к. из Ливна и *Франићи* 2 к. из Варцара. — Из Лике су после окупације: *Уремовић* 1 к. из Баљевца; *Буџорац* из Баљевца и *Миљковић* 1 к. из Смиљана. Ходао по најму па се приженио Јанковића сестри. — После окупације је и *Аничкић* 1 к. из Притоке. Ушао жени у кућу и покатоличио се. Муслимани из Бакшајиша имали су земље у Каменици, која је у атару Краља. При деоби неке су породице иселиле на своје земље и тако се развила Каменица, за које световише превладава схватање да је самостално насеље. Из Бакшаиша су: *Реџићи* 2 к., *Окукићи* 5 к. и *Печенковићи* 4 к. — Из Бихаћа су: *Алагићи* 2 к. — Из Покоја су: *Велић* 1 к.

79. Жегар.

Положај. Између вододрживих слојева и кречњака јавља се цео низ извора на подножју Пљешевице, који чине уске и плитке долине. Најјачи су потоци Заваљска Драга и Скочајска Драга, које се састају и слевају у Граду Бихаћу у Уну. На тераси више састава тих поточних драга под брдом Дебељача (573 м.) развило се насеље Жегар. Врело је као водовод и подмирује водом и Бихаћ и Жегар. Оранице су им на тераси и заравни речних наноса, а ливаде у заравни поточних наноса.

Тип. Насеље је збијеног типа. Покрај потока води пут и око њега су поредане куће. Дели се на два дела: Жегар и Крижово, који је удаљен 500 м. У *Крижову* су: *Вујић-Франићи* 3 к., *Клепићи* 4 к., *Томићи* 2 к., *Гргићи* 3 к., *Рукавине* 1 к., *Јурићи* 3 к., *Коњевићи* 2 к. и *Ђаћуловић* 1 к. Остали су у сашорованом делу Жегару. Свега је у селу 43 породице са 163 куће.

Привреда. Измажу се претежно земљорадњом.

Имена. Име је насељу од жежница креча. Звало се Подзаваље. Крижево што је ту најпре постављен крст, а после подигнута католичка капелица негде иза Омерпаше.

Старине. Нема никаквих.

Постанак села и порекло становништва. Жегар је млађе насеље. Иза Скендера 1850 г. почело је да се насељава из околних католичких села и из Лике. Пре Скендера су стариначке породице из села бихаћке котлине: *Коњевићи* 8 к. и од њих *Ивушићи* 3 к.; *Вујићи* 5 к. и од њих *Франићи* 4 к.; *Анушићи* 17 к.; *Јанковићи* 8 к. и *Гргићи* 8 к. — Пре Скендера је

православна породица *Ивђића* 4 к. (Трифундан) из Лике. — Пре окупације су католичке породице и то из средње Босне: *Јелићи* 7 к., *Пилићковићи* 2 к., *Шимић* 1 к., *Мајсторовић* 1 к. и *Радуловић* 1 к. из Јајца; *Ђалић* 1 к. из Дувна; *Иванђеловић* 1 к. као кујунџије из Травника; *Јозић* 1 к. и *Комљеновић* 1 к. из Лијевна. Из Лике су пре окупације: *Рукавине* 2 к. из Перушића; *Марјановићи* 6 к. и *Бујановићи* 10 к. из Заваља; *Дејановићи* 4 к. из Каура; *Ђаћуловићи* 7 к. из Кршље; *Буџарац* 1 к. из Пазаришта и *Лењгић* 1 к. из Међудражја.

Православне породице: *Узелац* 2 к. (Никољдан) из Лике и *Алексић* 1 к. од Вареша. — Пре окупације су из Далмације: *Јурићи* 15 к., где су се звали *Мијаљковићи* и *Брчић* 1 к. из Врљике. — Пре окупације је привела мати из Бихаћа *Башића* 2 к., а приженио се из Новог *Гаврановић* 1 к. — Из Лике су пре окупације: *Дујмовићи* 3 к. из Ваганца и од њих *Маркешићи* 12 к. и *Мимићи* 2 к. — Из околних су села пре окупације: *Вуковић* 1 к.; *Томић* 1 к. и од њих *Блажевићи* 2 к.; *Слићчевић* 1 к. *Чаић* 1 к. и *Клејићи* 2 к. све из Голубића; а *Барићи* 3 к., *Баковићи* 4 к. и *Алшићи* 2 к. из Ведрога Поља. — Из Лике су после окупације: *Кнежевић* 1 к. из Брлога; *Вељача* 1 к., *Шујић* 1 к. из Међудражја; *Руйчић* 1 к. из Сења; *Плешч* 1 к. са Скочаја; *Абрамовић* 1 к. из Брушана; *Маџар* 3 к. са Прибоја; *Мандекић* 1 к. и *Машијевићи* 2 к. из Пазаришта; *Марковић* 1 к. из Куле и *Прша* 1 к. из Међудражја. — Не зна се одакле су: *Ловрићи* 3 к. и од њих *Косовић* 1 к., *Иванчић* 1 к., *Бабићи* 2 к., *Велићи* 2 к. и *Вујиновић* 1 к. — *Ђукић* 1 к. (Ђурђевдан) је као пекар из Грмуше после окупације.

Католичке породице страног порекла после окупације: *Каукал* 1 к., *Бресничак* 1 к. и *Пајковски* као ислужени жандари, приженили се.

80. Липа.

Положај. Карсно улекнуће између Великог Љуточа и њене косе Црни Врх (850 м.) и коса Грмеч планине има више увала. У њима је насеље Липа. Бујаднице су до Теочака, с десне стране цесте од Орашког Брда. Кулина је до Врнограча. Долови су између грмечких коса. Воду пију са врела Беговац (најјаче врело са кога гоне воду у бурадима сушних месеци) и још са неколико врела.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, растурене по дну грмечких коса. Само се код врела Беговац уз цесту Пе-

тровац—Бихаћ груписало више кућа са жандарском касарном, школом, две механе и каване које са неколико кућа принесених цести одају утисак друмског насеља у развоју. Има 5 делова. У *Кулини* су: Кончар 1 к., Глумац 3 к., Пувача 1 к., Зорићи 5 к., Пилиповићи 4 к., Вигњевић 1 к. — У *Бујадницама* су: Керкези 3 к., Пјевићи 6 к., Бокић 1 к., Станаревић 1 к. и Мандићи 3 к. — У *Доловима*: Кнежевићи 3 к., Зорићи 1 к., Цигановићи 2 к., Грбићи 2 к. и Радуловићи 2 к. — У *Липи*: Крљићи 3 к., Мрдаљ 1 к., Чубрило 2 к., Карановићи 2 к., Марјановићи 3 к., Вучковићи 1 к., Ковачевић 4 к., Радишићи 2 к., Бокићи 4 к., Зорић 1 к., Пилиповић 2 к., Кењале 2 к. и Кнежевић 1 к. Свега је 25 породица са 70 кућа.

Привреда. Подједнако се баве земљорадњом и сточарством. Ливаде су у Међугорју. Има их неколико на раду у Америци. Измажу се и продајом дрвета за гориво у Бихаћу.

Имена. Име је од велике липе које сада нема. Беговац врело и део насеља по бегу, који се ту одмарао кад су му кмети беглучили. На расељене породице подсећају Перванића Пољана и Пајића Стаза.

Старине. Више Дулибе и Ђукова Села а на крај заравни Липе добро су очувани остаци средовековног града Вранограча са округлом кулом. Ту се, веле, родио Будалина Тале, јунак из народних песама. — Распознају се трагови двеју цркава из времена пре Турака: једне код данашње цркве, а друге до Теокача. Распознају се и зидови беговске куле, коју је веле, запалио Стојан Јанковић из Равних Котара.

Постанак села и порекло становништва. Село је опустело за Лауданова Рата. Сећања на то становништво нису задржана. Најстарији су од данашњих становника Крљићи. Старином су од Унца пре 100 г. и звали су се Штрпци. Славе Ђурђевдан. Иза Крљића се населио предак *Пилиповића* 6 к. Славе Св. Алимпију. Претка му је Васиља веле позвао онај Кулин капетан, што је погинуо у Србији на Мишару, да разграниче беговске земље и ту га дао посећи и закопати да означаје границе. Од њих су *Бокићи* 5 к. — У исто време доселили су *Зорићи* 7 к. из Мазина. Најпре су се зауставили у Беглущима и одатле у Липу. Славе Ђурђевдан. — Пре Дољанске Буне су од Бјелајског Поља: *Станаревић* 1 к. (Лазареву Суботу) из Смољане; *Карановићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Крњеуше; *Керкези* 3 к. (Ђурђевдан) из Пркоса; *Марјановићи* 3 к. (Јо-

вањдан) из Петровца; *Радуловићи* 2 к. (Никољдан) из Бјелаја жени у кућу; *Грбићи* 2 к. (Срђевдан) од Поља; *Цигановићи* 2 к. (Никољдан) од Петровца и *Радишићи* 2 к. (Никољдан) из Смољане. — Од Унца су пре Дољанске Буне: *Кнежевићи* 4 к. (Никољдан) са Цвјетнића. — Из Лике су пре Дољанске Буне: *Ковачевићи* 4 к. (Никољдан) из Мазина и *Пјевићи* 6 к. (Никољдан), где су се звали Гаџеше. — Из Рачића су пре окупације: *Кењале* 2 к. (Михољдан). — Од Сане је пре окупације *Вучковић* 1 к. (Никољдан). — Из Лике су пре окупације: *Кењале* 2 к. (Никољдан). — Од Сане је пре окупације *Вучковић* 1 к. (Никољдан). — Из Лике су пре окупације: *Мандићи* 3 к. (Никољдан); *Обрадовићи* 2 к. (Јовањдан) из Плоче и *Чубриле* 2 к. (Лучиндан) где су се звали Опачићи. — Из Лике су после окупације: *Пуваче* 1 к. (Никољдан), где су се звали Поповићи, из Мазина; *Кончар* 1 к. (Никољдан); *Глумац* 3 к. (Ђурђевдан) из Косиња; *Мрдаљ* 1 к. (Ђурђевдан) и *Вигњевић* 1 к. (Св. Василију) из Мазина.

81. Лохово.

Положај. Више коса Пљешевице планине слазе у бихаћку зараван. Завршују се главичасто Градином (544 м.) и Велиним Брдом (460 м.). На подножју тих коса у бихаћској долини развило се насеље Лохово. Служе се изворском водом са потока: Ђаћина, Велин Поток, са 20 врела и са Ногавичиног и Брдарева Точка.

Тип. Село је разбијено. Има 5 делова: Кућерине, Лохово, Језерине, Ђаћин Поток и Грбића Отока. — У *Кућеринама* су: Борјан 1 к., Маричић 1 к., Кеча 1 к., Тишма 1 к., Петровић 1 к., Брдар 1 к., Почуча 1 к., Шашић 1 к., Грбић 1 к. и Зорић 1 к. — У *Ђаћину Поштоку*: Зорић 1 к. — У *Лохову* су: Пилиповићи 5 к., Стипићи 2 к., Цвјетинанин 1 к., Кењало 1 к., Брдари 8 к., Малешевић 1 к., Медићи 3 к., Кнежевићи 2 к., Чанак 2 к., Радаковићи 8 к., Зорићи 6., Рељићи 3 к., Лекић 1 к., Делић 1 к., Негована 1 к., Грозданић 1 к., Гутеша 1 к., Грбићи 3 к., Пашић 1 к. — У *Језеринама*: Јелаче 4 к., Шкорић 1 к., Вигњевићи 4 к., Брдар 1 к., Борјан 1 к., Клашња 1 к., Тинтар 1 к. и Радаковићи 3 к. — У *Грбића Оштоци*: Грбићи 4 к. — Свега је у селу 32 породице са 86 кућа.

Привреда. Земљорадњом се више измажу. Има их и на раду у Америци. Много их помаже и продаја дрвета за гориво у Бихаћу.

Име. Не знају од чега је име.

Сѣтарине. На Градини се распознају остаци врло старог насеља; има хрбина од глинеог посуђа.

Посѣтанак села и порекло сѣтановништва. Атар села Лохова припадао је гарнизонском насељу Рипчу. Пре 100 г. населили су се до границе као кмети. Припадали су Рипчу док се није иза окупације административно издвојило као самостално село. — Најпре су се населили из Лике *Брдари* 10 к. Славе Ђурђевдан. — Иза њих су: *Зорићи* 8 к. из Мазина. Славе Ђурђевдан. Од Зорића су *Кнежевићи* 2 к. — Пре 80 г. доселили су се *Радаковићи* 11 к. из Јована. Славе Никољдан. Старина им је с Југа. — Пре 70 г. су из Лике и *Рељићи* 3 к. Славе Јованџдан. — *Грбићи* 8 к. (Срђевдан) су пре 80 г. од Бјелајског Поља. У Поље су доселили из Далмације, а у Далмацију од Крушевца. — Од Бјелајског Поља су пре Дољанске Буне: *Јелаче* 4 к. (Св. Вартоломеја) од Петровца где су се звали Кеџмани. За Лаудонова Рата прешли су у Лику, а одатле у Лохово. — Пре Дољанске Буне су од Унца: *Пилићовићи* 6 к. (Св. Алимпија) са Цвјетнића: *Почуча* 1 к. (Враче) где су звали Тинтори и *Тинџор* 1 к. (Враче). — Из Лике су пре Дољанске Буне: *Вигњевићи* 4 к. (Св. Василију) из Мазина „дид“ им ходао по најму; *Медићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Чанак* 2 к. (Јованџдан) из Куле; *Гушеше* 1 к. (Никољдан) и *Малешевић* 1 к. (Јованџдан). — *Лекић* 1 к. (Ђурђевдан) пре Дољанске Буне „озго“ од Варцара“. — Пре окупације су из Лике: *Сѣић* 2 к. (Јованџдан) из Понора; *Цвјетнићанин* 1 к. (Јованџдан) из Мељевца; *Шашић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског); *Шкорић* 1 к. (Ђурђевдан). — Пре окупације су: *Кењало* 1 к. (Михољдан) из Рачића привела га мати, и *Пайић* 1 к. (Јованџдан) из Дољана, где се звао Богуновић. — Из Лике су после окупације: *Делић* 1 к. (Јованџдан) из Бјелопоља (обамро); *Тишма* 1 к. (Јованџдан) из Днопоља; *Маричић* 1 к. (Никољдан); *Борјан* 2 к. (Стефанџдан); *Гвозданић* 1 к. (Јованџдан) из Швице (Оточац); *Дошљић* 1 к. (Илинџдан) из Небљува; *Клашња* 1 к. (Ђурђевдан) из Вркашића (Корјеница); *Пејровић* 1 к. (Ђурђевдан) из Брувна и *Кеча* 1 к. (Марковдан) из Курјака.

82. Лоховска Брда.

Положај. Насеље је делимично на главичасто завршеним косама Пљешевице а делимично на тарасастој карсној заравни

коју просеца дубоко усечена литичаста долина Уне. Крај села Уна има Трослап и Двослап. Служе се изворском водом, које се зову: Јоховац, Корита, Милошевац, Милина Просина, Бланушин Стубо, Ђујиновац, Агановац и Смиљановац.

Тит. Село је разбијено у сродничке групе, растурене по дну коса главичасто завршених. Има 7 делова. На *Равним Ђивама* су: Латковићи 2 к., Брдар 1 к. и Цвјетнићанин 1 к. — У *Двослапу*: Гвозден 1 к. — На *Лоховском Брду*: Маричићи 4 к., Цвјетнићанин 4 к., Лакићи 3 к., Љубојевићи 2 к., Блануше 2 к. и Гутеша 1 к. — У *Мургиновоцу* или *Дреновачи*: Кењало 1 к., Ковачевић 1 к. и Лекић 1 к. — У *Грабежу*: Млинарић 1 к., Живковићи 5 к., Лулићи 3 к., Шестани 3 к., Бубуљ 1 к., Цвјетнићанин 1 к. и Брдар 1 к. — У *Ужљебићу*: Дотлић 1 к. У *Корићима*: Маричићи 2 к., Јурковићи 2 к., Рукавина 1 к., Стипић 1 к., Глушице 2 к., Брдар 1 к., Вукадиновићи 2 к. и Бубуљ 1 к. — Свега је 22 породице са 52 куће.

Привреда. Подједнако се баве и земљорадњом и сточарством. Има их и на раду у Америци. У селу: имају ујмене млинове и један лови рибу.

Имена. Не знају од чега је име Лохово и од њега Лоховска Брда.

Сѣтарине. На два места у Градини и Дреновачи распознају се остаци старог насеља.

Посѣтанак села и порекло сѣтановништва. Лоховска Брда су припадала рипачком гарнизонском насељу. Насељавали су их као кметове уз границу да су заштићенији од честих покрађа. Пре Дољанске Буне су из Лике: *Брдари* 3 к. (Ђурђевдан) где су се звали некад *Соколовићи*; *Цвјетнићанин* 6 к. (Јованџдан) са Висућа. — Пре Дољанске Буне су: *Лайковићи* 2 к. (Арханџеловдан) из Врточа (Бјелајског Поља) и *Ковачевићи* 2 к. (Јованџдан) са Дољана где су се некад звали Богуновићи. — Из Лике су пре окупације: *Кењале* 1 к. (Михољдан) из Небљува; *Лекић* 1 к. (Ђурђевдан); *Гушеша* 1 к. (Никољдан) и *Бубуљи* 2 к. (Јованџдан). — Од Сане су пре Дољанске Буне: *Глушице* 2 к. (Никољдан). — *Лакићи* 3 к. су Бјелановићи, а приведени у Бубуље. Из Мељевца (Лика) су после окупације. Славе Никољдан. — Из Лике су после окупације: *Маричићи* 6 к. (Јованџдан) из Вркашића (Корјеница); *Блануше* 2 к. (Ђурђевдан) из Круга; *Гвозден* 1 к. из Добросела; *Љубојевићи* 2 к. (Јованџдан) из Круга; *Сѣић* 1 к. (Јованџдан) и *Вукадиновићи* 2 к.

(Јовањдан) из Коренице. — Католичке породице су са Скочаја (Кордун) после окупације: *Живковићи* 5 к., *Млинарућ* 1 к., *Шестијани* 3 к. и *Лулићи* 3 к. — Из Перушића су после окупације: *Рукавине* 1 к. и *Јурковићи* 2 к.

83. Муслићсело.

Положај. На коси главичасто завршеној више заравни речних наноса Клокота, Мријежнице и Турије развило се насеље Муслићсело. Православни део насеља је Протешањ. Воду пију са Мријежнице, Чатрње и Врела Буковац.

Тип. Муслимански је део сашорован. Ту су куће: *Машићи* 3 к., *Мешановићи* 4 к., *Салиховићи* 7 к., *Сребрићи* 2 к., *Дулкићи* 7 к., *Абдулаховићи* 2 к. и *Солићи* 2 к. — Православни је део разбијеног типа и зове се Пратешањ. Ту су: *Миљковић* 1 к., *Владетићи* 3 к., *Тишма* 1 к., *Почуче* 2 к., *Бибићи* 4 к., *Кесићи* 3 к., *Пупавац* 1 к., *Бабићи* 2 к., *Кљајић* 1 к., *Десница* 1 к. и *Трбулин* 1 к. Свега је у селу: муслиманске породице 4 са 28 кућа и 11 православних породица са 19 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Има их и на раду у Америци.

Имена. Име је насељу од породице Муслића, која је прва населила.

Посијанак села и порекло сџановнишџва. Пре 100 год. доселили су се из Бакшајиша Муслићи. Старина им је из Врљике одакле су дошли иза турско-млетачких ратова. Један део иселио је при деоби на имање. Од њих су *Дулкићи* 7 к., *Машићи* 3 к., *Мешановићи* 4 к. и *Абдулаховићи* 2 к. — Од Бишаћа су пре Омерпаше: *Салиховићи* 9 к. и од њих *Сребрићи* 2 к. Незна се одакле су *Солић* 1 к. (погинуо у рату). — Од православних породица најстарији су: *Владетићи* 3 к. — Пре Скендера су населили из Лапца. Једно су са Вејинима из Далмацеје. Славе Св. Василију. — Пре Скендера су из Лике: *Бабићи* 2 к. (Јовањдан) из Косиња и *Тишма* 1 к. (Јовањдан) из Лапца. — Из Лике су пре окупације: *Почуча* 1 к. (Враче) из Лапца (ходао по најму); *Кесићи* 3 к. (Никољдан); *Пупавац* 1 к. (Ђурђевдан) и *Миљковић* 1 к. (Ђурђевдан) из Плоче. — Из Лике су после окупације: *Трбулин* 1 к. (Ђурђевдан) из Лапца и *Бабићи* 4 к. (Јовањдан) оба пре 10 г. — Год 1919. су из Лике: *Кљајић* 1 к. (Ђурђевдан) из Плоче и *Десница* 1 к. (Никољдан) од Срба.

84. Папари.

Положај. На заравненој коси између бољевачко-жељавске терасе а више заравни речних наноса Мријежнице и Јаруге развило се насеље Папари. Шумар село је под Изачићком Главицом 414 м. Јасика је у странама поточне долине Јаруге. Служе се водом са више врела „времењака“. Док је киша дотле има воде, чим киша престане та врела засуше.

Тип. Муслимански је део насеља сашорован око два сеоска пута који се секу. Православни је део разбијен у сродничке групе, које су растурене по странама потока Јаруге. Дели се на четири краја: Јаруге, Селимановићи, Зећићи и Шумар село. У *Јасика* су: *Жунић*., *Шорак* 2 к., *Ђалићи* 2 к., *Чанковићи* 2 к., *Зубовићи* 2 к., *Иванчевићи* 3 к., *Пањак* 1 к., *Влајасављевићи* 1 к., *Борчић* 1 к., *Студен* 1 к., *Бојић* 1 к. и *Хусић* 1 к. — У *Селимановићима*: *Селимановићи* 6 к., *Абдићи* 3 к., *Јакуповићи* 3 к., *Трехићи* 6 к., *Салчиновићи* 3 к., *Џигуновић* 1 к. и *Томљеновић* 1 к. — У *Зећићима*: *Зећићи* 5 к., *Реџит* 1 к. и *Селимановић* 1 к. — У *Шумареву Селу*: *Салчиновић* 1 к., *Абдић* 1 к., *Селимановићи* 2 к., *Смајић* 2 к., *Шумари* 5 к., *Мусићи* 3 к., *Рамекић* 1 к. и *Ђејвановићи* 4 к. Свега је у селу: 12 муслиманских породица са 51 кућа; 10 православних породица са 15 кућа и 2 католичке породице са 2 куће.

Привреда. Више их измаже земљорадња. Особито роди кукуруз и сено. Има их на раду у Америци.

Име. Не знаду од чега је име насељу.

Сџарине. Недалеко од сашорованог дела распознају се остаци грађевине са кречом коју зову „Црквина“. Ту је била црква пре Турака.

Посијанак села и порекло сџановнишџва. Иза Карловачког Мира населили су из Лике: *Селимановићи* 10 к., *Салчиновићи* 5 к., *Јакуповићи* 3 к. и *Шумари* 5 к. Једно су са Шумарима *Ђејвановићи* 4 к. и *Смајићи* 2 к. — Из околних места пре Омерпаше: *Мусићи* 3 к. из Муслићсела; *Зећићи* 5 к. из Покоја; *Абдићи* 4 к. из Изачића; *Трехићи* 6 к. из Бишаћа; *Реџић* 1 к. и *Рамекић* 1 к. из Брековице. — Не зна се одакле су: *Хусић* 1 к. и *Џигуновић* 1 к. — Од православних породица су пре окупације: *Шорак* 2 к. (Стефањдан) из Жељаве. — Из Лике су после окупације: *Бојић* 1 к. (Јовањдан) из Лапца пре 10 г.; *Зубовићи* 2 к. (Арханђеловдан) из Коренице; *Пањак* 1 к. (Никољдан) обамро; *Шујуићи* 3 к. (Јовањдан).

из Прибоја под Капелом планином; *Влајсављевићи* 1 к. (Петровдан), служио у најму код Пањка, који је обамро и остао на његовој земљи; *Студен* 1 к. (Никољдан) из Баљевца; *Чанковићи* 2 к. (Јовањдан) из Могорића; *Борчић* 1 к. (Јовањдан) из Баљевца и *Иванчевићи* 3 к. (Михољдан) из Заложнице 1 к., а Турјанског 2 к. — Католичке породице су после окупације из Лике: *Томљеновић* 1 к. из Смиљана пре 15 г. и *Жунић* 1 к. из Лапца пре 10 г.

85. Покој.

Положај. Цела мрежа мањих поточића губи се у заравни речних наноса које се зову Баре и творе „Мокреш“. Између тих бара и Велихова до Уне уздиже се коса 251 м. Куће су сеоске делимично на темену косе, а делимично по странама благих нагиба. Служе се водом са Уне и са извора Хуремовац, Мехин Бунар. Има 1 копана чатрња.

Тип. Село је разбијено у четири сродничке групе, од којих су 3 по странама коса а 1 на темену косе. Удаљеност је група једва приметна, тако да чини прелаз сашорованом типу насеља. Ту јасно избија извесна тежња, да се уштеди на зиратној земљи, да је насеље на узвисини и заклоњено од ветрова и да су у породичним групама. Много је на тај тип и његово формирање утицала етничка предиспозиција и познати корански прописи, по којима треба да је близу џамија. Има 7 делова: У *Халаваћима* су: Халаваћи 17 к. и Хоџићи 3 к. — У *Покоју*: Зулић 1 к., Хандукићи 6 к., Коричић 1 к. и Мајановић 1 к. — У *Чавкуновићима*: Чавкуновићи 5 к., Печенковић 1 к. и Хавићи 5 к. — У *Родићима*: Родићи 5 к. и Зулић 1 к. У *Зулићима*: Зулићи 9 к., Ханџић 1 к. и Мујацић 1 к. — У *Хајдарићима*: Хајдарићи 3 к. Свега је 12 породица са 60 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом, а много и сточарством јер баре роде сеном. Највише их помаже кукуруз, који особито роди.

Име. Не знају од чега је име насељу. На пређашње власнике подсећају: Капетанова Лучица, Мешићка, Миџићка и Бадњуша. Велихово је из времена пре Турака (Radoslav Lapašić: *Вихаџ* i *Вћаџка Крајина*).

Старине. У Уни се виде диречи где „стрше“ из воде. Да ли су то остаци сојеничких насеља или доцнијих, не може се установити. Остала је прича да је коса, на којој је насеље,

насипана, кад је некакав цар Константин прокопавао Костел да отече море.

Посјанак села и порекло сџановништва. Покој је млађе насеље, које се развило из бихаћког гарнизонског насеља. Ту су били станови са стоком, па су иселјавали при деоби на станишта. Пре 100 г. су од бихаћког града: *Халаваћи* 17 к. — Иза њих су: *Родићи* 5 к., *Хандукићи* 6 к. и *Зулићи* 11 к. — Пре 80 г. су од града бихаћког: *Чавкуновићи* 5 к. и од њих *Хавићи* 5 к. Прандед им био код паше бихаћког и научио коња играти. То гледао паша са пенџера па рекао: „Види ти нешта је научио коња чапкунлуку (обешењаклуку). Од тада га звао „чапкун“ и потомке му прозову *Чавкуновићи*. — Од Бихаћа су пре окупације: *Хандарићи* 3 к., *Коричић* 1 к. (на материнство) и *Хаџићи* 3 к. — Пре окупације је из Кулен Вакуфа: *Хаџић* 1 к. (обамро). — Из околних су села пре окупације: *Мујацић* 1 к. из Слатине; *Печенковић* 1 к. из Хатинца и *Мајановић* 1 к. из Турије.

86. Притока.

Положај. Висови Грмеч планине Козјан (1071 м.), Турски Козјан (939 м.) и Краљуша (854 м.) слазе стрмим странама у карсну зараван Притоцки Грабеж. Ивица карсне заравни је извориште целог низа врела, који се делимично губе у заравни речних наноса, а делимично отичу у Уну. Насеље је Притока под ивицом карсне заравне око врела: Бијела Вода, Точак, Плоча, Обарак, Пашића Бунар, Дангуба, Кречана, Водица, Стојића Бунар, Грабовац, Понорац, Буковац, Гуглетин Бунар и Кужетово Језеро. Са тих се изворских вода служи насеље. Велика и Мала Притока је на тераси више заравни речних наноса. Бијело Брдо је до села Бијелог Брда. Тихотина је на карсној заравни под Краљушом, а Воларица под Турским Козјаном.

Тип. Главни део насеља: Велика и Мала Притока и Бијело Брдо прелазног су типа од разбијеног на сродничке групе сашораваном под ивицом карсне заравни, где су једва приметно удаљене сродничке групе. Тихотина и Воларица су разбијеног типа. На *Бијалом Брду* су: Гуглета 1 к., Ковачевићи 5 к., Пуцари 2 к., Матићи 2 к., Милинковићи 2 к., Кужети 5 к., Ђерићи 9 к., Солеша 1 к. и Дамјановић 1 к. — У *Великој Притоци*: Лаврње 2 к., Аничић 2 к., Кљајићи 5 к., Продојевић 1 к.,

Кужети 3 к., Батас 1 к. и Солеша 1 к. — У *Малој Притоци*. Кењале 4 к., Батаси 3 к., Новаковићи 5 к., Солеше 1 к., Ковачевићи 2 к., Пашићи 2 к., Стојићи 6 к., Пилиповић 1 к., Поповић 1 к., Бубало 1 к., Јеличић 1 к., Кењало 1 к., Божичковић 1 к. и Балаћ 1 к. — У *Тихотици*: Пашићи 10 к., Стојаковић 1 к., Ђукић 1 к. и Новаковићи 2 к. — У *Воларици*: Узелци 4 к. — Свега је 26 породица са 87 кућа.

Привреда. Подједнако се баве земљорадњом и сточарством. Имају станове са стоком на пропланцима Грмеч планине. У опште се сматра Притока као подесно насеље где су све „згоде“ за тежаке: и плодна зараван за кукуруз и више насеља шуме и пашњаци, дрво за гориво и грађу. Насеље је пред окупацију било релативно имућно. После окупације се готово сво село пропило и почело да нагло сиромани. Пред Велики Рат заузимањем Васе Ступара, трговца из Бихаћа, основана је земљорадничка задруга. То препорађа село које је иначе за Рата посрнуло. — Измажу се и продајом дрва за гориво у Бихаћу.

Имена. Име насеља Притока доводе у везу са именом воде Дангуба. Код Дангубе је задангубио Стојан Јанковић са четом одмарајући се па су га Турци претекли. — Јанковић им је дао име. — На пређашње власнике подсећају: Талића Оборци и Ђириновац. — Бара Пилиповка носи назив вероватно из времена пре Турака.

Старине. На Тихотици су нађени трагови преисторијског насеља (Гласник Земаљског Музеја 1894. стр. 701.) У заравни речних наноса код Уне према Голубићу откривени су остаци већег римског насеља са некрополама. У Паланци се распознају са џамијом кућишта муслимана, које је паша бихаћки раселио кад је побеглучио сву Притоку и почео да насељава кметове.

Посијанак села и порекло становништва. Пред долазак Скендерпаше (1850. г.) растерао је паша бихаћки муслимане тежаке и побеглучио је сву Притоку и почео да насељава кметове све по избор из околних села. Међу прве насељенике спадају: *Ковачевићи* 7 к. (Јовањдан) из Дољана и од њих *Пашићи* 10 к. — Тада су са Змијања *Стојајићи* 6 к. (Ђурђевдан) са Драгораја и *Милинковићи* 2 к. (Томиндан) од Приједора. — Пре Дољанске Буне (1858 г.) су од Бјелајског Поља: *Кужети* 8 к. Звали су се Штрпци. Предак им „прекужио“ кугу па их прозвали Кужети. Славе Ђурђевдан. У Притоку су дошли са Орашца. — Од Поља су тада: *Новаковићи* 7 к. (Никољдан) од

Петровца и *Узелац* 4 к. (Никољдан) из Врточа. — Пре Мујагина Зулима (Мујага Аџић из Рибића чинио је велике зулуме да му ни паша бихаћки није могао ништа. Мисли се да је Књаз Михаило послао хајдуке Дамјанића, Марка Ковачевића и доцнијег војводу из Босанског Устанка Голуба Бабића, па су сачекали Мујагу у Дубовску и „укинули с гласа“): *Ђерићи* 9 к. (Јовањдан) из Коренице (један је био субаша код Аџића); *Кењале* 5 к. из Небљуха; *Солеше* 3 к. (Лучиндан) из Лапца; *Дамјановић* 1 к. (Јовањдан) из Срба; *Машићи* 2 к. (Никољдан) из Небљуха и *Гуглеића* 1 к. (Никољдан) („дид“ му доселио из Лике). — *Пучари* 2 к. (Јовањдан) из Гламоча пре Мујагина Зулума. — Пре окупације су од Бјелајског Поља; *Пилиповићи* 1 к. (св. Алимпију) са Цвјетњића; *Предојевић* 1 к. (св. Алимпија) са Кестеновца жени у кућу; *Байаси* 4 к. (Јовањдан) из Врточа и *Јеличић* 1 к. (Јовањдан) из Вођенице. — Из околних су села пре окупације: *Ђукић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Стојаковић* 1 к. (Никољдан) из Гориње. — Пре окупације су из Лике: *Бубале* 1 к. (Ђурђевдан) из Арапова Дола; *Балаћ* 1 к. (Арханђеловдан) из Турјанског; *Појовић* 1 к. (Никољдан) из Небљуса; *Анцићи* 2 к. (Лучиндан) из Врховина, где се звао Опачић и *Лаврња* 1 к. (Јовањдан) из Јошана. — Из Лике су после окупације; *Кљајићи* 5 к. (Лучиндан) из Врховине, где су се звали Опачићи.

87. Рачић.

Положај. Мали Љуточ (941 м.) својом косом Краково (571 м.) слази у карсну зараван Тавани, дубоко усеченој клисурастој долини Уне код Трослапа и Двослапа. Под Љуточом, у ували Мали Рачић, извире више мањих врела: Студенац, Седровац, Тркуљина Вода, Јусиновац, Бероњска Вода и Бубуљево Врело. Састају се у поточић, који под именом „Драга“ тече уском долином и састаје се са више врела. Сва та врела натапају питому увалу Велики Рачић. У страни је Љуточа „Вреоце“ а на врх Љуточа „Мочила“. То су блажна напојишта. У тим двома увалама на карсној заравни и косењцима Љуточа развило се насеље Рачић. Служе се изворском водом са наведених врела. Под Соколовачом је вода Милакуша.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су растурене по ували и по странама косењака. Дели се на: Мали Рачић, Ограда, Брда, Малешевићи, Илица и Краково. У *Огради* су: Бишчевићи 3 к., Бубуљи 5 к., Зорићи 3 к., Сурла 1 к., Кењале

2 к. и Милисављевић 1 к. — У *Малешевићима*: Грубори 4 к., Малешевићи 5 к., Брекић 1 к., Дотлић 1 к., Цвјетићанин 1 к., Зорићи 3 к., Вуњак 2 к., Ракић 1 к., Кењале 3 к., Узелац 1 к. и Милисављевић 1 к. — На *Брду* су: Кењале 4 к., Кнежевић 1 к., Бубуљ 1 к., Џакула 1 к., Глумац 1 к., Грбићи 2 к., Стакић 1 к., Жигић 1 к. и Грубори 2 к. — У *Илици*: Гајићи 3 к., Грбићи 8 к., Маричић 1 к., Кењале 2 к., Кнежевићи 3 к. и Мандићи 3 к. — У *Малом Рачићу*: Тркуља 1 к., Кењале 3 к., Зорић 1 к. и Бeroња 1 к. — На *Кракову*: Гајић 1 к., Грубор 1 к., Дотлићи 3 к. и Мандић 1 к. — Свега је 22 породице са 73 куће.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Много их измаже сеча шуме за гориво. Има их и на раду у Америци.

Име. Насеље је добило име по раку кога је некад било много. Керепиште, што је ту био превоз преко Уне.

Сџарине. У „Дрази“ показују скокове потока и зову их „Калуђерско Млиниште“. У Паланци је била овећа група муслиманских кућа са џамијом, па је расељена. Не знају куда су отишли. Изгледа да је и Илица некада уређивана.

Посџанак села и порекло сџановништва. За Лауданова Рата и Рачић је опустео. Пре 100 г. доселили су *Грбићи* 10 к. и од њих *Бркић* 1 к. из Бјелајског Поља. Славе Срђевдан. — Пре 100 г. су: *Гајићи* 4 к. (св. Ђурђа) из Драгораја са Змијања (звали их дуго Драгорајци); *Кењале* 14 к. (Михољдан) из Небљува; *Бубуљи* 6 к. (Јовањдан) из Лике и *Зорићи* 7 к. (Ђурђевдан) из Мазина. Од Зорића су *Кнежевићи* 4 к. Пре Дољанске Буне су: *Грубори* 7 к. (Ђурђевдан) од Унца; *Малешевићи* 6 к. (Никољдан) од Грахова и *Тркуља* 1 к. од Унца. — Пре окупације су из Лике: *Дошлићи* 4 к. (Илиндан); *Маричић* 1 к. (Јовањдан); *Мандићи* 4 к. (Никољдан). — Из Великог Рачића је пре окупације: *Бeroња* 1 к. (Јовањдан). — Из Лике су после окупације: *Глумац* 1 к. (Ђурђевдан); *Жигић* 1 к. (Ђурђевдан) из Коренице; *Ракић* 1 к. (Јовањдан) од Оточца; *Узелац* 1 к. (Никољдан); *Џакула* 1 к. (Петровдан); *Стакић* 1 к. (Никољдан) из Косиња; *Цвјетићанин* 1 к. (Јовањдан) из Меленца; *Вуњак* 2 к. (Јовањдан) и *Милисављевићи* 2 к. (Јовањдан). — Беговска породица *Бишчевића* 3 к. ту је имала кметове и беглуке па се и стално настанила.

88. *Рибих.*

Положај. Део карсне заравни Грабеж у прелазу бихаћкој заравни завршава се Рибихком Главцом (355 м.). Део Рибиха Орљанска Коса је до Уне. Заобљена главица Мачкара (317 м.) са малом уседлином, куда води стара цеста из Крупе за Бихаћ, завршује се хумком више Уне. Ту се развио главни део насеља Рибих. Орљанску Косу од Рибихке Косе раставља поточић Ружица у коју се слевају врела из Чекрлија. — Демировића Село је у уседлини крај крупске цесте. Воду пију са Уне, а има неколико чатрња. Орљани пију воду са врела Колчаков Бунар, Куртовића Бунар и Јанковац. — Демировића Село служи се водом са врела: Боклаћ и Пиздиновац.

Тип. Сва три дела насеља, Рибих, Орљанска Коса и Демировића Село су сашораваног типа. Рибих и Орљанска Коса око цесте Петровац—Бихаћ, а Демировића Село око старе цесте Крупа—Бихаћ. У Рибиху од џамије води цеста заокружено до Уне на Џематско Напојиште. Одваја се Алијагића Прогон и Турнића Прогон. С обе стране пута су куће са авлијама. Од петровачке цесте је Касуповића Прогон и Нуспахића Прогон. Око прогона су се развиле махале истога имена: Алијагића, Турнића, Касуповића и Нуспахића Махала. У *Рибиху* су: Алијагићи 4 к., Окић 1 к., Дедићи 5 к., Касуповић 1 к., Нуспахићи 3 к., Тевшићи 2 к., Хаџићи 10 к., Муслић 1 к., Машићи 3 к., Ремићи 2 к., Хаџићи 2 к. и Муминовић 1 к. — На *Орљанској Коси*: Касуповићи 2 к., Џакула 1 к., Радошевић 1 к., Куртагићи 4 к., Тевшићи 5 к., Дујмовићи 2 к., Машићи 2 к., Турнић 1 к. и Колчуковић 1 к. — У *Демировића Селу*: Демировићи 11 к. и Синановићи 3 к. — Демировић Село даје утисак друмског насеља са кућама, које чине прелаз од чергашких колиба уобичајеном типу куће. Свега је у Рибиху 17 породица са 87 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Особито их измажу Рибихка Поља где роди кукуруз. Цигани напуштају скитнички живот и одају се и земљорадњи и поред тога, што имају етничку аверзију према земљорадњи. (Веле да је за циганку највећа клетва детету: „Нека те, синко, да Бог да, нит' свиро, нит' бубо, већ те пшенична „плива“ иза врата била ко губавог Влаха). Ковачки и налбатски занат напуштају јер их потискују модерни ковачи. Највише се баве „џамбаслуком“ и свирају и бубају уз Рамазан, на свадбама и тркама.

Имена. Не знају од чега је име насељу. Вероватно да је у вези са каквим рибарским насељем ранијег времена. — Јанковац је добио од Стојана Јанковића; кад је туда чету водио ударио је веле копљем и вода је потекла. На то је некаква Ружица донела плочу на глави. Крај Јанковца води „Јанковића Пут“ на Дангубу воду у Притоци.

Сџарине. Нађени су трагови неке римске грађевине и некрополе (Гласник Земаљског Музеја 1898. стр. 627.) Код Ружице воде била је, веле, и црква Ружица. — Распознају се остаци и Шејтановића Куле код воде Ружице.

Посџанак села и њорекло сџановнишџива. За „стара плетива“, која су у Рибићу од „фета“ а из Анадола, сматрају се: *Хаџићи* 10 к.; *Нусџахићи* 11 к. (зову их Расаловићи) и од њих *Мушиновић* 1 к.; *Окић* 1 к. (обамо); *Курџагићи* 4 к.; *Алијагићи* 4 к.; *Турнић* 1 к. и *Тевшићи* 7 к. — Из Лике су иза Карловачког Мира: *Дедићи* 5 к., *Коричићи* 5 к., *Ремићи* 7 к. („то је, веле, „најстражње плетиво“) и *Касуџовићи* 3 к. (предак им, веле, био хоца у Лици). — Пре 70 г. су из Србије, веле од Параћина, *Хоџићи* 2 к. и од њих су: *Бехићи* 4 к. и *Машићи* 5 к. — Из околних су села пре окупације: *Колчуковић* 1 к. из Рипча и *Муслић* 1 к. из Бакшаиша. — Пре окупације су од православних *Џакула* 1 к. (Петровдан) из Коренице; *Радошевић* 1 к. (Арханђеловдан) од Поља (обамо) и католици *Дујмовићи* 2 к. са Скочаја после окупације.

Циганске њородице. *Демировићи* 11 к. и *Синановићи* 3 к. из Бихаћа раселила их је општина на „урије“ да не кваре изглед чаршије. Бавили су се у граду ковачлуком, налбантлуком, џамбаслуком, свирањем и бубањем, а жене су им просиле и „фалале“ у грах.

89. Рипач.

Положај. Насеље Рипач развило се на отокама ријеке Уне при њеном улазу у бихаћску долину, а под Рипачком Главом (488 м). Делови насеља Прва Отока и Друга Отока су у отокама. Рипачи Махала су на коси између долине Прашчијака и Уне. Рачић је до насеља Рачића, а Прашчијак под Пећином Прашчијак. — Служе се водом са Уне и са неколико извора.

Тип. Обе отоке и Махала су сашорованог типа. Рипач је друмско насеље које се све више развија и добија изглед чаршије. Остали делови насеља Насуповићи, Прашчијак, Рачић,

Подкланац, и Ружнићи у прелазу од сашорованог типа разбијеном типу у сродничке групе, које се издвајају код деобе. У *Махали* су: Месић 1 к., Ђирићи 10 к., Ракићи 5 к., Балић 2 к., Челиковићи 5 к., Мујановићи 4 к., Бећировић 1 к., Грандић 1 к., Хусићи 2 к., Соколовић 1 к. и Глумац 1 к. — У *Насуџовићима*: Хускићи 4 к., Насуповићи 4 к., Омерчић 1 к. и Хоџић. — У *Прашчијаку*: Ибрахимовић 1 к., Борић 1 к., Дамјановић 1 к., Бубуљ 1 к., Даутовић 1 к. и Торбица 1 к. — У *Рачићу*: Куленовићи 2 к., Липоваче 3 к., Кењало 1 к., Брекић 1 к. и Мишић 3 к. — У *Подкланцу*: Ђирићи 3 к. и Алибеговић 1 к. — У *Првој Оџоци*: Дупановићи 10 к., Омерагић 1 к., Мујчиновић 1 к., Џаферагићи 7 к., Куленовић 1 к., Мујићи 2 к. и Хајдаровић 1 к. — У *Ружнићима*: Липовача 1 к., Ружнићи 8 к., Салековић 1 к., Фазлићи 2 к., Кудузовићи 2 к. и Радаковићи 1 к. — У *Рипчу*: Дмитрашиновић 1 к., Липоваче 7 к., Пилиповић 1 к., Ибрахимпашићи 19 к., Ђалић 1 к., Алајбеговићи 3 к., Омерчић 1 к., Ђирић 1 к., Балићи 2 к., Шехићи 3 к., Халиловић 1 к., Хускић 2 к., Муслић 1 к., Хусић 1 к., Гламочак 1 к., Веџаховићи 4 к., Шарић 1 к., Беширевићи 2 к., Станаревићи 1 к., Царићи 3 к., Бишчевић 1 к., Филиповић 1 к., Узелац 1 к. и Глумац 1 к. — У *Другој Оџоци*: Алајбеговић 1 к., Липовача 1 к., Ибрахимпашићи 2 к., Кењало 1 к., Дупановићи 10 к., Хајдаровић 1 к., Шарић 1 к., Мујић 2 к., Џаферовићи 2 к. и Османовић 1 к. — Свега је у Рипчу: 28 муслиманских породица са 179 кућа; 17 православних са 20 кућа и 1 породица католичка са 1 к.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Најјача је привредна грана гајење кукуруза. И трговина и занати се подижу. Још више ће ојачати код организовања политичких општина, јер ће постати административно средиште. Ујмених млинова има више. Жив је промет сушних летњих месеци, кад престану да међу млини поточари. Млина има 9 и 2 пилане. Кад је пазарни дан у Бихаћу, у јулу и августу, сваки дан ту је велики вашар од коња и кола са житом и „мељом“.

Имена. Не знају од чега ја име насељу. На насеља пре Турака подсећају: Звониград, Мали Звониград и Ловрина Отока.

Сџарине. Откривени су остаци из све три епохе људскога развитка: преисторијске, римске и средовековне, и могу се у Рипачким Отокама да прате све њихове смене. Знаменити су остаци преисторијског сојеничког насеља (Гласник Земаљског

Музеја 1893. стр. 129.). Исто тако и римски трагови. Пред провале Османлија и огорчене борбе око Бихаћа подиже се тврђава на коси више Отока.

Посџанак насеља и порекло сџановнишџива. Код освојења Бјелаја одликовао се Дели Мурат из Анадола. За заслуге добије Бјелај. У једној битци ухвати жива Краља и Султан му даде на одабир колико може објавити на коњу за 24 сата. Удари на коњу испод Кулен Вакуфа и оба Лапца, Круге, Небљуве испод Голубића и „избије“ на Бјелај. Имао је три сина: Ибрахима, Црног Мухамедагу и Хасана. Ибрахим постане паша у Пожеги. По усменом саопштењу Др. Сафетбега Башагића његов је посед био садањи бискупски у Ђакову. После Карловачког Мира преселе му се потомци у Лапац. Кад је и Лапац припао као „прилог“ Аустрији иза Свиштовског Мира, преселе се у Рипач, где их сада има 22 к. — Црни Мухамедага насели се у Соколац. Његови се потомци преселе у Голубић. (Види Голубић). Хасан је имао два сина Мујагу и још једног, коме не знају имена, а звали су га Дупан. Од Мујаге су: *Џафарагићи* 8 к., *Мујићи* 4 к., *Хајдаровићи* и *Шарићи* 2 к. — Од Дупана су: *Дућановићи* 20 к., *Омерагић* 1 к. и *Мујчиновић* 1 к. — Предак *Ракића* 5 к. је из Анадола. Дид му ударао у таламбас код диздара. — Предак је *Мујановића* 4 к. био Мула Ибрахим евлија код Дели Мурата. — Дид *Насујовића* 6 к. био у служби код Дупановића па му дали земљу. — Иза Карловачког Мира населе се у Рипач из Лике *Лијоваче* 12 к. са Удбине. Предак им је Лички Мустајбег што се у песми пева. — Из Лике су тада и *Чарићи* 18 к. Од њих су: *Месић* 1 к., *Хусићи* 11 к., *Омерчићи* 2 к. и *Халиловић* 1 к. — У исто време је из Лике *Ружнићи* 8 к. и од њих *Фазлићи* 2 к. *Кудузовићи* 2 к. — Из Лике су *Челиковићи* 5 к. и од њих *Бећировић* 1 к. и *Шелићи* 3 к. од њих *Хоџићи* 2 к. — Из околних су села пре окупације: *Муслићи* 4 к. из Бакшајиша и *Балићи* 6 к. из Гате — У Рипчу је 6 беговских породица са 33 куће. Добили су по миразу чифлуке, па су се настанили у Рипчу пре Рата и ту остали. *Куленовићи* 3 к. из Клишевића; *Бешировићи* 2 к. из Острожца; *Бишчевић* 1 к. из Бихаћа и *Филијовић* 1 к. из Гламоча. — *Алајбеговића* 4 к. је предак по саопштењу Др. Сафетбега Башагића из Крке у Далмацији, кад је Млетачка Република освојила Далмацију. — Из околних су села после окупације: *Солковић* 1 к. из Клисес код Кулен Вакуфа; *Османовић* 1 к. као

хоџа из Голубића; *Алибеговић* 1 к. као цестар из Заложја и *Гламочак* 1 к., као субаша дошао и приженио се. — Не зна се одакле су: *Вехабовићи* 4 к. и *Грандић* 1 к. — *Православне породице.* Пре Дољанске Буне су: *Брекић* 1 к. (Срђевдан) из Рачића и звао се Грбић. — Пре окупације је из Чајнича *Соколовић* 1 к. (Ђурђевдан). — Из Лике су пре окупације: *Кењало* 1 к. (Михољдан) из Небљува; *Пилић-Борић* 1 к. (Св. Пантелију); *Бубуљ* 1 к. (Јовањдан); *Радаковић* 1 к. (Никољдан); *Мимић* 1 к. (Никољдан) и *Торбица* 1 к. (Стефањдан). — Из околних су села после окупације: *Пилићовић* 1 к. (Св. Алимпију) из Липе; *Кењало* 1 к. (Михољдан) из Рачића и *Сџанаревић* 1 к. (Лазарева Субота) из Липе. — Из Лике су после окупације: *Глумац* 2 к. (Ђурђевдан) из Косиња; *Узелац* 1 к. (Никољдан) из Косиња; *Дмијтрашиновић* 1 к. (Никољдан) из Турјанског; *Царићи* 3 к. (Јовањдан) из Дољана личких; *Дамјановић* 1 к. (Јовањдан) из Небљува и *Даушовић* 1 к. (Јовањдан) из Рудопоља. — Католик *Ђалић* 1 к. из Ливна као кујунџија после окупације.

90. Сеоце.

Положај. На карсној заравни небљувској под Пљешевцима Босни је остао код разграничавања 1791. г. узак комад земље. Ту је насеље прозвано Сеоце. Мало Сеоце до Доњих Штрбаца. Село је оскудно водом. Носе са Уне у вучијама. Има и један копан бунар. У Малом Сеоцу је Клокопац.

Тип. Насеље је збијено у две групе, Велико Сеоце и Мало Сеоце која су удаљене 1 км. У *Великом Сеоцеџу* су: Обрадовић 1 к., Кењало 1., Поповићи 4 к., Смрзић 1 к., Маричићи 5 к., Репач 1 к., Џакула 1 к. и Мајсторовић 1 к. — У *Малом Сеоцеџу*: Пемац 5 к., Дотлићи 2 к. и Чучак 1 к. Свега 15 пор. са 22 куће.

Привреда. Измажу се подједнако и земљорадњом и сточарством. Има их и на раду у Америци. Илија Џакула има ујмени млин.

Име. Прва група кућа, која географски припада Небљусима (Хрватска) а административно Босни, између Лоховских Брда, која су била ненасељена и Штрбаца, узела се као административна јединица и прозвана Сеоце. Друга група је прозвана Мало Сеоце.

Сџарине. На Ђурђиној Градини распознају се хрбине, остаци врло старог насеља. На Црквини је била црква пре Турака-

Посџанак села и порекло сџановнишџва. Насеље је млађе. Пред Дољанску Буну (1858. г.) населили су се *Марчићи* 5 к. из Лике. Славе Јовањдан. — Иза њих су доселили из Мазина *Пемац* 5 к. Славе Никољдан. Предка им прозвао спахија „Пемац“ што је мален, а звао се пре Кончар. — Пре Дољанске Буне су из Лике и *Дошљићи* 2 к. Славе Илиндан. — *Мајсџоровић* 1 к. (Ђурђевдан) је пре окупације са Кестеновца. — Пре окупације су из Лике: *Цакула* 1 к. (Петровдан) и *Чукак* 1 к. (Ђурђевдан) оба из Небљува. — Из Лике, и то из Небљува су после окупације: *Појовићи* 4 к. (Никољдан); *Кењало* 1 к. (Михољдан); *Рејџац* 1 к. (Никољдан) где се звао Милеуснић и *Смрзлић* 1 к. (Никољдан). — Из Лапца је тада *Обрадовић* 1 к. (Никољдан).

91. Соколац.

Положај. На уседлини је између Дебељаче (573 м.) и Сокољачке Главице (388 м.) средовековни град са карактеристичном округлом кулом. Под Градом је на превоју уседлине насеље Соколац. Од града води калдрмисан пут према Бихаћу. Ту су до Ђулумка махале од главног пута: Катановића, Орачевића, Фазлића, Шабића, Хоџића и Жерића Махала. До Дебељаче: Тулића, Кунића, Реџића, Булића, Куртовића и Раковића Махала. Главна је вода Букиновац одакле се служе водом. Осим тога готова свака махала има своју копану чатрњу. Неке се зову чатрња „Фазлићка“. Још су воде Провала и Клен.

Тип. Насеље је сашоровано у сродничке махале, које се одвајају од главног пута. Ту су: Катановићи 2 к., Шабићи 4 к., Муртић 1 к., Орачевићи 2 к., Фазлићи 4 к., Башагићи 2 к., Куртовићи 4 к., Булићи 4 к., Бећић 1 к., Јусић 1 к., Скопљак Рамић 1 к., Хоџићи 3 к., Жерићи 14 к., Топићи 3 к., Кунићи 3 к., Тулићи 3 к., Бабићи 2 к., Тахићи 2 к., Раковић 1 к., Исламовић 1 к. — По страни је изван сашорованог дела: Мајсторовић 1 к., Живковићи 2 к., Гутеше 3 к. и Бубале 1 к. — Свега је 17 муслиманских породица са 62 к., 3 православне са 5 к. и 1 католичка са 2 к.

Привреда. Више се измажу земљорадњом. Издашно их помаже кукуруз и питомо сено.

Име. Насељу је име из времена пре Турака. Страно звуче: Хмура, Сунтура, Кавга, Чаира, Ђулумак и Кадефинка.

Старине. Код зидина средовековног града откривени су трагови и преисторијских насеља. (Гласник Земаљског Музеја 1893. стр. 61.)

Посџанак насеља и порекло сџановнишџва. Остало је сећање да се населио у сокољачки град Црни Мухамедага, син Дели Мурата са Бјелаја, кад је Босна „фет“ учињена. Од тога су: *Башагићи* 2 к. и *Шобић* 4 к. Одселило се 5 к. у Турску иза Анексије. — Једни потомци Црног Мухамедага саселили су се у Голубић. — За стара „плетива“ која су „од итедан“ у Сокољцу сматрају се: *Фазлићи* 4 к. и од њих *Јусић* 1 к. — Од „фета“ су *Кунићи* 3 к. и од њих *Тоџићи* 3 к. — Из Лике су после Карловачког Мира: *Жерићи* 14 к. и *Курџовићи* и од њих *Орачевићи* 2 к. — У другим, околним селима причали су ми како је већина Сокољана од истурчене „ропчади“ из Немачке и Равних Котара. Не знадоше навести која су племена, а они сами то прећуткују „затапшавају“, кад их питате. — Рекоше само за ове породице да су потурчењаци: *Кашановићи* 4 к. Предак им побегао као војник па се потурчио; *Булићи* 4 к. из Далмације, ходао по најму, потурчио се и приженио се и *Бабићи* 2 к. из Трубара. Био у најму па се потурчио. — Од Скопља (Бугојна) је пре окупације: *Скопљак* 1 к. — Из околних су насеља пре окупације: *Раковић* 1 к. из Турије; *Талићи* 2 к. из Рипча; *Бећић* 1 к. из Прекоуња, приженио се. — Незна се коме „плетиву“ спадају: *Тулићи* 3 к. и од њега *Исламовић* 1 к., *Хоџићи* 3 к. и *Реџићи* 3 к. — Обамрли су: *Мурџић* 1 к. и *Рамић* 1 к. — Од православних су: *Гутеше* 3 к. (Никољдан) са Лоховских Брда; *Мајсторовић* 1 к. (Јовањдан) из Личких Штрбаца 1918. г. и *Бубало* 1 к. (Ђурђевдан) из Личких Штрбаца 1910. г. — Католичка породица *Живковићи* 2 к. Скочаја после окупације.

92. Србљани.

Положај. На карсној заравни између коса Грмеч планине са именима Марешева Главица (463 м.) и Српска Главица (597 м.) насеље је Србљани. Куртово Село је на ивици саме заравни уз долину Уне, а Језеро под планином. Насеље је оскудно водом. Служе се са врела Каменице која се разлијева у Језеро, где се стока напаја. Куртово Село носи воду са Точка у страни и са Уне.

Тип. — Главни делови насеља Куртово Село и Језеро су сашорованог типа са џамијом око сеоског пута. Изван тих де-

лова су Бркићи и Обровац до Грмуше; Велаџићи и Подглавица под планином су разбијени у сродничке групе: У *Курџову Селу*: Алибабићи 23 к., Дулићи 11 к., Хаџићи 2 к., Силић 1 к., Шарџићи 3 к., Куртовићи 16 к., Сеферовићи 3 к. и Дукићи 2 к. — У *Бркићима*: Дулићи 2 к., Мајданкић 1 к., Лилаковићи 2 к., Бркићи 8 к., Цивић 1 к., Џехлиловић 1 к., Миларемић 1 к. и Сеферовић 1 к. — У *Обровцу*: Ђатић 1 к., Ђукићи 1 к. и Бегић 1 к. — У *Велаџићима*: Велаџићи 2 к., Малкочи 2 к., Алибабић 1 к. и Вурдеља 1 к. — У *Подглавици*: Аличинић 1 к., Бернчић 1 к., Ђехић 1 к., Велаџићи 2 к., Алибабићи 4 к., Куртовићи 2 к., Дулић 1 к. и Делалагић 1 к. — У *Језеру*: Ђехић 1 к., Бркићи 2 к., Јеличић 1 к., Кнежевић 1 к., Малкоч 9 к., Барукчић 1 к., Фиљековићи 4 к., Велаџићи 3 к., Мујкановићи 2 к., Машић 1 к., Хаџиалић 1 к., Исаковић 1 к., Реџеповић 1 к. и Халаваћ 1 к. Свега је 26 породица са 122 куће.

Привреда. Насеље је „згодније“ за сточарење. Присиљени су да живе више од земљорадње јер је пренасељено па се мора све да подорава. Усто је „затрто“ благо уз Рат. Нешто је реквирирала аустријска власт, а нешто је испродавано за жито сушних година 1917. и 1918. г.

Имена. Име је насељу Србљани од досељеника из Срба у Лици. Чује се назив Језеро-Србљани. За Куртово Село се чује назив Прдипоље.

Старине. На косама Грмеч планине изнад села нађен је низ преисторијских насеља (Гласник Земаљског Музеја 1893. стр. 43). У Обровцу више Уне био је средовековни град (Radoslav Lopašić: *Вихаџ и Вихаџска Крајина* стр. 229.). Пре тога је ту било преисторијско насеље. У Клиси је била црква из доба пре Турака.

Постанак села и порекло становништва. Курџовићи 16 к. и Алибабићи 26 к. су најпре земљу „фет учинили“. Они су од Срба (Лика) иза Свиштовског Мира, кад је Срб припао Аустрији. — У исто време су и Малкочи 11 к. из Срба. Потомци су Малкочбега из Каменграда, који је био заповедник санџака крајишког. Један је предак Малкоча био и „будимски везир“ и од тада се Малкочи вазда „брбоше“ у аге и барџактаре и „придњаци“ су. Има их још у Петровцу 4 к., Мајдану 3 к., Градишкој 4 к. и Бањој Луци 1 к. — Од Срба су тада: Шарџићи 3 к. и од њих Сеферовићи 4 к.; Дулићи 13 к.; Барукчић 1 к. (вазда само 1 к.) и Велаџићи 8 к. — Пре Омер-

паше је од Бегића један био субаша код капетана острожачког у Грмуши, па му је капетан дао земљу. Од њега су Бркићи 11 к. (био је врло бркат, па су га звали „Брко“). Од Бркића су: Џеликовићи 1 к., Лилаковићи 2 к. и Мајданкић 1 к. — Са стране је дошао хоџа, „дошлица“, и од њега су Хоџићи 2 к. (одселили у Турску). — Филек је био сеиз и „пивач“ код Рустанбега па му дао земљу. Од њега су Фиљековићи 4 к. — Из околних су села пре окупације: Цивић 1 к. из Коприве; Силић 1 к. из Стијене; Халаваћ 1 к. из Покоја; Делалић 1 к. из Цазина; Ђехићи 2 к. из Острожца; Бегић 1 к. из Мијоистра; Ђатић 1 к. из Пећи (одселио натраг); Миларемић 1 к. од „Бегића Куле“ (у Мајетићима). — Не зна се од ког су „плетива“: Исаковић 1 к., Реџејовић 1 к., Бернчић 1 к., Мујкановићи 2 к. и Машић 1 к. — Православне су породаце: Ђукићи 3 к. (Ђурђевдан), Јеличић 1 к. (Никољдан) и Кнежевић 1 к. (Ђурђевдан) из Грмуше пре окупације. — Вурдеља 1 к. (Лазареву Суботу) из Гате је преселио 1911. г. Купио млин и како је вешт око млина мајсторити, добро пролази.

93. Спахићи.

Положај. Грмеч планина завршује се према Уни косом Спахића Главица (495 м.). На карсној заравни под том главицом насеље је Спахићи. Воде су им две у страни долине Уне: Бунар и Чатрња, са којих се насеље служи водом.

Топ. Насеље је сашорено са џамијом око пута, који води ивицом карсне заравни из Грмуше у Бихаћ. Између кућа са авлијама су воћари. Свега су 3 породице са 47 кућа.

Привреда. До Рата их је подједнако исполагала и земљорадња и сточарство. Уз Рат им се „затрла“ стока, нешто реквизицијом, а нешто „зајели“ сушних година да се прехране. Тако су осиромашили одајући се више земљорадњи, мада је подесније за сточарење. Много их измажу ујмени млинови у Костелу на Уни. Њих 14 имају ујмене млине. Иза Рата одлазе на рад у Београд. Г. 1922. било их је у Београду 22 на градњи кућа.

Имена. Име је насеља од Спахе. — На расељене породице подсећају: Секулића Кућиште, Радетино Брдо, Савина Њива и Вуковића Страна.

Старине. На Спахића Главици више села, и на ивици заравни више Уне, нађени су остаци преисторијског насеља. (Гласник Земаљског Музеја 1893. стр. 43). — У Паланки је била

црква пре Турака. — Над селом, на једном брешку, распознају се темељи порушене куле. То је кула Спахина, коју је, веле запалио Јанковић Стојан кад и оне у Радићу и Заложју.

Посџанак села и порекло сџановнишџива. Нејасно је сећање о Спахи чију је кулу Јанковић запалио. Веле да су једни Спахини потомци одсели у Градишку. За данашње становништво не знадоше да ли су од тога Спахе. Само су, веле, од „итедан“ овде а дошли су од Анадола четири брата: Јусуф, Дервиш и Осме. Четвртог незнају имена, а био је хоџа. Од Јусе су: *Јусићи* 12 к., а од њих *Фајковићи* 3 к. — Од Дервиша су: *Дервишевићи* 15 к. и од њих *Муминовић* 1 к. и *Ибришмовићи* 1 к. — Од Осме су: *Осмићевићи* 4 к. Од хоџе: *Хоџићи* 9 к. — „Дошлице“ су на материнство: *Карабегавић* 1 к. из Острошца и *Ђузалић* 1 к. не зна се одакле и обамро овде.

94. Теочак.

Положај. Између Међејака (1119 м.), грмечке косе и Лупиње планине (1189 м.) две су увале: једно жљебасто улегнуће Дугопоље и увала Теочак, заокружена косама Лупиње планине. Из планине теку Црни Потоци и увиру у Шковртњу. Насеље се служи изворском водом са врела: Брусовац, Ружица, Јанковац, Луг, Инђићак и Милаковац.

Привреда. Више се баве сточарством. Кукуруз не успева јер је „врховно“. — Благо се уз Рат „затрло“. Нешто реквизиција, а нешто „појеле“ сушне године. Неколицина имаду станове са благом у Међугорју. Има их и на раду у Америци.

Тип. Дугопоље је разбијено у групе. Растојање је незнатно између група. Групе су испод коса Међејака, па одају изглед друског насеља. Цеста Петровац—Бихаћ није утицала на збијеност. Теочак је у неколико сродничких група. У *Дугопољу* су: *Станаревићи* 7 к., *Дошен* 1 к., *Марићи* 3 к., *Чубрило* 1 к., *Бјелић* 1 к., *Столиновић* 1 к., *Драгосавац* 1 к., *Морача* 1 к. и *Радаковићи* 3 к. — У *Ружици*: *Балабани* 4 к., *Сантрачи* 3 к., *Пилиповић* 1 к., *Ступар* 1 к., *Кртинић* 1 к. и *Карановић* 1 к. — У *Теочаку*: *Даутовић* 1 к., *Драгосавац* 1 к., *Шарац* 2 к., *Кртинићи* 2 к., *Радановић* 1 к., *Балабани* 11 к., *Дошенковићи* 7 к., *Миљуш* 1 к., *Кужети* 3 к. и *Гаковић* 1 к. — У *Брусовцу*: *Бичани* 3 к., *Балабани* 3 к., *Карановић* 1 к., *Зелић* 1 к., *Зорић* 1 к., *Шкорић* 1 к., *Ромићи* 5 к., *Вујиновић* 1 к. и *Станаревић* 3 к. — Свега је 26 православних пор. са 76 к. и 1 католичка са 3 куће.

Имена. Име је насељу што та увала изгледа као тор за теоце. По другима што је ту негда био некакав тако „згодан“ и имао много теоца, да је за њих имао посебан тор. — Јанковац и Биљег по Стојану Јанковићу, који је туда прескакао на коњу.

Старине. На Градини више увале Теочака нађени су трагови преисторијског насеља (Гласник Земаљског Музеја 1894. стр. 708.). У Ружици се распознају остаци цркве из доба пре Турака.

Посџанак села и порекло сџановчишџива. Најстарија су у Теочаку *Балабани* 18 к. Славе Петровдан. Милан Балабан, коме је 72 г., прича да се ђед његова пранђеда населио од Унца. Од њега су претци: Милан—Тривун—Симо—Пилип. Пилипову оцу и деду који је био кнез незна имена. Толико је био „згодан“ да су му се три пута хиљадиле овце. Од њих је и *Ђаковић* 1 к. — Пре 80 г. су *Сџанаревићи* 7 к. (Лазареву Суботу) са Скакавца више Петровца. — Пред Дољанску Буну 1858. г. су из Лике: *Дошеновићи* 7 к. (Јовањдан); *Чубрило* 1 к. и *Марићи* 3 к., оба славе Лучиндан и звали су се Опачићи. — И *Ромићи* 5 к. (Никољдан) су пред Дољанску Буну са Орашког Брда. — Пред ову Буну (1875 г.) су од Бјелајског Поља: *Санџрачи* 3 к. (Св. Пантелију) са Рисовца; *Сџуџар* 1 к. (Лазареву Суботу) са Скакавца; *Вујиновић* 1 к. (Арханђеловдан) из Врточа; *Бјелић* 1 к. (Никољдан) са Колунића; *Зелић* 1 к. (Јовањдан) из Врточа; *Шарци* 2 к. (Благочасне Вериге, Св. Апостола Петра) са Пркоса; *Радановић* 1 к. (Јовањдан) из Врточа и *Миљуш* 1 к. (Јовањдан) из Крњеуше. — Од Унца су пред ову Буну: *Морача* 1 к. (Никољдан) са Тремеђе и *Кужети* 3 к. (Ђурђевдан) и *Сџолиновић* 1 к. (Ђурђевдан) приженио се; оба су од Зорића племена. — Из Лике су после окупације: *Шкорић* 1 к. (Никољдан) из Дабашнице; *Зорић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Радаковићи* 3 к. (Никољдан) из Брувна; *Дошен* 1 к. (Никољдан) — Из Брувна су тада: *Драгосавац* 2 к. (Јовањдан); *Даушовић* 1 к. (Јовањдан) и *Крџинићи* 3 к. (Јовањдан). — После окупације су: *Пилиповић* 1 к. (Св. Алимпију) из Дољана и *Каранавићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Рисовца. — *Бичани* 3 к. римокатолици су из Лике после окупације.

95. Турија.

Положај. Насеље Турија је на коси између удолине, коју творе Мријежница и њене притоцице Маргита и Каменица и

низа „времењака“, врела, који добијају име Туријски Поток и састају се са Мријежницом. Куће су на темену косе испод које води цеста од Тржачке Раштеле до Бихаћа. Мајдан је до Злопољца на коси између туријске увале коритаста облика и Богдановца. Служе се изворском водом са врела: Топлица, Точак Рекића, Липа Вода код џамије, Јоховац и Абдић Вода, Дедића Врело, и зимски бунар „времењак“ „Чејреци“.

Тип. Насеље је сашораваног типа на коси са џамијом. Делови насеља: Јоховац, Главница и Селимановића. Село удаљена су једва приметно. Мајдан је сашорованог типа. У Турији (делу насеља Турије): Радаковићи 4 к., Горетићи 13 к., Рекић 1 к., Фијановићи 3 к., Козлице 1 к., Имшировић 1 к., Селимовићи 3 к. — У *Дуду* су: Раковићи 4 к., Рахмановићи 3 к., и Абдићи 4 к., — На *Мајдану* су: Халилагићи 6 к., Рахмановићи 9 к., Мајановић 1 к. и Абдићи 3 к. — На *Јоховцу*: Имшировићи 8 к., Хускић 1 к., Шашић 1 к., Косић 1 к., Хабибовићи 1 к., Музаферовићи 2 к., Халиловићи 2 к. и Рекићи 4 к. — На *Главници*: Имшировићи 2 к., Халиловић 1 к., Селимовић 1 к., Мемећи 2 к., Хаџићи 5 к., Механићи 3 к., Пашићи 3 к., Горетић 1 к., Музаферовић 1 к., Јусићи 3 к., Рекићи 3 к., Влаисављевић 1 к., Ловрић 1 к. и Подкоњак 2 к. — У *Селимовића Селу*: Селимовићи 4 к., Имшировићи 4 к., Сивић 1 к., Халилагић 1 к., Абдић 1 к., Хаџић 1 к. — Свега је: 10 муслиманских породица са 108 к. и 4 православне са 8 к.

Привреда. Више се баве о земљорадњи. Воће не успева јер га „дохваћа“ Пљешевица.

Имена. Не зна се у селу од чега му је име. На нестале породице подсећа: Богдановац и Опачићка.

Сћарине. На коси је код Мајдана, између туријске завале коритаста облика и злопољачких долова, Црквина, где се распознају темељи цркве из доба пре Турака.

Посјанак села и порекло сћановништва. Турија је скорашње насеље, које се развило из тврђавног изачићког насеља. Њих 14 је купило пре 100 г. од Хусеинбега из Рачића Турију са 13¹/₂ чејрека за 13¹/₂ кеса. Хусеинбег је, или неко његов, био заробљен па састављао одкупнину. Нешто кметова расели, јер их је већина прешла у Лику за Лаудонова Рата. Један је од четрнајесторице населио на пола чејрека. Од „колина“ су Реизова из Изачића иселили браћа Абдија, Мемеја и Селим и њихова су „акреба“. Не знају како су се разгранали од та три

брата само су, веле, једно „лативо“: *Јусићи* 3 к., *Мехонићи* 3 к., *Хаџићи* 5 к., *Мемећи* 2 к., *Рејићи* 4 к., *Халиловићи* 3 к., *Мајановић* 1 к., *Халилагићи* 6 к., *Абдићи* 8 к., *Рахмановићи* 12 к., *Селимовићи* 8 к., *Шекерићи* 3 к., *Имшировићи* 15 к., *Фијановићи* 3 к., *Рекићи* 4 к., (од друга Реисова) и *Горетићи* 14 к. — Из Дрежнака се сматрају да су иза Свиштовског Мира: *Хускић* 1 к., *Музафировићи* 2 к., (некакви „налипци“ од Дрежника); *Сивићи* 2 к. и *Хаџић* 1 к. — Из околних су насеља пре окупације: *Козлица* 1 к. из Бихаћа; *Косић* 1 к. из Клисе више Кулен Вакуфа и *Хабибовић* 1 к. из Папара. — Из Лике су пре окупације *Радаковићи* 4 к. (Никољдан). — Из Лике је после окупације: *Влајсављевић* 1 к. (Благочасне Вериге) из Дабра; *Ловрић* 1 к. из Куле и *Подкоњак* 2 к. из Дабра. Немају „паја“ или „хиса“ у чејрецима, а од изачићког су града: *Пашићи* 4 к. и *Шашић* 1 к. Пре 10 г. су: *Модрић* 1 к. (Никољдан) *Форкашић* 1 к. (Ђурђевдан) од Плашкога.

96. Хатиџинац.

Положај. Између Доњег Прекоуња, дела Бихаћа и Бакшајиша, насеље је Хатиџинац. Куће су с обе стране цесте, са авлијама од плота „шаранпова“ а у новије време од „пиленица“ дасака. У огради су, до главног пута, већа кукурузана и хамбар. Од главног пута, сада цесте Бихаћ—Гата, водили су „прогони“ у Хатиначко и Виничко Поље и Уни. Ти „прогони“ су приметни доцнијих махала. С леве су стране: Жапчевића, Зјакића, Шаргановића, Смајића, Четића и Ибраћића Махала. С десне стране: Рекановића и Печенковића Махале. За све те махале чује се и назив „прогон“. — Воду пију са Уне и са чатрња, које су у авлији.

Тип. Хатиџинац је друмског типа са породичним „прогонима“ или махалама. Има свега 28 муслиманских породица са 84 к., 3 католичке са 3 к. и 1 прав. са 1 к.

Привреда. Баве се земљорадњом. Кукуруз добро роди и за извоз у Лику.

Имена. Чује се Хотинац и Хатиџинац и незнају од чега долази. Звало се Харман-Хатиџинац. Шевељуша од католичке породице Шевељушића јер је то био њихов посед.

Сћарине. Нема никаквих.
Посјанак села и порекло сћановништва. За најстарије насељенике сматрају *Смајиће* 9 к.; *Рекановиће* 9 к.; *Четиће*

4 к. и *Жабац* 2 к. Они су од „фета“. Удовици једног из ових племена приженио се предак *Печенковића*. Као војник дошао је на Серхат из Анадола. Од њега су: *Печенковићи* 20 к.; *Муминовићи* 2 к.; *Крезих* 1 к.; *Хукић* 1 к.; *Побрићи* 3 к. и *Ибраџићи* 10 к. — У Хатинцу су били и „хармани“ са сламама и сеном становника из бихаћког града и вероватно су и предци ових најстаријих породица стајали пре 150 г. у бихаћком граду. Тада је пренасељеност и тескоба у граду присилила одељенике да код хармана подижу куће. Тако се развио Хатинац из бихаћког тврђавног насеља. — Од града су пре Скендера: *Сефић* 1 к. и од њих *Реџић* 1 к. и *Хајдаревић* 1 к.; *Зјакићи* 4 к.; *Карабеговић* 1 к. (приженио се); *Делићи* 2 к. — Из Прекоуња су пре окупације: *Сарачевић* 1 к.; *Лонићи* 3 к. и *Хускић* 1 к. — Пре Скендера су: *Алагићи* 6 к. из Бакшаиша и *Хоџићи* 3 к. из Орашца. — За личке се породице сматрају: *Козлице* 1 к.; *Зирићи* 6 к. и *Идризовић* 1 к. од Дрежника пре 130 г. — Из околних су села пре окупације: *Шаргановићи* 4 к. „однекуд“ из Крајине; *Кечановић* 1 к. из Клокота; *Мајановић* 1 к. из Турије; *Коричић* 1 к. из Рибиха „дошлица“; *Селимовић* 1 к. из Букова (приженио се); *Бејџић* 1 к. из Брековице „уљез“; *Балић* 1 к. из Изачића и *Керановић* 1 к. „однекуда“ из Крајине уз матер. — Из Херцеговине је пре окупације *Талић* 1 к. Не зна се одакле су: *Бегих* 1 к. (одселио је у Турску); *Даџић* 1 к. (обамо); *Махмуџхоџић* 1 к.; *Алићи* 2 к. (разумро) и *Кујунџићи* 3 к. — *Шикић* 1 к. као финац. — Католичке породице из Косиња (Лике) после окупације: *Бабић* 1 к.; *Шуџић* 1 к. и *Клобучар* 1 к. — Православна породица *Тинџор* 1 к. (слави Враче) доселила је овде са Селишта у Ђаралићима пре 20 година.

97. Хргар.

Положај. Највиши врхови Грмеч планине, Гредовити Врх (1209 м.), Троврх, Ботин Врх (1148 м.), Попријека Коса (1159 м.), Велика Јаворача (1118 м.), Мала Јаворача и Козјан (1071 м.), границе су крупског и бихаћког среза. Од тих се врхова спуштају косе благих нагиба у карсну зараван, богињаву од увала и вртача. При слазу у Бихаћку Долину стрмо се спуштају са драгама у бихаћку зараван речних наноса. Ту је насеље Хргар. Село је богато изворском водом, са којих се водаре. Велебит је до Притоке. Прашчијак је више Пећине. Изнад Прашчијака

је Поповића Драга, а даље Точкова Драга. Стране су испод Карановца.

Тип. Насеље је разбијено у групе, растављене драгама, неке растурене око дољенака. Има 8 делова. На *Странама*: Гађеша 1 к., Иванчевићи 5 к., Поповић 1 к., Стричевић 1 к., Малешевић 1 к., Рабате 2 к., Зеџ 3 к., Вујиновић 1 к., Торбица 1 к. и Пилиповић 1 к. — У *Прашчијаку*: Стојановић 1 к., Миљуши 2 к., Гашићи 2 к., Борић 1 к., Поповић 1 к. и Зорићи 5 к. — У *Појовића Дрази*: Поповићи 11 к., Гајић 1 к., Новакочић 1 к., Шеџе 4 к., Пилиповићи 4 к. и Влајићи 2 к. — У *Точковој Дрази*: Дракулић 1 к., Пилиповићи 5 к., Вукадиновићи 3 к., Зорић 1 к., Кењале 2 к., Манојловић 1 к., Јакшић 1 к., Мијић 1 к., Маричићи 2 к., Михајиловићи 2 к. и Поповићи 3 к. — У *Доловима*: Пуваче 4 к., Борјани 4 к., Зорић 1 к., Маричићи 3 к., Поповићи 5 к., Пашићи 12 к., Враћеш 1 к., Шево 1 к., Ињац 1 к., Вујиновић 1 к., Коруга 1 к., Пилиповићи 3 к. и Михајловић 1 к. — На *Зайољку*: Пилиповић 1 к., Зеџ 4 к., Гађеше 3 к. и Михајловићи 3 к. — У *Козјану* или *Пријековцу*: Пеџићи 15 к. и Иванчевићи 3 к. — На *Велебиту*: Пеџић 1 к., Гађеше 3 к., Пилиповић 1 к., Пјевићи 5 к., Јожићи 2 к., Делићи 5 к., Марић 1 к., Поповићи 2 к. и Борјан 1 к. Свега је 34 породица са 130 кућа.

Привреда. Више се баве сточарством него земљорањом. Реквизиција уз рат и куповина жита сушних година, затрли су благо. Има их на раду у Америци.

Имена. Хргар, веле да је исто што и „Брежине“ и „Громиле“ где је некад нешто морало да буде. Изгледа као да означаје богињаво земљиште испресецано драгама. На расељене породице подсећају: Бакића Њива, Карановац, Бојића Њива, Миџића Кућиште, Раџина Пољана, Станића До, Штетина Драга, Катинавац и Мандића Кућерина. О њима не знају ништа да причају.

Старине. На Градини су нађени остаци преисторијског насеља (Гласник Земаљског Музеја 1854. стр. 702.) На Црквини је била црква из доба пре Турака. По долинама „хрпат“ је камен, а по „стеђој планини“ распознају се „разори“. *Постанак села и порекло становништва*. За Лаудонова Рата Хргар је расељен, јер нема старије породице. Пре 100 г. су: *Пејићи* 16 к. Звали су се на Змијању Михајиловићи. Из Драгораја са Змијања прешли су за Лаудонова Рата на Кор-

дун у Небљуве. Славе Ђурђевдан. Из Небљува су пре 100 г. дошли у Хргар. Из ове је породице Митар Пепић, народни мудрац, који је покопан код цркве у Притоци (Босанска Вила). — Пре 80 г. су из Небљува: *Михајиловићи* 6 к. (Ђурђевдан). — Из Дољана су пре 100 г. *Пашићи* 12 к. (Јовањдан) звали се Јогуновићи. — *Појовићи* 23 к. (Никољдан) из Небљува пре 100 г. Једни су одселили на Бушевић, а једни Санском Мосту. Од њих су *Пјевћи* 5 к. и *Пуваче* 4 к. — *Иванчевићи* 8 к. (Јовањдан) су из Сеоца пре 80 г. — Пред Дољанску Буну (1858 г) су од Унца: *Пилиповићи* 15 к. (Св. Алимпију) с Очијева; *Зорићи* 7 к. (Ђурђевдан) с Очијева и *Шеве* 5 к. (Лучиндан) из Тишковца. Истјерала их „потреба“ из Лике, где су се звали Опачићи, у Босну. — Пре Дољанске Буне су од Бјеласког Поља: *Сјиричевић* 1 к. (Ђурђевдан) од Петровца; *Гаћеше* 7 к. (Никољдан) из Вртача; *Новаковић* 1 к. (Никољдан) од Петровца; *Гајићи* 2 к. (Никољдан) из Вртача; *Врањеш* 1 к. (Ђурђевдан) од Крњеуше и *Зеџ* 7 к. (Ђурђевдан) из Вртача где су се звали Керкези. — Из Лике су пре Дољанске Буне: *Маричићи* 5 к. (Јовањдан); *Борјан* 5 к. (Стефањдан) из Коренице; *Рабаша* 2 к. (Ђурђевдан) и *Делићи* 5 к. (Јовањдан). — Из Далмације су пре окупације: *Марић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Торбица* 1 к. (Стефањдан). — Из околних су села пред окупацију: *Јожићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Грмуше; *Кењале* 3 к. (Михољдан) из Рачића. — Из Лике су пре окупације: *Јакшић* 1 к. (Св. Василију); *Борић* 1 к. (Св. Пантелију); *Вујиновићи* 2 к. (Арханђеловдан); *Миљуши* 2 к. (Јовањдан) из Брувна и *Мијић* 1 к. (Никољдан). — Из Лике су после окупације: *Дракулић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског) са Прибоја; *Сјојановић* 1 к. (Јовањдан) из Шкара; *Вукадиновићи* 3 к. (Јовањдан) из Коренице; *Влајићи* 2 к. (Никољдан) из Лапца; *Коруге* 1 к. (Никољдан) из Коренице и *Манојловић* 1 к. — *Ињац* 1 к. (Св. Василија) од Гламоча после окупације. Привела га мати, па се приженио. —

98. Чекрлије.

Положај. Ниже грабежке карсне заравни, богињаве од долењака, а у подножју терасе, јавља се више врела: Стублић, Елезовача, Точак, Тировача, Бунарић и Дупорица. Све отичу у Ружицу. Више изворишта тих врела је насеље Чекрлије. Поред врела служе се водом и са зидане Чатрње.

Тип. Село је збијено око изворишта врела, која су ути-

цала и на избор места за насеље и на његово сашоривање. Свега је 14 пор. са 36 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Подесније је за сточарство него за земљорарњу. „Омалиле“ су им кошанице, па не могу зими да исхране стоку. А благо се затрло уз рат и село нагло сиромани. У селу је мајдан меког камена, од кога се израђују на месту „таслаци“ за надгробне споменике па их извозе за сву Крајину. У новије време се употребљава за крадње кућа као и за диреке око врата и прозора. — Два зарађују на „каменолому“.

Имена. Не знају од чега је име насељу. Тировача, веле, прозвано по хасанпаши Тири, који је „правио“. — Пркос, што пркоси бури.

Сјарине. Нема никаквих.

Посјанак насеља и порекло становништва. И Чекрлије се развило из бихаћког тврђавног насеља. Пре 150 г. иселили су из града: *Суљићи* 6 к. и од њих *Хусиновићи* 3 к. — *Сефићи* 4 к. и од њих *Бајрић* 1 к. — *Мехићи* 2 к. су „старо колино“ а сада све „обамрило“. — Иза Свиштовског Мира су из Дрежника: *Хоџићи* 2 к. (2 к. су изумрле) и од њих *Чиркиновићи* 3 к. (2 к. одселиле у Турску иза анексије а 2 к. изумрле). — Као „уљез“ је у Хаџиће *Диздаревић* 1 к. из Бакшајиша пре окупације. — *Колаковићи* 2 к. од Дрежника иза Свиштовског Мира и „обамрла“. — Из Бишћа су пре окупације: *Каралић* 1 к. и *Заначићи* 2 к. Звали се Хусеиновић. У мајдану „азван“ заначић. — Из околних су села пре окупације: *Шумар* 1 к. из Папара; *Махмутовић* 1 к. из Заложја и *Авдагић* 1 к. из Јасенице (одселио је у Турску иза анексије). Од града су бихаћког пре Скендера и овде „разумрле“: *Елезовић* 1 к.; *Богић* 1 к. из Гате и *Хрстић* 2 к. (1 к. обамрла). — У рату и после, 15 к. је обамрло. Пре 100 г. ишли су цамији у Чекрлије на коњима о Бајраму а петком на џуму и покој, Чавкићи, Алибеговићи и Вница. После су и они себи „исправили“ цамије.

III. НАСЕЉА ЦАЗИНСКОГА СРЕЗА.

99. Цазин.

Варошко насеље.

Положај. Чајин Поток, који извире из Пећине и Стоврело испод Влашког Гробља (507 m) састају се. Између тих је двеју поточних удолина коса стрмих нагиба са уседлином до Пећског Била. Ту су у рушењу зидови средовековног града. У Стоврело тече Меховци. Даље се поток зове Жегар. На њему су поредовнички млинови: Гечет — Новак — Одобашњак — Мали Млин. — У Чајин Поток иде Старушевац крај болнице и Лисковац. Пајића Поток је граничан до Ђоралића. Стоврело је доведено као водовод у Цазин. Осим водовода служе се и изворском водом са врела: Клен, Куртовац, Диздаревац, Бунари и Џехверуша. Јапића Брдо има чатрњу. Низ Чајин Поток су млинови: Пећина — Врана — Диздаревац и Арнаутовац. — Пушкарари су по косама до Осредка. Башча је до Ђулавца. Хорозовићи су под Влашким Гробљем. Клиса је између Хорозовића и Жегора.

Тип. Житарница је под Градом у Чајину Потоку, а блажно сајмиште у Жегару. По странама Чајина Потока и Жегара и по превоју уседлине једва је приметан амфитеатралан распоред кућа. Башча и Хорозовићи су сашоровани. Остали су делови расути у сродничке групе по косама. Цазин има 9 делова. — У *Чајину Пошоку* су: Марићи 2 к., Церићи 2 к., Грубор 1 к., Алагић 6 к., Омановић 1 к., Беговић 1 к., Огрешевићи 2 к., Мулалићи 2 к., Зарифовић 1 к., Овука 1 к., Берберовић 1 к., Поздерац 8 к., Ђоровићи 2 к., Ђонлагић 1 к., Ђемаловић 1 к., Бадић 1 к., Салкић 1 к. и Капић 1 к. — У *Пушкарима*: Седић 1 к., Шепићи 10 к., Пушкарари 20 к., Шишићи 6 к., Борићи 4 к., Будимлић 1 к., Дурићи 2 к., Бурзић 1 к., Торомановићи 3 к., Хаирлаковићи 2 к., Лојићи 2 к. и Капић 1 к. — У *Чаршији*: Турићи 2 к., Хоџићи 2 к., Казлагићи 2 к., Зулић 1 к., Бурзић 1 к., Хаирлаковћ 1 к., Торомановићи 15 к., Фазлић-Херцеговац 1 к., Топићи 5 к., Будимлић 1 к., Прохић 1 к., Мулалићи 7 к., Огрешевић 1 к., Попаровић 1 к., Ђонлагић 1 к., Сарачевић 1 к., Поздерац 5 к., Алагићи 6 к., Ђоралић 2 к., Пашалић 1 к., Диздаревић 1 к., Башагић 1 к., Делалић 1 к., Декановићи 4 к., Краковић 1 к., Адиллагићи 5 к., Хаџалић 1 к., Зећиревић 1 к., Мушићи 2 к., Бећићи 3 к., Хекићи 3 к., Салкићи 2 к., Чајићи 2 к.

Шишићи 2 к., Агић 1 к. и Кафеџићи 3 к. — У *Баишчама*: Пашалић 1 к., Омановићи 8 к., Мурешкићи 2 к., Берберовић 1 к., Џанић 1 к., Ђоралић 1 к., Седићи 5 к., Додиковић 1 к., Абдић 2 к., Мешкић 1 к., Мисаљевић 1 к. и Борићи 2 к. — На *Хаирлаковића Брду*: Мемешевић 1 к., Надаревић 1 к., Џехвер 1 к., Хорозовићи 10 к., Алагић 1 к., Мушићи 4 к., Миџић 1 к. и Торомановић 1 к. — У *Жегару*: Бадићи 2 к., Алагић 1 к., Бербери 2 к., Мурешкићи 2 к., Кличичи 2 к., Шакановић 1 к., Торомановићи 5 к., Семанић 1 к., Хоџић 1 к., Ђемаловић 1 к., Диздаревићи 2 к., Бешлагићи 4 к., Лонић 1 к., Цивић 1 к., Хаџалићи 2 к., Строњац 1 к., Мушићи 3 к., Шишић 1 к., Топић 1 к., Орлић 1 к., Џехвер 1 к., Пушкар 1 к., Велагић 1 к., Хаирлаковић 1 к. и Балтић 1 к. — У *Хорозовићима*: Мустеданагићи 4 к., Османагићи 6 к., Хорозовићи 7 к., Пајић 1 к., Делалићи 6 к., Топићи 2 к., Шабићи 2 к., Пушкар 1 к., Дурић 1 к., Салкић 1 к., Шишић 1 к., Демировић 1 к. и Лојић 1 к. — На *Клиси*: Мизић 1 к., Адиллагићи 3 к., Пајић 1 к., Хаџалић 1 к., Капићи 12 к., Икотићи 4 к., Алагић 1 к., Чизмићи 3 к., Кличич 1 к., Мустеданагић 1 к., Бербери 2 к., Мулалићи 3 к., Салкић 1 к., Шабић 1 к., Мушић 1 к. и Џехвер 1 к. — На *Јајића Брду*: Мурићи 21 к., Велагићи 5 к., Бајрићи 8 к., Кличич 1 к., Мусић 1 к., Башагићи 2 к., Торомановићи 3 к., Бешлагић 1 к., Јапићи 17 к., Јунузовићи 3 к., Делалићи 2 к., Боснићи 7 к., Зејнић 1 к., Казафери 2 к., Рекић 3 к. и Торомановићи 1 к. — Свега је у Цазину 88 муслиманских породица са 409 кућа, 4 православних са 6 к. а 2 католичке са 2 к.

Привреда. Живљи је промет у Цазину од Омерпаше, кад је преместио седиште казе из Острожца у Цазин. Дотле је био као и остала насеља тврђавног типа. И пре окупације и после подмиривао је већи део среза трговачке потребе на пограничним тржиштима, Раштелима. Долазећи пре окупације до „Хуџумета“ у Чајин Поток, како су подругљиво звали Цазин, успут су куповали потребе за куће. Требало је што од жита, воћа и блага да се прода па се „заветнуо“ и сајам. И тако се и пре окупације почела да развија чаршија, а особито после окупације. Да задовоље потребе среске вароши и околине у Цазину има неколико занатлија и трговина.

Имена. Не знају од чега је име Цазин. Жегар, што су ту жежене крчане. На нестало становништво подсећају: Грановчева Њива, Данића Ограда, Лекин Бријег, Вуковац и Венића Главаца.

Старине. У рушевинама су зидови средовековног града, кога су Турци проширивали. На Клиси, који раставља Жегар од града, распознају се трагови цркве из времена пре Турака. На брду је више Клисе старо гробље, које зову „Влашко Гробље“.

Посјанак насеља и порекло сџановништва. И Цазин је тврђавно насеље на „Серхату“. Из тог тврђавног насеља развила су се самостална насеља: Горња Копривна, Доња Копривна, Брезова Коса, Гњилавац, Поље, Глоговац, Ђоралићи, Слатина и Криваја. Две су приче о насељавању Цазина. По једној је (Босанска Вила 1887. стр. 264) преваром заузело Цазин седам Лијевљана, који су нешто скривили паши. По другом предању, кад су војници ушли у скоро напуштен град цазински, нашли су многе домаће животиње. Онај што је нашао хороза назван је Хорозовић, а мачка Мацановић. Један је имао „џехверли“ глас па кад је заучио „езан“ рекли су: „Што онај има „џехверли грло“ и потомке му прозову Џехверовићи. Да су од „итпедан“ у Цазину сматрају се ова „плетива“: *Тојићи* 8 к. и од њих *Ђемаловићи* 2 к., *Диздаревевићи* 3 к. и *Зејнић* 1 к.; *Ђоромановићи* 27 к.; *Кайићи* 15 к. и од њих *Хаџалићи* 2 к., *Мушићи* 4 к. и *Салкићи* 2 к.; *Хаџићи* 2 к. и од њих *Шејићи* 10 к.; *Шишићи* 10 к.; *Ђоралићи* 4 к.; *Џехвери* 4 к. (слабо се множе); *Харозовићи* 7 к. и од њих *Мисаљевић* 1 к.; *Бајрићи* 8 к.; *Мурићи* 2 к.; *Омановићи* 9 к.; *Османовићи* 6 к. и *Делалићи* 6 к. — Из Лике су иза Карловачког Мира 1699 г.: *Пушкар* 22 к.; *Јајићи* 15 к.; *Дурићи* 3 к. и *Борићи* 8 к. и од њих *Мешкићи* 1 к. — Тада је и предак *Поздераца* 13 к. из Пожеге. При бежању био је сакриван у „поздер“. Од њих су: *Адилагићи* 8 к. — *Велагићи* 4 к. су тада однекуд из „Уиђуровине“. — *Пајићи* 2 к. су од некаквог Паје, који је био у служби па се потурчио и добио цео чејрек земље. Од њих су: *Хаирлаковићи* 13 к. *Берберовићи* 6 к. су из Цетинграда иза Свиштовског Мира. — Предак је *Алагића* 15 к. из Санског Моста пре 100 г. — Пре Омерпаше су из околиних села: *Мулалићи* 11 к. са Гњилавца; *Седићи* 6 к. из Арапуше и *Шабићи* 3 к. са Пећи. — Пре окупације су из околних села: *Хешићи* 3 к. из Поља; *Зећиревевић* 1 к. из Копривне; *Бећићи* 2 к. из Крупе; *Салкићи* 2 к. из Пећи; *Чајићи* 2 к. из Бегановића; *Јонузовићи* 3 к. из Копривне; *Балјићи* 1 к. из Копривне; *Мустеданагићи* 5 к. из Отоке; *Семанић* 1 к. из Слатине; *Хоџић* 1 к. из Пећи; *Лонић* 1 к. из Бихаћа; *Џивић* 1 к. из Копривне; *Сироњац* 1 к. из Копривне;

Будимлићи 2 к. из Стијене; *Шакановић* 1 к. из Подзвизда; *Клиџићи* 4 к. из Поља; *Нодаревевић* 1 к. из Тржца; *Додиковић* 1 к. из Бихаћа (као кавџија); *Краковић* 1 к. из Стијене; *Пашалићи* 2 к. из Крупе; *Пајаревевић* 1 к. из Папарока, бербер; *Зулић* 1 к. из Бихаћа; *Зарифовић* 1 к. из Копривне; *Огрешевић* 3 к. из Брековице; *Беговић* 1 к. из Мале Кладуше; *Церићи* 2 к. из Новог; *Бурзићи* 2 к. из Бужима; *Бадићи* 3 к. из Бадића и *Ђонлагићи* 2 к. из Копривне. — Пре окупације су: *Казлагићи* 2 к. из Бањалуке. Отац му дошао уз кајмакама. *Хоџићи* 2 к. из Арнаутлука као пекар. — *Демировић* 1 к. циганин из Бихаћа; *Фазлагић* Херцеговац, 1 к. од Гацка, отац му дошао као пандур; *Кафеџићи* 3 к. Отац им био у најму па се потурчио. Зову их и Потуровићи. — Пред окупацију је дошао из Пријепоља Хаџи Селманбег *Ђоровић* као кајмакан па и остао. Има их сада 4 к. — Од „итедан“ су у Цазину али се не зна коме „плетиву“ спадају: *Чизмићи* 5 к., *Сарачевевић* 1 к., *Башагић* 3 к., *Делалићи* 3 к., *Декановићи* 4 к., *Мемешевићи* 4 к., *Мижџић* 1 к., *Мурешкићи* 2 к. (зову их и Лепузани), *Мушићи* 6 к., *Агић* 1 к., *Џинић* 1 к., *Акмаџићи* 3 к., *Абдићи* 2 к., *Бешлагићи* 5 к., *Казафери* 2 к., *Рекићи* 3 к., *Мизић* 1 к. *Икоџићи* 4 к. (зову их и Задњићи), *Мусић* 1 к. и *Лојићи* 4 к. — После окупације су: *Марићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Осредка; *Овука* 1 к. (Јовањдан) из Лике; *Грубор* 1 к. (Ђурђевдан) из Бихаћа пре 20 г. *Судчевевић* 2 к. (Аранђеловдан) из Босанског Новог, трговац; Чех *Носил*, хотелијер и *Турићи* 2 к. римокатолици из Бихаћа.

Чим је премештено село казе из Острожца у Цазин почели су Беширевићи да сиромаше. Њихови су кмети прешли нешто продајом а нешто по миразу на друге. Почели су да јачају Поздерци, Алагићи и Ђоровићи.

100. Барска.

Положај. Венац коса и косењака од Јоховице сачињава развође притоцица Коране и Глине. Где извире Грачаница, која се слева најпре у Ратковац, на превоју коса лежи насеље Барска. Воду пију са врела: Грачаница, Корита, Калабинац, Криваја, Лесковац и Лазин Поток.

Топ. Село је разбијено по косама у сродничке групе. Дели се на крајеве: Ђатићи, Тахировићи, Хаџићи, Скокови, Барска, Башићи и Криваја. Не чује се за те називе махала, а

врло ретко село. Криваје је до самосталног насеља Криваје, Скокови на превоју сплета коса, а Барска до Ђоралића. Остали су делови села између ових трију. У *Ђашићима* су: Мухамедагићи 2 к., Ђатићи 7 к. и Мушединовићи 3 к. — У *Тахировићима* су: Тахировићи 11 к., Хаџић 1 к., Махмутовић 1 к., Мушединовић 1 к. и Ђатић 1 к. — У *Хаџићима*: Хаџићи 16 к. — На *Скоковима*: Хаџићи 4 к. и Мушединовић 1 к. — У *Барској*: Мердановићи 4 к., Чаићи 5 к., Ибраћићи 3 к., Ковачевић 1 к., Илмић 1 к. и Хамулићи 2 к. — У *Башићима* су: Рамићи 4 к., Чаушевићи 4 к., Башићи 7 к., Чајић 1 к., Буљубашић 1 к., Махмутовић 5 к., Шкргићи 2 к. и Тахировић 1 к. — У *Криваји*: Хасанагићи 11 к., Хусеиновићи 2 к., Мердановићи 2 к., Мухамедагић 1 к., Ђатић 1 к., Пушкар 1 к., Хиркићи 3 к., Скакић 1 к., Лулић 1 к., Бегановићи 4 к., Чајићи 2 к., Хорозовић 1 к., Дурић 1 к. и Хаџић 1 к. — У селу је свега 15 породица са 108 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Неколико их зарађује киријајући жито из Новог на Тржачка Раштела. Много се помажу и воћем, кестенима и орасима. Кестенима се хране у јесен, а орахе извозе. Исто тако их помажу јабучке, крушке, трешње и шљиве. У селу су два ковача и један дућан ситнарија.

Имена. Село је добило име од многих бора уз Грачаницу. На расељене кметовске породице подсећају: Марин Обарак и Лазин Поток.

Старине. Код Грачанице се распознају трагови већег насеља. Сва је прилика да је ту био порушени Хојсићев Градац (Radoslav Lopašić: *Винац и Винацка Крајина* стр. 21.). Близу тога су зидови новијег времена.

Постанак села и порекло становништва. Барска спада пећкој јафти. Пре Лаудонова Рата ту су били кмети Хаџића из Пећи, па су тада прешли у Кауре и остали тамо. После Свиштовскога Мира исељавали су од града. *Башићи* 7 к. од старина су у Пећком граду. — *Хаџићи* 22 к. од Града. То је хаџијска породица у више кољена. Сва је прилика да је то исламизована одличнија стариначка породица. — Досељена из Лике Петком Граду, а одатле насељени су: *Чаићи* 7 к. и од њих су: *Мердановићи* 6 к. и *Чаушевићи* 4 к. — Иза Свиштовског Мира доселили су из Цетинграда и одатле иселили: *Махмуџагићи* 8 к., *Ибраћићи* 3 к., *Лилић* 1 к., *Рамићи* 4 к.

и *Мухамедагић* 1 к. — Из Анадола је дошао предак *Хасанагића* 11 к. Звао се Мурватага. Стајао је у Пећком Граду. Од њих је Хасанага Пећи, који је предводио Крајишнике у познатој акцији Хусеина Градашчевића. Био је једно време на Крајини у мањем оно што је и Алипаша Јањијски. Сургунисан је у Малу Азију где је и умро. Од Хасанагића су *Хусеновићи* 2 к. Хасанага је имао кмета у Криваји. Имали су свештеника и гробље и то је запуштено. Кмети се раселе а унуци се Хасанагини изделе и исеље на кметовска селишта. — Из Анадола су од „фета“ *Ђашићи* 9 к. населили у граду и одатле иселили у Барску. Од њих су и *Мушединовићи* 5 к. — Старином су Анадолци а од града овде доселили: *Бегановићи* 4 к. и *Тахировићи* 12 к. — Од града су пре Омерпаше: *Ковачевићи* 2 к., *Илмићи* 2 к., *Химулићи* 2 к., *Шкргићи* 2 к. и *Скакић* 1 к. — Пред Буну су из Криваје *Хиркићи* 3 к. — Из Цазина су пре окупације: *Хорозовић* 1 к., *Пушкар* 1 к. и *Дурић* 1 к.

101. Бегановићи.

Положај. На билу развођа притоцица Коране и Кладушнице, и на превоју и косама између потока, насеље је Бегановића. Лесковац је до Кудића, Чаића Село до Барске, а Криваја до самосталног насеља Криваје. Служе се водом са врела: Ковачевића Вода, Хајкића Врело, Могорић, Незировац, Чаића Бунар, Ђогића Водица, Каменица, Реџина Вода, Кличича Поток и Мишића Поток.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, растурене по косама између поточних јарака. Кестени и ораси су по њивама тако да се куће са свих страна виде. У *Чаића Селу* су: Ђогићи 5 к., Махмутовићи 4 к., Нухановићи 17 к., Башић 1 к., Чаићи 8 к., Зејнићи 2 к., Бегановић 1 к., Дурић—Мржљак 1 к., Пехлићи 2 к., Јусић 1 к. и Рамић 1 к. — У *Лесковцу* су: Мурић 1 к., Ајкић 1 к., Бегановић—Ајкићи 6 к., Ковачевић 1 к., Бегановић 8 к., Скалић—Хандановићи 4 к., Порчићи 6 к., Бадић 1 к. и Џиновићи 4 к. — У *Бегановићима* су: Бегановићи 11 к., Мурићи 3 к., Ковачевић 1 к., Мујичић 1 к. — У *Криваји*: Ковачевић 1 к., Нухановићи 7 к., Рамићи—Зејнићи 2 к., Мурешкић 1 к. и Хамулић 1 к. — Свега је 15 породица са 108 кућа.

Привреда. Претежно се бави становништво земљорадњом. На гласу је пећска пшеница. И воћарством се много помажу, особито сушних година. Орахе извозе, а кестене по целе месеце

неку с јесени и штеде жито. Ситне трговачке потребе подмирују у Пећи Граду и средом у Тржачкој Раштели, а петком у Цазину.

Имена. Насеље је названо по првој породици која је иселила од града. Чаића Село по Чаића породици, која је иза Бегановића иселила од града. На расељене кметовске породице подсећају: Јелића Брдо, Рибића Бара, Мијатова Бара, Мандин До, Пераково Кућиште, Кнежево Кућиште и Милића Брдо. На расељене муслиманске породице: Кличића Поток, Капића Њива и Кекића Церик.

Старице. Више љесковачке цамије на Црквини распознају се трагови цркве из времена пре Турака.

Посиљак села и порекло сѣлановништва. Бегановићи су новије насеље, које се развило из пећког гарнизонског насеља. Пре Лаудонова Рата и прве деценије после Свиштовског Мира насељени су били кмети. Једни су уз рат прешли у „Кауре“ па се нису ни повратили а други су се раселили. Кад су отешњале зиратне земље диобом и прирастом муслиманских породица, почели су иселавати од града. Први су иселили пре 100 г. *Бегановићи* 20 к. Од њих су: *Ајкунић* 1 к., *Бегановић-Ајкић* 6 к. и *Мурићи* 6 к. — Из Лике су доселили граду иза Карловачког Мира *Чаићи*, а одатле пре 100 г. у Бегановиће. Од њих су: *Чаићи* 8 к., *Јусић* 1 к. и *Пехлићи* 2 к. — Из Лике су пре 200 г. доселили најпре граду *Нухановићи* 29 к. а одтле пре 100 г. у Бегановиће. Од њих су *Ковачевићи* 4 к. За њих веле, да су потомци Ковачине Раме, што се у пјесми пјева. — Из Лике су најпре граду *Ђогићи* 5 к., а одатле у Бегановиће пре 80 г. — Пре 60 г. доселио је предак *Порчића* 6 к. и веле, да је од онога „Порче са Авале“. — Из Цетина су пре 130 г. граду доселили *Махмутовићи* 4 к., а одатле у Бегановиће. Од Пећког Града су, али се не зна којем „соју“ спадају: *Хамулић-Крљанићи* 2 к., *Мујичић* 1 к., *Циновић* 1 к., *Скалић-Хандановићи* 4 к., *Бодић* 1 к., *Башић* 1 к., *Мурешкић* 1 к. и *Хамулић* 1 к. — Од града су: *Рамићи* 1 к. и од њих: *Дурић-Мржљак* 1 к., *Рамић-Зејнић* 1 к. и *Зејнићи* 2 к.

102. Бојна.

Положај. Од Орлове планине до Ђорковаче, цео је низ коса. Било тих коса је развође притоцица потока Глинице и Жировца, притоке Унине. Речица Бојна се састоји из поточића

од којих је највећи Сивац, који извире под Превијом у Банији. Бојна прима Курјаницу, Чемерницу и Добровницу, и више Јабучара Јарачу, прољетни и јесењи поток. Примећује се и стари ток Бојне. Осим споменutih потока воду пију и са ових врела: Реминовац, Стаза, Оџинац, Јабучар, Репчев Точак, Зорића Врело, Ђенића Стублић, Олића Подрум и Демића Точак.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, растурене по косама. Теменом косе води сеоски пут и око пута су групе кућа у мањем остојању (од групе до групе). Косе веже тај пут са цестом, која иде из Велике Кладуше у Глину. Развија се тип села шумадиског.

Насеље има ове делове: Градина, Курјаница, Чејрек, Ђорагића Коса, Чемерница и Бојански Луг. Градина је до Просиња и Зборишта. Бојански Луг је у заравни речице Бојне. Чејрек и Ђорагина Коса су до границе с Банијом. Курјаница и Чемерница су око потока истог имена и по косама. На *Градини* су: *Дмитровићи* 4 к., *Грубори* 1 к., *Летићи* 5 к., *Јарићи* 2 к., *Мудринићи* 5 к., *Новаковићи* 1 к., *Бањац* 2 к., *Селак* 1 к., *Пилиповић* 1 к., *Вујиновићи* 5 к., *Гуглета* 1 к., *Вајагићи* 13 к., *Ољаче* 3 к., *Владушић* 1 к., *Поповићи* 2 к., *Марићи* 3 к., *Јовићи* 3 к., *Замаклар* 1 к., *Анушићи* 4 к., *Пурари* 3 к., *Станар* 1 к., *Ђурић* 1 к. и *Ђенић* 1 к. — У *Курјаници* су: *Репци* 2 к., *Вујасини* 2 к., *Вајагићи* 3 к., *Гогићи* 3 к., *Јајићи* 2 к., *Бероње* 3 к., *Самоуле* 1 к., *Зорићи* 6 к., *Пађен* 1 к., *Опачић* 1 к. и *Дошан* 1 к. — У *Чејреку* су: *Грмуше* 3 к., *Гогићи* 4 к., *Ромић* 1 к., *Мишковићи* 2 к., *Михаилица* 1 к., *Ђенић* 1 к., *Бероња* 1 к., *Војиновићи* 2 к., *Вајагић* 2 к., *Стојнић* 1 к., *Гривићи* 2 к., *Селак* 1 к. и *Шевићи* 2 к. — На *Ђорагиној Коси* су: *Ракас* 1 к., *Менићанин* 1 к., *Репци* 5 к., *Дошан* 1 к., *Милошевић* 1 к. и *Дукићи* 2 к. — У *Чемерници* су: *Новаковићи* 3 к., *Гогићи* 4 к., *Јандрић* 1 к., *Исак* 2 к., *Живковић* 1 к., *Ђенићи* 2 к., *Баждаљ* 1 к., *Ђурићи* 2 к., *Башићи* 2 к., *Радићи* 3 к., *Зорићи* 4 к., *Пилиповићи* 2 к., *Мијатовићи* 3 к., *Лалићи* 2 к., *Угреновићи* 2 к., *Граховац* 2 к., *Бурсаћи* 4 к., *Ромић* 1 к., *Рашете* 2 к., *Иванић* 1 к., *Медићи* 5 к., *Мудринић* 1 к., *Остојић* 1 к., *Гак* 2 к., *Ђерани* 2 к. и *Бабићи* 2 к. — У *Бојанском Луку*: *Вујасини* 3 к., *Остојић* 1 к. и *Сријемци* 6 к. Свега је у селу 61 породица са 181 коћом.

Привреда. Земљорадња је главна привредна грана. Шљива слабије успева и мало јој се пажње обраћа. Више се гаји свиња.

Свака кућа има крмачу са прасадима. Има их и на раду у Америци, и зарадама су изграђене лепе куће по узору кућа у Банији, са тремовима. Да подмире потребе села, и поред земљорадње да се измогну, у селу има неколико занатлија и трговина.

Имена. Селу је име из времена пре Турака (Radoslav Lopašić: *Bihać i Bihaćka Krajina* стр. 136.). — На власнике аге подсећају: Чејрек, Ђорагина Коса и Машинковића Њива.

Старине. На Градини се распознају трагови града Бојне, који је порушен (Исто место стр. 21.) по предлогу комисије, која је утврде према Турској прегледала. Црквина је преко границе у Банији. И на Црквини распознају се темељи цркве.

Постанак села и порекла сџановићџива. Судећи по тамним сећањима о некаквом попу Дени, чија је, веле, црква била више Дениних Лука на једној коси, и око ње гробови са великим положитим плочама, село је било насељено и пре Лаудонова Рата и за тога рата опустело. Пре 100 г. доселили су се *Рејци* 7 к. из Лике, где су се звали Милеуснићи. У бежанији мати сакрије им предка као дете у репу, па му потомке прозову Репац. Славе Никољдан. Старина им је са Југа — Пре 100 г. су и *Вајагићи* 17 к. Старина им је са Југа. Одатле на Тронеђу на Попину, где их има велико братство. Славе Св Арханђела. Са Попине су најпре пали на Збориште. У Бојни су имали станове, где су једни одељени иселили и закућили. Пре 100 г. су *Мудринићи* 6 к. (Ђурђевдан) из Лике. Са Змијања су за Лаудонова Рата прешли у Лику. Они су стариначка породица. — Пре 100 г. су из Далмације *Грмуше* 3 к. (Јовањдан) и *Ромићи* 2 к. (Никољдан). — Из Лике су пре Омерпаше: *Летићи* 5 к. (Ђурђевдан); *Медићи* 5 к. и од њих *Јандрићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Војиновић* 7 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Зорићи* 11 к. (Ђурђевдан) из Мазина и *Самуило* 1 к. (Лучиндан) — Пре Омерпаше су: *Паћен* 1 к. (Ђурђевдан) из Далмације и *Михаилица* 1 к. (Св. Пантелију) од Сана. — Из Лике су пре Омерпаше: *Сријемци* 6 к. (Арханђеловдан); *Бенићи* 4 к. (Лучиндан); *Ђурићи* 2 к. (Јовањдан) и *Шевићи* 2 к. (Лучиндан). — Пре Омерпаше су од Бјелајског Поља *Гогоићи* 11 к. Славе Јовањдан. Предак им био „наopak“ па му бег рекао: „љут ко „Гога“. — Пре Омерпаше су „озго“: *Бањици* 2 к. (Јовањдан) из Поља; *Угреновићи* 2 к. из Поља и *Граховаци* 2 к. (Св. Стевана Дечанског) од Грахова. — Из Лике су пред Буну 1875. г. доселили: *Јарићи* 2 к. (Јовањдан); *Бабићи* 2 к.

(Јовањдан) из Мазина; *Лалићи* 2 к. (Арханђеловдан); *Милошевић* 1 к. (Јовањдан); *Дошени* 2 к. (Јовањдан); *Новаковићи* 4 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Пойовићи* 2 к. (Никољдан) из Небљува; *Рашиће* 2 к. (Никољдан) из Лапца; *Исак* 2 к. (Никољдан) где су се звали Косановићи; *Гривићи* 2 к. (Благочасне Вериге); *Ојачић* 1 к. (Лучиндан); *Ђерани* 2 к. (Ђурђевдан); *Иванић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Бурсаћ* 1 к. (Ђурђевдан). — Из Баније су пре окупације: *Грубор* 1 к. (Ђурђевдан) из Бојне банијске; *Остојићи* 2 к. (Враче) из Бојне; *Живковић* 1 к. (Ђурђевдан); *Мишковићи* 2 к. (Никољдан); *Башићи* 2 к. (Срђевдан) и *Јовићи* 3 к. (Никољдан). — Из Баније су после окупације: *Раказ* 1 к. (Никољдан); *Јајић* 2 к. (Никољдан); *Гуглеџа* 1 к. (Арханђеловдан) из Бојне, приженио се; *Дмићровићи* 4 к. (Никољдан) из Бојне; *Баждар* 1 к. (Ђурђевдан); *Дукићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Сџанар* 1 к. (Ђурђевдан); *Селаци* 2 к. (Ђурђевдан) и *Замаклар* 1 к. (Ђурђевдан). — Не зна се одакле су: *Пилићовићи* 7 к. (Ђурђевдан) и *Ђурић* 1 к. (Никољдан). — Из околних су села пре окупације: *Вујасини* 5 к. (Томиндан) из Дубовика, где су се звали Крнете; *Анушићи* 4 к. (Јовањдан) из Врела, где су се звали Богуновићи; *Бероње* 4 к. (Јовањдан) из Великог Радића; *Сџојнић* 1 к. (Јовањдан) из Прекоуња, где се звао Ђулибрк; *Мијатовићи* 3 к. (Стефањдан) из Грмуше; *Гак* 2 к. (Никољдан) из Велике Рујишке; *Марићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Јасенице, где су се звали Недимовићи; *Ољаче* 3 к. (Ђурђевдан) из Рујишке; *Пурари* 3 к. где су се звали Недимовићи; *Радићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Пиштолина, где су се звали Штрпци; *Менићанин* 1 к. (Ђурђевдан) из Менића и *Владушићи* 1 к. (Ђурђевдан) из Рујишке, где су се звали Ољаче.

103. Брезова Коса.

Положај. У развођу Чаглице и Копривне извире више врела, која теку према Мрцељу. Једни теку према Радотини и Мутници. Потоци творе дубоке долине стрмих страна и косе. На тим је косама насеље.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, растурене по косама и то по темену да са свих страна падају у очи. Има 8 делова. У *Кличићима* су: Кличићи 8 к., Икановић 1 к., Велић 1 к., Дружановић 1 к. и Бајрамовић 1 к. — У *Бегићима* су: Долићи 1 к., Бегићи 5 к. и Мухамедагићи 2 к. — У *Хаџићима*: Пивићи 4 к. и Хаџићи 9 к. — У *Махмућовићима*: Муртићи 6 к., Мах-

матовићи 3 к., Чаушевић 1 к. и Ђатићи 5 к. — У *Дурутовића Селу* су: Кесић 1 к., Дурутовићи 10 к., Салкић 1 к., Џаферовић 1 к. и Бркановић 1 к. — У *Жунићима*: Жунићи 10 к., Салкићи 2 к., Пајић 1 к., Мирић 1 к. и Тахировић 1 к. — На *Брезовај Коси*: Хорозовић 1 к., Хаџићи 2 к., Жунић 1 к., Маџановић 1 к. и Јапићи 4 к. — У *Мрцеље* су: Пајићи 2 к., Жунићи 3 к., Маџановић 1 к., Бегићи 2 к., Мурић 1 к., Мухамедагићи 2 к. и Хаџић 1 к. Свега је 27 породица са 97 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Много се помажу воћем особито орасима и кестњем. Вода сноси зиратне земље те су све то мршавије и слабо рађају. Томе је много допринело крчење шуме.

Имена. Село је добило име по коси, на којој је највише брезе.

Старине. Нема никаквих. Ту су се муслимани сукобили са аустријском окупационом војском и распознају се гробови палих аустријских официра.

Посиљанак села и порекло сџановништва. Насеље је скорашње. Простор је села био „испашинак“ Цазина и Пећи. На ту „халунчину“, која је била и „свачија и ничија“ највише су насељивали они, који нису слушали оца, па их је истерао из куће.¹⁾ — Иза Омерпаше су населили из Цазина: *Дурановићи* 10 к., *Јајићи* 4 к. и *Пајићи* 3 к. — Иза Омерпаше су: *Жунићи* 14 к. из Пећи и *Хаџићи* 12 к. из Стијене. — Из села Поља код Цазина су пре окупације: *Бегићи* 7 к., *Кличичи* 6 к., *Пивићи* 4 к., *Икановић* 1 к. и *Велић* 1 к. — Из Пећи су пре окупације: *Мурџићи* 6 к. из Кракаче; *Салкићи* 3 к. из Кракаче; *Мамузовићи* 3 к., *Долић* 1 к. из Видовске; *Тахировић* 1 к. из Барске; *Мухамедагићи* 4 к. од града и *Бајрамовић* 1 к. из Лучке. — Из Бужима су пре окупације: *Ђајићи* 5 к. и *Чаушевић* 1 к. — Из Цазина после окупације: *Пушкар* 1 к., *Џаферовић* 1 к., *Мурићи* 2 к., *Хорозовић* 1 к., *Маџановић* 2 к. и *Дружановић* 1 к. Православни су из Лике пре окупације: *Кесић* 1 к. (Никољдан) и после окупације *Бркановић* 1 к. (Никољдан) из Бабина Потока.

104. Буковица.

Положај. Село је на коси између долине Топлице и поточне долине више врела времењака, који теку с пролећа и у јесен, када се окиша и слевају се са Шегестином и Скорупа-

¹⁾ Ако нећеш слушати, и у слогу, хајде на Брезову Косу.

чом у Топлицу. Воду пију са врела: Леденац, Кончарев Бунар и Зорића Бунар.

Тип. Село је разбијено у групе породичне, без реда растурене по темењу косе: Стојановићи 1 к., Дакић 1 к., Репије 2 к., Танкосић 1 к., Биге 5 к., Богуновић 1 к., Шикман 1 к., Мудринић 1 к., Борићи 3 к., Добројевић 1 к., Савић 1 к., Милошевић 1 к. и Угрице 2 к. — Свега је у селу 13 породица са 19 кућа.

Привреда. Баве се претежно земљорадњом. Знатно их помогну ливаде и питома сена, која иза сушних љета продавају у Лику. Има их и на раду у Америци. У селу је један плужар.

Имена. Селу је име од шуме букове, која је искрчена.

Посиљанак села и порекло сџановништва. Буковица је била пре 100 г. „стећа планина“. Први су тада населили из Бјелајског Поља *Репије* 2 к. Славе Никољдан. Нега су се звали Штрпци. Врло су „озгоднили“, само се врло слабо множе. — Пре 80 г. су: *Биге* 5 к. (Трифундан) из Врховина (Лика) најпре на Лохово, па одакле у Буковицу. „Једно“ су са Инђићима и Божанићима. Изгледа да им је старина из Боке. Прозвани су веле „бига“ што је њихов предак ујагмио комад меса од заклане овце а то веле да ја талијански „бига“ меса. — Из Врховина су пре 80 г. и *Борићи* 3 к. (Јовањдан). — Пре Омерпаше су: *Танкосић* 1 к. (Ђурђевдан) од Тронеђе; *Шикман* 1 к. (Стефањдан) са Кестеновца и *Добројевић* 1 к. (Ђурђевдан) из Далмације. — Пре окупације су: *Милошевић* 1 к. (Никољдан) из Осредака; *Стојановић* 1 к. (Јовањдан) из Бравска; *Мудринић* 1 к. (Ђурђевдан) из Грмуше; *Савић* 1 к. (Ђурђевдан) из Грмуше; *Богуновић* 1 к. (Јовањдан) из Врела и *Угрице* 2 к. из Завођа. — После окупације је из Љесковца на Кордуну *Дакић* 1 к. (Михољдан).

105. Вранограч.

Положај. На узвисини купаста облика налазе се зидови средовековног града. Оптичу га поточић Вранограчница, који извире из Ђоле испод Врлете. Сем тога у селу је читава мрежа поточића, са којих насеље троши воду и који чине више коса стрмог нагиба. Већи део села је на тим косама.

Тип. Сашорован део насеља развио се под градом са именом Вранограчка Чаршија. Остали делови: Брда, Стражбеница, Пехово, Вранограчка Главица, Понор, Тројинац, Шеста-

новац, Слапница, Челињак, Мали Будримић и Грабовац су разбијени. Сродничке су куће по косама. У *Чаршији* су: Балићи 5 к., Ковићи 3 к., Диздаревић 1 к., Одобашић 1 к., Сабљаковић 1 к., Елезовићи 9 к., Коштићи 4 к., Фоштагић 1 к., Кожина 1 к., Табаковић 1 к., Бећиревић 1 к., Сефић 1 к., Бркић 1 к., Ђехић 1 к., Гарибовићи 2 к., Екмић 1 к., Бахић 1 к., Ибричићи 5 к., Хаџићи 2 к., Шахнићи 2 к., Ожеговићи 3 к., Радићи 2 к., Садиковићи 2 к., Сарајлија 1 к., Грачић 1 к., Дурановић 1 к., Куртић 1 к., Бабић 1 к., Оручевићи 3 к. и Дукићи 5 к. — На *Брдима* су: Казаревићи 4 к., Диздаревић 1 к., Кудузовићи 4 к. — На *Сџражбеници*: Холић 1 к., Џаферовићи 2 к., Садиковићи 5 к., Хубеитовић 1 к., Шахнић 1 к., Машиновић 1 к., Траљешаћи 7 к., Гарибовић 1 к., Бахић 1 к., Балићи 2 к., Ибраџићи 4 к., Коштићи 4 к., Бркићи 4 к., Мекановићи 7 к., Остојић 1 к., Ковачевић 1 к. и Махић 1 к. — На *Пехову*: Садиковићи 4 к., Траљешаћи 4 к., Гарибовић 1 к., Муратовић 1 к., Џебић 1 к., Балић 1 к., Ожеговић 1 к., Пашћух 1 к., Џаферовић 1 к. — На *Вранограчкој Главици*: Мекановићи 2 к., Елезовић 1 к., Сефићи 6 к., Шахнић 1 к., Гарибовић 1 к., Макић 1 к. и Кесеровићи 2 к. — У *Понору* су: Шабићи 3 к., Траљешаћи 2 к., Машиновићи 2 к. — На *Тројиновцу*: Шабићи 2 к., Дедић 1 к., Коштић 1 к., Муратовићи 2 к., Челебићи 2 к., Куртићи 2 к., Балић 1 к., Крупић 1 к., Голубовићи 4 к., Одобашићи 3 к., Хаџићи 2 к., Салкић 1 к., Бешић 1 к., Ђехићи 2 к., Нухановић 1 к., Казић 1 к., Хоџић 1 к., Мехићи 2 к., Рамићи 5 к., Грошић 1 к., Бешлагић 1 к., Дукићи 7 к. — У *Шестановцу*: Дукићи 2 к., Траљешаћи 1 к. и Џебићи 2 к. — У *Слајници*: Махић 1 к., Сефић 1 к., Пехлићи 4 к., Ожеговић 1 к., Дукић 1 к., Балчиновић 1 к., Беримовићи 6 к., Мехуровић 1 к., Хрнчићи 2 к., Алијагић 2 к., Миљковић 1 к., Музаферовић 1 к., Машукићи 2 к., Елезовић 1 к., Оручевић 1 к., Крупић 1 к. и Халилагић 1 к. — У *Челињаку* су: Касумовић 3 к., Коштићи 2 к., Елезовићи 4 к., Пашић 1 к., Халилагић 1 к., Махмић 1 к., Хаџић 1 к., Вехабовићи 2 к., Ђенић 1 к., Опачићи 2 к., Џафићи 2 к. — На *Малом Будримићу*: Берића 1 к., Кесић 1 к., Девић 1 к., Петковић 1 к., Гарибавићи 3 к., Грошићи 4 к., Мушиновић 1 к., Диздаревић 1 к., Коштић 1 к., Пећанин 1 к., Батаковић 1 к., Ејубовићи 2 к. и Ергарац 1 к. — На *Грабовцу*: Касуповићи 7 к., Вехабовићи 4 к., Пашагићи 7 к., Талић 1 к., Башићи 4 к., Грошићи 2 к., Коштићи 8 к., Ђорагић 1 к., Амидићи 3 к.

Скендеровић 1 к., Мухединовићи 2 к., Халикотић 1 к., Хегићи 3 к., Хрнчићи 2 к., Елезовићи 9 к., Бешлагић 1 к., Хаџић 1 к., Бркић 1 к., Јушчић 1 к., Мешаћи 2 к., Талић 1 к., Латићи 2 к., Зубовићи 2 к., Фоштагић 1 к. и Икановићи 4 к. — Свега је у селу 104 породице са 344 куће.

Привреда Становништво живи претежно од земљорадње. На гласу су због рода и питомости вранограчке баре. Ту је капетан нахије из Крупе најпре могао да накоси траве у барама на 8 дана по Ђурђевдану. Јечам доспе најпре у целој области. Пре окупације је сајам био на обљајском рештелу. После окупације пренесен је сваке суботе у Вранограч. Извозе се свиње, говеда, ораси и кестени. Да задовоље потребе околине у Вранограчу има неколико занатлија и трговина.

Имена. Име је насељу из времена пре Турака. Метла што ту бура мете снег. Турски су називи: Ђола, Ђолхана, Имарет и Урга. Вјешала и Мушкет, што је извршена казна двојници злочинаца.

Сџарине. У рушењу је средовековни град. Пре Омерпаше је била џамија у граду. На Црквини се распознају зидови велике цркве. После бихаћске цркве то је највећа црква у испитаној области. На вису Стрмац, више речице Глинице, распознају се трагови врло старог насеља. Исто тако на Малом Будримићу, Оштровцу, и неке средовековне грађевине. На Пехову и Вранограчкој Главици распознају се чатрње, изорована су огњишта и знају се кућишта, о којима не умеју ништа да причају. Налазили су и цигле. У странама се налази множина пањева подивљале винове лозе са ситним белим и црним грождем које и кад дозре, кисне. Пре Турака је било густо насељено и сваки је педаљ земље обрађиван. По разорима је стољетно дрвеће, а и по степој планини распознају се слогови.

Посшанак насеља и порекло сџановништва. По Житвадорешком Миру Вранограч је спадао неутралној зони, коју нису смели Турци да запоседну. Међутим Турци су прекршили уговор и запосели 38 градова међу њима и Вранограч (Eduard Richter: Prilozi Zemljopisu Bosne i Hercegovine. Glasnik Zemaljskog Muzeja 1905. стр. 305.). Одржала се мутна традиција да је град био пуст и обрастао шумом, па су га нашли по једнима чобани, а по другима ловци из Бужима. За племена која су се тада населила каже се „од фета“ од „итедан“, „старо колино“ и „старо племство“ „закућници“. Први се населио од Анадола

Казафер. Од њега су: *Казаферовићи* 4 к., *Талићи* 2 к., *Макићи* 3 к. и *Пехлићи* 4 к. — Тада су се населили и *Мекановићи* 9 к. и *Садиковићи* 11 к. и обе су се породице звале Ибрашевићи. — Од „итедан“ су *Ђенанагићи* из Анадола и од њих су: *Сефићи* 8 к., *Пашагићи* 7 к., *Бећировић* 1 к. — Старо је „коленио“: *Елезовићи* 24 к., *Ковићи* 3 к., *Оручевићи* 4 к. и *Мехуровић* 1 к. — Старо је „плетиво“ и од „итедан“: *Гарибовићи* 8 к. и од њих *Дукићи* 15 к. — Иза пораза Турака под Бечом нападала је аустријска војска и Вранограч, који је био скупна и излазна тачка на Хрватску (Ваничек у преводу Јустина Милана Шевића: „Историја Војничке Крајине“ књ. I. стр. 241.). Ту се спомиње да су се многи покрестили, а о томе нема сећања. — Иза Карловачког Мира су из Лике: *Коштићи* 21 к. Од Коштића су: *Траљешићи* 14 к. и *Ибрацићи* 4 к. — Из Лике су: *Кудузовићи* 4 к. и од њих *Хрчићи* 7 к. и *Касумовићи* 5 к. — Из бужимских села су пре окупације: *Мешићи* (Скендери) 2 к., *Зубовић* 2 к., *Балчиновић* 1 к., *Машиновић* 1 к., *Грошићи* 7 к., *Диздаревићи* 2 к., *Мурајновићи* 3 к., *Хоџићи* 2 к., *Одобашићи* 4 к., *Алиџићи* 3 к. и *Ђехићи* 3 к. — Пре окупације су на материнство и по миразу доселили из Тодорова: *Џаферовићи* 3 к., *Диздаревић* 1 к., *Ејубовићи* 2 к., *Ожеговићи* 5 к., *Џебићи* 4 к., *Халиковићи* 1 к., *Хегићи* 3 к., *Челебићи* 2 к. и *Голубовићи* 4 к. — Из Унђуровине су *Касумовићи* 3 к. — Из Пећи су пре окупације: *Сабљаковић* 1 к., *Махмић* 1 к. и *Шаббићи* 5 к. — Од „Билаја“ пре окупације су: *Балићи* 10 к. и од њих *Хоџићи* 2 к. и *Џафићи* 2 к. — Из Велике Кладуше су пре окупације: *Мухединовићи* 2 к., *Миљковић* 1 к. и *Кесеровићи* 2 к. — Из Мале Кладуше су пре окупације: *Мушиновић* 1 к., *Башићи* 4 к., *Алијагићи* 2 к., *Ђеримовићи* 6 к. и *Рамићи* 5 к. — Од Цазина су пре окупације: *Бешлагићи* 2 к., *Хоџићи* 1 к., *Бешићи* 1 к. из Отоке и *Икановић* 1 к. са Гњилавца. — Од Језерског су пре окупације: *Машукићи* 2 к., *Музаферовић* 1 к., *Хубејџовић* 1 к. из Тржца; *Вехабовић* 5 к. из Брековице; *Шахинић* 1 к. из Турије. — Из Брековице су: *Касујовићи* 7 к. — Пре окупације су од Сарајева: *Екмић* 1 к. и *Табаковић* 1 к. (учињао коже). — После окупације су из Крупе: *Крујићи* 2 к., *Бркићи* 6 к. и *Грачићи* 1 к. (звао се Хамулић). — После окупације су из Бужима: *Скедеровић* 1 к., *Латићи* 2 к., *Макић* 1 к., *Машиновић* 1 к., *Ђорагић* 1 к., *Дурановић* 1 к., *Шахиновић* 1 к., *Чаушевић* 1 к., *Холић* 1 к. и *Халилагићи* 2 к. — Из То-

дорова су после окупације: *Нухановић* 1 к., *Куртаићи* 3 к., *Меџићи* 2 к., *Дедић* 1 к., *Балић* 1 к. и *Казих* 1 к. — Из Пећи су после окупације: *Фошјагићи* 2 к., *Салкић* 1 к., *Пашић* 1 к., *Пећанин* 1 к. — Из Мале Кладуше после окупације: *Бајраковић* 1 к. и *Сарајлија* 1 к. — Као „донлице“ означиле али не знају одакле су: *Шахнићи* 3 к., *Хоџићи* 2 к. и *Јусичићи* 1 к. — Од православног становништва су пре окупације: *Бероња* 1 к. (Јовањдан) из Глинице; *Кесић* 1 к. (Никољдан) из Лике; *Ергарац* 1 к. (Никољдан) са Хргара и *Девих* 1 к. из Глинице. — Из Лике је пре окупације: *Пејковић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског). — Из Крупе је *Бабић* 1 к. — После окупације су: *Опаџићи* 2 к. (Лучиндан) из Бојне; *Остојић* 1 к. (Св. Димитрија) из Баније; *Ковачевић* 1 к. (Јовањдан) испод Радоча; *Ђенић* 1 к. (Јовањдан) из Бојне и *Радићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Стабанце. — Римокатолик *Кожина* обајро и *Пашћух* 1 к. унијат после окупације из Галиције.

106. Видовска.

Положај. Мрежа потока твори речне долине стрмих страна и косе између њих, а плодне и питоме заравни крај потока. Између Лабашевца и Сарајевског Потока је Храстова Коса; између Лабашевца и Кланична Ковчег. Обровац је на коси стрмих нагиба између Килимске и Хукавице. Горња Видовска је у долини а Доња Видовска у равни, где се састају Килимска и Хукавица.

Тип села. Доња Видовска има збијене куће. Куће су с обе стране пута, који води низ долину Видовске до Кладушнице. Остали су делови разбијени у сродничке групе, које су растурене по косама и њеним косењацима и по странама поточних долина. На *Ковчегу* су: Шакиновићи 2 к., Јашић 1 к., Бајричић 1 к., Чаушевић 1 к., Мушићи 4 к., Бајрактаровићи 4 к., Хасанагић 1 к., Нухановић 1 к., Сабљак 1 к., Кнежевић 1 к., Челебић 1 к. и Међеди 3 к. — У *Горњој Видовској*: Кендић 1 к., Чаушевићи 6 к., Велић 1 к., Делић 1 к., Бубало 1 к., Рошић 1 к., Махмутовићи 3 к., Сабљак 1 к., Хаџићи 4 к., Омерагићи 5 к., Мешић 1 к., Бајрамовићи 5 к., Мурић 1 к., Делановићи 5 к., Џехвер 1 к., Јашић 1 к., Долићи 2 к., Шакиновићи 2 к., Башићи 2 к. и Казаферовићи 1 к. — У *Јанковцу*: Рошић 1 к., Дурмићи 2 к., Јашаревић 1 к., Сагрковић 1 к., Велић 1 к., Кендићи 2 к., Бајрамовић 1 к., Кајтазовић 1 к., Надаревић 1 к., Ордагићи 2 к., Халиловић 1 к., Мурановић 1 к., Мургић 1 к., Делић 1 к. и Би-

лајац 1 к. — На *Храстој Коси*: Чаушевић 1 к., Мискић 1 к., Ајдиновић 1 к., Долић 1 к., Вудраковић 1 к., Цакула 1 к., Циндрић 1 к. и Кнежевић 1 к. — У *Лабашевцу*: Мајсторовић 1 к. и Стефанац 1 к. — У *Сарајевском Пошоку*: Вучковићи 3 к., Крмар 1 к. и Вудраковић 1 к. — На *Оброву*: Катићи 3 к., Радаковић 2 к., Медићи 2 к., Цветковић 1 к., Селак 1 к., Кнежевићи 5 к., Мајсторовић 1 к., Марјановић 1 к., Зрилић 1 к., Павловић 1 к., Половина 1 к. и Рашета 1 к. — На *Гредару*: Самарџија 1 к., Мрган 1 к. и Кнежевићи 2 к. — У *Доњој Видовској*: Травица 1 к., Башићи 4 к., Мујакићи 3 к., Перић 1 к., Боговићи 2 к., Божичевић 1 к., Рошићи 3 к., Вељачић 1 к., Хазановић 1 к., Ђејвани 2 к., Ахметовић 1 к., Ахметашевић 1 к., Бајрамковићи 2 к., Шабићи 2 к., Хиркић 1 к., Сарајлија 1 к., Долићи 6 к., Кендић 1 к., Мурићи 3 к., Надаревићи 2 к. и Ханићи 3 к. Свега је у селу: 76 породица са 166 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Помаже их много и воћарство: ораси, кестени, јабуке, трешње. Особито сушних година целе их јесењске месеце исхрањује кестен да штеде жито. Има их и на раду у Америци. У Сарајевском Поточку и на Оброву многе помаже винова лоза „шпањолка“, која је на креветима разгранана око куће.

Имена. Име је насељу из времена пре Турака. — Обрв што се земља осипа. Хукавица што вода хучи. Јабланка ливада од мила што добро рађа. — Лијепи Раст, што је ту под растом одпочивао Хасанага Пећки, кад је ишао кметима у Кривају.

Старине. Више Јабланке Луке на стрмој коси Оброва је Црквина. Више Омерагића кућа велика кулина. Распознају се трагови озиданих кућа и ковачке троске.

Постанак села и порекло становништва. Атар села Видовске припадао је Пећима. Имали су од града сваки свој пај. Некако је највише запало пајева Хасанаги Пећком. Усенио је па је населио кмете. Први су се иселили од града пре 80 г.: Долићи 9 к. и Кендићи 4 к. — Иза њих су Омерагићи 5 к. Потомци су Омераге сина Хасанаге Пећког из града. Хасанагин је син Омерага, који се стално населио у Видовску. — Од града су пре Омерпаше: Хаџићи 4 к., Рошићи 5 к., Мушићи 4 к., Бајраќаровићи 5 к., (звали се Ђогићи), Чаушевићи 7 к., Делановићи 5 к., Сабљак 2 к., Мујакићи 3 к., Башићи 6 к., Бајрамковићи 8 к. — Од града су и из пећских села пре окупације: Дурмићи 2 к., Јашићи 2 к., Шабићи 2 к., Хасан-

агић 1 к., Казиферовић 1 к., Ахметашевић 1 к., Мешић 1 к., Кајџазовић 1 к., Сагрковић 1 к., Мурановић 1 к., Бајричић 1 к., Дурановићи 2 к., Хамићи 3 к., Мурићи 2 к., Дедићи 2 к., Хиркић 1 к., Мискић 1 к., Јашаревић 1 к., Надаревићи 3 к., Халиловић 1 к., Ајдиновић 1 к., Ахметовић 1 к. и Шакиновићи 4 к. — *Цетињанин* је *Цехвер* 1 к. — Пре окупације су из Мале Кладуше: Делић 1 к., Сарајлија 1 к., Ђејвани 2 к., Вељачић 1 к., Мургић 1 к. и Ордагићи 2 к. — Пре окупације су: Билајац 1 к. као хоџа из Бјелаја; Велић 1 к. од Тодорова; Хозановић 1 к. из Цазина и Махмутовићи 3 к. од Тодорова.

Православно је становништво иза Омерпаше и то: Кнежевићи 10 к. (Никољдан) са Цвјетнића; Павловић 1 к. од Кулен Вакуфа; Медићи 2 к. (Ђурђевдан) из Бојне; Рашета 1 к. (Никољдан) из Лапца и Половина 1 к. (Јовањдан) из Бојне. — Пре окупације су: Перић 1 к. (Јовандан) из Лике; Цвијиковић 1 к. (Јовањдан) из Глинице; Цакула 1 к. (Петровдан) од Унца и Селак 1 к. (Ђурђевдан) привела га мати из Бојне. — После окупације су: Радаковићи 2 к. (Лучиндан) из Лике; Крмар 1 к. (Никољдан) из Комесарца; Марјановић 1 к. (Стефањдан) из Броћанца; Вучковићи 3 к. (Јовањдан) из Комесарца; Вудраковићи 2 к. (Ђурђевдан) из Комесарца; Мајсторовић 1 к. (Ђурђиц) из Урјана и Бубало 1 к. (Ђурђевдан) из Брезовца.

Римокатолици су доселили после окупације и то из Цетинграда: Божичевић 1 к., Самарџија 1 к., Мрган 1 к., Међеди 3 к. и Зрилић 1 к. — Од Слуња су: Кајићи 3 к. и Боговићи 2 к. — Из Крушковаче су: Циндрић 1 к. и Стефанац 1 к.

107. Врело.

Положај. Под рубом карсне заравни Острожачког Поља јавља се јако врело пећинског карактера. У своме току чини полукруг и прима Каменицу у коју отиче Стоврело. У даљњем току свом добија име Мутница. У ували при извору је насеље Врело. Највише се служе водом с тога врела и са неколико других.

Тип. Највећи је део села збијеног типа више врела. Једва је приметан размак између сродничких група без реда. Има пет делова. Каменица је у изворишту потока Каменице. Главицу оптиче Врело; Краљевац је на ивици карсне заравни, а куће су под ивицом где је извориште врела. Брезик је до Доње Гате. У Каменици су: Вукашиновићи 5 к., Глушица 1 к.,

Мајсторовићи 5 к. и Поповић 1 к. — На *Главици* су: Милановић 1 к., Медак 1 к., Ђојановић 1 к., Родић 1 к., Богуновић 1 к. и Латинковићи 2 к. — У *Краљевцу* су: Мудринићи 2 к., Ђукићи 2 к., Тривић 1 к., Зеџ 1 к., Гак 1 к. и Стојановићи 2 к. — У *Врелу*: Вукашиновићи 3 к., Борић 1 к., Стојановић 1 к., Дајић 1 к., Сушиловићи 2 к., Паравиње 3 к., Зеџ 4 к., Богуновићи 5 к., Будићи 2 к., Латинковићи 4 к., Миљевић 1 к., Кнежевићи 5 к., Грмуше 5 к. и Тривићи 2 к. — У *Брезнику*: Зеџ 1 к., Пилиповић 1 к., Мандићи 3 к. и Ђулибрк 1 к. — Свега је у селу 27 породица са 72 куће.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Сунне године праметну, јер је жестока земља. Тада их много помажу из Америке који су на раду. Има их неколико и блажних трговача, који купују свиње у Крупи шта више и у Приједору, па их продају у Бихаћу и Тржачкој Раштели.

Имена. Насеље је добило име од врела, које је утицало на његов тип. Звало се Мутничково Врело (Манојло Грбић: Карловачко Владичанство књ. I. стр. 114.). На расељене породице подсећа: Вучићева Долина, Котуров Дол и Кукића Цијепац. — Ведро Поље, што је у њему мршава земља, коју зову „зечија торина“ и „зечије прцалиште“.

Старине. На Краљевцу се распознају трагови врло старог насеља. У Заспи је веле засута некаква кућа и у њој „златна тара“. Близу Заспе нашли су у земљи неколика каменова са некаквим писмом, разбили су их и узидали у подруме. Више данашњег гробља распознаје се у шумарку гробље и више гробова каменце. То је гробље насеља пре Лауданова Рата.

Посџанак села и порекло сџановишџива. Изгледа да је село опустело јер је поп Јован Дмитровић (Грбић, Карловачко Владичанство књ. I. стр. 114.) превео народ за Лауданова Рата у Хрватску. — За прве насељенике сматрају се пре 100 г.: *Кнежевићи* 5 к. из Грмуше. Старином су са Змијања где су се звали најпре Гвоздени, а после Мудринићи. Славе Ђурђевдан. Једно су са Кнежевићима *Шушиловићи* 2 к. и *Мудринићи* 2 к. — Мудринићи су одселили за Лауданова Рата из Грмуше у Лику и одакле један доселио пре Омерпаше. — Кад су Грбићи, који су сада у Рујници, одселили пре 90 г. у Србију на њихово место населили *Вогуновићи* 6 к. (Јовањдан) из Пиштолина. У Пиштолине су доселили из Зрмање. — Пре 80 г. су доселили: *Грмуше* 5 к. (Јовањдан) из Далмације и *Ђулибрк*

1 к. (Јовањдан) из Бушевића. — Пре 80 г. доселили су од Бјелајског Поља: *Сџојановићи* 3 к. (Јовањдан) из Кестеновца; *Појовић* 1 к. (Никољдан) од Трубара; *Латиновићи* 6 к. (Јовањдан) из Поља; *Зеџ* 6 к. (Ђурђевдан) из Поља где су се звали Керкези; *Ђојановић* 1 к. (Јовањдан) из Кестеновца и *Мандићи* 3 к. (Никољдан) из Поља. — Пре 80 г. су од Сане: *Тривићи* 3 к. (Стефањдан) од Бање Луке; *Миљевић* 1 к. (Стефањдан) и *Дојух* 1 к. (Стефањдан) од Сане. — Пре Омерпаше су из Грмуше *Вукашиновићи* 8 к. Старином су са Змијања, где су се звали Јеличићи. Славе Никољдан. — Од Кордуна су пре 70 г.: *Будић* 1 к. (Арханђеловдан) из Љесковца; *Паравиње* 3 к. (Јовањдан) из Садиловца и *Родић* 1 к. (Арханђеловдан) из Садиловца. — Из Лике су пре Омерпаше: *Мајсторовићи* 5 к. (Јовањдан) из Мазина; *Ђукић* 2 к. (Марковдан) из Курјака и *Борић* 1 к. (Јовањдан) из Лике где су се звали Цвјетићанин. — Пре окупације су: *Милановић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Глушице* 1 к. (Никољдан) од Сане; *Пилиповић* 1 к. (Св. Алимпију) са Цвјетнића; *Гак* 1 к. (Никољдан) из Велике Рујишке и *Медак* 1 к. (Јовањдан) из Лике.

108. Доња Гаџа.

Положај. Превојем карсне заравни Острожачког Поља води пут од Острожца у Илићу, где се рачва један за Петровосело личко, а други за Тржачку Раштелу. Цео низ врела јавља се из прегибли заравни, са њих се село служи водом. Главни је део села с доње стране пута, а спореднији у Рајакову Потоку, Граховчеву Брду, Рајакову Брду и Лончареву Брду.

Тип. Главни је део насеља под главним путем више врела Бистрице. Чини прелаз од разбијеног типа на сродничке групе збијеном типу, где су сродничке групе нешто више удаљене него куће једна од друге. Само су три куће изнад пута. Дворишта су ограђена и везана за главни пут уским сокацима, које зову и прогон. Остали делови села су разбијеног типа у сродничке групе. Групе у Рајакову Потоку чине утисак мањег сашорованог насеља. У *Гаџи* су: Познани 4 к., Зеџ 2 к., Ци-меша 2 к., Јазићи 3 к., Кнежевићи 2 к., Станишић 1 к., Зорићи 4 к., Кончар 1 к., Репајићи 2 к. и Јакшићи 5 к. — На *Граховчеву Брду* су: Карани 3 к., Миљковић 1 к., Маричић 1 к., Оџићи 2 к., Родић 1 к., Пилиповић 1 к. и Граховац 2 к. — У *Рајакову Потоку*: Вурдеље 3 к., Давидовићи 3 к., Кончар 1 к.,

Рајак 6 к., Мудринић 1 к. и Радишићи 3 к. — На *Рајакову Брду*: Рајак 4 к., Давидовићи 2 к., Бајићи 2 к. и Ковачевићи 2 к. — На *Глувајића Брду*: Глувајићи 5 к., Маљковић 1 к. и Кончар 2 к. — На *Лончареву Брду*: Лончари 2 к. — Свега је у селу: 24 породице са 67 кућа.

Привреда. Становништво претежно живи од земљорадње. Много их помажу и баре, особито кад роде сушних година, па је сено на доброј цени. Има више трговаца, који по селима купују стоку, па препродавају у Тржачкој Раштели и Бихаћу. Шта више иду по свиње и у Тимар и Приједор, Крупу и гоне целе целепе. Има их и на раду у Америци. Двојица имаду ујмене млинове на Козилару.

Имена. Насеље је добило име од топлот купалишног врела. Зове се и Цазинска Гата за разлику од Горње Гате, која се зове Бихаћка Гата. — На расељене породице подсећају Кењаловац и Бабовића До.

Сџарине. У Цимешину Долу налазе се ковачке троске. Више Козилара код орања распознаје се старо гробље. Неки веле да је то „кугино гробље“.

Посџанак села и њорекло сџановнишџва. За Лауданова Рата село је опустело. Изгледа да је само породица *Сџанишић* 1 к. (Марковдан) из времена пре Лаудона. Старином је са Змијања. Једни су одселили у Србију пре 85 г. (Насеља књ. IX стр. 742.). — Пре 100 г. доселили су *Познани* 3 к. из Лике. Једно су са Цвјетићанима. Славе Јовањдан. Сва је прилика да су од братства Богуновића, које се населило с Југа у Северну Далмацију. — Пре 80 г. су: *Рајак* 10 к. Славе Никољдан. Старином су с Југа и то они који се јављају иза пада Босне око Унца. — Иза њих су: *Глувајићи* 4 к. (Славе Ђурђевдан) старинци су са Змијања прешли у Лику где су се звали Медићи. Због неке њихове бабе глухе прозову их спахије Глувајићи. Једно су време стајали на Кестеновцу код Кулен Вакуфа. — Пре Омерпаше су „озго“: *Карани* 3 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака; *Пилићовићи* 1 к. (Св. Алимпију) са Врховине; *Оцићи* 2 к. (Илиндан) од Унца; *Зеџ* 2 к. (Ђурђевдан) из Поља где су се звали Керкези и *Ковачевићи* 2 к. (Јовањдан) са Хргара, а старином су Богуновићи. — Пре Омерпаше су из Далмације: *Лончари* 3 к. (Ђурђевдан) и једно су са Илићима. — Пре окупације су из Лике: *Кончари* 5 к. (Никољдан); *Зорићи* 4 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Вурдеља* 3 к. (Лазареву Суботу) из

Лапца; *Миљковић* 1 к. (Јовањдан) из Јована; *Јакшићи* 5 к. (Св. Василију); *Јазићи* 2 к. (Јовањдан) из Добросела; *Граховац* 2 к. (Св. Стевана Дечанског); *Радишићи* 3 к. (Никољдан); *Рејојићи* 2 к. (Јовањдан) из Главе и *Бајићи* 2 к. (Јовањдан) из Лике. — Из Грмуше су: *Кнежевићи* 2 к. (Ђурђевдан) и *Мудринић* 1 к. (Ђурђевдан). Обе су стариначке породице са Змијања. — Са Кордуна су пре окупације: *Давидовићи* 4 к. (Никољдан), *Родић* (Арханђеловдан) и *Цимеше* 3 к. (Ђурђевдан). Све три су из Садиловца. — Из Лике је *Маричић* 1 к. и обамро је. Изумрле су породице: *Коруг* и *Јокези*. Одселиле су пре 80 г. у Србију: *Сџојаковић* (Никољдан). Стојао на Рајакову Брду, па им попа убили Турци, а они одселили у Србију. У Србију су тада одселили: *Вејиновићи* и *Бањци*.

109. Глиница.

Положај. Где Глиница прима Бојну добива долиноско проширење. С десне стране прима веће потоке Буковску и Будримић, а с леве Слапницу и Пецку. Између тих поточних удолина су косе блажих нагиба и на њима је насеље Глиница. Пољана је до Глине. Брезово Поље је између Пецке и Слапнице. Пецка је у поточној удолини Пецке, између Брезова Поља и Пољане. Аово је до Бојне, а Буковље, Добровница и Куртова Коса до међе Баније. Са врела тих потока служе се водом и са ових: Мађарац, Дубровница, Бороњски Вунар, Демино Врело и Скробан.

Тип. При заснивању насеље је било разбијено по косама. Деобом су све више расле сродничке групе, а како су оне по темену коса незнатне удаљености, то све више чини утисак насеља у прелазу шумадијском типу. Тај се прелаз даде пратити код делова Брезово Поље, Пољана, Аово, Пецка и Будримић. Мање код Буковске док је Куртова Коса и Добровница разбијеног типа. Аово добива тип друмског насеља. На *Аову* су: Медићи 7 к., Зонићи 2 к., Анушићи 3 к., Љиљак 1 к., Мандић 1 к., Демић 1 к., Војиновић 1 к., Ђерани 2 к., Сријемац 4 к., Дмитровићи 3 к., Павићи 1 к., Бабићи 6 к., Гак 4 к., Тркуља 1 к., Каран 1 к., Ђукићи 3 к., Дакић 1 к., Михалица 4 к., Опачићи 8 к., Ромићи 2 к., Репач 1 к., Грубор 1 к., Ђенић 1 к., Новковић 1 к., Остојић 2 к., Радић 1 к., Јелисавац 1 к., Дукић 1 к., Тинтор 1 к., Шевићи 3 к., Бороње 1 к. и Цимеше 1 к. — У *Добровници*: Бабићи 2 к., Лаврње 2 к., Медићи 5 к., Илићи

2 к., Вигњевић 1 к., Ђукићи 2 к., Ђулибрк 1 к., Бурсаћ 1 к., Војиновић 1 к. — У *Буковљу* су: Драшковићи 5 к., Сердари 2 к., Репац 1 к., Ромићи 5 к., Остојићи 5 к., Петковић 1 к., Рашета 1 к., Менићанин 2 к., Маџарац 1 к., Милошевић 1 к., Шевићи 9 к., Бунчићи 3 к., Бјелићи 3 к., Пилићи 2 к., Шаша 1 к., Петровић 1 к., Студени 3 к., Трбојевић 1 к., Пузићи 2 к., Ђосићи 2 к., Богуновић 1 к., Стијеља 1 к., Ђилас 2 к., Божићи 2 к., Орељи 3 к. и Бојићи 2 к. — У *Глиници*: Вигњевић 1 к., Ђерани 2 к., Косановић 1 к., Шевићи 2 к., Бороње 10 к., Кесић 1 к., Поповић 1 к., Бојације 7 к., Девић 1 к., Ковачевићи 3 к., Николићи 3 к., Цвјетићанин 2 к. и Орељ 1 к. — На *Курџовој Коси*: Вигњевићи 8 к., Бороње 2 к. и Хајдуковић 1 к. — У *Будримићу* су: Новаковићи 1 к., Бороње 2 к., Кесићи 5 к., Родић 1 к., Бјелићи 2 к., Ергарац 2 к., Орељи 7 к., Вигњевићи 10 к., Петровић 1 к. и Малбаша 1 к. — На *Брезову Пољу*: Ловрић 1 к., Татић 1 к., Ђилас 1 к., Веселица 1 к., Тркуља 1 к., Ђукић 1 к., Кесић 1 к., Ољача 1 к., Вигњевић 1 к., Шкорићи 5 к., Поповићи 2 к., Стевићи 4 к., Пађен 1 к., Пемац 1 к., Ђенићи 3 к., Ромићи 2 к. и Штрбац 1 к. — На *Пољани* су: Радаковић 1 к., Тинтор 1 к., Медићи 2 к., Новковићи 2 к., Станковић 1 к., Вигњевићи 3 к., Зорићи 5 к., Ђурувија 1 к., Бајићи 2 к., Тепавац 3 к., Романић 1 к., Цвјетићанин 6 к., Дошени 2 к., Бјелић 1 к., Грмуше 2 к., Блануше 2 к., Радусиловићи 2 к., Змијањац 1 к. и Девић 1 к. — У *Пецкој* су: Шкорићи 2 к., Грбићи 3 к., Комадине 4 к., Тепавац 5 к., Хајдуковић 1 к., Ђеримовић 1 к., Мујалевић 1 к., Коштић 1 к., Николићи 2 к., Ђехић 1 к., Бегићи 2 к., Мајданац 1 к., Малић 2 к., Бећиревић 1 к., Кишметовић 1 к., Ковић 1 к. и Ђорагић 1 к. — Свега је у селу 109 православних породица са 305 кућа и 12 муслиманских са 13 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Све се већа пажња обраћа гајењу свиња. Сваки и осредњег имовног стања има по једну крмачу за прасење. Има их и на раду у Америци. Они из јачих задруга шаљу знатне суме новца. Тиме су изградили куће, лепе, по узору из Баније. Има доста кућа на кључ са алпским кровом, а има их и на два дела са гањком уз целу кућу или код улаза са кровом.

Имена. Насеље је добило име од речице Глинице. Демина Лука по попу Деми, који је ту некада стајао па са нуријашима прешао у Кауре и није се ни враћао. На власнике муслимане

из Вранограча подсећају: Махића Тукови, Садиковића Брдо, Џанановића Страна, Сивића Камен, Мешиновац, Куртова Коса, Диздарево Брдо, Вехабовића Главница, Кудузовића Брдо и Пашагин До.

Старине. На Црквини више Демине Луке и Демина Врела: распознају се трагови цркве из времена пре Турака. До скоро су биле неколике положите надгробне плоче. Сва је прилика да је ту била поновљена црква пре Лауданова Рата. Ниже Будримића преко међе распознају се знаци цркве.

Посјанац села и порекло становништва. За Лауданова Рата Глиница је опустила. Како је то погранични крај Вранограча радо су га Турци насељавали кметима да су заштићенији од пограничних краја. Први су населили пре 100 г. *Бојације* 7 к. Славе Св. Архарђела. Веле за њих да су од Сарајева(?). — Пре 100 г. су из Лике: *Орељи* 11 к. Славе Ђурђевдан; звали су се *Баждар*. *Вигњевићи* 16 к. (Св. Василију) од Мазина. Обе ове породице селиле су се пре 85 г. у Србију и тамо били 3 г. (вероватно код Лознице), па се нису могли да обикну и вратили се назад. Једни су остали у околини Шапца. — *Медићи* 16 к. (Славе Ђурђевдан); *Бунчићи* 3 к. (Јовањдан) из Буњића; *Ојачићи* 8 к. (Лучиндан) звали се пре Рајшићи; *Кесићи* 7 к. (Никољдан); *Новаковићи* 3 к. (Јовањдан); *Реџац* 2 к. (Никољдан) су се звали Милеуснићи и *Бабићи* 6 к. (Никољдан), звали се Косановићи. — Из Далмације су пре 100 г.: *Ромићи* 9 к. славе Никољдан и *Грмуше* 2 к. (Јовањдан). — Пре Омерпаше: *Ђиласи* 3 к. (Никољдан); *Тинџори* 2 к. (Враче) и *Пађени* 1 к. (Ђурђевдан). — Из Лике су пре Омерпаше: *Шевићи* 14 к. (Лучиндан); *Зорићи* 5 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Сријемац* 4 к. (Арханђеловдан) предак им одлазио у Срем па га прозвали Сријемац; *Рашића* 1 к. (Никољдан) из Лапца; *Ловрић* 1 к. (Благочасне Вериге); *Девић* 1 к. (Јовањдан); *Ђукићи* 4 к. (Марковдан) из Курјака; *Ђерани* 4 к. (Ђурђевдан); *Војиновићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Мазина и *Шаша* 1 к. (Св. Стевана Дечанског). — Пре Омерпаше су „озго“ доселили: *Грбићи* 3 к. (Срђевдан) из Поља; *Тркуље* 2 к. (Јовањдан) од Кулен Вакуфа; *Појовићи* 3 к. (Никољдан) са Бобољусака и *Пилићи* 2 к. (Јовањдан) из Поља где су се звали Бањци. — Из околних су села пре Омерпаше: *Ергарац* 2 к. (Никољдан) са Хргара; *Цвјетићанин* 8 к. (Јовањдан) из Гате; *Ковачевићи* 3 к. (Јовањдан) са Горијеваца; *Бороње* 15 к. (Јовањдан) из Радића; *Гак* 4 к. (Никољдан) из Зборишта.

— *Анушићи* 3 к. (Јовањдан) из Врела, где су се звали Богуновићи; *Ђукићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Грмуше; *Радић* 1 к. (Ђурђевдан) из Пишталина, где су се звали Штрпци; *Шкорићи* 2 к. (Никољдан) са Врањске; *Зонићи* 2 к. (Марковдан) из Гате, где су се звали Станишићи и *Богуновићи* 1 к. (Јовањдан) из Врела. — Пре Омерпаше је од Сана: *Јелисавца* 1 к. (Јовањдан). — Пре окупације су са Кордуна: *Тејваца* 5 к. (Никољдан). У њих је привела мати једног Гака, па се прозову по очуху *Теваца* 3 к.; *Студени* 3 к. (Никољдан) из Жељаве и *Комадине* 4 к. (Никољдан) из Садиловца и *Божићи* 2 к. (Стефањдан). — Из околних су села пре окупације; *Малбаша* 1 к. (Јовањдан) из Рујнице; *Шкорићи* 5 к. (Никољдан) са Врањске; *Ољача* 1 к. (Ђурђевдан) из Ивањске; *Ширбац* 1 к. (Ђурђевдан) из Суваје; *Ситанковић* 1 к. (Ђурђевдан) из Бушевића где се звао Војиновић; *Цимеша* 1 к. (Ђурђевдан) из Гате; *Лакић* 1 к. (Михољдан) из Ивањске; *Ђулиборк* 1 к. (Јовањдан) са Бушевића; *Николићи* 3 к. (Никољдан) из Перне; *Ташкић* 1 к. (Јовањдан) из Ивањске и *Менићанин* 2 к. (Ђурђевдан) из Менића. — Од Змијања су пре окупације: *Павић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Михајилице* 1 к. (Св. Пантелију). — Из Лике су пре окупације: *Ђенићи* 3 к. (Јовањдан); *Ђелићи* 6 к. (Св. Василију) где су се звали Вигњевићи; *Романић* 1 к. (Ђурђевдан); *Николићи* 2 к. (Никољдан) *Ђенић* 1 к. (Лучиндан); *Петровићи* 2 к. (Никољдан); *Петковић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског); *Мандић* 1 к. (Стефањдан); *Бабићи* 2 к. (Јовањдан); *Илићи* 2 к. (Јовањдан) из Мазина; *Веселица* 1 к. (Арханђеловдан); *Радаковић* 1 к. (Никољдан); *Нозаковић* 1 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Родић* 1 к. (Арханђеловдан) „озго“; *Пузићи* 2 к. (Никољдан) где су се звали Студени; *Бајићи* 4 к. (Јовањдан); *Косановић* 1 к. (Никољдан); *Демич* 1 к. (Ђурђевдан) био у служби код Ћуће; *Бурсаћ* 1 к. (Ђурђевдан); *Блануше* 2 к. (Ђурђевдан); *Радусиловићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Трбојевићи* 1 к. (Ђурђевдан); *Сердари* 2 к. (Јовањдан); *Хајдуковићи* 2 к. (Јовањдан); *Лаврње* 2 к. (Јовањдан) били по најму; *Ђурувија* 1 к. (Јовањдан); *Дошени* 2 к. (Јовањдан); *Девич* 1 к. (Јовањдан); *Стевићи* 4 к. (св. Василију) где су се звали Вигњевићи и *Пемац* 1 к. (Никољдан) прозван му предак што је био мален као Пемац. — Из Баније су после окупације: *Драшковићи* 5 к. (Лучиндан); *Љиљак* 1 к. (Срђевдан); *Дмитровићи* 3 к. (Никољдан); *Остојићи* 1 к. (Дмитровдан); *Остојићи* 5 к. (Враче); *Каран* 1 к. (Ђурђевдан) из Босанске

Костајнице; *Грубор* 1 к. (Ђурђевдан); *Ђукић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Маџарац* 1 к. (Лучиндан). — Из Лике после окупације: *Ситијеља* 1 к. (Јовањдан).

Пре 20 г. изделио је глиничку „гмајину“ у Пецкој предстојник Бахтијаревић из Цазина муслиманима из Вранограча, па су се ту и населили. Два пута су се за ге пашњаке крвили с њима Глиничани. То су породице: *Бегићи* 2 к., *Мајданац* 1 к., *Махић* 2 к., *Бећиревић* 1 к., *Кишметовић* 1 к., *Ђеримовић* 1 к., *Мујчевић* 1 к., *Кошић* 1 к., *Ковић* 1 к., *Ђорагић* 1 к. и *Ђехић* 1 к.

110. Глоговац.

Положај. Каменица и Радовов Поток састају се код Банова Брода на карсној заревни и творе косу благих нагиба опточену зеленим поточним долинама. Увиру у Велику Пећину и јављају се у Уну под именом Сухача. Са ових потока пију воду, и са врела: Саћин Бунар, Краковића Стуба и са Чатрње која је ископана не зна се када. На коси је насеље.

Тит. Село је претежно збијено. Куће су око пута, који се одваја од цесте низ косу. Ту су: *Надаревићи* 9 к., *Мујићи* 23 к., *Џаферовићи* 1 к., *Смајловићи* 9 к., *Скендеровић* 1 к. и *Окановић* 1 к. Свега је 1 пороеица са 43 куће.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Опажа се опадање села. Земље су изоране и исплаконе.

Име. Село се пре звало Џаферовића Село по Џаферу који је засновао први насеље. Звало се и Глоговац по рашћу глогића. Доцније то име потисло прво. Раданов Поток и Главашево Брдо подсећају на нестала насеља о којима данашње становништво не зна ништа да прича.

Ситрине. Више села и цесте је Црквина, где се распознају знаци цркве пре Турака и надгробна положита плоча. Више црквине је Селиште у коме се распознају темељи и огњишта и ковачке троске. То су, веле, биле ковачнице са 7 вигњева.

Постанак села и порекло становништва. Глоговац се као самостално село развило из цазинског гарнизонског насеља. Пре 100 г. иселио је од цазинског града: Џафер из племена Одобанића. У Цазин су доселили из Лике иза Карловачког Мира. Џафер је имао 5 синова: Надара, Смајила, Скендера, Окана и Мују. Од њих су: *Мујићи* 23., *Надаревићи* 9 к., *Џаферовић* 1 к., *Смајловићи* 9 к., *Скендеровић* 1 к. и *Окановић* 1 к.

111. Гњилагац.

Положај. На карсној заравни где се састају цесте Крупа—Цазин и Острожац—Цазин јавља се више врела пиштељака и творе обарке. С друге стране Долића Поток, који тече у Створело. Насеље је с обе стране цесте. Гњилагац је уз цесту. Галишићи су испод Главице, а Грабовац је до Мајетића. Чатрња, Долићевац и Ђелар, Лисковац и Вранчевац су врела са којих становништво пије воду. Чатрња увире код Мајетића.

Тип. Село је претежно збијено. Куће су с обе стране цесте Крупа—Цазин и Острожац—Цазин. Крајњи делови села су разбијеног типа. Има три дела. На *Гњилагцу* су: Дурићи 15 к., Топићи 4 к., Зулфић 1 к., Мухаремовићи 5 к., Бадићи 5 к., Керановић 1 к., Карајковићи 2 к., Силић 1 к., Омановић 1 к., Даутовићи 4 к., Делалић 1 к., Татаровићи 9 к., Османчевић 1 к., Орлићи 2 к. и Акманџићи 4 к. — У *Грабовцу*: Поробићи 5 к. и Икановић 1 к. Свега је 17 породица са 69 кућа.

Привреда. Баве се земљорадњом. Од сточарства само толико што је најпотребније за земљорадњу: краву за мужу и волове и коње за орање и довоз.

Имена. Не знају од чега је име селу. Вероватно од врсте иловаче, која кад се „зблати“ све у њој гњије. На расељене породице подсећају: Лекин Бријег, Реџића Њива, Кличича Њива, Вранчевац, Боснића Њива, Херића Њива, Голешича Бунар, Вуковац, Пивића Ограда и Рожића Ограда.

Старине. Трагова старих насеља нема никаквих. Земље су гњилагачке све до преисторијске градине Чунгар, више Осредка.

Посјанак села и порекло становништва. Село се развило из гарнизонског цазинског насеља. Пре 100 г. ту су им били станови са стоком. Кад се указала већа потреба крчења и подоравања иселили су из града. Први су доселили: Дурићи 15 к. Старином су Анадолци; у цазински град населили кад је Босна „фет“ учињена. Пре Омерпаше су иселили од града: Мухаремовићи 5 к. од „плетива“ Омановића; Икановићи 4 к., Тојићи 4 к. и од њих Зулфићи 1 к.; Поробићи 5 к. (сматрају се за „старо колино“); Омановић 1 к., Акманџићи 4 к. (сматра се само за се „плетиво“) и Реџић 1 к. која је старином из Лике. — Из Бадића су пре Омерпаше а старином су Анадолци: Бадићи 5 к. и Тајаревевићи 9 к. — Старином су Ана-

долци али су прошли кроз Лику: Делалићи 15 к. и Долићи 7 к. — Из околних су села пре окупације: Османовић 1 к. из Копривне; Керановић 1 к. из Тржца; Даутовићи 4 к. из Кладуше; Силићи 1 к. из Стијене; Липовићи 4 к. из Криваје од „плетива“ Мацановића и Орлићи 1 к. из Копривне.

112. Голубовићи.

Положај. На бреговитим косама према Чаглици развило се самостално насеље. Многа врела са којих се насеље служи водом творе уске дубље долине и стрме косе на којима је насеље. Делови су села: Голубовићи до Вранограча и Слапнице, Болобанов До до Чаглице, а Каралина Долина до Слапнице.

Тип. Село је претежно разбијено у сродничке групе, по темену коса. Самојевећа група у Голубовићима крај цесте, даје утисак мањег саморваног села. Има 4 дела. Сматрало се и првих година као део гарнизонског насеља тодоровског, али је у новије време превладало схваћање да су Голубовићи самостално насеље, у које су урачунати и делови: Болобанов До, Главица и Каралина Долина. У *Голубовићима* су: Голубовићи 8 к., Халиловићи 2 к., Тобаковић 1 к., Реџићи 2 к., Несимовићи 2 к., Чаићи 2 к., Сејдић 1 к., Балић 1 к., Ожеговић 1 к., Хасић 1 к., Џехверовић 1 к. и Челебићи 5 к. — На *Главици* су: Мелкићи 5 к., Чаушевићи 2 к. и Голубовићи 3 к. — У *Болобанову Долу*: Бегулић 1 к., Халагић 1 к., Челебић 1 к., Поњевић 1 к., Чаушевић 1 к., Чутурић 1 к. и Мусићи 4 к. — У *Каралиној Долини*: Чутурићи 12 к., Хасићи 6 к., Махмутовићи 2 к., Хабибовић 1 к., Рекићи 3 к., Салкићи 3 к. и Челебић 1 к. — Свега је у селу 27 породица са 95 кућа.

Привреда. Претежно живе од земљорадње. Знатно се помажу и воћарством, кад роде ораси и кестени. Свуда се по њивама налазе кестенова дрвећа.

Посјанак села и порекло становништва. Пре 100 год. почели су да се исељавају од града. Први су иселили Голубовићи 11 к. — Иза њих су: Чуџурићи 13 к. који су од Омеровића „плетива“; Махмутовићи 2 к.; Несимовићи 2 к. и Челебићи. Анадолци су старином, прошли кроз Лику и населили најпре у тодоровски град: Поњевићи 1 к. и од њих Ожеговић 1 к. и Мусићи 4 к. — Личани су: Реџићи 2 к. и Чаићи 2 к. најпре у Пећка Брда, а одатле у Голубовиће. — Од града су пре Омерпаше: Хабибовић 1 к., Сејдић 1 к., Џехверовић 1 к. као

хоца; *Валагић* 1 к., *Васићи* 7 к. где су се звали *Либихи* и *Балићи* 1 к. где су се звали Ибричићи. — Од града су: *Халиловићи* 2 к. и *Бегулић* 1 к. Оба су од „плетива“ Мехмед-агића. — Пре Омерпаше су од града: *Мелкићи* 5 к. и од њих *Чаушевићи* 3 к. — Од плетиве Вармези су: *Рекићи* 3 к. и *Салкићи* 3 к. — Пре Омерпаше је дошао из Бање Луке граду *Табакловић* 1 к. Учињао је коже, па и остао.

113. Градина.

Положај. Испод руба карсне заравни јављају се два Стоврела. Једно се слева у Каменицу, која добија име Мутница кад прими Врело. Друго Стоврело са Црним Врелом и Бешиком кад се састане са Козјаном добија име Слатина. Мизин Поток и Хорозов Поток теку у Мутницу. Између тих је потока коса Градина делимично стрмих нагиба са главицом купаста облика. На главној коси и косењцима је насеље Градина.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе. Највећа је група под Градином, на темену главне косе, а остале на косењцима. У селу су: *Латиновићи* 15 к., *Карановић* 1 к., *Новаковић* 1 к., *Мимић* 1 к., *Војновић* 1 к., *Бркљачи* 3 к., *Петковићи* 2 к., *Бабићи* 2 к., *Родићи* 2 к., *Тополић* 1 к., *Милановић* 2 к., *Смиљанићи* 5 к., *Вукашиновић* 1 к. и *Медић* 1 к. — Свега је у селу: 15 породица са 39 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Има их неколико и на раду у Америци. Да задовоље потребе села и да се измажу у селу има: 1 фурунција, 3 дунђера и 1 трафика. —

Имена. Име је селу од брда Градине. Змајевац што су ту видели Змаја. На пређашње власнике подсећа: Мешаћа Ограда, Шикића Храстик и Мацанова Бара.

Сћарине. На заравњеној Великој Градини разпознају се трагови већег старог насеља.

Постанак села и порекло сћановничества. Градина је опустела за Лаудонова Рата. Пре 100 г. прво су населили из Бјелајског Поља *Латиновићи* 15 к. Славе Јовањдан. Старина је њихова у Далмацији. Једно су са Бањцима. Предак им био „мудар ко Латин“, па прозвани *Латиновићи*. — Пре Омерпаше су: *Родићи* 2 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Милановићи* 2 к. (Арханђеловдан) са Попине; *Бркљачи* 3 к. (Јовањдан) из Поља и *Смиљанићи* 5 к. (Јовањдан) из Лике. — Пре окупације су: *Новаковић* 1 к. (Никољдан) из Грмуше; *Тополић*

1 к. (Никољдан) из Круга (Лика) где се звао Врањеш и *Вукашиновић* 1 к. (Никољдан) из Грмуше. — Пре окупације су, али стариначког порекла: *Медић* 1 к. (Ђурђевдан) из Лике; *Војновић* 1 к. (Ђурђендан) из Мазина; *Басара* 1 к. (Ђурђевдан) из Коранског Луга; *Рађеновић* 1 к. (Ђурђевдан) из Осредака и *Карановић* 1 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака. — Из Лике су пре окупације *Петковићи* 2 к. (Јовањдан). Не зна се одакле је *Мимић* 1 к. (Никољдан).

114. Дреновац.

Положај. Зарављене косе благих нагиба уз Глину творе поточићи Скробан, Дреновац и Пауновац. На тим је косама насеље Дреновац. Од Пољане га раставља Скробан, а од Подзвизда Пауновац. Воду пију са врела наведеним поточића. Селиште је до Радиновца у Подзвизду.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су растурене с обе стране Дреновца у странама благих нагиба. Има два дела: Дреновац и Селиште. У *Дреновцу* су: *Мареша* 4 к., *Мијатовићи* 2 к., *Репач* 1 к., *Бајић* 1 к., *Мандићи* 3 к., *Грмуша* 1 к., *Репија* 1 к., *Жига* 1 к., *Дошен* 1 к., *Вишњићи* 4 к., *Дивјак* 1 к., *Девић* 1 к., *Булић* 1 к., *Зорићи* 1 к., *Микеша* 1 к., *Николић* 1 к., *Ромић* 1 к., *Веселица* 1 к., *Зец* 2 к. и *Ребић* 1 к. — На *Селишту* су: *Шарац* 2 к., *Тркуље* 3 к. и *Ђулибрк* 1 к. — Свега је у селу 23 породице са 38 кућа.

Привреда. Земља је врло слаба бухавица коју ветар „исћуче“ па ретко роди и кишних и сушних година. Земљорадња је главно занимање. Село је најсиромашније у целој области. Има их на раду у Америци и у Банији.

Име. Село је добило име од потока Дреновца. Скробан што је земља као скроб „набубрила“ кад је киша.

Сћарине. На Божину Брду више Глине распознаје се да је била некаква грађевина. Веле да је била црква пре Турака. — У Селишту се распознају и изоравају огњишта и хармани.

Постанак села и порекло сћановничества. Дреновац припада Подзвизду. Да им је сигурније од покрађа са границе насељавали су оне који су остављали своје спахије и бегунце војне из Лике. Први су се доселили пре Омерпаше: *Мандићи* 3 к. (Јовањдан) из Лике; *Николићи* 1 к. из Лике и *Шарац* 2 к. (Благочасне Вериге) из Лике. — Пре окупације су од Змијања: *Мареша* 3 к. (Ђурђевдан) и *Мијатовићи* 2 к. (Стефањдан). —

Из Далмације су пре Омерпаше: *Тркуље* 3 к. (Јовањдан); *Грмуша* 1 к. (Јовањдан) и *Ромић* 1 к. (Никољдан). — Из Поља су пре окупације: *Реија* 2 к. (Никољдан) где се звао Штрабац. — Из Лике су пре окупације: *Дошен* 1 к. (Јовањдан); *Дивјак* 1 к. (Никољдан); *Бајић* 1 к. (Јовањдан); *Зорићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Жига* 1 к. (Ђурђевдан); *Микеша* 1 к. (Јовањдан); *Девих* 1 к. (Јовањдан) и *Веселица* 1 к. (Арханђеловдан) где се звао Секулић. — Са Кордуна су пре окупације: *Булић* 1 к. (Никољдан) и *Вишњићи* 4 к. (Никољдан). — Из околних су села после окупације: *Репац* 1 к. (Никољдан) из Глинице; *Зеџ* 2 к. (Никољдан) испод планине и *Ђулибрк* 2 к. (Јовањдан) из Бушевића. — Не зна се одакле је *Ребић* 1 к.

115. Јоховица.

Положај. Цео низ коса од Комесарца до Пећи развође је притока Коране и Кладушнице. Мрежа поточића, који се слевају у Штурлаву и Видовску, творе уске долине стрмих страна. На главном билу коса и на косењцима, који ступњевито слазе Корани, развило се насеље Јоховица. Аџин Поток је до границе. Аџина Буква до Комесарца. Јака је у долини Јаже. Дели се и на: Штурлићку Јоховицу и Пећку Јоховицу.

Тип. Село је разбијеног типа. Али се примећује извесна тежња и прелаз збијеном типу. Досељеници су претежно са Кордуна и њихове карсне заравни, где је земљиште за збијени тип, а и војне власти при насељавању иза Свиштовског Мира силиле су да се села сашоровају. Те навике на збијени тип пренели су и на ово бреговито земљиште са уским дубоко усеченим поточним долинама. На коси су између Аџина Потока и Коране Аџин Поток за који превладава схваћање да је самостално село, док административно припада Јоховици. Неколико кућа Аџина Потока је у равни крај Коране и одају друмски карактер насеља. Куће Дражиће имају извесни ред око пута; иду теменом била и вежу долине Коране и Видовске. У *Јажи* су: Шкорић 1 к., Миљун 1 к., Ђаћић 1 к., Перић 1 к., Тепавац 1 к., Цимеша 1 к., Вуковићи 2 к., Вукојевић 1 к., Мандић 1 к., Радека 1 к., Вишњић 1 к., Косановић 1 к. и Савић 1 к. — У *Аџину Пошоку*: Милановић 1 к., Блануше 2 к., Пејиновић 1 к., Косановић 1 к., Дубајићи 5 к., Родићи 2 к., Зрилић 1 к., Барић 1 к., Ђулибрци 3 к., Џакула 1 к., Кресоја 1 к., Орлић 1 к., Дражић 1 к., Миљковић 1 к. и Бегих 1 к. —

На *Штурлићкој Јоховици*: Тепавац 1 к., Радека 1 к., Шаша 3 к., Ђаћић 1 к., Јездић 1 к., Дражићи 4 к., Познати 2 к., Штефанац 1 к., Мандић 1 к., Петковић 1 к. и Ђоралић 1 к. — У *Аџиној Букви*: Валентић 1 к. и Јузбашић 1 к. — На *Пећкој Јоховици*: Дражићи 4 к., Тепавац 1 к., Џакуле 2 к., Грубићи 3 к., Шпољарићи 4 к., Дрљача 1 к., Јашаревић 1 к. и Шабић 1 к. — Свега је у селу 40 породица са 73 куће. *Привреда.* Претежно се баве земљорадњом. Првих година иза окупације земље су биле крчевине и нове па су рађале особито просом. Кукуруз слабије успева јер је „врховно“. Сад су земље изоране и исплакране, јер их је санела вода у потоке па слабије рађају. Знатно им помажу ораси и кестени. У новије време саде око кућа винову лозу „штањолку“. Продају грождје на пазариштима и праве вино. Има их неколико и на раду у Америци.

Имена. Не знају од чега је име насељу Јоховица. Аџин Поток по спахији, који је био хаџија, Аџина Буква где је седео и надледао кмете како раде.

Старине. У речној заравни Коране распознају се на Црквини трагови вероватно цркве из времена пре Турака. По свој прилици ту је било и римско насеље, јер има комада цигле. Римљани су искоришћавали такве веће речне заравни за своја насеља.

Посељанак села и порекло сџановништва. Јоховица је скорашње насеље. Ту су биле шуме Штурлића и Кудића. Да су заштићени од покрађа са Кордуна, а и „нам“ да имају кмете продавали су те шуме оближњима са Кордуна који су крчили и насиљали. Пре 70 г. први су населили: *Грубићи* 3 к. (Јовањдан) из Јамара и *Перићи* 1 к. (Никољдан) из Мудрића Села. — Пре 60 г. населили су *Џакуле* 3 к. (Петровдан). Славили су пре Ђурђевдан. Једном кад су орали у очи Ђурђевдана заобадају им се волови и одвуку плуг у шуму. Залуду су их тражили нису их могли нигде да нађу. У очи Петровдана избију волови вукући плуг. Није се ни шпица ни отик изгубио. Од тада почну да славе Петровдан. — Из Лике су пре окупације: *Родићи* 2 к. (Арханђеловдан); *Миљун* 1 к. (Јовањдан); *Пејиновић* 1 к. (Ђурђевдан); *Дубајаћи* 5 к. (Ђурђевдан); *Вукојевић* 1 к. (Враче); *Вуковићи* 2 к. (Никољдан) и *Борић* 1 к. из Збјеге. — Из Лике су после окупације: *Орлић* 1 к. (Никољдан) из Коранског Луга и *Јузбашић* 1 к. (Никољдан) од Слуња. — Са Кор-

дуна су после окупације: *Познани* 2 к. (Јовањдан) из Коранског Луга; *Милановић* 1 к. (Арханђеловдан) из Боговоље; *Миљковић* 1 к. (Арханђеловдан) из Машвине; *Радека* 2 к. (Стефањдан) из Машвине; *Косановић* 1 к. (Никољдан) из Мочила, а 1 к. из Плашког; *Шаше* 3 к. (Св. Стевана Дечанског) из Броћанца; *Тейвац* 2 к. (Никољдан) из Мудрићсела; *Вишњић* 1 к. (Никољдан) из Кремена и *Савић* 1 к. (Никољдан) из Цетинграда. — Са Кордуна су после окупације а стариначког порекла: *Дражићи* 10 к. (Ђурђевдан) из Урјана; *Цимеша* 1 к. (Ђурђевдан) из Боговоље; *Јездих* 1 к. (Марковдан) из Браћанца; *Блануше* 2 к. (Ђурђевдан) из Цетина; *Ђаћићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Машвине и *Шкорпић* 1 к. (Ђурђевдан) из Кремена. — Од Кулен Вакуфа је пре окупације: *Пејковић* 1 к. (Јовањдан). — Пре окупације је: *Кресоја* 1 к. (Никољдан) из Далмације и *Ђулибрици* 3 к. (Јовањдан) из Бушевића. — После окупације: *Дрљача* 1 к. (Трифундан) из Цетинграда. — Са Кордуна су после окупације католици: *Зрилић* 1 к. из Цетина; *Шпољарићи* 4 к. из Комесарца; *Валентић* 1 к. из Крушковаче и *Стефанац* 1 к. из Цетина. Муслимани су се населили од града на крчевине: *Бегић* 1 к., *Јашаревић* 1 к., *Ђоралић* 1 к. и *Шабих* 1 к.

116. Криваја.

Положај. Поток Криваја извире под Кудићким Билом. У њу се слевају више безимених врела до Кривајице и творе већу зараван питомих бара. Криваја утиче у Мутницу. У долини потока Криваје и на коси између Криваје и Платенице лежи насеље Криваја. Служе се водом са наведених врела и са врела Драгијерца.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су растурене по странама долине. Има 6 делова. У *Зенковићима* су: Скалић 1 к., Порчић 1 к. и Зенковићи 8 к. — У *Лулића Селу*: Лулићи 13 к., Нухановић 1 к., Селимовићи 2 к., Џинових 1 к. и Мацановић 1 к. — У *Мацановићима* су: Мацановићи 7 к. и Хиркић 1 к. — У *Пушкаревићима*: Пушкари 3 к. — У *Криваји* су: Скалићи 2 к., Касуповић 1 к., Џехверовић 1 к., Хиркићи 5 к., Надаревић 1 к., Липовић 1 к., Галеших 1 к. и Бобићи 3 к. — У *Абдаковићима*: Абдаковићи 3 к. и Хиркићи 2 к. — Свега је у селу: 19 породица са 64 куће.

Привреда. Живе више од земљорадње. Знатно им помажу ливаде — баре, које роде сушних година, па нешто сена у пролеће продају у Лиду и Кордун.

Име. Насеље је добило име од потока Криваје. Суседна села Бегановићи и Барска имају сваки део насеља под именом Криваја.

Посјанак села и порекло сџановништва. Атар села Криваје припадао је Цазину. Пре Омерпаше населили од цазинског града: *Лулићи* 13 к., Мацановићи 8 к. и Пушкари 3 к. — Из Мале Кладуше пре Омерпаше: *Хиркићи* 8 к., — Од Цазина су пре окупације: *Бобићи* 3 к., *Џехферовићи* 3 к., *Абдаховићи* 3 к. и *Липовић* 1 к. — Од Пећи су пре окупације: *Скалићи* 3 к., *Галеших* 1 к., *Џинових* 1 к. и *Порчић* 1 к. — Из Изачића пре окупације је: *Касумовић* 1 к. — Од Тржца су пре окупације: *Надаревић* 1 к. и *Селимовићу* 2 к.

117. Велика Кладуша.

Положај. Саставци Шиљковаче, Дабравине и Грабарске са Кладушницом и Кладушнице са Глином творе овећу зараван речних наноса. Главни је део насеља на заравњеној коси благих нагиба између Грабарске и Кладушнице. Ту су делови: Чаршија и Миљковића Село. На косама које се спуштају у заравни: Широки Поток до Подзвизда; Поље до Мале Кладуше у заравни; Дабравина у долини потока Дабравине; Хресна под брдом Хресном; Трнови на косама више састава Дабравине у Кладушницу; Граховића Село до Мале Кладуше; Беглук више Шиљковаче до Видовске; Непеке и Шмрековац до Цетинграда; Кесеровића Брдо више града, а Тук је у саставу Грабарске у Кладушницу. — Воду пију са врела: Хрњичин Бунар који је на гласу по свој Крајини и ради легендарног Хрњице Мује, и са многих других врела.

Тип. Тржиште, које је пре окупације под именом раштел било у Маљевцу, пренесено је после окупације на заравњену косу више Кладушнице и Хрњичина Бунара. Око тржишта сајмишта и житарнице развила се чаршија збијенога типа. Око сајмишта су у паралелограму дућани, каване и механе. Делови насеља: Миљковић Село, Поље и Граховић Село све више добијају тип друмског насеља око цеста. И Грабовац је сашорван у равни под градом око џамије. Остали су делови разбијени у сродничке групе, које су растурене по косама између поточних удолина. Цело насеље има 16 делова. Не чује се ни за један део назив махала. Од тих делова све више се схваћају као самостална засебна села: Трнови, Миљковића Село,

Грабарска, Граховића Село и Шмрековац. — На *Алаџуши* су: Миљковићи 2 к., Кесеровићи 4 к., Пајазетовићи 2 к. — У *Хресној*: Алибашићи 3 к., Пајазетовићи 7 к., Миљковићи 3 к. и Пехлић 1 к. — У *Широком Пољуку*: Карајићи 4 к., Пајазетовићи 4 к., Дидовићи 4 к., Аганчевић 1 к., Алибашићи 3 к., Пехлић 1 к., Кесеровић 1 к. — У *Трнавима*: Карајићи 4 к., Кесеровићи 12 к., Хоџићи 15 к., Пајазетовићи 3 к., Пехлићи 11 к., Дидовићи 2 к., Миљковићи 8 к., Граховић 1 к., Алибашићи 12 к. и Окановићи 8 к. — У *Пољу* су: Делићи 12 к., Кесеровићи 6 к., Карајићи 6 к., Бајрић 1 к., Хоџић 1 к., Вељачићи 9 к., Муртић 1 к., Жалић 1 к., Реџић 1 к., Грачанин 1 к., Окановићи 2 к., Ђехић 1 к., Ходаловић 1 к., Башић 1 к., Надаревићи 2 к., Незиревић 1 к., Граховићи 2 к. и Кајдић 1 к. — У *Добравини* су: Алибашић 1 к., Карајићи 4 к., Јусуфовићи 2 к., Алагићи 8 к., Окановић 1 к., Кесеровић 1 к., Пајазетовићи 2 к. и Вељачић 1 к. — У *Граховчеву Селу*: Делић 1 к., Граховићи 12 к., Џанић 1 к., Вељачић 1 к. и Миљковић 1 к. — На *Беглуку*: Граховићи 6 к., Миљковићи 4 к., Хуремовић 1 к., Кајдић 1 к., Вељачић 1 к., Муртић 1 к., Жалићи 5 к., Шувићи 6 к., Карајић 1 к., Грба 1 к., Станојевић 1 к., Крмар 1 к. и Мујкић 1 к. — У *Непекама*: Кајдић 1 к., Граховићи 14 к., Вељачићи 3 к., Карајићи 8 к., Рахмановићи 6 к., Пајазетовићи 3 к., Шувићи 4 к., Хуремовић 1 к., Шакановић 1 к., Шабићи 2 к., Стипетић 1 к., Жалац 1 к. и Ичановић 1 к. — У *Грабарској*: Мржљаци 5 к., Карајићи 7 к., Грачанин 2 к., Рахмановићи 8 к., Кајдић 1 к., Шувићи 3 к., Делић 1 к., Кесеровић 1 к., Граховићи 2 к., Бегић—Пајазетовић 1 к., Мујагић 1 к., Омерагић 1 к., Вељачић 1 к., Јусуфовић 1 к., Хаџић 1 к. и Миљковић 1 к. — У *Шмрековицу* су: Калићи 2 к., Боговић 1 к., Самарџије 5 к., Стјепић 1 к., Балиновићи 2 к., Медвед 1 к., Боговић 1 к., Циндрићи 5 к., Шпољарић 1 к. и Рахмановић 1 к. — На *Кесеровића Брду*: Ичановић 1 к., Реџић 1 к., Пајазетовић 1 к., Махић 1 к., Окановићи 3 к. и Омерчевић 1 к. — У *Туку* су: Брешић 1 к., Пајазетовићи 5 к., Алибашићи 5 к., Кесеровићи 5 к., Џехверовић 1 к. и Хамзић 1 к. — У *Миљковића Селу*: Миљковићи 29 к., Шабићи 6 к., Шућуровић 1 к., Циндрић 1 к., Реџићи 8 к., Карајић 1 к., Феркићи 3 к., Мишчевић 1 к., Шахиновић 1 к., Суљановић 1 к., Ковачевић 1 к., Пајазетовић 1 к., Кесеровићи 2 к., Вељачићи 6 к., Дурановићи 5 к., Селимац 1 к. и Алибашић 1 к. — У *Чаршији* су:

Селимац 3 к., Кесеровићи 3 к., Радић 1 к., Булић 1 к., Феркић 2 к., Пајазетовићи 6 к., Пашалићи 2 к., Сарајлије 3 к., Татлић 1 к., Вељачић 1 к., Алибашић 1 к., Ђуфуровић 1 к., Салкић 1 к., Сулејмановић 1 к., Окановићи 4 к., Надаревић 1 к., Кучињић 1 к., Шабулићи 5 к., Бобић 1 к., Вудраковић 1 к., Мишмаш 1 к., Перковићи 2 к., Миљановићи 2 к., Миљковић 1 к., Милићевић 1 к., Мајданац 1 к. и Паулиновић 1 к. — Свега је Муслимана 45 породица са 453 куће; римокатолика 15 породица са 28 кућа; православних 10 породица са 11 кућа.

Привреда. Земљорадња је главна привредна грана. Кукуруз роди по кладушким оградама. Код говеда превладава швајцарска пасмина или укрштена са босанским бушама. Нестало је пашњака па су говеда омалила. Зато их боље гоје и изгледнија су. Велика Кладуша је важно погранично место за замену производа и извоз у Хрватску; везана је за Карловац. Сајам је био пре окупације у Маљевцу, а после окупације пренешен у Кладушу. Око њега развила се чаршија. Уторником на сајму више света буде него у Бихаћу. Од Карловца, Топуског, Војнића, Слуња, а с босанске стране од развоја, теже кладушком сајму који и данас зову „маљевачки сајам“ или „маљевачки раштел“. Највише се говеда ту прода. Гоне их даље за Карловац. Пре 80 г. ту су догонили марвени трговци и србијанска говеда, која су куповали у Дервенти. Особито је жив промет уторником и у јесен у очи петка, кад пролазе за сајам у Карловац. Иначе је осталих дана чаршија као мртва. Уторником из околних села продају разну воће, печено и варено кестење, мед, пресне опанке, опуту за опанке опутњаке. Жене са Кордуна и из Баније продају пртенину: ткање, ручнике, плате, биљце, плетене маје, повјесма кетенова и конопљена.

Имена. Не знају како је дошло име Кладуша. На нестале породице подсећају: Јапића Страна, Мостин Врх, Мартинуша, Вранића Виноград, Ђурића Шиб, Малкића Њива, Смиљаново Брдо и Ђекића Њива.

Старине. У Дрмељеву код Глине распознају се остаци већег врло старог насеља. У Клиси су се распознавали све до скоро зидови цркве и око ње гробље. На коси главичасто завршеној добро су очувани зидови средњовековног града који су Турци проширивали. Код Хрњичина Бунара је била и кула Хрњице Мује и ступа за туцање барута. Под брдом Хресна распознају се трагови средњовековног града Хресне. Поручен је

пре Турака, јер по извештају комисије, која је градове прегледала, нађено је да је у равни и да није подесан за одбрану (Radoslav Lopašić: Bihac i Bihaćka Krajina стр. 163.).

Посџанак насеља и порекло сџановних ишџива. По Житвадорешком уговору кладушки град је био пуст. Кад је Крајина „фет учињена“ населили су се из Анадола: *Граховићи* 37 к. — Из Анадола су веле тада: *Кесеровићи* 35 к. Од њих су *Делићи* 14 к. Даљни предак био је Ђехаја Кесер и његов делија. — Из Анадола су: *Рахмановићи* 16 к. и од њих: *Кајдићи* 4 к. и *Брешић* 1 к. — Из Анадола су од „фета“: *Окановићи* 21 к. који су се звали *Мухединовићи* и од њих *Дидовићи* 6 к. — *Реџићи* 10 к. и од њих: *Дурановићи* 5 к. и *Феркићи* 5 к. — Из Анадола су: *Пехлићи* 13 к. и *Шувићи* 13 к. — Из Анадола су: *Карајићи* 36 к. и од њих: *Шабићи* 8 к. и *Мехићи* 1 к. — Иза млетачко-турских ратова населили су: *Пајазеџовићи* 34 к. из Далмације, вероватно од Клиса, и од њих *Џанићи* 1 к. Из њихова су „плетива“ и легендарни јунаци браћа Мујо Халил и Омер Хрњица. Њих и матер им довео Даица Хозлић Уремага. То су најпопуларнији јунаци у муслиманском делу народа. Њихова јуначка дела предмет су целог циклуса народних песама. — У исто време населио је из Котара Митар Миљковић, предак Миљковића. Старином је са Југа. По једнима био је побратим Хрњице Мује, кога је помагао у четовању, а по другима у служби. Намислио је да се потурчи и дуго је оклевао. Зато му потомке задиркују у шали. Има их: *Миљковића* 47 к. и од њих *Мујкић* 1 к. и *Селимац* 4 к. У приличној су мери одржали особине досељеника с Југа и јача племенска свест издваја их од осталих муслимана. — Иза Карловачког Мира су из Лике: *Велџачићи* 23 к. и од њих *Бајрић* 1 к. — Из Лике су тада: *Мржљаци* 5 к. — Тога времена су и *Грачанин* 8 к. и од њих *Хуремовић* 1 к. Веле да су од Градачца. — Као диздар града населио је веле од Анадола предак *Алагића* 12 к. — Иза Свиштовског Мира 1791 су: *Алибашићи* 26 к. и од њих *Омерчевићи* 2 к. Стајали су у Маљевцу, па кад је „промеђено“ прешли су преко границе. — Тада су из Цетина *Жалићи* 6 к. Предак им изгледао тужан ко да нешто жали, па прозван *Жалић*. — Већином на материнство населили су из околних села и то из Мале Кладуше пре окупације: *Ковачевић* 1 к.; *Ђуџуровић* 2 к.; *Мујагић* 1 к.; *Ичановићи* 3 к.; *Незиревићи* 1 к.; *Башић* 1 к.; *Ходаловић* 1 к., *Ђехић* 1 к., *Сарајлије* 4 к. и *Мурџићи* 2 к. —

Из Подзвизда су пре окупације: *Шакановић* 1 к.; *Јусуфовићи* 2 к.; *Аганчевић* 1 к.; *Суљановић* 1 к. и *Омерагић* 1 к. — Од Тодорова су: *Сулејманагић* 1 к. и *Хамзић* 1 к. — Из Бихаћа су после окупације: *Шабулићи* 3 к. и *Ташлић* 1 к. — Од Пећи су: *Хаџићи* 12 к. и *Салкић* 1 к. — Од Бужима су: *Шахиновић* 1 к. — Из Крупе су *Пашалићи* 2 к. — Из Штурлића су: *Џехверовић* 1 к. — Од Старог Мајдана је: *Мајданац* 1 к. који је обамро. — Не зна се, којем плетиву спадају: *Хоџић* 1 к., *Надаревићи* 3 к., *Бегић* 1 к. и *Хуремовић* 1 к. — Православни и католици почели су насељавати после окупације. Православне су породице: *Милићевићи* 1 к. (Никољдан) из Карловца. Старином је из Македоније. — Са Кордуна су: *Крмар* 1 к. (Јовањдан) и *Грба* 1 к. (Ђурђевдан). — Из Лике је *Сџанојевић* 1 к. (Ђурђевдан) најпре у Шиљковачу пре Буне, а одатле пресели на кладушки худут. — После окупације су: *Мишчевић* 1 к. (Рођење Св. Јована Крститеља) из Муњаве; *Миљановићи* 2 к. (Јовањдан) из Баније; *Вудраковић* 1 к. (Ђурђевдан) из Комесарца; *Бабић* 1 к. (Јовањдан) из Херцеговине и *Булић* 1 к. (Никољдан) из Бухаче. — Католичке су породице са Кордуна после окупације из Цетина: *Жалац* 1 к.; *Сџиџеџић* 1 к.; *Шџољарић* 1 к.; *Џиндрићи* 6 к.; *Балиновићи* 2 к.; *Сџијеџић* 1 к.; *Самарџије* 5 к.; *Боговићи* 2 к.; *Калићи* 2 к. и *Кучићи* 1 к. — *Перковићи* 2 к. су из Модруше. — *Мишмаш* 1 к. из Словеније као бирташ и *Шулиц* 1 к. као цестар обамро. — Босански су католици: *Шуђуровић* 1 к. из Лијевна и *Паулиновић* 1 к. из Бугојна.

118. Мала Кладуша.

Положај. Речица Кладушница у своме средњем току прима више поточића, од којих су најглавнији: Шуматац, Јанковац, Хаџиалијагића Поток, Надаревића Поток, Мешаћа Поток и Међеји Поток. Са тих потока служе се водом и они творе више заравњених коса благих нагиба и поточних долина. На теменима тих коса, а делимично и у заравнима поточним развило се насеље Мала Кладуша. Слапница је део насеља у долини Слапнице.

Тип села. Уз цесту која везује Цазин преко Пећких Брда низ Кладушницу са Великом Кладушом и Карловцем развио се сашорован део насеља. Цело се насеље дели на 12 делова. Ни за један део се не чује појам и назив махала. Сашоровани део зове се Мала Кладуша. Остали делови насеља су претежно срод-

ничке групе, растурене по теменима заравњених коса и праве утисак мањих села. У *Марјановцу* су: Даутовићи 12 к., Алијагићи 6 к., Муртићи 5 к., Башићи 7 к., Хаџићи 3 к., Ђуфуровићи 4 к., Халилевићи 2 к., Ђатићи 4 к., Огрешевићи 4 к., Рахмановићи 5 к., Ђејвановићи 2 к., Шклучићи 2 к., Окановићи 1 к., Хајдарићи 4 к., Шабанагић 1 к., Карић 1 к., Ђехић 1 к., Бошњак 1 к., Селимагић 1 к., Јелечи 3 к., Кекић 1 к., Галијашевић 1 к., Хасанагић 1 к., Рамић 1 к., Ибричић 1 к., Бенчлагић 1 к. и Сарајлије 1 к. — У *Грабовцу*: Ђејвановићи 8 к., Башић 1 к., Ковачевићи 4 к., Мурић 1 к., Надаревићи 2 к., Ходаловићи 2 к., Карићи 3 к., Бекановићи 7 к., Бошњак 2 к., Галијашевићи 5 к., Мургић 1 к., Окић 1 к. и Сарајлија 1 к. — У *Малој Кладуши*: Ђеримовићи 3 к., Есмеровићи 5 к., Муртићи 3 к., Хајдаревић 1 к., Огрешевићи 2 к., Сарајлија 7 к., Кекићи 2 к., Палић 1 к., Пилиповићи 5 к., Топчагићи 4 к., Ризвићи 5 к., Ходаловић 1 к., Захировићи 2 к., Беговићи 3 к., Бајрић 1 к., Незировићи 2 к. и Челар 1 к. — На *Јанковцу* су: Огрешевић 1 к., Бегић 1 к., Ризвић 1 к., Пилиповић 1 к., Мујкићи 2 к., Бекановићи 2 к., Латићи 7 к., Фазлићи 2 к., Џанићи 2 к., Делићи 3 к., Ордагић 1 к., Велагићи 2 к., Брадаш 1 к., Диздаревић 1 к., Ђеримовићи 10 к., Сафић 1 к., Бекићи 2 к., Захировић 1 к., Хајдаревић 1 к., Кекићи 6 к., Калубџић 1 к. и Ливаковић 1 к. — У *Доловима*: Латићи 5 к., Галијашевићи 5 к., Ђехић 1 к., Батаковићи 3 к., Бегатовић 1 к., Бегић 1 к., Брковић 1 к., Екмићи 5 к., Дангалаковић 1 к. — На *Селишту*: Башићи 4 к., Галијашевићи 8 к., Палићи 4 к., Ђехићи 7 к., Муртић 1 к., Незировић 1 к., Ордагићи 2 к., Сефић 1 к., Латић 1 к., Делићи 10 к., Пилиповић 1 к., Мујкићи 2 к., Захировићи 5 к., Ходаловић 1 к., Кекић 4 к., Хајдиновић 1 к., Рахмановић 1 к., Хрумановић 1 к., Надаревић 1 к., Мухамедагић 1 к., Билајац 1 к., Шабић 1 к., Ђејвановићи 5 к., Граховић 1 к., Муртић 1 к., Башић 1 к., Галијаша 2 к. и Беговићи 3 к. — У *Канџаревцу*: Кекићи 3 к. — На *Койривском Брду*: Кекићи 4 к., Хоџић 1 к. и Латићи 1 к. — У *Јохарима*: Мујагићи 6 к., Огрешевићи 2 к., Ковачевић 1 к., Ђуфуровићи 2 к., Хасићи 2 к., Џехвери 2 к., Латићи 4 к., Рамић Салимагићи 2 к. и Башићи 4 к. — На *Делића Главици*: Селимагићи 3 к., Хасић 1 к., Мујагић 1 к., Галијаша 2 к., Диздаревић 1 к., Муртићи 2 к., Рахмановић 1 к., Беговић 1 к., Топчагић 1 к. и Филиповићи 2 к. — У *Слаици*: Диздаревићи 3 к., Селимагићи 3 к., Беговићи 3 к., Муртићи 11 к., Рекић 7 к.,

Ђуфуровић 16 к., Јускић 1 к., Рамић 1 к., Зубовић 1 к., Делић к., Филиповић 1 к., Халичиловић 1 к., Мелкић 1 к., Капић 1 к., Карајићи 2 к., Ђејвановићи 2 к., Башић 1 к. и Ливаковић 1 к. Свега је у селу 68 породица са 412 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. На пашњацима се види племенитија пасмина говеда, која се гаје са већом пажњом. Особито роди кукуруз у заравни речних наноса и на косама и њеним повијарцима.

Имена. Име је из времена пре Турака. Звала се и Горња Кладуша. На породице, које су се раселиле за Лаудонова Рата, подсећају Марјановић и Јанковац.

Старине. Више сашорованог дела насеља, на једној коси, распознају се остаци и темељи зидане грађевине из времена пре Турака, а ниже ње Црквина. У Селишту се примећују изоравана огњишта и хармани.

Постанак села и порекло становништва. За Лаудонова Рата била је смена становништва. Православни су се склонили у Војну Границу, а на њихова места су населили муслимани из Цетинграда иза Свиштовског Мира, јер је тај град припао Аустрији. Православни су били кмети-чифчије бегова Бешпиревића из Острожца. Од њих је ерар откупио земље за насељавање. Тежња им је била да се у близини насеље како би се у згодно време повратили. Кад су се иселили у Цетинграду је било, веле, тада 30 ага са бератима. У Малу Кладушу иселило их је 17 људи и то: *Ризвићи* 11 к. То је породица која за три столећа „даје илмију“ хоџе и кадије. Од њих је Хаџи-Хасан ефендија Ризвић, имам у Великој Кладуши. И расељавали су се и од њих има 4 к. у Штурлићу; у Стијени 5 к., Приједору 7 к., Градишкој 9 к., у Смирни 9 к. а у Чанак-Шурска 17 к.; свега 62 куће. — *Кекићи* 25 к. и од њих *Окићи* 1 к. По њима се и сад зове један део Цетинграда Кекића Село. — *Латићи* 18 к. Од њих су: *Ливаковићи* 2 к. и *Фазлићи* 2 к. — Тада су дошли и: *Селимагићи* 9 к., *Филиповићи* 9 к., *Палићи* 5 к., *Ђехићи* 9 к. где су се звали Харамбашићи; *Диздаревићи* 5 к., *Беговићи* 7 к., *Бегичићи* 5 к., *Захировићи* 8 к., *Ковачевићи* 7 к., *Бекановићи* 9 к. и *Делићи* 14 к. — Разгранатије су породице: *Есмеровићи* 5 к. и од њих Халилевићи 2 к. — *Галијашевићи* 23 к. и од њих; *Хрумановић* 1 к. и *Хасићи* 2 к. Предак им је био заточен на млетачкој галији па побегао. — *Ђеримовићи* 13 к. Од њих су: *Башићи* 18 к. — *Мујагићи* 7 к. и *Зенковићи*

3 к. *Хоџићи* 3 к. и од њих *Ђуџури* 21 к. и *Раџићи* 1 к. — *Рахмановићи* 7 к. и од њих *Скочићи* 2 к. — *Дауџовићи* 12 к. Од њих су: *Алијаџићи* 6 к., *Мурџићи* 6 к. и *Хасанаџић* 1 к. — *Ђејвановићи* 17 к. Од њих су: *Надаревећи* 2 к. *Ходаловићи* 4 к. и *Захировићи* 2 к. — *Мурџићи* 18 к. Од њих су: *Јускић* 1 к. Пре Омерпаше су: *Огрешевећи* 9 к. из Брековице. Ту се доселио из Лике. — Пре окупације су: *Сараџије* 9 к. и *Брковић* 1 к. из Сарајева. Предак им је дошао као трговац. — Пред окупацију су населили, из Бужима: *Зубовић* 1 к., *Ђаџић* 1 к. и *Мурић* 1 к. — Из Подзвизда *Тоџчаџићи* 5 к. — Из Штурлића *Џехвер* 1 к. — Из Пећи: *Мухамедаџић* 1 к. и *Хоџић* 1 к. — Од Петровца: *Билајац* 1 к. и *Шабанаџић* 1 к. — Из Велике Кладуше: *Карић* 1 к., *Караџићи* 2 к., *Окановић* 1 к. и *Граховић* 1 к. — Из Тодорова: *Мелкић* 1 к. — Из Херцеговине: *Јелечи* 3 к. — Из Стијене: *Бајрић* 1 к. — Из Цазина: *Капић* 1 к. *Рекић* 1 к. и *Беџлагич* 1 к. — Из Бихаћа: *Шабич* 1 к. и *Калуџић* 1 к. — Као „дошлице“ рачунају се: *Хајдаровићи* 4 к., *Брадаш* 1 к., *Бошњак* 3 к., *Незиревећи* 3 к. и *Челар* 1 к. — Из околних су села али се не зна од кога „плетива“: *Муџићи* 4 к., *Ордаџићи* 3 к., *Сефићи* 2 к., *Бегићи* 2., *Хајдиновићи* 1 к., *Надаревећ* 1 к., *Хасић* 1 к., *Раџић* 1 к., *Халилевић* 1 к., *Џанић* 1 к., *Велаџић* 1 к., *Бегашовић* 1 к., *Баџаковићи* 3 к., *Хајдаревећ* 1 к., *Хекић* 1 к., *Дангаловић* 1 к. и *Екмићи* 5 к.

119. Горња Копривна.

Положај. У поточној долини Копривне и на косама између поточића, који се слевају у Копривну, насеље је Горња Копривна.

Тип. Насеље је разбијено у сродничке групе, које су растурене по косама и поточној долини. Има 9 делова. У *Мизића Селу* су: *Мизићи* 10 к., *Сефераџић* 1 к., *Салкић* 1 к., *Балтић* 1 к., *Башаџић* 1 к., *Хаирлаковић* 1 к. — На *Урги* су: *Хорозовић* 1 к., *Кљајићи* 2 к., *Бећкановићи* 4 к., *Мурић* 3 к., *Ивановић* 1 к., *Мерданић* 1 к. и *Поњевић* 1 к. — У *Велићима*: *Велићи* 7 к., *Жунићи* 1 к., *Хаирлаковић* 1 к., *Бегановић* 1 к., *Ожеговић* 1 к., *Османчевићи* 3 к., *Поњевић-Керановић* 1 к. и *Поњевић* 1 к. — У *Османчевићима* су: *Османчевићи* 16 к., *Орлић* 1 к., *Мурићи* 3 к., *Осмићевић* 1 к., *Омерчевићи* 2 к., *Хенда* 1 к., *Дружановић* 1 к. и *Хорозовић* 1 к. — На *Осоју* или *Чаиној*

Коси су: *Османовићи* 4 к., *Машић* 1 к., *Мурић* 3 к., *Кљајић* 1 к., *Кличић* 1 к., *Нухић* 1 к., *Балчин* 1 к. и *Харамбашећ* 1 к. — У *Торомановића Селу*: *Торомановићи* 36 к., *Поњевићи* 2 к., *Велихоџић* 1 к., *Реџић* 1 к. и *Љубјанкић* 1 к. — У *Пивницама*: *Љубјанкићи* 3 к. — На *Хорозову Брду*: *Јунузовићи* 5 к., *Икановић* 1 к., *Миљковић* 1 к. и *Зећиревећ* 1 к. Свега је у селу 40 породица са 147 кућа.

Привреда. Више се измажу земљорадњом. Знатно их помаже воћарство, особито кестени и ораси. Кестене пеку и варе сајменим даном у Цазину. Неколицина их продају дрва у Цазину.

Имена. Име је насељу из времена пре Турака (*Radoslav Lorašić: Bihać i Bihaćka Krajina* стр. 15.). — Мртолоз не знају од чега долази. Свакако је од врсте војника хришћана у турској војсци *аџардоџос*. — На расељене породице подсећају: *Марчетина Коса* и *Пилиповац*.

Селиште. На Великом Селишту распознају се трагови насеља пре Турака и изоравају се огњишта.

Постанак села и порекло сџановчиштва. Горња Копривна се развила из цазинског гарнизонског насеља. За *Торомановиће* 36 к. који су најстарији у селу подељена су мишљења. Једни су тога мњења да су из цазинског града, а није оскључено да је то исламизована породица досељеника с Југа. Пре 100 г. су од цазинског града: *Мизићи* 12 к.; *Велићи* 7 к.; *Османчевићи* 22 к.; *Мурићи* 10 к. и *Велаџићи* 5 к. — После Омерпаше су од цазинског града: *Кљајићи* 5 к.; *Хаирлаковићи* 3 к.; *Зећиревећ* 1 к.; *Башаџић* 1 к.; *Хорозовић* 1 к., *Мерданић* 1 к. — Пре окупације су из Поља код Цазина: *Кличић* 1 к.; *Реџић* 1 к.; *Велихоџић* 1 к.; *Машић* 1 к.; *Јунузовићи* 5 к. и *Поњевић-Османчевић* 1 к. — Из Кракаче су пре окупације: *Жунић* 1 к.; *Дружановић* 1 к., *Салкић* 1 к. и *Кешић* 1 к. — Пре окупације су: *Икановићи* 2 к. из Гњилавца; *Нухић* 1 к. из Стијене; *Миљковић* 1 к. из Велике Кладуше; *Поњевићи* 4 к. из Поњевића и *Османчевић* 1 к. из Поњевића. — Из Лубарде су после окупације: *Дураковићи* 2 к.; *Балчин* 1 к. и *Бахџић* 1 к. — Пре окупације је доселио *Хенда* 1 к. из Сарајева у Цазин као антиџа. Како му није ишао занат исели и „потезачи се“. — Пре окупације су: *Омерчевићи* 3 к. из Доње Копривне; *Бећкановић* 1 к. из Пећи; *Бегановић* 1 к. из Бегановића; *Орлић* 1 к. из Доње Копривне; *Сефераџић* 1 к. из Штурлића; *Љубјанкићи*

4 к. из Љубјанкића; *Харамбашић* 1 к. из Љубјанкића и *Ожеговић* 1 к. из Тодорова.

120. Доња Копривна.

Положај. У долини Копривне до њеног састава са Орљавом и на косама благих нагиба развило се насеље Доња Копривна. Служе се водом са врела: Вранова Локва, Чатрња, Стублина и Леденац.

Тип. Село је разбијеног типа. Становништво је етнички предиспонирано за збијени тип. На то га сили што поточићи творе више коса на којима су растурене сродничке групе. — Има 7 делова. У *Орлићима* су: Орлићи 5 к., Омерчевић 1 к. и Суљићи 7 к. — У *Агићима* су: Агићи 8 к. — У *Омерчевићима*: Омерчевићи 5 к., Делалић 1 к., Икановић 1 к. и Зећиревићи 2 к. — У *Цивићима*: Цивићи 6 к. — У *Балићима*: Бајрамовићи 9 к., Балићи 7 к. и Хоћићи 1 к. — У *Хацићима* су: Хацићи 8 к., Бајрамовићи-Роквићи 5 к., Балићи 4 к., Суљић 1 к. и Омерчевићи 2 к. — У *Селишту*: Бошковић 1 к., Кржалић 1 к., Пехлићи 2 к., Хоћићи 3 к., Бајрамовићи 7 к., Велацићи 2 к. Свега је 16 породица са 86 кућа.

Привреда. Поред земљорадње, главне привредне гране, знатно их измаже воћарство, највише кестени, ораси, јабуке, крушке и трешње.

Имена. Име је из времена пре Турака и без сумње је од коприва, којих има. Табаково Брдо, што је ту стајао некакав табак, који је кожу „учињао“.

Старине. На Селишту се распознају хармани и изоравају се огњишта.

Посељанак села и порекло становништва. И Доња Копривна је млађе насеље, које се развило из цазинског гарнизонског насеља. У прво време је било све Копривна док се није и административно издвојило у Горњу и Доњу Копривну. Пре 100 г. су иселили од цазинског грава: *Омерчевићи* 8 к. и од њих су: *Цивићи* 6 к. — Иза њих су од Брековице доселили *Агићи* 8 к. — Пре Омерпаше су из Стијене доселили *Раковићи*. Старином су од Кулен Вакуфа. Прозвали су се *Балићи* 11 к., *Бајрамовићи* 19 к. и *Суљић* 1 к. — Од цазинског града су пре Омерпаше: *Хоћићи* 12 к., *Зећировићи* 2 к., *Орлићи* 4 к. и *Суљићи* 7 к. — Из Коњодора су пре окупације: *Пехлићи* 2 к., *Дервић* 1 к., *Кржалић* 1 к. и *Велацићи* 2 к. — Из Поља

(код Цазина) је *Икановић* 1 к. који је обамро. — Од Варцар Вакуфа је уз Буну *Бошковић* 1 к.

121. Кракача.

Положај. С једне стране Пећка, а с друге стране поток Мрцељица изровали су долину стрмих страна. На хрбату косе између те две поточне долине развило се насеље Кракача. Село је изобилно водом.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе на косама које растављају дубоко изроване поточне долине притоцица Мрцељице и Пећке. Има 5 делова. — У *Кракачи* су: Порчићи — Колаковићи 6 к., Буљубашићи 4 к., Мујагићи 2 к., Шабанчевић — Рустић 2 к., Илмић 1 к., Шкргић 1 к., Бегановићи 2 к., Ђатићи 3 к., Шабанковићи 2 к., Салкићи 12 к., Араповић 1 к., Жупићи 2 к., Муртићи 4 к., Бећкановићи 3 к., Хоћић 1 к., Мухићи 5 к. и Дружановићи 2 к. — У *Хајдаровићима*: Жупићи 5 к., Дружановићи 7 к., Шабанчевићи 2 к. и Махмутовић 1 к. — У *Салкићима*: Салкићи 5 к. — На *Мрцелу* су: Нухановићи 5 к., Шекерићи 2 к., Кешићи 2 к., Салкић 1 к., Рамић 1 к., Мујагић 1 к., Смлатић 1 к. Махмутовићи 6 к., Јашић 1 к. и Ајдиновић 1 к. — У *Писаници*: Чаушевић 1 к., Смлатић 1 к., Рамић 1 к., Салић 1 к., Порчићи 4 к., Дружановић 1 к., Кесић 1 к., Махмутовићи 9 к., Муја,ић 1 к., Јашић 1 к., Илмић 1 к. и Мујаџић 1 к. — Свега је у селу 24 породица са 118 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Измаже их много и воћарство. У селу је: 2 ковача, 1 колар, 1 дунђерин и 1 тргује воћем.

Имена. Насеље је добило име од стрмих страна поточних долина.

Старине. Црквина је на брду Кицаљи где се распознају остаци грађевине од камена и креча из времена пре Турака.

Посељанак села и порекло становништва. И Кракача је млађе насеље. Развило се из пећког гарнизонског насеља. Пре 100 г. иселили су на планинске пропланке најпре из Пећког Града *Салкићи* 19 к. Од њих је *Араповић* 1 к. — Иза њих су иселили из града Махмутовићи 16 к. и од њих *Шекерићи* 2 к. — Пре Омерпаше су од града: *Дружановићи* 10 к. Од њих су *Илмићи* 2 к. — Тада су од града: *Хоћић* 1 к. од њега *Шабанчевићи* — *Рустићи* 4 к. и *Смлатићи* 4 к. — Пре Омер-

паше су из Бужима доселили на материнство: Буљубашићи 4 к., Жунџићи 8 к. и Ђајићићи 3 к. — Пред окупацију су доселили од града, али се не зна коме „плетиву“ спадају: Мујаџић Мухићи 5 к., Шабанковићи 2 к., Шкрџић 1 к., Порчићи—Колаковићи 10 к., Мујаџићи 2 к., Бегановићи 2 к., Бећкановићи 3 к., Ајдиновић 1 к., Мујаџићи 2 к., Мурџићи 4 к., Нухановићи 5 к., Чаушевић 1 к., Рамићи 2 к., и Кешићи 3 к.

122. Агића Крндија.

Положај. Мутница и Топлица пре него се слију у Корану теку паралелно и творе косу благих нагиба са више косењака који су растављени поточићима: Пуђин Јарак, Копањића Врело и Брњаков Поток. На подножју косе и косењака према Топлици, на ивици равни речних наноса, развило се насеље Крндија. Удуг насеља Мутника раставља их на два самостална насеља: Агића Крндија и Беширевића Крндија. Тај се језичац зове Трстовита Лука. Осим спомињаних врела служе се водом и са врела: Косијер и Крнетин Бунар.

Тип. Село је разбијено на сродничке групе, које су на косењцима. Растављају их поточне удолине. Трстовита Лука је мутнички худуг али се административно убраја Агића Крндији. У Агића Крндији су: Крнета 3 к., Мијатовић 1 к., Вејновић 1 к., Зећ 1 к., Дакић 1 к., Шикман 1 к. и Кончари 2 к. — У Трстој Луци су: Гојић 2 к., Растовац 1 к., Смиљанићи, 4 к. и Шикман 1 к. Свега је у селу: 10 породица са 17 кућа.

Привреда. Више се измажу земљорадњом. Има их и на раду у Америци.

Имена. Насеље је добило име од шуме Крндије. Не знају значење Крндије, али изгледа да је то „тимор“ „стећа“ планина, кад се почне да крчи, па оне пропланке са кладама да тако означују. Агића по муслиманској породици Агића из Тржца, јер то био њихов посед. Агићи су одселили Јапри иза Свиштовског Мира, кад је већина њиховог поседа припала Војној Крајини. На нестале породице подсећа Брњаков Поток. Копањића Врело и Пуђин Јарак подсећају на породице Копањиће и Пуђе, које су се једно време ту настаниле па се преселиле у Рујницу.

Посџанак села и порекло сџановништва. И Крндија је млађа насеље. Где су данас плодне и питоме луке и ливаде крндијске ту је била пре Омерпаше „стећа“ планина, где су се жирили крмци. Најпре је доселио пре 70 г. Вејновић 1 к.

из Далмације. Славе Св. Василију. Слабо се множе. — Из Далмације је тада и Крнете 3 к. Славе Томиндан. — Пре Омерпаше је и Мијатовић 1 к. (Стефањдан) из Грмуше. Пре окупације су: Шикмани 2 к. (Стефањдан) из Змијања; Зећ 1 к. (Ђурђевдан) из Бјелајског Поља; Гојићи 2 к. (Никољдан) из Љесковца; Смиљанићи 4 к. (Јовањдан) из Љесковца и Растовац 1 к. (Јовањдан) из Љесковца. Растовац је пре Лаудоновог Рата стојао у Маринмосту, па су се иза Свиштовског Мира населили на Кордуну. — После окупације је Дакић 1 к. (Михољдан) из Љесковца.

123. Беширевића Крндија.

Положај. Брњаков Поток слева се у Топлицу. Између тих долина на коси благих нагиба, уз саму зараван речних наноса Топлице, развило се насеље Беширевића Крндија. Ради плићине вододрживих слојева јавља се више врела „времењака“ који за сушних месеци пресахну. Са Брњакова Потока и са тих се пролетних или кишних врела становништво служи водом.

Тип. Село чини прелаз од разбијеног типа на сродничке групе сашорованом типу. Сродничке су групе нешто удаљеније једна од друге него што је једна кућа од друге у самој групи. Из даљине одаје утисак сашорованог села по дну косе. По реду су: Угрице 2 к., Милошевићи 3 к., Шикмани 2 к., Пуцар 1 к., Кончари 7 к., Пилиповић 1 к., Јазић 1 к., Веселица 1 к., Зорић 1 к., Жига 2 к. и Трбојевић 1 к. — Свега је 11 породица са 23 куће.

Привреда. Више се измажу земљорадњом. Ретко када „дожите“. Измажу се и зарадом у Америци. Трговачке потребе подмирују у Тржачкој Раштели.

Имена. Село је добило назив по беговској породици Беширевића из Остројца. Између посета те беговске породице и тржачке „јафте“ увукла се Трстовита Лука, која припада Мутнику. До скоро је то био део насеља Мутника. А у новије време административно су спојени и Агића Крндија, Беширевића Крндија, Трстовита Лука са Буковицом и сачињавају једну кнежију.

Посџанак села и порекло сџановништва. Пре Омерпаше су населили Кончари 7 к. из Дољана (Лика). Предак им је побегао од војске. Славе Никољдан. — Пре окупације су: Пуцар 1 к. (Ђурђевдан) од Гламача; Пилиповић 1 к. (Св. Алимпију)

са Цвјетнића; *Милошевићи* 3 к. (Никољдан) са Кордуна; *Угрице* 2 к. (Никољдан) од Кулен Вакуфа. Предак им косио са Турцима. Као козбаша киндисао спахији, који је од напора умро. Да избегне освету његова племена побегао је у Беширевића Нахију. — Из Лике су пре окупације: *Веселица* 1 к. (Арханђеловдан) где су се звали Секулићи; *Јазих* 1 к. (Јовањдан) из Дољана побегао од војске; *Зорих* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Трбојевић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Жиге* 2 к. (Ђурђевдан). — Од Кулен Вакуфа су *Шикмани* 2 к. (Стефањдан).

124. Кудићи.

Положај. У Пећким Брдима највише је Кудића Брдо или Кудића Било 522 м. Ту је развође притоцица Коране и Кладушнице. Од била косе стрмих нагиба слазе поточним долинама Штурлаве, Платенице, Криваје, Видовске, Шуметца и Хукавице. На билу које веже све те косе на горњим деловима тих коса развило се насеље Кудићи.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су растурене по теменима коса. Косе су растављене дубоко усеченим јарцима. Има 9 делова. У *Осоју* су: *Шабићи* 1 к., *Мискићи* 2 к., *Ахметашевић—Магарац* 1 к., *Кудићи* 4 к., *Мушићи* 2 к., *Шакановићи* 2 к., *Калиновићи* 3 к., *Дурмић* 1 к., *Гаврановићи* 2 к., *Ковачевић—Маричић* 1 к., *Бобићи* 4 к., *Бегановићи* 4 к., *Шкргићи* 2 к., *Предојевић* 1 к., *Хозановић* 1 к. и *Зарифовић* 1 к. — У *Дебљаку* су: *Шкргић* 1 к., *Рашићи* 2 к., *Хозановић* 1 к., *Ахметашевић* 1 к., *Мујакићи* 5 к., *Џанановићи* 3 к., *Дурмић* 1 к. и *Џаферовић* 1 к. — У *Крчиновцу*: *Махнићи* 2 к., *Бобић* 1 к., *Шукић—Чаић* 1 к., *Шарић* 1 к., *Ахметашевићи* 6 к., *Зарифовићи* 2 к., *Араповићи* 2 к., *Мујкићи* 7 к., *Башићи* 3 к., *Бегановићи* 2 к., *Мишкићи* 3 к., *Кудићи* 6 к., *Чаушевић* 1 к., *Хрњићи* 2 к., *Ранковић* 1 к., *Мимић* 1 к., *Саркићи* 2 к. и *Кендићи* 3 к. — У *Дурмићима*: *Хозановићи* 3 к. и *Сарић* 1 к. — У *Кудићима*: *Сабљак* 3 к., *Мушкић* 1 к., *Кудићи* 4 к., *Шарић* 1 к., *Хајдаровић* 1 к., *Кендићи* 6 к., *Мурешкићи* 2 к., *Шабићи* 2 к., *Башић* 1 к., *Ахметашевићи—Магарац* 5 к. — У *Грабовцу*: *Синановићи* 2 к., *Кордићи* 4 к., *Пашићи* 2 к. и *Шарићи* 4 к. — У *Шарићима*: *Шарићи* 3 к., *Махмутовић* 1 к., *Дурмић* 1 к. и *Ахметашевић* 1 к. — У *Шкргићима* су: *Шарић—Панџић* 1 к., *Бобић* 1 к., *Мишкићи* 8 к., *Шкргићи* 13 к., *Бајрактаревићи* 3 к., *Башић* 1 к., *Кордић* 1 к. — У *Могорићу*: *Абдићи* 5 к.,

Хиркић 1 к., *Пашићи* 5 к., *Делановић* 1 к., *Дервишевић* 1 к., *Кудићи* 2 к. и *Ђулкић* 1 к. — Свега је у селу 45 породица са 175 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Земља није подесна за ту грану привреде, што је вода сноси и земља мршави. Услед пренасељености не може се сточарство у већој мери да гоји. Измажу се и воћарством, нарочито кестењем. Роди кестен сушних година, кад изда жито. Тада се уз јесењске месеце хране кестењем да што више жита уштеде.

Имена. Насељу је име од породице Кудића, која је прво иселила од пећког града. — Хуремагина Вода и Хуремагина Страна од Козлић Уремаге, што се у пјесми пева, ујака јунака Хрњица. Ту је Уремага почивао, клањао и напио се воде кад је водио Хрњице у Кладушу да их насели. — На расељене породице подсећају: *Поповац*, *Пуђиновац* и *Касановића Брдо*. *Шарампов* је од плота шаранпова, а *Метла* што ту бура мете снег.

Сџарине. Више изворишта Штурлаве и Платенице код Хума је Црквина. Ту се распознају трагови цркве из времена пре Турака. На Селишту се изоравају огњишта.

Посџанак села и порекло сџановништва. Насеље Кудићи развило се из пећког гарнизонског насеља. Први су пре 100 г. иселили од града на планинске пропланке *Кудићи* 19 к. — Иза њих су: *Шкргићи* 16 к., *Мискићи* 14 к., *Шарићи* 10 к., *Хазановићи* 5 к., *Бајрактаровићи* 3 к. где су се звали Ђогићи; *Бобићи* 6 к. и *Ахметашевићи* 13 к. Ахметашевићима је остао „прирепак“ Магарац од Хасанаге Пећког. — Од града су пре Омерпаше, али се изгубило сећање коме „плетиву“ спадају: *Кобиновићи* 3 к., *Ковачевићи—Маричић* 1 к., (он је потурчењак); *Рошићи* 2 к. (зову их и Краљевићи); *Хајдаровић* 1 к., *Ранковић* 1 к., *Дурмићи* 2 к., *Џанановићи* 3 к., *Џаферовић* 1 к., *Шарић—Панџић* 1 к., *Делановић* 1 к., *Араповић* 1 к. (звао се Озановић); *Саркићи* 2 к., *Мујакићи* 7 к., *Кордићи* 5 к., *Башићи* 2 к., *Махмутовић* 1 к., *Абдићи* 5 к., *Чаушевић* 1 к., *Ђулкић* 1 к., *Хиркић* 1 к., *Хрњићи* 2 к., *Сабљак* 3 к. и *Махмићи* 3 к. — Из околних су села пре окупације: *Кендићи* 6 к. из Видовске; *Шукићи—Чаићи* 2 к. из Бегановића; *Зарифовићи* 3 к., *Синановићи* 2 к., *Дервишевић* 1 к. из Штурлића; *Бегановићи* 6 к. из Бегановића; *Шабићи* 3 к. из Шабића; *Мушићи* 2 к. из Видовске и *Гаврановићи* 2 к. (звали се Шабићи). — Пре Омерпаше је населио

са Преодојевића Главике *Преодојевић* 1 к. (слави Св. Алимпија) и обамро је.

125. Лиђани.

Положај. На коси благих нагиба између поточних долина Мрцељице и Долинског Потока насеље је Лиђани. Воду пију са врела Бунар и Драга.

Тип. Село је сашорованог типа на коси. Две су групе: Лиђани 17 к. и Дураковићи 2 к. Свега је у селу 2 породице са 19 кућа.

Привреда. Више се измажу земљорадњом и воћарством.

Имена. Име је насељу од породице Лиђани.

Старине. На Селишту се изоравају огњишта.

Посџанак села и порекло становништва. Насеље Лиђани се развило из бужимског гарнизонског насеља. Пре 100 г. иселили су се од бужимског града *Лиђани* 17 к. Не знају коме „плетиву“ припадају али свакако једном од оне деветорице турских војника из Анадола, који су кад је Бужим „фет учињен“ уселили да чувају град, ту се поженили и засновали гарнизонско насеље. — *Дураковићи* 2 к. су пре окупације дошли на мираз из Бужима.

126. Лучка.

Положај. Већу зараван речних наноса знатне питомости и плодности творе извор Пећина са целим низом поточића. Врела Рогилевац и Стубо и Пилиповац оптичу две косе главичасто завршене. На купастом зараванку су куће Кајтаза.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе по косама, које растављају поточне долине. Има 3 краја: Луке, Лучка и Кривајица. У *Лукама* су: Ајдиновићи 12 к., Рошићи 3 к., Кајтазовићи 12 к., Торићи 6 к., Боснић 1 к., Сабљаковићи 6 к., Мујакићи 2 к., Бајрактаровићи 4 к., Кендићи 3 к., Бегановићи 4 к., Надаревићи 6 к., Хасајлићи 2 к. — У *Лучкој*: Панџићи 2 к., Музаферовић 1 к., Кајтазовићи 6 к., Смлатићи 19 к., Чаушевићи 6 к., Бајрамовићи 9 к., Јашић 1 к., Порчић 1 к., Ђатић 1 к., Шабић 1 к. и Ајдиновићи 2 к. — У *Кривајици*: Јашић 1 к., Чаушевићи 2 к., Кајтазовић 1 к., Кендић 1 к., Надаревићи 2 к. и Бегановић 1 к. — Свега је у селу 17 породица са 104 кућа.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Ливаде им роде и врло им је питома сено. Измажу се и воћарством. Шљиве суше у сушницама или продају за печење ракије.

Имена. Име насељу је од плодних лука у заравни речних наноса. На насеље пре Турака подсећа Пилиповац и Јањчиковац.

Посџанак насеља и порекло становништва. Најстарија је породица *Кајтазовића* 10 к. Они су од „фета“ исламизовани. Пре 200 г. су од Лике: *Смлатићи* 19 к. и *Бајрамовићи* 9 к. Они су потомци Хозлић-Уремаге, ујака јунака Хрњица. — Од града су пре 100 г. *Ајдиновићи* 14 к. и *Бегановићи* 5 к. — Пре Омерпаше су: *Чаушевићи* 9 к. потурчењаци и *Надаревићи* 8 к. из Каменграда. — Од града су пре Омерпаше: *Торићи* 6 к., *Рошићи* 3 к., *Боснићи* 1 к., *Мујакићи* 2 к., *Хасајкићи* 2 к., *Музаферовићи* 1 к. (звао се Гаврановић); *Панџић* 1 к. и од њих *Јашићи* 2 к. — Из Тодорова пре окупације *Порчић* 1 к. — Из околних су села пре окупације: *Кендићи* 4 к. из Видовске; *Ђатић* 1 к. из Бужима и *Шабић* 1 к. из Шабића.

127. Љубијанкићи.

Положај. Од Церове Косе и Чејине Главике неколико мањих коса спушта се потоку Пивнице. На њима је насеље Љубијанкићи. Воду пију са Пивнице и врела Седровац, Осоје и Драга.

Тип. Већи је део насеља сашорованог типа са џамијом. Само је неколико кућа по страни. Ту су Љубијанкићи 42 к., Гердијановић 1 к. и Каралић 1 к. Свега 3 породице са 44 куће.

Привреда. Највише се измажу земљорадњом. Поред Лучке Љубијанкићи уживају глас у ужој Крајини као најбољи тежаци.

Имена. Име је насеља Љубијанкићи од породице која се иселила из бужимског града.

Старине. До скоро су се очували некакви велики котлови где су се кувале коре дрвећа за боје. Да ли је то из времена пре Турака или „турске праве“ не знадоше да причају.

Посџанак села и порекло становништва. Село је настало из бужимског гарнизонског насеља. Прича се да је један Бужимљанин ходао као војник или заптија, па довео једну коју су звали Љубијанка. Веле да је од Црне Горе. По њој се прозову *Љубијанкићи* 42 к. Пре 100 г. иселе се од града. Не зна се од ког су „плетива“ *Гердијановић* 1 к. и *Каралић* 1 к.

128. Мајетићи.

Положај. На карсној заравни између Острожца и Поља насеље је Мајетићи. Село је оскудно водом. Највећа вода са које се служе је Мајетића Врело.

Тит. Село је у три овеће групе подељено, од којих свака за се одаје утисак сашораваног самосталног насеља. Та су три дела: Мајетића Село, Бегића Коса и Месића Село. У *Мајетића Селу* су: Мајетићи 31 к., Шабићи 2 к., Ханданагићи 3 к. и Месићи 6 к. — На *Бегића Коси*: Бегићи 25 к. — У *Месића Селу*: Месићи 10 к., Варцари 4 к., Шабићи 1 к., Надаревићи 2 к. и Мајетићи 2 к. Свега је 5 породица са 85 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Осећа се пренасељеност и сиромашење.

Имена. Име је насељу Мајетића од породице Мајетића која је засновала насеље.

Стшарине. На црквини се распознају остаци цркве из времена пре Турака. На једној заобљеној главици више Уне распознају се трагови врло старог насеља. — Само су очувани темељи квадратасте куле Бегића, коју је, веле, запалио Стојан Јанковић, па од тада није ни поправљана.

Постшанак села и порекло сшановнишшва. Иза Карловачког Мира населили су из Лике: *Мајетићи* 33 к. Не зна се да ли су најпре насељени код острожачког града јер је земљиште припадало Острожцу. — У исто време из Лике су и *Бегићи* 31 к. Њихову је кулу запалио Јанковић Стојан. Из Лике су тада и *Месићи* 16 к. — Иза Свиштовског Мира су из Урјана *Шабићи* 2 к. — Пре 80 г. су населили уз капетана острожачког *Варцари* 4 к. из Варцар Вакуфа. — Од Острожца су пре Омерпаше: *Ханданагићи* 3 к. и *Надаревићи* 2 к. из Глоговца.

129. Мијостра.

Положај. Насеље је Мијостра на делу карсне заравни између Мале Гомиле 797 м. и литичасте долине Уне. Најглавније је врело Липовац, са кога се већи део села служи водом. Друге су воде Језеро, Осајица, Бунар и Понорац. За сушних месеци служе се водом са Уне.

Тит. Муслимански је део насеља сашораван око сеоског пута са џамијом и мектебом и зове се Турска Мијостра. Ту су: Бегићи 28 к., Ханданагићи 6 к., Јашарагићи 4 к., Бегановићи 8 к., Надаревић 1 к., Дурџић 1 к., Пилиповићи 3 к., Первиз 1 к. — Православни је део насеља разбијеног типа и зове се Српска Мијастра. Ту су: Мареша 9 к., Петровићи 2 к., Васићи 1 к., Ђукићи 7 к., Јеличић 1 к., Мијатовић 1 к. и Видаковић 1 к. — Орашље је под Гомилом и њеном уседлином између Велике и

Мале Гомиле. Ту су: Бегановић 1 к., Ханданагићи 2 к., Бегић 1 к., Мареша 2 к. и Узелци 2 к. Свега је у селу: 8 муслиманских породица са 57 к., 6 православних са 23 к. и 1 католичка са 1 кућом.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Има их и на раду у Америци.

Имена. Име је насељу из времена пре Турака (Radoslav Lorašić: *Bihać i Bihaćka Kraјina* стр. 237.). Ведро Поље што је ту „мршава земља“. Пркос, што ту бура пркоси. На расељене породице подсећа: Радаковића Кућиште.

Стшарине. На Црквини више сашораваног дела насеља распознају се остаци цркве из времена пре Турака и око ње гробови од „Угра“. Има више положитих надгробних плоча а на једној се распознаје исклесан месец са звездом. Више Уне на Тутулуку су остаци врло старог насеља.

Постшанак села и порекло сшановнишшва. Најпре су доселили *Бегићи* 29 к. По једним су из Цетина, а по другима из Лике. Изашло их је 5 браће. Атар села Мијостре спадао је острожачком граду. Не зна се да ли су најпре били код града или одмах у Мијостри. — Из Лике су пре 200 г. *Ханданагићи* 8 к. — Пре 130 г. су из Урјана *Јашарагићи* 4 к. — Пре Омерпаше су: *Бегановићи* 9 к. од острожачког града. Предак им је Арнаут и дошао је службом капетану Беширевићу. — Пре окупације су: *Пилиповићи* 3 к. из Мале Кладуше; *Надаревићи* 1 к. из Глоговца где се звао Џеферовић и *Дурџићи* 2 к. из Мале Кладуше где се звао Латић. — После окупације је *Первиз* 1 к. из Мутника. Ходао по најму. — Од православних породица су најстарији *Мареша* 13 к. Доселили су пре 80 г. из Грмуше. У Грмушу су населили из Равних Котара. Славе Ђурђевдан. — Пре Омерпаше су: *Ђукићи* 7 к. из Грмуше. Славе Ђурђевдан. Старина им је са Змијања где су се најпре звали Гвоздени, а после Мудринићи. — Пре Омерпаше је *Васић* 1 к. (Ђурђевдан) из Грмуше. — Из Лике су пре окупације *Пејровићи* 2 к. (Ђурђевдан). — Из околних су села пре окупације: *Мијатовић* 1 к. (Стефањдан) из Грмуше; *Узелац* 2 к. (Никољдан) из Притоке и *Јеличић* 1 к. (Никољдан) из Перне као приводак уз матер. — Католичка породица *Видаковић* 1 к. из Лике пре окупације.

130. Мутник.

Положај. Насеље Мутник, турског гарнизонског типа, развило се на три косе благих нагиба и у плитким долинама

потока Ратковца који тече од Цазина, Мизина Потока и Хаџалића Потока, који теку од Слатине и Мутнице и од Врела. Долине потока Шегестина и Скорупаче издвајају косе до Топлице где је насеље Буковица. — Трновац је с леве стране Мутнице до Тржца. Хусића Село на Коси до града. Прњаворац до Трстовца, који је на коси између Мутнице и Шегестина. Пркос је на коси између Мизића и Хаџалића Потока.

Тип. Развитак гарнизонског насеља Мутника даде се најлакше пратити. И делови насеља код града и на косама добили су претежно сашораван тип. Тога су типа Самарџића Село, Јусића Село, Пркос, Трстовац. Православни део, Маринмост, у долини потока Скорупаче, разбијеног је типа и на косењцима. За неке делове насеља (Трстовац и Маринмост) све више преваладава схваћање да су самостална сама за себе села. Цело насеље има 10 делова. У *Самарџића Селу*: Самарџићи 15 к. — У *Јусића Селу*: Јусићи 9 к., Хусићи 7 к. и Мујићи-Харбаши 5 к. — У *Харбашеву Селу*: Хусић 1 к., Харбаши 11 к., Вукас 2 к., Реџеповић 1 к., Дураковић 1 к., Ђопић 1 к. и Поробић 1 к. — У *Граду*: Самарџићи 17 к., Шабићи 1 к., Насићи 4 к., Пећанин 2 к., Первизи 6 к., Кусоњићи 2 к., Мујић 1 к., Хускић 1 к. и Дураковићи 2 к. — Ни *Пркосу*: Пјанић 2 к., Первиз 1 к., Самарџићи 18 к. и Окићи 2 к. — На *Трштовцу* су: Чупић 1 к., Керићи 3 к., Первизи 10 к., Шабић 1 к., Шабанагић 1 к. и Бабићи 4 к. — У *Вилића Селу*: Шабићи 11 к., Харбаш 1 к., Салкићи 2 к., Хоџић 1 к., Дмитровић 1 к., Гргић 1 к., Надаревих 1 к., Самарџићи 2 к., Хаскићи 4 к., Вигњевић 1 к., Шикман 1 к., Хамулићи 2 к. и Вилићи 21 к. — У *Прњаворцу* су: Первизи 5 к., Бабићи 4 к. и Огрешевић 1 к. — У *Маринмосћу*: Рајак 1 к., Родић 1 к., Зеџ 3 к., Пјевац 2 к., Гргићи 2 к., Милнковићи 3 к., Котур 1 к., Поповић 1 к., Дакић 1 к., Зорићи 2 к. и Шикман 1 к. Свега је у насељу Мутнику: 16 муслимански породица са 193 куће и 14 православних породица са 25 кућа.

Привреда. Шуме су све сасечене те се пате за гориво и грађу. Дрваре се са Дреновца преко Уне и са Пећких Брда. Претежно се баве земљорадњом. Знатно се помажу и стоком, јер мутничке баре роде сеном, кога у пролеће по великој цени продају у Лику. Насеље је на дохвату Пљешевице и воће не може да успева.

Имена. Име је насеља из времена пре Турака. Пркос по брду Пркос, које пркоси Пљешевици. Трстовац по трстици.

Мокреш што је вазда мокро, јер се губе у барама више врела. Маринмост по некој Мари девојци, која је дошла из Лике у најам и прва баџила љесу преко воде Скорупаче. — На расељене породице подсећају: Митровац, Лазино Кућиште, Ратковац и Раденов Тук.

Старине. Добро је сачуван средовековни град кога су Турци проширивали и у граду је џамија. Скуп петком пред џамијом изобичава се што већина кућних старешина иде петком у Цазин на пазар. — На Клиси се распознају остаци веће грађевине. Ту је по Лопашићу била црква. Ту су имали крсташи или витезови Св. Јована Јерусалимског своја имања. (L. Lorašić: *Bihać i Bihaćka Krajina* стр. 225.). Ту је, веле, нађен озидан тунел пун кости.

Посјанак села и њорекло сџановнишџва. Мутник су Турци освојили и изгледа да је био једно време пуст. Од „фета“ се рачунају да су: *Харбаши* 12 к. Од њих су: *Мујић-Харбаши* 7 к., *Реџеповић* 1 к., *Дураковићи* 3 к., *Хусићи* 8 к. и *Ђопић* 1 к. — Из Лике су иза Карловачког Мира: *Самарџићи*, *Вилићи* и *Первизи*. — *Самарџићи* 51 к. су по причању Решида Самарџића из Лике пре 200 г. Предак им је онај Омер Самарџић, што се у пјесми пјева и што је задобио од Косте Харамбаше пушку златом везену. Кренули су са Удбине њих 4 брата. Омер се оставио у Харбашеву граду Мутнику и од њега су осим Самарџића и *Хускић* 1 к., *Окићи* 2 к. и *Чујић* 1 к. — Други брат се насели у Штурлић и од њега су Човићи. Трећи оде у Дубицу, а четврти у Добој. — Тада су из Лике и *Вилићи* 21 к. и од њих су *Јушићи* 10 к. и *Хаскићи* 4 к. — Из Лике су из Перушића и *Первизи* 22 к. и од њих су *Керићи* 3 к. — Од града су се иселили пре 100 г. и засновали: *Вилића Село*, *Самарџића Село* и *Харбашево Село*. Самарџићи и Вилићи су се највише множили па су се одвојиле две групе у Јушића Селу и Пркосу. — Пре Омерпаше су: *Шабићи* 13 к. од Пећи на материнство. — Из околних су села пре окупације: *Пјанићи* 8 к. из Тржца; *Огрешевић* 1 к. из Брековице; *Хамзићи* 2 к. из Тодорова; *Шабанагић* 1 к. из Штурлића; *Надаревих* 1 к. из Тржца; *Насићи* 4 к. из Пећи; *Поробић* 1 к. са Ђњилавца; *Кусоњићи* 2 к. из Приједора; *Чаушевић* 1 к. из Пећи; *Пећанин* 2 к. из Пећи; *Салкићи* 2 к. са Пећи и *Хоџић* 1 к. из Платенице. — Иза анексије одселили су се у Турску: *Харбаши* 12 к., *Вилићи* 5 к., *Самарџићи* 2 к., *Бабић* 1 к., *Шабић* 1 к. и *Пер-*

виз 1 к. — Не зна се одакле су *Бабићи* 8 к. — Од православних породица су пре Омерпаше: *Појовић* 1 к. (Никољдан) из Завођа. Из Равних Котара су пали на „Сеоце“. — Пре Омерпаше су *Милинковићи* 3 к. (Томиндан), слагала им претка девојка па јој осекао плетеницу и морао од освете да побегне преко Уне у Крајину. — Пре окупације су: *Зорићи* 2 к. (Ђурђевдан) са Пркоса (у Пољу) и *Шикмани* 3 к. (Стефањдан) од Змијања. — После окупације су са Кордуна: *Кошур* 1 к. (Никољдан) са Кршње; *Родић* 1 к. (Арханђеловдан) из Садиловца; *Грџићи* 3 к. (Стефањдан) из Садиловца. Један се одселио из Маринмоста у Вилића Село на кућиште Вилића који је одселио у Турску; *Дакић* 1 к. из Љесковца; *Пјевац* 2 к. (Ђурђевдан) из Љесковца и *Зец* 3 к. (Ђурђевдан) из Љесковца. Некада се звали Керкези. — Иза анексије су: *Дмитровић* 1 к. (Никољдан) из Бугара; *Вигњевић* 1 к. из Гате 1918 г. *Вукас* 2 к. из Мочила 1910 г. — Из Гате је населио на беглук *Рајак* 1 к. (Никољдан).

131. Осредак.

Положај. Мало Стоврело и Осредачка Каменица отичу у Мутницу. Велико Стоврело, које извире испод Чунгара 414 м. састаје се са више поточића и творе поток Слатину. Насеље је Осредак на две заобљене косе благих нагиба између поточних долина Великог Стоврела, Малог Стоврела и Каменице. Поред ових врела служе се изворском водом са врела: Студенца, Крковца и Кнежевца.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су растурене по странама коса и на карсној заравни. Дели се на 5 крајева. Подгај око изворишта врела. Велики Осредак и Мали Осредак између поточних долина. Осредачка Коса и Осредачка Кула су на карсној заравни до Острожца. — У *Подгају* су: Војновићи 4 к. и Зубовићи 2 к. — У *Малом Осредку*: Вигњевићи 4 к. и Јелача 1 к. — У *Великом Осредку*: Мајсторовићи 4 к., Богуновићи 2 к., Рађеновић 1 к., Смиљанић 1 к., Мајкићи 4 к., Павловић 1 к., Јелача 1 к., Мимић 2 к., Штековић 1 к., Бркљач 1 к., Бигњевићи 4 к., Црнобрња 1 к., Бањац 3 к., Милошевић 1 к., Марчета 2 к., Дукићи 3 к., Баглаве 2 к., Лешићи 4 к., Царић 1 к., Грбићи 6 к., Грмуше 2 к. и Марићи 3 к. — У *Осредачкој Кули*: Вигњевић 1 к., Грбићи 2 к., Карановићи 3 к., Бошњак 1 к., Бањац 3 к., Бокан 1 к., Грмуша 1 к., По-

повић 1 к. и Вукашеновић 1 к. — На *Осредачкој Коси*: Чавићи 4 к., Баглава 1 к., Џолићи 2 к. и Марићи 5 к. Свега је у селу 30 породица са 83 куће.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Знатно их помаже сточарство особито у деловима Осредачка Кула и Осредачка Коса, где су сјенокоси па могу држати више оваца, које нису у близини бара да се „метиље“. Ти су имућнији што држе овце. Има их и на раду у Америци.

Имена. Насељу је име Осредак што је у средини између поточних долина. Купреш што ту може бура да носи намете као на Купресу. На нестале породице подсећају: Михаљевац, Ладушића Брдо и Медаково Кућиште.

Старине. У Осредачкој Кули се распознају остаци већег здања. Ту је по Лопацићу (Radoslav Lopašić: Bihać i Bihačka Krajina стр. 232.) била пре Турака црква Св. Ђорђа. Погорела је па су ту Турци подигли кулу. — На Чунгару су откривени остаци преисторијског насеља (Гласник Земаљског Музеја 1894. стр. 495.).

Посељанак села и порекло сѣановништва. Осредак је опустео за Лауданова Рата. Иза тога су најпре населили из Бјелајског Поља *Грбићи* 8 к. Старина им је са Југа. Најпре су пали у Далмацију, а одатле на Бјелајско Поље иселе једни ради глади. Славе Срђевдан. — *Марићи* 8 к. Славе Ђурђевдан. Старином су из Далмације, где су се звали Рабате. Уставили су се једно време у Хргару, а одатле пре 80 г. у Осредак. — Из Далмације су пре Омерпаше: *Црнобрња* 1 к. (Никољдан), *Марчети* 3 к. (Јовањдан) и *Грмуше* 3 к. (Јовањдан). — Пре Омерпаше су од Змијања: *Мајкићи* 4 к. (Ђурђевдан) из Мајкића Јапре; *Бркљач* 1 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља; *Штековић* 1 к. (Никољдан) из Прековођа; *Бањац* 6 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља; *Вуковић* 4 к. (Св. Пантелију) од Сане; *Лешићи* 4 к. (Св. Василију) од Бање Луке; *Карановићи* 3 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака (Зову их и „Гламочи“, што су од Гламоча дошли на Бобољуске) и *Рађеновић* 1 к. (Ђурђевдан) са Осредака. — Из Лике су пре Омерпаше: *Вигњевићи* 6 к. (Св. Василију) из Мазина; *Богуновићи* 2 к. (Јовањдан) из Зрмање; *Војновићи* 4 к. (Ђурђевдан) из Мазина и *Мајсторовићи* 4 к. (Јовањдан) из Мазина. — Из Лике су пре окупације: *Баглаве* 3 к. (Јовањдан); *Чавићи* 3 к. (Јовањдан); *Бокан* 1 к. (Јовањдан); *Дукићи* 3 к. (Стефандан); *Павковић* 1 к.

(Никољдан) обамро; *Зубовићи* 2 к. (Арханђеловдан); *Смиљанић* 1 к. (Јовањдан); *Појовић* 1 к. (Никољдан) и *Јелаче* 2 к. (Никољдан). — *Букашиновић* 1 к. (Никољдан) пре окупације из Грмуше. — Не зна се одакле су: *Џолићи* 2 к. (Ђурђевдан); *Милошевић* 1 к. (Никољдан); *Мимићи* 2 к. (Никољдан) и *Бошњак* 1 к. (Јовањдан).

132. *Острожац.*

Положај. С једне стране Каменица и Хаџевац, а с друге стране Дебунар, Бегиновац, Муратовац и Градски Бунар изрвали су удолине и између ових косу, која се купасто завршава над Уном. На тој су купасто завршеној коси добро сачувани зидови острожачког града. На ивици карсне заравни до града је насеље муслиманско Острожац са џамијом. Осим наведених врела служе се и са ових: Ибричинац, Брезовача, Хазна, Грошиновац, Худуроовац, Краковац и Рисовац.

Тип. Део насеља Град уз тврђаву на карсној заравни, сашарованог је типа и са џамијом. Чим су минуле опасности нападаја са Војне Границе и намножило се становништво иселили су из тврђаве као из тавнице на отворено поље. Ту су: *Кудузовићи* 3 к., *Беширевићи* 10 к.; *Муратагићи* 2 к., *Бегићи* 2 к., *Арнаут* 1 к., *Ђехићи* 3 к., *Аџем* 1 к., *Јашарагићи* 2 к., *Мурановићи* 5 к., *Карабеговић* 1 к., *Делибашаић* 1 к., *Султанић* 1 к., *Сагрковићи* 2 к., *Хоџићи* 4 к., *Кулаузовићи* 6 к., *Џелалагић* 1 к., *Диздаревић* 1 к., *Бурзић* 1 к. и *Беркс* 1 к. — Остали су делови: *Ђузалића Брдо*, *Дубрава* и *Дабиновац* разбијеног типа у сродничке групе растурене око *Ђузалића Брда* 420 м. и по карсној заравни око долењака. — У *Дубрави* су: *Беконић* 1 к., *Кулаузовићи* 3 к., *Бегић* 1 к., *Мајетић* 1 к., *Кудузовићи* 2 к., *Бурзићи* 4 к., *Бекути* 2 к., *Беширевић* 5 к. — На *Ђузалића Брду*: *Карабеговићи* 6 к., *Кадићи* 4 к., *Дурићи* 4 к., *Бегић* 1 к., *Хоздић* 1 к., *Кржалић* 1 к., *Талићи* 4 к., *Бекоњић* 1 к., *Миљковићи* 2 к., *Мујагићи* 5 к., *Ђузалићи* 6 к., *Хакоњићи* 3 к., *Лелић* 1 к., *Чаушевићи* 3 к., *Беширевићи* 4 к., *Долић* 1 к., *Мурановићи* 3 к. и *Ханданагићи* 6 к. — У *Дабиновцу*: *Лелићи* 2 к., *Хоџић* 1 к., *Диздаревићи* 6 к., *Кулаузовић* 1 к., *Џелалагићи* 3 к., *Бајрић* 1 к. и *Сагрковићи* 2 к. — Свега је 31 породица са 132 куће.

Привреда. Пре Омерпаше је Острожац био село нахијске власти. Шта више од пада Острожца 1577. г. до пада Бихаћа

1592. било је село и санџаката бихаћког. Омерпаша 1850 г., да казни непокорне капетане Беширевиће, премести село реорганизоване управе из Острожца у Цазин. Од тада Острожац одаје утисак оронуте чаршије. Изгледа да ће се знатно поправити кад прође железница за Бихаћ где ће комуницирати економски већи део старе Беширевића Нахије. — Претежно се баве земљорадњом.

Имена. Име је насељу из времена пре Турака. Не знају од чега је. Атмејдан што су се ту продавали коњи, кад је Острожац „дима“. — Влашко Гробље ради радника православних код градње острожачког града, који су ту покопани. Шехита од муслиманских гробова. При нападају на Бихаћ изгинули су и ту покопани.

Сћарине. Добро су очувани зидови средовековног града. За турске је управе проширивана тврђава и највеће је турско утврђење у целој испитаној области после Бихаћа. — На Црквини (410 м.) распознају се трагови цркве из времена пре Турака.

Постанак насеља и порекло сћановништва. — У Дурџића и Бекоњића 2 к. није се „трнула ватра“. Они су од „Угра“ остали. Округла се кула у граду звала „Гајинова Кула“. Од њих су: *Мујановићи* 8 к., *Лелићи* 3 к. и *Сагрковићи* 4 к. Слабо се множе. — По казивању Мехмедбега Беширевића предак је њихов Аго из Анадола доселио, кад је Острожац „фет учињен“. Од себе до најстаријег предка навео је: Мехмедбег — Хасанбег — Муратбег капетан — Мухамедбег капетан (за кога је куга морила Острожац) — Мустајбег капетан — Имширбег — Беширбег — Аго. — Изравни се потомак Мехмедбег нешто „брани“. Остали су се „потежачили“ па се не примећује никаква разлика између њих и осталог становништва. Има их свега 20 к. и *Диздаревићи* 7 к. су од њих. — Старо су „плетиво“ или „старо колино“ од „фета“: *Џелалагићи* 4 к., *Бурзићи* 4 к., *Ханданагићи* 6 к., *Хоздићи* 6 к., *Кулаузовићи* 10 к. — Из Лике су после Карловачког Мира: *Карабеговићи* 7 к. и од њих *Кадићи* 4 к. — Из Цетинграда су после Свиштовског Мира *Јашарагићи* 9 к. — Тада су из Урјана: *Кудузовићи* 5 к., *Ђехићи* 3 к., *Талићи* 4 к., *Мујагићи* 5 к., *Ђузалаћи* 6 к., *Хакоњићи* 3 к. — Као целат са Мурат-капетаном дошао је Аџем 1 к. — Са капетаном су дошли пре Омерпаше: *Чаушевићи* 3 к. од Црне Горе; *Бекуићи* 2 к. као сеиз капетанов и *Арнауић* 1 к. — Из околних су села пре окупације: *Мајетић*

1 к. из Мајетића; *Бајрић* 1 к. из Мутника; *Хоџић* 1 к. из Тодорова; *Миљковићи* 2 к. (предак им као сеиз уз капетана) из Велике Кладуше; *Кржалић* 1 к. од Бужима; *Бегићи* 3 к. из Мијостра; *Дурићи* 4 к. из Цазина; *Долићи* 1 к. са Ѓњилавца; и *Сулџанић* 1 к. из Језерског. — *Делибашић* 1 к. војник „дошлица“ из Црних Потока уз Буну 1875. — Не зна се коме „плетиву“ спадају *Мураџагићи* 2 к. — Стално живи Беркс 1 к. у граду.

133. Пећиград.

Положај. Од Скокова на Пећком Билу, развођу Кладушнице и Кораниних притока, почиње цео низ вртача у ували благих нагиба. Где се оне губе у правцу литичасте косе стрмих нагиба, јавља се Пећка, врело воклиског карактера и изнад врела пећина. На темену је те литичасте косе, више врела Пећке, град Пећиград.

Тип. Град је сашорованог типа. Неколико је кућа у граду са два дућана. Ту је и џамија и жандарска касарна. Ниже града су куће у сродничке групе растурене. Уз цесту Цазин Велика Кладуша добија изглед друмског насеља. Пећиград се дели на делове: Брдо, Град, Рашићи, Дурмићи и Мујакићи. На *Брду* су: Бегановићи 13 к., Смлатић 1 к., Шабулић 1 к. Ахметовић 1 к., Јашић 1 к., Мухамедагићи 6 к., Хаџићи 3 к., Пајићи 2 к., Чаушевић 1 к., Мешаићи 2 к., Сарајкићи 2 к., Сафић 1 к., Мујакић 1 к., Беширевић 1 к., Рамић 1 к., Рошићи 2 к., Нухановић 1 к., Дурић 1 к., Салкићи 2 к., Шабанчевић 1 к., Панџићи 2 к. и Башићи 2 к. — У *Граду* су: Бајрактаревић 1 к., Бегановићи 7 к., Шкргићи 2 к., Ковачевић 1 к., Тајић 1 к., Ахметашевић 1 к., Ђатићи 4 к., Нухановић 1 к., Мухамедагић 1 к., Бекташевићи 5 к., Делановићи 2 к. и Хиркић 1 к. — У *Рошићима*: Рамићи 2 к., Башићи 2 к., Џанановић 1 к., Шаркићи 2 к., Рошићи 12 к., Јолџићи 2 к. и Хазановић 1 к. — У *Дурмићима*: Дурмићи 8 к., Дервишевић 1 к., Рошићи 5 к. Ахметашевићи 8 к., Панџићи 4 к. — У *Мујакићима*: Мујакићи 7 к., Кендић 1 к. Свега је 37 породица са 122 куће.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Знатно их измаже воћарство, а особито кестен и орах. Свеже воће извозе у мањим количинама у Лику, а орахе преко Кладуше за Карловац.

Имена. Име је насељу од врела и потока Пећке из времена пре Турака. На насеље пре Турака подсећају: Костади-

новац и Велимировац. — Метла што ту мете бура, а Малован ради висине и стрмости.

Сџарине. Град је пре Турака био нешто више на темену косе. За турског времена код поправљања помакнут је ниже. Више старог градишта распознају се темељи куле Хасанаге Пећког.

Постанак насеља и порекло сџановништва. Пећиград је турско гарнизонско насеље. Из њега су се развила исељавањем 7 насеља. За „стара колина“ која су пореклом из Анадола и која су овде од „фета“ сматрају се: *Бегановићи* 20 к., и од њих *Нухановић* 2 к. и *Ковачевић* 1 к., *Хаџићи* 3 к., *Дурмићи* 8 к., *Рошићи* 19 к., *Мујкићи* 7 к., *Ахметовићи* 8 к., *Салкићи* 2 к. и *Кендић* 1 к. — Личке су породице иза Карловачког Мира *Барјакџаревић* 1 к. и *Смлатић* 1 к. — Од Цетинграда су после Свиштовског Мира: *Мухамедагић* 7 к. — Од Травника су пре окупације: *Сарајкићи* 2 к. Предак им дошао као терзија. — Из околних су насеља пре окупације: *Чаушевић* 1 к. из Острожца; *Сафић* 1 к. из Бихаћа; *Панџићи* 6 к. из Тодорова; *Дервишевић* 1 к. из Штурлића; *Башићи* 4 к. од Цазина; *Бекташевићи* 5 к. из Штурлића; *Ђатићи* 3 к. из Бужима; *Шабулић* 1 к. из Бихаћа и *Беширевић* 1 к. из Острожца. — Не зна се којему „плетиву“ спадају: *Ахметашевићи* 2 к.; *Мујагић* 1 к.; *Мешаићи* 2 к. (оба мрли); *Шабановић* 1 к.; *Шкргићи* 2 к.; *Дурић* 1 к.; *Јашић* 1 к.; *Џанановић* 1 к.; *Хозановић* 1 к.; *Јолџићи* 2 к.; *Шаркићи* 2 к.; *Хиркић* 1 к.; *Делановић* 1 к.; *Махмуџовић* 1 к.; *Рамићи* 2 к.

134. Пишталине.

Положај. Насеље је Пишталине на карсној заравни под брдом Мале Гомиле 794 м. и Велике Гомиле 729 м. На заравни богињаваој од целог низа вртача и долењака уздижу се Јовчића Главица и Врањковића Главица. Подкрај је под уседлином између Мале и Велике Гомиле, Брезик је до Перне, Брестовац и Хаџићи су до Стијене. Насеље је оскудно водом. Оно мало изворске воде су „пиштењци“. Већа је вода Јарнија, која иза кратког тока увире и твори увалу питомих ливада. Служе се изворском водом, које се зову: Врело, Стублић, Бунар, Чатрња, Јарнија, Светиња код цркве (која од времена на време излази), Незиревац. Иду и на врело Змајевац у Стијену 1 сат хода. У страни Велике Гомиле има пећина „Ледњача“ или „Снијежњача“ где око Илиндана има воде и снега.

Тип. У насељу се састају две цесте. Отока—Цазин и Крупа—Цазин. Село је претежно разбијено у сродничке групе, које су растурене око вртача и долењака. Само су групе у Подкрају на превоју уседлине између Мале и Велике Гомиле прелазног типа, од разбијеног сашорованом, јер су удаљености сродничких група једва приметне. Неколико група код Јарније имају изглед мањег сашорованог насеља. Цесте су незнатно утицале на распоред кућа. Само је неколико кућа „пришло“ цести. Село има 9 крајева. У *Јарнији* су: Хаџипашићи 14 к., Османагић 1 к. и Касумовићи 2 к. — У *Пиштилини*: Радићи 3 к., Зорићи 5 к., Јовичић 1 к., Бабићи 5 к., Ђумићи 2 к., Прице 4 к. и Чубрило 1 к. — На *Јовичића Главици*: Јовичићи 3 к., Ђумићи 3 к., Шушиловићи 3 к. и Ожеговићи 2 к. — У *Подкрају*: Зељковићи 7 к., Рунић 1 к., Бабић 1 к., Зорић 1 к., Јовичићи 6 к., Роквићи 6 к., Лазаревићи 3 к., Кљајићи 4 к., Ожеговић 1 к., Болтићи 2 к., Кукић 1 к., Карановићи 3 к., Мандић 1 к., Војиновић 1 к., Родићи 4 к., Лукић 1 к., Репајић 1 к., Варсаковић 1 к. и Павковић 1 к. — У *Незиревцу*: Хаџипашићи 11 к., Омерагићи 2 к., Касумовићи 2 к. и Балтићи 3 к. — На *Агића Главици*: Родић 1 к., Бороња 1 к., Бабићи 6 к., Болтић 1 к., Зељковићи 4 к., Бурсаћ 1 к., Шкорићи 3 к., Кнежевићи 4 к., Гајчиновић 1 к., Зорић 1 к., Рашета 1 к. и Вукелић 1 к. — На *Брезику*: Богуновић 1 к., Кобић 1 к., Павковић 1 к., Зељковић 9 к., Добројевић 1 к., Срдић 1 к., Тодићи 2 к., Бањац 3 к., Костић 1 к., Мандићи 2 к., Зорићи 4 к., Грбићи 2 к., Бабић 1 к., Кнежевићи 2 к., Кордићи 3 к. и Роквић 1 к. У *Брештовцу*: Орашчанин 6 к., Нескић 1 к., Омеровићи 2 к., Надаревић 1 к., Фазлићи 3 к., Халкић 1 к., Хаџићи 6 к. и Бањац 2 к. — На *Хаџића Брду*: Хаџићи 6 к. Свега је је у Пишталинама 41 православна породица са 136 кућа и 9 муслиманских породица са 60 кућа.

Привреда. Земљиште је „најзгодније“ за сточарство, па ипак се више баве земљорадњом, јер је село пренасељено и подоравају се и ливаде и пашњаци. Има их неколико и на раду у Америци.

Имена. Насељу је име од врела нејачких „пиштењака“. Агића Главица по муслиманској породици Агића из Стијене, јер је био њихов посед. На расељене породице подсећају: Рибича Главица, Мемича Сјенокос, Грмушино Поље и Врањковића Главица.

Старине. До 1912. стајао је добро очуван зид црквеног торња око 20 м. висок. По Лопанићу (Radoslav Lopašić: *Bihać i Bihaćka Krajina* стр. 81.) то је била црква Св. Петра. По Грбићу (Карловачко Владичанство књ. I стр. 34.) ту је био манастир „Гомела“, одакле је преведен силом народ 1632 г. у Гомирје. Ради градње нове цркве срушен је тај зид, у коме је констатовано да има опека из римских грађевина (Гласник Земалског Музеја VIII). Код копања темеља могло се видети више лубања заједно. Веле да су ту Турци сасјекли црквени збор. Вероватно да су досељеници за време Турака и поправили цркву са посветом Огњеној Марији. Те прве насељенике извеле су насилно аустријске војне власти на границу (цитирано дело).

Посџанак села и порекло сџановнишџива. Пишталине су опустеле сасвим за Лаудоновог Рата 1790 г. Извео их је вероватно онај поп Филип Дмитривић (Грбић: Карловачко Владичанство књ. I стр. 114.), јер код те породице постоји предање да им је предак прешао на Кордун испод Гомиле. — Једно време било је село пусто. Први су населили пре 100 г. *Прице* 4 к. (Арханђеловдан) из Лике. — Тада је по причању Алексе Роквића, старца од 90 г., било свега 5 кућа, а од Стијене до Отоке и Крупе свега 10 кућа. У исто време некако населили су и *Бабићи* 15 к. из Трубара. По Петру Кочићу (Јауци са Змијања) та је породица са Змијања. Из те је породице и Војвода Голуб Бабић из задњег босанског Устанка 1875-78 г. Бабића има у Лици са истом славом св. Јован али не зна се да ли су једно. — *Зељковићи* 20 к. (Ђурђевдан) је стариначка породица. Населили су пре 100 г. из Трубара. — *Радићи* 2 к. (Ђурђевдан) звали су се Штрпци и доселили су пре 100 г. из Великог Радића. Предак им Раде био тако „згодан“ да су му се хиљадице овце, да је по 9 диван кабаница ишло на збор цркви и да су имали по 50 самих мачака. — *Роквићи* 7 к. (Стефанџдан) су из Трубара пре 80 г. Једно су са Трнинићима и Миљевићима и звали су се Добројевићи. — *Богуновићи* 1 к. (Јовањдан) из Зрмање (Лика) пре 80 г. Једни су се преселили у Врело на кућиште Грбића кад су ови одселили у Јадар. — Пре 80 г. су од Тромеђе: *Зорићи* 11 к. (Ђурђевдан) са Цвјетнића. Пришивају им да им је некакав предак угледао бијелу кобилу па рекао „ено зоре“, па су прозвани Зорићи. — Пре 80 г. су од Тромеђе: *Кнежевићи* 6 к. (Никољдан) са Цвјетнића; *Јовичићи*

10 к. (Ђурђевдан) из Тишковца; *Шушиловићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Трубара и Карановићи 3 к. (Ђурђевдан) са Боболусака. — *Тодићи* 2 к. (Арханђеловдан) су од Грахова пре 70 г. — Са Бјелајског Поља су пре 70 г.: *Грбићи* 2 к. (Срђевдан) и *Бањци* 4 к. (Јовањдан). — *Ђумићи* 3 к. (Арханђеловдан) су из Тишковца и *Ожеговићи* 3 к. (Стефањдан) „озго“ од Унца. — Из Далмације су пре окупације: *Добројевић* 1 к. (Ђурђевдан) и *Павковићи* 2 к. (св. Василију). — Од Тронеје су пре окупације: *Кљајићи* 4 к. (св. Василију) из Осредака; *Бурсаћ* 1 к. (Ђурђевдан) из Трубара; *Варсаковић* 1 к. (Лазареву Суботу) из Трубара; *Ређајићи* 2 к. (Јовањдан) из Трубара; *Лазаревићи* 3 к. (Стефањдан) са Бјелаја и од Трубара; *Болјићи* 2 к. (Никољдан); *Роџићи* 4 к. (Арханђеловдан); *Срдић* 1 к. (Никољдан) и *Горчиновић* 1 к. (св. Василију). — Из околних су села пре окупације: *Шкорићи* 3 к. (Никољдан) из Врањске и *Бероња* 1 к. из Великог Радића. — Из Лике су пре окупације: *Кордићи* 3 к. (Јовањдан); *Кобић* 1 к. (св. Стевана Дечанског) из Бујадница; *Лукић* 1 к. (Јовањдан); *Кукић* 1 к. (Никољдан) са Бујадница; *Мандићи* 2 к. (Стефањдан); *Рашеџа* 1 к. (Никољдан); *Косић* 1 к. (Ђурђевдан) са Бујадница; *Војиновић* 1 к. (Ђурђевдан) из Мазина; *Вукелић* 1 к. (Ђурђевдан) жени у кућу и *Чубрило* 1 к. (Лучиндан). — Од Грахова пре окупације: *Рунић* 1 к. (Никољдан) и *Мандић* 1 к. (Никољдан). Муслиманске породице: од стијенског су града пре Омерпаше: *Хаџиџашићи* 25 к. и од њих *Омеровићи* 2 к. и *Касумовићи* 3 к. — Пре Омерпаше су *Орешчани* 6 к. из Орашца. — Из околних су села: *Хаџићи* 12 к. из Бужима пре Омерпаше; *Надаревић* 1 к. из Глоговца; *Нескић* 1 к. из Пећи и *Балшићи* 3 к. из Бужима.

135. Подзвизд.

Положај. Насеље Подзвизд развило се на више коса и косењака где се у линији карсне заравни јавља спорадичан карст у вези са карсним водама. Ту је увала Понор под Хумом 263 м. купаста облика, где је Подзвиздски Град. Ту увиру Горњи и Доњи Бунар. Под Хумом с друге стране јавља се извор Подзвиске, која тече у Глину. Под брдом Хресна 314 м. је увала Поникве, која увире и извире даље под именом Кречана и салева се у Подзвиску. Где се састаје твори блатњак Бент. Под Дреновачким Брдом 225 м. је Увала и Понор. Раиновац и

Метларски Поток утичу у Подзвиску, Скробан у Глину, Пецка у Глиницу. Грабовац и Мешин Бунар у Сланицу. Квркуља при саставу у Дабравину твори језеро које отиче под именом Дабравина у Кладушницу. Дабравина је до Велике и Мале Кладуше на косама. Кумарица до Мале Кладуше. Стражбеница по странама брда Стражбенице 267 м. Шакановића Брдо до Врањограча и Пецке. Разбојиште по странама брда Разбојишта 263. и Метле 273 м. Шкробан је до Пољане у Глиници. Поникве су у ували под брдом Хресном и Пољана је до Велике Кладуше. Гладно Брдо 327 м. издиже се више Понора.

Тип. Насеље је разбијено у сродничке групе, које су раструрене по заравњеним косама. Подзвизд има 10 делова. У *Граду* су: Обићи 3 к., Мујагић 1 к., Бешлагићи 3 к., Хушидићи 13 к., Јусуфовић 1 к., Капићи 6 к., Кантаревићи 4 к., Ризвићи 6 к., Мустеданагићи 3 к., Топчагић 1 к., Суљановић 1 к., Ђеримовић 1 к., Самарџићи 2 к., Оклопчићи 3 к., Диздаревићи 6 к., Теминовић 1 к. и Османагићи 3 к. — У *Дабравини*: Диздаревићи 8 к., Теминовићи 2 к., Махићи 2 к., Суљановић 1 к., Хушидић 2 к., Бећиревић 1 к., Ризвићи 2 к. и Капић 1 к. — У *Кумарици*: Капићи 5 к., Диздаревићи 3 к., Рекић 1 к., Обићи 5 к., Исламовић 1 к., Кантаревићи 8 к., Омерагићи 4 к., Ризвић 1 к., Јусуфовић 1 к., Ђеримовић 1 к., Оклопчић 1 к. и Оманоновић 1 к. — На *Стражбеници*: Ризвићи 4 к., Хушидићи 6 к., Хасићи 3 к., Карахоџић 1 к., Самарџићи 3 к., Диздаревићи 2 к., Мустеданагићи 9 к., Штулановићи 6 к., Бајрактаревић 1 к. и Омерагић 1 к. — На *Шакановића Брду*: Омерагић 1 к., Мустеданагићи 2 к., Шакановићи 5 к., Мешиновићи 3 к., Бајрактаревић 1 к., Силахић 1 к., Капић 2 к., Карајић 1 к. и Кантаревићи 6 к. — На *Разбојишту*: Ђеримовићи 2 к., Шакановићи 16 к., Хушидићи 6 к., Мустеданагићи 4 к., Каралићи 6 к., Кантаревићи 3 к., Бехрић 1 к., Ризвић 1 к., Теминовић 1 к., Обићи 2 к. и Капић 1 к. — На *Шкробану*: Шакановићи 14 к., Штулановићи 3 к., Оманоновић 1 к., Ризвић 1 к., Рачановић 1 к., Башић 1 к., Мухарићи 6 к., Омерагићи 7 к., Мустеданагићи 8 к., Алибашић 1 к. и Захировић 1 к. — У *Пониквама*: Окићи 6 к., Мешиновићи 2 к., Бећиревићи 2 к., Карахоџићи 1 к., Штулановићи 2 к., Хрчићи 2 к., Кантаревић 1 к., Велагић 1 к., Смлатић 1 к., Хасићи 2 к., Ризвићи 7 к., Суљановићи 3 к., Ке-серовић 1 к., Хушидић 1 к. и Топчигић 1 к. — У *Ресној*: Бахић 1 к., Суљановић 1 к., Бркић 1 к., Оманоновићи 2 к., Дервић

1 к., Шехић 1 к. — На *Пољани*: Боснићи 2 к., Омерагићи 2 к., Диздаревић 1 к., Суљановићи 3 к., Ризвићи 15 к. и Ђеримовићи 2 к. Свега је у Подзвизду 32 породице са 320 кућа.

Привреда. Земљорадња их много више измаже него сточарство. По њивама су ораси и кестени. Те две гране воћа добро роде сушних година кад „изда“ жито. Тада се јесењских месеци хране кестенима. Воле то воће и настоје да уштеде на житу. Кестење варе или пеку. Крушке, јабуке и ашламе не роде као у Пећким Брдима.

Имена. Не знају од чега је име насељу. Гладно Брдо што су ту гладних година поиграле коло девојке па их је нестало. Метла што је изложена бури, па „мете снег“. — Татарев Бријег што је ту стајао некакав Татар. Пазариште на Глини јер се ту продавала стока за Банију. Харамбашин Брод, јер ту хајдучки харамбаша погинуо, кад је прогонио отету стоку преко Глине. На расељене породице подсећају: Јелинића Бријег, Ђујића Врх и Вукића Пољана. Разбојиште што су се ту некада судариле војске да је „крв носила кабанице“.

Сџарине. Добро су очувани зидови средовековног града са карактеристичном округлом кулом. Град је за Турака прошириван и џамија је још на граду. На Стражбеници распознају се трагови грађевине. Ту је по Лопашевићу (Radoslav Lopašić: *Bihać i Bihaćka Krajina* стр. 249.) била црква пре Турака. На Вигњишту има ковачке троске. — У Подзвизду је нађен алат из преисторијског времена (Гласник Земаљског Музеја 1890, стр. 64.).

Посџанак насеља и порекло сџановништва. И Подзвизд је тврђавно гарнизонско насеље. Населило је иза 1625 г. неколико војника у град и примали су „улефу“ од султана; ту се ижењили и „заметли плетива“. Сматрају се за „стара колина“ која су од „фета“ у Подзвизду, а пре 100 г. почели се расељавати из града ови: *Шћулановићи* 11 к. и од њих *Оклопчићи* 4 к.; *Суљановићи* 8 к. и од њих: *Окићи* 6 к., *Карахоџићи* 2 к., *Хасићи* 5 к. — *Обићи* 10 к. и од њих *Каралићи* 6 к. — *Омер-агићи* 17 к. и од њих *Бећиревићи* 3 к. и *Тоичагићи* 2 к. — *Ризвићи* 37 к.

Пре 150 г. била је измена диздара градских и дошао је тада од некуда из Анадола предак *Диздаревића* 20 к. Од Диздаревића су: *Махићи* 2 к. и *Велагић* 1 к.

Из Лике су пре 220 г.: *Хушидићи*, *Шакановићи* и *Канџаревићи*.

Хушидићи 28 к.; предак им је Хушид. За њега причају да су га стара од 70 г. силом оженили да му се не „затре колино“ и то младом девојком. Пре него ће да га сведу у ложницу парили су га на огњишту у вуни. Сутрадан је нађен мртав у постели, а жена му је занела и родила мушко дете. Од тога је „плетиво“ Хушидићи најјаче у Подзвизду. Подругљиво их зову међусе у селу „Парилићи“. Од њих су: *Мешиновићи* 5 к., *Мухарићи* 6 к. и *Јусуфовићи* 2 к. — *Канџаревићи* 16 к. је личка породица и од њих су: *Суљановић* 1 к., *Шехић* 1 к. — И *Шакановићи* 35 к. су личка породица и од њих су: *Рачановић* 1 к. — Пре 150 г. доселио је из Отоке предак *Мустџедан-агића* 26 к. Од њих су: *Бркић* 1 к. и *Бајракшаревићи* 2 к. — Пре Омерпаше су: *Ђеримовићи* 6 к. и од њих *Боснићи* 2 к. из Мале Кладуше и *Каићи* 15 к. из Цазина. — Пре 60 г. је из Ужица *Бабахмејтовић* 1 к. — Из околних су насеља пре окупације: *Самарџићи* 5 к. из Мутника; *Хрњићи* 2 к. из Вранограча; *Омановићи* 4 к. из Цазина; *Дервић* 1 к. из Кладуше; *Башић* 1 к. из Вранограча; *Силахић* 1 к. из Тодорова; *Алибашић* 1 к. из Велике Кладуше; *Карајић* 1 к. из Велике Кладуше; *Рекић* 1 к. из Кладуше; *Мујагић* 1 к. из Мале Кладуше; *Смлајић* 1 к. из Пећи; *Кесеровић* 1 к. из Велике Кладуше; *Бакић* 1 к., из Вранограча и *Исламовић* 1 к. из Пећи. — Не зна се одакле су: *Теминовићи* 3 к., *Захировић* 1 к. и *Бехрић* 1 к.

136. Поље.

Положај. У карсној заравни између Главашева Бријега 489 м. и Ђулинца 420 м. јавља се више врела „пиштељака“ који се састају и творе зараван звездастог облика са питомим ливадама. Врела су: Каменица, Оклинак, Балантура, Јазмак, Јасалма, Бегића Бунар, Долићевац и Понор, који понире у Џаферовића Пећину. Са тих се врела село служи водом. Насеље је на косењцима благих нагиба између обарака. Чатакавићи су на Гају. Ружнићи на коси под Главашевим Бријегом. Икановићи су до Гњилавца. Халилевићи су до Глоговца. Реџићи су према Мајетићима. Бегићи и Кличићи до Михаљевца. Средина села је Поље на узвисини 406 м. више обарака звездастог облика.

Тип. Поље део насеља Поље је сашорованог типа око џамије а уз цесту Крупа—Цазин. Остали су делови разбијени у

сродничке групе на косењцима које су растурене изнад обарака. Има 8 крајева. У *Чаџаковићима* су: Чатаковићи 8 к. У *Ружњићима*: Ружњићи 7 к., Огрешевић 1 к., Хаџићи 10 к., Реџићи 1 к., Смаилагић 1 к. и Мухаремовић 1 к. — У *Икановићима*: Икановићи 9 к. и Хекић 1 к. — У *Халиловићима*: Халиловићи 4 к. — У *Реџићима*: Реџићи 27 к., Окановић 1 к. и Хоџићи 1 к. — У *Бегићима* су: Бегићи 8 к. — У *Кличичићима*: Кличичићи 9 к. и Хаџић 1 к. — У *Пољу*: Кличичићи 10 к., Сејфовић 1 к., Хаџић 1 к. и Топић 1 к. Свега је 15 породица са 103 куће.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Много их измаку сено са обарака особито у пролеће иза сушних година, кад га по велику цену продају у Лици или околним селима уз орање. Све трговачке потребе подмирују у цазинској чаршији.

Име. Име је насеља Поље што је више равно. Не знају ништа о Главашу, по коме је прозван Главашев Бријег.

Старине. На крају села до Мајетића распознају се знаци цркве из времена пре Турака.

Посџанак села и порекло сџановништва. Поље је млађе насеље, које се развило из цазинског тврђавног насеља гарнизонског типа. Ту су им били станови и њиве из цазинског града. Тескоба у граду, мања опасност од аустријске Војне Границе и веће потреба подоравању, присилила је одељене да се иселе на станишта. Први су иселили *Реџићи* 28 к. Старина им је из Анадола. Отишли најпре у Лику, а одатле иза Карловачког Мира у Цазин. У Поље су дошли иза Свиштовског Мира пре 130 г. — Иза њих су од Цазина града: *Кличичићи* 19 к., *Хаџићи* 13 к., *Икачовићи* 9 к., *Чаџаковићи* 8 к. и *Халиловићи* 4 к. — Из околних су села пре Омерпаше: *Бегићи* 8 к. из Мијостра и *Ружњићи* 7 к. из Штурлића. — Из околних су села пре окупације: *Огрешевић* 1 к. из Брековице; *Саилагић* 1 к. из Стијене; *Сејфовић* 1 к. као хоџа из Брековице; *Топић* 1 к. из Цазина; *Мухаремовић* 1 к. из Гњилавца; *Хекић* 1 к. из Горње Копривне и *Окановић* 1 к. из Глоговца.

137. Поњевићи.

Положај. Врело Седровац, Осоје и Драга састају се и добивају име Седрачки Поток, који се слева у Чаглицу. Краћи токови тих поточића са удолинама растављају две косе: Михаљевац и Селиште. На тим је косама насеље Поњевићи. Служе

се изворском водом са тих врела, којима је извориште развође притоцица Чаглице, Кладушнице и Слапнице.

Тип. Село се дели на два краја: Михаљевац и Селиште, које је сашорованог типа. Теменом коса воде путеви и око њих су поредане куће са џамијом. Оранице су им по косама и њиховим странама. Ливаде су им уз потоке. Имају „слаб укос“. — На *Селишту* су: Мухићи 3 к., Шабих 1 к., Хашићи 2 к. и Карановићи 8 к. — На *Михаљевицу*: Насуповићи 5 к., Надаревић 1 к., Осмићевићи 7 к., Ожеговићи 4 к., Салкићи 2 к., Хушкићи 7 к. и Дураковићи 3 к. — Свега је 3 породице са 43 куће.

Привреда. Баве се више земљорадњом. Измаку се и воћарством особито орасима и кестеном. На пашњацима се види племенитије врста говеда. Могу се видети добро угојени пољсавски волови.

Имена. Насељу је име од породице Поњевића.

Старине. На Селишту се изоравају некаква огњишта.

Посџанак села и порекло сџановништва. Поњевићи су млађе насеље које се развило од тодоровског тврђавног насеља. Предак је Поњевића пре 220 г. побегао из Лике у Тодорово. Прозван је Поњевић што је једва „умакао“ из Лике са „поњавом на тољаги“. Кад им је „отишњало“ у Тодоровском Граду иселе се њих 7 браће: Хуско, Керан, Салко, Хасо, Осмић, Мухо и Шабо пре 100 г. на ове две косе Селиште и Михаљевац. Од њих се разгранају: *Хушкићи* 7 к., *Керановићи* 8 к., *Салкићи* 2 к., *Хашићи* 2 к., *Осмићевићи* 7 к., *Мухићи* 3 к. и *Шабих* 1 к. — Са њима су „једно плетиво“ и *Насуповићи* 5 к. и *Ожеговићи* 4 к. само не знају од које су браће. Сви су они „једно плетиво“ и „нема мишалине“. — Из Пећи су: *Дураковићи* 3 к. и *Надаревић* 1 к.

138. Прошићи.

Положај. У карсној заравни Острожачко Поље усекао је дубоку долину поток Добреница, који има врело воклиског карактера. Главни део насеља дели долина Добренице од острожачког џемата. Један је део више изворишта саме Добренице. Служе се изворском водом са врела: Добренице, Корито, Суљекића Вода, Хрњића Бунар, Алићевића Бунар.

Тип. Село је сашоровано око сеоског пута Острожац—Брековица уз ивицу карце заравни и дубоко усечене долине Уне. Само је неколико кућа 300 м. удаљено. На сашорованост

насеља утицало је врело Добреница, етничка предиспозиција становништва и равно земљиште. Свега је 11 породица са 49 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом, а подесније је земљиште за сточарство. Пренасељено је па се морали пашњаци подоравати.

Имена. Насеље је добило име од најјаче породице. Пре Турака се звало Омршаљ (Radoslav Lopašić: Bihać i Bihaćka Крајина стр. 232.).

Посџанак села и порекло сџановништва. Прошићи су млађе насеље које се развило из острожачког тврђавног насеља. Кад је куга морила пре 100 г. избегли су из града њих 6 и поградили колибе. Ту су били 6 недеља. Кад је куга престала да мори 2 су се повратила у град а 4 су остала. Од тих су: *Прошићи* 34 к. и од њих: *Икић* 1 к. и *Аличевић* 1 к. — *Бајрићи* 1 к. и *Хрњићи* 2 к. — *Целалагићи* 3 к.; *Лелићи* 3 к. и *Кудузовићи* 2 к. — Пре окупације су из околних села: *Бејшћ* 1 к. из Брековице; *Чиркић* 1 к. из Острожца и *Хаџић* 1 к. из Брековице.

139. Рујница.

Положај. Гатица, која се састоји из више врела, након краћег тока понире и јавља се у Корану. Та њена увала, која делимично спада Бугару и Горњој Гати, изолује косу блажих нагиба између ње и речице Топлице. Главни су делови насеља Рујница на тој већој коси од Илиће до Тржачке Раштеле и косењцима између поточића Грабовца, Шкорића Потока, Дешиновца и Каменице који теку Топлици и поточића који се састоје из врела: Раст, Зјала Пећина, Вуковића и Гајића Пећина и слевају се у Топлицу.

2. *Тий.* Главни део је насеља на коси између Шкорића Потока и Раста прелазног типа од разбијеног на сродничке групе око пута, који води теменом косе на цесту за Мутник. То је Рујница. Ту су куће: *Грбић* 4 к., *Шамлија* 1 к., *Селаци* 2 к., *Мијатовић* 2 к., *Копањићи* 4 к., *Бањици* 2 к. и *Ђукићи* 3 к. На Косењу између Дешиновца и Раста су: *Пуђе* 2 к., *Грбићи* 2 к. — Више изворишта Пећина: *Илићи-Бабићи* 4 к., *Вуковић* 1 к., *Кончари* 4 к., *Узелац* 1 к., *Гајићи* 3 к., *Шкрбићи* 2 к., и *Растовац* 1 к. — На *Чубрилову Брду* су: *Чубриле* 3 к., *Брујићи* 2 к. На *Расџовачи*: *Илићи* 4 к., *Кнежевић* 1 к., *Деснице* 1 к. и *Мандићи* 2 к. — На *Брезику*: *Гајић* 2 к., *Радаковићи* 2 к. и

Петровић 2 к. — На *Тканици*: *Пуђе* 4 к., *Мрђе* 1 к., *Бркљачи* 5 к., *Мијатовићи* 1 к., *Радићи* 5 к. и *Жига* 1 к. — На *Церику*: које се зове *Скуларево Брдо*: *Лукић* 1 к., *Савићи* 2 к., *Скулари* 7 к., *Мијатовић* 2 к., *Иванишевићи* 2 к., *Медићи* 3 к. и *Малбаше* 2 к. — Свега је 32 породице са 89 кућа.

Привреда. Особито су „житородне“ али „тешкорadne“ косе благих страна а питоме и родне ливаде у заравни Топлице. Стари људи памте кад су те садашње баре били лугови па су искрчени. Има их и на раду у Америци. Неколико трговаца купују свиње у Крупни и Приједору, па гоне у Бишаћ и Тржачки Раштел. Три имају ујмене млинове на Корани.

Имена Не знају од чега је име насељу. Вероватно од црвенкасте земље, које нешто има код најбољег врела Раста. На расељене породице, вероватно за Лаудонова Рата исељене, подсећају: *Лубаново Брдо* и *Лубанова Торина*, *Црњина Пећина* и *Милића Врело*.

Старине. Више извора Раста и Зјале Пећине распознају се темељи цркве. Сва је прилика из доба пре Лаудонова Рата. Поправљена је око 1860. али је уз Буну 1875. — 78 изгорела. Нова је саграђена код кућа Грбића. На Растовачи је више куће Вучена Илића црквина из времена пре Турака и на њој положита надгробна плоча. У Пећини, где су у потаји били хајдуци кад је збор код цркве, распознају се, веле, неке преграде и огњишта и има људских кости.

Посџанак села и порекло сџановништва. Рујница је опустела за Лаудонова Рата 1788—71. г. Од садашњих најстарији су *Скулари* 9 к. Старина им је са Змијања где су се звали *Башићи*. Неки огранци исте породице зову се *Змијањци*. Славе *Ђурђевдан*. — *Грбићи* 5 к. (*Срђевдан*) су пре 85 г. доселили из Врела. Из Врела су одселили у Јадар, па се повратили, кад ли на њихово кућиште населили *Богуновићи* из Пишталина. У Рујници су населили на опустело Веселичко Кућиште. Од њих су *Шкрбић* 2 к. — *Илићи* 5 к. (*Ђурђевдан*) су доселили са Хргара. Убили им хајдуци намјерника у кући па им двојицу дао паша бихаћки објесити. Старином су из Паћена у Далмацији. — *Пуђе* 2 к. (*Ђурђевдан*) и *Пуђе* 4 к. (*Арханђеловдан*). Праве су *Пуђе* што славе *Ђурђевдан* и они су од стариначког рода *Мудринића* из Грмуше. Остали су од приводка *Родића* у Пуђе. — Пре *Омерпаше* су: *Копањићи* 5 к. (*Никољдан*) из Далмације од рода, веле, *Јанковића Стојана*; *Бањици* 2 к.

(Јовањдан) из Бјелајског Поља; *Бркљачи* 5 к. (Јовањдан) из Бјелајског Поља; *Кнежевцићи* 1 к., (Никољдан) са Цвјетнића; *Медићи* 3 к. (Ђурђевдан) са Тронеђе; *Радићи* 5 к. (Ђурђевдан) из Пиштолина, где су се звали Штрпци и *Мијаџовићи* 5 к. (Стефанџдан) из Грмуше. — Пред Омерпашу су из Лике: *Илићи* — *Бабићи* 4 к. (Јовањдан) из Мазина; *Чубриле* 3 к. (Лучиндан) *Ђукићи* 3 к. (Марковдан) из Курјака побегао из војништва и *Гајићи* 4 к. (Ђурђевдан) из Плоче. — Пре окупације су: *Савићи* 2 к. (Ђурђевдан) из Грмуше од рода Мудринићи: *Селак* 2 к. (Јовањдан) из Радића где се звао Бороња; *Шамлија* 1 к. (Јовањдан) из Врела и звао се Петковић (прозвао му предка тако спахија); *Мрђа* 1 к. (Никољдан) из Липика: — Из Лике су пре окупације: *Радаковићи* 2 к. (Никољдан); *Узелац* 1 к. (Никољдан); *Кончари* 4 к. (Никољдан); *Брујићи* 2 к. (Никољдан); *Мандићи* 3 к. (Јовањдан); *Пејровићи* 2 к. (Никољдан); *Иванишевићи* 3 к. (Ђурђевдан) и *Деснице* 1 к. (Никољдан). — Са Кордуна су пре окупације: *Вуковић* 1 к. (Св. Стевана Дечанског); *Расџовац* 1 к. (Јовањдан) и *Малбаше* 2 к. (Никољдан). — *Лукић* 1 к. (Јовањдан) населио је 1908. г. из Трнова код Коренице на Јожића Кућиште (који је обамро).

Породице расељене. У Србију су одселиле породице: *Каран*, *Бубало* (где је, веле, окивао трешњеве топове), *Ђукић-Чардаклија* и некакав *Марчинко*, који је био кочијаш неком од завереника против Књаза Михаила. — *Блануша* и *Вуковић* у Кршљу, а *Гњаџовић* (стојао је где су сада Копанџићи) у Доберлин.

Обамрле њородице. *Солеше* (стајао где су Ђукићи); *Мареши* (где су Пуђе); *Веселице* (где су Грбићи и Чубрле и по њима се дуго звало Веселичко Брдо, Веселичко Кућиште и Веселичке Трешње), *Шкорић*, *Босанчићи*, *Јожићи*, *Борјан* и *Џодан*.

140. Слайница.

Положај. Сланица са мрежом врела изрвала је удолину са много коса. Сеоске су куће на тим косењцима. У Сланицу се слевају воде из Голубовића: Шашуља и бунари Латића и Голубовића Бунар. —

Тип. Село је разбијено у сродничке групе, које су растурене по косама и косењцима. Има два дела Крокиновац и Сланица. У *Крокиновцу* су: *Либић* 1 к., *Голубовић* 1 к., *Куртић* 1 к.,

Диздаревићи 7 к., *Бахић* 1 к., *Нухановићи* 6 к., *Алибегвић* 1 к., *Мехићи* 3 к., *Халићи* 4 к., *Поњевићи* 3 к., *Топчагићи* 2 к., *Мелкић* 1 к. *Џебићи* 3 к. и *Османкић* 1 к. — У *Слайници*: *Абдићи* 6 к., *Салкићи* 3 к., *Шабановићи* 2 к., *Џаферовићи* 8 к., *Ковачевићи* 3 к., *Хампалић* 1 к., *Поњевићи* 3 к., *Мујачић* 1 к., *Мухелићи* 3 к., *Османкићи* 2 к., *Велићи* 2 к., *Силахићи* 2 к. *Башић* 1 к., *Даутовић* 1 к., *Дудуковић* 1 к., *Мелкић* 1 к., *Нухановић* 3 к., *Хушидић* 1 к., *Бркић* 1 к. и *Џабић* 1 к. Свега је 16 породица са 73 куће. —

Привреда. Више се измажу земљорадњом, а знатно и воћарством. Много им помаже кестен и ораси.

Име. Име је насељу од потока Сланице, који има толико слапова да има толико млинова у мањем растојању.

Посџанак села и њорекло сџановнишџва. И Сланица је млађе насеље, које се развило из тодоровског тврђавног насеља. Пре 100 г. почели су да исељавају од града од Мехмедагића „соја“: *Џаферовићи* 8 к., *Диздаревићи* 7 к. и *Шабановићи* 2 к. — Од Ибричића „плетива“: *Тојчагићи* 2 к., *Силахићи* 2 к., *Џебићи* 4 к., и *Мелкићи* 2 к. — Од Кишмића „плетива“: *Абдићи* 6 к. и *Хампалић* 1 к. — Од Вармаза: *Холићи* 3 к., *Мехићи* 2 к., *Ковачевићи* 3 к. и *Салкић* 1 к. — Пре Омерпаше су: *Османкићи* 3 к. (звали се Хашићи) и *Нухановићи* 9 к. — Не зна се од кога су „плетива“: *Либић* 1 к., *Велићи* 2 к. и *Куртић* 1 к. — Из околних су села пре окупације: *Поњевићи* 6 к. из Поњевића; *Голубовић* 1 к. из Голубовића; *Билић* 1 к. из Тржца; *Мујачић* 1 к. као хоџа из Пећи; *Хушидић* 1 к. из Подзвизда; *Бркић* 1 к. из Вранограча; *Даутовић* 1 к. из Мале Кладуше и *Дудуковић* 1 к. из Бихаћа. — Од града су од „плетива“ Омеровића: *Алибегвић* 1 к. и *Мухелићи* 2 к.

141. Слайница.

Положај. Насеље је Слатина на заравњеној коси благих нагиба, коју оптичу Чајин Поток и Градина или Рика. Извор је Градине или Рике Стоврело испод Чунгара (414 m) тече испод брда Градине (385 m) и састаје се Чајиним Потокком од Цазина. Чим се састану добију име Ратковац све до увора у Мутницу. Худут се Слатине протеже и у долину Хаџалића Потока, који утиче у Мутницу текући испод Пркоса (339 m). Ту је део насеља Чизмића Село. — Село је богато изворском водом.

Тип. Главни део насеља под именом Слатина сашорованог је типа око пута из Цазина за Мутник и Рујницу. То је и нај-

преча веза Цазина са личким Петровим Селом, данас пешачка, а негда док је био самарски транспорт и главна веза све док није изграђена цеста низ долину Чајина Потока и Мутнице до Тржачког Раштела и Просјеченог Камена. Од главног пута водила су у њиве два „прогона“ која су заметак махала. У *Слатини* су: Мемешевић 1 к., Османовићи 2 к., Шабанагићи 2 к., Зулкићи 2 к., Заркићи 3 к., Хаџалићи 10 к., Мизић 1 к., Хрњчићи 2 к., Абдагићи 5 к., Хаирлаковић 1 к. и Бешлагичи 3 к. — На *Градини* су: Семанићи 10 к., Шишић 1 к., Мушићи 2 к., Топић 1 к. и Мујаџић 7 к. — У *Чизмића Селу*: Хаџалићи 4 к. Семанић 1 к., Чизмићи 12 к. и Хрњчић 1 к. Свега је 16 породица са 71 кућом.

Привреда. Више се баве земљорадњом а много их измажу и ливаде.

Имена. Име је насељу од траве по косама и по ливидама која најволи црницу земљу „сијоницу“ и зову је „слатковина“, а пуна је млечике.

Старине. На Градини и тераси под Градином откривени су трагови преисторијског насеља (Гласник Земаљског Музеја 1894 стр 687). — На заравни више састава Рике и Чајина Потока а зове се Дреник или „Босна“ распознају се остаци римскога насеља.

Постанак села и порекло сџановништва И Слатина је млађе насеље, које се развило из цазинског тврђавног насеља. Пре 100 г. иселили су *Хаџалићи* 14 к. а од њих: *Хрњчићи* 2 к. и *Мешиновић* 1 к. — Иза њих су иселили: *Чизмићи* 11 к., *Семановићи* 11 к. и *Мујаџићи* 7 к. — Од Цазина су пре Омер паше али се не зна од кога „плетива“: *Бешлагичи* 3 к., *Абдагићи* 5 к., *Зулкићи* 2 к. и *Заркићи* 3 к. — Од Цазина су пре окупације: *Шабанагићи* 2 к., *Шишић* 1 к., *Османовићи* 2 к., *Топић* 1 к., *Мушићи* 2 к. и *Хаирлаковић* 1 к. — Из околних су села дошли на материнство после окупације: *Мизић* 1 к. из Копривне и *Алибашић* 1 к. из Велике Кладуше.

142. *Стијена.*

Положај. У ували карсне заравни између Чардака 555 m у Малој Гомили и Вилењаче 426 m састају се воде Копривска Ријека из Копривне и Кашабаба из Нухића Села, добијају име Орљава и понире. У завијутку Орљаве је на стијени средовековни град Стијена. Ту се развило турско тврђавно насеље.

Осим Орљаве понире и Змијевац, који прима Саџиково Врело. И Иљашевац понире. Насеље се служи водом са извора тих поточића. — Сеоске су куће делимично на косењцима између потока, у граду и на коси под Чардаком.

Тип. У граду је тврђавни тип насеља са џамијом. — Где су били пре 100 г. котари са сламама, сеном и харманима прошла је цеста Отока—Цазин и развио се друмски тип мање чаршије. Остали делови насеља су разбијени у сродничке групе по теменима коса. Веће групе дају утисак мањих села. Стијена има 27 делова. — У *Бријесћу* су: Бурзићи 4 к., Мехмедовићи 2 к., Скедеровић 1 к. и Арнаутовић 1 к. — У *Гају*: Малиновићи 4 к. и Чоладар 1 к. — На *Мехмедовића Брду*: Мехмедовићи 5 к. — На *Јакуловића Брду*: Јакуповићи 14 к. — У *Хамулићима*: Хамулићи 16 к. — У *Драгановићима*: Драгановићи 6 к. — У *Јајагама*: Бегићи 2 к. — У *Хејићима*: Хејићи 3 к. — У *Дервиним Долинама*: Илић 1 к., Кукић 1 к., Глушица 1 к., Војводић 1 к., Бркић 1 к. и Граховац 1 к. — На *Главици*: Силић 2 к. — У *Кошарима*: Краковићи 6 к., Бурзић 1 к., Колаковићи 3 к., Садиковић 1 к., Вукалићи 6 к. Нескић 1 к., Мушић 1 к., Нухић 1 к., Хаџипашић 1 к. и Хамулић 1 к. — У *Бајрића Селу*: Бајрићи 22 к., Бајрамовић 1 к., Хаџипашић 1 к., Хамулић 1 к. Халкићи 2 к. — У *Калковићима*: Калковићи 5 к., Шабанхоџићи 4 к. и Топаловићи 1 к. — У *Граду* су: Нухићи 4 к., Хамулић 1 к., Бегић 1 к., Силићи 3 к., Драгановић 1 к., Огрешевић 1 к., Косовић 1 к. Камић 1 к., Садиковић 1 к., Малиновић 1 к., Бајрићи 3 к. и Будимлић 1 к. — У *Нухића Селу*: Нухићи 14 к. и Нухановић 1 к. — У *Чајића Селу*: Чајићи 12 к. — У *Хаџићима*: Бајрићи 3 к., Злочић 1 к., Халкићи 3 к., Џакулићи 2 к., Ризвићи 2 к. и Будимлићи 2 к. — У *Бресџовцу*: Прошић 1 к., Косовић 1 к., Орлић 1 к., Чајић 1 к., Хаџипашић 1 к., Бегановић 1 к., Демировић 1 к., Нухић 1 к., Јашаровић 1 к., Хаџић 1 к., Шабић 1 к., Халкићи 2 к., Садиковић 1 к. и Кендић 1 к. — На *Тромеђи*: Нухановић 1 к., Емрић 1 к., Нухић 1 к., Садиковић 1 к., Хаџипашић 1 к., Халкић 1 к. и Бајрић 1 к. — У *Сивића Селу*: Сивићи 10 к., Хамић 1 к., Будимлићи 4 к. и Хрустић 1 к. — У *Грдинама*: Будимлићи 7 к., Махмутовићи 6 к., Љубијанкић 1 к., Абдић 1 к. и Хорић 1 к. — На *Мемића Брду*: Мемићи 2 к. — У *Подгрдини*: Хаџипашићи 6 к., Будимлићи 8 к., Мујаџић 1 к., Пашићи 2 к., Џакулићи 3 к., Махмутагићи 10 к., Холић 1 к. —

На *Вилењачи*: Нухићи 5 к., Халкићи 11 к., Назићи 6 к., Саличевићи 6 к., Мушићи 4 к., Мехулићи 6 к., Алић 1 к. и Џакулићи 5 к. — У *Силића Селу*: Силић 10 к., Муратовићи 3 к., Чохадар 1 к. и Мујагић 2 к. — У *Садиковићима*: Садиковићи 2 к. и Бегић 1 к. — У *Подгомили*: Машиновић 1 к., Нухићи 3 к. — На *Змајевцу*: Бајрић—Хаџић 1 к., Халкићи 12 к., Каљковићи 3 к., Дуратовићи 2 к., Мемишевић 1 к., Омерчевић 1 к. и Злојић 1 к. Свега је 59 муслиманских породица са 380 кућа и 6 православних са 6 кућа.

Привреда. Земља је „згоднија“ за сточарство. Пренасељеност их сили да се више баве земљорадњом. Воћарство не успева, јер је село на домаку Гомила и Пљешевица, па воће настрада још у цвету. Мања се и пажња обраћа гајењу воћа. Купују жито у Новом па препродају у Цазину а возе и у Лику.

Имена. Име је насељу од Стијене. На расељене породице подсећају: Балића Брдо, Декића Брдо, Лалића Брдо и Стипанов Бријег.

Сџарине. На Вилењачи су нађени трагови преисторијског насеља (Гласник Земаљског Музеја 1894. стр. 688.). — Добро су очувани зидови средовековног града, који је Турска проширивала. На Клиси под Гредином распознају се темељи цркве из доба пре Турака. На Селишту се изоравају огњишта и ковачке троске. Више Селишта на худуту села Глоговца је Црквина.

Посџанак насеља и порекло становништва. И Стијена је негде око 1625 г. насељена. Насеље је било гарнизонског тврђавног карактера. За 11 „плетива“ држе да су од „итедан“ овде кад је „Стина“ „фет“ учињена. То су: *Бајрићи* 32 к.; *Мехмедовићи* 24 к.; *Халкићи* 33 к.; *Сивићи* 10 к.; *Нухићи* 28 к.; *Каљковићи* 8 к.; *Садиковићи* 11 к.; *Мемићи* 19 к.; *Саличевићи* 7 к. и од њих *Низићи* 6 к. и *Нухановић* 1 к.; *Силићи* 13 к. и од њих *Мурашовићи* 3 к. и *Чахадар* 1 к. и *Хаџиџашићи* 10 к. — Из Лике су после Карловачког Мира иселила четири „плетива“: *Чајићи* 13 к.; *Јакујовићи* 14.; *Џакулићи* 10 к. и *Краковићи* 6 к. Од Краковића су *Хамулићи* 19 к. и *Вукалићи* 6 к. — У исто време су од „Унђуровине“ из Будима: *Будимлићи* 21 к. — Од Будимлића су: *Хрустић* 1 к.; *Пашићи* 2 к. и *Абдић* 1 к. — Из Дрежника су иза Свиштовског Мира *Колаковићи* 3 к. — Из околних су села доселили пре окупације већином на материнство: *Мујићи* 2 к. из Глоговца; *Орлић* 1 к.

из Копривне; *Емрић* 1 к. из Бужима; *Бајрамовићи* 4 к. из Копривне; *Кендић* 1 к. из Видовске; *Тојаловић* 1 к. из Будимлића Јапре; *Шабих* 1 к. из Шабића; *Хаџићи* 2 к. из Пећи; *Бегановић* 1 к. из Бегановића; *Џаферовић* 1 к. из Глоговца; *Мујагић* 1 к. из Кључа; *Љубијанкић* 1 к. из Љубијанкића; *Камићи* 3 к. (затрле се); *Огрешевић* 1 к. из Брековице; *Ризвићи* 2 к. из Мале Кладуше; *Машиновић* 1 к. из Бужима; *Јашаревић* 1 к. из Острожца; *Бегићи* 4 к. из Мијостра; *Дурашковићи* 2 к. из Копривне; *Скендеровић* 1 к. из Варошке Ријеке и *Прошић* 1 к. из Прошића. — Пре окупације су: *Бурзићи* 4 к. „дошлице“ из Кулен Вакуфа; *Арнаутовић* 1 к. из Рибича. — Од „итедан“ су овде али не зна се коме од оних 11 „плетива“ припадају: *Малиновић* 1 к.; *Алић* 1 к.; *Мехулићи* 6 к.; *Косовић* 1 к.; *Мушићи* 4 к.; *Драгановићи* 7 к.; *Мемишевић* 1 к.; *Махиновић* 4 к.; *Хорић* 1 к.; *Халић* 1 к.; *Хејићи* 3 к.; *Нескић* 1 к.; *Злојићи* 3 к.; *Чохадар* 1 к.; *Мушић* 1 к.; *Омерчевић* 1 к. и *Шабанхоџићи* 4 к. — Православне су породице пре окупације: *Војводић* 1 к. (Никољдан) и *Илић* 1 к. (Јовањдан) из Лике; *Граховац* 1 к. (Св. Стеван Дечански) и *Куклић* 1 к. (Никољдан) из Грахова; *Глушица* 1 к. (Никољдан) од Сане и *Бркић* 1 к. (Никољдан) из Прековоћа.

143. Тодорово.

Положај. Заравњена уседлина између Марине Главице (415 м.) и Голубовића Главице (404 м.) развође је низа врела и поточића, који теку на три краја: Чаглици, Слапници и Кладушници. Ти потоци изрвали су дубоке поточне долине стрмих страна и косе стрмих нагиба. На стрмој коси, која је изворишна челенка целе мреже поточића, остаци су средовековног града Тодорова. Ту су многа врела која творе Градску или Тодоровски Поток који се слева у Кладушницу. На њој су многи млинови. Куће су по темену коса и по стрмим странама дубоко изрованих поточних долина.

Тит Град је тврђавно насеље. Теменом косе води цеста Цазин — Вранограч. Око цесте сврставају се куће и добијају изглед друмског насеља. Остали су делови разбијени по косама стрмих нагиба и то већином на сродничке групе, у *Граду* су: *Агичић* 2 к., *Шабанагић* 1 к., *Јашарагићи* 5 к., *Хасанбашићи* 2 к., *Сулејманагићи* 5 к., *Бехрићи* 6 к., *Ковачевић* 1 к., *Хозићи*

2 к., Беримовић 1 к., Авдићи 2 к., Карабеговићи 3 к., Зулићи 2 к., Османовић 1 к., Ајдиновић 1 к., Ибричићи 2 к., Хукић 1 к., Салкићи 4 к., Башићи 2 к., Рекићи 3 к., Сулић 1 к., Топчагић 1 к., Ахметовићи 5., Хаџагић 1 к., Ибрахимовић 1 к., Пехлић 1 к., Садиковићи 2 к., Диздаревићи 2 к., Балићи 2 к., Перванић 1 к., Кесићи 3 к., Гарић 1 к., Дедићи 2 к., Сејдић 1 к., Мукаљићи 3 к., Незимовић 1 к., Садиковић 1 к., Каралићи 2 к., Икићи 1 к., Пурић 1 к., Махићи 2 к., Чаушевићи 2 к., Мелкић 1 к., Хоздић 1 к., Алибегвић 1 к., Перван 1 к. — На *Вејинцу*: Пурићи 11 к., Зулићи 4 к., Бобић 1 к., Хушићи 4 к., Хускићи 9 к., Сибићи 10 к., Селимановићи 5 к., Кајтазовић 1 к., Хоздићи 8 к., Склучић 1 к., Нухановићи 6 к., Смајић 1 к., Мујићи 5 к., Козићи 2 к., Салкић 1 к., Велићи 4 к., Силахићи 8 к., Мехићи 3 к., и Јушић 1 к. — У *Писаници*: Варџар 1 к., Махићи 3 к., Машићи 3 к., Јусићи 4 к., Рекић 1 к., Чаушевићи 2 к., Сулејманагић 1 к., Бехрићи 4 к., Окићи 2 к., Раковић 1 к., Хоздић 1 к., Субашић 1 к., Дружановић 1 к., Башић 1 к. — У *Челињи*: Хамзићи 5 к., Велићи 3 к., Поњевићи 5 к., Алибеговићи 8 к., Ахметовић 1 к., Чаушевићи 2 к., Ковач 1 к., Чутурићи 2 к. и Табаковићи 4 к. — У *Криваји*: Ковачевићи 2 к., Ибричић 1 к., Хусејиновићи 1 к., Либић 1 к., Голубовићи 2 к., Ибрахимовић 1 к., Бехрићи 2 к., Белић 1 к., Црнчић 1 к., Дружановић 1 к., Мехмедовић 1 к., Башић 1 к., Хасанковић 1 к., Силахићи 3 к., Бећкановић 1 к., Шакић 1 к., Первановић 1 к., Либић 1 к., Велић 1 к., Мујић 1 к., Бајрактаревић 1 к. и Зулић 1 к. — У *Мрцелџе*: Икићи 3 к., Авдић 1 к., Бегановић 1 к., Хусејиновић 1 к., Реџић 1 к., Башићи 2 к., Хампалић 1 к., Окићи 6 к., Јашић 1 к. и Табаковић 1 к. — У *Ћулумку*: Кахримановић 1 к., Сулејманагић 1 к., Јашаревићи 5 к., Мујановићи 4 к., Кесеровић 1 к., Рекићи 5 к., Бегулићи 2 к., Диздаревићи 3 к., Декићи 2 к., Шакић 1 к., Бегановић 1 к., Карабеговић 1 к., Поњевићи 2 к. — У *Табаковићима*: Табаковићи 12 к., Наскићи 2 к., Велићи 2 к., Диздаревић 1 к., Махмутовићи 2 к., Декићи 3 к. и Есмировић 1 к. Свега је 32 породица са 315 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Пренасељено је па крче шуме и све подоравају. Пролетња „времена“ и поводњи носе орање у потоке. Стране се стрме изоравају и мршаве, а баре, обарци, луке и палучци и палучци све су питомији и плоднији, јер вода сноси ђубар у њих. Много се помажу воћарством. Кад су крчили стране оставили су по њима кестење

и орахе, јабуке и крушке дивљаке, које су калемили. Праве хлад усевима, али мање носе времена орање. Најомиљенија им је била велика крушка „Дињача“ где су се окупљали Тодоровљани у разним покретима. Крушке суше у „ошаф“, орахе извозе преко Карловца. Кестен сами троше, а од јабука пеку пекмез и праве „туршију“ (Та јабукова туршија отвора апетит за јело. За једног се прича да је метнуо капу туршије, па је морао краву продати да „докупи“ жита до новог). — Да задовоље потребе становништва и да се измогну поред земљорадње у Тодорову је: 1 фурунција, 2 ковача, 1 плужар, 1 ципелар, 2 месара, 9 дунђера, 1 блажни трговац, 1 кафана, 4 трговине мешовитом робом и 3 киријају на колима. Много се извозе ораси и вешт је и енергичан трговац Ђамилага Сулејманагић. Под градом је у „Ганилуку“ жупно да се кукурузина оре у седмој недељи пред Ђурђевдан. То је најжупнији крај у испитаној области.

Имена. Град се звао пре Турака Нави-Тодорово по некоме Дели Тодору. На пређашње становништво подсећају: Пилипова Урга, Јурјевац, Радиновац, Новакове Торине, Каролинац, Маленов Бријег, Ђурин Луг, Михаљевице, Анђелија, Новаковића Главица и Марина Главица. Нека су имена из доба пре Турака, а нека од пролазног становишта за време Турака. Малован и Виторога ради изложености бури и међави.

Сћарине. Добро је очуван средовековни град прошираван и поправљан. — Више града су добро очувани зидови четвороугаоне куле, која се пре звала „Поњевића Кула“, а после Табакова Кула. (Сазнао сам у путу да су у авлији једнога Тодоровљана остаци зида црквеног, али ми не хтедоше казати где). — На Селишту се изоравају огњишта, а по странама наилази се на пањеве винове лозе.

Посљанак насеља и порекло становништва. Вероватно да су се потомци Дели Тодора потурчили. Нејасно је насељавање тодоровског града. Вели се да је првих 7 као серхатлија у граду било и сав тодоровски атар био је подељен на 7 јафта или „буљука“. Племена су иселавала на своја земљишта из града при деоби породице. Испремештаност је породица настала миразом на материнство. — Изгледа да има још која породица исламизована и то какав заробљеник (Кад сам их о томе запиткивао згледаше се и осмехнуше се али не хтедоше казати које породице). — Као „стара колина“, која су од

„фета“ у Тодорову сматрају се: *Мехмедагићи* 52 к., *Хрдале* 16 к., *Кишмићи* 24 к., *Омеровићи* 37 к., *Сејдићи* 37 к., *Вормази* 22 к., *Смајићи* 21 к., *Ибричићи* 18 к., *Либићи* 12 к. и *Пурићи* 12 к. — За предка Мехмедагића прича се да је заробљен у неким борбама и био заточен 7 година на морској галији. После је, кад се избавио сужањства, погинуо у некаквој кавзи више Кључа. Три му жене доселе са децом најпре у Вранограч. Како и зашто су иселили из Вранограча у Тодорово не знају да кажу. Имају агинске берате и најистакнутији су у Тодорову. Од Мехмедагића су: *Сулејманагићи* 7 к., *Карабеговићи* 3 к., *Мујановићи* 4 к., *Суљић* 1 к., *Кохримановић* 2 к., *Хасанбишићи* 2 к., *Црнич* 1 к., *Кесићи* 3 к., *Рекићи* 9 к., *Шабанагић* 1 к., *Јашарагићи* 10 к., *Бегулићи* 2 к., *Диздаревићи* 6 к. и *Агичићи* 2 к. — Од *Ибричића* (4 к.) су: *Башићи* 2 к., *Хукић* 1 к. и *Силахићи* 11 к. — Од Вармаза су: *Мехићи* 3 к., *Пелић* 1 к., *Нухановићи* 6 к., *Хаџагић* 1 к., *Ибрахимовићи* 2 к., *Салкић* 6 к., *Ковачевић* 2 к., и *Бећкановић* 1 к. — Од Сејдића: *Садиковићи* 4 к., *Балићи* 3 к., *Несимовић* 1 к., *Сејдић* 1 к., *Гарић* 1 к., *Хамзићи* 5 к., *Бехрићи* 12 к., *Велићи* 8 к., и *Дедићи* 2 к. — Од Омеровића су: *Јушићи* 5 к., *Каралићи* 2 к., *Алибегвић* 1 к., *Селимоновић* 5 к., *Машићи* 3 к., *Махићи* 5 к., *Феримовић* 1 к., *Козићи* 2 к., *Алибеговићи* 1 к., *Ковач* 1 к., *Махмушовићи* 2 к., *Хасалковић* 1 к., *Чуштурић* 1 к., и *Мујићи* 5 к. — Од Хрдала су: *Чаушевић* 6 к., *Мелкић* 1 к., *Шакић* 1 к., *Ахметовић* 7 к., *Шабић* 1 к. — Од Кишмића: *Башићи* 4 к., *Икићи* 4 к., *Реџић* 1 к., *Хусејиновић* 2 к., *Хамџалић* 1 к., *Окић* 8 к., и *Авдићи* 4 к. — Од Смајића су: *Смајић* 1 к., *Зулићи* 7 к., *Хушићи* 3 к., *Хускићи* 9 к., *Скочић* 1 к. — *Либић* 12 к. слабо се множе. — Из Лике су *Поњевићи* 7 к. и од њих *Наскићи* 2 к. пре 220 г. Јако су „озгоднили“ и имали су кулу. Иза њих је населио из Бање Луке предак Табаковића. Учињао је кожу па озгоднио. Кад су Поњевићи одселили од града потомци Табакови купили су кулу. Од тог табака су: *Табаковићи* 18 к. и од њих: *Хоздићи* 6 к., *Декићи* 6 к. и *Емировић* 1 к. — Из околних су села ове области: *Ајдиновић* 1 к. из Пећи *Кајџић* 1 к. из Лучке; *Тојчагић* 1 к. из Подзвизда; *Бајрактаровић* 1 к. из Видовске; *Бегановићи* 3 к. из Бегановића; *Кесеровић* 1 к. из Велике Кладуше; *Јашић* 1 к. из Пећи; *Бобић* 1 к. из Пећи; *Дружановић* 2 к. из Пећи; *Варџар* 1 к. из Острожца; *Перванићи* 3 к. из Бихаћа; *Субашић* 1 к. из Пећи;

Раковић 1 к. из Турије. — *Голубовићи* 2 к. старо плетиво. — Незна се коме „плетиву“ припадају: *Мехмедовић* 1 к., *Ковачевић* 1 к., *Козићи* 2 к., *Османагић* 1 к. и *Мукељићи* 3 к. — За Тодоровљане су везане разне приче о сметењаштву, шале и „зачкољице.“ Веле да су „натежали бадањ“, „изгонили мрак из куће“ „сијали со“, „сијали игле да ничу ћускије“, видели чизму па завикали: „Ево калуфа за трнокоп“. — За Зулиће се прича да су имали некада „дрвену кулу“ и „трешњев топ“.

144. *Тржац*,

Положај. Платеница извире у Штурлићу из Пећине под Пећким Бјелом. Код извора гони млин. Тече паралелно са Кораном према Мутници, притоци Коране и салева у Мутницу код Пјанића Моста. Више саставака Мутнице са Кораном на литици више Коране остаци су средовековног града Тржца. Главни део насеља је на уседлини, а делимично на коси између Платенице и Мутнице. Грабовац тече из села Криваје и салева се у Мутницу између Пјанића и Самарџића Села. Пјанића Село је у заравни речних наноса Коране и Платенице. Грабовац на коси између потока Грабовца и Криваје. Метла је до града. Мухаремовићи су под Метлом. Кешића Село до Црнаје. Поље у Тржачком Пољу. Служе се изворском водом са врела: Точак, Седровац, Надаревац, Цазинац и Драговац. За време „Рамазана“ најволе воду са Кларића Бунара, који је преко Коране у Хрватској.

Тип. Сашорованог је типа Град под градским зидинама и Пјанића Село више Мутнице. Поље је друмског типа уз цесту Тржачка Раштела — Штурлић. Остали су делови разбијени на сродничке групе, које су једва приметно удаљене једна од друге. Тржац има 14 делова: Пјанића Село, Грабовац, Метла, Мухаремовић, Куртовића Село, Кешића Село, Град, Поље, Тржачка Платеница, Делићи, Кленовац, Суљића Село, Тржачка Раштела и Погледало. — Тржачка Платеница и Штурлићка Платеница све се више сматрају да су заједно и то самостално само за се село. — У *Пјанића Селу* су: Пјанић 11 к. и Ђоралић 1 к. — На *Грабовцу*: Надаревићи 10 к., Ђехић 1 к., Аличајићи 8 к., Јушић 1 к., Куртовић 1 к., Тивић 1 к., Бегићи 3 к. и Галешкић 1 к. — На *Метли*: Ђулић 1 к., Рескић 5 к., Керановић 2 к., Ђоралић 1 к., Рачићи 3 к., Кукић 1 к., Муминовићи 3 к., Делићи 2 к., Ђехићи 11 к., Мухаремовићи 3 к. и Мујичић 1 к. — У *Мухаремовићима*: Мухаремовићи 13 к. и Шахиновићи 2 к. — У *Куртовића Селу*:

Јушић 1 к., Бехић 1 к., Рекићи 2 к., Керановићи 7 к., Куртовићи 4 к., Шикун 1 к., Ђулић 1 к., Рамићи 2 к. и Бегићи 2 к., — У *Кешића Селу*: Мураџић 1 к., Магановићи 2 к., Рекићи 14 к., Хорозовићи 2 к., Пирић 1 к., Џехлиловић 1 к., Дервишевић 1 к., Фазлић 1 к., Карајковићи 7 к., Бегићи 4 к., Хелеплија 1 к., Ферхатовићи 4, Бајрактаревићи 2 к. и Хушићи 2 к. — Под *Градом* су: Аличајић 1 к., Џанановић 1 к., Зејнић 1 к., Надаревићи 3 к., Ђоралићи 2 к., Бегићи 3 к., Ждралићи 3 к., Ризвићи 3 к., Муминовић 1 к., Џинић 1 к., Бајрактаровићи 2 к., Рачић 1 к. и Рекић 1 к. — У *Пољу* су: Мурићи 13 к., Зејнићи 3 к., Аличајићи 8 к., Колаковићи 2 к., Ибрахимовићи 3 к., Мешић 1 к., Ситићи 2 к., Бећићи 8 к., Џанановићи 3 к., Шашиновићи 4 к., Шумари 3 к., Рачићи 6 к., Пирићи 2 к., Пајић 1 к., Дервић 1 к., Рекићи 2 к., Ђоралић 1 к., Џехлиловић 1 к., Мустић 1 к., Селимовић 1 к., Хусићи 2 к., Лулић 1 к., Пјанић 1 к., Муминовић 1 к. и Џанановићи 1 к. — У *Тржачкој Платиеници*: Милошевић 1 к., Мујичићи 6 к., Тричићи 3 к., Секулић 1 к., Дервишевићи 3 к., Хатићи 4 к., Хаџићи 9 к., Рекићи 4, Халиловић 1 к., Хамулић 1 к., Мешић 1 к., Мурићи 2 к., Ферхатовићи 1 к. и Џанановић 1 к. — У *Делићима*: Делићи 8 к. — У *Суљића Селу*: Суљићи 10 к. и Шабићи 1 к. — У *Тржачкој Рашићели*: Раствовац 1 к., Милић 1 к., Рисовић 1 к., Мајерле 1 к., Шумоња 1 к., Цвјетићанин 1 к., Пањак 1 к., Вукелић 1 к., Дошен 1 к., — На *Погледалу* су: Пјевац 2 к., — Свега је у насељу: 49 муслиманских породица са 272 к., 9 православних са 10 к. и 1 католичка са 1 к.

Привреда. Кукурузом роди Тржачко Поље уз Корану у толикој мери да се може извозити у Лику. Иза Свиштовског Мира подигла је Аустрија погранично утврђење на једној коси више саставака Топлице и Коране. Ту је било погранично тржиште између Беширевића Нахије и Кордуна и звало се Раштел код Просјеченог Камена. После окупације тржиште је пренесено савим на босанску страну под Погледало. Подељено је у два дела: Житарницу у заравни речних наноса уз Корану и „блажно сајмиште“ у страни. Житарница има четвороугаони облик и наоколо су кавана, месарница, занатлијске радње. Уз главну цесту су општинска кућа, школа, жандарска касарна и трговине. Ту на то тржиште, које се прозвало „Тржачка Раштела“, привредно комуницира сав слив Мутнице, а деломично и Топлице. Док се сувишак жита из слива Топлице извози у личко Петрово Село, где му је боља

цена, па шта више и сувишак жита из слива Мутнице, дотле се сувишак стоке из оба слива извози преко Тржачке Раштеле за Карловац. — Ради тога живљег промета средом, пазарним даном, развија се Тржачка Раштела у мању варошицу.

Имена. Име је насељу из времена пре Турака. Један огранак хрватске властелске породице Франкопана звала се Тржачки. Интересантно је што се ни један топографски назив није сачувао из доба пре Турака.

Старине. На Погледалу су се распознавали трагови каналлизованог римског насеља. Више Тржачког Поља на коси, која припада насељу Црнаји, виде се на више стотина метара унаоколо уломци од печене цигле. Сва је прилика да је ту била римска циглана, јер се види где је пећ била.

Посџанак насеља и порекло сџановништва. Прича се да је Аго из Анадола са још шесторицом освојио Тржац. Наложили су више ватара и бубњали. Мала је посада у тржичком граду ноћу побегла. — Од Аге је било 7 к. Агића у граду кад је Свиштовским Миром 1791. помакнута граница на Корану. Тада су Агићи већи део свога поседа изгубили преко Коране, преселили су у Јапру и засновали насеље Агићи. По њима је назван тржачки део Крндије „Агића Крндија“. — Сматра се да су од „фета“ у Тржцу: *Мухаремовићи* 16 к. и од њих *Суљићи* 10 к. и *Шикун* 1 к.; *Хаџићи* 9 к. и *Надаревећи* 13 к. — И *Ждралићи* 3 к. су сами за себе „плетиво“ али се не зна јесу ли од „фета“ или из Лике. — Кад је Млетачка Република потисла Турке из Далмације доселили су пре 250 г. од Скрадина: *Рекићи* 23 к. Од њих су: *Џехлиловић* 2 к., *Халиловић* 1 к., *Селимовић* 1 к., *Ферхатовићи* 5 к. и *Фазлићи* 2 к. — Из Лике је после Карловачког Мира 8 плетива. Биће их мање свакако него се изгубила веза у разгранавану „плетива“. *Бегићи* 13 к. Звали се у Лици Гркљановић. Онај што се покатоличио остао је на Кули и после су долазили једни другима. — Из Лике су тада: *Аличајићи* 17 к.; *Пјанићи* 12 к., *Бехићи* 13 к. и од њих *Ризвићи* 3 к.; *Мурићи* 14 к. од Госпића; *Рачићи* 10 к., *Карајмовићи* 7 к. и *Керановићи* 9 к. — У личке се породице убрајају и *Тивићи* 1 к., *Куртовићи* 5 к., *Ђулићи* 2 к. и *Кукић* 1 к. но не зна се коме личком „плетиву“ припадају. — Из Цетинграда су иза Свиштовског Мира: *Делићи* 10 к. Од њих су: *Хасанбехићи* (прозвани после: *Хатићи* 4 к., *Бећићи* 8 к. и *Ситићи* 2 к.), *Зејнић* 1 к., *Колаковићи* 2 к., *Џанановићи* 3 к. и *Ибрахимовићи*

3 к. — Из околних су села пре окупације већином на материнство: *Галешки* 1 к. из Криваје; *Хелејлија* 1 к. од Бихаћа; *Дервишевићи* 2 к. из Штурлића; *Лулић* 1 к. из Криваје; *Шахиновићи* 2 к. из Бужима; *Пајић* 1 к. из Цазина; *Јушићи* 2 к. из Мутника; *Тричићи* 3 к. из Штурлића; *Шумари* 3 к. из Папара; *Хамулић* 1 к. из Пећи; *Ђоралићи* 5 к. из Цазина; *Бајраковићи* 4 к. из Пећи и *Пирић* 1 к. из Цазина где се звао Хорозовић. — Од тржачких су „плетива“ али се не зна „коријен“ њихов: *Мурајић* 1 к., *Рамићи* 2 к., *Мујичићи* 2 к., *Муминовићи* 6 к., *Шабих* 1 к., *Хусићи* 2 к., *Магановићи* 2 к., *Џанановић* 1 к., *Мусић* 1 к., *Пирић* 1 к., *Мемих* 1 к., *Дервић* 1 к., *Џиновић* 1 к. и *Шашиновићи* 4 к. — Хафиз еф. Џинић 1 к. као хоџа-имам из Приједора. Са Кордуна су после окупације населили у Тржачку Раштелу: *Пјевац* 2 к. (Ђурђевдан) из Љесковца; *Шумоња* 1 к. (Св. Игњатију Богоносца) као опанчар из Плашког; *Рисовић* 1 к., *Милошевић* 1 к. (Никољдан) из Броћанца и *Цвјетићанин* 1 к. из Садиловца. — *Расивоац* 1 к. Слави Јовањдан. Иза Раковичке Буне 1871. побегла у Босну. Једно време био је подузетник путева и градња у Србији, Бугарској, Цариграду и Малој Азији. Напослетку код градње француске железнице у Африци заради већу суму новца и купи посед од Биљана 1900 г. у Тржачкој Раштели. — *Дошен* 1 к. (Јовањдан) из Машвине после окупације; *Мајерле* 1 к. Словенац ходао по селима као „кучебер“ па се настанио у Раштелу; *Пањевић* 1 к. (Никољдан) као Привредников питамац трговац из Садиловца; *Вукелић* 1 к. (Ђурђевдан) из Љесковца 1918 г. и *Секулић* 1 к. (Никољдан) пре 5 г.

145. Ђоралићи.

Положај. Мрежа потока и поточића изровала је дубље у резане долине стрмих страна. Између потока су косе и косењци. Косе благих нагиба према Ратковцу, а косењци стрмих нагиба према поточићима. На темењу тих коса и косењака развило се насеље Ђоралићи. Капића Село и Смрдан су на коси између Ратковца и Хаџалића Потока. Срнећак је до Криваје на коси између Криваје и Грачанице. Хорозовићи су на коси између Грачанице и Радотине. Ђоралићи између Радотине и Мехагића Потока. Сеферагићи су до Цазина под брдом Мртолозом. Селиште на заравњеној коси између Радотине и притоцице јој Врлетњака. Абдићи, Шишићи и Тахировићи су до Барске. Насеље се служи изворском водом са врела многих поточића.

Тит. Ђоралићи се деле на 10 крајева. Капића Село, Ђоралићи и Хорозовићи су сашорованог типа на темењу косе око пута који води до Цазин — Тржачка Роштела. Остали су делови више разбијени на сродничке групе са извесним прелазом збијеноме типу. У *Капића Селу* су: Капићи 23 к. м. Бадић 1 к. На *Смрдану*: Агичићи 5 к., Медићи 3 к., Капићи 1 к., Лончар 1 к., Грбић 1 к., Хафизовић 1 к., Крлић 1 к., Тинтор 2 к., и Кече 1 к. — На *Срнећаку*: Рајак 1 к., Пејиновића 2 к., Капићи 3 к., Љубичићи 3 к., Матијевић 1 к., Мисаљевићи 1 к. и Јусић 1 к. — У *Абдићима*: Абдићи 13 к., Мудрић 1 к., Ђоралићи 3 к., Бабић 1 к., Мердановић 1 к., Махмутовић 1 к., Ђоралићи 3 к., Мурајић 1 к., Куртовић 1 к., Чаић 1 к. и Бига 1 к. — у *Хорозовића Селу*: Беширевићи 3 к., Тргићи 5 к., Хорозовић 1 к., Меших 1 к., Реџпагић 1 к., Мисаљевићи 6 к., Османагићи 2 к., Агичић 1 к., Ибрић 1 к., Ђехићи 8 к., Хуремагићи 2 к., Мушединовићи 1 к., Рекићи 2 к., Ибрахимагићи 2 к., Јушић 1 к., Шабих 1 к., Прошић 1 к., Карајковић 1 к. Икановић 1 к. и Куртовићи 3 к. — У *Шишићима*: Ковачевићи 6 к., Чајићи 2 к., Пајићи 3 к., Џанићи 2 к., Шишићи 15 к., Чанићи 2 к., Хаџић 1 к. — У *Тахировићима*: Тахировићи 6 к. и Махмутовић 1 к. — У *Ђоралићима*: Ђоралићи 23 к., Башагићи 2 к., Дурутовић 1 к., Хуремагићи 3 к., Шабићи 2 к., Лелузановићи 2 к., Беширевић 1 к., Топићи 5 к., Тузлак 1 к. и Шишић 1 к. — У *Сеферагићима*: Лојић 1 к., Салкић 5 к., Ђоралићи 6 к., Сеферагићи 9 к., Капићи 1 к., Мурићи 3 к., Пајићи 7 к., Топићи 1 к., Ђатић 1 к., Јашић 1 к., Хамулић 1 к., Карановићи 3 к., Мехагићи 12 к., Вулин 1 к. и Капићи 2 к. — На *Селишту*: Топићи 2 к., Мимић 1 к., Радаковић 1 к., Башагић 1 к., Јеремићи 5 к., Кесићи 2 к., Грбићи 2 к., Хафизовић 1 к., Хуремагић 1 к., Сеферагић 1 к., Рашета 1 к. и Бркановић 1 к. Свега је 40 муслиманских породица са 219 к. и 22 православне са 38 к.

Привреда. Ђоралићи су пренасељени и све се подорава. Земља „мршава“ а становништво сиромашно. Воћарству се мања пажња обраћа. На дохвату је Пљешевци па често „премеће“. Много их измажу ливаде сушних година, кад могу да продају сена у Лику и околна села за волове и коње у пролеће код орања. Поред земљорадње, да се измогну, и да подмире потребе села и пролазника цестом „сајмара“ из Цазина и Тржачке Раштеле и киријаша, у селу је неколико занатлија.

Имена. Насељу је име по првој већој породици која је

иселила од казинског града. — На расељене породице подсећају: Бањчева Њива, Бајагића Кућиште, Чекића Њива, Станковића Лука, Ракасовац, Пилиповац, Бошњаково Кућиште и Михаљевац.

Старине. Више Пећине из које извире Радотина, на стени је добро очувана округла и висока кула Радотина. Улаз у кулу је оздо кроз Пећину. Крај куле омотава „Криводо“. — Кула је без врата у зиду. Није се могла проширити за утврђење против Турака. Више куле је на заравњеној коси Црквина, где се распознају трагови грађевине. У Селишту се изоравају огњишта и распознају хармани и слогови по шумама.

Постанак села и порекло становништва. И Ђоралићи су млађе насеље, које се развило из казинског тврђавног насеља. Први су пре 100 г. иселили од казинског града *Ђоралићи* 32 к. Од њих су: *Сеферагићи* 10 к. — Иза Цазина су иселили *Хорозовићи* има их 29 к. Један је са тим презименом а остали: *Ђехићи* 8 к., *Куртовићи* 4 к., *Мешић* 1 к., *Тргићи* 5 к., *Мисаљевићи* 7 к., *Рекићи* 2 к. и *Реџејагић* 1 к. — У исто време су иселили: *Кајићи* 31 к. и *Шишићи* 17 к. и од њих *Џанићи* 2 к. — Нешто доцније: *Тојићи* 8 к. и од њих *Хафизовићи* 2 к. — Пред Омерпашу су *Омерагићи* 2 к. и од њих *Хуремагићи* 6 к. — Пре окупације су *Башагићи* 3 к. — Из околних су села пре окупације доселили по миразу и на материнство: *Хамулић* 1 к. из Пећи; *Каројковић* 1 к. из села Поља; *Салкићи* 5 к. из Пећи; *Икановић* 1 к. из села Поља; *Јашинћ* 1 к. из Пећи; *Дуратовић* 1 к. из Копривне; *Ђајић* 1 к. из Пећи; *Ибрић* 1 к. из Мутника где се звао Харбаш; *Мурајчић* 1 к. из Барске; *Ковачевићи* 6 к. из Пећи (потомци су веле Ковачине Раме); *Махмутовићи* 2 к. из Пећи; *Јусић* 2 к. из Мутника; *Мушединовић* 1 к. из Барске; *Мердановић* 1 к. из Барске; *Лејузановић* 1 к. из Цазина; *Шабићи* 3 к. из Шабића; *Блдић* 1 к. из Цазина; *Пајићи* 4 к. из Цазина; *Чајићи* 3 к. из Бегановића; *Тахировићи* 6 к. из Пећи; *Прошић* 1 к. из Прошића и *Хаџић* 1 к. из Пећи. — Иза окупације су *Беширевићи* 5 к. беговска породица из Острожца. Имали у околним селима кметове па се стално настанили у Ђоралићима. — Не зна се коме „плетиву“ спадају: *Мехагићи* 12 к., *Чаџићи* 2 к., *Мурићи* 3 к. *Ибрахимагићи* 4 к. и *Агичићи* 6 к. *Тузлак* 1 к. је из Тузле после окупације; приженио се. — Православне породице: пред Омерпашу су доселили *Јермићи* 5 к. (Трифундан) из Лике;

Лончари 1 к. (Ђурђевдан) из Пађена у Далмацији. — Пре 50 г. су *Тинџори* 2 к. (Враче) из Мијостра и *Љубичићи* 3 к. (Ђурђевдан) из Злопољца. — „Озго“ су од Врховине и Тронеђе пре Буне (1875): *Вулин* 1 к. (Михољдан) из Поља; *Машијевић* 1 к. (Ђурђевдан) из Козинца; *Карановићи* 3 к. (Ђурђевдан) са Бобољусака; *Медићи* 3 к. (Ђурђевдан) са Тронеђе и *Крљић* 1 к. (Ђурђевдан) из Липе; привела га мати. — Из Лике су пред Буну: *Кесићи* 2 к. (Никољдан); *Рашеџа* 1 к. (Никољдан); *Кеча* 2 к. (Марковдан) и *Пејиновићи* 2 к. (Ђурђевдан). — Из околних су села пред окупацију: *Мимић* 1 к. (Никољдан) из Осредка; *Грбићи* 3 к. (Срђевдан) из Рујнице; *Радаковић* 1 к. (Никољдан) из Рујнице; *Бабић* 1 к. (Јовањдан) из Градине и *Рајак* 1 к. из Гате. — Иза анексије кад су се селили муслимани у Турску доселили су 1910 г.: *Косановић* 1 к. (Никољдан) из Платок; *Мудрић* 1 к. (Никољдан) из Мудрићсела; *Бига* 1 к. (Трифундан) из личке Врховине и *Бркановић* 1 к. (Никољдан) из Лике.

146. Црнаја.

Положај. Платеница тече паралелно са Кораном. Од веће косе одваја се више косењака према Корани и Платеници, које растављају поточићи: Црнаја, Мала Црнаја. У Црнају иду Хајдаров Поток, Широки Поток, Каролинац и Хаџића Поток. У Платеницу: Велин Поток и Мушин Поток. Делимично на тој већој коси, а делимично на коси између потока Црнаје и Топаловца развило се насеље Црнаја. Изворском се водом служи насеље са наведених потока и са врела Рајиновца.

Тип. Црнаја је разбијеног типа. Теменом главне косе групе су у извесном реду покрај пута, који води Корани. Има четири дела: Тржачку Црнају, Штурлићку Црнају, Крешеву и Кленовац до Платенице. У *Штурлићкој Црнаји* су: Божићи 12 к., Машић 1 к., Миљковићи 6 к., Зинајић 1 к., Марковић 1 к., Боца 1 к. и Радека 1 к. — У *Тржачкој Црнаји*: Грковић 1 к., Боснић 1 к., Будућ 1 к., Божићи 4 к., Дмитровићи 3 к., Божићи 7 к., Скорупан 1 к. и Миљковићи 7 к. — На *Крешеву*: Тркуља 1 к., Миљковић 1 к., Јовић 1 к., Божићи 3 к., Вучета 1 к. и Вукелић 1 к. — На *Кленовцу*: Мудринић 1 к., Вејин 1 к., Тепавац 1 к., Квочка 1 к., Дмитријевић 1 к., Локић 1 к., Мујичић 1 к., Бунић 1 к., Топчагић 1 к., Башић 1 к., Тошић 1 к. и Чакширан 1 к. Свега је 23 православне породице са 54 куће и 4 муслиманске са 4 куће.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Коранска зараван речних наноса роди кукурузом. Има их на раду у Америци.

Име је насељу од потока Црнаје.

Старине. Више врела Рајиновца где Црнаја улази у Коранску зараван речних наноса на више стотина метара разбацани су уломци римске цигле. Сва је прилика да је ту била римска циглана. На коси се према Платеници распознају остаци грађевине где је била црква пре Турака.

Постанак села и порекло сѐтановништва. Црнаја је млађе насеље. Пред окупацију је населио *Тркуља* 1 к. (Јовањдан) из Мекињара са Кордуна. — Сав је простор Црнаје био под шумом. Уз Корану је луг био „стећа планина“. Тај је шумски простор припадао Тржцу и Штурлићу. Међа је био поток Тополовац. Преко Коране на Кордуну осећала се пренасељеност. Ива Лаудонова Рата 1790. насељен је па је већ била „тјескоба“. Привлачила их је већа равна уз Корану. У то је дошла окупација Босне и они су своје земље скупље испродавали, па су од Тржчана и Штурлићана покуповали те „залишине“. У почетку су сматрани као саставни делови села Штурлића и Тржца. После су се административно одвојили, добили кнеза, и сад су самостално, само за себе село. Одмах иза окупације су са Кордуна: *Вејин* 1 к. (Св. Василију) из Грабовца; *Боснић* 1 к. из Старе Кршље; *Зинајић* 1 к. (Ђурђевдан) из Машвине; *Боца* 1 к. (Ђурђевдан) из Плашког; *Вучећа* 1 к. (Ђурђевдан) из Љесковца; *Мудринић* 1 к. (Ђурђевдан) из Коранског Луга; *Божичи* 12 к. (Стефањдан) из Басаре; *Радека* 1 к. (Стефањдан) из Басаре; *Миљковићи* 8 к. (Аранђелов дан) из Љесковца где их, веле, има 80 к.; *Марковић* 1 к. (Никољдан) из Машвине (одселио се сада на Косово); *Божичи* 7 к. (Св. Димитрија) из Плашког; *Тейвац* 1 к. (Никољдан) из Брезовца (већ „утрнуто“); *Вукелић* (Никољдан) из Љесковца; *Будићи* 2 к. (Аранђеловдан) из Љесковца; *Локић* 1 к. је Миљковић; *Машин* 1 к. (Лучиндан) са Кордуна. — Пре 15 г. су: *Скорућан* 1 к. (Св. Игњатију) из Плашког; *Јовић* 1 к. (Јовањдан) са Кордуна; *Квочка* 1 к. *Грковић* 1 к. (Ђурђевдан) са Удбине и *Чакиширан* 1 к. (Лучиндан) из Љесковца пре 5 г.

Муслиманске породице су се иселилиле на своје земље после окупације: *Тојић* 1 к. из Цазина; *Мујичић* 1 к. из Тржца; *Тојчагић* 1 к. из Штурлића и *Башић* 1 к. из Пећи

147. *Шабићи.*

Положај. Шуматац поток извире испод Пећког Била и салева се у Пећку, која се даље зове Кладушница. Више врела: Пашиновац, Мравача, Липовац, Кетениште, Јанковац и Мађуша растављају косејке Пећког Била, која се са стрмим нагибима спуштају долини Шуматца. Сеоске су куће на тим косама а делимично у заравни Шуматца. Селиште је до саставака Шуматца са Пећком. Мраваче и Липовац до Кудића. Јанковац је до Мале Кладуше. Насеље се служи водом са споменутих врела.

Тип. Насеље је разбијено. Само је већа група кућа у Селишту. Има 7 делова. У *Селишту* су: Шабићи 8 к., Гаврановић 1 к., Мујкић 1 к., Долићи 8 к., Диздаревићи 7 к., Бећиревићи 3 к. — На *Мравачама*: Кајтазовићи 8 к., Ризвановићи 4 к., Екмићи 2 к., Летић 1 к. и Механовић 1 к. — На *Липовцу*: Одобашићи 4 к., Кајтазовићи 2 к., Шабићи 2 к., Долић 1 к., Рошићи 2 к., Мујкићи 2 к. и Хиркић 1 к. — У *Горњем Шуматцу*: Диздаревићи 5 к., Рошићи 2 к., Шемићи 2 к., Цапановић 1 к., Шабићи 5 к., Мујановићи 3 к., Ризвановић 1 к., Кендићи 2 к., Надаревићи 2 к. и Чумићи 3 к. — У *Доњем Шуматцу*: Мујакићи 5 к., Мухамедагићи 3 к., Диздаревићи 5 к., Шабићи 7 к., Нухановићи 2 к., Нескићи 2 к., Дервишевићи 3 к., Долићи 2 к., Шакановић 1 к., Бехлић 1 к., Хасанагић 1 к., Надаревић 1 к., Муртић 1 к., Ђогићи 8 к. и Саркић 1 к. — У *Јанковцу*: Башићи 3 к., Муртићи 3 к., Мурешкић 1 к., Кендићи 3 к., Мискић 1 к., Надаревић 1 к., Ђејвановићи 2 к., Зенковић 1 к., Велић 1 к., Диздаревићи 5 к., Ђогићи 1 к., Араповић 1 к. и Шабић 1 к. — У *Шабићима*: Шабићи 17 к., Мујакић 1 к. и Башић 1 к. Свега је 28 породица са 176 кућа.

Привреда. Више се баве земљорадњом. „Времена“ носе орање па земља мршава. Знатно их измаже воћарство, а највише кестени и ораси. И друго воће успева, јер село не „дохваћа“ ни Пљешевница ни Петрова Гора.

Имена. Насеље је добило име по породици, која је прва иселила из пећког града. Како су Пећка Брда била издељена на „јафте“ по племенима, названа су и насеља по породицама. У новије време све више потискује име Шуматац име Шабићи. На расељене породице подсећају: Павлово Брдо, Јанковац и Каранова Главница.

Старине. У Селишту се распознају остаци некакве грађевине на коси главичасто заобљеној. У близини је и Црквина.

Посџанак села и порекло становништва. И насеље Шабихи развило се из пећког тврђавног насеља. Пре 100 г. иселили су од града: *Шабихи* 40 к. Од њих су: *Малешић* 1 к.; *Гаврановић* 1 к.; *Бећиревић* 3 к.; *Механовић* 1 к. и *Мујановић* 3 к. — Од града су тада: *Долићи* 11 к., *Кендићи* 11 к. *Диздаревић* 26 к. — *Богићи* 12 к. од града су пре 80 г. У Пећи су населили из Лике пре 220 г. — Пре Омерпаше су: *Башићи* 4 к. и од њих: *Џанановић* 1 к.; *Ризвановић* 1 к. и *Шемић* 1 к. — Од града су *Надаревић* 4 к. где су се звали *Харамбашићи* и *Мухамедагићи* 3 к. — Пре Омерпаше су из Лучке *Кајишазовић* 8 к. — Из околних су села пре окупације: *Ђејвановић* 2 к. из Мале Кладуше; *Дервишевић* 3 к. из Штурлића; *Зенковић* 1 к. из Мале Кладуше; *Бехлић* 1 к. из Бегановића и *Белић* 1 к. из Бегановића. — Од града су пре окупације: *Мујкићи* 8 к.; *Арајовић* 1 к. (звао се Салкић); *Нухановић* 2 к.; *Нескићи* 2 к.; *Рошићи* 4 к.; *Одобашићи* 4 к. и *Хасанагић* 1 к. — Од досељених су породица из града и околних села али се не зна од кога „плетива“: *Шакиновић* 1 к.; *Евлићи* 2 к. (звали се Панцићи); *Мискић* 1 к.; *Мујакић* 1 к.; *Мурешкић* 1 к.; *Муршићи* 4 к.; *Хиркић* 1 к. и *Саркић* 1 к.

148. Шилковача.

Положај. У долини потока Шилковаче, која иде из Будина (409 м.) од Цетињског Била, насеље је Шилковача. У њој утиче Миковац и Вишњића Врело. Куће су по странама долине и по темењу коса између потока. Гредар је у горњем делу долине Шилковаче и између Вишњића Врела и Шилковаче. Беглук је између Шилковаче и потока Видовске. — Јанковац око извора Јанковца, који утиче у Шмреквар и прелази у кладушки худут. Служе се изворском водом са споменутих врела и са Светиње и Бунара.

Тип. Село је разбијено у сродничке групе по косама постављене потоцима. Има 5 делова. На *Гредару* су: *Џиндрић* 1 к., *Кајдић* 1 к., *Бошњак* 1 к., *Омерчевић* 1 к., *Кампић* 1 к., *Окановић* 1 к., *Нералићи* 4 к., *Бјелићи* 2 к., *Малиновић* 1 к., *Ардале* 1 к., *Јукићи* 2 к. и *Вишњићи* 2 к. — На *Беглуку*: *Вељачићи* 3 к. и *Шувићи* 2 к. — У *Шилковачи*: *Вишњићи* 2 к., *Вељачићи* 1 к., *Бубале* 3 к., *Кнежевић* 1 к., *Цакуле* 2 к., *Медвед* 1 к., *Бипало* 2 к., *Вејиновићи* 3 к., *Станојевићи* 3 к., *Кајдићи* 2 к., *Шестан* 1 к. и *Миљковић* 1 к. — На *Јанковцу*: *Не-*

ралић 1 к., *Крмари* 2 к., *Калићи* 3 к., *Вуковић* 1 к., *Вукојевић* 1 к. и *Самарџије* 2 к. — На *Шмрековцу*: *Поповићи* 2 к., *Савић* 1 к., *Аџићи* 2 к., *Вишњић* 1 к., *Кресоје* 2 к., *Вејиновић* 1 к., *Цвјетићанин* 2 к., *Јурчевић* 1 к. и *Калић* 1 к. Свега је 14 православних породица са 29 к.; 11 католичких са 18 к. и 7 муслиманских са 13 к.

Привреда. Више се баве земљорадњом. Поточићима наводњавају обарке, и два пута више роде неко без тога, особито сушних година. Око куће су засадили винову лозу „шпањолку“, која на креветима све застрла између кућа и стаја па чини јак хлад у обору. Има их на раду у Америци.

Име. Насеље је добило име од потока Шилковаче. Беглук јер је ту био Беглук Хасанаге Пећког.

Старине. Старина нема никаквих.

Посџанак села и порекло становништва. Шилковача је млађе насеље. Тежња је Кладушчана била да војне бегунце из Лике ту на граници населе да су заштићенији од покрађа са Кордуна. Први су населили после Омерпаше *Станојевићи* 3 к. из Лике. *Славе Ђурђевдан.* Иза њих су из Лике: *Цакуле* 2 к. (Петровдан); *Бубале* 3 к. (Ђурђевдан) из Мазина. — За „старе Босанце“ сматрају се: *Кнежевић* 1 к. (Никољдан) са Цвјетнића и *Бјелићи* 2 к. (Св. Василију) из Бјелајског Поља. Из Далмације су пре окупације: *Вејинсвићи* 4 к. (Св. Василија) од Плавна; *Малиновић* 1 к. (Никољдан); *Ардала* 1 к. (Ђурђевдан) и *Бипало* 1 к. (Никољдан). — Са Кордуна су после окупације: *Вишњићи* 5 к. (Никољдан) из Кремена; *Аџићи* 2 к. (Никољдан) из Брезовца; *Кресоје* 2 к. (Никољдан) из Кремена; *Цвјетића* из Цетинског Била; *Поповићи* 2 к. (Никољдан) из Брезовца; *Крмари* 2 к. (Јованџан) из Раковца; *Савић* 1 к. (Никољдан) из Воље и *Вуковић* 1 к. (Св. Пантелију) из Маљевца. — Са Кордуна су после окупације католичке породице: *Нералићи* 5 к. из Цетинграда; *Калићи* 4 к. из Цетинграда; *Маглић* 1 к. из Слуња; *Кампић* 1 к., *Шестан* 1 к. (приведен у Међеде); *Самарџија* 1 к. и *Медвед* 1 к. сви из Цетинграда; *Јурчевић* 1 к. из Кремена; *Јукићи* 2 к. из Лађевца и *Џиндрић* 1 к. из Кремена. — Муслиманске су породице из околних села после окупације: *Миљковић* 1 к. из Велике Кладуше; *Кајдић* 3 к. из Велике Кладуше и *Шувић* 1 к., *Вељачићи* 4 к. и *Окановић* 1 к.,

сви из Велике Кладуше. — Не зна се од кога су „плетива“ *Омерчевић* 1 к. и *Бошњак* 1 к.

149. *Штурлић*.

Положај. Под Кудића Билом извиру врела: Леденац, Крамаревац, Вучијак, Емирово Млиниште, Врноград, Кестенар и Јохари. Кад се састану добију име Штурлава, која се слева у Корану. Пре тога прима с десне стране Купусовачу, која се састоји од Велике Јаже и Мале Јаже. Близу састава Штурлаве са Кораном прима Аџин Поток. На косама између тих потока и Платенице, која тече Мутници, и Тополовца који се изравно са слева у Корану, развило се тврђавно насеље Штурлић. У Купусовачу иде Чајиновац. Насеље се служи водом из врела свих ових поточића. Штурлићка Платеница је до Платенице, а од ње Дебељак. Липа је до града. Човнићи и Ружнићи су на коси између Штурлаве и Тополовца.

Тип. Насеље је више разбијено у сродничке групе у извесном реду на косама са малим растојањем између њих. На коси између Штурлаве и Тополовца чини прелаз сашорованом типу. Дели се на седам крајева. Припадају *Граду*: Сеферагићи 2 к., Шабанагићи 2 к., Шувакић 1 к., Орешчанин 1 к., Билкић 1 к., Бећиревићи 7 к., Човићи 2 к., Ружнићи 4 к., Дељкић 1 к. — На *Липи*: Бајрамковићи 4 к., Шабић 1 к., Хаџић 1 к., Буљубашић 1 к., Тричић 1 к., Ђоралић 1 к., Диздаревићи 15 к., Дервишевићи 4 к., Ризвићи 2 к., Харбаш 1 к., Дурмић 1 к., Кудић 1 к., Шабанагићи 2 к. и Бегићи 5 к. — На *Дебељаку*: Казановићи 4 к., Софтићи 5 к., Човић 1 к., Диздаревић 1 к., Ружнићи 3 к., Шабанагићи 4 к., Диздаревић 1 к., Дервишевић 1 к., Тричић 1 к., и Дервишевићи 4 к. — У *Штурлићкој Платеници*: Дервишевићи 2 к., Бећиревићи 3 к., Тричићи 8 к., Бегић 1 к., Џеферовић 13 к., Ризвић 1 к., Топчагић 1 к., Ђејвановићи 3 к., Тепићи 2 к., Човићи 2 к., и Шабанагићи 3 к. — У *Топчагићима*: Топчагићи 2 к. — У *Ружнићима*: Тричићи 1 к., Ружнићи 5 к., Топчагићи 2 к., Бегићи 4 к., Одобашићи 4 к., Диздаревић 1 к., Дервишевић 3 к., Омерхоџићи 2 к. и Билкић 1 к. — У *Човићима*: Бегић 1 к., Ружнић 1 к., Одобашићи 2 к., Буковац 1 к., Човићи 22 к., Девишевићи 7 к., Топчагић 1 к., Тричић 1 к., Билкићи 2 к., Одобашићи 8 к., Шабанагићи 5 к., Диздаревићи 8 к. и Ђоралићи 4 к. — Свега је 31 породица са 203 куће.

Привреда. Претежно се баве земљорадњом. Воће слабије

успева јер је на домаку Пљешевице и Капеле. Има их на раду у Америци.

Имена. Име је, веле, насељу Штурлић од некаква Штурлана из Тржца, који је нашао пуст град у шуми. Метла, што ту „мете“ бура и снег.

Старине. Добро су очувани зидови средовековног града са џамијом. Црквина је у заравни коранској у Аџину Поток.

Постанак насеља и порекло становништва. За начин насељавања ових опустелих тврђава карактеристична је прича о насељавању Штурлића. Прича вели да је козар Штулан из Тржца забасао у шуму „стећу планину“ са козама. Није га било више дана у Тржцу. У басању спази добро очуван град обрастао шумом. Некако „оварише“ натраг и исприча како је нашао град. Није се сачувало сећање да ли су Тржчани први населили. Изгледа да су из Тржца *Бегићи* 11 к. Пада у очи, што је врло мало простора око града. Морало се расељавати и раније. Седам се „плетива“ раселило међу њима: *Бехлићи*, *Мрзићи*, *Јускићи* и *Терзићи*, где је ко могао „ухватити ватан“. За данашње становништво вели се да су *Човићи* 27 к. из Лике пре 220 г. Једно су „колино“ са Самарџићима у Мутнику. Код њих је најочуванија и племенска свест. Полетиће у крв не само за свога братственика Човића кад је нападнут него шта више и за синове женских Човића поуданих у друга племена. — Пре 220 г. су из Лике: *Тричићи* 12 к.; *Одобашићи* 8 к.; *Бећиревићи* 10 к. (звали се Хушидићи) и *Билкићи* 4 к. (звали се Феризовићи). — *Диздаревићи* 17 к. су из Дрежника пре 130 г. — Пре 100 г. су од Цазина *Шабанагићи* 18 к. Од њих су *Софтићи* 5 к. — Од Цазина су пре 80 г.: *Џехверовићи* 13 к.; *Ружнићи* 13 к.; *Топчагићи* 6 к.; *Сеферагићи* 3 к. и *Шувакић* 1 к. — *Девишевићи* 22 к. су од Гламоча пре 100 г. — Предак се *Бајрамковића* 4 к. доселио пре Омерпаше из Санског Моста. — Пре окупације су: *Омерхоџићи* 2 к. из Ливна; *Буљубашић* 1 к. као „мухалим“ из Зенице и *Орешчанин* 1 к. од Орашца. — Из околних су села пре окупације: *Ђоралићи* 5 к. из Цазина; *Ризвићи* 3 к. из Мале Кладуше на материнство; *Хазановићи* 4 к. из Пећи; *Декић* 1 к. из Подзвизда; *Ђејвановићи* 3 к. из Мале Кладуше; *Кудићи* 1 к. из Кудића; *Диздаревић* 1 к. из Бихаћа; *Дурмић* 1 к. из Пећи; *Харбаш* 1 к. из Мутника; *Тепићи* 2 к. из Мале Кладуше и *Шабићи* 1 к. из Шабића. — Не зна се одакле су *Хоџић* 1 к. који се звао Шувакић и *Буковац* 1 к.

РЕГИСТАР

ЗА МИЈАКЕ, ГОРНУ РЕКУ и МАВРОВСКО ПОЉЕ

1. Географско-етнографски називи и необичније речи

азија, врста војске код Турака у Средњем Веку 42.
алосана, боја алеве паприке 63.
амкаје јајца, врши се на дигне покладе 37.
амбар, сандук за жито 28.
ар, пребивалиште за стоку 74.
аргат, прот раденик 71, 105.
ател, део куће испод крова 25, 31.
ашчија 86.
баба, бабица 54.
бакрда, качамак 57, 68.
бачило, место где се леги скупуља стока и прерађује млеко 66.
бач, вештак за прерађивање млека на бачилу 67, 98.
бџешика, планина или суват 112.
бечви, чакшире 62.
бегалка, одбегла девојка 54.
благун, чиста храстовина 15.
брави, овнови 67.
бравари, чувари овнова 67.
бриасница, забран 15, 91.
броуљки, кромпир 55, 64.
брдо, алат за ткање 64.
брдила, алат за ткање 64.
буклија, дрвен суд за воду 55, 85.
бунарче, мали бунар 12.
бутичеи, пољски цвет 57.
бозација 71.
бондрук, вид од прућа и блата 74.
бочка, кедеља 63.
бошкачки, шатровачки говор 52.
валгански, јело 55.
вашиљели, јевашеље 36.
ведикшии, умро 85.
верига, данац на огњишту 74, 76.
вешка, украс 85.

вијеница, вез 63.
вирови, појило за стоку 12.
викач, сазивач 52.
вљена, вунена 62.
власника, трава 16.
вљачинога, змија 112.
вљашко село, номадско село 87.
вогра, огњиште 74, 76.
водарник, место за склањање водених судова 31.
вогет, украс 85.
вратика, права 68.
врбосница, јабука.
врсаници, обућа 63.
врзување риза, свадбени обичај 58, 59.
врталум, солстиција 57.
вршачка, веридба 57.
гајник, гањник 76.
гати, кров 74.
глаатар, поглавица 47.
главси, погођен да ради 68.
главинка, женска капа 63.
годишница, даћа на годину дана по смрти 60.
голема жапка, велика закачка дрвена 30.
голема порта, велика капија 24.
гора, шума 16.
грабена, отета 54.
грагор, точило 11.
градинче, башта за цвеће 25.
град-село, село 28.
градина, башта 15, 64.
градџ, одељење за стоку ограђено у кући 74.
граф, пасуљ 55.
гури, камен.

да *бла'ословиш*, да *благословиш* 58.
далан, устава 64.
дарина, бела везена марама коју носе жене на глави 63.
двор, дворниште 24, 25, 28.
дворче, мало дворниште 28.
деветни, сукно 64.
деленица, кућа 26, 54.
дервенице, чувари друмова 96.
деруденија, најамник 25, 83.
деруде, најам 83.
десетни, сукно 64.
довриување, обичај 58.
долама, хаљина 44, 62, 85.
домазет, плад оде младожења да живи код таста 79.
дома, кућа 54, 74.
дрворесци, дуборесци 70.
дргеса, обичај 84.
дулак, дувак, вео 59, 62, 85.
душме спират, патос 25, 28.

ђале, дете 76.
ђеран, мотка за пошивање кокошицу и за сушење веша 28.
ђулабија, јабука 14.
ђугум, бакрен суд за воду 55.

единошчи, пости, једе једанпут дневно посну храну 57.
елеменско, језишко.
ергеле, много коња полудивљих 66.
ести, узречница 42, 47.

житна трава 16.
живо сребро, обичај 58.
жерви, млин 33.
жервањ 111.

забегнат, побегао 72.
забулена, покривена дулаком 58.
завор, претка иза врата 76.
заворна, претка иза врата 31.
задојачка, дојиља 54.
задуша, подушије 60.
закопување, сахрана 60.
засебечки, шајак 64.
затворање, обичај 59.
здрават, здрави 59.
здрави и живо, поздрав 68.
зелки, главнице кушуса 55.
зевт, вез 63.
зимовишче, зимник 67.
зимик, јабуке.
зира, сурутка 67.
зобанче, зубунче, хаљина 35, 62.
зовење, позивање, обичај 58.
зуграфи, живописци 70.

ибрик, суд за воду 55.
игла, украс сребрани као тепелук 59, 71.
ижица, последње слово у словенској азбуци 36.
изварок, добија се када се прокува мућеница или јогурт 55.

јагнило, када се овце јагње 67.
јако сирење, тврди сир 67.
јаловица, овца која се није јагњила 66.
јаловари, овчари који пасу јаловице 67.
јасли, јасле 26.
јечменки, крушке 14.
јодро, месец Децембар 61.
јоток, јутаг 62, 64.
јосменица, јело од свињског меса 55.

кадија, турски судија 97.
каза, турски срез 107.
кајкушки, крушка 14.
кал, благо за зидање 25.
камара, отвор у зиду 28.
карма, дрвљаник 28.
карта, дрвени суд за вино 58.
кастричи, пресати 23.
кат, спират 25.
каца, суд од дрвета за млеко, масло и т. д. 28.
киска, кита од конаца 63.
киногица, вез 62.
китена скутина, кецеља са клекама 63.
клак, стена од таложеног гипса 104, 105.
класни, шајак 62, 64.
класеник, хаљина од класни женска 63.
клед, скривити део куће на приземљу 26, 28, 59.
книга, шлемо 68.
кокар, млади црни лук 55.
колач, славски хлеб 56 и свадбени обичај 85.
коледари, деца која обилазе село уочи нове године и скупају дулале 56.

колендар, божићни колачић 56.
коложег, месец Јануар 61.
колиби, колибе 42.
комачи, пите 55.
конак, одевање у кући 25.
кондиса, заседе 83.
кованичари, дуборесци 70.
корија, сабран 14, 23, 109.
корига, корутине 11.
косовски барјак 35.

костенарки, обичај о свадби 58.
котар, прухем ограђено место за скупање стоке 25.
котарчија, дечко који гера овце у котар 67.
котарити, скупавати 56.
кофил, ковиље.
коцабашија, кмет 36, 47.
кошната, гурнута 31.
крај село, земљишта око села 109.
краљски песни, јуначке народне песме 60.
крстат барјак 35.
кречина, трава 16.
крушка, хлеб који се меси о свадби 84.
кришт леб, сече колач 56.
кричавалски, криштење 54.
кувенија, златар 71.
кукал, кука за давање дрва 64.
куличе, кућа за преноћиште 26, 28, 30, 31, 54.
кућерица, кућерак 42.
кућа на дареци, 26, 27.
кучево лезало, кућица за псето 31.
кшпа, зимовник 67.
ладоз, ветар 21.
лаз, врчевина 73.
ланена, ланена 62.
летувач, који је и лети у гућини 72.
леунка, породилца 54.
лиска, шкарџац 95.
листовник, лисник 23, 64.
лице, фасада 25.
ложичарник, суд за кашике 31.
лобма, гувно 115.

мавро, црно.
мазгала 28.
маиђе, обичај 85.
мајетори, зидари 68.
мала врата 25, 26, 28.
мало, крај у селу 24, 32, 109.
мал-побрагим, 59.
манастиришче 11.
манук, газда.
маг, магт 67.
матерка, трава 16.
маф, опроштење.
машала, весеље на свадби 85.
масало, нађење 30.
месарија, 30.
метанија, 57.
мећава, непогода временска 15.
мешино, вез 55.
мешарка, сандук за мешање хлеба 30, 59.
минган, хаљина 62, 85.

млака, мочвара 12.
млекације 71.
млзници, музаре 66.
млзничари, овчари 67.
млзници, обичај 57.
моговило, на разбоју 64.
мошченица, мућеница 55.
мошкаре, вез 62, 65.
мркане, оплођење 67.
мусандра, шифонер 30.
мутагче, кебе 62.
мутла, мутвак 11, 28, 31, 56.
мушир, чиновник турски 65.
мушкулчија, доносилац вести 59.
на биле, обичај 57.
на будење, обичај 60.
на вода, обичај 58, 59.
на видум, обичај 59.
навивалишче, где се завија предиво за ткање 65.
нависат, навија 64.
на вечер, обичај 56.
на глагол, као слово Г 25.
на денот, обичај 56.
надесло 10, 104, 109.
на цанка, притворена врата на жабуци 31.
назовици, врата чарана 63.
на клиње, хаљина 62.
намет, смет 15.
на прстен, обичај 59.
намесница, друга жена 60.
нашници, земљаци 53.
наушница, књига 36.
неправени опшници, нештављени опшници 62.
не чадит онак, угасно се онак 26.
низалка, низа од талира или дука-та 57.
низам, војска 50.
нишчи, нити 64.
објала, обојци 62.
овчарска кућа 27.
огница, болест 57.
огнишче, огњиште 30.
ограђе, ограда 104.
ода, соба 74.
одаче, справа 54.
одајче, соба 30.
одаја, соба 28, 29.
одачија, слуга на баџији 67.
околу село 108, 110.
омчаници, обојци 76.
опон, справа на вратима 31.
опшници, опшници 62, 63.
опичаници, врте 62.
орман, шума 16.
ортаци 68.

осмаци, сукно 64.
основа, конач 62, 64.
оцак 54, 83.

павти, нажит 59, 71.
пазарште 82.
пајроз, ветар 21.
папази, на кући 74.
парта, вез 62, 63.
параџаја, помоћник сточара 67.
пардија, дељана даска 25.
патерица, обичај 56.
паткавица, рукав 63.
пенцере, прозор 30.
перче, дуга коса лозади 62.
перде, затвор на прозору и велики прозор 30.
петровски, јабуке 14.
печалбарство 43, 105.
печалбарски кућа 27.
печат, обичај 85.
печиво, јело од теста 55.
пешкацит, обичај 85.
пилци, вез 62.
пиперки, шапrike 15, 55.
питулица, јело од теста 55, 56.
пишано, писано, вез 62.
планина, шапњак 7, 10, 16, 23, 65, 66, 75, 77, 104, 108, 109.
пмит, ћерина 25.
племна, плевња 25.
платица, вез 62.
по венчање, обичај 59.
позузаји, обичај 58.
подсело 104, 111.
подношки, алат за ткање на разбоју 64.
подници, дебеле преде за под 27, 28.
подкућа 26.
поземечка, приземна 27.
поклонари, обичај 59.
покривач, кров 25.
полесок, ограда од зида 24, 25.
погодина, обичај 60.
потурмата, притворена 31.
потурице 42.
потка, гранчица којом се ките враста 37.
потшиче вез 62.
правени опинци, опанци од штављене коже 62.
првиче, обичај 59.
пред кућа 26.
прекор, надимак 52.
препаника, женски појас као тканица 63.
пресека, превој 91.
преш, празни гук 15, 55.

продалки, сукно 64.
прошчавање, прочка, обичај 57.
пулајка, вез 63.
пиченка, кукуруз 14.

ра, крчевина 73, 115.
развигора, ветар 17.
расипет, кварн 52.
ресачка, хаљина 63.
речишче, речина 12.
ризик, обичај 54.
роб, руб 30.
розина, обојци 76.
руженица, породица 54.
ругузина, асура 62.

салеп, задебљани корен једне траве од које се кува салеп 16.
сарајлија, јело од теста 55.
сваћа, свадбени хлеб и сродство свадбено 58, 84.
сведен, слава, свети дан 55, 93.
свети лбови, славски хлебови 56.
сејмен, чувар Арнаутин 25, 82, 83.
сејменски опинци, врста опанака 62.
секови, део на наћвама и на чаклирама 30.
селеки, опинци 23, 24.
сач, вршњак 41.
сечко, месец Фебруар 61.
синор, мећа 15, 49, 95, 97, 105, 106, 107, 108, 100, 110, 114, 115.
синџат, вез 62.
сирење, сир 55.
скала, степенице 28.
скакулице, ежакавци 16.
скутина, кецеља 63.
скривница 28, 67.
скрипци, котурача 64.
слава 55.
сламеница, кућа 27.
сновалишче, где се снује за ткање 64.
со везник, бreme 64.
сокај, хаљина 63.
соленик, кутија за со 31.
сомуни, хлеб печен у фуруни 25.
сој, род 91.
сојени, мера колико је када се ранире руке 64.
сред село, 24, 36, 99, 109, 111.
срт, гребен 106.
стан, задњи део на хаљини 62.
стар побратим 58.
старо село 107.
стојаче, за малу децу 54.
стамна, земљан суд за воду 55, 68.
столови, за седање 30.
строга, струга 67, 76.
стреја, стреха 54.

стројник, наводарија 57, 84.
стројци, обичај 58.
стриг, кад се овце шинају 75.
струвалишче, где се дрва спуштају са планине 64.
субодлица, поток 12, 20.
сукало, јака ваздушна струја 13.
султан 43.
сурџа, заклопац 30.
суровица, пруће 56.
сушеници 55.

тарци, алат за мешање хлеба 30.
тезгав, тезга 30.
теке, турски манастир 34.
терзија, кројач 69.
терлик, кана 62.
тефтердар, чувар тефтера 36.
тожаленки, нарицање 60.
требиш, крчевина 109.
трем, део куће 26, 28, 74, 76.
треска, болест прозница 57.
тример, шест када се једе на три дана по једанштут 57.
трло, колибе 87.
трупка, трупац 30.
тунофес, кана 62.
тури подпечи, јело 55.

ћафа, ћувик 115.
ћаја, сточар 27, 49, 50, 66.
ћене, гуњ 62.
ћече, кана 61.
ћираија, кириџија 68.
ћудел, део куће 74.
ћумбе, фуруница 30.
ћулафка, капуљача 62.
узар, орање 101.
уљаник, пчелињак 47, 121.
уљуфон, узречница, те отуда Уљуфи 47.
урда, врста сира 55, 67.

2. Историјска, лична, породична и празнична имена

Абдиновци 107.
Абдулаит 115.
Аметовци 112.
Аврамовци 98, 101.
Адиловци 108.
Ајрадин-Паша 83, 120.
Алаџовци 83, 120.
Алексовци 108.
Али Паша Јањински 48, 49, 82.
Алилет 114.
Алиовци 107.
Алжовци 107.
Алжушавци 99.

урденик, камен 10, 67.
устабашија, вођа зидара 68.

фалага, исправа за кажњавање 36.
фичур, вештак на бачилу 67.
фодул, кацион 84.
фукара, сиротиња 66.
фушија, усов.

фурна, пекара 25.

хуноза, обичај 84.

цаблан, кочан кукуруза 25.
цеп, засек 62.

чардак, део куће 28, 76.
чај, трава 16.
чапрази, нажит 85.
чатија, кров 25.
чегли, ципеле 63.
челмер, трава 16.
черен, 30, 74.
черетна, црепуља 41.
чершнар, месец мај 61.
чикер, грозд 54.
чиста, кармин боја 63.
чока, набрана долама, као код Грка 8.
чораци, чаране 63.
чука, зуб 108.

чамадан, хаљина 62.
чубел, хаљина 85.

шанче, кана 61.
шарник, просфорник 56.
шарско сирење, сир 67.
шеријат, суд 66.
шешерки, јабуке.
шес' недели, помен 60.
шибај, гаџај 109.
шилже, јање 66.
шилгар, бвчар 67.
шиндра, кров 86.

Дловци 108.
Амзовци 108.
Амзовци 106.
Анастасовци 97.
Андановци 94, 96.
Андоновит 113.
Андреја 34.
Анђелковци 110.
Арапи 49.
Арифевци 121.
Арифовци 108.
Арнаути 25, 41, 42, 48, 52, 76, 77, 78, 79, 82, 88, 96, 115, 113.

Арсеније Т. Брадишић 71.
 Ариаутска Побуна 1913. г. 78.
 Арсе Томоски 48.
 Арсенић 119.
 Арсовци 107, 108.
 Асановци 106, 108.
 Асовци 106.
 Ацијевци 92, 100.
 Ациновци 109.
 Аџовци 39.
 Аџи Филко 110.
 Бабаровци 108.
 Бабалијевци 92.
 Бајрам Ђола 83.
 Бајрдановци 97.
 Баловци 92.
 Балковци 103.
 Балковит 119.
 Бајрамовци 92.
 Батовци 99.
 Бажовци 121.
 Белковци 121.
 Бенџевци 121.
 Бећировци 108.
 Бећовци 93.
 Беџе 116.
 Бешировци 111.
 Биба 116.
 Билевци 108.
 Билинци 93.
 Билбашовци 92.
 Бисовци 104.
 Бислимовци 93.
 Бите 116.
 Бит Кола 83.
 Блажевци 43, 98.
 Бенџевци 121.
 Бабаћаровци 100.
 Бодник 56.
 Богуч 118.
 Богојовци 120.
 Божановци 96.
 Боге 114.
 Бојковци 94.
 Борис Болгарски 34.
 Бошко 39.
 Бошковци 92, 96, 97.
 Брадиновци 40, 50, 51, 96, 98.
 Бранко 98.
 Брезовци 93.
 Брмбалевици 92.
 Брсајци 40, 43, 47, 51, 88, 97, 98, 101, 103.
 Бркивци 52, 96.
 Будала 116.
 Бужаровци 92, 95.
 Буљковци 111.
 Буљубаша 117.

Бундалевци 93.
 Бутковци 96.
 Бухил 116.
 Василица 56.
 Васиљко 118.
 Вате 117.
 Васиљковци 97.
 Веловци 94, 102, 110.
 Вејсовци 108.
 Вејсовци 108.
 Веспел Котра 83.
 Вешит 77, 116.
 Вешовци 79, 84.
 Власи 87, 88.
 Влкановци 104.
 Влачевци 93, 96, 97, 99, 113.
 Волашовци 97.
 Вонеровци 92.
 Врескаловци 84, 114.
 Врлевци 96, 98.
 Галичани 8, 44, 48, 53, 92, 107.
 Галевци 98.
 Гарици 68, 69.
 Гали-бег 82.
 Геговци 93.
 Геговит 118.
 Гиговци 108.
 Глувчевци 92.
 Голчевци 98.
 Голчевци 92.
 Голлибеговци 100.
 Голзовци 122.
 Горга 117.
 Горнореканци 8, 40, 74, 79, 80, 87, 88.
 Граорковци 92.
 Грандевици 92.
 Грачаница 70.
 Грдановци 92, 100.
 Грашковци 96.
 Грубан 119.
 Грујовци 97.
 Грујит 114.
 Гугулевци 92, 110.
 Гударовци 100.
 Гуло 119.
 Гуелвци 92, 111.
 Дадавелковци 94.
 Далиб-бег 77, 82, 83, 118, 120.
 Дамјан 32, 33.
 Дадјаница 32, 33.
 Дамјановци 97, 121.
 Дамјанит 114.
 Дамковци 100, 95.
 Дамчевци 108.
 Дарковци 100.
 Даниловци 97, 121.

Данисовци 101.
 Дејановци 97.
 Делиовци 111.
 Демировци 106, 109, 110.
 Дерала-паша 88, 122, 82.
 Деспотовци 101.
 Десовци 120.
 Дециковци 121.
 Дик 82.
 Дилевци 129.
 Димевци 122.
 Динго 75.
 Дирлевци 92.
 Дишковци 92.
 Дичовци 97.
 Демировци 111.
 Добевци 102.
 Дојчиновци 93, 107.
 Докузе 117.
 Дракулбовци 40, 99.
 Драчевци 110.
 Дренковци 92.
 Дудовци 101.
 Дуговци 108.
 Дулевци 108.
 Душировци 97.
 Бемо Брђанин 61.
 Бешковци 100.
 Бешковит 118.
 Беновци 44, 92, 51, 98, 102.
 Боло-ћаја 78.
 Болинци 92.
 Боловићи 78.
 Борго 42, 51, 109.
 Борговци 99.
 Борђевци 94.
 Борђевит 34.
 Борђија 109.
 Борђе Кастринотић 62, 35.
 Буревци 93, 108.
 Бурђевци 100.
 Бурчин Кокале 48, 109.
 Екмсијевци 96, 98.
 Елемени 31.
 Екезовци 111.
 Елез Јусуф 83.
 Емруловци 110.
 Емин Хаџи 39.
 Ерменија 70.
 Ефтимовци 94.
 Жаитевци 92.
 Жесаировци 93.
 Желчевци 93.
 Жиковци 93.
 Жико 113.
 Жукинци 92.

Затаковци 88, 121.
 Збрлевци 99.
 Здравевци 98.
 Зеленоборовци 122.
 Зенговци 109.
 Зеркинци 100.
 Зећовци 110.
 Змејковци 92.
 Зендел-бег Кодра 82.
 Зулфовци 100.
 Ибраимовци 110.
 Иван 10.
 Ивановци 114.
 Истерфовци 110.
 Илијовци 96.
 Иловици 97.
 Илишовци 101.
 Исминци 111.
 Исовци 110.
 Истеровци 110.
 Јазевци 95.
 Јанкуловци 92, 107.
 Јаноско Мало 102.
 Јаков 113.
 Јактиовци 103.
 Јакововци 96.
 Јован Владимир 34.
 Јован Опуга 51, 108, 109.
 Јован Новосковић Чардаклија 87.
 Јован 113.
 Јовко 119.
 Јовановци 108.
 Јовковци 103.
 Јодровци 50, 96, 97.
 Јокузовци 93.
 Јоксимовци 121.
 Јосив Томоски 48.
 Јосевци 94.
 Јосивовци 97, 99.
 Јоциновци 109.
 Јурџици 65, 93, 97.
 Јуруковци 92, 96, 97, 93, 87.
 Кадијевци 96.
 Кадријовци 108, 110.
 Казовци 111.
 Кајовци 93.
 Камберовци 108.
 Калина 42.
 Каламарија 38.
 Камлиовци 92.
 Канчевци 92.
 Каповци 94, 99.
 Касановци 110.
 Каркинци 92.
 Караџовци 121.
 Караван 114.

Кардалици 43, 100.
 Карловци 92.
 Караџиновици 92.
 Караџи 98.
 Каравеловци 107.
 Караџиновици 122.
 Коурмовци 92.
 Качевци 92.
 Квечај 118.
 Келџинци 96.
 Кереловци 93.
 Кеновци 93.
 Кеџкаровци 52, 93.
 Кица 116.
 Кичини 119.
 Кичевци 43, 97.
 Кладовци 93.
 Којчевци 100, 93.
 Кока 48.
 Кокалевици 99, 100, 39.
 Кок Лац 112.
 Кољо 119.
 Коља 112.
 Колосовци 92, 97, 94.
 Коломовци 121.
 Кодачевци 92.
 Контевици 93.
 Коџоловци 93.
 Кораћевци 111.
 Коџакарровци 101.
 Краљ Владислав 33.
 Крајничковци 96, 97.
 Кржаловци 92, 94.
 Кресовци 98.
 Кросај 118.
 Кросовит 74, 114.
 Крстевци 98.
 Криковци 92.
 Кубуровци 100.
 Кудузовци 92.
 Кузовци 114.
 Кузовци 92.
 Кумевци 92.
 Куновци 100.
 Куртовци 105, 110.
 Курки 42.
 Кутревци 92.
 Куцовласи 40, 87, 66, 93.
 Куцуловци 93.
 Кушеловци 109.
 Лабевци 97.
 Лазар 99, 42.
 Лазаровци 88, 98, 120, 121.
 Лазаровићи 84.
 Лајкинци 93.
 Лајовци 111.
 Лајсовци 108.
 Ламалит 118.

Лаћкинци 93.
 Лековци 96, 97.
 Лепчевци 92.
 Леревит 119.
 Летник 57.
 Лешко 113.
 Лилевци 108.
 Личеновци 93.
 Ломовци 93.
 Лошковић 113.
 Лузевци 93, 99.
 Лулевци 92.
 Лумбаровци 92.
 Лучановци 99.

Љаме 117.
 Љубичевци 97.
 Љулевци 113.

Мавровци 8, 87, 51, 43, 86, 88.
 Мавровуници 120.
 Маврутовци 108.
 Мајовци 100.
 Мајло 119.
 Махревици 103.
 Мала Пифтити 113.
 Мала Дока 113.
 Мала Бојкут 113.
 Мандићовци 93.
 Манасиновци 114.
 Манолић 114.
 Мануковци 122.
 Мањовци 107.
 Маркосци 98, 121, 107, 122, 93.
 Марко од Гари 71.
 Марков Маштир 74.
 Маревци 93.
 Мартиновици 97, 94.
 Матски 48.
 Матовци 88.
 Магаровци 93.
 Матошовци 121.
 Маџановци 88, 108, 121.
 Маџинци 92.
 Медивци 110.
 Меловци 93.
 Мемај 117.
 Мердановци 121.
 Мето Јонуз 117.
 Мезмед 66.
 Мечкаровци 111.
 Мешковци 91.
 Мијаџи 9, 12, 16, 19, 20, 23, 25, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 52, 65, 67, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 83, 87, 88, 89, 101, 103, 109, 111, 118, 120, 121.
 Миџак 53, 54, 64, 69, 70.
 Миџак Галички 92.

Мијатовци
 Милош 37.
 Миревци 101.
 Митревци 98, 102, 103, 94, 108.
 Митковци 108.
 Митровци 97.
 Мишовци 97, 93, 108, 119, 121.
 Мојсовци 102.
 Молај 118.
 Монет 116.
 Мулевци 93.
 Муратовци 93.
 Мустафи 117.
 Мутаџићи 100.
 Мучовци 102, 106.

Наке Богуч (Богич) 118, 119.
 Наневци 93.
 Негревци 96, 101.
 Незир Декча 82.
 Неловци 103.
 Николас 112, 113.
 Николовци 97, 101, 102, 108, 121.
 Ниневит 97.
 Ноје 11.
 Ноло 119.

Огненовци 50, 103.
 Ололовци 99.
 Ољчевци 98.
 Ољчиновци 98.
 Ондовци 93.
 Оручовци 108.
 Османовци 108, 111, 114, 118.
 Очевци 108, 111.

Павле 112.
 Павлевци 94.
 Паковци 92.
 Пале 116.
 Палчевци 100.
 Паликућовци 103.
 Панговци 93.
 Панделит 118.
 Пантелмон 102.
 Папаз 116.
 Парешковци 111.
 Патеровци 99.
 Папалевци 96.
 Пачаровци 92.
 Пачауровци 92.
 Пачовци 92.
 Пашиовци 99.
 Пејковци 105.
 Пејчиновци 101.
 Пејдановци 101.
 Пепо 114.
 Перковци 97.
 Перчуклијевци 92.

Перинци 100.
 Петковци 98, 103.
 Петревци 88, 97, 121.
 Петровци 96, 98, 121.
 Петрова Црква 101.
 Петет 116.
 Пеџановци 96, 98.
 Пеш 93.
 Пировци 110.
 Писевци 92.
 Пљачковци 92.
 Пљешковци 93.
 Пољани 40, 51.
 Поповци 78, 43, 92, 94, 95, 99, 101, 111, 102, 103, 109.
 Попит 113, 114.
 Поте 31.
 Потевци 103, 104.
 Потничковци 101.
 Поречковци
 Постоловци 97, 108.
 Пројовци 101.
 Проковци 94.
 Прлевовци 93.
 Пуљчиновци 105.
 Пулевци 40, 92, 95, 101.
 Пунтевици 99.
 Пуринци 98.
 Пуреј 116.
 Пуца 118.

Рада 75.
 Раде 108.
 Радоновци 110.
 Рамчевци 106, 108.
 Рамчовци 97, 102.
 Рамовци 108.
 Рамковци 111.
 Раповци 94.
 Рахман 117.
 Рекалије 8.
 Рекани 8.
 Реџеп, месец 39.
 Реџеповци 106, 110.
 Ристевци 97.
 Римљани 31.
 Римпапа 103.
 Ропановци 95.
 Рудинци 121.
 Румундовци 32, 108.
 Руитевици 96.
 Рустиновци 109, 110.

Садиковци 108, 110.
 Сара 100.
 Саринци 100.
 Саловци 108.
 Салгановци 92.

Сарцо 98.
 Сарцовци 102, 107.
 Сарцо Брадина 36, 37, 50, 51, 92, 97, 98, 110.
 Света Богородица 38, 107, 102.
 Свети Ђорђе 102.
 Свети Илија 106.
 Свети Спас 34, 102, 70, 71.
 Свети Петар и Павел 38.
 Света Петка 87, 91, 121, 112.
 Свети Никола 35.
 Свети Пантелија 94.
 Света Среда 91.
 Свети Јован Владимир 33.
 Свети Тимас 74.
 Света Недеља 91, 110.
 Свети Јован Бигорски 36, 52, 70, 71, 74, 76, 100, 107, 104, 111, 109, 110, 118, 119.
 Севинци 43, 97.
 Селмановци 108, 111.
 Синановци 108.
 Симокаповци 92.
 Симоновци 108.
 Симановит 114.
 Сима Нгуманов 74.
 Сиљановци 43, 93, 103, 107, 98.
 Сижимовци 52.
 Скендер-Бег 75, 35.
 Скилевци 109.
 Скеролит 118.
 Слендовци 93.
 Смиле 98.
 Смиле Треневих Брадињоски 27.
 Создановци 99.
 Солунско-Светогорска Школа 79.
 Софија 51, 21.
 Спасићи 40, 103.
 Србиновци 37, 96, 97, 101.
 Срмовци 79.
 Ставревци 94.
 Стамаговци 101.
 Станишевци 92.
 Стари Поповци 94.
 Сталевци 43.
 Стамболар 113.
 Стефанка 100.
 Стефановци 97, 103.
 Степановци 99, 95.
 Спировци 120.
 Стојановци 104, 108, 120, 122.
 Стривевци 92.
 Ступе 108.
 Суб-Дога 83.
 Сул-Џидик 83.
 Сулџинци 99.
 Сучковци 93.

Табаковци 121, 98.
 Таировци 107, 111.
 Танум 107.
 Талијанска Шкопа 70.
 Тасевци 107.
 Тафовци 110.
 Ташовци 107.
 Темјана 39, 97.
 Тет Шаркут 115.
 Тет Капакут 113.
 Тет Имерит 115.
 Тет Струкут 115.
 Тет Козес 115.
 Тет Велес 115.
 Тет Мире 115.
 Тлчник 56.
 Трикупис 118.
 Тодоровци 94.
 Томовци 47, 93, 108.
 Топал 112.
 Томовит 114.
 Томналевци 100.
 Топузовци 108.
 Топаровци 93.
 Тортевци 92.
 Торбеша 42, 79, 103.
 Трбушковци 93.
 Трбишки Манастир 110.
 Трене 98.
 Треневци 98.
 Тресовчаници 69.
 Тривовци 108, 121, 88.
 Тривуновци 102.
 Тривловци 97.
 Тримчевци 96, 121.
 Трошановци 93.
 Тривевци 121.
 Тулевци 40, 92.
 Тутинци 96.
 Тутићи 96.

Ђипровци 92, 103.
 Ђумуровци 111.
 Ђулумовци 108.

Угриновци 92, 94, 114, 120.
 Уљуфи 43, 47.
 Устреловци 92.
 Усејин Дреја 83.

Фарифовци 106.
 Фејзовци 118.
 Фидановци 102, 108.
 Филевци 100.
 Филиповци 92.
 Фишковци 121.
 Франговци 93.
 Фрчковци 92.
 Фучка 118.

Хаџи Билбил 119, 82, 118.
 Хаџи Василько 82.
 Халире 117.
 Хаки-Пашиа 83, 82.
 Хаџијевци 39, 118.
 Хас Хола

Цагулит 113.
 Цветковци 97.
 Церговци 92.
 Цигани 103, 98.
 Цинцар 52, 71.
 Цинцаревци 40.
 Ципул 116.
 Цифушковци 97.
 Цицковит 119.
 Црноуници 87.
 Цогуловци 122.
 Цубалевци 93, 112.
 Цуркај 117.
 Цветковци 94.

Чакаровци 111.
 Чаловци 44, 93.
 Чалчевци 93.
 Чапаровци 92.
 Чатлаковци 96.
 Челик Пејо 38.
 Ченгеловци 92.
 Чеперковци 43, 97.
 Черкез Пеливан 82.
 Черепалковци 92.
 Чератовци 106.
 Чкуче 116.
 Чибуковци 95.
 Чокалије 8.
 Чоланчевци 92.
 Чудовци 92.
 Чудуловци 92, 40.
 Чуновци 100.
 Чутинци 92.

Чушковци 32.
 Чуревци 99.
 Чурловци 93.
 Чучковци 97.
 Чучка 92.

Цафер Жоч 83.
 Цегуловци 121.
 Цепчевци 99.
 Цербал 112.
 Цико 119.
 Циковци 101.
 Цимази улазр, свети месец 66.
 Цонгаровци 97.
 Цока 96.
 Цунгула 100.
 Цунгуловци 39, 100.

Шапановци 105.
 Шандуловци 93.
 Шаиновци 100.
 Шарковци 121, 88.
 Шаровци 92.
 Шамамовци 121.
 Шаклевци 92.
 Шанковци 108.
 Шалевци 93.
 Шандалет 115.
 Шенкаковци 98.
 Шеретовци 121.
 Шијаковци 39, 114.
 Шкин, Словен 83.
 Шкодровци 108.
 Шотаровци 93.
 Шошорковци 98.
 Шукуловци 121.
 Шулковци 104.
 Шусовци 110.
 Шулевци 93.
 Штуртка 116.
 Шукријовци

3. Географска имена.

Ара Басилит 114.
 Ара Усинит 119.
 Абдиов Дол 110.
 Аделица 116.
 Адалица 116.
 Алексова Чешма 100.
 Алилица 96.
 Алцинит 116.
 Анђина Пеш 99.
 Анџилица 107.
 Арамински Извор 121.
 Ара Ђаџет 115.
 Арбанске Палишице 14.
 Аријевци 9, 32, 106, 107.

Аџијиче 98.
 Аџинова Ливада 110.

Бабини Трт 99.
 Бабина Вода 106.
 Бабуна 40, 41, 42, 104.
 Банатски Дол 109.
 Бањица 110.
 Бара 91, 95, 109, 110.
 Бордеш 31, 93, 91.
 Барич S, 9, 17, 18, 19, 21, 64, 91, 110, 112, 113, 117, 118, 119, 120, 75.
 Бачковец 120.
 Бџешк 17, 18.

- Вјешка с Вога 113.
 Вјешка е Маде 77.
 Вели Ковач 76, 112.
 Бел Камен 100.
 Бело Изворче 100.
 Бела Вода 106, 110.
 Белевчица 12, 13, 101.
 Бела Краста 91.
 Бела Ложа 76.
 Бежево 119, 121.
 Безриште 108.
 Беличица 17, 74, 80, 81, 75, 79, 88, 82, 72, 78, 102, 118, 119, 120, 121.
 Белевцици 91.
 Беличишка Река 19.
 Вшироко мало 111.
 Вигов Камен 106.
 Вигорец 106, 107.
 Вигари 113.
 Вигор, извор 114.
 Вибај 17, 72, 76, 115, 116, 113, 80.
 Вистра 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 21, 22, 23, 38, 41, 66, 91, 107, 118, 119, 121, 120.
 Витусе 9, 15, 23, 24, 37, 51, 71, 107, 108.
 Витуска Река 12.
 Вилаково 110.
 Вјешка Ничиорит 18.
 Вјешка Речит 18.
 Вјешка 20.
 Вјешка Богдет 18.
 Вјешка Стрелимирит 18.
 Влизна Вода 12.
 Браненица 94, 93, 104.
 Бразда 100.
 Братковица 121.
 Братилова Руна 65, 95.
 Брегу Расад 115.
 Брег Ботес 115.
 Брег Мас 76.
 Брегу Боц 117.
 Бреге 117.
 Брдце 109.
 Брзовец 65, 95.
 Бродец 17, 18, 19, 72, 73, 74, 75, 77, 80, 82, 84, 114.
 Брошчица 32, 103, 110.
 Богдevo 80, 79, 81, 75, 76, 17, 21, 113, 72.
 Богданец 93.
 Богато Корито 11, 91.
 Божин 18.
 Бозије 93.
 Бојова Кула 82.
 Божарен 105.
 Болетин 8, 9, 14, 15, 23, 24, 110, 111.
 Босница, извор 109.
 Бошков Извор 98.
 Бубелица 106.
 Булчица 38, 103, 113, 39, 40, 116.
 Букова Вода 106.
 Букал 104.
 Бунец 20, 21, 17, 81, 121, 112, 19.
 Бунар 114.
 Буче 104.
 Буштерица 17.
 Буџаци 121.
 Ванагарица, чесма 106, 105.
 Василија 114.
 Вау 17, 77, 114.
 Вау Пјакут 114.
 Вашићеве Ленишча 31.
 Велебрдо 9, 23, 24, 107, 108, 110.
 Вели Врх 9, 11, 13, 31, 109, 110.
 Велики Бор 121.
 Велики Кораб 20.
 Велики Извор 99.
 Венец 13.
 Вески Дол 101.
 Велоска Ливада 108.
 Велошца 107.
 Видуше 9, 13, 15, 110.
 Видушки Дол 110.
 Видушишча 12.
 Виђиниче 91.
 Виноца 109.
 Виношче 104.
 Виноградшита 105.
 Вилски Камен 114, 100, 110.
 Вирови 13, 93, 91, 107.
 Вишанчево, чесма 111.
 Влајница 8, 16, 22, 87, 121.
 Влашко Ограђе 31, 104.
 Водица Млака 95.
 Волковија 17, 77, 72, 80, 81, 78, 119, 121.
 Волачица 104.
 Вори те Мла 115.
 Вори Лагунит 118.
 Вори Ђурчинит 115.
 Вори (гробље) Асанит 118.
 Врање 97, 119, 102.
 Враца 119.
 Врашина Вода 91.
 Вранска Краста 101.
 Врбен 21, 17, 18, 19, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 87, 119, 112, 121.
 Врбенска Река 20, 112.
 Врбај 17, 21, 74, 75, 72, 77, 80, 81, 117.
 Вртешка 99.
 В'село 108.
 Газ, прелаз на реци 107.
 Габор 103.

- Габрова 18, 116.
 Галичник 9, 10, 12, 15, 16, 23, 24, 28, 31, 32, 34, 37, 40, 41, 43, 44, 47, 51, 52, 70, 71, 82, 91, 92, 98, 100, 102, 118.
 Галичка Река 12, 106.
 Галички Срез 8, 65.
 Галички Лојза 91.
 Галик 92.
 Гари, 9, 13, 15, 16, 24, 28, 34, 52, 70, 100, 103.
 Гарска Река 12.
 Гаћерица 103.
 Герлица 106.
 Главино Село 15, 41, 42, 99, 100.
 Глава Чешма 100.
 Гладеш 121.
 Глобок Дол 91.
 Гпилишча 103.
 Гњидане (Гњане) 44, 97.
 Говедарник 16, 65, 91, 107.
 Горна Река 7, 8, 13, 17, 18, 19, 20, 22, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 102, 111, 112, 115, 116, 118, 121.
 Горна 98.
 Горњи Дебар 97.
 Горњи Крај 120.
 Горно Косовраги 105.
 Горно Мелишчани 9, 23, 24, 32, 103, 14, 103, 104.
 Горно Мало 99, 111, 112, 118, 121, 103.
 Горњи Полог 19, 17, 86.
 Горна Равен 109, 104, 103.
 Горни Села 24, 25, 53, 54, 51, 103, 9, 23.
 Горенечки Мост 9, 105, 7, 8; Чешма 103.
 Горно Поље 11, 121.
 Горни Ограђе 99.
 Горна Штрбина 103.
 Горни Села 91, 28.
 Гора 17.
 Гореници 107.
 Големо Мочило 104.
 Голема Река 12, 9.
 Голем Дол 106.
 Голема Међа 91.
 Голема Мегданица 100.
 Голо Врдо 17, 38, 40, 48, 106.
 Голема Круша 103.
 Голем Камен 106.
 Гостивар 14, 17, 35, 41, 44, 47, 64, 74, 78, 81, 85, 86, 88, 110, 117, 114, 115, 117, 120, 121.
 Гостилица, извор 109.
 Говедарничка Река 12.
 Градиште 120, 106, 105.
- Градец 115, 76.
 Градишита 103.
 Гранцов Лак 107.
 Грагор, точило 107.
 Грда 103, 104.
 Грекај 17, 21, 76, 78, 80, 81.
 Грекајска Река 20.
 Гробишита 103.
 Гржумисе 115.
 Грчка 44, 67, 118.
 Гури (камен) Кичиница 119.
 „ Ковилиг 115.
 „ е Рус 117.
 „ Стожит 115.
 „ Шушес 115.
 „ Куч 114.
 „ Булит 114.
 „ Пет 20.
 „ Мечкас 117.
 „ е Дешет 114.
 „ Мелмед 117.
 „ Куш 115.
 „ Врчакут 115.
 „ Вафт 115.
 „ Горид 115.
 „ Цупет 115.
 Гумишита 103, 104, 107.
- Дамчулица 32, 91, 106.
 Дамјаница 106.
 Дамческа 108.
 Даутица 78.
 Дарда Маде, Велика Крушка 115.
 Дарда 83, обл. у Арбанији.
 Два Клаенца 98.
 Двораник, чесма 33.
 Дворник 107.
 Дебар 7, 8, 13, 14, 22, 32, 33, 35, 36, 37, 40, 41, 47, 48, 64, 70, 71, 77, 79, 81, 82, 86, 100, 101, 103, 104, 107, 110, 111, 118, 120.
 Дебарско Поље 7, 11, 13, 14, 42, 75.
 Дебарска Каза 65, 66.
 Дера Корабит 116.
 Дервен, клисура 17, 19, 22, 77, 86, 119, 120.
 Девојкин Камен 104.
 Дери Дол 112.
 Дели Дера 93.
 Десов Тор 91.
 Дестогова Нива 103.
 Денкова Ливада 107.
 ДефтерХан (Архива Турске) 39.
 Дилеске 93.
 Диви Рез 101.
 Добје 107.
 Добри Леш 111.
 Добрава 99.
 Дображен 103.

Долно Поље 121.
 Долно Меличани 9, 11, 14, 23, 31, 40, 51, 100, 103, 104, 106.
 Долно Мало 100, 103, 111, 112, 114, 118, 121.
 Долно Косоврасти 9, 103, 104.
 Долна Река 7, 9.
 Долно Брдо 106.
 Доњи Дебар 17, 18, 97, 39.
 Доњи Села 9, 23, 24, 25, 64, 53, 103, 111.
 Долга Нива 103.
 Долче 114.
 Долна 95, 106.
 Доњи Пив 107.
 Драбиск 115.
 Драга 104, 107, 108.
 Драч 68.
 Дрезга 31, 95.
 Дрениче 94.
 Дренова Краста 93.
 Дрим 40.
 Дримкол 43.
 Дрозда 98.
 Дрварски Пот 103.
 Друго Село 102.
 Дубово (Д'бова) 17, 75, 77, 78, 80, 116, 113.
 Дугица 106.
 Думовица 99, 65, 12.
 Дубоко Речиште 103.
 Дуел 115.
 Думки 11.
 Дупен Камен 107.
 Дурмишица 102.
 Дузов Лаз 102.
 Душогубица 94.
 Дуф 78, 79, 121.
 Ђиповица 91.
 Ђипица 109.
 Ђурђево Брдо 91.
 Ђуре Пиј 98.
 Ђуроец 121.
 Ђубриште 110.
 Брејско Гробље 33.
 Ђуптинец 103.
 Елбасан 33, 38, 39, 68, 94, 96, 100, 111, 120.
 Елин Скок 102.
 Еми-бегова Кула 82.
 Ефла 101.
 Егловец 40, 99, 100.
 Жабишта 107.
 Жероница 9, 13, 15, 21, 24, 33, 74, 81, 110, 111, 117.
 Жеронишка Река 12, 111, 110.
 Жеронишка Скала 13, 19.

Железник, жула 40.
 Жигелица 94.
 Житово 98.
 Жужје 17, 18, 21, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 112, 116, 118, 119.
 Жуљанска Река 20.
 Забел 116.
 Завојска 80, 81, 117.
 Заградиче 38, 94, 105.
 Зад Пеш 121.
 Зад Крс 98.
 Зајаска Планина 121.
 Зверина 110.
 Звоничица 101.
 Зендел Бег, џланина 18.
 Зизданица 93.
 Зла Страна 95.
 Змејовица 12.
 Змијинец 104.
 Змијов Камен 101.
 Царашиче 103.
 Извор 40, 95, 116, 117.
 Извори 12, 116.
 Избориница 107.
 Изборница 107.
 Извор и Брег Боц 117.
 Плиница 110.
 Иноска 110.
 Исакоска Чешма 106.
 Исова Чешма 106.
 Јабланица 14, 38, 40.
 Јабел 120, 121.
 Јаболчица 78.
 Јавори 109.
 Јаворешница 109.
 Јасоров Дол 15, 65.
 Јазоварска Планина 110.
 Јаја 7, 9, 10, 41, 65, 99.
 Јанче 9, 14, 24, 42, 88, 91, 106, 107, 121.
 Јановица, извор 109.
 Јасика 15, 107.
 Јасиковица 103.
 Јеловец 75.
 Јенишер (Грчка) 100.
 Јозеница 108.
 Јовкова Вода 105.
 Јодров Дол 39.
 Кала 105, 106.
 Каловиште 118.
 Калис, област у Арбанији 17, 78, 83.
 Калинина Дупка 42, 99.
 Калужерска Чешма 101, 112.
 Кадифевци 95.
 Каменица 91.

Кала 106.
 Камени Зоб 105.
 Казаферова Нива 107.
 Казан 119.
 Касаново Бачило 110.
 Капи Кур 95.
 Касма 116.
 Катуншита 32, 107.
 Катаница 93.
 Канеш 31.
 Кауђери 31, 103.
 Кауђеров Дол 93.
 Качева Стржа 91.
 Кауштел 32, 107.
 Кичево 10, 41, 44, 47, 64, 66, 101, 121, 98.
 Кичиница 17, 19, 72, 77, 78, 80, 81, 84, 119.
 Кишевица 116.
 Клак, Клакови 12, 31, 103.
 Класура 11, 98.
 Класице 100.
 Клеповица 15.
 Клење 116.
 Кисеји Дол 106.
 Кобел 100, 120.
 Ковач 109, 116.
 Кожа 17, 19, 22, 74, 87, 121.
 Кожачиц 13, 35.
 Колиба 109.
 Колиба Цунет 114.
 Колена Вода (меандер) 121.
 Колоица, извор 109.
 Комаритица 121.
 Ком 31, 99.
 Комаритице 104.
 Копачка Река 40, 47.
 Короб 7, 11, 19, 17, 18, 20, 21, 66, 75, 78, 79, 114, 116, 117.
 Корабска Врата 17, 18.
 Корабско Поље 116.
 Корабе Маде 18.
 Корабе Вога 18.
 Корито 11, 101, 110.
 Корија Хурдеј 117, 109.
 Коритник 11, 95, 99, 65.
 Коритничка Чешма 12.
 Коритишица 109.
 Косоврасти 11, 13, 14, 24, 31, 64, 71, 103.
 Косоврашка Бања 11, 12, 13, 31, 103, 104.
 Косоврашка Река 104.
 Костадинов Лаз 109.
 Константинов Град (Цариград) 39.
 Котари 94.
 Кокошарник 91.
 Кофалковица 91.
 Кочиница 101.

Кошево 101, 104.
 Кошара 106.
 Кракоричка 18, 72, 80, 17, 84.
 Кракоричка Река 19, 114.
 Красличе 111, 119.
 Краста 99.
 Криви Мост 19, 119.
 Крој Печит (Чешма) 115.
 „ Фтоет 115.
 „ Иванес 113.
 „ Кусарет 115.
 „ Цербаловец 112.
 „ Вистрит 112.
 „ Душкит 117.
 „ Брег 117.
 „ Милес 113, 115.
 „ Смилит 115.
 „ Митрес 116.
 „ Дулес 115.
 „ Белес 115.
 „ Субанисс 113.
 „ Ваут 114.
 „ Елмакет 115.
 „ Палес 112.
 „ Раванит 116.
 „ Сабријас 116.
 „ Пејис 113.
 „ Скртец 117.
 „ Казан 118.
 „ Привитиц 113.
 „ Веринит 115.
 „ Бараловит 117.
 „ Смиловиц 115.
 „ Суманец 118.
 „ Томес 114.
 Крајишта 107.
 Крај Тор 93.
 Кремење 102.
 Кременица 93.
 Кретец 91, 121.
 Крстатна Бука 103.
 Крстово Лазе 93.
 Кроз Лиска 109.
 Крши Бор 93.
 Крше 111.
 Крчуљ 31, 91.
 Крушево 41, 104.
 Крушевица 109.
 Крчин 7, 9, 11, 13, 14, 32, 66, 104, 105, 106, 108, 109.
 Крши 121.
 Крчуљ 18, 20, 117.
 Кула Вјетер 119.
 Куноски Арач 102.
 Куманово 37, 44, 79, 113, 119.
 Кумла е Редиги 15.
 Курза Индризит 18.
 Куђериче 110.
 Кушев Рид 103.
 Кушелица 107.

Лазаропоље 9, 10, 11, 15, 16, 23, 24, 37, 39, 40, 41, 43, 48, 52, 65, 70, 88, 98, 104.
 Лазаропољска Река 12, 98.
 Лазаричко Поље 111.
 Лазароски Рид 95.
 Лазина 111.
 Лазишта 103.
 Лазичке 110.
 Лакете Цинет 117.
 Лактор 117.
 Лавоци 109.
 Латинско Гробље 118.
 Лачоци 106.
 Лскоци 121.
 Лкова Котара 93.
 Ледница 104.
 Леништа 104, 106, 115.
 Лебарица 32.
 Леска 101, 103.
 Лескова 116.
 Летна Млака 121.
 Летна Вода 100.
 Леосоци 109.
 Леуново 79, 86, 87, 88, 89, 121.
 Леуновска Река 22.
 Ливадица 121.
 Ливађе 105, 106, 108.
 Ливадит 114, 116.
 Ливадишта 107.
 Ливада Мирчит 115.
 .. те Танушес 11.
 .. Мечкарит 118.
 .. и Нивас 114.
 .. Чолакут 118.
 .. Коцес 115.
 .. те Ме 119.
 Ливага Танушес 117, 20.
 Ливага е Маде 114.
 Лисеј 117.
 Лиска 104.
 Лоциште 103.
 Лојза 109.
 Лок 107, 109.
 Локвечко Лечиште 95.
 Лонг (Луг) 106.
 Ломба Недељку 115.
 Лопушник 41, 42, 65, 99, 103, 110, 109.
 Лофка Јанес 114.
 Лукани (у Арбанији) 39, 99.
 Лурије (у Арбанији) 88, 122, 183.
 Лк 121.
 Љума (у Арбанији) 17.
 Љубаново 49.
 Љаке те Цинет 18, 20.
 Маврово 8, 12, 79, 86, 87, 89, 120, 121.

Мавровско Поље 8, 17, 22, 74, 76, 77, 82, 83, 84, 86, 91, 99, 120.
 Мавровски Ханови 21, 22, 86, 87, 89, 120.
 Мавровска Река 22, 19.
 Мавровска Кула 121.
 Мала Река 7, 9, 10, 12, 13, 14, 23, 50, 78, 105.
 Маврица 31, 104.
 Мала Поштр (Доња) 113.
 Малесија (у Арбанији) 116, 48.
 Мало Село 93.
 Мала Мегданица 100, 13.
 Мали Кораб 20, 117.
 Мала Планина 16.
 Маруша 7, 9, 11, 66, 103, 104.
 Мариово 43, 95, 100, 97.
 Мартиница 93.
 Манастир Св. Јован Вигорски 9, 33, 37.
 Манастир код Жернонице 33.
 Манастир Св. Аранђел 32.
 Манастир Св. Богородице 33.
 Маја е Маде 18, 117.
 Маскаревец 65, 95.
 Маскарица 121.
 Масицица 121.
 Мавзавиче 106.
 Макреска Чешма 103.
 Маг (у Арбанији) 39, 48, 88, 99, 113, 118, 121.
 Маћа (у Арбанији) 14.
 Мачкино 99.
 Меденица 91, 107.
 Медведник 44.
 Меглен 49, 51, 69.
 Мелничани 14, 32, 37, 67, 43.
 Мелница 12, 13, 32, 103, 104.
 Мел 106.
 Меник 18, 74, 117.
 Менка 104.
 Мерис 106.
 Мечит 117.
 Мечкино Легало 103.
 Мечкино Камен 117.
 Мијачке Реке 8, 9, 14, 17, 19, 23.
 Мијачка Села 91, 119.
 Миова Планина 95.
 Митрос Кленец 91.
 Митилена 71.
 Михаеци 116.
 Младо Нагоричани 70.
 Младеноска Чешма 101.
 Млака 104, 106.
 Млаче 94, 109.
 Млика 118.
 Мљака 116.
 Могорче 9, 10, 14, 15, 23, 24, 43, 96, 102, 105.

Мокорце 121.
 Мост 116.
 Мола Спр 114.
 Мравјаник 108.
 Музајица 95.
 Мула Амба 115.
 Мула Хумбел 115.
 Мула е Редити 76.
 Муратова Чешма 111.
 Муслинска Чешма 106.
 Небрегово 33.
 Негуш 51, 109, 110.
 Несторовци 102.
 Нивичице 17, 21, 74, 75, 80, 117, 119.
 Нивичице 94.
 Нивисе Камен 95.
 Нистрово 17, 21, 72, 76, 78, 79, 80, 81, 115, 118.
 Нићорово (Нишфороро) 10, 74, 76, 86, 87, 88, 89, 121, 120.
 Нићорица 121.
 Нићорска Река 22.
 Ништурска Река 19.
 Ништур 17, 18, 20, 21, 72, 73, 76, 77, 80, 115.
 Ниш 74.
 Новачко Речиште 93.
 Обесна Вода (водопад) 110.
 Овчи Извор 120.
 Ограђе 93, 106, 121, 117.
 Оградник 106.
 Олеци 107.
 Оне Мало 92.
 Орево 42, 109.
 Ореше 40, 41, 42.
 Орешец 107.
 Орница е Рекас 118.
 Оралчице 32.
 Орђуше 74.
 Осој 10, 15, 23, 24, 37, 43, 70, 71, 72, 96, 101, 102, 103, 106, 109, 110, 116.
 Осојница 9, 31, 65, 95.
 Острво 119.
 Острика 93.
 Остри Камен 103.
 Охрид 35, 36, 47.
 Охридски Крај 49.
 Оцорен 105.
 Оцос Лаз 102.
 Оштрилец 99.
 Палав Извор 99.
 Палавец 98.
 Пазариште 32, 106, 105.
 Павли Дол 91.
 Параспур 32, 109, 110.
 Пареше 111.

Параћин 100.
 Пароски Лазови 109.
 Пардији (дељане даске) 107.
 Папратиште 40, 41, 99, 100.
 Папрађе 99.
 Пагачица Река 78, 79.
 Пачо 31.
 Пашиница 65, 95.
 Пеанческа 120.
 Песја Горица 15, 32, 106.
 Песоклица 121.
 Петилеб 121.
 Петров Рајен 103.
 Песов Дол 103.
 Пешковци 23.
 Пив 106.
 Пирг 35.
 Пирок 32, 109.
 Пира 11.
 Пиргу Радомирес 116.
 Пискукија 9, 31, 65, 95.
 Пишкотепа 18, 116.
 Пичкарица 95, 121.
 Палењенија 106.
 Пловдив 113.
 Плоча 104, 106.
 Под Камен 102, 119.
 Под Мел 103.
 Под Лојза 103.
 Подкладник 107.
 Подгорица 44.
 Пожаране 78.
 Покладишта 108.
 Поличица 11, 65, 95.
 Полог 10, 75.
 Поље 106, 107.
 Поље 11, 65, 95.
 Поповац 103.
 Попоци 106.
 Попов Дол 103.
 Попов Студенец 109.
 Попова Ливада 116.
 Попоски Вител 91.
 Попово Гумно 93.
 Порече 88, 109, 110, 122.
 Порошита 103, 105.
 Пресска 106.
 Призрен 12, 17, 36, 42, 77, 79, 81, 82.
 Призренска Гора 17, 42, 75, 76, 77, 114.
 Присојница 9, 14, 15, 23, 24, 32, 33, 105, 106, 107.
 Присојска Краста 93.
 Приштина 70.
 Прилеп 33, 41, 44, 50, 98.
 Прој (Река) Фел 18, 20, 115, 116.
 .. Буковеник 116.
 .. Панес 115.

.. Бибе 117.
 .. Лешигте 112.
 .. Зи 113.
 .. Извор 112.
 Просишта 110.
 Проска 114.
 Прони Морни 19.
 Прони Хаџијес 19.
 Пулев Орман 92.
 Пулеска Чешма 101.
 Радика 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 21, 23, 33, 75, 91, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 119.
 Радика Мала 114.
 Радићева Ливада 33.
 Радичев Мост 115.
 Радичева Чешма 75, 113.
 Ради Лашица 93.
 Радовец 114.
 Радомир (у Арбанији) 78, 116.
 Раван 116.
 Ра (крчевина Алијис 115.
 Ра Иванић 115.
 Рајница 14.
 Рамова Чешма 107.
 Рамна Ливада 107.
 Рамнини 95.
 Рапеш 100.
 Раскреница 106.
 Расаднице 104.
 Раса Козарит 119.
 Рајан 44.
 Рашченец 12.
 Река 7, 51, 28, 105, 107, 118.
 Река Каза (срез) 7, 111.
 Ресила 114.
 Ресава 44.
 Реч 17, 75, 77, 80, 83, 114.
 Речиште 99, 103, 105, 107.
 Рединец 116.
 Реџепова Кула 82.
 Рибница 17, 20, 21, 72, 75, 80, 81, 82, 116, 119.
 Рибничка Река 20.
 Рибничка Шкала 117.
 Римњик 32, 106.
 Рид 109.
 Росоки 9, 11, 12, 15, 16, 39, 40, 43, 52, 65, 91, 94.
 Ростуше 9, 24, 32, 33, 43, 42, 91, 92, 106, 107, 108.
 Росочки Ливађе 94.
 Росочка Река 94.
 Рофји 95.
 Рт 121.
 Рудина 10, 105.
 Румунија 70, 71, 86, 88.

Рунгаћ 105.
 Руна 11, 106.
 Рупије 104.
 Рупина 104.
 Русија 37, 86.
 Русин 31, 91.
 Румелија 65.
 Сама Бука 91.
 Седишта 106.
 Самарница 119.
 Свинци 105.
 Свитурица 110.
 Света Глава
 Селце 9, 10, 11, 12, 15, 16, 24, 28, 34, 32, 41, 65, 91, 92, 95, 100.
 Селце Манастир 28.
 Сенце 17, 21, 72, 75, 78, 80, 81, 82, 118, 119.
 Серез 44.
 Селска Река 95.
 Селишче 93.
 Синина 13, 103, 105.
 Сино Речишче 91.
 Симоново Трло 91.
 Скадар 70.
 Скала 9, 14, 31, 91, 93, 106.
 Скопље 34, 44, 50, 63, 68, 70, 74, 79, 88, 114, 115, 117, 118, 120.
 Скила 31.
 Окртец 17, 18, 20, 117.
 Скудриње 9, 14, 15, 23, 24, 32, 33, 105, 106.
 Скудринска Кала 32.
 Слана 119.
 Слатина 109.
 Сламурчица 93.
 Сливе 110.
 Слатаница 118.
 Смилево 40, 41, 100, 104.
 Смерка 65.
 Соколица 9, 95, 99.
 Соколески Нивје 102.
 Солишта 101, 110.
 Соплошани 114.
 Софија 44, 98.
 Старо Бачило 109, 120.
 Старо Село 41, 77, 93, 91, 92, 106, 110, 118.
 Стара Кула 110.
 .. Фурна 107.
 .. Загора 44, 97.
 .. Сушица 93, 94.
 .. Кућа
 Старо Лојзе 104.
 .. Маврово 120.
 .. Гумно 109.
 Стари Врбци 112.
 .. Бродци 114.

.. Врт 106.
 .. Лоз 119.
 Старци 93, 121.
 Сталешица 103.
 Станкова Равен 93.
 Старшова Лојзе 103.
 Степанова Кошара 106.
 Стрезимир 17, 75, 77, 80, 114.
 Стол 103, 104, 105.
 Стражњик 114.
 Студенец 103, 108, 111.
 Студен Извор 110.
 Студена Вода 109.
 Стог 91, 93.
 Стогово 7, 9, 11, 14, 13, 16, 32, 35, 66, 100, 101, 103, 104.
 Стаменина Смерка 91.
 Стрежњик 18.
 Струмица 66.
 Струнг 76, 116, 119.
 Стража 75, 95.
 Стопанче 11, 65, 94.
 Средњи Крај 120.
 Средно Мало 108.
 Средњи Пот 103.
 Србиновица 37, 91.
 Србница 17.
 Суво Поље 11, 65, 95.
 Сулоска Ливада 110.
 Сулеманица 103.
 Суходол 119.
 Сушица 9, 15, 16, 23, 35, 41, 91, 92, 93.
 Сушичко Речишче 93.
 Тануше 17, 20, 21, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 82, 117.
 Танушанска Река 18, 20, 116.
 Танушанско Благиште 117.
 Тајминше 121.
 Тетово 44, 64, 78, 88, 98.
 Тет Бергут 112.
 .. Бовет 114.
 Типец 121.
 Тиквеш 41, 44.
 Тодормашница 104.
 Топилишца 101.
 Топивоца 11, 101.
 Топлец 76, 115.
 Топалиште 106.
 Топала 103.
 Тор 93.
 Торгеска Краста 9, 91.
 Трајковиче 108.
 Трапје 110.
 Требишце 9, 13, 15, 23, 24, 32, 33, 35, 37, 39, 42, 43, 51, 52, 65, 71, 107, 109, 110.
 Тресонче 9, 10, 11, 12, 16, 24, 32, 26, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 43, 50, 65, 66, 70, 94, 95, 99, 101, 102.

Требишка Руна 10, 11, 65, 91, 107, 119.
 Тресонечка Река 95, 96.
 Требишки Манастир 33.
 Трескини Млаки 121.
 Трескин Дол 104.
 Трница 17, 21, 75, 77, 78, 80, 83, 113.
 Триково 98.
 Тримоска 108.
 Три Синори (тронежа) 117.
 Три Орници 98.
 Тубин 31, 95.
 Тубура 99, 31.
 Тумба (главица) 106, 104.
 Турска Чешма 109.

Вафа Барановић 117.
 Вафа Аданица
 Вафа (Зуб) Сеницес 119.
 Вилул 117.
 Видна 83.
 Виле (Ћувик) 110.
 Вулус Камен 119.
 Бурков Дол 65, 95.

Удово 14, 83.
 Ујт Калар 18, 19, 20, 117.
 Укален 91.
 Украјина 44.
 Улија 91.
 Ура Дубовас 115.
 Урда те жабе 116.
 Усло 121.
 Уталник 107.
 Утов Дол 99.
 Уфце 93.

Фудан 114.
 Фушија 115.
 Фуши Кораби 18, 116.
 Фршци 91.

Халире 116.
 Хаџијеска Лока 105.
 Хузет 116.
 Хурда Пелес 18.
 Хурзе те Јурукут 117.

Царевци (студенац) 11, 12, 19, 35, 91, 35.
 Цигански Прелаз 18, 20.
 Црни Дрим 7, 13, 31, 40, 88.
 Црни Поток 113.
 Црни Камен 110.
 Црна Краста 105.
 Црвени Брегови 91.
 Црвени Прелики 100.
 Црвена Краста 103.
 Црвени Камен 106.

Црвена Корна 110.
 Црвеница 107.
 Цркваци 109.
 Цуцуљ 31, 99.
 Чанакица 104.
 Чаршеви Пешки 9.
 Чекули 31, 95.
 Черепоска 106.
 Чудула 91.
 Чука 107, 109.
 Чулки Топаница 95.
 Чапије 116.
 Шар 75, 126.
 Шарен Пејко 12.
 Шеваре 76.
 Шијак 39, 111.
 Шкила 11, 91, 93.

Шкумба 14.
 Шкрка 31.
 Шкала Рибница 116.
 Шовари 121.
 Шпела (Пећина) Јовес 18.
 Шпела Цепсе 118.
 Шпела Амет Шерета 83, 113.
 Шпела Штировица 18, 114.
 Шпела Сефовица 118.
 Шпела Динке 117.
 Шпела Хелвес 114.
 Шпела Деризи 118.
 Шпера Деризи 118.
 Штировица 17, 18, 19, 77, 72, 75, 78,
 80, 81, 115, 82, 83.
 Штировички Нивје 121.
 Штировичка Радика 20.
 Штрунга Врескалес 114.
 Шуло (Присој) 115.
 Шулица 109.
 Шугароска 110.

РЕГИСТАР ЗА БЈЕЛАЈСКО ПОЉЕ и БРАВСКО

1. Необичније речи и називи.

бабин буџак, сев. зап. страна види-
 ка 133.
 бијели ветар, јужни ветар 133.
 бихаћска бура, западни ветар 133.
 благо, стока 139.
 бувавица, њива црница 136.
 буџадара, њива црница 136.
 бура, северни ветар

времењаш, поток који има воде само
 за време јачих поводања 131, 216.

завезе храна, нестане хране 139.
 зелен, окопавине 136.

јечменица, хлеб 136.
 југ, ветар 136.

кавури, назив којима су старинци
 звали досељенике
 кулен, крушни дроб од заклане сто-
 ке 209.

лед, град 215.
 леденица, дубоке стеновите рупе 133.

мртвуља, њива црница 136.
 мутлаци, назив којим су досељени-
 ци звали старинце.

лскога, сено покошено са неузоране
 њиве 137.

ногоступ, прека стаза 144.

вилана, стругара 143.
 пријелог, неузорана њива 137.
 проштаци, тараба 138.

рајкани, назив којим су досељеници
 звали старинце

смјеса, кад се помешано посеју је-
 чам, пир, зоб и пшеница 136.
 стајине, зграде за марву 141.
 стећа, израз аз шуму која је одра-
 сла, једра и заузима површи про-
 стор 153.

стрв, стрмни усев 136.
 сувозид, ограда од насланог каме-
 на без малтера 138.
 суничаник, источни ветар 133.

турмари, кирције 218.

чисти пир, крушник 136.

шимла, цепенана даска за кровове 144.

2. Лична и породична имена.

Адамовић, 220.
 Ајдовљевић, 210.
 Ајдуковић, 233.
 Алагић, 213.
 Алвир, 213.
 Аљировић, 215.
 Аљкистеновић, 206.
 Аљкијевић, 274.

Арманда, 247.
 Арнаут, 207.
 Аглагић, 157, 248, 272.

Бабић, 273.
 Бајанић, 206.
 Бајић, 217.
 Бакрач, 157, 238, 262, 275.

Балабан, 191, 220, 226.
 Вален, 251.
 Балић, 200.
 Бановић, 193.
 Бањаци, 202, 212, 217, 221, 223, 235,
 256, 263, 266, 273.
 Баровница, 247.
 Басара, 211.
 Басарић, 261.
 Баста, 233.
 Батес, 247.
 Батиница, 218.
 Балтијарагић, 210.
 Баџик, 197.
 Башагић, 238.
 Бејдић, 207.
 Бербер, 210.
 Бешлагич, 208.
 Бијелић, 230.
 Бјелић, 187, 236, 242, 249, 266, 273.
 Блажевић, 231.
 Влаушица, 198.
 Богдановић, 226, 230.
 Бозић, 249.
 Болић, 200, 210, 240.
 Борић, 224.
 Босијечић, 229.
 Боснић, 221, 224.
 Бранковић, 253.
 Брдар, 240, 244.
 Бркић, 274.
 Брљач, 190, 194, 221, 224, 225.
 Броћота, 212.
 Брчин, 184.
 Будимир, 214, 218, 220, 236, 242.
 Буџоња, 246.
 Булајић, 183, 184.
 „Бунијевици“, 251.
 Бурсаћ, 160, 216, 224, 229, 263, 264,
 274.
 Буцало, 258.
 Веквић, 235, 240, 244.
 Велага, 266.
 Вигњевић, 246.
 Видуљиновић, 218, 274, 275.
 Војиновић, 183, 184, 188, 235.
 Врањеш, 259, 261.
 Вржина, 230, 242.
 Вујић, 274.
 Вујићић, 206.
 Вукелић, 236.
 Вукић, 229.
 Вукобрада, 191, 275.
 Вукица, 248.
 Вулин, 202, 231.
 Вучковић, Гавро 165, 206.
 Вучковић Филип 206.

Гавела, 213.
 Галин, 247.
 Галоња, 249.
 Гаћеша, 248.
 Гвсро, 215.
 Гвозденовић, 273.
 Глибановић, 210.
 Глумичић, 218.
 Гразоваци, 228, 242.
 Грбић, 159, 193, 196, 259, 274, 276.
 Гредель, 210, 216.
 „Грк“, 149.
 Грубић, 261.
 Грубишић, 198, 225, 262.
 Грубор, 213, 216.
 Губић, 273.
 Гучеша, 198.
 Гутлић, 200.
 Давидовић, 266.
 Даљевић, 223, 257.
 Даутовић, 157.
 Дебелњак, 231.
 Дејановић, 213.
 Демир, 200.
 Дивјак, 250.
 Дидовић, 210.
 Диздаревић, 240.
 Добријевић, 235.
 Дошан, 214, 220, 225, 230, 236, 251,
 263.
 Дошановић, 249.
 Драгић, 187, 261.
 Драгићевић, 187.
 Драгишић, 253, 258.
 Драчић, 240.
 Дринић, 249.
 Дрљача, 226, 230, 257.
 Дробац, 250.
 Дроњак, 225.
 Дружић, 207.
 Дрча, 242.
 Дудек, 251.
 Дукавац, 189.
 Дукић, 160, 193, 228.
 Дураковић, 157.
 Дурић, 238, 240.
 Баковић, 199.
 Вилас, 192, 267.
 Бујић, 217.
 Букић, 187, 218, 233, 261, 263.
 Булић, 196, 201, 242, 259.
 Бурђић, 187.
 Бурић, 192, 206.
 Бурица, 215.
 Егелја, 187.
 Ешкчић, 210.

Зажкић, 231.
 Зећ, 242, 248.
 Зорић, 189, 242, 254, 257.
 Зричић, 276.
 Зукчић, 210.
 Зулчић, 238.

Ибраковић, 208.
 Ибрахимпашевић, 240.
 Ибрахимовић, 200.
 Иванић, 190, 236, 242.
 Иваниш, 251.
 Ивезић, 251.
 Ниђић, 187, 257.

Јавор, 274.
 Јаглица, 275.
 Јакшић, 233.
 Јанковић, 206.
 Јањић, 250.
 Јаподи, 147.
 Јарић, 218.
 Јевић, 187.
 Јеличић, 165, 189, 228, 246, 257, 274.
 Јовановић, 190, 212, 225.
 Јојић, 229.
 Јокић, 191.
 Јосиповић, 203.
 Јукић, 207.
 Јурјевић, 251.

Калаба, 230, 275.
 Капелан, 202.
 Карабува, 202, 217.
 Каракани, 276.
 Карановић, 147, 196, 215, 273, 276.
 Каргал, 207, 216.
 Касриман, 208.
 Касрић, 210, 238.
 Качар, 218, 220.
 Кекић, 210.
 Керкез, 189, 193, 196, 202, 235, 242,
 258.
 Кесич, 160, 229, 242.
 Кеџман, 159, 199, 211, 220, 224, 241,
 254, 258, 261, 266, 267.
 Кишљен, 207.
 Кликић, 240.
 Кличковић, 157.
 Кљајић, 225.
 Кнежевић, 156, 157, 194, 198, 202, 236,
 251, 252, 261.
 Ковачевић, 159, 193, 203, 206, 211,
 220, 223, 251, 254, 259, 261, 263, 274,
 275, 276.
 Кокоруш, 266, 267.
 Колуциња, 236, 242.
 Колуцић, 187.
 Корда, 230.

Косановић, 201.
 Крагуљ, 258.
 Крајиновић, 188, 231, 257.
 Крањци, 251.
 Кресоје, 191.
 Криво, 211.
 Кривокућа, 128, 129.
 Кривоковић, 190.
 Крста, 214.
 Крпан, 275.
 Крстановић, 203, 211.
 Кртинић, 233.
 Крчмар, 258.
 Кубурић, 223, 237, 266.
 Кувачић, 221.
 Кулин-капелан, 247.
 Куленовић, 208, 209, 240.
 Кулин-баи 208, 209.
 Куруч, 266, 274.
 Курчковић, 240.

Лагудовић, 229.
 Лазаревић, 223.
 Лазукић, 221.
 Лајић, 183, 184, 242.
 Лакчић, 240.
 Латиновић, 189, 202, 216, 217, 225,
 246, 257, 261, 266, 273, 275, 276.
 Латковић, 190, 248.
 Лишић, 210.
 Литић, 261.
 Лончар, 242.
 Лугова, 228.
 Лукаш, 213, 230.
 Лукешевић, 229.
 Лукић, 198, 220, 223.

Мажић, 238.
 Мајић, 210.
 Мајсторовић, 161, 198, 253, 259.
 Малкоч, 210.
 Малчевић, 207.
 Мандарић, 257.
 Мандић, 160, 198, 235, 237, 275.
 Маринковић, 253, 258.
 Марић, 229, 257.
 Маричић, 247.
 Марјановић, 189, 198, 201, 259, 262,
 267, 273.
 Марчетић, 230, 262.
 Матијевић, 251.
 Махмутагић, 207.
 Маџура, 236, 242.
 Машић, 200, 210.
 Машички, 200.
 Медковић, 241.
 Медић, 157, 188, 237.
 Мемчи, 210.
 Мезулић, 210.
 Милановић, 156, 198, 212.

Милдраг, 275.
 Милевић, 223, 226, 236, 254.
 Миљаш, 190, 229.
 Мициковић, 240.
 Мирковић, 229, 233, 235.
 Мирчета, 184.
 Мишчевић, 233.
 Морача, 211, 218, 221, 224, 228.
 Мрђа, 200, 252, 253, 256.
 Мркела, 266.
 Мркић, 230.
 Мујазић, 240.
 Мујарић, 200.
 Муњић, 238.
 Мугилић, 233.
 Муџаковић, 210.
 Муџареџић, 210.
 Надаровић, 210.
 Пашировић, 210.
 Ненад, 207.
 Никић, 216, 217.
 Новаковић, 187, 211, 215, 230, 272, 274.
 Нукић, 207.
 Обродовић, 188.
 Овчина, 231.
 Ожговић, 261, 273, 276.
 Оклобџија, 203.
 Омић, 210.
 Опачић, 266, 274.
 Орел, 237.
 Остојић, 227.
 Павичић, 188, 231, 251.
 Пеливановић, 238.
 Петковић, 193, 273.
 Петровић, 190.
 Пећанац, 159, 190, 196, 202, 267.
 Пехар, 214.
 Пилиповић, 157, 242, 249.
 Пилић, 275.
 Плавца, 224.
 Плекшич, 213, 235, 241, 252.
 Половина, 212, 242.
 Попадић, 189, 276.
 Поповић, 192, 248.
 Порчић, 240.
 Почуга, 226, 230.
 Праштало, 258.
 Прошић, 259.
 Прпа, 230.
 Пузића, 216, 217, 223.
 Пушић, 210.
 Радаковић, 233, 241.
 Радаповић, 247.
 Радишић, 224, 257, 272.

Радош, 213.
 Радошевић, 183, 184, 197, 241, 247.
 Радочај, 201.
 Радужио, 226, 275.
 Радуловић, 235, 246, 272, 276.
 Рађеновић, 242.
 Рази Бадрна, 205.
 Рајс, 214.
 Ракић, 199, 212, 228, 242.
 Раковић, 259.
 Рамич, 207, 232.
 Раца, 231, 272.
 Репаци, 187.
 Репија, 156, 202, 229.
 Реџић, 207, 238.
 Рибич, 202.
 Римљани, 147.
 Родић, 148, 218, 220, 230.
 Роковић, 201, 212, 230.
 Ромић, 190, 221, 224.
 Руњић, 217, 220, 226, 261, 274.

Сабљић, 159, 272, 275.
 Салапура, 236.
 Салиџаџић, 240.
 Салиџ-паша, 208.
 Салџмовић, 210.
 Самарџија, 221, 266.
 Сантрач, 198.
 Секулић, 224.
 Селаковић, 183.
 Селимовић, 240.
 Селимчевић, 240.
 Скендер, 251.
 Смаилбеговић, 206.
 Смиљанић, 231.
 Созиљ, 188, 199, 200, 216, 236, 241.
 Соколовић, 240.
 Сокочанин, 240.
 Солому, 264, 265.
 Спазић, 200.
 Срдић, 231, 263, 276.
 Срџо, 201.
 Станковић, 161, 261.
 Стојановић, 223, 257.
 Стојисављевић, 220, 224.
 Стралица, 240.
 Стривчевић, 273.
 Ступар, 188, 192, 199, 221, 225, 232, 242, 256, 261, 266, 276.
 Суботић, 200.
 Сурла, 247.
 Таглић, 210.
 Теофановић, 211.
 Терзић, 207.
 Тесла, 235.
 Тешић, 187.
 Тодорчевић, 212.

Тојазић, 217.
 Тамић, 266.
 Трелић, 210.
 Тржуља, 203, 213, 220.
 Тршинић, 211, 217, 223, 263.
 Трџаковић, 228.
 Трџица, 216.
 Тубић, 202.
 Тубић, 226, 230.
 „Туркуш“ 157.
 Ђосић, 201.
 Ђук, 188, 193.
 Ђулибрк, 188, 193, 274.
 Ђур, 225.
 Ђурџа, 187, 250.
 Ђурчић, 193.

Угри 149, 255, 265.
 Угрица, 241.
 Узлац, 200, 223, 274.

Фризовић, 159, 207.

Хазалић, 210.
 Хасанаџић, 240.
 Хасанаџић, 210.
 Хасеџић, 207.
 Хаџић, 210.
 Хиџић, 207.
 Хоџић, 210, 238.
 Хрџић, 238, 240.
 Хуџић, 210.
 Хусаџић, 210.
 Хусеџић, 238, 240.

Цан, 212.

Авала, 156, 219, 238.
 Алагитовац, 271.
 Анадол, 238.
 Андић, 233.
 „Анкора“, 238.

Бабија, 257.
 Бабиња Долина, 130, 148, 271.
 Бадањ, 227.
 Бадањско Брдо, 204.
 Вајбугова Коса, 127.
 Баковац, 237, 241.
 Балабанско Врело, 219.
 Балковац, 156, 219.
 Банат, 223, 225.
 Банија, 193.
 Бања Лука, 143, 145, 161, 206, 258.
 Бањачки Врх, 127, 129, 137.
 Баџи, 156, 216.

Целић, 210.
 Цигановић, 244.
 Цојић, 263.

Чајковић, 214.
 Чебић, 210.
 Чеко, 276.
 Челар, 188, 201.
 Чича, 192, 225.
 Чорак, 188.

Чакула, 210.
 Чамастаџић, 207.
 Чанкић, 240.

Шабич, 238.
 Шарац, 187, 231, 236.
 Шарчић, 275.
 Шашић, 241.
 Швова, 190.
 Шво, 202, 215, 221, 225, 229, 232, 276.
 Шена, 228.
 Шербула, 161, 258.
 Шерифовић, 207.
 Шезић, 210.
 Шикман, 156, 161, 212, 228.
 Шипка, 197, 235, 275.
 Шкорић, 242.
 Шкундрић, 159, 190.
 Шљивар, 213, 215.
 Шобат, 215, 233, 273, 276.
 Шолаја, 249.
 Шомковић, 210.
 Шпадо, 214.
 Шпегар, 217, 229.
 Штрбац, 188, 193.
 Шундрић, 200.

3. Топографска имена.

Бара, 153, 156, 162, 166, 168, 216.
 Барјаци, 237.
 Барлетс, 261.
 Баронџис, 251.
 Башче, 237.
 Беговача, 131.
 Биочић, 211, 230.
 Биџаћ, 142, 143, 145, 154, 157, 206, 208, 238.
 Бишћани, 157, 203, 204.
 Бишћунија, 202.
 Бјелај, 126, 142, 143, 150, 153, 155, 156, 157, 161, 162, 166, 168, 169, 198, 202, 237.
 Бјелајски Ваганац, 233.
 Бјелајски До, 264.
 Бјелајско Поље, 125, 126, 127, 129, 130, 132, 134, 138, 141, 142, 145, 148, 152, 154, 161, 164, 183, 221.

Бјелица, 149, 238.
 Блажића Горине, 243.
 Бобољусак, 273.
 Богданава Бара, 225.
 Боричевац, 188, 231, 251.
 Борован, 214.
 Бравски Ваганац, 134, 142, 143, 148, 153, 162, 166, 168, 212, 230, 262.
 Бравско, 125, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 140, 141, 142, 146, 148, 149, 150, 152, 153, 155, 161, 162, 166, 168, 217, 232, 252, 267.
 Бравско Поље, 164.
 Брда, 192, 224, 225.
 Брежине, 262.
 Брестовац, 142, 162, 166, 168, 183, 191.
 Бријег, 270.
 Брљачке Долине, 252.
 Бротња, 242.
 Брувно, 188, 198, 235, 241, 251.
 Вубањ, 188.
 Вугар, 245.
 Вугојно, 211.
 Будељ, 210, 272, 274.
 Бујадинце, 216.
 Буковача, 153, 162, 166, 168, 203, 213, 218, 224, 263, 264, 273, 276.
 Буковачко Брдо, 154, 224.
 Буковик, 263.
 Буна, 156, 216, 251.
 Бунар, 255.
 Бунара, 156, 268.
 Бусије, 142, 153, 162, 166, 168, 235, 241.
 Буџала, 232.
 Буџак, 156, 218.
 Ваганац, 156, 234, 262.
 Варош, 204.
 Ведро Поље, 153, 162, 166, 168, 230.
 Велобит, 248.
 Велика Рисовача, 129.
 Видово Село, 226, 230, 273.
 Виђојла, 219.
 Висока, 148.
 Влака, 226.
 Водина, 225, 245, 248, 274.
 Вођеница, 131, 142, 143, 150, 153, 162, 166, 168, 185, 193, 236, 240, 248, 257, 274.
 Војвођњача, 216.
 Врана, 190.
 Враносиња, 133, 140, 142, 150, 153, 187, 196, 200, 250.
 Врњасвац, 130.
 Врбас, 125.
 Врбац, 257, 261.
 Врела, 195.
 Вренице, 264.

Врлика, 148, 211, 236, 257.
 Врточе, 127, 128, 132, 142, 143, 149, 150, 153, 154, 162, 165, 166, 168, 244.
 Габела, 207.
 Гагића Врело, 219.
 Гајсви, 195.
 Гајин Врх, 127.
 Гаричевац, 156, 268, 275.
 Гачет, 237.
 Главница, 183, 185, 231, 244.
 Гламоч, 159, 160, 161, 164, 203, 208, 211, 235, 262.
 Глогово, 233, 237, 247.
 Голубић, 224.
 Голубњача, 232.
 Горинчани, 156, 216.
 Гориња, 193.
 Горињски Врх, 127.
 Горње Село, 226.
 Госпић, 158, 187, 189, 207, 235, 264.
 Грабован, 195.
 Градац, 146.
 Градина, 146, 148, 185, 192, 196, 215, 219, 227, 232, 234, 238, 239, 244, 245, 265.
 Градић, 129, 227, 271.
 Грађеница, 232.
 Грахово, 143, 145, 148, 159, 160, 161, 164, 165, 190, 201, 217, 218, 220, 224, 226, 228, 229, 230, 231, 259, 261, 264, 272, 274, 275, 276.
 Грачац, 165, 184, 187, 192, 198, 207, 225, 236, 241, 248, 251.
 Грла, 130, 142.
 Грлије, 260.
 Грмеч, 126, 129, 141, 147, 149.
 Громила, 195.
 Губавчево Поље, 187, 237.
 Гувине, 183.
 Гускарница, 127.
 Дабар, 211, 224.
 Дабаница, 192, 195, 225, 228, 236, 237.
 Дикован, 255.
 Демшица, 234, 237.
 Дивосело, 226.
 Димића Драга, 245.
 Добра Вода, 183.
 Добра Долина, 265.
 Добросело, 242, 249.
 Долина, 195.
 Дољани, 187, 190, 237.
 Доње Поље, 130, 268.
 Доње Село, 226.
 Драга Вода, 219.
 Дрвар, 143, 148.

Дреновац, 183, 218.
 Дринић, 140, 153, 162, 166, 168, 199, 211, 217, 220, 221, 266, 273.
 Дроњина, 129.
 Дубица, 201.
 Дулиба, 128.
 „Баур-Измир“, 207, 208.
 Белин Врх, 255.
 Ешанова Пољана, 137, 245.
 Жегар, 195, 253.
 Железник, 127, 137, 147, 185.
 Заблаће, 261.
 Завоње, 137, 192.
 Задар, 201.
 Звониград, 158.
 Здени До, 127, 154.
 Зебиновац, 195.
 Зеллиновац, 206.
 Зечева Драга, 245.
 Змијање, 125, 126, 192, 259.
 Зрмања, 188, 191, 193, 198, 203, 217, 218, 220, 225, 236, 242, 247.
 Ивањково Брдо, 238, 241.
 Ивошевац, 241.
 Илина Вода, 255.
 Илина Грета, 129.
 Имотско, 160, 201, 223, 228.
 Исјек, 264.
 Испод Сристине, 268.
 Јабучовац, 271.
 Јавор, 252.
 Јаворова Коса, 128, 216, 224.
 Јаворњача, 129.
 Јагањан, 231.
 Јазбине, 128, 156, 233, 234.
 Јајце, 142, 144.
 Јањила, 131, 141, 142, 153, 162, 166, 168, 264, 274.
 Јањилац, 265.
 Јапага, 131, 147, 203, 226, 227.
 Јарослав, 251.
 Јасиновац, 141, 156, 265, 268, 271, 276.
 Јасик, 264.
 Јасикован, 253.
 Јежевац, 127, 203.
 Језеринце, 241.
 Језеро, 204.
 Јелићева Главница, 128.
 Јеловац, 245, 253.
 Јеретина, 262.
 Јоже, 238, 241.
 Јована, 233.

Кадинача, 227, 232.
 Калиноње, 237.
 Каменица, 245, 276.
 Капљув, 142, 162, 166, 168, 202, 221, 223, 259, 260, 263, 275.
 Караула, 241.
 Кевин До, 195.
 Келевац, 234.
 Кетеништа, 252.
 Кијани, 199.
 Кистање, 221, 236, 242.
 Кладуша, 208.
 Кланчина, 192.
 Клавинац, 233.
 Клековача, 128.
 Клеповац, 156, 268, 272.
 Клас, 148, 240.
 Класина, 227.
 Клишевић, 209.
 Кљештина, 191, 193, 198.
 Кључ, 126, 142, 143, 154, 161.
 Кључке Вратнице, 157.
 Книжевица, 201.
 Кисиноње, 125, 223, 242.
 Книш, 143, 144, 148, 214, 266.
 Кобац, 264.
 Ковиљача, 237, 241.
 Козаровац, 272.
 Козила, 128, 222.
 Колунић, 144, 145, 147, 153, 155, 162, 166, 168, 199, 202, 212, 226.
 Копаново Брдо, 222.
 Копањ, 233, 235.
 Корита, 245.
 Косијер, 129.
 Косово Поље, 201.
 Котао, 216.
 Кошин Крај, 262.
 Крагуљска Насланина, 252.
 Крајина, 125, 145.
 Краљевац, 270, 271.
 Крањска, 251.
 Кресњаш, 127.
 Криводол, 148, 219, 254.
 Кривокуће, 234.
 Брка, 187.
 Кридија, 134, 252.
 Крња Јела, 126, 141, 143, 153, 162, 166, 168, 241, 252, 258.
 Крњина, 142, 150, 154, 165, 193, 206, 242, 250.
 Крстац Врх, 129.
 Крупа, 142, 143, 154, 224.
 Крушкован, 260.
 Кршине, 224.
 Кусерда, 129, 216, 262.
 Кула, 152, 188, 244.
 Кулеп-Вакуф, 143, 154, 157, 165, 206, 268, 238.

- Куповац, 218.
 Курђак, 233.
- Лапац, 188, 198, 274.
 Ластва, 142, 193, 206, 250.
 Ледевац, 245.
 Лерковац, 156, 262.
 Ливно, 159, 160, 161, 168, 212, 273.
 Лијеска, 192, 195.
 Липа, 193, 196.
 Липар, 130.
 Липик, 213.
 Лисина, 127, 130, 264.
 Лисичијак, 127, 146.
 Ловинац, 207, 216, 251, 274, 275.
 Лончарица, 196.
 Лопуже, 241.
 Лошиновац, 186.
 Луке, 224, 226.
 Лутина, 128, 245.
- Љесковац, 227.
 Љетишта, 234.
 Љугоц, 130.
- Мазин, 184, 188, 191, 223, 235, 242, 254.
 Мајдан Стари, 211.
 Макс, 245.
 Мале Стјепани, 162, 166, 168, 243.
 Манастир Рмањ, 144.
 Марина Пољана, 127, 137.
 Марјановића До, 131, 133, 156, 259, 273.
 Матаваз, 250.
 Матијевача, 129.
 Махала Градска, 203.
 Махала Надарска, 203.
 Махала Нова, 203.
 Мачија Грета, 127.
 Мачковац, 128.
 Маџарац, 238.
 Меденац, 222.
 Медено Поље, 129, 140, 142, 153, 162, 166, 168, 226, 231.
 Међе, 237.
 Међугорје, 127.
 Мејдан, 204.
 Метак, 203.
 Метла, 270.
 Милијевача, 234.
 Мисије, 129.
 Мишар, 247.
 Млетиц, 158.
 Млинска Грета, 255.
 Мокро Поље, 217.
 Мостар, 206, 211.
 Мрачај, 131, 219.
 Мутилић, 201, 238.
- Наплавци, 185, 195, 227, 234.
 Насланина, 270.
 Наше Поље, 199.
 Новосел, 205.
- Обљај, 191.
 Обровац, 246, 247.
 Овчара, 147, 265.
 Ограде, 185, 195, 224, 260.
 Ограђеница, 131.
 Огумача, 134, 255.
 Огумовача, 252, 254.
 Око, 216.
 Оклинци, 255.
 Окрајци, 224.
 Округлица, 255.
 Омар, 129.
 Олсица, 190, 235.
 Опљеница, 130.
 Оразовац, 246.
 Орашац, 231.
 Орлова Грета, 190.
 Осјеченица, 128, 147.
 Осоје, 129.
 Осредак, 220, 225, 236.
 Островица, 208.
 Оточац, 262.
 Очигрија, 192, 212, 244.
 Оштрел, 128, 145.
- Павковац, 185.
 Паћен, 249, 258.
 Паланка, 144, 199.
 Палеж, 139, 245.
 Панађур, 227.
 Перјановац, 131.
 Перушић, 207, 218.
- Петровац, 142, 144, 151, 154, 156, 161, 162, 166, 168, 169, 203, 233.
 Петровачко Поље, 126, 129.
 Пећ, 229, 275.
 Пећина, 204, 205, 260.
 Пеуљ, 215, 261.
 Пишаћ, 231.
 Пиштавац, 260.
- Плавно, 190, 192, 194, 201, 202, 211, 215, 228, 247, 249, 253, 258, 274.
 Пламеница, 267.
 Пласине, 219, 260, 264.
 Плоча, 193.
 Плочевац, 129, 271.
 Подашуме, 227.
 Подбуквача, 259.
 Под Врховије, 259.
 Подградина, 214.
 Подђуриновача, 156, 219.
 Подзид, 265.
 Подлијеска, 234.

- Подобљај, 185.
 Подови, 148, 193, 264.
 Под Српетицом, 262.
 Подшаран, 270.
 Полача, 276.
 Поље, 183, 255.
 Понери, 255.
 Потина В., 190, 198, 215, 220, 221, 223, 224, 230, 236, 237, 243.
 Посање, 167.
 Поток, 244.
 Поточине, 238.
 Поурье, 107.
 Почазбина, 252.
 Прасијак, 216.
 Призрен, 207.
 Приједор, 144, 145, 201, 229.
 Пријека Главица, 128, 129.
 Пријека, 148.
 Пркос, 215, 235.
 Промина, 242.
 Пргово, 237, 243.
- Равна Увала, 264.
 Радуч, 272, 273.
 Разбој, 255.
 Ракића Коса, 150.
 Раковица, 152.
 Расоја, 127, 145.
 Растока, 274.
 Растовача, 195.
 Ратково, 228.
 Рохатин, 212.
 Рашиновац, 131, 133, 142, 150, 156, 162, 166, 168, 193, 199, 217, 230.
 Рашља, 262.
 Ревеник, 156, 220, 226.
 Ресановац, 275.
 Реџин Крај, 244.
 Рибник, 145, 231.
 Ријека, 131, 253, 255.
 Ричач, 144.
 Рисова Грета, 157, 179.
 Рисовац, 127, 128, 142, 191, 250, 255, 275.
 Рсовац, 262.
 Рудача, 185.
 Рудо Поље, 129, 244, 245.
 Руње, 183, 218.
 Рустице, 243.
 Руњевац, 127.
- Сава, 167.
 Савњак, 195.
 Салона, 148.
 Сана, 143, 195.
 Саница, 126, 144, 275.
 Савски Мост, 145, 210.
 Сарајево, 142, 186, 212, 214, 237, 241.
- Синь, 148, 274.
 Сисак, 214.
 Сјеверовац, 255.
 Сјенице, 192.
 Скаваца, 131, 133, 140, 153, 162, 166, 168, 191, 199, 203, 211, 256, 258, 266.
 Славонија, 161.
 Слана Драга, 127.
 Смољана, 146, 147, 150, 153, 162, 166, 168, 201, 202, 203, 223, 227, 254, 273.
 Смирдан, 223.
 Смирчевита Долина, 262.
 Срб, 159, 190, 225, 229, 235, 241, 244, 262, 273.
 Срем, 143, 159.
 Српетица, 129, 147, 276.
 Стаза, 192, 252.
 Стари Мајдан, 161.
 Стјењани, 235, 240.
 Стрижбеница, 127, 129, 195.
 Стрмица, 224, 274.
 Стублиц, 185.
 Стублови, 244.
 Стубо, 238.
 Суваја, 131, 140, 142, 145, 150, 162, 166, 168, 194, 212, 220, 228, 242, 259, 275.
 Суви Врх, 129, 150, 195.
- Тавани, 134, 192, 255.
 Тависовац, 129.
 Тишковац, 215, 221, 225, 226, 229, 275.
 Толина, 217.
 Толина Кула, 194.
 Точак, 219.
 Точила, 227.
 Травник, 142.
 Трешње, 231.
 Трешњевац, 216.
 Трешњица, 215.
 Трешњића Бријег, 201, 211.
 Трновац, 156, 198.
 Трубар, 230.
 Тук, 211, 213, 214.
 Тук-Цебар, 142, 153, 162, 166, 168, 214.
 Турска, 161, 167.
 Турска Вода, 270, 271.
- Ђургузовац, 127, 206.
 Ђургузов Стубао, 185.
- Увала, 130, 241, 255, 260.
 Удбина, 165, 187, 193, 201, 207, 208, 238.
 Унац, 143, 160, 161, 164, 190, 197, 201, 211, 215, 218, 220, 221, 224, 229, 258, 263, 266, 267, 273, 275.
 Урије, 185.
 Урлача, 270.
 Урљај, 195.

Фојница, 275.
 Фргића Врх, 199.
 Цвијетнић, 236, 247.
 Цетина, 160.
 Циганка, 245.
 Цијепци, 241.
 Цимеше, 140, 142, 147, 153, 155, 156,
 162, 166, 168, 231, 233, 240.
 Цјепала, 222.
 Црвљивица, 228.
 Црвљушарица, 130.
 Црквено Брдо, 227.
 Црквица, 146, 148, 196, 200, 234.
 Црна Гора, 158, 159, 160, 161, 164,
 187, 224, 258, 272.
 Црни Врх, 127, 129, 208, 229.
 Чава, 128, 243.
 Чазбина, 226.
 Чајниче, 240.
 Чардачина, 282.

Чаринија, 204.
 Чатрња, 255.
 Чуњгер, 252.
 Чуњево, 127, 147.
 Цесар, 214.
 Шаботовац, 265.
 Шаиновац, 127, 129, 142, 203.
 Шаран, 271.
 Шарени Вршић, 130.
 Шековац, 154, 224.
 Шербулина Водица, 255.
 Шиповљани, 263.
 Широка Кула, 213.
 Шиша, 130.
 Шљеме, 222.
 Шугјин Врх, 234.
 Шумице, 243.
 Шупљаја, 129, 232.
 Шушњари, 214.

РЕГИСТАР

ЗА ПОУЊЕ У БОСАНСКОЈ КРАЈИНИ

1. Географско-етнографски називи

агалук, добро које шмапада али, 326,
 334, 503, 516.
 акреба, ближика, криви род 558.
 акшамлучење, седељка увече уз дечије
 рације 393.
 ар ар блос, врста турских војника
 граничара 605.
 америчка тета, жена радника у Аме-
 рики 323.
 армуље, ситнице 392.
 ашлама, укалемљена трешња 315,
 628.
 бабалук, таст 391.
 багруша, врста земље 307.
 барњак, врста врела 524.
 басане, дугање 655.
 бачељача, тркља, која отвара баду
 301.
 башкалук, засебна зграда и соба 306.
 беглук, комплекс земље, коју сам
 спахија обрађује 309, 327, 331, 336.
 бедел, заменик 335.
 бенак, будала 410.
 бездраница, обкудица у дрвима 364.
 бешлија, један род нерегуларне вој-
 ске 331.
 бијоградски гуњ, шумадијски гуњ
 319, 383.
 бил, бил, изводе диле, сеоски му-
 зички инструмент 361.
 биљац, сукнени покривач 304.
 бисажар, трговац несалица 318, 398.
 бичаши, врста сукненог покривача
 304.
 бјелица, врста трешње 315.
 бјелуга, врста земље.
 блажни завет, 435.
 блатњак, влажна глина 626.

босанска буша, пасмина говечета 312,
 599.
 босански жулац, врста кукуруза 313.
 бошча, бела крупа платна на глави
 жене 382, 383.
 бугарити, нарицати 390.
 бугар-кобаница 347.
 буњгур, житна прекупа 334.
 бухавица, врста земље 307, 593.
 брбоше, држе се на висини 554.
 брела, дрвени суд за воду 317.
 бребрина, врста траве 408.
 брина, остра страна води 483.
 брка, врста овце 361.
 бркесе, безбрк 386.
 брничка кука 436.

ваган, мера за жито 321.
 вакат-намаз, време молитве 297.
 вањкош, јастук, поглавач 304.
 вареника, слатко млеко 301, 392.
 ватан учинити, закућити се 516.
 виган, ковачева радионица 589.
 вилаш, ован звонар 354.
 винт, кањата на повац 310, 322.
 вонедиг, врста млетачке пушке 331.
 асриге, над огњиштем 300.
 вертуи, женски део хаљине, застор
 напред 383.
 вријеме, јака киша, поводањ 640,
 651.
 времењак, врста врела 541, 558, 574,
 609.
 воршлаг, сандук за жито 304.
 врховно, оштра клима 556.
 вуциница, скитница 388.
 вуцаљиво, опасно од вукова 300, 457.
 вучија, дрвен суд за воду 317, 475,
 519, 551.

лак, црн 356.
 гањак, простор на улазу у кућу 303, 305, 306.
 гердан, женски накит од сребрна новца 310.
 гмајина, пашњак 309, 589.
 гого, зидар 489.
 год, свечани дан и догађај само у цркви 392.
 головршњак, врата ветра 285, 509.
 гркица, врата грешње 315.
 „гуди“, подземна дугњава воде 426.
 гужва за орање и плуг 291, 482.
 даица, ујак 600.
 делијање, лепо одевање и поносито држање 358.
 диван-кабаница, црвена дуга хаљина од сукна за свечаности 340, 359, 523, 625.
 дивангана, отворен простор на горњем делу муслиманске куће 305, 394.
 дивјачно племе, не може се одгонити 388.
 дид, икавски дед 538.
 дишва, посуда за мушку млека 317.
 диздар, заповедник града 416, 459.
 димити, дуго настављати 346.
 дињача, врата крушке 315.
 дивле, музички инструмент 361.
 докундисати, нашкодити 313, 364.
 долама, дуга горња хаљина 521.
 дошлица, скорашњи насељеник, 555.
 драга, уска поточна долина 283, 522, 560, 561.
 дрљача, брана 487.
 бстелина-седмакња, 308.
 бстелина-грчкакња, 308.
 селија, свети човек 550.
 сзани, молитва муџимнова 506, 566.
 снам, сребрна кутија за чување молитвене књижнице, која служи као амајлија 331.
 срази-мирија, зиратна земља 326.
 сикхија, одметник, бунтовник 398.
 жашка, између два плота бујад 300.
 живица, засађена ограда 304.
 жијока, у крову куће 300.
 жица земље, врата земље 307.
 забит, заповедник 325.
 забарабити, проскитати се 508.
 зајести, 311.

законина, матица породице 338, 341, 362.
 закрмчити се, накомрешити се 335.
 закућници, староседеоци 577.
 залишнина, земљиште неплодно, запустело 650.
 заметати плетиво, основати породицу 628.
 заметникавга, немиран 331.
 заметати прђију, стећи лично имање 310.
 злотасити, поновно забранити ливаду 307.
 затегла зима, одуњила се 447.
 затрговити се, од путујућег трговца посланице постати сталан трговац 398.
 загашано, затајено 491.
 зајшти, одврњати у Америку 322.
 зблагити, иловача од кипе 590.
 звечалка, јабука 314.
 звонар, ован, који носи звон 354.
 згодан, богат 302, 307, 311, 321, 554.
 зенџил, богат 331.
 зечије прчалити, слаба земља 307, 582.
 зечија торина, слаба земља 307, 582.
 зечерма, комад одела 383.
 златна тара, 582.
 змијањска ношња, 382.
 зубни, змијањска сукнена хаљина 382.
 изметати, израђати 388.
 изор, за волове, израда 310.
 икнидија, трећа молитва муслимана на 2 часа пред сунчев залазак 297.
 иликс, сребрна муцета на зечерми 417, 418, 521.
 илмија, духовни ред људи 603.
 испашинак, пашњак 423, 574.
 иставити хар, издвојити добитак 310.
 итедан, од освојења 325, 553, 556.
 ишуче, ветар земљу 307, 593.
 јабука, даје кмет спахији за селитиште 363.
 јазук, пригерак уз муслиманску кућу 305.
 јафта, атар сеоске општине 295, 297.
 јаџија, пета молитва муслимана у 1/2 час по залазку сунца.
 јечменча, врата крушке.
 кадан, за жито 304.
 кајшилије, врате опанака 316.
 кантрига, столница 304.
 каншибата, вратар 397.

кајига, 471.
 каштелан, градски чувар 397.
 керљив, који брзо плане 334, 388.
 кезме, свињче 302, 311, 312.
 киндисати, уништити 610.
 кикља, сукња 383.
 киљер, мљечар 301.
 кљаз, из магле што носије шеницу 314, 480.
 кметадер, који купује и препродаје кметове 309, 322.
 кметовско право, право на држање земље 309.
 кметовско селиште, сеоска кућа и све земље које јој припадају 363, 569.
 кнежија, село 294, 295, 354, 525.
 кожуи, од коже хаљина 286, 480.
 кожунар, који израђује кожуне 317.
 козбаша, првак пред коцима 610.
 колатуша, врата крушке 314.
 колито, скански колено у значењу сој, род 325, 397, 417.
 коноба, петрум 304.
 кораба, врата рене 308.
 котар, за плеву 637.
 кошара, стаја за благо 300.
 кратак, висока раста 344, 385.
 крварана, новац на убиство 425.
 крушач, камења со 319, 343.
 кулина, место где је била кућа 580.
 кућно, имање све задруге 309, 310.
 кучебер, трговац носалница 646.
 макорадан, ланк се обрађује 307.
 машина, урођен лажов 388.
 међача, врата земље 307.
 менгер, од кола ограда 312.
 мијес, у који се волови хватају 312.
 њеса, за гор 432.
 њељан, давно изумрли јелењ 502.
 љуља, ситница 392.
 мавез, црвена и плава трака на бошчи 382.
 маја, део одела одлетен од вуње 317, 599.
 мајарица, стопаница 301.
 мајина, пашњак 401.
 мамуза, трава 354.
 мехишач, камен 504.
 меља, жито за млин 322, 549.
 мердаметлији, милосрдан 335.
 мердамет, милосрђе 335.
 мете снег, сина као из рукавце 628, 655.
 метиљ, отвор за овце 311.

мецав, лепо се 401.
 мисирбабаст, без бркова, нос 386.
 мијољка, крушка и јабука 314, 315.
 мијољско лето, од Мале Госпојине до Михаоља дне 268, 308.
 мартолог, нередовна војска, 348.
 мисирача, тиква 308.
 мшалина, смеша 631.
 мљечика, врата траве 636.
 мљечар, 301.
 муалим, учитељ.
 муктар, главар сеоски 529.
 муктарија, сеоска општина 294, 295.
 мухаирлик, село 308.
 мулк, баштина 326, 456.
 мусafirгана, соба за госте 306.
 мутсариф-паша, окружни начелник 327.
 мушкет, стрелчање 364.
 наљинак, приводак 559.
 напојиниште, где стока пије воду 545.
 наслон, стаја за овце 302, 311, 410.
 населник, скорашњи насељеник 431.
 нахл, добар глас, поштење 335, 595.
 наисеран, мљечар 382.
 наџак, убојита шмира 358.
 небесан, црвач 392.
 нефер, војник 325, 506.
 навлачина, уметање 312.
 новосели, скорашњи насељеник 335.
 носалница, трговац горбар 318.
 ношак, ветар 480, 286.
 нуријаш, парохијанин 586.
 обарак, 307, 590, 640.
 обдуља, трка 335.
 обор, дворнице 296, 300, 301, 303, 316.
 оврајан, избуљен 301.
 огњени свстац, 361, 520.
 огрушница, врата земље 307, 314, 514.
 одалица, трговац носалца 318.
 озгодити, обогатити се 310, 319, 320.
 око, за жито у хамбару 302.
 ољас, мљевна комунда 344.
 омач, јело 314.
 ошловати гором, поторити 307.
 озраск, 392.
 осии, село 342.
 отава, друга трава 286, 307, 308.
 отавити, оставити другу траву 307.
 отавичати, изорати 307.
 ођутиги, осетити 335.
 ошаф, сушена крушка 316, 641.
 ошафчака, крушка 314, 315, 316.
 падала, тапир 304.

насти, зауставити се 338.
нај, део 506, 514, 559, 580.
падучица, узак равани комад земље уз воду 640.
панта, што веже рогове у кући 300, 304.
парожак, огранак 502.
парусија, врста писаније 357.
песка, од земље за пећи хлеба 317.
пешњак, 300, 303.
пиштелијак, врста врста 590, 629.
пиштелијак, врста врста 623, 624.
пашљивац, ветар 286.
пашменитак, 391.
плетиво, лоза брја 325, 326, 429, 451.
подушијента, 300.
подимљивац, намејавало 384.
поздер, трска од конопље 566.
позубити, пообрнати 314.
полента, мандра 304.
поплат, 300.
потлеушица, кућа 304.
потреба, сиромаштина 562.
потрашница, кућа 299.
права, управа 420, 613.
празуља, врста земље 307.
премста година, издала 313.
премсте воће, не роди 285, 286, 313.
поредовнички млин, заједнички млин, иде по реду мељу 564.
прескуља, шљива 315.
претрлија, мали трговац 360.
прелетено кумство, 387.
претресати кућу, проширити 303.
пријеранак, кад се преко зиме храни свиње за посјек 312, 320.
пријесни ошаци, 317.
приперак, уз кућу 611.
приторак, 302, 306.
пр'в, притисак 300, 447.
пругон, пут између два плота 502.
рђијање, заметање личне имовине 310.
рђијско, лична имовина 309.
русат, оружје 331.
работа, присиљан рад државни 288.
ранкан, у кога се узда да ће га по старост издржавати 389.
рањеник, урањена свиња 302, 312.
ракт, опрема 331.
рацкиња, крава 318.
раштел, тржиште 318.
рашак, крумпир 308.
ритац, од ражи, за кров 302, 314.
родац, од млта 389.
росуља, врста траве 307.
рубинс, хаљине од памука 479.

сабал, цик зор, прва молитва муслимана 297.
сабурија, стрипљив 335.
савка, пљива 315.
сагроп, сагрешеније 392.
сајмар, који иде на пазар 321, 647.
сач, на огњишту за печење хлеба 385.
сервитут, право сечења шуме 309.
сехатлија, граничар 325, 516, 641.
сефардијска општина, Јевреји из Шпаније 501.
свачија и ниџија, запуштена земља 574.
сјенокос, брдска ливада 307, 308, 487.
сјек, од куће 300, 302.
сибијан-мектеб, школа за малу децу 298, 326, 406.
силакиор, телесна царска стража 465.
сиоција, врста земље, 307, 308, 636.
сламати небеса, провати 392.
слатковина, врста траве 307, 636.
слаткица, трешња 315.
сланика, врста траве 307.
солун, лепиња 317.
сортељача, од сорте, род 392.
софта, ђак берске школе 298, 326, 417.
смјесовиња, врста хлеба 314.
сњетљива, пенисто 314.
српљаци, врста кукуруза 313.
стајеник, 362.
стојина, 300.
стећа планина, велика шума 290, 291.
стуна, за ваљање сукна 284.
судурма, код муслиманских кућа, за овце 305.
сукати, лагати 329.
сургунирати, протерати 347, 569.

табак, што учиња коже 606.
таса, 304.
талир крстан, накит 310.
таслак, започет, недовршен посао 563.
темре, барјачиште 331.
теркијани, ошаци 316.
траварија, молитва уз муслиманске посне дане (у вечер 298, 326, 417).
тимор планина, непроходна шума 290.
тоцијанка, врста оружја 331.
триокон, за коњање 316, 317, 334.
трновача, шљива 315.
тудрук, земљане цеви 404.
турија, срдчане јабуке 316, 641.
хенифа, чуљник 305.
хесаја, економ палије 327.

ћумез, кокошињак 303.
ћурак, крвном постављена горња хаљина 438.
длугија, размера пранице 514, 531.
дефлугити, уздигнути 412.
јкабулити, пристати 335.
јкметити, одузети кметовско право 354, 533.
јкос, трава 631.
јлефа, плата војника 297.
јилетњаци, 383.
јсметити, уредити и добити судску исправу 580.
јтругто, некопало се племе 650.
јуватити ватап, настанити се 655.
јијелица, рад попреко погођен 317.
јчињати, узрађивати кожу 606.
јшипиљси, шањовац 300.
јфалати, помоћу бацања граха прорицати 548.
јфет, освојење 325, 330, 333, 367.
јфеташ, досељеник у доба турског освојења 498, 533.
јфет учињен, освојен 325.
јфенштра, прозор 304.
јфискија, чезма 522.
јфочански пож, 399.
јгајдучљиво, опасно од крађе 457.
јгалучина, цуста земља 574.
јсалинац, лички гуњ 383.
јарман, гумно 300, 302, 303.
јаторити, жалити 391.

2. Историјска, лична (породична) и празнична имена

Абагићи, 499.
Абазовићи, 417, 419, 450, 451.
Абдагићи, 636.
Абдаковићи, 596, 597.
Абдијаговићи, 505, 506.
Абдићи, 541, 558, 559, 567, 610, 611, 635, 637, 638.
Абдиџовићи, 495, 498, 499.
Абину 494, 501.
Абдулаховићи, 502, 503, 540.
Абрамовићи, 534, 535.
Авдагићи, 395, 397, 515, 516, 563.
Авдија, 416, 451.
Авдићи, 450, 451, 528, 529, 640, 642.
Аганчевићи, 601.
Абаба, 360, 443, 453, 455, 480, 481.
Агичићи, 463, 466, 640, 642, 647, 648.
Агићи, 506, 567, 606, 608, 624, 645.

агас, стар брадат човек 335.
агатати ору, најбоље време 285.
агилмија, духовни сталож 335.
агисе, део 559.
агрус, крадљивац, нема образа 355.
агудут, међа 601, 635, 632.

агриградска роба, 318.
аганицик, стари сребри новац као накит 310.
агилати, глазирати 303, 318.

агнта, за писаћи прибор 354.
агчардак, висока кућа обично муслиманска 302, 328.
агчардчина, место где је био чардак 328.

агчјрек, четвртина 457, 529, 558, 559.
агчсверли, милозвучан 566.
агчума, петак и молитва 326, 563.
агчумај, молитва 331, 416.

агшав, код крова куће 299, 301, 306.
агшанта, алиџеки кров 302.
агшараннов, врста плота 300, 302, 306.
агшареница, врста тканине 304.
агшаш, ражен кров 306.
агшашован, врста даске 300.
агшеспер, од пруга 300, 301, 305.
агшоба пригошница, врста оружја 331.
агшкрљак, шенир 383.
агшмаљичав, кржљав 351.
агшљаки, трска 412.
агштагал, појата 302.

Адамовићи, 349, 400, 407, 410, 420, 438, 444, 474, 513.
Адилагићи, 564, 566.
Ајановићи, 498.
Ајдиновићи, 579, 581, 608, 613, 642.
Ајдуковићи, 434, 435, 475, 477.
Ајкуићи, 569, 570.
Ајкуновићи, 498.
Акманџићи, 567.
Алајбеговићи, 325, 327, 434, 549, 550.
Алагићи, 398, 405, 503, 529, 534, 560, 566, 600.
Алауновићи 385.
Алексићи, 534, 535.
Алешчевићи, 450, 451.
Алибеговићи, 526, 549-551, 642.
Алибегичи, 635, 640, 642.
Аливојводићи, 501.

Алијасићи, 398, 417, 446, 498, 503, 549.
 Алијановићи, 463, 465.
 Алибабићи, 554.
 Алибашићи, 598-600, 627, 629, 636.
 Алиџићи, 451, 576, 578.
 Алкалел, 494, 501.
 Аличановићи, 395, 397, 506.
 Алиџезајићи, 395, 398.
 Аличковићи, 406, 456, 632.
 Алиџићи, 514.
 Аличајићи, 643, 645.
 Алићи, 451, 460, 560, 637, 639.
 Алгићи, 495, 498, 534, 535.
 Алгари, 494, 501.
 Алжичи, 462, 465.
 Алчиновићи, 395, 397, 532.
 Амелица Трибо, војводи 359, 387, 420.
 Амићи, 403, 404.
 Амиџићи, 418, 460, 503, 506.
 Амићи, 497, 501.
 Ангушићи, 349, 419, 490, 573, 588.
 Арапице, 505, 507.
 Арановићи, 466, 497, 611, 652.
 Аранга, из Анадола 402.
 Ардале, 652, 653.
 Арзачићи, 505, 506.
 Арнаудовићи, 327, 397, 461, 498, 615, 639.
 Арслани, 465.
 Атајићи, 448, 415, 456.
 Атијаси, 494, 501.
 Аугушковићи, 495-498.
 Аџмет, 465.
 Аџметбег, 509.
 Аџметпаша, 328.
 Аџметашевићи, 581, 611, 623.
 Аџметовићи, 448, 581, 622, 642.
 Аџмићи, 506.
 Аџи, 621.
 Аџић, зулумџар 355.
 Аџићи, 545, 653.

Бабалметовићи, 629.
 Бабих Голуб, војвода из устанка 1875-78, 359, 387, 545, 625.
 Бабићи, 356, 359, 363, 399, 424, 440.
 Бабонићи-Бласајски, хрватска властеевска породица 411.
 Багарићи, 494, 500.
 Багачи, 529.
 Баглаве, 619.
 Баграмели, 501.
 Бадо, из Анадола 404.
 Бадићи, 449, 450, 570.
 Бадњевићи, 327, 336, 397, 413, 421, 516.
 Бадњевић Мустајбег 398.
 Бадњевска, одива Бадњевина 422.
 Баждери, 573, 587.

Бајићи, 362, 389, 413, 486, 488, 594.
 Бајрамковићи, 495-498, 514, 529, 574, 580, 613, 655.
 Бајрићи, 451, 459, 465, 506, 566, 638.
 Бајаџићи, 502, 503.
 Бајриџићи, 579-581.
 Бајрићи, 505, 506.
 Бакићи, 360, 627, 629.
 Бакосићи, 534, 535.
 Бакрићи, 404, 465.
 Балабани, 311, 359, 419, 440, 512, 557.
 Балабан Милан, 557.
 Балаћи, 433, 481, 523, 492, 545.
 Балићи, 514, 529, 560, 579, 642.
 Балиновићи, 599, 601.
 Балчићи, 404.
 Балџићи, 398, 448, 451, 566, 626.
 Балчи 605.
 Балчиновићи, 417, 451, 578.
 Балџи 512.
 Балџковићи, 495-498.
 Банџићи, 361, 435, 486, 512.
 Бановци 376.
 Банџани 435.
 Баньеголови 422.
 Банџи 360, 387, 400, 412, 427, 458, 489, 619, 626, 633.
 Бано из Буџима 450.
 Банићи, 398, 450.
 Барићи, 495, 500, 535.
 Баричићи, 517.
 Барјактар Нињо 398.
 Барјактаровићи, 418, 446, 451, 580, 611, 623, 629, 642.
 Барковићи, 494, 501.
 Барух, 494, 501.
 Барукићи, 554.
 Басара, 512, 593.
 Басарићи, 422, 462, 481.
 Баслаћи, 353, 410.
 Басте, 362, 395, 400.
 Бастаје, 458.
 Батак, 427.
 Батаковићи, 579, 604.
 Батаси, 479, 494, 500, 519, 545.
 Батинићи, 509, 512.
 Баџи, 344, 385.
 Баџићи, 605.
 Баџијаревић, предметојник 621, 589.
 Башага из Анадола 516.
 Башагићи, 506, 515, 553, 587, 605.
 Башановићи, 506.
 Башичи, 360, 408, 460, 533, 578, 603, 642, 652.
 Бег, Мустабег Липа 330.
 Бегичи, 417, 448, 451, 453, 532, 574, 614, 630.
 Бегичи-Пирагићи, 463, 465.
 Бегичи-Сараџија, 395, 397.

Бегановићи, 498, 529, 569, 611, 615, 623.
 Беговићи, 345, 415, 417, 450, 451, 505.
 Бегичићи, 603.
 Беглашевићи, 397.
 Бегулићи, 592, 642.
 Бедиаи, 495, 501.
 Бејдићи, 495-497.
 Бејрићи, 560, 632.
 Бекези, 415.
 Бекановићи, 603.
 Беконићи, 324, 621.
 Бекчи, 419.
 Бекџи, 440.
 Велиј Буљубаша, 331.
 Берберовићи, 398, 564-566.
 Бере, 429, 457, 462, 467.
 Бернићи, 494, 501.
 Бероња, 386, 390, 391, 424, 442, 479.
 Бероњкуша, одива из Бероња, 390.
 Беслаћи, 523.
 Бекчи, 417, 436, 451, 515, 553, 566, 645.
 Бешировићи, 404, 529, 550, 578, 628, 655.
 Беширпазићи, 510.
 Бешановићи, 605, 642.
 Беск, 345, 508.
 Бесковичи, 394, 401.
 Бекчи, 451, 548.
 Беклићи, 652, 655.
 Бекрићи, 629, 642.
 Бекчи, 495-498.
 Бешировићи, 326, 327, 336, 341.
 Бешич Алага, 465.
 Бешич Арифага, 465.
 Бешичи, 398, 465, 513, 528, 576, 610.
 Бешлија, 495-498.
 Бешлиџићи, 567, 578, 602, 604, 636.
 Бибићи, 461.
 Биге, 487, 495, 500, 575, 647, 649.
 Бијелићи, 424.
 Билџије, 361, 467, 496, 499.
 Билајаџ, 581.
 Билићи, 602, 635.
 Билџићи, 655.
 Билџи, 646.
 Билџар, 398.
 Билџаревић Нико, 393, 398.
 Билџаревићи, 394, 398.
 Билџетине, 481.
 Бишћани, 527, 557.
 Бишчевић Алибег, 327.
 Бишчевићи, 326, 327, 336, 398, 437, 509, 550.
 Бјелићи, 362, 438, 469, 504, 524, 588.
 Бјелони, 490, 530.
 Бјелаци, 375, 413, 440, 500.
 Бјелановић Саво, 539.
 Бјелани, 362, 384, 389, 429, 440, 484.
 Бјелановићи, 539.

Бјџи, 395, 401, 466.
 Благојевићи, 357, 361, 460, 483.
 Блажевићи, 394, 400, 535.
 Блашуте, 427, 432, 440, 486, 524, 531, 596.
 Бобићи, 395, 401, 410, 422, 427, 432, 443, 474, 560, 642.
 Богдановић Стојан, 339, 340, 388.
 Богдановићи, 311, 355, 365, 386, 401, 429, 431.
 Боговићи, 581, 601.
 Богучићи под Миле, 350.
 Богучићи, 348, 349, 350, 386, 419, 435, 481, 489, 491, 523.
 Богићи, 563.
 Божих, празник 420, 439.
 Божји Дан, друштво дан Божјиха, 439.
 Божички Пост, 346, 521.
 Божих Мијо, 467.
 Божичи, 301, 310, 359, 407, 588, 650.
 Божичићи, 361, 487, 575.
 Божичићи, 440, 490, 493.
 Божичевићи, 580, 581.
 Божичковићи, 505, 507.
 Бојанићи, 411, 412.
 Бојаније, 585-587.
 Бојчи, 345, 426, 442, 479, 541, 585, 588.
 Бокани, 339, 395, 396, 401, 421, 429, 461, 468, 473-476.
 Бокчи, 536.
 Божештар, 442, 429, 457, 407, 457.
 Борчи, 349, 361, 409, 452, 460, 460, 490, 566.
 Борџани, 359, 458, 538, 562, 634.
 Борисављевићи, 494, 497, 500.
 Боросице, 404, 409, 412, 466.
 Борчићи, 414, 542.
 Босачи, 323, 324, 325, 328, 653.
 Босачић Ђуро, 521.
 Босачићи, 346, 435, 474, 521, 634.
 Босићи, 405, 437, 454, 459, 465, 495, 506, 613, 650.
 Боце, 650.
 Бошковићи, 650.
 Бошњак, 518, 604, 620, 654.
 Бракуси, 496, 499.
 Браковичи, 386.
 Братићи, 324, 464.
 Брдари Јово, 352.
 Брдари, 497, 500, 521, 538, 539.
 Брэдони, 602, 604.
 Брездани, 495.
 Брезик, 501.
 Брескићи, 350, 360, 524, 551.
 Бресничек, 534, 535.
 Брешки, 598, 600.
 Брџири, 316.
 Брџановићи, 579, 647, 649.

Бржићи, 361, 397, 415, 497, 555, 578, 629, 639.
 Брљачи, 359, 423, 486, 497, 521, 592, 634.
 Брковићи, 602, 604.
 Брљак-Мијатовићи, 441, 442.
 Брчићи, 554, 555.
 Брујићи, 460, 512, 521, 634.
 Брунчковићи, 395, 397.
 Брчиши, 435.
 Брчиши, 534, 535.
 Бубале, 346, 361, 363, 512, 524, 545, 581, 653.
 Бубњевих, кнез Вујашко, 348.
 Бубњевих, 348.
 Бублићи, 367.
 Бубуљи, 488, 496, 498, 500, 546, 551.
 Будалина Тале, 530.
 Будићи, 583, 650.
 Будимири, 351, 352, 427, 475, 492.
 Будимлићи, 565-567, 638.
 Будисављевићи, 475, 477.
 Бујимкићи, 395, 397.
 Буздуми, 435-437.
 Бујановићи, 495, 500, 535.
 Букарце, 519.
 Буковци, 654, 655.
 Булићи, 553, 594, 599.
 Булић, поп Јован 337.
 Буљи, 435, 475.
 Буљкићи, 450, 451.
 Буљубашини, 451, 608, 655.
 Бунале, 410, 433, 439, 491.
 Бундало Триво, војвода 350, 357, 491, 492.
 Бурзићи, 418, 460, 498, 567, 621, 639.
 Бунићи, 416-418, 514, 521, 529.
 Бугорци, 532-535.
 Буревци, 343, 344, 384, 385, 404, 411, 448, 469, 518, 531.
 Буричићи, 488, 490.
 Вагнери, 496, 501.
 Вајагићи, 351, 394, 398, 407, 428, 440, 453, 458, 572.
 Вајагићи-Гердијани, 441.
 Вајановићи, 346, 443.
 Валентићи, 594-596.
 Вармазовићи, 463, 465.
 Вармази, 592, 635, 642.
 Варде, 475, 510.
 Варсаквићи, 624, 626.
 Варцари, 417, 614, 642.
 Васиљевићи, 396, 399, 414, 429, 490, 615.
 Васкрес, празник 286.
 Васојевићи, 353, 415, 438.
 Васојевић Стево, 353.
 Вејини, 444, 453, 540, 650.
 Вејиновићи, 362, 389, 394, 399, 410,

Векићи, 429, 460.
 Велачићи, 395, 397, 405, 566, 592, 604, 628.
 Велићи, 406, 448, 451, 456, 460, 605.
 Велачићи, 406, 417, 418, 450, 493, 554, 606.
 Велимири, 440.
 Велишковићи, 605.
 Вельаче, 510, 517, 535.
 Вельачићи, 581, 600, 653.
 Вепер, 495, 501.
 Веселице, 353, 389, 508, 509, 588, 594, 610, 634.
 Велобовићи, 551, 578.
 Велићи, 529.
 Веципаша, 354, 445.
 Виђевићи, 362, 394, 400, 450, 453, 476, 492, 512, 535-588, 619.
 Видовдан, 307.
 Видаковићи, 615.
 Видовићи, 495, 500, 533.
 Викићи, 514, 529.
 Вилићи, 402, 463, 465, 507, 515, 617.
 Вилфлинг, 496, 501.
 Виндикијевићи, 495, 501.
 Вишњићи, 594-596, 652, 653.
 Вјештице, 490, 492.
 Владетићи, 540.
 Владушићи, 344, 362, 455, 573.
 Влајићи, 477, 524, 562.
 Влајисављевићи, 359, 507, 542, 559.
 Влатковићи, 496, 500.
 Влак, 389, 547.
 Влашина, 335.
 Влечк, 496, 501.
 Војводићи, 339, 388, 401, 421, 437, 458, 469, 476, 519, 639.
 Водоније, 496, 501.
 Војиновићи, 347, 384, 413, 419, 482, 493, 572, 588, 593, 619.
 Војинићи, 595-597, 599.
 Враићи, 404, 430, 463, 486, 509.
 Врањеша, 345, 350, 420, 432, 470, 523, 562, 593.
 Врањешевих, 489.
 Врањковићи, 363, 442, 463, 466.
 Вржине, 404, 471.
 Врућинићи, 430, 473.
 Врховци, 331.
 Врсовци, Алага 331.
 Вудраковићи, 581, 601.
 Вујасини, 347, 573.
 Вујашковићи, 348.
 Вујине, 497, 501.
 Вујиновићи, 353, 407, 429, 457, 496, 518, 535, 557, 562.
 Вујатовићи, 355.
 Вујићи, 456, 503, 510, 516, 534.
 Вујичићи, 468.

Вукалићи, 415-417, 638.
 Вукаси, 458, 618.
 Вукелићи, 352, 508, 626, 646, 650.
 Вукадиновићи, 524, 539, 562.
 Вукашиновићи, 310, 356, 521, 581-583, 593, 620.
 Вукчиновићи, 390, 400, 427, 492, 496.
 Вукчиновићи, 394, 400-404, 458, 481.
 Вуковићи, 361, 474, 503, 510, 532-535, 595, 619, 634, 653.
 Вукојевићи, 415, 595, 653.
 Вукчиновићи, 340, 427, 432.
 Вукчирице, 518.
 Вуксани, 414.
 Вукчић Христоје војвода 288, 44.
 Вулићи, 345, 412, 427, 487, 649.
 Вурдеље, 347, 555, 584.
 Вучиновићи, 442, 490.
 Вучете, 650.
 Вучковићи, 526, 537, 581.
 Гаврановићи, 611, 613, 625.
 Гавриловићи, 361, 429, 456, 462, 492, 521, 535.
 Гајићи, 442, 466, 521, 546, 562.
 Гакови, 356, 357, 409, 427, 449, 450, 573, 587.
 Гаковићи, 356, 357, 358, 365, 380, 394, 406, 466, 483, 526.
 Гакићи, 405.
 Гајдек, 501.
 Галијаши, 439, 449.
 Галијашевих, 602, 603.
 Галишићи, 596, 597.
 Галогаше, 360.
 Галоче, 362, 423, 439, 440.
 Гамбироже, 491, 492.
 Гамибег, 509.
 Гарићи, 640, 642.
 Гарибовићи, 576, 578.
 Гатале, 507, 508, 511, 512.
 Гаути, 495, 501.
 Гаћани, 514.
 Гаћеша, 433, 437, 440, 476, 479, 510, 537, 562.
 Гаћићи, 396, 400.
 Гашићи, 453, 455.
 Гашиљевићи, 511, 513.
 Гаврићи, 525, 526.
 Гвоздени, 340, 410, 474, 479, 520, 539, 582, 615.
 Гвоздашићи, 537, 538.
 Гвоздениновићи, 422, 434.
 Гердијани, 424, 442, 513, 515.
 Герзићи, 404, 461.
 Главановићи, 549, 515.
 Гламочак, 549, 551.
 Главичани, 589.
 Глашићи, 413.
 Глувајићи, 346, 389, 583, 584.

Глумци, 537, 546, 549, 551.
 Глухалићи, 495, 498.
 Глушице, 521, 523, 539, 583, 639.
 Гљештре, 488, 490.
 Гњатовићи, 634.
 Годе, 316, 483, 490, 572.
 Гоцићи, 316, 429, 572, 489.
 Гојићи, 609, 634.
 Голићи, 499.
 Голубовићи, 495, 500, 576, 578, 591, 635, 643.
 Горај, 495, 501.
 Горичаи, 463, 465.
 Горетићи, 558, 559.
 Горичиновићи, 624, 626.
 Гриваре, 507, 508.
 Гривуловићи, 495-497.
 Градишчевих, Хусеин 333.
 Грандићи, 428, 429, 549, 551.
 Гратови, 423, 572, 585, 637, 639.
 Грановићи, 589, 600, 602, 604.
 Грачанин, 598-600.
 Грачићи, 576, 578.
 Грбе, 463, 466, 508, 601.
 Грбићи, 337, 360, 363, 395, 400, 415, 420, 435, 453, 468, 471, 492, 518, 537, 619, 634, 649.
 Грбић Симо 286, 299.
 Грбињановић, 360, 469.
 Грчићи, 359, 509, 515-517, 525, 532, 534, 616.
 Грдановићи, 459, 460, 463, 466.
 Гриваи, 571, 573.
 Грковићи, 346, 443, 479, 507, 550.
 Грклановићи, 645.
 Грмуше, 394, 414, 419, 440, 468, 489, 572, 582-587, 594.
 Гросићи, 495, 500, 501.
 Грошићи, 437, 460, 474, 578.
 Грубићи, 427, 513, 595.
 Грубиша, кнез 344.
 Грубише, 343, 388, 523.
 Грубишићи, 435.
 Грубори, 344, 384, 421, 426, 439, 442, 476, 496, 518.
 Грујићи, 337, 429.
 Гугете, 543-545.
 Гулаи 395, 400.
 Гуслићи, 345.
 Гутеше, 537, 539, 553.
 Давидовић Симо, војвода 387.
 Давидовићи, 400, 412, 440, 484, 585.
 Дајићи, 351, 455, 484, 510, 583.
 Дакелша, кнез 354.
 Дакши, 345, 365, 386, 407, 428, 429, 441, 454, 575, 588, 609, 618.
 Даломсо, 495.

Далевићи 345, 467, 468.
 Дамјанић, генерал 342, 454.
 Дамјанић, хајдук 545.
 Дамјанићи 341, 389, 454.
 Дамјановићи 437, 492, 545, 551, 604.
 Даутовићи 395, 398, 417, 419, 493, 551, 557, 591, 604, 635.
 Дауци 560.
 Дауцијари 488, 490.
 Дева 479.
 Девићи 509, 579, 587, 588, 594.
 Дедићи 406, 451, 463, 466, 495, 498, 506, 532, 548, 579, 642.
 Дејановићи 407, 455, 489, 525, 535.
 Декановићи 464, 564.
 Декићи 411, 412, 451, 642, 655.
 Делалићи 395, 398, 437, 555, 566, 591.
 Делановићи 589, 611, 623.
 Делићи 395, 398, 469, 480.
 Делибашићи 620, 622.
 Дели-Дуралија 497.
 Дели-Мурат 516, 550, 553.
 Дели-Тодор 641.
 Делчићи 588.
 Делмировићи, циганска породица 547, 548, 567, 637, 639.
 Дењак 291, 292.
 Дервићи 406, 417, 450, 606, 627, 646, Дерица 479.
 Дервишковићи 495—498, 516, 556, 611, 623, 646, 652, 655.
 Деснице 425, 443, 477, 473, 484, 492, 634.
 Дивјаји 423, 466, 486, 492, 523, 531, 594.
 Дивљак 460, 462.
 Дидовићи 598, 600.
 Диздаревићи 397, 429, 474, 510, 529.
 Диклићи 473, 495, 500.
 Димитровићи 350, 386, 440, 508, 573, 588, 618.
 Димитрашиновићи 415, 463.
 Добриковићи 522, 523.
 Добројевчићи 358, 359, 386, 390, 394, 399, 468, 472, 626.
 Добројевич Марко 319, 359, 399.
 Додж 495, 501, 567.
 Доджосићи 495, 499.
 Додоловићи 529.
 Докмановићи 458.
 Докманлићи 495—498.
 Долићи 573, 580, 591, 622, 652.
 Долорео 501.
 Дондури 440, 489.
 Доњуће 340, 495, 500.
 Дошлићи 438, 538, 546, 552.
 Дошени 420, 435, 440, 448, 498, 504, 517, 527, 594, 557, 573.
 Дошениновићи 557.
 Дражићи 345, 396, 399, 448.

Драгановићи 637, 639.
 Драгичевићи 486, 488.
 Драгоријци 546.
 Драгосавци 492, 557.
 Дракула 519.
 Дракулићи 360, 412, 446, 458, 462, 473, 499, 507, 562.
 Драганин 408.
 Драганин Поп-Стојан 337, 491.
 Драгишићи 456—458.
 Дражићи 345, 400, 409, 432, 460, 484, 596.
 Драче 525, 526.
 Драшковићи 361, 585—588.
 Дрезге 443.
 Дротици 346, 386, 407, 429, 440, 453, 455, 484, 489, 493.
 Дрљаче 361, 395, 403, 411, 420, 430, 455, 466, 474, 487.
 Дружановићи 574, 605, 607, 642.
 Дружчевићи 495, 501.
 Дрче 445, 446.
 Дубојићи 512, 595.
 Дудковићи 635.
 Дујићи 501, 519.
 Дујмовићи 495, 500, 501, 535, 548.
 Дујиновићи 497.
 Дукићи 395, 401, 412, 419, 426, 433, 573, 589, 619.
 Дулићи 554.
 Дулићи 540.
 Думитор, војвода 495.
 Душберовићи 495, 501.
 Душани 550.
 Душановићи 549, 550.
 Душори 485, 486.
 Дурак 517, 518.
 Дураковићи 406, 448, 451, 460, 605, 617, 635.
 Дурановићи 406, 417, 419, 480, 574, 579, 600.
 Дураговићи 446, 639, 648.
 Дурићи 417—419, 460, 506, 564, 590, 623.
 Дурчићи 580, 623, 655.
 Дурчићи 324, 615, 624.
 Баковићи 409, 456, 557.
 Бакићи 435.
 Бапићи 572, 579, 588.
 Березлез Алија 348.
 Берићи 478, 480, 521, 526, 545.
 Бермани 345.
 Бидаја Плија 523.
 Биласи 585—587.
 Богићи 498, 570, 580, 611, 652.
 Боллагићи 567.
 Бујалићи 556, 621.
 Буќановићи 346, 433.

Букићи 340, 345, 389, 396, 401, 412, 431, 435, 473, 479, 486, 522.
 Букићи — Чардаклија 634.
 Булићи 460, 463, 466, 531, 645.
 Булић — барјактар 330.
 Буљкићи 610, 611.
 Буљкићи 351, 352, 389, 420, 433, 473, 475, 626.
 Бурашиновићи 349, 410.
 Бурђекановићи 355.
 Бурићи 359, 453, 463, 468, 499, 533, 572.
 Белићи 652.
 Бегалићи 404.
 Бизићи 324, 395, 397.
 Бјубовићи 576, 578.
 Бјечићи 578, 604.
 Бјелишчић Никола Грк 499.
 Бјелзовићи 446, 563, 578.
 Бјеласовићи 450, 451.
 Бјелазовићи 403, 404.
 Бјеличићи 451, 495—498.
 Бјелчировићи 640, 642.
 Бјелчићи 456, 460, 637—639.
 Бјерарици 576, 579, 585—587.
 Бјердићи 459, 460.
 Бјерска 388.
 Бјерици 395, 400.
 Бјерсци 345, 406, 408, 415, 463, 471.
 Бјесеровићи 603.
 Бјимовићи 501.
 Бјешени 345, 436, 437.
 Јабач 560.
 Јалац 601.
 Јалићи 598, 600.
 Јдралићи 644, 655.
 Јегарици 347, 458, 465.
 Јерићи 495—498, 553.
 Живичњак 501.
 Живковићи 466, 490, 493, 540, 553.
 Жиге 346, 513, 521, 594, 610.
 Жигићи 422, 546.
 Жуто, војник из Буџима 450.
 Жутићи 414, 448, 459, 451.
 Завише 491, 492.
 Завишићи 419, 420.
 Загорци 430.
 Задушнице 301.
 Замлј Алајбег 331.
 Замлани 396, 401.
 Замаклари 339, 435, 571—573.
 Заначићи 563.
 Зафировићи 567.
 Заркићи 636.
 Зарезале 507, 509.
 Зазировићи 495—497, 499, 603, 611, 629.

Зганјани 453, 455.
 Здељари 458, 490.
 Зејнићи 564—566, 570, 645.
 Зејровићи 463, 465.
 Зеленићи 460, 518.
 Зеленић 354, 389.
 Зелзовићи 343, 344, 385, 394, 399, 467, 625.
 Зелковићи 603, 625.
 Зечировићи 566, 605, 606.
 Зечући 541.
 Зецови 345, 428, 406—409, 420, 429, 440, 459, 484, 487, 489, 562.
 Зилкићи 506.
 Зинајићи 650.
 Зирићи 560.
 Зјачићи 495—497, 560.
 Злојићи 637, 639.
 Змај Огњени Вук 348.
 Змијањци 345, 375, 479.
 Змијањко 388.
 Зобенице 479, 509, 512.
 Золићи 513—515.
 Золићи 460, 585—588.
 Зорићи 346, 386, 412, 420, 438, 476, 504, 536, 538, 546, 572.
 Зоричићи 482, 484.
 Зрићи, 581, 594—596.
 Зубовићи 353, 406, 416, 418, 451, 460, 508, 541, 604, 620.
 Зулићи 334, 448, 543, 567, 642.
 Зулчићи 636.
 Зулафићи, 590.
 Обрахиловићи, 526.
 Обрахиловићи, 395, 397, 402, 642, 645, 648.
 Обрахиљташићи 327, 492, 495—498.
 Обрачићи, 560, 568, 578.
 Обрашевићи, 578.
 Обрашиновићи, 556.
 Обрићи, 648.
 Обричићи, 592, 635, 640, 642.
 Иванделовићи, 534, 535.
 Иванићи, 345, 413, 455, 573.
 Иванчевићи, 345, 507, 508, 518, 527.
 Иванкићи, 517, 524, 533.
 Иваншевићи, 424, 481, 634.
 Иванчићи, 495, 535.
 Ивалићи, 495, 501.
 Ивићи 337.
 Ивовићи, 495.
 Ивушићи, 534.
 Идризовићи, 499, 503, 560.
 Илацић, хрватска властелска породица 529.
 Илацићани, 529.
 Израсл, 495, 501.
 Икановићи, 573, 576—578, 590, 604—607, 630, 648.

Икши, 632, 642.
 Икотићи, (Задњићи) 567.
 Илчешћи, 394, 400.
 Илбашини, 429.
 Илићи, 395, 401, 413, 430, 444, 458, 472, 512, 588, 634, 639.
 Илићи-Бекези, 345.
 Илиш Вучен, 633.
 Илишевци, 407, 415, 429, 489, 495, 500.
 Илићи, 569, 607.
 Илираца, 529.
 Илировићи, 460, 559.
 Ипђићи, 361, 414, 435, 443, 477, 512, 535.
 Ипац, 562.
 Исак, 571, 573.
 Исакаковићи, 415, 417, 419, 450, 555.
 Исидоровићи, 465, 553, 629.
 Ифђићи, 495—498.
 Ичатовићи, 405, 415, 417, 419, 600.
 Ичићи, 463, 466.
 Јаблановићи, 339.
 Јаблановићи, 385.
 Јаглићи, 408.
 Јагодићи, 342.
 Јазићи, 471, 585, 610.
 Јајчанин, 348, 358, 359, 433, 482.
 Јаковљевићи, 495, 500.
 Јакуповићи, 463, 465, 498, 541, 638.
 Јакшићи, 362, 437, 443, 462, 475, 492, 585.
 Јахрићи, 571, 572.
 Јакович Стојан, 325, 348, 351, 356, 386.
 Јакововићи, 463, 466, 497, 499, 526, 534.
 Јаковић, 495.
 Јаветовићи, 355.
 Јањоши, 453, 455.
 Јапићи, 364—366, 574.
 Јапуц, 405, 437, 445, 448, 469, 512, 531.
 Јарићи, 395, 400, 413, 444, 457, 476, 490, 572.
 Јашаровићи, 615, 621, 642.
 Јашаровићи, 579—581, 596, 639.
 Јашини, 580, 613, 623, 642, 648.
 Јегини, 482, 483.
 Јежи, 433—435, 438, 469.
 Јездићи, 345, 594—596.
 Језераји, 334, 416.
 Јелаче, 345, 346, 410, 415, 434, 437, 443, 486, 504, 524, 538, 604, 620.
 Јелисавци, 409, 490, 588.
 Јелићи, 440, 497, 500, 517, 524, 532—535.
 Јеличићи, 355, 363, 386, 389, 407, 412, 419, 426, 432, 479, 485, 545, 555, 615.
 Јевђевићи, 535.

Јеремљи, 361, 527, 648.
 Јерковићи, 359, 395, 400, 420, 429, 461, 475, 487, 503, 517, 521, 533.
 Јованбег из Горијевац 523.
 Јовановићи, 345, 363, 395, 400, 414, 434—437, 453, 455, 500.
 Јовановићи, 394, 399.
 Јовићи, 573, 650.
 Јовичићи, 468, 484.
 Јовчићи, 395, 400.
 Јогићи, 395, 397.
 Јозићи, 535.
 Јолући, 623.
 Јожићи, 340, 520, 562, 634.
 Јокези, 585.
 Јоклик, 495, 501.
 Јосиповићи, 495, 501.
 Јузузи, 440.
 Јузузовићи, 495—498, 566.
 Јушићи, 507, 653.
 Јушић Фрањевца 341.
 Јурићи, 495, 500, 510, 526, 535.
 Јурковићи, 540.
 Јуревци, 653.
 Јусановићи, 499.
 Јусановићи, 448, 595.
 Јусићи, 403, 447—450, 463, 506, 553, 570, 648.
 Јусичићи, 576, 579.
 Јускићи, 602, 604, 655.
 Јусуфовићи, 601, 627, 629.
 Јусуфховићи, 499.
 Јутићи, 533.
 Јушићи, 616, 617.
 Јушићи, 577.
 Кабићи, 447, 448.
 Кавезони, 495, 501.
 Кадићи, 395, 397, 413, 460, 495, 510, 516.
 Казази, 525, 526.
 Казофери, 567, 578.
 Казофериновићи, 418, 576, 578.
 Казлагини, 577.
 Кајдићи, 652, 653.
 Кајгази, 312, 324, 527, 612.
 Кајазовићи, 404, 577, 581, 613, 642, 652.
 Калабе, 495—499.
 Калањи, 408—412, 492.
 Калаузовићи, 495—498.
 Калембери, 360.
 Календери, 503.
 Калитићи, 426, 449, 450, 520, 523.
 Калићи, 598—601.
 Калуберовићи, 488, 490.
 Калучићи, 602, 604.
 Камковићи, 637, 638.
 Каменик, 472, 473.
 Камини, 637, 639.

Камнићи, 652, 653.
 Кангерге, 426, 427.
 Канурићи, 447, 448.
 Кантари, 422, 429, 456, 518, 522.
 Кантаровићи, 627, 629.
 Капићи, 564—566, 581, 604, 629, 648.
 Капљићи, 532, 533.
 Карани, 339, 341—343, 365, 384, 404, 409, 412, 427, 431, 442, 466, 471, 484, 526, 584.
 Карановићи, 341, 395, 399, 423, 453, 462, 469, 481, 486, 557, 593, 619, 626, 649.
 Каракати, 495—499, 525, 526.
 Карчен, 341.
 Карајићи, 598—600, 604, 629.
 Каралићи, 499, 563, 628, 642.
 Карабрагматовићи, 395, 397.
 Каравац, 468.
 Караџићи, 628.
 Карабеговићи, 495—497, 556, 560, 621, 642.
 Караџаћи, 452.
 Карача, љута жена 388.
 Карачи, 347, 425, 451, 604.
 Карлице, 453, 455.
 Касумовићи, 499, 531, 532, 576, 578.
 Касумовићи, 506, 548, 578.
 Катичићи, 495, 501.
 Каукал, 534, 535.
 Кауковићи, 406, 418, 450.
 Катаповићи, 553.
 Кафеџићи, 567.
 Казрићи, 451, 506.
 Казримановићи, 462, 465.
 Качавенде, 386, 394, 400, 410, 420, 432, 442, 474, 484.
 Кашиковићи, 495, 500.
 Квоцке, 649, 650.
 Кедићи, 450, 451.
 Кекчићи, 438, 446, 465, 476, 603.
 Кендићи, 515, 580, 610, 623, 639, 652.
 Кењале, 345, 395, 400, 455, 457, 527, 537, 543—546, 552, 562.
 Керџези, 345, 407, 429, 457, 531, 562, 584, 618.
 Керановићи, 560, 591, 631, 643—645.
 Керићи, 616, 617.
 Кесери, 480, 481.
 Кесеровићи, 578, 598—600, 629, 642.
 Кесићи, 509, 512, 527, 540, 579, 587, 642, 649.
 Кецмани, 345, 384, 388, 395, 400, 404, 407, 429, 460, 476, 496, 538.
 Кече, 345, 385, 437, 475, 492, 500, 538, 649.
 Кечани, 505, 506.
 Кечановићи, 495—497, 532, 560.
 Кешћи, 605, 607, 608.
 Кешкићи, 513, 514, 528, 529.

Кладушчанин, 653.
 Климетовићи, 449, 450, 586, 589.
 Клишњи, 498, 635, 640, 642.
 Кларићи, 495, 500, 532—534.
 Клашње, 412, 438, 462, 469, 538.
 Клефићи, 509, 510, 534, 535.
 Кличјићи, 445, 446, 470, 471, 567, 574.
 Книжевци, 282, 340, 345, 346, 350, 395, 429, 443, 456, 461, 464, 474, 489, 538, 555, 581, 625, 634, 653.
 Клишкови, 398.
 Клобуцар, 560.
 Кљајићи, 361, 406—409, 417, 424, 449, 462, 471, 488, 526, 543—545, 605, 620.
 Кобићи, 360, 531, 626.
 Кобиновићи, 610, 611.
 Ковачи, 496, 501, 640, 642.
 Ковачина Рамо, 570, 648.
 Ковачевић пош Војан 350, 387, 479.
 Ковачевић Марко, хајдук 545.
 Ковачевић Нина 348.
 Ковачевић Перо 479.
 Ковачовићи, 349, 360, 365, 408, 440, 460, 476, 479, 481, 512, 518, 521.
 Ковачевић-Маричић, 610, 611.
 Ковићи, 576, 578, 586, 589.
 Кожина, 576, 579.
 Козићи, 397, 437, 466, 579, 642, 643.
 Козлице, 398, 418, 559, 560.
 Козомарићи, 496, 499.
 Кокоти, 420, 429, 518, 523.
 Кокорци, 395, 400.
 Кокал, 495.
 Кол, 497, 501.
 Колићи, 367, 516.
 Колоковић Јефто, 323, 396.
 Колоковићи, 401, 446, 563, 608, 638, 645.
 Koller, 401.
 Колуције, 395, 400, 425, 477.
 Колучковићи, 547, 548.
 Комаћи, 402.
 Комадине, 512, 585—588.
 Комленовићи, 534, 535.
 Кондићи, 356, 386, 389, 432, 435, 484, 521.
 Ковљевићи, 532—534.
 Ковићи, 403, 404.
 Кошчари, 481, 493, 519, 537, 583, 634.
 Копањићи, 608, 632—634.
 Корде, 528, 530.
 Кордићи, 611, 626.
 Корајлија, 496, 501.
 Кордунаш, 320, 376.
 Кориче, 409, 411, 475.
 Коричићи, 534, 548, 560.
 Корјенићи, 360.
 Корусе, 512, 562, 585.
 Косановићи, 456—458, 496, 500, 573, 588, 649.

Косићи, 477, 559.
 Косовићи, 535, 637, 639.
 Костадиновићи, 400, 401.
 Костићи, 354, 469, 626.
 Котури, 410, 434, 508, 618.
 Козал, 501.
 Кошићи, 355, 359, 397, 470.
 Крагићи, 576—578, 586, 589.
 Кошутући, 361, 453, 456, 457, 527.
 Краљевцићи, 610, 611.
 Крајиновићи, 349, 422, 427, 437, 469, 500, 507, 562.
 Крајишници, 331, 333, 348, 363, 451, 569.
 Краковићи, 567, 637, 638.
 Кравац, 316, 367.
 Крзивићи, 560.
 Крковићи, 517, 525, 638.
 Крменовићи, 468, 469.
 Кресоје, 396, 400, 476, 479, 481, 531, 596, 653.
 Кресовићи, 410.
 Кржалићи, 606, 620, 622.
 Кривокуће, 352, 415, 435.
 Кривошије, 434, 435.
 Кривановићи, 496, 501.
 Кралићи, 455, 456.
 Крижке, 386.
 Краљичићи, 569, 570.
 Краљићи, 344, 447, 649.
 Крањари, 423, 481, 484, 581, 653.
 Кристе, 347, 402, 414, 442, 492, 609.
 Кристићи, 407, 414, 429, 432, 469, 475, 484.
 Кричићи, 403, 404.
 Кршићи, 486, 557.
 Крупа, капетан, 327, 333, 343.
 Крушићи, 336, 395, 397, 436, 459, 474, 578.
 Крињари, 425, 443, 486, 487.
 Крињави, 495, 501.
 Кубет, 467, 468.
 Кудићи, 282, 611, 655.
 Кудељићи, 418, 451.
 Кудузовићи, 549, 550, 578, 621, 632.
 Курети, 339, 346, 504, 544, 557.
 Кујићи, 399.
 Кујишићи, 318, 310, 394, 399, 401, 499, 529, 560.
 Куљеновићи, 328, 336, 398, 437, 495, 530, 550.
 Кукићи, 453, 509, 626, 639, 645.
 Кулазовићи, 474, 498, 621.
 Курбеговићи, 499.
 Кулачићи, 499.
 Кунићи, 506, 553.
 Курићи, 498, 532.
 Курацићи, 516, 548.
 Курија, војник из Анадола, 532.

Курјакновићи, 495—497.
 Курузовићи, 528, 529.
 Куртићи, 526, 579, 635.
 Куртовићи, 395, 402, 553, 645, 648, 402, 552.
 Кусовићи, 616, 617.
 Кулача, 486, 488.
 Кулишићи, 599, 601.
 Куштриновићи, 495, 500.
 Давље, 543—545, 588.
 Дабуш, 411, 432, 444, 523.
 Лазаревцићи, 624, 626.
 Лакићи, 451, 493, 495, 499, 539.
 Лалићи, 353, 386, 395, 401, 412, 419, 429, 508, 573.
 Ландури, 408, 414, 429.
 Лагаси, 362, 457.
 Латиновићи, 360, 363, 387, 409, 420, 429, 434, 438, 458, 469, 583.
 Лагићи, 576—578, 603, 615.
 Лагковићи, 415, 455—458, 539.
 Леви, 494, 495, 501.
 Лекићи, 511, 512.
 Лелићи, 460, 465, 621, 632.
 Лемајићи, 410, 411.
 Леширићи, 499.
 Лепузани, 567.
 Лепузановићи, 647, 648.
 Летићи, 571, 572.
 Лешајићи, 362, 618, 619.
 Либићи, 592, 635, 642.
 Ливаковићи, 451, 514, 603.
 Лиђани, 612.
 Лијевљани, 566.
 Лилаковићи, 554, 555.
 Лилићи, 568.
 Липоваче, 449, 450.
 Липовићи, 591, 597.
 Личице, 407, 414, 432, 454, 469, 484, 500.
 Доврићи, 359, 407—409, 440, 535, 559, 587.
 Ловришићи, 410, 411.
 Лојтићи, 567.
 Локићи, 649, 650.
 Лошчари, 584, 649.
 Лошчи, 324, 346, 479, 497, 516, 564, 566.
 Лошци, 409, 442.
 Лубојићи, 495—498.
 Лужајићи, 511, 512.
 Лујиновићи, 395, 400, 407, 461, 469.
 Лукани, 347, 415, 442, 444, 466.
 Лукићи, 351, 352, 427, 473, 477, 499, 626, 634.
 Лукићи, 524.
 Лукширице, 361.
 Лулићи, 540, 646.

Љеноје, 347, 413—415, 466, 490.
 Љуљак (љци), 360, 453, 476, 500, 588.
 Љубијаковићи, 418, 451, 605, 639.
 Љубичићи, 341, 345, 424, 518, 649.
 Љубовићи, 522, 523.
 Љубојевићи, 422, 539.
 Магановићи, 644, 649.
 Маглићи, 652, 653.
 Мажари, 496, 501.
 Мазалице, 395, 399, 435, 472, 482, 487.
 Мазулагићи, 502, 503.
 Мајановићи, 543, 558—560.
 Мајдани, 386, 389, 599, 601.
 Мајстићи, 613, 614, 620, 621.
 Маркићи, 340, 341, 395, 410, 419, 427, 434, 469, 486, 619.
 Мајсторовићи, 359, 387, 412, 483, 496, 501, 506, 509, 517, 535, 552, 581, 619.
 Маквићи, 351, 389, 453, 455.
 Макићи, 406, 450, 578.
 Макушићи, 345, 472, 473.
 Малбаше, 509, 588, 634.
 Малбашини, 352, 429, 456.
 Маленичићи, 441, 442.
 Малетићи, 651, 652.
 Малеша, 438, 445, 446.
 Малешевцићи, 444, 537, 538, 546.
 Малкићи, 495—498, 515, 516.
 Малкочице, 584.
 Малкочи, 554.
 Малкузи, 434.
 Малинићи, 475, 476.
 Малићи, 418, 444.
 Малиновићи, 339, 639, 653.
 Малићи, 493.
 Мамлићи, 431, 432, 470.
 Мамузићи, 434, 435.
 Мамузовићи, 573, 574.
 Мандекићи, 534, 535.
 Мандићи, 347, 358, 359, 391, 395, 409, 420, 423, 435, 453, 456, 471, 482—486, 512, 537, 583, 588, 626, 634.
 Манојловићи, 561, 562.
 Марети, 408, 521, 593, 615, 634.
 Маријани, 414, 415.
 Марјановићи, 340, 400, 432, 453, 473, 489, 535, 581.
 Маричковићи, 423, 469.
 Марући, 345, 389, 495, 500, 527, 557.
 Маричићи, 490—492, 512, 539, 546, 552, 562, 585.
 Марчета, 349, 437, 444, 474, 497, 619.
 Марчетићи, 495, 499.
 Матући, 512, 543—545.
 Матујевићи, 400, 512, 518, 523, 535, 649.
 Матушићи, 497, 500.
 Машиновићи, 637, 639.

Матући, 397, 446, 503, 506, 589, 628, 642.
 Махмутовићи, 397, 449, 506, 526, 570, 611, 623, 642.
 Махмутовићи, 514, 568.
 Махмутовићи, 560.
 Маулановићи, 450, 566, 574, 591, 596.
 Мачек, 430.
 Мачкићи, 435, 471, 485.
 Машиновићи, 406, 417, 449, 529, 578, 639.
 Машајићи, 397, 464, 503, 512, 548, 555, 605, 642, 650.
 Машукићи, 576, 578.
 Медак, 582, 583.
 Медвед, 652, 653.
 Медићи, 346, 385, 409, 411, 419, 427, 435, 440, 446, 460, 469, 572, 593, 649.
 Међеди, 492, 580, 581.
 Међедовићи, 445, 446.
 Мекановићи, 576, 577.
 Мехићи, 415, 416.
 Мелогизићи, 498.
 Мелићи, 417, 418, 592, 604, 635, 642.
 Мемачићи, 503, 516.
 Мемоје, 558.
 Мемчићи, 559, 638, 646.
 Мемичевцићи, 567, 639.
 Менићани, 571, 573, 588.
 Мердановићи, 495—498, 526, 529, 605.
 Мердановићи, 568, 647, 648.
 Месићи, 395, 397, 550, 614.
 Месиновићи, 647, 648.
 Месановићи, 651, 652.
 Мезићи, 404, 418, 419, 465, 579, 642.
 Мезаићи, 465, 503.
 Мезмедовићи, 592, 635, 642.
 Мезмедовићи, 638, 643.
 Мезићи, 455, 456.
 Мезонићи, 558, 559.
 Мезући, 563.
 Мехулићи, 495—498, 639.
 Мехуровићи, 576, 578.
 Мешановићи, 447, 448.
 Мешиновићи, 540, 629, 636.
 Мешајићи, 447—449, 499, 526, 578, 623.
 Мешкићи, 564—566.
 Мижичи, 567.
 Мидаји, 514, 567, 605, 636.
 Мијелићи, 524.
 Мијаљковићи, 535.
 Мијаговић, 359, 440—442, 453, 475, 521, 573, 609, 615, 634.
 Мијићи, 440, 562.
 Мише, 593, 594.
 Микићи, 503, 533.
 Микучићи, 524.
 Миладиновићи, 457, 458.

Милановићи, 352, 393, 401, 448, 496, 562, 583.
 Миларежићи, 555.
 Миласиновићи, 477, 486.
 Милеусићи, 360, 446, 552, 572, 587.
 Милешиновићи, 347, 471, 482, 484.
 Милинковићи, 347, 364, 495, 499, 518, 544, 618.
 Милиновићи, 345, 354, 407, 415, 429, 460, 470, 489.
 Милићковићи, 408, 484, 599, 601.
 Милићи, 452, 463, 490, 497, 501, 533.
 Милошевићи, 433, 482, 485, 573, 610, 620, 646.
 Милуновићи, 357.
 Миљановићи, 599, 601.
 Миљковићи, 390, 433, 471, 539, 583, 625.
 Миљчићи, 394, 401, 407, 454.
 Миљковићи, 325, 334, 353, 508, 534, 600, 650.
 Миљуши, 349, 411, 426, 435, 453, 481, 521, 557, 595, 434.
 Мимићи, 527, 535, 551, 593, 620, 649.
 Минаћи, 472, 473.
 Мирићи, 386, 421, 481.
 Мирковићи, 395, 401.
 Мисаљевићи, 564—566, 648.
 Мискићи, 579—581, 611, 652.
 Мисоци, 496, 501.
 Мишићи, 361, 463, 467.
 Мизаилце, 440, 484, 490, 572, 588.
 Мизановићи, 495, 499, 518, 561.
 Мицићи, 324, 332, 495—498, 526, 532.
 Мишковићи, 339, 395, 401, 415, 429, 472, 490, 573.
 Мишићи, 515, 517.
 Мишмаши, 599, 601.
 Млађеновићи, 452, 453.
 Млинарићи, 539, 540.
 Модрићи, 558, 559.
 Молчиловићи, 344, 458, 496, 500.
 Мораче, 556, 557.
 Москов, 334, 358.
 Мргани, 580, 581.
 Мрђе, 492, 525, 634.
 Мрђен, 464.
 Мрђиљаци, 570, 600.
 Мрзићи, 655.
 Мркаљевићи, 417, 418.
 Мркићи, 406, 408.
 Мршачићи, 348.
 Мршићи, 345, 484.
 Мудрица, 340.
 Мудрић, 396, 401, 466, 575, 582.
 Музаферовићи, 448, 559, 578, 613.
 Мујаџићи, 465, 493, 503, 532, 603, 621.
 Мујакићи, 579, 580, 612, 613, 651, 652.

Мујановићи, 465, 499, 550, 621, 642, 652, 549.
 Мујаџићи, 516, 526, 543, 608, 636.
 Мујиновићи, 525, 526.
 Мујичићи, 397, 529, 570, 650, 646.
 Мујегући, 528, 529.
 Мујкићи, 506, 529, 623.
 Мујрановићи, 555, 461.
 Мујчевићи, 581, 589.
 Мујчиновићи, 549, 550.
 Мујићи, 550, 589, 640, 642.
 Муљевићи, 643.
 Мулалићи, 417, 450, 460, 493, 564—566.
 Мулаџметовићи, 402, 447, 448.
 Мулићи, 499.
 Муминаџићи, 528, 529.
 Муминовићи, 451, 516, 560, 646.
 Муниџаба, 431, 432.
 Мурајичићи, 647, 648.
 Мурешкићи, 569, 570, 652.
 Муратаџићи, 620, 622.
 Мурановићи, 579—581.
 Муратовићи, 418, 448, 578, 638.
 Муратовићи, 498.
 Мураџићи, 646, 646.
 Мурџићи, 581, 604.
 Мурићи, 570, 574, 581, 605, 645, 648.
 Мурџићи, 404, 553, 573.
 Мусићи, 397, 451, 495, 529, 567, 591.
 Муслићи, 503, 540, 547, 550.
 Мустаџићи, 417, 429, 459, 493, 516.
 Мусте, 404.
 Мустејићи, 644, 646.
 Мустеданаџићи, 325, 398, 465, 495—498, 564—566, 629.
 Мутлићи, 331.
 Мугићи, 436, 496, 499.
 Мухамедасићи, 435, 516, 569, 574, 604, 623.
 Мухамедџоџићи, 495—499.
 Мухаремовићи, 498, 516, 590, 630, 645.
 Мухарићи, 627, 629.
 Мухелићи, 635.
 Мухединовићи, 576, 578, 600.
 Мухиџићи, 607, 608.
 Мухићи, 631.
 Мушединовићи, 647, 648.
 Мушелићи, 463, 466, 499.
 Мушетићи, 417, 419.
 Мушељићи, 403, 404.
 Мушиновићи, 548, 560, 578.
 Мушићи, 449, 456, 514, 529, 566, 580, 611, 637.
 Мушкићи, пиланска породица, 401.
 Надаровићи, 506, 567, 581, 589, 597, 602, 613, 626, 645, 652.

Назићи, 460, 638.
 Назировићи, 499.
 Наџићи, 417, 418.
 Наџичићи, 427, 481, 518.
 Насићи, 395, 398, 404, 446, 495—498, 526, 617.
 Наскићи, 640, 642.
 Насуповићи, 504, 550, 601.
 Насуфовићи, 495—498.
 Насићи, 449, 450.
 Насиминовићи, 346, 400, 437, 443, 453.
 Насировићи, 600, 602, 604.
 Наспадовићи, 395, 397.
 Нералићи, 652, 653.
 Несимовићи, 448, 591, 642.
 Нескићи, 626, 639, 652.
 Незићи, 637, 638.
 Николићи, 407, 429, 452, 588.
 Никовићи, 467, 468.
 Нишка, војвода, 361.
 Ниџићи, 428, 429.
 Новосковићи, 351—354, 407, 414, 457, 479, 492, 504.
 Новкиљићи, 395, 398, 436.
 Новоти, 496, 501.
 Носил, 567.
 Нукићи, 395, 398, 405.
 Нуспаџићи, 547, 548.
 Нухановићи, 464, 470, 579, 608, 637, 642, 652.
 Нуџићи, 448, 495—498, 605, 638.
 Његовани, 477, 528, 530.
 Његовићи, 422.
 Обрадововићи, 349, 420, 437, 443, 460, 488, 531, 537, 552.
 Овићи, 627, 628.
 Овужке, 567.
 Овчиновићи, 359, 421, 477.
 Овчешевевићи, 506, 567, 604, 617, 630, 639.
 Одићи, 495, 500.
 Одобанићи, 418, 451, 493, 578, 652, 655.
 Ожговићи, 432, 578, 606, 631.
 Озаниновићи, 610, 611.
 Озгорастовић Радак, 390.
 Окановићи, 497, 589, 598—600, 604, 630, 653.
 Олићи, 397, 465, 548, 617, 628, 642.
 Оклопчићи, 627, 628.
 Окуџићи, 533, 534.
 Ољаче, 344, 348, 414, 442, 484, 492, 573, 588.
 Олчиновићи, 564—566, 590, 629.
 Омераџићи, 405, 503, 550, 580, 601, 648.
 Растанбаг, 565.

Омеровићи, 503, 580, 591, 613, 626, 635, 642.
 Омерџегаџићи, 463, 464.
 Омерџовићи, 506, 655.
 Омерџевићи, 598—600, 606, 637, 639, 654.
 Омерићи, 549, 550.
 Омчиџи, 444.
 Опалићи, 437, 477.
 Опачићи, 361, 401, 486, 587.
 Орашковићи, 552, 553.
 Орашчанин, 447, 448.
 Опсеница, 463, 466.
 Ордаџићи, 581, 602, 604.
 Орели, 345, 363, 424, 475, 504, 557, 626.
 Орешичанин, 654, 655.
 Орлићи, 529, 591, 595, 606, 638.
 Орозовићи, 408, 488, 490.
 Орџевићи, 576, 578.
 Османџићи, 402, 462, 465, 566, 643.
 Османбеговићи, 395, 397.
 Османлић, 463, 465.
 Османовићи, 461, 550, 591, 636.
 Османчевићи, 604, 605.
 Османџићи, 635.
 Осмићевевићи, 556, 631.
 Остојићи, 362, 407, 440, 456—488, 573, 579, 588.
 Отићи, 505, 507.
 Оџићи, 583, 584.
 Павичићи, 515, 517.
 Павковићи, 362, 389, 410, 466, 619, 626.
 Павловићи, 340, 446, 487, 496, 500, 581.
 Пађеци, 415, 429, 432, 437, 469, 489, 572, 587.
 Пајала, 456, 460.
 Пајалија, 450.
 Пајалићи, 450, 456.
 Пајкићи, 486, 530, 566, 646—648.
 Пајазеговићи, 334, 598—600.
 Палићи, 418, 461, 603.
 Паничићи, 603, 623, 652.
 Пањак, 508, 542.
 Пањевићи, 644, 646.
 Пањковићи, 500.
 Папо, 495, 501.
 Папаровићи, 567.
 Паравице, 508, 512, 583.
 Парлићи, 629.
 Паскавићи, 426, 427.
 Патковићи, 436.
 Паџеџ, 495, 501.
 Паулиновићи, 599, 601.
 Паџиџићи, 499, 578.
 Пашалићи, 395, 397, 567, 601.

Папо, 516.
 Пашићи, 463, 465.
 Пашићи, 349, 516, 544, 559, 562, 638.
 Пашићевски, 534, 535.
 Пашић, 576, 579.
 Пејићи, 351, 492.
 Пејићковићи, 415, 595, 649.
 Пелићи, 640, 642.
 Пемац, 552, 588.
 Пешћи, 344, 517, 519, 561.
 Перишићи, 495—497, 642.
 Первизи, 513, 618.
 Перилићи, 429, 442, 495, 510, 581, 595.
 Перковићи, 599, 601.
 Перчићлићи, 497, 500.
 Петковићи, 579, 588, 592, 596, 634.
 Петрићевски, 355, 560, 560.
 Петрић, 528, 530, 531, 532, 533, 538, 634.
 Петришићи, 453, 455.
 Петровићи, 344, 394, 399, 429, 444, 533, 538, 634.
 Пећанин, 446, 576, 579, 617.
 Пезлићи, 450, 560, 570, 578, 600, 606.
 Печенковићи, 534, 543, 560.
 Пешути, 496, 501.
 Пешуга, 453, 463, 466.
 Пјанићи, 349, 479, 617, 645.
 Пјевци, 508, 618, 646.
 Пјесичи, 350, 537, 562.
 Пиваћи, 460, 574.
 Пилићи, 360, 417, 440, 489, 585—587.
 Пилићковићи, 362, 400, 424, 429, 453, 479, 512, 521, 538, 562.
 Пилић-Борчи, 549, 551.
 Пинто, 495, 497.
 Пиришићи, 398, 495—497.
 Пирчи, 644, 646.
 Плаваши, 434.
 Плашчићи, 385, 471.
 Платоши, 446, 527.
 Пласе, 535.
 Побрчи, 560.
 Подићи, 463, 465.
 Подкобар, 441, 442.
 Подковак, 558, 559.
 Поздери, 564, 567.
 Познани, 349, 508, 584, 596.
 Познаниновићи, 530, 531.
 Поповић, 468, 471.
 Половине, 400, 422, 432, 437, 473, 523, 531, 581.
 Поповићи, 282, 493, 591, 605, 635, 642.
 Попара, 399.
 Поповић Пеција, хајдук, 387.
 Поповић, 350, 381, 412, 429, 443, 552, 562.
 Попржени, 503.
 Попржениновићи, 503.
 Порчи, 398, 418, 451, 460, 461.
 Поробићи, 590, 617.

Потуровићи, 567.
 Порчи, 570, 597, 608, 613.
 Почуци, 362, 527, 538, 540, 541.
 Правуљач, 411, 412.
 Праштање, 403, 433, 470.
 Пргомеља, 429, 460.
 Прдојевићи, 361, 362, 394, 399, 432, 545, 612.
 Прерад, 362.
 Пријићи, 444—446.
 Прице, 353, 368, 412, 421, 478, 492, 496, 522, 525.
 Прлине, 482, 484.
 Продановићи, 497, 499, 560.
 Пролићи, 531, 532.
 Прошићи, 345, 437, 506, 523, 637, 648.
 Прпори, 495.
 Прше, 497, 501, 517, 524, 535.
 Пувари, 475, 477.
 Пуваче, 350, 476, 537, 562.
 Пуђе, 340, 458, 608, 632, 634.
 Пујићи, 440, 588.
 Пунац, 432, 433.
 Пунавац, 540.
 Путари, 346, 571, 573.
 Пурићи, 444, 640, 642.
 Пустињаци, 409, 457.
 Путињак, 439, 440.
 Путари, 480, 481.
 Пуцале, 496, 500.
 Пуцалићи, 436, 440.
 Пуцари, 512, 543—545, 609.
 Пушкара, 448, 564—566, 569, 574, 597.
 Рабате, 346, 495, 500, 512, 562, 619.
 Раваши, 415, 417, 461.
 Радаковићи, 327, 356, 360, 386, 435, 454, 466, 473, 557.
 Радаповићи, 389, 427, 484, 531, 557.
 Радске, 359, 594—596, 650.
 Радивојевићи, 355.
 Радићи, 363, 408, 414, 429, 489, 526, 573, 618, 634.
 Радиновићи, 488, 492.
 Радишићи, 537, 469, 585.
 Радмановићи, 422, 481, 488, 509, 512.
 Радмоловићи, 395, 401.
 Радоњићи, 480, 481.
 Радога, војвода, 292.
 Радошевићи, 351, 419, 430, 443, 548.
 Радужице, 334, 344, 474.
 Радуловићи, 414, 432, 470, 488, 518, 537.
 Радусиловићи, 535, 588.
 Рађеновићи, 339, 344, 407, 443, 471, 484, 593, 619.
 Рађалићи, 356, 386, 484, 587.
 Рајак (пш), 442, 471, 584, 618, 649.
 Рајчевић, 394, 399.
 Ракели, 496, 501.
 Ракићи, 350, 414, 448, 550.

Раковићи, 529, 606, 640, 643.
 Рамаковићи, 499, 532, 541.
 Рамићи, 403, 406, 417, 456, 503, 570, 604, 646.
 Рамаковићи, 610, 611.
 Расаловићи, 495—498, 548.
 Растовци, 634, 646.
 Растовићи, 433, 437, 444, 609.
 Ратковић, капетан, 407.
 Рахмановићи, 559, 600, 604.
 Раце, 360.
 Рачановићи, 627, 629.
 Рачићи, 418, 644, 645.
 Раџановићи, 395, 397.
 Рашиани, 290.
 Раште, 409, 424, 469, 477, 492, 581, 626.
 Рашићи, 610, 611.
 Ребићи, 593, 594.
 Рејзовићи, 402.
 Рекановићи, 506, 559.
 Рекићи, 461, 495—498, 529, 559, 592, 629, 645, 648.
 Рељићи, 537, 538.
 Режетићи, 418, 451.
 Режићи, 548, 553.
 Репајићи, 360, 481, 530, 585, 626.
 Репици, 521, 552, 572, 594.
 Репије, 339, 457, 575, 594.
 Репић, 558, 559.
 Рехишери, 495, 501.
 Реџепагићи, 495—497, 648.
 Реџеповићи, 555, 617.
 Реџићи, 395, 397, 404, 465, 497, 553, 591, 605, 642.
 Ризвановићи, 651, 652.
 Ризвићи, 335, 603, 628, 639, 655.
 Ришовићи, 644, 646.
 Рици, 495, 501.
 Ришићани, 358.
 Рогоићи, 418, 424.
 Родаљевићи, 450, 451.
 Родићи, 353, 386, 387, 399, 407, 455, 468, 492, 513, 633.
 Рожићи, 450, 451.
 Роквић, 359, 390, 467, 625.
 Романићи, 588.
 Ромићи, 429, 557, 572, 587, 594.
 Росандићи, 528, 530.
 Рошићи, 532, 580, 618, 623, 652.
 Рудићи, 423.
 Руждија, 499.
 Ружићи, 427, 479.
 Ружичићи, 506, 550, 630, 655.
 Ружичић-Дедићи, 504.
 Рукавине, 507, 524, 530, 535, 540.
 Рунићи, 477, 626.
 Рупчићи, 535.
 Рус, 358.
 Рустамбег, 555.

Рустамбеговић Хаџибег, 444.
 Рустичи, 607.
 Сабљаци, 580, 611.
 Сабљакловићи, 576, 578.
 Сабогил, 496, 501.
 Савићи, 340, 520, 527, 575, 596, 634, 653.
 Сажрковић, 579—581, 621.
 Садиковићи, 448, 460, 578, 638, 642.
 Сакраџије, 433.
 Саликовићи, 516.
 Саличезићи, 637, 638.
 Салжацићи, 498.
 Салжићи, 404, 429, 450, 460, 574, 592, 605, 623, 652.
 Сализовићи, 540.
 Сализовићи, 496, 499.
 Салопек, 496, 501.
 Салминовићи, 541.
 Самарџије, 581, 598, 601, 653.
 Самарџићи, 448, 465, 617, 629, 655.
 Сантрачи, 361, 400, 407, 423, 427, 440, 481, 557.
 Сарајлије, 579, 581, 598—600, 604.
 Сарајкићи, 495—498, 611, 623.
 Сарачезићи, 495—497, 560, 567.
 Сараџани, 446.
 Сарџићи, 651, 652.
 Сауди, 495.
 Сафићи, 401, 495—498, 623.
 Сахаџићи, 499.
 Саџак, 443.
 Свјетлице, 345, 413, 441, 442, 481, 432.
 Седићи, 395, 398, 402, 437, 446, 469, 566.
 Сејдићи, 465, 591, 642.
 Сејфковићи, 503, 505, 507, 630.
 Селак (аџи) 440, 573, 581, 634.
 Сехулићи, 353, 394, 399, 509, 527, 594, 610, 644, 646.
 Селимовићи, 558, 559.
 Селимановићи, 451, 503, 640, 642.
 Селимац, 598—600.
 Селимаџићи, 447—449, 603.
 Семановићи, 636.
 Сементићи, 564—566.
 Семиз, 463, 467.
 Селмановићи, 465, 498.
 Селимовићи, 503, 560, 597, 645.
 Сенагићи, 515, 516.
 Сенићи, 394, 399, 430—432, 453, 466, 472, 481.
 Сердар, 429, 442, 444, 458, 471, 588.
 Сеферџићи, 605, 648, 655.
 Сеферџићи, 529, 554.
 Сефићи, 395, 398, 461, 560, 563, 578, 604.

Сивићи, 398, 461, 515, 638.
 Сијамхоџићи, 404, 417, 451, 460.
 Силазићи, 629, 635, 642.
 Силберштајн, 495, 501.
 Силићи, 555, 591, 638.
 Симићи, 495, 500.
 Синаповићи, циганска породица, 417, 458, 611.
 Сиротке, 359, 455.
 Ситвуковићи, 344.
 Ситнићи, 645.
 Ђевчица Станко, хадџук, 342.
 Скалићи, 418, 526, 570.
 Скендеровићи, 416—418, 493, 579, 639.
 Скенцићи, 395, 400, 604.
 Склочићи, 640, 642.
 Скакићи, 569.
 Скалићи, 569, 597.
 Скопљак, 553.
 Скорупани, 649, 650.
 Скулари, 345, 407, 633.
 Скулићи, 421.
 Славуљи, 345, 469, 473, 484.
 Сладићи, 426, 427.
 Слишчевићи, 534, 535.
 Слијенчевићи, 395, 397, 503.
 Словенац, 466.
 Сладковићи, 436, 437.
 Смајићи, 506, 514, 541, 559, 642.
 Смајилагићи, 496, 499, 630.
 Смајиловић, 589.
 Смагач, 607, 613, 623, 629.
 Смазићи, 505, 506.
 Смиланићи, 346, 400, 509, 592, 601, 619.
 Смољанци, 437.
 Смарлићи, 552.
 Сосићи, 422, 427, 443, 518, 527.
 Сосићи, 514, 529, 559.
 Соколовићи, 386, 539, 551.
 Сокољани, 553.
 Солековићи, 549, 550.
 Солеши, 519, 543—545, 634.
 Солићи, 540.
 Сомићи, 450, 451.
 Софићи, 495—498.
 Софтићи, 516, 655.
 Спасићи, 282, 395, 397, 406, 460, 503.
 Срдићи, 342, 350, 386, 395, 400, 438, 484, 626.
 Сребрићи, 540.
 Сријемац, 572, 585—587.
 Стакићи, 481, 546.
 Станари, 571, 572.
 Станаревићи, 347, 354, 536, 551, 557.
 Станболије, 441, 442.
 Станисвуковићи, 345, 394, 398.
 Станићи, 345, 474, 492, 512.
 Станишићи, 345, 363, 395, 401, 584.

Станковићи, 347, 394, 400, 412, 423, 427, 442, 588.
 Станојевићи, 598—601, 653.
 Станчевићи, 454, 484—486.
 Старчевићи, 352, 445, 458, 476, 519.
 Стевићи, 588.
 Стегићи, 395, 397.
 Степанов, 495, 500.
 Стефанач, 581, 594—596.
 Стефановићи, 394, 398, 457.
 Стејиље, 426, 589.
 Стипетићи, 601.
 Стипидићи, 524.
 Стипићи, 537—539.
 Стјепанек, 495, 501.
 Стјепановићи, 394, 399.
 Стјепићи, 599, 601.
 Стојаковићи, 317, 363, 386, 391, 400, 412, 429, 454, 486, 585.
 Стојановићи, 349, 430, 462, 465, 473, 562, 383.
 Стојисављевићи, 351, 387, 390, 407, 435, 458, 492.
 Стојићи, 287, 359, 429, 440, 573.
 Стојићи, 344, 389, 519, 544.
 Стојиславићи, 352.
 Столиновићи, 346, 557.
 Стошљевићи, 354.
 Стричевићи, 340, 562.
 Стричићи, 432, 433.
 Студени, 394, 401, 508, 542, 588.
 Ступари, 347, 351, 420, 429, 443, 457, 557.
 Субашићи, 402, 436, 642.
 Суботићи, 425, 426.
 Судићи—Језерскији, 463, 465.
 Судчевићи, 351, 480, 499, 567.
 Сузана, 501.
 Сужићи, 495, 500.
 Сулејмановићи, 601, 642.
 Сулејмановићи, 397, 472, 599.
 Сулганићи, 620, 622.
 Суљановићи, 607, 627, 629.
 Суљачићи, 429.
 Суљићи, 395, 398, 418, 465, 529, 645.
 Суљкановићи, 463, 465.
 Сумбуљевићи, 463, 465.
 Сутанићи, 395, 401.
 Сурд, 437, 490, 545.
 Сучевићи, 413, 455, 492, 515.
 Табаковићи, 495—497, 500, 578, 592, 642.
 Талићи, 461, 498, 553, 560, 577, 612.
 Талакићи, 498.
 Танкосићи, 344, 400, 448, 453, 575.
 Татаровићи, 405, 451, 526, 598.
 Тагићи, 349, 409, 419, 429, 466, 588.
 Таглићи, 499, 601.
 Тажићи, 450, 451.

Талировићи, 437, 569, 573.
 Тазрићи, 502, 503.
 Тебићи, 547, 548.
 Теминовићи, 627, 629.
 Тенави, 585—588, 596, 649, 650.
 Тенаћи, 654, 655.
 Терзићи, 397, 461, 517, 655.
 Тесле, 345, 531, 532.
 Тешановићи, 395, 399.
 Тесићи, 643, 645.
 Тимотијевићи, 495, 500.
 Тинтори, 362, 466, 489, 538, 587, 649.
 Тинџе, 473, 538.
 Тоџићи, 339, 343, 352, 395, 409, 454, 613, 626.
 Тодоровићи, 318, 319.
 Тодоровљани, 334, 400, 643.
 Томац, 496, 501.
 Томасовићи, 352.
 Томаши, 410, 411.
 Томићи, 517, 532, 535.
 Томилиновићи, 541, 542.
 Томићи, 351, 409, 455.
 Тољасићи, 432, 433.
 Тољасовићи, 395, 398, 418, 448, 460, 639.
 Топићи, 408, 498, 553, 590, 636.
 Тополићи, 592.
 Топчасићи, 397, 448, 604, 628, 642, 655.
 Торбице, 359, 400, 457, 551, 561.
 Торомановићи, 404, 498, 506, 566, 605.
 Траљешаћи, 576—578.
 Трбојевићи, 548, 512, 588, 610.
 Трбуљани, 510, 540.
 Трбући, 648.
 Трговићи, 541.
 Тржачи, 650, 655.
 Триваши, 583.
 Трифунчевићи, 518.
 Тричићи, 654, 655.
 Тркуље, 481, 496, 500, 587, 650.
 Тринићи, 359, 426.
 Трњанићи, 390.
 Трговице, 479, 527.
 Тубици, 345, 429, 484.
 Тубићи, 359, 412, 415.
 Тузиновићи, 395, 397.
 Тузлак, 648.
 Тулићи, 397, 553.
 Туњићи, 500.
 Туњајићи, 496, 499.
 Турчићи, 547, 548.
 Турдије, 360.
 Турићи, 367.
 Вазићи, 346, 523.
 Валићи, 535, 551.

Вагићи, 335, 417, 449, 555, 569, 574, 608, 613, 623, 648.
 Ваћићи, 594—596.
 Ваћуловићи, 534, 535.
 Вејани, 579—581.
 Вејановићи, 334, 541, 604, 652, 655.
 Велани, 532—534.
 Велући, 510.
 Вемаловићи, 397, 460, 564—566.
 Венановићи, 576, 578.
 Верани, 346, 407, 424, 440, 489, 493, 587.
 Вериловићи, 578, 589, 603, 629, 642.
 Веларићи, 450, 495—497, 526, 532.
 Велући, 406, 448, 451, 460, 506, 526, 555, 600, 622, 648.
 Верићи, 345, 400, 453, 471, 480, 504.
 Војановићи, 362, 419, 583.
 Војскићи, 495—498.
 Воњићи, 345, 386, 401, 437, 477, 485, 492, 617.
 Ворагићи, 493, 578.
 Ворадићи, 437, 566, 586, 596, 648, 655.
 Вордићи, 451.
 Воркосићи, 428, 429.
 Восићи, 450—453.
 Вуге, 351, 440.
 Вујићи, 458, 496, 499, 513.
 Вукоси, 435, 490—492.
 Булибрици, 359, 360, 363, 387, 395, 404, 411, 432, 442, 453, 483, 490, 594.
 Вунурдије, 595, 401.
 Вургузи, 394, 400, 414, 438, 457, 492.
 Вурговани, 495—497.
 Вурвије, 588.
 Вуће, 588.
 Вуфури, 602, 604.
 Вуфуровићи, 598, 600.
 Вурчићи, 423.
 Убоје, 447, 449.
 Убојевићи, 457, 458.
 Угар, 503, 615, 621.
 Угарковићи, 426, 427.
 Угарчине, 492.
 Угрени, 457, 471.
 Угреновићи, 360, 413, 492, 572.
 Угрице, 364, 575, 610.
 Узели, 360, 386, 444, 479, 492, 521, 535, 615, 634.
 Умићевићи, 351, 406, 409, 484.
 Умчани, 376.
 Урмоновићи, 451, 532—534.
 Фазлагићи, 567.
 Фазлићи, 466, 495, 499, 550, 553, 615.
 Фајановићи, 498.
 Фајковичи, 532, 556.
 Фајићи, 463, 465.

Фалатовићи, 495—497.
 Фаркашићи, 533.
 Фаткићи, 513—515, 529.
 Федлићи, 513—515, 529.
 Феризовићи, 655.
 Феркићи, 598—600.
 Ферзатовићи, 644, 645.
 Фијановићи, 558, 559.
 Филек, 554, 555.
 Филитовићи, 401, 420, 550, 603.
 Фиљковићи, 554, 555.
 Финдрић, 515, 517.
 Фишековићи, 495—498.
 Фишићи, 406.
 Форжанићи, 558, 559.
 Фочо, 399.
 Фочагазићи, 576, 579.
 Франићи, 532—534.
 Фрањићи, 534.
 Фридмани, 495, 501.
 Фурдек, 495, 501.
 Хабибовићи, 404, 499, 559, 591.
 Хаџићи, 542, 543.
 Хаџираковићи, 498, 566, 605, 636.
 Хаџаковићи, 498.
 Хаџарићи, 495—498.
 Хаџаровићи, 448, 495, 498, 550, 560, 604, 611.
 Хаџиновићи, 602, 604.
 Хајдуковићи, 395, 400, 486, 588.
 Хајреџиновићи, 429, 460.
 Хакоњићи, 620, 621.
 Халаваћи, 498, 543, 555.
 Халваџићи, 461.
 Халазићи, 528, 529.
 Халилагићи, 451, 559, 578.
 Халиловићи, 404, 448, 461, 465, 550, 559, 581, 592, 603, 645.
 Халилићи, 495—498.
 Халикотићи, 576—578.
 Халкићи, 404, 472, 493, 514, 529, 638.
 Халићи, 637, 639.
 Хамзићи, 601, 617, 642.
 Хамјићи, 579—581.
 Хамидовићи, 498.
 Хампаллићи, 635, 642.
 Хамулићи, 397, 570, 578, 638, 648.
 Хандагићи, 615.
 Хандановићи, 465, 614, 621.
 Хандановићи, 460, 529, 570.
 Хандарићи, 542, 543.
 Хандукићи, 498, 543.
 Ханџићи, 448, 456.
 Харалчићи, 450, 451.
 Харамбашини, 404, 460, 603, 617, 652.
 Харачлићи, 515, 516.
 Харбашини, 398, 402, 436, 465, 525, 617, 655.

Харчевићи, 448, 456.
 Хасалковићи, 640, 642.
 Хасанагићи, 437, 465, 569, 581, 604, 652.
 Хасанбашини, 640, 642.
 Хасановићи, 357, 395, 402.
 Хасанчеџићи, 645.
 Хасићи, 397, 398, 450, 466, 592, 628.
 Хаскићи, 401, 616, 617.
 Хасојкићи, 612, 613.
 Хафизовићи, 443, 447, 449, 499, 648.
 Хаџурићи, 510.
 Хаџалићи, 564—566.
 Хаџмабдићи, 439, 495—498.
 Хаџазићи, 640, 642.
 Хаџивелићи, 499.
 Хаџимеџмедовићи, 499.
 Хаџипашићи, 398, 626, 638.
 Хаџиселманбеговићи, 495—498.
 Хаџисулџмановићи, 499.
 Хаџићи, 335, 397, 448, 456, 466, 499, 543, 559, 566, 580, 632.
 Хаџиџајдаровићи, 495, 497.
 ХаџиХасановићи, 437, 498.
 Хашићи, 495, 498, 635.
 Хашићи, 525, 526.
 Хегзићи, 576—578.
 Хекзићи, 564—566, 604, 630.
 Хелеплија, 644, 646.
 Хенда, 604, 605.
 Хепићи, 637, 639.
 Херцеговац, 567.
 Хилићи, 450, 451.
 Хилмулићи, 568, 569.
 Хипићи, 396, 400.
 Хиркићи, 569, 581, 597, 611, 623, 652.
 Хљиванац, 505, 506.
 Ходаловићи, 600, 604.
 Хозановићи, 611, 623, 648, 655.
 Хоздићи, 397, 621, 642.
 Хојсићи, 397.
 Холићи, 578, 625.
 Хорићи, 637, 639.
 Хорн, 501.
 Хорозовићи, 404, 566, 569, 574, 605, 646.
 Хотићи, 451, 645.
 Хоџићи, 404, 437, 455, 498, 506, 548, 553, 567, 579, 607, 655.
 Хошићи, 495—498.
 Хрватанин, 495, 501.
 Хрџарац, 400, 439.
 Хрдале, 640, 642.
 Хржаловићи, 481.
 Хрњак, 458, 481.
 Хрничли, 578, 611, 629, 636.
 Хрњице, 325, 611, 613, 632.
 Хрустановићи, 498.
 Хрустићи, 446, 563, 638.
 Хрустановићи, 516, 603.

Хукановићи, 503.
 Хукаревци, 404, 506.
 Хукићи, 418, 560, 642.
 Хубеџовићи, 576, 578.
 Хуреџагићи, 648.
 Хуреџовићи, 601.
 Хусаровићи, 395, 397.
 Хусановићи, 403, 404.
 Хусејиновићи, 568, 569, 642.
 Хусићи, 493, 541, 550, 617, 644, 646.
 Хускићи, 404, 495, 499, 503, 560, 617, 642.
 Хусовљевићи, 395, 397.
 Хушидићи, 465, 629, 635, 655.
 Хушићи, 526, 642.
 Хушкчићи, 631.
 Цоџиџкићи, 459, 460.
 Царићи, 549, 551.
 Цвијановићи, 349.
 Цвиџковићи, 432, 495, 501, 581.
 Цвијетићанин, 349, 469, 481, 512, 529, 539, 587, 653.
 Цвијетковићи, 433.
 Церићи, 327, 336, 398, 488, 567.
 Цетићанин, 579—581.
 Цивићи, 555, 566, 606.
 Цигани, 370, 402, 499, 547.
 Цигановићи, 429, 526, 537.
 Цикоте, 424.
 Цимшице, 346, 429, 585, 596.
 Цинци, 418, 460.
 Циндрићи, 581, 598—601, 653.
 Цирићи, 498.
 Цисар, 394, 401.
 Цисто, 534.
 Цифаловићи, 495—497, 529.
 Црничанин, 387.
 Црнићи, 395, 397.
 Црнобръе, 484, 619.
 Црнџићи, 447—449.
 Црковскићи, 495—497, 533.
 Црно, 508.
 Црничкићи, 640, 642.
 Чавићи, 509, 512, 521, 619.
 Часкићи, 498, 526.
 Чанџуновићи, 498, 543.
 Чаглавићи, 524.
 Чазићи, 519.
 Чаџићи, 398, 515, 517, 535, 638, 648.
 Чакширани, 649, 650.
 Чакшак, 486, 518, 529, 538.
 Чанићи, 647, 648.
 Чанковићи, 443, 499, 542.
 Чаушевци, 398, 406, 417, 465, 506, 526, 578, 592, 623, 642.
 Чатаковићи, 630.
 Челац, 500.

Челар, 602, 604.
 Челебићи, 506, 510, 529, 578, 591.
 Челиковци, 506, 550.
 Четићи, 559.
 Чизлићи, 513, 515, 567, 636.
 Чизмаровићи, 401.
 Чикићи, 495—498, 529.
 Чиркићи, 549, 550.
 Чиркићи, 632.
 Чиркиновићи, 563.
 Чиче, 395, 400, 433, 484.
 Чичковићи, 399.
 Чижек, 495, 501.
 Човићи, 334, 401, 617, 655.
 Чолићи, 402, 405, 448.
 Чорак, 394, 401.
 Чоладар, 637—639.
 Чубелићи, 495, 500.
 Чубра, 463, 466.
 Чубриле, 361, 409, 434, 471, 512, 537, 557, 626, 634.
 Чулићи, 394, 400, 484.
 Чулићи, 616, 617.
 Чучак, 551, 552.
 Чушковци, 436, 437.
 Чајићи, 404, 620.
 Чакуле, 429, 460, 489, 531, 552, 581, 595, 653.
 Чакулићи, 637, 638.
 Чамбићи, 459.
 Чанановићи, 404, 611, 623, 645, 652.
 Чанићи, 495—497, 602, 648.
 Чанкићи, 447, 448.
 Чафићи, 397, 515, 578.
 Чафери, 448, 589.
 Чаферџићи, 549, 550.
 Чаферовићи, 437, 448, 465, 506, 578, 589, 611, 639.
 Чебићи, 576, 578, 635.
 Чевани, 495, 501.
 Челалагићи, 621.
 Челиковићи, 554, 555.
 Челверовићи, 566, 591, 596, 601, 655.
 Чезлиловићи, 644, 645.
 Чигуновићи, 541.
 Чилићи, 417, 418, 451, 567.
 Чиновићи, 570, 597, 646.
 Чодан, 634.
 Шабанагићи, 604, 636, 642, 655.
 Шабанковићи, 607, 608.
 Шабановићи, 397, 510, 617, 623.
 Шабанџоџићи, 637, 639.
 Шабанчевићи, 607.
 Шабих, 405, 430, 498, 553, 580, 611, 640, 652.
 Шапч, 496, 501.
 Шајиновићи, 490—492.

Шакаловићи, 567, 579—581, 601, 629, 652.
 Шакићи, 495—497, 642.
 Шаковићи, 417, 451.
 Шалабалија, 395, 400.
 Шамлије, 632, 634.
 Шангићи, 510, 533.
 Шапоње, 362, 482, 484.
 Шарци, 359, 401, 420, 466, 473, 593.
 Шаргановићи, 560.
 Шарићи, 397, 495—497, 550, 611.
 Шарићи-Панчићи, 610, 611.
 Шаркићи, 622, 623.
 Шахин, 406, 416—418, 460.
 Шалиновићи, 406, 417, 418, 460, 579, 646.
 Шалићи, 576, 579.
 Шаше, 360, 413, 440, 524, 596.
 Шашиновићи, 644, 646.
 Шашини, 437, 526, 538, 559.
 Шеракићи, 503.
 Шеше, 561, 562.
 Шеселјићи, 503, 509, 533.
 Шеселушићи, 367, 559.
 Шевкићи, 361, 413, 455, 470, 512, 572, 587.
 Швани, 426, 427.
 Шекер, 402.
 Шекерићи, 559, 607.
 Шекеровићи, 347, 402, 469.
 Шекићи, 419, 460.
 Шелићи, 549, 550.
 Шемичи, 651, 652.
 Шенићи, 564—566.
 Шериег, 496, 500, 534.
 Шертовићи, 395, 397.
 Шестани, 540, 553.
 Шехти, 445, 510.
 Шехићи, 498, 506, 629.
 Шибичи, 395, 397.
 Шијани, 353, 364, 409, 424, 437, 481.
 Шикићи, 481, 560.
 Шикмани, 359, 575, 610, 618.
 Шикун, 644, 645.
 Шимићи, 497, 500, 509, 535.
 Шиндлер, 495, 501.

Шинлер, 496.
 Шинке, 345, 385, 395, 400, 430, 476.
 Шиле, 497, 501.
 Шицари, 413, 414.
 Шишићи, 337, 418, 460, 505, 618.
 Шкрбићи, 360, 401, 420, 437, 469, 473, 492, 521, 633.
 Шкргићи, 569, 608, 611, 623.
 Шкорићи, 340, 359, 391, 404, 415, 422, 471, 523, 538, 588, 634.
 Шкудрићи, 349, 350, 411, 435, 444, 475.
 Шолићи, 394, 401, 500.
 Шоли, 496, 501.
 Шорак, 359, 496, 530, 541.
 Шорићи, 499.
 Шохаје, 420, 444, 533.
 Шпаидоџер, 496, 501.
 Шпенцел, 495, 501.
 Шпољарићи, 594—596, 601.
 Штажићи, 478, 479.
 Штете, 496, 500, 526.
 Штековићи, 618, 619.
 Штиковци, 435, 492, 531.
 Штиљци, 496, 501.
 Штрбац (пци) 304, 339, 340, 341, 391, 395, 400, 409, 420—423, 442, 485, 500, 575, 625.
 Штулановићи, 627, 628.
 Штулићи, 362, 411, 426, 512.
 Штурлићанин, 650.
 Шувићи, 598—600, 653.
 Шусаковићи, 654, 655.
 Шувалићи, 395, 398.
 Шукунде, 418, 419.
 Шукчићи-Чајићи, 610, 611.
 Шули, 599, 601.
 Шумари, 510, 541, 563.
 Шумоње, 644, 646.
 Шунуги, 541.
 Шурчићи, 500.
 Шурчићи, 496, 501, 535, 560.
 Шурчуровићи, 599, 601.
 Шушиловићи, 340, 453, 582, 626.
 Шушићи, 436, 437.
 Шушичари, 499.

3. Топографска имена

Абдоковићи, засељак¹⁾ 596.
 Абдића Вода, извор 558.
 Абдића Села, засељак 528.
 Абдића, засељак 646, 647.
 Абдића Брда, тржњинте 318, 319.
 Агановиц, извор 539.

¹⁾ Засељак се не чује у области. Узета је место име једног дела насеља због краткоће.

Агићи, засељак 606, 647.
 Агића Главица, засељак 624.
 Ада, засељак и земљиште 394, 447.
 Азамбак, земљиште 447.
 Алаг, засељак 475.
 Алагуша, засељак 598.
 Алибеговићи, засељак 295, 525, 526, 563.
 Алибеговића Мскога, ливада 421.

Алино Врело, извор 467.
 Алијаџића Магала, засељак 547.
 Алијаџића Прогои, пут 547.
 Алићесвића Бунар, извор 631.
 Алџића Брдо, засељак 441.
 Анђелија, шума 841.
 Авоо, засељак, 296, 585.
 Аранов До, село 545.
 Аранџа, село и засељак, 312, 377.
 Аржовац, извор 528.
 Ариауговац, млина 564.
 Атмејан, земљиште 621.
 Аџерим, извор 481.
 Аџина Буква, засељак 594, 595.
 Аџин Поток, речница и засељак 284, 594, 595, 655.

Бабин Крак, извор 524.
 Бабин Поток, село 574.
 Бабиница, поток 406.
 Бабино Брдо 456.
 Бабиница, плањина 302, 311, 431.
 Бабића Брдо, 476.
 Бобовића До, земљиште 584.
 Баг, село и засељак 298, 377, 405.
 Багра, извор 455.
 Бадић, село 225, 377, 398, 402, 403, 411.
 Бадњесвића Нагије, 282, 327.
 Бадњесвића Врањска, село 294, 372, 420.
 Бадњесвића Главица, 480.
 Бадњина, земљиште 426, 542.
 Баир, пашњак 308.
 Вајрића Село, засељак 565, 506, 637.
 Вајрићи, засељак 505.
 Вакшани, село засељак 306, 377, 501.
 Валине Варе, засељак 432—434.
 Валангура, извор 629.
 Валића Село, засељак 513.
 Валићи, засељак 606.
 Валовац, извор 503.
 Вальсвац, село 510, 534, 542.
 Ванов Брод, саставак 589.
 Вања, 360.
 Вањани, село 336, 337, 372, 406.
 Варџуша, плањина 282, 283, 521, 522.
 Варе, ливада 286, 297.
 Варета, село 422, 481.
 Варска, насеље 282, 295, 377, 567.
 Васаре, село 650.
 Васарев Кланац, коса 470.
 Вашагина Кула, старо насеље 516.
 Вашини, засељак 567, 568.
 Вашигра, речница, насеље 283, 372, 408.
 Вашче, део вароши Цазина 294, 564, 565.
 Вегановићи, насеље 377, 380, 569.
 Вегичи, засељак 573, 629, 630.

Бегућа Бунар, извор 629.
 Бегућа Коса, засељак 614.
 Бегућа Кула, старо насеље 555.
 Беглук, засељак 597, 653.
 Беглуци, село 448, 536.
 Беговац, извор, вада, насеље 282, 296, 536, 653.
 Бенаковац, село 372, 376, 409.
 Бент, извор, блато 451, 467, 626.
 Берињска Варош, засељак 477, 478.
 Берињска Вода, извор 545.
 Берињски Бунар, извор 477, 585.
 Бедреловац, извор 501.
 Бешика, извор 478.
 Бешировића Врањска, село 294.
 Бешировића Нагија, 282, 529.
 Бешировића Кридија, 608.
 Бијело Брдо, насеље, 372, 503.
 Бијела Вода, извор 543.
 Бијелића Брдо, 467.
 Бијелића Врело, извор 439.
 Бијели Поток, 285, 431.
 Биљег, извор, земљиште 342, 411, 557.
 Биљегински Тоџак, извор 522.
 Бисовац, брдо 285, 291, 505.
 Бистрица, извор 285.
 Биџаћ, 372, 377, 494.
 Бјелај, село 339, 348, 351, 352.
 Бјелајско Поље, област 337, 339, 348.
 Бјелајски Поток, 408.
 Бјелајци, засељак 408.
 Бјелачко Брдо, 470.
 Бјеловачки Поток, 488.
 Бјелополе, село 422, 424, 438.
 Владојевићи, засељак 295, 356, 482.
 Блажино Сајмиште 644.
 Блажиши Стуба, извор 539.
 Благина, поток, насеље 372, 374—376.
 Бобића Главица, брдо, засељак 409, 449.
 Бобића Тоџак, извор 435.
 Боболусци, село 341, 343, 399.
 Бобовић, село 500.
 Богдановића Брдо, брдо и засељак 307, 431.
 Богдановац, извор и засељак 505, 527, 558.
 Боговоља, село 515, 506, 653.
 Бојански Луг, ливаде 571.
 Војна, село 573.
 Војна, речница и село 281, 283, 372, 374, 570.
 Боклаћ, извор 547.
 Болобанов До, засељак 493, 591.
 Босанска Крајина, 281, 290, 318, 363.
 Воснић, засељак 505.
 Воснића Село, засељак 453, 454, 505.

Ботин Врх, 560.
 Бравско, 375.
 Брото, село 437, 475.
 Брвска, поточић 284, 292.
 Брда, заселак 425.
 Брдо, заселак 430, 435.
 Брдаревац, извор 405.
 Брдаревац, извор 537.
 Брегови, заселак 458.
 Брежине, 561.
 Брезе, заселак 458.
 Брезик, заселак 297, 475.
 Брезници, пашњак 308.
 Брезова Коса, село 404, 566.
 Брезово Поље, заселак 296, 586.
 Брезовац, брдо и село 445, 580, 653.
 Брезовача, планина и извор 441, 620.
 Брековица, насеље 377, 379—381, 504.
 Бријест, заселак 637.
 Бришевац, извор 528.
 Бркићи, заселак 554.
 Брљачи, заселак 520.
 Брлог, село 535.
 Брњаков Поток, 608, 609.
 Брод, заселак 462, 463, 520.
 Броћанац, село 581, 596, 646.
 Брусно, село 427, 435, 437.
 Брусовац, извор и заселак 556.
 Брушан, село 535.
 Брстовиц, заселак 295, 623.
 Брстово Поље, село 438.
 Бубан, извор 432.
 Бубановића Луке, ливада 396.
 Бубаљско Врело, извор 545.
 Бугар, градина, насеље 292, 295, 372, 374—376, 507.
 Будимлића Јапра, село 639.
 Будин, брдо 652.
 Будримих, поток и заселак 296, 585—587.
 Будримих Мали, заселак 576.
 Бужим, град и насеље 377, 380, 415.
 Бужимски Поток, 438.
 Бужимски Град, 449, 451, 456.
 Бужим Сержат, 282.
 Бујаднице, пашњак 308.
 Бујаднице, насеље 423, 426, 535.
 Букиновиц, извор 552.
 Буковиц, извор 517, 530, 540.
 Буковица, област у Далмацији 347, 382.
 Буковица, село 372, 374—376, 574.
 Буковска, поток 284.
 Буковска Мала, поток 403.
 Булећани, заселак 406.
 Булића Махала, заселак 552.
 Бунар, извор 505, 532.
 Будрић, извор 562.
 Бутић, село 418, 422.
 Бунића Брдо, заселак 520.
 Бунића Село, заселак 528, 529.
 Бухача, село 601.
 Бућевац, извор 448.
 Бућевци, заселак 417, 458, 459.
 Бућинце, заселак 527.
 Бућисвац, село 292, 372, 374, 411, 412, 413, 414.
 Бућиница, извор 473.
 Ваган, село 458, 466, 535.
 Ваганац, село 501, 511—513.
 Вареш, варошица 535.
 Варош, заселак 394, 413.
 Варошине, градина, заселак 412, 417, 418.
 Варошка Ријека, речница, насеље 285, 292, 372, 417.
 Варџар Вакуф, варош 299, 397.
 Васино Врело, извор 522.
 Ведовица, поток и село 284, 341, 412.
 Ведро Поље, земљиште и село, 285, 299, 500.
 Вејинац, заселак 640.
 Веласина Главица, брдо 417.
 Велико Сеоце, заселак 551.
 Велико Брдо, 537.
 Велацићи, заселак 554.
 Велићи, заселак 604.
 Велића Село, заселак 405.
 Велебит, брдо и заселак 283, 560, 561.
 Велимировиц, извор 623.
 Велизово, ливаде 308, 502, 542.
 Велика Пећина, 589.
 Верића Брдо, 421.
 Веселичко Брдо, 634.
 Везобовића Главица 587.
 Видовска, село 372, 374, 376, 579.
 Видовића Брдо, 530.
 Викића Село, заселак 528.
 Вилењача, брдо и заселак 636—638.
 Витица, извор, насеље 377, 379—381, 510.
 Винички До, крај 423.
 Висуће, село 512, 531, 539.
 Виторога, брдо 641.
 Вишкуп, извор и поточић 244, 526.
 Влашко Гробље, брдо 564, 566, 621.
 Вођеница, село 401, 443.
 Водице, извор и заселак 409, 410, 421, 468.
 Водомут, поточић 462.
 Војевац, село и заселак 372, 374, 376, 419.
 Војскова, речница, заселак 281, 319, 446.
 Волдер, поточић 462, 464.
 Воларице, заселак 543.
 Врана, млин 564.

Враногрч, извор и насеље 372, 374, 376, 575.
 Враногрчка Главица, заселак 492, 576.
 Врановина, поток, насеље 284, 349, 413, 414.
 Вранковића Главица, брдо 623, 624.
 Вранчевац, извор 590.
 Вранска, село, заселак 282, 287, 294, 336, 391.
 Вранска Бадњевића, село 420, 421.
 Вранска Бешировића, село 372, 374—376, 422.
 Вранска Мосура, село 286, 372, 374—376.
 Вранешевац, извор 440, 461.
 Вранова Локва, вода 606.
 Вргино Брдо 412.
 Врело, извор, насеље 336, 372, 374—376, 581.
 Врелоце, извор и заселак 421, 437, 468, 471.
 Врелци, извор 530.
 Врбач, село 422, 423.
 Врелкуша, извор 532.
 Вржанић, насеље 299.
 Врлетине, село 415, 479.
 Врста, уседлина и заселак 285, 505, 513.
 Врточе, село 281, 282, 415, 423.
 Врховине, предео 281, 282, 361, 435.
 Вршељак, брдо 485.
 Вугач, извор 411.
 Вукашиновићи, заселак 520.
 Вукића Пољана, крај 628.
 Вуковића Пећина, пећина и извор 285, 632.
 Вулина Главица, брдо 434.
 Вучићевац, извор 437.
 Вучијак, извор, брдо и заселак 285, 351, 393, 394.
 Вучковац, брдо, заселак 295, 462—464.
 Вучковић, заселак 403.
 Гавранић, 284, 396, 404, 446, 512.
 Гајин Гроб, вис 342.
 Гајића Пећина, извор 632.
 Гајинова Кула, старо насеље 621.
 Галишићи, заселак 590.
 Ганилук, крај 286, 641.
 Гаревина, извор и поточић 532.
 Гага, насеље 372, 374—376, 511, 513, 583.
 Гагица, поточић и заселак 295, 308, 507, 632.
 Геврићи, заселак 525.
 Гвозденовац, поточић и заселак 284, 440.
 Гердијанов До, крај 421.
 Герцово, село 384, 404.
 Главица, брдо, село, заселак 372, 374—376, 424.
 Глашешво Брдо, 589.
 Глиштрина Главица, брдо 483.
 Глогово, село 437.
 Глаго Брдо, 627, 628.
 Глибаја, заселак 435.
 Глибаћ, извор 451.
 Глиница, речница, насеље 281, 372, 374—376, 585.
 Глоговац, поток, село 285, 377, 589.
 Глодина, поток, насеље 284, 293, 406—408.
 Глувајића Брдо, заселак 584.
 Гњиласац, насеље 377, 380, 381, 590.
 Гогића Долина, крај 447.
 Голубић, село 295, 377, 379—381, 515.
 Голубовићи, насеље 282, 591, 634.
 Голубица, црква 516.
 Горина, насеље 372, 374—376, 424.
 Горијевац, насеље 372, 374—376, 517.
 Горичин До, крај 424.
 Горња Махала, заселак 509.
 Горетин Гребен, брдо 417.
 Горињски Врх, брдо 424.
 Грабарска, поток 285, 293, 597.
 Грабов Поток, вода 441.
 Грабеж, насеље 372, 374—376, 518.
 Грабовчицево Село, 466.
 Грабовиц, извор, поточић, насеље 470, 503, 509, 512, 543.
 Градина, старо насеље, насеље, брдо, извор 291, 292, 337, 372, 374—376, 483, 592.
 Градац, ст. град 292.
 Граница, предео 454.
 Грандин Бријег, крај 434.
 Гразовића Село, заселак 597, 598.
 Гразовчицево Брдо, заселак 583, 584.
 Грачаница, извор, поток, кула 283, 285, 292.
 Грбића Отока, заселак 537.
 Грета, брдо 401.
 Гредар, заселак 580, 652.
 Грешине, заселак 580, 638.
 Гредовити Врх, 282, 560.
 Грковачки Поток, вода 406.
 Грљевац, планина 357, 439, 488.
 Грмеч, планина 282, 290, 311.
 Грмуша, село 372, 374—376, 519.
 Грозичевац, извор 422.
 Громила, брдо 490, 561.
 Грошиновиц, извор 620.
 Грубишица Долина, крај 344.
 Грубишице Поље, варошица 430.

Груборово Врело, извор 477.
 Груборова Пољана, ливада 422.
 Губиновац, извор 409.
 Гудлетин Бунар, извор 543.
 Гудовац, насеље 372, 374—376, 426.
 Дабар, село 328, 354, 484.
 Дабашница, село 437, 475, 557.
 Добиновац, заселак 620.
 Добравина, поток, заселак 285, 295, 598.
 Добрина Велика, поток и заселак 424, 429.
 Давидовића Главица, село 412, 440.
 Дангуба, извор 503.
 Дашина Коса, крај 407.
 Двослан, слани и заселак 339, 545.
 Двоструковац, извор 409.
 Дебљак, заселак 295, 447, 610.
 Дебљача, брдо 291, 494.
 Дебунар, извор 620.
 Дедића Врело, вода 558.
 Декића Брдо, 638.
 Делића Главица, заселак 602.
 Делићи, заселак 643.
 Демине Луке, ливаде 586, 587.
 Демича Точак, извор 571.
 Демисовића Село, заселак 547.
 Демине Луке, ливаде 372.
 Демине Долине, заселак 637.
 Дешиновац, извор 632.
 Диздарево Брдо, 587.
 Диздаревића Поток, заселак 451, 462.
 Диздаревац, извор и млади 364.
 Дијалова, заселак 295, 446, 447.
 Дногље, село 424, 524, 538.
 До, заселак, 342.
 Добретин, село 414, 442.
 Добреница, насеље 372, 374—376, 504.
 Добровић, поточнић 284, 475.
 Добровница, поток и заселак, 571, 585, 586.
 Добросело, 336, 372, 374—377, 427, 585.
 Дојнац, извор 401.
 Дол, заселак 522, 529.
 Долински Поток, вода 612.
 Долићевац, извор 599, 629.
 Долића Поток, вода 599.
 Долови, заселак 451, 535, 536.
 Доња Вода, извор 525.
 Доња Магала, заселак 509.
 Дољани, село 372, 374—376, 521, 557.
 Доње Прекобње, део насеља 559.
 Доњи Краји, брадњевскова област 288, 289.
 Драга, извор, поточнић 503, 521.
 Драговићи, заселак 637.
 Драгашев До, крај 408.
 Драгичери, извор 596.

Драговац, извор 643.
 Драгорај, село 544, 546, 561.
 Драговића, село 352.
 Дреновац, насеље 372, 374—376, 593.
 Дренова Главица, насеље 372, 374—376, 430.
 Дреновача, заселак 539.
 Дринић, село 476.
 Дрљачина Пољана, ливада 481.
 Дрљачино Врело, извор 426.
 Дрљачки Точак, извор 442.
 Дрмељево, заселак 285, 292, 599.
 Дробњаци, заселак 346, 434, 436.
 Друга Отока, заселак 548, 549.
 Дубовић, 372, 374—376, 379—381, 386, 431, 432, 435.
 Дубовско, вала и насеље 282, 296, 322, 545.
 Дубовско Поље, заселак 522.
 Дубочај, заселак 482.
 Дубрава, заселак 620.
 Дубровница, извор 585.
 Дугопоље, насеље 282, 296, 351, 382, 400.
 Дуге Ниве, село 357.
 Дуд, заселак 558.
 Дулиба, 283, 536.
 Думан, извор 445.
 Дупорица, извор 562.
 Дураковића Брдо, заселак 447.
 Дурмићи, заселак 610, 622.
 Дуруговића Село, заселак 574.
 Ђенића Поток, вода 412.
 Ђерићи, заселак 520.
 Ђогића Водица, извор 569.
 Ђолана, вода 577.
 Ђулазића Брдо, 620.
 Ђујиновац, извор 539.
 Ђукиновац, извор 475.
 Ђулинац, брдо 629.
 Ђулића Брдо, 459.
 Едина Вода, извор 504.
 Елезовац, извор 425.
 Елезовача, извор 562.
 Елјасова Ријека, поток, заселак 405.
 Емирово Млиниште, извор 654.
 Емрин Поток, вода 417.
 Емрића Село, заселак 455.
 Ердића Главица, брдо 458.
 Жапчевића Магала, заселак 559.
 Жегар, насеље 299, 462, 510, 577, 584.
 Желнице, заселак 517, 518, 534.
 Желова, село 401, 501, 507, 508.
 Жерића Магала, заселак 552.
 Живинкуп, село 337.
 Живескуп, заселак 474, 490, 491.
 Живуља, заселак 507.

Жунићи, заселак 574.
 Жутићи, заселак 449.
 Забуковац, заселак 505, 506.
 Завале, село 318, 319, 494, 501, 535.
 Завалека Драга, поток 534.
 Заклопац, село 410, 475.
 Заложница, село 400, 542.
 Залин, насеље 372, 374—376, 437.
 Залинска Главица, брдо 438.
 Заложје, село 372, 374—376, 525.
 Заловак, насеље 424, 561.
 Заспа, градина и заселак 410, 445, 582.
 Залум, заселак 394.
 Збег, шума и заселак 409, 434, 452.
 Збеговина, крај 470.
 Збориште, земљиште, насеље 296, 336, 372, 374—376, 438.
 Зејерина, коса 470.
 Зеленовац, село 399.
 Зеловац, заселак 414.
 Зелковићи, заселак 596.
 Земерин, извор 515.
 Зећин До, крај 472.
 Зећини, заселак 541.
 Зимоње, крај 428.
 Зјаза Пећина, пећина и извор 632, 433.
 Зјакића Магала, заселак 559.
 Злагића Долина, крај 421.
 Зломенак, брдо 286, 423, 480.
 Злополац, село 372, 374—376, 526.
 Змајевац, извор и заселак 445, 490, 592, 623.
 Змајње, област 281, 299, 311, 332, 336, 346, 355, 359, 361, 372.
 Змајњеваци, извор 468.
 Змајњак, заселак 511.
 Золића Село, заселак 513.
 Зулићи, заселак 542.
 Ибрачића Магала, заселак 559.
 Ибручинац, извор 629.
 Ивањска, село 372, 374—376, 440.
 Изачић, село 372, 374—376, 527.
 Изачићки Град, 511, 559.
 Икановићи, заселак 629, 630.
 Илица, тоњић извор и заселак 455, 501, 513, 514.
 Иноћина Грета, врх 521.
 Ивићак, извор 556.
 Илизар, део Бићања 494.
 Ићиново Поток, вода 492.
 Јабланка, ливада 580.
 Јабучар, брдо 571.
 Јаворак, извор 439.
 Јаворац, извор 475, 489.
 Јаворача, планина 560.

Јадовић, брдо 282.
 Јажа, заселак 594, 654.
 Јазмак, извор 629.
 Јаковчева Долина, крај 512.
 Јакубовића Брдо, заселак 637.
 Јале, извор 394, 442, 444.
 Јамари, село 595.
 Јандрића Брдо, 522.
 Јанковић, извор, поточнић, заселак 284, 505, 526, 527, 547, 548.
 Јањ, област 339.
 Јанчиковац, извор 613.
 Јапаге, заселак 637.
 Јапар, стари град 291, 342.
 Јапића Брдо, заселак 564, 565.
 Јапића Страна, крај 599.
 Јапра, река и село 281, 283, 285, 291, 341.
 Јапра Будимлића, село 342, 440.
 Јапра Мајкића, село 328, 341, 354.
 Јаприца, поток 281, 285.
 Јаруге, извор, поточнић, заселак 407, 528, 541.
 Јасеница, насеље 372, 374—376, 442, 444, 445.
 Јасен, заселак 517.
 Јасалма, извор 629.
 Јасика, извор и заселак 295, 488, 541.
 Јежевац, извор 437.
 Језерац, вода 431, 434.
 Језерине, заселак 537.
 Језеро, вода, извор, заселак 284, 295, 406, 423, 441, 442.
 Језерско, село 372, 374—376, 446.
 Јелашиница, село 398.
 Јелашинића Бријег, крај 628.
 Јелашовац, извор 440.
 Јелића Брдо 570.
 Јеличића Бријег, крај 483.
 Јеловац, извор 485.
 Јеловски Поток, вода 427.
 Јовандића Бријег, крај 483.
 Јовичића Главица, заселак 621.
 Јогића Врело, извор 394.
 Јокина Коса, 407.
 Јокин Поток, вода 406.
 Јохари, извор и заселак 602, 654.
 Јоносац, извор, поточнић, заселак 403, 527, 528, 539, 558.
 Јонковица, село 372, 374—376, 594.
 Јонковица, заселак 594, 595.
 Јошан, село 443, 518, 538, 545, 585.
 Јујина и Јујинова Главица, брдо 283, 287, 483.
 Јушиновац, извор 545.
 Јушића Село, заселак 616.
 Јутрегошта, село 352.
 Јушића Село, заселак 617.
 Кабљагића, заселак 426.

Кадефинка, ливада 552.
 Казази, засељак 525.
 Камбинац, извор 567.
 Калати, село 399, 442, 521.
 Калдрма, село 404, 412, 469, 484.
 Калсидер, поточнић 284, 393, 396.
 Калемберово Брдо 439.
 Калин, градина, поток, засељак 283, 285, 410, 473.
 Калининград, старо насеље 474.
 Каловац, поточнић 406.
 Калуберице, ливаде 509.
 Калуберско Млиниште, 546.
 Калџосић, засељак 637.
 Камениград, село 283, 289, 305, 396, 397.
 Каменица, извор, поточнић, засељак 295, 411, 415, 426.
 Каменјак, брдо 512.
 Камарина, поток 284, 285.
 Камарин Поток, вода 417.
 Кантар, извор 513.
 Кантарскац, поточнић 285, 602.
 Капела, гора 290, 315.
 Капића Село, засељак 646, 647.
 Капетанова Лучица, ливада 542.
 Карановац, извор 485, 561.
 Каранова Главница, брдо 651.
 Каранов Поток, вода 406, 408, 431.
 Каралика Долина, засељак 591.
 Караџол, језеро 396.
 Карасидић, шума 483.
 Кардашевац, извор 545.
 Каролинац, поточнић, земљиште 641, 649.
 Карловка, крај 461.
 Касуповића Махала, засељак 547.
 Катамовића Махала, засељак 552.
 Католички Голубић, засељак 515, 516.
 Каурске Долине, крај 403.
 Каца, извор 425, 437.
 Кежљевац, засељак 520.
 Кекића Главница, брдо 282.
 Кекића Село, 603.
 Кекића Церић, шума 570.
 Кењаловац, извор 584.
 Кестенар, извор 654.
 Кестенарски Поток, вода 406.
 Кестеновац, село 518, 524, 545.
 Кесеровића Брдо, засељак 597, 598.
 Кетиниште, извор 651.
 Кешића Село, засељак 643, 644.
 Килијска, поточнић 579.
 Кицељи, брдо 607.
 Кладуша, 285, 290, 294, 372, 374—376, 377, 379, 382, 597, 601, 603.
 Кладушки Град, 600.
 Кладушница, речница 281, 283.
 Клен, извор 552, 564.
 Клеповац, извор и засељак 524, 643, 649.

Клис, село санџакнаше 290, 327, 331.
 Клиса, трагови цркве, село, засељак 328, 416, 418, 530, 550.
 Клисина, урвина 434.
 Кличићи, засељак 573, 629, 630.
 Клишевић, село 373—376, 530.
 Клока, село 342.
 Клокопац, извор 551.
 Клокот, насеље 377, 380, 381, 531.
 Кљевци, село 339, 499.
 Кључка Вода, извор 504.
 Кнешиње, ужа област Босанске Крајине 281, 286, 350.
 Кнежевац, извор 618.
 Кобилаћ, извор 284, 485.
 Ковачевићи, засељак 517.
 Ковачевића Вода, извор 569.
 Ковачевића Драга, засељак 522.
 Ковчег, засељак 579.
 Козјан, брдо, засељак 543, 560, 561, 592.
 Козилар, извор 285, 589.
 Козин, село 436, 446.
 Козинац, село 649.
 Колчаков Бунар, извор 547.
 Колуниин, засељак 414.
 Колунића Бријег, 412.
 Колишта, брдо 473, 474.
 Комесарац, брдо и село 283, 544, 581, 596, 601.
 Комић, село 437, 465.
 Комушевац, засељак 444.
 Кончарев Бунар, извор 575.
 Коњодор, село 298, 377, 380, 381, 398, 449.
 Коњско Брдо, село 414.
 Копанџића Врело, извор 605.
 Копривна, насеље 377, 380, 604, 606.
 Копривско Брдо, засељак 602.
 Корана, река 281, 286.
 Корански Луг, село 466, 593, 595.
 Корита, извор, село, засељак 434, 512, 539, 631.
 Косановића Брдо, 611.
 Косањак, поточнић 440.
 Косић, село 446, 479, 537.
 Костајнички, ст. насеље, варош 289, 342, 356, 500, 588, 634.
 Костајниновац, извор 622, 623.
 Котарани, село 466.
 Котуров Бријег, 410.
 Котуров До, крај 582.
 Кочића Брдо 472.
 Красљак, засељак 442.
 Крајина, 281, 282, 287, 341, 396, 480, 488.
 Кракача, насеље 282, 295, 298, 378, 380, 381, 607.
 Краковац, извор 620.
 Краковића Стубе, извор 589.

Краково, коса, засељак 545.
 Краље, село 336, 380, 532.
 Краљевац, засељак 522, 581, 582.
 Краљуша, врх 543.
 Крам, шума 483.
 Красно, село 501.
 Крбавица, село 481, 499, 500.
 Крамен, село 596, 653.
 Кресојева Главница, брдо 403.
 Кречана, извор, поточнић, засељак 393, 394, 467, 543, 626.
 Крешиво, засељак 649.
 Криваја, насеље 295, 378, 380, 381, 596.
 Кривић, засељак 468.
 Криводо, засељак 467, 648.
 Крижова, засељак 534.
 Кричке, село 346.
 Криштиновић, брдо 512.
 Кривац, извор 618.
 Крамаровац, извор 654.
 Крмулин, поточнић, засељак 284, 441.
 Крндина, насеље 294, 307, 308, 373—376, 608, 609.
 Кристич Бунар, извор 608.
 Крња, засељак 513, 514.
 Крњеша, село 282, 285, 536, 557.
 Крокинац, засељак 634.
 Крстаница, извор 424.
 Крупа, варош 373—376, 378—381, 393.
 Крупића Коса, засељак 432.
 Крушница, река 284, 313, 393.
 Крушничко Врело, извор 283, 322.
 Крушковача, село 581, 594, 596.
 Крчевине, засељак 447.
 Крчиновић, засељак 610.
 Криља, село 508, 535, 618, 634.
 Криље, село 341, 396, 501, 517.
 Криља Стара, село 650.
 Кудића, насеље 295, 298, 378, 380, 381, 610.
 Кудузовића Брдо, 587.
 Кула, насеље 294, 414, 444, 528.
 Кулина, брдо и засељак 292, 454, 535.
 Кумарица, засељак 627.
 Кунића Махала, засељак 627.
 Купрес, брдо 307, 431, 619.
 Купушница, засељак 415.
 Купушовача, поточнић 654.
 Курјак, село 412, 427, 486, 523.
 Курјашница, поточнић и засељак 571.
 Кургова Коса, засељак 585—587.
 Курговац, извор 564.
 Курговића Бунар, извор 547.
 Курговића Махала, засељак 552.
 Курговића Село, засељак 643.
 Кургово Село, засељак 553, 554.
 Куртања, засељак 396.
 Кућерине, засељак 537.

Лабашевац, поточнић и засељак 579, 580.
 Ладушића Брод, газ 452.
 Ладушића Брдо, 619.
 Лађевац, село 653.
 Лазин Поток, вода 567, 568.
 Лалча Брдо, 434, 638.
 Латиновића Брод, газ 483.
 Латиновића Точак, извор 431.
 Латина Бунар, извор 634.
 Леденац, извор 422, 575, 606, 654.
 Ледено Врело, извор 285, 513.
 Лесковац, извор и засељак 422, 567, 569.
 Лехин Бријег, брдо 565, 590.
 Лиђани, село 289, 416, 612.
 Лиђана Вода, извор и сеоце 515, 524.
 Лијевац, област Босанске Крајине 281.
 Липа, насеље 373—376, 535.
 Липа Вода, извор 558.
 Липик, шума 393.
 Липовац, извор и засељак 614, 654.
 Липовача, брдо 508, 512.
 Липник, село 327, 354, 415.
 Лисац, брдо 283, 432, 434.
 Лисина, засељак 468.
 Лисичијак, извор 477.
 Лисковац, извор, поточнић 564, 590.
 Литица, извор 424.
 Ловрин Камен, греда 483.
 Локвица, извор 421.
 Лонића Коса, брдо 478.
 Лонића Махала, засељак 494.
 Лончаревац, брдо, поточнић, засељак 452, 462—464.
 Лончарево Брдо, засељак 583, 584.
 Лончаник, засељак 439.
 Лонча, извор 528.
 Лотовац, насеље 373—376, 537.
 Лотовацка Брда, насеље 373—376, 538.
 Лубаново Брдо, 633.
 Лубурда, насеље 378, 380, 381, 450.
 Лужачко Поље, 354, 362, 412.
 Луке, земља, засељак 394, 401, 402.
 Лулића Село, засељак 596.
 Лулина, планина 556.
 Лучка, насеље 282, 286, 298, 378—381, 612.
 Луши-Палажка, село 287, 328, 354.
 Љесковац, извор, село 383, 409, 508, 509.
 Љиљана, извор 437.
 Љубија, рудник 288, 388.
 Љубина, брдо 427.
 Љубијанићи, село 298, 378—381, 613.
 Љусина, насеље 373—376, 451.

Бусински Турав, старо насеље 292, 452.
 Ђуточ, планина 282, 283, 285.
 Мађар, извор 515.
 Мајстићи, насеље 298, 378, 380, 381, 613, 614.
 Мајстића Збијег, шума 355.
 Мајстића Поток, вода и заселак 431.
 Маленов Бријег, брдо 641.
 Маленсвићи, заселак 545, 546.
 Мали Будимрћ, заселак 577.
 Машвина, село 650.
 Мало Сеоце, заселак 551.
 Малевац, село 318, 319, 597.
 Манастир Галионица, 299, 354.
 Манастир Гомела, 625.
 Манастир Крупа, 343.
 Манастир Марча, 362.
 Манастир Моштаница, 350.
 Манастир Храман, 362, 409, 427, 440.
 Манда, извор, поток 404, 411, 464.
 Мандија До, крај 570.
 Марјановац, поточни и заселак 285, 295, 602, 603.
 Марјаново Брдо, заселак 414.
 Марковић, извор 435.
 Марина Главица, брдо 639, 641.
 Марин Мост, заселак 354, 373—376, 609.
 Марин Обарак, ливада 568.
 Марићко Поље, крај 464.
 Мартинац, брдо 477.
 Мартин До, крај 483.
 Марчетина Коса, 605.
 Машкара, планина 510.
 Маслин До, заселак 528.
 Масловара, село 414.
 Матавази, насеље 373—376, 453, 471, 486.
 Матина Урга, крај 512.
 Матиновац, извор 467.
 Матуљева Локва, вода 487.
 Мазала, заселак 394, 401, 402, 594, 601.
 Малића Тучкови, ливаде 587.
 Мажмић-село, 373—376, 378, 380, 455.
 Мажугосићи, заселак 573.
 Мажмића Увала, крај 489.
 Маџиноса Бара, ливада 592.
 Маџаносићи, заселак 596.
 Мачкара, брдо 547.
 Мачкова Коса, крај 449.
 Мачковац, извор 409.
 Мачарац, извор 515.
 Машвина, село 383, 507, 508, 530.
 Медведњак, извор 488.
 Медна, село 348.
 Међа, заселак 522.
 Међедово Брдо, 491.

Међењак, крај 556.
 Међећи Поток, вода 601.
 Међугорје, пролазнак и заселак 308, 311, 477, 536.
 Међудраже, село 501, 524, 535.
 Међумостови, део насеља 394.
 Међуша, извор 651.
 Мејдана, извор 505.
 Меквињари, село 481, 650.
 Мелнац, село 546.
 Мельсвац, село 538, 539.
 Меленац, село 521.
 Мельниковац, село 481.
 Мелнића Брдо, заселак 637.
 Менић, старо насеље, насеље 292, 295, 373—376, 456.
 Месића Село, заселак 614.
 Метак, село 437.
 Метла, брдо, заселак 283, 417, 442, 445, 520.
 Метларски Поток, вода 627.
 Мезагића Поток, вода 646.
 Мезмедовића Брдо, заселак 637.
 Мезмића Шиб, шума 489.
 Мезовци, поточни 564.
 Мизин Поток, вода 592, 616.
 Мизића Село, заселак 604.
 Мијостра, насеље 295, 298, 373, 376, 378, 380, 381, 614.
 Милина Прасина, извор 539.
 Милаковац, извор 556.
 Милакуша, извор 545.
 Милетића Драга, крај 522.
 Милића Брдо, 570.
 Милићес Бријег, брдо 461.
 Милова Страна, крај 461.
 Милојчића Коса, брдо 464.
 Милешеве Врело, извор 437.
 Милошевац, извор 539.
 Милковића Село, заселак 597, 598.
 Мизалевац, заселак 439, 451, 619.
 Михалића Брдо, 491.
 Милића Врело, извор 633.
 Милина Махала, заселак 494.
 Мичић, заселак 525.
 Мишар, 328, 536.
 Мишића Поток, вода 569.
 Млака, извор 411.
 Млака Рајека, речница 284, 401.
 Мравача, извор 651.
 Мраваче, заселак 651.
 Мразово, заселак 458, 459.
 Мразовац, насеље 373—376, 378, 380, 381, 450.
 Мраовац, поточни 285, 431, 432.
 Мраова Коса, заселак 432.
 Мрачај, брдо, заселак 292, 462, 464, 473.
 Мријежница, поток 284, 289.

Мржаља, село 342.
 Мртолоц, брдо 605, 646.
 Мрчиње, поток, заселак 295, 573.
 Мозарић, извор, село, заселак 411, 542, 569, 610.
 Модруша, село 601.
 Мокреш, ливаде 542, 617.
 Мостин Врх, брдо 599.
 Мосура, заселак 423.
 Мочила, извор, село 283, 458.
 Мудрић Село, село 595, 596, 649.
 Мујагића Брдо, заселак 441.
 Мујакићи, заселак 622.
 Мујинова Точила, крај 472.
 Муњава, село 601.
 Муратбегов Сјенокос, ливада 476.
 Муратовац, извор 620.
 Муратовића Село, заселак 532.
 Муршиновић, заселак 539.
 Мушића Бријег, 467.
 Мушића До, крај 476.
 Мушића Село, заселак 513.
 Муслић-село, 373—376, 378, 380, 540.
 Мустели, заселак 403.
 Мутник, село 298, 378, 379—381, 615.
 Мутница, речница 281, 283, 288, 290.
 Мутничково Врело, извор 337, 582.
 Муларемовићи, заселак 643.
 Мушин Поток, вода 649.
 Мушића Бунар, извор 455.

Надаревац, извор 643.
 Назифов Точак, извор 455.
 Насуповићи, заселак 548, 549.
 Небесић, брдо 401.
 Небуљуси, село 350, 400, 412.
 Негировац, извор и заселак 569, 623, 624.
 Нелеке, заселак 597, 598.
 Нишић, заселак 402.
 Новаковићи, заселак 406.
 Новаковића Главица, заселак 519, 520, 641.
 Новаковића Брдо, 407.
 Новоски Збијег, 491.
 Новоска Планина, 302, 311, 342, 388.
 Новачини Поток, вода 537.
 Нуспазића Махала, заселак 547.
 Нуџића Село, заселак 636, 637.

Обарак, извор 543.
 Облај, брдо, насеље 286, 318, 319, 480, 481, 580.
 Обровац, старо градинце, поток, заселак 292, 356, 406, 407, 554, 579.
 Ованград, стари град 291, 431.
 Ограда, заселак 545.
 Оклињак, извор 629.
 Олића Получи, ливаде 459.
 Олића Подрум, извор 571.

Олуке, извор 394.
 Омрчковићи, заселак 606.
 Омршаљ, старо насеље 631.
 Орачевића Махала, заселак 552.
 Орашац, село 448, 477, 498, 530.
 Орашко Брдо, село 535, 557.
 Орашње, поток и заселак 284, 455, 462.
 Орашница, село 420.
 Орлићи, заселак 606.
 Орлићева Коса, 428.
 Орлова, планина 286, 570.
 Орловац, поток 337, 440, 459.
 Орловача, планина 441, 456.
 Орловац, поток 284, 285, 636, 637.
 Орљани, заселак 547.
 Орљанска Коса, заселак 547.
 Османчевићи, заселак 601.
 Осоје, извор, шума, заселак, 513, 520, 527, 604, 610, 613, 630.
 Осојница, извор 614.
 Осредак, насеље, 373—376, 382, 618.
 Осредачка Кула, заселак 310.
 Осредачка Коса, заселак 619.
 Острог, 353.
 Острожац, 284, 288, 290, 297, 324, 381, 620.
 Острожачки Град 614, 615, 621.
 Острожница, село 373—376, 378—381, 460.
 Отавац, заселак 441.
 Отока, насеље 373—376, 378—381, 398, 462.
 Отоц, село 360, 430, 484.
 Оцигрије, село 456.
 Очијево, село 430, 453, 473.
 Оципац, извор 467, 571.
 Оштрел, врх 424, 477.
 Оштроваци, брдо 577.

Павковића Тук, ливада 410.
 Паћени, село 346, 469, 633, 649.
 Пазарник, део варошког насеља 294, 394, 396.
 Пајалићи, заселак 449.
 Пајића Поток, вода 564.
 Паланка, ст. насеље 544, 546, 555.
 Паланчиште, ст. насеље 292, 441.
 Пањак, заселак 517.
 Пањково Врело, извор 284.
 Пањкова Пећина, 509.
 Папари, село 373—376, 381, 541.
 Пашићи До, крај 587.
 Пашиновић, извор 651.
 Пашића Бунар, извор 543.
 Пашеник, град 476.
 Первашића Пољана, ливада 536.
 Перна, насеље 373—376, 395, 467.
 Перушић, село 517, 525, 535.
 Пета, брдо 483.

Петков Гај, шума 449.
 Петровићи, насеље, 373—376, 386, 468, 469.
 Петрово Село, 319.
 Пећа, извор, поточнић, засељак 285, 511, 513, 514.
 Пећиград, село 378, 380, 381, 622.
 Пећина, пећина, извор, мљин 285, 292, 337, 425, 477, 478, 513.
 Пећка извор 607, 622, 651.
 Пећско Вило 313, 564, 622.
 Пећска Брда, област 281, 283, 285, 314—316.
 Пезлићи, засељак 449.
 Пезово, засељак 575—577.
 Пециковићи, засељак 531.
 Пеца, поток, засељак 285, 308, 348, 446.
 Поченковића Магала, засељак 559.
 Пивница, поточнић, засељак 285, 449, 613.
 Пилинова Урга, крај 641.
 Писаница, засељак 295, 607.
 Пиштели, извор 530.
 Пиштолине, насеље 373—376, 378, 380—382, 623.
 Пјанића Село, засељак 643.
 Плавно, брдо, село 351, 353, 385.
 Пландиште, извор 430, 517.
 Платеница, поток и насеље 283, 295, 596, 610, 611.
 Плеска, поточнић, засељак 457, 458.
 Плоча, село 476, 537, 540.
 Подвран, насеље 373—376, 471.
 Подгај, засељак 618.
 Подглавица, засељак 554.
 Подомила, насеље 373—376, 472.
 Подгредница, засељак 637.
 Подзаваље, село 534.
 Подзвизд, насеље 378—381, 626.
 Подкланац, засељак 549.
 Подкрај, засељак 419, 623, 624.
 Подоклинак, засељак 485.
 Подлапац, село 500.
 Подљуточ, засељак 530.
 Подови, варошица 465.
 Подпланина, предео 281, 282, 287.
 Подрашница, село 321.
 Подгум, засељак 394.
 Погледало, брдо, засељак 292, 293, 319, 643—645.
 Поздин, извор, 515.
 Покој, насеље 378, 380, 381, 542.
 Полача, траг старог насеља 416.
 Пољана, засељак 285, 296.
 Поље, насеље, 378, 380, 629.
 Пониже, засељак 626, 627.
 Попор, 409—411, 448, 451.
 Попина, село 344, 351, 353, 398.
 Поњевићи, село 378, 380, 381, 630.

Поњевића Кула 641.
 Поповац, брдо и извор 451, 611.
 Поповића Драга, засељак 561.
 Попријска Коса, брдо 560.
 Поткалиње, насеље 373—376, 378—381, 473.
 Поток, засељак 443.
 Потоци, засељак 473.
 Поуње 282, 294, 299, 304, 339, 343, 347, 356, 382.
 Пратешањ, засељак 295, 540.
 Пратнице, засељак 522.
 Прашчијак, извор, поточнић, засељак 283, 284, 295, 517, 548.
 Пресија, планина 438, 488, 571.
 Предојсвића Главица, село 362, 399, 432, 612.
 Прековађе, предео 282, 619, 639.
 Преконанина, предео 282.
 Прекосање, предео 286, 339, 353, 364.
 Прекоуње, предео 282, 494, 510.
 Прибој, село 288, 535, 542, 562.
 Привилица, извор, засељак 284, 291, 328, 404.
 Пријековић, засељак 561.
 Присјека, брдо, засељак 409, 410.
 Притока, насеље 373—376, 543.
 Причеље, засељак 435.
 Пркос, брдо, насеље 447, 476, 477, 536.
 Прњавор, насеље 294, 311, 528, 529.
 Прњаворац, засељак 616.
 Провала, извор 552.
 Просјечени Камен, тржнште 293, 318.
 Просиња, поток и засељак 285, 296.
 Прошићи, село 298, 378, 380, 381, 631.
 Пушиповац, извор 611.
 Пученик, село 373—376, 394, 475, 476.
 Пушкари, засељак 564.
 Пушкаревићи, засељак 596.
 Равне Њиве, засељак 539.
 Равнице, засељак 488.
 Раданов Поток, вода 589.
 Раданов Тук, 617.
 Радекина Коса, крај 470.
 Радић, насеље 373—376, 391, 477, 480.
 Радина Долина, крај 407.
 Радиповац, извор и засељак 455, 593, 641.
 Радоч, брдо, засељак 283, 428, 458, 465.
 Радетино Брдо, 555.
 Радновића Брдо, 469.
 Радоња, извор 394.
 Радотина, пећина, извор, поток, кула 283, 285, 292.
 Радотинац, извор 439.
 Радуч, село 523.
 Рађеновац, извор 437, 438.

Разбој, брдо, планина 426, 436, 519.
 Разбојна, засељак 394.
 Разбојиште, брдо, засељак 227, 268.
 Рајиповац, извор, засељак 626, 627, 649, 650.
 Рајаково Брдо, засељак 555.
 Рајаков Поток, засељак 583.
 Ракани, насеље 287, 341, 342, 400, 408, 454, 459, 466, 471.
 Раковац, извор 445, 653.
 Раковица, село 495—498.
 Раковића Магала, засељак 552.
 Раказовац, извор 648.
 Раст, извор 632, 633.
 Растовача, засељак 297, 511.
 Рагово, село 340.
 Ратковац, поток 283, 454.
 Ратковића Коса, крај 418.
 Ратковића Узала, крај 407.
 Раџина Пољана, ливада 561.
 Рачић, насеље 328, 373—376, 545.
 Раштел, тржнште 293, 360, 565.
 Рашић, засељак 294, 482, 483.
 Рашињско Врело, извор 284, 291.
 Ребеник, село 448.
 Рецова Кула, 529.
 Рековића Магала, засељак 559.
 Рекића До, крај 512.
 Рекића Точак, извор 558.
 Ремиповац, извор 571.
 Ренчев Точак, извор 569.
 Реџина Долина, крај 512.
 Реџића Магала, засељак 552.
 Реџића Поток, вода 451.
 Реџићи, засељак 629, 630.
 Рибих, насеље 378, 380, 381, 547.
 Рибичка Главица, 547, 624.
 Рибичко Поље, крај 547.
 Ријека, крај, засељак 342, 357, 482, 635.
 Рипач, насеље 373—376, 378—381, 548.
 Рипачка Магала, засељак 548.
 Рипачка Отока, засељак 291, 549.
 Рисова Грета, брдо, 485.
 Рисовац, извор, село 557, 620.
 Рогилевац, извор, 612.
 Радића Брдо, 464.
 Родостово, засељак 417.
 Рошићи, засељак 622.
 Рудопоље, село 551.
 Ружица, извор, поточнић, црква, засељак 518, 547, 548, 556, 557, 562.
 Ружићи, засељак 549, 629, 630, 654.
 Рујишка, насеље 294, 373—376, 382, 385, 386, 481—483.
 Рујица, насеље 373—376, 382, 632.
 Рупе, засељак 445.

Поуње у Босанској Крајини

Садиковића Брдо, 587.
 Садиковићи, засељак 638.
 Садиловац, село 507—509, 512.
 Салијагића Брдо, 467.
 Салкићи, засељак 607.
 Самарућа Село, засељак 616, 617, 647.
 Саница, 339, 343, 344.
 Сарјевски Поток, засељак 579, 580.
 Сартук, извор 485, 521.
 Саћин Бунар, извор 637.
 Светиња, извор, поточнић, засељак 284, 394, 422, 445.
 Сводна, село 342.
 Седића Лука, засељак 468.
 Седрачки Поток, вода 630.
 Седровац, извор 545.
 Сејдића Сјеникос, ливада 476.
 Секулача, крај 489.
 Село Горње, засељак 522.
 Село Доње, засељак 521, 522.
 Селимановићи, засељак 558.
 Селмановићи, засељак 541.
 Селимовићи, засељак 558.
 Селиште, земљинице, засељак 292, 403, 412, 449.
 Сеоце, 373—376, 551.
 Сеферићи, засељак 646, 647.
 Сивића Село, засељак 637.
 Силића Село, засељак 638.
 Симиповац, извор 394, 422.
 Скавацац, поток, село 458, 488, 526, 557.
 Склоп, извор 522.
 Скокови, засељак 567, 568, 622.
 Скорупача, поточнић 574, 616.
 Скочај, брдо, село, 494, 501, 517, 524, 525, 535, 540, 548, 553.
 Скочајска Драга, поток 534.
 Скробан, поточнић 285, 585, 593, 627.
 Скуларево Брдо, засељак 633.
 Слабица, село 342.
 Слаковића Светиња, извор 435.
 Слан Врело, извор 515.
 Слани Поток, вода 474.
 Сланац, поток, засељак 490, 491.
 Сланова, засељак 341, 454.
 Сланица, насеље 378, 380, 381, 634.
 Слатина, насеље 379—381, 635.
 Смајића Долина, крај 512.
 Смајића Магала, засељак 559.
 Смајића Село, засељак 513.
 Смиљан, село 534, 542.
 Смиљановац, извор 539.
 Смољана, село 349, 400, 437.
 Смордан, засељак 463, 464, 646.
 Сморданац, крај 352.
 Смиљска Магала, пећина 623.
 Сојак Магала, део насеља 394.
 Соколац, село 379—381, 552.

Соколово, село 355.
 Соколовача, врх 545.
 Соколовачка Главица 552.
 Соколовачки Град 553.
 Согоњак, извор 445.
 Спахићи, село 379—381, 555.
 Србљани, село 282, 379—381, 553.
 Средњ, извор 455.
 Срнећак, заселак 646, 647.
 Српска Главица, брдо 553.
 Стабања, насеље 373—376, 488.
 Стаза, извор 571.
 Станареваци, извор 425.
 Станића До, крај 561.
 Стари Бунар, извор 455.
 Стара Вода, извор 437.
 Стевина Лока, вода 421.
 Стијена, насеље 379—381, 398, 636.
 Стијенски Град 626.
 Стипанов Бријег, брдо 638.
 Стражанац, извор 513.
 Стражбеница, брдо, заселак 295, 405, 415, 416.
 Стране, заселак 561.
 Стријезевица, село 342.
 Стрмица, село 430, 457, 479.
 Стоврело, извор 291, 564, 581.
 Стојића Бунар, извор 543.
 Столови, заселак 411.
 Стопаруша, брдо 522.
 Стубо, извор 435, 445.
 Стублић, извор 518, 623.
 Стублина, извор 606.
 Студенац, извор 431, 490.
 Ступница, село 408.
 Ступари, заселак 295, 482.
 Субашића Главица, заселак 436.
 Суваја, насеље 373—376, 485, 486.
 Сувајчина, поток 477, 485, 486.
 Сува Међа, предео 282, 297.
 Суводо, извор 530.
 Сувопоље, увала 409.
 Сукљевића Пољана, крај 425.
 Суљевића Вода, извор 631.
 Суљин Бунар, извор 455.
 Суљића Село, заселак 643, 644.
 Суљача, поточић 589.

Табакново Брдо, 606.
 Табакова Кула, 641.
 Табаковићи, заселак 640.
 Табурић Поток, вода 412.
 Тавани, косе 545.
 Талића Обарци, ливада 544.
 Тарабњак, извор 473.
 Тарпа, заселак 394, 396.
 Тасина, село 355.
 Татарев Бријег, брдо 628.
 Татаревића Поток, вода 404.
 Тагировићи, заселак 567, 568.

Тагировића Светиња, извор 435.
 Теочак, насеље, 373—376, 556.
 Текија, заселак 393, 396, 401.
 Тировача, извор 562, 563.
 Тиготина, поточић и заселак 284, 543, 544.
 Тишковац, село 352, 453, 458.
 Тишмина Драга, крај 481.
 Тканица, заселак 633.
 Тодорово, насеље 379—381, 639.
 Тодоровски Град, 282, 286, 591.
 Тодоровски Поток, вода 285.
 Томашевац, заселак 411.
 Томин Гај, село 437.
 Томина, село 339.
 Топића Врело, извор 426.
 Топића Страна, крај 426.
 Топлица, речница, заселак 281, 283, 285.
 Топлички Турањ, старо насеље 289, 292, 514.
 Топола, место 318, 464.
 Торлаковац, извор 485.
 Торомановића Село, заселак 605.
 Топчанћи, заселак 654.
 Точак, извор 422, 430.
 Точкова Драга, заселак 561.
 Трбушница, село 363.
 Трешница, поточић, заселак 455.
 Тржац, насеље 290, 379—381, 398, 643.
 Тржачка Вода, извор 513.
 Тржачки Град 645.
 Тржачка Платеница, заселак 643, 644.
 Тржачко Поље, крај 643—645.
 Тржачка Рапсела (чује се и Тржачки Рапсел), тржиште 288, 292, 294, 319, 396.
 Тркуљина Вода, извор 545.
 Трновац, село 421, 477, 481.
 Трњак, заселак 519, 520.
 Трорвг, брдо 560.
 Тротињац, заселак 575, 576.
 Тротиновац, заселак 413.
 Трослап, на Уни 539, 545.
 Трстовић, заселак 616.
 Трстовића Лука, заселак 608, 609.
 Трубар, село 351—353, 399, 400.
 Трубарски Ваган, село 343.
 Трубљеник, извор 494.
 Тук, заселак 477, 478.
 Туквача, извор 477.
 Тулића Махала, заселак 552.
 Тушеваци, заселак 493.
 Турјански, село 400, 446, 468, 507.
 Турија, насеље 379—381, 557.
 Туријски Поток, вода 558.
 Турића Махала, заселак 547.
 Тутуљук, крај 615.

Ували, заселак 567, 568.
 Ували Поток, вода 537.
 Увалар, извор 590.
 Увалије, заселак 523, 530.
 Увалијући, заселак 525.
 Увалићи, заселак 525.
 Урића Брдо, 520.
 Уроковића Сјенокос, ливада 452.
 Урољук, старо село, заселак 331, 394, 396, 449.
 Уроковића Коса, заселак 571, 572.
 Уроковићи, насеље 292, 373—376, 379—381, 646.
 Уроковића Главица, брдо 483.
 Уроковача, планина 283, 285.
 Уроковића Поток, крај 483.
 Уроковића Врх, 628.
 Уркова, село 281, 283, 560.
 Урково Село, 536.
 Урумак, коса, заселак 445, 552, 640.
 Урумино Брдо, 483.
 Уруми Бријег, 459.
 Урумића Главица, 551.

Увала, 282, 626.
 Угреновића Долина, крај 485.
 Ужлебић, заселак 539.
 Улица, планина 338, 343, 344.
 Умићевића Ријека, поток, заселак 284, 294, 341, 482.
 Умићуровина, Угарска 516, 566, 578, 638.
 Урга, пашњак, заселак 577, 604.
 Урјан, село 281, 596, 614.
 Урије, пашњак 548.
 Ускоци, село 341.
 Устиколина, део насеља 394.

Фазлића Градина, брдо 402.
 Фазлића Махала, заселак 552.
 Фаткића Кула, 529.
 Фаткића Село, заселак 513.
 Фатница, село 399.
 Фелића Село, заселак 513.
 Фетија, део насеља 494.

Хадровац, извор 504.
 Хаирлаковића Брдо, 565.
 Хајдарића Баре, ливаде 526.
 Хајдарићи, заселак 542.
 Хајдаров Поток, вода 649.
 Хајдаровићи, заселак 607.
 Хајкића Врело, извор 569.
 Халаловићи, заселак 542.
 Халиловац, поточић, заселак 424.
 Халилевићи, заселак 629, 630.
 Хамулићи, заселак 637.
 Харамбашић Брод, газ 628.
 Харбашево Брдо, заселак 436.
 Харбашев Град, 617.

Харбашево Село, заселак 616, 617.
 Харман-Хатинац, село 559.
 Хатинац, село 306, 379—381, 498, 559.
 Хатиначко Поље, крај 559.
 Хаџалића Поток, вода 616, 635, 646.
 Хаџевац, извор 620.
 Хаџи-Алић Мост, 532.
 Хаџиалића Поток, вода 601.
 Хаџићи, заселак 567, 568, 606.
 Хаџића Брдо, заселак 624.
 Хаџића Махала 552, 573.
 Хаџића Поток, вода 649.
 Хаџића Село, заселак 455.
 Хашани, насеље 373—376, 382, 490.
 Хепићи, заселак 637.
 Хојсића Градац, старо насеље 568.
 Хорозов Поток, вода 592.
 Хорозовићи, заселак 646, 647.
 Хорозово Брдо, заселак 605.
 Хрстова Коса, заселак 579, 580.
 Хрстовица, град 282.
 Храр, насеље 373—376, 560.
 Хресна, брдо, заселак 292, 295, 597.
 Хрњића Бријег, 445.
 Хрњићин Бунар, извор 597, 599.
 Худуровац, извор 620.
 Хукаревац, извор 505.
 Хум, брдо, заселак 293, 393, 394, 396.
 Хурмазина Вода, извор 611.
 Хурмовац, извор 542.

Цазин, варош 373, 379, 381, 564.
 Цазинац, извор 643.
 Цазинска Царића, део насеља 630.
 Царића Поток, вода 427.
 Цвјетнић, село 344, 350, 360, 362, 399.
 Церик, заселак 633.
 Церова Коса, 613.
 Цивићи, заселак 606.
 Цигановића Поток, вода 442.
 Цимешин До, крај 584.
 Цјепале, пашњак 431.
 Цвараевац, заселак 296, 492, 493.
 Црваћ, извор 330.
 Црњина Пећина, пећина, извор 508.
 Црњаница, планина 344.
 Црнаја, насеље 373—376, 649.
 Црна Вода, извор 353.
 Црно Врело, извор 524, 592.
 Црни Врх, 535.
 Црно Језеро, извор 283, 291.
 Црни Поточић, вода 556, 622.
 Црњина Пећина, 633.
 Црњина Долина, крај 467.

Чава, поточић, заселак 411, 416, 427.
 Часкићи, заселак 295, 298.
 Часкутовићи, заселак 542.
 Чазник, стари град 291, 528.
 Чаглица, насеље 373—376, 492.

Чађавица, реџица, село 281, 284, 342.
 Чаир, ливада 308, 416, 552.
 Чајни Поток, вода, заселак 285, 564, 565, 635, 636.
 Чајина Главица, 613.
 Чајина Коса, заселак 604, 605.
 Чајиносац, извор 654.
 Чајића Бунар, извор 569.
 Чајића Село, заселак 298, 569, 570.
 Чаканов Поток, вода 417.
 Чакни Поток, вода, заселак 513.
 Чакимовац, извор 515.
 Чардак, брдо 636, 637.
 Чардачина, заселак 422, 451, 452.
 Чатаковићи, заселак 629, 630.
 Чејрек, заселак 571, 572.
 Чејреци, извор, заселак 456—458.
 Чекрлије, село 379—381, 446, 562.
 Челебин До, крај 512.
 Челебића Долина, крај 472.
 Челињак, заселак 640.
 Челића Поток, вода 513.
 Чемерница, поточнић, заселак 571.
 Чена, извор 451.
 Черкезовац, заселак 497, 508, 511, 512.
 Четића Матала, заселак 559.
 Чизмића Село, заселак 635, 636.
 Чипулић, цинцареко насеље 399.
 Човићи, заселак 654.
 Чубрилова Долина, крај 476.
 Чубрилово Брдо, заселак 632.
 Чунгар, брдо, стара градина 291, 464, 478.
 Чунгарић, брдо 474, 505.
 Чајића Поток, вода 430.
 Чанановића Страна, крај 587.
 Чанкића Брдо, 476.
 Чанкића Ракани, село 292, 400, 483, 491.
 Чаферовића Пећина, пећина, извор 629.
 Чаферовића Село, заселак 589.
 Чематско Напојиште, 547.
 Чезверуша, извор 564.

Шабановац, извор 475.
 Шабихи, насеље 298, 379—381, 651.
 Шабиха Матала, заселак 552.
 Шаќановића Брдо, заселак 627.
 Шанац, заселак 507, 508.
 Шаргановића Мала, заселак 559.
 Шарихи, заселак 610.
 Шашића Сјепокос, ливада 472.
 Швица, село 538.
 Шејтановића Кула 548.
 Шестановац, заселак 575, 576.
 Шехиновац, извор 437.
 Шилковача, насеље 285, 296, 373—376, 652.
 Шикића Поток, вода 417.
 Шикића Храстак, шума 592.
 Шипрагина Долина, крај 426.
 Широко Врело, извор 284, 431.
 Широки Поток, вода 597, 598, 649.
 Шишићи, заселак 646, 647.
 Шкаре, село 507, 518, 527, 562.
 Шкорића Поток, вода 632.
 Шкрбин Врх, брдо 477.
 Шкрџићи, заселак 610.
 Шкробан, заселак 627.
 Шковрањ, извор 556.
 Шљивовац, извор, заселак, 411, 412.
 Шмрековац, заселак 295, 297, 298, 653.
 Штегина Драга, крај 561.
 Штикада, село 477.
 Штрбина, град, улегуће планинеко 340, 487.
 Штрци, насеље 339, 523, 524, 551, 553.
 Штурлава, поток, 594, 610, 611, 654.
 Штурлић, село 357, 379—381, 654.
 Штурлићка Платеница, заселак 643, 654.
 Шуканин Бријег, брдо 459.
 Шукарића Долина, крај 476.
 Шумарсело, заселак 541.
 Шуматац, поток, заселак 285, 291.
 Шуматац, заселак 651.
 Шушкалово Брдо, 483.

| Стр. | ред | оздо | стоји: | треба: |
|------|-------|------|----------------|----------------------|
| 8 | 10 | оздо | Борич | Барич |
| 9 | 4 | " | Скола | Скала |
| 21 | 14 | " | Селце | Сенце |
| 28 | 3 | озго | опште | оштре |
| 31 | 3 | оздо | Кртуњ | Кртуљ |
| 31 | 3 | " | Шкина | Шкила |
| 31 | 2 | " | Комеш | Канеш |
| 32 | 1 | озго | Риник | Римик |
| 40 | 5 | оздо | Цирцаревци | Цинцаревци |
| 46 | 16 | " | Бистуше | Битуше |
| 51 | 16 | " | Његош | Његуш |
| 74 | 5 | " | Врбон | Врбен |
| 75 | 6 | " | Тенуше | Тануше |
| 80 | 1 | " | 27 | 37 |
| 82 | 5 и 6 | " | хорџа | харџа |
| 83 | 17 | " | нурџон | курџон |
| 84 | 12 | " | Краковици | Кракорници |
| 92 | 12 | озго | Каурновци | Каурмовци |
| 92 | 11 | оздо | Сармовци | Сарџовци |
| 92 | 4 | " | Бумбаровци | Лумбаровци |
| 93 | 4 | озго | Кајчевци | Којчавци |
| 93 | 5 | " | Ђурђевици | Ђуревци |
| 96 | 3 | " | развијеног | развијеног |
| 105 | 19 | " | православни | мухамеданци |
| 105 | 19 | " | мухамеданаца | православних |
| 111 | 3 | " | после Красличе | треб. ставити запету |
| 115 | 17 | " | Круш | " |
| 119 | 12 | оздо | Вогуча | Богуча |
| 122 | 1 | озго | Зелемборовци | Зеленборовци |
| 132 | 7 | " | Заганац | Ваганац |
| 136 | 19 | " | Он | Она |
| 140 | 7 | оздо | пре | доцније |
| 152 | 14 | " | по | под |
| 154 | 12 | озго | овом | свом |
| 155 | 15 | оздо | покретном | покиданом |

ERRATA

| Стр. | ред | 10 | оздо | стоји: | треба: |
|------|-----|----|------|------------|------------|
| 160 | " | 10 | оздо | становници | саставци |
| 165 | " | 15 | " | тешкоће | тескоће |
| 281 | " | 6 | озго | и | Истоку |
| 281 | " | 8 | оздо | Бојаном | Бојном |
| 292 | " | 22 | озго | Зоралићима | Ђоралићима |
| 308 | " | 10 | оздо | Патица | Гагица |
| 399 | " | 6 | озго | Машане | Хашане |
| 427 | " | 10 | оздо | Влануша | Блануша |
| 429 | " | 18 | озго | Гомештар | Бомештар |
| 455 | " | 20 | " | Вобићи | Бабићи |
| 475 | " | 12 | " | Јудавца | Гудавца |
| 567 | " | 4 | " | Папарока | Папара |
| 592 | " | 1 | " | Васић | Хасић |
| 631 | " | 12 | " | Липика | Липника |
| 649 | " | 12 | " | Вабићи | Бабићи |
| 653 | " | 5 | оздо | Јуки и | Ђукић |



Долна река у Горњој Реци, Мауровско Поље



Село Ђубин у Горњој Реци, Мауровско Поље, крај реке, а други део на слици, село је крај мауровског шибара

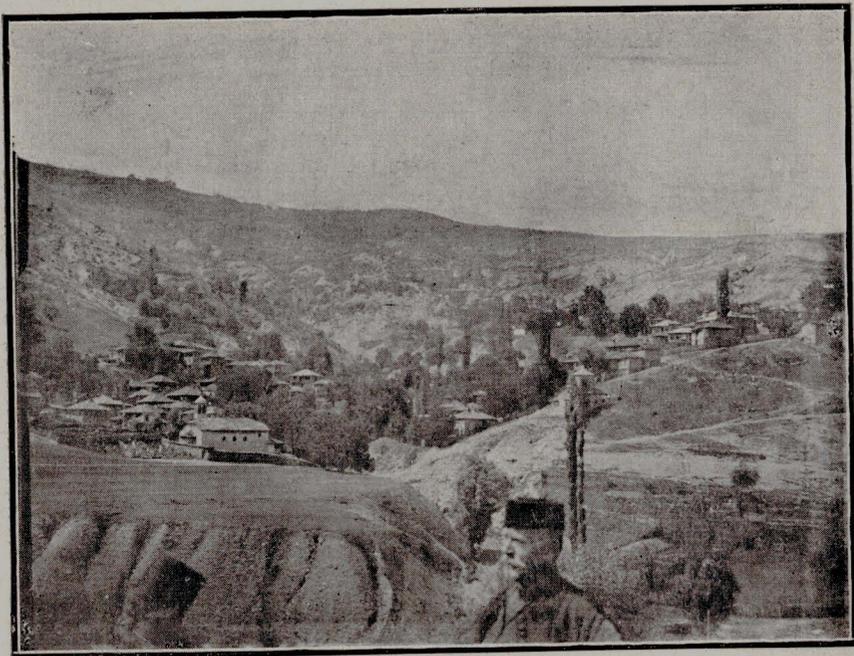
| Стр. | ред. | име | стоји | град |
|------|------|----------|-----------|----------|
| 107 | 10 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 108 | 11 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 180 | 6 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 281 | 8 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 202 | 27 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 308 | 30 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 370 | 6 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 407 | 10 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 429 | 8 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 455 | 20 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 475 | 12 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 507 | 4 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 592 | 1 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 631 | 12 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 639 | 12 | Манастир | св. Јован | Бигорски |
| 663 | 1 | Манастир | св. Јован | Бигорски |



Долина реке Радике. Десно манастир св. Јован Бигорски.



Село Врбен у Горњој Реци. Један део села на дну долине, крај реке, а други високо на страни. Виде се куће покривене шиндром.



Мијачко село Тресонче, под Бистром и на изворишту Мале Реке. Спреда речна тераса.



Породица попа Арсенија Т. Брадинића из Тресонча.



Дом Смиља Треневића Брадине, подигнут око 1850. г. Предњи део био је „на диреци“, а сада зидан. На врху „баца“.



Мушка и женска ношња Горнореканаца и Мавроваца.



† Теофило Јовановић, учитељ, четник и национални борац из Врбења
у Горњој Реци.



Мијачка женска ношња.

Мати Т. Смиљанића.



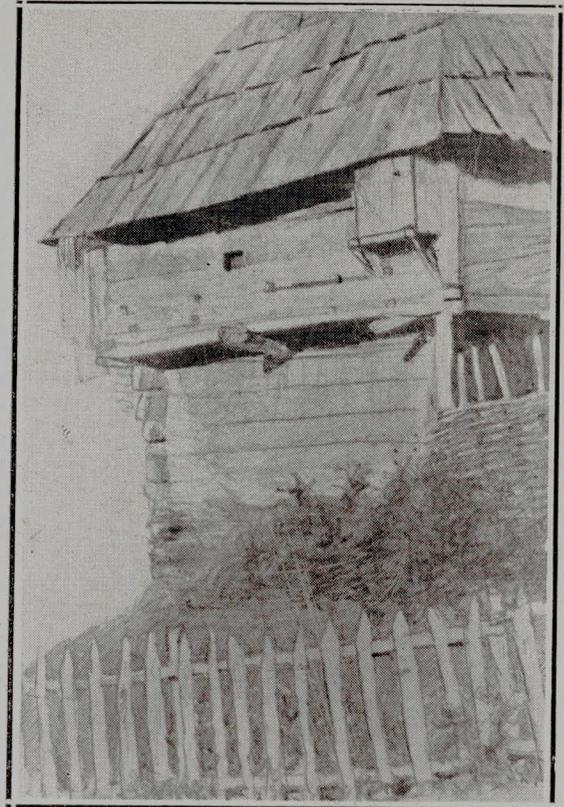
Мијачка ношња.
Борђе Пандиловић са супругом, из Селца.



Девојке из Галичника.



Девојке из Лазаропоља.



Старија муслиманска кућа.



Новија муслиманска кућа.



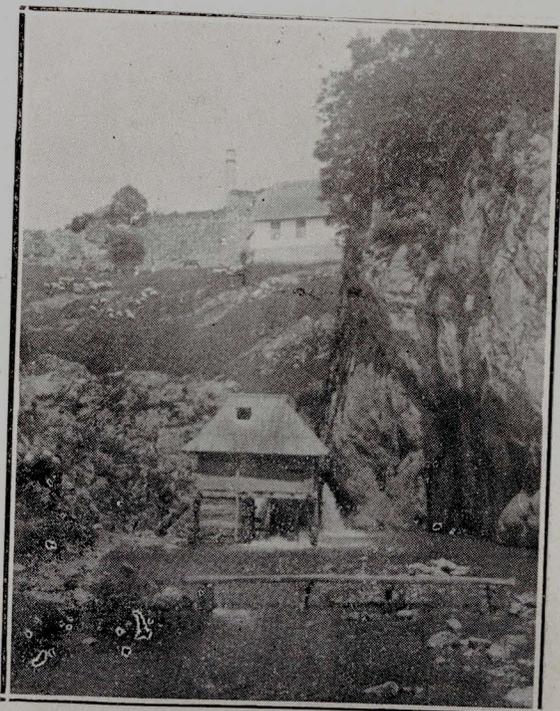
Муслиманска кућа на Уни са мусафирханом и судурмом.



Кућа Илије Вуковића у Рујници.



Кућа Вајана Грбића у Рујници.



Град Стијена са џамијом и мектебом (школом).



Стара и нова кућа Столе Вејиновића у Великој Рујишкој.



Први изборни састанак 1905. у Бихаћу.



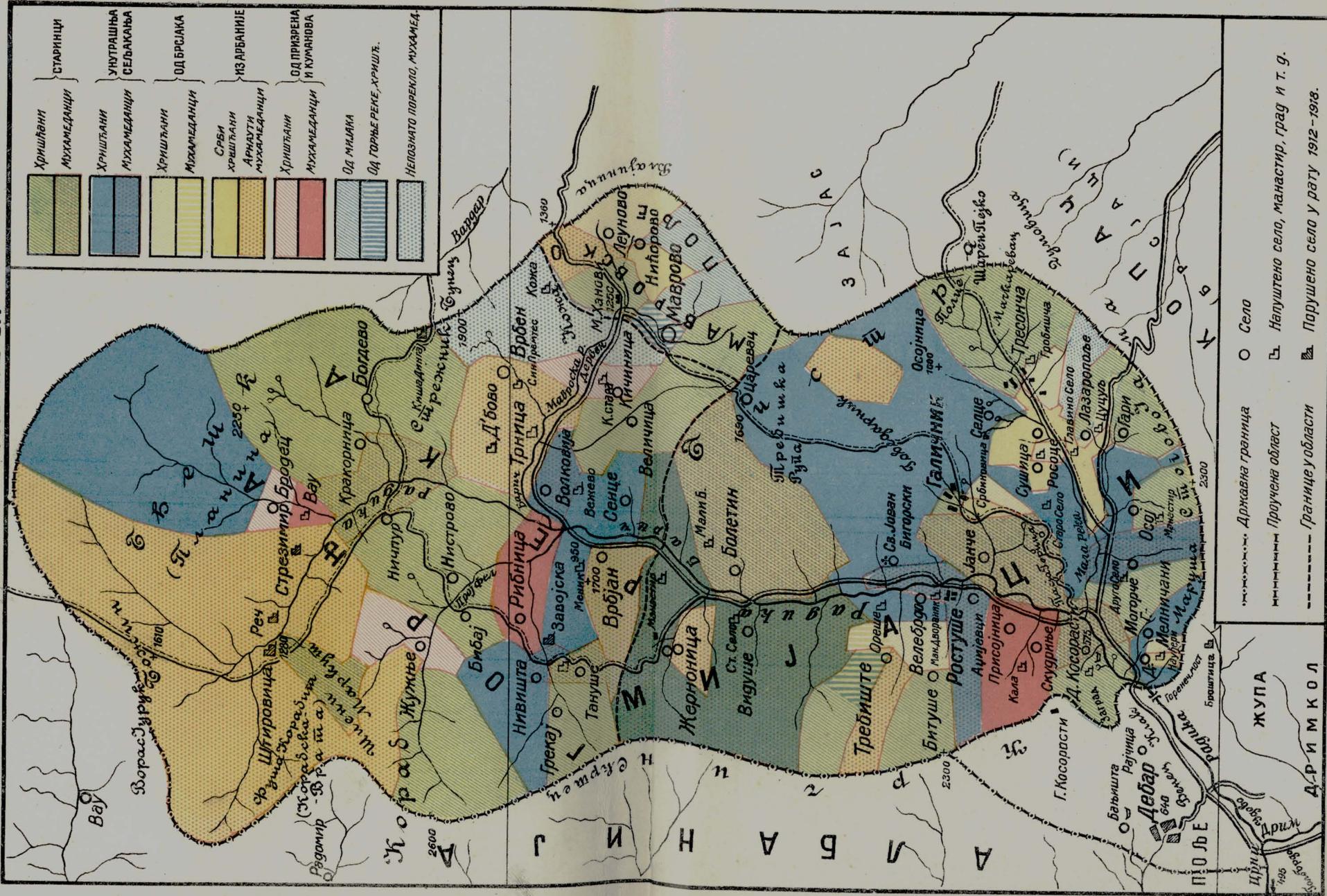
Браћа Јово и Тривун Штрбац и сестра им Стана из Доњих Петровића.





Тип из турских гарнизонских насеља у Крајини.

МИЈАЦИ, ГОРЊА РЕКА И МАВРОВСКО ПОЉЕ ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА



| | |
|-----------------------------|-------------|
| Хришћани | СТАРИНЦИ |
| Мухамеданци | |
| Хришћани | УНУТРАШЊА |
| Мухамеданци | СЕЉАКАЊА |
| Хришћани | ОД БРСЈАКА |
| Мухамеданци | |
| СРБИ | ИЗ АРБАГИЈЕ |
| Хришћани | |
| Арнаути | |
| Мухамеданци | |
| Хришћани | ОД ПРИЗРЕНА |
| Мухамеданци | И КУМАНОВА |
| ОД МИЈАКА | |
| ОД ГОРЊЕ РЕКЕ, ХРИШЋ. | |
| НЕПОЗНАТО ПОРЕКЛО, МУХАМЕД. | |

——— Државна граница ○ Село
 ——— Пролучена област
 - - - - - Границе области ▣ Напуштено село, манастир, град и т. д.
 ▣ Порушено село у рату 1912 - 1918.

РАЗМЕР 1:200.000



Ђуро Босанчић из Грмуше (Старинац у стариначкој ношњи).



Лип (свадба) у Великој Ружишкој.